MANUALE
SACRARUM CAEREMONIARUM

IN LIBROS OCTO DIGESTUM

A

PIO MARTINUCCI

PRAELATO DOMESTICO, PROTONOTARIO APOSTOLICO,
S. CONGR. CAEREMONIALIS SECRETARIO,
BIBLIOTHECAE VATICANAE ET PONTIFICIIS CAEREMONIIS
PRAEFECTO.

EDITIO ALTERA EMENDATA ET AUCTIOR.

LIBER PRIMUS

VOLUMEN I.

1-3

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA LUDOVICI CECCHINI
1879.

LECTORI BENEVOLO

PRAELOQUIUM

Alteram mei sacrarum Caeremoniarum Manualis editionem magna innixus fiducia modo in lucem profero. Primae in ultimas paene terras editionis quamplurima diffusio, quae brevi illi tempore contigit et continua efflagitantium desideria ad me tale opus elucubrandum atque conficiendum excitarunt. Hac in editione eumdem primae ordinem adamussim servavi, et menda expunxi, quae in typos irrepserant. Alia deïn documenta addidi, quae ad praestitutum finem utilia fore haud despero. Quoad allegationes consiliis obsecundare studui, quae mihi Novariensis Episcopus Cardinalis Joseph Morozzo fel. rec. suppeditavit, sicuti in prima editione significavi. Deus O. M. inutilis servi curis et laboribus felix arrideat ut in sacris ritibus peragendis, publicisque in precibus uniformitas statuatur, quae proculdubio fidem testatur; namque „ legem credendi lex statuit supplicandi „.

PIUS PP. IX.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Quanti plurimi fecerint, Dilecte Fili, Praedecessores Nostri de munere in custodienda Ecclesiae Catholicae augusta Liturgia, neminem certe latet Gelasium, Leonem praesertim, et Gregorium Sanctos Pontifices, oecumenica et generalia Concilia, Synodum Tridentinam, ipsasque Apostolicas Constitutiones, vires in unum congessisse, ut sacrae Caeremoniae summo studio summaque diligentia tractarentur. Ad uniformitatem vero sensim inducendam, quae tam belle unitatis spiritui, quo informatur Ecclesia, convenit, utque ipsi Ritus mentem illustrarent, animum moverent, corda erigerent ad superna et quodammodo Caelitibus throno Dei ministrantibus sociarent, Pius V. sanctus aliique Pontifices et ipsa sacris tuendis Ritibus Congregatio a Sixto V. Praedecessore instituta, in emendandis libris liturgicis nedum strenue adlaborarunt; sed et ea quae ordini, splendori, maiestatique Dei cultus spectant diu provide promoverunt. Hinc multi gravi scientia et doctrina viri de sacrorum Rituum praestantia disserentes, excellentiam de-

monstrantes, significationem mysticam explanantes, in tanto ac diverso ministerio singulas Caeremoniarum partes observatu facili exponentes, ne imperitia, discrepantia, arbitrio totius apparatus methodus perturbaretur illiusque majestas deprimeretur. Siquidem lex credendi legem statuit supplicandi. At vero ex hoc plurimorum scriptorum expositorumve rubricarum numero, quamvis ob studium atque curam laudibus magnopere exornato; tamen de omnibus officiis ab ipsis Venerabilibus Fratribus Nostris obeundis, nullum fortasse adhuc prodierat opus perutile, quod praxim plane, dilucide ordinateque conferret. Opus quidem tuum, Dilecte Fili, aliis intentatum, diuturni laboris fructum in libros octo digestum, nedum, quod erat optandum, defectui supplet, sed et te dignum munere a Nobis credito, quod in sacris Caeremoniis Nostris sustines, abunde ostendit. Laudabili itaque industriae solertiaeque tuae, quibus Personam Nostram Sedemque hanc Apostolicam deservis, Cathedralibus Ecclesiis et ipsis Episcopis illud peropportunum futurum esse ducimus et pro merito, hisce potissimum temporibus, quibus laeti vidimus, ut Ecclesiae quae vicissitudinum vi ab hac aliarum Matre ac Magistra deflexerant, quum rursus ad ipsam accesserint, Romanam Liturgiam in primis sunt amplexatae. Quapropter ad hunc optatum successum, superni favoris auspicem et Paternae Nostrae bene-

volentiae pignus Apostolicam Benedictionem, tibi, Dilecte Fili, peramanter impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die 30 Decembris 1872. Pontificatus Nostri anno vicesimo septimo.

PIUS PP. IX.

Foris. Dilecto Filio Pio Martinucci
Apostolicis Nostris Caeremoniis Praefecto
ac Protonotario Apostolico.

PRAELOQUIUM

EDITIONI PRIMAE PRAEFIXUM

Scriptores omnes, qui de sacris Ecclesiae caeremoniis, tractatus, sive institutiones seu documenta in lucem prodiderunt, earum excellentiam, amplitudinem, decus, maiestatemque iustis meritisque laudibus sunt prosecuti; siquidem publicae supplicationes, quae ab Ecclesia fiunt, sunt Fidei professio „ Legem credendi lex statuit supplicandi. „ Eamdem nobis esse rationem sequendam, operis, quod vulgandum curamus, qualitas et natura monere videretur. Quid enim aequius simul ac praestantius reperiri potest, quam ut in cultu Deo Optimo Maximo praestando, omnia ornate, decore, nobiliter, accurate, quam fieri potest, peragantur? At quia de illarum magnitudine et praestantia multi multa dixerunt, et cum vulgatam tum veterem esse rem novissemus, praetereundum nobis censuimus. Quapropter quoniam nihil melius, novumque nihil in rebus istis afferre possumus, de methodo, quam hoc manuali conscribendo sequuti sumus, satius erit quidquam innuere.

Summo Romano Pontifici a Caeremoniis quinque et triginta iam annos quum sim, ex illo gradu veluti quadam e specula inopiam librorum prospexi, qui sacrorum alumnos rituum ecclesiasticorum praxim edocerent; sive, ut melius dicam, morem auctorum de Caeremoniis tractantium, quod earum praxim minime attigerunt, paullum sum admiratus. Hisce caussis motus, ad condendum opus quod in caeremoniis obeundis certum et expeditum toti sacerdotali ordini monstraret iter, animum adieci, ut in cultu, qui sacris publicis solemnitatibus Deo redditur, modus, ordo et ratio esset una eademque. Ac si cui res, quae his libris aguntur, exiles tenuesque videri forte possent, respondere licebit, quod rebus etiam exiguis, sed genere nobilibus, dignitate praestantibus, usu necessariis eadem, quae maximis, laus idemque est decus.

In iis, qui de ritibus fuse eruditeque tractarunt, in primis elucet clarissimus F. A. Zaccaria e S. I. qui bibliothecam liturgicam tribus copiosis libris digestam edidit. Sed opus illud, quamquam ceteroquin magna exquisitaque doctrina refertum, aliud fere non est, quam de libris ritualibus tractatus completus. Qua de re non est inficiandum, quod in tanto scriptorum numero, nemo hactenus sacris ritibus, qui solemnitatum omnium pontificalium proprii sunt, exponendis explicandisque minutatim operam dedit.

Doctissimus vir p. Catalani interpretationibus illustravit Pontificale Romanum et Caeremoniale Episcoporum; in iis tamen plurimae eruditionis commentariis, nihil prorsus descendit ad praxim, quae quidem ad caeremonias exsequendas necessaria admodum pars est. Horatius autem Cristiani opusculo illo, quod inscripsit *Praxis pontificalis maioris hebdomadae*, partem quae in actu et exercitatione consistit, attigit quidem; extat et Manuale Pontificum Francisci Felicis Tiberii Episcopi Valven. et Sulmonen; sed utrumque Hebdomadam maiorem respicit solummodo.

Visum est igitur nobis operae pretium quaecumque ad sacras caeremonias rite peragendas pertinent, quaeque tot annorum usu potuimus ediscere, omnia simul colligere et minima etiam consectari, ne, si hoc in manuali quicquam vel exiguum desideraretur, Sacrorum alumni ad quem confugerent, ut edocerentur, nescirent. Sequuti fideliter sumus qua Breviarii, qua Missalis rubricas, Caeremoniale Episcoporum, Pontificale et Rituale Romanum, ac decisiones authenticas S. C. Rituum, qui omnes a Sede Apostolica comprobati libri, certi, unde hauriatur veritas, fontes sunt. Si qua de re quaestio habetur, seu nondum ipsa S. Sedes protulit iudicium, praxi Ecclesiarum, in quibus regularius sacra fiunt, non dubitavimus adhaerere. Allegationibus autem, quippe quae, nostra quidem sententia, nihil proficiunt ad ea quae tra-

duntur; contra vero augentes operis molem, difficiliorem efficiunt emptionem, abstinendum duximus, sequentes hac in re exemplum Card. Morozzo Episcopi Novariae, qui in eo, quem edidit in usum dioecesis suae, de sacris Caeremoniis tractatu his fere utitur verbis „ In opere digerendo illius perspicuitati magis, quam allegationum praesidio atque argumentis, referendo varias Rubricistarum sententias, consultum est; secus enim verebamur, ne facile taedio afficeremus lectores, qui hisce praesertim rebus documenta requirunt nudata et simplicia omnique considerationum parum appositarum onere carentia, quae plerumque legentium animos potius perturbant, quam ut illis lucem afferant maiorem. „

Quapropter octo libris distinctum, ut omnia constarent rectius, hoc manuale ita distribuimus: In primum librum ea reiecimus, quae ad clericos sacris caeremoniis studere cupientes, itemque ad alios, qui sacris ordinibus sunt initiandi, conducere possunt; idcirco et documenta ad Rem divinam et reliqua officia quae ad sacerdotes sive ad clericos sacris ordinibus constitutos spectant, exsequenda inseruimus.

Altero libro describuntur functiones sacrae ordinariae per totum anni circulum in singulis ecclesiis seu cathedralibus aut conventualibus celebrandae.

Tertius functiones praecipuas complectitur in paroeciis ruralibus clero carentibus peragendas.

Quarto Sacramentorum administratio ad parochum spectans, functiones quae iuris eius sunt, et benedictiones ab eo vel ab alio Sacerdote ex Episcopi ordinarii mandato faciendae continentur.

Quinto et sexto dantur functiones universae pontificales, quae vulgo in annum fieri solent.

In septimo agitur de ritibus ab Episcopis servandis in Sacramentorum administratione, in consecrationibus et benedictionibus impertiendis, quae illorum officii sunt et iuris.

In octavo denique functiones ab Episcopo obeundas, qui extra suam dioecesim peregre abierit, digessimus.

Singulis autem capitulis singulisque paragraphis, rerum quae ibi tractantur, summa capita indicavimus, reiecto ad calcem indice, ut quae quisque cupiat, facilius possit invenire.

Ac nequis linguae latinae disertus barbarismi nos arguat, quod minus latine passim diximus, non recusamus quin huius sermonis parum docti habeamur; fateri tamen liceat, plurima huiusmodi operibus inhaerere, quae si elegantius exponere studuissemus, non ita facile ab omnibus legentibus intelligerentur. Morem sequuti sumus scriptorum earumdem ferme rerum qui nos cum aetate, tum scribendi stilo antecesserunt, parvi pendentes sermonis lepores, quum

rectus ordo et dilucida explicatio rerum a nobis expostulari tantum videretur.

Librum primum in praesentia palam facere audemus, reliquos vulgaturi simul ac opus nostrum, qualecumque sit, libenter excipi innotuerit. Hoc labore, quem in Dei gloriam Clerique commodum suscepimus et quindecim non minus annos pertulimus, si prosperi, ut speravimus, non dabuntur successus, benigne tamen nobis Sacerdotalem ordinem indulturum, et nostrae erga se perpetuae voluntatis testimonium accepturum esse confidimus. Vale.

SACRARUM CAEREMONIARUM
MANUALE

PRO CLERICIS, QUI SACRIS CAEREMONIIS STUDERE CUPIUNT ITEMQUE PRO ALIIS QUI SACRIS ORDINIBUS INITIANDI SUNT.

LIBER I.

DE CAEREMONIIS, QUAE COMMUNES SUNT CUICUMQUE SACRAE ACTIONI.

CAPUT I.

1. Antequam sacrarum caeremoniarum penetralia subeamus, quasdam notiones sive principia quae cuicumque sacrae actioni sunt communia, consulentes non tam sacrae eruditionis studiosis, quam clericorum tironum institutioni, qui ad illarum exercitium admittuntur, hoc capite perstringenda censuimus. Quamobrem a Crucis signo, quod initium omnium sacrarum actionum est, exordium sumatur oportet.

2. Signum Crucis hoc modo peragitur. Apposita manu sinistra paullum infra pectus, et eius palma aperta et extensa ad pectus conversa, elevabitur manus dextera itidem aperta, et extremis tribus digitis, indice, medio et annulari tangetur leviter frons, dum dicitur *In nomine Patris*: hinc demissa manus dextera ad pectus, pari modo ipsum tangat dum dicitur *et Filii*: transferetur eadem manus prius ad humerum sinistrum deinde ad dexterum similiter tangendum et proferantur verba *et Spiritus Sancti;* ac statim iuncta utraque manu, extensis et iunctis pariter digitis, dicatur *Amen.* Notandum, quod in conficiendo Crucis

signo digiti manus dexterae simul iuncti esse debent, et tantum extremis tribus digitis superius nominatis tangi frons, pectus atque humeri debent.

3. Cum manus simul coniunctae fuerint, digiti quoque omnes singuli singulis appositi et iuncti esse debent; nec non palma dexterae cum palma sinistrae. Excipiatur tantum pollex dexter, qui superimponendus est pollici sinistro. Haec autem regula non respicit sacerdotem celebrantem, qui post consecrationem usque ad ablutionem, pollices et indices utriusque manus simul iunctos habebit, ut suo loco innuetur. Advertendum quoque est, quod cum manus iungendae sint ita apponantur pectori ut neque eidem nimis adhaereant, nec ab eo nimis distent, nec nimium ad vultum, neque ad terram conversae, sed naturaliter quasi per transversum ad caelum erectae.

4. Generatim loquendo, cum quid una tantum manu peragendum sit, semper fiat manu dextera, quod dum conficitur, sinistra non sit suspensa, sed applicetur pectori, conversa ad ipsum palma.

5. Reverentia (quae et salutatio et inclinatio quoque vocatur) triplicis generis est, videlicet profunda, media et simplex. Reverentia profunda fit curvando totum corpus. Sed ut accurate fiat nec nimis studiose, regulam scriptores liturgici assignant sequentem: in reverentia profunda curvatio corporis erit regularis, cum extensis brachiis, possint digitorum extremitate tangi genua. Reverentia media, sive mediocris regulariter fiet quando curvatis humeris conspici possint pedum extremitates. Reverentia simplex a rubricistis in tres subdividitur species, nempe in *minimarum maximam, minimarum mediam et minimarum minimam,* videlicet in capitis inclinationem maximam, mediam et infimam. Prior ipsarum absolvitur tota capitis inclinatione et aliquantula etiam humerorum; altera inclinando ex toto caput tantummodo; tertia com caput aliquantum inclinatur. Prior fit cum nomen *Jesus* nominatur, cum Sacerdos dicit *Oremus,* in hymno *Gloria in excelsis* ad nomen *Deo*, ad verba *Adoramus te, Gratias agimus,* et *suscipe deprecationem nostram* in eodem hymno. Secunda fit ad sanctissimum *Mariae* nomen; tertia ad nomen Sancti, vel Sanctorum, quorum celebratur officium et

ad nomen Summi Pontificis, nec non in quibusdam aliis occasionibus, in quibus huiusmodi salutatio praescribatur. Adnotandum interea, quod dum nomen *Jesus* pronunciatur, aut dicitur *Oremus* fit inclinatio capitis convertendo paullum caput et etiam personam versus Crucem: cum autem nominandum est Mariae nomen, aut Sancti cujus festum celebratur, aut etiam Summi Pontificis inclinabitur caput eo situ quo quisque est. Excipe ab hac regula Sacerdotem recitantem vel Diaconum canentem Evangelium, qui cum Jesu nomen erint pronunciaturi, caput semper non ad Crucem, sed librum versus inclinabunt (*a*).

6. Genuflexio duplicis generis est, duplex scilicet et simplex. Genuflexio duplex fit utrumque genu ad terram flectendo una cum reverentia profunda. Simplex vero efficitur submittendo usque ad terram genu tantum dexterum, nulla alia adiecta capitis, aut corporis inflexione. Notandum quod genuflexio ista effici hac ratione debet, ut corpus nullo modo curvetur, sed recte ac perpendiculariter demittatur, ut dexterum genu humi flexum congruat cum osse malleolo pedis sinistri, nec genu pavimento ullo modo insistat, sed vix depressum sit ad terram, confestim inde erigatur. Quod si duo vel plures genuflectere simul debeant, animadvertant ut uno eodemque tempore, pari modo atque ea motus uniformitate genuflexionem absolvant, ut adhaerere invicem humeris atque unam quasi personam efficere videantur. Quae regula observanda est tum in duplici tum in simplici genuflexione.

7. Illud etiam notandum quod si in peragenda genuflexione simplici occurreret nominandum sanctissimum Jesu nomen, aut

(*a*) Distinctio triplicis reverentiae superius tradita nempe profundae, mediae et simplicis in Missalis rubricis indicatur. Ibi enim reverentia profunda notatur verbis *profunde inclinatus*, vel *facta profunda reverentia*, et similibus; media reverentia exprimitur verbo *inclinatus* vel *parum inclinatus* aut *aliquantulum inclinatus*; simplex denique verbis *caput inclinat*. Subdivisio autem de capitis inclinatione in minimarum maximam, mediam et infimam, ne quis nos arguat commenti, in Caeremoniali Episcoporum innuitur lib. II. cap. 28. n. 46. ubi praescribitur Diacono canenti Evangelium, ut caput inclinet *profundius cum dicit Jesus*.

Mariae, aut aliud verbum, ad cuius pronunciationem praescriberetur inclinatio capitis, omitti in genuflexione inclinatio ista debet; siquidem maius obsequium, quod est genuflexio, includit minus quod est capitis demissio; dummodo tamen inclinatio capitis a rubricis specialiter non praescribatur, sicuti est in Epistola *Ut in nomine Jesu omne genuflectatur* etc.

8. Si quis ad partem oppositam vertere se debet, generatim loquendo, super dexteram suam se convertat. Sin autem plures sint, ut Acolythi in Missa solemni, eam conversionem exsequentur ita, ut unusquisque suum servet locum, et videantur invicem humeris adhaerentes ut efforment quasi corpus unum.

9. Qui clericus fungitur officio accendendi super altare candelas, incipiat eas accendere primum a cornu Epistolae deinde alias a cornu Evangelii; et si candelae plures sunt ab utraque parte accendendae, initium sumat ab illa quae Cruci proxima est, tum ordinem servando accendat alias quot supersunt ab eodem latere. Hoc facto transeat ad cornu Evangelii, et eodem ordine, quo praescriptum est a sinistra, accendat a dextera parte. In extinguendis autem candelis ordinem invertendo exordiatur primum a cornu Evangelii extinguendo ante alias illam quae a Cruce longius abest; tum accedat ad partem Epistolae et eandem regulam servet. Si candelae pluribus ordinibus erunt dispositae, tam in accendendis, quam in extinguendis incipiendum est ab ordine superiori; quo facto, gradum faciat ad secundum ordinem, atque ita deinceps usque ad imum. Si ad accendendas et extinguendas pariter in Altari candelas destinati sint clerici duo, ut in Missa solemni delegantur Acolythi, uterque a parte sua sive Epistolae, sive Evangelii sit, accendant aut extinguant quam maxime possunt symmetrice, servantes regulam superius traditam.

10. Qui rem aliquam Sacerdoti celebranti ministraturus est, e. g. biretum, thuribulum et alia huiusmodi, prius deosculabitur id quod illi offert, deinde manum Celebrantis: at in recipienda re oblata deosculabitur primum Celebrantis manum, deinde rem quam recepit. Notandum tamen est quod in Missis aut functionibus funereis et cum in altari sit palam expositum Sanctissimum Sacramentum, item in functionibus diei Parasceve, ut

suo loco docebimus, huiusmodi deosculationes omittendae omnino sunt.

11. Non erit abs re quicquam in hoc capite innuere de binis caeremoniis, quae primordiales appellari possunt, quaeque spectant ad principia stabilienda pro exequendis caeremoniis, licet de eodem argumento inferius erit fusius disserendum.

12. Prior respicit ordinem dandae atque accipiendae pacis. Qui daturus pacem est nemini se inclinabit; postquam vero pacem dederit, salutabit eum cui dederit, iuxta cuiusque gradum et dignitatem. Qui pacem praebet, manus imponat super humeros eius cui praebet; hic vero qui accipit pacem supponat manus suas cubitis pacem praebentis, et eorum sinistrae genae paululum invicem appropinquent: quo in actu qui dat pacem dicet *Pax tecum,* quique accipit respondebit *Et cum spiritu tuo.* Tum se invicem salutabunt.

13. Atque hic animadvertendum illud occurrit, quod reverentia mutua, qua alter alterum honorat, sit media cum in utroque par est dignitas, minus quam media fiet cum persona cui fit, sit inferioris gradus, respectu habito ad inferioritatem; profunda autem erit cum persona salutanda erit superior dignitate, atque in superiorum cathegoria semper comprehenditur Celebrans.

14. Altera respicit modum ferendi thuribulum et rationem thurificationis peragendae.

15. Duplici modo fertur thuribulum, quorum prior dicitur ferre illud *in caeremonia,* alter *non in caeremonia.*

16. Cum thuribulum in caeremonia affertur, digitus auricularis dexterae manus immittetur in annulum qui in summitate capuli catenulas sustinentis superius situs est, dum interea pollex sustentabit alterum annulum catenulae mediae, qua erigitur ac demittitur thuribuli operculum, ita ut ipsum operculum sublevatum stet ac thuribulum apertum maneat. Quum tali modo thuribulum gestatur, thuriferarius leviter illud agitabit, excepto tempore quo cantabitur Evangelium. Naviculam vero gestabit sinistra manu, quae interea sit admota pectori (*a*).

(*a*) Quum modus sustinendt thuribulum traditus a Caerem. Episcop.

17. Quum vero feretur ***non in caeremonia***, thuriferarius sustinebit thuribulum ante pectus manu sinistra stringens extremitatem catenularum quae sub capulo sunt, dum interea dextera pectori admota naviculam sustinebit.

18. Regula generalis est, ut feratur thuribulum ***in caeremonia***, quum in eo positum sit incensum, et feratur ***non in caeremonia*** quando nondum ingestum est incensum, a Celebrante benedicendum.

19. Thuriferarius quum Celebranti thuribulum offeret, ut in eo thus ingerat, Diacono aut Caeremoniarum magistro naviculam tradat. Digito autem auriculari manus dexterae apprehendat annulum catenulae quae sita in medio est, et operculum thuribuli fere usque ad summitatem catenularum sustollat: tum tribus digitis pollice, indice et medio ejusdem manus accipiat supra medietatem tres catenulas, quibus thuribulum sustinetur, et applicans sinistram proprio pectori, dextera porrigat Celebranti thuribulum fere ad altitudinem manus eius, ut commode possit in eo thus ingerere. Postquam Celebrans thus in igne imposuerit et benedixerit, thuriferarius recedat passum unum et relinquens annulum catenulae mediae quem digito auriculari dexterae sustinebat, efficiat ut operculum decidat super thuribulum quod statim Diacono aut Caeremoniario tradet et naviculam ab eo manu dextera recipiat.

20. Thurificationis actus in *duplicem* dividitur et *simplicem*, secundum personarum et functionum differentiam, sicuti suo loco docebimus. Duplex thurificationis actus, vel ut aiunt, ductus peragetur tenendo manu sinistra pectori admota districtam extremitatem catenularum prope capulum, cui appensae sunt, ac tribus digitis, pollice nempe, indice et medio dexterae manus catenulas non longe ab ipso thuribulo, quod sit apte clausum. Dextera regens thuribulum erit inclinata prope femur dexterum: deinde elevabitur thuribulum ipsum, vibrabitur ac deprimetur quin unquam relinquatur. Elevabitur videlicet usque ante fa-

lib. I. cap. 11. num. 7. in praxi evadat difficilis, visum nobis est usum generatim receptum persequi.

[redacted]

ciem; vibrabitur ita, ut sua inferiori parte lineam curvam describat, quam distincte Mathematici parabolam appellant, deprimetur, scilicet referetur eodem ac antea loco iuxta dexterum femur. *Ductus simplex* peragetur tenendo thuribulum eodem pacto quo de duplici ductu docuimus; sed uno tantum actu elevabitur, vibrabitur ac deprimetur, ut antea: non tamen elevabitur ad vultus sed ad pectoris altitudinem. Notetur postremo quod ductus duplex fieri potest et alio modo, idest duobus ductibus simplicibus, qui immediate alter alterum subsequantur, quod fere congruit cum eo quod nuper dictum est; notatur autem illorum gratia, quibus modus superius traditus difficilis foret.

DE MODO INCEDENDI, ASSISTENDI, ATQUE EXEUNDI E CHORO.

CAPUT II.

1. Clerici qui in Chorum sunt ordinatim processuri, induti veste talari, cum superpelliceo et bireto praesto erunt in Sacrario debita cum observantia ac silentio in loco ipsis constituto; ad campanulae signum e Sacrario exibunt bini ita compositi, ut humerus dexter unius recta congruat cum sinistro humero alterius; procedent incessu gravi et capite aperto, gestantes utraque manu biretum infra pectus; unumquodque par incedet aequali ab altero subsequenti distantia (*a*).

(*a*) Vestis a clericis in Choro atque in sacrarum functionum ministerio induenda est vestis talaris et superpelliceum.

Talaris vestis adhaerentem quondam habebat fasciam lineam, quae nunc vulgo dicitur *collarium* prouti colligitur ex decretis plurium Conciliorum provincialium, ac dioecesanarum synodorum, quae consuetudo viget etiam nunc in Congregationibus Presbyterorum Oratorii et Missionis, qui antiquum Cleri habitum retinuerunt. Communi modo usu san-

2. Priusquam de Sacrario proficiscantur, salutabunt reverenter Crucem, vel imaginem praecipuam ibi propositam.

3. Ad Sacrarii ianuam, apud quam sita est concha acquae benedictae, qui proximus huic pertransit, sumat illam extremo digito medio manus dexterae, et nihil clausis ceteris digitis porrigat socio, qui eadem ratione accipiet, ac se crucis signo signabunt (*a*).

4. Cum ad altare pervenerint genuflectent ante Crucem, advertentes ut sese aequaliter eodemque tempore bini deprimant, commodeque consurgant atque concinne. Posteaquam priores duo genuflexionem confecerint, eodem pariter loco peragant secundi, atque ita similiter per vices reliqui. Quapropter secundi unum faciant tardiorem gradum, ut primis dent locum ad genuflectendum commode; post genuflexionem vero bini se invicem salutabunt mediocri reverentia, tam suum quisque locum petet, alter dextrorsum alter sinistrorsum Chori, ibique cuncti stantes pedibus consistent.

5. Clerus qui in Choro erit, morabitur aut stans, aut considens, aut genibus flexis. Quum standum erit, nemo unus se-

citus mos est, ut collarium sit seiunctum et feratur sub veste talari. Quod tamen parvi aut nihili refert ad formam, cum a locorum regionumque dependeat institutis. Id utique interest ut vestis sit decens, ut pedum tenus descendat atque undequaque sit penitus clausa.

Syrma, quam vulgo caudam vocant, est Praesulum solummodo insigne, et idcirco simplici Clero interdicitur.

Fasciae quoque usus circa lumbos apud Clerum simplicem obsolevit; proprium nunc Praesulum est signum.

Superpelliceum, cuius forma nunc multiplex atque ad merum ornamentum redactum est, cavendum ne tum forma tum etiam nimia elegantia indecens sit. Dissimulare non possumus quod quorumdam superpelliceorum ornamenta potius scenicis repraesentationibus, aut officinis ubi reticula et strophia proponuntur venalia, quam sacras functiones excercenti Clero convenirent.

(*a*) Qui praecedere quique sequi debeant dum ad officia peragenda ordinatim itur ad Chorum; idque pro varietate functionum ipsarum, subsequentibus capitibus docebimus, ne plus aequo longum hoc caput fieret, in quo generales tantum canones traduntur a Clero observandi, cum divinis officiis in Choro erit interfuturus.

debit aut congeniculabit, eademque methodus servabitur quum considendum et congeniculandum omnibus erit, eo quod unus communis debet esse status universis.

6. Atque heic notandum incidit opportune, quod cum in altaribus Choro proximis Missae celebrantur, non debet Clerus genibus flecti ad Sacramenti elevationem; qua de re ut vitetur populi adstantis admiratio, nullus tintinnabuli in iis Missis sonus fiat. Ad haec Clerus in omnibus quae ad cultum divinum spectant pendere debet a quoquam Caeremoniarii nutu.

7. Quotiescumque Clerus consurrecturus erit, prius caput bireto detegat; quod idem faciat etiam quum a sacris ministris aut aliis salutabitur atque ab iis qui e Choro excedent vel illuc redibunt, ut ipsis reddat salutationem.

8. Qui vero pileolo utuntur, attendant ut illum deponant in officio quum erit genuflectendum, quum legitur Evangelium ante homiliam, dum facient Confessionem ad completorium nec non ad Primam, qui praecinet ant intonabit antiphonas, aut leget invitatorium, lectiones, responsoria brevia ac Martyrologium: in Missa, quando aspergentur aqua benedicta in Dominicis, quum suas ad invicem Confessiones *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus* et *Agnus Dei,* recitabunt ad cantum Evangelii, dum incensabuntur, aut pacem recipient, ad elevationem SS. Sacramenti, tempore quo Clerus aut fideles de sacra mensa participant, ad benedictionem in exitu Missae, quumque SS. Sacramentum fidelibus adorandum super altare, in quo fit officium, proponitur.

9. Si quis e Choro excedere vel illuc redire debeat, advertat illud ne faciat inter officium dum dicitur *Gloria Patri,* vel postremus hymni versus, cum recitabitur oratio aut *Confiteor, Misereatur, Indulgentiam,* aut in Evangelii ante homiliam lectione; tempore item Missae cum aspersio aque benedictae fiet, aut Confessio alternatim recitabitur, itemque recitentur alternatim *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei,* canentur orationes et Evangelium; cum ea pars Chori ad quam ipse pertinet, incensabitur aut pacem recipiet, cumque Chorus universus se inclinabit aut brevi temporis spatio genuflectet, nemini licet exire aut reverti.

10. Caput inclinabitur quum *Gloria Patri* et *Filio* et *Spiritui Sancto* aut canetur in choro aut recitabitur in officio. pari modo ad nomen Jesu, Mariae et Sancti illius. cuius officium aut commemoratio celebratur. Sed ne saepius eadem frustra retractemus, quotiescumque oportebit caput inclinare suis deinceps locis notabimus.

11. Quum alternatim a Choro canendum erit. pars illa Cleri. cui canere contingit, uniformi utatur cantu: videlicet nemo plusquam ceteri vocem efferat aut submittat. nemo praecedat aut sequatur alios; sed eadem sillabarum. numerorum vocumque moderatione unissonum efforment atque isocronum concentum: ideoque ne quis a ceteris dissonet. sociorum modulationem vocis attendat. Porro si quis esset qui ad aliorum tonum vocem suam non posset componere, satius erit ut sileat. quam dissonum efficiat cantum.

12. Officium Cleri est in Choro morantis silentium. modestiam observare animumque in Deum intendere. abstinere omni actione, quae levitatem aut irreverentiam significet: ne legat videlicet literas vel ephemeridas, ne blateret. rideat. ne alter alteri nicotianam pulverem ministret. ne huc illuc vertat oculos praesertim ad populum, ne sedeat cruribus decussatis. ne decumbat in stallis. atque his similia: quandoquidem si ordo clericalis in quacumque actione gravitatem pietatemque suam vel in publicis viis praeseferre debet, ut iubet Concilium tridentinum. quanto magis dedecebit eadem in choro Dei servitio vacantes abiicere?

13. Quum necesse alicui erit e choro exire. praeter ea quae supra monuimus, attendat ut egressus e stallo transeat per chorum medium gestans manu biretum, genu submittat ante Crucem, deinde inclinabit se toti Clero primum conversus ad cornu Evangelii postea ad latus Epistolae. Quod si adsit Celebrans paratus stans vel sedens in choro, postquam genuflexerit ad crucem, reverentiam faciat distinctam Celebranti, tum ad illam chori partem, cuius principem locum Celebrans occupat, postremo ad partem oppositam (*a*).

(*a*) Si chori, ut aiunt, Praefectus adsit, a quo de more aut iuxta

14. Sin aliquis serius quam ceteri in chorum veniat, quando scilicet iam Clerus in suis stallis locum sumpserit, praeterquam quod fas non est ingredi in iis circumstantiis ac temporibus superius indicatis, debebit prius sistere gradum ac genuflectere ad illius ingressum; tum brevi facta oratione consurget, geniculabitur ante Altare, reverentiam faciet Clero et ad locum sibi praestitutum perget.

15. Officio seu functione peracta, ubi egredientur e Presbyterio Acolythi, qui ultimus erit a cornu Epistolae, itemque qui a latere Evangelii, exibunt a suis quisque stallis, coibunt recta linea in medio, genuflectent seque convertentes sequentur acolythos; eodem modo se gerent qui succedunt, omnesque incedent bini quo ordine in Chorum processerunt. Quum in Hierophylacium seu Sacristiam venerint, in duos aut plures ordines dirimentur, stantes alter contra alterum. Ingressus postquam erit Celebrans Clerum salutabit reverentia media, cui Clerus ipse simili reverentia respondebit; reverentiaque Cruci peracta unusquisque cum gravitate, modestia et silentio deponet superpelliceum atque e sacrario decedet (*a*).

16. Quod si nondum absolutum sit officium, Clerus remanebit in Choro; ac posteaquam Celebrans cum ministris acolytisque profectus erit, continuabitur officium, quo tandem peracto eadem regula eodemque ordine quem superius innuimus, redibit Clerus in Sacrarium.

17. Reliquum est ut de Ecclesiis cathedralibus ac debita proportione etiam de Collegiatis pauca dicamus, sequentes institutiones ab Episcoporum Caerimoniali desumentes (*b*).

constitutiones singularum Ecclesiarum petenda sit aliquo nutu venia e choro exeundi, qui est egressurus caput nudabit, eriget se in pedibus, et conversus ad praedictum chori Praefectum, inclinationem illi faciet, postea in medium procedet, quaeque hac paragrapho praescripta sunt accurate exsequetur.

(*a*) Si, chorus pluribus sedilium ordinibus constabit, exibunt primi qui in stallis inferioribus ultimi erunt, quos sequentur alii successive eiusdem ordinis; deinde ultimi qui erunt ordinis illo immediate superioris atque ita porro.

(*b*) Quum institutiones istae ad Clericos dirigantur, videri quibusdam forte posset non esse hic locus Canonicos Cathedralium erudiendi.

18. Et quod ad Cathedrales attinet, in iis functionibus, quae ab ordinario Episcopo celebrantur, Canonici quum Episcopum prosequentur, debebunt una cum eo ante altare SS. Sacramenti genuflectere quum preces fundet in accessu ad Ecclesiam; itemque quum ex illa excedet. Nullus iis potest assignari locus, quum hic e sacelli amplitudine dependeat: si fuerit balaustrium ad illud poterunt provolvi genibus, remanentibus senioribus propius Episcopum; vel procumbent in pavimento post Episcopum. Apud Canonicos stabunt Beneficiarii vel Mansionarii, apud quos erunt clerici, observantes quod paullo ante notavimus circa sacelli capacitatem.

19. Quum vero Episcopus ad aram maximam orabit, vel ante altare Secretarii, ubi induetur sacris paramentis pro Missa pontificali, unusquisque Canonicorum facta cum Episcopo reverentia profunda ad altare, in genua procumbet in suo stallo, ibique prostratus manebit donec Episcopus ipse consurget. Procedentem ad thronum Episcopum ac transeuntem ante ipsos profunda reverentia prosequentur. Idipsum observabunt Beneficiarii et Clerici, qui post genuflexionem ad Crucem in altari positam, adibunt suum stallum ibique genua flectent, Episcopoque ad thronum eunti genuflexionem facient dum eis benedictionem impertietur.

20. Si quis Canonicorum iam inchoato officio aut Missa superveniet, orationem faciet ut num. 14 huius capitis dictum est. Tum consurgens salutabit altare, Episcopum ceterosque Canonicos choro praesentes, qui eius salutationi respondebunt detegendo caput ac pedibus assurgentes: hoc ipsum exsequentur Beneficiarii, Mansionarii, Cappellani et Clerici choro praesentes (*a*). Hanc methodum servabit quum primum in chorum venerit; nam si Canonicus iam in choro adfuerit, ac deinde exierit

Tamen qui recte consideret horum cum illorum actionibus interdum esse ita inter se cohaerentes, ut pene impossibile sit eas segregare, fortasse non insimulabit nos erroris, si quid de Canonicis quoque leviter attingamus ob relationem quam cum ipsis habere clerici possunt.

(*a*) Expressio a Caeremoniali adhibita lib. I. cap. 18. num. 6 ut Beneficiarii, *qui solent gestare almutium dum assurgunt a scapulis ad brachia dimittant*, refertur ad tempus hyemale, quo solet ferri almutium super humeros frigoris caussa.

ob aliquam circumstantiam, revertens in chorum reverentiam faciet altari, Episcopo, si aderit, et choro; eiusque collegae et ceteri inferiores praedicti, caput tantummodo detegent. Advertat praeterea ne redeat in chorum iis temporibus, quae num. 9 huius capitis excepta sunt.

21. Hoc ipsum exsequetur Praesul, aut nobilis laicus ad magistratum pertinens, si primum venerit in ecclesiam iam inchoata Missa aut officio; siquidem ad locum suum non ibit nisi prius orationem fecerit et salutaverit Altare, Episcopum, Canonicos aliosque nobiles laicos, exceptis temporibus eodem n. 9 praenotatis.

22. Si Beneficiarius aut Mansionarius sit, qui veniat primum in chorum iam incepto officio aut Missa, faciat pariter orationem, genuflectat ad Altare et Episcopum, si aderit, et revereatur Canonicos ceterosque qui erunt in choro. Salutationi respondebunt Canonici, sed nemo ipsorum assurget; consurgent tantum illius collegae ceterique ordinum inferiorum clerici.

23. Ea vero regula observanda est, ut illi pariter omnes qui sunt eiusdem coetus, cum sedendum sit, sedeant, cum consurgendum, consurgant. Etenim illorum, qui ministrant in officiis divinis, plures ordines sunt: primus est eorum qui assistunt vel ministrant Episcopo celebranti, alter Cleri qui manet in choro, tertius est Nobilium laicorum, quartus Beneficiariorum et Clericorum.

24. In praxi autem observabitur haec regula quo modo ab ipso Caeremoniali declaratur. Quum quidam ex assistentibus Episcopo debebit assurgere, debent eodem tempore consurgere omnes alii assistentes et ministri qui praesto sunt Episcopi throno; non tamen Episcopus neque Canonici qui in choro sedent, neque alii ordines Beneficiariorum et Clericorum consurgere debebunt. Si quis Canonicorum in choro sedentium pro aliquo officio quod ad ipsum spectet in functione, assurgere debeat, consurgendum est etiam universis Canonicis, Beneficiariis et clericis, qui ex utraque chori parte erunt, non tamen assistentibus Episcopi throno, qui sedentes remanebunt. Si quis ex nobilibus laicis ob incensationem aut pacem recipiendam

assurgere debebit, consurgendum erit omnibus aliis eiusdem ordinis.

25. Si Episcopus non celebrabit, sed tantum intererit Missae sacrificio, est et alius ordo seu coetus, videlicet Celebrantis et Ministrorum, qui eandem regulam ceteris praescriptam observabunt.

26. Quum autem assurget Episcopus, consurgendum erit omnibus aliis ad quemcumque ex supradictis ordinibus pertineant.

27. In eodem Caeremoniali assignatur et alia regula de ordine servando in exsequendis reverentiis, quando scilicet quis Canonicus aut Beneficiarius aut quidam ex Ministris in exercitio sui ministerii debeat plures reverentias successive peragere, videlicet Celebranti, altari et Episcopo. Hoc casu non est prorsus attendenda maior aut minor illius dignitas cui reverentia fieri debeat, sed maior commoditas eius qui exsequi debet: exempli gratia, qui a Celebrante abscedet iturus ad Episcopum, Celebrantem reverebitur primum, deinde Altare, postremo Episcopum; item siquis ab Episcopo abscedet iturus ad Celebrantem, primum Episcopo, tum Altari, postremo Celebranti reverentiam absolvet. Ut uno verbo complectar, primum in loco unde absceditur, postremo quo pervenitur reverentia facienda est, nullo habito respectu maiori aut minori illorum dignitati quibus hic honos debetur *(a)*.

28. Postremo si plures intersint Praesules alia regula in Caeremoniali praescribitur, reverentia videlicet unum eorum dignissimum esse honorandum, nullo respectu habito reliquorum praesentiae, ita ut si functioni interesset Cardinalis Legatus, Episcopus ordinarius atque alii Praesules, reverentia facienda esset Cardinali Legato solummodo, quippe qui ceteris praesentibus dignitate antecedit.

(a) Expressio Caeremonialis l. I. c. 18. num. 13. innuere videtur, quod quum functionibus intersit Episcopus nulla ad chorum facienda sit reverentia aut inclinatio, uti mos est in pontificia Cappella quum Summus Pontifex adest.

DE MODO IN CHORO STANDI, SEDENDI AC GENUFLECTENDI

CAPUT III.

Quidquid Clerus sacris in choro functionibus assistens exsequi debeat circa modum standi, sedendi et genuflectendi, eiusdem cleri commoditati breviter innuemus.

§. I. *In Officio feriali.*

1. Clerus ubi ad suum quisque stallum pervenerit, stabit pedibus.

2. Genua flectet una cum Celebrante et secrete dicet orationem *Aperi, Domine* etc.

3. Stabit cum dicetur *Pater, Ave, Credo, Domine labia mea, Deus in adiutorium,* Invitatorium, hymnus et prima antiphona primi nocturni. Advertat unusquisque ut unum tantum genu submittat ad verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum,* in invitatorio psalmi *Venite exultemus.*

4. Sedebit Clerus ab intonatione primi psalmi usque ad totum versiculum primi nocturni.

5. Quum dicetur *Pater noster* post primum nocturnum, ad primam absolutionem et ad primam benedictionem ante primam lectionem stabit pedibus.

6. Post primam benedictionem sedebit usque ad totum versum post tertium psalmum secundi nocturni.

7. Quum dicetur *Pater noster* ante lectiones secundi nocturni consurget et stabit usque ad benedictionem ante primam lectionem.

8. Initio quartae lectionis sedebit usque ad versum qui praecedit tertii nocturni lectiones.

9. Quum in tertio nocturno dicetur *Pater noster* consurget et stabit donec lector totam recitaverit lectionem brevem Evan-

gelii: deinde sedebit ad tres supradictas lectiones. Si nona lectio habebit alterum Evangelium, stabit pedibus ad nonam benedictionem *Per evangelica dicta* etc. ad lectionem brevem Evangelii usque ad verba *Et reliqua* inclusive, tum ad lectionem ipsam sedebit.

10. Consurget quum erit recitandus, aut canendus hymnus ambrosianus, et genuflectet genu tantum dextero ad ℣. *Te ergo quaesumus.... redemisti.*

11. In principio Laudum cum dicitur *Deus in adiutorium* stabit pedibus, idque etiam si omissus fuerit hymnus ambrosianus. Perget stare usque ad primam antiphonam quae primum Laudum psalmum praecedit.

12. Incepto primo Laudum psalmo, sedebit usque ad integram repetitionem antiphonae post quintum Laudum psalmum.

13. Consurget ad Capitulum Laudum et stabit usque ad earum exitum.

14. Si Matutinus constabit unico nocturno, stabit, ut supra, ad recitationem *Pater, Ave, Credo. Domine labia mea, Deus in adiutorium* ad Invitatorium, genuflectendo ad *Venite adoremus*, ut superius dictum est, et ad hymnum. Ad intonationem primi psalmi, ut supra, sedebit et ad versum post psalmos consurget usque ad initium primae lectionis sive ad brevem homiliae lectionem stans pedibus. Si dicendum erit *Te Deum* consurget, secus, ad verba *Deus in adiutorium* ad Laudes quemadmodum supra docuimus.

15. In officio feriali quum preces ad Laudes recitabuntur genua flectet Clerus post repetitionem antiphonae ad *Benedictus*, et genuflexus manebit usque ad totum ℣. *Fidelium animae* etc. quo Laudum recitatio completur.

16. Ad Primam horam stabit pedibus ad recitationem *Pater, Ave, Credo, Deus in adiutorium*, ad hymnum et intonationem primi psalmi.

17. Sedebit post primum versum primi psalmi usque ad integram repetitionem antiphonae post psalmos.

18. Ad Capitulum, ad ℣. brevem, ad Preces, ubi recitandae sint, ad orationem *Domine Deus omnipotens*, ad *Dominus vobiscum* et ad *Benedicamus Domino* pedibus stabit.

19. Ad lectionem Martyrologii considebit, excepta vigilia Natalis Domini, in qua initio lectionis stabit pedibus, genua submittet ad verba *Nativitas Domini nostri* etc. et ad reliqua considebit.

20. Post Martyrologii lectionem ad ℣. *Pretiosa* usque ad finem, stabit.

21. Si ad Laudes recitatae fuerint preces, in Prima hora genuflectet Clerus ab initio precum usque ad Martyrologii lectionem, ad quam, ut supra, sedebit.

22. Ad alias horas, scilicet ad Tertiam, Sextam et Nonam pedibus stabit quum dicetur *Pater, Ave, Deus in adiutorium*, hymnus et quum intonabitur primus psalmus, quo incepto sedebit. Ad capitulum autem consurget et stabit usque ad totum ℣. *Fidelium animae* etc.

23. Si preces feriales in horis supradictis erunt recitandae, post Capitulum genua flectet et ad totum ℣. *Fidelium animae* genibus flexis manebit.

24. Stabit ad orationem dominicam in fine officii; et antiphonam finalem B. Mariae Virginis recitabit aut consistens aut genibus flexis, pro temporis qualitate, ut perspicue innuit rubrica.

25. Ad Vesperas quod attinet, postquam recitaverit adgeniculatus *Aperi Domine* etc. consurget et stabit quum dicetur *Pater, Ave, Deus in adiutorium* usque ad primum primi psalmi versum.

26. Initio eiusdem primi psalmi considebit quoad quinta antiphona post quintum psalmum repetita fuerit.

27. Consurget ad Capitulum et stabit pedibus usque ad integrum ℣. *Fidelium animae* etc. quo Vesperis finis imponitur.

28. Si preces feriales recitandae fuerint, post repetitionem antiphonae ad *Magnificat* genua flectet usque ad totum Vesperarum exitum.

29. In Quadragesima, quo tempore in diebus ferialibus, licet festis, Vesperae reliquo officio adiunguntur, omittetur oratio *Aperi Domine* ac postquam recitata fuerit Nona, seu post Missam ferialem post Nonam celebratam, incipientur Vesperae a recitatione *Pater, Ave,* ut superius dictum est.

30. [illegible] Completorium stabit a ℣. *Jube domne* etc. usque [illegible] psalmi *Cum invocarem* etc.

31. [illegible] psalmus praedictus fuerit intonatus sedebit post [illegible] usque ad repetitionem antiphonae ante Capitulum.

32. [illegible] capituli initium stabit pedibus usque ad totam be[illegible] *Benedicat nos* etc.

33. [illegible] preces ad Vesperas flexis genibus recitatae fuerint, [illegible] eadem positione ad Completorium quoque; ideoque [illegible] genua post repetitionem antiphonae ad canticum *Nunc* [illegible] flexisque manebit genibus donec absolutum sit Com[illegible].

34. Antiphona finalis B. Mariae Virginis recitabitur, ut su[illegible] est. *Pater, Ave, Credo* post eamdem antiphonam [illegible] stando, aut flexis genibus, secundum quod obser[illegible] in eiusdem antiphonae recitatione.

35. Oratio *Sacrosanctae* etc. ad Iucrandam Indulgentiam [illegible] genibus flexis.

§. 2. *In Vesperis solemnibus.*

36. Ubi Clerus in chorum pervenerit et suum quisque stal[illegible] adiverit, stabit, donec incipietur *Aperi Domine* ad quod [illegible]dum una cum Celebrante genua submittet.

37. Consurgent omnes deinde simul cum Celebrante et sta[illegible] pedibus dicentes *Pater, Ave, Deus in adiutorium,* ad pri[illegible] antiphonam et ad primi psalmi intonationem.

38. Quo facto considebunt universi per totum primum psal[illegible] et repetitionem primae antiphonae, quae vel a musicis, vel [illegible] organo cantabitur.

39. Ad secundae antiphonae praeintonationem, quum sur[illegible]xerit qui dignior adest in choro ut eam praecinat, consurget [illegible] cum eo totus chorus, et simul ac intonaverit ille antipho[illegible], rursus considebit (*a*).

(*a*) Quod ad intonationem antiphonae consurgere debet totus chorus, non altera ipsius pars, praescribitur a Caeremoniali, prout capite prae[illegible]edenti docuimus.

40. Eadem adhibebitur methodus in omnium aliarum antiphonarum intonatione.

41. Ad Capitulum, ad cantum hymni, ad versum et ad antiphonae intonationem quae *Magnificat* praecedit, pedibus stabit.

42. Ad cantum eiusdem antiphonae considebit.

43. Tum ad intonationem cantici *Magnificat* quoad ipsum cantabitur una cum *Gloria Patri* stabit pedibus.

44. Ad *sicut erat* etc. et ad repetitionem antiphonae post *Magnificat* sedebit, postea consurget et usque ad Vesperi exitum stabit.

45. Si post cantatum *Gloria Patri*, non erit absoluta totius Cleri thurificatio, non cessabit chorus stare pedibus donec absolvetur.

46. In hymnis *Ave maris stella* et *Veni Creator Spiritus*, ad primae strophae cantum flectentur genua: hoc ipsum observabitur in hymno *Vexilla* ad strophem *O Crux* tam in festis S. Crucis, quam tempore Passionis; et ad strophem *Tantum ergo* in hymno *Pange lingua*, quum expositum erit SS. Sacramentum vel clausum in tabernaculo asservabitur in altari, in quo peragetur officium.

§. 3. *De Matutino solemni cum Laudibus.*

47. Clerus simul atque in chorum pervenerit, stabit pedibus in suis stallis.

48. Ad orationem *Aperi Domine* genua flectet una cum Celebrante.

49. Stabit autem ad *Pater, Ave, Credo, Domine labia mea, Deus in adiutorium* ad invitatorium, ad hymnum et ad primae antiphonae cantationem. Adgeniculabitur genu tantum dextero ad verba *Venite adoremus et procidamus* etc. quum cantabitur invitatorium.

50. Ad primi psalmi intonationem sedebit usque ad repetitionem antiphonae post eundem psalmum, quomodocunque fiet vel canendo vel sonantibus organis.

51. Consurget quum a digniore intonabitur secunda ante

secundum psalmum antiphona, ac sedens manebit usque ad intonationem tertiae antiphonae ante tertium psalmum, ad quas intonationes tantum consurget, sicuti in Vesperis observatum est.

52. Post ℣ stabit ad *Pater noster*, ad absolutionem et benedictionem ante lectionem primam.

53. Incepto primae lectionis cantu, sedebit usque ad intonationem primae antiphonae ante primum psalmum secundi nocturni, et observabitur in secundo et tertio nocturno quod de primo praescriptum fuit. Notandum tamen est, quod in tertio nocturno stabit quum cantabitur brevis Evangelii lectio ante septimam lectionem, et ad nonam lectionem quae a Celebrante canetur.

54. Itidem stabit pedibus ad cantum hymni *Te Deum* et genua flectet ad ℣. *Te ergo quaesumus* etc.

55. Ad Laudes idipsum quod de Vesperis praescriptum est, observabitur, nulla enim diversitas intercedit.

§. 4. *In Missa solemni.*

56. Clerus stabit in choro donec Celebrans cum ministris ad Altare pervenerit.

57. Ad confessionem Clerus genua flectet, praeter Praesules et Canonicos in sua Ecclesia, qui stabunt pedibus dum confessionem recitabunt.

58. Quum Celebrans ascenderit Altare, consurget et stabit quoad ipse Celebrans cum ministris recitaverit *Kyris eleison.*

59. Si musici protrahent longius *Kyrie* cantum, Clerus sedebit, ac si Celebrans etiam ad sedendum iret cum ministris, caveat Clerus ne consideat quoad ipse Celebrans sederit.

60. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* et ad ipsius recitationem stabit pedibus, deinde considebit postquam sederit Celebrans.

61. Quum assurget Celebrans rediturus ad Altare et quum dicet *Dominus vobiscum* et cantabit deinde orationem sive orationes, stabit pedibus.

62. Sedebit ad Epistolam et dum canetur Graduale, Tractus etc.

63. Ad Evangelii cantum stabit, itidem ad *Credo* donec Celebrans recitaverit ex toto, animadvertendo solummodo ut genu flectat dexterum tantum ad ℣. *Et Incarnatus* etc.

64. Quum sederit Celebrans interea dum canetur symbolus, considebit et Clerus; et ad ℣. *Et Incarnatus* submittet genua, exceptis Praesulibus et Canonicis in sua Ecclesia (*a*).

65. Ad exitum symboli consurget una cum Celebrante, qui rediturus est ad Altare; item ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus*.

66. Postquam Celebrans *Oremus* cecinerit, ut supra, sedebit quoad Celebrans incensabitur post oblata.

67. Dum Diaconus, post incensatum Celebrantem, reverentiam seu genuflexionem ante Crucem altaris faciet iturus ad chorum, consurget Clerus, et stabit toto thurificationis tempore.

68. Postquam totus Canonicorum ordo fuerit incensatus, poterunt hi quidem sedere, sed ceteri consistentes manebunt.

69. Quum Celebrans cecinerit *Per omnia saecula* ante Praefationem, stabitur pedibus donec ipse recitaverit *Benedictus* . . *Hosanna in excelsis*.

70. Post Trisagium genibus flexis manebitur, donec elevatio Calicis facta erit.

71. Elevatione absoluta, consurgetur et stabitur usque ad Calicis sumptionem.

72. Si Clerus de mensa eucharistica participaturus sit, ad recitationem *Confiteor* a Diacono faciendam, genibus procumbent clerici illi, tantum qui sanctam Eucharistiam sumpturi sunt. Reliquum Cleri pedibus stabit etiam quum s. Communio administrabitur.

73. Post sumptionem et communionem Clerus sedebit.

74. Ad *Dominus vobiscum* et ad orationes *postcommunio* stabit pedibus.

(*a*) Tali modo praescribitur in Caeremoniali Episcoporum lib. II. cap. 8. n. 53. « cum praedictus versiculus canitur a choro, pariter Canonici sedentes, capite detecto, et Episcopus cum mitra profunde caput inclinant versus altare, alii genuflectunt, donec perficiatur dictus versiculus ».

75. Ad benedictionem quam Celebrans impertitur, genua flectet, exceptis Praesulibus et Canonicis in sua Ecclesia.

76. Ad ultimum Evangelium stabit pedibus.

77. In missis solemnibus ferialibus totus Clerus manebit genibus flexis ad orationes tum ante Epistolam tum ad *postcommunio* et a cantu Trisagii ad totum *Pax Domini* etc. Quum cantabitur ℣. *Adiuva nos Deus* in iisdem Missis genua flectet ad eius cantum una cum Celebrante et Ministris. Ab hac regula excipiuntur Missae feriales, quae tempore paschali celebrantur.

78. Notetur illud quod in Epistola aut in Evangelio debebit genibus procumbere quum quaedam canentur verba, ad quae genuflexio praescribitur.

§. 5. *De Missa solemni duobus assistentibus clericis.*

79. Clerus adgeniculabitur ad Confessionem, exceptis Praesulibus et Canonicis in sua Ecclesia, qui pedibus stabunt.

80. Stabit autem ad Introitum, et ad *Kyrie*, donec a Celebrante recitabitur. Poterit quidem sedere quum canetur *Kyrie*.

81. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* et donec a Celebrante recitabitur, stabit pedibus.

82. Considebit quum *Gloria* canetur, postquam sederit Celebrans.

83. Stabit quum cantabitur *Dominus vobiscum* et orationes.

84. Ad cantum Epistolae, Gradualis aut Tractus etc. considebit.

85. Ad Evangelium donec cantabitur, stabit.

86. Quum incipietur *Credo* stabit, deinde sedebit sicut ad *Gloria in excelsis* animadvertendo quod superius dictum est ad cantum ℣. *Et incarnatus* etc.

87. Ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus* ante Offertorium stabit pedibus.

88. Considebit ab Offertorio usque ad *Per omnia saecula* ante Praefationem.

89. Ad Praefationem et ad Trisagium consurget, deinde submittet genua usque ad Calicis elevationem inclusive.

90. Post elevationem Calicis stabit usque ad sumptionem ipsius et ad Communionem, si fiet, uti dictum est superius.

91. Sedebit post sumptionem aut communionem usque ad *Dominum vobiscum*.

92. Stabit pedibus ad ℣. supradictum et ad orationes quae *postcommunio* appellantur.

93. Ad benedictionem quam impertitur Celebrans, genua flectet, praeter Praesules et Canonicos in sua Ecclesia, qui stabunt.

94. Ad ultimi Evangelii recitationem stabit pedibus. Notandum illud est, quod in Missis ferialibus eadem regula circa genuflexiones observabitur, quam superius in Missis solemnibus tradidimus.

§. 6. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

95. Clerus in aspersione aquae benedictae stabit semper, quamquam Celebrans cum Ministris genua flectet ante Altare intonaturus antiphonam *Asperges me*, vel aliam *Vidi aquam*.

§. 7. *In Officio pro defunctis.*

96. In Vesperis pro defunctis Clerus stabit pedibus ad cantum antiphonae quae primum psalmum praecedit.

97. Sedebit ad intonatione primi psalmi usque dum intonabitur *Magnificat*.

98. Ad finem huius cantici considebit, sicut etiam ad repetitionem antiphonae cantici praedicti.

99. Adgeniculabitur ad *Pater noster*, ad preces et ad orationem.

100. In Matutino autem stabit ad invitatorium et unico genu flectet tantummodo ad verba *Venite adoremus et procidamus* etc.

101. Stabit ad primae antiphonae cantationem et sedebit donec cantatus erit ℣. ad finem primi nocturni.

102. Ad *Pater noster* secrete ante lectiones pedibus stabit.

103. Sedebit ad lectiones et ad secundum nocturnum usque ad *Pater noster*, ad quam orationem consurget.

104. Rursus sedebit ad lectiones secundi nocturni et ad psalmos tertii.

105. Consurget post versum ad *Pater noster*, quo recitato sedebit et sedens manebit non solum ad lectiones eiusdem nocturni, sed etiam ad Laudes canendas.

106. Ad intonationem *Benedictus* consurget sicque stabit ad totum canendum canticum.

107. Sedebit ad repetitionem antiphonae post canticum supradictum.

108. Submittet genua ad recitandum *Pater noster*, ad preces et ad orationem.

§. 8. *In Missa solemni de requie.*

109. Clerus aut pedibus stabit aut genibus flexis ad confessionem prouti in Missis solemnibus adnotatum fuit.

110. Stabit quum dicetur introitus et *Kyrie*.

111. Ad orationem quae cantabitur flectet genua.

112. Sedebit ad cantatum Epistolae, Gradualis et Sequentiae.

113. Stabit dum cantabitur Evangelium, *Dominus vobiscum* et *Oremus* ante Offertiorum.

114. Ab Offertorio usque ad *Per omnia saecula* ante Praefationem considebit.

115 Consnrget dum cantabitur Praefatio et *Sanctus*.

116. Quum recitatum fuerit Trisagium, submittet genua et genibus flexis manebit donec cantatum fuerit *Pax Domini* etc.

117. Consistet pedibus usque ad sumptionem Calicis: deinde sedebit usque ad orationem *postcommunio*.

118. Ad orationem praedictam adgeniculabitur.

119. Ad Evangelium in exitu Missae consistet pedibus.

§. 9. *In Missa cantata de requie duobus assistentibus clericis.*

120. Observabitur eadem methodus, quae superius pro Missis solemnibus de requie tradita est.

§. 10. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

121. Donec Celebrans cum Ministris perveniet ad Altare, Clerus in suis stallis pedibus consistet atque eadem positione manebit interea dum fiet candelarum benedictio et distributio. Sedebit tunc demum, quum omnis respectivus chori ordo candelam acceperit.

122. Quod ad distributionem spectat, candelam unusquisque suam genibus flexis accipiet vel etiam stando, candelam autem et manum Celebrantis deosculabitur. Praesules et Canonici in sua Ecclesia candolam stantes accipient. Praesules si adsint, mannm Celebrantis non osculabuntur.

123. Consurget iterum quum Celebrans post distributionem cantabit orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. ac si ante eamdem orationem a Diacono cantabitur ℣. *Flectamus genua*, fiet genuflexio.

124. Post hanc orationem fiet processio. Qui ad dexteram incedet gestabit candelam manu dextera, qui ad sinistram, manu sinistra: intra Ecclesiam unusquisque incedet capite detecto, extra Ecclesiam caput cooperiet bireto. Si quis medius inter alios duos ibit, candelam feret manu dextera.

125. Quum processio in chorum redierit, Clerus stabit donec Celebrans pervenerit ante altare, sedebit autem quum Celebrans ipse cum Ministris exuetur paramentis violaceis et induetur albis, vel si festum inciderit in alteram ex Dominicis privilegiatis, quum Celebrans induet se planeta violacea et Ministri dalmatica seu tunicella violacea.

126. Interea dum Celebrans ad Altare accedet, consurget Clerus propter Missam solemnem, in qua observabitur, quod superius notatum est. In hac Missa candelam unusquisque accensam tenebit dum canetur Evangelium et a Praefatione usque ad sumptionem Calicis. Si celebrabitur Missa de Dominica privilegiata, candelae nequaquam accendentur.

§. 11. *In Feria IV. Cinerum.*

127. Dum Celebrans cum ministris ad Altare accedet, Clerus in choro consistet pedibus.

128. Quum cantabitur antiphona *Exaudi nos, Domine* etc. sedebit.

129. Stabit autem ad benedictionem cinerum et earum distributionem, et quisque a Celebrante illas accipiet sive stans pedibus sive flexis genibus, sicuti in candelarum functione observatum est.

130. Sedebit Clerus, postquam unusquisque ordo cineres receperit.

131. Post distributionem ad orationem *Concede nobis* etc. stabit pedibus.

132. Considebit quum Celebrans deponet pluviale atque induet planetam.

133. Consurget dum Celebrans ad Altare accedet Missae solemnis initium facturus, in qua Clerus regulas observabit, quae superius de solemnibus missis ferialibus traditae sunt.

§. 12. *De Dominica in Palmis.*

134. In aspersione aquae benedictae quae fiet ante hanc functionem, observabitur quod superius dictum est.

135. Deinde quum Celebrans ad Altare ascenderit, Clerus considebit dum cantabitur ℣. *Hosanna filio David* etc.

136. Ad orationem; quae sequitur cantum ℣. praedicti, stabit pedibus.

137. Sedebit dum cantabitur lectio et tractus.

138. Ad Evangelium, quoad canetur, ac postea ad benedictionem palmarum stabit pedibus.

139. In palmarum distributione unusquisque palmam accipiet vel consistens, vel genuflexus ut supra, deosculans palmam ipsam et manum Celebrantis; ac posteaquam unus ordo palmam acceperit, omnes qui ad illum ordinem pertinent, sedebunt.

140. Stabit pedibus ad orationem *Omnipotens sempiterne Deus*, quae post distributionem recitabitur. Locus deinde erit Processioni cum animadversionibus quae de Candelarum processione superius traditae sunt.

141. Extra ecclesiae ianuam caput bireto cooperiet. Dum cantabitur hymnus *Gloria, laus* etc. extra portam, Clerus stabit, atque hinc et inde in duas alas dirimetur, Celebrante in medio remanente.

142. Posteaquam processio redierit ad Altare, Clerus stabit in choro; et quum Celebrans deponet pluviale et sumet planetam, considebit.

143. In Missa solemni adhibebitur ritus praescriptus, notando quod ad verba Epistolae *Ut in nomine Jesu* etc. quae cantabit Subdiaconus, genuflectendum est, atque interea dum canetur *Passio* standum pedibus est.

144. Ubi cantus *Passio* finierit, Clerus sedebit ad actiones Diaconi praecedentes ultimam partem *Passio*, quae canetur a Diacono pro Evangelio. Palma sustinebitur manu dextera dum canetur *Passio* et pars ultima a Diacono.

§. 13. *In Matutinis Tenebrarum.*

145. Clerus ubi in chorum venerit, stabit pedibus unusquisque in suo stallo.

146. Genua flectet simul cum Celebrante et recitabit orationem *Aperi Domine* etc.

147. Consurget deinde ac recitabit *Pater Ave Credo*, et stabit ad primae antiphonae cantum.

148. Considebit ab intonatione primi psalmi usquae ad totum versum canendum sub exitum primi nocturni.

149. Stabit autem cum dicetur *Pater noster*.

150. A lamentationum cantu ad alterum versum secundi nocturni considebit.

151. Stabit rursus ad *Pater noster*.

152. Sedebit ad lectiones secundi nocturni ac deinceps ad psalmos tertii.

153. Consurget autem quum dicetur *Pater noster* et ad lectiones sedebit usque ad intonationem psalmi *Benedictus* sub exitum Laudum.

154. Rursus considebit ad repetitionem antiphonae post *Benedictus*; deinde genua flectet quum canenda erit antiphona *Christus factus est* etc. usque ad finem officii.

§. 14. *Feria V. in Coena Domini.*

155. Ad Horas minores horum trium dierum *Pater*, *Ave* ante omnem horam, et *Credo* ante horam Primam recitabitur, stando.

156. Àd primi psalmi intonationem considebitur usque ad omnium psalmorum finem.

157. Ad antiphonam *Christus factus est* etc. usque ad finem stabitur submissis genibus.

158. In Missa solemni observabitur ritus praescriptus usque ad Communionem.

159. Post sumptionem Calicis non sedebit Clerus, sed stabit pedibus usque ad finem respectu SS. Sacramenti super altare expositi.

160. Submittet genua quum Celebrans, indutus pluviali redibit ante Altare incensaturus SS. Sacramentum; tum fiet processio.

161. In sacello in quo exponetur SS. Sacramentum, Clerus manebit flexis genibus, donec claudetur custodia, et redibit ad Altare maximum.

162. In vesperis stabit pedibus dum dicitur *Pater* et *Ave*. Sedebit ab intonatione primi psalmi usque ad intonationem *Magnificat*.

163. Stabit pedibus quum recitabitur canticum praedictum et repetetur antiphona.

164. Ad antiphonam *Christus factus est* etc. submittet genua usque ad exitum Vesperarum.

165. Donec Altarium denudatio fiet, stabit pedibus.

166. Ad *Mandatum*, si disposita erunt subsellia Cleri commoditati, considebit in actionibus Diaconi in praeparationem ad Evangelium canendum.

167. Stabit pedibus interea dum Evangelium cantabitur.

168. Quum Celebrans incipiet lavare pedes pauperum considebit.

169. Stabit autem pedibus ad preces et ad orationem finalem.

§. 15. *Feria VI. in Parasceve.*

170. Ad horas minores eadem regula ut pridie.

171. Dum Celebrans perget ad Altare, Clerus stabit.

172. Quum Celebrans se cum Ministris prosternet humi, Clerus adgeniculabitur.

173. Consurget deinde quum Celebrans ascendet Altare.

174. Dum cantabitur prima lectio et Tractus considebit.

175. Stabit pedibus ad orationem quae cantabitur, et genuflectet ad *Flectamus genua* tum in hac tum in ceteris orationibus.

176. Sedebit dum cantabitur secunda lectio et Tractus.

177. Donec cantabitur *Passio* stabit pedibus.

178. Absoluto cantu *Passionis* sedebit ad actiones Diaconi.

179. Stabit pedibus interea dum cantabitur ultima pars *passionis* ac deinceps omnes orationes.

180. Sedebit dum Celebrans planetam deponet.

181. Consurget simul ac Diaconus accipiet Crucem ex Altari.

182. Ad verba *Venite adoremus* in detectione Crucis genuflectet.

183. Postquam tertia vice cantatum erit *Venite adoremus* submissis stabit genibus quousque Celebrans, Cruce super cussino posita, consurrexerit.

184. Ad Crucis adorationem stabit pedibus; deinde sedebit quisque Cleri ordo quum omnes qui sunt eius ordinis, adorationem fecerint.

185. Consurget et submittet genua dum Diaconus Crucem de cussino resumpserit, ac genibus flexis manebit donec iterum eam super altare reposuerit.

186. Disponetur deinde Clerus in processionis ordinem pro-

cedens ad Sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum. In discedendo ab altari fiet Cruci genuflexio simplex.

187. In sacello praedicto, facta ad ingressum duplici genuflexione, unusquisque submissis genibus manebit loco sibi attributo.

188. Postquam Celebrans SS. Sacramentum incensaverit, consurget Clerus et processionaliter redibit ad Altare maximum, ibique non genuflectet ad Crucem Altaris, sed recta ibit ad respectiva stalla ubi submittet genua, vel potius in gyrum disponetur circa Altare maximum, si capacitas Presbyterii hoc patiatur.

189. Quum Celebrans consummaverit sacram Hostiae particulam in Calice immissam, Clerus consurget et sedebit.

190. Ad orationem *Quod ore* etc. et discendente e choro cum ministris Celebrante, stabit.

191. Ad Vesperas observabitur id ipsum quod de praecedente die praescriptum fuit.

§. 16. *In Sabbato sancto.*

192. Ad Horas minores eadem regula quae duobos praecedentibus diebus.

193. Ad benedictionem ignis et thuris foris portam Ecclesiae stabit.

194. Geneflectet ter cum Diacono dum ipse canet *Lumen Christi.*

195 Quum in Chorum ventum erit, stabit dum cantabitur Praeconium, quo finito sedebit.

196. Ad prophetias et Tractum post aliquas ipsarum, considebit; stabit ad orationes quae canentur, et genuflectet quum Diaconus cantabit ℣. *Flectamus genua.*

197. Ordinabitur deinde processio ad fontem baptismalem, ac si subsellia ibi erunt parata Clero, sedebit post benedictionem, quum aspersio aquae benedictae per Ecclesiam fiet, quumque Celebrans manus lavabit.

198. Ad Litanias submittet genua.

199. In Missa observabitur idipsum quod de Missis solem-

nibus traditum est; praeterea stabit dum cantabitur, post Epistolam, *Alleluja,* et canticum *Magnificat* sicuti in Vesperis solemnibus.

§. 17. *In Processionibus.*

200. In processionibus de Litaniis maioribus et minoribus nec non in extraordinariis quae celebrandae essent Episcopi mandato, congregabitur clerus in Presbyterio, vel si non erit capax, extra illud; et ordinabitur circa Altare, advertendo quod qui primas obtinent, sive antiquiores, sint propius Celebrantem, et idipsum observabitur in processione, in qua minus antiqui ibunt post Crucem, qua Clerum praecedit, primores autem vadent propius Celebrantem.

201. Si cantabitur antiphona *Exurge, Domine,* Clerus stabit dum canetur, deinde genuflectet initio Litaniarum.

202. Si statio fiet in aliqua Ecclesia quae occurrat in itinere, genuflexione facta ante SS. Sacramentum, consistet circa Altare aut in Presbyterio, ut supra dictum est, et discedet ex Ecclesia postquam antiphona et oratio de Sancto Patrono aut Titulari cantata fuerit.

203. In Ecclesia in quae processionis fiet finis, Clerus genuflexus manebit ad preces et orationes, quae a Celebrante canentur.

§. 18. *In vigilia et in festo Pentecostes.*

204. In Missa de Vigilia ad prophetias, ad benedictionem fontis, ad Litanias et ad Missam observabitur totum id quod de Sabbato sancto notatum fuit, cum debitis limitationibus.

205. Ad Vesperas et ad horam Tertiam, capite detecto submittet genua ad primam strophem hymni *Veni creator Spiritus* qui canitur vel recitatur in illis horis. In Missa solemni de festo et de octava flectet genua dum cantabitur ℣. *Veni, Sancte Spiritus, reple* etc. post Epistolam.

§. 19. *In solemnitate SS. Corporis Christi.*

206. Quum ad Vesperas expositum in Altari sit SS. Sacramentum vel reconditum in tabernaculo asservabitur, genua submittet ad strophem *Tantum ergo* etc. Quod si in toto officio aut in parte SS. Sacramentum expositum maneat, poterit sedere sed capite semper detecto, nec fient reverentiae superius praescriptae.

207. In Missa solemni quae processionem praecedet, non sedebit Clerus post Celebrantis communionem, siquidem in Altari expositum erit SS. Sacramentum.

208. Sacro peracto, quum unusquisque candelam accensam vel intorticium acceperit, ad nutum Caeremoniarii, ordinatim e choro discedent, ac bini incedentes genuflexione duplici ante Altare facta, capite detecto ordinabuntur in processionem. Qui ad dexteram incedent, gestabunt candelam vel intorticium manu dextera, qui ad sinistram, ferent itidem candelam vel intorticium sinistra, ac respective sustinebunt biretum altera manu ante pectus.

209. Si in itinere faciendo statio aliqua fiet, consistet circa Altare, ut dictum est in processionibus Rogationum; submittet genua et in discessu genuflexionem duplicem in medio faciet.

210. In reditu ad Ecclesiam, nulla facta genuflexione recipiet locum quisque suum in choro, atque ibi genuflexus manebit donec a Celebrante SS. Sacramenti benedictio impertietur. Deinde unusquisque suam candelam aut intorticium extinguet, quod in choro reliquentur, aut tradetur clerico ad id deputato, atque ordine iam indicato pro Missis solemnibus ad Sacrarium redibitur.

211. Si post processionem adhuc expositum SS. Sacramentum in Altari maneret, dum discedetur ab Altari fiet genuflexio duplex.

§. 20. *In SS. Sacramenti pro oratione quadraginta horarum expositione.*

212. Eadem methodus, quae superius pro festo Corporis Christi assignata fuit, adhibebitur relate ad Missam et processionem. Ad preces, quae post processionem in expositione et ante processionem in repositione recitabuntur, Clerus flexis genibus manebit.

213. Presbyteri sive clerici ad orandum designati ante SS. Sacramentum in Altari expositum, induti superpelliceo in Sacrario, ibunt ad Altare, clerico praecedente. Quo quum venerint, consurgent clerici qui orationem absolverint, atque coniunctim ab utrisque duplex fiet genuflexio. Tum, remanentibus primis, discedent secundi.

§. 21. *In processione SS. Sacramenti in Dominica tertia cuiusque mensis.*

214. Observabitur methodus, quam pro Corporis Christi processione superius tradidimus.

§. 22. *In exequiis.*

215. In accessu ab Ecclesia ad domum defuncti, Clerus sequetur Crucem ordine saepius indicato, nempe ut minus antiqui sequantur Crucem, primores autem vadant proximi Parrocho. Unusquisque e Clero seculari induetur superpelliceo et bireto.

216. Ubi domum ventum erit, ex qua sit cadaver efferendum, consistet Clerus circa ipsam, servando eumdem ordinem; ac supervacaneum esset monere, quod cum sit sacra functio, servandum sit silentium ac debita gravitas.

217. Quum processio ad ecclesiam redierit, in ordinem disponetur ad feretri latera, consistentibus minus dignis prope Crucem, ceteris vero dignoribus iuxta Parochum. Capite detecto unusquisque manu dextera sustinebit candelam accensam, quae

ipsi ministrabitur in Ecclesia ingressu, et cantabitur ℟. *Subvenite* etc.

218. In Officii recitatione et ad Missam cantatam observabitur quod superius innuimus in respectivis paragraphis.

219. In absolutione cadaveris, Clerus sequetur Subdiaconum gestantem Crucem et ordinabitur circa feretrum quo ordine praescriptum est superius. Si cadaver ad coemeterium extra Ecclesiam sit ferendum, toto viae intervallo ab Ecclesia ad sepulturam caput bireto cooperiet, quod postea deponet ad antiphonam *Ego sum* ante canticum *Benedictus*.

220. In aliis absolutionibus, absente cadavere, si lectica sive tumulus situs sit in presbyterio aut in choro, remanebit loco unusquisque suo et sedebit ad ℟. *Libera me Domine*. Quod si tumulus sit extra Altare, accedet ad illum Clerus ordine superius indicato.

221. In reditu ad Sacristiam observabitur methodus pro aliis functionibus tradita.

PRO FUNCTIONIBUS PONTIFICALIBUS

§. 23. *In accessu Episcopi ad Ecclesiam.*

222. Quum Episcopus ad portam Ecclesiae asperget circumstantes, Beneficiarii aut Mansionarii et clerici ad eamdem aspersionem genuflectent.

223. Itidem dum Episcopus transiens inter ipsos ingredietur Ecclesiam et bene precantis signum super eos faciet, genuflectent versus ipsum (*a*).

224. Ad altare SS. Sacramenti submittent genua post Episcopum, iterumque genuflexionem illi facient, quum benedictionem ipsis impertietur transiens per medium eorum iturus ad Altare maximum aut ad Secretarium.

(*a*) In praesentibus instructionibus, quum docuerimus Clero esse genuflectendum ante Altare et Episcopum, intelligendum est de Beneficiariis, Mansionariis, et clericis, non vero de Canonicis.

225. In choro aut in Secretario submittent genua ad suum quisque locum, dum Episcopus genuflexus ante Altare morabitur.

226. Assurgente Episcopo, consurgent, ac dum eis benedicet antequam thronum ascendat, genuflectent.

§. 24. *In Vesperis pontificalibus.*

227. Postquam Episcopus thronum ascenderit, consistent pedibus usque ad intonationem primi psalmi, deinde considebit omnis chorus.

228. Ad praeintonationem quartae antiphonae Clerus consurget, quum eamdem antiphonam intonabit Canonicus dignior qui aderit in choro.

229. Consurget post ultimum psalmum dum cantabitur capitulum, hymnus et versus.

230. Intonata ab Episcopo antiphona ad canticum *Magnificat*, Clerus sedebit, et rursus assurget quum praedictum canticum intonabitur.

231. Dum Episcopus perget ad Altare propter thurificationem et redibit ad thronum, Clerus genuflexionem peraget Episcopum versus, momento temporis quo benedictionem versus Clerum impertietur.

232. Post cantatum *Gloria Patri* etc. si absoluta erit thurificatio, considebit.

233. Stabit autem ad salutationem *Dominus vobiscum*, ad orationem et ad commemorationes si fient, et ad *Benedicamus Domino*.

234. Ad benedictionem Episcopi Clerus submittet genua.

235. Stabit dum Episcopus sacra paramenta deponet; rursus flectet genua quum Episcopus de throno descendens submittet genua ante altare.

236. Discedente e choro Episcopo genuflexionem faciet ipsum versus, quum per chorum transiens benedictionem largietur.

237. Sequetur Episcopum usque ad portam ac versus eum genuflexionem faciet, quum ad portam perveniens se convertet Clerum versus eique benedictionem impertietur ut dimittat.

238. In Vesperis solemnibus, quibus intererit Episcopus indutus cappa, idem ordo tenebitur, exceptis iis quae diximus da tempore quo sacris paramentis induitur et dum accedit ad Altare propter thurificationem. Assurget vero quum antiphonas Canonici intonabunt.

§. 25. *In Matutino et in Laudibus pontificalibus.*

239. Clerus manebit genuflexus donec Episcopus quoque submissis genibus steterit ante Altare.

240. Consurget autem quum Episcopus surrexerit.

241. Genuflexionem Episcopum versus peraget, quum ille transiens per medium chorum. sive priusquam ascendat in thronum, benedictionem Clero largietur.

242. Ubi Episcopus in throno sederit, sedebit et Clerus.

243. Consurget assurgente Episcopo et stabit dum dicetur *Pater, Ave, Credo,* ad intonationem Matutini, dum cantabitur invitatorium et hymnus. Advertat ut genuflexionem faciat ad illa verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum* in invitatorio.

244. Post intonationem primi psalmi considebit.

245. Consurget ad intonationem antiphonarum, quam Canonici in choro exequentur, ut superius notatum est.

246. Post cantatum versum consurget et sedebit quum Episcopus sederit postquam cantori primae antiphonae benedictionem impertitus fuerit.

247. Indipsum observabitur in reliquis nocturnis, et ad primam lectionem tertii nocturni considebit post cantatam lectiunculam Evangelii.

248. Stabit ad nonam lectionem, quam cantabit Episcopus et dum canetur *Te Deum,* animadvertendo quod genuflectendum est ad ℣. *Te ergo quaesumus* etc. dum a choro aut a cantoribus cantabitur.

249. Perseverabit stare quo tempore Episcopus se parabit propter Laudes canendas, in quibus observabuntur quae de Vesperis pontificalibus superius notavimus.

§. 26. *In Missa pontificali.*

250. Ubi Episcopus ad Secretarium venerit unusquisque de Clero ante suum stallum genua submittet, et assurgente Episcopo post precationem, consurget etiam Clerus et genuflectet quum Episcopus priusquam in thronum ascendat, benedictionis signum faciet versus chorum.

251. Ut sederit Episcopus considebit et Clerus, qui deinde consurget ad *Pater, Ave,* ad intonationem horae Tertiae ad hymnum canendum et ad primi psalmi intonationem.

252. Interea dum Episcopus recitabit psalmos, preces, et orationem in praeparationem, Clerus sedebit.

253. Quum Episcopus assurget depositurus cappam, consurget et Clerus.

254. Ad ablutionem manuum Episcopi Clerus submittet genua, exceptis Canonicis et Praelatis, si aderunt.

255. Stabit interea dum se parabit Episcopus.

256. Sedebit postquam Episcopus paratus fuerit pluviali et mitra.

257. Consurget dum cantabitur Capitulum et stabit usque ad *Benedicamus Domino* ac deinceps dum Episcopus reliquis paramentis induetur.

258. In discendendo de Secretario fiet ab unoquoque ante Altare et Episcopum genuflexio.

259. Quum Clerus ad altare maximum venerit unusquisque in medio genuflexionem ante Altare faciet, reverentiam socio et perget ad proprium stallum.

260. Quum Episcopus in chorum ingredietur, fiet versus ipsum genuflexio, dum per medium transiens benedictionem Clero impertietur.

261. Ad Confessionem Clerus genuflexus manebit.

262. Consurget quum Episcopus ascendet ad Altare ac persistet stare ad incensationem.

263. Genuflexionem faciet versus Episcopum ad benedictionem quam largietur versus chorum, dum transibit per ipsum, aut priusquam thronum ascendet.

264. Stabit ad introitum et ad recitationem *Kyrie*.

265. Si Episcopus dum canitur *Kyrie* sedebit, considebit etiam Clerus.

266. Ad intonationem *Gloria in excelsis* et ad recitationem ipsius stabit, deinde sedebit.

267. Postquam cantus hymni *Gloria* absolutus erit, consurget ad salutationem *Pax vobis* et ad orationem, sive orationes, quae erunt canendae.

268. Sedebit toto tempore quo cantabitur Epistola, Graduale, Sequentia etc.

269. Consurget quum cantabitur Evangelium.

270. Si post Evangelium fiet sacra concio, perseverabit stare et submittet genua dum a concionatore recitabitur *Ave Maria*.

271. Concionis tempore sedebit.

272. Fine concionis facto, stabit dum cantabitur *Confiteor* et ad pubblicationem indulgentiae.

273. Submittet genua ad absolutionem et benedictionem quam Episcopus donabit.

274. Ad intonationem Symboli et donec recitabitur, stabit, notando quod ad ℣. *Et incarnatus* etc. una cum Episcopo genuflectendum est.

275. Donec cantabitur *Credo* sedebit; quum vero ad ℣. *Et incarnatus* cantores pervenerint, submittet genua, exceptis Canonici et Praelatis.

276. Postquam cantatum fuerit Symbolum consurget et stabit dum Episcopus chirothecas deponet.

277. Genua submittet ad ablutionem manuum Episcopi.

278. Dum Episcopus iturus ad Altare benedictionem versus Clerum donabit, genuflexionem versus ipsum faciet.

279. Ubi Episcopus ad Altare pervenerit, considebit usque ad finem thurificationis Altaris.

280. Genua submittet ad alteram ablutionem manuum Episcopi.

281. Stabit dum incensabitur Clerus ac deinceps dum cantabitur Praefatio et recitabitur *Sanctus*.

282. Post recitatum *Sanctus* procumbet in genua usque post calicis elevationem.

283. Post consummationem, si fiet Cleri Communio, genua submittent ad confessionem qui solum communicandi sunt; ceteri persistent stare pedibus etiam communionis tempore.

284. Post consummationem Calicis seu post Communionem Clerus sedebit.

285. Ad ablutionem manuum Episcopi rursus genua flectet.

286. Stabit dum cantabitur oratio *Postcommunio* et ad dimissionem *Ite missa est.*

287. Submittet genua ad benedictionem Episcopi, deinde processionaliter redibitur ad Secretarium, sed ante Altare maximum ab unoquoque fiet genuflexio.

288. Ante Altare Secretarii unusquisque faciet genuflexionem, reverentiam socio et perget ad suum stallum.

289. Genuflectet Episcopum versus momento temporis quo benedictionem Clero impertietur dum transibit per sacellum ipsum iturus ad thronum.

290. Stabit pedibus quo tempore Episcopus deponet paramenta.

291. Resumpta ab Episcopo cappa, sedebit, et dum Episcopus recitabit preces pro gratiarum actione, perget sedere.

292. Quum assurget Episcopus descensurus de throno, consurget et genuflexionem faciet versus Episcopum ipsum, qui benedictionem Clero largietur.

293. Procumbet in genua dum Episcopus manebit genuflexus ante Altare.

294. Consurget assurgente Episcopo, cui genuflexionem faciet momento quo transiens per chorum benedictionem impertietur versus Clerum.

295. Prosequetur Episcopum usque ad portam Ecclesiae et genuflectet versus eumdem interea dum progressus ad portam et ad Clerum conversus benedicet ipsi.

§. 27. *Quum Episcopus Missae solemni intererit.*

296. Quo tempore genuflexus ante Altare manebit Episcopus, unusquisque suo loco in choro adgeniculabitur.

297. Consurget assurgente Episcopo, versus quem genuflexionem faciet dum transiens per chorum aut priusquam ascendat in thronum signum bene precantis versus Clerum faciet.

298. Stabit quo tempore Episcopus sacris induetur paramentis.

299. Quum Episcopus de throno descendet ad inchoandum cum Celebrante sacrificium, genuflexionem faciet versus Episcopum qui benedicet Clero transiens per chorum, vel postquam de throno descenderit.

300. Ad confessionem genua submittet, et consurget quum Celebrans ad altare ascendet.

301. Genuflexionem iterum versus Episcopum faciet dum ipse in thronum revertetur.

302. Stabit ad incensationem Altaris et dum recitabitur introitus et *Kyrie.*

303. Si Episcopus interea dum canitur *Kyrie* sedebit, considebit Clerus quoque.

304. Consurget ad intonationem et recitationem hymni *Gloria in excelsis,* et considebit quum sederit Episcopus.

305. Ut finis canendi *Gloria* factus sit, consurget dum canentur orationes.

306. Considebit dum cantabitur Epistola, Graduale, Tractus, Sequentia etc.

307. Consurget ad Evangelium quod cantabitur.

308. Si fiet sacra concio post Evangelium, observabitur id ipsum quod de Missa pontificali praescriptum fuit.

309. Ad intonationem Symboli et donec recitabitur, stabit, animadvertens quod dum recitatur ℣. *Et incarnatus* etc. ac dum etiam cantabitur, genuflectendum est.

310. Consurget quum *Dominus vobiscum* et *Oremus* canetur ante versum Offertorii, deinde rursum sedebit.

311. Stabit ad incensationem chori, ad praefationem dum canetur, nec non dum recitabitur *Sanctus*.

312. Genuflexionem versus Episcopum faciet quum de throno descendens aut transiens per chorum Clero benedicet.

313. Genua flectente Episcopo ante Altare, geniculabit et Clerus usque ad Calicis elevationem.

314. Post elevationem Calicis consurget et stabit usque ad consummationem Calicis et ad Communionem, si fiet, ut iam docuimus in Missa pontificali.

315. Post consummationem, aut post communionem sedebit quum sederit Episcopus.

316. Stabit *ad Dominus vobiscum*, ad orationes *Postcommunio* usque ad *Ite Missa est*.

317. Ad solemnem Episcopi benedictionem genua submittet.

318. Stabit dum recitabitur ultimum Evangelium et quum Episcopus paramenta deponet.

319. Discedente ab Altari Episcopo observabitur quod superius innuimus in Vesperis et in Missa pontificali.

320. Si Episcopus cappa indutus Sacrificio intererit, eadem methodus adhibebitur, exceptis iis quae respiciunt tempus quo Episcopus deberet indui, vel deponere sacra paramenta.

§. 28. *In Missa feriali pontificali.*

321. Eadem regula est heic utendum, quam pro Missa pontificali tradidimus. Notandum tamen quod Episcopus induetur sacris paramentis apud Altare, in quo cantabit Missam et postquam hora Nona cantata sit: immo genuflectet quoque ad preces feriales et orationem, quae in fine Nonae canentur. Idcirco nulla fiet a Secretario ad Altare processio, et Clerus stabit solummodo quum Episcopus paramenta sumet post Nonam cantatam, et genuflectet versus Episcopum qui ei benedicet momento quo de throno descendens ad Altare introibit.

322. Clerus autem genua submittet ad orationes quae canentur ante Epistolam; deinde ad *Sanctus* usque ad *Pax Domini* et ad ceteras orationes *postcommunio*.

§. 29. *Quum Episcopus Missae feriali solemni intererit.*

323. In hac quoque functione observabuntur documenta quae superius de assistentia ad Missam solemnem tradita sunt.

324. Quum Episcopus post *Kyrie* de throno descendet genuflexurus ad faldistorium ante Altare, quumque ad thronum ante Epistolam redibit, Clerus genuflexionem faciet versus ipsum dum ei benedicet.

325. Hoc idem exequetur in aliis orationibus post communionem atque etiam quadragesimali tempore in Missis quibus cantabitur. ℣. *Adiuva nos Deus* etc.

326. Clerus genibus flexis manebit a Trisagio usque dum a Celebrante cantatum fuerit *Pax Domini* etc.

§. 30. *In Missa pontificali de requie.*

327. Postquam Episcopus ad Altare maximum venerit, unusquisque de Clero submittet genua in suo stallo, nec consurget nisi quum assurrexerit Episcopus.

328. Transeunte per chorum Episcopo Clerus genuflectet, licet Episcopus in hac functione omittat benedictionem largiri.

329. Sedebit Clerus dum Episcopus recitabit orationes ad se parandum praescriptas.

330. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

331. Stabit dum Episcopus induetur sacris paramentis ad operandum.

332. Genuflectet quum Episcopus de throno descendet et per chorum transiens ad Altare introibit.

333. Submittet genua ad confessionem, postea consurget iterumque genuflectet redeunte ab Altari ad thronum Episcopo.

334. Stabit ad introitum et dum recitabitur *Kyrie.*

335. Adgeniculabitur dum cantabitur oratio.

336. Sedebit quo tempore Epistola, Graduale et Sequentia canetur.

337. Stabit autem dum cantabitur Evangelium, ad *Dominus vobiscum*, ad *Oremus* et dum recitabitur ℣. pro Offertorio.

338. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

339. Genuflectet dum Episcopus transiens per chorum ibit e throno ad Altare.

340. Sedebit quum Episcopus ad Altare pervenerit.

341. Sub finem incensantionis Altaris consurget et geniculabitur ad ablutionem manuum Episcopi.

342. Sedebit usque dum cantabitur *Per omnia saecula* etc. ante Praefationem; deinde consurget et quum recitatum sit Trisagion, submittet genua usque dum canetur *Pax Domini.*

343. Consurget et sedebit post Calicis consummationem.

344. Ad ablutionem manuum Episcopi geniculabitur rursum.

345. Stabit dum recitabitur ℣. *Postcommunio* et geniculabitur ad orationem.

346. Consurget et usque ad exitum Missae stabit.

347. Redeunte Episcopo ab Altari ad thronum genuflexionem faciet.

348. Pro absolutione post Missam regulae servabuntur adnotatae sequenti §. 32.

§. 31. *Quando Episcopus Missae solemni de requie interrerit.*

349. Quum Episcopus ad Altare pervenerit, unusquisque de Clero genua submittet in suo stallo, consurgetque si Episcopus ad thronum perget sacra vestimenta sumpturus.

350. Si Episcopus ad thronum perget, Clerus genuflexionem faciet ad ipsum transeuntem per chorum, atque hoc ipsum iterabit quum de throno ad Altare redibit, licet in hac functione omittat Episcopus benedictionis signum facere.

351. Ad confessionem manebit flexis genibus.

352. Genuflectet ad Episcopum ab Altari revertentem ad thronum.

353. Stabit ad recitationem introitus et *Kyrie.*

354. Genuflectet iterum ad Episcopum a throno redeuntem ad Altare.

355. Submittet genua dum oratio canetur.

356. Rursus genuflectet ad Episcopum qui ad thronum ab Altari redibit.

357. Dum cantabitur Epistola, Graduale et Sequentia considebit.

358. Stabit donec canetur Evangelium, *Dominus vobiscum* et *Oremus* ante offertorium.

359. Sedebit ab offertorio usque dum canetur *Per omnia saecula* etc. ante praefationem.

360. Si Episcopus Missae intererit indutus pluviali, Clerus consurget quum Episcopus post offertorium incensabitur.

361. Consurget ubi praefatio cantabitur et stabit usque ad recitationem Trisagii.

362. Deinde submittet genua et genibus flexis manebit usquedum cantabitur *Pax Domini* etc.

363. Consurget deinde atque usque ad consumationem Calicis stabit.

364. Sedebit post communionem, sed consurget ac genuflectet versus Episcopum de throno ad altare descendentem.

365. Geniculabitur ad orationem *Postcommunio.*

366. Consurget iterumque genuflectet versus Episcopum, qui de Altari revertetur ad thronum.

367. Ad exitum vero Missae stabit.

§. 32. *De absolutione.*

368. Si Episcopus Missam cantaverit, Clerus stabit donec Episcopus, depositis paramentis missalibus, pluviali et mitra indutus fuerit.

369. Si Episcopus Missam non celebraverit, stabit Clerus donec Celebrans cum Ministris ab Altari discesserit.

370. Si fiet absolutio super lecticam sive tumulum ante Altare positum, quum Episcopus in throno sederit, Clerus considebit dum cantabitur ℟. *Libera me, Domine* etc.

371. Consurget dum post responsorium canetur *Kyrie* et stabit usque ad exitum absolutionis, necnon quum Episcopus paramenta dimittet, si absolutionem peregerit.

372. In discessu Episcopi ab Ecclesia, id observabitur quod de Vesperis et de Missa pontificali docuimus.

373. Quod si peragetur absolutio aut super cadaver aut super castrum doloris extra presbyterium erectum, simul atque Episcopus se pluviali induerit et mitra, discedet Clerus de choro et Subdiaconum gestantem Crucem prosequetur.

374. In discessu de choro fiet genuflexio in medio prius ad Altare, deinde ad Episcopum.

375. Si Celebrans fuerit Archiepiscopus, Clerus praeibit Cruci, et Canonici tantum archiepiscopalem Crucem sequentur.

376. Ubi ad feretrum sive ad castrum doloris ventum erit, sese circa illud disponent, advertentes quod antiquiores e Clero se sistant apud faldistorium, in quo sedebit Episcopus.

377. Stabitur toto absolutionis tempore, post quam Crucem sequendo ad chorum revertetur.

378. Si absolutio fiet super castrum doloris, nec aderit cadaver alicuius sive Presbyteri sive Episcopi, Clerus ad Altare revertens quum sit transiturus ante Episcopum in faldistorio sedentem, genuflexionem ipsi faciet.

379. Rediens autem ad chorum faciet etiam ad Altare genuflexionem, deinde Episcopum versus genuflectet quum ad thronum redibit, et stabit quo tempore paramenta dimittet.

380. In discessu Episcopi exequentur quae superius notata sunt.

§. 33. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

381. Ubi Episcopus ante Altare venerit, unusquisque de Clero in suo stallo sumet locum, ac manebit genibus flexis usquedum Episcopus orationem perfecerit.

382. Quum Episcopus in thronum ascenderit, Clerus stabit dum ille sacris indumentis se parabit.

383. Perseverabit stare ad candelarum benedictionem.

384. Accipiens ab Episcopo candelam unusquisque genuflectet ad Altare deinde ad thronum; ascendet ad thronum, procumbet in genua super scabellum, quo Episcopus ponet pedes, osculabitur candelam et Episcopi manum; descendet a latere de throno, iterabit genuflexionem ante Episcopum deinde ad Altare si ante ipsum transiturus sit, et ad locum suum revertetur.

385. Quisque ordo in choro sedebit potquam omnes qui eius ordinis sunt, candelam acceperint.

386. Genuflectet Clerus ad ablutionem manuum Episcopi.

387. Stabit ad orationem, quae processionem praecedet.

388. Postquam cantatum fuerit *Procedamus in pace*, exibit ordinatim de choro, et facta ad Altare et Episcopum genuflexione, unusquisque sumet in processione locum sibi attributum.

389. In reditu ad chorum post processionem, unusquisque genuflexionem faciet ad Altare et ad stallum suum redibit.

390. Quum Episcopus revertetur ad Altare, genuflexio fiet versus eumdem dum Clero donabit benedictionem.

391. In Missa, cui intererit Episcopus, eaedem regulae superius pro hac functione praestitutae observabuntur.

§. 34. *In feria IV. Cinerum.*

392. Clerus genua submittet, quum Episcopus, ad Altare veniens orabit genuflexus ad faldistorium.

393. Stabit dum Episcopus sacra indumenta sumet, ac postea ad orationes ab ipso canendas pro Cinerum benedictione.

394. Unusquisque de Clero alius post alium veniet ad thronum ad accipiendas ab Episcopo cineres, ideoque genuflexionem faciet ad Altare, deinde ad Episcopum antequam ascendant ad thronum; quo quum ascenderit submittet genua super scabellum cathedrae episcopalis, accipiet ab Episcopo cinerem quin eius manum osculetur; descendet a latere de throno, iterabit genuflexionem ad Episcopum, atque etiam ad Altare, si ante ipsum sit transiturus quum ad locum suum redibit.

395. Quisque chori ordo sedebit postquam omnes qui eius ordinis sunt, cinerem receperint.

396. Ad ablutionem manuum Episcopi Clerus geniculabitur.

397. Stabit ad orationem quam canet Episcopus post cinerum impositionem.

398. In Missa, cui Episcopus intererit, serventur leges respectivis paragraphis huius capitis praescriptae.

§. 35. *In Dominica Palmarum.*

399. Posteaquam Episcopus ante Altare maximum venerit unusquisque de Clero suum stallum petet ibique genuflexus manebit, donec Episcopus effundet preces.

400. Stabit quo tempore Episcopus sacris indumentis parabitur.

401. Dum canetur antiphona *Hosanna filio David* etc. considebit.

402. Stabit ad orationem, quam canet Episcopus post antiphonam eandem.

403. Sedebit ad lectionem, tractum aut responsorium canendum post praedictam lectionem.

404. Stabit dum canetur Evangelium, deinde ad omnes orationes alias pro palmarum benedictione.

405. Pergent deinde singuli ad thronum accepturi ab Episcopo palmam; genuflexionem facient ad Altare et ad Episcopum ante thronum, ascendent ad thronum, procumbent in genua super scabellum cathedrae, osculabuntur palmam deinde manum Episcopi, descendent a latere de throno, genuflexionem iterabunt ad Episcopum et ad suum locum revertent; si a throno profecti ante Altare transituri sint, repetent genuflexionem etiam versus Altare.

406. Quisque chori ordo sedebit postquam omnes illi, qui eius ordinis sunt, palmam acceperint.

407. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

408. Stabit ad orationem quae ante processionem cantabitur.

409. Quum dicetur *Procedamus in pace*, unusquisque ordinatim exibit de choro, genuflexionem faciet ad Altare et Episcopum et loco sibi attributo incedet.

410. Extra portam Ecclesiae disponetur Clerus in unum aut plures ordines, prouti a Caeremoniario innuetur; in reditu ad Altare facta prius ad ipsum genuflexione, redibit ad locum quisque suum. Foris portam Ecclesiae Clerus cooperiet caput bireto.

411. Genuflectetur versus Episcopum, dum transiens per chorum benedictionem Clero impertietur.

412. Quum Episcopus Missae intererit, observabitur ordo superius praescriptus.

413. Si Episcopus Missam celebrabit, notandum occurrit quod Clerus genuflectere debet versus ipsum quum veniet ad Altare lecturus *Passio*, et quum post cantatum *Passio*, ad thronum redibit momento temporis quo benedictionis signum versus Clerum faciet.

414. Clerus palmam dextera sustinebit quo tempore canetur *Passio*. Ad elevationem sustinebit unus tantum Episcopus si Missae intererit.

§. 36. *In Matutinis Tenebrarum.*

415. In accessu Episcopi ad Ecclesiam eaedem regulae, quae supra, observabuntur; ac si in Coena Domini et in Parasceve remota sit ab Ecclesia aqua benedicta, non est genuflectendum cum nulla fiat ab Episcopo aquae benedictae aspersio.

416. In Coena Domini advertat Clerus ut genuflexionem duplicem peragat ad SS. Sacramentum tum ante tum post matutinum, quum Episcopum illuc comitabitur.

417. Episcopus ad Altare maius ubi venerit, locum quisque suum occupabit ibique genua flectet.

418. Assurgente post orationem Episcopo, consurget et Clerus, qui genuflexionem faciet versus Episcopum per chorum transeuntem, licet hisce diebus omittet benedictionem impertiri.

419. In Matutino serventur leges hoc capite ad §. 13. traditae.

420. Quum Episcopus ad faldistorium perget, ad repetitionem antiphonae post *Benedictus*, fiet versus Episcopum genuflexio.

421. De reliquo sequentur documenta superius exhibita.

§. 37. *Feria V. in Coena Domini.*

422. Quum Episcopus in Secretarium venerit, Clerus in ge-

[redacted]

nua procumbet in propriis stallis et consurget quum Episcopus thronum ascenderit.

423. Stabit dum recitabitur *Pater, Ave,* ante horam Nonam.

424. Incepto primo psalmo de Nona, considebit.

425. Submittet genua quum Episcopus ad faldistorium descendet pro *Miserere* recitando et quum redibit ipse ad thronum, consurget.

426. Genua flectet etiam ad ablutionem manuum Episcopi.

427. Stabit dum Episcopus induetur sacris indumentis, et in reliqua functione sequetur documenta tradita pro Missa pontificali.

428. In benedictione et consecratione oleorum, quae fiet in Missa solemni stabit semper, quamvis Episcopus una cum suis ministris interdum sedebit.

429. Ad ablutionem manuum Episcopi submittet genua.

430. Stabit etiam post consummationem, siquidem in Altare expositum erit SS. Sacramentum.

431. Sacro peracto, unusquisque locum sibi debitum in processione sumet, genuflexionem duplicem faciens in medio Presbyterii.

432. Qui ad dexteram incedet, dextera gestabit intorticium seu candelam accensam et manu sinistra biretum: qui vero ad sinistram incedet, gestabit intorticium aut candelam manu sinistra, dextera biretum: si quis medius inter alios duos incedet, feret candelam aut intorticium manu dextera.

433. Ubi ad sacellum ventum erit, in quo SS. Sacramentum exponetur, nulla facta ad Altare genuflexione, consistet loco quisque sibi attributo, advertendo quod antiquiores maneant propius Episcopum atque Altare.

434. Superveniente Episcopo cum SS. Sacramento Clerus in genua procumbet et genuflexus manebit donec clausa fuerit custodia in qua SS. Sacramentum exponetur.

435. Deinde discedet ordinatim de sacello, peragens in medio presbyterii genuflexionem duplicem ante SS. Sacramentum. In exeundo de cappella praedicta tradet candelam aut intorticium clerico ad hanc rem delegato.

436. Revertetur ad chorum, genuflectet ad Altare et redibit ad suum quisque stallum, animadvertens ut genuflectat Episcopo ad thronum redeunti.

437. Stabit dum Episcopus sacra indumenta dimittet.

438. Ad Vesperas stabit quum dicetur *Pater*, *Ave*; sedebit deinde a principio primi psalmi usque ad initium *Magnificat*.

439. Genua submittet quum Episcopus ibit ante Altare pro recitando *Miserere*.

440. Absolutis Vesperis consurget ad Altaris denudationem, genua flectet autem quum Episcopus post hanc functionem genuflexus ad faldistorium orabit.

441. Prosequetur Episcopum in aulam in qua peragetur *Mandatum*, ac si parata fuerint pro Clero snbsellia, locum quisque sibi debitum occupabit.

442. Stabit dum Episcopus sacris vestibus induetur.

443. Sedebit ad actiones Diaconi antequam cantetur Evangelium.

444. Ad Evangelium, quod canetur, stabit.

445. Sedebit autem quum Episcopus lavare pedes pauperum incipiet.

446. Si Episcopus in descendendo aut redeundo ad thronum ante Clerum transibit, fiet genuflexio.

447. Genua flectet ad ablutionem manuum Episcopi.

448. Stabit ad recitationem versuum et orationis et quum Episcopus paramentis sacris exuetur.

449. Prosequetur Episcopum ad suam diaetam redeuntem.

§. 38. *Feria VI. in Parasceve.*

450. Adveniente Episcopo ad ecclesiae portam, genuflectet Clerus ad aspersionem aquae benedictae, si ab Episcopo fiat, prouti in Matutinis tenebrarum adnotatum fuit.

451. Discendens de Altari, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem exequetur.

452. Ubi Episcopus venerit in Secretarium, unusquisque de Clero locum sumet in suo stallo et genuflexus manebit quoad Episcopus assurget oratione peracta iturus ad thronum.

453. Stabit dum dicetur *Pater*, *Ave* antequam recitetur hora Nona.

454. Initio primi psalmi horae Nonae considebit.

455. Consurget post tertium psalmum, et ad recitandum *Miserere* procumbet in genua.

456. Rursus consurget quum Episcopus ad thronum redibit.

457. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

458. Stabit dum Episcopus sacris paramentis induetur.

459. Parato Episcopo et mitra capiti imposita, locum quisque sibi debitum occupabit in processione, ac discendens de Secretario genuflectet ad Crucem Altaris.

460. Ante Altare maximum genuflectetur ab unoquoque et locus in choro respectivus occupabitur.

461. Postquam Episcopus ad Altare pervenerit, Clerus genua submittet, nec consurget nisi quum Episcopus de oratione surrexerit.

462. Assurgente Episcopo consurget et Clerus, qui quum Episcopus sederit ad faldistorium, et ipse considebit.

463. Dum cantabitur oratio post primam prophetiam et primum tractum, stabit; genuflectet autem ad *Flectamus genua.*

464. Sedebit quo tempore canetur secunda prophetia aut lectio, et secundus tractus.

465. Donec canetur *Passio* stabit, ad verba autem illa *tradidit spiritum* submittet genua.

466. Considebit ad actiones quae a Diacono fient antequam canat postremam partem *Passio.*

467. Dum cantabitur postrema illa pars, stabit pedibus.

468. Si fiet sacra concio sedebit, ac etiam quum concionator publicabit indulgentiam post concionem.

469. Ad orationes quae canentur stabit et genuflectet Diacono canente ℣. *Flectamus genua.*

470. Persistet stare dum Episcopus planetam dimittet, et ad Crucis detectionem.

471. Ad verba *Venite adoremus* genuflectet versus Crucem, ac tertia vice manebit genibus submissis, quoad Episcopus Crucem cussino imposuerit atque assurrexerit.

472. Stabit ad adorationem quae fiet ab Episcopo.

473. Unusquisque perget ad Crucem adorandam quum ipsi innuetur, animadvertet genuflectere pari tempore cum socio suo ac tribus in locis quae indicabuntur.

474. Quisque chori ordo tunc considebit, quum de adoratione Crucis redierint omnes illi qui eiusdem ordinis sunt.

475. Quum post adorationem a Diacono referetur Crux super Altare, omnis Clerus genua submittet nec consurget nisi quum Diaconus imposuerit eam super basim.

476. Ad ablutionem manuum Episcopi Clerus adgeniculabitur.

477. Discedet unusquisque de choro ordine debito, et facta genuflexione simplici ad Crucem altaris, occupabit locum sibi in processione assignatum.

478. Ubi in Sacellum ventum erit in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem faciet in medio presbyterio, perget ad suum locum ibique genuflexus manebit.

479. Quum Episcopus SS. Sacramentum manibus acceperit, consurget unusquisque ordinatim et genuflexione duplici ad ipsum Sacramentum in medio presbyterio peracta, redibit in processionem loco sibi praestituto.

480. Ad Altare maximum ubi ventum erit nulla fiet genuflexio al Altare siquidem comitantur SS. Sacramentum; ordinabitur Clerus circa Altare, vel si Presbyterium non erit capax revertetur unusquisque ad proprium stallum ibique genibus flexis manebit donec Episcopus sacrum Particulam in Calice positam consummaverit.

481. Redibit unusquisque ad locum suum in choro, sed stabit ad orationem *Quod ore* etc. quam recitabit Episcopus.

482. Ad ablutionem manuum Episcopi, Clerus genua flectet.

483. Redeunte Episcopo ad thronum ac deponente sacra indumenta, Clerus stabit.

484. In recitatione Vesperarum, observabitur idipsum quod docuimus in functione de Feria V. in Cöena Domini.

485. Si Episcopus huius diei functionibus assistet tantum postquam pervenerit ad Altare maximum, unusquisque de Clero

suo loco submittet genua, nec consurget nisi assurgente Episcopo.

486. Quum in thronum ascenderit Episcopus, considebit Clerus ad primam lectionem et primum tractum dum canentur.

487. Consurget dum oratio cantabitur, genuflexionem faciens ad ℣. *Flectamus genua.*

488. Sedebit dum canentur secunda Lectio et secundus tractus.

489. Stabit donec cantabitur *Passio.*

490. Sedebit ad actiones Diaconi antequam cantet ultimam partem *Passio.*

491. Ad praedictam ultimam partem, dum canetur, stabit.

492. Si fiet sacra concio, sedebit; consurget autem postquam concionator post concionem indulgentiam publicaverit.

493. Dum canentur orationes stabit, sed genuflectet quum Diaconus canet ℣. *Flectamus genua.*

494. Sedebit quum Celebrans de Altari discedet post orationes ut deponat planetam.

495. Stabit ad Crucis detectionem et genuflectet dum canetur *Venite adoremus.* Tertia vice genuflexus restabit nec consurget nisi quum Celebrans Crucem cussino imposuerit.

496. Dum Episcopus adorationem Crucis peraget, Clerus stabit.

497. Adoratio Crucis a Clero fiet ordine superius indicato in functione ab Episcopo celebrata.

498. Genua submittet quum Diaconus resumet Crucem et deferet ad Altare, et consurget quum ea super basim locata fuerit.

499. Stabit quum Episcopus sacris indumentis parabitur.

500. Procedet inde ad sacellum, in quo expositum erit SS. Sacramentum, atque in discessu de Altari maximo genuflexione simplici venerabitur Crucem super Altare locatam.

501. Ad praedictum sacellum quum quisque venerit, faciet in medio presbyterio genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, et suum locum petet, ubi genuflexus manebit.

502. Quum SS. Sacramentum a Celebrante traditum erit

Episcopo, unusquisque redibit in medium sacellum et SS. Sacramento duplici genuflexione adorato, locum suum in processione recipiet.

503. Ubi ad Altare maximum ventum erit, nulla flet ad Altare genuflexio, siquidem Clerus prosequitur SS. Sacramentum, et disponetur in ordinem circa Altare, si capacitas presbyterii id patiatur, vel redibit ad locum quisque suum ibiquc genuflexus manebit usque ad functionis exitum, in quo Episcopus ad thronum revertetur.

504. Discedente de Altari Celebrante, stabit.

505. In recitatione Vesperarum eaedem quae superius assignantur regulae.

§. 39. *In Sabbato sancto.*

506. Postquam Clerus comitatus erit Episcopum animadversionibus pridie notatis, et ad Altare maximum venerit, unusquisque suo loco adgeniculabitur, nec consurget nisi quum surrexerit Episcopus.

507. Quum Episcpus in thronum ascenderit, Clerus stabit dum ipse sacris paramentis induetur, benedictionem novi ignis ac thuris efficiet et sacra deinde vestimenta dimittet.

508. Profectis de presbyterio Diacono ac Subdiacono cum clericis, considebit Clerus.

509. Quum canetur *Lumen Christi* consurget ac genufiectet deinde rursus sedebit tum prima tum secunda vice.

510. Tertia vice, quum in chorum redibunt praedicti Ministri, consurget et genuflectet quum canetur *Lumen Christi*.

511. Sedebit ad actiones quas exsequetur Diaconus priusquam cantetur Praeconium.

512. Stabit dum canetur praedictum Praeconium, et sedebit quum Diaconus immittet grana in Cereum, quum Cereum ipsum accendet, quumque lampades accendentur.

513. Postquam canendi Praeconium factus sit finis, stabit dum recitabitur *Pater*, *Ave* et considebit initio primi psalmi horae Nonae, quae recitabitur sicuti duobus anteactis diebus.

514. Sub exitum horae Nonae submittet genua ad recitandum psalmum *Miserere*, et consurget quum Episcopus ad thronum redibit.

515. Sedebit interea dum Episcopus recitabit psalmos et preces in praeparationem ad Missam.

516. Adgeniculabitur ad ablutionem manuum Episcopi.

517. Stabit quo tempore Episcopus sacris vestibus induetur.

518. Genuflectet Episcopum versus quum veniet ad Altare ac deinde ad thronum redibit, momento temporis quo Clero benedictionem donabit.

519. Sedebit ad prophetias quae canentur, et stabit dum canentur orationes post prophetias et genuflectet ad ℣. ***Flectamus genua.***

520. Stabit dum Episcopus missalia paramenta dimittet ac pluviali induetur.

521. Mitra Episcopo imposita, discedet de loco quisque suo atque in medio presbyterio genuflexione peracta ad Altare et Episcopum, sumet locum sibi debitum in processione, quae procedet ad baptisterium.

522. In baptisterio, vel extra ipsum, unusquisque occupabit locum qui assignabitur, ac si parata erunt sedilia, tunc tantum considebit quum per Ecclesiam fiet aquae benedictae aspersio.

523. Stabit quum Eiscopus olea sancta in aquam baptismalem infundet.

524. Genuflectet ad ablutionem manum Episcopi.

525. Si qui baptizandi erunt, stabit ad exorcismos et dum peragetur baptismum, ac similiter quum Episcopus pluviale commutabit.

526. In reditu processionis ad Altare, fiet ab unoquoque genuflexio ad Crucem in medio presbyterio, et respectivus locus occupabitur.

527. Dum Episcopus transibit per chorum et benedictionem Clero impertietur, fiet ipsum versus genuflexio.

528. Ad Litanias genua submittet loco quisque suo ac genuflexus manebit etiam quum assurget Episcopus ut dimittat paramenta violacea atque induatur aliis albi coloris.

529. In Missa adhibebitur ritus pro Missa pontificali praescriptus.

530. Ad annunciationem et intonationem *Alleluia* stabit; animadvertatur autem ut pars una Cleri, si utetur cappa, pergat in Sacrarium ut eam deponat, atque adsit in choro dum canetur *Alleluia*, eodemque tempore discedat pars altera ad cappam pariter dimittendam.

531. Quum Episcopus post consummationem ad thronum redibit, Clerus genuflexionem versus eum faciet quo tempore ipsi benedicet.

532. Sedebit dum cantabitur antiphona *Alleluia*, psalmus *Laudate Dominum* et repetitio fiet antiphonae.

533. Consurget ad intonationem antiphonae *Vespere autem Sabbati* atque iterum considebit.

534. Rursus quum inchoabitur cantus *Magnificat* consurget ac versus Episcopum genuflectet, quum ad Altare accedet ad illius thurificationem, quum post Altaris incensationem redibit ad thronum, quumque ad Altare redibit completurus Sacrificium.

535. In reliqua functione documenta superius tradita observabuntur.

536. Si Episcopus huius diei functionibus intererit tantum, observatis iis quae pro accessu ad Ecclesiam et ad Altare innuimus, Clerus considebit, quum profecti de Presbyterio fuerint Diaconus, Subdiaconus ceterique clerici.

537. Consurgent et quum prima et secunda vice canetur *Lumen Christi* genuflectet. Ingredientibus autem in Presbyterium praedictis Ministris, consurget, deinde genuflectet ut in aliis vicibus.

538. Sedebit ad actiones Diaconi, quae Praeconium canendum praecedunt.

539. Consurget quum Praeconium canetur, sed considebit quum Diaconus immittet grana in Cereum, accendet Cereum eundem et accendentur lampades.

540. Sedebit dum Celebrans et Ministri suis quisque paramentis induentur.

541. Ad prophetias quae canentur sedebit, stabit autem

quum canentur orationes post unamquamque prophetiam, genuflectens ad ℣. *Flectamus genua.*

542. Absoluta duodecima prophetia cum duodecima oratione, discedet ordinatim de loco quisque suo, et genuflexione peracta ad Altare et Episcopum sumet locum suum in processione quae ad baptisterium procedet.

543. Ubi ad baptisterium Clerus pervenerit, se in ordinem disponet intus aut foris sacellum secundum loci capacitatem, et ad subsellia si parata fuerint.

544. Stabit ad benedictionem fontis, ac si aderunt subsellia, considebit quo tempore fiet aquae benedictae per Ecclesiam aspersio.

545. In reditu processionis ad Altare, occupabit unusquisque locum sibi convenientem, et genuflexionem Episcopum versus efficiet dum per presbyterium transibit.

546. Ad Litanias manebit flexis genibus etiam quum assurgent Celebrans et Episcopus sacra indumenta sumpturi.

547. In Missa solemni observabuntur ritus pro assistentia ad Missam pontificalem descripti.

548. Stabit ad intonationem *Alleluia* post epistolam, atque attendat ad capparum, seu vestium choralium commutationem.

549. Post communionem sedebit dum canetur ant. *Alleluia* psalmi *Laudate* et eadem antiphona repetetur.

550. Consurget ad intonationem antiph. *Vespere autem Sabbati*, dum vero eadem antiphona cantabitur, considebit.

551. Stabit ad *Magnificat* donec canetur, et sedebit quum antiphona repetetur, si thurificatio chori absoluta fuerit.

552. De reliquo adhibebitur ritus superius demonstratus.

§. 40. *In die Resurrectionis Dominicae.*

553. In hac solemnitate et sequentibus diebus dum canetur vel recitabitur antiph. *Haec dies* etc. Clerus stabit.

554. Si Episcopus Missam cantabit, post celebratam Missam solemnem, benedictionem Pontificalem populo impertietur.

555. Clerus genuflexionem peraget versus Episcopum ad thronum revertentem.

556. Sedebit ad lectionem Pontificii Brevis tum latino, tum vulgari sermone.

557. Submittet genua ad preces et ad benedictionem.

558. Stabit ad publicationem indulgentiae.

§. 41. *In processionibus.*

559. Si Episcopus officiabit in Litaniis maioribus et ad Litanias minores assistet, postquam ipse venerit ante Altare maximum, unusquisque de Clero locum suum occupabit et stabit donec Episcopus sacris parabitur indumentis.

560. Genuflectet deinde versus Episcopum de throno ad Altare descendentem et benedictionis signum donantem Clero.

561. Stabit dum canetur antiphona *Exurge, Domine* etc.

562. Ad cantum Litaniarum genua flectet.

563. Postquam cantatum sit et repetitum ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis,* unusquisque de Clero consurget ordinatim et genuflexione ad Altare peracta in medio presbyterio, locum sibi debitum in processione occupabit. Extra ecclesiam Clerus secularis caput bireto operiet.

564. Si qua in Ecclesia processionis statio fiet in itinere se disponet Clerus circa Altare in unum aut plures ordines, ut unicuique indicabitur, et genuflexionem ad Altare efficiet tum in accessu ad Ecclesiam tum in discessu de ipsa. Quum cantabitur antiphona, versus et oratio Sancti patroni stabitur pedibus.

565. Idipsum observabit in Ecclesia in qua processio compleatur, et quum ante Altare venerit Episcopus, ad preces et orationes quae canentur, genibus flexis manebit Clerus.

566. Eadem methodus observabitur in ceteris Litaniis, exceptis iis quae notavimus de tempore, quo parabitur Episcopus; nisi enim officium exsequetur non induetur sacris paramentis.

§. 42. *In vigilia Pentecostes.*

567. Functio huiusce die similis est Sabbati Sancti functioni,

praeter benedictionem Cerei et ritum Missae, qui solemnibus est communis.

568. Proinde ne saepius eadem retractemus, referatur lector ad documenta pro Sabbato sancto exhibita.

§. 43. *In solemnitate sanctissimi Corporis Christi.*

569. Si in officio aut in eius parte expositum erit in Altari SS. Sacramentum, Clerus debebit semper habere caput nudatum etiam pileolo. Sedere poterit, cum regulis tamen hoc capite traditis pro officio; sed abstinebit reverentiis faciendis, quae pro choro praescriptae sunt, exceptis illis quae sunt invitatio quaedam ad actionem quam quis exsequi debet. In accessu ad Altare et in discessu ab eodem, genuflexio duplex efficietur, et quisquis in medium chorum prodibit ad recitandas lectiones, ad praecinendas antiphonas, psalmos etc. debebit genuflexionem simplicem peragere.

570. Quod ad processionem, notatur quod ad Missam privatam Episcopi, quae processioni ipsi praemittitur, Clerus flexis semper genibus assistet, praeter Evangelii lectionem, ad quam consurget.

571. Peracto Sacro, ordinabitur in processionem quo tempore monstrabit Caeremoniarius, et unuquisque in discessu de choro genuflexionem duplicem peraget in medio presbyterio.

572. Qui dextrorsum incedet, intorticium vel candelam gestabit manu dextera, sinistra autem biretum pectori applicitum: qui vero incedet sinistrorsum deferet candelam aut intorticium manu sinistra, dextera biretum pectori applicitum. Si quis medius inter alios duos ibit, dextera intorticium aut candelam, sinistra biretum, ut supra, gestabit.

573. Curabit unuquisque ut recta incedat cum socio, nec nimium appropinque praecedenti ne cera liquescente vestes eius deturpet: qua de re alter ab altero duos circiter passus absit.

574. Si processio subsistet ad aliquod Altare in via erectum, Clerus disponetur circa Altare in unum aut plures ordines, prouti ipsi monstrabitur, et genua flectet simul atque in conspectum eius venerit SS. Sacramentum.

575. Recitata ab Episcopo post *Tantum ergo* oratione, consurget et duplici ante Altare facta genuflexione, locum quisque suum in processione recipiet.

576. In reditu ad Ecclesiam, nulla facta ad Altare genuflexione, siquidem comitantur SS. Sacramentum, locum suum unuquisque occupabit et procumbet in genua in stallo tenens adhuc candelam aut intorticium accensum donec benedictio data erit cum SS. Sacramento.

577. Benedictione peracta, extinguentur candelae et intorticia, tradentur clerico, qui recipiet, vel relinquentur in stallo, atque ordine debito discedet unuquisque de choro exequens in medio presbyterio ad SS. Sacramentum genuflexionem. Quod si SS. Sacramentum erit adhuc in Altari expositum, fiet genuflexio duplex.

578. Disponetur Clerus secundum Sacrarium, et transeunte Episcopo fiet eum versus genuflexio; deinde more solito prosequentur eundem ad aedes eius.

§. 44. *In sacra Visitatione.*

579. Clerus, praeeunte Cruce cum acolythis prodibit de Ecclesia processionaliter, et ad residentiam Episcopi procedet.

580. Subsistet ibi loco usitato; hinc praeibit Episcopum, qui post Clerum sequetur, atque in itinere canetur canticum *Benedictus Dominus Deus Israel* etc. aliique psalmi.

581. Ad Ecclesiae ingressum Clerus, monente Caeremoniario, subsistet; se convertet portam versus Ecclesiae, ad aquae benedictae aspersionem genua flectet et postquam incensatus fuerit Episcopus, procedet ad Altare SS. Sacramenti.

582. Disponetur circum Altare, facta prius in medio genuflexione, submittet genua loco sibi assignato, et ad nutum Caeremoniarii consurget, genuflexionem iterabit ad Sacramentum, procedet ad Altare maximum, et genuflexione ad Crucem peracta, perget ad stallum quisque suum.

583. Veniente ad Altare Episcopo, fiet ipsum versus genuflexio momento temporis quo Clero benedictionem donabit.

584. Stabit ad preces quas dignior de Clero recitabit, quum Episcopus genuflexus morabitur ante Altare.

585. Ad obedientiam alius post alium ad thronum vadet, facta prius ad Altare genuflexione deinde ad Episcopum ante thronum, quum ascenderit planum throni, genuflexus eius manum osculabitur.

586. Si Episcopus homiliam habebit, Clerus considebit.

587. Quum canetur *Confiteor* stabit.

588. Procumbet in genua ad absolutionem et benedictionem quam donabit Episcopus.

589. Stabit dum Episcopus parabitur sacris indumentis quumque stans ante Altare absolutionem peraget pro Episcopis defunctis.

590. Hac absolutione peracta, discedat de loco quisque suo et genuflexione facta ad Altare et Episcopum, ordinabitur in processionem iturus ad Coemeterium, vel in mediam Ecclesiam pro aliis absolutionibus.

591. In reditu Clerus ordinabitur circa Altare SS. Sacramenti, et genuflexione in medio peracta, manebit loco quisque suo, donec Episcopus deposuerit paramenta nigra et alia sumpserit albi coloris.

592. Procumbet in genua ad visitandum SS. Sacramentum, et profecto de Altari Episcopo, consurget ac redibit ad Sacrarium, expectans ibi Episcopum ut residentiam eius prosequatur.

§. 45. *In ceteris functionibus.*

593. Ne plus aequo prolixi simus in hisce tradendis documentis, necesse erit quasdam regulas generales statuere pro aliis functionibus pontificalibus, quae rarius celebrantur, cuiusmodi sunt exempli causa, dedicationes Ecclesiarum, aut Altarium consecrationes, benedictiones caemeteriorum, campanarum etc.

594. Clerus genuflectet Episcopo manus abluente.

595. Stabit interea dum Episcopus sacris induetur vestimentis.

596. Quum sederit Episcopus, considebit.

597. In recitatione orationum aut in invitatione ipsarum stabit.

598. Quum Episcopus aliquam peraget peculiarem actionem ut e. g. traditionem instrumentorum ad ordinandos relativorum, unctiones super Altaria etc. Clerus considebit.

599. Si genua flectet Episcopus, adgeniculabitur et Clerus, et in quibusdam actionibus licet Episcopus assurgeret, manebit genuflexus Clerus, ut in benedictione quam donat Episcopus in consecrationibus sub exitum Litaniarum.

600. Hisce constitutis principiis, satis erit in occasionibus nutus aliquis Caeremoniarum Magistri, ut qua positione consistendum sibi sit, Clerus facile intelligat.

DE ORDINE PRAECEDENTIAE IN CHORO ET IN PROCESSIONIBUS SERVANDO

CAPUT IV.

1. In functionibus ecclesiasticis praecedentia et locus distinctior ad digniores spectat et antiquiores.

2. Dignitas e gradu desumitur quo quisque est insignitus, ita ut in Cathedralibus Dignitates praecedant Canonicos, Canonici Beneficiarios et Mansionarios, Mansionarii Cappellanos chori et clericos. Antiquitas autem desumitur a die possessionis, quam unusquisque beneficiarius inivit de respectiva praebenda, non vero ab aetate aut ab anterioritate ordinationis *(a)*.

(*a*) Si inter coetum Canonicorum aut Beneficiariorum esset Canonicus aut Beneficiarius clericus, quum alter Canonicus aut Beneficiarius nominaretur qui Sacerdos esset aut in sacris Ordinibus constitutus, hic locum et antiquitatem super clerico accipiet, quamvis ille antiquiore possessione sit. Notandum autem in hanc rem est, quod unaquaeque Ecclesia aut Capitulum suas habet constitutiones consuetudinesque, ad qua-

3. Hisce praemissis principiis quaenam methodus in choro quaeque in processionibus a Clero sit adhibenda, mox innuemus.

4. Et quod ad chorum spectat, locorum dispositio dependet a diversa Altaris positione; Altare enim potest esse locatum in media absida, quo casu Celebrans ad Altare ingressus, faciem ad populum conversam habebit secundum veterem disciplinam et Episcopi thronus situs erit in media tribuna adversum Altare cum Cleri subselliis ad latera: vel Altare adhaerebit muro, et hoc casu thronus Episcopi situs erit ad cornu Evangelii, subsellia autem Cleri erunt in presbyterio: vel Altare dirimetur muro et retro altare erunt subsellia Cleri, thronus autem Episcopi in parte anteriori ad latus Evangelii in presbyterio.

5. Tribus hisce suppositis casibus, statuendum principium est, quod locus honoratior est throni locus, et consequenter nobiliores Cleri loci sunt qui ipsi throno propius adsunt, adsit, vel non Episcopus: Consequitur quod in ordine sedendi, respectus ad thronum non vero ad Altare est habendus. Idcirco priore casu superius declarato, Dignitates dextrorsum chori sedebunt et post Dignitates eodem a latere Canonici ex ordine presbyterorum: ex latere adverso ad sinistram throni Canonici ex ordine Diaconorum, deinceps Canonici ex Subdiaconorum ordine. Si subsellia pro Canonicis ex presbyterorum ordine ad dexteram throni non satis essent, qui postremi huius ordinis sunt, sedebunt e latere adverso prope Altare suum ordinem servantes veluti nulla facta esset interruptio, ita ut ultimus Canonicorum ex presbyterorum ordine, proximus sit postremo ex ordine Subdiaconorum Canonico,

6. Altero in casu, locus Dignitatum erit ad throni dexteram et post Dignitates sedebunt Canonici ex ordine Presbyterorum. Canonici vero e Diaconorum ordine sedebunt in subselliis adversis e regione Dignitatum, et post Canonicos e Diaconorum ordine sedebunt reliqui ex ordine Subdiaconorum. Si

rum observantiam tenentur qui Capitulo aut Ecclesiae eidem addicti sunt; ideoque si dispositioni praenotatae obstarent constitutiones sive statuta, sive consuetudo, debebunt illae observari tamquam lex peculiaris Capituli sive Ecclesiae eiusdem.

Canonicorum numerus ex ordine Presbyterorum superaret subselliorum numerum, occupabunt sine ulla intermissione extremos locos in subselliis Canonicorum Diaconorum, et locus ultimi Presbyteri ultimi Subdiaconi loco respondebit.

7. Tertio denique casu, locus Dignitatum erit in extremitate subselliorum versus thronum sinistrorsum ipsius, secunda Dignitas sedebit ad laevam primae, tertia ad laevam secundae, atque ita porro, si reliquae fuerint. Canonici Presbyteri sedebunt post Dignitates, videlicet primus Presbyter ad sinistram ultimae Dignitatis, secundus Presbyter ad sinistram primi, et sic deinceps. Canonici Diaconi ex latere adverso sedebunt e regione Dignitatum, scilicet primus Diaconus versus Altare ad latus Epistolae, alter dextrorsum primi, tertius dextrorsum alterius, atque ita de reliquis. Post Diaconos sedebunt eodem ordine Subdiaconi; ac si Presbyteri oporteret ut in Diaconorum vel Subdiaconorum subselliis considerent, eumdem ordinem sine interruptione sequentur adeo ut ultimus Presbyter ad ultimi Subdiaconi dexteram consederit.

8. Idem ordo a Beneficiariis aut Mansionariis servabitur, praesertim si etiam istorum essent ordine distinctae praebendae. Sin sedilia ipsis assignata alia essent locata positione, sequendum semper erit in sedendo principium superius positum, locum scilicet honorificentiorem esse propriorem throno.

9. Eamdem methodum sequentur Cappellani chorales et clerici Seminarii.

10. Vicarius generalis sedebit primo chori loco, seu loco inter thronum et sedilia Canonicorum distincto, idque iuxta varias regionum consuetudines. Notandum tamen, quod si Vicarius generalis esset Canonicus, si distributionibus vult frui, nec mulctari ut absens, necesse erit ut sedeat loco qui convenit ei tamquam Canonico, neque ullam sibi potest sumere praecedentiam. Quibus autem functionibus sese vestimentis sacris parabunt Canonici, nequit Vicarius paramenta sibi induere, atque hoc casu si choro interesse cupiet, postremo Canonicorum loco erit illi sedendum, seu post universos Canonicos sacris indumentis paratos.

11. Omnia autem haec respiciunt Ecclesias cathedrales, vel etiam illas, in quibus adesse nonnullis temporibus officio solet Episcopus cum suo Capitulo.

12. Relate ad collegiatas aliasque Cleri secularis Ecclesias, solet Altare esse locatum ante parietem et subsellia in presbyterio disposita. Quocirca loci dignitas ab Altari desumetur, ac primus erit qui a cornu Evangelii versus Altare ipsum situs est, secundus a latere Epistolae versus Altare, atque ita deinceps. Quod si chorus positus esset post Altare, vel Altare in media absida, quum nullus foret thronus aut sedes episcopalis, in hisce quoque Ecclesiis servabitur indicatus ordo dignitatem sive superioritatem loci ab Altari desumendi.

13. In processionibus sequens methodus semper adhibebitur, Confraternitates laicorum incedent primae, servantes ordinem praecedentiae ab epocha suae institutionis, ita ut prior ad incedendum sit quae novissimae institutionis est, et sic de ceteris. Regulares locum sibi sument post Confraternitates, qui etiam procedent iuxta ordinem erectionis suae familiae in regione qua morantur, quemadmodum praescribit Gregorii XIII Constitutio *Exposcit pastoralis, 25 Jul. 1583.* Qui minus antiqui sunt incedent immediate post respectivam Crucem, et antiquiores in fine, propiores alteri familiae quae sequetur. Regulares deferent propriam Crucem, ex qua pendebit pannus sericeus ornatus et eius coloris quem functio reposcit.

14. Clerus secularis praecedetur semper Cruce delata a Subdiacono cum duobus acolythis gestantibus candelabra cum candelis accensis: interdum praeibit thuriferarius cum thuribulo, et Subdiaconus induetur etiam tunicella, quemadmodum indicabitur deinceps. Crucem sequentur Clerici simplices, deinde reliqui minoribus ordinibus, tum maioribus constituti ac Presbyteri, ita ut postremus locus sive ultimum par sit semper antiquiorum, seu digniorum.

15. Si processioni intererit omnis Clerus secularis, post crucem incedent clerici Seminarii, deinde Parochi civitatis, Collegiatae, si fuerint, tum Beneficiarii et Mansionarii Cathedralis, postremo Canonici Cathedralis et Dignitates, omnesque proce-

dent iuxta ordinem possessionis qui singulos respicit. Celebrans paratus semper ultimo loco post Canonicos ibit, ac si cum Celebrante forent etiam nonnulli Beneficiarii parati, ipsi quoque paramentorum caussa quibus induentur, postremo loco sequentur cum Celebrante.

16. Si Archiepiscopus interesit, Crux archiepiscopalis praeibit Canonicis, ut inferius demonstrabitur.

17. Post Celebrantem incedet Episcopus cappa indutus si aderit, ac si non ipsemet celebrabit functionem, post Episcopum ceteri Praesules, si aderunt, et Vicarius generalis sequentur, eo tamen discrimine ut digniores propius Episcopo, minus autem digni longius absint.

18. Magistratus seu publici repraesentantes si intersint sacris functionibus habitu formali induti, utentur subsellio distincto extra presbyterium atque in processionibus incedent ante Crucem Cleri secularis, seu Clerum regularem inter et secularem, quemadmodum dilucide praescribit Episcoporum Caeremoniale.

DE ORDINE IN THURIFICATIONE SERVANDO

CAPUT V.

1. Primo huiusce libri capite *de Caeremoniis communibus* notavimus quomodo gestandum sit thuribulum quaque ratione sit peragenda thurificatio. Praesenti autem capite agemus de thurificatione a Celebrante peragenda in Missis solemnibus, in Vesperis solemnibus, et in Laudibus item solemnibus nec non de Cleri in choro et ceterorum ministrorum incensatione *(a)*.

(*a*) Quum in hoc primo libro agatur etiam de Celebrante, in functionibus solemnibus thurificationem Altaris a Celebrante peragendam, ne extra locum eam poneremus, hoc capite describendam esse censuimus.

2. Itaque Celebrans confessione recitata et ingressus ad Altare, postquam ipsum in medio osculatus fuerit paullum convertet faciem ad latus Epistolae, et manu sinistra pectori admota, dextera sumet cochleare in extremo manubrio, quod ei ministrabitur a Diacono. Tum de navicula, quam Diaconus pariter praebebit, sumet tribus vicibus incensum et iniiciet in ignem thuribuli, quod ipsi apertum porriget thuriferarius. Dum ponet sive iniiciet thus in ignem, pronunciabit formulam *Ab illo benedicaris, in cuius honore cremaberis. Amen.* Tum reddito cochleari Diacono, Crucis signum dextera efficiet super incensum, quod in ignem immiserit, ponens manum sinistram extensam super Altare dum hanc donat benedictionem *(a)*.

3. Thure benedicto, Celebrans se convertet ad Altare, et a Diacono thuribulum accipiet. Manu sinistra sumet extremitatem catenularum, earumque manubrium inter digitos pollicem et indicem sustinens, applicabit manum extensam ante pectus, neque eam inde movebit toto thurificationis tempore; dextera autem accipiet thuribulum in extremitate catenularum prope cooperculum et catenulas, sustinebit tribus digitis pollice, indice et medio, reliquos duos digitos extensos coniungens.

4. Celebrans profunde inclinabitur ante Crucem, eamque tribus ductibus incensabit nullum faciens verbum, deinde iterabit reverentiam ad Crucem, incensabit Altare ad latus Epistolae, ter ducens thuribulum partem posteriorem versus, ubi erunt candelabra pari intervallo a medio altari usque ad extremitatem cornu Epistolae, illuc quum venerit, inclinans manum incensabit partem posteriorem ducens una tantum vice thuribulum in partem inferiorem atque una etiam in superiorem (*b*).

(*a*) Celebrantem thuri benedicentem debere manum sinistram imponere Altari desumitur ex Rubricis Missalis *Ritus celebrandi Missam* tit. 3. num. 5. « In aliis benedictionibus quum est ad Altare et benedicit oblata, vel aliquid aliud, ponit sinistram super Altare nisi aliter notetur ».

(*b*) Ex verbis rubricae Rit. celeb. Miss. tit. 4. num. 4 « et facta iterum Cruci reverentia, incensat Altare ter ducens thuribulum » atque ex statuto Caeremonialis lib. I. cap. 23. num. 5. « Mox iterum facta Cruci reverentia, incensat Altare ter ducens thuribulum aequali distantia, prout

5. Hoc facto, se convertens ad medium Altare incensabit super mensam eodem latere epistolae usque ad medietatem, ducens ter thuribulum super ipsam (*a*).

6. Quum ad medium Altare venerit, iterabit ad Crucem reverentiam profundam, deinde thurificationem continuabit ad latus Evangelii prouti fecerit a cornu Epistolae.

7. Quum incensaturus erit super mensum in latere Evangelii, non redibit ad medium Altare, sed exequetur stans in augulo Evangelii: mensae thurificatione peracta, inclinabit manum cum thuribulo et frontem Altaris incensabit tribus thuribuli ductibus recta linea, atque eodem tempore ad medium Altare revertetur.

8. Reverentiam profundam iterabit ad Crucem et procedens versus latus Epistolae tribus aliis ductibus incensabit frontem Altaris a cornu Epistolae,

9. Subsistens ad extremitatem suppedanei in cornu Epi-

distribuuntur candelabra « subscribimus opinioni eorum rubricistarum, innixae auctoritatibus supradictis, incensandi videlicet Altare uno ductu simplici. Neque haec opinio carere fundamento videtur, quoniam idem Caeremoniale cap. cit. num. 8. hisce utitur verbis. » Dum autem Episcopus, seu alius Celebrans praedictam Altaris thurificationem facit, advertat ut se in ea graviter et decore gerat . . . dexteram vero manum ac brachium commode ac tractim cum thuribulo movebit, ita ut cum thuribulum ad se retrahit, illud sub brachio leviter et competenti more reducat ». Hic loquendi modus, nempe ut manus et brachium commode ac graviter moveatur, et in retrahendo ad se thuribulum ut ducatur sub brachium concinne, non potest nisi ad simplicem thuribuli ductum referri, qui in praxi facilior, gravior et decorior evadit. Neque putandum est Caeremonialis auctori fuisse in animo praescribere modum thurificationis peculiarem pro Episcopo tantum, siquidem thurificationis ritus peragendus eodem modo est ab Episcopo et a Presbytero. Observantia Caeremonialis non tenet Episcopos tantum sed omnes Ecclesias, ut patet ex Constitutionibus Summorum Pontificum eidem Caeremoniali praefixis. Denique in casu proposito omnem dubitationem removet idem Caeremoniale verbis supra relatis nempe » Episcopus, seu alius Celebrans.

(*a*) Caveat Sacerdos ne in modum circuli super mensam incenset, quemadmodum perperam solent nonnulli; quoniam huiusmodi thurificandi ratio a rubrica et Caeremoniali praescribitur in thurificandis tantum oblatis.

stolae reddet thuribulum Diacono et iunctis stans manibus incensabitur ab illo tribus thuribuli ductibus *(a)*.

10. Deinde se convertet ad Missale et Missam exordietur a lectione introitus.

11. Si super Altare inter candelabra fuerint vascula, seu thecae cum Reliquiis, postquam incensaverit Crucem et profundam reverentiam ad ipsam effecerit, antequam discedat de medio Altari thurificabit illa quae sunt a cornu Evangelii duobus ductibus ad omnia, nulla facta reverentia, neque antea neque postea: iterata deinde reverentia profunda ad Crucem, duobus ductibus incensabit reliqua quae sunt a latere Epistolae; tum nulla alia facta ad Crucem reverentia, continuabit thurificationem Altaris a cornu Epistolae, ut superius dictum est.

12. Si in Altari erit tabernaculum, in quo asservetur SS. Sacramentum, accepto thuribulo, efficiet genuflexionem priusquam incipiat thurificationem eamque efficiet quotiescumque transeundum ei sit in medium Altare, atque hoc casu nullam faciet ad Crucem reverentiam. In peragenda autem genuflexione, Celebrans imponet manum sinistram anteriori Altaris extremitati.

13. Si in medio Altari sit theca seu vas cum Reliquiis expositum, in quo Reliquiae praesertim sint Sancti illius, de quo fit officium, existimant scriptores quidam esse statim post Crucem incensandum binis thuribuli ductibus. Nihilominus Caeremoniali Episcoporum et Rubricis Missalis nulla fit huius thurificationis mentio (*b*).

14. Quod ad alteram post Offertorium thurificationem attinet, statim ac Celebrans recitaverit orationem *In spiritus hu-*

(*a*) Si adfuerit Episcopus ordinarius sive alius Superior, Celebrans incensabitur duobus ductibus, quemadmodum Episcoporum Caeremoniale praescribit.

(*b*) Relate ad Reliquiariam thecam in medio Altari propositam, donec non prodibit autentica in hanc rem decisio, expediet ut stetur consuetudini cuiusque Ecclesiae. Idipsum dicatur de quibusdam imaginibus insignibus et prodigiosis, quae quum sint detectae, thurificantur post incensatam Crucem.

militatis etc. et Crucis signum super oblata confecerit dicens *et benedic hoc sacrificium* etc. se convertet versus latus Epistolae et accepto a Diacono cochleari, ter incensum in thuribulum immittet, ut supra notavimus, advertens tamen ut recitet orationem ***Per intercessionem beati Michaelis Archangeli stantis a dextris Altaris incensi, et omnium Electorum suorum, incensum istud dignetur Dominus benedicere, et in odorem suavitatis accipere. Per Christum Dominum nostrum. Amen.*** Et ad verbum ***benedicere*** cochleari Diacono prius reddito ac posita sinistra manu super Altare, Crucis signum super incensum efficiet et continuabit formulam dicens ***et in odorem*** etc.

15. Post haec, accepto a Diacono thuribulo, quod sustinebit modo superius declarato, nulla facta ad Crucem reverentia, thurificabit oblata tres Cruces thuribulo efficiens, quod sustinebit aequaliter elevatum, super Hostiam et Calicem simul linea recta ac transversaria eodem modo, quo efficiet in iis manu benedicendis. Ad primam Crucem dicet ***Incensum istud,*** ad alteram ***a Te benedictum,*** et ad tertiam ***ascendat ad te Domine*** (*a*).

16. Post tres cruces efficiet tres circulus in modum coronae circum Hostiam et Calicem. Ut decore et accurate tres istos circulos exsequatur, effectis tribus crucibus, deferet thuribulum in medium Altare Hostiam inter et semeptisum, et inclinabit paullum ita ut circumdet Calicem, sed quin tangat corporale. In efficiendis duobus primis circulis thuribulum ducet a dextera ad sinistram partem, videlicet a latere versus Epistolam ad latus Evangelii, et in tertio circumducet thuribulum a sinistra ad dexteram, nempe a latere versus Evangelium ad latus Epistolae: inter unum et alterum circulum faciet maioris gravitatis caussa quamdam perbrevem moram: ad primum circulum pronunciabit verba ***Et descendat super nos,*** ad alterum ***misericordia,*** ad tertium ***tua.***

(*a*) Advertat Celebrans in thurificandis oblatis, ne lineam rectam et transversariam ducat instar quatuor punctorum, quemadmodum in praxi quidam perperam facere consueverunt.

17. Crucem deinde et Altare thurificabit, ut dictum est ad Introitum, efficiens primum reverentiam profundam ad Crucem, vel genuflexionem, si asservabitur SS. Sacramentum. Inter incensandam Crucem et Altare et Reliquias, si aderunt, recitabit verba *Dirigatur, Domine* etc. quae dispertietur ita, ut finiat simul cum thurificatione (*a*). Dum thuribulum Diacono reddet, dicet verba, seu orationem *Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris et flammam aeternae charitatis. Amen.* Incensabitur deinde a Diacono, lavabit manus et Missam ritu statuto continuabit.

18. In Vesperis et Laudibus solemnibus, in quibus Celebrans erit pluviali paratus, exsequetur thurificationem Altaris quo tempore canetur *Magnificat* vel *Benedictus*, methodo superius demonstrato pro introitu Missae (*b*).

19. Relate autem ad thurificationem chori, Diaconus accepto a Celebrante thuribulo, descendet Altaris gradus et conversus ad Celebrantem incensabit cum tribus thuribuli ductibus, profunda ipsum venerans reverentia ante et post thurificationem. Procedet deinde in medium ante Altare, genuflexionem vel reverentiam ad Crucem efficiet et perget ad thurificandum chorum, subsistens ad principium chori in digniore ipsius parte, et aequa ab iis distantia, quos erit thurificaturus.

20. Si in choro aderunt Praesules, inclinabitur ad unum-

(*a*) Res perlevis videtur verba orationis *Dirigatur* etc. distribuere in singulos thuribuli ductus; quum id neque a rubrica neque a Catremoniali indicetur. Tamen ut regula quaedam statuatur, poterunt sequenti modo dispertiri. In thurificatione Crucis *Dirigatur, Domine, oratio mea*, in incensatione ad latus Epistolae, *sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manum mearum sacrificium vespertinum;* ad latus Evangelii, *pone, Domine, custodiam ori meo et ostium circumstantiae labiis meis;* in fronte Altaris, *ut non declinet cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis.*

(*b*) In thurificatione Altaris ad Vesperas et Laudes solemnes, solet Celebrans alternatim com suis assistentibus recitare *Magnificat* ad Vesperas, et *Benedictus* ad Laudes. Consuetudo haec nihil prorsus praescribitur a rubrica, sed communiter retinetur, ita ut dici posset id ipsum quod superius num. 13. huius capitis docuimus.

quemque antea et postea, et singulos incensabit binis thuribuli ductibus. Idipsum exsequetur relate ad Canonicos, qui erunt in propria Ecclesia. Quod si nec Praesules aderunt nec Canonici, facta omnibus communi reverentia, uno thuribuli ductu incensabit omnes eos, qui stallis superioribus erunt, et peracta ipsorum thurificatione, iterabit ad eos reverentiam communem. Deinde perget Diaconus ad alteram chori partem, genuflectens ad Altare quum ante illud transibit, et superiorem chori partem thurificabit eadem ratione, qua ex altera parte demonstratum est. Superiori chori parte thurificata, et facta post thurificationem reverentia, alteram deinde reverentiam efficiet ad chori partem inferiorem in eodem chori latere, et singulos singulis simplicibus thuribuli ductibus incensabit; atque omnibus thurificatis communem versus eosdem iterabit reverentiam. Transibit postea ad alteram chori partem, et thurificabit eos qui erunt in stallis inferioribus, ut supradiximus, advertens ut quotiescumque ante Altare transibit, genuflexionem ad ipsum efficiat. Hoc ipsum perget exequi, si plures subselliorum ordines in choro fuerint.

21. Peracta chori thurificatione, redibit ad Altare, et subsistens ante gradum infimum versus latus Epistolae, se convertet ad Subdiaconum, quem incensabit binis thuribuli ductibus cum reverentia ante et post thurificationem.

22. Subdiacono thurificato et thuribulo thuriferario reddito, Diaconus redibit post Celebrantem super gradum superiorem, ibique facta ad Crucem genuflexione, se convertet versus thuriferarium, a quo duobus thuribuli ductibus incensabitur cum reverentia ante et post thurificationem.

23. Hinc thuriferarius incensabit Caeremoniarium atque acolythos uno ductu simplici, cavens ne suo loco discedat neu genuflectat, quum genuflexionibus non sit locus. Postremo thuriferarius perget ad ostium cancellorum sive ad balaustrium, et genuflexione ad Altare facta, se convertet versus Ecclesiae portam; tum inclinatione facta adstantes versus, thurificabit eosdem tribus ductibus, nempe in medio, ad suam sinistram et dexteram, atque ipsos versus reverentiam iterabit. Conversus ite-

rum ad Altare, genuflexionem ipsum versus renovabit, et ad Sacrarium vel ad abacum revertetur.

24. Ad Vesperas et Laudes solemnes observabitur quod supra dictum est de officio Diaconi. Thurificatio peragetur vel ab aliquo ex pluvialistis, vel a Caeremoniario vel etiam a thuriferario. Vide in hanc rem documenta pro pluvialistis cap. IX. num. 36. et 37. huiusce libri exposita.

25. In Missis pontificalibus solemnibus ab Episcopo ordinario celebratis nihil est immutandum circa ritum pro Altaris et oblatorum thurificatione praescriptum.

26. Post Altaris incensationem ad introitum, Diaconus Episcopum Celebrantem thurificabit.

27. Post offertorium Diaconus thurificabit Episcopum, deinde nulla mora interposita incensabit Presbyterum assistentem, primum Diaconum assistentem et secundum Diaconum assistentem. Perget postea ad chorum et thurificabit Dignitates, Canonicos ex ordine Presbyterum, reliquosque ex Diaconorum et Subdiaconorum ordinibus. Post Canonicos, Magistratum, si aderit, et reversus ad Altare, Subdiaconum incensabit. Thurificato Subdiacono tradet thuribulum Caeremoniario, qui ipsum comitatus fuerit, et ab isto turificabitur. Tum Caeremoniarius continuabit thurificationem chori, nempe Beneficiarios seu Mansionarios, cappellanos de mitra, baculo etc: cappellanos chori, clericos Seminarii, acolythos ceterosque apud abacum clericos ac postremo populum thurificabit. Familiares nobiles Episcopi, quamvis ex ordine sacerdotali essent, non tamen thurificabuntur, propterea quod nullam habent cum choro rationem.

28. In Missis solemnibus, quibus intererit Episcopus cappa vel pluviali indutus, observabitur quod respectivis capitibus docebimus.

29. In Missa solemni celebrata ab Episcopo extraneo Diaconus postquam thurificaverit Episcopum celebrantem, perget ad thurificandum chorum, et reversus ad Altare Presbyterum assistentem et Subdiaconum incensabit, deinde a thuriferario incensabitur ipsemet.

30. Denique illud est notandum, quod sub exitum praefa-

tionis cantatae, finis thurificationis est faciendus, quocumque loco stet adhuc Diaconus, sive alius quispiam, thurificationem peragens.

DE ORDINE TENENDO IN DANDO OSCULO PACIS.

CAPUT. VI.

1. Quod ad modum dandae et recipiendae in choro pacis spectat, in huius libri cap. I. *De Caeremoniis cuicumque sacrae functioni communibus* num. 12. nonnihil innuimus. A quo pacis osculum sit dandum Clero, qui aderit in choro Missae solemnis tempore, hoc capite declarabimus.

2. In Missa solemni Subdiaconus postquam pacis osculum a Diacono acceperit, comitante Caeremoniario, seu thuriferario, genuflexionem efficiet ad Sacramentum et perget ad partem chori honoratiorem et osculum pacis praebebit primo eorum, qui stallis superioribus sunt, cavens tamen ne reverentia eum prosequatur priusquam det illi amplexum, manusque imponat super humeros, dicens interea *Pax tecum.* Dato osculo pacis illi, qui honoratiori loco est, et reverentia eum prosequutus, transibit ad adversam chori partem et pacem praebebit primo quem reperiet in stallis superioribus, ut superius docuimus, advertens tamen ut genuflexionem efficiat quum ante Altare sit transiturus.

3. Dato pacis osculo ei qui primus erit in stallis superioribus, dabit et primo in stallis inferioribus; tum reversus ad chori partem adversam dabit alii primo in stallis inferioribus; ac si chorus pluribus stallorum seu sedilium constabit ordinibus, perget eadem methodo pro reliquis uti.

4. Postquam dederit pacis osculum choro, redibit ante Altare, genuflexionem iterabit et se convertens super suam sinistram, pacem dabit Caeremoniario vel thuriferario, qui eum

prosequutus erit, tum ascendet in suppedaneum ad dexteram Celebrantis, ut suum persequatur officium ad Altare ministrandi.

5. Caeremoniarius, vel thuriferarius, genuflexione facta, perget ad abacum et pacem praebebit acolythis ceterisque etiam clericis, si qui ibi adessent.

6. Iam vero ii, qui primo loco erunt unusquisque subselliorum ordinis, pacis osculum dabunt secundo, secundus tertio, tertius quarto, atque ita deinceps alter alteri usque ad ultimum eiusdem ordinis, licet in principio subselliorum esset unus pluresve Praesules aut Dignitates.

7. Advertet Subdiaconus ut manus supponat brachiis non vero super humeros Praesulum, si qui aderunt. Adverte quod Praesulum nomine existimantur tantummodo Episcopus ordinarius, Cardinalis, Metropolitanus, Legatus seu Nuncius Apostolicus in locis suae Nunciaturae subiectis, minime vero alii Praesules, quocumque demum honorifico titulo potiantur.

8. Relate ad Magistratum laicum, si Missae intererit, cum habito formali et in solito scamno extra praesbyterium, sequens observabitur methodus.

9. Caeremoniarius vel thuriferarius sumet ex abaco pacis instrumentum velo aut panno albo contectum, idque sustinens utraque manu ante pectus, socium se addet Subdiacono. Qui posquam Clero, seu Canonicis pacis osculum dederit, perget cum Caeremoniario vel thuriferario ad scamnum, in quo stabit Magistratus. Instrumentum pacis a Caeremoniario vel thuriferario accipiet; dexteraque acceptum absterget velo, quod erit appensum, et discooperiet. Deinde porriget osculandum singulis illorum, dicens *Pax tecum* dum porriget, et unusquisque ex eis respondet *Et cum spiritu tuo*. Tum rursus instrumento velo contecto, reverentiam ad illos faciet, reddet instrumentum Caeremoniario vel thuriferario, et redibit ad altare ut suum assistendi officium persequatur.

10. In Missis solemnibus pontificalibus ab Episcopo ordinario in sua cathedrali aut dioecesi celebratis, observabitur methodus diversa ab illa quam superius in danda pace praescripsimus.

11. Posteaquam Presbyter assistens recitaverit *Agnus Dei* una cum Episcopo transibit ad dexteram eius et submittet genua super suppedaneum. Recitata ab Episcopo oratione *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc. consurget Presbyter assistens, manibus iunctis Altare simul cum Episcopo deosculabitur, et conversus ab ipso pacem recipiet.

12. Dein genuflexione facta ad Sacramentum, de Altari descendet et ibit ad chorum, ibique pacis osculum dabit primae Dignitati, primo Canonico e Presbyterorum ordine, primoque ex ordine Diaconorum et primo ex ordine Subdiaconorum. Si Canonici solerent universi pluviale aut planetam induere, quum hoc casu amplius non distinguerentur praebendae, pacem dabit primo in unaquaque chori parte; hoc enim casu nequaquam ordine hierarchico distinctae essent praebendae. Si qui e Canonicis presbyteris ob sedilium angustiam forent in extremitate subsellii seu sedilis destinati pro Canonicis Diaconis aut Subdiaconis, Presbyter assistens pacem dabit etiam Canonico presbytero antiquiori, qui ibi sedebit ad extremum sedile, ordinis praedicti continuandi caussa, tum dabit primo Canonico e Diaconorum ordine et primo ex ordine Subdiaconorum.

13. Si Magistratus intererit habitu locoque proprio ad Missam pontificalem, Presbyter assistens pacem instrumento dabit ipsi, ut superius declaravimus, postquam eam Canonicis paratis praebuerit.

14. Advertat Presbyter assistens ut genuflectat quum ante Altare transibit.

15. Binis Diaconis assistentibus, et Diacono ac Subdiacono ministrantibus pax dabitur ab Episcopo, ut respectivo capite innuemus.

16. Presbyter assistens postquam pacem dederit Canonicis paratis et Magistratui, si aderit, redibit ante Altare, et genuflexione facta; pacem dabit Caeremoniario; tum vadet ad Missale ut pergat in Missa, quam diximus, pontificali Episcopo assistere (*a*).

(*a*) Ritum dandi pacis osculi in Missis pontificalibus demonstravimus

17. Caeremoniarius autem pacem deferet ceteris qui in choro aderunt, nempe primo Beneficiario seu Mansionario in unamquamque chori partem, primo ex quatuor cappellanis qui Episcopo inserviunt pro baculo etc. Cappellanis chori, clericis Seminarii atque acolythis qui sunt ad abacum. Familiaribus Episcopi nobilibus, licet ecclesiasticis, quia partem chori nullam constituunt, quum in eius famulatu seu comitatu sint, pacis osculum nequaquam datur.

18. In Missis solemnibus, quibus intererit Episcopus ordinarius pluviali paratus, vel cappa indutus, observabitur quod singulis capitibus praescribetur, respectu habito regulis superius traditis de danda Clero in choro pace.

19. In Missis solemnibus ab Episcopo extraneo celebrandis, Presbyter assistens pacem a Celebrante acceptam deferet ad chorum. Reversus ad Altare dabit Diacono, Diaconus Subdiacono, atque hic Caeremoniario vel thuriferario.

20. Notandum ad ultimum est, ut distribuendae pacis finis sit faciendus, quum Celebrans canet *Dominus vobiscum* ante orationem, quae appellatur *Postcommunio* quicumque demum sit vir vel chori, ordo, cui tunc pacis osculum sit praebendum.

DE OFFICIO THURIFERARII

CAPUT VII.

1. De modo ferendi thuribulum, nec non de exsequenda thurificatione documenta iam tradidimus in hoc libro cap. I. *de Caeremoniis quae sunt cuicumque sacrae actioni communes*, num. 14. et seqq. Praesenti autem capite officium thuriferarii

ut gratificaremur clericis, qui quandoque in quibusdam officiis Caeremoniarum Magistri vice fungentur.

perbreviter innuemus, ut in memoriam redigamus actiones, quae ad ipsum pertinent in unaquaque sacrarum functionum.

§. 1. *In Vesperis solemnibus.*

2. Thuriferarius superpelliceo indutus se comitem addet ceteris de Clero, quibuscum in chorum veniet ad locum suum; congruet et cum illis in sedendo, stando et genuflectendo.

3. Sub hymni exitum perget ad abacum vel in sacrarium ad sumendum thuribulum cum navicula, redibit in chorum dum canitur antiphona quae praecedit *Magnificat:* et se sistet apud Altare a cornu Epistolae, nisi thurificandum sit Altare SS. Sacramenti *(a).*

4. Sin e choro exeundum erit propter thurificationem praedictam, se cum acolythis coniunget in medio choro aut presbyterio.

5. Quum Celebrans ad Altare ascendet, thuriferarius nullam faciens genuflexionem, illuc a latere ascendet a cornu Epistolae, tradet naviculam primo pluvialistae, deinde thuribulum apertum offeret Celebranti.

6. Caveat, donec Celebrans non benedixerit incensum, ne demittat neu thuribulum hac vice claudat tantum, quantum alias solet.

7. Tum claudet thuribulum, quod tradet primo pluvialistae, a quo naviculam recipiet, eamque tenens utraque manu ante pectus, de Altari a latere descendet, ibique morabitur donec durabit thurificatio.

8. Si Altare SS. Sacramenti erit incensandum, efficiet dum discedet genuflexionem ad Altare et reverentiam ad chorum simul cum ceroferariis et procedens ante ipsos gradu quidem gravi, sed minime artificioso, perget ad Altare Sacramenti. Quo quum pervenerit genuflectet atque ibit ad latus Epistolae, ut ascendat et ministret thuribulum.

(a) Thuribulum praeparari poterit in sacrario vel super abaco, praesertim si sacrarium longius absit a choro. Si paratum super abaco fuerit advertatur ut in promptu sit ignis convenienti loco.

9. Thurificatione absoluta, recipiet thuribulum a primo pluvialista, ac si ad chorum ex Altari SS. Sacramenti sit redeundum, se coniunget cum ceroferariis, quibuscum genuflexionem efficiet eodemque ordine ad chorum revertetur.

10. Postquam in chorum ventum erit, abscedet ab acolythis ut cum Celebrante et pluvialistis unam eamdemque efformet lineam, et subsistet versus cornu Epistolae ad dexteram primi acolythi, quo loco efficiet reverentiam ad chorum, deinde genuflexionem ad Altare, quum illuc una cum acolythis pervenerit.

11. Ascendet postea ad Altare, ut superius notavimus, tradet thuribulum, et post Altaris thurificationem recipiet, advertens ut naviculam super abaco relinquat.

12. Prosequetur pluvialistas, et quum Celebrans ad suum locum venerit, ministrabit thuribulum primo pluvialistae qui Celebrantem thurificabit. Si plusquam duo sint pluvialistae, thuribulum a primo receptum tradet alteri qui debebit Cleri thurificationem peragere. Attendat hoc tempore ut stet ad dexteram pluvialistae ipsius, et attolat pluviale eius, ut libere possit inter thurificationem brachium movere.

13. Recepto a pluvialista thuribulo, eum thurificabit primum, dein clericos, postremo populum quo ordine superius capite V. de thurificatione demonstratum est, et functus officio suo, ad deponendum thuribulum cum navicula revertetur.

14. Redibit postremo in chorum et se adiunget Clero, quocum, officio absoluto, de choro discedet.

§. 2. *In Matutino et Laudibus solemnibus.*

15. In matutino solemni simul cum Clero ad chorum incedet loco sibi debito, neque ullo fungetur speciali munere, quod relationem habeat cum ipsius officiis in Matutino.

16. Ad Laudes officium suum exercebit sicut in Vesperis, siquidem nullum intercedit discrimem. Id tantum monemus, quod ad canticum *Benedictus* non solet Altare SS. Sacramenti sive aliud, praeter chori Altare, thurificari.

§. 3. *In Missa solemni.*

17. Sese acolythis adiunget, quibus praeibit manibus iunctis in accessu ad Altare, advertens ut ad Crucem vel ad imaginem principem Sacrarii reverentiam efficiat et ad fores ipsius se aqua benedicta signet.

18. Postquam cum ceroferariis ante Altare venerit, facta genuflexione, perget ad parandum thuribulum, quod in promptu esse debebit, cum ipso naviculam quoque deferens ad latus Epistolae quum Celebrans confessionem erit absoluturus.

19. Celebrante ad Altare ascendente, ascendet a latere thuriferarius, naviculam tradet Diacono, et Celebranti obiiciet thuribulum, quod deinde tradet Diacono et ab ipso recipiet naviculam, quam super abacum locabit. Legile seu cussinum cum Missali amovebit ab Altari thurificationis tempore, postea illuc referet.

20. Recipiet thuribulum posteaquam Diaconus Celebrantem thurificaverit, et referet ad abacum vel ad sacrarium, et redibit in chorum ad locum suum, vel si chorus non erit, apud abacum.

21. Ubi cantata sit Epistola, receptum thuribulum referet ad Altare quo tempore Celebrans leget Evangelium, loco praedicto subsistens.

22. Ad Caeremoniarii nutum ascendet ad Altare, naviculam tradet Diacono, thuribulum obiiciet Celebranti, a quo postquam incensum erit benedictum, recipiet etiam naviculam, quam relinquet super abaco, et thuribulum in caeremonia deferens sese adiunget ceroferariis in medio presbyterio ante Altare.

23. Genuflexionem ad Altare et reverentiam ad chorum efficiet cum Diacono, Subdiacono et Acolythis, et subsistet loco quo canetur Evangelium prope sinistram Diaconi fere eadem linea cum Acolytho priore, qui erit dextrorsum Subdiaconi.

24. Dum Diaconus canet *Initium* vel *Sequentia Sancti Evangelii* occludet thuribulum, appropinquabit ad dexteram Diaconi, eique illud ministrabit.

25. Recepto a Diacono thuribulo, redibit eodem ac antea loco, aperiet paullum thuribulum quod manu dextera sustinebit, neque agitabit interea dum canetur Evangelium.

26. Fine facto canendi Evangelii, rursus claudet thuribulum, et profectis ceroferariis cum Subdiacono tradet thuribulum Diacono, qui Celebrantem incensabit ac thuribulum thuriferario restituet.

27. Hic thuribulo recepto, tardo gradu incedens se sistet in medio presbyterio ante Altare dum a Celebrante intonabitur *Credo*, et ad verbum *Deum* caput inclinabit. Genuflexione deinde facta abscedet inde, ac thuribulum deponet.

28. Tum redibit in chorum ad locum suum, vel prope abacum.

29. Si non cantabitur *Credo*, quin thuribulum ad abacum referat vel ad sacrarium, subsistet ad latus Epistolae prope Altare.

30. Quum canendi *Credo* factus erit finis, redibit ad sacrarium, resumet thuribulum cum navicula, et reversus ad Altare subsistet in latere Epistolae.

31. Quum Subdiaconus de Altari descendet, ipse ascendet cum thuribulo et navicula, quam tradet Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti. Ubi Celebrans benedixerit incenso, thuriferarius thuribulum occlusum tradet Diacono, a quo recipiet naviculam, descendet ex Altari, naviculam super abaco relinquet, ac si nemo alius aderit, transibit ad alterum Altaris partem et ascendens iterum Altare amovebit cum cussino vel legili Missale ab Altari eodem propter thurificationem peragendam.

32. Praesto erit in plano apud latus Epistolae sub exitum thurificationis seque adiunget Diacono, stans sinistrorsum eius, eumque ad chori thurificationem prosequetur.

33. Postquam Diaconus Sabdiaconum thurificaverit, recipiet ab eo thuribulum, incensabit Diaconum ipsum, deinde Caeremoniarium et clericos, postremo populum et revertetur ad thuribulum deponendum.

34. Redibit ad abacum et pulsabit campanulam ad Trisagium.

35. Tempore *Memento* recipiet thuribulum cum navicula et se sistet apud Altare prope cornu Epistolae fere sub tempus orationis *Hanc igitur* etc. Naviculam praebebit Caeremoniario eique obiiciet thuribulum, in quod ille immittet incensum, ipsumque thuribulum tradet Caeremoniario qui SS. Sacramentum ad elevationem tum Hostiae tum Calicis incensabit, vel incensabitur ab ipso thuriferario. Si non thurificabit, advertat, sicut supra innuimus, ut campanulam ad Elevationem pulset.

36. Post Elevationem thuribulum referet ad abacum vel in sacrarium, et in chorum redibit sive apud abacum, functus omni in Missa solemni suo munere speciali.

37. Poterit autem succedere in Caeremonarii vicem ad comitandum Subdiaconum quum osculum pacis ille in choro ministrabit.

38. Sin autem fiet Communio, manentibus ceroferariis genuflexis cum intorticiis etiam post Elevationem, advertet ut a Subdiacono recipiat velum humerale sub finem *Pater noster*, et post consummationem ad Altare deferat ampullas.

§. 4. *In Missis solemnibus ferialibus.*

39. De rebus pro Missa solemni superius indicatis nil immutandum occurrit. Id in memoriam revocamus, ut, quemadmodum in Missis solemnibus, in quibus fiet Communio, recipiat velum humerale a Subdiacono et post consummationem ampullas ad Altare deferat (*a*).

40. Quod ad genuflectendum attinet ad orationes et post elevationem, sese accomedabit rationi qua chorus utetur.

§. 5. *In Missis cantatis duobus assistentibus Clericis.*

41. Quia in huiusmodi Missis non est locus thuribulo nulla est praescribenda actio thuriferario, qui ex his excluditur.

(*a*) Si alii clerici, non vero acolythi, gestabunt intorticia, thuriferarius acolythorum vice non fungetur, ut hac et praecedenti paragrapho adnotavimus.

§. 6. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

42. Thuriferarius sumet in Sacrario vasculum aquae benedictae cum aspersorio, sese addet ceroferariis, reverentiam efficiet cum eis ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii eisque praeibit in accessu ad Altare.

43. Perveniens ad presbyterium, si Clerus in choro aderit, transibit in partem prioris acolythi, ut unam efficiat lineam cum Celebrante, Ministris et Acolythis, cum ipsis reverentiam ad Clerum in choro faciet et perget ad Altare.

44. Quo quum venerit genuflexionem ad ipsum efficiet, accedet ad dexteram Diaconi, genua submittet in gradu infimo, atque immersum aqua benedicta aspersorium Diacono ministrabit.

45. In aspersione autem sequetur Celebrantem et Diaconum ad dexteram huius incedens, ut aquam benedictam ministret, quum opus fuerit.

46. Aspersione peracta, ponet super abacum vel in sacrarium referet vasculum aquae benedictae cum aspersorio, et advertet animum ad actiones quae ei pro Missa solemni fuerunt praescriptae.

§. 7. *In Missa solemni quae ante SS. Sacramentum expositum celebratur.*

47. In accessu ad Altare prima vice efficiet duplicem genuflexionem.

48. Quum ascensurus erit ad Altare ut thuribulum Celebranti praesentet, quumque descenderit post traditum Diacono thuribulum, genuflexionem simplicem exequetur.

49. Ad Trisagium et ad Elevationem campanula minime pulsabitur.

50. De reliquo nil est notandum diversum ab rebus superius praescriptis. Monemus tamen, quod omittuntur reverentiae quae ad Clerum in choro fieri solent.

§. 8. *In Vesperis, Matutino et Laudibus pro defunctis.*

51. In hisce officiis quamvis solemnibus, non est thuriferario locus.

§. 9. *In Missa solemni de requie.*

52. In accessu ad Altare se adiunget ceroferariis, quibus praeibit.

53. Ad Altare quum ventum erit, ante ipsum efficiet genuflexionem una cum acolythis sacrisque Ministris, et recedet ad suum in choro locum: si chorus non erit, sese addet acolythis apud abacum.

54. Ad introitum et dum canitur Evangelium nequaquam adhibetur incensum.

55. Principio offertorii sumet thuribulum cum navicula, perget ad Altare et in plano laterali ipsius subsistet ad latus Epistolae.

56. Quum Subdiaconus, infusa in Calicem aqua, de Altari descendet, ascendet thuriferarius, qui tradita Diacono navicula obiiciet Celebranti thuribulum apertum. Postquam Celebrans incensum immiserit in thuribulum et benedixerit, thuriferarius ministrabit thuribulum Diacono, a quo naviculam recipiet; tum descendet de Altari, naviculam relinquet super abaco, transibit ad alteram Altaris partem ut amoveat legile seu cussinum cum Missali, ipsumque reponat post turificationem, si nemo alius aderit qui hoc officio fungatur.

57. Redibit ad latus Epistolae, thuribulum a Diacono, postquam hic incensaverit Celebrantem, recipiet, ac referet ad abacum vel ad sacrarium.

58. Ad Trisagium pulsabit campanulam, deinde recipiet thuribulum, quod ad Altare deferet quum Celebrans orationem ***Hanc igitur*** etc. recitabit.

59. Curabit ut a Caeremoniario sive alio Clerico (nunquam vero a Subdiacono) immittatur incensum, tradet thuribulum

Subdiacono, qui ad elevationem thurificabit SS. Sacramentum, et ipse thuriferarius hoc tempore campanulam pulsabit.

60. Post Elevationem thuribulum refert ad abacum vel in sacrarium; genibus flexis subsistet apud abacum, et post consummationem ampullas referet ad Altare.

61. De reliquo exequetur quod traditum est in Missis solemnibus.

§. 10. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

62. Thuriferarius ad Altare procedet cum Clero, vel praecedens ceroferariis, ut in Missis solemnibus monuimus.

63. Orationum initio, quibus Celebrans benedicet candelas, ibit ad abacum vel in sacrarium, parabit thuribulum et praesto erit cum ipso et navicula prope Altare sub exitum quartae orationis.

64. Quinta oratione absoluta, ascendet ad Altare, porriget Diacono naviculam, Celebranti obiiciet thuribulum, in quo ille incensum immittet et benedicet.

65. Dein thuriferarius occludet thuribulum, naviculam a Diacono recipiet et recedet paullum post Diaconum ipsum.

66. Quum autem Diaconus aspersorium reddiderit Clerico, qui vasculum aquae benedictae sustinebit, thuriferarius Diacono ministrabit thuribulum, ab eoque postea recipiet et ad abacum vel in sacrarium restituet.

67. Candelam, quum erit tempus, accipiet, eamque super abaco ponet, quippe eam non potest processionis tempore sustinere manu.

68. Sub finem candelarum distributionis, redibit ad thuribulum cum navicula accipiendum, seque ad latus Epistolae sistet in plano laterali Altaris.

69. Posteaquam Celebrans cecinerit orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. thuriferarius ad Altare ascendet cum thuribulo, et Celebrans incensum propter processionem immittet.

70. Sese adiunget ceroferariis et Subdiacono Crucem gestanti, et genuflexione ad Altare facta, praecedet in processione Subdiaconum, thuribulum in caeremonia gestans.

71. Si ante Altare SS. Sacramenti sit transeundum, efficiet genuflexionem.

72. Rediens cum processione ad Altare, genuflexionem ad ipsum faciet, et perget ad abacum vel in sacrarium ad renovandum thuribuli ignem, si forte processionis tempore extinctus esset.

73. In Missa solemni documenta iam tradita sequetur.

§. 11. *In feria IV. Cinerum.*

74. In accessu ad Altare exsequetur quod dictum est de candelarum benedictione.

75. Initio orationum pro benedictione Cinerum praescriptarum, perget ad sumendum thuribulum cum navicula et subsistet in plano laterali Altaris a cornu Epistolae sub finem tertiae vel ad quartae orationis principium.

76. Quarta oratione absoluta, ascendet ad Altare, porriget Diacono naviculam, et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui benedicens incensum immittet.

77. Post haec recipiet naviculam, recedet paullum prope Diaconum, qui quum reddiderit aspersorium clerico vasculum ferenti, tradet ipsi thuribulum.

78. Recipiet deinde a Diacono thuribulum, quod referet in sacrarium vel ad abacum.

79. Cineres ipse, quum tempus erit, in caput a Celebrante accipiet.

80. In Missa solemni sequetur documenta tradita pro Missis solemnibus ferialibus.

§. 12. *In Dominica Palmarum.*

81. Thuriferarius in accessu ad Altare se geret eadem ratione, qua superius in aliis functionibus.

82. Fiet aspersio aquae benedictae.

83. Idcirco in choro stabit loco suo, vel prope abacum cum acolythis.

84. Postquam Subdiaconus functionis initio lectionem in modum Epistolae cecinerit, thuriferarius sumet thuribulum cum navicula et redibit ad Altare subsistens in plano ipsius laterali ad latus Epistolae.

85. Quum Diaconus attulerit Evangelii textum super Altare et redierit ad dexteram Celebrantis, ascendet thuriferarius ad Altare, et navicula Diacono tradita, thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui incensum benedicens immittet in illud.

86. Tum descendet de Altari, et relicta super abaco navicula, se addet acolythis propter Evangelium canendum, eumdem ac in Missis solemnibus observans ritum, et Celebrante, a Diacono thurificato, revertetur ad abacum vel in sacrarium, ibique thuribulum deponet.

87. Rediens ad Altare stabit prope abacum ut sit ad suum officium paratus.

88. Celebrans interea orationes praescriptas cantabit cum praefatione.

89. Ad quartam orationem post praefationem praedictam redibit ad recipiendum thuribulum cum navicula et subsistet apud Altare loco iam demonstrato.

90. Post quintam orationem ascendet ad Altare, tradet naviculam Diacono et thuribulum obiiciet Celebranti, qui incensum benedicens in illud immittet.

91. Thuribulo occluso receptaque navicula a Diacono, recedet paullum prope ipsum.

92. Quum Diaconus aspersorium reddiderit Clerico, qui hoc fungitur munere, thuriferarius eidem Diacono minstrabit thuribulum, quo postea recepto, ad abacum vel in sacrarium revertetur ad thuribulum cum navicula deponendum.

93. Accipiet loco suo a Celebrante palmam, quam super abaco relinquet, siquidem in processione ferre manu non potest.

94. Sub exitum distributionis recipiet cum navicula thuribulum, et post orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc. ad Altare ascendet, ministrabit naviculam Diacono ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti: qui solita facta benedictione iniiciet incensum. Tum recepta navicula, ferens thuribulum in

caeremonia sese in processione adiunget Subdiacono et acolythis.

95. Descendens ab Altari faciet ad ipsum genuflexionem. Si per Ecclesiam incedens transiturus esset ante Altare, in quo asservatur SS. Sacramentum, genuflexionem ibi efficiet.

96. Redeunte processione, subsistet cum Subdiacono et ceroferariis extra fores Ecclesiae, stans ad dexteram primi acolythi quo tempore cantabitur hymnus *Gloria, laus, et honor* etc.

97. Reseratis foribus, primus ante Crucem ingredietur Ecclesiam.

98. Quum venerit ante Altare, genuflexione facta, perget ad renovandum thuribuli ignem, ut in promptu habeat initio Missae, quae statim post processionem cantabitur.

99. In Missa solemni nullum discrimen patiuntur superius descripti ritus: id tantum advertat, ut palmam manu sustineat, dum canitur *Passio*, sicuti Clerus in choro; et sumat thuribulum cum navicula propter ultimam partem *Passio* quae canetur, quum tres illi, qui ipsum *Passio* cecinerint, de Altari decedent.

§. 13. *In matutinis tenebrarum.*

100. In hisce Matutinis nullius rei particeps est thuriferarius, siquidem in ipsis numquam adhibetur thuribulum.

§. 14. *In Feria V. in Coena Domini.*

101. Officium thuriferarii in solemni huius diei Missa nihil est diversum ab aliis Missis solemnibus, in quibus si Subdiaconum comitabitur ad pacem dandam choro, hac die advertet quod pax non datur.

102. Pro processione autem opus est duobus thuriferariis, qui sub finem Missae solemnis profecti e suis in choro locis, tn medio ante Altare efficient simul genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, et pergent ad abacum vel in sacrarium ad accipienda cum naviculis thuribula.

103. Reversi ad Altare cum thuribulis et naviculis, genuflexionem iterabunt ad SS. Sacramentum aut in medio aut in latere Epistolae, si ab illa parte redibunt ad Altare, consurgent et subsistent in eodem Epistolae latere apud scamnum Celebrantis ita tamen, ut ipsi Celebranti, Ministris atque aliis inservientibus transitum nullatenus impediant.

104. Postquam Celebrans cum Ministris ante Altare genibus flexis paulisper steterit, primus thuriferarius ad ipsum Altare accedet, et quum Celebrans cum Ministris consurrexerit, ministrabit Diacono naviculam et stans obiiciet Celebranti thuribulum apertum, in quod ille sine sueta benedictione incensum iniiciet (*a*).

105. Interim ad Altare accedet alter thuriferarius qui naviculam tradet Caeremoniarum magistro.

106. Incenso in thuribulum a Celebrante immisso, recedet primus thuriferarius, et succedet alter, qui Celebranti thuribulum suum obiiciet atque ille et in hoc thus iniiciet nulla facta benedictione. Tum primus thuriferarius naviculam a Diacono recipiet.

107. Postquam Celebrans rursus cum Ministris genua submiserit, thuriferarius prior suum thuribulum occlusum tradet Caeremoniario: hic ministrabit illud Diacono, Diaconus Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

108. Thuriferarius prior, recepto thuribulo, sese adiunget secundo, simulque incedent in medium ante Altare et genuflexione facta ad SS. Sacramentum, consurgent seque separabunt ac sistent ante Altare eadem fere linea cum angulo graduum, donec de Altari discedet Celebrans, qui SS. Sacramentum gestabit.

109. In processione prior incedet ad dexteram sive a latere Diaconi, manuque sinistra thuribulum sustinebit; alter incedet ad sinistram, sive a latere Subdiaconi, dexteraque gestabit thuribulum. Cavebunt ne tergum directe vertant ad SS. Sacra-

(*a*) Hic monemus etiam in posterum, quod quum SS. Sacramentum expositum in Altari est, thuriferarius debet semper stans obiicere thuribulum quacumque demum dignitate sit Celebrans, idque ob debitam SS. Sacramento reverentiam.

mentum, atque in incessu thuribulum agitabunt leviter. Quatuor vel quinque passus aberunt a Celebrante.

110. Quum ventum erit in sacellum, in quo exponetur SS. Sacramentum, se ante Altare separabunt, prior scilicet versus Epistolae, alter versus Evangelii latus, ibique subsistent.

111. SS. Sacramento super Altari in custodia reposito, antequam haec claudatur, thuriferarius primus ad Celebrantem accedet, qui cum Ministris consurrexerit; naviculam Diacono ministrabit et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui sine benedictione sueta immittet incensum. Recepta a Diacono navicula, thuribulum tradet Caeremoniario, hic autem Diacono, Diaconus Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

112. Hinc bini thuriferarii pergent ad extremitatem sacelli prope ingressum, et duplici genuflexione facta praeibunt Cruci et ceroferariis, qui ad sacrarium redibunt: thuriferarii nunc manu dextra thuribulum minime agitantes, sustinebunt.

113. Quum in Sacrarium venerint, functi in hac functione officio suo, thuribula deponent.

114. In Altarium denudatione non est thuriferario locus nisi quod sit destinatus aedituo et clericis opitulari in deferendis ad sacrarium rebus ab Altari remotis.

115. Ad *Mandatum* uno tantum opus est thuriferario, qui thuribulo cum navicula sumpto in sacrario, ubi parati erunt Celebrans et Ministri, praeibit acolythis in accessu ad Altare.

116. Quo quum venerit, genuflexionem una cum iis efficiet, et in plano Epistolae lateris subsistet.

117. Postquam Diaconus ad Altare attulerit Evangelii textum, ascendet ad Altare thuriferarius, qui navicula Diacono tradita, obiiciet thuribulum Celebranti, qui incensum cum benedictione iniiciet.

118. Recipiet naviculam, descendet de Altari seque acolythis adiunget.

119. Interea dum canitur Evangelium, observabit quae pro Missa solemni sunt praescripta.

120. Post cantatum Evangelium, Celebrante a Diacono thurificato, recipiet thuribulum, et genuflexione ad Altare facta,

redibit in sacrarium ad deponendum illud, suo munere iam plane functus.

121. Si quod ei commissum erit in Mandato seu pedum lotione supplendum, redibit apud abacum, vel Clero sese adiunget.

§. 15. *In Feria VI. in Parasceve.*

122. Thuris usus in huius diei functione sub finem ipsius praescribetur.

123. Idcirco bini thuriferarii pergent in chorum ad suum stallum, unde non prius discedent, quam quum Crucis adoratio erit absolvenda.

124. Itaque de stallo excedent, et quin abrumpant ordinem illorum, qui Crucem adoratum ibunt, genuflexionem versus Crucem ipsam efficient.

125. Quum in sacrarium venerint, sument thuribulum cum navicula, quumque perventurus erit Clerus ad sacellum, in quo expositum erit SS. Sacramentum, ad ipsum sacellum pergent, genuflexionem duplicem in medio efficient ante Altare, deinde stantes versus Epistolae latus subsistent.

126. Postquam Celebrans paullum oraverit, et aperta fuerit custodia, in qua asservatur SS. Sacramentum, thuriferarii ad Altare accedent.

127. Celebrans et Diaconus consurgent. Thuriferarius primus tradet naviculam Diacono ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui thus in illud sine benedictione immittet.

128. Interim alter thuriferarius naviculam suam tradet Caeremoniario.

129. Thure in primum thuribulum immisso, recedet primus thuriferarius et succedet alter, qui pariter obiiciet Celebranti thuribulum, atque hic incensum immittet nulla facta benedictione.

130. Recedet secundus thuriferarius, naviculam suam a Caeremoniario accipiet, ibique seorsim manebit.

131. Tunc accedet ad Altare primus thuriferarius, tradet thuribulum Caeremoniario, hic Diacono et Diaconus Celebranti qui SS. Sacramentum incensabit.

132. Recepto deinde a primo thuriferario thuribulo, utrique simul procedent in medium ante Altare, et genuflexione duplici facta, consurgent ac dividentur, recedentes in latus quisque suum, eadem fere linea cum gradu infimo, expectantes ibi stando tempus cum processione abeundi.

133. In processione autem procedent ante Celebrantem, qui SS. Sacramentum gestabit, modo superius in hesternis functionibus demonstrato.

134. Quum ventum erit ad Altare maius, subsistent ad eius latera, et Sacramento Altari imposito, accedet primus thuriferarius ad Celebrantem, qui consurget cum Diacono, naviculaque Diacono tradita, praesentabit thuribulum Celebranti, qui thus sine benedictione iniiciet.

135. Celebrans genua rursus submittens, accepto a Diacono thuribulo, SS. Sacramentum thurificabit.

136. Thuriferarius, recepto a Caeremoniario thuribulo, sese adiunget alteri, quocum facta in medio ante Altare ad SS. Sacramentum genuflexione, alter thuriferarius redibit in sacrarium ad deponendum thuribulum, quo non amplius opus est; et primus se sistet in plano ante Altare ad latus Epistolae, ubi manebit propter actiones quae sequuntur.

137. Quum Subdiaconus, postquam aquam in Calicem infuderit, de Altari descendet, ascendet thuriferarius, qui priusquam ascendat, advertat ut genuflexionem ad SS. Sacramentum in Altari positum efficiat. Tradet naviculam Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui thus in ipsum thuribulum sine benedictione immittet. Tradito deinde thuribulo Diacono ab eoque recepta navicula, descendet de Altari, efficiet ut antea genuflexionem, ibique manebit toto thurificationis tempore.

138. Altari thurificato, Celebrans dabit thuribulum Diacono, atque hic thuriferario, qui referet in sacrarium, iam functus officio suo.

139. Tum redibit ad Altare, et locum sibi debitum occupabit cum Clero circum Altare vel in choro disposito.

§. 16. *In Sabbato Sancto.*

140. Post Horas minores recitatas, quum redierit Clerus in sacrarium ut sese adiungat Celebranti et Ministris, thuriferarius sumet naviculam et thuribulum vacuum, id est sine igne seque addet acolythis.

141. Reverentia ad Crucem cum ipsis facta, vel ad imaginem praecipuam sacrarii, ibit cum acolythis ad portam Ecclesiae praecedens Subdiaconum qui Crucem deferet. Primus acolythus qui vasculum aquae benedictae cum aspersorio sustinebit, medius incedet inter thuriferarium cum thuribulo dextrorsum et alterum acolythum sinistrorsum, qui afferet grana thuris.

142. Thuriferarius et acolythus, qui grana thuris afferet, quum venerint ad atrium sive ad fores Ecclesiae, subsistent prope dexteram Celebrantis.

143. Quum Celebrans super grana incensi recitabit orationem *Veniat, quaesumus, Domine* etc. thuriferarius forcipe sumet de foco paullum ignis benedicti eumque ponet in thuribulo.

144. Recitata a Celebrante praedicta oratione, accedet ad eum, et navicula ministrata Diacono, obiiciet eidem Celebranti apertum thuribulum, in quod ille thus immittet cum benedictione.

145. Recedet dein prope Diaconum, quumque hic aspersorium restituerit primo acolytho, tradet ei thuribulum, quo Celebrans ignem benedictum atque incensi grana thurificabit.

146. Recipiet a Diacono thuribulum et manebit prope Celebrantem.

147. Quum Diaconus vestibus sacris albi coloris indutus erit, redibit ad dexteram Celebrantis, et tradens Diacono naviculam, ministrabit thus Celebranti, qui cum benedictione ingeret illud in thuribulum, quod apertum sustinebit thuriferarius.

148. Thure benedicto, thuriferarius recipiet naviculam, et thuribulum in caeremonia deferens, se locabit ante Crucem, et dextrorsum eius ibit secundus acolythus, qui bacinum cum granis incensi gestabit.

149. Quum *Lumen Christi* canetur genuflectet cum ceteris de Clero.

150. Ubi ad Altare venerit, recedet ante infimum gradum versus cornu Evangelii, ut in medio eodem gradu sit Diacono et Subdiacono locus.

151. Postquam Diaconus benedictionem a Celebrante acceperit, ut canat Praeconium, procedet cum eo aliisque Ministris ad legile, in quo aperto a Diacono libro, tradet ei thuribulum, quo librum ipsum thurificabit.

152. Receptum a Diacono thuribulum referet cum debitis genuflexionibus ad abacum vel ad sacrarium et redibit prope Diaconum.

153. Paullo ante quam Diaconus in Praeconio cantet verba *apis mater eduxit*, accendet de tricereo sive arundine gossypium ceratum, quo, cantatis iis verbis, lampades per Ecclesiam accendet.

154. Redibit deinde ad legile, et fine facto canendi Praeconium, recipiet a Subdiacono Crucem hastilem, quam ponet ad latus Evangelii in basi praeparata, vel applicabit muro.

155. Dum canentur prophetiae redibit in chorum ad locum suum, vel stabit cum acolythis apud abacum.

156. In Missa solemni utetur methodo, superius descripta. Hac autem die minime datur pacis osculum. Ubi Celebrans consummaverit Calicem, redibit ipse in sacrarium, vel ad abacum, thuribulum cum navicula resumet, et praesto erit in plano laterali ad cornu Epistolae, quum Celebrans intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati*.

157. Intonata hac antiphona, procedet Celebrans cum Ministris ad medium Altare, quo ascendet thuriferarius, et tradita Diacono navicula, thuribulum obiiciet Celebranti, qui incensum ingeret cum benedictione.

158. Intonato *Magnificat*, porriget Diacono thuribulum, descendet de Altari, relinquet naviculam super abaco, et thurificationis caussa ab Altari amovebit legile seu cussinum cum missali.

159. Sequetur Diaconum in thurificatione chori, thuribulumque a Diacono recipiens, ipsum Diaconum, clericos et populum incensabit, et redibit ad abacum vel in sacrarium ad thuribulum deponendum, adimpleto iam officio suo.

160. Redibit in chorum vel ad abacum, et functione peracta, cum reliquo Clero in sacrarium revertetur.

§. 17. *In Processionibus.*

161. In processionibus maiorum, minorumque Litaniarum non est thuriferario locus. Ad Missam solemnem, quae post processionem cantabitur, idipsum observabitur quod in hanc rem superius descripsimus.

§. 18. *In vigilia Pentecostes.*

162. In hac functione thuriferarii officium a Missa solemni principium sumit, neque ullam habet attributionem in benedictione fontis. Operam tamen suam praestare poterit in aliqua actione, quae a Caeremoniario ipsi indicabitur.

§. 19. *In processione SS. Corporis Christi et in ceteris pro functione orationis XL. horarum et tertiae Dominicae cujusque mensis.*

163. Observentur documenta superius num. 102. et seqq. tradita in functione de Coena Domini. Advertant tamen bini thuriferarii, ut reversa in Ecclesiam processione et SS. Sacramento a Celebrante thurificato, pergant ad deponenda thuribula cum naviculis.

164. Si in processionis itinere aliqua fiet statio, exsequentur quae dicta sunt in Coena Domini ad Sacellum, in quo erit SS. Sacramentum expositum. Si opus fuerit et commoditas, perquam solicite renovabunt thuribuli ignem.

§. 20. *In aliis Processionibus.*

165. Quibus processionibus Reliquiae alicuius Sancti a Celebrante gestantur, thuriferarius in accessu ad Altare, priusquam processionibus initium fiat, cum thuribulo et navicula acolythis praeibit.

166. Genuflexione ad Altare facta, subsistet iuxta latus Epistolae.

167. Ad Caeremoniarii nutum appropinquabit Celebranti, et tradita prius Diacono navicula, obiiciet illi thuribulum ut thus immittat.

168. Recepto thuribulo, Celebranti in processione praeibit, advertens ut manu dextera illud sustineat, leviterque agitet et reponat incensum, quum opus fuerit.

169. In reditu processionis ad Ecclesiam, subsistet iterum versus Epistolae latus, et postquam Celebrans incensum rursus in thuribulum iniecerit et ss. Reliquias thurificaverit, thuriferarius functus iam officio suo, ad deponendum in sacrario thuribulum redibit.

§. 21. *In exsequiis.*

170. Dum cadaver ad Ecclesiam effertur non opus est thuriferario. In Missa solemni sequetur quae superius sunt praescripta.

171. Post Missam thuribulum in promptu habebit, et comitante dextrorsum altero clerico cum vasculo aquae benedictae et aspersorio, praecedet Subdiaconum gestantem Crucem, ante quem procedet ad feretrum sive ad tumulum.

172. Quum Subdiaconus ad feretrum sive ad tumulum pervenerit, thuriferarius cum altero clerico aquam benedictam ferente ex parte opposita, qua transierit cum Subdiacono, redibit contra Crucem ab eodem Subdiacono gestatam, et subsistent utrique ad dexteram Celebrantis, paullo tamen post ipsum.

173. Sub finem ℟. *Libera me Domine*, thuriferarius procedens, data prius navicula Diacono, obiiciet thuribulum Celebranti, qui incensum cum benedictione iniiciet, receptaque a Diacono navicula, subsistet loco quo antea erat.

174. Quum Celebrans cantabit *Pater noster*, clericus ferens vasculum, aspersorium porriget Diacono, idque ab eo recipiet postquam Celebrans cadaver vel tumulum asperserit. Tunc thuriferarius tradet thuribulum Diacono, ab eoque post thurificationem, ut superius docuimus, recipiet.

175. Si aderit cadaver, et efferendum sit ad coemeterium, bini clerici alter cum thuribulo, alter cum vasculo, facta Celebranti reverentia, redibunt iuxta Subdiaconum gestantem Crucem eumque praecedent ad coemeterium, quo quum pervenerint se sistent prope Celebrantem, quum ab ipso sit cadaver, antequam humetur, aspergendum.

176. Si cadaver non sit efferendum ad coemeterium, post aspersionem praedictam, manebunt prope Celebrantem, eo quod post canticum *Benedictus* opus est aqua benedicta pro altera aspersione, deinde redibunt apud Subdiaconum, et absolutione peracta, eum praecedent ad Sacrarium.

177. In absolutione tumuli, absente cadavere, post aspersionem et thurificationem revertentur prope Subdiaconum, et post absolutionem ipsi praeeuntes ad Sacrarium redibunt.

178. Si absolutio fiet super panno extenso ante Altare, peracto Sacro, utrique clerici cum thuribulo et vase aquae benedictae manebunt iuxta Altare in latere Epistolae. Postquam Celebrans posuerit incensum in thuribulum, quam ob rem thuriferarius ascendet ad Altare a latere Epistolae, bini clerici facta in medio ad Crucem genuflexione ad latus Evangelii transibunt. Deinde a latere ascendet ad Altare clericus cum vasculo aquae benedictae et aspersorium Diacono ministrabit. Quum hic receperit aspersorium, ascendet thuriferarius et Diacono tradet thuribulum. Recepto a thuriferario thuribulo, bini praedicti clerici redibunt ante Altare, genuflexionem efficient, referentque hic thuribulum, ille vasculum ad abacum vel in sacrarium.

DE OFFICIO ACOLYTHORUM.

CAPUT VIII.

1. Seligentur a Caeremoniario vel ab alio, ad quem pertinebit, duo acolythi aequali, quatenus fieri potest, corporis habitu, vi-

ribus pollentes, quibusque secus etiam ordo collatus sit, praesertim ubi Clerus erit numerosus,

2. Habebunt superpelliceum supra vestem talarem, et tempore opportuno candelas super Altari functionis caussa accendent iuxta methodum traditam cap. I. num. 9. libri huius.

3. Candelis in Altari accensis, advertant etiam ut alteras accendant in candelabris in sacrario paratas, quae ab ipsis in functione gestanda erunt.

4. Manebunt in sacrario iuxta Altare, vel mensam, supra quam disposita Ministrorum paramenta erunt, et adiuvabunt Ministros in induendis sacris vestimentis.

5. Ad nutum Caeremoniarii, quum omnia pro sacra functione disposita erunt, sument candelabra, et iuncti in medio sacrario, reverentiam efficient ad Crucem vel ad imaginem principem in eodem sacrario positam, et ad Altare procedent, in quo erit functio peragenda.

6. In se convertendo ituri ad Altare, advertant ut super dexteram suam convertantur manentes loco quisque suo.

7. Candelabrum gestabunt perpendiculariter ante pectus: qui horum incedet dextrorsum, feret manu dextera candelabrum prope eiusdem nodum, et sinistra substinebit: qui sinistrorsum, sinistram applicabit nodo, dextera fulciet candelabrum. Si in se convertendo nequirent aliqua caussa locum suum servare, advertant ut manuum positionem ad candelabrum sustinendum immutent.

8. In functionibus eorum statio est ante abacum, ubi stabunt iunctis manibus, vel altera alteri ante pectus superimposita.

9. Nisi qua peculiaris actio erit iis peragenda, poterunt in stallo inferiore chori considere, quemadmodum deinceps fusius declarabimus.

§. 1. *In Vesperis solemnibus.*

10. Adiuvabunt pluvialistas ad sese parandos pluviali.

11. Procedent ad Altare candelabra ferentes, et ante extremitatem gradus infimi illius subsistent.

12. Genuflexionem una cum Celebrante et pluvialistis exsequentur, deponent candelabra in pavimento aut super gradibus in Altaris lateribus: extinguent candelabrorum candelas, (*a*) et petent stallum sibi in choro constitutum, ubi in sedendo, stando ac genuflectendo sese accomodabunt Clero, qui eodem in choro locum suum occupaverit.

13. Sub exitum quinti psalmi redibunt ad Altare, candelasque quas principio extinxerant, iterum accendent.

14. Recipient candelabra, coibunt in medium ante Altare, genuflexionem cum pluvialistis efficient, quibuscum ante Celebrantem procedent.

15. Illuc quum venerint, salutabunt eum, et se sistent ad latera legilis, alter contra alterum.

16. Post cantatum Capitulum atque a Celebrante intonato hymno, coibunt rursum ante Celebrantem ipsum, denuo salutabunt eum, redibunt etiam simul ante Altare cum pluvialistis, ad Crucem genuflexionem efficient, separabuntur, pergent ad deponenda, quo prius erant, candelabra et prope ipsum Altare permanebunt.

17. Sub exitum hymni canendi, resument candelabra, redibunt ante Altare, genuflexionem efficient, procedent ante Celebrantem, eumque salutantes, a legilis lateribus subsistent.

18. Intonata a Celebrante antiphona cantici *Magnificat*, ei reverentiam iterabunt, redibunt ante Altare, efficient iterum genuflexionem, referent candelabra et ponent quo erant antea.

19. Toto thurificationis tempore permanebunt apud Altare.

20. Quod si mos esset incensandi Altaris, in quo asservabitur SS. Sacramentum, acolythi discendentes a Celebrante post intonationem antiphonae ad *Magnificat*, subsistent simul in medio choro.

21. Incepto cantico, dum Celebrans et pluvialistae reverentiam conficient, ipsi genuflexionem ad Altare, deinde reverentiam ad chorum exsequentur; de presbyterio exibunt et ad sacellum SS. Sacramenti procedent.

(*a*) Caerem. Episc. lib. II. cap. 3. n. 2.

22. Quo quum venerint, dirimentur ad latera Altaris, vel si sacellum fuerit angustius, ad latera Altaris extra balaustrium, genuflexionem cum Celebrante efficient, et quin deponant candelabra super pavimento aut super balaustrio, manebunt conversi ad Altare, toto thurificationis praedictae tempore.

23. Thurificatione peracta, iterabunt cum Celebrante et pluvialistis genuflexionem et ad chorum redibunt.

24. Illic cum Celebrante et pluvialistis reverentiam ad Clerum efficient, locantes se ad latera ultimorum pluvialistarum, procedent ante Altare, genuflexionem efficient, deponent candelabra quo erant antea, ibique manebunt quo tempore Altaris et chori thurificatio peragetur.

25. Thurificationem et ipsi accipient.

26. Quum canetur ℣ *Sicut erat*, vel quum repetetur canendo antiphona post *Magnificat*, resument candelabra, coibunt ante Altare, genuflexionem efficient cum pluvialistis, redibunt ante Altare, reverentiam efficient, se sistent ad latera legilis, ibique manebunt interea dum oratio, vel orationes canentur.

27. Post orationem, sive orationes quum Celebrans cecinerit ℣ *Dominus vobiscum*, reverentiam simul ad eum conficient, redibunt in medium ante Altare, genuflexionem ad Crucem efficient, ibique stabunt pedibus usque ad exitum Vesperarum, licet genibus flexis Clerus antiphonam finalem B. Mariae Virginis pro discessu de choro recitaret.

28. Tum facta genuflexione, ad sacrarium revertentur, quo quum venerint, dirimentur ad latera eius Altaris, vel in medio, ut simul cum Celebrante et pluvialistis ad Crucem vel ad imaginem faciant reverentiam.

29. Candelabra, quo loco prius erant, deponent, candelas extinguent, pluvialistas ad deponenda pluvialia adiuvabunt, deinde et Altaris cereos extinguent, si completum fuerit officium, et suo munere functi superpelliceo exuentur.

§. 2. *In Matutino solemni.*

30. Acolythi in accessu ad Altare, sine candelabris, procedent cum Clero ad locum suum et stallum sibi praestitutum

occupabunt, ibique morabuntur sese accommodantes choro usque ad cantum octavi responsorii.

31. Discedentes e loco suo, pergent ad latera Altaris, in quibus super pavimento vel super gradibus parata erunt candelabra gestanda ab ipsis, eaque accendent.

32. Sub finem responsorii praedicti sument candelabra, coibunt ante Altare, ad Crucem peragent genuflexionem, procedent ante Celebrantem, venerabuntur eum, dirimentur et ad latera legilis se sistent alter contra alterum, manentes illic donec Celebrans canet lectionem nonam et intonabit *Te Deum*.

33. Ubi Celebrans praedictum hymnum intonaverit, se adiungent ante eum et venerabuntur; redibunt ante Altare, ad Crucem facient genuflexionem, dirimentur, ac redeuntes ad candelabra deponenda ubi erant, eorum candelas extinguent.

34. Hinc ad stallum suum in chorum redibunt, et ad Laudes quidquid pro Vesperis solemnibus est praescriptum, observabunt.

§. 3. *In Missa solemni.*

35. Acolythi candelas Altaris, et in sacrario candelabra accendent, quae ab ipsis erunt gestanda et adiuvabunt sacros Ministros in induendis sacris vestimentis.

36. Ad Caeremoniarii nutum sument candelabra, venerabuntur Crucem, vel imaginem principem sacrarii, et ad aram maximam procedent.

37. Quum in presbyterium venerint, dirimentur et ad latera se sistent Ministrorum, quibuscum reverentia honorabunt Clerum, si iam in choro aderit. Si Clerus prosequetur acolythos, ubi ante Altare venerint, subsistent in lateribus eius alter contra alterum versa facie, et supervenientibus illuc sacris Ministris se convertent ad Altare, genuflexionem efficient, et pergent ad abacum ad candelabra ibi deponenda.

38. Genua submittent ante abacum tempore confessionis, quumque Celebrans ad Altare ascenderit, stabunt semper ante abacum, praeter tempora quaedam, deinceps innuenda, quibus aliqua actio erit peragenda.

39. Si *Kyrie* cantus protrahetur longius, ideoque si Celebrans cum Ministris dum hujusmodi cantus perficietur consessum ibunt, acolythi priusquam Celebrans cum Ministris ad suum scamnum pergant, praeibunt illuc et se sistent a lateribus, primusque acolythus manebit versus dexteram seu Diaconi partem, alter autem versus partem sinistram. Primus accipiet biretum Celebrantis et Diaconi, alter Subdiaconi. Illuc Celebrans quum venerit, sedebit, primusque acolytus biretum Celebrantis ipsius tradet Caeremoniario vel Diacono, hic autem Celebranti; idem acolytus deinde biretum Diacono ministrabit, alter Subdiacono, advertentes ut elevent partem posteriorem vestium sacrarum Ministrorum, et extendant super dorsualia scamni. Hinc coeuntes ante Celebrantem reverentia eum honorabunt et ad locum suum ante abacum redibunt. Idipsum exsequentur quum Celebrans et Ministri considebunt dum canetur *Gloria in excelsis*, Graduale seu Tractus, vel Sequentia et *Credo*.

40. Sub finem orationis sive orationum ante Epistolam, alter ex ipsis tradet Epistolarum librum Subdiacono et recipiet ab eo post Epistolam cantatam, nisi forte hoc a Caeremoniario peragetur.

41. In eodem casu, alter ipsorum ministrabit Diacono Evangelii textum.

42. Ad Evangelium canendum, regulis iam traditis, afferent candelabra, quae sument de abaco dum Celebrans thus iniiciet in thuribulum. Pergent ante Altare, ibique non genu flectentes subsistent. Genuflexionem autem cum Diacono et Subdiacono efficient et salutabunt chorum, prius latus Epistolae versus, postea Evangelii; petent locum solitum et a lateribus Subdiaconi se sistent.

43. Si dum canitur Evangelium genuflexio fiet a Diacono et reliquis de choro, acolythi positionem suam servabunt. Fine facto Evangelii canendi et Subdiacono cum libro abeunte, redibunt ad medium Altare, ibique genuflexionem exsequentes, non vero reverentiam ad chorum, redibunt ad abacum ubi candelabra reponent.

44. Alter ex iis recipiet a Subdiacono librum Evangelio-

rum, nisi quis erit hoc fungens officio, et super abacum reponet.

45. Ad symbolum ibunt ad scamnum Celebrantis et Ministrorum, ut superius dictum est, ibique manebunt donec redierit sessum Diaconus post allatam ad Altare bursam cum corporali, cantato iam ℣. *Et incarnatus est.*

46. Quum hic versiculus canetur geniculabunt loco quo erunt.

47. *Oremus* ante offertorium a Celebrante cantato, acolythus alter velum humerale de abaco sumet, explicabit, imponet Subdiaconi humeris, eique ante pectus alligabit. Acolythus primus accipiet ampullas cum pelvicula et manutergio, si opus fuerit, et deferet ad Altare, sequens Subdiaconum ferentem Calicem (*a*).

48. Primus acolythus deinde ampullas ad abacum referet.

49. Post thurificationem vas, seu ampullam cum pelvicula pro manuum ablutione Celebranti afferent, videlicet acolythus primus manutergium sive sudariolum, alter ampullam aquae cum pelvicula ministrabit.

50. Incensationem suo tempore a thuriferario accipient.

51. Postquam *Gratias agamus* cantatum fuerit, pergent ad intorticia in sacrario sumenda pro elevatione, vel ad abacum, si sacrarium longe abesset a presbyterio, eaque sustinebunt usque post elevationem. Ipsorum alter accipiet et campanulam, quam ad Trisagium et elevationem pulsabit, nisi quis alius erit qui munus id praestet. Ubi in medium presbyterium cum intorticiis venerint genuflexionem ad Altare, reverentiam ad chorum et reverentiam ad invicem efficient, ac dirimentes se geniculabunt. Post elevationem genuflexionem ad Altare tantum exsequentur.

52. Post elevationem, extinctis funalibus, manebunt stantes apud abacum et pacis osculum accipient.

53. Quum Celebrans fragmenta colliget, prior eorum sumet ampullas cum pelvicula, deferet ad Altare, ac si opus fuerit

(*a*) Notetur quod acolythus afferens ampullas, Subdiaconum ferentem Calicem ad Altare, non praecedere sed subsequi debet.

ministrabit Subdiacono, advertens ut priusquam ad Altare ascendat, genuflexionem ad SS. Sacramentum efficiat.

54. Si Cleri Communio fiet substinebunt tobaleam ante communicandos, ut suo loco dicemus.

55. Acolythus alter post sumptionem Calicis afferet ad Altare velum ad Calicem ipsum tegendum, idque ponet versus Evangelii cornu (*a*).

56. Ad benedictionem Celebrantis geniculabunt loco suo, deinde nisi alia erit functio, recipient de abaco candelabra redituri ad sacrarium, ubi eadem quae superius notata sunt pro Vesperis solemnibus, exsequentur.

§. 4. *In Missis solemnibus ferialibus.*

57. Acolythi observabunt omnia eadem quae pro Missis solemnibus docuimus, additis tamen sequentibus animadversionibus.

58. Ad orationes quae canentur ante Epistolam et post Communionem, genuflexi manebunt. Sub finem penultimae orationis ante Epistolam, secundus acolythus assurget, accedet ad Subdiaconum, exuet eum planeta plicata, quam reponet super abacum. Primus acolythus Epistolarium tempore suo porriget Subdiacono, nisi id exsequatur Caeremoniarius.

59. Postea quam Subdiaconus deosculatus erit manum Celebrantis, et Epistolarium reddiderit Caeremoniario, vel primo acolytho, alter ei planetam plicatam iterum imponet.

60. Priusquam Caeremoniarius vel primus acolythus tradat Diacono Evangeliorum librum, alter in promptu habebit stolam latiorem, qua induet Diaconum. Hic accedet ad abacum, et acolythus primus exuet eum planeta, quam super abacum deponet, et acolythus alter imponet ei super humerum sinistrum stolam latiorem, quam dextero eius lateri firmabit. Hinc primus acolythus Evangeliorum librum illi ministrabit.

(*a*) Monendum heic est, quod in quibusdam Ecclesiis irregulariter e manibus Subdiaconi Calix ab acolytho accipitur, ut in abaco reponatur.

61. Sustinebunt deinde funalia uterque suum usque ad totam Calicis sumptionem, et genuflexione ad Altare peracta, reverentiam quoque efficient ad chorum.

62. Si inter Missarum solemnia canetur ℣. *Adiuva nos* etc. genibus flexis manebunt ante abacum cum omnibus ceteris de choro: tum consurgent et sument candelabra propter Evangelium canendum, postquam factus erit praedicti versiculi canendi finis.

§. 5. *In Missa cantata duobus assistentibus clericis.*

63. Quum in hac Missa non sit ceroferariis locus, omittimus documenta ad ipsam relativa, alioque trademus deinceps loco.

§. 6. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

64. Acolythi, positis super abacum candelabris, ante ipsum geniculabunt, atque in genuflectendo congruent cum Celebrante et Ministris.

65. Post aspersionem autem advertant ut manipulos Ministris induant, quum hi pervenerint simul cum Celebrante prope scamnum ad latus Epistolae.

§. 7. *In Missa solemni quae celebratur ante SS. Sacramentum in Altari expositum.*

66. In accessu ad Altare, acolythi genuflexionem duplicem efficient, et facie ad Altare versa consistent, si Clerus in chorum ingressurus eos prosequatur.

67. Qui acolythus feret ampullas aquae et vini, antequam ascendat ad Altare, genuflexionem simplicem efficiet, eamdemque iterabit quum de Altari descendens debebit eas ad abacum referre. Idipsum faciet quum illas referet pro purificatione et ablutione Celebrantis, quumque ad Altare afferet Calicis velum.

68. Ad Trisagium et elevationem nullus sonus campanulae fiet.

69. De reliquo observabitur quod pro Missa solemni praescriptum est, praeter reverentias, quae omittentur.

70. Descendentes ab Altari, si expositum manebit adhuc SS. Sacramentum, genuflexione duplici utentur.

§. 8. *In Vesperis, Matutino et Laudibus pro defunctis.*

71. Haec officia sine acolythorum ministerio celebrantur.

§. 9. *In Missa solemni de requie.*

72. Induent Ministros, ut in aliis Missis solemnibus: sument candelabra accensis candelis (*a*) et procedent ad Altare ordine solito, quo quum venerint, genuflexionem una cum Ministris efficient, deponent candelabra super abacum et ad confessionem geniculabunt.

73. Ad orationem, quae cantabitur, genibus flexis manebunt, quemadmodum solet Clerus in choro.

74. Si candelarum distributio fiet, atque ad hoc officium delegati sint acolythi ad mediam fere sequentiam cantatam, sument ex abaco candelas, venient ante Altare, genuflectent; tum salutabunt Celebrantem et chorum, dirimentur, et candelas a latere uterque suo distribuet a digniori initium sumendo. Inde ad abacum remeabunt, genuflexionem exsequentes et reverentias superius notatas. Quum candelae erint accendendae, parvam uterque candelam accipient, eaque accensa, peragent quod in distributione praescripsimus, et chorum petentes, candelas quas distribuerint, accendent, advertentes ut id exsequantur priusquam sequentiae cantandae factus sit finis, ut parati sint quum Evangelium canetur.

(*a*) Etsi in quibusdam Ecclesiis mos sit apparandi in abaco candelabra pro acolythis, sequuti tamen sumus Missalis rubricas, ubi illa dispositio non extat, atque usum Ecclesiarum Urbis, in quibus officia regulariter exsequuntur.

75. Dum cantabitur Evangelium stabunt a lateribus Subdiaconi, manibus iunctis sine candelabris.

76. Post oblatorum thurificationem et Altaris, primus acolythus tradet manutergium Diacono, alter autem ampullam aquae cum pelvicula ministrabit Subdiacono, qui Ministri ablutionem porrigent Celebranti. Recipient a Ministris instrumenta lotionis, quae super abacum reponent.

77. Interim candelas in choro, si hoc officio fungi debeant, accendent, ut superius descriptum est.

78. Sustinebunt funalia a Trisagio usque ad sumptionem Calicis peractam. Advertent etiam ut Cleri candelas pro absolutione accendant, idque peragent sub finem Missae.

79. De eorumdem in absolutione officio sequentibus huius capitis paragraphis agendum erit.

§. 10. *In Missis cantatis de requie duobus assistentibus clericis.*

80. Inspiciatur in hanc rem quod num. 63. huius capitis declaratum est.

§. 11. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

81. Acolythi induent sacros Ministros, ut in Missis solemnibus.

82. Sument candelabra candelis accensis et procedent ad Altare.

83. Genuflexione cum Ministris ante Altare peracta, pergent ad abacum ad candelabra deponenda, ibique stabunt toto benedictionis candelarum tempore. Si Clerus in choro aderit, exsequentur quod dictum est pro Missa solemni.

84. Quum Celebrans candelam benedictam acceperit a digniore Cleri, acolythi, nisi qui alii clerici ad hoc officium delegati fuerint, sument candelas choro distribuendas atque Sacristae tradent: quod ipsum exsequentur in candelis populo distribuendis.

85. Candelam benedictam genuflexi a Celebrante suo tem-

pore accipient, priusque candelam, deinde manum Celebrantis osculabuntur. Deponent super abacum candelam acceptam, siquidem eam in functione non accendent.

86. Sub distributionis finem in promptu habebunt pelvim cum urceo et manutergio, ut ablutionem Celebranti, peracta distributione, ministrent.

87. Candelabra, quum erit tempus, sument et sese addent Subdiacono Crucem in processione gestanti. Hanc moderabitur Caeremoniarius intus vel etiam foris Ecclesiam. Acolythi ab Altari discedentes genuflexionem efficient, quam iterabunt in processione redeuntes, nec non si ante Altare SS. Sacramenti sit transeundum.

88. Reversi ad Altare, candelabra super abacum deponent, tum Ministros adiuvabunt in dimittendis paramentis violaceis et aliis albi coloris induendis.

89. In Missa solemni nihil est immutandum, ac si acolythi deberent in choro accendere Cleri candelas, facient ante Evangelium et praefationem canendam.

90. Si festum hoc in dominicam inciderit secundae classis, canetur Missa de Dominica, atque hoc casu sacri Ministri deponent planetas plicatas violaceas atque induent sibi dalmaticam et tunicellam coloris itidem violacei cum manipulo eiusdem coloris, neque accendentur a Clero in Missa candelae.

§. 12. *In Feria IV. Cinerum.*

91. Acolythi in sacrario Diaconum et Subdiaconum in induendis sacris vestimentis adiuvabunt.

92. Tum candelabra accipient et procedent ad Altare, quo quum venerint genuflexionem una cum Ministris ad Crucem efficient, animadvertentes quod in functione anteacta notavimus, si Clerus in choro adesset; candelabra super abacum ibunt depositum et prope ipsum manebunt toto benedictionis cinerum tempore.

93. Genuflexi cinerem a Celebrante suo tempore accipient.

94. Sub distributionis finem alter eorum in promptu habebit

urceum cum pelvi, alter manutergium cum medulla panis in pelvicula pro ablutione manuum Celebrantis, cui ipsi ministrabunt.

95. Post benedictionem cinerum et distributionem, quum Celebrans deponet pluviale et induet planetam cum manipulo, acolythi sacros Ministros manipulis exornabunt.

96. In Missa solemni feriali observabitur quod superius notatum est.

§. 13. *In Dominica Palmarum.*

97. Acolythi vestient Ministros indumentis sacris, ut in aliis Missis solemnibus.

98. Sument candelabra, pergent ad Altare, et facta ad Crucem cum sacris Ministris, genuflexione et ad chorum reverentia, si Clerus aderit, secedent ad abacum, ubi candelabra deponent.

99. Ibi consistent ante abacum propter aspersionem aquae benedictae.

100. Aspersione peracta, sumant de abaco manipulos Ministrorum, eorumque aptent brachio sinistro.

101. Ante abacum manebunt dum canetur ℣. *Hosanna Filio David* etc. et ad orationem, sub cuius exitum acolythus alter accedet ad Subdiaconum eumque exuet planeta plicata. Acolythus prior tradet Epistolarium Subdiacono, nisi a Caeremoniario id fiat. Post cantatam lectionem Subdiaconus osculabitur manum Celebrantis, deinde ab altero acolythorum induetur planeta plicata.

102. Hoc facto, Diaconus descendet prope abacum, planetam plicatam, adiuvantibus acolythis, deponet atque induetur stola latiore. Absente Caeremoniario, acolythus primus Evangeliorum librum illi tradet.

103. Evangelio cantato, Diaconus deponet ad abacum stolam latiorem et resumet planetam plicatam: hoc autem tempore advertant acolythi ut sacros Ministros manipulis exuant.

104. Ad Evangelium quod canetur afferent candelabra eodem ritu quo superius in Missa solemni.

105. Ad orationes quae a Celebrante canentur pro palmarum benedictione stabunt ante abacum.

106. Dum Celebrans a digniore Cleri palmam accipiet, acolythi, nisi adsint alii clerici ad officium hoc delegati, sument palmas, accedent ad Altare et tradent Sacristae, qui Diacono ministrabit.

107. Accipient suo tempore palmam genuflexi osculantes palmam et manum Celebrantis, palmasque quas acceperint, super abacum deponent.

108. Ipsorum alter advertet etiam ut palmam alliget summitati Crucis processionalis.

109. Praesto erunt cum urceo, pelvi et manutergio ad ablutionem manuum Celebrantis, postquam is adimpleverit distributionem.

110. Interea dum Celebrans incensum pro processione in thuribulum immittet, sument candelabra seque addent Subdiacono Crucem gestanti ac tum in discessu tum in reditu ad Altare et si ante Altare SS. Sacramenti transibunt, genuflexionem efficient.

111. Processionem Caeremoniarius moderabitur extra Ecclesiam. Redeuntes ad ipsam in limine portae subsistent facie versa ad portam, quae erit occlusa.

112. In reditu ad Altare deponent candelabra super abacum, deinde meminerint induere Ministris manipulos propter Missam.

113. In Missa solemni eadem quae superius documenta sunt; acolythi dum canetur *Passio* stabunt iuxta abacum, palmam, ut Clerus universus, manu sustinentes.

114. Ubi canendi *Passio* factus sit finis, deponent palmas in abaco, Diaconum adiuvabunt in deponenda planeta plicata et sumenda stola latiore. Ad postremam *Passio* partem, quam canet Diaconus, assistent acolythi, veluti ad Evangelium, sed iunctis manibus, siquidem candelabra non gestabunt.

§. 14. *In Matutinis tenebrarum.*

115. In huius tridui Matutino acolythus delegatus officio fungetur extinguendi quum tempus erit candelabri triangularis et Altaris candelas. Trianguli candelae extinguuntur singulae in fine cuiusque psalmi initium sumendo ab illa quae sita est in extremitate versus cornu Evangelii, tum in fine alterius psalmi extinguetur altera in extremitate trianguli versus Epistolae latus, et reliquae eodem deinceps ordine.

116. Ad canticum *Benedictus* Altaris extinguet candelas in fine uniuscuiusque versus ordine eodem, incipiens ad finem versiculi *Ut sine timore* etc.

117. Dum antiphona post *Benedictus* canendo repetetur, candelam adhuc accensam in summitate candelabri, accipiet et ad Altare delatam sustinebit rectam super latus Epistolae.

118. Antiphona cantata, abdet retro Altare vel in laterna apposita, ac foris emittet quum post orationem *Respice quaesumus Domine* etc. paullum fragoris fiet.

§. 15. *Feria V. in Coena Domini.*

119. In Missa solemni standum est ritibus pro aliis Missis solemnibus praescriptis. Si ad hymnum *Gloria in excelsis* consuetudo sit pulsandi campanulas, hoc fiet paulisper, idest donec eundem erit ad scamnum, bireta praebendi causa Ministris.

120. Consistent ante Altare cum funalibus accensis usque dum peracta sit Communio, nec reverentiam ad Clerum facient, quoniam in Altari expositum erit SS. Sacramentum.

121. Peracto Sacro, Ministros manipulis exuent, tum candelabra sument et sese addent Subdiacono Crucem gestanti.

122. Antequam excedant de presbyterio propter processionem, genuflexione duplici adorabunt SS. Sacramentum et procedent ad sacellum, in quo exponendum erit SS. Sacramentum. Si euntibus ad sacellum praedictum tsanseundum esset ante Altare, in cuius tabernaculo asservaretur Sacra Eucharistia, nequaquam genuflectent.

123. Quum venerint ad sacellum, quod innuimus nulla facta genuflexione, una cum Subdiacono subsistent a latere quod iis monstrabitur, semper stantes ac tergo ad eum parietem verso, prope quem erunt.

124. Postquam clausa erit custodia, in qua expositum manebit SS. Sacramentum, redibunt cum Subdiacono in medium sacellum prope ingressum, genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum iterabunt, et procedent ad sacrarium, ubi reverentia cum Celebrante et Ministris ad Crucem vel ad imaginem principalem effecta, candelabra deponent, extinguent candelas et adiuvabunt Diaconum in demittenda dalmatica et stola alba atque in sumenda stola diaconali violacea, Subdiaconum autem in tunicella deponenda.

125. Dum Vesperae in choro recitabuntur, si opus fuerit, revertent ad aram maximam ut de abaco amoveant res, quae ad Sacrum peragendum necesse fuerunt, et tobaleam tantum relinquant.

126. Quum Vesperae fuerint ex toto recitatae, acolythi facta reverentia ad Crucem vel ad imaginem sacrarii, manibus iunctis sacros Ministros ad Altare praecedent, et ad ingressum presbyterii dirimentur et ad latera Ministrorum eorumdem consistent: reverentiam ad Clerum qui in choro aderit, efficient et procedent ante Altare genuflexionem ad Crucem cum Ministris exsequentes.

127. Dum Celebrans cum Ministris ad Altare ascendet, attendant quo tempore Celebrans ipse elevabit tobaleas ut pallium Altaris ac tapete removeant ed tradant clericis sacrario inservientibus, qui in sacrarium ipsum referent; pari modo exuent abacum tobalea.

128. Eadem methodo utentur ad reliqua altaria in quibus nisi erit pallium et tapetum, Celebrantem et Ministros adiuvabunt in Altarium denudatione.

129. Transeuntes ante Altare in quo sit SS. Sacramentum expositum genuflexionem duplicem cum Celebrante et Ministris exsequentur.

130. Post altarium denudationem redibunt ad Aram maxi-

mam reverentiis supra expositis, et absoluta recitatione psalmi antiphonaeque repetitione, facta ad Altare genuflexione revertentur in sacrarium, ubi venerati Crucem vel imaginem praecipuam, sacros Ministros exuent paramentis.

131. Ad *Mandatum* quod attinet, in loco Ecclesiae contiguo perficiendum, acolythi candelas in suis candelabris accendent nec non alias Altaris erecti in aula, in qua Mandatum peragetur, nisi eas accendendi munus aliis detur.

132. In sacrario vel cubiculo in quo Celebrans se parabit cum Ministris, adiuvabunt Ministros in induendis paramentis albis, et manipulum etiam eorum sinistro brachio aptabunt.

133. Candelabris deinde sumptis ac solita reverentia praemissa pergent ad aulam et ante Altare se disiungent genuflexionem ante Crucem cum Ministris facturi.

134. Hoc facto, sustinentes adhuc candelabra, coibunt iterum ante Altare propter Evangelium, quod solito ritu a Diacono cantabitur.

135. Fine facto canendi Evangelium, candelabra super abacum deponent, attendentes ut manipulos detrahant Ministris, quum illuc cum Celebrante venerint.

136. Si nulli clerici ad hoc sint designati, supplere poterunt in afferendo aquam calidam et manutergia ad pedes pauperum abstergendos.

137. Peracto Mandato, ministrabunt ablutionem manuum Celebranti, alter sustinens urceum cum bacino, alter pelviculam cum medulla panis et manutergium.

138. Post preces orationemque candelabra resument, venient ante Altare cum Celebrante et Ministris, quibuscum genuflexionem ad Crucem efficient, et ad sacrarium vel cubiculum, quod huic rei gerendae assignatum fuerit, revertentur. Ibi post usitatam reverentiam deponent candelabra et sacris indumentis exuent Ministros.

§. 16. *Feria VI. in Parasceve.*

139. Acolythi primum induent Ministros paramentis sacris, deinde facta inclinatione ad Crucem vel imaginem principem sacrarii procedent ad Altare manibus iunctis, candelabra enim extinctis candelis locata erunt super abaco. Notandum vero quod hac die omittuntur ad Clerum in choro reverentiae.

140. Ad Altare quum venerint genuflexionem facient ad Crucem, geniculabunt et a lateribus Ministrorum manebunt.

141. Quum prostrati erint Celebrans et Ministri, consurgent; prior de abaco sumet Altaris tobaleam et simul cum altero ascendet a latere ad Altare, super cuius mensam tobaleam explicabunt: deinde descendent et geniculabunt iterum a lateribus Ministrorum.

142. Assurgente cum Ministris Celebrante, amovebunt pulvinos Ministris ad hanc rem apparatos, deponent seorsim et ante abacum sistent.

143. Eorum alter librum tradet cantori primae lectionis, nisi id exsequetur Caeremoniarius.

144. Genu ad Altare flectent ad versiculum *Flectamus genua*, quem canet Diaconus ante orationem primam. Sub orationis finem secundus acolythus Subdiacono detrahet planetam plicatam, quam ponet super abacum, et primus Epistolarium eidem Ministro in manus tradet, nisi id fiat a Caeremoniario, ut superius innuimus.

145. Post lectionem a Subdiacono cantatam recipient librum iterumque imponent Subdiacono planetam plicatam.

146. Dum canetur *Passio* manebut prope abacum, quo absoluto, planetam plicatam Diacono detrahent et stolam latiorem imponent, alter autem ex iis Diacono tradet Evangelii textum.

147. Assistent manibus iunctis ad postremam partem *Passionis* quae a Diacono cantabitur ritu pro Evangelio iam praescripto.

148. Ad orationes genu flectent versus Altare quum Diaconus canet *Flectamus genua* et consurgent Subdiacono canente *Levate*.

149. Quum oratio *pro haereticis* canetur, sument tapete apparatum, in quo Crux deponetur idque extendent secundum presbyterium, extremitatem tapetis locantes in medio gradu infimo Altaris: tum super eumdem gradum ponent pulvillum violaceum cum velo albo.

150. Post orationes acolythus alter detrahet Subdiacono planetam plicatam et super abacum deponet: primus autem sumet Missale de Altari, idque apertum ante Celebrantem sustinebit quum canet *Ecce lignum Crucis,* attendatque ut illum claudat, et genua submittat dum canentur verba *Venite adoremus.*

151. Quum Celebrans Crucem super pulvinum posuerit, consurgent et primus eorum reponet Missale super cussinum seu legile in Altari, vel in abaco.

152. Manipulos deinde Ministris propter adorationem detrahent, quumque eam peregerint rursus manipulos iis imponent, Subdiacono autem etiam planetam plicatam.

153. Post Crucis adorationem quum Celebrans et Ministri in scamno consederint, acolythus primus recipiet Missale et apertum sustinebit ante Celebrantem, qui leget improperia cum Ministris, postea Missale reponet super Altare in legili seu cussino.

154. Crucem et ipsi adoratum ibunt atque attendent ut detegant Crucem processionalem, postquam discooperta erit Crux Altaris.

155. Acolythus alter sub finem adorationis accendet Altaris et binas abaci candelas.

156. Quum Diaconus Crucem super Altare reposuerit, peracta adoratione, amovebunt cussinum et tapete quibus opus fuit ad adorationem, et seorsim illa reponent.

157. Sument ex abaco candelabra accensis candelis, se addent Subdiacono Crucem processionalem gestanti, et in medium quum venerint ante altare, ad eius Crucem flectent genu.

158. Procedent ad Sacellum, in quo erit SS. Sacramentum expositum usque a praecedenti die; ibi genuflexionem duplicem exsequuti, secedent cum Subdiacono prope ingressum quo loco ipsis monstrabitur, consistentes humeris versis ad parietem, iuxta quem erunt.

159. Quum Celebrans SS. Sacramentum manibus sumpserit, redibunt cum Subdiacono in medium prope ingressum sacelli, genuflexionem efficient duplicem et cum processione ad Altare maximum revertentur.

160. Illuc quum ventum erit, nullam ad Crucem facient genuflexionem, quoniam in processione comitantur SS. Sacramentum, sed recedentes a Subdiacono, repositis super abacum candelabris, ibi geniculabunt.

161. Postquam Celebrans thurificaverit SS. Sacramentum, et cum Ministris ad Altare ascendet, unus ex acolythis assurgens sumet ampullas vini et aquae cum pelvicula, easque ad Altare afferet, ut in Missis solemnibus, advertens ut genu submittat antequam ad Altare ascendat. Vino et aqua in Calicem infusis, idem acolythus ampullas ab Altari amovebit, descendet de gradibus, genuflexionem ad SS. Sacramentum iterabit, ampullas referet super abacum et illuc reversus geniculabit.

162. Sub finem thurificationis Altaris, consurgent et manutergium sive sudariolum in promptu habebunt cum ampulla aquae et pelvicula, ut ea tradant Ministris, qui lotionem Celebranti porrigent, videlicet ampullam cum pelvicula Subdiacono et manutergium Diacono. Postquam Celebrans laverit et absterserit manus, recepta ablutionis instrumenta super abacum reponent.

163. Quum Celebrans SS. Sacramentum consumpserit, acolythus primus ad Altare afferet ampullas vini et aquae cum pelvicula, alter feret velum nigrum ad tegendum calicem, ut in Missis solemnibus. Detrahent deinde stolam latiorem Diacono atque imponent ei planetam plicatam.

164. Dum Celebrans dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. ibunt simul iunctis manibus ante Altare sine candelabris, et facta genuflexione ad Crucem cum Ministris et Celebrante, redibunt in sacrariun Ministris praeeuntes.

165. Sacrarium ingressi reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principalem efficient, exuent Ministros paramentis sacris et nisi aderunt alii clerici, revertentur ad Altare, unde tobaleam amovebunt, denudabunt abacum, resque omnes quae ibi erunt, referent in sacrarium. Candelae autem Altaris post Vesperas recitatas extinguentur.

§. 17. *In sabbato sancto.*

166. Acolythi adiuvabunt Ministros in sacrario ad induenda sacra paramenta.

167. Reversò in sacristiam Clero post recitatas Horas minores, primus sumet vasculum aquae benedictae cum aspergillo, alter autem pelvim in qua erunt grana quinque thuris Cereo infigenda.

168. Facta reverentia ad Crucem vel ad praecipuam imaginem sacristiae, praecedent Crucem processionalem quam Subdiaconus sustinebit, videlicet acolythus primus, ferens aquam benedictam, ibit medius inter alterum acolythum deferentem grana thuris ad suam sinistram, et thuriferarium cum thuribulo et navicula dextrorsum.

169. Ad Ecclesiae portam quum venerint, secundus acolythus subsistet iuxta dexteram Celebrantis vel Diaconi, primus autem deponet vasculum cum aspergillo super abacum et sumet Missale, quod apertum sustinebit Celebranti propter thuris ignisque benedictionem.

170. Secundus acolythus attendet ut se sistat ante Celebrantem quum praedicta grana thuris benedicet.

171. Hac peracta benedictione, acolythus primus claudet Missale et super abacum reponet, resumet vasculum cum aspersorio et consistet apud Diaconum, aspersorium ei ministraturus.

172. Asperso et thurificato a Celebrante igne et thure, primus acolythus rursus ponet vasculum aquae benedictae cum aspergillo super abacum et adiuvabit Diaconum ad deponendam planetam plicatam et stolam violaceam, atque ad sumendam stolam albam cum dalmatica et manipulo simili, deinde manipulum violaceum imponet Subdiacono.

173. Idem acolythus quum induerit Diaconum, ut supra, festucam sulphuratam ex igne benedicto incendet, qua gossypium ceratum vel parvam candelam illuminabit, quam si opus fuerit, in laterna clausam gestabit.

174. In actionibus de *Lumen Christi* secundus acolythus

ferens grana cum thuriferario dextrorsum praeibit Cruci quam feret Subdiaconus, et acolythus primus accenso lumine incedet ad laevam Diaconi, qui arundinem gestabit. Hic tricereum seu tres candelas in arundine accendet, quum a Diacono ipsi monstrabitur, tum progressus ante Altare deponet super abacum parvam candelam, quam extinguet, cum laterna, et redibit iuxta Diaconum, a quo arundinem recipiet. Advertant acolythi ut genuflectant, quum canetur *Lumen Christi.*

175. Ad cantum Praeconii, primus acolythus cum arundine se sistet ad laevam Diaconi a latere legilis, et ad dexteram primi acolythi se locabit alter, sustinens adhuc grana thuris.

176. Secundus acolythus suo tempore porriget Diacono grana Cereo infigenda, et post hoc perget ad abacum ad deponendum bacinum, capiet gossypium ceratum, quo accendet lampades, quum ei monstrabitur, et redibit ad locum suum prope legile haud procul a primo acolytho.

177. Acolythus primus arundinem tradet Diacono, dum ipsa Cereum erit accensurus, cereoque accenso deferet arundinem iuxta Altare, locabit eam in basi ibi praeparata et gradum referet ad legile.

178. Alter acolythus ex arundine accendet parvam candelam vel gossypium ceratum, et admonitus a Diacono vel Caeremoniario omnes Ecclesiae lampades accendet, initium sumendo ab illis quae in Altari maximo erunt.

179. Cantato Praeconio, sacros Ministros comitabuntur ad scamnum, ac transeuntes ante Altare, ad Crucem cum ipsis genuflectent. Ad scamnum ubi venerint, adiuvabunt Diaconum in deponendis sacris paramentis albis et induendis violaceis. Attendent etiam ut paramenta albi coloris, quibus usus erit Diaconus, in sacrarium ferant, nisi alius quisquam erit qui hoc praestet officium.

180. Quo tempore canentur prophetiae, stabunt ante abacum et genu cum Clero flectent ad versiculum *Flectamus genua* ante orationes.

181. Si fons baptismalis in Ecclesia erit, sub finem duodecimae prophetiae quae canetur, unus ex acolythis candelas accendet in candelabris ipsorum iam in abaco apparatis.

182. Prophetiarum cantu absoluto, reversoque ad scamnum cum Ministris Celebrante, manipulum detrahent eisdem Ministris, tum sument candelabra accensis candelis, sese adiungent clerico gestanti Crucem precessionalem, procedent ante Altare, flectent genu atque incedentes ad latera eiusdem clerici, progredientur ad fontem baptismalem.

183. Illic subsistent quo loco iis monstrabitur, et functionis tempore candelabra sustinebunt.

184. Post fontis benedictionem eodem ordine ad Altare gradum referent, quo quum venerint, genu flectent, et candelabra super abacum deponent, ibique iuxta scamnum Celebrantis parati erunt ad adiuvandos sacros Ministros in deponendis planetis violaceis.

185. Quod si Ecclesia fonte baptismali carebit, non accendentur in abaco candelae sub finem duodecimae cantatae prophetiae, et fine facto canendi prophetias ac respectivas orationes, acolythi apud scamnum adiuvabunt Ministros in exuendis planetis plicatis et manipulis.

186. Dum canentur Litaniae geniculabunt prope abacum, quumque erint consurrecturi de prostratione Celebrans et Ministri, consurgent et geniculatum ibunt iuxta eosdem Ministros ut iis adiumento sint ad consurgendum de prostratione, si opus fuerit illis.

187. Hinc iunctis manibus praeibunt Ministris et Celebranti, qui pergent ad Sacrarium, quo quum pervenerint adiumento erunt Ministris in deponendis paramentis violaceis et sumendis albi coloris.

188. Sub exitum autem Litaniarum praeeuntes sacris Ministris ad Altare iunctis manibus revertentur. Si in Ecclesia non aderit fons baptismalis, deferent candelabra cum candelis accensis.

189. In Missa solemni observabunt praescriptum ritum eo tantum discrimine, quod ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* campanulas, si mos erit in Ecclesia, praeparatas aliquandiu pulsabunt, quodque ad Evangelii cantum non afferent candelabra sed manibus iunctis assistent.

§. 18. *In processionibus.*

190. In processionibus maiorum minorumque Litaniarum, postquam Celebrans et Ministri sacris paramentis erunt induti sument candelabra accensis candelis et reverentia ad Crucem vel imaginem praecipuam effecta, procedent ad Altare, et ante ipsum manebunt, ut una cum Celebrante et Ministris genu flectant, ut solent in Missis solemnibus.

191. Genuflexione cum Celebrante et Ministris ad Altare effecta, ibunt ad abacum ut candelabra deponant, et ante ipsum consistent.

192. Ubi initium fiet canendi Litanias, geniculabunt eodem loco et post versiculum *Sancta Maria* consurgent, candelabra resument, clerico Crucem gestanti se adiungent, et genu ad Altare flexo, se locabunt in ordinem processionis ante Clerum saecularem.

193. Si qua in Ecclesia processio subsistet in itinere, ingressi quum erunt, genu ad Altare flectent, et se sistent prope latus Evangelii vel alio loco, qui eis monstrabitur, simul cum elerico crucem gestante, et absoluta recitatione vel cantu orationis de Sancto Patrono, genuflexionem ad Altare iterantes, rursus redibunt in ordinem processionis.

194. Quum ventum erit ad Ecclesiam, in qua finis processionis fiet, genu flexo ante Altare praecipuum, ibunt ad abacum ubi candelabra deponent, et stantes expectabunt Celebrantis adventum.

195. Geniculabunt ad cantum precum et orationem, post quas resumptis candelabris, cum Celebrante et Ministris in sacrarium revertentur.

§. 19. *In processione SS. Corporis Christi et in ceteris cum SS. Sacramento.*

196. Sub finem Sacri praesto erunt apud abacum Celebrantis, ut manipulum detrahant Ministris, quem super ipso scamno vel in abaco reponent.

197. Sument candelabra, se adiungent clerico gerenti Crucem et subsistent ad ingressum presbyterii facie ad Altare conversa.

198. Ad nutum Caeremoniarii genuflexionem duplicem ad Sacramentum efficient, seque in ordinem processionis disponent, praecedentes Clerum saecularem.

199. Si in processione solemni de Corpore Christi ad Ecclesiam aliquam vel ad Altare quoddam in itinere divertiretur, una cum clerico Crucem ferente, nulla ad Altare facta genuflexione, subsistent a latere Evangelii vel alio loco, qui eis monstrabitur, et peracta statione, genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum ante Altare efficient, iterumque, se in processionis ordinem disponet.

200. In reditu ad Ecclesiam, quum ante Altare ventum erit, sine ulla genuflexione redibunt ad abacum, et candelabra deponent, et adveniente Celebrante SS. Sacramentum ferente, ante abacum ipsum geniculabunt.

201. Benedictione cum SS. Sacramento impertita, consurgent, candelabra sument et redibunt ante Altare; quumque repositum in tabernaculo erit SS. Sacramentum, facta genuflexione, in sacrarium referent gradum.

§. 20. *In exequiis.*

202. Missa solemni absoluta, postquam manipulum Ministris detraxerint, sument candelabra seque addent Subdiacono, qui Crucem gestabit, et binis clericis, altero cum vasculo aquae benedictae, altero cum thuribulo, et procedent versus ingressum presbyterii.

203. Genuflexionem ibi efficient ad Altare, et ad sinistram suam se convertentes accedent ad feretrum vel ad tumulum. Si aderit cadaver, se sistent ad caput illius, ibique absolutionis tempore manebunt. Si Sacerdotis sit cadaver, transeuntes prius per suam sinistram, nulla adiecta genuflexione, ad caput cadaveris se sistent. Si absolutio ad tumulum peragetur, manebunt semper ad pedes tumuli ipsius inter eumdem et portam Ecclesiae, quamvis pro Sacerdote vel pro Episcopo exequiae fierent.

204. In exequiis quae super cadaver celebrabuntur, si ad coemeterium erit illud efferendum, post orationem, quam canet Celebrans post peractam aspersionem et thurificationem, procedent ad coemeterium, ibique ad caput cadaveris subsistent, ut in Ecclesia factum erit.

205. Quum cantores cecinerint *Requiescat in pace*, redibunt ad sacrarium cum Subdiacono, viam illam ineuntes, quae ad sacrarium ipsum brevissima habeatur.

DE OFFICIO PLUVIALISTARUM.

CAPUT IX.

§. 1. *In Vesperis solemnibus.* (*)

1. In Vesperis solemniter celebrandis pluvialistae neque minus quam duo, neque plus quam sex intererunt. Maior vel minor solemnitas festi occurrentis determinabit numerum eorum: et hac in re stabitur regulae traditae a Caeremoniali Episcoporum cap. 3. lib. II. ad §§. 16 et 17.

2. Itaque clerici, vel beneficiarii, vel mansionarii, ad quos spectabit in Vesperis pluviale induere, aderunt in sacrario ibique induentur super vestem talarem superpelliceo, cui superimponent pluviale; adiuvantibus acolythis vel aliis clericis, et biretum in manu sument. Ordinem sibi convenientem inter se servabunt, desumentes vel ab antiquitate ordinationis, si clerici simplices erunt, vel a possessione beneficii, si mansionarii vel beneficiarii huius Ecclesiae, ita ut qui primas obtinet sit ad dexteram Celebrantis alter ad sinistram, tertius dextrorsum primi quartus sinistrorsum secundi, quintus ad tertii dexteram ac sex-

(*) Documenta haec excerpsimus in totum e Caeremoniali lib. II. c. 3. quod inscribitur « Quo ritu in Ecclesiis Cathedralibus, absente Episcopo, vel in Collegiatis, Vesperae celebrandae sint. »

tus ad quarti sinistram, quem ordinem tenebunt in incedendo, in sedendo et stando iuxta Celebrantem.

3. Sese igitur Celebranti, qui medius erit inter eos, adiungent, ita ut si duo sint pluvialistae, prior fuerit dextrorsum, alter sinistrorsum Celebrantis, si quatuor, bini ordine supra indicato, stabunt dextrorsum, bini sinistrorsum Celebrantis eiusdem, sin fuerit sex numero, terni ad dexteram, terni ad sinistram eius erunt, respectu habito ad antiquitatis ordinem.

4. Quum coiverint cum Celebrante, reverebuntur Crucem vel imaginem principem sacrarii, et procedent ad Altare post universum Clerum, licet adessent Praesules, vel Canonici in ipsa Ecclesia; hic enim locus, qui dignissimus est, spectat ad pluvialistas et propter indumenta sacra quibus distinguuntur, et quia unum cum Celebrante corpus efficiunt.

5. Capite incedent bireto cooperto et manibus iunctis ac bini, idest sextus ad sinistram quinti, quartus ad sinistram tertii, secundus ad sinistram et primus ad dexteram Celebrantis.

6. Ad fores sacrarii aquam benedictam a Caeremoniario accipient, quintus eam porriget sexto; tertius quarto, et primus Celebranti; secundus autem accipiet a Caeremoniario ipso priusquam det primo. Caput detegent antequam aquam benedictam accipiant, transferentque biretum ad manum sinistram, se signabunt, deinde caput iterum tegent.

7. Ad ingressum presbyterii progressi, dirimentur ordinatim, caput detegent, et rectam lineam efformantes, in cuius centro erit Celebrans, procedent ante Altare. Celebrans autem ad ingressum presbyterii biretum suum tradet primo pluvialistae, quod accipiet cum usitatis osculationibus, et transmittet Caeremoniario.

8. Crucem profunda reverentia salutabunt, quod idem faciet Celebrans, geniculabunt super gradum infimum et recitabunt orationem *Aperi, Domine* etc. Pluvialistae, qui a lateribus erunt Celebrantis, elevabunt fimbrias pluvialis, quo momento genua submittet (*a*).

(*a*) Caeremoniale pluvialistis praescribit reverentiam, non vero genuflexionem ad Altare, quando cum Celebrante coniuncti sunt.

9. Post orationem ad nutum Caeremoniarii consurgent cum Celebrante simulque cum eo Crucem Altaris profunda reverentia salutabunt, deinde reverebuntur Clerum in choro, primum versus latus Evangelii, deinde Epistolae et Celebrantem ad sedem comitabuntur: vel si Celebrans in primo chori subsellio sedebit in parte quae spectat ad ebdomadarium, reverentiam facient prius ad partem oppositam sedi Celebrantis, deinde ad alteram, in qua Celebranti ipsi sedendum erit.

10. Si Celebrans sedebit in primo subsellio, pluvialistae recta linea se locabunt ante eum, si parieti Altare adhaerebit. Sin Altare populum respiceret, et consequenter locus Celebrantis esset in primo stallo fere adversum Altare, siquidem primum locum occupat prope sedem Episcopalem, pluvialistae ne tergum ad Altare vertant, dividentur se locantes in plano chori ante stallum primum ita, ut ex uno latere habeant Celebrantem, ex altero Altare. Quod si Celebrans non in primo stallo, ut diximus, sedebit, sed in scamno prope latus Epistolae, ubi sedere solet in Missis solemnibus, primus et alter plovialista se locabunt a lateribus eius, reliqui, si aderunt, se quoque locabunt ad latera ipsius ex utraque legilis parte facie alter ad alterum versa.

11. Si Celebrans sedebit in scammo, quum venerint illuc, primus pluvialista ministrabit ei biretum, ab eoque recipiet quum assurget, et post secreto recitatum *Pater noster* et *Ave Maria*, sublevabit ei fimbriam dexteram pluvialis quum intonabit *Deus in adiutorum* etc.

12. Post cantatum ℣. *Gloria Patri* etc. primus pluvialista una cum Caeremoniario genu flectet in medio Altari, tum procedet ante Celebrantem ac submissa voce praecinet ei primam antiphonam.

13. Quum Celebrans praedictam antiphonam intonuerit, pluvialistae eum reverentur et pergent in medium presbyterium vel etiam chorum ante Altare, ordinem superius indicatum semper servantes, genu ad Crucem simul flectent, se invicem salutabunt et locum suum petent, videlicet ad scabella panno viridi contecta sine postergali, in presbyterio locata ante Altare

ipsum. Notandum hoc loco est, quod pluvialistae quum abibunt a Celebrante, quumque ad illum revertentur, debebunt eum salutare.

14. Quum venerint illuc, subsistent stantes ad Altare conversi; postquam cantores primum psalmum intonuerint, sedebunt in praedictis scabellis et caput tegent bireto. In considendo servabunt ordinem demonstratum, videlicet primus sedebit propius Crucem aut medium Altare, tertius ad dexteram primi et quintus ad dexteram tertii. Secundus autem sedebit in altero scabello, et quartum sinistrorsum habebit, sextus denique ad quarti sinistram assidebit.

15. Si sex numero aut quatuor erunt, pluvialista ultimus, videlicet vel sextus vel quartus, quatuor alias antiphonas praecinet ad digniores de choro, secus hoc officio fungentur cantores superpelliceo induti, qui psalmos intonabunt.

16. Si sextus vel quintus pluvialista, ut dictum est, praecinet antiphonas, reliqui non consurgent quum hic surrexerit, sed caput bireto nudabunt quum surget, quumque gradum referet ad locum suum.

17. Si antiphonae a pluvialista praecinentur, ut innuimus, hic caput detegens, assurget, procedet ante Altare, flectet genu, inde perget ante digniorem, praecinet illi antiphonam, quam quum intonuerit, iterabit salutationem, redibit ante Altare, genu iterum submittet, denique ad locum suum revertens sedebit (*a*).

18. Ordo quem servabit in praecinendis antiphonis, erit huiusmodi. Secumdam praecinet ad digniorem chori e regione Celebrantis: tertiam ad alterum qui post Celebrantem sedebit ex eadem parte; quartam ad illum qui sedebit in secundo subsellio contra Celebrantem, quintam denique ad sedentem secundo post Celebrantem subsellio. Si Celebrans in scamno sedebit a cornu Epistolae, ut superius notavimus, secundam antiphonam intonabit qui dignior de choro est, quique sedebit ex parte ebdo-

(*a*) Si alter ex pluvialistis praecinet antiphonas, ut diximus, socius eius nequaquam debet se movere loco, nec se addere socio quum praecinet. Hoc modo praescribitur a Caeremoniali.

madarii, tertiam primus, qui primo subsellio sedebit ex parte adversa, quartam secundus, qui a latere erit illius qui intonuit secundam, quintam denique ille qui aderit prope eum qui tertiam intonuerit.

19. Animadvertant pluvialistae, ut detegant inclinentque caput ad ℣. *Gloria Patri* etc. et ad verba *Sit nomen Domini benedictum* in psalmo *Laudate pueri*, si cantabitur.

20. Post quinque cantatos psalmos sub finem repetionis quintae antiphonae, quam exequentur cantores, vel sonantibus organis, consurgent simul, procedent ante Altare et genuflexionem efficient. Advertent autem ut genu flectant etiam cum acolytis.

21. Deinde progressi ante Celebrantem, reverentia eum prosequentur, et se sistent ante ipsum eodem ordine quo in Vesperarum initio, secundum positionem scamni et Altaris.

22. Quum Celebrans Capitulum cecinerit: primus pluvialista ei praecinet hymnum, quem quum intonuerit, iterabunt reverentiam, ibunt ad Altare, genuflectent, dirimentur, et gradum referent ad scabellum suum, ubi consistent pedibus dum canetur hymnus. Advertent ut in hoc gennflexionis actu et ipsis acolythis sese adiungant, ut superius monuimus.

23. Sub finem hymni, idest ad ultimam strophem, in qua SS. Trinitas invocatur, caput inclinabunt.

24. Si quatuor vel sex erunt pluvialistae, postremi duo sub hymni exitum vadent ante Altare debitis utentes genuflexionibus, et versum cantabunt post hymnum. Si duo tantum fuerint, canetur versus a cantoribus superpelliceo indutis, qui psalmos intonuerint.

25. Pluvialista primus post cantatum versum procedet ante Celebrantem eique praecinet antiphonam cantici *Magnificat*, quam ubi intonuerit, revertetur ad locum suum.

26. Quum cantorum chorus cantabit antiphonam ante *Magnificat*, pluvialistae sedebunt in suo scamno capite tecto.

27. An intonationem *Magnificat*, quae fiet a cantoribus superpellicco indutis, pluvialistae, capite detecto, consurgent. Duo primi relinquent biretum super scamno, et cum aliis pluvia-

listis, si aderint, obviam ibunt Celebranti, quem medium inter se accipient, et cum eodem ad Altare procedent.

28. Quum venerint ad pedes Altaris, reverentiam profundam ad Crucem efficient.

29. Celebrans cum duobus primis pluvialistis ad Altare ascendet, reliquis, si aderunt, in plano ante Altare manentibus.

30. Pluvialista primus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, quam trasmittet secundo pluvialistae, qui ad Celebrantis ipsius dexteram appropinquabit.

31. Deinde primus pluvialista sumet naviculam et incensum Celebranti cum osculationibus ministrabit.

32. Quum Celebrans incensum in thuribulum iniecerit secundus pluvialista redibit ad laevam eius, et sustollet ei fimbriam sinistram pluvialis.

33. Pluvialista primus accipiet thuribulum a thuriferario, tradet cum osculationibus Celebranti, eique elevabit fimbriam dexteram pluvialis prope brachium, ut libere agat in thurificatione Altaris. Primi duo pluvialistae transeuntes ante Crucem Altaris, dum peragetur thurificatio, reverentiam ad Crucem ipsam una cum Celebrante exequentur.

34. Thurificatione peracta, primus pluvialista recipiet thuribulum a Celebrante et thuriferario tradet.

35. Tum Celebrans cum duobus pluvialistis de Altari descendet, sese adiunget reliquis duobus vel quatuor, si aderunt, iterabunt reverentiam profundam ad Crucem et ad chorum inclinationem, et unusquisque ad suum locum redibit.

36. Postquam Celebrans ad suum stallum redierit, primus pluvialista ad eum accedet, et sumpto a thuriferario thuribulo incensabit triplici ductu Celebrantem, profunda reverentia ipsum honorans.

37. Thuribulum reddet thuriferario, vel si quatuor erunt pluvialistae, quartus adstabit ipsi; si sex fuerint, adstabit sextus et continuabit chori thurificationem. Ut brevi complectar, exceptis duobus primis, ultimus pluvialista, si aderit, secus thuriferarius chorum adolebit. In thurificatione servabitur ordo pro Diacono praescriptus in Missa solemni cap. V. §. 19. et seqq. huius libri.

38. Dum canetur *Magnificat* stabunt pedibus ad suum scamnum, ubi tempore constituto thurificationem accipient.

39. Ut cantatum erit *Gloria Patri*, sedebunt et caput bireto cooperient.

40. Sub finem repetitionis antiphonae post *Magnificat*, caput detegent, consurgent, procedent ante Altare, genu flectent Cruci etiam cum acolythis, atque ordine superius descripto ante Celebrantem redibunt.

41. Sub finem orationis, si una tantum erit, secus sub finem ultimae, si plusquam duo pluvialistae fuerint, postremi duo pergent ante Altare flectent genu et cantabunt *Benedicamus Domino* cum notis, seu cantu praescripto pro singulis festis.

42. Post versum praedictum, si cantatus fuerit a pluvialistis, hi redibunt ante Celebrantem, ac si post Vesperas Completorium in choro recitabitur, excedent cum eo servantes ordinem superius innutum et reminiscentes ut et Clerum salutent post reverentiam ad Crucem factam.

43. Quod si Clerus de choro excedet, manebunt pariter apud Celebrantem donec recitetur antiphona finalis B. Virginis, post quam eodem ordine quem in accessu descripsimus, ad sacrarium revertentur.

44. Illic recta linea cum Celebrante reverentiam ad Crucem vel ad imaginem primariam sacrarii efficient, sese ad invicem salutabunt et pluviale cum superpelliceo deponent.

45. Si mos erit adolendi Altare SS. Sacramenti (quod minime a Caeremoniali Episcoporum praescribitur quo capite agitur de Vesperis celebrandis in Cathedralibus, absente Episcopo, et in Collegiatis) quum erit intonatum *Magnificat*, Celebrans sese addet pluvialistis et ante Altare facient reverentiam profundam ad Crucem et se inclinabunt ad Clerum in choro ordine iam constituto.

46. Deinde praeeuntibus acolythis binis, excedent e choro postquam duo digniores pluvialistae medium inter se Celebrantem acceperint.

47. Exeuntes e presbyterio cooperient caput bireto, et pluvialista primus biretum cum osculationibus Celebranti tradet.

48. Quum ad Altare SS. Sacramenti ventum erit, caput detegent et dirimentur, rectam lineam ante Altare efformantes. Primus pluvialista biretum suum dabit Caeremoniario, et alterum accipiet cum osculationibus a Celebrante, quod etiam Caeremoniario transmittet.

49. Genuflexionem una cum Celebrante et acolythis efficient.

50. Celebrans cum duobus pluvialistis ascendet ad Altare, reliquis, si aderunt, ante ipsum consistentibus.

51. Pluvialista primus incensum, ut superius monuimus, ministrabit; et Altaris turificatio fiet.

52. Post thurificationem pluvialista primus receptum thuribulum thuriferario reddet.

53. Hoc facto, Celebrans adstantibus duobus pluvialistis, redibit ad medium Altare, et facta ad Crucem reverentia, sine ulla genuflexione, descendet de Altari, atque in plano una cum iis se convertet ad Altare ipsum: ibi genuflexionem ad SS. Sacramentum iterabunt, et recepto, ut supra, bireto, atque ordine eodem ad Altare maximum revertentur.

54. Ubi venerint ad ingressum presbyterii, detegent caput, se diriment et unam efficient lineam medium accipientes Celebrantem, qui caput deteget et biretum tradet primo pluvialistae, atque hic una cum suo illud transmittet Caeremoniario. Reverentiam simul ad Clerum in choro exsequuti pergent ante Altare.

55. Illic reverentia profunda Crucem venerabuntur, ad Altare Celebrans et duo primi pluvialistae ascendent, ac primus thuribulum a thuriferario acceptum ministrabit Celebranti.

56. De reliquo eadem, quae superius praescripta sunt, observabuntur.

§. 2. *In Matutino solemni.*

57. Sub finem tertii nocturni qui duo pluvialistae usuri erunt pluviali, ad nutum Caeremoniarii excedent de choro, genuflexionem ad Altare, reverentiam ad chorum exsequentes.

58. Venient in sacrarium vel in locum alium choro pro-

ximum, ubi erunt parandi pluvialistae, ibique adiuvantibus acolythis, pluviale superpelliceo imponent, et caput bireto cooperient.

59. Redibunt ad chorum, medium accipientes Celebrantem, praeeuntibus acolythis qui candelabra non ferent, apparata enim erunt prope Altare priusquam initium fiet Matutini.

60. Quo ubi venerint, salutabunt Clerum, ante Altare reverentiam profundam cum Celebrante facient eumque comitati ad ipsius subsellium, in scabellis sibi apparatis considebunt.

61. Completo cantu tertii psalmi tertii nocturni, ibunt in medium chorum contra Altare, genuflectent, cantabunt versum et reiterata genuflexione redibunt ad locum suum ibique stabunt.

62. Post cantatam lectionem Evangelii ante homiliam, considebunt.

63. Sub finem octavi responsorii consurgentes, procedent ante Altare ibique genuflectent, animadvertentes ut una cum acolythis id faciant, quibuscum pergent ante Celebrantem, eumque venerati, consistent prope ipsum ad cantum nonae lectionis, ut superius in Vesperarum initio praescriptum fuit.

64. Postea primus pluvialista ei praecinet submissa voce *Te Deum* quod quum intonuerit, redibunt in medium Altaris, cum acolythis genuflectent et ad suum quisque locum redibunt.

65. Ad Laudes utentur ritu pro Vesperis descripto.

66. Notandum autem quod in Laudibus solemnibus, quaecumque sit solemnitas, duo tantum pluvialistae parandi erunt cum Celebrante. Sin mos esset, ut iuxta solemnitates essent quatuor numero, vel sex, ut in Vesperis, consuetudinem hanc servare licebit.

67. In Laudibus, licet solemnibus, Altare SS. Sacramenti non thurificabitur ad cantum cantici *Benedictus*, ut in quibusdam locis solet ad Vesperas, dum canitur *Magnificat*.

DE OFFICIO CANTORUM DEQUE ORGANORUM MODULATORE.

CAPUT X.

1. Regulam pro organis sonantibus in sacris functionibus ad literam deducimus e cap. 28. lib. I. Caeremonialis Episcopum videlicet:

2. In omnibus Dominicis omnibusque festis de praecepto opus est ut sonentur organa et adhibeatur etiam cantus figuratus in Ecclesia.

3. Excipiuntur ab hac regula Dominicae de Adventu deque Quadragesima, in quibus organa non pulsantur, praeter Dominicam tertiam de Adventu, quae dicitur *Gaudete* et quartam Quadragesimae, quae appellatur *Laetare*, in quibus sonatur organis ad Missam tantummodo.

4. In officiis ferialibus de Quadragesima et de Adventu organa non pulsantur, praeter festa, quae in haec tempora incidunt, quaeque solemniter celebrantur ab Ecclesia, cuiusmodi sunt festa S. Mathiae, S. Thomae Aquinatis, S. Gregorii Magni, S. Ioseph sponsi B. M. V. Ecclesia Catholicae patroni, Annunciationis B. Mariae Virginis et similia. Item ad Missam solemnem in Coena Domini, scilicet in principio et toto cantu hymni angelici atque ab hymno praedicto Missae solemnis cum Vesperis de sabbato sancto. Itidem sonabitur in Adventu et in Quadragesima quum opus sit celebrare cum solemnitate et laetitia propter aliquam circumstantiam magni momenti.

5. Quotiescumque Episcopus ad ecclesiam accedet, vel illinc discedet functionum pontificalium caussa, quas ipse celebrabit, vel etiam intererit illis, in diebus festis et solemnibus necesse est organa pulsari.

6. Idipsum fiet in ingressu Legati Apostolici, Cardinalis, Archiepiscopi in sua provincia, sive alius Episcopi, quem Ordi-

narius honorare velit, donec ab ipsis orabitur et initium sacrae functionis fiet.

7. In Matutinis, quae cantantur solemniter in festis primariis, poterunt pulsari organa usque ab illorum principio.

8. Regula generalis statuitur, quod in Vesperis, Matutinis et Missis primus canticorum hymnorumque versus canendus sit a choro; itidem cantandus in hymnis est versus ille, ad quem erit genuflectendum, ex. g. *Te ergo, quaesumus* etc. Alter *Tantum ergo* et alii huiusmodi: pariter cantandus semper est ℣. *Gloria Patri,* etsi versus immediate praecedens cantatus esset a choro: hoc etiam observabitur in versibus hymnorum finalibus.

9. Ad Horas minores quae recitantur vel cantantur a choro non est interponendus organi sonus: sin mos esset, poterit servari, praesertim in hora Tertia, quum canitur ante Missam pontificalem, dum Episcopus sacris paramentis induitur.

10. Notandum quod quotiescumque volumus ut videatur ope organorum cantari aut responderi alternatim versus hymnorum seu canticorum, adsit in choro qui voce intelligibili recitet versum cui respondetur organis. Immo optandum esset, ut cantor aliquis una cum organorum sono voce perspicua recitaret versum ipsum.

11. In Vesperis solemnibus solent pulsari organa in fine cuiusque psalmi, atque alternatim ad versus hymnorum et canticorum, regula superius tradita.

12. In Missis solemnibus sonabitur organis initio Missae, post Epistolam, ad Offertorium, tempore Canonis, Communionis et in exitu Missae: sonabitur autem alternatim dum canetur *Kyrie* et *Gloria in excelsis*, *Sanctus* et *Agnus Dei*. Ad elevationem SS. Sacramenti gravius suaviusque sonabitur.

13. Quum symbolus erit recitandus, a choro ex toto cantabitur, nullo adiecto organorum sono.

14. In Missis et officiis pro defunctis organis locus non est, neque aliis instrumentis, neque musicae figuratae. Eadem regula valebit in Quadragesima et in Adventu pro diebus ferialibus, quum officium de tempore celebrabitur.

15. Praeterea ab eodem Caeremoniali in sacris functionibus usus cuiuscumque instrumenti musici, praeter organa, prorsus interdicitur.

16. Hi sunt canones, quos deduximus e Caeremoniali praedicto, ad cuius observationem, ut alias iam monuimus, omnes tenentur Ecclesiae, quamvis privilegiatae.

17. Quod autem ad cantuum et organorum soni decorem attinet, rem tantopere commendatam inculcatamque ab eodem Caeremoniali, curabit Episcopus ut huic negotio iuxta leges ecclesiasticas consulatur.

18. Cantorum porro officium est mere ecclesiasticum eaque de re habitus eorum erit vestis talaris cum superpelliceo, praesertim si officio suo in choro ipso fungantur. Quod si in podio organorum manebunt, transennae impedimento sint, quominus prospiciantur. In processionibus induent habitum ecclesiasticum paullo superius descriptum.

19. In Vesperis solemnibus, in Matutinis et Laudibus solemnibus cantores duo cum superpelliceo intonabunt psalmos in medio choro, quocirca in chori stallis inferioribus ad extremitatem ipsius sedebunt, vel iuxta morem cuiusque Ecclesiae; et quum psalmus erit intonandus, in medium procedent, genu flectent ad Altare et psalmum intonabunt. Ad confusionem in cantu vitandam, simul ac peregerint intonationem, se convertent versus chori partem, quae prosecutura sit cantum, genuflexionem ad Altare iterabunt, se salutabunt ad invicem et ad locum suum redibunt. Hisce utentur caeremoniis, quum singuli psalmi et cantica respectiva erunt intonanda.

20. Si in Vesperis et Laudibus solemnibus duo tantum erunt pluvialistae, cantores iidem, qui psalmos intonabunt, antiphonas praecinent choro cum regulis superius traditis pro pluvialistis, canentque etiam versum post hymnum et *Benedicamus Domino* in fine.

21. In processionibus post Cleri Crucem incedent, et in itinere cantabunt antiphonas et psalmos praescriptos.

22. In Dominica de Palmis, duo ex ipsis se sistent intra Ecclesiam facie ad portam versa; reliqui extra portam consi-

stent ad canendum hymnum *Gloria, laus, et honor*, ut illo die praescribunt rubricae.

23. In feria VI. in Parasceve cantores duo erunt prope Altare quo momento Crux detegetur, ut pergant canere verba *In quo salus mundi pependit.*

24. In sabbato sancto et in vigilia Pentecostes, duo cantores genibus flexis ad scabellum positum in medio choro, in quo Missale erit locatum, canent Litanias, caventes ne illas incipiant in discedendo a baptisterio, sed quum Celebrans et Ministri ante Altare prostrati erunt.

25. In processionibus de maioribus minoribusque Litaniis, etiam in medio choro Litanias incipient usque ad totum ℣. *Sancta Maria ora pro nobis,* et prosequentur eas in processione, curantes ut illas ita canendo dispescant, ut earum cantus non prius finiatur, quam perventum sit ad Ecclesiam, ubi processioni finis imponetur.

26. Notandum autem quod tum in processionibus istis, tum in sabbato sancto et in vigilia Pentecostes, Litaniae sunt duplicandae, seu Clerus et adstantes debent repetere eumdem versum, quem ipsi cantores cecinerint.

27. Postremo ne plus aequo longi simus, monebimus quod quaecumque sit celebranda functio, cantorum praefectus, ut recte moderetur chori cantum, convenire debet cum Caeremoniarium Magistro, ab eoque opportuna accipere documenta, quae curabit ut a cantoribus sibi obnoxiis accurate observentur.

DE MINISTRO MISSAE PRIVATAE.

CAPUT XI.

§. 1.

1. Minister, sive ut dici solet, inserviens Sacrificio privato, priusquam hoc angelico ministerio fungatur, aequum esset, ut

in Ecclesia vel in ipsa sacristia ad illud se compararet paullo orando, atque inter alias preces recitare posset *Actiones nostras*, etc. Postea, si forte clericus esset, induet superpelliceum.

2. Quando Sacerdos operaturus, deponet pallium, minister sive inserviens illud ipsi detractum loco decente reponet. Tum aperiet claviculam fonticuli, et ministrabit ei manutergium et claviculam iterum claudet. Quum vero Celebrans erit sumpturus paramenta sacra, obiiciet ei apertam Hostiarum capsulam, ut inde unam ad libitum seligat.

3. Postquam Sacerdos praeparaverit ac disposuerit Calicem cum omnibus, quae opus sunt, ei porriget amictum tenens extensum in extremitatibus, in quibus cordulae sunt firmatae, ac si plus aequo latior esset, attendet ut eum reflectat super humeros Celebrantis, posteaquam eundem circum collaria aptaverit: sumet deinde Albam, quam complicatam in parte posteriori Celebrantis humeris imponet, efficietque ut ex eadem parte deorsum fluat, atque ut facilius ille sibi induat, dexteram prius manicam, deinde sinistram protendet: accipiet cingulum, quod Celebranti a tergo porriget advertens ut flocci, sive extremitates cinguli ad dexteram ipsius cohaereant. Quum Celebrans cingulum sibi alligabit, Albam ita illi aptabit et disponet, ut eius fimbriae undequaque sint duos aut tres digitos ex humo sublatae. Postea quam Celebrans manipulum brachio imposuerit, diligenter ligabit ne effluat, neu nimium sit constrictus; insuper curabit ne sit cubito, nec pulsui nimis proximus, sed inter utrumque in inferiori media parte brachii. Celebranti sibi stolam imponenti curabit eam demittere et aptare circum collum ita ut nec conspiciatur extra casulam, nec post terga dependeat: postremo quum Sacerdos induet sibi casulam, det operam ut ad cervicem sit sursum erecta, et super humeros distenta.

4. His expletis, Minister sive inserviens quaeret ab aedituo, vel ab alio ad quem pertinebit, quo Altari sit conficienda Res divina, sumet Missale, quod utraque manu in extremitatibus inferioribus sustinebit ad pectus applicitum et apertura Missalis eiusdem ad suam sinistram versa. Locans se sinistrorsum et paullum post Celebrantem, profundam reverentiam ad Crucem

vel imaginem sacrarii cum ipso efficiet, et procedet ad Altare oculis in terram defixis et gradu composito, non vero artificioso praecedens Celebrantem duos vel tres non amplius passus: ad portam sacrarii, si vas erit aquae benedictae, haustam manu dextera porriget Sacerdoti, eaque signabit et seipsum.

5. Si in accessu ad Altare, vel etiam in reditu transeundum erit ante Altare maximum, inclinatione profunda utetur, vel genuflexione si aderit SS. Sacramentum, adstans quidem Celebranti, sed aliquantulo intervallo: si propter elevationem vel communionem, vel adorationem SS. Sacramenti expositi geniculandum esset, faciet transiens ad dexteram Celebrantis, sed paullum retro ut biretum ab eo accipiat, et sit illi adiumento, si opus fuerit, in perficienda genuflexione. Si ad Altare, in quo celebranda erit Missa, aditus sit a cornu Epistolae, recedat Minister unum vel duos passus a gradu infimo Altaris, dandi caussa locum Celebranti, ut prior et libere progrediatur.

6. Ad Altare postquam venerit, se sistet dextrorsum Sacerdoti, Missale sustinebit brachio sinistro, manu autem dextera biretum accipiet, deosculans manum Celebrantis et biretum ipsum: genuflexionem una cum Celebrante in pavimento efficiet, si in Altari illo servabitur SS. Sacramentum, secus, reverentiam profundam, et concinne transmisso ad brachium dexterum Missali, et ad manum dexteram bireto, elevabit manu sinistra Celebrantis extremitatem Albae in parte anteriori, non vero oblique *(a)* cumque ipso ascendet ad Altare, gradum tamen unum post eumdem incedens.

7. Quum ascenderit ad Altare, cussino seu legili imponet Missale clausum, apertura eius ad cornu Evangelii versa *(b)* biretum loco decente, nunquam vero super Altare, ponet; de-

(a) Sublevatur extremitas anterior Albae et vestis Celebrantis, ut possit libere et commode ad Altare ascendere. Qui Albam a latere elevat, magis quam iuvet, potest Celebranti maiori esse impedimento. Adverte tamen ut Albam et vestem tres vel quatuor non amplius digitos erigas, quod indecorum foret adeo sustollere, ut crura denudarentur.

(b) Ad Celebrantem spectat aperire Missale, non vero ad Ministrum, uti quidam perperam solent.

scendet de gradibus Altaris, accipiet arundinem cum gossypio cerato, ipsum gossypium ceratum de lampadis flamma accendet quo candelas Altaris primo in latere Epistolae, deinde in Evangelii latere inflammabit, atque arundine cum gossypio suo loco reposita, geniculabit in plano ante Altare, advertens ut ab ipsius gradu infimo absit passum unum, et a Celebrante, cuius sinistrae adstabit, unum vel duos passus disiunctus sit, ut satis ille habeat loci ad transeundum, quum Sacrum inchoaturus de Altari descendet.

8. Principio Missae eodem tempore quo Sacerdos, signo Crucis se signabit et minister, eique respondebit, ut in Missali, eadem, qua fieri poterit, modulatione vocis. Ad verba *Misereatur tui* se aliquantulum inclinabit Sacerdotem versus; quum Confessionem recitabit profunde inclinabitur versus Altare, se paullum convertet ad Celebrantem dicens *tibi Pater* et *te Pater*, ter pectus mediocriter caedet manu aperta ad verba *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa,* sinistra infra pectus applicita. Manebit profunde inclinatus quum Sacerdos dicet *Misereatur vestri,* et quum responderit *Amen* eriget caput. Ad *Indulgentiam* se signabit, iterumque se mediocriter inclinabit ad ℣. *Deus tu conversus* etc.

9. Dicto a Celebrante *Oremus,* assurget pedibus eique manu dextera Albam sublevabit ex parte anteriori, non vero oblique, deinde geniculabit in infimo gradu, vel in plano, si suppedaneo solum erit Altare instructum.

10. Signabit se eodem tempore quo Sacerdos: item quum Sacerdos dicet *Oremus* vel pronunciabit elata voce nomen Jesu, caput Crucem versus inclinabit; quum vero proferet nomen Mariae, Sancti, vel Sanctorum, quorum celebratur officium et commemoratio, vel nomen Summi Pontificis viventis, tum quoque inclinabit caput non Crucem versus, sed ea positione qua tunc erit. Idipsum faciet etiam quum in hymno *Gloria in excelsis* Celebrans recitabit verba *Adoramus te, Gratias agimus* etc.

11. Quum vero transeundum ipsi erit ante Crucem Altaris. reverentiam profundam efficiet, vel genuflexionem si in illo SS. Sacramentum asservabitur.

12. Post Epistolam ubi responderit *Deo gratias*, vel si deinde erit Sequentia aut Tractus longus, sub finem illorum assurget. Quum Sacerdos veniet ad Altare dicturus *Munda cor meum* etc. transibit in cornu Epistolae, sumet legile vel cussinum cum Missali, deferet ad latus Evangelii, ita locans illud ut summitas libri spectet posteriorem Altaris extremitatem in latere eodem. Descendet de suppedaneo, ibique stabit, Sacerdoti in principio Evangelii responsurus: quum Sacerdos in fronte. in ore et in pectore se pollice signabit, se signabit et Minister, qui ad nomen Jesu inclinatus, quum proferetur initio Evangelii, transibit ad latus Epistolae in planum ante Altare, ibique consistet paullum conversus ad Celebrantem, donec leget Evangelium. Quum in fine Evangelii responderit ℣. *Laus tibi Christe,* rursum geniculabit, et manebit genibus flexis ad recitationem Symboli. Ad verba *Et incarnatus est*, genuflectente Sacerdote, profunde inclinabitur.

13. Postquam Celebrans ante offertorium pronunciaverit *Oremus,* perget ad abacum, sumet munutergium sive sudariolum, quo explicato imponet pelviculam cum ampullis, quas afferens ad Altare ponet in extremo latere Epistolae. Plicabit celeriter Calicis velum, quod complicatum ponet prope corporale non longe a gradu candelabrorum, ut possit Celebrans applicare illi pallam, et facilius eam resumere.

14. Quum ad latus Epistolae accedet Celebrans, aquam et vinum in Calicem infusurus, dextera ampullam vini, aquae sinistra accipiet, quas si opus fuerit, super sudariolo absterget: dextera ministrabit ei ampullam vini, quam recipiet sinistra, tum eadem dextera aquae ampullam porriget, quam manu eadem resumet, advertens ut utramque osculetur tum in porrigendo, tum in recipiendo, atque ita praesentet eas sustinens prope imam partem, ut Celebrans possit commode accipere.

15. Ampullis hoc modo ministratis, seponet ampullam vini, quam poterit etiam ad abacum referre, ac reversus ad Altare eodem loco implicabit sudariolum seu manutergium in Altari ipso, et dextera ampullam aquae, sinistra pelviculam sumet, ablutionem manuum Celebranti ministraturus.

16. Quum Celebrans manus abluturus ad latus Epistolae redierit, reverentiam ei faciet, aquam manibus ministrabit, iterabit reverentiam, aquam pelviculae proiicet in conchulam praeparatam supra, vel prope abacum, reponet super abacum pelviculam cum ampullis et recipiet de Altari sudariolum, quod iterum plicatum super abaco reponet.

17. Redibit deinde ad Altare secum afferens campanulam geniculabit ut antea in infimo gradu vel in plano a cornu Epistolae: respondebit *Suscipiat Dominus* etc. paullum inclinatus, quum Celebrans dicto *Orate fratres* se converterit ad Altare. Ad Trisagium tres distinctos tinnitus duplices campanula edet, eaque in pavimento deposita, ad *Benedictus qui venit* se simul cum Sacerdote signabit.

18. Sub finem *Memento* vivorum assurget et accendet candelam seu cereum, insistentem in cornucopio parieti affixo a cornu Epistolae. Hoc facto rursum geniculabit sed propius Celebrantem et in gradu superiore suppedaneum proximo. Quum Celebrans, verbis Consecrationis prolatis, genu flectet, minister se prefunde inclinabit, et confestim erectus extremitatem posteriorem planetae aliquantum sinistra sublevabit, dextera autem campanulam pulsabit tribus duplicibus tinnitibus, vel sono continuato, ac peracta elevatione, demittet planetam, atque inclinationem ut antea iterabit. Hoc ipsum exsequetur in Calicis elevatione.

19. Expleta Calicis elevatione assurget, campanulam ad abacum referet, et redibit geniculatum quo ante elevationem erat seque signabit pectusque percutiet, quum haec faciet Sacerdos.

20. Dum Celebrans Hostiam consecratam sumet, minister paullum inclinabitur; illo autem super corporali fragmenta patena colligente, assurget et acceptis ampullis redibit ad Altare et genuflexionem faciet, antequam illuc ascendat, siquidem Ibi adhuc est SS. Sacramentum. Ascendet igitur ad Altare et se sistet in gradu superiori subtus suppedaneum, advertens ut paullum se inclinet quum Sacerdos Calicem sumet.

21. Ascendet deinde super suppedaneum, et deosculans ampullam prius et postea, ministrabit vinum in Calicem propter

purificationem, attendens ut ampulla aliquantum a Calice absit, dum vinum infundet.

22. Hinc ad latus Epistolae recedet, ibique expectabit Celebrantem, cui super digitos aquam et vinum ob purificationem effundet, ampullas, ut antea monuimus, deosculans.

23. Descendet de Altari, ampullas super abaco relinquet, ad Altare redibit, perget ad latus Evangelii, sumet Missale cum cussino seu legili, et transferet ad cornu Epistolae, ut in Missae exordio: tum cereum in cornucopio a latere Epistolae extinguet quem accenderit pro elevatione, et reversus, ut antea, ad latus Evangelii, in gradu infimo sive in plano sub suppedaneo geniculabit. Ad *Dominus vobiscum* et orationes, quas recitabit Sacerdos, respondebit.

24. Si propter ultimum Evangelium ad latus hoc referendum sit Missale, statim ac responderit *Deo gratias* ad *Ite Missa est*, accelerabit gradum aliquantulum, cum debita decentia, dum transferet Missale cum cussino vel legili, ut commode possit ad benedictionem Sacerdotis in suppedaneo genuflectere: quod si in eo transferendo tempus ipsum deficeret, geniculabit in suppedaneo ipso ad benedictionem sustinens manibus Missale, quod celeriter Altari imponet.

25. Si Evangelium S. Joannis *In principio* erit recitandum, postquam responderit *Gloria tibi Domine*, sumet Missale et biretum, subsistet in latere Epistolae, unum tantum genu submittet ad verba *Et Verbum caro factum est*, et dicto *Deo gratias*, primum a cornu Evangelii, deinde a latere Epistolae candelas extinguet.

26. Quod si aliud Evangelium a Celebrante legendum erit, postquam Minister Missale, ut supra, transtulerit, paulisper consistet in gradu superiori infra suppedaneum inclinaturus caput ad nomen Jesu, si in principio Evangelii nominabitur: deinde transibit ad latus Epistolae et in promptu habebit arundinem sive perticam cum extinctorio ad extinguendas candelas. Ubi responderit *Deo gratias* in fine Evangelii, perget ad latus hoc et candelam extinguet, tum Missale cum cussino seu legili accipiet, quod ad latus Epistolae referet, et candelam in eodem

latere extinguet. Posita prope Altare arundine cum extinctorio, sumet Missale et biretum, ut in accessu ad Altare, se sistet ad dexteram Celebrantis, atque una cum eo facta reverentia profunda vel genuflexione, modo superius tradito, biretum ei porriget deosculans manum eius, sed ita porriget, ut commode possit media parte accipere. Hinc procedet ad sacrarium, Sacerdotem praecedens, observans quae docuimus in exitu de sacrario eundi caussa ad Altare.

27. In sacrarium quum venerit, reverentiam profundam Cruci, vel imagini efficiet, deponet Missale, manipulum expediet Sacerdoti, et planetam ab ipso dimissam reponet extensam super scamnum vel in tabula; stolam deinde a Sacerdote accipiet, quam complicatam quatuor plicaturis imponet planetae: super stola ponet manipulum: super manipulo et stola cingulum complicatum et ipsum quatuor plicaturis: adiuvabit Sacerdotem in demittenda Alba, quam duobus aut tribus plicaturis complicabit et imponet aliis paramentis: amictum postremo super Alba locabit, eumque plicare poterit et cum purificatorio reponere in arcula vel armario huic rei stabilito. Biretum sine osculis restituet Sacerdoti, quem reverentia salutabit. Superpelliceo autem deposito aequum esset, ut in ipso sacrario orationem *Agimus tibi gratias*, aut aliam similem recitaret.

§. 2. *Pro Communione Ministri.*

28. Si Minister de sacra Mensa in Missa participare cupiet, quum Celebrans fragmenta patena colliget, assurgens genuflectet ad SS. Sacramentum, dein pergens ad abacum sumet mappulam, quae Communioni inservit (*a*). Redibit ad latus Epistolae et geniculabit super gradu de latere, inclinatusque profunde Confessionem recitabit dum Celebrans Calicem sumet.

29. Ubi Celebrans recitaverit *Indulgentiam*, ad quam Minister se signabit, et respondebit *Amen*, assurget, genuflexionem ad SS.

(*a*) Mappula, qua opus est pro Communione, oportet ut alia sit a manutergio vel sudariolo, quo Sacerdos manus abstergit, idque propter decentiam et debitam erga SS. Sacramentum observantiam.

Sacramentum efficiet eodem tempore, quo Sacerdos, et geniculabit super gradu superiori, vel in suppedaneo ex eadem Epistolae parte, sed in medio et propius Celebrantem.

30. Quum communicatus fuerit descendet in planum, genuflectet ad SS. Sacramentum, si aderit, secus reverentiam profundam Cruci efficiet.

31. Si et alii aderunt inter mysteriorum celebrationem communicandi, iique vel clerici essent, Minister communicabit primus.

§. 3. *Pro adstantium Communione.*

32. Si in Altari, in quo res divina conficitur, non servabitur SS. Sacramentum, atque unus vel plures adstabunt Communionem petentes, meminerit Minister praeparare in abaco mappulam pro eorum Communione et capsulam cum particulis communicandorum numero respondentibus.

33. Quum Celebrans leget Offertorium, capsulam cum particulis de abaco sumet, eique ministrabit, significans ipsi, quoad fieri possit, communicandorum numerum. (*a*)

34. Sacerdote fragmenta colligente, assurget Minister et adiens ad abacum mappulam pro Communione accipiet, Sacerdote autem Calicem sumente, geniculabit in latere Epistolae, et profunde inclinatus Confessionem recitabit. Qui velint communicare, si Altare balaustrio careat, prosternent se ante Altare extra gradus. (*b*)

35. Minister, nisi parata in balaustrio esset pro communicandis tobalea, mappulam dabit primo communicando, et ab ultimo postea recipiet.

36. Si multi fuerint communicandi, consurgentibus de balaustrio primis, succedent sensim reliqui.

(*a*) Particularum numerus congruere debet cum communicandorum numero, ne Celebrans adigatur eas consumere, si supersint, vel frangere ac dividere, si desint.

(*b*) Fas quidem non est viros laicos multoque minus foeminas propter Communionem ingredi ad Altare, quum debeant eam sumere extra septa sive ad balaustrium eiusdem.

37. Postremo animadvertat Minister extremitatem anteriorem vestium sublevare Celebranti, quum ad Altare revertetur.

§. 4. *Alia quaedam monita ad Ministrum de Missis privatis.*

38. Praeter ea quae superius meminimus, curabit Minister ut modo ab ipso dependeat, omnia in promptu sint quaecumque ad Altare spectant ad Missam celebrandam, videlicet ut binae candelae cereae super Altaribus sint in candelabris, quae Sacrificis destinata sunt; Crux cum Crucifixo; tabellae secretarum quae vulgo charteglоriae dicuntur; legile seu cussinus Missalis qui deberet esse concolor paramentis; ampullae aqua et vino plenae et satis clausae in pelvicula, sudariolium seu manutergium; campanula pro elevatione super abaco vel mensula prope Altare; cereus in cornucopio a cornu Epistolae accendendus ex ante elevationem ad consumationem; hasta cum gossypio cerato et cum extinctorio ad candelas tum accendendas, tum extinguendas. Si fiet Communio, praeparabit mappulam ad hanc rem assignatam et capsulam cum particulis quae suum operculum habeat et sit decens.

39. Si interea dum inceditur in Ecclesia, in aliquo Altari fiet elevatio Hostiae et Calicis, geniculabit, ut superius monuimus, neque assurget nisi quum assurgat Sacerdos, elevatione peracta.

40. Si Communio administraretur, geniculabit cum Sacerdote, si numerus communicandorum non excederet ternarium; sin maior esset, genuflexione duplici facta, assurget et cum Celebrante ad Altare procedet. Idem observandum ad elevationem et Communionem in reditu de Altari.

41. Transiens ante Altare maximum sive aliud, in quo asservetur SS. Sacramentum vel palam in Altari expositum sit, vel etiam ante Altare in quo celebretur festum et Reliquiae Sancti cuiuspiam sint expositae, in quibuscumque denique temporis locique adiunctis, Minister in omnibus prorsus tum in genuflexione tum in reverentia sese accomodabit Sacerdoti.

42. Si dum Sacerdoti inter Missam inservit, accideret ut

in alio Altari aut e regione aut in conspectu fieret elevatio, vel Communio adstantibus ministraretur, nullam eius rei geret curam, sed perget fungi officio suo etiamsi eo tempore stare deberet.

43. Caveat ne unquam manibus multoque minus cubitis Altari incumbat, etsi genuflectendum sit; ne tobaleam inquinet aut maculet gossypio cerato quum candelas, accendet, aut vino, quum Celebrante ministrabit; instauret candelas, si faede ab iis cera deflueret; ne pulset campanulam ad Trisagium et ad elevationem quum in Ecclesia Missa cantata celebrabitur, vel quum processio aliqua per Ecclesiam fiet, ut in festo Purificationis Beata Virginis, in Dominica Palmarum et similibus; item quum Clerus incedit ad chorum aut revertitur in Sacrarium, et similiter quum Celebrans cum Ministris et acolythis procedit ad Altare Sacrum solemne operaturus, aut operatus ab illo discedit.

44. Si in Ecclesia expositum sit SS. Sacramentum non pulsabit campanulam ad Trisagium neque ad elevationem, sed unum tantum tinnitum de campanula sacrarii ex ipso egrediens excitabit, ut signum Missae ad populum fiat.

45. In Missa pro defunctis, reverentiae quidem superius notatae Celebranti fiunt, sed nulla oscula figuntur ampullis aut aliis rebus, quae ministrantur vel accipiuntur ab ipso.

46. Si Missa, cui inservit, celebretur in Altari in quo palam expositum sit SS. Sacramentum, documenta quae sequuntur, observabit. In accessu ad Altare et in reditu ab ipso genuflexione duplici sive utroque genu, utetur: reliquas omnes genuflexiones, toto Missae tempore, uno tantum genu conficiet: simplici genuflexione, sive uno tantum genu utetur quum ad Altare accedet a latere, ut ex. g. quum afferet ampullas etc: non deosculabitur res quae Celebranti porriget vel ab ipso recipiet: Celebrans manus lavabit extra Altare facie ad populum conversa, et idcirco Minister adversum ipsum sese sistet: ad Trisagium et ad elevationem campanulam minime pulsabit.

47. Quibusdam anni statis diebus animum advertet ad discrimina, quae in hoc ministerio occurrere possunt, quaeque heic breviter innuuntur.

48. Quum Celebrans dicet *Flectamus genua*, ante orationem, Minister iam adgeniculatus respondebit *Levate:* si qua de cautsa stare pedibus deberet, tamen ad illa verba geniculabit, et ut supra respondebit.

49. Si plures inter Missam erunt dicendae lectiones, Missalis transferendi caussa non discedet de loco nisi post Epistolam. Respondebit *Deo gratias* ad singulas lectiones, excepta quinta e Danielis libro desumpta in sabbatis quatuor temporum.

50. Si in Epistola aut in graduali aut in tractu verba reperientur, ad quae genuflectet Celebrans, Minister si tunc stabit, genuflectet et ipse cum Celebrante versus Altare.

51. Hoc ipsum exsequetur in Evangelio, quum erit genuflectendum, ut die de Natali Domini ad *Verbum caro*, in Epiphania ad *procidentes adoraverunt eum*, genuflectet una cum Celebrante versus Missale.

52. In maiori hebdomada, quum in Missa legetur *Passio* omittet respondere *Gloria tibi, Domine:* stabit sicut ad Evangelium: submittet utrumque genu quum geniculabit Sacerdos, et ad ultimam partem *Passio* respondebit *Laus tibi Christe.*

53. In prima et altera Missa de sancto Iesu Christi Natali, purificationem et ablutionem Celebranti nequaquam ministrabit, sed quum ipse digitos purificabit in vasculo, assurget et Missale a cornu Evangelii ad Epistolae transferet. Nullam faciet genuflexionem Altari, siquidem Calix purificatus non fuit, faciet utique si in illo asservabitur SS. Sacramentum. Post primam alteramque Missam, dicto a Celebrante *Ite Missa est*, non transferet Missale, quod a Sacerdote apertum reliquetur ad reliquas Missas conficiendas.

DE OFFICIO SUBDIACONI IN FUNCTIONIBUS SACRIS.

CAPUT XII.

§. 1. *In Missa solemni.*

1. Subdiaconus praesto erit in Sacrario hora constituta, et cantum Epistolae praemeditabitur.

2. Monstrante Caeremoniario lavabit manus, si necesse fuerit; deinde ad tabulam, in qua disposita erunt sacra paramenta, adiuvante acolythorum altero, amictum, albam, cingulum, tunicellam et manipulum sibi induet. *(a)*.

3. Quum Celebrans se paraverit, Subdiaconus se bireto teget et consistet ad sinistram illius.

4. Ubi nunciabitur ipsi, discedet de loco, in quo sacris vestibus se paraverit, caput bireto nudabit, et facta Cruci vel imagini praecipuae sacrarii reverentia et Celebranti inclinatione, retecto capite bireto, iunctis manibus Diaconum praecedet.

5. Ad fores sacrarii caput discooperiet bireto, quod transmittet ad manum sinistram, digito medio manus dexterae aquam benedictam a Caeremoniario accipiet, se crucis signo signabit, biretum dextera recipiet iterumque caput cooperiet.

6. Si transiturus ante Altare sit, in quo SS. Sacramentum asservabitur, deteget caput efficietque genuflexionem quum dextrorsum habebit Celebrantem. Attendet ut dextera Celebrantem ipsum sustineat infra cubitum sinistrum, quum genuflexionem exsequetur: se rursus cooperiet et locum suum ante Diaconum recipiet.

7. Si transeundum erit ante Altare alicuius Sancti, cuius celebrabitur festum, vel insignes eius Reliquiae sint expositae,

(a) Subdiaconum Celebranti in sacris indumentis sumendis debere adiumento esse rubricae non praescribunt.

reverentia profunda simul cum Celebrante utetur, quum ipsum dextrorsum habebit, sed non sustinebit, quum nulla fiet genuflexio.

8. Ubi in presbyterium ventum erit, caput aperiet, biretum tradet Caeremoniario, seque super suam sinistram tenebit.

9. Si Clerus iam aderit in choro, subsistet in ingressu, ut dictum est, una cum Celebrante cumque ipso reverentiam Clero faciet primo versus Evangelii, deinde Epistolae latus. Sin Clerus Celebrantem et Ministros in accessu ad Altare praecesserit, reverentia ad chorum omittetur.

10. Perget cum Celebrante ante Altare, ibique genuflexionem Cruci, dum Celebrans reverentiam, efficiet. Si Subdiaconus erit Canonicus et ministrabit in sua Ecclesia, pro genuflexione reverentiam profundam Cruci exsequetur, itemque se geret quotiescumque genuflexio ad Crucem praescribetur.

11. Respondebit Celebranti ad confessionem, se signabit quum id faciet Celebrans et inclinationem efficiet ad *Gloria Patri*. Ad recitandum *Misereatur tui* inclinabitur aliquantum Celebrantem versus, deinde profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, se paullum convertens ad Celebrantem dum pronunciabit verba *Tibi Pater* et *Te Pater*. Ubi Celebrans dixerit *Misereatur vestri* etc. assurget, et ad ℣. *Deus tu conversus* etc. se inclinabit sicut Celebrans.

12. Dicto a Celebrante *Oremus*, ipse sinistra ad pectus applicita, fimbriam anteriorem vestium Celebrantis dextera paullum elevabit, dum ille ascendet ad Altare, cumque ipso conscendet suppedaneum.

13. Conscenso suppedaneo, relinquet fimbriam vestium Celebrantis et stabit iunctis manibus.

14. Quum Celebrans deosculabitur Altare, genuflexionem minime faciet.

15. Permanebit suo loco sinistrorsum Celebrantis, dum ipse incensum in thuribulum iniiciet.

16. Accepto a Celebrante thuribulo, genu flectet ad Crucem quum ipse reverentiam efficiet, deinde manu dextera pariter cum Diacono sustollet posteriorem planetae Celebrantis partem, sinistra pectori applicita.

17. In Altaris thurificatione incedet cum Celebrante, et genu ad Crucem flectet, quum ille reverentiam exsequetur.

18. Sub finem thurificationis, videlicet quum Celebrans ultimum thuribuli ductum exsequetur in anteriori Altaris parte ad Epistolae latus, relinquet planetam, ad latus dexterum eiusdem Celebrantis transibit, sese addet Diacono, cumque ipso in planum laterale Epistolae descendet, se vertet ad Celebrantem manens ad sinistram Diaconi, cum quo reverentiam Celebranti faciet ante et post thurificationem.

19. Ascendet ad Altare, seu potius appropinquabit ad ipsum, manens in plano vel super gradu infimo et se dextrorsum Diaconi sistet ita ut Celebrans, Diaconus et Subdiaconus quasi quemdam semicirculum componant.

20. *Kyrie* alternatim cum Celebrante recitabit, scilicet *Kyrie eleison - Christe eleison - Christe eleison - Kyrie eleison.*

21. Si ad cantum *Kyrie* erit sedendum, discedente de Altari Celebrante, se convertet Subdiaconus super sinistram suam, descendens se sistet ad dexteram Celebrantis, manuque sinistra eum sustinebit infra cubitum dexterum quo tempore de gradibus descendet, tenens interea dexteram manum extensam ante pectus.

22. Ad scamnum ubi venerit, animum advertat ad sublevandam manu dextera posteriorem planetae Celebrantis partem ne super ea sedeat, accipiet deinde biretum suum, quod utraque manu sustinebit ante pectus, inclinationem faciet Diacono, loco suo sedebit ad laevam Celebrantis et caput bireto teget. *(a)* Quum sederit, ambas manus extensas prope genua ponet.

23. Sub finem cantus *Kyrie* ad Caeremoniarii nutum nudabit caput, assurget, biretum suum deponet in scamno et meminerit tollere de dorsuali, seu postergali scamni fulcro partem posteriorem planetae Celebrantis.

24. Discedet cum Celebrante de scamno, manibus semper iunctis se tenens ad sinistram illius, et priusquam deveniat ad medium Altare, reverebitur chorum in parte versus latus Epi-

(a) Ministri antequam consideant, reverentiam Celebranti efficere non debent, quemadmodum quidam irregulariter solent, sed inclinationem ad invicem debent exsequi.

stolae tum in altera versus cornu Evangelii, animadvertens et in hac actione ad incedendum semper sinistrorsum Celebrantis, ita ut quum salutationem faciet versus cornu Epistolae, gradum modice contineat, quum vero salutabit versus latus Evangelii, acceleret gradum aliquantulum, idque ut semper sit eadem positione ad laevam Celebrantis, ut nuper dictum est.

25. Progressus ante Altare, dum Celebrans reverentiam efficiet, Subdiaconus genu flectet ad Crucem, sustollet fimbrias anteriores vestium Celebrantis donec is conscenderit suppedaneum, tum ante infimum gradum Altáris post Celebrantem consistet.

26. Quod si Celebrans cum Ministris non considebit, sub exitum *Kyrie* cantati Celebrans perget ad medium Altare, et Subdiaconus ad Diaconi sinistram de gradibus descendet seque sistet post Diaconum ante gradum infimum. Quum in medium venerit, nullam faciet genuflexionem.

27. Quum intonabitur *Gloria in excelsis*, ad verbum *Deo* caput inclinabit, et non genuflectens ad sinistram Celebrantis ascendet, cumque ipso prosequetur recitationem praedicti hymni, ad verba *Adoramus te, Gratias agimus tibi* etc. inclinabit caput, et dum dicetur *Cum Sancto Spiritu* se muniet signo crucis.

28. Deinde flectet genu in suppedaneo, quum Celebrans Crucem reverebitur, seque vertens super sinistram suam, cum Celebrante de Altari descendet a latere, ipsum sustinens, comitans, omniaque exsequens quae superius pro cantu *Kyrie* num. 21. et 22. adnotata sunt.

29. Dum canetur *Adoramus te, Gratias agimus* etc. caput nudabit ponens biretum prope genu dexterum, advertetque ut actionem nudandi et operiendi caput peragat eodem tempore quo Celebrans et Diaconus exsequentur.

30. Sub finem cantus *Gloria*, capite nudato assurget, biretum suum in scamno relinquet, reverentiam choro faciet, et procedens ad Altare omnia complebit quae superius num. 23. et 24. sub exitum *Kyrie* tradita sunt.

31. Ad verba *Dominus vobiscum* stabit ante infimum gra-

dum post Diaconum, iisque cantatis verbis, sine genuflexione Diaconum sequetur incedens in eodem plano. Ad orationem vel orationes, si plures fuerint, cantatas, manebit post Diaconum stans in plano ante infimum gradum; ad verbum *Oremus* inclinationem faciet Crucem versus, itemque si in oratione nominabitur sanctissimum Jesu nomen; quod si Beata Virgo, vel Sanctus de quo celebratur officium aut commemoratio, nominabitur, librum versus inclinabit caput.

32. Inter cantum orationis, sive ultimae si plures erint canendae, recipiet a Caeremoniario, vel ab acolytho Epistolarium, quod sumet utraque manu et ante pectus sustinebit, manibus autem ad extremitates libri laterales et inferiores applicitis, efficiens ut apertura eiusdem libri ad suam sinistram versa sit. Ad conclusionem ultimae, orationis, dum proferentur verba *in unitate* etc. procedet in medium ante Altare, genuflexionem efficiet et ad chorum reverentiam versus utrumque latus Evangelii et Epistolae, redibit ubi antea erat, et post *Amen* quum chorus consederit, sustinens sibi librum aperiet, et Epistolam canet tono constituto *(a)*.

33. Cantata Epistola, claudet librum dans operam ut eiusdem libri apertura suae sinistrae, ut prius, respondeat, redibit in medium ante Altare, genuflexionem Cruci et reverentiam choro iterabit, et incendens in plano presbyterii ibit ad latus Epistolae, ascendet gradus, geniculabit ante Celebrantem in extremitate suppedanei, deosculabitur dexteram illius manum, quam ille imponet Missali, ad eoque benedictionem accipiet.

34. Si Canonicus esset atque in Ecclesia sua ministraret, Celebrantis genibus non advolvetur, sed profunde inclinatus manum eius deosculabitur et benedictionem accipiet.

35. Si Celebrans tractum aut sequentiam legerit, ita ut post cantatam Epistolam legere non desierit, Subdiaconus permanebit in plano ante latus idem, et ascendet, ut supra, quum Celebrans lecturam praedictam absolverit.

(a) Si mos fuerit locare legile pro cantu Epistolae, quemadmodum solet in quibusdam cathedralibus, Subdiaconus ponet librum super legile, manus autem extensas in extremitate inferiori libri eiusdem.

36. Accepta, ut supra demonstratum est, benedictione, assurget, se convertet ad sinistram suam, Epistolarium tradet Caeremoniario vel acolytho, qui prope ipsum aderit, conscendet suppedaneum, sumet Missale cum cussino seu legili, se convertet dextrorsum, de Altari descendet, genuflexionem in medio ad Crucem efficiet, ex latere opposito ascendet ad Altare, ibique cussinum seu legile cum Missali ponet ita ut summitas ipsius versa aliquantum sit versus angulum posteriorem eiusdem lateris Altaris, eoque loco iunctis manibus consistet.

37. Monstrabit Celebranti Evangelii initium, se in fronte cum eo signabit, in ore et in pectore, respondebit ipsi, folia etiam Missalis evolvet, si opus fuerit. Poterit stare super suppedaneo ipso sive in gradu superiori secundum actiones quas erit exsecuturus. Quum Celebrans legendi Evangelii finem fecerit, respondebit *Laus tibi Christe*, et reverso in medium Altaris Celebrante, ad laevam eius in suppedaneo se sistet.

38. Quum Diaconus se convertet ut genua submittet et recitet *Munda cor meum* etc. Subdiaconus conversus super sinistram suam, de Altari descendet, ad ipsum se convertet ac sine genuflexione ibi subsistet fere in medio, aliquantulum tamen versus cornu Evangelii.

39. Diaconus autem descendet deinde de Altari et se adiunget Subdiacono se locans ad eius dexteram.

40. Caeremonarii nutu Diaconus, Subdiaconus, acolythi et thuriferarius efficient simul genuflexionem Cruci et reverentiam choro, primo versus latus Epistolae, deinde Evangelii.

41. Subdiaconus iunctis manibus praecedet Diaconum, ut procedat ad locum in quo canetur Evangelium. Ibi convertet tergum parietem versus, et latus sinistrum versus Altare habebit: utraque manu Evangeliarium accipiet, quod ipsi apertum a Diacono porrigetur eumdemque librum sustinebit apertum ante pectus dans operam ut facies sua ipso libro contegatur. Non dimovebitur hac positione etiamsi quid canetur, ad quod chorus ceterique omnes genuflectere deberent. (*a*)

(*a*) Si ad Evangelium canendum adhibebitur legile, ut supra memi-

42. Evangelii fine facto canendi, demittet librum super pectus quin eum occludat, attendet ad signum quod a Diacono monstrabitur, ac recta sine ulla genuflexione, aut reverentia deferet ad Celebrantem. Ante ipsum sumet librum sinistra manu in medio infra partem inferiorem, indice dexterae monstrabit ei principium Evangelii, dextera deinde sumptum appropinquabit ei librum, quem ille osculabitur. (*a*)

43. Postquam Celebrans librum osculatus erit, claudet eum sustinens ante pectus, reverentiam illi exsequetur et conversus sinistrorsum, descendet de Altari ex parte anteriori lateris Epistolae, librum Caeremoniario vel cuidam acolythorum tradet, et iunctis manibus ante infimum gradum subsistet fere ad extremitatem ipsius in latere eodem, facie paullum ad Diaconum versa.

44. Sequetur Diaconum, qui post Celebrantis thurificationem post ipsum se sistet super gradu superiori in medio, et consistens in plano iuxta eum genuflexionem exsequetur.

45. Quum intonabitur *Credo* caput inclinabit ad nomen *Deum* ac sine genuflexione conscendet suppedaneum ad sinistram Celebrantis, cum quo continuabit recitationem Symboli. Ad ℣. *Et incarnatus* etc. genuflectet cum Celebrante, quem sustinebit infra cubitum sinistrum manu dextera, sinistram tenens pectori applicitam. (*b*)

46. Absoluta Symboli recitatione, genuflectet in suppedaneo, convertetur sinistrorsum, de Altari descendet et perget ad scamnum ubi sedebit, sicut ad cantum hymni *Gloria in excelsis*. Dum canetur ℣. *Et incarnatus* etc. caput bireto aperiet et inclinabit.

nimus, Subdiaconus stabit post legile, et ad extremitates superiores libri manus apponet.

(*a*) Si pro cantu Evangelii adhibitum erit legile, Subdiaconus, peracto cantu illo, accipiet a Diacono librum et exsequetur quod hac paragrapho descripsimus.

(*b*) Ad ℣. *Et incarnatus* etc. simplicem genuflexionem efficere Subdiaconus debet, quemadmodum pro Celebrante rubrica praescribit verbo *genuflectit*.

47. Quum assurget post *Incarnatus* Diaconus sumpturus bursam cum corporali, Subdiaconus nudabit caput et utraque manu biretum ante pectus sustinens, assurget, sed non abscedet loco suo.

48. Postquam Dioconus, reverentia Celebranti facta, procedet ad Altare allaturus corporale, Subdiaconus sedebit, iterumque caput cooperiet. Quum autem Diaconus, corporali super Altari extenso, genuflectet in suppedaneo rediturus ad locum suum, Subdiaconus, ut antea, caput nudabit et assurget. Devenienti ad locum suum Diacono reverentiam faciet, tum sedebit caputque cooperiet. (*a*).

49. Sub finem Symboli redibit ad Altare, ut ad finem *Gloria* et subsistet in plano ante medium gradus infimi.

50. Ubi Celebrans *Oremus* cecinerit, genuflectet et perget ad abacum.

51. Quo quum venerit, velum humerale ei super humeros imponet et ante pectus alligabit acolythus. Tum sinistra sumet Calicem, et accepta extremitate anteriore veli, quae ad dexteram suam pendebit, calicem velo conteget dexteramque discoopertam ponet super parte veli eiusdem, qua tegetur calix, et super calice ipso, quem deferet ad Altare, ascendens illuc a latere sine ulla genuflexione.

52. Ad Altare quum venerit, consistet dextrorsum Diaconi et Calicem super Altare imponet versus Diaconum, qui stabit ad dexteram Celebrantis. Curabit ut leniter tollat de Calice extremitatem veli, quod defluere seu pendere patietur.

53. Si cantari Symbolum omissum fuerit, deferet super Calicem bursam quoque cum corporali, quam extremitate veli humeralis, ut supra diximus, cooperiet. (*b*)

54. Quum Diaconus amoverit pallam et patenam cum Hostia, Subdiaconus Calice ab nodo manu sinistra sumpto, dextera absterget purificatorio partem interiorem Calicis, quem deinde

(*a*) Reverentia ad invicem, ut supra notavimus, non vero Celebrantem versus, bini Ministri efficere debent.

(*b*) Hoc casu a Subdiacono afferendam esse bursam cum corporali per calice rubrica praescribit.

una cum purificatorio Diacono tradet. Tum ampullam vini tradet Diacono.

55. Postquam Diaconus vinum in Calicem infuderit, vinique ampullam deposuerit, dextera sumet aquae ampullam, quam paullum elatam sustinens ostendet Celebranti dicens *Benedicite Pater Reverende* et in medium Calicis tres, ad summam quatuor aquae guttas miscebit, et ampullam aquae restituet acolytho, qui eam ipsi ministraverit.

56. Hinc a Diacono patenat manu dextera accipiet, ac tum manum tum patenam veli humerelis extremitate dextera anteriori cooperiet; patenam appropinquabit pectori, se convertet dextrorsum, descendet ante Altare, subsistet in medio ante gradum infimum, genuflectet ibique consistet sustinens patenam elatam ad altitudinem vultus sui, et manum sinistram extensam pectori applicitam tenebit.

57. Ad *Orate fratres* demittet patenam ante pectus, inclinatus respondebit Celebranti *Suscipiat Dominus* etc. assurget et patenam rursus elevabit ante faciem suam.

58. Recipiet thurificationem se convertens sinistrorsum versus Diaconum, qui eum thurificabit, et patenam, ut antea, demittet, eamque elatam, ut supra, sustinebit quum conversus ad Altare erit. Genuflexionem et ante et post thurificationem omittere meminerit.

59. Sub finem cantus praefationis patenam ad pectus demittet, sine ulla genuflexione ad Altare ascendet ad sinistram Celebrantis, cum ipso recitabit *Sanctus*, sed nequaquam se signabit ad ℣. *Benedictus qui venit*, quippe manu dextera patenam sustinet (*a*). Ad locum deinde suum post Celebrantem ante infimum gradum sine genuflexione revertetur.

60. Paullo ante elevationem, scilicet quum Diaconus in extremo suppedaneo geniculabit, Subdiaconus geniculabit in infimo gradu in medio, et patenam applicitam pectori sustinebit. Si altare solo suppedaneo vel uno etiam gradu instructum erit

(*a*) In quibusdam locis obsolevit ritus, qui praecipit Subdiacono ut ascendat ad Altare ad recitandum *Sanctus* una cum Celebrante. Rubricam nobis sequi visum est.

Subdiaconus submittet genua versus cornu Evangelii in parte anteriori gradus illius vel in suppedaneo, ut Celebrans possit commode genuflexiones peragere.

61. Completa elevatione Calicis assurget quidem iterum, sed patenam elatam sustinere non desinet. Caveat ne genuflectat, quum id faciet Celebrans et Diaconus.

62. Ad *Pater noster* dum canentur verba *Et dimitte nobis debita nostra,* genuflectet, ascendet ad latus Epistolae in suppedaneum ad dexteram Diaconi, cui tradet patenam. Ubi ipsi detractum fuerit velum humerale, genuflexionem faciet versus Sacramentum, se convertet dextrorsum, descendet de Altari et redibit quo loco prius erat, ubi tamen non genuflectet.

63. Posteaquam Celebrans cecinerit *Pax Domini* etc. Subdiaconus facta genuflexione, ascendet ad Altare ad sinistram Celebrantis cumque ipso recitabit *Agnus Dei,* percutiens pectus aeque ac ille. Attendat ut adsit in suppedaneo quo tempore dicendum est *Agnus Dei* etc.

64. Recitato *Agnus Dei,* genuflectet ac redibit ad locum suum post Celebrantem ante infimum gradum.

65. Pacis osculum deinde a Diacono recipiet, cui supponens manus cubitis, et genae sinistrae illius approximans vultum suum, respondebit ei *Et cum spiritu tuo.*

66. Deinde genuflectet pacemque ad chorum deferet quo ordine declaratum est superius cap. VI, huius libri.

67. Redibit ante altare, genuflexionem efficiet, pacem dabit Caeremoniario vel clerico, qui comitatus eum fuerit, conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis et genuflexionem iterabit.

68. Deteget Calicem quum Celebrans post sumptionem Hostiae expandens manus dicet *Quid retribuam* etc. et aliquantulum inclinabitur ad sumptionem tum Hostiae, tum Calicis.

69. Sumet ampullam vini, quod infundet in Calicem propter purificationem, deinde vinum et aquam post illud super digitos Celebrantis fundet propter ablutionem, postremo super digitos eius purificatorium imponet.

70. Descendet de Altari, et ante infimum gradum genuflexionem Cruci simul cum Diacono efficiet, conscendet suppeda-

neum ad latus Evangelii, accipiet a Celebrante Calicem, quem absterget atque exsiccabit purificatorio, purificatorium extensum super calicem, super purificatorium patenam et pallam deinde imponet, plicabit corporale, quod ponet in bursa, Calicem conteget velo, super quod ponet bursam cum corporali, et accepto Calice manu sinistra, dexteraque super bursam posita, amovebit eum de Altari, et de suppedaneo et gradibus descendens ac genuflectens in medio ante Crucem, deferet illum ad abacum et redibit in planum ante infimum gradum post Celebrantem. (*a*)

71. Sequetur Diaconum et Celebrantem, dum procedent ad medium Altaris, neque genuflexionem faciet, quum in medium devenerit.

72. Postquam Diaconus cecinerit *Ite Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, sine ulla genuflexione, conscendet gradum superiorem versus angulum ipsius, ac genua flectente Diacono ad benedictionem Celebrantis, geniculabit et Subdiaconus, atque inclinatus se signabit.

73. Si transferendum erit pro ultimo Evangelio Missale, simul ac Diaconus cecinerit *Ite, Missa est,* sumet illud cum cussino vel legili et deferet ad latus Evangelii, genuflexionem dum transiet aute Crucem Altaris efficiens.

74. Si Canonicus fuerit et in Ecclesia sua ministraverit, ad Celebrantis benedictionem non geniculabit, sed profunde inclinabitur.

75. Benedictione accepta, assurget, suppedaneum conscendet et Celebranti assistet ultimum Evangelium legenti, se sistens ad illius sinistram: sustinebit ei tabellam Evangelii S. Joannis, atque hoc casu ad *Verbum caro* etc. non genuflectet. Quod si aliud Evangelium legetur, post *Ite Missa est* transferet missale cum legili, seu cussino ad latus Evangelii, et lectione absoluta, Missale claudet et in Altari relinquet. In utroque tamen casu, ad finem respondebit *Deo gratias*.

76. Post Evangelii recitationem accedet ad sinistram Celebrantis in suppedaneo.

(*a*) Est Subdiaconi, minime vero alicuius acolythi, quemadmodum non recte solent quidam, Calicem ad abacum deferre.

77. Si Clerus de choro decedet, manebit ibi et ad nutum Caeremoniarii se convertet ad laevam suam, descendet de Altari sinistra manu Celebrantem sustinens: ante Altare quum descenderit, genuflexionem Cruci efficiet, et accepto bireto cooperiet caput, iunctisque manibus Diaconum praecedens ad sacrarium proficiscetur.

78. Quod si Clerus officii continuandi gratia in choro permanebit, descendet de Altari Celebrantem sustinens, genuflexione Crucem, reverentia Clerum prosequetur versus Evangelii et Epistolae deinde latus, recipiet biretum, quod ante pectus utraque manu sustinebit, et acolythos sequetur. Progressus ad chori aditum caput teget bireto ed ad sacrarium procedet.

79. Quo quum devenerit, nudabit caput seque ad Celebrantis laevam locabit. Reverentia honorabit Clerum, si aderit ordinatus. Tum facta ad Crucem vel ad imaginem principem sacrarii atque etiam ed Celebrantem reverentia, quo loco antea induerit, sacra vestimenta demittet.

§. 2. *Ad Cleri in Missa solemni Communionem.*

80. Subdiaconus post sumptionem Calicis palla conteget Calicem ipsum, genuflectet cum Diacono locumque mutabit, nempe transiet ad Celebrantis laevam.

81. Ibi genuflexionem cum Diacono et Celebrante iterabit.

82. Discooperta a Diacono pixide et in medio corporali locata, renovabit alteram cum Diacono et Celebrante genuflexionem, descendet de suppedaneo super gradum superiorem ex parte Evangelii, ibique subsistet versa ad Diaconum facie, et latere sinistro ad Altare.

83. Profunde inclinabitur recitante Diacono *Confiteor* et Celebrante formulam *Misereatur* etc. Ad formulam alteram *Indulgentiam* etc. assurget seque signabit.

84. Si de sacra mensa erit participaturus, ibit geniculatum in extremitate suppedanei in medio et ad laevam Diaconi.

85. Post Communionem assurget seque locabit sinistrorsum Celebrantis ibique manebit iunctis manibus conversus ad communicandos.

86. Si non communicabit, post *Indulgentiam* redibit ad dexteram Celebrantis sive ad latus Epistolae in suppedaneum genuflectet cum Celebrante, et se convertet cum eo iunctis manibus ad communicandos, qua positione manebit toto Communionis tempore.

87. Si communicandi erunt laici ad balaustrium, comitabitur et sequetur Celebrantem, descendentem de gradibus Altaris manu dextera sustinebit: in reditu ad Altare manebit dextrorsum Celebrantis eique ad Altare ascendenti fimbriam anteriorem vestium sublevabit.

88. Genuflectet cum Celebrante, si qua in pixide superfuerit particula, pixidemque a Celebrante purificatam accipiet ab ipso, cooperculum imponet, eamque tradet Caeremoniario, ut ad abacum ferat.

§. 3. *In Missis solemnibus ferialibus.*

89. Subdiaconus utetur ritu pro Missis solemnibus statuto, cum exceptionibus tamen quae sequuntur.

90. Non tunicella, sed planeta induetur ante pectus plicata, dummodo Ecclesia sit una ex primariis. Secus, ministrabit amictu, alba, cingulo et manipulo indutus.

91. Si Diaconus cantabit *Flectamus genua* ante aliquam orationem, Subdiaconus genuflectet cum illo, sed primus omnium assurget canens *Levate* tono constituto.

92. Si planeta plicata utetur, sub initium ultimae orationis ante Epistolam deponet eam suo loco adiuvante acolythorum altero, recipiet Epistolarium canet Epistolam ac deosculatus Celebrantis manum, Epistolarium deponet, resumet planetam plicatam et ad latus Evangelii transferet Missale.

93. Ad ℣. *Adiuva nos Deus,* quum canendus erit, ad laevam Celebrantis geniculabit in suppedaneo.

§. 4. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

94. Exiens de Sacrario Subdiaconus ad laevam Celebrantis, fimbriam ipsi sinistram pluvialis sublevabit.

95. Quum devenerit in chorum caput nudabit et clerico vel Caeremoniario tradet biretum.

96. Geniculabit cum Celebrante ad laevam eius in medio gradu infimo, et postquam aspersus ipse fuerit, comitabitur Celebrantem in aspersione sustollens ei fimbriam sinistram pluvialis efficiens cum ipso ad chorum reverentiam.

97. Completa oratione, comitabitur eum ad scamnum, ubi manipulum brachio sinistro imponet, et facta ad chorum una cum Celebrante reverentia, ad Missam solemnem quae celebrabitur, accedet ad Altare.

§. 5. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum publice expositum.*

98. Subdiaconus in huiusmodi Missis, reverentiis, ut solet, choro faciendis abstinebit.

99. In accessu ad Altare genuflexionem duplicem cum Celebrante et Diacono exsequetur, itemque descendens de Altari, Sacro peracto, si expositum adhuc erit SS. Sacramentum.

100. Quum in medium Altare procedet, vel ab ipso abibit, simplici semper genuflexione utetur.

101. In thurificatione Altaris ad introitum geniculabit in extremo suppedaneo ad laevam Celebrantis eique partem planetae posteriorem extollet, dum sanctissimum Sacramentum thurificabit.

102. Post Epistolam cantatam Celebrantis manum deosculabitur.

103. A consecratione ad consummationem genuflexiones praescriptas exsequetur quin ullam aliam respectu expositionis adiungat.

§. 6. *In Missa solemni de requie.*

104. Subdiaconus servabit quod paullo ante pro Missa solemni traditum est.

105. Conscenso Altari post confessionem non genuflectet

in suppedaneo, sed cum Celebrante postquam ille deosculatus erit Altare, perget ad latus Epistolae seque sistet ad dexteram Diaconi, sicut in aliis Missis solemnibus ad Introitum et *Kyrie*.

106. Post cantatam Epistolam, iterata genuflexione in medio et reverentia ad chorum, reddet Epistolarium Caeremoniario vel acolytho, manum enim Celebrantis non deosculabitur.

107. Lecta a Celebrante Sequentia, cum eo ibit sessum in scamno.

108. In reditu ad Altare, quum Celebrans ascenderit in medium, Subdiaconus transferet Missale cum cussino vel legili ad latus Evangelii.

109. Descendente de suppedaneo Diacono ad recitandum *Munda cor meum*, Subdiaconus descendet in planum ante Altare, deinde una cum Diacono et acolythis genuflexionem Cruci, reverentiam choro efficiet.

110. Evangelio cantato, claudet statim librum eumque acolythorum alteri tradet.

111. Ad Offertorium Calicem et bursam cum corporali ad Altare deferet, sed velo humerali nequaquam utetur.

112. Infundet aquam in Calicem, nullam petens a Celebrante benedictionem.

113. Patenam non sustinebit, sed infusa aqua, ut dictum est, de Altari descendet, genuflectet ad Crucem, ascendet ad laevam Celebrantis, deinde thurificationis tempore attollet illi posteriorem partem planetae.

114. Celebrante a Diacono thurificato, ampullam aquae et pelviculam ab acolytho accipiet, ascendet ante Celebrantem, eique super manus aquam effundet.

115. Aeque ac in aliis Missis respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

116. Sub finem praefationis ascendet ad laevam Celebrantis, et simul cum eo recitabit Trisagium, cavens ne genuflectat antequam ascendat, neque in suppedaneo, neque quum ad locum suum redierit.

117. Ad orationem *Quam oblationem* etc., facta genuflexione ibit ad latus Epistolae, thuribulum accipiet a Caeremoniario

vel a thuriferario, et Sacramentum in utraque elevatione thurificabit. (a)

118. Ad finem cantus *Pax Domini* etc., genuflexionem exsequutus ascendet ad Altare, et recitabit *Agnus Dei* una cum Celebrante, quin pectus percutiat.

119. Post *Agnus Dei* genuflectet, transibit ad dexteram Celebrantis, ac genuflexionem iterabit.

§. 7. *In benedictione SS. Sacramenti.*

120. Si benedictioni, quae fidelibus a SS. Sacramento per Sacerdotem donabitur, assistent Ministri in maioribus solemnitatibus, Subdiaconus sacris paramentis in sacrario induetur.

121. In discessu de sacrario reverentiam Cruci vel imagini praecipuae faciet, capite tecto incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

122. Ad fores sacrarii nudabit caput, aquam benedictam a Caeremoniario accipiet, se signabit, iterumque caput cooperiet.

123. In conspectum SS. Sacramenti deteget caput, manuque dextera biretum pectori applicabit, fimbriam pluvialis Celebrantis sinistra sustinens.

124. In aditu presbyterii biretum suum tradet Caeremoniario.

125. Ante Altare quum venerit, genuflexionem duplicem cum Celebrante in plano exsequetur et assurgens geniculabit ad laevam Celebrantis ipsius in infimo gradu.

126. Advertat, quod in hac functione elevare debet fimbriam anteriorem vestium Celebrantis quum geniculabit, eumque sustinere manu dextera prope cubitum sinistrum eius quum geniculabit quumque ascendet ad Altare, manuque sinistra prope cubitum dexterum eius quum de Altari descendet.

127. Assurget simul cum Celebrante impondituro incensum in thuribulum, atque in hac actione accedet ad dexteram eius et fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet.

(a) Non est Subdiaconi incensum in thuribulum pro elevatione immittere. Conf. Caeremoniale Episcoporum lib. II. cap. 11 §. 8.

128. In thurificatione fimbriam sinistram pluvialis elatam sustinebit, et cum eo ante et post thurificationem reverentiam efficiet.

129. Una cum Diacono manu dextera librum sustinebit Celebranti ut canat orationem *Deus qui nobis* etc.

130. Post orationem velum humerale ante pectus Celebrantis alligabit, eique fimbriam sinistram pluvialis sustollens conscendet cum eo suppedaneum, et super suppedanei extremitate in benedictione geniculabit.

131. Completa benedictione de Altari descendet cnm Celebrante, iterumque geniculabit in infimo gradu ad laevam eius.

132. Consurget postea cum Celebrante, cumque ipso genuflectet et accepto bireto caput operiet.

133. Redibit ad sacrarium procèdens ad laevam Celebrantis cuius fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

134. Reversus in sacrarium nudabit caput, reverentiam Cruci vel imagini sacrarii, reverentiam etiam Celebranti faciet, et sacras vestes deponet.

§. 8. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

135. Subdiaconus in sacrario se parabit amictu, alba et cingulo, ac si Ecclesia erit ex primariis, planeta etiam violacea ante pectus plicata induetur.

136. Discedens de sacrario, facta Cruci vel imagini praecipuae reverentia, incedet capite tecto ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet.

137. Ad sacrarii fores nudabit caput, aquam benedictam accipiet, se signabit iterumque bireto operiet caput.

138. Si hoc festum in Dominicam inciderit, quum aspersio tunc aquae benedictae facienda sit, omittet ad fores sacrarii se aqua benedicta signare.

139. Ad ingressum presbyterii deteget caput et biretum tradet Caeremoniario; faciet vel omittet reverentiam choro, prouti se geret Celebrans.

140. Ante Altare autem genuflexionem Cruci efficiet, con-

scendet suppedaneum, elevans interea vestium Celebrantis fimbriam anteriorem.

141. Quum Celebrans osculabitur Altare, non genuflectet, deinde eum sequetur in latus Epistolae, iunctisque manibus ad laevam eius se sistet.

142. Post quintam orationem accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sustollet quum incensum in thuribulum iniiciet, quumque asperget et thurificabit candelas, deinde ad laevam Celebrantis rursus redibit.

143. Ad medium Altare procedet cum Celebrante ipso, cuius adstans dexterae ad chorum se convertet.

144. Candelam suo tempore accepturus geniculabit sinistrorsum Diaconi in extremo suppedaneo ante Celebrantem, advertens ut prius candelam, deinde manum Celebrantis osculetur.

145. In candelarum distributione adstabit dexterae Celebrantis, cuius fimbriam pluvialis elatam sustinebit.

146. Quum Celebrans post distributionem lavabit manus in cornu Epistolae, sustollet ei fimbriam pluvialis, deinde redibit cum eo ad latus Epistolae, ut in functionis initio.

147. Ad orationem *Exaudi, quaesumus Domine,* genuflectet et assurgens cantabit ℣. *Levate,* si a Diacono cantatum erit *Flectamus genua.*

148. Accedet deinde ad dexteram Celebrantis, eique incensum in thuribulum immittenti fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

149. Descendet a latere Altaris eodem, sumet Crucem processionalem, se adiunget acolythis, quibuscum ibit ad ingressum presbyterii, ibique Altare versus convertetur.

150. Ubi Diaconus cecinerit ℣. *Procedamus in pace* et cantores responderint *In Nomine Christi. Amen,* facta ab acolythis genuflexione, se convertet dextrorsum et per Ecclesiam cum processione proficiscetur.

151. In processionis reditu ad Altare, deponet Crucem et consistet ante Altare prope cornu Evangelii ut Celebranti se adiungat.

152. Quando Celebrans cum Diacono ante Altare devenerit,

se sistet ad Celebrantis laevam, genuflectet ad Crucem, cum eo perget ad scamnum, dimittet paramenta violacea et albis induetur. Quod si hoc festum in Dominicam privilegiatam incideret, induet tunicellam et manipulum violacei coloris.

153. Facta deinde ad chorum reverentia, accedet ad Altare pro Missa solemni.

§. 9. *In feria IV. Cinerum.*

154. Subdiaconus e sacrario ad Altare accedens sequetur quae documenta tradita sunt pro functione praecedenti.

155. Conscenso una cum Celebrante suppedaneo, genuflexionem omittet dum ipse Celebrans Altare deosculabitur.

156. Veniet cum Celebrante ad latus Epistolae, ibique iunctis manibus ad laevam eius subsistet.

157. Post quartam orationem accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sublevabit, dum incensum iniiciet in thuribulum, et cineres postea asperget et thurificabit.

158. Deinde cum Celebrante in medium Altare procedet, cumque eo convertetur ad chorum, se tamen sistens ad laevam illius.

159. Cineres suo tempore cum Diacono accipiet, quocirca geniculabit ante Celebrantem et sinistrorsum Diaconi in extremo suppedaneo.

160. Distributionis tempore adstabit sinistrae Celebrantis, eique sinistram pluvialis fimbriam sustollet.

161. Post distributionem, Celebranti manus abluenti fimbriam pluvialis sublevabit.

162. Ad orationem *Concede nobis* etc. adstabit Celebranti sinistrorsum ut in functionis principio.

163. Descendet deinde a latere ad scamnum cum Celebrante, sibi induet manipulum, ac praemissis reverentiis praescriptis, redibit ad Altare Celebranti in Missa solemni ministraturus.

§. 10. *In Dominica Palmarum.*

164. Subdiaconus in accessu ad Altare servabit quod relate ad functionem Purificationis B. Virginis superius demonstratum est.

165. Post aspersionem aquae benedictae sibi induet manipulum in brachio sinistro, conscendet suppedaneum cum Celebrante, non genuflectet quum hic Altare osculabitur, cum eo veniet ad latus Epistolae, ibique sinistrorsum eidem adstabit.

166. Quum canetur prima oratio, descendet post Celebrantem in planum, planetam plicatam, si usus fuerit, demittet, recipiet Epistolarium et ritu pro Epistola praescripto lectionem eodem tono cantabit.

167. Lectione cantata, osculabitur manum Celebrantis, relinquet Epistolarium, planetam plicatam, si adhibenda sit, iterum induet, et ad laevam Celebrantis redibit.

168. Appropinquabit, quum tempus erit, ad dexteram Celebrantis eiusdem, fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit, quum incensum ingeret in thuribulum, et descendet ex Altari in medium ante infimum gradum.

169. Inserviet Diacono ad Evangelium quod cantabitur, servans ritum pro Missis solemnibus praescriptum, eoque cantato librum afferet Celebranti deosculandum, et Caeremoniario vel altero ex acolythis libro tradito, manipulum deponet et ad sinistram Celebrantis in suppedaneum redibit, ut functionis initio.

170. *Sanctus,* ut in Missa solemni, submissa voce cum Celebrante recitabit.

171. Post sextam orationem approximabit Celebranti dextrorsum, fimbriam pluvialis eius sustollet quum incensum in thuribulum iniiciet quumque palmas asperget et thurificabit.

172. Ad orationem cantatam, quae distributioni praemittitur, redibit ad laevam Celebrantis, deinde cum ipso procedet ad medium Altare, et versus chorum convertetur subsistens a dexteris eiusdem Celebrantis, cui fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

173. Palmam suo tempore recipiet ob eamque rem ad lae-

vam Diaconi geniculabit in extremo suppedaneo ante Celebrantem, et deosculabitur palmam et ipsius Celebrantis manum.

174. Accepta palma assurget, eamque acolythorum alteri tradet, ad dexteram Celebrantis redibit, cui pluviale distributionis tempore sublevabit.

175. Post distributionem eidem Celebranti manus abluenti sustollet pluviale.

176. Ad alteram orationem ante processionem adstabit Celebranti sinistrorsum, ut functionis initio.

177. Deinde dextrorsum accedet Celebranti, et ingerenti incensum in thuribulum fimbriam dexteram elevabit, de Altari a latere descendet, sumet Crucem processionalem, coibit cum acolythis et ad presbyterii aditum subsistet.

178. Quia Crux est velo contecta, sic advertet ut imago Crucifixi sit ad populum non ad Clerum conversa.

179. Post cantatum a Diacono ℣. *Procedamus in pace,* et responsum a choro *In Nomine Christi. Amen,* ac postquam acolythi genuflexionem fecerint, se vertet et foris Ecclesiam proficiscetur.

180. Egresso ab Ecclesia toto clero, subsistet in limine portae, quae clausa erit, Cruce facieque ad portam eamdem conversa. Ad nutum Caeremoniarii partem imam portae extremitate inferiori hastae Crucis leviter pulsabit.

181. Ecclesiam introibit et ante Altare progressus Crucem deponet, ante infimum gradum subsistet versus cornu Evangelii, adstabit Celebranti, genuflectet ad Altare, perget ad scamnum, manipulum sibi induet, et reverentiis praescriptis ad Altare redibit ob Missam solemnem.

182. In Epistola canens verba *Ut in nomine Jesu . . . infernorum* genuflexione simplici utetur.

183. Ad cantum *Passio* palmam dextera sustinebit adstans lateri Epistolae sicut in introitu, dum legetur a Celebrante, deinde se convertet ad cantores *Passio* stans ante infimum gradum ad laevam Diaconi, efficiens cum eo et cum Celebrante unam fere lineam. Ad verba autem *Emisit spiritum* eodem loco cantores versus geniculabit.

184. Cantu *Passio* a cantoribus Diaconis absoluto, palmam suam tradet alteri ex acolythis, transferet Missale cum cussino vel legili ad cornu Evangelii et Celebranti ultimam partem Passionis legenti assistet.

185. Postea in suppedaneo sinistrorsum adstabit Celebranti. Descendet autem de suppedaneo et consistet ante Altare dum Diaconus recitabit *Munda cor meum*. Ad ultimam partem *Passio* quae cantabitur, sequetur ritum pro cantu Evangelii praescriptum ac postremo librum deferet Celebranti osculandum.

§. 11. *Feria V. In Coena Domini.*

186. Subdiaconus in Missa solemni huiusce diei ritum pro aliis Missis solemnibus et pro Communione Cleri praescriptum observabit.

187. Sub exitum Sacri, quia SS. Sacramentum in Altari expositum erit, ritu iam demonstrato pro huiusmodi expositione utetur.

188. Peracto Sacro, se adiunget Celebranti sinistrorsum, genuflectet in suppedaneo et a latere descendet ad scamnum, ubi manipulum deponet.

189. Redibit ante Altare cum Celebrante, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. In plano ante Altare genuflexionem duplicem exsequetur ad SS. Sacramentum, et assurgens geniculabit in infimo gradu ad laevam Celebrantis.

190. Consurget cum Celebrante, accedet ad eum dextrorsum, et immittenti incensum in bina thuribula fimbriam dexteram pluvialis sustollet, rursus deinde, ut antea, genuflectet, eique SS. Sacramentum thurificanti pluviale sustinebit.

191. Velum humerale Celebranti ante pectus alligabit, et accepto a Celebrante Calice cum Sacramento, assurget et sinistrorsum eius in processione incedet, elatam ipsi sustinens fimbriam sinistram pluvialis, eique respondens in hymnis et psalmis recitandis.

192. Ingressus in sacellum, in quo SS. Sacramentum exponetur, geniculabit in gradu infimo ad laevam Celebrantis, solvet

et detrahet ei velum humerale, tum consurget cum eo, sublevabit illi fimbriam dexteram pluvialis quum incensum iniiciet in thuribulum, genuflectet iterum ad laevam eius, atque incensanti SS. Sacramentum rursus fimbriam pluvialis elevabit.

193. Ad nutum Caeremoniarii assurget, genuflexionem duplicem in plano faciet, in aditu sacelli recipiet biretum, caput operiet et procedet ad sacrarium sinistrorsum Celebrantis, cui interea fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

194. In sacrarium ut venerit, nudabit caput, reverentiam Cruci vel imagini principali et Celebranti efficiet, tunicella exuetur, et alba tantum indutus, expectabit ibi donec tempus erit Altaria denudandi.

195. Recitatis in choro Vesperis, reverentiam Cruci vel imagini sacrari efficiet, caput operiet bireto, iunctisque manibus sequetur acolythos.

196. In chori aditu caput nudabit bireto, quod tradet Caeremoniario, se adiunget Celebranti sinistrorsum, reverentiam choro faciet, procedet ante Altare, et genuflexionem ad Crucem exsequetur.

197. Ascendet deinde cum Celebrante ad Altare, eumque adiuvabit in amovendis ab Altari eodem tobaleis.

198. De Altari descendet, genuflexionem Cruci et reverentiam choro efficiet, recipiet biretum, quo caput operiet in aditu presbyterii, et praecedens Diaconum perget ad reliqua Altaria, ubi exsequetur quod in primario peregerit.

199. Altaribus cunctis exutis, redibit ut antea ad presbyterium et permanebit ante Altare ad laevam Celebrantis. Dato abeundi signo, genuflectet ad Crucem, caput bireto teget, ac praecedens Diaconum iunctis manibus ad sacrarium revertetur.

200. In sacrario autem reverentiam Cruci vel imagini praecipuae et Celebranti faciet et sacris paramentis exuetur.

201. Si fiet *Mandatum* praesto erit in cubiculo seu sacristia adiacenti aulae, in qua Mandatum peragetur, ibique amictum, albam, cingulum, tunicellam et manipulum coloris albi sibi induet.

202. Crucem vel imaginem principem salutabit, caput ope-

riet bireto, et incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

203. Ad Altare deveniens nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, genuflectet ad Crucem et cum Celebrante conscendet suppedaneum.

204. Quum Celebrans osculabitur Altare, Subdiaconus non genuflectet et adstabit ei sinistrorsum.

205. Approximabit ad dexteram Celebrantis, fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet, quum thus iniiciet in thuribulum, de Altari descendet et subsistet circa medium, ante infimum gradum.

206. Genuflectet cum Diacono, se adiunget illi pro cantu Evangelii, ut in Missis solemnibus, eoque cantato, librum osculandum deferet Celebranti, prope quem permanebit, ut in Missis solemnibus fieri solet.

207. Ibit cum Celebrante ad abacum sibique manipulum detrahet.

208. Comitabitur Celebrantem sinistrorsum et facta Cruci genuflexione, se sistet cum eo ante pauperem primum.

209. Eriget vel sustinebit crus pauperis, dum Celebrans eius pedem lavabit, idque faciet pauperibus singulis.

210. Posteaquam Celebrans pedes omnium pauperum laverit, comitabitur eum ad abacum, eique manutergium sustinebit dum manus lavabit.

211. Redibit cum Celebrante ad Altare ascendens a latere et adstabit sinistrae eius, dum canet versus et orationes.

212. Descendet de Altari, genuflexionem faciet Cruci, recipiet biretum, caput operiet, incedet ad laevam Celebrantis, cui pluviale sustinebit et gradum referet ad sacrarium.

213. In sacrarium ingrediens nudabit caput, et Cruci vel imagini praecipuae nec non Celebranti facta reverentia, sacra indumenta demittet.

§. 12. *Feria VI. in Parasceve.*

214. Non erit abs re, quod Subdiaconus animo prospiciat praevideatque quidquid in functione huius diei peragendum sibi sit.

215. In sacrario se parabit amictu, alba, cingulo et manipulo nigri coloris, ac si Ecclesia erit aliqua ex primariis, induet sibi planetam quoque nigri coloris ante pectus plicatam.

216. Meminerit, quod hac die suetae ad chorum reverentiae omittuntur.

217. In discessu de sacrario, facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam reverentia, bireto caput operiet et Diacono praeibit.

218. Ad fores sacrarii accepta aqua benedicta se signabit, dummodo aqua benedicta in vasis Ecclesiae servetur, secus signum Crucis omittet.

219. In presbyterium ingrediens nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, atque adstans Celebranti sinistrorsum cum eo procedet ante Altare, ibique facta genuflexione super gradus illius procumbet, caput et brachia ponens super cussino illic apparato.

220. Ad nutum Caeremoniarii assurget, suppedaneum cum Celebrante conscendet, non genuflectet quum Celebrans osculabitur Altare; deveniet cum eo ad latus Epistolae et transibit ad dexteram Diaconi, ut in introitu Missae solemnis.

221. Prima lectione primoque tractu cantato perget in planum post Diaconum in cornu Epistolae, genuflectet ad ℣. *Flectamus genua*, primusque omnium assurget et canet *Levate*.

222. Planetam plicatam, si usus fuerit deponet, Epistolarium recipiet, rituque solito canet secundam lectionem eodem ac Epistolae tono, et cantu peracto, genuflexionem Cruci exsequutus, Epistolarium committet Caeremoniario vel clerico qui eum comitabitur, non osculabitur manum Celebrantis, resumet planetam plicatam, si uti eum decebit, et ad locum quo ab initio erat, redibit.

223. In *Passio* canendo exsequetur quod pro Dominica palmarum demonstratum est, excepto quod palma hac die gestanda non est. Idipsum servabit ad ultimam partem, quae a Diacono canetur, nec librum osculandum Celebranti portabit.

224. Ibit deinde in cornu Epistolae post Diaconum propter orationes, quumque Diaconus cecinerit *Flectamus genua*, Subdiaconus, ut supra notatum est, cantabit *Levate*.

225. Post cantatas orationes, procedet cum Celebrante ad scamnum, planetam plicatam, si utetur, deponet, et cum Celebrante in planum Epistolae redibit subsistens iunctis manibus ad laevam illius. Ad ℣. *Venite adoremus* geniculabit cum ceteris paullum Crucem versus, et sequetur Celebrantem in tria illa loca, in quibus deteget Crucem.

226. Ad tertiam adorationem genibus flexis manebit in suppedaneo donec a Celebrante Crux imponetur cussino, assurgente deinde Celebrante, assurget una cum Diacono, genuflectet versus Crucem et descendens a latere de Altari, occurret Celebranti ipsumque ducet ad scamnum.

227. Ibi suo loco stabit donec Celebrans Crucem adoraverit, tum deponet manipulum, sedebit, calceos pedibus detrahet, ibitque cum Diacono Crucem adoratum, advertens ut tres distinctas genuflexiones, quemadmodum fecerit Celebrans, exsequatur.

228. Reversus ad scamnum calceabit iterum pedes, resumet manipulum et planetam quoque plicatam, si utetur, sedebit ad laevam Celebrantis, atque alternatim cum ipso et Diacono leget improperia.

229. Quum Diaconus referet Crucem ad Altare, nudabit caput, assurget et geniculabit.

230. Postea cum Celebrante et Diacono ante Altare procedet, genuflectet ad Crucem, recipiet biretum, operiet caput iunctisque manibus sequens Clerum, Diacono praeibit et proficiscetur ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum.

231. In aditu eiusdem sacelli caput nudabit, biretum tradet Caeremoniario vel clerico, transibit ad laevam Celebrantis, perget ante Altare, genuflexionem duplicem efficiet, assurget et in infimo gradu sinistrorsum pariter Celebrantis adgeniculabitur.

232. Celebrante incensum in thuribula iniiciente, genibus flexis permanebit, eidem thurificanti SS. Sacramentum sustollet partem posteriorem planetae velumque humerale ante pectus alligabit.

233. In processione iunctis manibus incedet ad laevam Celebrantis, eique in hymnis et psalmis recitandis respondebit.

234. Ad Altare maximum quum ventum erit, geniculabit

in gradu infimo, et postquam Celebrans SS. Sacramentum Diacono in manus dederit, detrahet ei velum humerale de humeris.

235. Dum Celebrans ponet incensum in thuribulum, non transibit ad dexteram eius, sed partem posteriorem planetae sustollet thurificanti.

236. Deinde cum Celebrante suppedaneum conscendet, genuflectet et ad dexteram Diaconi transibit. Infundet aquam in Calicem nullam a Celebrante petens benedictionem.

237. Genuflectet ac reversus ad laevam Celebrantis genuflexionem iterabit, ipsumque Celebrantem in thurificatione Oblatorum et Altaris prosequetur. Ampulla deinde ministrabit illi aquam ad manus abluendas.

238. Cum Celebrante et Diacono ad medium Altare gradum referet, genuflexionem faciet ibique subsistet. Ad verba *Orate fratres* non respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

239. Ad finem orationis *Libera nos quaesumus* etc. conscendet gradum superiorem ad laevam Celebrantis, geniculabit ad ostensionem Hostiae sacrae, sed partem posteriorem planetae Celebrantis nequaquam sublevabit.

240. Assurgente Diacono, assurget et Subdiaconus, qui accedet Celebranti sinistrorsum, et iterata deinde cum eo et cum Diacono genuflexione, transibit ad dexteram Celebrantis genuflexionemque renovabit.

241. Calicem deteget post Communionem, deinde pro ablutione Celebranti vinum et aquam ministrabit.

242. De Altari descendet, genuflectet in medio, ascendet ad latus Evangelii, Calicem abstierget, complicabit corporale, omniaque ad abacum reportabit.

243. Redibit ad laevam Celebrantis in suppedaneum; post orationem *Quod ore sumpsimus* etc, cum eo de Altari descendet, genuflectet, biretum recipiet, excedet de presbyterio, in cuius aditu operiet caput, ac Diaconum praecedens ad sacrarium proficiscetur.

244. Quo quum venerit, salutabit Crucem vel imaginem praecipuam, sacrisque indumentis exuetur.

§. 13. *In Sabbato sancto.*

245. In huiusce etiam diei functione expediet, ut Subdiaconus animo prospicipiat actiones quas erit exsecuturus.

246. Hora praestituta se parabit amictu, alba et cingulo, ac si uti licebit, planeta etiam violacea ante pectus plicata induetur.

247. Ad nutum Caeremoniarii sumet Crucem processionalem et ad portam Ecclesiae vel ad atrium, si erit, procedet, et loco quo monstrabitur subsistet.

248. Completa benedictione ignis et granorum thuris, ingredietur Ecclesiae portam, ibi subsistet eique manipulus violaceus imponetur.

249. Inde Crucem adhuc gestans ad Altare procedet tribus locis subsistens ad cantum *Lumen Christi*, ad quae tamen verba non genuflectet.

250. Ad Altare progressus consistet cum Cruce ante gradum infimum versus cornu Evangelii nullam faciens genuflexionem, tum perget ad legile una cum Diacono, ibique sinistrorsum legilis ac dextrorsum Diaconi usque ad totum canendum *Exultet* subsistet.

251. Absoluto cantu Praeconii, relinquet Crucem processionalem, se adiunget Diacono, genuflexionem ad Altare faciet et procedet ad scamnum Celebrantis, quocum redibit ad Altare a latere et in cornu Epistolae consistet prope dexteram Diaconi, ut in introitu Missarum solemnium.

252. Ibi permanebit dum canentur prophetiae. Ad orationes, quae prophetias subsequuntur, stabit post Diaconum ante infimum gradum, et cantato a Diacono ℣. ***Flectamus genua***, primus de genuflexione assurgens canet *Levate*. Ad orationem duodecimam non praemittitur genuflexio, nec ***Flectamus genua***, nec *Levate*.

253. Post prophetias, redibit ad scamnum cum Celebrante et manipulum demittet.

254. Procedet ad fontem baptismalem incedens ad sinistram

[illegible] fimbriam sinistram pluvialis sustollet. Genu- [illegible] quum ab eo discedet ac bireto caput operiet. [illegible] ingressum baptisterii quum venerit, caput nu- [illegible] assistet in hac benedictione et in admini- [illegible] baptismatis, videlicet stans ad laevam Celebrantis [illegible] sustollet ei quum aliquid aget super aquam. [illegible] aquae benedictae genuflectet, deinde dum populus [illegible] aspergetur, ad laevam Celebrantis assidebit. Ei- [illegible] abluenti manutergium et fimbriam pluvialis susti-

[illegible] Redibit, ut antea, ad Altare, ibique adstans Celebranti [illegible] genu flectet ad Crucem, ibit ad scamnum, et pla- [illegible] plicatam, si usus fuerit, demittet.

257. Si Ecclesia fonte baptismali carebit, post prophetias [illegible] ad scamnum, ibique manipulum et planetam plicatam, si [illegible] fuerit, deponet.

258. Deinde perget ante Altare ad laevam Celebrantis, genuflexionem faciet, geniculabit et super gradus ipsius Altaris procumbet, ponens caput et brachia super cussino ibi apparato.

259. Ad ℣. *Peccatores* assurget, genuflexionem Cruci efficiet, accipiet biretum, praecedet Diaconum, caput operiet apud ingressum presbyterii et ad sacrarium proficiscetur.

260. Ibi manipulum et tunicellam albi coloris sibi induet ac revertetur ad Altare Diaconum praecedens.

261. Ad ingressum presbyterii nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, se locabit ad laevam Celebrantis, reverentiam faciet ad chorum et ad Missam solemnem ad Altare introibit.

262. In hac Missa ritum servabit pro aliis Missis solemnibus praestitutum, exceptis iis, quae sequuntur.

263. *Agnus Dei* non recitatur. Subdiaconus ad *Pax Domini* non ascendet ad laevam Celebrantis, sed Calice a Diacono contecto, hic ad sinistram Celebrantis transibit. Transeunte Diacono ad laevam Celebrantis, Subdiaconus ad dexteram ascendet et genuflexionem cum Diacono exsequetur.

264. Post cantatam antiphonam *Vespere autem Sabbati*

quum intonabitur *Magnificat*, Subdiaconus transibit ad laevam Celebrantis in suppedaneo eique in thurificatione Altaris, ut in introitu, assistet.

265. Celebrante a Diacono thurificato, Subdiaconus suo loco manebit in plano ad latus dexterum Celebrantis, ubi a Diacono incensabitur, postquam chorum thurificaverit.

§. 14. *In processionibus.*

266. Quum processiones Litaniarum maiorum minorumque faciendae erunt, Subdiaconus hora praestituta praesto erit in sacrario atque induetur vestibus sacris, idest amictu, alba, cingulo et tunicella violacea et bireto caput operiet.

267. Ad nutum Caeremoniarii, reverentia facta Cruci vel imagini praecipuae sacrarii, procedet ad Altare capite operto ad laevam Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustollet, et ad fores sacrarii aqua benedicta se signabit.

268. Ubi ad presbyterium ventum erit, caput nudabit bireto, quod Caeremoniario tradet, Clerum in choro, si aderit, reverebitur, ut pro Missis solemnibus demonstratum est, et deveniens ante Altare genuflectet ac fimbriam pluvialis Celebrantis demittet.

269. Stabit ante Altare dum cantabitur ant. *Exurge, Domine*, deinde geniculabit in gradu infimo initio Litaniarum, advertens ut Celebranti genua submittenti pluviale sustollat.

270. Cantato ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, eodemque a Clero repetito, assurget ibique stans signum proficiscendi expectabit.

271, Quum discedendum erit, genuflexionem ad Crucem iterabit, receptoque a Caeremoniario bireto, caput rursus cooperiet.

272. In processione capite operto incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

273. Si qua in Ecclesia statio fiet in itinere, servabit methodum eamdem superius traditam pro accessu ad Altare, ac Celebranti orationem canenti de Sancto patrono una cum Diacono librum manu dextera sustinebit.

274. Postquam processio venerit ad Ecclesiam, in qua absolvetur, ante Altare caput deteget bireto, quod Caeremoniario tradet et genuflexionem efficiet.

275. Genibus flexis assistet precibus et orationibus, quae recitandae erunt, et librum Celebranti, ut superius innuimus, sustinebit.

276. Functione peracta, assurget, genuflexionem iterabit ad Altare, recipiet biretum, quo caput operiet, atque ordine superius indicato ad sacrarium revertetur et sacra vestimenta deponet, vel ministrabit Celebranti in Missa solemni, si huic officio delegabitur.

277. Hoc ipsum servabit in aliis processionibus extraordinariis, quae forte ab Episcopo pro aliqua publica necessitate indictae essent.

278. Quibus in processionibus quaedam sacrae reliquiae a Celebrante ferentur, Subdiaconus elatam sustinebit fimbriam dexteram pluvialis Celebranti incensum in thuribulum iniicienti, sinistram vero sublevabit dum Reliquiarum peraget thurificationem. In hoc casu incedet in processione capite nudato. Si sub finem processionis per Reliquias easdem benedictio donabitur, geniculabit in extremo suppedaneo et Celebranti pluviale sustollet.

§. 15. *In vigilia Pentecostes.*

279. Functio huius diei nulla alia re differt ab sabbato sancto praeter benedictionem ignis et Cerei paschalis.

280. Quocirca Subdiaconus planeta plicata, vel alba tantum indutus in sacrario, procedet ad Altare, et facta ad chorum et ad Altare reverentia, adscendet ad ipsum cum Celebrante, et canentur prophetiae, ad quarum finem post *Oremus* non cantabitur *Flectamus genua*, nec *Levate*.

281. Devenietur deinde ad fontis benedictionem ut in sabbato sancto, et ministrabitur etiam baptismum.

282. Completa benedictione fontis et baptismatis etiam ministratione, redibit ad Altare, et ante ipsum procumbet quum canentur Litaniae.

283. Missa solemnis iisdem atque aliae ritibus celebrabitur, neque ullis animadversionibus hac in re locus est.

§. 16. *Pro Pentecoste eiusque octava.*

284. Subdiaconus osculatus manum Celebrantis, et cantata Epistola advertet ut sine mora transferat Missale cum legili seu cussino ad latus Evangelii, et in extremo suppedaneo ad laevam Celebrantis geniculabit ad ℣. *Veni Sancte Spiritus, reple* etc.

§. 17. *In processione SS. Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento.*

285. Post sumptionem Calicis exsequetur quod monuimus fer. V. in Coena Domini, et sub finem Sacri quum Calicem operturus erit et ad abacum relaturus, servabit ea quae tradita sunt pro Missa solemni ante SS. Sacramentum publice propositum.

285. Peracto Sacro, se adiunget sinistrorsum Celebranti in suppedaneo, cum eo genuflectet ad SS. Sacramentum, de Altari a latere descendet, perget ad scamnum ibique manipulum deponet.

287. Si Celebrans dum stabit prope scamnum, incensum in thuribula immittet, meminerit accedere ad dexteram ipsius et fimbriam dexteram pluvialis eius sublevare (*a*).

288. Deveniet ante Altare ad laevam incedens Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet.

289. Ante Altare genuflexionem duplicem exsequetur prope infimum gradum, super quem deinde geniculabit adstans Celebranti sinistrorsum.

290. Si Celebrans incensum in bina thuribula imittet stans ante Altare, consurget cum eo, accedet ad dexteram ipsius ut fimbriam dexteram pluvialis sustineat thus in thuribula ingerenti.

(*a*) In expositione de quadraginta horis praescribitur ab Instructione Clementina, ut Celebrans thus iniiciat in thuribula, stans prope scamnum postquam pluviale indutus sit.

291. Rursus adgeniculabitur in infimo gradu sinistrorsum [illegible].

292. Eidem Celebranti SS. Sacramentum thurificanti sublevabit fimbriam sinistram pluvialis.

293. Eidem ante pectus velum humerale alligabit.

294. Dum Diaconus facta genuflexione ad SS. Sacramentum, quod Celebranti tradiderit, assurget, Subdiaconus etiam consurget, qui prompte se tenens ad laevam Celebrantis, convertetur cum ipso ad populum et proficiscetur in processionem.

295. In processione incedet ad laevam Celebrantis, sustinens ipsi fimbriam pluvialis, et respondebit eidem in recitandis hymnis et psalmis, qui semper incipientur a Celebrante, ideoque hic semper in fine psalmorum recitabit *Gloria Patri*.

296. Si processio flectet iter ad aliquam Ecclesiam vel ad aliquod Altare hac de caussa erectum, quum venerit ante Altare submittet genua in infimo gradu, quumque Celebrans SS. Sacramentum Diacono tradiderit, velum humerale ante pectus eius expediet.

297. Assurget una cum Celebrante, approximabit ad eius dexteram, et dexteram pluvialis fimbriam sustollet ei quum thus iniiciet in thuribulum.

298. Geniculabit rursus ad laevam Celebrantis, eique SS. Sacramentum thurificanti fimbriam sinistram pluvialis sublevabit et genibus flexis manebit; deinceps manu dextera librum sustinebit, ex quo ipse Celebrans orationem recitabit.

299. Simul ac cantata erit oratio, alligabit iterum velum humerale ante pectus Celebrantis, et ab ipso quum SS. Sacramentum acceptum fuerit, assurget atque adstans sinistrae illius se convertet et processionis ordinem iterum sequetur.

300. Processione ad Ecclesiam reversa, submittet genua in infimo gradu et velum humerale expediet Celebranti postquam ipse Sacramentum Diacono tradiderit.

301. Consurget deinde cum Celebrante, appropinquabit dexterae eius et incensum in thuribulum ingerenti fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

302. Thure immisso, ut supra, geniculabit rursus ad lae-

vam Celebrantis, et in thurificatione SS. Sacramenti fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

303. Librum ex quo Celebrans orationem cantabit, manu dextera sustinebit, deinde velum humerale ante pectus eius alligabit.

304. Ad Altare cum Celebrante adscendet, sustinens ei fimbriam pluvialis, geniculabit in extremo suppedaneo, et Celebranti benedictionem impertienti dexteram pluvialis fimbriam sublevabit.

305. Post benedictionem de Altari descendet cum Celebrante, geniculabit in infimo gradu, et reverentia profunda peracta, velum humerale eidem Celebranti enodabit.

306. Reposito in tabernaculo SS. Sacramento, ac Diacono ad dexteram Celebrantis reverso, assurget simulque cum Celebrante et Diacono genuflexionem ante SS. Sacramentum exsequetur.

307. Recepto deinde bireto, incedens ad laevam Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit, caput operiet, redibit ad sacrarium et sacra indumenta deponet.

308. Quod si SS. Sacramentum manebit adhuc in Altari expositum, genuflexione duplici in plano utetur, ac revertetur, ut supra, ad sacrarium, cavens tamen ne bireto prius caput operiat, quam extra conspectum SS. Sacramenti pervenerit.

§. 18. *Ad exsequias*

309. In exsequiis seu funeribus, relate ad Missam, servabit ea quae superius pro Missa solemni de requie tradita sunt.

310. Peracto Sacro, conscendet suppedaneum, coibit cum Celebrante sinistrorsum et genuflexione facta ad Crucem Altaris, ad scamnum a latere descendet.

311. Ibi manipulum demittet, sumet Crucem processionalem, sese addet acolythis et ibit ante Altare in extremo presbyterio, ad Altare conversus.

312. Genuflexione facta ab acolythis binisque clericis altero vasculum aquae benedictae, altero thuribulum ferente, se

convertet et passu gravi incedet super suam sinistram ad tumulum vel ad feretrum.

313. Si cadaver abfuerit, consistet ad extremitatem tumuli inter portam Ecclesiae et tumulum ipsum, licet exsequiae pro Episcopo vel Presbytero celebrentur. Sin aderit cadaver, consistet ad caput cadaveris, incedens semper circa ipsum et ad suam sinistram, donec eo devenerit.

315 Quum ad locum, quo standum erit, pervenerit, subsistet et ad suam commoditatem poterit Crucis pedem in pavimento ponere, eamque utraque manu sustinebit.

315. Non movebitur inde, nisi absolutione peracta.

316. Si cadaver efferendum sit ad cqemeterium, proficiscetur ad nutum Caeremoniarii, et illuc quum venerit, se sistet ad caput cadaveris.

317. In reditu ad sacrarium sive a coemeterio sive ab Ecclesia, procedet via breviori ad sacrarium ipsum, ibique Crucem deponet et sacris indumentis exuetur.

318. Sin absolutio fieret super pannum nigrum vel super tumulum ante Altare erectum, consistet ad laevam Celebrantis in plano a cornu Epistolae.

219. Celebranti incensum in thuribulum ingerenti appropinquabit dextrorsum et fimbriam pluvialis sustollet.

320. Conscendet suppedaneum cum Celebrante, stabit ad sinistram eius conversus ad tumulum sive ad pannum nigrum, quum aspergetur et thurificabitur.

321. Post aspersionem et thurificationem convertetur cum Celebrante ad Altare, et stabit ad laevam eius dum canentur preces et oratio.

322. Completa absolutione, descendet cum Celebrante de Altari, et facta ad illud genuflexione, cum eo redibit ad sacrarium, ubi vestes sacras deponet.

DE OFFICIO DIACONI IN SACRIS FUNCTIONIBUS.

CAPUT XIII.

§. 1. *In Missa solemni.*

1. Diaconus praesto erit in sacrario ante horam constitutam, et animo perpendet cantum Evangelii et *Ite Missa est*, seu *Benedicamus Domino* secundum qualitatem ritus et festi.

2. Ad nutum Caeremoniarii lavabit manus, si necesse fuerit, deinde ad tabulam, in qua disposita erunt sacra paramenta, adiuvante aliquo acolytho, sibi induet amictum, albam, cingulum, stolam, quam humero sinistro imponet et cingulo super latus dexterum inhibebit, dalmaticam postremo et manipulum (*a*).

3. Quum paratus erit Celebrans, bireto caput operiet et sistet ad dexteram eius.

4. Signo dato exeundi e sacrario, discedet de loco, quo sacras vestes sibi induerit, nudabit caput et facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii reverentia, et ad Celebrantem inclinatione, cooperto capite, iunctis manibus Subdiaconum subsequetur.

5. Ad fores sacrarii, deteget caput bireto, quod in manum sinistram transmittet, digito medio manus dexterae accipiet a Caeremoniario aquam benedictam, quam conversus ad suam dexteram porriget Celebranti, se convertet deinde, ut antea, signabit seipsum, biretum dextera recipiet, quo capite cooperto, ad Altare procedet.

6. Si transeundum sit ante Altare, in quo asservetur SS. Sacramentum, nudabit caput, et stante ad laevam eius Celebrante, genuflexionem efficiet. Advertat, ut Celebrantem genuflectentem sinistra manu sustineat infra brachium dexterum.

(*a*) Celebrantem a Diacono adiuvandum esse in induendis sacris vestimentis a rubrica nullibi praescribitur.

Tum rursus cooperiet caput et suum locum recipiet post Subdiaconum.

7. Item si transibit ante Altare Sancti alicuius de quo celebrabitur festum, vel Reliquiae insignes expositae sint, una cum Celebrante profunde inclinabitur, sed non sustinebit eum, quia non genuflectet.

8. Quum ad Altare maximum (*a*) venerit et presbyterium introiverit, biretum tradet Caeremoniario, se diriget ad suam dexteram, et expectabit donec Celebrans adstet suae sinistrae, ut ab ipso recipiat biretum quod tradet. Dum biretum Celebrantis utraque manu accipiet, primo manum eius, deinde biretum culmen versus osculabitur. Postea biretum Celebrantis Caeremoniario committet.

9. Si Clerus in choro iam aderit, subsistet in aditu praedicto cum Celebrante, quocum reverentiam Clero faciet primo ad partem versus Evangelii, deinde ad alteram versus Epistolae. Quod si Clerus Celebrantem et Ministros praecesserit in accessu ad Altare, reverentia ad chorum omittetur.

10. Veniet cum Celebrante ante Altare, ibique dum Celebrans reverentiam peraget, ad Crucem genuflectet. Si Diaconus erit Canonicus, et in sua Ecclesia ministrabit, pro genuflexione reverentiam profundam ad Crucem efficiet, idemque faciet etiam deinceps quum genuflexio ad Crucem praescribetur.

11. Respondebit Celebranti ad confessionem, se signabit quum id faciet Celebrans, et ad *Gloria Patri* inclinabitur. Ad recitandum *Misereatur tui* modice inclinabitur versus Celebrantem, sed *Confiteor* recitabit profunde inclinatus, se paullum vertens ad Celebrantem in pronunciandis verbis *Tibi Pater* et *Te Pater*. Postquam Celebrans recitaverit *Misereatur vestri* etc. eriget se, et ad versiculos *Deus tu conversus* etc. inclinabitur eadem ratione ac Celebrans.

(*a*) Non solum hac paragrapho, sed passim usurpavimus haec verba *Altare maximum*, vel *Altare maius* et similia, ut significaremus Altare illud, in quo canetur Missa, quae regulariter canenda esset in primario seu cardinali. Si qua iusta caussa caneretur in Altari, diverso a principali, expressio superius indicata applicetur Altari, in quo functio peragetur.

12. Dicto a Celebrante *Oremus*, is manu dextera pectori applicita, sinistra fimbriam anteriorem vestium sublevabit Celebranti ad Altare ascendenti simulque cum eo suppedaneum conscendet.

13. Hoc facto, dimittet vestem Celebrantis et stabit iunctis manibus.

14. Quum Celebrans osculabitur Altare, non genuflectet.

15. Postquam Celebrans Altare osculatus erit, naviculam a thuriferario accipiet manu sinistra ad imam eius partem. Dextera naviculam aperiet, sumet cochleare vacuum, idest sine incenso, illud in summitate osculabitur et porriget Celebranti deosculans eius manum dum accipiet. Ministrans autem cochleare Celebranti advertat, ut pars summitatis manubrii ad ipsum Celebrantem versa sit. Eodem tempore quo porriget cochleare Celebranti, dicet ipsi *Benedicite, Reverende Pater* (a) deinde illi parti naviculae, quae clausa erit, dexteram applicabit.

16. Incenso in thuribulum a Celebrante immisso, manu dextera recipiet ab eo cochleare, deosculans primum manum eius deinde cochleare ipsum in summitate, quod in navicula reponet: naviculamque postea clausam thuriferario restituet.

17. Eodem tempore quo naviculam manu sinistra reddet thuriferario, dextera ab eo thuribulum accipiet prope summitatem catenularum, ac thuribulo ad extremitatem catenularum prope cooperculum sinistra sumpto, manubrium, cui catenulae appenduntur, deosculabitur. Tum Celebranti thuribulum ministrabit, et osculabitur dexteram eius dum illud accipiet. Advertet, ut in manum dexteram eius thuribulum tradat ex parte extremitatis catenularum prope cooperculum, simulque sinistram suam sub dexteram eius et in sinistram ipsius ponat manubrium, ex quo catenulae dependet.

18. Postea, dum Celebrans reverentiam, ipse genuflexionem Cruci efficiet, ac modice et concinne partem posteriorem planetae Celebrantis sinistra manu sustollet, pectori interea dex-

(a) Titulus *Reverendissime Pater* conveniet tantum Episcopis. Multo plus autem dedeceret alterum titulum non ecclesiasticum, sed laicalem addere, cuiusmodi sunt *Illustrissime* vel *Excellentissime*.

teram applicans extensam. Quotiescumque vero Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem exsequetur, quin Celebrantis planetam, ut declaratum est, relinquat.

19. In thurificationis exitu, videlicet quum Celebrans ultimum ductum thuribuli faciet versus partem anteriorem Altaris in latere Epistolae, Diaconus demittet planetam Celebrantis, descendet in gradum superiorem ex eadem parte, manum dexteram Celebrantis osculabitur, dexteram suam sub illius dexteram ponet, ac sinistra summitatem catenularum a sinistra itidem Celebrantis prehendet, deosculans etiam thuribuli manubrium, cui catenulae ipsae appenduntur. Deinde de Altari descendet in planum eiusdem lateris Epistolae, et Celebrantem tribus ductibus thurificabit, ante et post thurificationem profunda eum honorans reverentia. (*a*)

20. Ex eadem deinde parte gradum superiorem conscendet, et iunctis manibus adstabit Celebranti dextrorsum.

21. Alternatim cum Celebrante recitabit *Kyrie eleison, Christe eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.*

22. Si dum canitur *Kyrie*, sedendum erit, descendentem de Altari Celebrantem, Diaconus se convertens dextrorsum, ac descendens ad laevam eius manu dextera sustinebit sub brachio sinistro super gradius, manum interea sinistram tenens ante pectus extensam.

23. Ad scamnum quum venerit, advertat ut sinistra sublevet partem posteriorem planetae Celebrantis, ne illi insideat, biretum Celebrantis a Caeremoniario accipiet, quod osculabitur in summitate eique porriget ex parte anguli elati de medio, quae in capite respondet auri dexterae, et deosculabitur manum eius momento quo accipiet. Postea sumet biretum suum, quod sustinens ante pectus utraque manu, inclinabitur ad Subdiaconum, sedebit suo loco, idest a dexteris Celebrantis et bireto operiet caput (*b*). Sedens autem ambas manus extensas prope genua ponet.

(*a*) Si Altare multos haberet gradus, non oportebit ut Diaconus descendat in pavimentum, sed sistere poterit in gradu tertio ad Celebrantem thurificandum.

(*b*) Iuvat heic rursus monere, ut iam de Subdiacono agentes docui-

24. Sub finem *Kyrie* cantati, ad nutum Caeremoniarii nudabit caput, assurget, biretum in scamno relinquet, se convertet Celebrantem versus, biretum ab ipso accipiet eius manum et biretum deosculans, quod tradet Caeremoniario, vel ponet in scamno quo loco sedet Celebrans, atque advertet ut partem posteriorem planetae Celebrantis de postergali seu dorsuali scamni, in quo sedebat, removeat.

25. Decedet de scamno cum Celebrante, manibus iunctis semper eum sequens dextrorsum, et antequam veniat ad medium Altare, reverebitur chorum ex parte quae spectat ad latus Epistolae, deinde ex altera ad latus Evangelii, cavens etiam in hac actione, ne minimum quidem recedat a dexteris Celebrantis, ita ut quum salutabit versus cornu Epistolae, paullum acceleret gradum, retardet autem quum alteram partem a cornu Evangelii salutabit, ut quemadmodum docuimus, in eadem linea et dextrorsum Celebrantis se perpetuo contineat.

26. Ad Altare autem veniens, dum Celebrans reverentiam, ipse genuflexionem efficiet Cruci, fimbrias anteriores vestium Celebrantis, donec conscenderit suppedaneum, sustollet. Tamen subsistet in gradu superiore infra suppedaneum se confestim locans post Celebrantem.

27. Quod si Celebrans dum canetur *Kyrie* cum Ministris non considebit, sub finem cantus eiusdem, Celebrantem ad medium Altare procedentem sequetur Diaconus incedens in gradu superiori, nec genuflectet quum devenerit in medium.

28. Ad intonationem *Gloria in excelsis* inclinabit caput ad verbum *Deo* et sine genuflexione conscendet suppedaneum, veniet ad dexteram Celebrantis, cumque ipso continuabit recitationem hymni praedicti, inclinabit caput ad verba *Adoramus te: Gratias agimus* etc. seque signabit ad verba *Cum Sancto Spiritu* etc.

29. Genuflexionem deinde, quum Celebrans reverentiam, in suppedaneo ad Crucem exsequetur, de Altari a latere descendet

mus quod sacri Ministri, antequam consideant oportet ut se ad invicem salutent inclinatione, quae nequaquam respicere Celebrantem debet.

cum Celebrante, comitans eum et tradens ipsi biretum, omniaque exsequetur, quae superius ad cantum *Kyrie* praescripta sunt.

30. Dum canentur verba *Adoramus te: Gratias agimus* etc. caput nudabit ponens biretum prope genu dexterum, advertens ut hanc actionem nudandi operiendique capitis eodem tempore cum Celebrante et Subdiacono adimpleat.

31. Sub exitum cantus *Gloria*, caput nudabit, assurget, biretum a Celebrante accipiet, salutabit chorum, veniet ad Altare, omniaque prorsus quae superius tradita sunt in finem *Kyrie*, exsequetur.

32. Ad *Dominus vobiscum* stabit in gradu superiori post Celebrantem, ipsumque, statim ac illa verba cecinerit, sequetur incedens in gradu eodem. Ad cantum orationis vel orationum, si plures numero fuerint, permanebit post eum in gradu praedicto; ad verbum *Oremus* inclinabitur Crucem versus, itemque si in oratione nominabitur Iesus Christus; sin Beata Virgo vel Sanctus de quo celebratur officium vel commemoratio, inclinabitur versus librum.

33. In fine ultimae orationis sine genuflexione incedens in gradu eodem ibit ad dexteram Celebrantis, cui submissa voce respondebit *Deo gratias* in fine Epistolae, eique, si opus fuerit Missalis folium evolvet.

34. Epistola, Graduali et Tractu etiam seu Sequentia a Celebrante lectis, ulterius progredietur et subsistet in latere Altaris ex eadem Epistolae parte.

35. Dum Celebrans benedictionem impertietur Subdiacono post cantum Epistolae, quin de loco moveatur, ad Subdiaconum se vertet, tum pristinam positionem recipiet.

36. Quum Celebrans leget Evangelium, seque in fronte, in ore et in pectore signabit, Diaconus quoque signabit sese et statim conversus dextrorsum descendet de gradibus Altaris, et in plano pavimenti Evangeliarium accipiet a Caeremoniario vel ab aliquo acolytho, et reverentiae, quam ille faciet, respondebit.

37. Librum sustinebit utraque manu applicita ad eius extremitates inferiores, admotum pectori, eiusque apertura Diaconi ipsius latus sinistrum respiciet.

38. Progredietur versus partem anteriorem Altaris, salu-

tabit Clerum in choro versus cornu Epistolae primo, deinde alteram ipsius partem versus cornu Evangelii.

39. Ante Altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, suppedaneum conscendet, librum in medio Altari ponet, ibique stabit donec Celebrans Evangelii lectionem peregerit.

40. Postquam Celebrans, lecto Evangelio, redibit ad medium Altare, Diaconus aliquantum recedet in eodem suppedaneo versus cornu Epistolae, adstans tamen dexterae Celebrantis.

41. Deinde incensum Celebranti ministrabit, sicut monuimus superius ad Introitum, ac navicula thuriferario reddita, convertetur dextrorsum, geniculabit in extremo suppedaneo, orationemque recitabit « Munda cor meum ac labia mea, om-« nipotens Deus, qui labia Isaiae prophetae calculo mundasti « ignito, ita me tua grata miseratione dignare mundare, ut San-« ctum Evangelium tuum digne valeam nuntiare. Per Christum « Dominum nostrum. Amen. » Assurget, sumet de Altari Evangeliarium, ut antea, et conversus ad Celebrantem, videlicet dextrorsum habens Altare, genua submittet in suppedaneo et benedictionem petet ab ipso Celebrante, dicens *Iube, Domne, benedicere*. Benedictionem, quin se signet, accipiet a Celebrante, eiusque osculabitur manum dexteram, quam hac de caussa in summitate libri Evangeliorum ponet. Assurget, reverentiam faciet Celebranti, de Altari descendet, ante ipsum se adiunget Subdiacono, qui ei adstabit sinistrorsum.

42. Si fuerit Canonicus, et in Ecclesia sua ministraverit, benedictionem petet et accipiet, stans profunde inclinatus ante Celebrantem, cuius manum osculabitur.

43. Ubi descenderit ante Altare genuflectet ad Crucem cum Subdiacono, acolythis et thuriferario, tum Clerum in choro reverebitur primo versus cornu Epistolae, deinde Evangelii. Sequetur postea Subdiaconum et perget ad Evangelium canendum in latere quod Evangelii nominatur, linea eadem atque anguli infimi gradus, dextrorsum habens Altare.

44. Quo quum venerit, Subdiaconus consistet ante ipsum: ipse autem aperiet librum ac Subdiacono tradet sustinendum. *(a)*.

(*a*) Si in Ecclesia adhibebitur legile ad canendum Evangelium, ut solent quaedam cathedrales, Diaconus ponet librum in legili, eumque aperi et

45. Iunctis manibus canet *Dominus vobiscum:* quum a choro responsum erit *Et cum spiritu tuo,* aperiet manus, laevam in libro ponet, et pollice dexterae, quae aperta erit, signum Crucis ad initium Evangelii, quod incidit in diem, efficiet canens *Sequentia:* tum sinistram apertam ponens infra pectus, et dextera pariter aperta, signum Crucis pollice dextero sibi in fronte imprimet canens *Sancti,* alterum signum in ore canens *Evangelii,* tertium in pectore canens *secundum* et iungens manus canet *Matthaeum,* vel *Lucam* etc.

46. Dum a choro respondebitur *Gloria tibi, Domine,* thuribulum accipiet a thuriferario, librum thurificabit in medio, sinistrorsum et dextrorsum sui, thuribulum reddet thuriferario, et iunctis manibus Evangelium cantabit. Quum nominabit Iesum Christum vel B. Virginem, vel Sanctum, de quo celebratur festum, caput versus librum, nunquam versus Altare inclinabit (*a*).

47. Evangelii cantu absoluto, Subdiaconus deprimet librum, et Diaconus monstrabit ei principium textus, quem debebit Celebrans deosculari (*b*).

48. Diaconus recedet unum aut duos passus sinistrorsum, ut locum det Subdiacono transeundi, et Celebrantem versus convertetur.

49. Postquam Celebrans deosculatus erit librum, Diaconus thuribulum accipiet a thuriferario, triplici ductu thurificabit ipsum Celebrantem, prius et postea reverentia prosequens eum, ac thuribulum thuriferario restituet.

50. Procedet dein ad Altare, gradum superiorem conscendet ac genuflectet.

51. Ad intonationem symboli, si canendum erit, caput inclinabit ad verbum *Deum* et sine ulla alia genuflexione, ad dexteram Celebrantis ascendet in suppedaneum.

52. Ad ℣. *Et incarnatus* etc. genuflectet, quin innitatur

(*a*) Si ad canendum Evangelium adhibebitur legile, Diaconus adstabit illi iunctis manibus, non vero ponet eas super libro vel super legili.

(*b*) In casu praedicto, post cantatum Evangelium Diaconus sumet librum de legili, apertum Subdiacono tradet et initium sacri Textus ei monstrabit.

Altari, et assurgens Celebrantem prope brachium eius dexterum manu sinistra sustinebit. Id faciet etiam deinceps quum genuflectet, scilicet nec manus applicet Altari, et Celebrantem genuflectentem sustineat. (*a*)

53. Fine facto recitandi symboli, genuflectet in suppedaneo, se convertet super dexteram suam, adibit ad scamnum cum Celebrante, ibique, sicut ad *Gloria*, sedebit.

54. Dum canetur ℣. *Et incarnatus* etc. nudabit caput atque inclinabitur.

55. Quum a cantoribus incipietur ℣. *Crucifixus etiam* etc., caput nudabit, assurget, biretum relinquet in scamno, perget ad abacum et sumet bursam, quam ambabus manibus elatis feret ad altitudinem vultus sui, attendens ut aperturam bursae convertat seipsum versus. Sumptam bursam deferet ad Altare, faciens reverentiam profundam ad Celebrantem quum transibit ante ipsum, deinde ad partem Cleri, quae considebit versus cornu Epistolae, postremo ad alteram partem Cleri quae aderit in choro versus cornu Evangelii.

56. Ante Altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, conscendet suppedaneum, bursam ponet in medio Altari, laeva sustinebit sublatam, ac dextera extrahet corporale. Deinde manu dextera acceptam ponet versus cornu Evangelii prope medium Altare, applicans eam candelabris, vel gradui, in quo insistunt candelabra, et sinistram interea ponet super Altari. Tum corporale in media mensa utraque manu explicabit, et corporali admovebit Missale cum cussino vel legili. In suppedaneo ipso iterabit genuflexionem ad Crucem, descendet a latere de Altari, redibit ad scamnum, biretum sumet, et in suo loco convertetur ad Subdiaconum, quem reverebitur, et caput bireto operiens sedebit.

57. Ad nutum Caeremoniarii sub finem Symboli cantati, nudato capite, assurget, biretum in scamno relinquet, biretum Celebrantis accipiet, manum et biretum eius deosculans, se adiun-

(*a*) Perpendat expressionem rubricae *genuflectet* recitando ℣. *Et incarnatus* etc

[illegible] [illegible]extrorsum et reverentia chorum salutabit, ut [illegible]

[illegible] [illegible] procedens, genuflectet ad Crucem, extremi[illegible] vestium Celebrantis sustollet, ascendet cum eo ad [illegible] gradu superiori post ipsum Celebrantem consistet.

[illegible] [illegible] a Celebrante *Oremus*, sine genuflexione con[illegible] [illegible]aneum ad dexteram illius.

[illegible] Quum Subdiaconus afferens calicem venerit ad Altare [illegible] [illegible] deposuerit in Altari ipso, Diaconus calicem deteget veli [illegible]eralis extremitate, qua erit contectus.

61. Si inter Sacrum omissum erit symbolum, Subdiaconus super calice afferet bursam cum corporali. In hoc casu Diaconus post amotum e bursa velum humerale, sumet eam, corporale inde extrahet, ponet eamdem versus cornu Evangelii, ut superius monuimus, et corporale in medio explicabit.

62. Postea pallam contengentem patenam cum hostia amovebit et ponet in Altari; patenam cum hostia sumet utraque manu, seu pollice et indice manus utriusque, eamdem patenam cum hostia porriget Celebranti, advertens ut sinistrum brachium suum supponat brachio dextero Celebranti, dum eam ipsi ministrabit.

63. Si particulae consecrandae erunt ac si erunt intra pixidem, observabit ea quae deinceps trademus in paragrapho *de Communione Cleri in Missa solemni.*

64. Post haec accipiet calicem, quem super Altare ante se habebit, ponens sinistram prope nodum calicis ipsius; pollici sinistrae imponet purificatorium, qui calicis pedem cooperiat, ut defendatur si forte qua gutta vini vel aquae de ampullis decideret.

65. Ampullam vini a Subdiacono ministratam in calicem infundet quantum monstrabit Celebrans, et ampullam aut reponet in pelvicula, aut tradet Caeremoniario. Aqua in calicem a Subdiacono infusa, dextera sumet purificatorium, quo guttas sparsas in interioribus calicis partibus absterget.

66. Purificatorium in Altari relinquet, calicem sumet apponens dexteram cuppae et sinistram subtus pedem, Calicem

prope pedem osculatus porriget Celebranti deosculans manum eius, cavebit autem ne brachium suum sinistrum superimponat dextero Celebrantis, ut monuimus de patena, quo momento calicem ei ministrabit.

67. Dein manum dexteram sub pedem calicis supponet, et sinistra pectori applicita oculisque ad Crucem elevatis, recitabit cum Celebrante oblationis formulam, id est. « Offerimus » tibi, Domine, calicem salutaris tuam deprecantes clementiam, » ut in conspectu divinae Maiestatis tuae pro nostra et totius » mundi salute in odorem suavitatis ascendat. Amen. »

68. Hac formula recitata, removebit manum a calice, quem a Celebrante positum super corporale, palla cooperiet.

69. Patenam manu sinistra, purificatorium dextera accipiet, Purificatorio autem absterget patenam, quam tradet Subdiacono et purificatorium complicatum prope corporale ponet ad dexteram Celebrantis.

70. Profecto ab Altari Subdiacono, accipiet naviculam a thuriferario, et Celebranti, sicut ad introitum, incensum ministrabit. Dein tradet ei thuribulum, et advertet ut in thurificatione oblatorum manum dexteram ponat ad pedem calicis et sinistra partem posteriorem planetae Celebrantis sustollat.

71. Postquam Celebrans thurificaverit oblata, sinistra planetem adhuc sustinens, dextera calicem a medio Altari amovebit ponetque versus cornu Epistolae intra extremitatem corporalis, et genuflectet. Cruce a Celebrante thurificata, manu dextera calicem reponet in medio corporali, genuflexionem iterabit et Celebrantem in Altaris thurificatione comitabitur.

72. Si medio in Altari expositae palam essent Reliquiae Sancti illius, cuius festum celebratur, post Crucis thurificationem, genuflectet rursus, et post thurificationem Reliquiarum reponet calicem in medio, genuflexionem renovabit et Celebrantem, ut supra, comitabitur. (*a*)

73. Thurificatione peracta, thuribulum a Celebrante, sicut

(*a*) Id praescribitur dummodo mos sit thurificandi Reliquias expositas in medio Altari, ut alio loco notatum est.

ad introitum, recipiet, de Altari descendet, Celebrantem ipsum, deinde chorum thurificabit iuxta regulam traditam cap. V. huius libri.

74. Reversus ad Altare post thurificationem chori, genuflectet in medio post Subdiaconum, ibit ante gradum infimum in angulum lateris Epistolae, se convertet ad Subdiaconum, qui eum binis ductibus thurificabit, salutans ipsum ante et post thurificationem. Se deinde convertet dextrorsum, thuribulum thuriferario tradet, ascendet ad Altare, subsistet in gradu superiori post Celebrantem, genuflectet ad Crucem, sinistrorsum se convertet atque a thuriferario accipiet thurificationem, post quam rursus ad Altare convertetur, permanens loco eodem.

75. Ad postrema verba praefationis cantatae, sine genuflexione suppedaneum conscendet ad dexteram Celebrantis, cum eo recitabit Trisagium paullulum inclinatus, se eriget ad *Benedictus qui venit,* seque signabit.

76. Trisagio recitato, sine genuflexione se convertet super dexteram suam, de suppedaneo descendet, genuflexionem faciet in medio gradu superiori et ad sinistram transibit Celebrantis, cui quod legere debebit, indice manus dexterae monstrabit, et folia etiam Missalis evolvet, quum erit necesse.

77. Ad *Memento* vivorum nec non ad alterum mortuorum, recedet paullum a Missali, iterumque appropinquabit, quum Celebrans orationem praescriptam recitare continuabit.

78. Ad orationem *Quam oblationem* etc. se convertet sinistrorsum, de suppedaneo descendet, genuflexionem faciet in medio gradu superiori ibique consistet a dexteris Celebrantis.

79. Si particulae in pixide consecrandae erunt, exsequetur quod inferius docebimus.

80. Quum Celebrans proferendi caussa verba consecrationis inclinabitur, Diaconus loco praedicto in extremitate suppedanei geniculabit.

81. Dum Celebrans, prolatis verbis consecrationis, genuflectet, Diaconus profunde inclinabitur, sinistra manu acceptam partem posteriorem planetae paullum sustollet, applicans dexteram ante pectus extensam, et planetam demittet, quum Ce-

lebrans post elevationem genuflectet; assurget, calicem deteget, pallam ponens super Altare, et genuflectet, ut antea.

82. Si Particulae consecratae fuerint in pixide, sequetur documenta, quae respectiva paragrapho deinceps tradentnr.

83. Calice consecrato, postquam Celebrans genuflexionem peregerit, planetam, ut antea, sustollet, profunde inclinabitur et dum Celebrans demittet Calicem post elevationem, relinquet planetam, assurget, Calicem cooperiet et simul cum Celebrante genuflectet.

84. Transibit deinde ad laevam Celebrantis, genuflectens quum accesserit ad eum sinistrorsum, non vero quum transibit in medium Altare.

85. Celebranti assistet ad Missale, evolvens folia et quod legendum erit ei monstrans.

86. Ad *Memento* pro defunctis, recedet aliquantulum a Missali, ut superius notatum est.

87. Quum Celebrans iungens manus dicet *Per quem haec omnia* etc. Diaconus genuflectet, discedet a laeva Celebrantis, et sine genuflexione in medio transibit ad dexteram illius detegetque Calicem post verba *praestas nobis*.

88. Genuflexionem cum Celebrante efficiet, deteget Calicem eumque rursus cooperiet post verba *omnis honor et gloria* et postquam Celebrans pollicem et indicem dexterae manus super Calicem ipsum excusserit. Iterum operto Calice, genuflexionem cum Celebrante iterabit et a dexteris eius permanebit.

89. Ad verbum *Oremus* cantatum inclinabit caput versus Sacramentum, et ad altera verba *audemus dicere* genuflectet, se convertet ad dexteram, descendet de suppedaneo et se sistet in gradu superiori, siue ulla alia genuflexione, iunctisque manibus ibi manebit.

90. Dum canetur autem *Pater noster*, ad verba *Et dimitte nobis* etc. genuflectet quo loco erit, suppedaneum conscendet iterum ad dexteram Celebrantis, patenam a Subdiacono accipiet manu dextera, ad sinistram suam transmittet, purificatorio absterget, atque elatam super Altare cum purificatorio ipso prope corporale dextera sustinebit.

submissa voce respondebit Celebranti *Sed libera nos a* [illegible] manum obsculabitur dum patenam ipsi tradet et [illegible] in Altari demittet.

92. Quum Celebrans se patena signabit, Diaconus palla deteget Calicem; et genuflexionem cum Celebrante efficiet.

93. Post *Pax Domini* etc. respondebit submissa voce *Et cum spiritu tuo*, Calicem rursus palla cooperiet, cum Celebrante genuflectet ad Sacramentum, cumque eo recitabit *Agnus Dei* etc. paullum inclinatus et pectus percutiens.

94. Recitato *Agnus Dei* tertia vice, sine genuflexione in suppedaneo submittet genua a dexteris Celebrantis: assurget, osculabitur Altare, quin superimponat manus, se convertet ad Celebrantem, eique pacis osculum praebenti respondebit *Et cum spiritu suo*, manusque interea supponet cubitis illius, faciem suam admovens ad Celebrantis faciem sinistrorsum, ac pace accepta, reverentiam illi faciet.

95. Post haec genuflectet, se convertet dextrorsum, descendet de suppedaneo gradum unum, pacem dabit Subdiacono, manus illi imponens humeris et dicens *Pax tecum*. Pace data, reverebitur ipsum, conscendet suppedaneum ad sinistram Celebrantis, genuflectet et subsistet ad Missale ut folia evolvat et monstret Celebranti quae recitanda erunt. Genuflectente Celebrante, et ipse genuflexionem efficiet.

96. Ad sumptionem Hostiae et Calicis inclinabitur, ac si fiet Communio, sequetur documenta relativa, quae deinceps trademus.

97. Quum Subdiaconus Celebranti ablutionem ministrabit, Diaconus folia evolvet Missalis ad signum Missae, quae incidit in eam diem.

98. Ablutione a Subdiacono ministrata, ab eoque ampullis Caeremoniario vel acolytho traditis, sumet Missale cum legili seu cussino, convertetur sinistrorsum, descendet de suppedaneo, genuflectet in medio Altari super gradu superiori, conscendet suppedaneum, Missale cum cussino vel legili super Altare imponet a cornu Epistolae, dextrorsum convertetur, de suppedaneo descendet et in gradu superiori subsistet ad Altare conversus.

99. Celebrantem dein sequetur venientem ad medium Altare ut cantet *Dominus vobiscum*, et rursus sequetur ad latus Epistolae quum canet orationem, quae dicitur Postcommunio: advertet autem ne genuflectat in medio seu veniens illuc cum Celebrante, sive inde discedens.

100. Tum redibit ad medium Altare Celebrantem sequens, qui postquam cecinerit *Dominus vobiscum*, Diaconus sine genuflexione se ad populum sinistrorsum convertet, ac tono praescripto cantabit *Ite Missa est.*

101. Post cantatum hunc versiculum, ibit versus cornu Epistolae, ibique in eodem gradu superiori subsistet, facie ad Altare versa.

102. Quum Celebrans pronunciabit *Benedicat vos omnipotens Deus,* Diaconus in extremo suppedaneo geniculabit ac genibus flexis Celebrantis accipiet benedictionem, ad quam inclinatus se signabit.

103. Si Canonicus esset et in sua Ecclesia ministraret, benedictionem sine genuum flexione accipiet profunde inclinatus.

104. Accepta benedictione assurget eodemque loco iunctis manibus permanebit. Ad verba *Et Verbum caro factum est,* genuflexionem una cum Celebrante efficiet.

105. Ultimo Evangelio ex toto recitato, suppedaneum conscendet seque Celebranti dextrorsum adiunget.

106. Si Clerus de choro excedet, manebit ibi et ad nutum Caeremoniarii de Altari cum Celebrante descendet conversus dextrorsum, et cum devenerit ante Altare, faciem vertet ad ipsum, genuflexionem Cruci faciet, a Caeremoniario Celebrantis biretum quod ei tradet accipiet biretum manumque eius deosculans. Postea suum biretum sumet, et capite cooperto de Altari discedet. Subdiaconum subsequetur iunctis manibus et ad sacrarium proficiscetur.

107. Sin Clerus officium prosecuturus in choro remanebit, de Altari descendet, genuflexionem ad Crucem, reverentiam autem ad chorum, primo versus Evangelii, deinde Epistolae latus efficiet, biretum Celebranti cum suetis osculis tradet, suum recipiet, quod utraque manu ante pectus sustinebit, sequetur

[illegible] caput in aditu presbyterii bireto cooperiet, et ad [illegible] gradum referet.

Illuc quum venerit caput deteget seque ad dexteram Celebrantis locabit. Reverentiam ad Clerum, si aderit ordinatus, deinde ad Crucem sive ad imaginem praecipuam, postremo ad Celebrantem exsequetur, et sacra indumenta, quo loco sibi induerit, demittet.

§. 2. *De sacra Cleri in Missa Solemni Communione.*

109. Diaconus ad offertorium pixidem cum particulis consecrandis accipiet, eamque discooperiet, et intra corporale a dextris Celebrantis locabit, operculum extra corporale ponens.

110. Postquam patenam cum hostia Celebranti tradiderit pixidem sumet, quam elatam sustinebit fere ad altitudinem, ad quam Celebrans sustinebit patenam, idque continuabit donec oblationis formula erit peracta; eaque expleta, pixidem medio corporali versus Crucem imponet ita ut sit post calicem, et operculo occludet.

111. Ad verba *Quam oblationem* etc. in Canone, transibit ad dexteram Celebrantis, manu dextera sumet pixidem, ac ponet super corporale prope dexteram Celebrantis; et sinistra tenens eam ad pedem, dextera detrahet operculum, quod extra corporale deponet, postea descendet in gradum superiorem ut adgeniculetur in consecratione.

112. Post elevationem reposita Hostia super corporale, et facta genuflexione a Celebrante, Diaconus assurget, teget operculo pixidem sinistra tenens, et dextera sumptam locabit post calicem; deinde calicem deteget, in cuius consecratione rursus geniculabit. (*a*)

113. Post Calicis sumptionem, Calice ipso palla cooperto a

(*a*) Pixis cum Particulis consecratis tegenda et ponenda suo loco erit, postquam Celebrans post elevationem genuflexerit. Perspicua est in hanc rem praescriptio rubricae Rit. celeb. Missam tit. 8. num. 6. « Reposita Hostia consecrata super corporale, genuflexus illam veneratur: si adsit vas aliarum Hostiarum, patena vel palla cooperiet, ut supra ».

Subdiacono, Diaconus et Subdiaconus genuflectet in suppedaneo et locum mutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit.

114. Ubi uterque Minister, ut dictum est, ad latera Celebrantis venerit, cum eo genuflexionem exsequetur.

115. Diaconus pixidem dextera sumet, admovebit ad medium corporale, sinistra sustinens, deteget, operculum tollens dextera et extra corporale ponens.

116. Celebrans, Diaconus et Subdiaconus genuflexionem iterabunt, Diaconus de suppedaneo descendet in cornu Epistolae, subsistet in gradu superiori, habens Altare ad latus dexterum, ibique profunde inclinatus iunctisque manibus recitabit *Confiteor* et ad verba *mea culpa* etc. pectus percutiet. Eodem statu manebit ad *Misereatur vestri* etc. et ad formulam *Indulgentiam* etc. assurget, seque signabit.

117. Si communicabit, ibit in extremum suppedaneum ante Celebrantem ibique geniculabit, ac si Subdiaconus quoque communicaturus erit, hic etiam ante Celebrantem sinistrorsum Diaconi in suppedaneo genua submittet.

117. Christi corpore sumpto, assurget, redibit ad dexteram Celebrantis, sive ad latus Evangelii, et patenam accipiet, ut inferius.

119. Quod si de sacra mensa non participabit, post formulam *Indulgentiam, absolutionem* etc. transibit ad laevam Celebrantis, sive in cornu Evangelii, genuflexionem cum Celebrante iterabit, dextera patenam sine purificatorio sumet, se cum Celebrante ipso ad communicandos convertet, eorumque mento patenam supponet.

120 Si communio laicis ad cancellos sive ad balaustrium presbyterii ministranda erit, servans locum suum comitabitur Celebrantem, sustentabit descendentem de gradibus Altaris et ad comunionem laicorum etiam patenam sustinebit.

121. Communione sive ad Altare sive ad balaustrium absoluta, se convertens seu rediens ad Altare permanebit sinistrorsum Celebrantis et patenam in corporali relinquet. Advertat autem ut, siqua particula in pixide superfuerit, genuflexionem efficiat.

Subdiaconum, ...
sacrarium gr... ...*solemnibus ferialibus.*

... 108. I...

Celebran... ...um in Missis solemnibus praestitutum ser-
deinde ... ...quae sequuntur.
Cele... ...nequaquam induet, sed planeta utetur ante
du... ...isi inter principales Ecclesia fuerit, praedicta
... ...ebit, sed amictu, alba, cingulo, manipulo et
...ministrabit.

... Si inter Missam canendum erit *Flectamus genua*, hoc ... postquam Celebrans cecinerit *Oremus* et ad verba quae ... nominavimus genuflectet.

... Antequam Evangeliarium pro canendo Evangelio sumat ...planeta plicata utetur, accedet ad abacum, deponet planetam ... stolam latiorem induet in humero sinistro, eamque cohi... ad latus dexterum, et Missae tempore usque ad consummationem retinebit, siquidem Missali a cornu Evangelii ad Epistolae translato, descendet de Altari, stolam latiorem ad abacum demittet, planetam plicatam resumet et ad Celebrantem revertetur.

126. Si inter Missam cantabitur ℣. *Adiuva nos Deus* in Tractu, priusquam incensum ministret, in extremo suppedaneo a dexteris Celebrantis geniculabit.

127. In Quadragesima, ante orationem appellatam *super populum*, postquam Celebrans *Oremus* cecinerit, se convertet sinistrorsum ad populum, ad tono praestituto cantabit *Humiliate capita vestra Deo*, deinde rursus ad Altare convertetur.

128. In huiusmodi Missis, quia non cantabitur *Gloria*, pro *Ite Missa est* cantabit tono praescripto alterum ℣ *Benedicamus Domino*, quin tamen se ad populum convertat.

§. 4. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

129. Diaconus e Sacrario egrediens adstabit Celebranti dextrorsum, eique fimbriam pluvialis sustinebit.

130. Quum devenerit ad chorum vel ante Altare, accipiet

ab eo cum suetis osculationibus biretum, quod tradet Caeremoniario.

131. Adgeniculabitur a dexteris Celebrantis in medio infimo gradu, aspersorium a clerico sumet et cum suetis osculationibus Celebranti praebebit.

132. Postquam aspersionem a Celebrante acceperit, assurget eumque comitabitur ad aspergendum Clerum, sustinens ei fimbiam dexteram pluvialis, cumque ipso reverentiam efficiens.

133. Populi aspersione peracta, aspersorium ab eo recipiet, idque tradet clerico, a quo prius acceperit.

134. Post orationem, iterum ad Altare genuflectet et prope scamnum Celebrantis manipulum brachio sinistro sibi aptabit et reverentia ad Clerum una cum Celebrante exsequutus, Altare adibit ad Missam.

§. 5. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.*

135. Diaconus in huiusmodi Missa abstinebit osculis manus Celebrantis et rei quam ministrabit, vel accipiet.

136. Omittet quae ad Clerum fieri solent reverentiae.

137. Accedens ad Altare genuflexionem duplicem cum Celebrante et Subdiacono exsequetur, idemque faciet de Altari post functionem descendens, si SS. Sacramentum adhuc erit publice expositum.

138. Quum vero ad medium Altare veniet, vel ab ipso abibit genuflexione simplici utetur.

139. Ante Evangelium canendum, itemque quum patenam cum hostia et calicem cum vino ad offertorium ministrabit, manum Celebrantis osculabitur.

140. A consecratione autem usque ad consummationem genuflexiones suetas peraget, quin alias addat praescriptis, licet SS. Sacramentum sit palam expositum.

141. In Altaris thurificatione ad introitum et in altera post oblata, geniculabit cum Celebrante in extremo suppedaneo, eiusque partem posteriorem planetae sublevabit. Post oblatorum thurificationem calicem e medio Altaris non removebit.

§ [illegible]. In *Missa solemni de requie.*

142. Diaconus exsequetur quae superius tradita sunt pro Missa solemni.

143. Advertet tamen ut in hac Missa omittat oscula manus Celebrantis et rei quam ipsi porriget vel ab ipso recipiet.

144. Ad Altare post confessionem ascendens genuflexione in suppedaneo abstinebit, sed quum Celebrans Altare osculatus fuerit, stabit cum eo in cornu Epistolae, eo quod thurificatio Altaris ad introitum omittitur.

145. Post cantatam Epistolam et postquam Celebrans Sequentiam legerit ibit cum ipso consessum in scamno.

146. Sub exitum Sequentiae cantatae, ad Altare cum Celebrante redibit, eumque comitatus in suppedaneum, se sistet in cornu Epistolae.

147. Evangeliarium deinde sumet et ad Altare deferet, postea geniculabit in media extremitate suppedanei, dicet ***Munda cor meum*** etc. assurget, recipiet Evangeliarium, reverebitur Celebrantem, de Altari descendet et sese adiungens Subdiacono et acolythis, cumque ipsis genuflexione ad Crucem et reverentia ad chorum peracta, procedet ad Evangelium canendum, sed non thurificabit librum.

148. Evangelio cantato librum claudet et ad Altare revertetur.

149. Ad offertorium patenam non dabit Subdiacono; Celebrantem solum thurificabit, deinde manutergium ad abstergendas manus ipsi ministrabit.

150. Ad *Agnus Dei* omittet pectus percutere, eoque recitato, genuflectet et ad laevam Celebrantis transibit, ibique statim genuflexionem iterabit.

151. Sub exitum Sacri conversus ad Altare canet ***Requiescant in pace***, etiamsi Sacrificium pro uno tantum defuncto celebratum sit.

§. 7. *Quum SS. Sacramenti benedictio donatur.*

152. Si benedictioni, quae per SS. Sacramentum fidelibus datur, assistent sacri Ministri, Diaconus in sacrario albis paramentis induetur.

153. In exeundo de sacrario reverentia ad Crucem vel ad primariam imaginem facta, capite cooperto incedet dextrorsum Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

154. Ad fores sacrarii nudabit caput, medio dexterae digito aquam benedictam accipiet a Caeremoniario, eamque porriget Celebranti, deinde seipsum signabit et caput rursus bireto cooperiet.

155. In conspectu SS. Sacramenti caput nudabit et biretum ante pectus dextera sustinebit, laeva sustollens pluviale.

156. Ad presbyterii aditum biretum suum dabit Caeremoniario, et biretum a Celebrante acceptum Caeremoniario eidem transmittet.

157. Ante Altare ubi ventum erit, genuflexionem duplicem in plano cum Celebrante efficiet, et assurgens, super gradum infimum in medio geniculabit a dexteris Celebrantis eiusdem.

158. Advertat in hac functione ut fimbriam anteriorem vestium sustollat Celebranti quum geniculabit, et sustineat manu sinistra brachium eius dexterum tum geniculantis aut genuflectentis, tum etiam ad Altare ascendentis.

159. Ad nutum Caeremoniarii assurget, Subdiacono fimbriam dexteram pluvialis tradet, sine osculis incensum ministrabit Celebranti, ac reddita thuriferario navicula receptaque fimbria dextera pluvialis, rursum geniculabit ad dexteram Celebrantis ipsius.

160. Thuribulum deinde sine osculis tradet Celebranti eique pluviale sustollet, reverentiam cum ipso ad SS. Sacramentum ante et post thurificationem peraget, receptumque thuribulum thuriferario restituet.

161. Adgeniculatus librum pro oratione *Deus qui nobis* sinistra ante Celebrantem sustinebit.

[illegible] assurget, velum humerale Celebrantis [illegible] suppedaneum conscendet, genuflexionem effi- [illegible] scabellum graduatum, ostensorium de thro- [illegible] et in medio corporali ponet, tum geniculabit [illegible] a latere aliquantulum versus cornu Epistolae. [illegible] autem quum Celebrans super suppedaneum [illegible] adiuvabit in manibus tegendis extremitate veli [illegible] atque tradet ostensorium.

[illegible] Benedictionis tempore submittet genua in extremo sup- [illegible] et fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

[illegible] Benedictione peracta assurget, Ostensorium a Cele- [illegible] excipiet, ponet in Altare, et in suppedaneo, ut antea, [illegible] geniculabit.

166. Postquam Celebrans de Altari descenderit et genua submiserit, Diaconus assurget, genuflexionem unico genu a latere efficiet, convertet Ostensorium quin super Altare demittat: crystallum et custodiam, in qua reponenda erit Hostia sacra, aperiet, lunulam cum Hostia sumet, in custodia ponet, claudet et super corporali relinquet. Tum occludet crystallum ostensorii, quod seorsim locabit. Aperiet portulam tabernaculi seu ciborii, in quo custodiam cum Sacramento reponet, et genuflexionem paullum a latere efficiet, ne tergum vertat Celebranti. Assurgens portulam occludet clave, quam in Altaris mensa relinquet, de Altari descendet et ad dexteram Celebrantis redibit.

167. Genuflexionem cum Celebrante faciet, biretum ei tradet cum osculis, suoque accepto cooperiet caput et ad sacrarium capite cooperto redibit a dexteris Celebrantis, cui dexteram pluvialis fimbriam sustinebit.

168. Quum ventum erit in sacrarium, caput nudabit, reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principem, deinde etiam ad Celebrantem efficiet et sacra indumenta deponet.

§. 8. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

169. Diaconus in sacrario sacras vestes, amictum videlicet, albam, cingulum et stolam violaceam, ac si Ecclesia erit una ex principalibus, planetam etiam plicatam sibi induet.

170. In discessu de sacrario, facta ad Crucem vel ad imaginem principem reverentia, procedet ad Altare a dexteris Celebrantis incedens, cui fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

171. Ad sacrarii fores nudabit caput, aquam benedictam accipiet ac Celebranti porriget, deinde signabit sese iterumque caput cooperiet.

172. Si festum hoc in Dominicam inciderit, quia aspersio aquae benedictae fiet, idcirco se illa ad fores sacrarii non signabit.

173. Quum devenerit in presbyterium, deteget caput, biretum primo suum, deinde alterum Celebrantis cum suetis osculis acceptum Caeremoniario tradet.

174. Reverentiam Clero, si iam in choro aderit, una cum Celebrante efficiet, omittet autem si Celebrantem in functione praecesserit.

175. Ad Altare quum pervenerit, genuflexionem faciet, et conscendet suppedaneum advertens ut fimbriam anteriorem vestium Celebrantis, quemadmodum in aliis functionibus monuimus, sustollat.

176. Celebrante osculante Altare, Diaconus non genuflectet, perget autem cum eo in cornu Epistolae adstans dexterae illius. Si commode in suppedaneo consistere non poterit, se in supremo gradu locabit.

177. Missalis folia, quum opus fuerit, meminerit evolvere et sublevare fimbriam pluvialis, quum Celebrans signum Crucis versus candelas facturus erit.

178. Post quintam orationem Subdiacono tradet fimbriam dexteram pluvialis, et cum suetis osculis ritu saepius declarato Celebranti incensum ministrabit.

179. Naviculam thuriferario reddet, aspersorium sumet et cum osculis tradet Celebranti. Aspersorio ab ipso recepto, cum osculis quoque thuribulum ei tradet, quod a Celebrante sibi redditum thuriferario restituet.

180. Perget dein cum Celebrante in medium suppedaneum, et sinistrae illius adstabit et candelas sine osculis illi ministrabit.

181. Candelam a Celebrante suo tempore accipiet, eamque

... ante illum in media extremitate ... candelam, deinde Celebrantis manum

... candelam suam Caeremoniario, vel clerico ... ad laevam Celebrantis, eique candelas Clero ... ministrabit.

... absoluta, ipsi manus abluenti pluvialis ... sustinebit.

... in cornu Epistolae cum Celebrante revertetur, ... initio.

... cantabit ℣. *Flectamus genua* ante orationem *Exaudi*, ... *Domine*, quum hoc festum incidet in diem ferialem ... Septuagesimam.

... Deinde in latere ipso incensum illi, ut supra, mini-...

... Ibit in medium suppedaneum cum Celebrante et ipsi ... osculans tradet candelam accensam. Suam dein accipiet ... Caeremoniario, ad cuius nutum se convertens ad populum ... praestituto canet ℣. *Procedamus in pace*.

188. De Altari cum Celebrante descendet, genuflexionem ... efficiet, biretum cum osculis tradet Celebranti, suum accipiet seque cooperiet se locans in processionis ordinem post Clerum. Incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis manu dextera sustinebit, sinistra gestans candelam accensam.

189. In processionis reditu progressus ante Altare transibit ad dexteram Celebrantis, caput nudabit, biretum et candelam suam tradet Caeremoniario, deinde a Celebrante primo candelam tum biretum accipiet, et utramque rem ipsi Caeremoniario dabit, genuflexionem efficiet atque ibit ad scamnum, ubi paramentis violaceis depositis, alia sibi induet albi coloris pro Missa solemni.

190. Paramentis indutus, ut diximus, reverentiam cum Celebrante ad chorum faciet et ad Altare accedet ad Missam solemnem. Si festum hoc in unam ex Dominicis privilegiatis incideret, pro paramentis albis dalmaticam violaceam sibi induet cum eiusdem coloris manipulo.

§. 9. *In Feria IV. Cinerum.*

191. In accessu de sacrario ad Altare servabitur quod pro functione praecedenti notatum est.

192. Diaconus genuflexionem omittet quum Celebrans osculabitur Altare postquam suppedaneum conscenderit.

193. Adibit cum Celebrante ad latus Epistolae ibique adstabit ei dextrorsum.

194. In orationibus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit, quum Crucis signum versus cineres manu efficiet.

195. Post, quartam orationem tradet Subdiacono fimbriam dexteram pluvialis et cum suetis osculis rituque alias descripto incensum Celebranti ministrabit.

196. Navicula thuriferario reddita, sumet aspersorium, quod cum osculis porriget Celebranti. Aspersorium ab ipso receptum reddet clerico, qui ei tradiderit. Thuribulum postea a thuriferario accipiet, quod tradet Celebranti, et ab eodem sibi redditum thuriferario restituet.

197. Veniet cum Celebrante ad medium Altaris, se cum eo convertet ad chorum, et perstans a dexteris illius, pelviculam cinerum dextera, sinistra autem pluvialis fimbriam dexteram ipsi sustinebit.

198. Cineres a Celebrante suo tempore accipiet adgeniculatus in extremo suppedaneo, atque hanc ob caussaam in eius locum succedet Caeremoniarius pelviculam cinerum Celebranti sustentando.

199. Distributionis tempore adstabit, ut superius monuimus, dexterae Celebrantis, ut pelviculam cinerum et pluviale sustentet.

200. Post distributionem pelviculam cum cineribus Caeremoniario tradet, ac Celebranti manus abluenti pluvialis fimbriam et manutergium sustinebit.

201. Ad orationem *Concede nobis* etc. stabit in cornu Epistolae, sicut in functionis principio.

202. Dein cum Celebrante a latere ad scamnum descendet,

ubi manipulo sibi induto, cum suetis reverentiis ad Altare redibit ministraturus in Missa.

§. 10. *In Dominica Palmarum.*

203. Diaconus in accessu ad Altare servabit ea, quae in functione benedictionis candelarum hoc capite descripta sunt.

204. Post aspersionem aquae benedictae manipulum sibi induet, suppedaneum cum Celebrante conscendet, non genuflectet quum ille osculabitur Altare, perget cum eo in cornu Epistolae, ibique adstabit ei dextrorsum.

205. Lectione a Subdiacono tono Epistolae cantata, accedet paullum ad dexteram Celebrantis ut pluviale ipsi sustollat quum manum osculandam ac benedictionem praebebit Subdiacono.

206. Tum descendet de Altari, vadet ad abacum, deponet planetam plicatam et sibi induet stolam latiorem (si Ecclesia una ex primariis fuerit) Evangeliarium sumet, cum suetis reverentiis deferet ad Altare, et quin descendat de suppedaneo ad Celebrantis dexteram redibit.

207. Ibi fimbriam dexteram pluvialis Subdiacono tradet, et cum osculis rituque solito incensum Celebranti ministrabit.

208. Post haec redibit in medium Altare et genibus flexis in media extremitate suppedanei recitabit *Munda cor meum* etc. assurget, Evangeliarium sumet, sinistrorsum se convertet in suppedaneo, ante Celebrantem geniculabit, benedictionem ab eo petet, et manum osculabitur.

209. Assurget, de Altari descendet, se adiunget Subdiacono, atque Evangelium ritu pro Missis solemnibus praescripto cantabit.

210. Post Evangelium cantatum thurificabit Celebrantem, ibit ad abacum, manipulum et stolam latiorem, si indutus fuerit, demittet, resumet planetam plicatam, si principio usus fuerit, et ad dexteram Celebrantis gradum referet.

211. Advertet ut fimbriam dexteram pluvialis eius sustollat quum signum Crucis palmas versus manu dextera faciet, et Missalis folia evolvat, quum opus fuerit. Recitabit etiam cum eo submissa voce *Sanctus*, ut in Missis solemnibus.

212. Post sextam orationem pluvialis fimbriam Subdiacono tradet, rituque sueto incensum Celebranti ministrabit.

213. Navicula thuriferario reddita, accipiet aspersorium, quod cum osculis tradet Celebranti, deinde etiam thuribulum.

214. Fine facto canendi alteram orationem praescriptam post aspersionem et thurificationem, procedet cum Celebrante ad medium Altare in suppedaneo, et conversus ad chorum a dexteris eius manebit.

215. Sumet a Celebrante palmam, quae ipsi tradita erit, eamque Altari imponet.

216. Palmam et ipse suo tempore accipiet, ideoque geniculabit in extremo suppedaneo ante Celebrantem, palmam et Celebrantis manum osculabitur, assurget et palmam suam acolythorum alteri tradet.

217. In distributione manebit sinistrorsum Celebrantis, eique palmas ministrabit tum in distributione quam faciet Clero, tum in altera, si faciet, populo, descendens ad cancellos, sive ad balaustrium presbyterii.

218. Celebranti post distributionem abluenti manus pluvialis fimbriam et manutergium sustinebit.

219. Ad alteram orationem ante processionem, adstabit dexterae Celebrantis, ut in functionis initio.

220. Praedicta oratione cantata, incensum Celebranti ritu sueto ministrabit.

221. Ibit in medium suppedaneum cum Celebrante; palmam ipsi praebebit osculans palmam et manum eius, suamque a Caeremoniario accipiet.

222. Innuente Caeremoniario, ad populum conversus cantabit *Procedamus in pace.*

223. De Altari postea cum Celebrante descendet, genuflexionem ad Altaris Crucem efficiet, biretum Celebranti cum osculis tradet, suum recipiet, quo caput operiet, seque processioni adiunget a sinistris Celebrantis incedens, palmam dextera, laeva autem fimbriam sinistram pluvialis Celebrantis sustinens.

224. Extra Ecclesiam ad hymnum, qui canetur, *Gloria laus et honor* etc. capite adhuc cooperto adstabit Celebranti sinistrorsum.

225. In processionis reditu ad Altare caput deteget bireto [illegible] aditu, et progressus ante Altare se sistet ad Celebrantis dexteram, genuflectet, biretum palmamque suam Caeremoniario tradet, acceptamque palmam et biretum Celebrantis Caeremoniario pariter transmittet.

226. Vadet inde ad scamnum paratum, ubi manipulum sibi imponet, et cum suetis reverentiis redibit cum Celebrante ad Altare pro Missa solemni, in qua ritus praescripti servabuntur.

227. Simul ac Diaconi cantores *Passio* canere incipient, palmam a Caeremoniario acceptam Celebranti cum suetis osculis praebebit. Suam etiam accipiet, quam interea dum cantabitur *Passio* manu dextera sustinebit. Dum *Passio* a Celebrante legetur adstabit dexterae illius in gradu primo, ut in introitu Missae solemnis. Lecto a Celebrante *Passio*, se convertet cum eo versus cantores superius nominatos et in gradu primo ad laevam Celebrantis subsistet. Ad verba *Emisit spiritum* flectet genua loco eodem versus cantores praedictos.

228. Fine facto canendi *Passio* palmam suam Caeremoniario vel clerico tradet, a Celebrante cum osculis palmam sumet, quam Caeremoniario dabit, et a latere perget ad abacum, ubi planetam plicatam, si usus fuerit, deponet, et stolam latiorem sibi induet, Evangeliarium sumet et deferet ad Altare. Incensum deinde Celebranti ministrabit, dicet *Munda cor meum*, benedictionem accipiet, se adiunget Subdiacono atque acolythis, et procedet ad ultimam partem *Passio* tono Evangelii canendam. Non cantabit *Dominus vobiscum* nec *Sequentia* etc. sed librum statim thurificabit, tum nec sese nec librum signans, partem, quam paullo ante nominavimus, cantabit.

§. 11. *Feria V. in Coena Domini.*

229. Diaconus relate ad Missam solemnem servabit quae superius tradita sunt, advertet autem quod in hac Missa Cleri Communio fiet, ideoque sequetur documenta quae hoc ipso capite num. 109. et seqq. tradidimus.

230. Postquam Celebrans sumpserit Calicem, redibit ad dex-

teram illius, ac priusquam ad medium Altare pixidem cum S. Particulis admoveat, alterum calicem vacuum obiiciet Celebranti in quo SS. Sacramentum erit repositurus. Diaconus deinde, quin hunc Calicem a corporali amoveat, pallam ipsi et patenam inversam imponet, super eum extendet velum album, quod serica taenia supra nodum alligabit, ita tamen ut patena nequeat a Calice moveri. Tum Calicem istum in medio corporali versus Crucem ponet, sumet pixidem eamque adducet in medium Altare ante Calicem eumdem ac discooperiet, ut Communio, quemadmodum paullo superius diximus, peragatur.

231. Sub finem Sacri genuflexiones exsequetur indicatas quum in Altare expositum est SS. Sacramentum.

232. Peracto Sacro, genuflexionem cum Celebrante faciet in suppedaneo, de Altari cum ipso a latere descendet, ad scamnum vadet ibique manipulum demittet.

233. Redibit deinde ante Altare cum Celebrante, cui fimbriam dexteram pluvialis sustollet. Ibi genuflexionem duplicem in plano exsequetur, assurget et in gradu infimo ad Celebrantis dexteram geniculabit.

234. Ad nutum Caeremoniarii, assurget, Subdiacono tradet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, atque una navicula et sine osculis incensum ministrabit Celebranti, qui sine benedictione illud in bina thuribula iniiciet.

235. Rursus in gradu infimo geniculabit, alterum ex thuribulis sine osculis Celebranti tradet, idque recipiet ab eo, postquam Sacramentum thurificaverit, ac reddet thuriferario.

236. Assurget, velum humerale Celebrantis humeris imponet, suppedaneum conscendet et genuflexionem ad Sacramentum efficiet, sed aliquantulum versus cornu Epistolae, ne Celebranti tergum directe vertat.

237. Sacramentum sumet ponens dexteram infra cuppam Calicis, sinistram autem infra pedem, se convertet super dexteram suam ad Celebrantem, eique Calicem obiiciet. Celebrans eum accipiet apponens sinistram nodo et dexteram super patenam. Diaconus statim geniculabit, manus Celebrantis anterioribus veli humeralis extremitatibus cooperiet, assurget, de

Altari descendet, se sistet ad dexteram illius, eum eo in processione incedet et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

238. In processione Celebranti psalmos recitanti respondebit.

239. Ubi ventum erit ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit exponendum, subsistet ante Altare, geniculabit versus Celebrantem gestantem Sacramentum, manus eius velo humerali discooperiet, Sacramentum, ut antea, accipiet, assurget, expectabit donec Celebrans illud adoraverit, ad Altare ascendet, atque in urna, seu custodia ibi apparata ipsum locabit.

240. De altari postea descendet, ad Celebrantis dexteram redibit, incensum sine osculis ministrabit illi, rursus submittet genua, thuribulum Celebranti praebebit, ac Sacramento thurificato, thuribulum ab eo receptum thuriferario restituet.

241. Inde ad Altare iterum ascendet, urnam seu custodiam claudet, in qua SS. Sacramentum erit expositum, rursus de Altari descendet et in gradu infimo a dexteris Celebrantis geniculabit.

242. Ad nutum Caeremoniarii cum Celebrante consurget, genuflexionem duplicem in plano pavimenti efficiet, et de sacello praedicto proficiscetur ad sacrarium. Extra Sacellum, biretum a Caeremoniario acceptum Celebranti cum osculis tradet suum.deinde ab eodem Caeremoniario accipiet et caput cooperiet. Incedet, ut antea, dextrorsum Celebrantis et fimbriam ei dexteram pluvialis sustinebit.

243. Ad sacrarium quum venerit, reverentiam Cruci vel imagini praecipuae, et inclinationem Celebranti faciet. Paramentis albis depositis, stolam violaceam diaconalem super albam sibi induet, manens illic donec in choro Vesperae recitabuntur.

244. Signo dato exeundi de sacrario, reverentiam suetam Cruci vel imagini faciet, caput bireto teget, ac iunctis manibus Celebrantem praecedet.

245. In aditu chori caput deteget ac biretum tradet Caeremoniario; se a dexteris Celebrantis sistet, acceptumque ab eo cum osculis biretum Caeremoniario eidem transmittet, et choro faciet reverentiam. Ante Altare autem genuflexionem ad Crucem exsequetur.

246. Ad Altare cum Celebrante ascendet, eumque adiuvabit in amovendis ab illo tobaleis.

247. Tum de Altari descendet, genuflexionem Cruci, reverentiam choro efficiet, biretum tradet Celebranti et suum quoque accipiet; exibit de choro Celebrantem praecedens et caput cooperiet.

248. Procedet ad reliqua etiam Altaria, quae sicut principale denudabuntur.

249. Redibit postea ad chorum, ut in accessu, et bireto detracto, subsistet ante Altare dextrorsum Celebrantis, quoad Clerus discesserit, siquidem genuflexione ad Crucem facta redibit ad sacrarium et vestes sacras demittet.

250. Pro *Mandato* aderit in cubiculo vel sacrario contiguo aulae, in qua haec functio peragetur, ibique vestimentis sacris albi coloris, scilicet amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et dalmatica induetur.

251. Ad nutum Caeremoniarii Crucem vel imaginem praecipuam salutabit, caput bireto cooperiet et incedet ad dexteram Celebrantis, cui fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

252. Ante Altare progressus caput nudabit ac biretum tradet Caeremoniario, acceptumque Celebrantis biretum Caeremoniario eidem cum osculis transmittet: genuflectet ad Crucem, sublevabit fimbriam vestium anteriorum Celebrantis ad Altare ascendentis, conscendet cum eo suppedaneum, genuflexionem vero non faciet quum ille Altare osculabitur.

253. Deinde a latere descendet de Altari, veniet ad abacum, Evangeliarium recipiet quod ad Altare afferet, ut in Missis solemnibus.

254. Incensum ritu solito Celebranti ministrabit, genua submittet in extremo suppedaneo, recitabit *Munda cor meum* etc. assurget, Evangeliarium sumet, geniculabit ante Celebrantem, benedictionem petet ab eo, manum eius osculabitur et de Altari descendet.

255. Ubi descenderit, se Subdiacono, acolythis ac thuriferario adiunget, genuflectet ad Crucem et reverebitur chorum, si aderit. Evangelium ritu sueto canet et postremo Celebrantem thurificabit.

256. Thuribulo reddito thuriferario, vadet ad abacum, ubi manipulum deponet.

257. Se adiunget Celebranti dextrorsum, et facta ad Crucem genuflexione, se sistet cum eo ante pauperem primum.

258. Postquam Celebrans pedem laverit pauperis, Diaconus ministrabit ei manutergium, quo pedem illius absterget: tradet etiam, eleemosynam, quam ipse Celebrans eidem pauperi donabit.

259. Hoc ipsum deinceps servabit erga pauperes reliquos.

260. Ablutione pedis dexteri cuiusque pauperis absoluta, comitabitur Celebrantem ad abacum, apud quem is lavabit manus.

261. Ad Altare cum Celebrante redibit a latere ascendens, et dum canentur versus et oratio, a dexteris Celebrantis consistet.

262. Fine facto canendi orationem, de Altari descendet, genuflectet ad Crucem, biretum cum osculis Celebranti porriget, suum accipiet et cooperiet caput, incedensque a dexteris Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit, ad sacrarium revertetur.

263. Quo quum venerit, reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam, et inclinatione ad Celebrantem effecta, sacris indumentis exuetur.

§. 12. *Feria VI. In Parasceve.*

264. Aequum erit quod Diaconus in huiusce diei functione cogitatione percipiat actiones, quas erit exsequuturus.

265. Hora praestituta in sacrario se parabit amictu, alba, cingulo, et manipulo stolaque nigra; ac si Ecclesia erit una ex praecipuis, planetam quoque nigri coloris ante pectus plicatam induet sibi.

266. Advertet quod hac die reverentiae ad chorum atque oscula manus Celebrantis et rerum, quas ipsi tradet, omittenda sunt.

267. Ad nutum Caeremoniarii reverentia ad Crucem vel

ad imaginem principem sacrarii facta, caput bireto cooperiet, ac iunctis manibus Celebranti praeibit.

268. Ad sacrarii fores aquam benedictam non accipiet, nec sese signabit, si de vasculis aqua dempta fuerit: si mos erit eam servandi, se signabit ut in aliis Missis solemnibus.

269. In presbyterii aditu caput deteget, biretum suum Caeremoniario tradet, transibit ad dexteram Celebrantis, acceptumque ab eo biretum Caeremoniario eidem transmittet.

270. Ante Altare quum pervenerit, genuflexionem faciet ad Crucem, geniculabit in plano a dexteris Celebrantis et procumbet super gradus Altaris caput et brachia ponens in cussino ibi apparato.

271. Ad nutum Caeremoniarii eriget sese et assurgens conscendet suppedaneum cum Celebrante; quum hic osculabitur Altare, non genuflectet; vadet cum eo in cornu Epistolae ac subsistet a dexteris eius in gradu superiori, ut in introitu Missae solemnis.

272. Prima lectione et primo tractu cantato, ibit post Celebrantem in gradu superiori. Ubi Celebrans cecinerit *Oremus*, cantabit ℣. *Flectamus genua* et genuflectet. Sub exitum orationis redibit ad dexteram Celebrantis, ibique manebit dum altera lectio et alter tractus canentur.

273. Dum *Passio* cantabitur, servabit quod pro Dominica praecedente notavimus, sed hac die palma dextera manu non sustinebitur.

274. Pro ultima parte *Passio*, post allatum ad Altare Evangeliarium, geniculabit in extremo suppedaneo, recitabit *Munda cor meum*, assurget, Evangeliarium resumet, et procedet ad ultimam partem *Passio* canendam, quin utetur incenso, et quin sacrum Textum in fine Celebranti indicet osculandum.

275. Genuflexionem deinde cum Subdiacono ante Altare faciet, vadet post Celebrantem super gradum superiorem in cornu Epistolae, et canet ℣. *Flectamus genua* ac genuflectet, quum ei a Caeremoniario innuetur.

276. Fine facto canendi orationes, de Altari descendet a latere cum Celebrante, quem comitabitur ad scamnum, ubi ille planeta exuetur.

277. Comitatus Celebrantem in planum ad cornu Epistolae a latere ascendet ad Altare, genuflexionem Cruci efficiet, quum devenerit in medium suppedaneum, accipiet Crucem velo contectam quam descendens de medio Altari deferet ad Celebrantem eique tradet, et se sistet a dexteris illius.

278. Tum Celebrantem adiuvabit in detegenda superiori Crucis parte usque ad transversam ipsius, ac versus Crucem genua submittet quum canetur ℣. *Venite adoremus.*

279. Assurget, suppedaneum cum Celebrante conscendet in cornu Epistolae, Celebrantem adiuvabit in detegendo dextero Crucis brachio una cum capite Crucifixi, iterumque ad *Venite adoremus* geniculabit.

280 Assurget, rursus vadet ad medium Altare cum Celebrante, eumque adiuvabit ad totam Crucem detegendam, geniculabit tertio ad *Venite adoremus,* ac genibus flexis manebit donec Celebrans Crucem attulerit et in cussino locaverit.

281. Post impositam cussino Crucem assurgente Celebrante, assurget etiam Diaconus, qui stans in suppedaneo et ad Crucem conversus, genuflexionem cum Celebrante et Subdiacono efficiet: de Altari a latere descendet, vadet ad scamnum, ibique stabit pedibus loco suo donec ab adoratione Crucis Celebrans redierit.

282. Tum manipulum deponet, sedebit, excalceabit pedes, assurget cumque Subdiacono Crucem adoratum ibit, quum monstratum ipsi fuerit (*a*). Tres genuflexiones, quemadmodum fecerit Celebrans, exsequetur.

283. De adoratione reversus ad scamnum, sedebit, calceos sibi reponet et manipulum induet, caput bireto cooperiet et Celebranti legenti improperia respondebit.

284. Sub adorationis finem deteget caput, assurget, bursam cum corporali et purificatorio sumet, et ritu sueto deferet ascendens a latere in suppedaneum; ibi in medio genuflexionem versus Crucem faciet, se convertet ad Altare, in medio explicabit corporale et ad dexteram purificatorium ponet: se vertet Cru-

(*a*) Quod Celebrans et sacri Ministri manipulum deponant in adoratione Crucis nec rubrica Missalis, nec Caeremoniale praescribit: id tamen decretum est a S. C. Rituum 15 Sept. 1736.

cem versus, iterabit genuflexionem, redibit a latere ad scamnum sedebit et caput bireto cooperiet.

285. Crucis adoratione absoluta, nudabit caput, assurget, vadet ad Crucem, et flexis genibus eam solvet taeniis, si fuerit ipsis ligata, accipiet ipsam utraque manu, ascendet ad Altare, eamque basi in qua erat, reponet.

286. Genuflexionem ad Crucem in medio suppedaneo iterabit, descendet a latere ad scamnum, ibique sedebit.

287. Profecto de choro Clero, Diaconus, capite nudato, assurget, ibit cum Celebrante ante Altare, genuflexionem faciet, biretum Celebranti tradet, suoque accepto cooperiet caput, iunctisque manibus Celebranti praeibit, et ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum, proficiscetur.

288. Quum in sacellum venerit, caput deteget, biretum suum dabit Caeremoniario, se sistet ad dexteram Celebrantis eiusque biretum accipiet, quod eidem Caeremoniario tradet.

289. Ante Altare genuflexionem duplicem in plano exsequetur, et dum Celebrans in medio gradu infimo genua submittet, Diaconus cum debitis genuflexionibus, urnam seu custodiam aperiet, in qua positum erit SS. Sacramentum, de Altari descendet et in gradu infimo ad laevam Celebrantis geniculabit.

290. Hinc assurget, incensum Celebranti una tantum navicula pro duobus thuribulis ministrabit, genua submittet, thuribulum tradet Celebranti, et planetae partem posteriorem pro thurificatione sublevabit, receptumque ab ipso thuribulum thuriferario restituet.

291. Post haec ad Altare ascendet, Calicem cum SS. Sacramento de custodia educet manu dextera infra cuppam et sinistra sub pedem accipiens, et conversus Celebranti genuflexus tradet. Ubi Celebrans acceperit Calicem, Diaconus adorabit veli humeralis extremitatibus anterioribus cooperiet Celebrantis manus, assurget et Celebranti dextrorsum adstabit, cui processionis tempore in psalmis recitandis respondebit.

292. Quum ad Altare maximum venerit, ante Celebrantem se sistet, genua submittet, tollet de manibus eius veli humeralis extremitates, Sacramentum, ut antea, accipiet, assurget ac postquam Celebrans illud adoraverit, afferet ad Altare.

293. Calicem in medio Altari super corporale ponet, genuflectet, expediet et detrahet taeniam, qua ligatum erit parvum velum quod teget Calicem et velum ipsum extendet, cavens tamen ne moveatur patena, neu Calix detegatur. Hinc genuflexionem paullum a latere efficiet, ne tergum Celebranti vertat, de Altari iterum descendet et ad dexteram illius redibit.

294. Incensum ei ministrabit, genua submittet, thuribulum ei tradet, in thurificatione partem posteriorem planetae ipsi sustollet, receptumque ab eò thuribulum reddet thuriferario.

295. Suppedaneum cum Celebrante conscendet, adstans ei dextrorsum, genuflectet, velum a Calice amovebit curans ne patena moveatur, hanc dextera accipiet et conversam ad sinistram transferet; dextera autem tollet pallam quam super Altare ponet, ac patenam dextera receptam ante Celebrantem sustinebit, qui, calice sumpto, Sacramentum super patenam transmittet. Diaconus inde patenam cum Sacramento Celebranti sine osculis tradet.

296. Calicem laeva sumet, et quin abstergat ac ponat super Altare, vinum ipse infundet, Subdiacono autem praebebit ut infundat aquam. Quin abstergat vini guttas, quae forte possent parietibus internis calicis adhaerere, tradet eum Celebranti sine osculis, et locatum a Celebrante super corporale, Diaconus palla cooperiet.

297. Incensum sine osculis ministrabit Celebranti, qui sine benedictione demittet illud in thuribulum. Accipiet deinde thuribulum a thuriferario ac tradet Celebranti, qui ritu sueto oblata et Altare thurificabit. Diaconus autem in thurificatione partem posteriorem planetae Celebrantis sustinebit.

298. Thuribulum a Celebrante recipiet, eoque non thurificato, reddet illud thuriferario. Hinc manutergium Celebranti, quum laverit manus, ministrabit.

299. Celebrantem sequens ibit ad medium Altare, post eum in gradu superiori se sistet, quumque in medium venerit, genuflexionem faciet. Ad *Orate fratres* non respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

300. Sub finem orationis *Libera nos, quaesumus* etc. vadet

ad dexteram Celebrantis atque in extremo suppedaneo geniculabit. In ostensione SS. Sacramenti partem posteriorem planetae Celebrantis minime sustollet.

301. Dum Celebrans demittet sacram Hostiam Diaconus assurget, calicem deteget, et postquam Celebrans super illum S. Hostiam diviserit, iterum cooperiet eum et genuflexionem cum Celebrante exsequetur *(a)*.

302. Transibit ad laevam Celebrantis, genuflectet, monstrabit ipsi orationes, quas erit recitaturus et quas actiones executurus erit, suggeret ei, si opus fuerit.

303. Celebrante ablutionem accipiente, Diaconus de Altari descendet, perget ad abacum ad stolam latiorem deponendam, et planetam plicatam, si usus fuerit, resumendam atque ad dexteram Celebrantis redibit.

304. Post orationem *Quod ore sumpsimus* etc. Missale claudet, de Altari descendet, genuflectet ad Crucem, biretum Celebranti tradet, suum accipiet, ex Altari discedet, Celebrantem praecedens, in aditu presbyterii caput bireto cooperiet et ad sacrarium proficiscetur.

305. Sacrarium ingressus reverentiam Cruci vel imagini praecipuae efficiet ac sacris indumentis exuetur.

§. 13. *In Sabbato sancto.*

306. Diaconus ut in hesterna ita in huius diei functione necesse est ut cogitatione percipiat actiones suas ac praesertim cantum *Exultet*.

307. Hora praestituta amictum, albam, cingulum et stolam violaceam sibi induet, planetam etiam ante pectus plicatam, si ei licebit, sibi imponet.

308. Reverso in sacrarium Clero post horas minores recitatas, Diaconus facta reverentia ad Crucem vel primariam imaginem et inclinatione ad Celebrantem, bireto operiet caput,

(a) Advertat Diaconus, quod Celebrans reponere S. Hostiam super corporali post ostensionem non debet, neque iterare genuflexionem, sed tantum super calicem eam demittere, super quem dividet ipsam.

et post Clerum se addet Celebranti sinistrorsum, cui fimbriam pluvialis sustinebit, et ad portam Ecclesiae procedet.

309. Celebrante ad Ecclesiae portam subsistente, Diaconus caput nudabit, suumque biretum Caeremoniario tradet, transibit ante Celebrantem se illi inclinans, et a dextris eius consistet.

310. Biretum cum osculis ab ipso accipiet, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet, quum versus ignem aut versus grana thuris Crucis signum dextera faciet.

311. Incensum inde ritu usitato ei ministrabit, naviculaque thuriferario reddita, aspersorium sumet quod Celebranti porriget; recepto dein aspersorio, tradet ei thuribulum, quod ab ipso resumptum thuriferario restituet. In aspersione autem atque in thurificatione advertet, ut Celebranti fimbriam dexteram pluvialis sustollat.

312. Facta prius Celebranti reverentia, vadet ad abacum prope portam paratum; ibique demissis paramentis violaceis, manipulum, stolam et dalmaticam albi coloris induet sibi.

313. Rursus ad Celebrantem redibit, eique facta inclinatione, incensum ministrabit.

314. Abscendens a Celebrante, arundinem sumet cum tricereo, et comitante sinistrorsum acolytho qui parvam candelam accensam feret, ante Celebrantem incedens Ecclesiam introibit.

315. Ingressus in Ecclesiam, arundinem demittet, alteram ex tribus candelis tricerei accendendam dabit acolytho eaque accensa elevabit arundinem, genuflectet et canet *Lumen Christi*.

316. Assurget et procedet in mediam Ecclesiam, altera accendetur candela atque, ut antea, cantabit *Lumen Christi* et genuflectet.

317. Ante Altare maximum tertiam candelam iubebit accendi, ac tertio genuflectet canetque *Lumen Christi*.

318. Arundinem clerico tradet, sumet librum unde canat *Exultet*, geniculabit ante Celebrantem in extremo suppedaneo, ab eoque benedictionem petet dicens *Iube, Domne, benedicere*. Benedictione accepta, deosculans manum Celebrantis, de Altari descendet, genuflectet et ad legile procedet quo loco canitur Evangelium. Posito et aperto libro super legili, thuri-

bulum sumet, librum in medio, ad suam sinistram et ad dexteram thurificabit, thuribulum thuriferario restituet, nec librum nec sese signans incipiet Praeconium paschale canere *Exultet iam etc.* quod notis descriptis continuabit.

319. Post verba *curvat imperia*, cantum abrumpet, accedet ad Cereum, parvam scalam conscendet, et in foris iam in Cereo effectis quinque grana incensi Crucis instar ponet hoc ordine:

1.
4. 2. 5.
3.

320. Redibit ad legile et canere Praeconium perget a verbis *In huius igitur noctis gratia* usque ad verba *rutilans ignis accendit* inclusive. Cantum rursus intermittet, redibit ad Cereum, sumptaque a clerico arundine, Cereum accendet ex una candela tricerei, eoque accenso, arundinem reddet clerico et cantum redintegrabit a verbis *Qui licet sit divisus* etc. usque ad alia *apis mater eduxit* inclusive.

321. Cessabit cantum et interim ab uno vel pluribus clericis accendentur lampades per Ecclesiam. Quibus omnibus accensis, vel saltem illis, quae propiores erunt Altari maximo, continuabit cantum a verbis *O vere beata nox* etc. usque ad finem.

322. Cantu ex toto absoluto, librum claudet, cum Subdiacono ante Altare redibit, genuflectet et perget ad scamnum Celebrantis, ibique dalmatica, stola et manipulo albo depositis, resumet manipulum cum stola violacea, et planetam etiam plicatam eiusdem coloris, si uti licebit.

323. Tum ad Altare cum Celebrante a latere ascendet, et in cornu Epistolae subsistet, ut in introitu, pro canendis prophetiis.

324. Sub finem cantus prophetiarum vel tractus ibit post Celebrantem super gradum superiorem, et ad orationem, quae post singulas prophetias cantabitur, dicto a Celebrante *Oremus*, genuflectet canetque ℣. *Flectamus genua*. Post orationem re-

dibit ad eius dexteram. Ante orationem duodecimam non canet *Flectamus genua.*

325. Fine facto canendi duodecim prophetias orationesque duodecim, descendet a latere de Altari, ad scamnum cum Celebrante redibit, ibique manipulum demittet.

326. Si fons baptismalis in Ecclesia aderit, procedet ad illum incedens a dexteris Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit. Discedens ex Altari genuflexionem ad Crucem efficiet, biretum cum osculis tradet Celebranti, suoque recepto cooperiet caput.

327. Progressus ad fontem extra cancellos caput nudabit, biretum tradet Caeremoniario, alterum accipiet a Celebrante, quod eidem Caeremoniario transmittet, atque in benedictione fontis illi ministrabit, sublevando scilicet eius pluviale, quum oportebit, praebendo ei manutergium quum aquam vel tetigerit vel diviserit. Considebit cum Celebrante in scamno, eique biretum tradet, quum populus aqua benedicta aspergetur. Inde ad fontem redibit, et Celebranti ampullas cum oleis sanctis porriget: quo facto, ad Altare redibit, ut in accessu ad baptisterium.

328. In reditu ad Altare, facta ad Crucem genuflexione, ad scamnum vadet, exuetur planeta plicata et ante Altare redibit.

329. Si fonte baptismali Ecclesia carebit, post prophetias, planeta plicata et manipulo in scamno depositis, revertetur ante Altare.

330. Quo quum venerit, genuflectet ad Crucem, tum adgeniculabitur et procumbet super gradus caput manusque ponens in pulvillo.

331. Ad cantum ℣. *Peccatores* assurget, genuflexionem ad Crucem iterabit, biretum tradet Celebranti, suum accipiet, quo caput operiet prope aditum presbyterii, ac Celebrantem praecedens ad sacrarium proficiscetur.

332. Stolam violaceam deponet; manipulum, stolam et dalmaticam albi coloris induet sibi et incedens ante Celebrantem ad presbyterium redibit.

333. In aditu caput deteget bireto, quod Caeremoniario tra-

det, alterum a Celebrante cum osculis accipiet, quod Caeremoniario itidem tradet, reverebitur chorum et ad Altare introibit.

334. In Missa solemni servabitur ritus pro aliis Missis solemnibus statutus, exceptis iis quae sequuntur.

335. Post *Pax Domini* cooperto Calice, genuflectet et ad laevam Celebrantis transibit, quia neque *Agnus Dei* recitabitur, nec dabitur pacis osculum.

336. Ad *Postcommunio* post cantatam antiphonam *Vespere autem Sabbati*, ad intonationem cantici *Magnificat* ibit cum Celebrante ad medium Altare, incensum ei ministrabit, assistet in thurificatione, ut in introitu, deinde Celebrantem et Clerum in choro adolebit.

337. Ad *Ite Missa est* bis adiunget *Alleluia*.

§. 14. *In processionibus.*

338. In processionibus maiorum minorumque Litaniarum amictu, alba, cingulo, stola et dalmatica violacea induetur, tum caput bireto cooperiet.

339. Ad nutum Caeremoniarii reverentiam capite nudato ad Crucem vel ad imaginem principem sacrarii una cum Celebrante exsequetur, et inclinationem faciet ad Celebrantem ipsum, deinde a dextris eius incedens, ipsique sustinens fimbriam dexteram pluvialis ad Altare procedet.

340. In aditu presbyterii, detecto capite, Caeremoniario tradet primo biretum suum, deinde Celebrantis cum usitatis osculis acceptum; ac si Clerus in choro iam aderit, eum honorabit reverentia, quam contra omittet, si ille Celebrantem cum Ministris praecesserit.

341. Ante Altare progressus, genuflectet ad Crucem dum Celebrans reverentiam efficiet, et relicta fimbria pluvialis Celebrantis, manebit stans a dextris eius, donec cantata erit antiphona *Exurge, Domine* etc.

342. Litaniarum initio geniculabit in gradu infimo, et Celebrante genua submittenti pluviale sustollet.

343. Cantato et repetito ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*,

assurget et stabit donec signum ei fiet in processionis ordinem proficiscendi.

344. Ad Caeremoniarii nutum genuflexionem Cruci faciet, sumet biretum Celebrantis eique tradet, accipiet suum et caput cooperiet. In processione adstabit Celebranti dextrorsum, eique fimbriam pluvialis sustinebit.

345. Si qua in Ecclesia statio fiet in itinere, quod processio percurret, quum ad Altare devenerit, nudabit caput, Caeremoniario biretum suum primo, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet, et post haec genuflexionem ad Altare efficiet.

346. Dum antiphona de Sancto Patrono seu Titulari canetur, stare perget, postea Celebranti orationem respectivam canenti librum laeva sustinebit. Tum genuflexionem iterabit, biretum Celebranti reddet, suoque recepto caput teget, iterumque in processionis ordinem se locabit.

347. Quum ad Ecclesiam, in qua finis fiet, processio pervenerit, caput nudabit ante Altare, biretum Celebrantis accipiet et Caeremoniario tradet, genuflexionem faciet, ac genibus flexis postea manebit in gradu infimo dum preces canentur. Librum Celebranti laeva sustinebit.

348. Cantu omnium precum absoluto, assurget, genuflexionem ad Altare iterabit, Celebranti reddet biretum, suum recipiet, atque eodem ordine, quem in accessu descripsimus, gradum referet ad sacrarium, ubi sacra vestimenta demittet.

349. Si in Missa solemui erit ministraturus, sequetur ea quae pro hac functione iam tradita sunt.

350. Eadem methodo utetur in iis processionibus extraordinariis, quae pro aliqua publica necessitate ab Episcopo indicentur.

351. Si quae sacrae Reliquiae a Celebrante in processione ferentur, Diaconus quum venerit ad Altare, facta primum genuflexione, incensum Celebranti cum usitatis osculis ministrabit et petet ab eo benedictionem. Thure a Celebrante posito ac benedicto in thuribulo, accipiet a thuriferario thuribulum ipsum, quod Celebranti tradet, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit, dum sacras Reliquias adolebit. Receptum ab eo thuribulum thuriferario restituet.

352. Quo momento discedendi initium a processione fiet, ascendet ad Altare, reverebitur sacras Reliquias, quas utraque manu accipiet, de Altari descendet easque tradet Celebranti. Meminerit eas tali modo sustinere, ut Celebrans possit commode et facile accipere.

353. Redibit ad Celebrantis dexteram, cumque ipso ad populum convertetur, cavens ne quidquam a Celebrantis dextera recedat, cui fimbriam pluvialis sustinebit. In processione autem capite nudato incedet.

354. In statione, si forte fiet in itinere, et in reditu processionis ad Ecclesiam, quum ventum erit ante Altare, Reliquias a Celebrantis manibus recipiet, ad Altare deferet, in medio ipsius locabit eas, et ad Celebrantis dexteram redibit. Hinc ei ministrabit incensum, thuribulum porriget ab eoque resumet, ut superius descriptum est.

355. Celebranti in fine processionis orationem canenti librum sustinebit.

356. Si benedictio per sacras Reliquias donabitur, ad Altare ascendet cum Celebrante, cui fimbriam pluvialis sustollet, sinistra autem extremitatem anteriorem vestium: Reliquias ei in manus tradet, et benedictionis tempore in extremo suppedaneo geniculabit, advertens ut fimbriam sinistram pluvialis Celebrantis sustineat.

357. Benedictione peracta, assurget Reliquias a Celebrantis manibus recipiet, in Altari reponet, cumque eo rursus de Altari descendet.

358. Genuflexionem faciet Cruci, biretum tradet Celebranti, recipiet suum, caput cooperiet, et quo ordine declaratum est in accessu, revertetur ad sacrarium ibique vestes sacras demittet.

§. 15. *In vigilia Pentecostes.*

359. Functio huiusce diei parum a sabbati sancti functione differt, praeter Cerei paschalis benedictionem.

360. Itaque Diaconus postquam in sacrario sibi induerit planetam plicatam, si uti ei licebit, secus stolam violaceam super

albam, procedet ad Altare, quumque in chorum venerit, Clerum, si iam ibi aderit, reverebitur.

361. Ante Altare progressus genuflectet ad Crucem, ad Altare ascendet cum Celebrante, deinde cum eo vadet ad latus Epistolae et canentur prophetiae. Advertet hac die quod canendum non est *Flectamus genua* ante orationes.

362. Procedetur deinde ad fontem baptismalem, ut in sabbato sancto, fiet ipsius fontis benedictio, ministrabitur baptismum, tum reversus ad Altare se ante ipsum prosternet ad Litaniarium cantum.

363. In Missa solemni, quoad ritum pro aliis Missis solemnibus praescriptum, nullum intercedit discrimen.

§. 16. *In festo Pentecostes eiusque octava.*

364. In huius diei solemni Sacro, postquam Subdiaconus Celebrantis manum deosculatus erit, Diaconus vadet ad ipsius Celebrantis dexteram, et cum eo geniculabit in extremo suppedaneo dum canetur ℣. *Veni Sancte Spiritus, reple* etc. Post cantatum hunc versum assurget, redibit ad locum suum, Evangeliarium sumet et in Missa ritu usitato ministrare continuabit.

§. 17. *In processione SS. Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento.*

365. Postquam Celebrans Calicem sumpserit, et Subdiaconus palla eumdem contexerit, Diaconus, genuflexione facta, ad Celebrantis dexteram transibit, cumque ipso genuflexionem iterabit.

366. Ostensorium sumet, quod nec demittens, neque inclinans ponet intra corporale, et crystallum illius aperiet. Deinde lunulam cum S. Hostia manubrio accipiet et in Ostensorio aptabit, crystallum claudet et Ostensorium in medio corporali imponet, parte eius anteriori ad Celebrantem versa. Cavebit ne S. Hostiam digitis contingat.

367. Ostensorio in medio Altari locato, genuflexionem ef-

ficiet et ad laevam Celebrantis redibit. Exinde quotiescumque abscedet vel redibit ad medium Altare genuflexionem peraget, neque pro canendo *Ite Missa est* tergum ex toto convertet ad Altare, sed aliquantum versa ad populum facie, tergo autem versus cornu Evangelii.

368. Sacro peracto, suppedaneum conscendet, adstans Celebranti dextrorsum genuflexionem faciet cum eo, et in cornu Epistolae a latere ad scamnum descendet.

369. Quo quum venerit, tergo ad scamnum ipsum converso, sibi detrahet manipulum.

370. Quum Celebrans pluviali indutus erit, fimbriam dexteram ei sustinens cum ipso procedet ad Altare.

371. Si Celebrans incensum in thuribula imponet priusquam pergat ad Altare, quemadmodum in expositione de quadraginta horis praescribitur, Diaconus fimbriam dexteram pluvialis Subdiacono tradet, ac sine osculis incensum ministrabit Celebranti, qui sine benedictione illud in bina thuribula iniiciet.

372. Progressus ante Altare, genuflexionem duplicem in pavimento exsequetur ante infimum gradum, assurget, atque incensum, ut supra, Celebranti ministrabit. Si Celebrans incensum iam in thuribula immiserit, ut in paragrapho praecedenti, geniculabit, post genuflexionem; in infimo gradu.

373. Thuribulum a thuriferario accipiet, quod sine osculis Celebranti porriget, et dum hic Sacramentum thurificabit, fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet.

374. Receptum a Celebrante thuribulum thuriferario restituet. Inde velum humerale sumet, assurget idque humeris Celebrantis imponet, et a Subdiacono ante pectus illi alligabitur.

375. Suppedaneum conscendet, genuflexionem ad Sacramentum efficiet paullum a latere, ne tergum Celebranti vertat, Ostensorium sumet utraque manu, et conversus ad Celebrantem tradet ei, sed tali modo ut ille facile possit accipere manu dextera ad nodum, sinistra autem infra pedem.

376. Ostensorio a Celebrante accepto, geniculabit genuflexionem peragens duplicem Sacramentum versus, de Altari descendet, se adiunget Celebranti dextrorsum et cum ipso versus

populum seu presbyterium convertetur. Circum pedem Ostensorii, si opus fuerit, extremitates veli humeralis aptabit. Se autem ad populum convertens, sequetur semper Celebrantis dexteram, eique in processione fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

377. In processione item dextrorsum Celebrantis incedet, eique in psalmis atque hymnis recitandis respondebit.

378. Si quo in templo vel Altari ad hoc erecto, statio fieret in itinere, priusquam perveniat ad Altare, in quo ponendum sit SS. Sacramentum, unum vel alterum passum praeibit, ut ante Celebrántem, dum superveniet, adsit. Genuflectet ad Sacramentum, Ostensorium a Celebrantis manibus accipiet, assurget expectans dum hic genuflexionem peragat, postquam Sacramentum ei reddiderit.

379. Ascendet ad Altare, in medio ipsius super corporali Ostensorium ponet, genuflectet paullum a latere, ut superius declaratum est, et ad dexteram Celebrantis descendet.

380. Consurget cum eo Celebrans, cui sine osculis ministrabit incensum, genibusque iterum flexis thuribulum a thuriferario accipiet et Celebranti praebebit, qui Sacramentum thurificabit, receptumque ab ipso restituet thuriferario.

381. Ad orationem, quam canet Celebrans, manens flexis genibus, librum eidem sinistra sustinebit.

382. Post orationem assurget, velum humerale resumet ac Celebrantis humeris imponet, tum ad Altare ascendet, recipiet Sacramentum, quod, ut supra demonstratum est, Celebranti tradet, et processio peragetur.

383. In reditu ad Ecclesiam exsequetur quidquid paragraphis praecedentibus a num. 378. usque ad 381. praescriptum fuit.

384. Postquam Celebrans orationem cecinerit, eique velum humerale imposuerit, suppedaneum cum ipso conscendet, ac genuflexione ad Sacramentum facta, Ostensorium illi in manus tradet, animadvertens ut pars anterior vergat ad populum, quum in manibus Celebrantis erit.

385. Ad benedictionem in extremo suppedaneo geniculabit ac Celebranti fimbriam dexteram pluvialis sustollet. Post be-

nedictionem assurget, Ostensorium a Celebrantis manibus recipiet et super Altare reponet, flexisque genibus in suppedaneo permanebit

386. Quum Celebrans de Altari descenderit et in gradu infimo geniculaverit, assurget Diaconus et Sacramentum in tabernaculo reponet, quemadmodum num. 166. huius capitis declaravimus.

387. De altari postea descendet, se adiunget Celebranti dextrorsum, genuflexionem simplicem cum ipso exsequetur, biretum ei tradet cum osculis, suoque recepto cooperiet caput, et a dexteris Celebrantis incedens, cui fimbriam pluvialis sustinebit, gradum referet ad sacrarium ubi sacra indumenta deponet.

388. Si post processionem expositum adhuc manebit SS. Sacramentum, Diaconus eo casu resumet Ostensorium et in throno locabit, utens climacide seu scabello, si opus fuerit, ad ascendendum.

389. Quum de Altari descenderit, genuflectet in suppedaneo, dein ad dexteram Celebrantis descendet, cum quo genuflexionem duplicem in pavimento exsequetur.

390. Celebrantis adstans dexterae, cui fimbriam pluvialis sustinebit, revertetur ad sacrarium, et quum extra conspectum SS. Sacramenti fuerit, biretum Celebranti cum osculis tradet, suoque a Caeremoniario accepto caput cooperiet.

391. In sacrario vestimentis sacris exuetur, facta prius reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam, ad Celebrantem et ad Clerum, si aderit.

392. Eadem methodo utetur in expositione de quadraginta horis, praeterquam quod in processionis reditu ad Altare accipiet Sacramentum et in throno locabit. In repositione autem post cantatas preces et postquam thurificatum erit SS. Sacramentum, ascendet ad Altare, Ostensorium de throno deponet, et Celebranti, ut superius dictum est, in manus tradet.

§. 18. *Pro exequiis.*

393. Nihil quoad Missam notandum; in hac enim ritus pro Missa de requie descripti adhibebuntur.

394. Sacro peracto, se adiunget Celebranti dextrorsum in suppedaneo genuflectet, et cum eo a latere descendet ad scamnum, ubi manipulum deponet.

395. Si absolutio ad pannum nigrum vel ad tumulum ante Altaris gradus peragetur, postquam Celebrans indutus erit pluviali, Diaconus a dextris eius subsistet in plano Epistolae, dum canetur ℟. *Libera me, Domine* etc.

396. Quum a cantoribus repetetur versus Resp. *Libera me, Domine,* fimbriam dexteram pluvialis tradet Subdiacono, et sine osculis ministrabit incensum Celebranti benedictionem petens formula consueta *Benedicite Reverende Pater*.

397. Ubi Celebrans incensum ingesserit in thuribulum, cum eo suppedaneum a latere conscendet, et facta ad Crucem genuflexione, se convertet tumulum versus et sine osculis aspersorium tradet Celebranti eique aspersionem peragenti pluviale sustinebit.

398. Aspersorio a Celebrante postea recepto, thuribulum ipsi tradet, quod item receptum post thurificationem thuriferario restituet.

399. Convertetur ad Altare et perget cum Celebrante in cornu Epistolae, manens a dexteris eius.

400. Absolutionis ritu completo, de Altari cum Celebrante descendet, genuflectet ad Crucem atque adstans Celebranti dextrorsum, dum pluviale interim ei sustinebit, gradum referet ad sacrarium, et vestibus sacris exuetur.

401. Si tumulus seu castrum doloris extra chorum sive presbyterium erit erectum, postquam Celebrans indutus erit pluviali, et Subdiaconus Crucem sumpserit seque inter acolythos locaverit, Diaconus cum Celebrante ante Altare veniet et ad Crucem genuflectet. Hinc ei biretum tradet, suoque a Caeremoniario accepto caput operiet, et se convertens ut choro egrediatur, non recedet a sinistris Celebrantis, cui fimbriam interea pluvialis sustinebit.

402. Ad caput tumuli ubi devenerit, subsistet cum Celebrante inter Altare et tumulum, advertens ut paullum stet versus cornu Epistolae, ne tergum ad Altare directe vertat. Ca-

put nudabit bireto, quod Caeremoniario tradet, alterum a Celebrante accipiet, quod et ipsum Caeremoniario dabit, et fimbria pluvialis demissa, manebit a sinistris Celebrantis dum cantabitur ℟. *Libera me, Domine* etc.

403. Ad repetitionem responsorii praedicti transibit ad dexteram Celebrantis, quem reverebitur transiens ante ipsum, et sublevans fimbriam dexteram eius pluvialis, quam tamen Caeremoniario tradet, incensum ei, benedictionem petens, ministrabit.

404. Thure a Celebrante in thuribulum demisso et benedicto, manebit a dextris eius, et cantato *Pater noster*, sustollet fimbriam dexteram pluvialis, et a clerico gestante vasculum aquae benedictae, aspersorium accipiet.

405. Discedet cum Celebrante de loco, in quo erit, genuflectet ad Crucem Altaris et Celebranti sine osculis tradet aspersorium, eumque in aspersione circa tumulum comitabitur.

406. Genuflexionem efficiet ad Crucem processionalem a Subdiacono sustentam ad pedes tumuli, quum ante illam transibit.

407. Aspersione peracta, aspersorium a Celebrante recipiet et reddet clerico, qui prius tradiderat, thuribulum dein a thuriferario accipiet.

408. Genuflexionem ad Crucem iterabit, tum Celebranti porriget thuribulum, eumque in adolendo tumulo comitabitur, advertens ut ad Crucem processionalem a Subdiacono sustentam rursus genuflectat quum ante ipsum transeundum erit.

409. Thurificatione absoluta, recipiet thuribulum, quod thuriferario restituet, et redibit quo loco erat absolutionis initio.

410. Celebranti se obiiciet et librum apertum sustinebit, unde ille canet versus et orationem.

411. Ad ℣. *Requiem aeternam* etc. post orationem continuans librum apertum ante Celebrantem sustinere, recedet paullum ad dexteram eius, ut libere possit tumulum versus Crucis signum efficere et postquam submissa voce recitaverit *Anima eius* etc. librum occludet ac reddet clerico, a quo acceperit, iterumque accedet ad Celebrantem sinistrorsum.

412. Biretum Celebranti porriget, suum accipiet, cooperiet caput, et ad laevam illius incedens, fimbriamque pluvialis sustinens redibit ad sacrarium et sacra vestimenta demittet.

413. Quod si aderit cadaver, super quo peragenda erit absolutio, postquam Celebrans pluviali erit indutus, procedet cum ipso ante Altare et ad Crucem genuflectet. Sine osculis biretum porriget Celebranti, suum accipiet caputque teget, ac se convertens ex Altari versus presbyterium, manebit a sinistris Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

414. Subdiaconum gestantem Crucem et Clerum etiam, si aderit, subsequetur. Ad feretrum ubi ventum erit, subsistet cum Celebrante ad pedes cadaveris, ac si fuerit Sacerdotis, transiens super sinistram suam se sistet cum Celebrante ad pedes cadaveris e regione Crucis a Subdiacono sustentae ad caput cadaveris eiusdem.

415. Quum venerit eo ubi consistendum erit, nudabit caput et biretum suum prius, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet Caeremoniario.

416. Librum sumet et ante Celebrantem sustinebit, qui recitabit orationem *Non intres* etc. qua oratione absoluta, librum claudet, reverebitur Celebrantem et rursus ad sinistram eius redibit.

417. Interea cantabitur ℟. *Libera me Domine* etc. ad cuius repetitionem Diaconus transibit ad dexteram Celebrantis, quem praeteriens reverebitur: fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit ac ministrabit incensum ab eo petens benedictionem. Thure a Celebrante in thuribulum immisso ac benedicto, manebit a dextris ipsius.

418. Cantu responsorii et *Kyrie eleison* completo, simul ac Celebrans cecinerit *Pater noster*, Diaconus, qui aspersorium cum aqua benedicta iam a clerico acceperit, sustollet fimbriam pluvialis Celebrantis, aspersorium ipsi tradet, eumque in aspersione, quam facturus erit super cadaver, comitabitur. Si cadaver erit laici hominis, in transeundo ante Altare efficiet prius genuflexionem, tum aspersorium tradet Celebranti.

419. Genuflexionem etiam faciet quum ante Crucem a Subdiacono sustentam transibit.

420. Aspersione peracta, receptum a Celebrante aspersorium reddet clerico, qui vasculum aquae benedictae gestabit.

Transiens ante Altare genuflectet, thuribulum a thuriferario acceptum tradet Celebranti, quem in thurificatione comitabitur, genuflexionem faciens etiam in transeundo ante Crucem, quam Subdiaconus sustinebit, quemadmodum superius ostendimus.

421. Post thurificationem recipiet a Celebrante thuribulum quod thuriferario restituet; deinde subsistens quo loco erat in absolutionis initio, librum sumet et sustinebit Celebranti; dum cantabit versus *Et ne nos* etc. atque orationem.

422. Cantata oratione, librum claudet, reverebitur Celebrantem et ad laevam ipsius recedet.

423. Si cadaver ad sepulturam efferetur, biretum Celebrantis accipiet eique tradet; suum quoque sumet, cooperiet caput et procedet ad coemeterium cum Celebrante, cui fimbriam pluvialis sustinebit.

424. Ubi perventum erit ad Coemeterium, biretum primo suum, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet Caeremoniario, et ad pedes cadaveris cum ipso Celebrante subsistet. Functio autem, quae in coemeterio peragetur, sequentibus paragraphis demonstrabitur.

425. Quod si cadaver non erit ad coemeterium efferendum post orationem canetur a cantoribus antiphona *In paradisum,* vel omittetur etiam ex more cuiusque Ecclesiae, ac Diaconus sustinebit Celebranti librum, ex quo intonabit antiphonam *Ego sum.* Dum cantabitur *Benedictus* et antiphona repetetur, adstabit Celebranti sinistrorsum.

426. Sub finem repetitionis antiphonae cantatae, ad Celebrantis dexteram transibit, eum reverentia honorans dum praeteribit. Diacono appropinquabit clericus vasculum ferens, et quum recitabitur *Kyrie eleison,* Diaconus aspersorium accipiet.

427. Ubi Celebrans cecinerit *Pater noster,* Diaconus ei tradet aspersorium, fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit cumque ipso ad cadaver accedet.

428. Cadavere a Celebrante asperso, aspersorium recipiet et clerico vasculum ferenti restituet. Ad locum suum cum Celebrante redibit, librumque resumptum ei sustinebit dum canendi erunt versus *Et ne nos* etc. atque oratio.

429. Post orationem sustinere pergens librum apertum, recedet aliquantulum ad dexteram Celebrantis, ut hic libere possit signum Crucis versus cadaver efficere ad ℣. *Requiem aeternam* etc. tum ante eum cum libro redibit. Recitato deinde a Celebrante altero ℣. *Anima eius* etc. librum claudet reddetque clerico, qui ei tradiderit, biretum Celebrantis sumet eique porriget, redibit ad sinistram ipsius, ac biretum suum recipiet.

430. Quum Subdiaconus cum Cruce transierit, et Celebrans sine cantu intonuerit antiphonam *Si iniquitates*, caput operiet, et ad laevam eius incedens fimbriamque pluvialis eius sustinens, ad sacrarium cum ipso revertetur.

431. Demum quum eo pervenerit, caput nudabit, reverentiam Cruci a Subdiacono sustentam, hinc Celebranti et Clero, si aderit, efficiet, ac sacris indumentis suo loco exuetur. (*a*)

DE OFFICIO CELEBRANTIS.

CAPUT XIV.

§. 1. *De officio sine cantu in diebus ferialibus.*

1. Celebrans diebus ferialibus, quibus officium divinum sine cantu recitatur, hora praestituta aderit in Sacrario, super vestem talarem induet sibi superpelliceum, vel aliud insigne chorale regulariter concessum Capitulo, ad quod attinet, et ad sonum campanulae sacrarii cum ceteris procedet ad chorum, servans ordinem cap. III. huius libri notatum. (*b*)

(*a*) Advertatur, quod in ritu absolutionis minime debet Diaconus candelam accensam manu sustinere.

(*b*) In functionibus extra Missam utemur vocabulo *Celebrans*, licet quibusdam fortasse parum aptum videri posset. Sequuti tamen sumus Episcoporum Caeremoniale, quod lib. 2. cap. 3. num. 13 et 14 vocem illam usurpat ad significandum Canonicum hebdomadarium, qui sacra

2. Chorum ingressus, locum principem occupabit hebdomadario, iuxta morem uniuscuiusque Ecclesiae, attributum (*a*); quem ante locum praeparatum erit legile cum Breviario ad usum ipsius Celebrantis, qui vulgo Hebdomadarius appellatur.

3. Ad nutum choro Praefecti adgeniculabitur et recitabit orationem *Aperi Domine* etc. et quum assurrexerit, addet, omnia secrete, *Pater noster, Ave Maria* et *Credo (b)*.

4. Se inclinabit ad choro Praefectum, et pollice dextero super os signans Crucem, elata voce dicet *Domine labia mea aperies*, chorusque respondebit *Et os meum* etc.: deinde signo Crucis se muniens subiunget *Deus in adiutorium* etc. et chorus, *Domine ad adiuvandum* etc. Ad verba autem *Venite adoremus et procidamus ante Deum* in invitatorio, genuflexionem faciet.

5. Invitatorio a cantoribus recitato, hymnum intonabit, seu voce elata inchoabit, et ad secundum versum prosequetur chorus.

6. Sub hymni finem in invocatione SS. Trinitatis caput Altare versus inclinabit.

7. Primo psalmo inchoato, sedebit et caput bireto cooperiet, nudabit autem caput et inclinabit, ut supra, ad ℣. *Gloria Patri*. et quum in antiphonis nominabitur Iesus Cristus, aut B. Virgo, aut Sanctus, de quo celebratur officium.

8. Post versum in fine primi nocturni recitatum, assurget atque elata voce proferet *Pater noster*, et continuabit secreto. Redintegrabit alta voce *Et ne nos inducas* etc. et post hoc absolutionem et benedictionem, tum sedebit.

facit in Vesperis solemnibus. Quamobrem verbo hoc *Celebrans* non videtur significari tantum Sacerdotem operantem Sacrum, sed Sacerdotem unumquemque, qui exsequitur seu celebrat quamlibet functionem sacram. Supervacaneum porro putamus monere, quod Celebrans officium peragens Sacerdotali ordini adscitus sit oportet, neque illud peragi a quavis primaria Capituli dignitate potest, nisi charactere sacerdotali sit insignita.

(*a*) Quoad locum Celebrantis, diximus « iuxta morem uniuscuiusque Ecclesiae » siquidem in Ecclesiis quibusdam mos est variandi alternatim cuiusque hebdomadae initio locum hebdomadarii seu celebrantis, locando eum altera hebdomada in cornu Evangelii, altera Epistolae.

(*b*) Regula hac paragrapho et sequenti statuta attribuatur Ecclesiis illis, in quibus est choro Praefectus.

9. Ad reliquas benedictiones caput bireto deteget, assurget ac vocis contentione formulam respondentem recitabit, postea sedebit.

10. Idipsum exsequetur in reliquis nocturnis, absolutionibus et benedictionibus. Ad verba *Sit nomen eius benedictum* psalmi LXXI. *Deus iudicium tuum* etc., si recitabitur, caput bireto nudatum inclinabit.

11. Post lectionem nonam, vel tertiam, si officium erit simplex seu feriale, assurget ac voce elata intonabit *Te Deum.* Si praedictus hymnus omittendus erit, Laudes incipiet intonans *Deus in adiutorium meum intende.*

12. Initiô primi psalmi Laudum sedebit et caput bireto operiet.

13. Ad verba *Benedicamus Patrem et Filium cum Sancto Spiritu* in cantico *Benedicite* si recitabitur, caput bireto deteget atque inflectet.

14. Completo ultimo psalmo Laudum ac repetita antiphona, nudabit caput, assurget et capitulum recitabit. Responso a choro *Deo gratias,* hymnum inchoabit, ut superius in Matutino descriptum est.

15. Antiphona post *Benedictus* iterata, Celebrans dicet *Dominus vobiscum,* et orationem respectivam cum conclusione. Pari modo recitabit reliquas orationes, si una vel plures erunt commemorationes, at orationis conclusionem in ultima tantum praedictarum orationum recitabit. Addet postea ℣. *Dominus vobiscum* et alterum *Benedicamus Domino,* tum submissa voce tertium *Fidelium animae* etc.

16. Si in Laudibus erunt recitandae preces feriales, iterata post *Benedictus* antiphona, genua submittet ac voce submissiori preces recitabit. Assurget ad *Dominus vobiscum,* quod voce elata recitabit cum oratione, ut supra.

17. Laudibus completis, recitabit secreto *Pater noster, Ave Maria, Credo.* Signabit sese et alta voce intonabit *Deus in adiutorium* etc. atque hymnum *Jam lucis orto sidere,* quem chorus prosequetur.

18. Initio primi psalmi sedebit et caput bireto operiet.

19. Repetita antiphona, nudabit caput, assurget et voce elata recitabit Capitulum.

20. Post responsorium dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Domine Deus omnipotens*. Si preces erunt recitandae, submissiori voce recitabit atque etiam flexis genibus, quum videlicet ad Laudes quoque recitatae fuerint; et ad *Dominus vobiscum* nec non ad orationem elatiòri voce recitandam, assurget. In precibus ad *Confiteor* quod recitabit inclinatus, ad verba *Vobis fratres* et *Vos fratres*, se paullum versus chorum convertet.

21. Post orationem subiunget ℣. *Dominus vobiscum* atque alterum *Benedicamus Domino;* deinde sedebit et caput bireto cooperiet.

22. Lecto Martyrologio, nudabit caput, assurget ac voce magis submissa, quam recitaverit orationem praecedentem, dicet *Sancta Maria et omnes Sancti* etc. Eodem vocis sono se minime signans, ter subiunget *Deus in adiutorium meum intende* et chorus, *Domine ad adiuvandum* etc. Post tertiam vicem recitabit tantum *Gloria Patri,* chorus autem respondebit *Sicut erat* etc. Postea dicet *Kyrie eleison,* chorus respondebit *Christe Eleison,* ac Celebrans repetet *Kyrie eleison. Pater noster,* quod secreto continuabit. Tum voce elata *Et ne nos* etc. cum versibus *Respisce in servos tuos* etc. Vocem deinde intendens eodem atque antea sono, orationem recitabit *Dirigere et sanctificare.* etc.

23. Lectori postea benedictionem largietur cum formula *Dies et actus nostros* etc.

24. Post lectiunculam, submissiori voce recitabit reliquos versus *Adiutorium nostrum* etc. *Benedicite* etc. *Dominus nos benedicat* etc. atque haec verba proferens se Crucis signo signabit.

25. Ad ceteras tres Horas minores, idest Tertiam, Sextam et Nonam recitabit secreto *Pater noster* et *Ave Maria.* Hinc se Crucis signo muniens, elata voce intonabit *Deus in adiutorium* etc. postea incipiet hymnum, quem chorus prosequetur.

26. Primi psalmi initio sedebit ac bireto operiet caput.

27. Repetita post tres psalmos antiphona, assurget capite detecto et Capitulum recitabit.

28. Post responsorium elata voce dicet *Dominus vobiscum*, tum orationem cum conclusione, post quam repetet *Dominus vobiscum*, postremo voce submissiori ℣. *Fidelium animae* etc.

29. Si recitandae erunt preces, genieulabit post responsorium, preces voce submissiori recitabit, deinde assurget atque eodem vocis sono, quo usus erit a principio, dicet *Dominus vobiscum* et orationem, ut supra.

30. Advertet, quod in Hora, quam proxime sequetur celebratio Missae, omittendus est ℣. *Fidelium animae* etc. (*a*)

31. Officio hora Nona completo, nisi Missa feriae aut Vigiliae celebrabitur, post ℣. *Fidelium animae* etc. recitabit secreto *Pater noster*, quo absoluto, addet elata voce ℣. *Dominus det nobis* etc. atque antiphonam finalem de B. Virgine inchoabit aut stans, aut genibus flexis pro temporis qualitate, post quam tamen stans pedibus versum orationemque respectivam recitabit.

32. Post hanc orationem officium complebit versu *Divinum auxilium* etc. atque ordine superius indicato, e choro discedet.

33. Ad Vesperas, servatis iis quae dicta sunt pro accessu, genua submittet in stallo suo, secreto dicet orationem *Aperi, Domine* etc. assurget ac recitabit *Pater noster* et *Ave Maria*. Tum inclinatione facta ad Praefectum choro, signabit se atque elata voce incipiet *Deus in adiutorum* etc.

34. Primo psalmo intonato, sedebit et caput operiet bireto. Ad verba *Sit nomen Domini benedictum* psalmi CXII. si recitabitur, caput nudabit ac versus Altare inflectet.

35. Repetita post quintum psalmum antiphona, caput deteget, assurget et Capitulum elata voce recitabit. Responso a choro *Deo gratias*, inchoabit hymnum, quem chorus continuabit.

36. Post repetitionem antiphonae ad *Magnificat* dicet *Dominus vobiscum* atque orationem cum conclusione. Si et aliae commemorationes fient, recitabit reliquas orationes, quorum postremam complebit conclusione, post quam addet ℣. *Dominus*

(*a*) Inspiciatur Caeremoniale lib. 2. cap. 8. num. 18.

vobiscum, tum alterum *Benedicamus Domino*, demum submissiori voce *Fidelium animae* etc.

37. Si post repetitionem antiphonae *Magnificat*, recitandae erunt preces, adgeniculabitur, preces recitabit voce submissiori et ad ℣. *Dominus vobiscum* assurget, eodemque vocis sono, quo antea usus erit, praedictum versum atque orationem recitabit.

38. Si post Vesperas statim non sequetur recitatio Completorii, subiungetur antiphona finalis de B. Virgine, ut superius docuimus.

39. Quoad recitationem autem Completorii, Celebrans elata voce cantori seu lectori benedictionem largietur dicens *Noctem quietam* etc.

40. Post lectiunculam, Celebrans se signabit et submissa voce dicet ℣. *Adiutorium nostrum* etc. deinde *Pater noster* totum secreto, ne prima quidem verba proferens.

41. Deinde recitabit *Confiteor* quo modo pro hora Prima indicatum est.

42. Se pollice signabit in pectore atque elata voce dicet *Converte nos Deus* etc. seque manu signo Crucis muniens, subiunget *Deus in adiutorium* etc.

43. Primi psalmi initio sedebit caputque operiet bireto.

44. Completa psalmorum recitatione et antiphona repetita, assurget atque hymnum incipiet *Te lucis ante terminum*, quem chorus prosequetur. Post hymnum recitabit Capitulum *Tu autem in nobis* etc.

45. Post responsorium addet ℣. *Dominus vobiscum* atque orationem *Visita, quaesumus, Domine* etc.

46. Preces, si dicendae erunt, recitabit stans vel genibus flexis, at voce submissiori, et assurget ad *Dominus vobiscum* orationemque praenominatam, post quam repetet ℣. *Dominus vobiscum*, deinde *Benedicamus Domino*, postremo *Benedicat et custodiat* etc. ad quem se signabit.

47. Quin praemittat *Pater noster*, antiphonam finalem de B. Virgine incipiet aut stans, aut genibus flexis. Ad versum et ad orationem assurget, itemque ad alterum versum *Divinum auxilium* etc. post orationem.

48. Deinde totum secreto addet *Pater noster, Ave Maria et Credo,* stans vel genibus flexis prouti se gesserit in antiphona finali.

49. Postremo recitabit secreto vel submissa voce orationem *Sacrosanctae* etc. (*a*)

50. De Choro excedens stabit iis quae superius tradita sunt.

§. 2. *In Vesperis solemnibus.*

51. Celebrans stata hora in sacrario aderit et super vestem talarem imponet sibi superpelliceum vel rochetum, si uti ipsi licebit.

52. Ad nutum Caeremoniarii adibit ad tabulam, in qua apparatum erit pluviale (*b*) idque, adiuvante Caeremoniario, induet sibi. (*c*)

53. Caput bireto cooperiet, et signo dato, de loco discedet, seque adiungens pluvialistis, reverentiam faciet ad Crucem vel ad imaginem principem sacrarii, capite detecto.

54. Deinde, cooperto capite, iunctisque manibus, medius incedens inter duos pluvialistas primos, ad Altare proficiscetur.

55. Ad sacrarii fores, bireto sibi detracto, aquam benedictam a pluvialista primo dextera accipiet, atque ubi se signaverit, caput rursus cooperiet

(*a*) In autographo Urbani VIII. Sum. Pont. Breviario, aliisque usque ad medium et ulterius anteacti saeculi, ad orationem *Sacrosanctae* etc. non legebatur additamentum illud « et dicitur flexis genibus » nec liquet qua auctoritate appositum sit. Quapropter in Vaticana Basilica aliisque Ecclesiis oratio illa recitabatur aut stando, aut genibus flexis iuxta statum, quo erat chorus. Jam vero posteaquam S. Congregationis Indulgentiarum decreto VIII idus Januarias anni MDCCCLVI prolato, praedictum additamentum sancitum est, nulla superest amplius difficultas, quominus oratio illa ad lucrandam Indulgentiam annexam, flexis genibus sit recitanda.

(*b*) Amictus usus infra pluviale pro Celebrante a Caeremoniali non praescribitur.

(*c*) Sacra Congregatio Rituum pluribus decretis non modo stolae, sed etiam Albae usum in Vesperis solemnibus Celebranti interdixit.

56. Presbyterium ingressus nudabit caput, biretum tradet pluvialistae qui dextrorsum sibi adstabit et ad Altare procedet. Ante infimum gradum reverentiam profundam efficiet Cruci, geniculabit in eodem gradu et recitabit orationem *Aperi, Domine* etc.

57. Post orationem assurget, iterabit reverentiam profundam Cruci, inclinabitur ad Clerum in choro stantem, primo scilicet versus partem adversam illi, in qua manendum ipsi erit, deinde versus partem alteram et vadet ad scamnum vel ad primum chori stallum ex parte, quae ipsi conveniet. (*a*)

58. Sedebit paulisper loco proprio, caput operiens bireto, quod ei tradet vel primus pluvialista, vel Caeremoniarius, secundum loci situm; nam si sedebit in scamno, id accipiet a primo pluvialista, si in primo chori stallo, a Caeremoniario. (*b*)

59. Ad Caeremoniarii nutum, deteget caput, biretum tradet ei qui dederit, assurget et secreto recitabit *Pater noster* et *Ave Maria*.

60. Post haec se signans canet *Deus in adiutorium meum intende*, advertens ut verba haec dividat cum signo Crucis, scilicet ad verbum *Deus* manum imponet fronti, ad *in adiutorium* pectori, ad *meum* humero sinistro, ad *intende* autem dextero.

61. Postquam chorus canendo responderit *Domine, ad adiuvandum etc. Gloria Patri etc. Sicut erat etc.* intonabit primam antiphonam, expectans dum sibi a pluvialista primo submissa voce praecinatur. Tum antiphonam ipsam intonabit.

62. Principio primi psalmi sedebit et caput bireto operiet.

63. Ad *Gloria Patri* meminerit caput detegere et inclinare Altare versus: hoc ipsum exsequetur ad verba *Sit nomen Domini benedictum* psalmi CXII *Laudate pueri Dominum*.

64. Repetita post quintum psalmum antiphona, assurget, nudabit caput iunctisque manibus capitulum cantabit. Responso a choro *Deo gratias*, intonabit hymnum, quem ei praecinet primus pluvialista.

(*a*) Inspiciatur nota (*b*) num. 2. § 1 capitis huiusce.

(*b*) Inspiciatur etiam quod cap. IX num. 10. huius libri notavimus de loco pluvialistarum.

65. Sub hymni finem ad invocationem SS. Trinitatis caput versus Altare inclinabit. Inclinabit quoque librum versus, si nominabitur Sanctus, cuius festum celebrabitur, vel B. Virgo; Altare autem versus, si nomen Jesu Christi proferetur.

66. Post cantatum versum intonabit antiphonam ante *Magnificat*, quae a primo pluvialista ipsi praecinetur.

67. Antiphona intonata, sedebit caputque cooperiet.

68. Ad intonationem cantici *Magnificat*, nudabit caput, assurget et signabit se signo Crucis; de suo loco discedet, reverentia salutabit Clerum, seque adiungens pluvialistis in medium chorum ante Altare procedet.

69. Quo quum pervenerit, reverentiam profundam Cruci exsequutus, ascendet ad Altare, quod in medio osculabitur ponens interea super ipsum manus extensas.

70. Thus deinde in thuribulum cum benedictione iniiciet et Altare adolebit. (*a*)

71. Thuribulum primo pluvialistae restituet, de Altari descendet, reverentiam profundam Cruci iterabit cum inclinatione ad chorum; et ad locum suum, sive scamnum sive stallum, redibit.

72. Si locus eius in primo stallo erit, illuc quum venerit, digniorem inter Clerum, qui post eum subsequetur, ad thurificationem cum inclinatione invitabit.

73. Ipse tribus ductibus a primo pluvialista thurificabitur, et iunctis manibus stare perget ad totum *Magnificat* quod canetur.

74. Post cantatum *Gloria Patri* sedebit et caput bireto cooperiet.

75. Repetita antiphona canenda, nudabit caput, assurget iunctisque manibus cantabit *Dominus vobiscum* et orationem, sive orationes si et aliae commemorationes finet. Post ultimam orationem canendo repetet *Dominus vobiscum* et postquam cantores cecinerint ℣. *Benedicamus Domino*, ipse submissa voce adiunget ℣. *Fidelium animae* etc.

(*a*) Ritum thurificandi Altaris supersedemus describere, eo quod videre est cap. V. huius libri.

76. Si Completorium non sequetur, Celebrans manens suo loco in choro, secreto recitabit *Pater noster*, quo finito, alta voce subiunget ℣. *Dominus det nobis* etc. et una cum choro antiphonam finalem de B. Virgine recitabit vel stans, vel flexis genibus pro temporis qualitate. In fine antiphonae assurget orationemque antiphonae respondentem recitabit. (*a*)

77. Quod si Clerus in choro manebit ad Completorium recitandum, post versum *Fidelium animae* etc. procedet in medium ante Altare, se pluvialistis addet, reverentiam Cruci profundam, mediocrem choro efficiet, et quo ordine venit ad Altare, redibit in sacrarium, advertens ut caput bireto cooperiat in aditu chori, quum erit fere extra Cleri conspectum.

78. Si adolendum erit Altare, in quo asservabitur SS. Sacramentum, ubi venerit ante Altare maximum in intonatione cantici *Magnificat*, reverentia ad ipsum Altare et ad chorum cum pluvialistis effecta, procedet cum ipsis ad Altare illud, et in aditu presbyterii bireto caput operiet.

79. Medius inter pluvialistas seniores, ut in accessu de sacrario ad Altare, iunctis manibus incedet.

80. Progressus ad SS. Sacramenti sacellum, caput nudabit tradetque biretum pluvialistae primo, atque ante Altare genuflexionem in pavimento ante infimum gradum cum pluvialistis exsequetur.

81. Ascendet ad Altare et in medio osculabitur illud, incensum in thuribulum cum benedictione iniiciet atque Altare adolebit, advertens ut unum tantum genu flectat quum in medium transibit, ex altero ad alterum Altaris latus iturus.

82. Thuribulum reddet ac nullam faciens in suppedaneo genuflexionem, de Altari descendet, ibique in pavimento ante gradum infimum genuflectet et ad Altare maximum redibit, bireto caput operiens quum e sacello egredietur.

83. Reversus hinc ad Altare maximum, quum in presbyterium ingressus erit, salutabit chorum, procedet ante Altare,

(*a*) Antiphona finalis de B. Virgine a Celebrante recitanda est in suo stallo, iuxta Caeremoniale lib. 2. cap. 3. num. 15.

ibique reverentiam profundam Cruci efficiet, tum ad Altare ascendet idque osculabitur in medio, ac thurificabit, quin rursus incensum in thuribulum immittat. Deinceps ea, quae superius notata sunt, exsequetur.

§. 3. *In Matutino solemni*

84. Celebrans induetur superpelliceo, vel alio insigni chorali, quod regulariter concessum sit Capitulo, cui est addictus.

85. Ad nutum Caeremoniarii de sacrario discedet, biretum manu sustinens se inclinabit ad Crucem, vel ad imaginem primariam sacrarii, et ad fores Ecclesiae se aqua benedicta signabit, quam ei porriget Caeremoniarius.

86. Ad Altare postquam accesserit, reverentia profunda venerabitur Crucem, genua submittet in gradu infimo, ubi flexis genibus manebit, donec ei a Caeremoniario indicabitur, ut tempus geniculandi in chori plano Clero suppeditetur.

87. Toto choro adgeniculato, orationem secreto recitabit *Aperi, Domine*, etc. post quam assurget, reverentiam profundam Cruci iterabit, salutabit Clerum, perget ad primum stallum in partem, quae ad eum spectat, ubi sedebit dum ceteri omnes de Clero locum quisque suum occupaverint.

88. Ad nutum Caeremoniarii caput deteget bireto, assurget et secreto recitabit *Pater*, *Ave* et *Credo*.

89. Hinc se in labiis pollice dextero signans, cantabit *Domine labia mea aperies* chorusque subiunget *Et os meum* etc. Deinde se muniens signo Crucis canet *Deus in adiutorium* etc.

90. Dum invitatorium et psalmus *Venite exultemus* canetur, stabit, genuflectet autem ad verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum.*

91. Post cantatum invitatorium cum psalmo praedicto intonabit hymnum, qui ei praecinetur a cantore primo. Sub hymni finem in invocatione SS. Trinitatis caput versus Altare inclinabit.

92. Intonabit deinde primam primi nocturni antiphonam, quae et ipsa ei praecinetur; et primi psalmi initio sedebit ca-

putque bireto cooperiet. Ad *Gloria Patri* caput nudatum Altare versus inclinabit.

93. Post versum primi nocturni, detecto capite, assurget, canet *Pater noster* quam orationem secreto continuabit: deinde canet *Et ne nos inducas in tentationem*, tum absolutionem et benedictionem primam, principio autem primae lectionis sedebit et cooperiet caput. Ad benedictionem ante secundam et tertiam lectionem caput nudabit, assurget, formulam praescriptam canet, deinde rursus sedebit.

94. Advertet tum in his, tum in aliis lectionibus ut canendo benedictiones sonum vocis cuiusque lectoris seu cantoris earum, quoad fieri potest, imitetur.

95. Idem servabit in reliquis nocturnis.

96. Sub finem psalmorum tertii nocturni (idque dependet a Caeremoniario) Celebrans nudabit caput, assurget, procedet in medium chorum, coibit cum duobus cantoribus, ac reverentia profunda ad Crucem, inclinatione autem ad chorum effecta, redibit in sacrarium, ubi demisso indumento chorali, si indutus fuerit, pluviale superpelliceo, vel rocheto, si uti licebit, superimponet. Hinc capiti rursus imposito bireto, ad chorum inter pluvialistas revertetur, reverentiam Cruci, inclinationem Clero efficiet, ut antea, et reversus ad stallum suum sedebit.

97. Post octavum responsorium, nudato capite assurget, iunctisque manibus conversus ad digniorem Cleri, qui tunc aderit, cantabit *Jube, Domne, benedicere*, acceptaque benedictione, lectionem nonam iunctis manibus cantabit.

98. Hoc facto, intonabit *Te Deum*, ut a primo pluvialista ei praecinetur. Ad ℣. *Te ergo, quaesumus* etc. genu suo loco submittet.

99. Post Matutinum statim Laudes intonabit, quas inter et Vesperas solemnes nullum est quoad methodum discrimen. Illud tantum monemus, quod ad canticum *Benedictus*, chori solummodo Altare thurificabitur, neque ad alterum, in quo adest SS. Sacramentum, procedetur.

§. 4. *In Missa solemni.* (*a*)

100. Celebrans praevidebit omnia ea quae canenda sibi erunt pro qualitate Missae et ritus.

101. Quum sacris paramentis erit indutus, bireto cooperiet caput, signo autem a Caeremoniario dato, caput nudabit, abibit a tabula, vel mensa, apud quam paramenta sumpserit, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae sacrarii, et sacrorum Ministrorum salutationi inclinatione modica respondebit.

102. Ad sacrarii fores bireto caput deteget, aquam benedictam a Diacono accipiet, signabit se, iterumque caput cooperiet.

103. In eundo ad Altare Diaconum iunctis manibus sequetur.

104. Ingressus in chorum seu presbyterium, nudabit caput et biretum tradet Diacono, ac si Clerus in choro iam aderit, reverebitur eum primo versus Evangelii tum Epistolae cornu. Sin in eundo ad Altare Clerus ipsum praecesserit, reverentiam, quam diximus, omittet.

105. Absente Clero, biretum deponet quum ante Altare devenerit.

106. Ante Altare reverentia profunda ad Crucem facta, Sacrum exordietur. Ad confessionem proferens verba *Vobis fratres* et *Vos fratres* se paullum convertet ad Ministros, quin tamen erigat sese de statu sive inclinatione, qua tunc erit.

107. Altare, quum ascenderit, osculabitur in medio, incensum in thuribulum immittet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. deinde Altare adolebit. Advertet, ut sinistram manum pectori applicet incensum immittens, et Altari imponet, quum benedicet.

108. Thurificatione Altaris absoluta, tribus ductibus thure adolebitur a Diacono, cui modica inclinatione respondebit. (*b*)

(*a*) Ritus a Celebrante servandos in Missa tantum solemni hac paragrapho innuemus, siquidem documenta pro Missa privata sequentur inferius.

(*b*) Ritum thurificandi Altaris descripsimus cap. V. huius primi libri.

109. Introitum ex parte Epistolae in Missali leget, ibique alternatim cum ministris recitabit *Kyrie*.

110. Si dum canetur *Kyrie* sedendum erit, quin eat ad medium Altare inclinabit se Cruci, se convertet sinistrorsum, de Altari a latere descendet, perget ad scamnum, quo in medio sedebit, accipiet a Diacono biretum, quo caput operiet, ac sedens extensas manus planetae imponet prope genua.

111. Sub finem *Kyrie* cantati, admonente Caeremoniario, biretum tradet Diacono, assurget, discedet e scamno, chorum salutabit primo in latere Epistolae, deinde Evangelii, Cleri digniorem salutare incipiens ex utraque parte.

112. Procedet Altare versus, quumque in medium venerit ante infimum gradum, Crucem reverentia profunda venerabitur.

113. Conscenso suppedaneo et cantu *Kyrie* absoluto, intonabit *Gloria in excelsis Deo*, et submissa voce cum Ministris recitare hymnum perget.

114. Postquam recitare *Gloria* finierit, reverebitur Crucem, ac se vertens sinistrorsum, descendet a latere de Altari, et sessum ibit, ut antea. Caput deteget, dum canentur verba *Adoramus te*: *Gratias agimus* etc.

115. Sub exitum cantus huius hymni, ad nutum Caeremoniarii, detecto capite assurget et ad Altare gradum referet, ut in fine *Kyrie* monuimus.

116. Rursus Altare, quum ascenderit, osculabitur in medio, conversus ad populum canet *Dominus vobiscum* et orationes postea ad Missale, ut in Missa privata. Epistolam deinde, graduale, tractum, sequentiam etc. leget submissa voce.

117. Epistola a Subdiacono cantata, manum ei dexteram osculandam praebebit imponens eam Epistolario; eadem deinde manu benedictionem ei largietur, nullam adiiciens formulam.

118. His expletis, veniet ad medium Altare, recitabit *Munda cor meum* et leget Evangelium, ut in Missa privata, librum autem, postquam legerit, minime deosculabitur.

119. Si legendum ipsi erit sequentiam vel tractum longiorem, benedictionis signum Subdiacono faciet, postquam legere sequentiam vel tractum desierit.

120. Si sequentia vel tractus praedictus cantabitur, benedictionem Subdiacono largitus, sessum ibit, ut ad *Kyrie*, et redibit ad Altare eodem modo, quo pro canendo *Gloria* indicatum est.

121. Lecto Evangelio, redibit in medium Altare, atque incensum in thuribulum infundet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. ut supra.

122. Ad Diaconum inde se convertet, quum ab eo rogabitur benedictionem, formulam versus eum iunctis manibus proferens *Dominus sit in corde tuo, et in labiis tuis, ut digne et competenter annuncies Evangelium suum. In nomine Patris et Filii,* ✠ *et Spiritus Sancti*; dexteramque impositam Evangeliario porriget illi osculandam.

123. Ubi Diaconus de Altari descenderit, recedet in cornu Epistolae iunctis manibus stans ad Altare conversus, et simul ac Diaconus incipiet Evangelium canere, eum versus iunctis manibus convertetur. Se pollice dextero signabit in fronte, in ore et in pectore ad verba *Sequentia etc.* palmam manus apertam et conversam ad seipsum tenens: quod dum faciet, sinistram infra pectus extensam applicabit. Quum in Evangelio nominabitur *Iesus*, caput inclinabit versus Altare; si B. Virgo, aut Sanctus, de quo celebratur festum, versus Diaconum.

124. Fine facto canendi Evangelii, Evangeliarium sibi a Subdiacono oblatum osculabitur ad principium Evangelii, quod cantatum erit, ponens manus ad extremitates libri et recitans formulam *Per evangelica dicta* etc. Postea thurificabitur a Diacono.

125. Se convertet ad Altare et intonabit *Credo in unum Deum*, si dicendum erit, et prosequetur recitare cum Ministris.

126. Post recitatum *Credo* ibit sessum, ut in *Gloria*. Ad ℣. *Et incarnatus*, capite detecto, inclinatus manebit dum versus ille canetur. Si ad hunc versum adhuc esset in suppedaneo, in media extremitate illius geniculabit cum Ministris.

127. Sub finem symboli cantati redibit ad Altare, ut post cantatum *Gloria*, conscendet suppedaneum, osculabitur Altare

in media ipsius parte, conversus ad populum canet *Dominus vobiscum*, ac rursus se convertet ad Altare et canet *Oremus* et voce submissa leget ℣. Offertorii.

128. Patenam cum Hostia a Diacono accipiet. Ad oblationem Calicis, quem a Diacono quoque accipiet, recitabit formulam *Offerimus tibi* etc. cum Diacono ipso.

129. Calicem neque cooperiet nec deteget; officium enim istud Diaconi est.

130. Incensum in thuribulum infundet post orationem *In spiritu humilitatis* etc. recitans formulam *Per intercessionem etc.* ipsumque benedicet. Hinc thurificabit oblata et Altare, verba praescripta recitans, ut cap. V. huius libri explicatum fuit. Thuribulum autem reddens thuriferario, dicet *Accendat etc.*

131. Thurificabitur a Diacono, lavabit manus, et Sacrum ritu usitato peraget. Canet Praefationem, *Pater noster*, *Pax Domini*.

132. Prima oratione post *Agnus Dei* recitata, osculabitur Altare, manus extremitatibus corporalis imponens, pacis osculum Diacono praebebit, et Missam prosequetur.

133. Post sumptionem Calicis, si Communio fiet, Calice a Subdiacono cooperto, genuflectet una cum Ministris, priusquam Diaconus detegat pixidem, qua detecta, genuflexionem iterabit; convertetur autem ad populum, quum Diaconus recitabit vel canet *Confiteor*.

134. Absolutionem deinde impertietur dicens *Misereatur etc. Indulgentiam etc.* se convertet ad Altare, genuflectet rursus, unam s. Particulam pollice et indice manus dexterae accipiet, ac pixide in ima parte supra nodum sinistra sumpta, convertetur ad populum, pixidem sustinens ante pectus: s. Particulam elevabit ad altitudinem vultus sui dicens *Ecce Agnus Dei etc.* deinde tribus vicibus *Domine non sum dignus etc.* et communicabit Ministros et Clerum. Dum dicet *Corpus Domini nostri etc.* signum Crucis efficiet, advertens ne manum extra limites pixidis hinc aut inde protrahat.

135. Communione peracta, se convertet ad Altare, ac si qua in pixide particula superfuerit, genuflectet eamque consumet: genuflexionem autem omittet, si nulla supererit particula.

136. Postquam legerit ℣. *Communio*, canet *Dominus vobiscum* atque orationem; itemque post orationem canet rursus *Dominus vobiscum*.

137. Conversus ad populum manebit, donec Diaconus cecinerit *Ite Missa est*, quod ipse non dicet; tamen ad Altare conversus submissa voce dicet *Benedicamus Domino*, si Missa erit ferialis.

138. Ultimo Evangelio recitato, si Clerus de choro discedet, manebit in Altari et descendet ad nutnm Caeremoniarii, reverentiam Cruci profundam faciet, recipiet a Diacono biretum, quo caput operiet, iunctisque manibus subsequens Diaconum, gradum referet ad sacrarium.

139. Sin Clerus in choro permanebit, post ultimum Evangelium de Altari descendet, reverentiam profundam Cruci, inclinationem Clero efficiet, receptoque a Diacono bireto, de Altari discedet, advertens ut operiat caput quum e presbyterio exibit, sive extra conspectum Cleri.

140. Sacrarium ingressus, si Clerus aderit, detecto capite eum salutabit, secus recta ibit ante Altare vel in medium sacrarii, ubi nudato capite, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae, salutationi Ministrorum inclinatione respondebit, et loco usitato sacris paramentis exuetur.

§. 5. *In Missis solemnibus ferialibus.*

141. Animum advertet ad tonum, quo cantandae erunt orationes, praefatio et *Pater noster*, ac si post Epistolam canetur ℣. *Adiuva*, non genuflectet, quum illum leget privatim, sed geniculabit in media extremitate suppedanei quum a cantoribus canetur.

§. 6. *In Missa cantata duobus assistentibus clericis.*

142. Servabit ea quae superius tradita sunt, exceptis iis quae referuntur ad Ministros et thurificationem, quae in huiusmodi Missis omittitur .

§. 7. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.*

143. Celebrans postquam stolam sibi induerit, antequam pluviale sibi imponat, aquam benedicet in sacrario ritu in Missali aut Rituali praescripto.

144. Deinde pluviali induetur, caputque operiet bireto. Admonente Caeremoniario, reverentiam Cruci vel imagini sacrarii efficiet, et salutatione Ministris reddita, ad Altare maximum proficiscetur. Ad sacrarii fores aquam benedictam non accipiet nec se signabit.

145. In chorum ingressus, Clerum, si aderit, salutabit, secus recta procedet ad Altare, et facta ad Crucem reverentia profunda, in medio gradu infimo geniculabit.

146. Aspersorium aqua benedicta perfusum a Diacono accipiet, antiphonam intonabit *Asperges me*, vel alteram *Vidi aquam* tempore paschali.

147. Altare asperget primum in medio, tum versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Se ipsum in fronte aspersorio signabit, assurget et primo Diaconum, postea Subdiaconum asperget, atque aspersorium Diacono reddet.

148. Tum facta Cruci reverentia, perget una cum Ministris ad chorum in partem, quam dignior occupabit, receptoque a Diacono aspersorio, Praesules, si aderunt, aut Canonicos in sua ecclesia singulos asperget, reverentia eos prosequens prius et postea. Si nec Praesules aderunt neque Canonici, inclinatione ad Clerum facta, praesentes alium post alium asperget, et post aspersionem inclinationem iterabit. Idipsum in altera chori parte exsequetur.

149. Quod si Clerus erit valde numerosus, poterit eum aspergere in medio, ad suam laevam et dexteram tantum.

150. Tum clericos, qui aderunt ad abacum, asperget.

151. Veniens deinde in aditum presbyterii seu balaustrii populum asperget in medio, a sinistris et dexteris suis; redditoque Diacono aspersorio, ante Altare gradum referet.

152. Ibi reverentiam Cruci iterabit, absolutoque antiphonae

cantu, subiunget versus et orationes tono feriali. Tempore paschali addet *Alleluia* in fine unius versus *Ostende nobis, Domine* etc.

153. Post cantatam orationem, repetet Cruci profundam reverentiam, perget ad scamnum vel ad abacum, ubi pluviali demisso, manipulo et planeta induetur.

154. Discedet e scamno vel abaco, reverebitur chorum primo versus cornu Epistolae, deinde Evangelii, procedet ante Altare, et reverentia profunda ad Crucem facta, Missam solemnem exordietur.

§. 8. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.*

155. E sacrario egressus, ubi in conspectum SS. Sacramenti venerit, caput bireto nudabit.

156. Nullam unquam reverentiam ad chorum exsequetur.

157. In accessu ad Altare, genuflexione duplici ante SS. Sacramentum peracta, Sacrum inchoabit.

158. Discedens aut veniens ad medium Altaris, simplici semper utetur genuflexione, utramque manum extensam Altari imponens.

159. Incensum infundens in introitu pro Evangelio et ad offertorium, formulam usitatam recitabit, idque benedicet.

160. In Altaris thurificatione, Crucem non incensabit, sed SS. Sacramentum genuflexus in extremitate suppedanei, facta ante et postea profunda reverentia. Ad Offertorium vero prius oblata thurificabit, et postea SS. Sacramentum, et Altaris thurificationem prosequetur.

161. Thurificationem accipiet extra suppedaneum humeris ad Altare versis, quod ipsum faciet, quum manus erit abluturus.

162. Se convertens ad populum, ut cantet *Dominus vobiscum,* se tenebit versus cornu Evangelii, idque faciet etiam ad *Orate fratres* quin circulum compleat.

163. Pari modo ad benedictionem convertetur versus latus idem, ut ad *Dominus vobiscum,* eaque impertita, quin compleat circulum et genuflexionem iteret, convertetur ad Altare super sinistram suam, atque ultimum Evangelium recitabit.

164. In discessu ex Altari, genuflexionem duplicem, ut in accessu, iterabit, quumque extra conspectum erit SS. Sacramenti, caput bireto cooperiet.

§. 9. *In officio solemni pro defunctis.*

165. Post Vesperas solemnes de Sanctis, pluviale album deponet et sumet nigrum atque in primo chori subsellio sedebit.

166. Ad nutum Caeremoniarii assurget et cantores Vesperas inchoabunt cantu antiphonae *Placebo Domino* etc.

167. Ad intonationem primi psalmi sedebit et caput operiet bireto usque ad intonationem *Magnificat*.

168. Quum intonabitur canticum illud, aperiet caput, assurget, seque signabit.

169. Ad repetionem antiphonae sedebit iterum et caput operiet.

170. Completo antiphonae cantu, detecto capite assurget, geniculabit canetque preces.

171. Assurget ad *Dominus vobiscum* et ad orationem *Fidelium* etc. quam finiet conclusione longa, nempe *Qui vivis et regnas cum Deo Patre* etc.

172. Post orationem subiunget ℣. *Requiem aeternam* etc. et dicto a cantoribus *Requiescant in pace*, de stallo descendet ac prope abacum deponet pluviale recitandi caussa completorium.

173. Expleta recitatione vel cantu Completorii, Celebrans resumet pluviale nigrum quo loco deposuit, redibit ad primum stallum, sedebit paulisper, deinde assurget.

174. Caeremoniarius innuet cantoribus, ut canere incipiant invitatorium. Ad verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum* genuflectet.

175. Prima antiphona primi nocturni a cantoribus cantata, ad intonationem primi psalmi sedebit et bireto operiet caput.

177. Post cantum versus primi nocturni, detecto capite, assurget, ac totum secreto recitabit *Pater noster*.

177. Hinc sedebit, caput coopertet, et sedere perget usque

ad alterum versum secundi nocturni, post quem nudabit caput, assurget ac recitabit *Pater noster*, ut supra.

178. Rursus sedebit et caput operiet usque ad versum tertii nocturni, post quem, nudato capite, assurget, recitabit *Pater noster* iterumque sedebit capite cooperto.

179. Nudabit caput et assurget ad intonationem cantici *Benedictus* seque signabit.

180. Post canticum sedebit rursus, donec repetita erit antiphona cantata, post quam aperiet caput, assurget, geniculabit precesque canet, ut in Vesperis.

181. De choro discedens Clerum sequetur iunctis manibus et quum venerit in sacrarium, pluviale deponet.

182. Si recitatio solemnis officii pro defunctis fiet pro funere sive exequiis proprii Episcopi, Principis etc. pluviali induetur in sacrario et Clerum in accessu ad chorum subsequetur.

183. Ante Altare quum venerit, reverentiam profundam Cruci exsequetur, geniculabit in medio gradu infimo, recitabit orationem *Aperi* etc. post quam assurget, reverentiam Cruci iterabit, salutabit chorum, procedet ad primum stallum, et quidquid traditum est de recitatione officii, peraget.

§. 10. *In Missa solemni de requie.*

184. Thurificatio Altaris ad introitum locum non habet.

185. Benedictio Subdiacono post cantatam Epistolam, et Diacono ante Evangelium canendum, itemque osculum textus Evangelii omittitur.

186. Thurificatio ad offertorium fiet ritu usitato, et incensum benedicet.

187. Omittet etiam pacis osculum dandum Diacono post *Agnus Dei*.

188. De reliquo stabitur iis, quae dicta sunt superius pro Missa solemni.

189. Eadem servanda erunt in Missis cantatis de requie, duobus assistentibus clericis.

§. 11. *In expositione et in benedictione SS. Sacramenti.*

190. Celebrans super vestem talarem induet sibi superpelliceum, stolam et pluviale, utrumque albi coloris, quodcumque sit officium, quod in diem incidit.

191. Signo dato exeundi e sacrario, reverentiam faciet Cruci vel imagini primariae, et capite cooperto iunctisque manibus procedet ad Altare.

192. Ad fores sacrarii, aperto capite, aquam benedictam ab assistente accipiet, signabit se, tum rursus operiet caput bireto.

193. Quum in conspectum SS. Sacramenti ventum erit, nudabit caput.

194. Ante infimum gradum in medio biretum tradet assistenti, qui a dextris aderit; genuflexionem duplicem efficiet, assurget ac priusquam flectat genua, incensum in thuribulum infundet sine benedictione.

195. Geniculabit in medio gradu infimo, intonabit *Tantum ergo* cum clericis assistentibus et ad verba *Veneremur cernui* reverentiam faciet profundam, qua peracta, thuribulo accepto ab assistente a dextris, tribus ductibus thurificabit SS. Sacramentum ac thuribulum restituet assistenti, qui dederit.

196. Ad ℣. *Panem de coelo* assurget, post quem tono feriali canet orationem *Oremus. Deus qui nobis* etc. cum conclusione brevi nempe *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum.*

197. Post orationem genua rursus flectet, eique super humeros velum humerale imponetur, quod ab assistente a sinistris ante pectus ipsi alligabitur.

198. Quum Sacerdos Ostensorium in Altare demiserit, Celebrans assurget, conscendet suppedaneum, genuflectet unico genu, manus imponens Altari, assurget iterum, manus suas extremitatibus anterioribus veli humeralis cooperiet, atque accepto Ostensorio a praedicto Sacerdote, convertetur super suam sinistram ad populum, et nullum proferens verbum benedictionem SS. Sacramenti fidelibus impertietur.

[illegible] benedictionis statutus est a S. Congre- [illegible] *Colen. dub.* 2. « An in benedicendo popu- [illegible] Sacramento sit servandus modus infrascriptus. [illegible] populum. Ostensorium ante pectus tenet, tum [illegible] more non supra caput, sed usque ad ocu- [illegible] modo illud dimittet infra pectus, mox iterum re- [illegible] attollit usque ad pectus, et deinde ad sinistrum hu- [illegible] reducit ad dexterum, et rursus ante pectus [illegible] aliquantulum sistit, quasi peracta ad omnes mun- [illegible] Cruce, eam etiam venerandam omnibus praebet, tunc [illegible] perficiens collocat Ostensorium super Altare. *Michael Bauldry* parte IV. cap. XVI. artic. 3. et 34. pag. 481. *Theo- [illegible] Pytonell.* de depositione SS. Sacramenti lib. III. cap. 2. [illegible] » Et eadem S. Congregatio respondit. « *Si ei placet, potest observare supradictum modum, quem tradit idem Bauldry* loc. cit. . *sin minus servandus est modus dispositus in Caeremoniali Episcoporum* lib. II. cap. 23. *ubi requiritur tantummodo, ut cum eodem SS. Sacramento Celebrans producat signum Crucis super populum.* Et ita declaravit. *Hac die* 21 *Martii* 1676. (Collect. authent. n. 2624) » Notandum tamen est, quod ritus secundo loco indicatus in decreto est usitatior. Convertetur deinde super dexteram suam, et adiuvante Sacerdote praedicto, Ostensorium super Altare deponet.

200. Genuflexionem unico genu iterabit, seque convertens versus cornu Evangelii de Altari descendet, geniculabit rursus in medio gradu infimo, et reverentiam profundam ad SS. Sacramentum efficiet. Tunc ei de humeris velum humerale detrahetur.

201. Clauso intra tabernaculum SS. Sacramento, assurget, genuflectet in pavimento ante infimum gradum, accipiet biretum quo cooperiet caput, iunctisque manibus ad sacrarium revertetur.

202. Ibi Crucem vel imaginem principalem reverebitur et sacris vestibus exuetur.

203. Si solemnitas insignis occurret, in qua fieri soleat expositio cum sacris Ministris paratis, Celebrans induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali.

204. Procedet ad Altare inter praedictos ministros; in aditu sacrarii aquam benedictam a Diacono accipiet, eique, postquam venerit ad Altare, tradet biretum.

205. Diaconus ipse ei ministrabit incensum et thuribulum, humerisque eius imponet velum humerale, quod a Subdiacono alligabitur.

206. A Diacono pariter Ostensorium accipiet super Altare ante benedictionem, ac post benedictionem eidem restituet. Subdiaconus detrahet ei velum humerale, et in discessu de Altari Diaconus tradet biretum.

207. Reversus in sacrarium, post factam Cruci vel imagini praecipuae reverentiam, salutationi Ministrorum respondebit inclinatione et sacra vestimenta deponet.

§. 12. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis.*

208. Aequum esset ut Celebrans praemeditaretur orationes, quas canere, et ritum quem servare debebit.

209. Praemissa debita ad Missam praeparatione, monente Caeremoniario, induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

210. Eodem Caeremoniario innuente, discedet inde ubi sacras vestes sumpserit, reverebitur Crucem vel imaginem principem sacrarii, salutationi respondebit Ministrorum, interque ipsos capite bireto operto iunctisque manibus ad Altare procedet. Ad fores sacrarii se aqua benedicta signabit, ut iam alibi notatum est. At si festum hoc in Dominicam incideret, se non signabit ad fores sacrarii, siquidem primum fiet aspersio aquae benedictae.

211. In chorum quum ventum erit, si iam ibi aderit Clerus, in aditu presbyterii nudabit caput, biretum tradet Diacono, et Clerum reverebitur primo versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Si Clerus e sacrario ipsi praeibit, reverentia illa omittetur.

212. Ante Altare profundam reverentiam peraget Cruci, suppedaneum conscendet, Altare osculabitur in medio, extensas

super illud manus imponens, tum iunctis manibus transibit ad Missale in latus Epistolae.

213. Ad nutum Caeremoniarii, iunctis manibus, tono feriali canet *Dominus vobiscum* quin se ad populum convertat. Orationes iunctis pariter manibus deinde subiunget ac tono feriali, advertens ut caput versus Crucem inclinet quum dicet *Oremus*, et signum Crucis dextera efficiat versus candelas, quum in Missali indicabitur, quod faciens sinistram Altari imponet.

214. Post quintam orationem infundet in thuribulum incensum, quod ei ministrabit Diaconus, recitabit formulam solitam *Ab illo benedicaris* etc. et benedicet. Aspersorium a Diacono accipiet et candelas asperget in medio, ad sinistram et dexteram suam dicens submissa voce antiphonam *Asperges me etc.* et Diacono reddet aspersorium. Accepto deinde ab eo thuribulo, candelas adolebit quo modo eas asperserit, nullum proferens verbum, ac thuribulum ipsi Diacono restituet.

215. Vadet cum Ministris ad medium Altare ac versus gradus ipsius convertetur. Ante eum se sistet dignior inter Clerum, qui candelam ei porriget, eamque Celebrans accipiet utraque manu, osculabitur ac tradet Diacono, qui ponet ipsam super Altare. Nisi alias erit Presbyter, qui Celebranti candelam praesentet, ea imponetur Altari. Celebrans ad Altare se convertet, genua submittet, candelam sumet, osculabitur et dabit Diacono qui eam deponet in Altari. Post haec se convertet, et distributionem peraget sequenti modo.

216. Candelam primam digniori, a quo ipse candelam accepit, tum ceteris de Clero distribuet. Eam singulis porriget manu dextera ita, ut et candelam et manum eius possint osculari.

217. Si post Clerum distributio facienda sit et populo, de Altari descendet inter Ministros, reverebitur Crucem, et perget ad balaustrium, sive ad cancellos presbyterii, ubi distributionem incipiet in extremitate a cornu epistolae et perget ad cornu Evangelii eodem modo, quo S. Communio distribuitur,

218. Distributione peracta, si ad cancellos seu balaustrium non descenderit, manus lavabit in suppedaneo a cornu Epistolae, ut in Missa: si ad balaustrium descenderit, post distribu-

ionem redibit ante Altare, reverentia profunda venerabitur Crucem, vadet in planum versus partem Epistolae, lavabit manus et a latere ascendet ad Altare ex eadem parte, atque ante Altare in eodem latere subsistet.

219. Iunctis manibus cantabit *Oremus* et orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. tono feriali. Monebit autem quum a Diacono dicendum erit *Flectamus genua*, quumque omittendum.

220. Eadem Epistolae parte, post praedictam orationem, incensum infundet in thuribulum et benedicet dicens *Ab illo benedicaris* etc.

221. Dum in processionis ordinem proficiscendum erit, manu dextera accipiet a Diacono candelam accensam, descendet de Altari, reverebitur Crucem, candelam ad sinistram transmittet, biretum capiti imponet, rursusque candelam ad dexteram reducet. Dum in processione candelam dextera sustinebit, sinistram pectori applicabit.

222. In processionis reditu, capiti detrahet biretum in aditu presbyterii, ante Altare profunde reverebitur Crucem, atque ibit apud scamnum in cornu Epistolae, ubi candelam deponet.

223. Ibi adiuvante Caeremoniario exuetur pluviali stolaque violacea, et paramenta albi coloris induet sibi; tum facta reverentia ad Clerum in parte prius Epistolae, postea Evangelii, accedet ad Altare Missam solemnem inchoaturus. Ritum in ipsa statutum servabit; et tantum dum canetur Evangelium candelam accensam dextera sustinebit, laevam interea applicans pectori.

224. Quod si festum hoc in unam ex Dominicis privilegiatis inciderit, demisso pluviali, induetur manipulo et planeta violacea, neque candelam accensam, dum canetur Evangelium, sustinebit. (*a*)

(*a*) Notetur illud, quod idem Celebrans, qui candelas, cineres et palmas benedixit, Missam canere debet, quacumque demum dignitate sit insignitus. Ab hac regula, sancita decreto S. Congr. Rituum, excipitur Episcopus ordinarius.

§. 13. *In feria IV. Cinerum.*

225. Necesse erit ut Celebrans ritum et cantum in hac functione adhibendum praemeditetur. Praemittet praeparationem ad Missam, postea paramentis induetur in sacrario et procedet ad Altare, sicut in praecedenti functione.

226. Facta ad Crucem reverentia, suppedaneum conscendet, Altare osculabitur in medio, manus extensas in eo ponens, et vadet ad Missale iam in latere Epistolae apparatum.

227. Iunctis manibus leget ℣. *Exaudi nos, Domine* etc. dum a cantorum choro cantabitur.

228. Deinde iunctis manibus et tono feriali, quin convertatur ad populum, canet *Dominus vobiscum* et orationes. Ad *Oremus* inclinabit caput versus Crucem, signumque Crucis, quum in Missali indicabitur, dextera faciet versus cineres, sinistram imponens Altari.

229. Post quartam orationem incensum in thuribulum iniiciet cum benedictione et formula usitata *Ab illo benedicaris* etc. Aspersorium a Diacono accipiet cineresque asperget in medio, ad laevam et dexteram suam, dicens submissa voce ant. *Asperges me* etc. Reddet aspersorium Diacono, a quo accipiet thuribulum, adolebit cineres quomodo asperserit, eique thuribulum restituet.

230. Ibit ante Altare in medium, se convertet versus gradus, caput paullum inclinabit ante digniorem Cleri, qui aderit in medio Altari super gradu superiori, cineremque ab eo super caput recipiet. Nisi aderit Presbyter, geniculabit in medio suppedaneo, et cinerem ipse sibi imponet, nullum adiiciens verbum.

231. Hinc cinerem in caput illius dignioris imponet in modum Crucis dicens *Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris*. Id ipsum exsequetur erga totum Clerum, qui ordinatim accedet ad Altare.

232. Si mos erit, ut ipse cineres populo distribuat, descendet de Altari et procedet ad balaustrium seu cancellos presbyterii et cineres imponet adstantibus, initium sumens ab angulo versus partem Epistolae et progrediens ad alterum Evangelii.

233. Distributione peracta, lavabit manus, quas absterget etiam medulla panis, si opus fuerit, idque peraget vel in suppedaneo in angulo Epistolae, vel in plano versus idem latus, ut superius num. 218. declaratum est.

234. Reversus ad Missale iunctis manibus, quin se convertat ad populum, tono feriali recitabit *Dominus vobiscum* et orationem *Concede nobis* etc.

235. Post orationem, eodem in loco reverentiam faciet Cruci, de Altari a latere descendet, scamnum petet ibique deposito pluviali, manipulum sibi et planetam induet.

236. Post haec reverebitur chorum prius versus cornu Epistolae, deinde Evangelii, procedet ante Altare ac praemissa reverentia profunda ad Crucem, Missam solemnem exordietur.

§. 14. *In Dominica Palmarum.*

237. Celebrans huiusce diei functionem praevidebit, et post debitam praeparationem ad Missam, parabitur amictu, alba, cingulo et stola, deinde aquam benedicet, ut superius num. 143. innuimus.

238. Pluviali induetur et biretum capiti imponet. Ad nutum Caeremoniarii discedet de loco, in quo paramenta sumpserit, salutabit Crucem vel imaginem praecipuam sacrarii, salutantes Ministros salutabit, ac medius inter eos procedet ad Altare.

239. Ad fores sacrarii non accipiet aquam benedictam, nec se signabit, siquidem aquae benedictae aspersio fiet.

240. In presbyterium quum venerit, si Clerus in choro aderit, caput deteget, biretum tradet Diacono, salutabit chorum: quod si Clerus ipsi praeibit, salutationem hanc omittet, et caput ante Altare tantum nudabit.

241. Progressus ante Altare, reverentiam profundam faciet Cruci, adgeniculabitur et aspersionem peraget aquae benedictae.

242. Post aspersionem aquae benedictae, conscendet suppedaneum, Altare osculabitur in medio et vadet in cornu Epistolae, ubi Missale in legili vel cussino erit apparatum.

243. Iunctis manibus et submissa voce, sine Crucis signo, leget ℣. *Hosanna filio David* etc. dum canetur a cantoribus.

244. Deinde non conversus ad populum, iunctis manibus et tono feriali canet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus quem diligere* etc. Advertet tum in hac tum in ceteris omnibus orationibus, quae subsequentur, ut caput versus Crucem inclinet, quum canendum erit *Oremus*.

245. Post cantatam orationem, submissa voce lectionem leget et tractum, benedictionem impertietur Subdiacono, ut in Missis solemnibus, et perstans in eodem latere recitabit *Munda cor meum,* leget Evangelium ritu solito, nec, lectione absoluta, librum osculabitur.

246. Eodem perstans adhuc in loco, incensum in thuribulum infundet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* se convertens super sinistram suam, tum benedictionem dabit Diacono se convertens dextrorsum.

247. Ad Evangelium quod canetur, convertetur ad Diaconum, se signabit, ut in Missis solemnibus; post cantum osculabitur librum, quem ei porriget Subdiaconus; postremo a Diacono thurificationem accipiet.

248. Se iterum ad Missale convertet, ac reversis ad latera eius sacris Ministris, quin se convertat ad populum, canet ℣. *Dominus vobiscum* et tono feriali orationes praescriptas usque ad Praefationem inclusive, voce autem submissa cum Ministris recitabit Trisagium. Quum palmas benedicturus erit, faciet id manu dextera, sinistram vero extensam imponet Altari.

249. Adiiciet etiam tono feriali reliquas quinque orationes, post quas incensum in thuribulum demittet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Aspersorium a Diacono accipiet, palmas asperget in medio, ad sinistram et dexteram suam, dicens submissa voce *Asperges me* etc. restituet aspersorium, accipiet thuribulum et palmas adolebit modo superius tradito, nullum proferens verbum, ac thuribulum ipsi Diacono reddet.

250. Hinc iunctis manibus, non conversus ad populum ac tono feriali canet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui per Filium tuum* etc.

251. Completa praedicta oratione, vadet ad medium Altare se convertet versus gradus, palmam a digniore Cleri accipiet,

quam accipiens osculabitur, et tradet Diacono, qui super Altare imponet. Nisi quis alius Presbyter adsit, faciet quod superius num. 215. ostendimus.

252. Palmarum postea distributionem incipiet a digniore Cleri, qui palmam prius ipsi tradiderit, deinceps reliquis distribuet, advertens ut ita singulis porrigat, ut accipientes possint facile prius palmam, deinde manum porrigentis osculari.

253. Si distribuendae populo quoque palmae erunt, procedet ad cancellos seu balaustrium presbyterii, initium sumens ab angulo e cornu Epistolae et progrediens ad alterum Evangelii.

254. Distributione peracta, lavabit manus in suppedaneo e latere Epistolae; vel in plano Altaris ex eadem parte si palmas populo distribuerit. Ad Altare a latere ascendet, et stans in cornu Epistolae canet, ut supra, *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc.

255. Incensum in thuribulum infundet cum benedictione; vadet ad medium Altaris, palmam a Diacono recipiet, quam dextera manu sustinebit, ad nutum Caeremoniarii descendet de Altari, reverebitur Crucem, palmam ad manum sinistram traducet, caput operiet bireto, reducet palmam ad manum dexteram et processioni se adiunget.

256. In reditu ad Ecclesiam subsistet extra portam cum Clero dum canetur hymnus *Gloria, laus et honor* etc. stans contra portam, dum Clerus manebit ordinatus inter ipsum et portam.

257. Revertens ad Altare nudabit caput in aditu presbyterii, sine ulla inclinatione ad Clerum; Crucem ante Altare salutabit reverentia profunda, perget ad scamnum, palmam tradet Diacono, deponet pluviale atque induetur manipulo et planeta.

258. Redibit ad Altare cum Ministris, reverentiam prius efficiens ad chorum, et Missam exordietur.

259. In Missa solemni servabitur ritus usitatus. Leget *Passio* in cornu Epistolae, cantoribus *Passio* nec benedictionem dabit, nec manum osculandam. Simul ac incipietur cantus praedictus, palmam a Diacono recipiet, quam toto cantus tempore dextera sustinebit. Postquam legerit *Passio* convertetur ad can-

tores, ut in Evangelio, pergens manu palmam sustinere. Ad verba *Emisit spiritum* genua flectet in suppedaneo, loco et statu eodem. Quum cantores desierint canere *Passio*, palmam Diacono restituet, procedet ad medium Altare, dicet *Munda cor meum* etc. *Jube Domine* etc. *Dominus sit* etc. et in cornu Evangelii non se signans leget ultimam partem *Passio*: incensum dein in thuribulum infundet, benedictionem Diacono impertietur, rursus se convertet in cantu ultimae partis, palmam quam ipsi dabit Caeremoniarius, dextera sustinens. Cantu absoluto, palmam restituet, librum osculabitur, quem ei porriget Subdiaconus et a Diacono thurificabitur.

§. 15. *In Matutinis tenebrarum.*

260. Celebrans induetur superpelliceo, vel alio indumento chorali distincto, si uti licebit.

261. In accessu ad Altare Clerum praecedet, quumque ante Altare venerit, reverentiam faciet Cruci (in Parasceve autem genuflexionem) et vadet ad primum chori subsellium.

262. Quum Clerus universus occupaverit locum suum, Celebrans, submissis genibus recitabit orationem *Aperi Domine* etc. Tum assurget et totum secreto dicet *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo*.

263. Innuente Caeremoniario, cantores incipient primam antiphonam canere, et Celebrans cum Clero sedebit ad intonationem primi psalmi et bireto caput operiet.

264. Post versum primi nocturni, capite detecto, assurget, recitabit secreto *Pater noster*, tum rursus sedebit et capiti biretum imponet.

265. Idipsum servabit in reliquis nocturnis; et principio Laudum nec deteget caput, neque assurget.

266. Ad intonationem cantici *Benedictus* nudabit caput et assurget.

267. Post cantatum *Benedictus* sedebit rursus, donec repetita erit antiphona cantata.

268. Deinde geniculabit et flexis genibus manebit ad ant.

Christus factus est etc. ad *Pater noster* secreto dicendum et ad *Miserere*.

269. Quo psalmo recitato, submissa voce dicet orationem *Respice, quaesumus, Domine* etc. quin praemittat *Oremus* et cum conclusione *Qui tecum* etc. secreto, qua oratione completa, manu paullum pulsabit sedile vel genuflexorium, assurget atque iterata ante Altare ad Crucem reverentia, excedet e choro et ad sacrarium revertetur.

§. 16. *Feria V. in Coena Domini.*

270. In Missa solemni servabuntur ritus iam praescripti cum sequentibus tamen exceptionibus.

271. Celebrans consecrabit binas hostias maiores, quarum altera reponenda erit in alterum calicem pro expositione, ut inferius declarabitur. Quapropter animadvertet utram debeat servare, eamque super corporale ad sinistram suam imponet. Consecrabit etiam particulas pro communione Cleri et adstantium aliasque servandas pro infirmis, si Ecclesia erit parochialis, itemque si Ecclesiae alicuius ordinis religiosorum aut communitatis domicilium adnexum erit.

272. In confessione omittitur psalmus *Iudica me Deus* etc. Sed *Communicantes*, et *Hanc igitur* et *Qui pridie* proprium est huius diei. Dicitur quidem *Agnus Dei*, sed pacis osculum non datur.

273. Posteaquam Celebrans Calicem sumpserit, alter Calix vacuus ipsi a Diacono obiicietur. Genuflectet, accipiet S. Hostiam maiorem, quae superfuerit, ponet intra Calicem ita ut e labro foris non extet, vel si in calice aderit cochleare, imponet illi S. Hostiam, et manubrio sumat illud, pollicem ab indice non seiungens, idemque intra calicem ponet. Diaconus hunc Calicem conteget palla, patena inversa et velo albo quod ligabit ad nodum. Celebrans poterit manum imponere super Calicem, quum Diaconus, ut nuper docuimus, taeniam ad nodum eiusdem calicis alligabit.

274. Diaconus calicem locabit in medio corporali paullum Crucem versus et Celebrans genuflexionem faciet.

275. Deinde S. Communionem ministrabit, quemadmodum superius exposuimus num. 133, et seqq. stans in medio suppedaneo humeris ad Altare versis, licet in calice clausum adsit SS. Sacramentum.

276. Postquam purificationem et ablutionem sumpserit et os absterserit, genuflectet et vadet ad Missale ut legat ℣. *Communio*. Dum genuflectet, manus extensas Altari semper imponet extra corporale.

277. Reversus ad medium Altare, genuflexionem iterabit, Altare osculabitur in medio, se paullum convertet versus cornu Evangelii, canet *Dominus vobiscum*, genuflectet rursus et reversus ad Missale cantabit orationem *postcommunio*.

278. Post orationem redibit in medium, renovabit genuflexionem, se convertet ad populum, ut antea, et canet *Dominus vobiscum*.

279. Postquam Diaconus cecinerit *Ite*, *Missa est*, rursus ad Altare convertetur, genuflectet alia vice et recitabit orationem *Placeat tibi* etc. post quam osculabitur Altare, et elatis manibus, ut fit in aliis Missis, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, genuflectet, se convertet ad populum a latere, ut supra, et benedictionem impertietur.

280. Se convertet ad Altare super latus idem non complens circulum, nec genuflexionem repetens, dicet *Dominus vobiscum* et Evangelium S. Joannis recitabit, in cuius initio se signabit, non vero Altare. Poterit quidem signare tabellam, si ei porrigetur a Subdiacono. Ad *Verbum caro* etc. genuflectet versus SS. Sacramentum.

281. Sacro peracto, redibit ad medium Altare in suppedaneo genuflectet, descendet a latere de Altari ex parte Epistolae et perget ad scamnum, ubi humeris ad scamnum ipsum conversis deponet planetam cum manipulo, et pluviali induetur.

282. Indutus pluviali, procedet ante Altare et genuflexionem duplicem exsequetur in pavimento ante gradum infimum in medio, deinde assurget et in medio eodem gradu geniculabit.

283. Post brevem orationem, innuente Caeremoniario, assurget et incensum sine benedictione in duo thuribula imponet.

284. Rursus genuflectet, accipiet a Diacono thuribulum, quo SS. Sacramentum thurificabit, reverentiam profundam prius et postea peragens, ac thuribulum Diacono restituet.

285. Ipse deinde Diaconus humeris eius imponet velum humerale, quod ei a Subdiacono ante pectus alligabitur.

286. Diaconus porriget ei calicem cum SS. Sacramento, quod reverentia profunda venerabitur, calicem sinistra sumet ad nodum, dexteramque extensam super patenam imponet, assurget et hoc modo eum ante pectus sustinebit. Postquam Diaconus extremitatibus anterioribus veli humeralis contexerit ei manus et genuflexerit ad SS. Sacramentum, se convertet ad populum et in ordinem processionis sub umbraculo incedet.

287. Hymnum in processione *Pange lingua* , et alios hymnos et psalmos alternatim cum Ministris recitabit. In fine psalmorum omittet ℣. *Gloria Patri.*

288. Ubi ventum erit ad Altare, in quo exponendum sit SS. Sacramentum, subsistet ante gradum infimum et manus ei detegentur velo humerali a Diacono, cui Calicem tradet. Diaconus, accepto Calice, stabit, et Celebrans adgeniculabitur in medio gradu infimo et profunda reverentia adorabit SS. Sacramentum.

289. Subdiaconus velum ei humerale expediet et de humeris tollet.

290. Posteaquam Diaconus in custodiam reposuerit SS. Sacramentum, et de Altari redierit ad Celebrantis dexteram, a cantoribus intonabitur ℣. *Tantum ergo* et Celebrans ad verba *Veneremur cernui* inclinabitur. His verbis cantatis, assurget ac sine benedictione incensum infundet in unum ex thuribulis tum rursus in eodem gradu genuflectet: thuribulum a Diacono accipiet, quo triplici ductu thurificabit SS. Sacramentum, et thuribulum Diacono restituet.

291. Completo praedicti hymni cantu, et clausa a Diacono custodia SS. Sacramenti, orabit paulisper, assurget, genuflexionem duplicem in pavimento peraget, discedet e sacello, caput bireto tegens extra conspectum SS. Sacramenti et ad sacrarium revertetur.

292. Ibi, nudato capite, reverebitur Crucem vel imaginem praecipuam, salutationi Ministrorum respondebit, pluviale et stolam albam demittet, et sibi imponet stolam violaceam, manens ibi donec redeundi ad Altare tempus erit.

293. Interea dum vesperae in choro recitabuntur, Celebrans posset eas recitare cum Ministris.

294. Ad nutum Caeremoniarii, discedet e sacrario, reverentiam faciens Cruci vel imagini praecipuae respondebit salutationi Ministrorum, iunctisque manibus et capite cooperto, Diaconum subsequetur.

295. In aditu presbyterii nudato capite, salutabit chorum, primo in parte versus cornu Evangelii, deinde Epistolae.

296. Ante Altare reverentiam profundam efficiet Cruci, et sine cantu, mediocri voce intonabit antiphonam *Diviserunt sibi* etc., quam chorus prosequetur cum recitatione psalmi *Deus, Deus meus, respice in me* etc.

297. Antiphona intonata, ascendet ad Altare, amovebit de medio tabellam, vulgo *chartagloriam* et adiuvantibus Ministris sustollet tres tobaleas, quae amotae tradentur clericis vel aedituo, relicta tamen tobalea cerata, qua tegitur mensa seu petra sacra. Hinc descendet de Altari ac recedet quantum satis erit ad amovendum tapetum.

298. Post haec, iterata ad Crucem reverentia profunda, et ad Clerum inclinatione, discedet e choro, et in aditu capiti imponet biretum, Diaconum subsequens. Procedet ad reliqua Altaria eodem ordine denudanda, initium sumens ab illo, quod proximum erit Altari maiori a cornu Evangelii, deinde alterum e latere eodem et sic de ceteris deinceps, finem faciens in illo quod propius erit Altari maiori a cornu Epistolae.

299. Praeteriens ante Altare, in quo SS. Sacramentum erit expositum, nudabit caput et duplicem peraget genuflexionem.

300. Ultimo Altari denudato, redibit in chorum, reverentiam Clero, deinde Cruci Altaris efficiet ibique consistet.

301. Chorus complebit recitationem psalmi praedicti et repetet antiphonam *Diviserunt* etc.

302. Hinc ad nutum Caeremoniarii reverentiam profundam

faciet Cruci, caput cooperiet iunctisque manibus redibit in sacrarium subsequens Diaconum et Clerum, qui ei praeibit.

303. In sacrarium quum venerit, nudabit caput, salutabit Clerum et reverebitur Crucem vel imaginem principem et sacris vestibus exuetur.

304. Quod spectat ad *Mandatum* perget ad locum pro exequendo hoc ritu constitutum. In sacrario, seu cubiculo ad hanc rem praeparato, induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

305. Monente Caeremoniario, discedet e sacrario, usitatam faciens reverentiam Cruci vel imagini et Ministris, biretum capiti imponet, atque inter Ministros medius incedet ad aulam pro hac re instructam.

306. Quo quum venerit, si Clerus aderit, nudato capite salutabit, secus, nudabit caput ante Altare, profundam Cruci reverentiam exsequetur, suppedaneum conscendet et Altare in medio osculabitur.

307. Illic subsistens, postquam Diaconus Evangeliarium super Altare detulerit, incensum in thuribulum cum sueta benedictione *Ab illo benedicaris* etc. infundet: deinde benedictionem Diacono pro Evangelio canendo impertietur cum formula usitata *Dominus sit in corde tuo* etc.

308. Ad Evangelium quod canetur, se convertet ad Diaconum, ut in Missis solemnibus, et fine facto canendi Evangelium, osculabitur librum quem Subdiaconus ipsi obiiciet, dicet *Per evangelica dicta* etc. et a Diacono thurificabitur.

309. Post haec, reverentia ad Crucem facta, de Altari a latere descendet, et ibit apud abacum in cornu Epistolae, ibique demisso pluviali, se praecinget panno lineo, quem taeniis cohibebit circa lumbos, vel ad cingulum.

310. Transibit medius inter Ministros ante Altare et reverentiam profundam faciet Cruci: se sistet ante pauperes, quorum abluturus erit pedes, geniculabit ante primum, manicas albae aliquantum contrahet versus cubitum, lavabit pedem dexterum primi, absterget, osculabitur, eique largietur eleemosynam, quam dum porriget, manum suam illi dabit osculandam. Hinc

assurget, et adgeniculabitur ante alterum, id ipsum peragens, quod de primo dictum est, et sic deinceps de ceteris.

311. Posteaquam omnium laverit pedes, redibit ad abacum et transiens ante Altare faciet Cruci reverentiam profundam.

312. Manus abluet apud abacum, deponet pannum lineum et pluviali induetur.

313. Ad Altare a latere ascendet et stans in cornu Epistolae, ex Missali ibi posito canet versus et orationem cantu feriali.

314. De Altari cum Ministris descendet, reverentiam profundam Cruci efficiet et simplicem Clero, si aderit, redibit ad sacrarium, et ibi quoque facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam reverentia, et reddita Ministris salutatione, sacra indumenta demittet.

§. 17. *Feria VI. in Parasceve.*

315. Celebrans ante functionem aliquandiu orabit, sed psalmos et preces pro Missa praescriptas omittet, exceptis orationibus pro paramentis. Hac autem die maxime expedit, ut secum animo perpendat functionem et ea quae in ipsa erunt canenda.

316. Ubi ei nunciatum erit, lavabit manus sibique induet amictum, albam, cingulum, manipulum, stolam et casulam nigri coloris.

317. Innuente Caeremoniario, una cum sacris Ministris discedet e loco, ubi sese paraverit, reverebitur Crucem vel imaginem principem sacrarii, caput operiet bireto, ac sequens Diaconum ad Altare procedet.

318. Notandum quod hac die reverentiae ad chorum usitatae omittuntur.

319. In presbyterium ingressus nudabit caput et ante Altare faciet Cruci reverentiam profundam: deinde geniculabit, procumbet ante Altare ponens brachia et caput in cussino ibi apparato, et orabit fere spatium unius *Miserere*.

320. Ad nutum Caeremoniarii assurget, suppedaneum conscendet, Altare osculabitur in medio, manus imponens Altari,

vadet in cornu Epistolae et ex Missali ibi praeparato, submissa voce, leget primam lectionem cum tractu.

321. Postquam haec prima lectio cum tractu cantata fuerit, canet *Oremus;* Diaconus cantabit ℣. *Flectamus genua,* Subdiaconus respondebit *Levate:* tum iunctis manibus ac tono feriali Celebrans adiiciet orationem, *Deus a quo et Iudas* etc. Notandum autem, quod tum in istis, tum in aliis orationibus huius functionis, Celebrans non genuflectet quum Diaconus cantat ℣. *Flectamus genua.*

322. Alteram deinde lectionem cum altero tractu leget, nec donabit benedictionem, nec manum osculandam dabit Subdiacono, qui hanc lectionem cantabit.

323. Dum primus et alter tractus canetur, poterit sedere in scamno, quo perget discedens a latere de Altari, ac revertens illuc ascendet etiam a latere ex eadem parte.

324. Si sedebit, ut dictum est, ad tractum, redibit ad Altare dum introibunt in presbyterium cantores *Passio.*

325. Qui quum cantare *Passio* incipient, Celebrans leget illud submissa voce in cornu Epistolae, ibique recitabit *Munda cor meum* sine *Iube Domine* etc. et sine *Dominus sit* etc. et leget etiam ultimam partem *Passio,* quae a Diacono erit canenda.

326. Postquam legerit *Passio,* se convertet ad cantores *Passio* quemadmodum fit ad cantum Evangelii. Ad verba *tradidit spiritum,* geniculabit in suppedaneo, conversus ad eosdem cantores.

327. Fine facto canendi *Passio,* rursus ad Missale convertetur, Diacono nec benedictionem, nec manum osculandam praebebit.

328. Ad ultimam partem *Passio* quae canetur a Diacono, se convertet sicut ad Evangelium, neque osculabitur librum neque thurificabitur.

329. Rursus convertetur ad Missale et canet orationes, nempe invitationem ad orationem cantu praescripto, iunctisque manibus; orationes autem tono feriali et manibus apertis. E Missali ipso congnoscet quando a Diacono canendum erit *Flectamus genua.* Omittet tum invitationem, tum orationem *pro*

Romano Imperio, quum id saepius decreverit S. Congregatio Rituum posteaquam abolitus fuit titulus et repraesentatio praedicta.

330. Orationum cantu absoluto, reverebitur Crucem et a latere descendet ad scamnum, ubi casulam demittet. Redibit in cornu Epistolae, quin ascendat ad Altare, et consistet facie ad populum versa.

331. A Diacono accipiet Crucem, quam ante pectus utraque manu sustinebit. Adiuvante Diacono deteget partem superiorem Crucis usque ad partem transversam atque e Missali canet *Ecce lignum Crucis* et cantores continuabunt *in quo salus mundi pependit* et chorus *Venite adoremus*. His verbis dum ab omnibus genuflectetur, Celebrans unus stabit.

332. Post haec conscendet suppedaneum Altaris in cornu Epistolae, ibique, ut supra, deteget brachium dexterum Crucis et Crucifixi et caput eiusdem imaginis, Crucemque paullum et vocem attollens, canet iterum *Ecce lignum Crucis;* cantores autem et chorus, ut supra, respondebunt.

333. Veniet deinde in medium suppedaneum. Crucem in totum deteget, quam paullo amplius attollet, vocemque amplius elevans canet tertia vice *Ecce lignum Crucis*, et cantores chorusque, ut antea, prosequentur.

334. Post cantatum *Venite adoremus*, manentibus ceteris genibus flexis, unus Celebrans descendet de Altari, comitante Caeremoniario, veniet ad tapetum et cussinum paratum ante infimum Altaris gradum, adgeniculabitur, Crucem cussino imponet ac taeniis si opus fuerit, cohibebit.

335. His effectis, assurget, genuflectet ad Crucem et ibit ad scamnum ubi sacri Ministri ei obviam venient.

336. Ibi deponet manipulum (S. R. C. 15 Sept. 1736) sedebit in scamno et calceos sibi detrahet. (*a*)

(*a*) Meratus in notis ad Gavantum haec habet. « In extendendo hoc decreto irrepsit forsan aliquis error scriptoris, quia ex rubricis potius deducitur non deponendum manipulum in dicta circumstantia; unde opus est ut diligentius examinetur. »

337. Assurget et comitante Caeremoniario tantummodo, procedet ad Crucem adorandam, se dirigens ad extremitatem tapeti; vel, si tapetum non ita patebit, ut possit huic actioni inservire, sex fere passus procul a Cruce subsistet. Ibi genuflexionem duplicem peraget, modica interposita quiete, assurgens deinde procedet alios fere tres passus, iterabit genuflexionem cum eadem pausa; postremo assurget, genuflexionem, ut antea, faciet ad Crucem tum prosternet se, pedes osculabitur Crucifixi, ponens manus super tapetum, vel cussinum, si satis patebit, atque eleemosynam offeret, quam in pelvim ibi praeparatam demittet.

338. Assurget, genuflexionem simplicem ad Crucem efficiet, et recta ad scamnum redibit, in quo sedebit, et calceos rursus sibi inducet. Assurget, resumet manipulum in brachio sinistro, planeta iterum induetur, et rursus sedebit caputque operiet bireto.

339. Sedens alternatim cum Ministris improperia leget e Missali, quod ei sustinebit alter ex acolythis.

340. Crucis adoratione tum a Clero tum a ceteris adstantibus absoluta, dum Diaconus Crucem referet ad Altare, Celebrans, capite detecto, assurget ac geniculabit donec in Altari reposita Crux eadem erit.

341. Tunc sedebit et caput bireto operiet.

342. Innuente Caeremoniario, nudato capite assurget, perget ante Altare cum Ministris et ad Crucem genuflectet.

343. Bireto rursus capiti imposito, Diaconum iunctis manibus subsequetur in processionem Cleri, qui proficiscetur ad sacellum, in quo pridie SS. Sacramentum expositum fuit.

344. In conspectum Sacramenti caput operiet, et ante Altare progressus, biretum tradet Diacono, genuflexionem duplicem in pavimento exsequetur, assurget et in infimo gradu geniculabit, parumper orans.

345. Interea a Diacono aperietur custodia, in qua SS. Sacramentum asservabitur.

346. Celebrans assurget, ac sine benedictione incensum, quod ei ministrabit Diaconus, in bina thuribula iniiciet.

347. Rursus geniculabit, thuribulum a Diacono accipiet, triplici ductu thurificabit SS. Sacramentum, ac Diacono thuribulum restituet.

348. Velum humerale humeris eius a Caeremoniario vel a Diacono imponetur, et ante pectus a Subdiacono alligabitur.

349. Quum Diaconus obiiciet ei Calicem cum SS. Sacramento, profundam faciet reverentiam, assurget, Calicem manu sinistra ad nodum accipiet, dexteramque imponet super patenam: Diaconus autem manus eius cooperiet extremitatibus anterioribus veli humeralis.

350. Quum Diaconus assurrexerit, se convertet ad populum, et cantores canere incipient hymnum *Vexilla regis prodeunt* etc.

351. Una cum Ministris subibit umbraculum et in processionis ordinem ad Altare maximum redibit, psalmos alternatim recitans cum Ministris. In psalmorum fine omittendum est *Gloria Patri.*

352. Ubi ventum erit ad Altare, consistet in medio ante gradum infimum. Diaconus ei manus deteget velo humerali et accipiet Calicem cum SS. Sacramento. Statim geniculabit in medio gradu infimo et profundam reverentiam efficiet ad Sacramentum, quod a Diacono afferetur ad Altare et in media mensa locabitur.

353. Reverso ad eius dexteram Diacono, assurget, incensum in thuribulum infundet sine benedictione, genua rursus submittet, a Diacono accipiet thuribulum, quo SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit, ac thuribulum Diacono restituet.

354. Hoc facto, assurget, conscendet suppedaneum et genuflectet ad SS. Sacramentum, ponens manus extensas super Altare tum in hac tum in ceteris genuflexionibus, quas erit exsecuturus.

355. Diaconus tollet de Calice velum album, patenam et pallam. Celebrans Calicem sinistra sumet et S. Hostiam faciet effluere super patenam, quam Diaconus sustinebit. Si aderit cochleare, accipiet illud manubrio et S. Hostiam ponet super patenam, a Diacono, ut supra, sustentam. Calicem detectum relinquet super corporale. Si digito manus dexterae tetigerit Sacramentum extrahendi caussa de Calice purificabit digitos aqua in vasculo vitreo et absterget purificatorio. Deinde patenam a Diacono ambabus manibus accipiet, ponet Sacramentum in medio

corporali, nullum efficiens Crucis signum nullumque proferens verbum et patenam relinquet non subter, sed super corporale ad suam dexteram.

356. Aquam, quae infundetur in Calicem, non benedicet.

357. Calicem a Diacono accipiet, in quem infusum erit vinum et aqua, neque illo efficiens Crucis signum, nec verbum ullum proferens, ponet eum in medio corporali, ut in Missa, Calicem autem palla cooperiet Diaconus.

358. Incensum sine benedictione iniiciet in thuribulum, quod a Diacono quum acceperit, thurificabit oblata et Altare, ritu Missarum solemnium, eademque verba proferens elata voce, nempe *Incensum istud* etc. *Dirigatur, Domine.* etc. Thurificationem oblatorum et Crucis exsequetur accurate, ne qua favilla de thuribulo decidat aut cinis super Sacramentum. Post thurificationem Diacono restituet thuribulum dicens *Accendat in nobis* etc. sed non thurificabitur a Diacono.

259. Postquam Diacono reddiderit thuribulum, descendet super gradum superiorem a latere Altaris, atque humeris ad parietem versis abluet manus, omittens psalmum *Lavabo* etc.

360. Manibus ablutis, conscendet rursus suppedaneum, redibit ad medium Altaris et genuflectet ad SS. Sacramentum.

361. Iunctis manibus ad Altare dicet elata voce *In spiritu humilitatis* etc. deinde non deosculans Altare, genuflexionem iterabit, vertet humeros versus cornu Evangelii et dicet *Orate fratres, ut meum* etc. circulum non perficiens, se convertet ad Altare iterumque genuflectet.

362. Iunctis manibus, tono feriali canet *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc. ac manibus extensis *Pater noster*. Responso a choro *Sed libera nos a malo*, secreto adiiciet *Amen*. Prosequetur iunctis manibus et alta voce orationem *Libera nos* etc. cui tamen non praemittet *Oremus*, nec se patena signabit.

363. Genuflexionem iterabit, patenam dextera accipiet, et super eam ponet S. Hostiam; transmittet patenam in manum sinistram, dextera sumet Sacramentum, quod super patena sublime elevabit, ut ab adstantibus conspici possit, demittet super Calicem, et patena super corporali sinistra manu relicta, dividet

S. Hostiam, ut in Missa, ponens eius particulam in Calicem sine ullo signo Crucis et nihil dicens. (*a*)

364. Deinde pollicem et indicem utriusque manus non disiungens, iunctisque manibus, secreto dicet orationem *Perceptio Corporis tui* etc. Post quam genuflectet, S. Hostiam, ut in Missa, cum patena accipiet, dicet *Panem coelestem* etc. ac pectus percutiens, ter dicet *Domine, non sum dignus* etc. se signabit Sacramento dicens *Corpus Domini nostri* etc. communicabit, patenam relinquet super corporali, et post Communionem paullum morae interponet. (*b*)

365. Rursus genuflectet, fragmenta colliget, purificabit patenam super Calicem, et etiam cochleare si adhibitum fuerit et Calicem sumptum cum S. Particula consummabit sine ullo Crucis signo et nihil dicens.

366. Digitos dein vino et aqua super Calicem purificabit, ablutionem sumet, labia purificatorio absterget, Calicemque cum purificatorio tradet Subdiacono, ut eum abstergat et ad abacum reportet.

367. Reversis ad eius latera Ministris, stans iunctis manibus et aliquantum inclinatus elata voce dicet *Quod ore sumpsimus* etc.

368. Tum descendet de Altari, genuflectet ad Crucem, accipiet a Diacono biretum, quo caput operiet quum venerit in aditum presbyterii extra chorum, iunctisque manibus Diaconum subsequens ad sacrarium redibit.

369. Ibi reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam efficiet, et sacra indumenta demittet.

(*a*) Post ostensionem S. Hostiae, non eam reponere super corporali et genuflexionem iterare, sed eamdem demittere super Calicem ac dividere debet.

(*b*) Solent quidem elata voce recitare orationem *Perceptio etc.* Non ita praecipit Caeremoniale Episcoporum lib. 2. cap. 26. num. 20. « tunc secrete, ut alias, dicit *Perceptio Corporis* etc. *Panem coelestem* etc. et *Domine non sum dignus* etc. et continuat *Corpus Domini* etc. quo dicto signat se . . ».

In Sabbato sancto.

370. Celebrans, quemadmodum de functionibus praecedentibus monitum est, ritum et cantum huius diei functionis praemeditabitur.

371. Praeparationem ad Missam praemittet, et quum ei nunciatum erit, lavabit manus seque parabit amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

372. Proficiscens e sacrario, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae, capitique imposito bireto, iunctis manibus, adstante Diacono sinistrorsum, Clerum subsequetur.

373. Si transeundum erit ante Altare maximum, reverentiam profundam Cruci efficiet, caput detegens bireto.

374. Progressus ad portam Ecclesiae, sive ad porticum, consistet adversum Subdiaconum, qui Crucem sustinebit, biretum deponet, iunctisque manibus, tono feriali ac submissa voce dicet *Dominus vobiscum*, et adiiciet triplicem orationem pro benedictione ignis, advertens ut, quum a Missali indicabitur, signum Crucis dextera efficiat, sinistram pectori adducens.

375. Benedicet deinceps grana thuris cum oratione *Veniat, quaesumus, Domine* etc. non praemisso *Oremus.*

376. Incensum in thuribulum infundet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Accipiet a Diacono aspersorium, quo asperget in medio, a dexteris et sinistris suis primo ignem, deinde grana thuris. Aspersorium reddet Diacono, a quo accipiet thuribulum, et adolebit ignem et grana quo modo asperserit, ac thuribulum ipsi Diacono restituet.

377. Deinde, capite bireto cooperto, expectabit donec Diaconus vestes sacras violaceas demittat, aliasque sibi induat albi coloris.

378. Diacono parato, Celebrans nudabit caput, rursusque incensum in thuribulum infundet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Capiti deinde bireto iterum imposito, Diaconum qui ei praeibit iunctis manibus subsequetur.

379. Ubi canetur *Lumen Christi*, deteget caput ac genuflectet.

380. Ad Altare progressus, nudabii caput, biretum tradet Diacono, suppedaneum conscendet, et Altare in medio osculabitur, in eo ponens extensas manus.

381. Diacono benedictionem largietur pro canendo ***Exultet*** dicens ***Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et*** *competenter annuncies suum Paschale Praeconium.* ***In nomine Patris*** etc. et manum ei dabit osculandam.

382. Ad Diaconum, dum canet *Exultet*, conversus stabit iunctis manibus sicut quum cantatur Evangelium.

383. Cantato *Exultet*, reverebitur Crucem et a latere descendet ad scamnum, ubi, pluviali demisso, induetur manipulo et casula violacea.

384. Redibit ex eadem parte ad Altare, et in cornu Epistolae subsistet ad Missale, quod ibi erit apparatum.

385. Quum cantor incipiet primam canere prophetiam, eam et ipse leget submissa voce, manus apponens ad Miss le, ut in Epistola Missae. Post cantatam prophetiam canet *Oremus* et postquam Diaconus cecinerit ℣. *Flectamus genua*, ac Subdiaconus responderit *Levate*, apertis manibus ac tono feriali orationem adiiciet. Notandum, quod quum Diaconus canet ***Flectamus genua***, Celebrans non debet genuflectere.

386. Idipsum exsequetur in reliquis prophetiis, et leget etiam tractum post quartam, octavam et undecimam, neque immediate post cantum prophetiae, sed post cantatum tractum, orationem canet.

387. Post duodecimam prophetiam cantabit *Oremus* atque statim adiiciet orationem, siquidem Diaconus non canet ***Flectamus genua.***

383. Duodecima oratione finita, reverebitur Crucem et a latere descendet ad scamnum, ibique manipulo cum planeta deposito, rursus induetur pluviali violaceo; quo facto, stabit apud ipsum scamnum, donec profectus erit in processionis ordinem Clerus ad baptisterium iturus.

389. Incedet ultimo post Clerum loco, eius a lateribus adstantibus sacris Ministris. Proficiscens faciet ante Altare reverentiam ad Crucem et caput operiet bireto, quod ei porriget Diaconus.

390. Quum ventum erit extra septum, seu cancellos fontis, biretum sibi detractum tradet Diacono. Tum tono feriali cantabit ℣. *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens sempiterne Deus, respice propitius* etc.

391. Introibit deinde in sacellum sive septum fontis, ad ipsum accedet, tono feriali cantabit *Dominus vobiscum*, orationem *Omnipotens sempiterne Deus, adesto* etc. et praefationem sequentem tono quoque feriali et iunctis manibus.

392. Quod autem ad aquam tangendam, dividendam et effundendam extra fontem spectat, sequetur Missalis rubricam.

393. Praefationem canere quum desierit, discedet e fonte, ibit cum Ministris sessum in scamno sibi praeparato, et capiti imponet biretum, quod ei a Diacono porrigetur.

394. Quum se sistet ante eum Sacerdos superpelliceo et stola indutus, qui ei obiiciet aspersorium, deteget caput biretum tradet Diacono, assurget, aspersorium accipiet; eoque se in fronte signabit, asperget ipsum Sacerdotem deinde Diaconum et Subdiaconum, aspersorium reddet eidem Sacerdoti, sedebit et bireto caput operiet.

395. Postquam Clerus et populus aspersus erit aqua benedicta fontis, et inde extracta erit pars sufficiens ad usum fidelium, innuente Caeremoniario, caput deteget, biretum tradet Diacono, assurget, discedet de scamno, reverebitur Clerum qui aderit et ad fontem redibit.

396. Ampullam cum Oleo sancto Cathecumenorum a Diacono accipiet, et modicam illius partem in aquam infundet in modum Crucis dicens *Sanctificetur et foecundétur* etc. Reddet ampullam Diacono, ab eoque accipiet alteram s. Chrismatis quod similiter infundet in modum Crucis dicens *Infusio Chrismatis* etc. Resumet a Diacono ampullam Olei sancti Cathecumenorum, et utramque tenens manu dextera inquiet *Commixtio Chrismatis* etc. et Oleum utrumque in modum Crucis ter infundet dum dicet *In nomine Patris* etc. tum Diacono reddet ampullam utramque.

397. Postea summitate digitorum dexterae manus leviter miscebit aquam cum Oleis infusis, manum absterget modico gossypio, et lavabit, utens etiam medulla panis et mali medici.

398. Si qui autem erunt baptizandi, baptismum illis ministrabit ritu notato in Rituali Romano.

399. Post benedictionem fontis et baptismi ministrationem redibit ad Altare inter Ministros, capite cooperto subsequens Clerum.

400. Ut ventum erit ante Altaré, nudabit caput, reverentiam profundam Cruci efficiet, vadet ad scamnum ibique pluviale demittet.

401. Redibit cum Ministris ad Altare, adgeniculabitur et procumbet ponens caput et brachia in cussino apparato.

402. Si Ecclesia fonte baptismali carebit, post cantatas prophetias, Celebrans perget ad scamnum, planetam et manipulum deponet ac veniet ante Altare, ubi se prosternet.

403. Ubi Celebrans cum Ministris humi se prostraverint, cantores duo Litanias in Missali notatas canere incipient.

404. Ad ℣. *Peccatores* assurget, reverentiam profundam faciet Cruci, a Diacono accipiet biretum, quo caput operiet in aditu presbyterii, discedet ad sacrarium, et demissa stola violacea, induetur paramentis albis, nempe manipulo, stola et planeta pro Missa celebranda.

405. Redibit ad Altare et presbyterium ingrediens caput operiet, salutabit Clerum in choro, procedet ante Altare et Missam exordietur.

406. In confessione recitabit psalmum *Iudica me Deus* etc. et ritum pro Missa solemni statutum servabit.

407. Postquam ad introitum thurificationem acceperit, stans in cornu Epistolae ad Missale, recitabit *Kyrie* cum Ministris: in hac enim Missa introitus locum non habet.

408. *Kyrie* cantato, in medio Altaris intonabit *Gloria in excelsis Deo.*

409. Completo Epistolae cantu, et osculanda Subdiacono manu data, ter canet *Alleluia*, vocem singulis vicibus attollens hemitonio. Ac singulis vicibus chorus respondebit *Alleluia.*

410. Post *Pax Domini* omittet *Agnus Dei,* nec pacis osculum dabit, sed tres usitatas orationes recitabit.

411. Quum vero consummaverit et ablutionem etiam sum-

pserit, recitabit ad librum *Alleluia* et *Laudate Dominum* etc. deinde intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati.*

412. Ad intonationem cantici *Magnificat* vadet ad medium Altare, signabit se, incensum in thuribulum infundet cum solita benedictione *Ab illo benedicaris* etc. accipiet thuribulum a Diacono et thurificabit Altare, reddet Diacono thuribulum, et ab eo, ut in introitu, thurificationem accipiet.

413. Consistet in cornu Epistolae, conversus ad Altare, et repetita a choro antiphona cum notis post *Magnificat*, procedet ad medium Altare, cantabit *Dominus vobiscum* ac Missam complebit.

§. 19. *In processionibus*

414. In processionibus de maioribus minoribusque Litaniis, amictum in sacrario sibi induet, albam, cingulum, stolam cum pluviali violaceo, et caput bireto cooperiet.

415. Ad nutum Caeremoniarii caput aperiet, reverebitur Crucem vel imaginem principalem sacrarii et salutatis sacris Ministris, impositoque capiti bireto, inter Ministros eosdem iunctis manibus ad Altare procedet.

416. Ad fores sacrarii nudabit caput, aquam benedictam a Diacono accipiet, signabit se ac rursus biretum capiti imponet.

417. In aditu presbyterii caput deteget ac Diacono biretum committet. Si Clerus iam in choro aderit, reverebitur eum primo versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Si Clerus ei praeibit in accessu ad Altare, illam reverentiam omittet.

418. Progressus ante Altare, reverentiam profundam faciet Cruci, et stans consistet in medio iunctis manibus ante infimum gradum.

419. Cantabitur antiphona *Exurge Domine* etc. et ad Litaniarum intonationem genua submittet in medio gradu infimo.

420. Cantato a cantoribus et repetito a choro ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, assurget; mox ad nutum Caeremoniarii iterabit reverentiam ad Crucem, recipiet biretum a Diacono, caput cooperiet, atque inter Ministros medius incedens, se postremo loco processioni adiunget.

421. Si qua in Ecclesia statio fiet in itinere, ad portam illius nudabit caput, aquam sanctam a Diacono accipiet, signabit se, cooperiet caput et procedet ante Altare maximum.

422. Quo quum venerit, capite detecto, biretum committet Diacono, reverentiam ad Crucem, vel genuflexionem peraget, si illo in Altari asservabitur SS. Sacramentum, et ante Altare consistet.

423. Cantata a cantoribus antiphona et versu de Sancto Patrono seu Titulari, orationem canet tono feriali, ibique expectabit dum tempus erit in processionem proficiscendi.

424. Discedens reverentiam iterabit vel genuflexionem, biretum a Diacono recipiet, capiti imponet, et processionem, ut antea, sequetur.

425. In Ecclesia, qua processionis fiet finis, progressus ante Altare, reverentiam faciet, vel genuflexionem, si SS. Sacramentum aderit in Altari, et in medio gradu infimo geniculabit.

426. Fine facto canendi Litanias, adiiciet elata voce *Pater noster* quod secreto continuabit usque ad verba *Et ne nos* etc. quae rursus alta voce proferet.

427. Post cantatum psalmum *Deus in adiutorium* etc. perstans genibus flexis subiunget versus et ad *Dominus vobiscum* assurget, orationesque praescriptas tono feriali cantabit. Tum versus, tum orationes in Breviario romano post Litanias reperiuntur.

428. Si qua de caussa Missa Rogationum in Ecclesia illa non cantabitur, adiicietur a cantoribus antiphona cum versu de B. Virgine ac de Sancto Titulari; Celebrans autem orationes respectivas post unumquemque versum tono feriali cantabit, post quas, cantato a cantoribus ℣. *Exaudi* etc. dicet submissa voce *Fidelium animae* etc. (*a*)

429. Discedet de Altari faciens Cruci reverentiam, atque in sacrario se parabit, si Missam solemnem rogationum erit celebraturus; secus, vestes sacras deponet.

(*a*) Cantus antiphonarum, versuum et orationum, quas indicavimus, a Rituali non praescribitur, sed a Caeremoniali Episcoporum lib. 2. c. 32. num. 6.

430. Eamdem methodum servabit in aliis processionibus, quae pro aliqua pubblica caussa ab Episcopo essent indictae.

431. In illis autem quae celebrarentur in festo alicuius Sancti, et in quibus illius Reliquiae aut imago publice gestaretur, servabit methodum sequentem.

432. Indutus, uti dictum est, in sacrario paramentis coloris relativi ad festum Sancti, procedet ad Altare, ibique facta Cruci reverentia, incensum in thuribulum infundet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Accepto deinde a Diacono thuribulo, reverebitur S. Reliquias easque triplici ductu thurificabit; post thurificationem iterabit reverentiam ac Diacono thuribulum restituet.

433. Post haec accipiet a Diacono Reliquias, quas utraque manu gestabit, advertens ut manum dexteram ponat fere ad medietatem Reliquiarii, ac sinistram sub Reliquiario eodem, ipsius hac in re serviens formae seu figurae; vel ambabus manibus sustinens manubrium, si aderit.

434. Convertetur ad populum et capite detecto S. Reliquias gestans in processionem incedet.

435. In processionis reditu ad Ecclesiam, progressus ante Altare reddet Reliquias Diacono, qui eas super Altare imponet; deinde cantato a cantoribus versu relativo, orationem respondentem cum brevi conclusione tono feriali cantabit.

436. Rursus incensum in thuribulum cum benedictione demittet, S. Reliquias adolebit, ac post thurificationem ad Altare ascendet, sumptoque utraque manu Reliquiario, adstantibus benedictionem largietur.

437. Post benedictionem de Altari descendet, iterabit reverentiam, et accepto a Diacono bireto caput operiet, interque sacros Ministros incedens ad sacra indumenta demittenda in sacrarium revertetur.

§. 20. *In vigilia Pentecostes.*

438. Functio huius diei parum differt a Sabbato sancto, praeter benedictionem Cerei et alium quempiam ritum Missae particularem.

439. Quapropter Celebrans in sacrario casula violacea paratus, ad Altare usitato ritu proficiscetur.

440. In presbyterium ingrediens biretum committet Diacono et Clerum salutabit, si iam in choro praesto erit.

441. Reverentiam ante Altare faciet, et conscenso suppedaneo, in medio osculabitur illud, perget in cornu Epistolae et leget prophetias praescriptas, orationesque usitatas, ut in Sabbato sancto.

442. Post prophetias, facta Cruci reverentia, a latere descendet ad scamnum in cornu Epistolae, planetam manipulumque deponet ac pluviali violaceo induetur.

443. Veniet ad fontem baptismalem, ut in Sabbato sancto fontem benedicet, baptismum etiam, methodo iam illo die innuta, ministrabit. Oratio tamen quae ante ingressum ad baptisterium recitatur est huius diei propria.

444. Reversus ad Altare, pluviale demittet apud scamnum, deinde ante Altare genua submittet pro canendis Litaniis. Si Ecclesia fonte baptismali carebit, post cantum prophetiarum perget ad scamnum, planetam et manipulum demittet, ac veniet ante Altare, ubi se prosternet.

445. Ad ℣. *Peccatores* assurget et facta ad Crucem reverentia, recipiet a Diacono biretum, quo caput operiet prope aditum presbyterii. Proficiscetur ad sacrarium ac demissa stola violacea, sacris paramentis rubri coloris induetur.

446. Redibit ad Altare, et praemissa ad Clerum in choro reverentia, Missam ritu consueto exordietur.

447. Completa Altaris thurificatione, postquam thurificatus ipse fuerit, se convertet ad Altare, ibique introitum nequaquam legens, recitabit *Kyrie* cum Ministris. Postea ritu praescripto Missae celebrationem prosequetur, in qua nihil est discriminis a ceteris Missis solemnibus.

§. 21. *In festo et octava Pentecostes.*

448. Celebrans, post cantatam Epistolam et datam manum osculandam Subdiacono veniet in medium Altare, convertetur

super dexteram suam et in media extremitate suppedanei geniculabit pro cantu ℣. *Veni Sancte Spiritus, reple* etc.

§. 22. *In Processione SS. Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento.*

449. Posteaquam Celebrans Calicem sumpserit, ponet eum versus latus suum sinistrum super corporale, Subdiaconus autem eum palla cooperiet.

450. Quum Diaconus Ostensorium apertum corporali imposuerit, genuflectet et Diacono praecipiet ut lunulam cum S. Hostia ponet in ostensorio, quo a Diacono clauso et in medio ipsius corporalis reposito versus partem posteriorem Altaris, genuflexionem iterabit.

451. Calicem a Subdiacono detectum adducet rursus ad medium corporale, fragmenta patena colliget quo loco fuerit S. Hostia cum lunula, et patenam super Calicem absterget. Purificationem et ablutionem accipiet, quin de medio Altaris quicquam recedat.

452. Ore purificatorio absterso, genuflectet et perget ad Missale ut prosequatur Missam, advertens quod quotiescumque a medio Altaris abscedat vel illuc revertat, genuflexionem exsequatur. Ad *Dominus vobiscum* versus cornu Evangelii paullum vertet tergum. Eodem modo benedictionem donabit, advertens ne circulum compleat; sed sine alia genuflexione ad Altare convertetur recitandi caussa ultimum Evangelium. Ad verba *Initium Sancti Evangelii* non signabit Altare, sed tantum seipsum, vel signabit tabellam, quam ei Subdiaconus sustinebit. Ad *Verbum caro* versus SS. Sacramentum genuflectet.

453. Sacro peracto, redibit ad medium suppedaneum, et facta genuflexione, de Altari a latere descendet ad scamnum, ubi stans humeris ad scamnum ipsum conversis deponet casulam et manipulum, ac pluviali induetur.

454. Si incensum in thuribulum infundendum erit apud scamnum, sicut in expositione de quadraginta horis praescribitur, id faciet in bina thuribula sine benedictione.

455. Si hoc apud scamnum non fecerit, veniet ante Altare, genuflexionem duplicem in medio peraget ante infimum gradum, atque assurgens incensum in bina thuribula, ut nuper dictum est, iniiciet.

456. Adgeniculabitur in medio gradu infimo, thuribulum a Diacono accipiet, thurificabit SS. Sacramentum, ipsumque thuribulum Diacono restituet.

457. Quum ei velum humerale humeris impositum erit, se paullum convertet versus Subdiaconum, ut illud sibi alliget ante pectus, deinde extremitatibus veli humeralis anterioribus cooperiet manus.

458. Dum Ostensorium cum Sacramento ei praesentabitur a Diacono, reverentiam profundam efficiet, Ostensorium manu dextera accipiet prope nodum, sinistram pedi supponens, assurget et facta a Diacono genuflexione, se versus populum convertet.

459. Cum Ministris subibit umbraculum, atque inter eos medius incedet in processionem, psalmos et hymnos consuetos submissa voce recitans alternatim.

460. Si qua in Ecclesia aut Altari ad hanc rem erecto processio subsistet in itinere, progressus ante Altare consistet, Sacramentum Diacono committet et submissis genibus in gradu infimo adorabit, deinde velum humerale deponet.

461. Reverso ad eius dexteram Diacono, assurget, incensum infundet in thuribulum sine benedictione ac rursus ante Altare in genua procumbet.

462. Intonato a cantoribus *Tantum ergo*, post inclinationem ad verba *Veneremur cernui*, accipiet a Diacono thuribulum, thurificabit SS. Sacramentum et post thurificationem thuribulum Diacono restituet.

463. Ad ℣. *Panem de coelo* etc. assurget ac tono feriali canet orationem cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula* etc.

464. Post orationem rursus genuflectet, velum humerale humeris eius reponetur, accipiet a Diacono Sacramentum, et processionem continuabit quo modo in principio ipsius declaravimus.

465. Quum ad Ecclesiam ventum erit, in qua processionis fiet finis, progressus ante Altare, Sacramentum Diacono committet, in genua procumbet, velo exuetur, incensum in thuribulum iniiciet, thurificabit Sacramentum, atque orationem, ut supra, cantabit.

466. Post orationem geniculabit rursus, veloque rursus induetur, ascendet ad Altare, genuflexionem in suppedaneo faciet atque adiuvante Diacono sumpto Ostensorio manibus extremitatis veli coopertis, ad populum se convertet, ac benedictionem SS. Sacramenti fidelibus impertietur.

467. Benedictione peracta, conversus ad Altare Ostensorium Diacono in manus tradet, genuflexionem iterabit, de Altari descendet paullum super sinistram suam, ne tergum vertat Sacramento, geniculabit iterum in gradu infimo et velo humerali exuetur.

468. Posteaquam Diaconus, SS. Sacramento recondito, ad eius dexteram redierit, assurget, genuflectet in pavimento ante gradum infimum, biretum a Diacono recipiet, iunctisque manibus, capite operto, medius inter sacros Ministros ad sacrarium revertetur, ubi sacra indumenta demittet.

469. Si SS. Sacramentum in Altari expositum adhuc erit, in discessu efficiet genuflexionem duplicem, receptoque bireto operiet caput extra conspectum SS. Sacramenti.

§. 23. *Pro exequiis.*

470. Nihil adiiciendum videtur ad Missam de requie, siquidem ritibus superius notatis celebrabitur.

471. Peracto autem Sacro, redibit in medium suppedaneum, reverebitur Crucem, et a latere descendet ad scamnum, ubi planetam cum manipulo demittet ac pluviali induetur.

472. Si absolutio super pannum nigrum vel tumulum fiet in presbyterio ante Altare, postquam sibi pluviale induerit, consistet cum Ministris in plano a cornu Epistolae, ibique stabit dum canetur ℟. *Libera me, Domine* etc. cavens ne ullum Crucis signum faciat ad ℣. *Requiem aeternam* etc. qui non a Celebrante sed a cantoribus canendus est.

473. Ad repetitionem ℟. *Libera me, Domine* incensum infundet in thuribulum cum formula consueta *Ab illo benedicaris* etc. et benedicet.

474. Ad Altare deinc a latere ascendet, reverentiam faciet Cruci, quum pervenerit in suppedaneum ibique consistet.

475. Cantato a cantoribus *Kyrie eleison*, intonabit alta voce *Pater noster*, quod secreto prosequetur. Convertetur versus pannum nigrum seu tumulum, accipiet aspersorium a Diacono et versus tumulum asperget in medio, a sinistris et dexteris suis; aspersorium reddet Diacono, a quo accipiet thuribulum et thurificationem, eodem modo quo aspersionem, exsequetur.

476. Rursus convertetur ad Altare, perget in cornu Epistolae ad librum, ubi iunctis manibus cantabit versus *Et ne nos inducas* etc. atque orationem. Post quam canens adiiciet ℣. *Requiem aeternam* etc. tum cantato a cantoribus ℣. *Requiescat in pace*, vel *Requiescant in pace*, si absolutio pro pluribus fiet defunctis, descendet de Altari cum Ministris, reverebitur Crucem, et accepto a Diacono bireto caput operiet, iunctisque manibus inter Ministros eosdem redibit ad sacrarium, et sacris vestimentis exuetur.

477. Si tumulus, seu castrum doloris locatum erit extra presbyterium, pluviali indutus veniet ante Altare, reverentiam ad Crucem efficiet, receptoque a Diacono bireto cooperiet caput et de presbyterio discedens Clerum subsequetur.

478. Quum venerit in caput tumuli inter ipsum et Altare consistet, sed aliquanto versus cornu Evangelii, ne directe tergum vertat ad Altare, licet pro Sacerdote vel Episcopo exequiae celebrarentur.

479. Capite detecto stabit conversus ad tumulum dum cantabitur ℟. *Libera me, Domine* etc. Ad cantum ℣. *Requiem aeternam* animadvertet id quod superius num. 472. notatum est, et ad repetitionem ℟. *Libera me Domine*, incensum in thuribulum cum usitata benedictione infundet.

480. Cantato a cantoribus *Kyrie eleison*, elata voce canet *Pater noster*, quod secreto prosequetur dum interea de loco discedet, reverentiam ad Crucem Altaris efficiet, aspersorium

a Diacono accipiet ac tumulum circumiens asperget a latere tribus vicibus, nempe in parte superiori versus Altare, deinde in media, postremo in inferiori, quae spectat ad portam Ecclesiae: transiens ante Crucem processionalem a Subdiacono sustentam reverebitur illam; et praeteriens ulterius, alterum tumuli latus asperget primo in parte inferiori versus portam, tum in media, postremo in parte superiori quae ad Altare spectat; quo facto aspersorium Diacono restituet.

481. Rursus transibit ante Altare, reverentiam ad Crucem, ut supra, efficiet, acceptoque a Diacono thuribulo, circumibit tumulum et quo modo aspersit, adolebit. Atque heic notabit Celebrans, quod tum in aspergendo tum in adolendo tumulo non debet subsistere ad singulas aspersiones et thurificationes, sed eas ambulando peragere sine ulla mora.

482. Post thurificationem Diacono restituet thuribulum et consistens versus tumulum quo loco erat principio absolutionis, cantabit versus *Et ne nos inducas* etc. cum relativa oratione. Post cantatam orationem, eodem vocis sono dicet ℣. *Requiem aeternam* etc. Crucis signum dextera efficiens tumulum versus: tum a cantoribus adiicietur ℣. *Requiescat*, vel *Requiescant in pace.*

483. Recipiet a Diacono biretum, quod capiti imponet postquam ante ipsum praeterierit Subdiaconus gestans Crucem processionalem, iunctisque manibus in sacrarium ad vestes sacras demittendas redibit.

484. Sin absolutio peragenda esset super Cadaver, procedet ad feretrum ordine superius pro tumulo demonstrato, et ad cadaveris pedes, paullum versus cornu Evangelii, consistet ne humeros vertat ad Altare. Quod si cadaver erit Sacerdotis, directe consistet ad pedes eius, humeris ad portam Ecclesiae versis, et facie versus Crucem processionalem, quae ad caput cadaveris a Diacono sustinebitur.

485. Ibi deponet biretum, quod Diacono committet, iunctisque manibus recitabit ex libro orationem *Non intres in iudicium* etc. in qua notandum, quod *Oremus* non praemittitur, neque immutanda est expressio cum *servo tuo,* si super cadaver mulieris exequiae celebrarentur.

486. Post praedictam orationem cantabitur ℟. *Libera me, Domine* etc. in quo notabit quod traditum est num. 472. huius capitis, et ad repetitionem responsorii incensum in thuribulum cum benedictione infundet.

487. Cantato a cantoribus *Kyrie eleison*, adiiciet *Pater noster*, quod dum recitabit secreto, cadaver circumibit, asperget ac thure adolebit modo superius tradito, nempe primo versus pedem sinistrum, deinde versus medium, postremo versus humerum sinistrum, et facta reverentia ad Crucem a Diacono sustentam, prosequetur aspersionem vel thurificationem primo versus humerum dexterum, tum versus medium, postremo versus pedem dexterum, cum reverentia ad Crucem Altaris, ut superius docuimus.

488. Reversus illuc, ubi erat dum canebatur praedictum responsorium, ex libro cantabit versus et orationem, in qua exprimet nomen defuncti, ac si fuerit Sacerdos, verbum etiam *Sacerdotis* nomini adiiciet. (*a*)

489. Si cadaver efferendum erit ad coemeterium, Celebrans, facta ad Crucem reverentia et bireto a Diacono accepto cooperiet caput, et post Clerum ad coemeterium incedet; quo quum devenerit subsistet ad pedes cadaveris, ut in Ecclesia, et caput bireto nudabit.

490. Nisi ad coemeterium deportabitur, post orationem su-

(*a*) Non videtur incongruum hoc loco referre cuiusdam eruditi scriptoris liturgici reflexionem de additionibus, quae in orationibus pro defunctis fieri solent. « In haec fere verba inquit: Quum in aliquo sodalitio funus vel exsequiae fiunt cuiuspiam, qui illi erat adscriptus, post nomen defuncti addi in oratione solet *fratris nostri* vel *fratrum nostrorum*; sed error est hic admodum gravis et contra rubricam, quae praecipit solum ut addatur *Sacerdotis* quum de Presbytero aliquo sermo est. Quamobrem quippiam aliud adiicere fas non est. Neque vero vocabulum *frater* latino sermone tribui potest homini eiusdem corporis seu societatis, qui potius appellandus esset *socius* vel *sodalis*. Equidem omnes homines, utpote ab eodem progenitore originem ducentes, fratres esse probe scio; Christiani autem peculiariter in Novo Testamento fratres appellantur, quippe qui per S. Baptismum in Iesu Christo renascuntur: verum id cum specialibus sodalitiis et congregationibus nihil habet commune ».

perius indicatam, cantabitur antiphona *In paradisum*, quae omitti etiam poterit, post quam Celebrans intonabit ant. *Ego sum* et principio cantici *Benedictus* se signabit.

491. Iterata a cantoribus praedicta antiphona, canens adiiciet *Kyrie eleison*, et a choro respondebitur *Christe eleison*; subiunget Celebrans *Kyrie eleison, Pater noster*, quod secreto prosequetur. Interim aspersorium a Diacono accipiet, accedet aliquantum ad pedes cadaveris, et quin feretrum circumeat, asperget illud in medio a suis sinistris et dexteris, reddet Diacono aspersorium et redibit quo loco antea erat.

492. Ibi consistens adiiciet ℣. *Et ne nos* etc. cum aliis versiculis et oratione *Fac, quaesumus Domine* etc. qua finita ac responso a Clero *Amen*, dexteram versus cadaver attollens et signum Crucis efficiens, dicet ℣. *Requiem aeternam* etc. et cantato a cantoribus altero ℣. *Requiescat in pace.* ℟. *Amen.* submissa voce subiunget *Anima eius* etc.

493. Profecto Subdiacono gestante Crucem, mediocri voce intonabit ant. *Si iniquitates*, et bireto capiti imposito alternatim cum Clero recitans psalmum *De profundis*, ad sacrarium revertetur.

494. In sacrarium ingrediens nudabit caput, et facta reverentia ad Crucem et ad Clerum, sacra vestimenta demittet. (*a*)

(*a*) Post recitatum psalmum *De profundis* repetendam esse antiphonam, et addendos versus cum oratione *Fidelium* etc. Rituale non praescribit. Rursum idem Rituale iubet recitandum esse *De profundis* tantummodo in exsequiis super cadaver, non vero in aliis, quae super tumulum peraguntur

DE OFFICIO CAEREMONIARUM MAGISTRI.

CAPUT XV.

1. Sacrarum functionum decus ab accurata rituum et caeremoniarum praescriptarum exsecutione dependet. Quia vero non omnes Ecclesiastici callere possunt rationem cunctarum functionum, quas hoc opere descripturi sumus, idcirco Caeremoniarium Magistri officium sapienter institutum est, quod quidem oportet ut in universis Ecclesiis cathedralibus et collegiatis, nec non in aliis, ubi numerosus est Clerus, reperiatur. Quibus autem in Ecclesiis raro cantatur Missa, et quaepiam alia functio celebratur, pertinebit ad eum qui sacro templo praeest, aliquem ecclesiasticum idoneum eligere, qui sacras functiones recte moderandi officio fungi possit.

2. Caeremoniarum Magister, sive, ut aiunt, Caeremoniarius, ex eo quod Episcoporum Caeremoniale praescribit, necesse est ut Sacerdotali dignitate insignitus, aut saltem sacris ordinibus initiatus sit.

3. Officium illius, idem Caeremoniale sequentes, ad tria capita redigere possumus. Primo quum aliquam sacram functionem sit moderaturus, priusquam initium fiat, inspicere debet an *sint suo quaeque loco praeparata et congrue disposita: nec gravetur aliquando (quum viderit necessarium) etiam suis manibus adiuvare ministros ceterosque omnes, quorum opera uti oportebit.* Rerum necessariarum pro functionibus sacris dispositio fieri debet ab Aedituo et a ceteris qui Ecclesiae servientes ab eo dependent. In huius operis progressu cuiuscumque capituli initio res in quaque functione praeparandae diligenter notabuntur.

4. Alterum caput est vigilantia, qua uti debet de singulis uniuscuiusque officiis, ut malis usibus et vitiis de medio sublatis, sacrae caeremoniae ritu ab Ecclesia statuto accurate obser-

ventur. *Omnia circumspiciat et singulorum munia perpendat.* Hinc sequitur quod docendus ab ipso erit, admonendus et corrigendus etiam, occasione data, quisquis erraret, aut hallucinaretur, erroremque in quem inciderit, illi detegat et emendet. Poterit etiam eum castigare eodem tempore, nisi melius esse existimaret in praesentia silentio praeterire, ne adstantium admirationem excitaret. Quamobrem eius studio, prudentiae et moderationi, nec non ingenio miti, patienti atque humili huiusmodi negotium committitur. Quod si gravius quid accideret, licebit ei, si opus fuerit, superioris auctoritatem appellare. *Omnes praemoniti ipsis Caeremoniariis in his, quae ad cultum divinum spectant, sine contradictione obediant, nec tantum eorum verbis acquiescant, sed et oculos in ipsos convertentes observent; et illis nutu, aut levi aliquo signo, vel intuitu, quod agendum sit, significantibus statim pareant.*

5. Tertium requiritur, ut in summa cognitione versetur rerum omnium, quae in qualibet functione agendae sint, ut omni quatenus fieri potest, decore et dignitate eas dirigere possit ac moderari. Atque in hoc studium oportet ut Caeremoniarum Magister enixe incumbat, si recte exsequi munia sua concupiscat. At quia fieri potest, ut ob nimiam solicitudinem nimiumque studium officii et decoris terminos praetergrediatur, ita necesse est, ut ad hoc animum suum adiiciat omnemque operam ponat, ne ullo tempore, ulloque loco *discurrat velociter, caput velociter volvat, aut manus iactet indecenter, nec in suis actibus affectationis vitio notetur: sed quidquid aget, cum gravitate et congruenti mora, ac cum decoro corporis gestu ita peragere curabit, ut ceteris devotionem et reverentiam pariat, ipseque ab omnibus commendari mereatur.*

6. Huiusce capitis esset Caeremoniarii actiones in unaquaque functione et officia, quae ad ipsum spectare possunt, exponere. Res autem hoc loco recensendans, fore quamplurimas nemo non videt. Quare eas in praesenti enumerare supersedemus, idque eo magis, quod in totius operis processu necessario erunt repetendae. Ceterum quia ad Caeremoniarum magistrum attinet omnia novisse et perspecta habere quaecumque in singulis

functionibus peragenda sunt, expedit quidem ut antea penitus praevideat ac secum animo perpendat. Ac si hoc in loco peculiares eius actiones notare velimus, veremur ne impedimento ipsi sit ad recte atque in totum adimplendum officium suum, scilicet, ne animadversa et praevisa parte tantummodo sua, parum curae gereret de actionibus et officiis, quae ad ceteros pertinent ministros. Hisce de causis generales hac super re tràdemus leges, Caeremonialis Episcoporum auctoritatem sequentes.

7. Tunica Caeremoniario vel Caeremoniariis ad Cathedrales addictis propria, est coloris violacei ac super ipsam superpelliceum. Hac veste violacea uti solummodo poterunt in Cathedralibus, aut in Ecclesiis, in quibus adsit Capitulum universum ipsius Cathedralis. In aliis Ecclesiis Caeremoniarius vestem talarem nigram cum superpelliceo induet sibi.

8. Eius officium in Missis, vesperis, aliisque functionibus plerumque versatur in assistendo Celebranti, et idcirco nusquam recedens prope ipsum adstabit.

9. Relate ad Ministros sacros et ad caeteros etiam Ministros inferioris gradus, quemadmodum respectivis capitulis declarabitur, qui et ipsi assistendi sunt, si plures erunt Caeremoniarii, secundus eorum curam geret de Ministris, secus huic officio supplebit thuriferarius, quum ipsi vacabit, vel quidam ex acolythis.

10. Praecedentibus capitulis exposuimus disciplinam a Clero in choro servandam, quod ipsum in decursu huius operis monere non desinemus. Itaque Caeremoniarius chori, cuius est in omnibus invigilare, in extremo presbyterio se sistet, unde ab omnibus facile conspici possit, et nutu aliquo actiones singulas, a Clero in choro praesenti peragendas, significabit. Ubi chorus Praefecto careat, ad Caeremoniarium pertinebit advigilare disciplinae servandae, quae ab eodem Caeremoniali his verbis exponitur: *Ad eorum officium spectabit, ut intra chorum nulla fiant colloquia, nec sint, qui risu aliove incomposito, vel minus modesto actu rem divinam turbent, non qui cum ceterorum scandalo dormiant; literas aut alias scripturas legant; sed nec libros aut ipsum Breviarium aut Diurnum in*

manibus habeant, aut ex illis privatim horas, aut orationes recitent, sed illas alta voce, una cum choro dicant aut cantent, et ad id librum habere permittantur; ne quis gestum aliquem ab aliis differentem demonstret, ut quum alii stant, aliquis sedeat vel genuflectat, vel e contra: sed detur opera, ut omnes uniformi ritu attente, devote et reverenter divinis mysteriis atque officiis assistere, eaque toto cordis affectu admirari et contemplari videantur, ac silentium diligenter servetur.

11. In Missis aliisque functionibus pontificalibus necesse erit, ut Caeremoniarius secum habeat alios Sacerdotes, aut clericos, qui illi adiumento sint in caeremoniis obeundis, quam ob rem ante functionem opus erit, ut cum ipsis conveniat de actionibus peragendis, attribuat eis partem exsecutivam, ac diligenter eosdem doceat methodum tenendum. In eiusmodi functionibus caeremoniarum Magister primus operam suam navabit Episcopo alter Ministris et Celebranti quoque, secundum functionum rationem, ceteri autem Ministris inferioribus qui secundarium aliquod munus in functione obibunt, ut sunt clerici paramentis ad Episcopum afferendis destinati, familiares nobiles ablutionem ministrantes, aliique huiusmodi.

12. In processionibus omnem ponet curam in praevidendis et recte disponendis rebus omnibus; in illis autem, in quibus fertur SS. Sacramentum, oportebit etiam ut prospiciat decori apparatus in itinere et altarium quae dedita opera ob stationem erigerentur, quemadmodum respectivis capitulis inferius demonstrabitur. Ad directionem autem precessionis utetur aliquibus clericis vel Sacerdotibus suis nutibus subiectis, quibus opportuna tradet documenta, ut regulariter illa progrediatur. Curabit insuper ut clerici isti seu Sacerdotes satis numero sint, et alter ab altero non longe distent, ut eorum subsidio effici facile possit, ut processio subsistat, vel ulterius procedat.

13. Quod autem ad functiones spectat, quae rarius incidere solent, veluti dedicatio ecclesiarum, altarium atque his similia, Caeremoniarii munus erit sedulo praevidere non modo apparatus rerum omnium, quae opus sunt, verum etiam universas actiones, ut unaquaeque ordinatim et decore perficiatur.

14. Haec nobis visa sunt generalia documenta, quae pro tali officio traderemus, a quo ratio et ordo sacrarum functionum dependet.

DE OFFICIO DUORUM CLERICORUM MISSAE CANTATAE SINE MINISTRIS ASSISTENTI

CAPUT XVI.

1. Quibusdam in Ecclesiis Clero carentibus, et in nonnullis etiam Collegiatis, solet diebus ferialibus cantari Missa sine ministris, duobus tantum assistentibus clericis. Idcirco opportuna trademus praecepta a praedictis clericis servanda, ut ex rubricae legibus et institutis functio administretur.

2. Clerici huic officio delegati, exsequentur in praxi caeremonias expositas pro Missa privata seu lecta, quibus addent quae praesenti capite innuemus.

3. Paullo ante quam Missa celebretur, venient in sacrarium; quamquam aequum esset, ut priusquam ingrediantur in sacrarium, aliquantisper in Ecclesia preces funderent. Illuc autem ingressi, manus abluent, si opus fuerit, sibique induent superpelliceum.

4. Omnia quaecumque ad Sacrum opus sunt apparabunt, calicem nempe cum hostia et cum purificatorio et cetera quae Sacerdoti operaturo inserviunt; tum pixidem cum particulis numero sufficienti, si Cleri Communio fiet, Missale a Celebrante adhibendum cum signaculis ad commemorationes, ad praefationem seu solemnem sive ferialem, pro Missae qualitate, alterumque Missale pro canenda Epistola necessarium.

5. Clericus, qui Epistolam erit canaturus, expediet ut eam praevideat, quo canat emendate.

6. Rebus ita dispositis, clericus primus calicem sinistra sumet ac super bursam manum dexteram imponet; si et pixis af-

ferenda erit, eam super bursam ponet ac sustinebit. Alter clericus bina Missalia et tobaleam pro Communione accipiet.

7. Tunc ad Altare simul procedent, ac si Clerus in choro adesset, reverentiam ad eum peragent statim ac in presbyterii aditum devenerint: ante Altare autem progressi genuflexionem efficient.

8. Clericus primus Altaris suppedaneum conscendet atque in medio illius Calicem apparabit, videlicet corporale explicabit, bursam locabit versus cornu Evangelii applicans eam candelabris vel ipsorum gradui; calicem statuet in medio corporali, pixidem autem, si adhibebitur, post Calicem collocabit. Alter clericus deponent in abaco Missale pro cantu Epistolae adhibendum et tobaleam Communionis; ascendet postea ad Altare, Missale a Celebrante utendum aperiet; gradum referet ad abacum et ampullas cum vino et aqua in pelvicula praeparabit, campanulam pro elevatione et manutergium sive sudariolum: videant etiam ne desit scamnum Celebranti, in quo sedeat dum canetur *Gloria*, *Credo* etc. duo funalia seu cerei super candelabra ad elevationem accendendi atque hasta cum gossypio cerato.

9. Clericus primus redibit in sacrarium ut adiumento Celebranti sit in induendis sacris paramentis; alter autem candelas in Altari accendet methodo superius cap. 1. num. 9. huius libri tradita. Accensis candelis, revertetur in sacrarium, ut comitem Celebranti et primo clerico se addat.

10. Quum tempus erit e sacrario exeundi, primus Clericus signum dabit Celebranti, qui medius inter binos clericos capite detecto incedens, reverentiam Cruci vel imagini sacrarii praecipuae cum ipsis exsequetur; ac iunctis manibus et capite cooperto ad Altare procedet, iisdem praeeuntibus clericis, qui iunctis et ipsi manibus duos aut tres passus ipsum praecedent.

11. Si Clerus huic Missae intererit, ante Celebrantem binosque clericos, qui Celebranti ministrabunt, regulis iam statutis incedet.

12. Ad fores sacrarii primus Clericus aquam benedictam ex vase manu haustam Celebranti porriget et alteri clerico, omnesque simul se signabunt.

13. Quum ventum erit in aditum chori, clerici ad latera Celebrantis se disponent, primus autem ex iis a Celebrante, qui nudabit caput, accipiet biretum, eiusque manum et biretum ipsum osculabitur.

14. Si Clerus in choro iam aderit, reverentia a Celebrante et clericis fiet primum versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Sin Clerus Celebranti in functione praeibit, non est illi reverentiae locus.

15. Progressi ante Altare genuflectent in pavimento; clericus alter in suo latere geniculabit paullo post Celebrantem; primus autem clericus ibit ad scamnum ad deponendum ibi Celebrantis biretum, ac reversus ad Altare genua flectet in suo latere prope Celebrantem eique in confessione recitanda una cum socio respondebit.

16. Sub finem confessionis bini clerici assurgent, partem anteriorem vestis et albae Celebrantis sustollent ascendentis ad Altare, rursus genua flectent in infimo gradu, se signabunt cum Celebrante ad introitum, eique ad *Kyrie* respondebunt.

17. Si Celebrans dum cantabitur *Kyrie* sessum ibit, assurgentes clerici coibunt, ad medium Altaris, genuflectent et ad scamnum cum Celebrante pergent; primus a dextris, alter a sinistris eius subsistet, eique partem posteriorem planetae attollentes super postergale scamni imponent extensam: primus illi biretum tradet cum osculis: ibi stabunt in plano, manibus pectori applicitis et fere conversi alter ad alterum ita tamen, ne tergum Altari convertant.

18. Dum a choro *Kyrie* ultima vice cantabitur, prior signum dabit Celebranti ad Altare redeundi, recipiet ab eo biretum cum osculis et super scamno deponet.

19. Uterque al latera Celebrantis redibunt simul ante Altare; salutationem seu reverentiam ad Chorum, genuflexionem ad Altare efficient, partem anteriorem vestis et albae Celebrantis attollent, iterumque in infimo gradu geniculabunt.

20. Quum Celebrans se signabit ad verba *Cum Sancto Spiritu*, se clerici et ipsi signabunt, assurgent, coibunt ante Altare, genuflectent dum Celebrans reverentiam efficiet et redibunt ad

scamnum. Planetam Celebrantis, ut superius dictum est, attollent, clericus primus tradet ei biretum et apud ipsum, ut ad cantum *Kyrie*, manebunt.

21. Ad verba *Adoramus te* etc. inclinabunt caput Crucem versus, ac primus Clericus innuet Celebranti ut caput detegat.

22. Ad illa autem *Cum Sancto Spiritu* ad Altare gradum referent cum Celebrante, reverentiam facient ad chorum, si aderit, Celebrantem ad Altare comitabuntur, ut descripsimus ad finem *Kyrie*, et in infimo gradu rursus geniculabunt.

23. Initio ultimae orationis a Celebrante cantatae, assurget primus clericus, perget ad abacum, Missale sumet ad canendam epistolam, quod sustinebit pectori applicitum et apertura ad suam sinistram versa redibit ad locum suum ibique stans expectabit donec cantabitur orationis conclusio *Per Dominum nostrum*, in qua caput inclinabit versus Crucem ad verba *Iesum Christum*, tunc procedet in medium ante Altare. Si conclusio esset *Qui vivis et regnas* vel *Qui tecum vivit et regnat*, omissa ad Crucem inclinatione, in medium ante Altare procedet.

24. Quo quum venerit, genuflectionem Cruci et reverentiam choro efficiet primo versus cornu Evangelii, deinde Epistolae, redibit ad locum suum ibique stans canet Epistolam tono praescripto.

25. Cantata Epistola, librum claudet, applicabit pectori, redibit ante Altare, genuflexionem iterabit et reverentiam ad chorum, perget ad abacum ubi Missale deponet, ac reversus ad locum suum ibi genua submittet.

26. Epistola a Celebrante lecta, clericus alter respondebit *Deo gratias* et postquam primus clericus desierit canere Epistolam et reverentiam choro fecerit, Missale cum legili seu cussino a Celebrante transferet in cornu Evangelii, genuflexionem peragens ad Crucem dum ante medium Altare transibit, et ad locum suum redibit ac geniculabit.

27. Si Sequentia aut tractus dicendus erit, ac si Celebrans sessum ibit, fiet quod pro *Kyrie* docuimus, clericusque alter Missale transferet, quum Celebrans ad Altare redierit et *Munda cor meum* etc. recitabit.

28. Quum Celebrans Evangelium cantare incipiet, duo clerici consurgent, et post Evangelium respondebunt *Laus tibi, Christe*, quod a choro nequaquam respondetur.

29. Post cantatum Evangelium geniculabunt rursus in loco uterque suo et flexis genibus manebunt donec Celebrans offertorii versum legerit.

30. Si cantandus erit Symbolus, genibus flexis manebunt clerici dum a Celebrante recitabitur: ad ℣. *Et incarnatus* profunde inclinabuntur: ad verba autem *Et vitam venturi saeculi* se signabuut, consurgent, coibunt ante Altare, genuflectent dum Celebrans inclinabit caput ad Crucem, et redibunt ad scamnum. Ibi stabunt a lateribus Celebrantis, eius partem posteriorem planetae attollent primusqne clericus biretum ei cum osculis praebebit.

31. Dum ℣. *Et incarnatus* cantabitur, primus Clericus innuet Celebranti ut caput aperiat, ambo autem iunctis manibus et capite inclinato ad versum illum geniculabunt Altare versus.

32. Sub finem Symboli cantati, primus clericus biretum a Celebrante recipiet, quod in scamno relinquet, et utrique Celebrantem rnrsus ad Altare comitabuntur, usitatas exsequentes reverentias ad chorum et genuflexionem ad Crucem. Postquam sustulerint extremitatem anteriorem vestium Celebrantis ad Altare ascendentis, loco uterque suo in infimo gradu geniculabunt.

33. Lecto a Celebrante offertorii versu, primus clericus assurget, vadet ad scamnum, sumet ampullas, ut in Missis lectis, easque deferet ad Altare.

34. Posteaquam Celebrans vinum et aquam in Calicem infuderit, primusque clericus ampullam vini ad abacum retulerit, assurget alter, genuflexionem in medio efficiet ad Crucem, se ad laevam primi adiunget super gradum superiorem in cornu Epistolae, pelviculam cum aquae ampulla sumet, primus manutergium sive sudariolum, et una ministrabunt Celebranti ablutionem manuum, post quam eadem omnia ad abacum reportabunt.

35. Primus accipiet campanulam, se adiunget alteri, redibunt ante Altare, genuflectent ad Crucem, ac dirempti, in gradu infimo, loco uterque suo, genua flectent.

36. Respondebunt simul *Suscipiat Dominus* etc. postquam Celebrans pronunciaverit *Orate fratres.*

37. Primus Clericus animadvertet signum campanula dare organorum modulatori, ut sonare desinat sub initium praefationis, si opus fuerit. Ad Trisagium idem clericus, ut in Missis privatis, campanulam pulsabit.

38. Ad *Memento* vivorum ambo consurgent, accendent duo funalia seu cereos super candelabra in presbyterio posita ex parte uterque sua, et geniculabunt in extremo suppedaneo.

39. Ad Hostiae et Calicis elevationem, partem posteriorem planetae Celebrantis simul attollent, primus autem campanulam etiam pulsabit.

40. Post elevationem consurgent, de gradibus descendent, advertentes ut faciem alter ad alterum vertant, et redibunt geniculatum suo loco in infimo gradu.

41. Postquam Celebrans S. Hostiam consumpserit, primus clericus assurget, campanulam ad abacum referet, sumet tobaleam pro Communione et in medium ante Altare redibit: hoc tempore assurget alter, accedet ad primum ante Altare ibique una geniculabunt.

42. Calice a Celebrante consumpto, simul recitabunt *Confiteor* profunde inclinati, quo statu permanebunt usque ad *Misereátur.* Ad orationem *Indulgentiam* etc. erigent se, Crucis signo se munient et quum responderint *Amen*, consurgent, ac facta simul cum Celebrante genuflexione, genua submittent in gradu superiori vel in suppedaneo. Quum Celebrans dicet *Ecce Agnus Dei* paullum inclinabuntur et tobaleam explicabunt.

43. Posteaquam sacrae mensae participes facti erunt, consurgent, genuflectent, ac tobaleam sustinentes ibunt geniculatum in suppedaneum a lateribus, ut dum Cleri Communio peragatur, eamdem tobaleam extensam sustentent.

44. Cleri Communione peracta, descendent in medium ante Altare simulque genuflectent. Alter clericus tobaleam relinquet primo, et suo loco geniculabit. Primus autem redibit ad abacum, tobaleam ibi deponet, pelviculam cum ampullis accipiet, ad Altare deferet, purificationem et ablutionem Celebranti ministrabit, ampullasque ad abacum referet.

28. Quum Celebrans Evangelium cantare incipiet, duo clerici consurgent, et post Evangelium respondebunt *Laus tibi, Christe*, quod a choro nequaquam respondetur.

29. Post cantatum Evangelium geniculabunt rursus in loco uterque suo et flexis genibus manebunt donec Celebrans offertorii versum legerit.

30. Si cantandus erit Symbolus, genibus flexis manebunt clerici dum a Celebrante recitabitur: ad ℣. *Et incarnatus* profunde inclinabuntur: ad verba autem *Et vitam venturi saeculi* se signabuut, consurgent, coibunt ante Altare, genuflectent dum Celebrans inclinabit caput ad Crucem, et redibunt ad scamnum. Ibi stabunt a lateribus Celebrantis, eius partem posteriorem planetae attollent primusqne clericus biretum ei cum osculis praebebit.

31. Dum ℣. *Et incarnatus* cantabitur, primus Clericus innuet Celebranti ut caput aperiat, ambo autem iunctis manibus et capite inclinato ad versum illum geniculabunt Altare versus.

32. Sub finem Symboli cantati, primus clericus biretum a Celebrante recipiet, quod in scamno relinquet, et utrique Celebrantem rnrsus ad Altare comitabuntur, usitatas exsequentes reverentias ad chorum et genuflexionem ad Crucem. Postquam sustulerint extremitatem anteriorem vestium Celebrantis ad Altare ascendentis, loco uterque suo in infimo gradu geniculabunt.

33. Lecto a Celebrante offertorii versu, primus clericus assurget, vadet ad scamnum, sumet ampullas, ut in Missis lectis, easque deferet ad Altare.

34. Posteaquam Celebrans vinum et aquam in Calicem infuderit, primusque clericus ampullam vini ad abacum retulerit, assurget alter, genuflexionem in medio efficiet ad Crucem, se ad laevam primi adiunget super gradum superiorem in cornu Epistolae, pelviculam cum aquae ampulla sumet, primus manutergium sive sudariolum, et una ministrabunt Celebranti ablutionem manuum, post quam eadem omnia ad abacum reportabunt.

35. Primus accipiet campanulam, se adiunget alteri, redibunt ante Altare, genuflectent ad Crucem, ac dirempti, in gradu infimo, loco uterque suo, genua flectent.

36. Respondebunt simul *Suscipiat Dominus* etc. postquam Celebrans pronunciaverit *Orate fratres.*

37. Primus Clericus animadvertet signum campanula dare organorum modulatori, ut sonare desinat sub initium praefationis, si opus fuerit. Ad Trisagium idem clericus, ut in Missis privatis, campanulam pulsabit.

38. Ad *Memento* vivorum ambo consurgent, accendent duo funalia seu cereos super candelabra in presbyterio posita ex parte uterque sua, et geniculabunt in extremo suppedaneo.

39. Ad Hostiae et Calicis elevationem, partem posteriorem planetae Celebrantis simul attollent, primus autem campanulam etiam pulsabit.

40. Post elevationem consurgent, de gradibus descendent, advertentes ut faciem alter ad alterum vertant, et redibunt geniculatum suo loco in infimo gradu.

41. Postquam Celebrans S. Hostiam consumpserit, primus clericus assurget, campanulam ad abacum referet, sumet tobaleam pro Communione et in medium ante Altare redibit: hoc tempore assurget alter, accedet ad primum ante Altare ibique una geniculabunt.

42. Calice a Celebrante consumpto, simul recitabunt *Confiteor* profunde inclinati, quo statu permanebunt usque ad *Misereátur*. Ad orationem *Indulgentiam* etc. erigent se, Crucis signo se munient et quum responderint *Amen*, consurgent, ac facta simul cum Celebrante genuflexione, genua submittent in gradu superiori vel in suppedaneo. Quum Celebrans dicet *Ecce Agnus Dei* paullum inclinabuntur et tobaleam explicabunt.

43. Posteaquam sacrae mensae participes facti erunt, consurgent, genuflectent, ac tobaleam sustinentes ibunt geniculatum in suppedaneum a lateribus, ut dum Cleri Communio peragatur, eamdem tobaleam extensam sustentent.

44. Cleri Communione peracta, descendent in medium ante Altare simulque genuflectent. Alter clericus tobaleam relinquet primo, et suo loco geniculabit. Primus autem redibit ad abacum, tobaleam ibi deponet, pelviculam cum ampullis accipiet, ad Altare deferet, purificationem et ablutionem Celebranti ministrabit, ampullasque ad abacum referet.

DE SACRA CONCIONE HABENDA.

CAPUT XVII.

1. Quibusdam in Seminariis, ut adolescentes in sacro ministerio exerceantur, solet iis committi officium concionandi, sive de rebus divinis ad populum sermonem habendi. Ut hoc nostrum manuale omnibus suis partibus, quoad fieri potest, sit absolutum et ad disciplinam conducat iuvenum clericorum, quibus operam nostram, cuiuscumque sit demum pretii, ultro navamus, quaedam hoc capitulo addemus monita de ritu in sacris concionibus servando.

2. Concio regulariter habenda esset post Evangelium Missae cantatae: tamen post Missam etiam vel post vesperas fieri poterit, prouti magis conducet ad populum, iuxta mandata Episcopi ordinarii.

3. Atque heic supervacaneum esse existimamus monere, quod pro exercendo praedicationis officio eiusdem ordinarii Episcopi facultas requiratur.

4. Concionatoris habitus est superpelliceum super veste talari: si concionator erit Canonicus et hoc ministerio fungatur in propria Ecclesia, utetur habitu chorali: si de regulari erit Clero, retinebit habitum ordinis sui: sin ex aliquo sodalitio clericorum regularium, superpelliceo, tamquam clericus secularis, induetur.

5. Clerici tum regulares, tum seculares bireto etiam utentur.

6. Extra Urbem concionator stolam quoque adhibet ad collum, si presbyter, diaconali autem more super humero sinistro si Diaconus.

7. Si post Evangelium concio habebitur et Episcopus ordinarius aderit, qui sacro solemni intersit, concionator manu sustinens biretum, comitante clerico, qui stolam complicatam afferet, se sistet in presbyterio prope Altare a cornu Epistolae sub exitum gradualis aut tractus qui canetur.

8. Genuflectet versus Altare, deinde Episcopum versus, ibique manebit interea dum cantabitur Evangelium, paullum ad Diaconum Evangelium canentem conversus.

9. Si Canonicus et in propria Ecclesia concionator erit, reverentiam Altari faciet atque Episcopo, quod etiam deinceps exsequetur.

10. Evangelio cantato, quum Episcopus sederit, procedet ad thronum advertens ut genuflectat transiens ante Altare et ad Episcopum quum ad thronum devenerit.

11. Conscendet throni planum, genibus obvolvetur Episcopi, cuius manum osculabitur: benedictionem ab eo petet dicens *Jube, Domne, benedicere;* Episcopus autem bene precabitur ipsi inquiens *Dominus sit* etc. Si concio habebitur post Evangelium, exposcet Inpulgentiam dicens *Indulgentias, Reverendissime Pater*, et Episcopus indulgentiam concedet.

12. Si Canonicus in propria Ecclesia erit, stans osculabitur manum Episcopi ac profunde inclinatus eum benedictionem et indulgentiam rogabit.

13. Assurget, de throno descendet, genuflexionem ad Episcopum deinde ad Altare iterabit: Celebrantem etiam, si ante illum sit transiturus, reverebitur.

14. Episcopo autem absente, sub finem Evangelii cantati, vel hora stata, praesto erit prope pulpitum, quod stola collo imposita, conscendet.

15. In pulpito genuflexionem ad Altare, dein ad Episcopum, si aderit, efficiet. Illo autem absente, postquam genuflexerit al Altare, Clerum et populum salutabit.

16. Biretum capiti imponet ac paulisper sedebit, dum populi fremitus conquiescat. Hinc nudabit caput, assurget, pollice dexterae manus se in ore signabit, orabit momento temporis; tum conversus ad Altare genua submittet ac voce clara, quae possit exaudiri, salutationem angelicam recitabit, idque etiam paschali tempore.

17. Assurget, caput operiet sacrumque sermonem exordietur. Fine dicendi facto, signum ad populum beneprecantis faciet nihil dicens, dummodo tamen sit Sacerdos, nec proprius Episcopus aliusve ecclesiasticus praeses adsit.

18. Profecto concionis tempore concionatori standum esset; tamen si valetudo obstaret, vel quaepiam rerum adiuncta impedimento essent, sedere licebit.

19. Textus Evangelii vel sacrae Scripturae ante sermonem si proferet, dicet semper stans, capite nudato ac voce clara.

20. Inclinatio capite detecto, vel genuflexio post primum verbum aut primum incisum orationis, quae *venia* appellatur, fit ad proprium Episcopum tantummodo, nec licet fieri ad Capitulum etsi frequens, neque ad Magistratum, neque ad alios praeter Episcopum ordinarium.

21. In proferendo nomen Jesu vel Mariae aut Sancti, cuius dies festus celebratur, caput aperiendum et inclinandum erit.

22. Fine dicendi facto iterum Altare versus genuflectet, Clerum populumque salutabit, descendet de pulpito et in sacrarium redibit. Si aderit Episcopus, ad Altare et ad illum genuflectet, antequam descendat. Sin post Evangelium Missae solemnis concioni locus fuerit, sermone peracto, caput bireto aperiet et versus Altare geniculabit, dum Diaconus cantabit *Confiteor*.

23. Interim a clerico, qui concionatorem comitatus erit, tradetur ipsi tabella in qua Indulgentiae formula erit inscripta.

24. Ut *Confiteor* cantatum erit, et Episcopus in throno sederit, concionator assurget conversusque ad populum voce perspicua, quae possit exaudiri, formulam leget Indulgentiae, sed meminerit inclinare caput quum Episcopi et Summi Pontificis nomen proferet.

25. Indulgentia evulgata, tabellam clerico restituet, genuflexionem Altare et Episcopum versus efficiet, descendet referetque gradum ad sacrarium.

26. Si de Altari non vero de pulpito verba faciat, consistat in cornu Evangelii, neque unquam in suppedaneo deambulet: licebit tamen insidere scabello ex eodem latere in suppedaneo posito, quemadmodum superius num 18. innuimus.

27. Benedictionem ab uno Episcopo dioecesano, non vero ab ullo alio petet.

28. In Parasceve autem nec benedictio petitur, nec recitatur *Ave Maria*, et reverentiae omittuntur.

29. In orationibus seu sermonibus pro aliqua publica caussa atque in laudationibus funereis concionator non superpelliceo induetur, nec benedictionem ab Episcopo petet nec recitabit *Ave Maria*. Quapropter huiusmodi sermones vel laudationes habendae omnino sunt, peracto Sacro.

30. Quum SS. Sacramentum erit palam in Altari expositum, concio, ex praecepto Instructionis Clementinae, esset omittenda.

31. Quod si, probante Episcopo dioecesano, sermo fiat ante SS. Sacramentum expositum, velo tamen hac da caussa defensum, concionator capite nudato dicet, ut S. Congregatio Rituum VIII Kalen. Octob. 1837. respondit dub. 4. in *Mutinen*. Clerus etiam sedere poterit sed capite detecto; licet enim SS. Sacramentum inter et concionem sit velum interpositum, manente tamen in throno Hostia divina, expositio non cessat.

32. Praecepta pro sacris sermonibus habendis omittimus tradere; neque enim res huc spectat, et unaquaeque dioecesis ad hoc maximi momenti officium suis regitur legibus ac praeceptis.

DE CELEBRATIONE MISSAE PRIVATAE.

CAPUT XVIII.

1. Sacerdos, qui rem divinam facturus erit, praemissa recitatione saltem Matutini cum Laudibus ac sacra Confessione, si opus ei fuerit, aliquamdiu secedet atque orationi vacabit.

2. Nemo, strictim loquendo, recitare tenetur ant. *Ne reminiscaris*, cum psalmis precibusque in Missali notatis *pro opportunitate Sacerdotis*: aequius tamen videtur orationes ab Ecclesia statutas cuilibet peculiari devotioni anteferre: recitare autem qui velit, advertat ut praedictam antiphonam ex toto recitet ante psalmos in diebus de ritu duplici, adiiciatque *Alleluia* tempore paschali. Numquam tamen omittet recitare protestatio-

nem *Ego volo celebrare Missam* etc. et Sacrificium individualiter applicare cui volet.

3. Post praeparationem Missale accipiet, Missam inspiciet orationesque statutas, signacula suo quaeque loco disponens ne forte errori locus sit, neve cogatur in Altari folia Missalis a vertice ad imum evolvere (*a*).

4. Manus deinde lavabit recitans praescriptam orationem *Da Domine virtutem* etc.

5. Hoc facto vadet ad tabulam, in qua sacra paramenta erunt disposita, et praeparabit Calicem, advertens ut hostia sit integra, rotunda et fragmentis mundata, ut corporale sit penitus reconditum intra bursam, cuius apertura sit ad Celebrantem versa, nec super Calicem fas est ponere sudarium ad abstergendas nares, neu manutergium, aut conspicilla, neve rem aliam quamcumque (*b*).

6. Accedet inde ad paramenta, biretum seorsim, non tamen super illa, aut super Calicem vel Missale deponet: ac si Crucis signo se velit munire, faciat id antequam sumat amictum, numquam vero quum amictum prae manibus tenet.

7. Amictum in extremitate prope chordulas utraque manu accipiet, osculabitur in medio super Crucem, capiti imponet, circumducens manum dexteram super humerum sinistrum atque extendet super caput ipsum, dicens orationem *Impone Domine* etc. Tum recitare pergens orationem eamdem, eum demittet circa collum, collaria cooperiet super imponens ad pectus partem dexteram sinistrae, chordulasque sub humeros reducens, iisque se praecingens, infra pectus utramque coniunget et ad extrema alligabit.

8. Alba se induet vel induetur, quam primo imponet humeris, deinde in manicas dexterum et sinistrum brachium inducet, efficietque ut decore usque ad pedes defluat, sed ita ap-

(*a*) De Altaris, paramentorum, aliarumque rerum quibus ad Sacrum peragendum opus est, praeparatione disserere omittimus, lectoresque ad ea quae a rubricis ac liturgicis scriptoribus praecipiuntur, remittimus.

(*b*) In hostia consecranda oportet ut imago Crucis cum Crucifixo impressa sit. Vide Benedictum XIV. *De Sacrificio Missae* lib. I. cap. 6. n. 5.

tabit sibi ut aeque pendeat et ab humo duos fere digitos absit: orationem interea dicet *Dealba me, Domine* etc.

9. Cingulo, quod ei porriget minister, albam circa lumbos cohibebit, orationemque dicet *Praecinge me, Domine* etc. Mos est plerumque cingulum duplicare, cum lemniscis dextrorsum, quorum pars usque ad terram demittitur, ut ipsa possit stola cohiberi.

10. Manipulum deinde sumptum osculabitur in medio ubi est Crux et brachio sinistro imponet ad ulnam, nempe inter pulsum et cubitum: recitabit orationem *Merear, Domine* etc. Ac minister taeniis manipulum eius alligabit brachio, ut ne excurrat.

11. Stolam ambabus manibus accipiet, osculabitur Crucem in apice, atque utraque manu sibi eam aptabit inter cervicem et humeros ita ut nequeat super planetam aut per humeros effluere, decussatim ante pectus partem dexteram sinistrae superimponet, cohibebit extremo cingulo a lateribus et recitabit orationem *Redde mihi, Domine* etc. (*a*).

12. Postremo induet sibi planetam, quae complicata efficiet ut defluat post tergum, advertens ut circa collum, super humeros et ante pectus sit explanata, quam chordulis in parte interiori ante pectus alligabit, orationem interea dicens *Domine, qui dixisti* etc. (*b*).

13. Sacerdos ita paratus caput bireto operiet, efficiens ut eius angulus compressus auri sinistrae respondeat.

14. Tum sumet Calicem, nodo illius apponens sinistram, dexteram autem extensam superimponens bursae; elatum ante pectus sustinebit, non tamen ipsi applicitum, neque nimis longe

(*a*) Qui Sacerdotes stolam ad tergum reiiciunt, inspiciant rubricam, quae praecipit, ut ea cervici imponatur.

(*b*) Monebimus cum Canon. Ferrigni Pisone lib. I. art. 2. n. 15. « Praedicta indumenta sunt ea tantum quae ad Altare ferenda a Sacerdote sunt, nec probandus videtur mos quorumdam qui sine linteolo numquam ad Altare accedunt, perinde quasi necessaria sit vestis. Attamen quum contingere possit, ut quandoque opus illi sit, curans ut sit mundum et quatenus fieri potest, albi coloris, poterit abdere intra planetam et cingulo cohibere, ut penitus contegatur.

ab ipso; Crucem vel imaginem principem sacrarii, capite cooperto, salutabit et ad Altare procedet.

15. In aditu Ecclesiae fas erit ut aquam benedictam accipiat seque ipsa signet, eo quod ubique gentium id fiat, quamquam rubrica non praecipiat.

16. In accessu ad Altare subsequetur ministrum et incedet cum gravitate, modestia animoque in Deum intento, at ne nimis studiose, praeseferens mentem cogitatione absortam mysterii, quod est celebraturus.

17. Si transeundum erit ante Altare maximum, reverentiam faciet profundam, ac si aderit SS. Sacramentum in tabernaculo seu ciborio reconditum, genu dexterum usque in terram flectet, biretum neque in reverentia sibi detrahens neque in genuflexione.

18. Si alio in Altari SS. Sacramentum asservetur, ac transeundum ante illud sit, genuflexionem efficiet, ut supra.

19. Reverentiam profundam faciet etiam Reliquiis Sancti de quo celebratur officium in Ecclesia, vel aliis Reliquiis insignibus aliqua caussa expositis in Altari, si transiturus sit ante illud. Ad Crucis autem Reliquias expositas, cooperto capite, genu tantum dexterum flectet usque ad terram.

20. Quod si transire debeat ante SS. Sacramentum expositum, quamquam Calicem manibus ferat, genuflexionem duplicem, nempe utroque genu, efficiet, caput deteget, Sacramentum adorabit, rursus operiet caput, assurget et prosequetur iter suum: quod etiam faciet si transibit ante Altare, in quo celebretur Missa et elevetur sacra Hostia neque antea assurget quam Celebrans Calicem post ostensionem in Altari deposuerit: sin ministraretur Communio, non oportet ut genibus flexis maneat usque ad finem; sed genuflexione duplici peracta, assurget ac perget.

21. Quum detegetur caput, biretum non est ponendum super Calicem, sed tradendum ministro, vel sustinendum inter pollicem et indicem, apertura ad pectus conversa, manum oblique bursae imponens, ne quid e Calice decidat.

22. Sacerdos Calicem gestans neminem salutabit, praeter-

quam si proprio Episcopo occurreret, vel aliis magnis Praesulibus, aut cuipiam Principi, quibus praetereuntibus inclinabit caput. Idipsum faciet si in alterum Sacerdotem paratum ad Altare procedentem vel inde redeuntem incideret; Si transitus esset angustus, qui accedit ad Altare locum cedet de Altari redeunti, qui modeste excipiet, nulla mora renuendo interposita (*a*).

23. Ad Altare in quo erit operaturus, subsistet in medio ante infimum gradum, caput nudabit, biretum tradet ministro, reverentiam profundam Cruci, ac si aderit SS. Sacramentum in tabernaculo reconditum, genuflexionem peraget usque ad humum in pavimento, minime vero in infimo gradu.

24. Ascendet ad Altare, Calicem statuet versus cornu Evangelii; utraque manu demittet calicis velum, quod reflexum erit super bursa; bursam a calice amovebit, imponet Altari rectamque sustinebit manu sinistra; dextera autem extrahet corporale, quod in Altare deponet. Manu hinc dextera bursam sumptam locabit versus cornu Evangelii, applicans eam gradui quo insistunt candelabra, vel candelabris ipsis, si gradus deesset: advertet ut bursae apertura sit versus medium Altare, nisi quaedam imago aut sacrum emblema inscriptum sit, quod alium statum requireret. Haec peraget, manu sinistra Altari imposita.

25. Deinde ambabus manibus corporale explicabit in medio Altari, prope frontem ipsius admovens illud ita, ut a fronte Altaris extremitas corporalis spatium digiti absit, idque ad maiorem securitatem, ne Celebrans, quum ad populum convertetur, planeta aut manipulo secum ducat corporale cum Calice.

26. Corporali super Altare extenso, calicem ad nodum sinistra accipiet, et superimponet dexteram: sistet eum in medio corporali, sed ne impedimento sibi sit ad osculandum Altare, atque extendet velum ex parte anteriori, ut calix totus contegatur.

27. Iunctis deinde manibus accedet ad latus Epistolae, aperiet Missale super cussino, vel super legili, ad signaculum quod Missam celebrandam monstrat.

(*a*) Sequenti capite XXIII. huius libri declarabimus quibus Praesulibus Sacerdos celebrans se inclinare debebit. *Principis* autem nomine intelligi volumus qui fungitur imperio.

28. Missali ex ea parte aperto, redibit ad medium Altare iunctis manibus, et quin ibi moretur, reverentiam mediocrem faciet Cruci, faciem vertet versus cornu Epistolae, ac posito pede dextero paullum versus partem Evangelii, ne tergum Cruci convertat, iunctis manibus descendet de gradibus in planum ubi rursus ad Altare convertetur.

29. Ibi faciet Cruci profundam reverentiam, vel genuflexionem simplicem, genu usque ad infimum Altaris gradum submisso, si SS. Sacramentum aderit intra custodiam *(a)*

30. Exordietur Missam se muniens signo Crucis et formulam proferens, recitabit antiphonam *Introibo* et psalmum *Iudica me Deus*. Ad *Gloria Patri* inclinabit caput. Versum autem *Adiutorium nostrum* etc. dicens, iterum se signabit.

31. Confessionem profunde inclinatus recitabit: ad verba *vobis fratres*, et *vos fratres* non se vertet ad ministrum, ut fit in Missis solemnibus. Ter pectus percutiet verba proferens *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*, quod faciet sinistram ponens infra pectus, dextera aperta et extensa digitisque simul coniunctis, sine strepitu nec nimis studiose.

32. Profunde inclinatus permanebit ad verba *Misereatur tui*, quae recitabit minister, quibus recitatis, eriget sese; et minister confessionem peraget.

33. Sacerdos dicet *Misereatur vestri* etc. deinde *Indulgentiam* etc. seque signabit.

34. Tum mediocriter inclinatus continuabit versus *Deus tu conversus* etc. usque ad orationem *Aufer a nobis*. Ad *Oremus* ante praedictam orationem extendet et iunget statim manus, non tamen elatas. Notandum hoc loco est quod manuum disiunctio numquam debet latitudinem excedere humerorum.

35. *Oremus*, ut supra docuimus, dicto, eriget sese, iunctis manibus ad Altare ascendet recitans orationem *Aufer a nobis*: ad Altare mediocriter inclinatus manus imponet simul, iunctas

(*a*) Celebrans quum genuflectet, nullam faciet reverentiam, quandoquidem in genuflexione etiam reverentia comprehenditur, ut iam cap. I. huius libri notatum est.

extremitati anteriori Altaris ita, ut digiti minimi contingant frontem Altaris, eodemque tempore recitabit alteram orationem *Oramus te Domine* etc. et ad verba *Quorum Reliquiae hic sunt* osculabitur Altare.

36. Porro monemus hoc loco, quod quotiescumque manus iunctae imponendae Altari sint, retinendâ est methodus superius tradita: illud etiam notandum, quod quum osculandum erit Altare, osculum figatur semper in medio: quocirca ad vitandas corporis aut capitis contorsiones, caveat Sacerdos ne dum osculaturus sit Altare, nimium proximus illi sit: hac autem actione seiungendae manus, eaeque extensae imponendae Altari sunt extra corporale, dummodo hoc non ita pateret, ut statum hunc efficeret indecorum. Post consecrationem animadvertatur ad manus, vel saltem indices et pollices iunctos intra corporale ponendos.

37. Altare osculatus, quin ullam faciat reverentiam Cruci, iunctis manibus accedet ad cornu Epistolae, absolvens interea recitationem praedictae orationis, quam complendi caussa, non debebit morari in medio Altari postquam osculatus fuerit.

38. In cornu Epistolae, introitum e Missali leget, quem incipiens se Crucis signo muniet. Ad *Gloria Patri* se inclinabit ad Crucem, tum iterabit introitum, non vero signum Crucis.

39. Post introitum redibit ad medium Altare, ac nullam Cruci faciens reverentiam, iunctis semper manibus recitabit *Kyrie* simul cum ministro. Non erit abs re monere, quod si minister non responderet, novies dicendum esset a Celebrante, videlicet ter *Kyrie*, ter *Christe*, terque iterum *Kyrie eleison*.

40. Post ultimum *Kyrie*, si dicendum erit *Gloria in excelsis*, disiunget manus quin eas prius imponat Altari, elevabit usque ad humeros, neque oculos ad Crucem nec sublime attollens, dicet *Gloria in excelsis*, ac proferens verbum *Deo* iterum iunget manus, caput tantum inclinans. Atque heic monendum videtur etiam in posterum, quum opus erit, quod manus non sunt supra humeros elevandae. Prosequetur ibi erectus iunctisque manibus recitare praedictum hymnum usque ad finem, advertens quod inclinandum est caput ad verba *Adoramus te. Gra-*

tias agimus tibi. Jesu Christe. Suscipe deprecationem nostram. Ad verba autem *Cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen,* se signabit, ac dicto *Amen,* manus extensas imponet Altari, quod osculabitur in medio.

41. Osculatus Altare eriget se, iungens eodem tempore manus ante pectus, se sinistrorsum, seu versus cornu Epistolae, ad populum se convertet, oculis demissis, manus iterum aperiet ante pectus, easque reconiunget dicens simul *Dominus vobiscum.* Opus est autem monere, quod quum hoc modo salutabit populum, aperiens manus non debet excedere humerorum latitudinem; quod palmae manuum debent ad invicem altera ad alteram spectare; quod caput demittendum non est, neque alius gestus faciendus versus populum, nec renibus Altari insistendum.

42. Ubi Altare est ad populum versum, non se convertet ad *Dominus vobiscum,* sed stans ibi postquam osculatus erit Altare, faciet ut supra.

43. Deinde ex eadem parte, nempe super suam sinistram redibit ad Missale, et conversus ad Altare extendet rursus manus et iunget dicens *Oremus* et simplicem inclinationem faciet Cruci: deinde disiunctis statim manibus ad altitudinem latitudinemque humerorum et palmis ad invicem conversis, recitabit orationem. Id fiet quotiescumque dicendum erit *Oremus* ante orationem, nisi aliter praescriptum sit. Porro Sacerdos ne oculos elevet in altum, vel ad Crucem quum dicet *Oremus;* itemque fugiat vitium, commune multis, pronunciandi sillabam O cum expressione nimis exquisita, producendo scilicet ac duplicando vocalem, veluti dicendum esset *Ooremus.*

44. Ad conclusionem orationis dicens *Per Dominum nostrum,* aut *per eumdem Dominum nostrum* iunget manus, et ad verba *Jesum Christum* inclinabit caput Crucem versus, iunctisque manibus orationis conclusionem continuabit. Si in conclusione dicetur *Qui vivis et regnas* aut *Qui tecum vivit et regnat,* quin caput ad Crucem inclinet, manus iunget ad verba *in unitate Spiritus Sancti.*

45. Si plures erunt recitandae orationes, non dicetur *Oremus* ad singulas, sed tantum ante primam quae recitatur sta-

tim post *Dominus vobiscum* quod dicitur post *Gloria* aut post *Kyrie*; iterum dicetur *Oremus* ad alteram orationem, quae primam sequetur.

46. Quum in orationibus aut quacumque alia occasione inter Missam contigerit, ut pronuncietur sanctissimum Iesu nomen, inclinandum erit caput ad Crucem; quum nominabitur Beata Virgo vel Sanctus aut Sancti, de quibus celebretur officium aut fiat commemoratio, inclinatio fiet versus librum: in oratione de Pontifice regnante, quum nomen ipsius proferetur, ad librum itidem caput inclinabitur. In Evangelio autem quum nominabitur Iesus, Celebrans non versus Crucem, ut superius docuimus, sed versus librum inclinabit caput.

47. Atque hic animadvertendum occurrit, quod Caeremoniale Episcoporum lib. 2. cap. 8. § 46 praescribit « quum proferet nomen Iesu vel Mariae inclinet se, sed profundius quum dicit *Iesus.* »

48. Orationibus, quo modo declaratum est, recitatis, prosequetur lectionem Epistolae, manibus libro aut legili impositis, prouti magis placebit, dummodo manus aliquo modo Missale attingant.

49. Si in Epistola vel in Graduali, Tractu, Evangelio ad aliquod verbum genuflectendum e rubricae praecepto sit, genuflexionem simplicem genu tantum dextero, peraget, manus Altari extensas imponens.

50. Post Epistolam leget Graduale cum iis quae sequuntur. Neque silentio praetereundum videtur, quod quidam Sacerdotes a Septuagesima ad Pascha omittere Graduale solent, ut tempore Paschali praecipitur. Fugiendus est error: siquidem Tractus a Graduali non disiungitur, et recitandum utrumque est.

51. Postquam legerit Epistolam cum iis quae sequuntur, Missale relinquet in Altari apertum ut ad alterum transferatur latus. Iunctis manibus veniet ad medium Altare, ubi oculis ad Crucem elatis statimque demissis, ante pectus non disiungens manus neque apponens Altari, profunde inclinatus recitabit orationem *Munda cor meum* etc. *Iube Domine* (non vero *Domne*) *benedicere.* Tum *Dominus sit* etc.

52. Si ministro non sufficerent vires ad transferendum Missale id fiet a Sacerdote, qui accipiet illud cum legili vel cussino, salutabit Crucem, sistet illud in cornu Evangelii ita ut pars inferior Missalis sit paullum conversa ad latus Epistolae: postea redibit in medium ut dicat *Munda cor meum* etc. et reliqua, ut supra.

53. Hisce dictis orationibus, appropinquabit ad Missale iunctis manibus, facieque ad cornu Evangelii conversa dicet *Dominus vobiscum*. Tum prosequetur *Sequentia* aut *Initium Sancti Evangelii secundum* . . . quae verba proferens disiunget manus, et pollice manus dexterae Crucem signabit in libro ad principium Evangelii, quod lecturus erit, deinde digito eodem Crucem imprimet sibi in fronte, in ore et in pectore, manusque iterum iunget, respondente ministro *Gloria tibi, Domine*. Cruces praedictas pollice dextero peragens advertet ut manus extensa sit non clausa, et palma manus respiciat librum, vel seipsum quum se signabit, ut diximus; sinistram autem ponet extensam super librum, quum librum signabit, pariterque extensam infra pectus quum signabit seipsum.

54. Post haec iunctis manibus leget Evangelium, ac si caput inclinandum sit, librum versus inclinabit semper etiam ad SS. Iesu Nomen, ut superius dictum est. Si genuflectendum erit, faciet quo modo num. 49. declaravimus, advertens ut versus librum, nunquam Crucem versus genuflectat.

55. Evangelii lectione absoluta, Missale utraque manu accipiet, sublevabit aliquantulum, caputque paullum et humeros inclinans, osculabitur ubi primo illud signaverit, dicens secreto *Per Evangelica dicta* etc. Missale deinde in legili vel cussino admovebit aliquantum versus medium Altaris, cavens tamen ne sit supra, sed extra corporale.

56. Postea iunctis manibus ad medium Altare redibit. Si dicendum erit Symbolum, ibi ad primum verbum *Credo*, manus attollet usque ad humeros, disiunget eas, ac statim iunget rursus ad verba *in unum Deum*, et dicens *Deum* inclinabit etiam caput. Perget recitare Symbolum iunctis manibus, et ad ℣. *Et incarnatus* . . . *factus est*, manibus in Altari extra corporale

extensis, genuflexionem dextero tantum genu conficiet, quam lente quidem peraget, non tamen ut genu in suppedaneo sistat; advertet etiam, ne ad verba praedicta caput flectat. Dicens autem *Iesum Christum* ac deinde *Adoratur* inclinabit caput. Ad verba *Et vitam venturi saeculi. Amen,* se signabit ut dictum est superius in fine *Gloria in excelsis.*

57. Completo Symbolo, osculabitur Altare, et ad populum ex sua sinistra conversus, dicet *Dominus vobiscum,* rursus ad Altare conversus dicet *Oremus,* iunctisque manibus leget ℣. Offertorii. Ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus* caeremonias antea descriptas exsequetur.

58. Lecto offertorio, Celebrans ipse velum de calice tollet utraque manu, plicabit expedite aut tradet complicandum ministro; velumque complicatum locabitur dextrorsum extra corporale, non longe autem ab ipso, ut possit super illud poni palla eademque facilius recipiatur.

59. Velo de calice remoto, manuque sinistra super Altare extra corporale, imposita, dextera accipiet calicem supra nodum eumque extra corporale ponet. Eademque manu tollet pallam, quam sistet super velo complicato. Eiusdem manus digitis pollice, indice et medio sumet patenam cum hostia, quam, obviam ferens sinistram, accipiet utraque manu, indicem et pollicem utriusque manus apponens ad crassitiem patenae: eamque sustinebit supra medium corporale ad altitudinem pectoris, sed aliquanto longe ab ipso: reliqui manuum digiti erunt simul iuncti infra patenam, quatenus fieri poterit. Hoc statu, elatis statim sublime oculis, statimque demissis supra hostiam, dicet secreto *Suscipe, Sancte Pater* etc.

60. Post praedictam orationem, sustinens adhuc patenam utraque manu, demittet eam paullum et per ipsam efficiet Crucem in medio corporali. Eamdem patenam flectet versus corporale ex ea parte quae spectat ad Crucem Altaris, ac solerter efficiet ut hostia effluat super partem anteriorem corporalis, nempe fere ad primam eius plicaturam. Deinde patenam usque ad medietatem ponet subtus corporale a dextris suis et fere ad eamdem primam plicaturam. Hoc autem peraget non suspensa manu sinistra, sed imposita super Altare extensa.

61. Iunctis inde manibus veniet in cornu Epistolae, ibique subsistens calicem ad nodum sinistra accipiet, et purificatorio eum dextera absterget. Apponens etiam sinistram ad nodum calicis et purificatorium pollici eiusdem manus ita ut calicis pedem contegat, ne qua gutta vini aut aquae desuper decidat.

62. Tum dextera accipiet ampullam vini, quod in calicem infundet, quantum convenit, ampullamque relinquet. Signum autem Crucis efficiet super ampullam aquae, cui benedicet recitans orationem *Deus qui humanae substantiae* etc. aquae ampullam dextera sumet, et dicens *da nobis per huius aquae et vini mysterium* aliquas guttas infundet ac prosequetur orationem usque ad finem, caput inclinans versus Crucem quum dicet *Iesus Christus*, Postquam aquam in calicem iniecerit, aequum erit ut purificatorio, dextero indici paullum obvoluto, guttas intra calicem separatas abstergat.

63. Sinistra admovebit calicem versus corporale, et purificatorium interea componens, veniet ad medium Altaris; et imposita ipsi manu sinistra, purificatorium dextera locabit in parte patenae detecta, atque ita contegetur corporali et purificatorio.

64. Calicem postea supra nodum dextera sumet, apponetque sinistram ad pedem, ac sustinens utraque manu elatum supra medium corporale ita ut calicis summitas oculos Celebrantis non excedat, dicet orationem *Offerimus tibi Domine* etc. in qua recitanda fixis in altum oculis intuebitur Crucem (*a*).

65. Finita oratione praedicta, calicem aliquantum demittet ac per eum Crucis signum efficiet super partem posteriorem corporalis aut utraque manu, aut dextera tantum, quo casu sinistram extensam Altari imponet: hanc autem efficiens Crucem caveat, ne pede calicis radat hostiam. Sistet calicem super corporale post hostiam, fere ad alteram corporalis plicaturam, et palla cooperiet eum.

66. Dehinc mediocriter inclinatus manibusque super Altare

(*a*) Si Crux Altaris nimis in alto vel nimis in imo posita esset, ita ut oculi attolli nequirent, Sacerdos intuebitur versus coelum cum positione convenienti, iuxta expressionem rubricae « intentis ad Deum oculis ».

iunctis, methodo superius tradita num. 35. et 36. recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc.

67. Qua oratione absoluta, erigens se, manus disiunget easque et oculos sublimes attollet, statimque et manus iterum iungens et oculos demittens, dicens interea *Veni sanctificator* etc. signum Crucis commune efficiet super oblata ad verba *et benedic*, tenens interea sinistram extensam in Altari, iunctisque manibus continuabit reliquam orationem, nempe *hoc sacrificium* etc.

68. Notetur quod, quum efficientur Cruces super oblata, iungendae sunt manus ante pectus, et dextera stare debet recta, scilicet digitus minimus debet esse ad Altare conversus, pollex autem ad vultum Celebrantis, omnibus digitis simul iunctis, non altero ab altero seiunctis. Quando Cruces fient communes super hostiam et calicem, linea recta incipietur ad medietatem pallae et quin deprimatur manus extendetur super hostiam; linea vero transversa fiet inter calicem et hostiam extra pallam et ad eamdem ac prima altitudinem. Quum vero Cruces erunt partiales unicuique oblatorum, faciendae erunt breviores et super rem tantum, quae benedicetur. Non tamen necesse est demittere manum super hostiam et elevare propter calicem, quum liceat, quamquam partiales, ad eamdem illas altitudinem efficere.

69. Benedictis igitur oblatis, ut supra, iunctis manibus et sine ulla reverentia ad Crucem, priusquam discedat de medio Altaris, vadet in cornu Epistolae et conversus ad ministrum, qui aquam ampulla ei ministrabit et supponet pelviculam, lavabit extremos digitos indices et pollices manus utriusque, recitans interea psalmum *Lavabo* etc. Non opus est monere quod manus non super Altari sed extra ipsum sunt lavandae. Digitis lotis, se convertet ad Altare eodem in loco, accipiet sudariolum seu manutergium, quod in promptu erit, et digitos illo absterget, prosequens recitare psalmum praedictum, quem loco stans eodem finiet.

70. Manutergium relinquet in Altari vel tradet ministro; iunctisque manibus dicet *Gloria Patri*, caput ad Crucem vertens, atque ibidem complebit versum *Sicut erat* etc.

71. Veniet ad medium Altare iunctis manibus, ibique oculos attollet ad Crucem sive ad coelum, statimque demissis, imponet manus Altari, ut superius demonstratum est, ac mediocriter inclinatus recitabit orationem *Suscipe, Sancta Trinitas* etc.

72. Hac oratione absoluta, manibus extensis Altari impositis, osculabitur ipsum in medio, iungetque manus, et e sinistra sua convertetur ad populum: voce aliquantum elata inquiet *Orate fratres* expandens simul et colligens manus, ut ad *Dominus vobiscum*: complebit circulum se convertens ad Altare dextrorsum et interim continuabit secreto *ut meum ac vestrum sacrificium* etc. quin unquam versus populum subsistat.

73. Minister respondebit *Suscipiat* etc. qua oratione finita, Celebrans submissa voce adiiciet *Amen*. Si minister responsionem omitteret, ut supra, ipse Celebrans dicet *Suscipiat Dominus sacrificium de manibus meis* etc. secreto.

74. Post dictum *Amen*, ut supra, non praemittens *Oremus* manibusque apertis, quemadmodum de orationibus dictum est, secreto eas recitabit orationes, quae *secreta* dicuntur, quaeque respondent orationibus seu collectis ante Epistolam recitatis. Si una tantum oratio dicta fuerit, complebit conclusione, recitans verba *in unitate Spiritus Sancti Deus* inclusive; sin plures orationes fuerint, concludet omnino primam et ipse sibi respondebit *Amen* secreto; ad conclusionem vero secundae vel secundarum non prosequetur ultra verba superius nominata, nempe *In unitate Spiritus Sancti Deus*.

75. His verbis moram interponens, sinistra volvet signaculum Missalis ad praefationem positum, extensa dextera interea Altari imposita. Aperto Missali ad praefationem signatam, extensam etiam sinistram Altari imponet.

76. Manibus hinc inde in Altari extensis, elata voce dicet *Per omnia secula seculorum* et minister respondebit *Amen*. Mox *Dominus vobiscum*, eodem tum corporis tum manuum statu permanens: Minister autem, *Et cum spiritu tuo*: adiiciet *Sursum corda* et elevabit manus extensas ad altitudinem pectoris, palmis autem manuum ad invicem conversis. Ac responso a mi-

nistro *Habemus ad Dominum*, subdet *Gratias agamus* et manus ante pectus iterum iunget dicens autem *Deo nostro* intuebitur Crucem statimque caput demittet. Minister respondebit *Dignum et iustum est.* Quo responso, manus iterum aperiet ante pectus extensas, et praefationem recitabit. Post eam rursus iunget manus ac mediocriter inclinatus, quin manus Altari imponat, recitabit Trisagium voce tamen paullo submissiori, quam recitaverit praefationem. Ad verba *Benedictus qui venit* etc. sese eriget ac signabit.

77. Post recitatum Trisagium disiunget manus, dexteram imponet Altari et sinistra volvet folium Missalis, quod aperiet ad signaculum Canonis.

78. Tunc manibus oculisque ad Crucem sublatis, statimque demissis, et manibus iunctis super Altare, quo modo iam declaratum est, profunde inclinatus incipiet Canonem, dicens *Te igitur* etc. At priusquam dicat *uti accepta habeas et benedicas,* manus super Altare extendet et osculabitur ipsum: eriget se manus iunget ac triplicem Crucem communem super oblata efficiet dicens *haec* ✠ *dona, haec* ✠ *munera, haec* ✠ *sancta sacrificia illibata*, ac post tertium Crucis signum, manibus non iunctis sed ante pectus apertis continuabit *in primis quae tibi offerimus* etc.

79. Advertatur, quod nominandum est Summi Pontificis atque Episcopi ordinarii nomen; immo opportunum videtur ipsa rubricae verba referre *Ritus celebrandi Missam* cap. VIII. num. 2. « Ubi dicet *una cum famulo tuo Papa nostro N.* exprimit nomen Papae: Sede autem vacante, verba praedicta omittuntur. Ubi dicitur et *Antistite nostro N.* specificatur nomen Patriarchae, Archiepiscopi, vel Episcopi ordinarii in propria Dioecesi, et non alterius Superioris, etiamsi Celebrans sit omnino exemptus, vel sub alterius Episcopi iurisdictione. Si vero Episcopus ordinarius illius loci, in quo Missa celebratur, sit vita functus, praedicta verba omittuntur: quae etiam omittuntur ab iis, qui Romae celebrant. Si Celebrans est Episcopus, Archiepiscopus, vel Patriarcha, omissis praedictis verbis, eorum loco dicit *Et me indigno servo tuo* ».

Si contigerit, ut Celebrans nesciret aut oblitus esset nomen Episcopi, hoc casu dicet tantum *Antistite nostro*, nihil adiiciens, quum satis sit mentaliter renovare pro eo precandi intentionem.

80. Quum dicet *Memento, Domine* etc. paullum attollet manus lente usque ad summitatem pectoris, simulque iunctas tenebit aut ante eamdem summitatem, aut prope vultum, et capite aliquantum inclinato, clausisque oculis, applicationem renovabit Sacrificii atque orabit pro quibus intendet ac volet orare, sicque stabit brevi temporis spatio, quin precum diuturnitate aut brevitate excedat. Hinc manibus disiunctis erectoque capite, continuabit Canonem ad verba *Et omnium circumstantium* etc.

81. In oratione *Communicantes* simplicem capitis inclinationem faciet quum SS. Virginem nominabit; itemque, si nominabitur quis Sanctus in illa oratione enumeratus, quum officium eius celebrabitur vel commemoratio: ad nomen autem Iesu caput versus Crucem inclinabit. Inspiciet autem quando oratio praedicta propria erit festi et pro octava, ut notatur in Missali.

82. Ad conclusionem huius orationis *Per eumdem Christum* etc. quin caput inclinet, claudet de more manus et ante pectus eas iunget.

83. Alteram deinde incipiet orationem *Hanc igitur oblationem* etc. quam recitans expandet super oblata manus, videlicet disiunget eas ex parte digitorum minorum, easdemque iunctas tenens ex parte pollicum, qui ex parte superiori, non inferiori erunt ad invicem superimpositi, efficiet ut extremitates digitorum pertingant ad mediam pallam, quin tamen eam digitis tangat, atque ita et fiet expansio manuum et tempore eodem praedicta oratio incipietur. Animadvertatur autem quod in octavis Paschae et Pentecostes oratio *Hanc igitur* propria est.

84. Ad conclusionem *Per Christum Dominus nostrum* sine ulla capitis inclinatione manus iterum iunget et referet ante pectus: continuabit *Quam oblationem* usque ad verbum *Benedictam.* quod proferens imponet Altari sinistram tresque efficiet Cruces communes super Oblata primam ad verbum *Benedictam,* alteram ad *Adscriptam* tertiam ad *Ratam*; dicens autem *rationabilem acceptabilemque facere digneris*, ne manum dexteram

ponat super Altare, vel rursus iungat sinistrae, aut suspensam teneat, se disponet ad incipiendam primam ex alteris crucibus, quas erit facturus, manum lente ferens quo loco incipienda est linea recta. Ad verba *Ut nobis Corpus*, unam signabit Crucem super hostiam tantum, et ad alia *Et Sanguis* alteram similem supra Calicem; quumque dicet *fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Iesu Christi* attollet statim manus et iunget ante pectus, caput inclinans dicens *Iesu Christi*.

85. Pollices et indices extremitate corporalis absterget, si opus fuerit, et dicet *Qui pridie quam pateretur*: hostiam deinde inter pollicem et indicem manus dexterae accipiet, atque ut facilius accipere possit, eam in summitate premet indice aut pollice sinistrae (quod etiam faciet deinceps quum eam accepturus erit) eamdemque statim sumens pollice et indice sinistrae, extendet ac simul iunget reliquos digitos, qui erunt infra hostiam, manusque simul coniunget usque ad pulsum, stabit erectus, hostiamque paullo a corporali elatam sustinebit: haec faciens dicet *Accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas*. Quum dicet *Et elevatis oculis in coelum* attollet oculos ad Crucem aut in coelum statimque demittet: tum dicens *Tibi gratias agens* inclinabit caput: ad verbum autem *Benedixit*, manu sinistra tantum sustinens hostiam, super ipsam Crucis signum dextera efficiet, eaque statim resumpta manu dextera, ut ante dicet *fregit, deditque . . . ex hoc omnes*.

86. Haec ubi dixerit, non vero prius, parti anteriori Altaris cubitis decenter incumbet, caput inclinabit, ac distincte et reverenter, sine ulla capitis aut oris contorsione, nec caput tundens nec vocem efferens, nec violenter efflans super hostiam, verba consecrationis pronunciabit, scilicet *Hoc est enim Corpus meum*.

87. Hostiam tali modo consecratam continuabit iisdem digitis tenere, sese eriget, cubitos de Altari demittet, manus paullum protrahet versus extremitatem anteriorem Altaris intra corporale, genuflexionem simplicem genu dextero efficiet ac SS. Sacramentum adorabit.

88. De genuflexione assurgens, Hostiam sacratam cum gra-

vitate elevabit ita ut possit conspici ab adstantibus, eam semper oculis sequens. Hostia elevabitur linea recta, neque extra corporale: cavebitur ne nimis attollatur, brachiis modo indecenti productis, neu parum elevetur, brachiis nimium curvatis: nec sustinebitur moratim sublimis, nec tam celeriter elevabitur, ut fideles deficiat tempus eam intuendi, nedum adorandi: cavebit etiam Celebrans illam attollens ne super caput suum mittat. Haec omnia servanda etiam sunt in Calicis ostensione.

89. Demittens autem Hostiam super corporale, quum proxima ipsi erit, reponet eam reverenter dextera tantum, ac genuflexionem iterabit.

90. Exinde usque post ablutionem manuum nunquam amplius disiungentur pollices et indices, nisi quum Hostia consecrata tangenda sit; qua de caussa in evolvendis Missalis foliis, pagina, quae evolvenda erit, digitis medio et annulari ad taeniolam folio adhaerentem accipietur. Insuper proderit hic repetere, quod posthac manus corporali semper imponentur, ut superius notatum est, quumque super Altare iunctae esse debebunt, non ponendae sunt in corporali, Hostiam fere tangendo extremis digitis, sed erunt applicandae modo usitato, digiti nempe minimi frontem Altaris contingant.

91. Notandum et illud, quod postquam Hostia posita sit super corporale, non est Calix statim detegendus, quia nondum consecratus est.

92. Itaque genuflexione peracta, Calicem deteget accipiens pallam inter digitos indicem et medium dexterae, ac pedem calicis sinistra sustinens. Rem porro utramque exsequetur quum deinceps Calicem operturus aut detecturus erit.

93. Detecto calice, digitos desuper excutiet leviter, si forte iis fragmentum ullum adhaesisset, eosque absterget sive excutiet non ad marginem sed in medium illius. Id fiet quotiescumque tangetur Hostia, et inter digitos fragmentum aliquod reperiatur, ut docet rubrica: quare id fieri poterit singulis vicibus cautionis caussa, quum non ita facile sit solo tactu novisse an fragmenta ulla digitis adhaeserint.

94. Post haec stans erectus dicet *Simili modo postquam*

caenatum est, utraque manu Calicem supra nodum et infra cuppam accipiet et dicet *Accipiens et hunc praeclarum Calicem*, eumque elevabit paullum super corporale statimque reponet; tum non amovens manus ad verba *Item Tibi gratias agens* inclinabit caput; quum dicet *Benedixit* Crucis signum dextera efficiet super calicem non relinquens eum sinistra, positaque statim dextera supra nodum infra cuppam, sinistra autem sub pede, continuabit *deditque . . . ex eo omnes*.

95. His dictis, insistet cubitis super Altare, calicemque sustinens, ut supra, nec flectens eum ad se nimis studiose, neque os naresque in eum inferens, ac fugiens vitia superius innuta, reverenter, distincte et capite inclinato verba consecrationis pronunciabit *Hic est enim Calix* etc.

96. Prolatis consecrationis verbis, deponet Calicem in Altari, eriget se, dicet secreto *Haec quotiescumque* etc. genuflectet atque adorabit illum. De genuflexione assurgens accipiet Calicem, apponens dexteram supra nodum et sinistram infra pedem oculisque sequens eum elevabit, ut ab adstantibus conspiciatur et adoretur, exsequens in hac ostensione quae de altera demonstravimus: eum deinde eodem loco deponet, dextera recipiet pallam, qua rursus illum cooperiet, iterumque genuflectet.

97. Tum hoc tempore, tum deinceps caveat ne manipulo tangat Hostiam consecratam.

98. Post genuflexionem praedictam erectus, manibusque extensis et apertis ante pectus dicet *Unde et memores* etc.

99. Ad verba *de tuis donis ac datis* rursus iunget manus ante pectus et sinistra corporali imposita, triplex Crucis signum efficiet Hostiae et Calici commune, dicens ad primum *Hostiam* ✠ *puram*, ad alterum *Hostiam* ✠ *sanctam*, ad tertium *Hostiam* ✠ *immaculatam*; faciet postea Crucis signum distinctum super Hostiam, dicens *Panem* ✠ *sanctum vitae aeternae*, alterumque pariter distinctum super Calicem, dicens *Et Calicem* ✠ *salutis perpetuae*.

100. Postea manibus rursus ante pectus extensis, prosequetur *Supra quae propitio* etc. Dicens *supplices Te rogamus* manus iunget, imponetque Altari in margine ipsius non

intra corporale, ac profunde inclinatus recitabit, ut supra, *supplices Te rogamus . . . ut quotquot*; dicens autem *ex hac Altaris participatione*, manus aperiet et Altari imponet intra corporale, Altare osculabitur in medio, non hinc aut inde, erectusque iunget manus inquiens *Sacrosanctum Filii tui*, eas rursus aperiet, sinistram ponet in corporali dexteraque faciet Crucis signum super Hostiam dicens *Cor✠pus*, et alterum super Calicem dicens *et San✠guinem sumpserimus;* demittet manum sinistram infra pectus cavens ne planetam pollice aut indice attingat, tum dextera signabit seipsum dicens *omni benedictione* ✠ *coelesti* et continuabit extensis manibus *et gratia repleamur:* iungetque manus ante pectus dicens *Per eumdem Christum* etc. quin caput inclinet.

101. Perget dicere *Memento etiam, Domine* etc. expandens lente manus ita ut rursus iungantur quum dicet *in somno pacis*. Iunctas manus elevabit usque ad faciem suam vel iunctas ponet ante pectus, oculisque in Hostiam sacratam defixis, brevi orabit pro defunctis, pro quibus velit ac debeat precari.

102. Post defunctorum commemorationem, quae brevis sit oportet, non vero momentanea, aperiet manus, ut antea, et prosequetur *Ipsis, Domine* etc. atque in conclusione *Per eumdem Christum Dominum nostrum* advertet ut manus rursus iunget inclinetque caput etiamsi non dicatur *Iesum*.

103. Sinistram deinde corporali imponet ac manu dextera, videlicet tribus digitis inferioribus extensis pectus leniter percutiet, dicens voce mediocri *Nobis quoque peccatoribus* et secreto manibusque extensis continuabit *famulis tuis* etc.

104. In percutiendo pectore tam ad *Nobis quoque peccatoribus*, quam ad *Agnus Dei* et ad *Domine non sum dignus*, cavebit ne index et pollex tangant planetam. Item advertet, quod ad nomen cuiuslibet Sancti, de quo officium aut commemoratio fiat, si in oratione praedicta notatum erit, caput inclinandum est.

105. Ad conclusionem *Per Christum Dominum nostrum* iunget manus, neque adiiciet *Amen* sed statim prosequetur *Per quem haec omnia. Domine, semper bona creas*, hisque verbis

prolatis manum sinistram imponet Altari dextera autem triplex Crucis signum commune faciet super Hostiam et Calicem, dicens ad primum signum *Sancti✠ficas*, ad alterum *Vivi✠ficas*, ad tertium *Bene✠dicis et praestas nobis.*

106. Post haec deteget Calicem, genuflectet, assurget, Hostiam dextera reverenter accipiet medium inter et imum, ac sinistra tenens Calicem ad nodum, ter ipsa Hostia faciet Crucis signum super Calicem intra circumferentiam cuppae quin ipsum Hostia tangat: primo signo dicet *Per ip✠sum*, altero *Cum ip✠so*, tertio *Et in ip✠so:* tum, quin sinistra relinquat nodum Calicis, duas insuper Cruces super corporali efficiet recta linea a labro anteriore Calicis ad pectus suum, dicens ad primam *Est tibi Deo Patri ✠ omnipotenti*, et ad secundam *In unitate Spiritus ✠ Sancti:* deinde statim referet Hostiam super Calicem, ibique directe sistens dexteram, elevabit Hostiam simul et Calicem dicens *Omnis honor et gloria.* Tum Calicem in Altari et Hostiam, quo loco prius erat, reponet: palla Calicem cooperiet ac genuflectet.

107. Assurget atque impositis Altari manibus dicet elata voce *Per omnia saecula saeculorum.* Minister respondebit *Amen.* Celebrans iunget manus caputque inclinans ad Sacramentum dicet *Oremus.* Mox iunctis manibus erectoque capite prosequetur orationem *Praeceptis salutaribus moniti* etc. Ad *Pater noster* aperiet manus extensas ante pectus, et recitabit orationem illam oculis in Hostiam defixis.

108. Responso a ministro *Sed libera nos a malo*, adiiciet secreto *Amen.* Sinistram imponet corporali, dextera autem de corporali subducet patenam, quam purificatorio absterget. Patena abstersa, purificatorium sistet parvo a corporali intervallo ex dextris suis, manuque dextera patenam accipiet inter digitos medium et indicem, eam verticaliter super Altare sustinebit, eiusque pars superior conversa erit versus corporale seu medium Altaris, et secreto dicet orationem *Libera nos, quaesumus, Domine* etc.

109. Priusquam dicat *Da propitius pacem* attollet manum dexteram cum patena, sinistram ponet infra pectus seque si-

gnabit dicens *Da propitius pacem in diebus nostris* ac patenam osculabitur non in medio sed in extremitate, et aequum esset etiam ut eam non oscularetur in parte illa, super quam transmittenda erit S. Hostia.

110. Continuabit interea orationem illam, et ad verba *Ut ope misericordiae tuae adiuti,* Hostiae patenam supponet, quo actu pollice etiam et indice sinistrae utetur.

111. Calicem dextera deteget, genuflectet et assurget, Hostiam indice et pollice dexterae accipiet, ducet super Calicem et pollicem indicemque sinistrae adiungens, sensim, et solerter ac reverenter eam infringet et mediam dividet recta linea, incipiens a parte superiori, idque peragens dicet *Per eumdem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum.* Hostia divisa, deponet in media patena partem, quam habebit in manu dextera, alteram retinens partem, quam sinistra sustinebit super Calicem. Deinde eadem dextera ex parte inferiori alterius dimidii, quod retinebit sinistra, dividet exiguam particulam dicens haec tantum verba *Qui tecum vivit et regnat.*

112. Particulam illam divisam tenebit dextera super Calicem, ac sinistra ponet super patenam alteram Hostiae partem cum ea quae iam erit in patena et dicet *in unitate Spiritus Sancti Deus.* Tum sinistra sumet Calicem ad nodum et elata voce dicet *Per omnia saecula saeculorum;* Minister respondebit *Amen.* Ab una ad alteram extremitatem labri Calicis per particulam Hostiae quam tenebit dextera, triplex signum Crucis efficiet dicens alta voce ad primum signum *Pax Domini,* ad alterum *sit semper,* ad tertium *vobiscum.*

113. Responso a ministro *Et cum spiritu tuo,* adiiciet secreto *Haec commixtio* etc. efficiet ut particula in Calicem decidat, et absterget vel excutiet leviter super ipsum digitos utriusque manus, quibus rursus iunctis Calicem iterum palla cooperiet ac genuflectet.

114. Assurget, stabit mediocriter inclinatus ad Sacramentum iunctisque ante pectus manibus, quin insistat Altari, dicet alta voce *Agnus Dei, qui tollis;* statim ponet super corporale sinistram, dextera autem, seu tribus digitis inferioribus

extensis percutiet leviter pectus suum, dicens *Miserere nobis*. Repetet iterum *Agnus Dei . . . miserere nobis*, ac tertia vice dicet *Agnus Dei . . . dona nobis pacem*. Cavebit ne manus rursus iungat postquam dixerit *Miserere nobis* prima vice, neu ponat dexteram super corporale, sed dicens secunda vice *Agnus Dei*, lente movebit dexteram ad repercutiendum pectus, atque ita etiam tertia vice.

115. Postea manibus iterum iunctis et impositis extremitati Altaris non vero super corporali ut iam monuimus num. 35 et 36. recitabit tres orationes ante Communionem praescriptas, oculis in S. Hostiam defixis.

116. Absoluta triplici oratione, manus disiunget atque imponet corporali genuflectet atque assurgens dicet *Panem coelestem accipiam* etc.

117. His verbis prolatis, binas Hostiae partes accipiet quin de patena educat, vel saltem, si educturus erit, id faciet a latere, atque ita, ut nullum fragmentum decidat super Calicis pedem: manu sinistra in hac actione utetur maioris commoditatis caussa: binas Hostiae partes aptabit inter indicem et pollicem sinistrae, ut rectae stent super patenam, et eaedem non sint inter se superimpositae, sed tantum coniunctae ut rotundam servent figuram. Postea patenam dextera accipiet et Hostiae supponet inter indicem et medium digitum sinistrae. Sinistra inter pectus et Calicem erit modice elevata e corporali, et paullum inclinatus, quin Altari brachio sinistro insistat, quin se hinc aut inde vertat, quin Hostiam ostendat omnino, dicet mediocri voce *Domine, non sum dignus,* dextera pectus percutiens et secreto continuans *Ut intres* etc. Id faciet etiam iterum ac tertio. Proferens verba *Ut intres* poterit applicare dexteram pectori vel lente eam movere ad iterandam pectoris percussionem.

118. Deinde erectus, inter pollicem et indicem dexterae accipiet utramque partem Hostiae versus extremitates, coniunget eas partem dexteram supponens sinistrae, seipsum Hostia signabit, advertens ut Crucis signum faciat perpendiculariter super patenam ne in transversa Crucis parte excedat limites

patenae ipsius, neu tam sublime elevet eam supra caput, ut a circumstantibus conspiciatur.

119. Posteaquam se signaverit, cubitis, convenienter insistet Altari, inclinabitur, ac tali modo perstans, patenam Hostiae supponens, reverenter communicabit.

120. Hostia consummata, patenam deponet super corporale, eriget se, manus iunget, pollicibus indicibusque iunctis ante faciem, et *in meditatione Sanctissimi Sacramenti* brevissimo temporis spatio permanebit.

121. Post brevem meditationem, aperiens iterum manus, dicet submissa voce *Quid retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi?* calicemque interea deteget ac genuflectet. Dextera accipiet patenam, et fragmenta, si forte essent, in corporali colliget, illud sinistra modice elevans, advertens ut hanc rem diligenter et attente, sed sine nimio studio vel alio vitio exsequatur.

122. Fragmentis collectis, quin Calicem inde moveat, ducet patenam super illum, patenam ipsam transmittet sinistrae, quae illam accipiet indice et medio, sed prope locum quo eam sustinebat dextera, tum pollice et indice dexterae absterget patenam, seu mittet fragmenta in Calicem, deinde extremitates digitorum indicis et pollicis super Calicem, non vero super marginem, exterget.

123. Post haec manum sinistram cum patena ponet in corporali, accipiet Calicem manu dextera seu tribus digitis liberis infra nodum dicetque *Calicem salutaris . . . salvus ero*: Calicem recta elevabit ita ut summitas eius perveniat ad frontem, eoque signum Crucis efficiet, ut de Hostia monuimus, dicens, *Sanguis Domini nostri* etc. Quum se signaverit, sustollet patenam sub Calicem fere ad mentum, erectusque sumet reverenter Calicem cum particula iam in ipsum demissa, advertens quod aequius est Calicem labiis applicitum continere, quam amovere et referre saepius.

124. Calice sumpto, sinistram cum patena imponet corporali; ac perstans in eodem medio Altaris, Calicem statim obiiciet ministro, qui vinum pro purificatione in illum infundet;

Sacerdos interim dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. eamque etiam accipiet quo modo consummavit Calicem. Animadvertendum est, quod purificatio ex eadem parte, qua iam consumpta fuit species consecrata, sumenda est, quodque vini quantitas aequetur quantitati consecratae, ac si minori esset copia, agitandus leviter et concinne Calix erit, ut vinum, quod in purificatione infusum, erit, partes antea a Sacramento tactas, circumfluat.

125. Si particula adhaesisset Calici, licebit eam indice dexterae prope labrum adducere, vel sumere cum purificatione.

126. Post sumptam purificationem, Calicem et patenam sistet in corporali, scilicet patenam statuet post Calicem, Calicem autem in anteriori Altaris parte, quam actionem exsequetur uno eodemque tempore. Notandum, quod patena, corporali imposita, non est cooperienda palla, sed detecta relinquenda.

127. Dehinc imponet cuppae digitos indices et pollices manus utriusque, ac reliquis tribus digitis inferioribus ambarum manuum complectetur Calicis cuppam, et vadens in cornu Epistolae accipiet ablutionem, sustinens Calicem intra mensam Altaris, non extra; interea dicet orationem *Corpus tuum Domine* etc. Monemus ad hanc ablutionem, quod non modo extremos pollices et indices abluendi sunt, sed totus etiam digitus, qui S. Hostiam tetigerit, itemque si quis alius digitus tetigerit illam, pari modo lavandus.

128. Ablutione peracta, calicem deferet prope corporale, non supra ipsum; purificatorium capiet indice et pollice manus dexterae, quam imponet pollici et indici sinistrae, digitos prius super Calicem leviter excutiens. Purificatorio utraque manu sumpto, veniet ad medium Altare digitos purificatos extergens.

129. Digitos posthac iunctos non amplius tenebit, sicut fecerit a consecratione hactenus; calicem dextera accipiet ad nodum, purificatorium mento supponet sinistra eodem modo quo antea patenam, et sumet ablutionem.

130. Calicem extra corporale versu cornu Evangelii deponet, purificatorio exterget labia, accipiet calicem sinistra ad nodum, ac dextera illum absterget purificatorio eodem.

131. Abstersum, ut supra, calicem sinistra statuet extra corporale, purificatorium super eum extendet, patenam, deinde pallam superimponet; utraque manu complicabit corporale, bursam sinistra accipiet et rectam sustinens in Altari sinistraque eam paullum comprimens, ut facilius aperiatur, corporale in illam dextera inducet, ipsamque relinquet in plano Altaris: velum sumet dextera, explicabit etiam manu sinistra, atque utraque manu calicem ipso cooperiet: super calicem bursam imponet ita ut eius apertura sit ad pectus Sacerdotis conversa, calicemque hoc modo coopertum sistet in medio Altari, ut ex parte anteriori penitus cooperiatur.

132. Ita disposito in medio Altari calice, vadet in cornu Epistolae, iunctisque manibus e Missali leget ℣. *Communio.*

133. Si minister transferendo Missali par non esset, faciet ipse per se Celebrans, ut de Evangelio paullo ante locuti sumus; advertet autem, quod transiens ante Crucem, reverentia est illi facienda.

134. Recitato ℣. *Communio*, redibit in medium Altare, osculabitur illud, se convertet ad populum super sinistram suam, dicet *Dominus vobiscum* et statim ad Missale revertetur, ubi dicet *Oremus* atque orationes recitabit, ut principio Missae, ritum servans ibi descriptum.

135. Oratione, sive orationibus cum sua conclusione recitatis, Missale dextera claudet, advertens ut libri apertura spectet ad medium Altaris.

136. Si aliud Evangelium e Missali erit legendum, relinquet illud apertum.

137. Iunctis inde manibus ad medium Altaris redibit, se convertet ad populum super sinistram, dicet *Dominus vobiscum*, postea iunctis manibus *Ite, Missa est.* Si dicendum erit *Benedicamus Domino,* dicet id post *Dominus vobiscum* et rursus super sinistram ad Altare conversus. Dicto igitur *Ite Missa est,* a sinistris suis convertetur ad Altare, in quo impositis manibus iunctis, regula iam tradita, capite inclinato recitabit orationem *Placeat tibi* etc.

138. Postea manibus disiunctis et Altari impositis, oscula-

bitur illud in medio: tum erigens sese, elevabit oculos et manus ad Crucem, vel ad coelum, expandet et rursus iunget manus ante pectus, inclinabit caput et dicet *Benedicat vos omnipotens Deus,* se convertet super sinistram ad populum oculis demissis, ponet sinistram extensam infra pectus, dextera signum benedicentis populo faciet, dicens *Pater et Filius et Spiritus Sanctus:* advertet haec faciens, ut rectam teneat dexteram et Crucis signum super populum efficiat eodem modo, quo seipsum signat.

139. Manus iunget statim, se convertet ad dexteram versus cornu Evangelii, ubi recitabit S. Ioannis Evangelium *In principio* etc. vel Evangelium aliud, iuxta rubricas. Dicet igitur *Dominus vobiscum,* ac sinistram imponet Missali, si illuc translatum erit, pollice autem dextero, tenens apertam reliquam manum, signum Crucis signabit in principio Evangelii, tum signabit seipsum in fronte, in ore et in pectore eodem pollice, dicens *Sequentia Sancti Evangelii* etc.

140. At si recitandum erit S. Ioannis Evangelium, sinistram extensam imponet Altari, et pollice dextero Crucis signum in ipso Altari efficiet, deinde in fronte, in ore et in pectore seipsum signans dicet *Initium Sancti Evangelii secumdum Ioannem;* dicens autem *Et Verbum caro factum est,* genuflectet versus idem Evangelii cornu, ad quod erit conversus.

141. Si aliud Evangelium e Missali legerit, non osculabitur textum, et postquam legere desierit, manu dextera librum claudet.

142. Dicto a ministro *Deo gratias,* redibit ad medium Altaris iunctis manibus, partem anteriorem veli Calicis reflectet super bursam, Calicem ad nodum sinistra accipiet, extensam dexteram imponet bursae, ac sine ulla ad Crucem reverentia, se cenvertet, descendet de Altaris gradibus, ut in principio Missae, reverentiam profundam ad Altare efficiet, ac si adesset SS. Sacrementum intra custodiam, genu dexterum flectet usque ad terram, quo in casu, nullam aliam inclinationem peraget; caput cooperiet, et ministrum praeeuntem sequens, gradum referet ad sacrarium.

143. Discedens ex Altari recitabit antiphonam *Trium puerorum,* quae duplicabitur in officiis de ritu duplici, et paschali

tempore adiungetur *Alleluia*, deinde canticum *Benedicite* et psalmum *Laudate Dominum in Sanctis eius* etc.

144. Ingressus in sacrarium, capite cooperto reverentiam profundam efficiet Cruci vel imagini primariae, perget ad tabulam, seu mensam ubi paramentis indutus fuerit, ibique deponet calicem, ac biretum; tum adiuvante ministro, planetam demittet ac stolam, cuius in summitate Crucem osculabitur, tum manipulum, et osculabitur eius Crucem in summitate, deinde cingulum et albam, detrahens eam prius e manica sinistra, tum e capite, ad ultimum e manica dextera: postremo deponet amictum, cuius etiam Crucem in medio acu pictam osculabitur.

145. Demum secedet ad gratiarum actionem Deo pro beneficio accepto peragendam.

DE CELEBRATIONE MISSAE PRIVATAE PRO DEFUNCTIS.

CAPUT. XIX.

1. Quod spectat ad Missam privatam de requie, nulla in precibus et psalmis praeparationis facienda est immutatio, si Celebrans haec velit recitare, quum penes eum sit recitare aut omittere, prouti capite precedenti num 2. declaratum est.

2. Paramenta, quibus induetur, videlicet amictum, manipulum et stolam non praetermittet osculari.

3. Quoad Missam, ritum iam descriptum servabit, exceptis iis quae sequuntur.

4. In Confessione omittetur psalmus *Iudica me, Deus* cum *Gloria Patri;* sed recitata antiphona *Introibo ad Altare Dei*, adiicietur statim ℣. *Adiutorium nostrum* etc.

5. Incipiens introitum Celebrans non signabit seipsum, sed manu sinistra Altari imposita, signum Crucis versus librum dextera efficiet, dicens *Requiem aeternam* etc.

6. Hymnus *Gloria in excelsis* omittetur.

7. Antequam legat Evangelium, recitabit tantum *Munda cor meum* etc. omittens benedictionem petere *Iube, Domine,* etc. *Dominus sit* etc.

8. Lecto Evangelio non osculabitur Missale, nec dicet *Per evangelica dicta* etc.

9. Aquam non benedicet, sive omittet Crucis signum super aquam, antequam eam in Calicem infundat, orationem quidem recitabit *Deus, qui humanae substantiae* etc.

10. In fine psalmi *Lavabo inter innocentes* etc. nec *Gloria Patri* dicet, nec ℣. *Requiem aeternam.*

11. *Agnus Dei* recitabit manibus iunctis, non vero Altari impositis: pro *Miserere nobis* dicet bis *Dona eis requiem*, tertia autem vice pro *Dona nobis pacem* dicet *Dona eis requiem sempiternam.*

12. Prima oratio *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc. ante Communionem omittetur, ac reliquae duae tantum recitabuntur.

13. Sub Missae finem pro *Ite Missa est* dicet *Requiescant in pace* conversus tamen ad Altare, ut capite praecedenti numero 137 ad *Benedicamus Domino* innutum est.

14. Post orationem *Placeat tibi, sancta Trinitas* etc. non impertietur benedictionem, sed Altare osculatus, transibit in cornu Evangelii recitatum S. Ioannis Evangelium, quod in fine huius Missae recitabitur semper.

15. Porro notandum est, quod introitus, graduale, tractus versus offertorii et *Communio* nec non *Requiescant in pace* in fine plurali semper numero dicenda sunt, etiamsi pro uno tantum vita functo Missa celebretur et applicetur.

16. Sequentia *Dies irae* recitanda est, quum una tantum oratio in Missa dicitur: si plures recitabuntur orationes, illam dicere aut omittere penes Celebrantem est.

17. Missa pro vita functis celebrari potest quibus diebus non celebratur officium de ritu duplici: excipiuntur ab hac regula Dominicae, octava Epiphaniae, feria IV. Cinerum, Hebdomada maior, octava Paschae, vigilia et octava Pentecostes, octava de Christi Corpore, vigilia S. Natalis cum octava, qummque erit expositum SS. Sacramentum.

MONITA PRO MISSA PRIVATA QUIBUSDAM ANNI DIEBUS.

CAPUT XX.

1. In ferialibus Quadragesimae Missis, quibusdam diebus in fine Tractus recitatur ℣. ***Adiuva nos Deus salutaris noster.*** Haec dicens Celebrans manus extensas Altari imponet, et genu tantum dexterum flectet.

2. In Missis feriae quartae et sabbati quatuor temporum exceptis illis de Pentecoste, dicitur ***Flectamus genua*** post ***Oremus*** ante orationes quae lectiones praecedunt. Celebrans postquam dixerit ***Oremus***, ut supra indicatum est, manus extensas Altari imponet, genuflexionem efficiet genu dextero tantum, dicet ***Flectamus genua***, et responso a ministro ***Levate***, assurget, manibusque apertis orationes praescriptas leget ante lectiones superius nominatas. Hoc ipsum faciet quatuor temporibus Pentecostes relate ad ***Oremus*** et orationes, ante quas omittet ***Flectamus genua***, ut dictum est, temporis paschalis caussa, in quod incidunt.

3. In Quadragesima, quum celebratur Missa de feria, post orationes ***Postcommunio***, altera est praescripta ***super populum.*** Quocirca posteaquam Celebrans recitaverit primam orationem cum conclusione, deinde reliquas duas et insuper cum conclusione ipsarum, aperiet manus et iunget dicens ***Oremus*** eodem modo ac supra, stabit iunctis manibus, et capite inclinato versus librum dicet ***Humiliate capita vestra Deo,*** et rursus manibus ante pectus apertis dicet orationem, quam cum conclusione absolvet (*a*).

(*a*) Referre iuvat verba rubricae Rit. Celebr. Missam tit. XI. num. 2. « In Quadragesima autem a feria IV. Cinerum usque ad feriam IV maioris hebdomadae, in feriali officio postquam Celebrans dixit orationes post Communionem cum suis solitis conclusionibus, antequam dicat ***Dominus vobiscum***, stans in eodem loco ante librum dicit, ***Oremus***, ***Humiliate capita Vestra Deo***, caput inclinans et extensis manibus subiungit eadem voce ***Orationem super populum*** ibidem positam: qua finita etc. »

4. Quod attinet ad genuflexiones tempore Epistolae aut Evangelii peragendas, siquando genuflexio praescribitur, id servabitur quod capite XVIII. num. 49. et 54 libri huius descriptum fuit.

5. In maiori Hebdomada quum legenda erit Passio, non praemittet *Munda cor meum* etc. nec *Iube Domine* etc. nec *Dominus sit* etc. item omittet *Dominus vobiscum*, antequam illam incipiat, nec librum signabit nec seipsum pollice dextero, sed manibus iunctis absolute incipiet *Passio Domini nostri* etc. Ad narrationem mortis Redemptoris, ubi notabit rubrica, utrumque genu submittet versus librum, qui situs erit ut ad Evangelium, et genibus flexis parumper manebit mortem meditans I. C. Passionis lectione absoluta, veniet ad medium Altare, dicet *Munda cor meum* etc. *Iube Domine*, etc. *Dominus sit* etc. ad Missale postea redibit et iunctis manibus, nec librum nec seipsum signans, ultimam partem Passionis leget, qua finita, respondebitur a ministro *Laus tibi, Christe*, Sacerdos autem librum osculabitur ad principium ultimae partis Passionis, dicens *Per evangelica dicta* etc.

6. In tribus Missis de Nativitate Domini advertetur ut in Altari sit in promptu vasculum aquae ad purificandos Celebrantis digitos, et praeparata sit etiam capsula cum hostiis pro reliquis Missis. Postquam in prima Missa SS. Sanguinem Christi sumpserit, Calicem palla cooperiet, iunctisque manibus dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. Deinde purificabit digitos in vasculo vitreo ibi praeparato et alteram recitabit orationem *Corpus tuum Domine* etc. tum digitos purificatorio exterget, quod complicatum sistet prope corporale. Deinde patenam pallae, hostiam patenae superimponet, calicemque cooperiet velo et ad Missale accedet ad legendum ℣. *Communio* et Missam prosequetur. Idipsum servabit etiam in secunda Missa. In tertia autem purificationem ablutionemque accipiet, ut superius innuimus. Quod ad secundam et tertiam Missam spectat, lecto ℣. Offertorii, Calicem deteget, removebit paullum de medio, relinquens ipsum a dextris suis et hostiae oblationem faciet. Veniet postea in cornu Epistolae, et calicem detectum sinistra accipiet, vinum

et aquam in eum infundet, ut praescribitur, non vero deponet eum in Altari, sed elevatum sinistra sustinebit. Postquam vinum et aquam infuderit, eum purificatorio non exterget, sed si qua gutta interioribus eius partibus adhaesisset, calicem leviter agitabit, ut guttae illae cum vino misceantur, tum calicem reponet super pallam vel super corporale, ut antea, et in medium redibit ad peragendam calicis oblationem. Denique vel transiens ante Altare, vel Missas incipiens, nullam faciet genuflexionem, etiamsi post primam et alteram Missam superesse in calice possit perparvum aliquod residuum specierum vini consecrati. Tunc tantum genuflectet, antequam exordiatur secundam et tertiam Missam, si in Altari asservabitur SS. Sacramentum intra tabernaculum.

7. Si vigilia Nativitatis Domini in Dominicam incideret, praeter commemorationem Dominicae propriam, omittitur tractus et recitatur Graduale; item in Missa de SS. Innocentibus et in aliis.

8. Quum Sacerdotis sit Missale praeparare ac disponere priusquam lavet manus et paramenta sibi induat, omittimus huius rei monere, siquidem non est dubitationi locus, quin omni utatur attentione ac diligentia. Cetera silentio praeterimus, quae vel facilia scitu sunt, vel aliunde disci possunt.

DE MISSA PRIVATA ANTE SS. SACRAMENTUM EXPOSITUM.

CAPUT XXI.

1. Profecto in Altari, in quo palam expositum est SS. Sacramentum, Missa, ex antiquissima Ecclesiae disciplina, nunquam esset celebranda, quod vetat etiam Caeremoniale Episcoporum lib. 1. cap. 12. num. 9. Si qua tamen de caussa celebranda esset, ritus, quem descripturi sumus, servabitur.

2. Celebrans ubi venerit ante Altare, in plano deteget ca-

put ac bireto ministro tradito, genuflectet in pavimento utroque genu. Ad Altare ascendet et in eo deponet calicem, ut superius notatum est, genuflexionem uno tantum genu iterabit, manibus extensis Altari insistens, quod faciet etiam deinceps quotiescumque genuflectendum erit. Calicem in medio Altari disponet, genuflectet rursus, accedet ad legile et Missale aperiet: redibit ad medium Altare, genuflectet, recedet solito magis ad latus Evangelii, de Altari descendet, et facta uno genu in plano genuflexione, Missam exordietur.

3. Post Confessionem ad Altare ascendet, et in suppedaneo facta genuflexione, dicet orationem *Oramus te, Domine* etc. osculabitur Altare, genuflexionem iterabit, et ad legendum introitum ad Missale accedet.

4. Quin ceteras genuflexiones omnes deinceps faciendas describendo teramus tempus, regulam generalem hanc statuemus: quotiescumque de medio Altari transiturus erit ad latus alterutrum, genuflexionem efficiet, quod etiam faciet quum in medium ex alterutro latere redibit. Notandum autem, quod quum erit in medio, prius Altare osculabitur vel aliam peraget actionem praescriptam, postea genuflectet, hoc enim sit oportet ultimum, quod fiat: quum vero e lateribus redibit in medium, prius genuflectet, postea deosculabitur Altare vel aliud peraget. Tantum ad *Munda cor meum* et ad alteram orationem *Suscipe Sancta Trinitas* statim ac venerit in medium, genuflectet et orationes praedictas recitabit.

5. Quum dicturus erit *Dominus vobiscum*, convertet humeros versus cornu Evangelii, et aliquantum conversus ad populum, salutationem, quam diximus, faciet.

6. Ad manus lavandas descendet de suppedaneo in cornu Epistolae se convertet ad sinistram suam, et facie ad populum versa, ut dextrorsum habeat Altare, manus abluet, exterget atque in medium redibit.

7. Ad *Orate fratres* se geret ut ad *Dominus vobiscum* et circulum non conficiet.

8. Ablutionis caussa non est necesse ut discedat de medio Altari, sed paullum conversus ad ministrum, calicem ponet

extra corporale in cornu Epistolae Altaris, ablutionem accipiet ac digitos exterget.

9. Ad *Dominus vobiscum* cum *Ite Missa est* se geret ut supra ad *Dominus vobiscum*.

10. Postquam dixerit orationem *Placeat tibi* etc. osculabitur Altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus* et pro inclinatione solita efficiet genuflexionem et conversus ad populum, ut ad *Dominus vobiscum* benedictionem donabit quin circulum compleat. Deinde sine genuflexione super sinistram suam se convertet ad Altare, dicet *Dominus vobiscum*, signabit Altare, atque ultimum Evangelium recitabit. Ad *Verbum caro* genuflectet paullum versus SS. Sacramentum. Idipsum faciet in primo Evangelio, si genuflectendum esset (*a*).

11. Ad *Flectamus genua* in Missis ferialibus genuflectet versus librum.

12. Sacro peracto, redibit in medium, genuflectet, Calicem accipiet, de Altari descendet modo superius tradito, genuflexionem utroque genu efficiet, assurget, biretum a Ministro recipiet, et capite operto ad Sacrarium redibit.

13. Si iam in Altari paratus esset Calix quum Sacerdos celebraturus accedet, itemque si Calix a Ministro de Altari asportaretur ante Missae finem, tunc Celebrans nudabit caput quum in conspectum Altaris devenerit, discedens autem de Altari cooperiet caput quum extra conspectum SS. Sacramenti fuerit.

(*a*) Celebrantem, ut in principio Evangelii S. Ioannis sub finem Missae signet Altare, hac paragrapho monuimus. Id videri forte poterit contra rubricam in Missali appositam ad feriam V. in Coena Domini, quae vetat Celebrantem signare Altare, quod ipsum repetitur in Caeremoniali Episcoporum. Opus est tamen animadvertere, quod haec dispositio sancita est SS. Sacramenti caussa, quod super mensa Altaris manet expositum: quocirca in casu nostro quum expositum in Altari quidem maneat sed extra mensam, non esse locus illi rubricae videtur, ideoque Celebrans Altare debere ritu usitato signare.

DE QUIBUSDAM REBUS
IN PARAGRAPHIS PRAECEDENTIBUS INNUTIS EPILOGUS

Aliaeque de Missa privata animadversiones.

CAPUT XXII.

1. Sacerdos iunctis manibus dicet *Confessionem*, *Introitum*, *Kyrie*, *Gloria*, *Evangelium*, *Credo*, *Offertorium*, *Praeceptis salutaribus moniti*, *Communio*, *Ite Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, aut *Requiescant in pace*, *ultimum Evangelium*, ac generatim reliquum Missae, nisi aliter praescribatur.

2. Profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, *Munda cor meum*, *Te igitur*, *Supplices te rogamus*. Alias stabit mediocriter inclinatus.

3. Reverentiam profundam efficiet *veniens* ad Altare, ad Altaris pedes *antequam exordiatur* Missam, *discedens* de Altari, modo non adsit SS. Sacramentum. Adde alteras ad Crucem vel ad imaginem sacrarii in discessu et reditu, et in transeundo ante Altare maximum, nisi SS. Sacramentum ibi asservetur.

4. Voce mediocri, seu submissiori quam cetera, quae elata dicet, recitabit *Orate fratres*, *Sanctus* ex toto, *Nobis quoque peccatoribus* et *Domine non sum dignus*.

5. Stabit inclinatus ante Altare quin manus super illud imponat, quum dicendum erit *Munda cor meum*, *Sanctus* et *Agnus Dei*. Alias manus Altari imponet.

6. Intuebitur Crucem, sive oculos in coelum intendet versus Crucem, ad *Munda cor meum*, ad *Suscipe, Sancte Pater*, ad totam orationem *Offerimus tibi Domine* ad *Veni sanctificator*, ad *Suscipe Sancta Trinitas*, ad *Deo nostro* post *Gratias agamus*, ad *Te igitur*, ad *Elevatis oculis*, ad *Benedicat vos*.

7. Quae sequuntur animadversiones seu monita, ad commoditatem praesertim Sacerdotum recens ordinatorum, adiicimus.

8. Hymnus *Gloria in excelsis* tum dicitur, quum in Matutino recitatum est *Te Deum*. Excipiuntur ab hac regula Missae solemnes de feria V. in Coena Domini et de Sabbato sancto, in quibus dicitur *Gloria*, etiamsi *Te Deum* in officio omittatur.

9. *Gloria in excelsis* omittitur in omnibus Missis votivis privatis, quocumque demum tempore celebrentur, excepta Missa Angelorum, et altera Beatae Virginis, si celebretur in sabbato.

10. In festis de ritu duplici dicitur una tantum oratio nisi tamen commemoratio aliqua sit facienda. In semiduplicibus est secunda et tertia oratio, quae variant pro temporum qualitate: quare de his conferatur rubrica generalis Missalis ad titulos *de commemorationibus* et *de orationibus*. Monendum etiam videtur, quod quum rubrica praescribit tertiam orationem *ad libitum*, minime intelligendum est penes Sacerdotem esse dicere vel omittere, sed in arbitrio eius esse unam ad libitum eligere, quae tertia tamen sit. Si qua vero fiet commemoratio, omittetur tertia oratio ad libitum, secundo loco ponetur commemoratio, ac tertio oratio illa quae secundo loco esset dicenda, quamvis de Spiritu Sancto aut de Beata Virgine esset. Si duae faciendae erunt commemorationes, omittetur etiam secunda, ac si plures commemorationes erunt recitandae, recitabuntur, licet non possit servari numerus trium orationum. In Missa Sanctorum de ritu simplici, et in feriis inter annum dicentur tres, aut quinque, aut etiam septem orationes. Commemoratio pro defunctis penultimo semper loco dicetur.

11. Relate ad orationes pro publicis necessitatibus ab Ordinario praescriptas, monemus quod ultimo semper loco sunt dicendae post omnes orationes a rubrica praescriptas, quodque recitandae sunt etiam in ecclesiis a iurisdictione Episcopi exemptis, et ab ecclesiasticis tum secularis, tum regularis ordinis exemptis et ipsis ab eius iurisdictione. Notandum tamen, quod si oratio indicta erit *pro re gravi*, recitanda est in duplicibus primae classis *sub unica conclusione*, in duplicibus secundae classis *sub sua conclusione*. Nisi *pro re gravi* sit, omittetur

in duplicibus primae classis, in duplicibus autem secundae classis penes Sacerdotem erit in Missis privatis eam dicere aut omittere.

12. *Credo* dicitur in omnibus festis Dominicis, Beatae Virginis, Angelorum, Apostolorum, Doctorum S. Ecclesiae, in festo S. Mariae Magdalenae (XXII. Iulii) in anniversario Dedicationis Ecclesiarum: recitatur inter Octavas de illis festis, quibus praescribitur *Credo*, etiamsi alius Sancti celebretur officium, cui non assignetur: recitatur in omnibus Dominicis, licet non celebretur officium cum Missa de Dominica. Si festum S. Marci incidet in Dominicam, in Missa Litaniarum, quoniam est ferialis, omittetur *Credo*. Recitatur etiam in festis de Sanctis Patronis primariis, sive in festo de Sanctis Titularibus seu Patronis in relativis Ecclesiis: hoc autem casu recitatio Symboli est localis, quia limitata ad unam Ecclesiam: limitatur etiam Ecclesiis illis in quibus asservantur Reliquiae insignes aut corpus alicuius Sancti, cuius officium excludit recitationem *Credo*. Omittitur in festis Sanctorum Martyrum, Confessorum, Virginum ac Viduarum, cum exceptione paullo ante declarata de Titulis nempe ac de Reliquiis insignibus. Non erit abs re notare, quod sub Reliquiarum insignium nomine veniunt caput brachium, crus; si vero sit Martyr, ea corporis pars, in qua martyrium passus fuit, modo Reliquiae istae sint integrae, non autem pars earum, atque ab Ordinario declaratae sint tales.

DE MISSA PRIVATA
ANTE PRAESULES MAIORES CELEBRATA.

CAPUT XXIII.

1. Praemonendum est, quod sub Praesulum maiorum denominatione comprehenduntur Eminentissimi Cardinales S. Ecclesiae Romanae ubicumque sint, Patriarchae et Archiepiscopi in sua provincia; Episcopi in dioecesi propria; Nuncii seu Legati Apostolici in regionibus, eorum Nunciaturae seu Legationi subiectis.

2. Ante Altare, ubi Sacro intererunt, praeparabitur faldistorium cum pulvillis, vel genuflexorium strato et pulvillis convenientibus cooperto. Si plures Praelati erunt, qui pari modo excipiendi sint, statuetur genuflexorium capax omnium, instructum strato et cum pulvillis sub genibus et brachiis singulorum.

3. Super abaco, vel alio decenti loco, in promptu erit instrumentum pacis, cui appensum erit velum sericum concolor paramentorum. Animadvertatur autem, quod malus est usus pro instrumento praedicto uti patena.

4. Celebrans ad Altare accedet paullulo ante, quam superveniat Praelatus: calicem praeparabit in medio, Missale aperiet, deinde e latere Evangelii descendet de Altari, animadvertens ut se convertat super sinistram suam dum descendet, quumque in planum devenerit, manebit ibi facie versus cornu Epistolae conversa. Minister autem, ut assolet, a sinistris Celebrantis abgeniculabitur.

5. Posteaquam Praesul venerit ad genuflexorium seu faldistorium, Celebrans profunda eum reverentia salutabit, quumque signum ab eo factum erit ut Sacrum exordiatur, inclinationem ad illum profundam iterabit, et loco permanens eodem, efficiet ad Crucem reverentiam profundam, vel, si in Altari illo asservabitur SS. Sacramentum, genuflexionem; ac paullum ad Altare conversus Missam inchoabit.

6. Si Praelatus paullo ante, quam Celebrans, adveniret, seu postquam celebrasset, vellet alteri Missae interesse, Celebrans, hoc casu veniens ante Altare, salutabit illum in medio; postea reverentiam vel genuflexionem, ut supra dictum est, ad Altare efficiet, suppedaneum conscendet, calicem et reliqua disponet, Missale aperiet, descendet inde, quemadmodum iam innutum est, et Sacrum exordietur.

7. Recitans *Confiteor* loco dicendi *vobis fratres* et *vos fratres* dicet *tibi Pater* et *te Pater,* conversus ad Praesulem. Si forte plures adessent Praelati eiusdem gradus, videtur esse dicendum *vobis Patres* et *vos Patres.*

8. Post Confessionem, Celebrans quum dixerit *Oremus,* inclinationem iterabit versus Praesulem, ascendet deinde ad Altare et Missae celebrationem ritu usitato prosequetur.

9. Fine facto legendi Evangelium, Celebrans Missale nequaquam osculabitur, neque adiiciet *Per evangelica dicta* etc. sed Missale osculabitur Praesul, ad quem afferetur apertum a Ministro. Quod si plures erunt pari dignitate Praelati, neque ullus ex illis neque ipse Celebrans illud osculabitur. Porro cavebit Celebrans ne Missam prosequatur, donec minister a Praesule ad Altare Missale retulerit et in legili locaverit (*a*).

10. Post *Agnus Dei* Celebrans, recitata oratione prima ex tribus ante Communionem praestitutis, manibus corporali impositis, Altare in medio osculabitur, deinde iunctis manibus osculabitur etiam Pacis instrumentum, quod ipsi obiicietur a ministro ad eius dexteram adgeniculato, dicet *Pax tecum*, minister autem respondebit *Et cum spiritu tuo*: postea minister idem instrumentum velo serico contectum afferet ad singulos Praesules dicens unicuique *Pax tecum* et unusquisque illorum respondebit *Et cum spiritu tuo*. Minister post pacem Praesuli vel Praesulibus si plures forent, datam, rursus instrumentum velo cooperiet, et debitam illis reverentiam efficiet. Celebrans, donata Pace, reliquas nulla interposita mora prosequetur orationes.

11. Si Missa erit pro defunctis, neque liber Evangelii osculandus neque Pax donabitur.

12. Postquam Celebrans dixerit *Benedicat vos omnipotens Deus*, conversus ad Praesulem reverentia eum profunda salutabit, veluti benedicendi veniam ab ipso petens, deinde benedictionem circumstantibus impertietur, ex illa tamen parte, quae directe ad Praesulem non vergit, seu, quod eodem redit, benedicet ad dexteram suam.

13. Ultimo Evangelio ex toto recitato, non redibit ad medium Altare, sed illic convertetur versus Praesulem, quem salutabit reverentia profunda et expectabit donec discedat. Quod

(*a*) Notetur Caeremonialis Episcoporum dispositio admodum perspicua lib. I. cap. 30. num. 3. *Ad offertorium Episcopus non benedicit aquam* ob eam rem, quod Missae privatae assistit. Quapropter non possumus quorumdam cappellanorum arguere inscitiam, qui contra rubricae praecepta Episcopo vel Cardinali Missae privatae assistenti obiiciunt ampullam aquae ut benedicat.

si Praesul inde non abibit, Celebrans reversus in medium accipiet calicem, descendet de Altari, inclinationem ad ipsum efficiet, vel genuflectet si SS. Sacramentum ibi asservabitur, sumet biretum quo caput operiet, et ad paramenta missalia deponenda in sacrarium revertetur.

14. Minister autem huic Missae inserviens, praeter actiones superius descriptas animadvertet, ut quotiescumque transiturus sit ante Altare, genuflexionem faciat ad Crucem et ad Praelatum, vel reverentiam nisi erit Episcopus ordinarius, de reliquo servans illa omnia, quae superius tradita sunt cap. XI. huius libri, ubi de ministri Missae privatae officio disseruimus.

DE SS. EUCHARISTIA FIDELIBUS ADMINISTRANDA.

CAPUT XXIV.

Quandoquidem SS. Eucharistiae Sacramentum aut inter Missam aut extra ipsam administrari fidelibus potest, idcirco regulam utroque casu adhibendam praesenti capite innuemus.

§. 1. *De Communione inter Missam.*

1. Si Communio in Missa erit administranda, opus erit ut particulae numero sufficienti praeparentur, nempe ut totidem sint atque fideles, qui de sacra Mensa velint partecipare. Si communicandi quinque aut sex essent numero, particulae praeparandae erunt super corporali; secus intra pixidem ponendae, siquidem periculum esse posset, ne de patena effluerent, quum Sacerdos ex Altari ad balaustrium descendet ad communicandum. Si deerit pixis, licebit uti altero calice, in quo particulae ponantur, quique patena vel altera palla contegetur. Quocumque autem modo praeparatae sint, oportet ut in Altari pro offertorio in promptu sint. Item curabit minister, ut parata sit etiam

tobalea, super balaustrium ante communicandos explicanda: aderunt et scyphi seu vascula vitrea pro purificatione communicandorum, ubi mos hic vigeat, qui licet a Rituali praescribatur, non tamen, generatim loquendo, servari solet.

2. Itaque Celebrans Hostiae peragens oblationem, debet mentem intendere offerendis etiam particulis consecrandis, quae nisi fuerint in pixide praeparatae, ponentur non super patenam sed super corporale, (quemadmodum perspicue rubrica praescribit) versus manum sinistram Celebrantis, paullo longe a loco, quo statuetur Hostia; cavebit autem, ne manipulo aut albae manica eas attingat vel radat. Quod si positae erunt intra pixidem, Celebrans admovebit eam paullum versus dexteram suam, et discooperiet; deinde post oblationem et postquam patenam sub corporale posuerit, pixidem iterum cooperiet et post Calicem vel e latere sistet, intra limites petrae sacrae et corporalis.

3. Ad consecrationem Celebrans Hostiam tantum digitis accipiet, particulas relinquens super corporali: si erunt intra pixidem antequam dicat verba *Qui pridie* etc. admovebit pixidem, ad dexteram suam, sicut in Offertorio, deteget eam, tum dicens *Qui pridie* etc. accipiet Hostiam et Missam in consecratione prosequetur. Hostiae elevationem peraget, eamque in Altari reponet ac genuflexionem iterabit. Deinde prius quam detegat calicem, cooperiet pixidem et sine alia genuflexione eam reponet quo loco prius erat; post haec deteget calicem ac Missam continuabit ad verba *Simili modo* etc.

4. Posteaquam Celebrans Calicem consummaverit, cooperiet ipsum, et Clericus interea recitabit *Confiteor*.

5. Si particulae erunt super corporali, Celebrans priusquam illas attingat, genuflexionem efficiet, ponet eas reverenter super patenam, genuflexionem iterabit, se convertet super sinistram suam versus cornu Evangelii facie ad latus Epistolae conversa, iunctisque ante pectus manibus, quin utriusque manus pollicem et indicem disiungat, dicet *Misereatur vestri*, non autem *tui*, licet unus tantum adsit communicandus; adiiciet deinde *Indulgentiam, absolutionem* etc. Crucis signum versus communicandos efficiens. Si intra pixidem particulae positae erunt, con-

sumpto Calice ut supra, et palla cooperto, genuflectet, pixidem ad se admovebit, nempe ante Calicem, eam deteget, iterabit genuflexionem, tum conversus ad populum dicet *Misereatur vestri* etc. ut superius dictum est.

6. Postquam recitaverit *Indulgentiam*, convertetur ad Altare, genuflexionem efficiet, inter indicem et medium digitum sinistrae manus accipiet patenam, seu pixidem supra nodum, et indice ac pollice dextero sumet particulam unam, clausis interea digitis reliquis eiusdem manus, elevabit eam paullum supra patenam seu pixidem, atque hoc statu se convertet ad populum, oculisque in Sacramentum defixis dicet *Ecce Agnus Dei* etc. deinde ter adiunget *Domine non sum dignus, ut intres* etc. (*a*).

7. Haec postquam dixerit, de Altari descendet e medio, non e latere, ad balaustrium veniet et Communionem fidelibus ibi adgeniculatis ministrabit, initium sumens a latere Epistolae et pergens ad cornu Evangelii, S. Particulam fidelibus porrigens Crucis signum versus eos efficiet advertens ne extra circumferentiam patenae seu pixidis ferat eamdem S. Particulam, et dicet *Corpus* ✠ *Domini nostri* etc. Praesentans autem S. Particulam, cavebit ne digitis aut Particula ipsa labia aut faciem communicandorum attingat, sed eorum linguam leviter premens extremitate Particulae et ipsam linguae fere affigens, digitos retrahet confestim. Advertet etiam ne se inclinet versus illos, neque mento ipsorum supponat pixidem aut patenam, sed hanc sustinens ante pectus, dextera fidelibus S. Particulam praesentabit, quam maxime appropinquans balaustrio tobalea instructo.

8. Fine facto Communionis admnistrandae, Celebrans ad Altare nihil dicens, redibit e medio non e latere ascendens, pixidem seu patenam deponet in Altari, ac si qua superfuerit Particula, genuflectet, deinde illam consummabit; sin nulla Par-

(*a*) Novus est ritus, quo quidam Sacerdos utitur, accipiendi nempe pixidem vel patenam simulque sinistra sustinendi purificatorium. Si ad abstergendum identidem pollicem cum indice dextero adhibendum esset purificatorium, contingere facillime posset, ut fragmenta fortasse digitis praedictis adhaerentia, potius quam purificatorio inhaerescerent, super pavimentum deciderent.

ticula superfuerit, genuflexionem omittet, sed Calice palla detecto fragmenta colliget quo loco prius erant Particulae, et intra Calicem immittet: hoc ipsum faciet de pixide, videlicet quae fragmenta in ea forte essent, ponet intra Calicem deinde purificationem accipiet et Missam ritu praescripto prosequetur (*a*).

9. Quod si Communio particulis iam consecratis et in tabernaculo seu ciborio asservatis administrabitur, Calicem, postquam sumpserit, cooperiet palla, sistens eum versus cornu Evangelii, non vero extra corporale, amovebit vel amoveri iubebit a ministro chartagloriam seu tabellam secretarum, si porticulae, tabernaculi erit applicita, tabernaculum aperiet, genuflectet, extrahet ex illo pixidem, cooperculo ipsam deteget, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum ut recitet *Misereatur* etc. omniaque superius declarata exsequetur. Peracta deinde Communione, redibit ad Altare in quo ponet pixidem, genuflctet eamque cooperiet, porticulam tabernaculi aperiet, reponet intus pixidem, genuflexionem iterabit, tabernaculum occludet, tabellam seu chartagloriam suo loco reponet vel reponi iubebit, et Sacrum, ut supra, prosequetur.

§. 2. *De Communione extra Missam.*

10. Quod ad Communionem extra Missam spectat, Sacerdos communicaturus lavabit manus, superpelliceo et stola coloris quem officium requirit, induetur (*b*). Perquam perspicua est Ritualis dispositio, quapropter non semper adhibenda erit stola

(*a*) Pixidem vino purificare non est necesse; immo si vinum in eam infundi iubebitur, possent fragmenta ipsi forte pixidi adhaerescere, et multo difficilius esset illa abducere.

(*b*) Si quis caussam requireret cur in S. Eucharistia extra Missam administranda praescribatur stola concolor officii quod celebratur, responderi posset esse hoc constitutum, ut coloris una eademque ratio esset cum reliquis paramentis quae Altare exornant. Videtur tamen, quod praeter hanc rationem, alia quoque subest magis intrinseca. Vetustis Ecclesiae seculis S. Eucharistia administrari fidelibus extra Sacrificium non solebat. Mos hic deinde invaluit apud Ecclesiam Hierosolymitanam, quo tempore sede illa potiebatur S. Cyrillus Episcopus, ut desiderio et

albi coloris, quemadmodum monet Baruffaldi in Commentariis ad Rituale Romanum. Si Sacerdos esset Canonicus sive alius quispiam Capitulo addictus, deponenda illi erit cappa vel aliud insigne, et superpelliceum cum stola sumendum. In Altari autem, in quo asservabitur SS. Sacramentum, binae accendentur candelae, paratum in medio erit corporale explicatum, clavicula tabernaculi seu ciborii, vasculum vitreum cum aqua et purificatorium ad Sacerdotis digitos purificandos, positum prope tabernaculum versus cornu Epistolae. Parata ad balaustrium pro communicandis erit tobalea, itemque in promptu erunt cyathi seu paterae vitreae cum vino et aqua pro comunicandorum purificatione, si loco illo vigebit mos huiusmodi.

11. Porro Sacerdos superpelliceo et stola, ut dictum est, indutus, capite bireto cooperto iunctisque manibus, praeeunte clerico superpelliceo induto, procedet ad sacellum in quo SS. Sacramentum erit intra tabernaculum reconditum. Clericus afferre bursam cum corporali poterit, nisi iam fuerit in Altari praeparatum. Quibusdam in ecclesiis, quae regulariter exsequi functiones sacras student, in more positum est, ut Sacerdos ipse afferat bursam cum corporali ad pectus applicitam, quae consuetudo ubi vigeat, retineri poterit, praesertim nisi minister Clericus erit.

12. Progressus ad Altare Sacerdos biretum ministro committet, atque in medio ante Altare pavimento genuflexionem efficiet; ascendet ad Altare, corporale explicabit, nisi iam expan-

petitioni satisfieret peregrinorum, qui ad visitanda sancta loca undique confluebant, et quia non semper in promptu erat qui Sacrum faceret, idcirco Panis Eucharisticus ministrari Fidelibus extra Missam ceptus est. Quocirca ad significandum veterem Ecclesiae ritum inter Missam communicandi, constitutum est a Rituali, ut Eucharistiae Sacramentum administretur cum stola quae eiusdem atque officii sit coloris. Quaecumque demum opinio sit gravium auctorum, quos magni facimus, qui affirmant posse aut debere Communio administrari cum stola albi coloris, cuum admodum pateat Ritualis dispositio, quae nullis subiici potest interpretationibus, existimamus non esse iis adhaerendum, et legem positivam nobis potius sequendam, quam privatam opinionem scriptorum ceteroquin eruditorum et insignium

sum ibi fuerit, et bursam versus cornu Evangelii, ut in Missa, ponet. Interea Clericus genibus flexis super gradu infimo in latere Epistolae recitabit *Confiteor*. Hoc tempore Sacerdos aperiet tabernaculum seu ciborium, genuflectet, tum hac tum ceteris vicibus manus Altari imponens, extrahet pixidem, quam sistet in medio corporali ac deteget, relinquens operculum in Altari versus dexteram suam, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum, absolutionem impertietur dicens *Misereatur* etc. et id totum quod superius numm. 5 et 6. descripsimus, exsequetur.

13. Communione peracta redibit ad Altare, ut superius dictum est, pixidem reponet in medio corporali, genuflexionem iterabit, pollicem et indicem, si quod fragmentum adhaesisset, super pixidem ipsam excutiet, pixidem cooperiet, pollicem et indicem non disiungens, tum digitos eosdem in vasculo praeparato purificabit et purificatorio exterget. Haec faciens recitare poterit antiphonam *O sacrum convivium* etc. post quam ℣. *Panem de Coelo* etc. *Domine, exaudi orationem meam*, et *Dominus vobiscum* cum oratione *Oremus. Deus qui nobis sub Sacramento* etc. cum conclusione longa *Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate* etc. Tempore paschali recitari poterit eadem antiphona addendo *Alleluia* ad ℣. *Panem de coelo* atque orationem *Spiritum nobis, Domine, tuae charitatis infunde, ut quos Sacramentis Paschalibus satiasti, tua facias pietate concordes. Per Christum Dominum nostrum* (a). Post orationem reponet pixidem in tabernaculo, et genuflexione iterata illud occludet. Inde iunctis manibus conversus ad populum, neque Altare deosculans, nec manus oculosve attollens aut extendens, benedictionem largietur dicens *Benedictio Dei omnipotentis* ac Crucis signum super adstantes efficiens dicet *Patris et Filii et Spiritus Sancti descendat super vos et maneat sem-*

(a) Oratio haec *Spiritum nobis, Domine* etc. recitanda est toto paschali tempore, non vero iis tantum diebus, quibus Corpus Christi praebetur fidelibus, ut praeceptum paschale adimpleant. Eodem modo monemus de recitandis ℣℣. *Domine exaudi* etc. *Dominus vobiscum* et de conclusione integra in oratione *Deus qui nobis*, ut a Rituali praescribitur.

per. Minister autem respondebit *Amen*, ut iam ad versus praecedentes, et ad orationem responderit.

14. Sacerdos convertetur iterum ad Altare, corporale complicabit, quod in bursa repositum tradet ministro, vel per se ipse referet ad sacrarium, descendet de Altari, genuflexionem in pavimento efficiet, caput bireto operiet ac praeeunte clerico seu ministro redibit in sacrarium, ibique stolam et superpelliceum demittet.

15. Hanc eamdem methodum Celebrans sequetur, si ante vel post Missam vestibus sacerdotalibus indutus S. Eucharistiam erit fidelibus administraturus.

Pro Communione in Missis defunctorum subiicimus sequens

SACRAE RITUUM CONGREGATIONIS

DECRETUM

Eñi ac Rñi Patres sacris tuendis ritibus praepositi decreverunt « posse in Missis defunctorum, cum paramentis nigris, sacram Communionem fidelibus ministrari, etiam ex particulis praeconsecratis, extrahendo pyxidem a tabernaculo. Posse item in paramentis nigris ministrari Communionem, immediate post Missam defunctorum: data autem rationabili causa, immediate quoque ante eamdem Missam: in utroque tamen casu omittendam esse benedictionem. Missas vero defunctorum celebrandas esse omnino in paramentis nigris; adeo ut violacea adhiberi nequeant, nisi in casu quo die 2 Novembris sanctissimae Eucharistiae Sacramentum publicae fidelium adorationi sit expositum pro solemni oratione quadraginta horarum, prout cautum est in decreto S. Rit. Cong. diei 16 Septembris 1801. » *Et ita decreverunt ac ubique locorum, si Sanctissimo Domino nostro placuerit, servari mandaverunt die* 27 *Iunii 1868.*

Facta autem per me Secretarium SS. D. N. Pio PP. IX. relatione, Sanctitas Sua Decretum S. Congregationis approbavit et confirmavit die 23 Iulii anni eiusdem.

C. Ep. Port. et S. Rufinae Card. Patrizi S. R. C. Praef.

L. ✠ *S.*

Dominicus Bartolini S. R. C. Secretarius.

DEFECTUUM QUI FREQUENTIUS IN MISSAE CELEBRATIONE ADMITTI SOLENT DEMONSTRATIO.

CAPUT XXV.

1. Ut maioris emolumenti fiant documenta, quae pro celebratione Missae tradidimus, defectus seu menda quae praecipue in re divina conficienda incidere solent, enumerare invat, quibus ante oculos ordinatim propositis, ea quae superius descripta sunt, in mentem revocari facile poterunt.

2. Nisi qua iusta caussa adsit, Matutinum saltem et Laudes non recitasse ante Missam, defectus est.

3. Item convenientem praeparationem in Ecclesia et in sacrario, bono etiam aliorum exemplo, non praemittere, praesertim si in sacrario adsint laici homines, in quibus admiratio gigni possit.

4. Post praeparationem commorari in sacrario tempus terendo sermonibus futilibus, loquendo de nugis aut novitatibus, multo autem magis alios obtrectando praecipue hiemis tempore circa focum.

5. Lavare manus antequam Missam in Missali reperiat, aut postquam Calicem disposuerit, vel etiam postquam se paraverit.

6. Non praeparare Calicem per seipsum, aut saltem, si iam in promptu esset, non inspicere an regulariter praeparatus sit.

7. Ponere corporale extra bursam vel super aut infra ipsam ac tali modo ad Altare afferre illud et referre in sacrarium.

8. Loqui cum aliis dum sacra paramenta induet sibi.

9. Se paramentis induere capite cooperto, Calici vel Missali imponere linteolum, biretum, pileolum, conspicilla.

10. Inclinationem facere priusquam sibi imponat amictum, aut se Crucis signo munire cum amictu ipso.

11. Sinistram sibi albae manicam primo induere, deinde

dexteram; partem dexteram amictus et stolae non superimponere sinistrae; adiicere *Amen* ad unamquamque orationem statutam pro paramentis, quum ad ultimam tantum id praescribatur.

12. Linteolum coloratum et sordidum cingulo alligare, idque adeo negligenter ut extra planetam appareat.

13. Manipulum ad cubitum apponere; stolam deiicere per humeros, non eam aptare circa collum, vel ita aptare ut Crux quae est in medio, prodeat e planeta.

14. Albam aut planetam osculari.

15. Nescire orationes secretas, quae in Missa sunt memoriter recitandae.

16. Vagari in sacrario quum paramentis indutus sit tam ante, quam post Missam.

17. Reverentiam efficere ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii biretum manu gestando; biretum ipsum capiti detrahere quum genuflectendum sit ante SS. Sacramentum in tabernaculo reconditum, vel quum reverentia facienda sit ad Altare maximum transeundo ante ipsum.

18. Calicem ferre nimium sublime ferme ad oris altitudinem, aut nimium demissum et non ad pectus, vel eum sustinere sinistra tantum, non superimposita dextera. Ire aut redire ab Altari citato gradu, oculis sublimibus.

19. Post genuflexionem ad Altare, in quo adsit SS. Sacramentum, reverentiam quoque ad Crucem adiicere.

20. Sinistra manu applicare bursam ad candelabrorum gradum; iubere aut permittere ministro ut Missale aperiat et occludat: corporale super mensa non totum explicare, sed unam vel plures partes plicatas relinquere.

21. Morari in medio Altari intuendo Crucem aut orando priusquam de gradibus in planum descendat ad Missam exordiendam.

22. Tergum ad Crucem vertere, eo quod pigeat paullum recedere versus cornu Evangelii, in descendendo tum in principio Missae tum in fine.

23. Non servare debitam gravitatem, tergere oculos, scalpere aures, nasum, capillos aptare atque his similia.

24. Missam incipere antequam sint accensae candelae, aut sinere ut extinguantur antequam perlectum sit Evangelium ultimum.

25. Quum manus iungendae erunt, non extendere et coniungere digitos, nec pollicem dexterum sinistro superimponere in modum Crucis.

26. Se signare signo Crucis extra seipsum aut dimidiato et imperfecto.

27. Negligere inclinationum qualitatem *profundam, mediocrem* et *simplicem* et alteram pro altera exsequi.

28. Non pati ut minister responsiones suas ex toto compleat, neque eum opportuno tempore de inconsiderantiis et mendis admonere.

29. Addere particulam *et* in repetenda anthiphona *Introibo* post psalmum *Iudica, me Deus.*

30. Pectus ad *Confiteor* percutere cum strepitu et vehementer; se vertere ad ministrum in dicendis verbis *vobis fratres* et *vos fratres*; respondere *Amen* postquam ille recitaverit *Confiteor;* addere verbum *omnibus* vel *omnium* in precibus *Misereatur* et *Indulgentiam*, aut dicere in hac *peccatorum vestrorum* pro *nostrorum.*

31. Ad orationem *aufer a nobis* non inclinari tempore praescripto, aut post osculatum Altare inclinationem facere priusquam perveniat ad librum.

32. Exsequi caeremonias ante aut post tempus assignatum.

33. Legere aut recitare nimium festinanter et verba etiam per syncopem contrahere; alta voce proferre quod secreto dicendum est et vicissim.

34. Simulare Altare osculari, nec reipsa osculari, vel osculari e latere, non vero in medio, aut osculandi gratia contorquere membra vel caput.

35. Incipere *Kyrie eleison* priusquam se sistat in medio Altaris, et praescriptas inclinationes omittere.

36. Convertere se ad populum dum dicit *Dominus vobiscum* manibus disiunctis, intuendo adstantes, non depositis conspicillis.

37. Dicere *Oremus* antequam veniat ad Missale, duplicare literam *O* ita ut pro *Oremus* dicat fere *Ooremus*. Intueri Crucem dicendo *Oremus*.

38. Recitare orationes non iunctis aut non apertis ante pectus manibus, aut uti ad legendum parvo conspicillo, quo in casu manus non possent esse apertae.

39. Oculos ad Crucem aut in coelum non intendere quum a rubrica praescribitur, contra autem attollere quum non praescribitur.

40. Ad *Munda cor meum* dicere *Iube Domne* pro *Iube Domine, benedicere*, aut osculari Altare post hanc precationem.

41. Manibus insistere Altari ad *Munda cor meum*, ad *Sanctus*, ad *Agnus Dei*.

42. Incipiendo Evangelium manum sinistram non imponere Missali, ut Crucis signum super textum signet, nec, quum se pollice signabit, manum eamdem infra pectus ponere, nec digitos tenere extensos.

43. Inclinationem facere versus Crucem in legendo Evangelio, aut genuflectere Crucem non librum versus, quum genuflexio praescripta sit.

44. Ad ℣. *Et incarnatus* genuflectere utroque genu, vel morari in genuflexione, aut caput etiam inclinare.

45. Inchoare Crucis signum prius quam verba *Et vitam venturi seculi*.

46. Detegere Calicem dum recitatur *Credo* aut quum legitur ℣. Offertorii.

47. Recitare eumdem versum extensis manibus.

48. Dum Hostiae fiet oblatio intueri Crucem, aut tres digitos inferiores sub patena non extendere.

49. Detecto Calice, velum post ipsum utcumque implicare.

50. Calicem tergere violenter, aut dum e medio Altari transibit in cornu Epistolae: incipere orationem *Deus qui humanae substantiae* dum vinum in Calicem infundet, aut prius quam ampullam vini deponat.

51. Patenam cum Hostia vel Calicem in offertorio nimis elevare, aut utrumque demisse nimis sustinere.

52. Inclinare caput proferendo nomen Iesu et Mariae in oratione *Suscipe Sancta Trinitas,* itemque in reliquis ante Communionem orationibus.

53. Crucis signa super Hostiam et Calicem efficere aut flectendo digitos in ducendis lineis ad illa efficienda, aut manu fere clausa, vel eadem efficiendo saltuatim.

54. Elata voce dicere *Orate fratres,* aut non secreto dicere *ut meum* etc. aut subsistere contra populum praedicta verba proferendi gratia; respondere *Amen,* aut continuare secreta priusquam responsio *Suscipiat* a ministro compleatur.

55. Ad *Sursum corda* clausas attollere manus aut palmis non ad invicem sed ad Altare conversis.

56. Inclinare caput ad *ubique gratias agere* aut ad verba *per Christum Dominum nostrum* in praefatione, vel alio etiam loco praeterquam post *Memento* defunctorum.

57. Pectus percutere dicendo *Sanctus* aut non mediocri voce dicere ipsum; recitare voce intelligibili totum Canonem aut aliquot eius partes, quum omnia secreto dicenda sint, sive illum memoriter recitare.

58. Non iungere manus priusquam signa Crucis faciat, aut suspensam tenere sinistram, dum dextera actionem aliquam exsequitur.

59. Digitos saliva conspergere ad evolvenda Missalis folia.

60. Immorari nimis in *Memento,* vel nimia brevitate conficere, aut alta voce proferre *Memento Domine* etc.

61. Pollices supponere palmis manuum dicendo *Hanc igitur oblationem* etc.

62. Abstergere digitos, antequam accipiat Hostiam, non extremo sed medio corporali prope Hostiam.

63. Imponere brachium sinistrum Altari sustinendo Hostiam ante Consecrationem ad verba *benedixit, fregit* etc.

64. Insistere et incurvari indecenter super Altare proferendi caussa Consecrationis verba.

65. Proferendo verba Consecrationis gesticulari capite aut contorquere corpus; non proferre illa secreto, eadem verba repetere, dicere sufflando, aut pedem dexterum suspensum tenere ut statim possit genuflecti.

66. Non removere de Altari cubitos nec ferre manuum articulos versus frontem Altaris post consecrationem, ut commodius genuflectatur.

67. Post elevationem Hostiae detegere Calicem, postea genuflectere.

68. Accipere Calicem ad verba *Accipiens et hunc praeclarum Calicem* manu dextera tantum, os et nasum Calici imponere, aut inclinare eum ad se vel Altari applicatum tenere.

69. In elevatione non sequi oculis Hostiam et Calicem, aut elevare et demittere nimis festinanter, aut plus aequo sustinere sublime in conspectum adstantium, aut nimis attollere extensis monstruose brachiis, aut tam parum attollere ut conspici non possint, aut elevando super caput ponere, aut Calicem osculari.

70. Verba *Haec quotiescumque* etc. tempore elevationis dicere, non post Consecrationis verba dum genuflectitur.

71. Non genuflectere usque in terram, vel genuflectere inconcinne et properanter.

72. Non tenere pollices et indices iunctos a consecratione usque ad purificationem, aut Hostiam tangere digitis inferioribus, aut digitos istos non extendere quum Hostiam accipiet.

73. Ponere manus iunctas super Altare omnino intra corporale post consecrationem non sequendo praescriptiones a rubrica expressas una in perpetuum vice sine ulla distinctione aut limitatione.

74. Pausam facere in commemoratione defunctorum antequam dicatur *qui nos praecesserunt* etc. aut alta voce dicere *Memento etiam, Domine,* aut reliquas *Ipsis, Domine* etc.

75. Pectus non digitis tribus inferioribus percutere, et reliquis iunctis tangere casulam ad *Nobis quoque peccatoribus*, ad *Agnus Dei*, ad *Domine non sum dignus*.

76. Inclinare caput dicendo *Nobis quoque peccatoribus*, aut alta voce dicere etiam *famulis tuis* cum suspirio, vel dicere *Amen* ante *Per quem haec omnia* etc.

77. Caput etiam inclinare ad *Praeceptis salutaribus*, aut recitare illa apertis manibus, aut oculos non defigere in Sacramentum quum recitabitur *Pater noster*. aut patenam de cor-

porali deducere eamque abstergere prius quam minister responderit *Amen*, aut non abstergere manu tantum dextera, sed adiuncta etiam sinistra.

78. Non applicare sinistram infra pectus quum signo Crucis se muniat.

79. Osculari patenam in parte inferiori aut in margine, vel abstergere super planetam aut in alia parte postquam illam osculatus sit.

80. Purificare digitos fragmentis terendo unum post alterum in labro Calicis.

81. Se vertere ad alterutram partem dicendo ***Domine, non sum dignus***, aut brachium sinistrum imponere Altari.

82. Crucis signum Hostia efficere extra limites patenae et frontis suae in Communionis actu, aut expuere dum sumpturus est, vel etiam osculari S. Hostiam antequam sumat.

83. Nimia vel modica diligentia peccare in colligendis fragmentis, et collectis intra Calicem iniiciendis.

84. Sumere Calicem strependo labiis, aut oculis sublatis, aut sensim et similia.

85. Pallam patenae imponere antequam transeat in cornu Epistolae ad accipiendam ablutionem, aut eam purificatorio abstergere.

86. Accipiendo purificationem ponere Calicem super Altare aut extra Altare illum ministro porrigere nulla cogente necessitate.

87. Extergere labia aut os digitis iam ablutis vino et aqua antequam purificatorio extergantur.

88. Corporale complicare elato in altum Calice, bursam ponere non versa ante pectus apertura eius, et relinquere velum ex parte anteriori sublatum.

89. Sinere ut minister, quamquam clericus, multo peius si laicus sit, Calicem cooperiat et accommodet.

90. Missale non claudere, ut praescribitur, et conclusionem ultimae orationis absolvere veniendo ad medium Altare.

91. Se inclinare ad populum dicendo *Ite Missa est*, aut dicendo *Benedicamus Domino* se inclinare ad Altare aut convertere ad populum.

92. In discessu de Altari accipere biretum antequam reverentiam vel genuflexionem efficiat, aut illud sibi de capite detrahere priusquam reverentiam fecerit ad Crucem vel imaginem praecipuam sacrarii.

93. Paramenta acervatim deponere in exuendo se, non osculari stolam, manipulum, amictum, aut sibi albam detrahere ex adverso.

94. Sermones conserere et confabulari in sacrario, aut ex illo et Ecclesia discedere quin tempus conveniens intercesserit pro debita gratiarum actione.

95. Quod ad defectus spectat in rubricis generalibus pluribus capitibus notatos, quum de rebus agatur, quas omnis Sacerdos novisse et probe scire tenetur, quasque potest unusquisque in Missali legere et perpendere, potiusquam eadem capita retractemus, in totum silentio praeterire operae pretium visum est.

INDEX.

				Errata.	Corrige.
Pag.	24	lin.	19	cantatum	cantum
»	28	»	2	psalmi	cantici
»	30	»	14	discendente	discedente
»	36	»	25	Indipsum	Idipsum
»	37	»	21	discendendo	discedendo
»	46	»	22	ascendant	ascendat
»	50	»	31	Discendes	Discedens
»	51	»	10	discendens	discedens
»	70	»	21	circulus	circulos
»	73	»	17	Presbyterum	Presbyterorum
»	75	»	18	habito	habitu
»	85	»	9	praecedent	praecedet
»	99	»	28	discendentes	discedentes
»	121	»	1	Dement	Sument
»	126	»	8	repetionis	repetitionis
»	131	»	5	Episcopum	Episcoporum
»	153	»	ult	per	super
»	183	»	30	dependet	dependent
»	218	»	20	abscendens	abscedens
»	251	»	13	repetionem	repetitionem
»	294	»	5	ASSISTENTI	ASSISTENTIUM

CON APPROVAZIONE DELL'AUTORITÀ ECCLESIASTICA.

MANUALE
SACRARUM CAEREMONIARUM
IN LIBROS OCTO DIGESTUM

A

PIO MARTINUCCI

PRAELATO DOMESTICO, PROTONOTARIO APOSTOLICO,
S. CONGR. CAEREMONIALIS SECRETARIO,
BIBLIOTHECAE VATICANAE ET PONTIFICIIS CAEREMONIIS
PRAEFECTO.

EDITIO ALTERA EMENDATA ET AUCTIOR.

LIBER SECUNDUS

VOLUMEN II.

ROMÆ
EX TYPOGRAPHIA LUDOVICI CECCHINI
1879.

SACRARUM CAEREMONIARUM
MANUALE

PRO SACRIS FUNCTIONIBUS ORDINARIIS PER TOTUM ANNI CIRCULUM CELEBRANDIS.

LIBER II.

DE OFFICIO SINE CANTU IN DIEBUS FERIALIBUS

CAPUT I. (*a*)

1. In medio choro praeparabitur pro lectionibus legile, super quo situm erit Breviarium formae grandioris et Martyrologium.

2. Quarta vel dimidia horae parte ante horam incipiendi officii praestitutam, signum dabitur sono unius aut plurium campanarum secundum qualitatem festi et consuetudinem cuiusque ecclesiae.

(*a*) Ritus, quem hic describimus, potest documento esse illis ecclesiis, in quibus nondum esset alia praestituta methodus recitandi Officii divini in diebus ferialibus. Caeremoniale Episcoporum iubet servari usus et consuetudines laudabiles uniuscuiusque ecclesiae, eaque de caussa nullam videtur ad officium peragendum statuisse normam. Si commendabilis usuum et consuetudinum ratio sit, licebit cuicumque ecclesiae suis libere uti: verum si quid forte erit, quod corrigendum seu reformandum, vel saltem examinandum videatur, viderit Episcopus Ordinarius, sua ipse utens auctoritate ac tribunalibus competentibus. Id notare voluimus, ne quis existimet nos nobis arrogare ius imponendi leges unicuique, praesertim ecclesiis cathedralibus et collegiatis.

Ritum pro officio feriali describere capite praesenti supersedemus. Ex multiplici enim officiorum de ritu duplici concessione, potest officium feriale pene dici antiquatum. In perpaucis quae supersunt adhuc feriis, poterit facile dirigi officium ex normis pro officiis de ritu duplici aut semiduplici praestitutis.

3. Quicumque in choro adfuturus erit, ecclesiam ingressus se aqua benedicta signabit, brevi orabit ante SS. Sacramentum, perget inde ad sacrarium et vestem choralem induet sibi.

4. Quum tempus praestitutum aderit, facta a chori praefecto licentia, cerei Altaris maioris vel illius in quo peragetur officium ab acolytho accendentur; deinde signum proficiscendi ad chorum sacrarii campanula nunciabit.

5. Cappellani duo, reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam sacrarii facta, praeibunt ceteris omnibus. Procedet post ipsos dignior inter clerum, cuius dexteris adstabit ebdomadarius, quos reliqui deinde omnes bini subsequentur. Quod si praefectus chori ebdomadarii quoque officio fungatur, ad sinistram eius addetur Canonicus antiquior. At si ebdomadarius non sit Canonicus sed ex ordine Beneficiariorum aut Mansionarius, incedet cum Beneficiariis aut Mansionariis locum sibi sumens vel primum inter eos, vel qui ad ipsum spectat ex antiquitate, iuxta mores et leges uniuscuiusque Capituli.

6. Qui duo Cappellani Capitulum seu Clerum praecedunt, progressi ante Altare maius seu chori, genuflexionem exsequentur, sibique mutua facta reverentia, suum locum adibunt; idipsum fiet a chori praefecto et a reliquis, reverentiam vel genuflexionem efficiendo, iuxta gradum ad quem spectant; animadvertent autem ne genua in suo stallo ante submittant quam locum quisque suum universi occupaverint.

7. Tunc adgeniculabitur praefectus chori cumque eo reliqui omnes, orationemque *Aperi, Domine, os nostrum* etc. recitabunt.

8. Hac oratione completa consurgent omnes ac brevissimo temporis spatio considebunt; assurgente autem chori praefecto, ceteri omnes consurgent, et secreto recitabunt *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo*.

9. Ebdomadarius inclinabitur ad chori praefectum, deinde Crucis signo in labris se pollice muniens, dicet *Domine labia mea* etc. Si ebdomadarius esset ipse chori praefectus, antequam intonet praedictum versiculum, se officii caussa ad digniorem inclinabit. Post haec signans sese prosequetur versiculum alte-

rum *Deus in adiutorium* etc. Ad ℣. *Gloria Patri*, caput ad Altare inclinabunt universi.

10. Interea dum recitabitur *Sicut erat*, qui postremi duo sedebunt in choro, seu Cappellani, sive quis alius ad quem id ex usu aut lege attinet, salutatione facta illi qui proxime sedet, deinde utrique Cleri parti, procedent in medium chorum, ubi mutua sibi facta reverentia, tum genuflexione ad Altare, invitatorium incipient e psalmo *Venite exultemus* etc., ut in Breviario. Ad verba *Venite adoremus* totus chorus genuflectet, non exceptis ipsis Cappellanis, qui in medio choro, ut paulo ante dictum est, invitatorium recitabunt (*a*).

11. Completo psalmo cum invitatorio, qui duo in medio choro recitaverint, simul ac invitatorium repetiverint post *Sicut erat*, genuflexione ad Crucem et reliquis, ut superius traditum est, peractis, ad sua loca redibunt.

12. Ebdomadarius intonabit hymnum, et duobus primis primae strophae versibus ab eo recitatis, ceteri omnes qui ex eadem atque ipse parte sunt, prosequentur simul cum eo reliquam strophem. Altera autem recitabitur, a parte opposita, et sic deinceps alternatim; quod etiam in psalmis servabitur. In conclusione hymni quum SS. Trinitas invocatur, caput omnes Altare versus demittent.

13. Hymno peracto, qui duo Cappellani seu Beneficiarii (ex more, quemadmodum paullo ante notatum est) ultimi sunt ex parte ebdomadario adversa, incipiunt et continuant primam antiphonam quae, si admodum exiguus Cappellanorum numerus esset, poterit etiam ab uno recitari.

14. Prima antiphona recitata, Cappellanus ultimus ex ebdomadarii parte, primi nocturni psalmum primum usque ad asteriscum inchoabit, tum reliqui omnes simul ex eadem parte, prosequentur, totusque chorus sedebit.

15. Quicumque recitabit antiphonas aut psalmos inchoabit, animadvertat ut haec faciens stet pedibus semper.

16. Primo psalmo absoluto, qui Cappellanus in semiduplicibus intonaverit, vel in duplicibus integram recitaverit anti-

(*a*) Caerem. Episc. lib. 2 cap. 5 num. 2. et cap. 6 num. 8.

phonam primam, assurget ac repetet eamdem. Duo illi Cappellani, sive etiam unus ille, qui ex eadem ebdomadarii parte psalmum intonavit, secundam recitabit antiphonam, quique ex altera parte recitavit antiphonam primam, psalmum secundum exordietur; idque deinceps semper praestabitur.

17. Dum tertia primi nocturni antiphona repetetur, duo penultimi Cappellani, vel Beneficiarii, qui sunt ex ebdomadarii parte, procedent in medium chorum ad versiculum recitandum. Hoc etiam facient in tertio nocturno, siquidem in secundo nocturno, iuxta regulam traditam, procedere illuc debent qui sunt ex parte ebdomadario adversa.

18. Versiculum recitabunt in medio, postea redibunt ad locum suum. Si alter illorum remanere debebit lectiones recitandi gratia, alter qui discedet, genuflexionem Cruci et inclinationem faciet socio, qui simili salutatione illi respondebit et ad locum suum remigrabit. Lector esse deberet alius ac qui recitant versiculum.

19. Ad versiculum totus chorus respondebit ad eumdem et postea consurget.

20. Ebdomadarius adiiciet *Pater noster*, tum absolutionem et benedictionem, ut in Breviario.

21. Lector iunctis ante pectus manibus benedictionem petet, versus ebdomadarium inclinatus, quo statu permanebit donec ille benedictionem recitaverit.

22. Sub finem lectionis, duo Cappellani, quorum officium est recitare antiphonas et intonare psalmos, procedent in medium ad responsorium post lectionem recitandum. Attendant ut ibi praesto sint quo tempore lector dicit *Tu autem Domine* etc. ut addantur illi in genuflexione ad Crucem peragenda.

23. Responsoria, ut sunt in Breviario, recitabuntur in medio choro a praedictis Cappellanis seu Beneficiariis, quibus in responsorio dicendo respondebit lector.

24. Post primum responsorium redibunt ad locum suum, lector autem methodo iam tradita, secundam recitabit lectionem, ac deinde alterum responsorium, eodemque modo tertiam lectionem cum tertio responsorio.

25. Absoluto responsorio tertio, lector una cum Cappellanis qui responsorium recitaverint, genuflectent pari tempore ad Crucem et ad locum suum revertentur. Tum prima antiphona secundi nocturni recitabitur ab ultimo, sive ultimis Cappellanis, qui ex parte ebdomadarii sunt; post quam intonabitur psalmus, ut superius docuimus. Sin Cappellani tam pauci numero sint, ut desit qui incipiat aut recitet antiphonam, tunc alter ex illis qui recitaverint responsorium non abscedens e medio choro adiiciet antiphonam ex parte sua, deinde redibit sessum.

26. Ad primam lectionem tertii nocturni, totus chorus stabit quum legetur textus Evangelii usque ad verba *Et reliqua*. Idipsum servabitur ad tertiam lectionem eiusdem nocturni, quum legenda erit altera homilia vel pro Dominica vel pro feria aut vigilia.

27. Qui responsoria in medio choro recitare debebunt, quibus diebus dicetur *Te Deum*, nequaquam procedent illuc ad tertiam lectionem tertii nocturni, sed tunc tantum quum nonum responsorium erit recitandum.

28. Nona lectione perlecta, consurget omnis chorus; ebdomadarius autem intonabit hymnum *Te Deum*, qui continuabitur eadem ratione ac psalmi.

29. Absoluto hymno Ambrosiano, ebdomadarius se signans intonabit *Deus in adiutorum*, ut in principio.

30. Prima antiphona indicabitur vel ex toto recitabitur a Cappellanis seu Cappellano qui erit in parte opposita ebdomadario; primus autem psalmus intonabitur a Cappellanis seu Cappellano qui erit ex eadem ebdomadarii parte; atque ita continuabitur deinceps relate ad alias antiphonas aliosque psalmos, et stabit qui recitat antiphonas vel intonat psalmos, ut superius notatum est.

31. Ad verba *Benedicamus Patrem* etc. in cantico *Benedicite* universi caput detegent et inclinabunt.

32. Repetita quinta antiphona, omnes consurgent, et ebdomadarius leget capitulum, atque intonabit hymnum ad duos usque versiculos, ut supra.

33. Sub exitum hymni duo penultimi Cappellani ex ebdomadarii parte venient in medium ad recitandum versiculum, cui respondebit chorus.

34. Qui Cappellanus erit in parte ebdomadario opposita intonabit seu recitabit totam antiphonam cantici *Benedictus*, et canticum ipsum intonabitur a Cappellano qui ebdomadarii ex parte est. Huius autem cantici initio se omnes signabunt. Post canticum repetetur antiphona ab eo qui eam indicavit seu recitavit, stantibus semper universis.

35. Antiphona repetita, ebdomadarius dicet *Dominus vobiscum*, *Oremus*, caput ad Crucem inclinans, et orationem. Si et aliae fiant commemorationes, qui Cappellanus dixit antiphonam ad *Benedictus*, reliquas adiiciet antiphonas; Cappellani autem qui recitaverint versiculum prodibunt in medium ad dicendum versiculum de commemoratione, ac si plures essent versiculi remanebunt ibi donec ultimae commemorationis versiculum recitaverint. Ebdomadarius dicet orationes pro commemorationibus.

36. Post orationes seu commemorationes ebdomadarius iterabit *Dominus vobiscum*, postea *Benedicamus Domino*. Versus autem *Fidelium animae* etc. recitabitur ab ebdomadario vel a praefecto chori, qua in re servabitur usus seu consuetudo locorum.

37. Laudibus expletis, si ebdomadarius canturus sit Missam, de choro discedet simul cum aliis duobus Canonicis aut Beneficiariis, ad quos attinebit ad Altare ministrare, ac facta in medio choro genuflexione, vel reverentia ad Crucem altaris et ad chorum, redibunt in sacrarium ad sacra paramenta sibi induenda.

38. Qui proximus omnium ebdomadario est, succedet in eius officium, ideoque *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo* secreto recitabitur. Ebdomadarius intonabit *Deus in adiutorium*, ut supra, deinde hymnum qua methodo superius traditum est.

39. Antiphona indicabitur a Cappellano, qui sedebit in parte ebdomadario opposita, psalmus autem incipietur a Cappellano qui ex parte ebdomadarii sit. Item psalmus *Deus in nomine tuo* intonabitur a Cappellano, qui est ex ebdomadarii parte, ac

totus chorus considebit. Reliquos psalmos intonabit Cappellanus qui ex illa chori parte est, cui contigerit recitare *Gloria Patri*. Absolutis psalmis, qui Cappellanus intonavit antiphonam, recitabit illam ex toto, chorus, recitata antiphona, consurget.

40. Ebdomadarius recitabit Capitulum, eodemque tempore duo penultimi aut ultimi Cappellani qui matutini responsoria recitaverint, procedent in medium chorum ad responsorium dicendum, in quo totus chorus respondebit. Post responsorium recitabunt versiculum ad quem respondebit chorus, ac deinde uterque redibit ad locum suum. Ebdomadarius subiunget orationem quemadmodum est in Breviario.

41. Quod si officium sit semiduplex ac dicendae sint preces recitabuntur illae demissiori voce ab ebdomadario, qui se signabit ad ℣. *Adiutorium*, et inclinatus recitabit *Confiteor*, se ad chorum convertens quum dicet *Vobis fratres* et *Vos fratres* et permanebit inclinatus usquedum respondeatur *Misereatur tui*, quod a choro recitabitur cum aliquantula ad ebdomadarium inclinatione. Post haec chorus dicet *Confiteor* inclinatus, animadvertens ut ad illa verba *Tibi pater* et *Te pater* se convertat ad ebdomadarium et perstet inclinatus stare dum *Misereatur vestri* recitabit ebdomadarius paullum caput vertens ad chorum ipsum. Ad *Indulgentiam* omnes erigent sese et Crucis signo munient. Ebdomadarius prosequetur reliquos versus et ad *Dominus vobiscum* ante orationem recipiet eumdem vocis sonum quo Capitulum ab initio recitavit.

42. Sub finem orationis, sint aut non sint preces, lector Martyrologii prodibit in medium chorum et Martyrologium leget, cuius ad lectionem considebunt omnes; in fine respondebitur *Deo gratias*, et consurgent universi; lector autem Martyrologii ad locum suum revertetur.

43. Continuabit ebdomadarius recitare versus *Pretiosa* etc. *Sancta Maria* etc. demissiori voce et ad *Deus in adiutorium* nemo signabit se. Oratio *Dirigere* etc. dicetur voce elatiori ab ebdomadario, et sub ipsius fine lector Martyrologii redibit in medium ad recitandam lectiunculam, eodem ritu ac superius innutum est in lectionibus matutini.

44. Superior si aderit, secus ebdomadarius adiiciet ℣. *Adiutorium* etc. *Benedicite* et chorus respondebit *Deus*, ac dicente Superiore *Dominus nos benedicat*, omnes se signabunt.

45. Completa hora Prima, secreto dicetur *Pater noster* et *Ave Maria*; tum ebdomadarius se signans incipiet *Deus in adiutorium*, ut supra relatum est.

46. Deinde idem ebdomadarius inchoabit hymnum, duos recitans primos versus et continuabitur strophe a parte ipsius.

47. Antiphona indicabitur a Cappellano, qui erit ex parte ebdomadario opposita. Psalmus primus incipietur a Cappellano qui ex parte stabit ebdomadarii, et chorus omnis considebit. Reliquos psalmos inchoabit Cappellanus illius partis ubi recitatum fuerit *Gloria Patri* psalmi antecedentis.

48. Expletis psalmis, Cappellanus qui indicavit, recitabit antiphonam, quumque chorus consurrexerit, ebdomadarius capitulum recitabit, quo tempore duo penultimi Cappellani procedent in medium chorum, ac finito capitulo recitabunt responsorium breve et versum, ad quae respondebit chorus, iique ad locum suum redibunt.

49. Ebdomadarius subiunget *Dominus vobiscum, Oremus* et orationem, repetet *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Domino*. Superior autem, eoque absente, ebdomadarius dicet ℣. *Fidelium animae* etc.

50. In hora canonica, post quam immediate celebrabitur Sacrum, omittetur ℣. *Fidelium animae* etc.

51. Haec eadem methodus servabitur in reliquis horis Sexta et Nona; quumque e choro discedendum erit, post ℣. *Fidelium* recitato *Pater noster* secreto ex toto, ebdomadarius dicet *Dominus det nobis* etc. chorus genua submittet, vel stabit iuxta rubricas Breviarii, et ebdomadarius incipiet antiphonam de Beata Virgine, quam totus simul chorus prosequetur. Ebdomadarius subiunget versum antiphonae respondentem, ac si erat adgeniculatus, assurgens recitabit orationem, post quam complebit officium cum ℣ *Divinum auxilium* etc.

52. Consurget chorus, atque eodem ordine quo diximus initio, ad sacrarium redibitur.

53. Ad vesperas quum accedendum sit ad Altare, servabitur quod traditum fuit pro matutino.

54. Quum in chorum ventum erit, genibus flexis recitabitur ab omnibus oratio *Aperi Domine* etc.

55. Post orationem consurgent omnes et aliquantisper considebunt; assurgente autem chori praefecto, consurgent reliqui omnes ac recitabunt *Pater noster* et *Ave Maria.*

56. Ebdomadarius inclinationem faciet ad chori praefectum, seque signans dicet *Deus in adiutorium* etc.

57. Prima antiphona indicabitur, vel recitabitur ex toto, prout postulat officii ritus, a Cappellanis seu Cappellano qui ex parte erit ebdomadario opposita; primum autem psalmum Cappellani qui ex parte ebdomadarii sunt, incipient, tum chorus considebit.

58. Antiphonam primam repetet Cappellanus ille, qui ex parte ebdomadario opposita erit; secundam indicabit vel recitabit Cappellanus ex parte ebdomadarii, ac secundus psalmus intonabitur a Cappellano qui erit ex parte ebdomadario opposita, atque ita deinceps alternatim dicentur antiphonae et psalmi reliqui. In psalmo *Laudate pueri* etc. detegetur et inclinabitur caput ad illa verba *Sit nomen Domini benedictum.*

59. Absoluto quinto psalmo cum quinta antiphona, chorus consurget, et ebdomadarius recitabit capitulum; deinde hymnum incipiet ad duos usque primos versus, prosequentibus primam strophem illis qui ex parte eius erunt.

60. Ad finem hymni duo ex penultimis Cappellanis procedent in medium et recitabunt versum, ad quem respondebit chorus.

61. Antiphona ad canticum *Magnificat* incipietur vel recitabitur ex toto a Cappellano qui erit e latere ebdomadario opposito, et *Magnificat* intonabitur a Cappellano, qui erit ex parte ebdomadarii, omnesque initio huius cantici se signabunt.

62. Repetita antiphona a Cappellano, qui eam recitavit, ebdomadarius adiiciet *Dominus vobiscum* et orationem; ac si et aliae fient commemorationes, adhibebitur methodus eadem, quae in laudibus. Ebdomadarius subiunget *Dominus vobiscum* et

Benedicamus Domino. Vesperarum fiet finis a chori praefecto dicente ℣. *Fidelium animae* etc. vel ab ebdomadario, iuxta cuiusque ecclesiae usum. Nisi completorium sequatur, dicetur antiphona de Beata Virgine, ut in fine horarum minorum praescriptum fuit.

63. Quod si immediate sequetur completorium, qui ultimus in choro sedet, in medium prodibit, ac debitis factis reverentiis, inclinatus versus ebdomadarium, benedictionem petet dicens *Iube Domne* etc. Ebdomadarius respondebit *Noctem quietam* etc. atque ille recitabit brevem lectionem *Fratres, sobrii* etc. Ad illa autem verba *Tu autem Domine* etc. genuflexione peracta, ad locum suum debitas exsequens reverentias revertetur.

64. Ebdomadarius dicet ℣. *Adiutorium* etc. voce demissiori; atque omnes de choro se signabunt. *Pater noster* secreto in totum recitabitur, et ebdomadarius dicet confessionem, ad quam respondebit chorus, ut in hora Prima.

65. ℣. *Converte* intonabitur ab ebdomadario voce elatiori, et chorus universus se pollice dextero in pectore signabit. Ebdomadarius signans se subiunget alterum versum *Deus in adiutorium* etc. Idem ebdomadarius intonabit antiphonam *Miserere* vel *Alleluia* tempore paschali. Psalmus intonabitur a Cappellano qui ex parte ebdomadarii est, reliqui a Cappellano altero qui erit ex parte illa qua recitatum fuit *Gloria Patri* psalmi antecedentis. Antiphona repetetur a Cappellano qui est ex parte adversa ebdomadario.

66. Consurget chorus atque ebdomadarius incipiet hymnum *Te lucis* etc. quem chorus prosequetur methodo praedicta. Post hymnum ebdomadarius recitabit Capitulum *Tu autem* etc. et interea duo penultimi Cappellani venient in medium chorum et post Capitulum dicent Responsorium ac versum sequentem, cui respondebit chorus.

67. Antiphonam *Salva nos* intonabit ebdomadarius, et canticum *Nunc dimittis* inchoabitur a Cappellano qui ex eadem ebdomadarii parte erit. Initio cantici omnes signabunt se. Antiphona repetetur a Cappellano qui ex parte ebdomadario opposita erit, post ipsam recitabitur oratio *Visita* etc. ab ebdo-

madario et preces quoque, si ritus officii requiret, sed voce demissiori quemadmodum ad horam Primam notatum fuit.

68. Post orationem ebdomadarius adiiciet *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Domino* et dignior de choro sive ebdomadarius dicet ℣. *Benedicat* etc. universis se Crucis signo munientibus ad illa verba *Pater et Filius* etc.

69. Chorus deinde genua flectet aut stabit, et ebdomadarius incipiet finalem de B. V. antiphonam, post quam recitabitur oratio ut ad horas minores.

70. Dicto ℣. *Divinum auxilium* etc. recitabitur secreto *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo*, post quae seu secreto seu voce demissiori recitari poterit oratio *Sacrosanctae* etc. adiuncto *Pater noster* et *Ave Maria* (*a*).

71. Officii recitandi fine facto, ad sacrarium eodem ordine ac supra redibitur.

DE VESPERIS SOLEMNIBUS

CAPUT II. (*b*)

Quae sint praeparanda.

1. Altare, prout festi ratio requirit, erit plus minusve exornatum: instructum tamen erit sex candelabris cum cereis et Cruce, cum pallio et super gradibus tapeto.

2. Ex latere Epistolae erit in promptu scamnum pro Celebrante, coopertum tapeto vel simili stragulo, et ante scamnum

(*a*) Confer. adnotationem, quam subiecimus §. 1. n. 49 cap. XIV. lib. I. pag. 238. huius nostri Manualis.

(*b*) Ritus, quem hoc capite describimus, est in totum excerptus e Caeremoniali Episcoporum lib. 2. cap. 3. Haud parum differt a ritu, quem praescribunt quidam rubricarum scriptores celebrati. Nobis autem visum est Caeremonialis vestigia sequi, a Summis Pontificibus adprobati, qui iubent omnes ecclesias praescriptiones eius servare.

super pavimento parvum tapetum sternetur; ante scamnum ipsum praeparabitur legile maius cum Breviario formae maioris: legile autem tectum erit panno serico coloris praestituti, itemque Breviarium parvo tegumento eiusdem coloris indutum.

3. Si Celebrans in primo chori stallo seu dextrorsum seu sinistrorsum, prout assolet in unaquaque ecclesia, sedebit ac si ante subsellium sive stallum praedictum, positum erit genuflexorium, super hoc locabitur stratum vel tapetum sericum concolor officii, cui imponetur cussinus aeque ac Breviarium contectus, in sedili autem subsellii parabitur cussinus pro Celebrante. Quod si genuflexorium non esset, praeparabitur quo modo superius de scamno ex latere Epistolae traditum est.

4. In plano chori hinc et inde ante Altare disponentur bina scamna sine postergali, panno viridis coloris, contecta, in quibus sedebunt pluvialistae. Quae scamna ita apta erunt, ut singula capere tres personas possint. Libelli ibi duo parabuntur, qui pluvialistarum commoditati antiphonarum intonationes contineant.

5. In sacrario pluviale Celebranti loco distincto parabitur. In promptu etiam erunt duo vel quatuor vel etiam sex pluvialia pro pluvialistis (*a*); et superpellicea pro servientibus, candelabra cum candelis pro acolythis, thuribulum cum navicula, et curabitur ut tempore debito in promptu sit ignis, thuribulo adhibendus.

6. In Altari SS. Sacramenti, si mos erit illud incensandi, ponentur sex accendendae candelae in candelabris maioribus, ac tempore opportuno tela stragula quae mensam cooperit, removebitur.

In functione

7. Hora praestituta post campanarum sonum Clerus congregabitur in sacrario, et unusquisque induet sibi superpelliceum

(*a*) Quod ad numerum pluvialistarum in Vesperis, non maiorem sex nec minorem duobus, inspiciatur dispositio Caeremonialis Episcoporum lib. 2. cap. 3. num. 16. et 17. Maioris utilitatis caussa dispositionem hanc referemus num. 68. et 69. capitis huiusce.

vel aliud insigne legitime ac regulariter concessum. Interea candelae in Altari et in sacrario candelabra acolythorum accendentur.

8. Caeremoniarum magistro admonente, pluvialistae induentur pluviali supra superpelliceo, itemque Celebrans pluviali super rochetum, si uti ipsi liceat, vel supra superpelliceo. Celebrans pluviali induetur a primo ex pluvialistis, vel ab alio iuxta cuiusque ecclesiae consuetudinem.

9. Acolythi candelabra sument, ac facta ad Crucem vel ad imaginem sacrarii praecipuam reverentia, ad Altare proficiscentur; interea temporis clericus unus pulsabit campanulam ad portam sacrarii appensam. Post acolythos procedet Clerus, omnibus incedentibus binis, minus autem digni seu iuniores post acolythos, seniores propius Celebrantem erunt. Postremi ibunt pluvialistae, bini, si fuerint quatuor aut sex; Celebrans medius incedet inter duos ultimos (qui primi tamen erunt), iique pluvialis fimbrias eius sustinebunt. Pluvialistae cum Celebrante tantummodo caput bireto cooperient.

10. Acolythi, quum ante Altare devenerint, subsistent fere ad angulum infimi gradus Altaris. Clerici seu Canonici facta genuflexione, vel reverentia ad Crucem in aditu chori, sua quisque stalla petent.

11. Pluvialistae una cum Celebrante, ubi in aditum chori pervenerint, caput bireto aperient, unamque efficientes lineam ad Altare progredientur, acolythis sese adiungentibus ultimis duobus pluvialistis. Quo Celebrans cum pluvialistis postquam processerint, reverentiam ad Crucem efficient, acolythi vero genuflexionem (*a*).

12. Celebrans cum pluvialistis genua submittent in gradu infimo, orationemque *Aperi, Domine* etc. recitabunt. Acolythi transibunt ad latera Altaris, candelabra super gradus vel pavimentum deponent, candelas extinguet, deinde in chorum ad

(*a*) Pluvialistae, quum adstant Celebranti, reverentiam faciant ad Crucem a Caeremoniali, capite citato perspicue praecipitur. Ratio afferri posset quod eadem ac celebrans induti sunt veste.

constitutum sibi locum recedent, ubi geniculabunt quemadmodum et chorus.

13. Post orationem praedictam Celebrans cum pluvialistis ad nutum Caeremoniarii consurgent, reiterabunt reverentiam ad Crucem, deinde salutabunt et chorum primo ex parte opposita lateri quo sedebit Celebrans, deinde ex altera.

14. Celebrans perget ad scamnum in latus Epistolae, aut ad primam sedem seu stallum chori, ubi parumper sedebit: tum ceteri quoque qui in choro aderunt, considebunt. Pluvialistae remanebunt in plano chori ante Celebrantem, caventes ne tergum convertant ad Altare; quod si Altare versum esset ad populum et Celebrans sederet ferme adversum istud prope Episcopi thronum, pluvialistae dirimentur in chori plano, se locantes eadem directione cnm lateribus Celebrantis, ne humeros ad Altare convertant.

15. Innuente Caeremoniario Celebrans assurget ac secreto recitabit *Pater noster* et *Ave Maria*. Id ipsum facient reliqui de choro, qui simul cum Celebrante consurgent.

16. Post haec Caeremoniarius elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, qui se signans cantabit *Deus in adiutorium meum intende*, et chorus respondens prosequetur *Domine, ad adiuvandum* etc. inclusive ad totum *Gloria Patri* cum *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine,* pro temporum qualitate.

17. Sub finem versiculi *Sicut erat*, alter ex praedictis pluvialistis, facta ad Altare reverentia, appropinquabit cum Caeremoniario ad Celebrantem, et completo cantu eiusdem versiculi antiphonam illi praecinet. Celebrans intonabit primam antiphonam eodem tono quo ipsi fuerit praeintonata. Antiphonae cantum prosequetur chorus.

18. Intonata a Celebrante antiphona pluvialistae facta illi reverentia procedent ante Altare ubi salutata Cruce cum genuflexione, pergent ad scamnum supradictum, pro ipsis apparatum ibique consistent.

19. Sub finem cantatae antiphonae cantores duo superpelliceo induti procedent in medium chorum, ac facta genuflexione primum psalmum intonabunt, et statim ac versum primum ce-

cinerint, convertentur ad illam chori partem, quae psalmi cantum erit prsosecutura. Deinde iterata ad Crucem genuflexione, se mutua inclinatione salutabunt et ad locum suum redibunt.

20. Primo psalmo intonato, loco quisque suo considebunt; Celebrans autem et pluvialistae caput bireto cooperient.

21. Sub finem primi psalmi, quum canetur *Gloria Patri*, omnes detegent caput et profunde inclinabunt usque ad *Sicut erat*.

22. Quum antiphona canendo repetetur, vel organa pulsabuntur, duo praedicti cantores induti superpelliceo, redibunt in medium chorum, genu ad Crucem flectent, deinde procedent ante digniorem de choro, ut mox praecinent ei secundam antiphonam.

23. Antiphonae ergo cantu peracto, alter ex illis cantoribus, reverentia facta, secundam antiphonam illi praecinet submissa voce.

24. Dignior autem, quem snpra diximus, de choro, eodem tempore quo cantor reverebitur eum, assurget, cumque eo hinc et inde chorus universus consurget, exceptis Celebrante et pluvialistis paratis (*a*).

25. Quod si pluvialistae numero plures essent quam duo, hoc casu ultimus ipsorum praecinet antiphonas praedictas eodem ordine ac supradicto, ceteris suo loco manentibus.

26. Intonata secunda antiphona, chorus considebit, et cantus praedictae secundae antiphonae continuabitur.

27. Duo deinde cantores intonabunt alterum psalmum eadem ac supra tradita methodo.

28. Id etiam servabitur in reliquis antiphonis quae alternatim intonabuntur a dignioribus Cleri atque in reliquis psalmis intonandis.

29. In quarto psalmo *Laudate pueri*, caput detegetur et ad illa verba *Sit nomen Domini benedictum* inclinabitur.

30. Post *Gloria Patri* quinti psalmi, acolythi progredientur

(*a*) Ad antiphonarum intonationem omnem chorum consurgere, non eam tantum partem ex qua intonatur antiphona, iubet Caeremoniale lib. 2. cap. 3. num. 8.

ad Altare, candelabrorum iterum accendent candelas et ad actiones, quae sequuntur, parati erunt.

31. Paulo antequam cantus antiphonarum finiatur, acolythi accipient candelabra et coibunt ante medium Altare: pari tempore pluvialistae caput aperient, consurgent de loco suo et ante Altare procedent; et tam pluvialistae, quam acolythi genuflexionem ad Altare efficient, et venient ante Celebrantem. Utrique ante ipsum quum venerint reverentia eumdem salutabunt. Pluvialistae ante illum subsistent in plano chori, ut superius in principio docuimus, acolythi autem appropinquabunt ad eum, candelabra a lateribus eius sustinentes, conversi tamen alter contra alterum.

32. Antiphonae cantu absoluto, Celebrans caput aperiens assurget, et Capitulum iunctis manibus cantabit. Assurgente Celebrante, consurget et chorus.

33. Completo Capitulo, respondebitur a choro *Deo gratias*, deinde pluvialista primus accedens aliquantum ad Celebrantem, hymnum ei praecinet.

34. Postquam Celebrans intonuerit hymnum, pluvialistae et acolythi, facta ad ipsum reverentia, redibunt ante Altare ibique peracta genuflexione, pluvialistae ad locum suum redibunt, acolythi vero deponent candelabra ubi erant, ibique consistent.

35. Sub hymni finem, thuriferarius vadet in sacrarium, praeparabit thuribulum et praesto erit quum incipietur *Magnificat*.

36. Ad ultimam hymni strophen, postremi duo pluvialistae procedent ante Altare, iisque absentibus, duo cantores superpelliceo induti, et versum tono praescripto cantabunt. Iterata ad Altare genuflexione, redibunt ad locum suum, primusque pluvialista accedet, ut supra, ad Celebrantem, et antiphonam ad *Magnificat* praecinet illi.

37. Celebrans antiphonam intonabit; deinde sedebit caput bireto cooperiens, idemque facient etiam reliqui.

38, Interim a choro canetur antiphona quam diximus, sub cuius finem duo cantores induti superpelliceo pergent in medium chorum easdem exsequentes reverentias, quas superius in intonatione primi psalmi.

39. Completo antiphonae cantu, Celebrans nudabit caput atque assurget; quod etiam facient ceteri omnes. Duo praedicti cantores immediate intonabunt *Magnificat*.

40. Celebrans iunctis manibus, comitante Caeremoniario (qui si de choro exeundum sit, sustinebit biretum eius) descendet de loco suo et reverebitur chorum. Procedet inde ante Altare, ubi se illi adiungent pluvialistae, et medius inter eos simulque cum eis reverentiam faciet ad Crucem.

41. Iam apud Altare praesto erit thuriferarius.

42. Celebrans cum duobus primis pluvialistis ascendet ad Altare, iique sustinebunt ei fimbrias pluvialis, reliquis ante Altare manentibus.

43. Quum ad Altare accesserit Celebrans, osculabitur illud in medio, seque convertet versus Epistolae latus, quin de medio discedat. Pluvialista secundus fimbriam dexteram pluvialis eius attollet; primus autem naviculam ei cum thure ministrabit, cochleare et manum illius, ut in Missis solemnibus, deosculans: thuriferarius obiiciet ei thuribulum apertum: Celebrans incensum iniiciet in thuribulum cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc.

44. Secundus pluvialista relinquet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, et se recipiet ad eius sinistram; primus autem navicula thuriferario reddita, accipiet ab eo thuribulum et cum osculis tradet Celebranti, qui facta una cum pluvialistis reverentia ad Crucem, Altare, ut in Missis solemnibus, adolebit.

45. Celebrans, thurificatione peracta, restituet in latere Epistolae thuribulum pluvialistae primo, qui illud cum osculis receptum reddet thuriferario.

46. Celebrans cum pluvialistis praedictis de Altari descendet, seque adiungens reliquis, si aderunt, ante Altare, exsequetur cum eis primum ad Crucem, deinde ad chorum hinc et inde reverentiam, quemadmodum superius in principio dictum est.

47. Ad locum suum redibit Celebrans; Pluvialistae autem manebunt in chori plano ante eum. Si in primo chori stallo sedebit, statim ac venerit illuc, digniorem Canonicum, qui proximus sibi sedebit, ad incensationem invitabit inclinatione capitis.

48. Pluvialista primus, accepto a thuriferario thuribulo,

Celebrantem incensabit *triplici ductu* et cum inclinatione profunda ante et post. Idem, thurificato Celebrante, tradet thuribulum ultimo pluvialistae, si quatuor aut sex numero erunt, secus thuriferario; et reliqui pluvialistae ad locum suum redibunt.

49. Ultimus pluvialista, vel loco eius thuriferarius adolebit Canonicos *duplici ductu* et cum inclinatione ad singulos ante et post, initium sumens ab illo, qui proximus Celebranti sedebit. Postea reliquos de choro *unico ductu* incensabit, inclinationem faciens ante et post, non tamen singulis, sed ordini simul universo. Postremo pluvialistas incensabit *duplici ductu*, sicut Canonicos; pluvialistam autem, qui thurificationem peregerit, incensabit thuriferarius, et post eum acolythos, denique populum iuxta regulas alio loco traditas.

50. Simul ac thurificatus fuerit populus, cantores vel chorus cantabit *Gloria Patri* ac thuriferarius inclinatus versus Altare subsistet eo loco, quo populum adoleverit, postea redibit in sacrarium ad thuribulum deponendum iam functus officio suo.

51. Quum cantabitur *Sicut erat*, omnes considebunt, et caput cooperient. Hoc ipso tempore, aut sub finem antiphonae, si cantu repetetur, acolythi recipient candelabra et ante Altare coibunt: pluvialistae quoque, capite detecto, consurgent et procedent ante Altare; acolythi et pluvialistae reverentiam ad Crucem cum genuflexione efficient, et venient ante Celebrantem, quem reverentia honorabunt. Pluvialistae subsistent in plano chori, ut in principio dictum est; acolythi vero ad latera Celebrantis accedent, ibique facie alter contra alterum versa manebunt.

52. Antiphona repetita, Celebrans caput deteget atque assurget, et chorus universus cum eo. Celebrans iunctis manibus cantabit *Dominus vobiscum* et orationem. Post orationem officii quod fit in die, si et aliae fient commemorationes, cantabitur a choro respectiva antiphona, quae dum canetur, duo pluvialistae ultimi, si plures erunt quam duo, secus duo cantores, ut supra, procedent in medium chorum; tum cantabunt versum, ad quem chorus respondebit, et Celebrans orationem recitabit. Post orationem ultimam, Celebrans adiiciet *Dominus vobiscum* et pluvialistae vel cantores praedicti canent *Benedicamus Domino.*

53. Interim acolythi, facta ad Celebrantem reverentia, discedentes ab eo progredientur in medium chorum versus aditum presbyterii, et facta ad Crucem genuflexione, ibi subsistent, ut inferius.

54. Post *Benedicamus Domino* quum responsum erit a choro *Deo gratias*, Celebrans subiunget demissa voce ℣. *Fidelium animae* etc.

55. Si sequetur Completorium, Celebrans discedet de suo loco et additus pluvialistis procedet ante Altare, ibique facta cum iis reverentia, ab acolythis autem genuflexione, deinde ab omnibus reverentia ad chorum ex utraque parte, ut in principio declaratum est, in sacrarium revertentur.

56. Quod si Completorium non sequetur, Celebrans remanens loco suo post versum *fidelium animae* etc. recitabit secreto *Pater noster* et postea *Dominus det nobis* etc. chorus respondebit *Et vitam* etc. Celebrans statim demissa voce inchoabit finalem de Beata Virgine antiphonam, quam voce item demissa prosequetur chorus seu stans pedibus, seu flexis genibus pro temporis varietate. Post antiphonam ipse Celebrans similiter voce demissa adiiciet versum et orationem respondentem, post quam complebit Vesperas dicens ℣. *Divinum auxilium* etc. et a choro respondebitur *Amen* (*a*).

57. Tum quo ordine docuimus in principio, ad sacrarium redibitur.

58. Si mos erit adolendi Altare SS. Sacramenti, quod non praescribitur a Caeremoniali Episcoporum cap. 3. lib. 2. ubi sermo est de Vesperis in ecclesiis minoribus, servabitur ritus quem heic subiungimus (*b*).

59. Acolythi sub finem antiphonae, quae praecedit *Magnificat*, sumptis candelabris, discedent de Altari et subsistent apud finem presbyterii, non facientes genuflexionem. Ibi quoque aderit thuriferarius cum thuribulo.

(*a*) Ab eodem Caeremoniali praecipitur, ut antiphona finalis recitetur voce demissa, sine cantu, quin Celebrans de suo loco abscedat et ante Altare progrediatur.

(*b*) In adolendo Altari SS. Sacramenti et illius etiam Sancti, de quo festum sive officium celebratur, retinebitur usus cuiusque loci.

60. Ubi intonatum erit *Magnificat*, Celebrans discedens e loco suo procedet ante Altare, se locabit inter pluvialistas, cum quibus facta ad Altare et chorum reverentia, proficiscetur ad aditum presbyterii capite detecto. Acolythi genuflectent ad Altare et salutabunt chorum una cum Celebrante et pluvialistis.

61. Si mos erit, ut quidam Canonici sive alii de Clero Celebrantem ad thurificationem sequantur, spectabit ad Caeremoniarium eos admonere, quumque de loco descendet Celebrans, et ipsi de stallo suo descendentes procedent in medium chorum post Celebrantem, reverentiam aut genuflexionem ad Altare efficient, deinde salutabunt chorum simul cum Celebrante, tum in binas alas dirimentur, ut dent Celebranti locum libere transeundi.

62. Celebrans cum pluvialistis, sequentibus Canonicis seu clero proficiscentur ad exitum chori, quo quum venerint, bireto operient caput.

63. Anteibit thuriferarius cum thuribulo, sequentur acolythi cum candelabris, post eos pluvialistae duo iunctis manibus et capite bireto operto, tum alii duo pluvialistae, ut supra, postremo Celebrans capite cooperto et medius inter reliquos duos pluvialistas, qui et ipsi biretum capite gestantes, fimbriam pluvialis Celebrantis sustinebunt. Post hos incedent Canonici bini digniores, sive seniores sequentur proxime Celebrantem, deinde reliqui minus digni.

64. Ad Altare SS. Sacramenti quum venerint, thuriferarius genu flectet et recedet ad latus Epistolae prope gradus: acolythi, nulla facta genuflexione vadent ad latera Altaris ante gradus, pluvialistae nudabunt caput, dirimentur unam efficientes lineam cum acolythis ante Altare: quo ubi venerit Celebrans caput aperiet, biretum tradet pluvialistae dextrorsum assistenti, pluvialista autem tradet illud Caeremoniario una cum suo; tum simul cum Canonicis sequentibus Celebrantem, qui non abscedent de loco suo, genuflectent omnes ad SS. Sacramentum.

65. Celebrans cum duobus pluvialistis assistentibus, ad Altare ascendet, et illud in medio osculabitur, imponet incensum et Altare adolebit, ut supra; monemus autem ut genuflexionem faciat, non vero reverentiam.

66. Post thurificationem, quo ordine supra diximus, redibunt ad chorum, cuius in aditum ubi ventum erit, acolythi cum thuriferario efficient unam lineam cum Celebrante et pluvialistis, atque hi, detecto capite, chorum hinc inde salutabunt et ad Altare procedent.

67. Ante Altare quum venerint, reverentiam, ut supra, facient, acolythi autem genuflexionem, post quam statim vadent ad candelabra deponenda. Celebrans incensum in thuribulum non reponet.

68. Ad ultimum monemus quod Caeremoniale Episcoporum cap. 3. lib. 2. praescribit hoc modo celebrari Vesperas, *diebus Dominicis et festivis quae a populo observantur*. Porro praecipit ut secundum diversitatem festorum aliquod intersit discrimen in numero pluvialistarum, qui tamen diebus solemnioribus sex erunt numero, videlicet in die Nativitatis Domini, Epiphaniae, in Dominica Resurrectionis, in festo Ascensionis, Pentecostes et Corporis Domini, praeterea in festis Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis B. Virginis, omnium Sanctorum, Titularis Ecclesiae, Patroni civitatis, et in anniversario dedicationis ecclesiae.

69. Diebus qui immediate sequuntur festa Natalis, Paschae Pentecostes, itemque in Circumcisione J. C. Purificatione, Annunciatione et Nativitate B. V. in festo SS. Trinitatis, S. Joannis Baptistae quatuor aderunt pluvialistae: in Dominicis aliisque festis duo tantum. Diebus ferialibus nec festivis, seu de ritu duplici seu semiduplici, ebdomadarius seu Celebrans non erit paratus, neque Altaris fiet thurificatio.

DE MATUTINO SOLEMNI.

CAPUT III.

Quae sint praeparanda.

1. Altare plus minusve exornatum iuxta ritum et festi qualitatem erit.

2. In Altaris lateribus super gradu secundo ponentur humi candelabra cum candelis extinctis gestanda ab acolythis.

3. In cornu Epistolae statuetur scamnum Celebrantis tapeto congruo paratum: alterum parvum tapetum sternetur in pavimento ante scamnum praedictum, super quo locabitur legile cum panno serico eius coloris, quem requirit Officium, et in legili praeparabitur Breviarium maioris formae cum signaculis et tegumento respondente ad usum Celebrantis.

4. Si Celebrans sedebit in primo chori stallo, hoc casu in genuflexorio quod respondet primo stallo versus Altare, vel ex cornu Epistolae vel in cornu Evangelii, secundum sedem quae spectat ad ebdomadarium, ponetur pannus sericus concolor officii cui imponetur cussinus eiusdem coloris et super eo Breviarium. Alter autem cussinus Celebrantis commoditati in sedili locabitur. Sin genuflexorium in stallo deesset, ponetur legile et parvum tapetum, ut supra traditum est.

5. In medio choro praeparabitur legile cum Breviario et altero libro cui titulus *directorium chori* ad usum cantorum.

6. Proxime ad Altare in aliquo contiguo cubiculo, vel in sacrario, si proximum sit, aut si desit alius locus, super abaco pluviale distinctum pro Celebrante et alia duo pro cantoribus in promptu erunt.

7. Ex qua parte sedebit Celebrans, in chori plano statuetur scamnum parvum sine postergali, panno viridis coloris contectum pro cantoribus.

8. In altero chori latere ponetur legile maius pro cantoribus, cum libris antiphonario et psalterio.

9. In sacrario thuribulum cum navicula, et opportuno tempore ignis in thuribulo imponendus in promptu erunt.

In functione.

10. Hora statuta, postquam iam signum incipiendi Matutini dederit campanarum sonus, quum unusquisque de Clero superpelliceo vel alia veste, regulariter ad ipsum spectante. indutus fuerit, Clericus aliquis pulsabit campanulam sacrarii, vel chori

haec diversa erit a campanula sacrarii, et ad Altare procedetur ordine sequenti (*a*).

11. Magister seu Magistri Caeremoniarum praeibunt; sequentur duo Beneficiarii seu clerici cantores: post hos solus incedet Celebrans sive ebdomadarius quem sequentur reliqui omnes de choro bini, dignioribus seu senioribus apud Celebrantem euntibus.

12. Ubi ante Altare ventum erit, Celebrans cum cantoribus, genuflectent ante Altare, hi super pavimento, ille in gradu infimo, et ceteri de Clero in plano chori, se ante Altare ordinatim disponentes, vel remanebunt secundum chorum, dignioribus semper Celebranti et Altari propius stantibus. Caeremoniarius assistens Celebranti advertet ut eum adgeniculatum detineat, donec in pavimento geniculaverint omnes ii, qui locum in choro capere debebunt.

13. Quum universi submiserint genua, a Celebrante et a reliquis secreto recitabitur oratio *Aperi, Domine, os nostrum* etc.

14. Post orationem praedictam recitatam, innuente Caeremoniario, assurget Celebrans cum duobus cantoribus, pariter et reliqui omnes qui geniculaverint, consurgent.

15. A Celebrante et assistentibus reverentia ad Altare tum ad Clerum hinc et inde peragetur. Celebrans vadet ad primum stallum in eam partem, quae attributa fuerit ebdomadario, ibique sedebit. In plano chori subsistent duo cantores ante Celebrantem, caventes tamen ne tergum ad Altare convertant. Prope Celebrantem erit Caeremoniarius.

16. Simul ac de Altari Celebrans discesserit, ceteri de Clero petent stallum quisque suum, iuxta dignitatem aut gradum ad ipsos spectantem.

17. Posteaquam universi locum sibi proprium occupaverint Caeremoniario admonente, Celebrans assurget et recitabit totum

(a) In his documentis tradendis sequuti sumus ea quae praescribit Caeremoniale Episcoporum, quemadmodum fecimus in Vesperis solemnibus. Quibusdam in Ecclesiis solet pluviali parari Celebrans principio Matutini. Examine regularitatis huiusce moris, qui a Caeremoniali videtur exclusus, abstinemus.

secreto *Pater noster, Ave Maria* et *Credo*. Reliqui etiam qui in choro aderunt, secreto, ut supra, recitabunt.

18. Tum Celebrans se in ore pollice dextero signans, cantabit *Domine, labia mea aperies* ac responso a choro *Et os meum* etc. se manu signans continuabit canere *Deus, in adiutorium* et chorus respondebit *Domine ad adiuvandum* etc. *Gloria Patri* etc. *sicut erat* etc.

19. Dum canetur *Gloria Patri*, tum Celebrans, tum reliqui omnes caput versus Altare profunde inclinabunt.

20. Quum cantabitur *Sicut erat* etc. duo cantores, facta ad Celebrantem reverentia, abscedent ab eo et in medium chorum ad legile ibi paratum ibunt, ubi genu flectent ad Crucem et cantabunt Invitatorium atque psalmum *Venite exultemus*, iuxta cantum in respectivis diebus praescriptum. Chorus ad invitatorium, ac deinde versus psalmi respondebit.

21. Ad illa verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum*, genu flectent cantores, Celebrans et chorus; postea cantores iidem assurgentes, prosequentur *Ploremus coram Domino* etc. (*a*).

22. Cantores duo, postquam totum invitatorium cecinerint genu flectent ad Altare, et vadent ante Celebrantem, subsistentes in plano chori, eidemque Celebranti facta profunda reverentia, primus eorum qui dexterae adstabit socii, illi praecinet hymnum.

23. Meminerint duo illi cantores secum ferre librum inscriptum *Directorium chori*, quo utantur ad intonandas notis musicis antiphonas.

24. Celebrans intonabit hymnum, qui a choro cantabitur, vel etiam alternatim intercalabitur organorum sonus, si hoc ritus officii patietur. Quum in ultimo versu nominabitur SS. Trinitas, caput ab omnibus Altare versus inclinabitur.

(a) Quidam rubricarum scriptores docent minime esse cantoribus genuflectendum ad verba *Venite adoremus*; sed supplendum esse genuflexione post absolutum illius versus cantum: Caeremonialis tamen patet dispositio lib. 2. cap. 6. n. 8. ubi haec praecipit « tam ipsi cantores et Celebrans, quam alii omnes genuflectunt ».

25. Hymni cantu completo, primus cantor superius indicatus, primam primi nocturni antiphonam praecinet Celebranti, qui eam intonabit ex libro, seu Breviario, quod ante se habebit. Interim chorus cantorum antiphonae cantum prosequetur.

26. Duo praedicti cantores, Celebranti, postquam intonuerit antiphonam, reverentiam facient, et vadent in medium chorum ad legile ipsis praeparatum, ibique facta ad Crucem genuflexione, stabunt ad Altare conversi.

27. Prima antiphona a choro cantata, iidem cantores duo primum psalmum iuxta tonum indicatum intonabunt, et reverentiam facient ad eam chori partem, quae prosecutura sit cantum psalmi, atque iterata ad Crucem genuflexione, sibique mutua facta reverentia, pergent sessum ad scamnum supradictum situm in plano chori versus illam partem, in qua Celebrans sedebit.

28. Psalmo intonato, considebunt omnes et ipse Celebrans.

29. Duo praedicti cantores post primum et alterum psalmum, itemque deinceps in fine cantus tertii responsorii primi nocturni, post primum et alterum psalmum secundi nocturni, tum post tertium responsorium secundi nocturni, ed post primum et alterum psalmum tertii nocturni, aut quum repetetur *Sicut erat* in *Gloria Patri*, aut sub finem cantus antiphonae, si a choro antiphonae cantus repetetur, et relate ad responsoria quum versus cantatus post *Gloria Patri* repetetur, consurgent de loco suo, procedent ante Altare prope legile, genuflectent ad Crucem, deinde vadent ante Canonicum sive alium cui continget intonare antiphonam secundam, tertiam etc. Subsistent in plano chori, eumque salutabunt qui debebit antiphonam intonare, quique assurget, et cum eo consurget universus chorus. Statim ac sit absolutus cantus seu repetitio primae antiphonae, secundus cantor mediocri voce praecinet ei secundam antiphonam, quam ille intonabit et chorus cantorum prosequetur canendo. Cantores, intonata antiphona, salutabunt illum et ad legile in medium chorum redibunt, ibique facta ad Crucem reverentia consistent. Chorus, intonata antiphona, considebit. Post cantatam secundam antiphonam, duo illi cantores intonabunt secundum

psalmum atque ordine supra dicto, ad suum scamnum redibunt, ubi sedebunt.

30. Antiphonarum secunda a digniori, qui sedebit primo loco contra Celebrantem, intonabitur, tertia a secundo digniori qui sedel t proximus post Celebrantem; quarta a secundo digniori qui sedebit post eum, qui secundam intonuerit, atque ita porro.

31. Sub finem autem tertii psalmi, vel antiphonae cuiusque nocturni duo illi cantores vadent ad legile praedictum, et facta ad Crucem genuflexione, ubi repetita fuerit antiphona tertii psalmi, conversi ad Altare cantabunt versum ante lectiones dicendum, eoque cantato iterum genuflectent et ad locum, quo sedent, redibunt.

32. Interea dum cantabitur praedictus versus, alter caeremoniarum Magister approximabit in plano chori ante Canonicum sive alium qui canturus sit primam lectionem et reverebitur eum. Canonicus sive alius, ut supra, reverentia illi respondebit, de loco suo descendet eique se addet. Pergent in medium chorum, et facta reverentia ad Crucem Altaris, tum ad chorum, primo ad partem in qua erit Celebrans, deinde ad alteram, accedent ad legile in medio positum, quo usi sunt duo cantores ad canendum invitatorium et intonandos psalmos, ibique subsistent ante Altare conversi.

33. Simul ac duo superius nominati cantores, post psalmos cantaverint versum, quibus Chorus respondebit, Celebrans et totus chorus consurget.

34. Versu absoluto, Celebrans alta voce cantabit *Pater noster* et secreto continuabit reliqua.

35. Celebrans perget canere *Et ne nos inducas in tentationem* chorus autem respondebit *Sed libera nos a malo*, minime tamen adiiciens *Amen*. Celebrans tum cantabit absolutionem primam, nempe *Exaudi Domine Jesu Christe* etc. Post quam chorus respondebit *Amen*.

36. Canonicus sive alius, qui canturus sit lectionem primam, stans ante legile, iunctis manibus et ad Celebrantem conversus, petet benedictionem, canens *Jube, Domne, benedicere*. Celebrans respondebit canendo *Benedictione perpetua* etc. Ca-

nonicus sive alius, ut supra, adhuc inclinatus versus Celebrantem perstabit, donec chorus post benedictionem praedictam responderit *Amen.*

37. Post *Amen* a choro responsum, considebunt universi, et Canonicus sive alius, ut supra, impositis legili manibus, primam lectionem, quam supra nominavimus, tono praescripto cantabit. Ad illa verba *Tu autem Domine* etc. reverentiam faciet ad Crucem, si Canonicus, secus genuflexionem, nullamque adiiciens aliam inclinationem aut genuflexionem, iterabit reverentiam ad chorum, et comitante Caeremoniario ad stallum suum redibit. Ibi antequam sedeat, reverebitur Caeremoniarium qui comitatus fuerit, et Caeremoniarius simili reverentia respondebit. Ille sedebit; Caeremoniarius autem subsistet in plano chori, vel alia parte expectans tempus invitandi secundum Canonicum, sive alium ad quem spectabit canere alteram lectionem, idque faciet sub finem responsorii.

38. Interea cantabitur primum responsorium, vel etiam pars illius, si organorum sonus intercalabitur.

39. In secunda, tertia, quinta, sexta et octava, unus Celebrans ad benedictionem assurget.

40. Quod ad modum canendi reliquas lectiones, servabitur methodus iam tradita.

41. Lectiones canentur a Canonicis, praesertim diebus solemnioribus. Monemus autem, quod digniores sive seniores ultimas, minus antiqui primas cantent oportet. Si numero hi satis non essent, alii ex eodem clero supplebunt.

42. Sub finem tertii nocturni (idque pendebit ex maiori aut minori distantia loci in quo parata erunt paramenta) Celebrans et duo cantores, innuente Caeremoniario, discedent de loco suo et ad medium chorum descendent, ubi reverentiam facient ad Crucem et Clerum, et pergent ad induendum sibi pluviale, quod Celebrans imponet rocheto, si uti licebit, secus superpelliceo, ut duo cantores. In chorum redibunt dum repetetur antiphona tertii psalmi, atque iterata ad Altare et ad chorum reverentia Celebrans ad stallum suum sive ad scamnum, in Epistolae cornu paratum, gradum referet, duo cantores autem subsistent ante legile ut cantent versum.

43. Matutini cantus eadem ac superius indicata methodo continuabitur: notandum tamen, quod in Evangelii lectione, qui omnes in choro aderunt, capite nudato stabunt.

44. Dum canetur octavum responsorium, acolythi duo discedent de loco suo, vadent ad Altare et candelas in candelabris ibi paratis, nisi iam accensae fuerint, accendent.

45. Posteaquam cantatum erit *Gloria Patri* octavi responsorii, acolythi, sumptis candelabris, ante Altare coibunt, duo praedicti cantores pluviali induti, discedent de scamno quo sedebant et procedent et ipsi ante Altare: genu simul flectent ad Crucem, tum venient ante Celebrantem, quem reverentia salutabunt. Pluvialistae seu cantores consistent in plano chori ante Celebrantem, quin humeros ad Altare convertant; acolythi vero accedent ad eum candelabra sustinentes, qui ita se locabunt, ut alter ad alterum spectet.

46. Assurget Celebrans ac totus chorus cum eo. Ipse conversus ad digniorem de choro benedictionem ab illo petet dicens, *Jube Domne benedicere* et dignior respondebit *Ad societatem* etc. vel *Per evangelica dicta* etc. pro lectionis qualitate.

47. Quum chorus responderit *Amen*, Celebrans iunctis manibus cantabit lectionem nonam, post quam cantor primus ei praecinet *Te Deum*. Tum Celebrans *Te Deum* intonabit, quod chorus canendo prosequetur.

48. Intonito a Celebrante *Te Deum*, pluvialistae et acolythi, facta ad illum reverentia, redibunt ut supra, ad Altare et genuflexionem peragent: acolythi, depositis ubi erant candelabris, ad locum suum redibunt, itemque pluvialistae. Ad ℣. *Te ergo quaesumus*, universi, quo loco erunt, genuflectent.

49. Post Matutinum sine mora sequuntur Laudes, quae canentur eodem ordine ac supra capite praecedenti de Vesperis solemnibus dictum est; illud tamen monemus quod ad canticum *Benedictus*, chori tantum Altare est adolendum.

DE MISSA SOLEMNI

CAPUT IV.

Quae sint praeparanda

1. Missa solemnis ad Altare maximum fere solet celebrari. Nulla tamen lege vetatur quominus in alio Altari celebretur, si huiusmodi mos esset, praesertim si festiva redeat memoria Sanctorum, quibus Altaria sive minora sacella dicata sunt.

2. Quodcumque caeteroquin sit Altare in quo canenda sit Missa, si in illo custodiatur SS. Sacramentum, removendum inde erit et transferendum in aliud Altare, decenter instructum in re tali, et apparatum, quemadmodum perspicue iubet Caeremoniale Episcoporum lib. 1. cap. 12. §. 8. Quocira SS. Sacramenti amotio ab Altari, in quo canetur Missa, fieri poterit aut paullo ante Missam solemnem, aut primo mane eius diei, vel etiam pridie, ut videbitur illius Ecclesiae praeposito, aut pro circumstantiis Ecclesiae ipsius in frequentia fidelium ad sacram mensam accendentium, aut aliis de causis, quarum ratio erit habenda.

3. Altare in quod SS. Sacramentum transferendum sit, remotum oportet sit ab altero, ubi Missa canenda erit, sit convenienter, ut diximus exornatum, neque desit conopaeum congrui coloris super tabernaculo et lampades ardentes.

4. Ubi amotum sit SS. Sacramentum ab Altari in quo Missa cantabitur, exuetur conopaeo tabernaculum, seu ciborium, ac si opus fuerit, porticula eiusdem tabernaculi erit aperta.

5. Altare, in quo Missa solemnis celebrabitur, erit plus minusve splendide decoratum, prout festi ratio requirit. Hac super re poterit ex iis, quae in relativis capitibus tradentur, quaedam excipi norma. Super Altari locatae erunt tres mundae tobaleae, ac superior hinc inde a lateribus defluet usque ad humum; Altare ornabitur pallio concolore Missae paramentis;

super eodem erunt sex candelabra cum Cruce, et in candelabris cerei congruentes ex cera alba insistent (*a*). Candelabris interponi poterunt Sanctorum imagines, vel thecae quibus Sanctorum reliquiae continentur, vel etiam vasa cum floribus iuxta rationem officii. Aderunt quoque tabellae secretarum, sive ut vulgo appellantur, carthaegloriae in medio ad pedes Crucis, pro oratione ad *Lavabo* in cornu Epistolae, et pro Evangelio s. Joannis recitando in latere Evangelii. Laudabilis quarumdam Ecclesiarum est usus hanc ultimam tabellam ab Altari amovendi, quum aliud Evangelium est recitandum, siquidem esset abs re; ac si forte oblitus esset, posset in memoriam Celebrantis revocare, quod illa die aliud praescribitur Evangelium. In latere Epistolae disponetur cussinus cum Missali, convenienti tegumento instructo, ac tum cussinus tum tegumentum oporteret, ut eiusdem panni serici essent ac reliqua paramenta, quae in Missa solemni adhibentur.

6. Altaris gradus sternentur tapeto plus minusve spectabili, prout solemnïtas ritus sibi postulabit.

7. In cornu Epistolae statuetur scamnum cum modico dorsuali seu postergali, quo Celebrans cum Ministris considebit: scamnum instruetur aulaeo laneo, quod conveniat solemnitati: oportet ut scamnum sit aequale, sine fulcris, sine prominentia, aut discrepantia ulla pro Celebrante; nullus, ne Celebranti quidem, supponatur pulvinus. Licebit tamen uti exiguo suppedali ligneo, quod exiguo etiam contegetur tapeto viridis coloris. Interdicitur usus sedium cameralium et Celebranti et Ministris, itemque sedes ut aiunt cameralis pro Celebrante ac duo scabella pro Ministris.

8. Aequum esset ut ad Altare idem non deessent candelabra maiora cum cereis locata non ad latera Altaris, sed a lateribus presbyterii in aditu iuxta parietes templi.

(*a*) Monemus, quod candelae oportet ut sint ex alba non picta cera. Summus Pontifex tantum in Missis pontificalibus utitur candelis coloratis seu pictis.

Quod ad candelarum numerum spectat diebus ferialibus in Cathedralibus et Collegiatis adhibendum, inspiciatur Caeremoniale Episcoporum lib. I. c. 12. num. 24.

9. In cornu Epistolae parvus apparabitur abacus ex toto coopertus linea tobalea munda, in quo res ab aedituo disponentur in Missa solemni adhibendae, videlicet calix cum purificatorio, patena, hostia et palla, suo velo contectus, superque eodem cum corporali bursa, cuius apertura verget ad anteriorem abaci partem: item ampullae vini et aquae in pelvicula: sudariolum seu manutergium: campanula pro elevatione nuncianda: duo funalia pro elevationis tempore, quae, si mos erit e sacrario afferre accensa, non parabuntur in abaco: thuribulum cum navicula, nisi in sacrario praeparabitur: Evangeliarium et Epistolarium, aut ipsorum loco Missale, cuius tegumentum erit eiusdem coloris eiusdemque panni ac paramenta: velum humerale pro Subdiacono: si fiet Communio sacrorum Ministrorum et Cleri, in promptu erit pixis cum operculo et sufficienti particularum numero, velum seu tobalea linea albi coloris, ante communicandos porrigenda.

10. In sacrario autem super mensa praecipua seu nobiliori, quae contecta erit tapeto sive strato panni viridis, aderunt paramenta pro Celebrante et Ministris, videlicet in medio planeta cum stola et manipulo, a dexteris planetae manipulus, dalmatica et stola diaconalis, sinistrorsum autem manipulus et tunicella, superque iis cingulum, alba et amictus tam Celebrantis quam Ministrorum. Paramenta ac tota res lintearia erunt plus minusve nobilia secundum festi rationem. Aderunt etiam tria bireta, a Celebrante et Ministris singula adhibenda. Apud eumdem abacum in promptu erunt duo candelabra pro Acolythis, et superpellicea quae clericis Sacro inservientibus satis sint. Parata erunt etiam funalia pro elevationis tempore, si e sacrario afferri soleant, et foculus cum igne ardenti, ferendus prope abacum in abditum locum, vel relinquendus in sacrario, si ibi parabitur thuribulum.

In functione.

11. Statuta hora unum aut plura incipiendae functioni signa fient omnium vel aliquot campanarum sono, ex more cuiusque loci et qualitate festi.

12. Quarta fere horae parte ante functionem, congregabuntur in sacrarium Ministri et reliqui inservientes. Hi superpelliceo induentur super veste talari, ac taciti animoque in Deum intento expectabunt donec significabitur eis quo quisque officio fungi debeat. Quod attinet ad Ministros, praevidebunt alter Epistolae, alter Evangelii cantum; Diaconus autem praevidebit etiam cantum de *Ite Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, aut alia re, quam sit canturus.

13. Praesto erit et Celebrans, qui in Missae praeparatione immorabitur, et opus erit ut mente percipiat quidquid erit canendum.

14. Hora praestituta, quum a Caeremoniarum Magistro nunciabitur, Acolythi, nisi maior sit clericorum numerus, vel etiam thuriferarius vadet ad Altare et sex candelas ac duos cereos maiores accendet: alter ex Acolythis in sacrario accendet candelas in candelabris ab iisdem Acolythis gestandis: deinde Celebrans et Ministri ad nutum Caeremoniarii accedent ad tabulam, seu mensam, in qua erunt in promptu paramenta ab ipsis induenda, ibique se simul parabunt. Celebrans adiuvabitur a Caeremoniario, et Ministri ab Acolythis (*a*). Celebrans induetur amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et casula quo modo traditum est pro Missa privata. Diaconus et Subdiaconus induent sibi amictum, albam et cingulum eodem modo ac Celebrans; Diaconus autem stolam osculatus imponet sibi humero sinistro, cohibens illam cingulo super dexterum latus; dehinc sibi induet dalmaticam, prius immittens eam per caput, deinde per brachium dexterum, postremo per laevum; eamque clericus, qui adiuvabit, ligabit illi taeniis seu chordulis super humeros, denique manipulum osculatus imponet sibi, quem clericus idem taeniis nectet, ne ad manum decurrat. Subdiaconus autem tunicellam sibi induet eodem modo ac Diaconus dalmaticam, tum manipulum in brachio laevo, quemadmodum de Diacono dictum est. Postea Celebrans et Ministri bireto caput cooperient.

(*a*) Ut Ministri adiumento Celebranti sint in induendis sacris vestibus rubrica non praescribit. Extat etiam decretum S. C. Rituum sub die 13 Iunii 1676 in Neapolitana ad 3. « An Diaconus et Subdiaconus debeant adiuvare celebraturum dum sacras induit vestes? ℟. *Negative.*

15. Thuriferarius postquam cereos Altaris, ut monuimus, accenderit redibit in sacrarium, et nisi adsit alter clericus, quum omnia in promptu sint, signum campanula sacrarii dabit; quo facto ad Acolythos redibit (*a*).

16. Acolythi, paratis Ministris, candelabra cum accensis candelis sument et in medio sacrario vel apud Celebrantem et Ministros subsistent, siquidem id pendet ex forma loci.

17. Meminerint Acolythi qua ratione sustinenda ab ipsis sint candelabra tum hac cum aliis occasionibus, quibus gestanda erunt. Qui Acolythus dextrorsum incedet, manum dexteram nodo, laevam pedi applicabit: qui sinistrorsum, sinistram nodo, dexteram pedi apponet; quumque locus mutandus sit, quin varient situm suum, alteram pro altera manu ad candelabrum substituent, atque ita praescriptam positionem servabunt.

18. Quum omnia ad proficiscendum ad Altare disposita erunt, Caeremoniarius signum dabit Ministris; iique capite nudato de loco quo paramenta induerint, in medium sacrarium procedent, dextera sustinentes biretum, Diacono dextrorsum adstante Celebranti, Subdiacono sinistrorsum: illuc quum venerint, manentibus post eos Acolythis cum candelabris accensis et post Acolythos thuriferario iunctis manibus profundam reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii exsequentur, postea caput bireto cooperient: profundam reverentiam et thuriferarius faciet, non vero Acolythi, qui manibus candelabrum gestantes, peragent modicam capitis inclinationem.

19. Procedent ad Altare, thuriferarius iunctis manibus apud eum Acolythi simul incedentes, post hos Subdiaconus, deinde Diaconus, postremo Celebrans, adstante sinistrorsum Caeremoniarum Magistro.

20. In limine sacrarii, thuriferarius dextera sumet aquam benedictam seque signabit: Acolythi autem non ita: Caeremoniarius digito medio manus dexterae aquam benedictam accipiet et Subdiacono ac Diacono porriget. Diaconus conversus super

(*a*) Non est a Celebrante thus in thuribulum imponendum, antequam e sacrario discedatur ad Altare.

dexteram suam offeret eam Celebranti. Celebrans et Ministri aquam sanctam accipientes, caput bireto dextera detegent transmissoque bireto in sinistram, quam infra pectus cum bireto applicabunt, Crucis signo se munient, ac dextera resumpto bireto caput rursus cooperient.

21. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, vel ante Altare maximum (in hypothesi quod Missa in Altari laterali cantetur) vel etiam ante Altare, in quo essent loco principali expositae Reliquiae eius Sancti, cuius celebratur festum, thuriferarius cum Acolythis subsistent loco quo erunt, conversi ad Altare, ante quod erit peragenda reverentia aut genuflexio; Subdiaconus et Diaconus etiam subsistent et caput detegent ac locum Celebranti dabunt, ut transeat et medius inter eos consistat: deinde uno eodemque tempore genuflexionem, si fieri debeat, exsequentur Celebrans, Ministri, Acolythi ac thuriferarius; sin facienda sit reverentia profunda, peragent eam, ut docuimus relate ad Crucem vel Imaginem sacrarii.

22. Ad Altare ubi ventum erit, in quo canenda erit Missa, in aditu Presbyterii, si Clerus in choro aderit, thuriferarius subsistet versus sinistram aditus, Acolythi dirimentur ad latera, et inter Acolythos se locabit Celebrans cum Ministris a lateribus, qui caput bireto nudabunt; Subdiaconus biretum tradet thuriferario vel Caeremoniarum Magistro, Diaconus Caeremoniario, et Celebrans Diacono qui accipiet cum osculis manus et bireti ipsius, deinde tradet eidem Caeremoniario. Postea momento temporis subsistentes, efficient simul reverentiam ad chorum, primò in latere Evangelii, deinde Epistolae. Peracta reverentia, recta linea procedent ad Altare, quo ordine dictum est in aditu chori.

23. Si Clerus a choro aberit, thuriferarius, Acolythi, Ministri et Celebrans ordine supra dicto venient ad Altare, neque ullam facient reverentiam.

24. Quod si Clerus incederet simul cum Celebrante ad Altare, exeundo e sacrario clerici superpelliceo induti, biretum ant pectus manu substinentes, coibunt bini post Acolythos, eoque casu Celebrans et Ministri signum proficiscendi a Caeremoniario expectabunt, priusquam addantur, ut dictum est, et sequantur

clerum. In aditum presbyterii ubi ventum erit, thuriferarius et Acolythi venient ante Altare et genuflectent. Thuriferarius subsistet apud abacum ut promptus sit ad praeparandum et ad deinde ministrandum thuribulum. Duo Acolythi dirimentur et consistent versus extremitatem gradus infimi Altaris in parte anteriori, facie alter contra alterum versa, expectantes Celebrantem cum Ministris. Clerici ad Crucem Altaris exsequentur bini genuflexionem, post quam mutua ad invicem facta reverentia, locum petent quisque suum, in quo consistent stantes. Si aderunt Canonici in sua Ecclesia, reverentiam profundam ad Crucem et inclinationem ad invicem sibi peragent. Hoc casu Celebrans et Ministri capite nudato subsistent recta linea in aditu presbyterii; procedent, ut dictum est superius, ante Altare, sed reverentiam ad Clerum in choro minime efficient: Acolythi se convertent ad Altare quum Celebrans et Ministri supervenient.

25. Ante Altare Ministri et Acolythi genu simul flectent ad Crucem, praeter Celebrantem, qui reverentiam profundam exsequetur, si in tabernaculo non aderit SS. Sacramentum. Si Ministri fuerint Canonici et in sua Ecclesia, profundam reverentiam, ut Celebrans, efficient, idque servabunt etiam deinceps.

26. Acolythi, genuflexione peracta, vadent ad abacum in quo ponent candelabra, quae in extremitatibus lateralibus ex parte posteriori eiusdem abaci statui debebunt. Candelabris in abaco depositis, ante ipsum submittent genua, iunctis manibus et ad Altare conversi.

27. Caeremoniarius deponet bireta in scamno tribus locis distinctis.

28. Celebrans submissa voce incipiet Confessionem, ad quam Ministri et Acolythi quoque, nisi aberunt ab Altari, respondebunt.

29. Clerus in choro geniculabit et cum socio quisque suo bini Confessionem recitabunt: clericus, qui propior erit Altari, incipiet et alter qui relate ad Altare erit post illum respondebit ad eamdem Confessionem: si in extremitate scamni choralis dispar esset numerus, ut tres superessent, Confessio fiet ab eo qui medius erit, reliqui duo respondebunt.

30. Si in choro aderunt Praesules, aut Canonici in sua Ecclesia, Confessionem recitabunt stantes (*a*).

31. Cavere autem Clerus debet, ne Confessionem ad invicem incipiat, nisi iam a Celebrante inchoata sit.

32. Thuriferarius sumet de abaco thuribulum, et parabit ignem; tum accepta navicula, stabit apud Altare obiecturus Celebranti thuribulum, quemadmodum mox demonstrabitur.

33. Celebrans ritum pro Missis privatis praescriptum servabit, excepto *Confiteor*, in quo dicens verba *vobis fratres* et *vos fratres*, se paullum ad Ministros convertet, itemque Ministri se aliquantum inclinabunt ad Celebrantem, quum respondebunt *Misereatur tui*; deinde se convertent ad eum, quum dicent *Tibi Pater* aut *Te Pater*. Iidem Ministri inclinabunt se profunde ad *Confiteor*, et dextera aperta sua pectora tundent, ut Celebrans.

34. Opportunum heic videtur monere Celebrantem, quod rubrica in Missa solemni ei praescribit triplicem dicendi modum, videlicet *sonorum, submissum et secretum.* Sonora voce uti debet in omnibus iis, quae canturus erit, nempe intonationem hymni *Gloria in excelsis*, *Dominus vobiscum*, *Oremus* cum oratione, intonationem *Symboli*, *Dominus vobiscum* et *Oremus* ante Offertorium, *Praefationem*, *Pater noster* cum iis quae antecedunt, *Per omnia saecula* etc. et *Pax Domini*; rursus *Dominus vobiscum*, *Oremus* et orationem sive orationes post Communionem, denique *Dominus vobiscum* post easdem orationes ante *Ita Missa est*, vel *Benedicamus Domino.* Voce submissa utetur in omnibus iis quae leget quaeque canentur a Ministris vel a choro cantorum, quaeque in Missa privata clara voce essent recitanda. Secreta autem utetur in recitandis iis omnibus quae secreto dicenda erunt, ut in Missa privata.

35. Necesse etiam est heic sacros Ministros commonefacere de modo et ratione qua debeant rem aliquam ministrare aut accipere a Celebrante; quod monitum Diaconum praesertim respicit. Quapropter quum res quaedam Celebranti sit porrigenda,

(*a*) Praesules, qui in choro adsunt, habitu proprio dignitatis, qua insigniti sunt, uti debent.

res primo quae traditur, deinde manus Celebrantis rem accipientis osculanda erit. E converso, quum res quaepiam a Celebrante recipietur, primo manus eius, deinde res accepta erit osculanda. Canonici qui Celebranti ministrant in sua quoque Ecclesia, tenentur tum manum Celebrantis tum rem quam dant aut recipiunt, osculari. In Missis tantum pro Defunctis et feria VI. in Parasceve osculationes istae omittuntur.

36. Ad versiculos *Deus tu conversus* etc. Ministri, ut Celebrans, se inclinabunt.

37. Celebrans, dicto *Oremus*, ascendet ad Altare inter Ministros qui tunc sustollent ei fimbrias anteriores albae et vestium.

38. Ascendente ad Altare Celebrante, consurget etiam Clerus in choro, et perseverabit stare donec sederit Celebrans.

39. Celebrans, postquam ascenderit, osculabitur Altare, Ministri autem non genuflectent.

40. Ubi Celebrans osculatus erit Altare, ascendet a latere thuriferarius in suppedaneum Altaris, cum thuribulo et navicula, ibique tradet Diacono naviculam apertam, statimque dextera manu thuribulum aperiet.

41. Diaconus Celebranti cochleare porriget dicens *Benedicite, Pater Reverende*: Celebrans se convertet a latere versus Diaconum, cavens ne tergum ad Crucem convertat, acceptoque cochleari iniiciet ter incensum in thuribulum dicens *Ab illo benedicaris* etc. Restituet Diacono cochleare, incensum dextera benedicet, sinistram, id faciens, imponet Altari, tum ad Altare se convertet.

42. Diaconus receptum a Celebrante cochleare in naviculam reponet, eamque occludet.

43. Thuriferarius thuribulum, statim ac Celebrans benedixerit, claudet, et in dexteram suam traducet.

44. Diaconus reddet naviculam thuriferario, qui eam recipiet sinistra, et dextera reddet Diacono thuribulum.

45. Thuriferarius receptam naviculam ante pectus sustinens utraque manu, de Altari descendet, et in plano subsistet a latere prope gradum cui insistunt candelabra Altaris ipsius.

46. Diaconus, acceptum thuribulum, ut diximus, tradet Ce-

lebranti, qui thurificabit Altare, servans ritum descriptum lib. I. cap. V.

47. Diaconus et Subdiaconus, quum Celebrans, facta inclinatione thurificationem inchoabit, planetam eius ex parte posteriori paullum attollent, caventes ne usque eo sustollant ut appareat cingulum.

48. Dum incensabitur Altare, Magister Caeremoniarum, vel thuriferarius, qui hoc casu relinquet naviculam super abaco, amovebit ab Altari legile, seu cussinum cum Missali, quod tamen referet simul ac mensa fuerit thurificata.

49. Sub finem thurificationis Altaris, Diaconus et Subdiaconus demittent Celebrantis planetam, quam sustinebant.

50. Diaconus descendet ad primum sub suppedaneum gradum in cornu Epistolae, et conversus ad Celebrantem recipiet ab eo thuribulum.

51. Idem, recepto thuribulo, una cum Subdiacono, qui erit prope ipsum, descendet gradus Altaris.

52. Celebrans stabit ex latere Epistolae in extremo suppedaneo, a sinistris ad Altare applicitus.

53. Diaconus et Subdiaconus, quum descenderint Altaris gradus, se convertent super sinistram suam ad Celebrantem et inclinatione profunda illum salutabunt, qui simplici capitis demissione respondebit.

54. Thuriferarius subsistet apud dexteram Diaconi.

55. Diaconus triplici ductu adolebit Celebrantem, deinde cum Subdiacono profundam iterabit reverentiam, et Celebrans simplici inclinatione, ut supra, respondebit.

56. Celebrans se convertet ad Altare, non tamen abscedens de loco quo est.

57. Diaconus, Celebrante thurificato, thuribulum dextera restituet thuriferario, qui facta genuflexione ad Crucem Altaris, perget ad thuribulum deponendum, detrahet inde ignem, sed providebit ut satis adsit ignis in foculo, unde possit deinceps in thuribulum reponere.

58. Diaconus, thuribulo reddito thuriferario, ascendet ad Altare, et apud eum Subdiaconus. Consistet Diaconus a dexte-

ris Celebrantis in gradu superiori post suppedaneum. Subdiaconus autem a dexteris Diaconi in altero gradu inferiori, vel in plano ante gradus, si pauci erunt Altaris gradus, et ferme semicirculum efficient.

59. Tunc Celebrans legere incipiens introitum se signabit, cumque ipso poterunt Ministri et ceteri clerici in choro praesentes signare se.

60. Thuriferarius, thuribulo deposito, vadet in choro, ad locum suum qui erit proximus abaco, vel si chorus deerit, iunctis manibus ante abacum inter Acolythos consistet.

61. Posteaquam Celebrans totum legerit introitum, alternatim cum Ministris recitabit *Kyrie*, quin abscedat de loco quo erit.

62. Magister Caeremoniarium innuet ad Clerum in choro, ut alternatim recitet *Kyrie* ea regula quae tradita est pro Confessione.

63. Si cantus *Kyrie* protrahetur, eaque de re expectandum aliquandiu Celebranti esset priusquam progrediatur in Missa, poterit cum Ministris sedere in scamno.

64. Tamen et Celebrans reverentiam faciet et Ministri genuflectent ad Crucem et a latere pergent sessum: descendendo de Altari, Diaconus a sinistris, Subdiaconus a dexteris Celebrantis ibit; utrique autem Celebrantem descendentem sustinebunt.

65. Acolythi consistent hinc inde a lateribus scamni: qui Acolythus dextrorsum adstabit scamno, accipiet biretum Diaconi et Celebrantis; alter adstans sinistrorsum, biretum Subdiaconi accipiet.

66. Ubi Celebrans et Ministri ad scamnum accesserint, Celebrans convertetur super sinistram suam et in medio scamno sedebit; Ministri autem meminerint sustollere planetam eius ex parte posteriori eamque extendere super postergale scamni, ne Celebrans in illa insideat. Diaconus receptum ab Acolytho vel a Caeremoniario biretum porriget Celebranti cum osculis, qui accipiet illud inter indicem et medium dexterae, ex angulo prominenti qui dexterae auri respondebit; et ipse Celebrans illo cooperiet caput suum, sinistram applicans pectori: manus deinde imponet sinu extensas prope genua et super planeta. Diaconus

et Subdiaconus recipiet uterque ab Acolytho biretum quo modo superius traditum est, et sinistram extensam applicabunt pectori, dextera autem biretum ante pectus sustinebunt: se salutabunt ad invicem et in scamno considebunt. Acolythi tunc sustollent respective dalmaticam aut tunicellam ex parte posteriori et super postergale scamni extendent, ne Ministri praedictis paramentis insideant. Diaconus et Subdiaconus caput bireto cooperient, manusque extensas in sinu ponent, Celebrantem imitantes. Acolythi interea venient ante Celebrantem, quem reverentia profunda simul honorabunt, tum redibunt ad abacum, ibique iunctis manibus stabunt.

67. Clerus in choro considebit et bireto teget caput; cantores tantum, qui ante legile canent, stabunt capite nudato.

68. Sub finem cantus ultimi *Kyrie*, ad nutum Caeremoniarii, consurgent simul Diaconus et Subdiaconus, qui dum assurgent, caput aperient et sinistram pectori applicabunt: ubi surrexerint biretum in scamno suo loco relinquent. Celebrans nudabit caput, biretum tradet Diacono, qui accipiet et ponet illud super scamno quo loco sedet Celebrans, postquam iste assurrexerit. Celebrans bireto tradito Diacono, assurget; Minister autem uterque, assurgente illo, planetam eius e postergali scamni extollent.

69. Assurgente Celebrante, consurget etiam Clerus.

70. Celebrans cum Diacono dextrorsum et Subdiacono sinistrorsum discedent de scamno. Accedent aliquantulum ad Altare; ac si chorus erit ante Altare ipsum, paucos passus e scamno progressi se convertent ad eam chori partem, quae ex latere Epistolae sita est, et ad Clerum ibi stantem facient reverentiam: tum procedent duos tresve alios passus versus medium Altare, et Cleri a latere Evangelii partem salutabunt, dehinc ante Altare progredientur. Dum erunt salutaturi Cleri e cornu Epistolae partem, Diaconus paullum accelerabit gradum, et Subdiaconus paulisper retardabit ita ut in salutationis actu unam quasi lineam cum Celebrante efforment: e converso salutaturi alteram Cleri e latere Evangelii partem, Subdiaconus accelerabit gradum et Diaconus remorabitur ut unam eamdemque lineam cum Celebrante efficiant, quemadmodum de parte Epistolae dictum est.

71. Sin Clerus a choro aberit, alius post alium non mutantes locum venient ante Altare, videlicet Subdiaconus, post eum Celebrans, ultimo loco Diaconus.

72. Ante Altare quum venerint, Celebrans reverentiam profundam, Ministri genuflexionem ad Crucem peragent; si Ministri fuerint Canonici et in sua Ecclesia, non genuflexionem sed reverentiam exsequentur eodem modo ac Celebrans. Quod si in Altari custodiretur SS. Sacramentum in tabernaculo seu ciborio conditum, non modo Ministri sed et Celebrans genuflectet.

73. Post reverentiam vel genuflexionem, Celebrans ascendet ad Altare, et Ministri paullum sublevabunt illi albam cum veste ex parte anteriori, Diaconus quoque ascendet ad Altare, sed consistet in gradu superiori infra suppedaneum post Celebrantem; Subdiaconus autem, conscenso uno aut altero gradu ut fimbriam vestium Celebrantis sustollat, redibit post Diaconum et in plano ante Altare consistet.

74. Sin Celebrans cum Ministris ad *Kyrie* non considebit, sub finem huius cantus Celebrans veniet ad medium Altare, Diaconus sequetur Celebrantem et consistet post eum in gradu superiori post suppedaneum, et Subdiaconus Diaconum sequetur seque locabit post eum in plano ante infimum gradum.

75. Dum Celebrans ascendet aut veniet ad medium Altare, si in tabella secretarum sive, ut aiunt, in carthagloria desit intonatio hymni *Gloria* et Celebranti de mente effluxerit, poterit Caeremoniarius oculis eius proponere in medio Altari legile seu cussinum cum Missali aperto ad *ordinem Missae*, ubi varii musici modi, quibus intonatur *Gloria*, notati sunt (*a*).

76. Absoluto *Kyrie* cantu, Celebrans ritu in Missa privata praescripto intonabit *Gloria in excelsis*. Ad verbum *Deo* Ministri inclinabunt caput, ac sine ulla genuflexione Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis ascendent, idque facient uno eodemque tempore. *Gloria* intonato, Celebrans cum Ministris perget hymnum illum submissa voce recitare.

(*a*) In rubricis gen. Missalis Rom. tit. XX, unica tantum praescribitur tabella. « Ad Crucis pedem ponatur tabella Secretarum appellata ». Quam praescriptionem Romae servatam vidi in Basilica S. Mariae trans tyberim solummodo in missis solemnibus.

77. In choro *Gloria* recitabitur a Clero eadem regula ac superius tradita pro Confessione.

78. Ad verba *Adoramus te. Gratias agimus tibi. Jesu Christe. Suscipe deprecationem nostram*, Celebrans, Ministri et chorus inclinabunt caput et ad verba illa *cum Sancto Spiritu* se omnes signabunt.

79. Si Missale cum legili in medium Altare translatum fuerit, Caeremoniario curae sit referre illud in cornu Epistolae priusquam Celebrans de Altari discedat.

80. Completa hymni angelici recitatione, Celebrans reverentiam faciet ad Crucem, Ministri genuflexionem regula superius tradita, ac de Altari descendentes a latere, pergent ad scamnum ibique considebunt. Discedentes autem de suppedaneo Altaris, Celebrans se convertet super sinistram suam, itemque Subdiaconus; Diaconus vero super dexteram suam, ne tergum vertat Celebranti: euntes ad scamnum, considentes et caput contegentes servabunt ea quae superius pro *Kyrie* declarata sunt.

81. Si quum discedendum de Altari erit Celebranti cum Ministris, cantabitur aliquis ex supra notatis versibus, ad quos facienda esset inclinatio, advertet Caeremoniarius detinere eos ad Altare, donec versus ille cantatus fuerit: si cantabitur interea dum ex Altari vadent ad scamnum, nequaquam subsistent sed pergent: quod si cantabitur statim ac venerint ad scamnum, non sedebunt, sed stantes ibi versus Altare se inclinabunt; quod facient Ministri tantum, si cantabitur versus postquam Celebrans sederit, et priusquam consideant ipsi.

82. Si cantus hymni *Gloria* intercalabitur organorum sono ita ut alter versus cantetur a choro, alter recitetur submissa voce a cantore dum sonatur organis, non inclinabitur nec detegetur caput ad versus superius nominatos, quum recitabuntur submissa voce.

83. Simul ac sederit Celebrans, considebit etiam Clerus in choro, et congruet cum Celebrante in detegendo et inclinando caput, ut saepius notatum est.

84. Acolythi exsequentur ea quae descripsimus de ipsorum officio ad *Kyrie*, postea redibunt ad abacum.

85. Quum canendi *Gloria* finis fiet, consurget Clerus; Celebrans et Ministri assurgentes et ipsi, ut de *Kyrie* dictum est, ad Altare gradum referent.

86. Celebrans, quum ascenderit, osculabitur Altare in medio, et conversus ad populum canet *Dominus vobiscum*, cui respondebit chorus *Et cum spritu tuo*.

87. Vadet deinde Celebrans in cornu Epistolae atque orationem sive orationes a rubrica praescriptas cantabit.

88. Posteaquam Celebrans cecinerit *Dominus vobiscum*, Ministri nulla facta genuflexione, Celebrantem sequentur, retinentes locum uterque suum.

89. Orationis tempore, sive ad orationum postremam si plures erunt, unus ex Acolythis; aut Caeremoniarius Epistolarium de abaco sumet, apponens dexteram aperturae et sinistram dorso libri, quem sustinebit prope medietatem. Appropinquabit Subdiacono, qui conversus ad eum, facta ad invicem reverentia, accipiet ab eo librum prope extremitatem inferiorem et applicabit pectori, advertens ut apertura libri conversa sit ad Crucem, dorsum autem libri eiusdem ad dexteram suam. Acolythus aut Caeremoniarius subsistet prope sinistram Subdiaconi, sed aliquanto post ipsum.

90. Ad conclusionem ultimae orationis, si plures erint canendae, Subdiaconus cum Acolytho caput inclinabunt ad verba *Jesum Christum* si conclusio erit *Per Dominum* vel *Per eumdem Dominum*: secus, si erit *Qui vivis* aut *Qui tecum vivit*, nulla fit inclinatio. Dum proferentur verba *in unitate* etc. procedent simul ante Altare, genuflexionem efficient ad Crucem, deinde ad chorum reverentiam versus utrumque latus, Evangelii primum postea Epistolae, et quo loco antea erant, redibunt.

91. Cantata oratione vel orationibus a Celebrante, chorus respondebit *Amen*, et Diaconus veniet prope dexteram Celebrantis remanens in gradu superiori infra suppedaneum a latere Altaris, conversus ad Celebrantem.

92. Quum Celebrans canere desierit orationem, sive orationes, ut supra diximus, Subdiaconus aperiet librum quem apertum sibi sustinebit ante pectus et canet Epistolam tono praescripto.

93. Clerus in choro, responso *Amen* post orationem, considebit et caput cooperiet.

94. Celebrans submissa voce leget Epistolam, dum cantabitur a Subdiacono; Diaconus respondebit *Deo gratias* in fine, postea Celebrans leget Graduale cum versibus vel cum Tractu, aut *Alleluia* cum versibus, et Sequentiam quoque pro qualitate temporum aut varietate officiorum, ut indicabitur in ipso Missali; deinde iunctis manibus expectabit dum Subdiaconus desinat Epistolam canere. Diaconus animum advertat ad folium Missalis, si opus fuerit, evolvendum.

95. Dum cantabitur Epistola vel etiam dum canetur Graduale, aut Tractus seu Sequentia, thuriferarius praeparabit ignem in thuribulo, ut praesto sit thuribulum ministrando, de quo mox.

96. Subdiaconus, cantata Epistola, claudet librum, dans operam ut eiusdem libri apertura suae sinistrae, ut prius, respondeat, et admovebit pectori; redibit cum Acolytho aut Caeremoniario ante Altare, genuflexionem Cruci et reverentiam choro iterabit, cui Clerus respondebit detegendo caput; tum a latere ascendet ad Altare et in extremo suppedaneo geniculabit ante Celebrantem. Celebrans conversus ad ipsum (quod faciet etiam Diaconus) sinistram applicans pectori, libro imponet dexteram, quam ille osculabitur, et benedictionem nullo addito verbo illi impertietur.

97. Celebrans, data Subdiacono benedictione, veniet ad medium Altare iunctis manibus et recitabit *Munda cor meum* etc. *Jube Domine* etc. *Dominus sit* etc. Diaconus convertetur versus Altare; Subdiaconus assurget, Epistolarium tradet Acolytho vel Caeremoniario, qui referet illud ad abacum, deinde sumet Missale cum cussino seu legili et transferet ad latus Evangelii quod faciens descendet de Altari, ut genuflectat ad Crucem transiens in medium, iterum conscendet suppedaneum, locabit Missale cum legili seu cussino ita ut inferior libri extremitas versa sit ad medium Altaris, tum de suppedaneo descendet, et iunctis manibus in gradu superiori conversus ad Altare consistet.

98. Quum Celebrans dixerit, ut supra, *Munda cor meum*

assurget, accedet ad Missale, et Evangelium ritu pro Missa privata notato recitabit, excepto quod in fine non est osculandus liber, nec dicendum *Per evangelica dicta* etc.

99. Subdiaconus se signabit, ut Celebrans, in fronte, in ore et in pectore, atque indice manus dexterae indicabit illi Evangelium legendum, ac si opus fuerit, folium evolvet libri.

100. Dum vero Subdiaconus transferet Missale in cornu Evangelii, Caeremoniarius aut Acolythus Evangeliarium de abaco sumet eodem modo ac de Epistolario dictum est et subsistet a latere Altaris in plano prope cornu Epistolae.

101. Diaconus a latere Altaris ad Altare conversus stabit, seque signabit in fronte, in ore et in pectore, quum haec faciet Celebrans; si in principio Evangelii nominabitur *Jesus*, inclinabit caput, deinde conversus super dexteram suam de Altari a latere descendet in planum, ibique accipiet librum Evangeliorum, qui a Caeremoniario vel ab Acolytho obiicietur ei, advertens ut sinistra manu aperturam, dextera dorsum libri sustineat ad extremitates inferiores et librum ipsum pectori applicitum: dum procedet ad Altare, faciet reverentiam ad chorum quo modo de Celebrante cum Ministris ad Altare de scamno euntibus dictum est. Chorus sedens ei respondebit detegendo caput. Alte Altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, conscendet suppedaneum et librum in medio Altari locabit, ita ut apertura libri spectet ad latus Evangelii, ibique consistet.

102. Interea thuriferarius cum thuribulo et navicula praesto erit in plano Altaris laterali prope latus Epistolae.

103. Celebrans, Evangelio perlecto, non deosculans librum redibit in medium Altare. Diaconus adstabit ei dextrorsum et Subdiaconus ascendet in suppedaneum et a sinistris Celebrantis consistet.

104. Si cantus Gradualis seu Tractus absolutus fuerit, thuriferarius afferens thuribulum cum navicula ad Altare a latere ascendet: ibi naviculam apertam tradet Diacono, tum aperiet thuribulum idque obiiciet Celebranti. Diaconus incensum ministrabit Celebranti eidem, qui iniiciet illud in thuribulum proferens formulam *Ab illo benedicaris* etc. deinde dextera be-

nedicet. Thuriferarius occludet thuribulum et dextera sumet; naviculam sinistra recipiet iterumque de Altari a latere descendet. Acolythi candelabra cum candelis accensis accipient et expectabunt ante abacum. Thuriferarius postquam de Altari descenderit, naviculam in abaco relinquet et perget ante medium Altare, ubi duos vel tres passus ab infimo gradu subsistet. Acolythi candelabra gestantes eum sequentur et ante Altare consistent post ipsum.

105. Diaconus, navicula thuriferario reddita, se convertens super dexteram suam, descendet de suppedaneo, geniculabit in extremitate ipsius et secreto recitabit *Munda cor meum.*

106. Dum Diaconus se convertet super dexteram suam, descensurus, ut supra, de suppedaneo, Subdiaconus convertetur super sinistram suam et descendet ante Altare, ac ferme in medio ante gradum infimum conversus ad Altare consistet sine ulla genuflexione.

107. Diaconus, recitato *Munda cor meum*, assurget, rursus conscendet suppedaneum, accedet ad Altare, librum utraque manu accipiet ad extremitates inferiores, apertura libri versa ad sinistram manum, quae ante pectus sed paullo distans ab ipso admovebitur, et conversus ad Celebrantem in suppedaneo geniculabit. Idem adgeniculatus habebit Altare dextrorsum. Celebrans, sinistra versa ad Altare, convertetur ad Diaconum, qui genibus flexis benedictionem ab illo petet dicens *Jube Domne benedicere.* Celebrans iunctis manibus respondebit: *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter annuncies Evangelium suum. In nomine Patris* etc. Et benedictionem ei largietur, producens inter haec postrema verba signum Crucis super eum dextera, dum sinistram pectori tenebit applicitam: Diaconus respondebit *Amen*; et Celebrans statim libro imponet manum, quam Diaconus osculabitur.

108. Post haec Diaconus assurget et simplici reverentia salutabit Celebrantem, qui versus Altare se convertet. Diaconus super dexteram suam conversus descendet de Altari, se adiunget Subdiacono, qui ipsi adstabit sinistrorsum, et in plano ante infimum gradum se convertet ad Altare.

109. Ad nutum Caeremoniarii, Diaconus cum Subdiacono, Acolythi cum thuriferario, omnes uno tempore genuflectent ad Altare; et Clerum, si aderit in choro, reverentia salutabunt primo versus cornu Epistolae, deinde Evangelii. Procedent eo ubi canitur Evangelium, praecedente thuriferario, Acolythi, Subdiaconus et Diaconus. Evangelium autem canitur ex eo latere, quod dextrorsum spectat ad Crucem, in parte anteriori et in plano presbyterii, eadem ferme linea cum extremitate anguli gradus infimi Altaris. Ibi Acolythi dirimentur, ut medium inter se accipiant Subdiaconum; qui omnes sinistrorsum habebunt Altare, versa facie ad parietem, qui ad sinistram Altaris spectat, videlicet ad latus Epistolae. Diaconus autem librum aperiet eo loco quo canendum est Evangelium, apertumque tradet sustinendum Subdiacono, qui utraque manu fulciet illum in parte inferiori, cavens ne digitis Diacono impediat quominus folia volvere libere possit. Diaconus se convertet ad librum ideoque habebit Altare dextrorsum. Thuriferarius se sistet paullum post Diaconum eadem linea cum Acolytho qui a dexteris Subdiacono adstabit.

110. Celebrans, ubi de Altari descenderint Diaconus, Subdiaconus, Acolythi ac thuriferarius, recedet in cornu Epistolae conversus ad Diaconum qui cantabit Evangelium, ita tamen ut tergum ad Altare ne vertat, sed proximus stet ipsi a latere dextero.

111. Chorus consurget, quum Diaconus incipiet Evangelium canere, et universi stabunt capite detecto, deponentes etiam pileolum, si utantur.

112. Diaconus, aperto ut supra demonstratum est libro, iunctis manibus ac tono praestituto cantabit *Dominus vobiscum*, chorus autem respondebit *Et cum spiritu tuo*. Tum Diaconus imponet sinistram libro, pollice autem dexterae (cuius palma et reliqui digiti sint aperti et conversi ad librum eumdem) signum Crucis signabit in principio Evangelii, quod erit canturus: tum sinistram apertam ducens infra pectus pollice dexterae pariter apertae et ad se ipsum conversae Crucis signum sibi imprimet in fronte, in ore et in pectore, et interim

canet *Sequentia Sancti Evangelii secundum* . . . . chorus respondebit *Gloria tibi Domine*.

113. Dum Diaconus cantabit *Sequentia*, approximabit ad eius dexteram thuriferarius cum thuribulo clauso; et respondente choro *Gloria tibi Domine*, Diaconus thuribulum a thuriferario accipiet et librum Evangelii adolebit in medio, sinistrorsum et dextrorsum sui *duplici ductu* in singulis vicibus. Post haec thuribulum reddet thuriferario, qui ad locum superius indicatum redibit, thuribulum minime agitans, sed apertum et immotum sustinens.

114. Diaconus, thuribulo restituto, Evangelium iunctis manibus cantabit; ac si qua verba in Evangelio canentur ad quae sit genuflectendum, Acolythi, et Subdiaconus non genuflectent, sed utique ceteri omnes, ne Celebrante quidem excepto, versus librum Evangeliorum genuflectent.

115. Evangelio cantato, Subdiaconus librum demittet supra pectus, et utraque manu in parte inferiori sustinebit. Diaconus Subdiacono principium Evangelii a se cantati monstrabit.

116. Subdiaconus nullam faciens reverentiam aut genuflexionem ad Altare, licet SS. Sacramentum esset expositum, neque reverentiam ad Celebrantem, ascendet immediate ad Altare et vadet ad Celebrantem. Ante quem quum venerit, prompte manu dextera indicabit ei principium Evangelii (quod ille osculari debebit) sinistra sustinens librum.

117. Celebrans librum, utraque manu super illum imposita osculabitur dicens *Per evangelica dicta deleantur nostra delicta*. Subdiaconus claudet librum, reverebitur Celebrantem, de Altari descendet, librum tradet Caeremoniario vel Acolyto, ibique consistet ante infimum gradum prope extremitatem fere contra Diaconum et ad ipsum conversus.

118. Simul ac Subdiaconus discedet de medio Acolythorum iturus ad Celebrantem, Diaconus super sinistram suam se convertet versus Celebrantem ac thuriferarius se sistet ad dexteram eius.

119. Profecto, ut supra, Subdiacono, Acolythi transibunt simul post thuriferarium, pergent ante Altare, genuflectent, re-

dibunt ad abacum, candelabra ubi erant reponent et ante abacum ipsum iunctis manibus manebunt. Alter ipsorum, nisi Caeremoniarius praesto esset, advertet ut Evangeliarium a Subdiacono recipiat et super abacum reponat.

120. Quum Subdiaconus de Altari descendet post osculatum a Celebrante textum Evangelii, Diaconus a thuriferario accepto thuribulo et reverentia profunda peracta, triplici ductu adolebit Celebrantem, quem thurificatum eadem profunda reverentia honorabit, ac thuribulum thuriferario restituet.

121. Postquam Celebrans thurificatus fuerit, veniet ad medium Altare, lento gradu incedens in commodum Ministrorum. Diaconus, reddito thuribulo, perget directe ad Altare et ascendet in gradum superiorem infra suppedaneum post Celebrantem et genuflectet. Subdiaconus autem veniet ante Altare post Diaconum ante infimum gradum, et ipse genuflectet ad Crucem.

122. Thuriferarius, recepto a Diacono thuribulo, procedet in medium ante Altare, genuflectet, et redibit ad abacum, advertens quae mox innuentur.

123. Si cantandum erit *Credo*, intonabitur a Celebrante, ritu pro Missis privatis praescripto. Ad verbum *Deo* Diaconus et Subdiaconus inclinabunt caput ac sine genuflexione conscendent suppedaneum ad latera illius ut simul cum eo recitent *Credo* quemadmodum de *Gloria in excelsis* dictum est.

124. Si cantabitur *Credo*, thuriferarius tardo gradu procedet ante Altare, caput iuclinabit ad verbum *Deo*, genuflectet deinde ad Crucem Altaris, et ad abacum vel in sacrarium ad deponendum thuribulum revertetur. Sin autem *Credo* non esset canendum, facta genuflexione, redibit ad abacum, videbit ne in thuribulo desit ignis ibique promptus erit ad thuribulum in Offertorio ministrandum.

125. Quod si omittendus esset Symbolus, Celebrans osculatus Altare cantabit *Dominus vobiscum*, tum *Oremus* et versum Offertorii leget submissa voce.

126. Si dicendum erit *Credo* et in tabella secretarum seu chartagloria desideraretur intonatio ipsius, ac si Celebranti opus essent prae oculis notae musicae, Caeremoniarius dextere ac

solerter aptabit in medio Altari cum cussino vel legili Missale apertum ad initium Symboli, ubi extat Ordo Missae, et Symbolo recitato, Caeremoniarius ipse aut Subdiaconus Missale cum legili vel cussino in latere Evangelii, ubi erat, reponet.

127. In choro recitabitur alternatim *Credo*, ut de *Kyrie* et de *Gloria* notatum fuit. Ad illa verba *Et incarnatus* etc. quum recitabit Celebrans, genuflectent omnes, et Clerus etiam in choro advertet ut una cum Celebrante genuflexionem conficiat.

128. Recitato Symbolo, Celebrans cum Ministris sessum ibunt, ut superius de *Kyrie* docuimus. Acolythi tamen consistent a lateribus Ministrorum, postquam sederint.

129. Quum vero a cantoribus cantabitur ℣. *Et incarnatus . . . factus est*, omnes detegent caput et geniculabunt, exceptis Celebrante cum Ministris, Canonicis et Praesulibus, si aderunt, qui tantummodo caput detegent et inclinabunt.

130. Cantato praedicto versiculo, qui genua submiserunt, assurgent et sedebunt, et cum reliquis qui detexerunt caput solummodo, caput cooperient.

131. Statim ac incipietur cantari ℣. *Crucifixus etiam* etc. Diaconus et Subdiaconus nudabunt caput et assurgent. Diaconus biretum suo loco relinquet, Subdiaconus illud ante pectus sustinebit.

132. Diaconus discedet de scamno, veniet ad abacum, bursam cum corporali sumet, afferens eam utraque manu ad altitudinem vultus sui sublatam, et advertens ut aperturam bursae convertat seipsum versus. Sumptam bursam deferet ad Altare faciens reverentiam profundam ad Celebrantem quum transibit ante ipsum, deinde reverebitur Clerum in choro eodem modo quo superius de Celebrante et Ministris post *Kyrie* innutum est; postremo genuflectet ad Altare in infimo gradu.

133. Subdiaconus, ubi Diaconus reverentiam fecerit ad Celebrantem, sedere poterit et caput operire, vel etiam stare, ut paullo ante dictum est.

134. Diaconus, genuflexione peracta, ascendet ad medium Altare ibique ponet bursam, quam laeva sustinebit sublatam,

et dextera extrahet corporale; quod extractum deponet super mensam Altaris; sinistra Altari imposita, accipiet dextera bursam et statuet eam prope medium Altare versus cornu Evangelii, applicans eamdem candelabris vel gradui, in quo insistunt candelabra. Tum corporale utraque manu explicabit in media mensa, advertens ut extremitas anterior procul absit a pallio crassitudine digiti unius; corporali, si opus fuerit, admovebit Missale cum cussino vel legili, ponens signaculum Missalis ad Offertorium, quod Celebrans sit lecturus; in suppedaneo ipso genuflexionem iterabit, de Altari a latere descendet et ad scamnum redibit.

135. Subdiaconus, si sederit, nudabit caput et assurget dum Diaconus de Altari descendet. Quum Diaconus ad scamnum venerit, in suo loco biretum recipiet, et facta reverentia ad Subdiaconum, qui capitis inclinatione respondebit ei, sedebunt ambo et cooperient caput: meminerint Acolythi extendere supra scamno paramenta Ministrorum ex parte posteriori; postea coeuntes ante Celebrantem, reverentiam ad eum exsequentur et ad locum suum ante abacum revertentur.

136. Sub finem Symboli cantati Caeremoniarius innuet Celebranti et Ministris ut consurgant; et procedent ad Altare quo ordine superius declaratum est. Clerus, assurgente Celebrante, nudabit caput et consurget.

137. Celebrans Altare, quum venerit illuc, osculabitur; et Symboli cantu peracto, cantabit *Dominus vobiscum*, deinde *Oremus*; postea submissa voce leget versiculum Offertorii.

138. *Oremus* a Celebrante cantato, Diaconus nullam faciens genuflexionem, ascendet ad dexteram eius: Subdiaconus autem, facta genuflexione, perget ad abacum.

139. Si omittendum in Missa erit *Credo*, Celebrans osculatus Evangelium ac thurificatus a Diacono, convertetur ad medium Altare, quod osculabitur, ac reversis post eum Diacono et Subdiacono, cantabit *Dominus vobiscum* et *Oremus*. Diaconus veniet ad dexteram eius et Subdiaconus ad abacum eodem modo ac praecedenti paragrapho dictum est.

140. Quum Subdiaconus ad abacum venerit, Acolythus al-

ter velum humerale explicabit, humeris imponet Subdiaconi, et ante pectus eius alligabit chordulis. Acolythus primus demet operculum ex ampullis, explicabit sudariolum super quo ponet pelviculam cum ampullis ita ut coniunctim possit ad Altare eas deferre.

141. Subdiaconus velo humerali indutus, sinistra ad nodum sumet Calicem, in quo erit purificatorium et patena cum hostia et palla, et acceptam extremitatem dexteram veli imponet Calici atque ita conteget illum; tum supra extremitatem veli et Calicem ipsum ponet dexteram discoopertam, ac tali modo Calicem deferet ad Altare, quo ascendet a latere.

142. Primus Acolythus acceptas, ut supra, ampullas afferet ad Altare sequens Subdiaconum.

143. Si *Credo* cantatum non fuerit, Subdiaconus accipiet etiam bursam cum corporali, quam impositam Calici velo humerali cooperiet et cum Calice ipso deferet ad Altare.

144. Ad Altare quum venerit Subdiaconus deponet Calicem, quomodo paratus erat, super Altare ante Diaconum. Acolythus deponet pelviculam cum ampullis et sudariolo in Altari ante Subdiaconum et stabit in latere Altaris a cornu Epistolae.

145. Subdiaconus posito in Altari Calice, amovebit ex illo dexteram suam ac Diaconus vel Subdiaconus ipse tollet de illo extremitatem veli humeralis. Caeremoniarius vel Acolythus e latere dextero Subdiaconi partem dexteram veli sustollet, si forte illi impediret quominus ministraret.

146. Diaconus amoto de Calice velo humerali, accipiet pallam et ponet in Altari prope corporale in suo latere versus partem superiorem: patenam utraque manu sumet, hostiam si opus fuerit reponens in media patena, quam osculabitur in extremitate quae respicit ad seipsum, et tradet Celebranti, cuius dexteram osculabitur, dum accipit eam; cavebit autem ne brachium suum sinistrum supra, sed infra brachium dexterum Celebrantis ponat.

147. Celebrans interea, peraget Hostiae oblationem, et patenam supponet corporali, ut in Missa privata.

148. Subdiaconus sumet Calicem manu sinistra, ac dextera

absterget purificatorio interiorem eius partem et abstersum tradet Diacono. Hic Calicem ab nodo sinistra accipiet, et pollice eiusdem manus sustinebit purificatorium extensum supra pedem, ne qua vini aut aquae gutta super illum decidat. Acolythus sumet ampullam vini et sudariolo, si opus fuerit, absterget, ac sine osculis porriget Subdiacono.

149. Subdiaconus acceptam ab Acolytho ampullam vini dabit Diacono, qui vinum in Calicem infundet ad libitum Celebrantis, aliquo nutu significantis Diacono quum satis videbitur. Interim Acolythus sumptam aquae ampullam absterget, ut supra, et praebebit Subdiacono.

150. Postquam Diaconus vinum in Calicem infuderit, vinique ampullam ab ipso retraxerit ad pectus suum, vel prompte in pelvicula reposuerit, Subdiaconus elatam sustinens versus Celebrantem ampullam dicet *Benedicite, Pater Reverende.*

151. Celebrans laevam imponens Altari, dextera faciet Crucis signum super ampullam, orationem recitans *Deus, qui humanae substantiae* etc. Subdiaconus ampullam sustinens perpendiculariter super medium Calicem, efficiet ut quatuor aut quinque aquae guttae in eum defluant, atque ampullam Acolytho restituet; ac si Diaconus ampullam vini non deposuerit, receptam ab illo tradet Acolytho, qui utramque cum pelvicula et sudiariolo referet ad abacum.

152. Praesto erit iuxta Altare thuriferarius cum thuribulo et navicula.

153. Diaconus, aqua in Calicem a Subdiacono infusa, purificatorium sumet, et dextero indice purificatorio obvoluto, guttas intra Calicem, quae forte possent separatim adhaerere, absterget. Purificatorium deinde in Altari deponet, et Calicem ad cuppam dextera sumptum, sinistra ad pedem, osculabitur in pede, et porriget Celebranti, cuius manum, dum accipiet, osculabitur, cavebit autem ne brachium suum sinistrum superimponat dextero Celebrantis, quemadmodum superius in traditione patenae monuimus.

154. Celebrans Calicem accipiet et oblationem peraget: Diaconus dexteram apponet ad pedem Calicis, vel infra brachium

dexterum Celebrantis, ac suspiciens Crucem una cum illo calicem offeret simul recitans orationem *Offerimus tibi, Domine* etc. quo in actu sinistram pectori applicabit.

155. Quum Celebrans Calicem corporali imposuerit, Diaconus accipiet pallam atque ipsa Calicem cooperiet. Sumptam deinde sub corporali patenam tradet Subdiacono.

156. Subdiaconus patenam dextera nuda accipiet et extremitate dextera veli humeralis conteget eam, alteram extremitatem sinens defluere: sustinebit illam ante pectus quum de Altari descendet, quum paullum inclinatus respondebit *Suscipiat Dominus* etc. ad *Orate fratres*; quum a Diacono thurificabitur, quum ad Altare ascendet et recitabit *Sanctus*, postremo quum adgeniculatus erit ad elevationem. Porro, sumpta patena, directe de Altari descendet se convertens super dexteram suam: quum venerit ante infimum gradum, genuflectet ad Crucem, ibique consistet ad Altare conversus post Celebrantem, patenam sustinens elatam ad altitudinem vultus sui et manum sinistram poterit apponere pectori vel infra cubitum dexterum ut suffulciat brachium.

157. Celebrans interea Missam prosequetur *In spiritu humilitatis* etc.

158. Profecto ex Altari Subdiacono, thuriferarius cum thuribulo et navicula suppedaneum a latere conscendet. Diaconus incensum ministrabit Celebranti, qui in thuribulum iniiciet illud cum benedictione recitans formulam *Per intercessionem* etc. Thuriferarius thuribulum Diacono tradet, recipiet naviculam, descendet de Altari, reponet naviculam in abaco et in plano prope latus Epistolae expectabit Diaconum ut comitetur eum in thurificatione.

159. Si Caeremoniarius abesset aut alia re impediretur, alter ex Acolythis vel thuriferarius meminerit amovere ab Altari legile seu cussinum cum Missali thurificationis caussa.

160. Diaconus thuribulum tradet Celebranti, qui sine ulla reverentia aut genuflexione Oblata statim thurificabit dicens *Incensum istud* etc. Adolebit deinde Altare dicens *Dirigatur* etc. Diaconus, dum Celebrans incensabit Oblata, Calicem in pede

dextera sustinebit, sinistra autem partem posteriorem planetae Celebrantis attollet: quum vero Celebrans idem thurificabit Crucem et Reliquias, si in medio essent expositae, amovebit Calicem a medio Altari et seponet eum prope latus Epistolae in corporali ipso; tum antequam Celebrans Altaris thurificationem prosequatur, referet eum in medium Altare.

161. Sub finem thurificationis praesto erunt secundus Acolythus cum pelvicula et ampulla aquae, et Acolythus primus cum sudariolo seu manutergio ut manuum ablutionem ministrent Celebranti, subsistentes in plano lateris Epistolae parvo ab infimo gradu intervallo, ne Diacono thurificationem impediant.

162. Peracta a Celebrante Oblatorum thurificatione, Diaconus illius planetae partem posteriorem demittet, descendet in gradum superiorem ex parte Epistolae et recipiet thuribulum a Celebrante, qui dicet *Accendat in nobis Dominus* etc.

163. Celebrans adstabit Altari e suo latere sinistro.

164. Diaconus, thuribulo recepto, de Altari descendet, et ubi venerit in planum a latere Epistolae convertetur ad Celebrantem, reverentia eum salutabit profunda, triplici ductu adolebit, iterabit profundam reverentiam, et comitante thuriferario ad adolendum in choro Clerum procedet.

165. Profecto e latere Altaris Diacono post thurificatum Celebrantem, duo Acolythi conscendent gradum superiorem et facta ad Celebrantem reverentia ablutionem manuum ei ministrabunt, secundus Acolythus adstabit primo sinistrorsum, primus Celebranti manutergium praebebit. Celebrans accepto manutergio se convertet ad Altare, manus exterget prosequens recitare psalmum *Lavabo* iam inceptum tempore ablutionis: manutergium deinde Acolytho restituet ac Missam, ut in privata, usque ad Praefationem prosequetur.

166. Duo Acolythi iterabunt reverentiam Celebranti, de Altari descendent, ampullam, pelviculam et sudariolum ad abacum referent, et ipsorum alter aquam ex pelvicula effundet in concham sub abaco praeparatam sive in parvum meatum, si ad hanc rem erit prope Altare.

167. Quum Celebrans recitabit *Orate fratres*, Subdiaconus

patenam ad pectus demittet atque inclinatus respondebit *Suscipiat* etc. ut iam monuimus.

168. Diaconus, thurificato, ut supra, Celebrante, praeeunte thuriferario procedet ante Altare et genuflectet. Hoc ipso tempore Clerus in choro consurget. Diaconus perget ante eam chori partem, quae erit ex latere Evangelii et Clerum ibi in choro praesentem adolebit; deinde iterata genuflexione in medio reliquum Clerum e latere Epistolae incensabit: postea nisi transeat ante Altare non genuflectens, perget ad Altare directe, subsistet prope angulum sive extremitatem anteriorem gradus infimi e latere Epistolae, convertetur ad Subdiaconum ac duplici ductu eum adolebit, mediocri ipsum reverentia salutans ante et post thurificationem. Thuriferarius transibit statim ad dexteram Diaconi et recipiet ab eo thuribulum. Diaconus ascendet ad Altare in gradum superiorem post Celebrantem, genuflectet ad Crucem, convertetur super sinistram suam ad thuriferarium a quo duplici ductu incensabitur cum reverentia ante et post thurificationem. Diaconus postquam thurificatus fuerit convertetur ad Altare nullam aliam faciens genuflexionem. Thuriferarius autem peraget thurificationem Acolythorum et populi, quemadmodum cap. VII. §. 3. lib. I. demonstratum est.

169. Nisi Clerus in choro aderit, Diaconus post thurificatum Celebrantem, vadet ad angulum gradus, ut superius docuimus, et incensabit Subdiaconum: veniet deinde ad medium Altare et, ut supra, thurificabitur. Ad *Orate fratres* Celebranti respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

170. Posteaquam Celebrans recitaverit secreta, ut in Missa privata, praefationem tono praescripto cantabit. Acolythus quipiam, nisi possit fieri secus, campanulae sono significabit organorum modulatori, ut sonare absistat (*a*). Si chorus valde frequens esset, nec brevi posset peragi thurificatio, potiusquam actio ista interrumpatur, aut dimidia eius pars omittatur, opus esset ut Celebrans aliquandiu retardaret cantum praefationis.

(*a*) Ut organorum sonus abrumpatur, solet in quibusdam ecclesiis campanula eadem pulsari, qua *Sanctus* et Hostiae elevatio indicatur. Laudabilis videtur mos illarum, quae alio signo aliaque ratione utuntur.

171. Ad illa verba *Gratias agamus* Diaconus vel thuriferarius abrumpet thurificationem, convertetur ad Altare et caput inclinabit, si dum illa verba cantentur, forte esset in medio choro, aut finem fecisset unum ordinem Cleri thurificandi: sin autem iam coepisset eumdem adolere, actionem nulla intermissione persequetur.

172. Praefationis initio Acolythi vel prope abacum vel in sacrarium ibunt ad funalia sumenda. Si funalium maior afferetur numerus, ipsis se addent et alii clerici designati. Id animadvertant ut praesto sint in aditu presbyterii statim ac Celebrans canere praefationem desierit (*a*). Qui Acolythus incedet dextrorsum, intorticium dextera, qui sinistrorsum, intorticium sinistra gestabit: ex aditu presbyterii usque ante Altare coibunt, quumque ante Altare venerint aequa ab eo distantia simul genuflectent. Post genuflexionem reverebuntur Clerum primo ex parte Evangelii deinde Epistolae: Acolythus qui dextrorsum est, intorticium ad sinistram traducere meminerit quum reverentia ad Clerum ex parte Evangelii fiat, itemque Acolythus qui sinistrorsum, transferat intorticium ad dexteram quum reverentia e latere Epistolae peragatur: postea mutua se reverentia salutabunt, qua in actione Acolythus qui erit dextrorsum sinistra intorticium sustinebit: post mutuam reverentiam dirimentur, geniculabunt ante Altare fere in lateribus, intorticium sustinentes manu seu dextera seu sinistra, iuxta positionem, eodem modo ac in aditu presbyterii. Si plures clerici fuerint gestantes intorticia, nempe quatuor aut sex, servabunt eamdem methodum, et recta linea ante Altare genuflexionem et reverentias simul efficient.

173. Quum Celebrans facturus erit finem canendi praefationem, Diaconus ascendet ad dexteram et Subdiaconus ad sinistram eius sine ulla genuflexione et una cum Celebrante recitabunt *Sanctus* (*b*). Celebrans et Diaconus se signabunt ad *Be-*

(*a*) In Missis cantatis ordinariis duo tantum funalia ad elevationem afferenda sunt; quatuor autem diebus solemnioribus.

(*b*) Quod asseruimus Subdiacono ascendendum ad Altare esse, ut cum Celebrante recitet Trisagium, sequuti sumus rubricam *Rit. cele-*

nedictus qui venit, non vero Subdiaconus, siquidem sustinet patenam.

174. Subdiaconus sine genuflexione descendet de suppedaneo et ad locum suum redibit.

175. Diaconus de suppedaneo descendet, transibit super primum gradum post Celebrantem, genuflexionem faciet ad Crucem Altaris, conscendet iterum suppedaneum ac subsistet a sinistris Celebrantis, ut ipsi in Missali monstret quid sit legendum, et folia Missalis ipsius, quum opus sit, evolvat.

176. Thuriferarius, si vacabit, aut Caeremoniarius apud abacum campanulam pulsabit ad *Sanctus*, ut in Missis privatis.

177. Chorus alternatim recitabit *Sanctus* methodo pro *Kyrie* descripta, tum in genua procumbet.

178. Thuriferarius praesto erit ad afferendum thuribulum quum Celebrans recitabit orationem *Hanc igitur oblationem* etc.

179. Quum Celebrans peraget *Memento*, Diaconus passum unum recedet e loco; quum vero Celebrans continuabit Missam, accedet rursus ad Missale, eique monstrabit quae sint legenda.

180. Ad orationem *Hanc igitur* thuriferarius dabit naviculam Caeremoniario, qui incensum in thuribulum sine benedictione infundet, et Caeremoniario absente, infundet thuriferarius ipse.

181. Caeremoniarius accipiet thuribulum, vel ipse thuriferarius sustinebit illud a latere Epistolae SS. Sacramentum ad elevationem thurificaturus.

182. Dum Celebrans dicet orationem *Quam oblationem* etc. Diaconus sine genuflexione discedet de sinistra illius, descendet e suppedaneo, genuflectet in medio post Celebrantem, deinde a dexteris eius consistet in gradu superiori.

183. Eo ipso tempore quo Celebrans inclinabitur ut proferat verba Consecrationis, Diaconus geniculabit a dextris Celebrantis loco praedicto, scilicet in extremitate suppedanei, Subdiaconus autem in medio supra infimo gradu; thuriferarius seu Caeremoniarius cum thuribulo geniculabit etiam in infimo gra-

bran. Missam tit. VII. num. 11. Si mos alicubi alius fuerit, ad Superiorem pertinebit utrum fas sit eum servare, an rubricae adhaerere.

[redacted]

du a latere Epistolae: chorus et Ministri, excepto thuriferario, in thurificatione SS. Sacramenti caput inclinabunt.

184. Celebrans, verbis Consecrationis prolatis, genuflectet atque elevationem S. Hostiae peraget, ut in Missa privata. Ei, statim ac fecerit genuflexionem, Diaconus planetam e posteriori parte sublevabit eamque demittet dum S. Hostiam post elevationem in corporali reponet. Thuriferarius SS. Sacramentum tribus rite distinctis ductibus thurificabit.

185. Posteaquam Celebrans Hostiam in corporali reposuerit et genuflexerit, dum assurget, etiam Diaconus assurget una cum eo, accedet ad Altare, Calicem deteget iterumque genuflectet a dexteris Celebrantis in extremo suppedaneo.

186. Celebrans peraget consecrationem Calicis et elevationem, ut supra, Diaconus attollet ei planetam, ac thuriferarius SS. Sacramentum thurificabit.

187. Dum Celebeans demittet Calicem post elevationem, Diaconus relinquet planetam, assurget, Calicem rursus cooperiet, genuflectet una cum Celebrante, sed iunctis manibus neque insistens Altari, quod etiam Subdiaconus debebit in iis circumstantiis servare deinceps.

188. Elevatione peracta, assurget Clerus et stabit, itemque Subdiaconus loco suo.

189. Consurgent etiam Acolythi et clerici intorticia gestantes coibunt ante Altare, ut in accessu, et facta ad SS. Sacramentum genuflexione discedent, nullam ad chorum aut inter se reverentiam facientes.

190. Thuriferarius quum assurrexerit, thuribulum ad abacum aut in sacrarium referet, hac actione exsequutus munus suum: redibit tamen ad locum suum sive in chorum sive ad abacum, prout superius num. 60. declaratum est.

191. Celebrans, facta genuflexione, Missam continuabit *Unde et memores* etc. Diaconus facta cum Celebrante genuflexione, transibit, non genuflectens in medio, ad sinistrum eius, ibique ad Sacramentum genuflectet et Celebranti assistet ad librum sequens monita superius ad *Memento* tradita.

192. Quum Celebrans iunget manus dicturus *Per quem*

haec omnia etc. Diaconus genuflectet ad Sacramentum, ac sine genuflexione in medio, transibit ad dexteram Celebrantis, et Calicem deteget postquam Celebrans triplex Crucis signum signaverit ad *sanctificas* etc. Genuflectet cum Celebrante, qui Crucis signa Hostia faciet ad *Per ipsum* etc. deinde Calicem rursus cooperiet.

193. Celebrans tono praescripto cantabit *Per omnia saecula* etc. *Oremus*. *Praeceptis* etc. et *Pater noster*.

194. Ubi Celebrans coeperit canere *Pater noster*, Diaconus genuflectet ad Sacramentum, de suppedaneo descendet in gradum primum ibique subsistet, dum canitur *Pater noster*, sine genuflexione.

195. Ad illa verba *Et dimitte nobis* etc. Diaconus et Subdiaconus genuflectent eo loco quo stabunt et ad Altare in suppedaneum ascendent, Diaconus ad Celebrantis dexteram, Subdiaconus ad dexteram Diaconi. Eodem tempore Acolythus unus accedet ad Altare genuflectet in infimo gradu a latere, una cum Ministris, et a latere ad Altare ascendet in gradum superiorem.

196. Subdiaconus, conscenso suppedaneo, patenam deteget et Diacono tradet. Idem Subdiaconus sibi solvet velum humerale, quod deponet, et Acolythus ex parte posteriore accipiet. Idem, deposito velo, genuflectet ad Sacramentum, et conversus super dexteram suam de suppedaneo descendet, eoque ubi erat antea sine alia genuflexione redibit.

197. Acolythus genuflectet ad Sacramentum simul cum Subdiacono, descendet a latere de Altari, redibit ad abacum et in eo velum humerale deponet.

198. Diaconus patenam dextera acceptam ad sinistram suam traducet, accipiet purificatorium, eoque absterget patenam, quam deinde elatam verticaliter cum ipso purificatorio prope corporale super Altari dextera sustinebit ita, ut facile possit a Celebrante recipi.

199. Celebrans, absoluto *Pater noster* recipiet patenam, ac Diaconus osculabitur manum eius dum recipiet. Idem Diaconus respondebit *Sed libera nos a malo*, Celebrans adiiciet *Amen* et Missam persequens cantabit deinde *Per omnia* etc. *Pax Do-*

mini etc. Diaconus animum advertet ad detegendum et operiendum Calicem ac genuflectendum una cum Celebrante.

200. Quum Celebrans cantabit *Pax Domini* etc. Subdiaconus genuflectet, ad Altare ascendet ad sinistram Celebrantis qui postea cum ipsis Ministris recitabit *Agnus Dei*, quae dicentes percutient pectus suum.

201. Clerus in choro recitabit *Agnus* et pectus percutiet, eadem ratione qua dictum est ad *Kyrie*.

202. Recitato *Agnus Dei*, ut supra, Subdiaconus a sinistris stans Celebrantis, genuflexionem ad Sacramentum iterabit, et conversus super sinistram suam descendet de Altari et ad locum quo antea erat sine alia genuflexione redibit. Diaconus autem pariter post *Agnus Dei*, minime genuflectens ut Subdiaconus, geniculabit in suppedaneo a dextris Celebrantis, ibique iunctis manibus adgeniculatus permanebit, donec Celebrans desierit recitare orationem *Domine Jesu Christe, qui dixisti* etc.

203. Hac oratione absoluta, Celebrans manus corporali imponet et osculabitur Altare in media parte: Diaconus assurget et Altare a latere suo osculabitur, iunctis manibus ante pectus, non insistens Altari. Celebrans convertetur ac Diaconum et cum amplexu dabit illi pacem dicens *Pax tecum*, ille vero respondebit *Et cum spiritu tuo*; Celebrans manus imponet humeris Diaconi, Diaconus supponet cubitis eius. Post haec Celebrans convertetur ad Altare et Sacrum prosequetur.

204. Diaconus genuflectet ad Sacramentum, convertetur super dexteram suam, de suppedaneo descendent super primum aut alterum gradum, si necesse fuerit, in eoque pacem Subdiacono praebebit, quod faciens manus imponet humeris eius, ille supponet Diaconi cubitis: Diaconus dicet *Pax tecum*, Subdiaconus respondebit *Et cum spiritu tuo*. Diaconus rursus ascendet ad laevam Celebrantis, genuflectet, eique ad Missale assistet.

205. Subdiaconus, osculo pacis accepto, genuflectet ad Sacramentum et comitante Caeremoniario vel Acolythorum aliquo, pacem afferet ad chorum eodem ordine ac cap. VI. lib. I.

206. Redibit Subdiaconus ante Altare, genuflectet in medio gradu infimo ante Altare, pacem dabit Caeremoniario sive Aco-

lytho qui comitatum fuerit, ascendet ad Altare ad dexteram Celebrantis et genuflectet ad Sacramentum. Si non aderit chorus, Subdiaconus accepta pace a Diacono, statim praebebit illam Caeremoniario, vel acolytho, tum ascendet ad altare ad dexteram Celebrantis, et genuflectet ad Sacramentum.

207. Deinde Caeremoniarius vel Acolythus perget pacem tribuere, ut eodem supradicto capite.

208. Subdiaconus calicem deteget, et tempore opportuno vinum pro purificatione, tum vinum et aquam pro ablutione et purificatorium ad extergendas Celebrantis manus ministrabit. Idcirco primus Acolythus afferet ampullas cum pelvicula et sudariolo ad Altare eodem modo ac superius, idque faciet quum Celebrans colliget fragmenta; meminerit autem genuflectere ad Sacramentum antequam ad Altare ascendat. Ampullas postea referet ad abacum, quum Subdiaconus discedet de Altari, ut deinceps trademus.

209. Acolythus alter vel thuriferarius Calicis velum ad Altare deferet et ponet in latere Evangelii, debitas exsequens genuflexiones et ad Altare ascendens a latere.

210. Chorus, posteaquam Celebrans consummaverit Calicem, considebit.

211. Quum Subdiaconus Celebranti ablutionem ministraverit eique purificatorium explicatum digitis imposuerit, Diaconus et Subdiaconus discedent de Altari. Diaconus Missale cum legili seu cussino acceptum referet ad latus Epistolae, posito tamen signaculo ad *Communio* Missae eius diei.

212. Diaconus conversus super sinistram suam descendet in gradum primum infra suppedaneum; Subdiaconus autem conversus super dexteram suam de Alteri descendet ante infimum gradum: genuflectent simul ad Altare, Diaconus perget ad latus Epistolae, deponet ibi Missale et redibit ad eumdem locum in gradum superiorem infra suppedaneum; Subdiaconus suppedaneum conscendet in cornu Evangelii, absterget Calicem, et imponet ipsi purificatorium, patenam et pallam, complicabit corporale, quod ponet intra bursam eamque super Altari relinquet, calicem velo cooperiet, imponet ei bursam apertura ad pectus

suum conversa, superimponet partem anteriorem veli, calicem accipiet manu sinistra ad nodum et dextera extensa super Calicem ipsum; convertetur super sinistram suam, de Altari descendet ex parte anteriori, genuflectet ad Crucem ante infimum gradum, Calicem ad abacum deferet, partem anteriorem veli eius demittens ut prorsus contegatur, et redibit ante infimum gradum in cornu Epistolae post Diaconum.

213. Celebrans vadet ad latus Epistolae, leget ℣. *Communio*, deinde redibit ad medium Altare, et osculatus illud convertetur ad populum et canet *Dominus vobiscum*.

214. Chorus consurget et stabit donec Sacrum compleatur.

215. Diaconus et Subdiaconus sequentur Celebrantem venientem ad medium Altare transeuntem ad Missale propter orationem vel orationes canendas, et redeuntem postea ad medium Altare.

216. Celebrans deinde redibit in latus Epistolae, canet *Oremus* et orationem sive orationes *Postcommunio* eodem numero ac orationes et collectas ante Epistolam.

217. Hisce orationibus completis, redibit in medium, Altare osculabitur, convertetur ad populum et canet *Dominus vobiscum*. Diaconus stans post Celebrantem, ut dictum est, convertetur super sinistram suam directe ad populum ac tono statuto cantabit *Ite Missa est*. Quo facto, Celebrans conversus ad Altare dicet orationem *Placeat tibi* etc. Diaconus ibit versus cornu Epistolae in partem anteriorem, Subdiaconus conscendet gradum superiorem infra suppedaneum, et in parte anteriori prope latus Evangelii subsistet.

218. Si in Missa canendum sit *Benedicamus Domino*, Celebrans convertetur ad Altare statim ac cecinerit *Dominus vobiscum*, ex eoque loco dicet *Benedicamus Domino* expectans donec cantetur a Diacono, ut recitet orationem *Placeat tibi* etc. Diaconus cantabit *Benedicamus Domino* ad Altare conversus, deinde versus partem Epistolae transibit, ut supra docuimus.

219. Celebrans post orationem praedictam osculatus Altare, benedictionem largietur, ut in Missis privatis. Ad benedictionem autem dicente Celebrante *Benedicat vos* etc. Ministri

genua submittent in extremo suppedaneo, loco iam innuto, et cum eis totus chorus geniculabit, exceptis Praesulibus, si aderunt, et Canonicis in sua ecclesia. Item si Ministri fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint, ad benedictionem Celebrantis profunde inclinabuntur. Omnes ad benedictionem se signabunt.

220. Si Celebrans ultimum Evangelium e Missali lecturus sit, Subdiaconus accipiet Missale cum cussino seu legili ex Altari et post *Ite Missa est* seu *Benedicamus Domino* transferet illud in latus Evangelii, quo casu Celebrans non ante dabit benedictionem, quam Subdiaconus ad locum praedictum redierit.

221. Post benedictionem Celebrans convertetur ad latus Evangelii dicet *Dominus vobiscum*, Altare et seipsum signabit ad *Initium sancti Evangelii* etc. et Evangelium S. Joannis recitabit. Chorus et Ministri statim, data benedictione, consurgent. Diaconus manebit quo loco erit, sed aliquantulum ad Celebrantem convertetur. Subdiaconus ascendet in suppedaneum, sumet tabellam Evangelii S. Joannis, ac dextera sustinebit eam ante Celebrantem. Ad *Verbum caro* genuflectent omnes, praeter Subdiaconum sustinentem tabellam, qui completa recitatione Evangelii, respondebit *Deo gratias* ac tabellam suo loco reponet.

222. Interea dum legetur ultimum Evangelium, Acolythi candelabra ex abaco sument, procedent in medium ante Altare, ibique sine genuflexione subsistent.

223. Si post Missam, Clerus e choro discessurus sit, Acolythi facta genuflexione ad *Verbum caro* proficiscentur ad aditum presbyterii, eos sequentur qui omnes in choro fuerint, bini incedentes quo ordine traditum est superius, quum de accessu ad Altare sermo fuit.

224. Celebrans, recitato Evangelio, redibit ad medium Altare stantibus hinc et inde in suppedaneo Ministris, ibique expectabunt nutum Caeremoniarii ad redeundum in sacrarium. Caeremoniarius sustinens interea bireta Celebrantis et Ministrorum, in descensu de Altari monebit (si opus fuerit) Celebrantem ne tergum Cruci convertat. Celebrans et Subdiaconus se convertent sinistrorsum, Diaconus dextrorsum, ac quum de-

scenderint de omnibus gradibus, convertentur ad Altare ac respective facient ad Crucem Celebrans reverentiam, Ministri genuflexionem.

225. Diaconus a Caeremoniario accipiet biretum Celebrantis et illud tradet cum osculis usitatis Celebranti eidem, qui eo caput operiet. Caeremoniarius deinde biretum porriget Diacono et Subdiacono, qui capite cooperto, sequentur Clerum in sacrarium redeuntem, videlicet praeibit Subdiaconus, sequetur Diaconus et postremus ibit Celebrans.

226. Sin autem Clerus in choro manebit officium absoluturus, Acolythi e choro minime discedent. Celebrans additus Ministris in suppedaneo, faciet cum eis mediocrem reverentiam ad Crucem: descendent simul de Altari, ut superius dictum est, et ad Altaris pedes facient seu reverentiam seu genuflexionem: Acolythi genuflectent coniunctim cum Ministris. Celebrans et Ministri, bireto resumpto, reverebuntur Clerum primum e latere Evangelii, deinde Epistolae, et capite adhuc nudato e choro excedent, praeeuntibus Acolythis, eodem ordine ac supra, nempe Subdiaconus, post eum Diaconus, postremo Celebrans. In aditu chori cooperient bireto caput et ad sacrarium proficiscentur.

227. Si in reditu ad sacrarium, transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, sive ante Altare maximum, aut illud in quo expositae sint Reliquiae Sancti illius, cuius dies festus celebretur, observabuntur eadem quae in egressu de sacrario num. 21. tradita sunt.

228. Quum ventum erit in sacrarium, Acolythi procedent ante Altare sive imaginem sacrarii et subsistent hinc inde a lateribus Altaris, quo si sacrarium caruerit, tali inter se intervallo disponentur, ut facile satis spatii supersit Celebranti et Ministris, ibique stabunt facie alter ad alterum versa.

229. Clerus in sacrario disponetur in longitudinem, ac si opus fuerit, pluribus etiam ordinibus, sistentibus primis prope sacrarii fores, reliquis deinceps Altare versus ita ut seniores seu digniores sint prope Altare.

230. Celebrans cum Ministris caput detegent in aditu, et

simul coniuncti, videlicet Celebrante medio inter Diaconum, et Subdiaconum, procedent ante Altare, et cum eis coibunt Acolythi. Omnes reverentiam ad Crucem vel ad imaginem exsequentur; deinde Celebrans cum Ministris et Acolythis Clerum quoque salutabunt.

231. Sin Clerus in choro remanebit, Acolythi progressi ante Altare sacrarii dirimentur, ut paullo ante dictum est, et Subdiaconus ac Diaconus ante Altare transibunt ad latera Celebrantis, et capite detecto reverentiam peragent ad Crucem vel ad imaginem praecipuam, et sacra indumenta demittent.

232. Acolythi candelabra deponent quo loco sumpserint, et candelas extinguent; deinde adiuvabunt Ministros ad sacras vestes exuendas: Caeremoniarius adiumento erit Celebranti in sacris paramentis demittendis. Clerici, functi officio suo, superpelliceum deponent.

DE SANCTA CLERI ET POPULI IN MISSA SOLEMNI COMMUNIONE.

CAPUT V.

1. Si Clero in Missa solemni S. Communio administranda erit, praeparabitur primum in abaco pixis cum particulis numero sufficienti et cum operculo; tobalea linea, longa ante communicandos explicanda; ac si Sacerdotes etiam, ut feria quinta in Coena Domini de sacra mensa participabunt, in promptu erunt stolae, quae satis sint numero Presbyterorum, concolores paramentis, quae in Missa solemni adhibentur.

2. Caeremoniarius accipiet pixidem ex abaco, deferet eam ad Altare quum Subdiaconus afferet Calicem, eamque statuet prope corporale.

3. Diaconus pixidem sumet et deteget, cooperculum deponet extra corporale et pixidem supra corporale locabit versus latus suum; tum pallam de patena amovebit, patenam cum hostia su-

met ac tradet Celebranti. Interea dum Sacerdos hostiae oblationem peraget, sumet pixidem eamque a latere patenae sustinebit ad eamdem altitudinem qua Celebrans patenam elevaverit, et peracta oblatione, imponet pixidem corporali in medio ita ut sit post calicem et operculo cooperiet eam (*a*). Deinde tam Diaconus quam Celebrans persequentur actiones capite praecedenti notatas, ubi agitur de ritibus in Missa solemni servandis.

4. Diaconus transibit ad Celebrantis dexteram quum hic recitabit verba *Quam oblationem* etc. in Canone, pixidem dextera sumet, admovebit ad Celebrantem prope dexteram eius, et detrahet illi operculum, quod ex eadem parte ponet extra corporale, advertens ut pixidis pedem sinistra sustineat dum operculo deteget eam. Postea dum consecratio et elevatio peragetur, geniculabit.

5. Quum Celebrans post elevationem S. Hostiam reposuerit ac rursus adoraverit genuflexione, Diaconus assurget, pixidem operculo iterum cooperiet, et dextera sumptam reponet quo loco antea erat, calicem palla deteget, submittet genua, et suas actiones peraget, ut supra (*b*).

6. Posteaquam Clerus pacem acceperit, communicandi capite nudato et iunctis manibus devenient in medium chorum, ibique bini geniculabunt, quum Diaconus recitabit *Confiteor*: quod si presbyterium communicandorum numerum non caperet, ipsi ad *Confiteor* suo quisque loco in choro geniculabunt.

7. Reliqui de choro in ista et in ceteris actionibus stabunt (*c*).

(*a*) Ponendam esse pixidem post calicem desumitur e Caeremoniali Episcoporum lib. 2. cap. 29 num. 2.

Non esset improbandus usus pixidem alia palla contegendi, quum in praxi facilius sit pallam, quam operculum removere, ea quoque de caussa quod rubrica id insinuat.

(*b*) Perpendatur expressio rubricae Rit. celeb. Miss. tit. VIII. num. 6. « Reposita Hostia consecrata super corporale, (Sacerdos) genuflexus ipsam veneratur: si adsit vas aliarum Hostiarum, patena vel palla cooperit, ut supra ». Ideoque minus recte faciunt Sacerdotes illi, qui reposita Hostia super corporale, statim contegunt pixidem, reponunt eam post Calicem, postea genuflectunt.

(*c*) Non est mirandum, si hoc loco contendimus tempore Commu-

8. Acolythi seu clerici cum intorticiis, quum Communio fiet, non post elevationem sed post Communionem abibunt.

9. Postquam Celebrans Calicem sumpserit, Subdiaconus eum palla cooperiet.

10. Diaconus et Subdiaconus genuflectent et mutabunt locum, Diaconus nempe ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

11. Celebrans et Ministri genuflectent simul, et Diaconus pixidem dextera sumptam admovebit ante Calicem, deteget eam et ponet operculum extra corporale.

12. Celebrans cum Ministris genuflexionem iterabunt. Diaconus cum Subdiacono vadent ad latera Altaris in gradum superiorem et stabunt ad Altare conversi ita ut Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram suam habeat Altare. Celebrans convertetur super latus suum sinistrum versus cornu Evangelii ad communicandos, non tamen humeros vertens ad Sacramentum.

nionis adstantium Clero standum esse. Patet dispositio Caeremonialis Episcoporum lib. 2. cap. 29. num. 3. de qua iuvat referre interpretationem clar. Catalani. « Ex Rubrica nostri §. praeter communicandos, qui « scilicet genuflectunt, stare debent Canonici et Clerus. Licet autem in « Vaticana atque in aliis Basilicis Urbis, Canonici et Clerus genuflectunt, « dum fit Communio in Missa solemni, notum est tamen hunc ritum fuisse « aliquando correctum a Summo Pontifice Benedicto XIII. quo tamen « defuncto, ritus ipse antiquus innovatus fuit, genuflectentibus Canonicis « et Clero dictae Basilice, sicut et aliarum plurium Urbis, usquedum « absoluta fuerit Communio, quod tamen huic nostro §. contrarium est « et Auctoribus, qui sacros ritus enarrant, inter quos, ut alios omittam, « Bauldryus in suo Manuali parte III. cap. 12. art. 10. num. 2. citans « locum nostri huius §. ita scribit: *qui communicandi sunt, accedunt ad « Altare cum debitis genuflexionibus soli, ibique sic manent, aliis de « Clero semper stantibus*. Sane si ex Rubricis Missalis et praxi omnium « Ecclesiarum stat Clerus in choro cum Celebrans se communicat, in« telligere prorsus nescio, cur ad Communionem Ministrorum genuflec« tat. Quid, quod in primitiva Ecclesia et plura post pacem ei redditam « secula fideles stantes communicabant? Testatur id quidem de Graecis « Joannes Bona Cardinalis lib. II. *rerum liturgicarum* cap. 17. num. 18. « sic inquiens: *De situ communicantium, si de Graecis sermo sit, nulla « est dubitatio, quin stantes divina dona percipiant*. Addit mox de La-

13. Diaconus profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, eodemque situ stabunt etiam Subdiaconus et communicandi.

14. Si Acolythi sustinebunt intorticia, duo alii clerici succedent illorum officio priusquam Diaconus recitet *Confiteor*. Venient ad abacum, et primus illorum accipiet tobaleam pro Communione, redibunt simul ante Altare, genuflectent, dirimentur et a lateribus in infimo gradu geniculabunt.

15. Quum Diaconus recitaverit *Confiteor*, Celebrans dicet *Misereatur vestri* etc. *Indulgentiam, absolutionem* etc. et ad Altare convertetur.

16. Si Ministri sumpturi sint Eucharistiam, quum Celebrans, dicto *Misereatur* etc. *Indulgentiam* etc. convertetur ad Altare, procedent in medium et in extremo suppedaneo geniculabunt: duo Acolythi suppedaneum conscendent in extremitates, genua submittent, tobaleam ante Ministros explicabunt et ad extremitates sustinebunt, alter fere contra alterum versus.

17. Celebrans ubi ad Altare se converterit, genuflectet,

« tinis non audere se id affirmare, quod nihil habeat ex antiquis Scri« ptoribus, quod id confirmet, *nisi quod etiam hodie in Missa solemni* « *Romani Pontificis, Diaconus communicetur stans omnino, ex veteri* « *ritu*. Concludit autem *ut in reliquis, ita etiam in hac re similes ab* « *initio Ecclesiae utriusque ritus fuisse*. Non utique genuflexos, ut hodie « fit, sed stantes communicasse fideles, probat Henricus Valesius in no« tis ad lib. VII. Euseb. cap. 9. Isaacus Habertus ad Pontificale Grae« corum pag. 270. Joannes Thiersius in Gallica dissertatione *de Alta*« *ribus* et inter alios Edmundus Martene tom. I. *de antiquis* Ecclesiae « ritibus cap. IV. art. 7. . . . . Servandum plane hodie quod Ecclesia « eiusque Hierarchae mandant, Eucharistiam scilicet sumpturos esse qui« dem genuflexos, stantem autem in choro Clerum. Quod ultimum pe« culiari dissertatione numeris omnibus absoluta, quam manu exaratam « vidimus, egregie probat, Vir Cl. Basilicae Vaticanae Beneficiarius Do« minicus Pizzus, variisque rationibus ritum a Benedicto XIII. in ipsa « Basilica aliquando emendatum propugnat, atque adversariorum effugia « cuncta refellit ». Addendum, quod in Missa solemni Summi Pontificis ad Communionem Cardinalium Diaconorum et nobilium laicorum, stant omnes, et ipsi etiam Assistentes, exceptis iis tantum qui Eucharistiam accipiunt, idque servatur etiam quum diebus statutis nequit Summus Pontifex canere Missam, et loco eius canit Cardinalis, qui S. Communionem, ut supra, administrat.

pixidem supra nodum sinistra accipiet, et dextera unam S. Particulam educet; convertetur ad communicandos, dicet *Ecce Agnus Dei* etc. ter *Domine, non sum dignus* etc. et Diaconum primo tum Subdiaconum communicabit.

18. Posteaquam Diaconus et Subdiaconus S. Communionem sumpserint, Acolythus primus statim retrahet tobaleam. Diaconus et Subdiaconus consurgent, genuflectent, et Diaconus ad Celebrantis dexteram, sive ad latus Evangelii, et Subdiaconus ad sinistram sive ad latus Epistolae redibunt, ibique dum Communio ministrabitur, stabunt iunctis manibus. Interea Celebrans non movebitur e situ, quo erat.

19. Si mos erit, Diaconus dextera accipiet patenam, non adhibens purificatorium, eamque communionis momento communicandorum mento supponet.

20. Si Diaconus et Subdiaconus de sacra mensa non participaturi sint, post *Indulgentiam* etc. vadent ad latera Celebrantis, ut supra, genuflectent et cum eo convertentur ad communicandos.

21. Si aderunt Sacerdotes, qui S. Eucharistiam accipient, duo clerici huic officio delegati, sument stolas de abaco iisque porrigent ut collo imponant; ipsi autem clerici meminerint illas recipere, quum dicti Sacerdotes post Communionem de Altari descenderint. Si stolarum numerus non satis sit, duo priores Sacerdotes, communione peracta, sibi stolam detrahent et tradent clericis, hi vero ceteris Sacerdotibus, qui carebunt.

22. Postquam Diaconus et Subdiaconus, sacra Communione sumpta, in suppedaneum ascenderint ad latera Celebrantis, duo praedicti Acolythi rursus extendent et sustinebunt tobaleam ante communicandos.

23. Duo primi communicandi assurgent, genuflectent, ascendent ad Altare, geniculabunt in extremitate anteriori suppedanei et S. Communionem accipient. Dum communicabunt priores duo, praesto erunt alteri duo ad imum Altaris, et ubi duo priores consurrexerint, genuflectent et ascendent ad Altare, ubi flexis genibus sanctam Hostiam accipient. Duo priores ubi assurrexerint, dirimentur ut locum dent secundis ad Altare suc-

cedentibus, et quum devenerint in planum, genuflectent et ad locum suum in chorum redibunt. Dum hanc genuflexionem peragent duo priores, praesto erunt qui tertio loco sunt, qui simul cum duobus qui descenderint genuflexionem exsequentur. Descendentibus secundis iam communicatis, ascendent tertii, iamque aderunt ante Altare quarti qui cum secundis genuflexionem efficient, eademque methodus a reliquis servabitur.

24. Qui communicati fuerint, in chorum redibunt ad locum suum, et reliqui Cleri in choro statum sequentur.

25. Dabitur etiam opera, ut duo clerici vice fungantur illorum qui sustinent intorticia, ut ad divinam mensam accedant, atque ita si numerus postremorum dispar erit, terni una ascendent ad Altare.

26. Si communio administranda esset laicis, fiet id ad cancellos sive ad balaustrium presbyterii.

27. Posteaquam clerici omnes ad Altare communicati fuerint, Celebrans cum Ministris de Altari descendent quo ordine stabant, iisque addentur a lateribus duo clerici intorticia gestantes, qui geniculabunt in extremitate balaustrii aliquantulum versus presbyterium, ne transitum Celebranti et Ministris prohibeant. Si in balaustrio deesset tobalea extensa, duo Acolythi afferentes illam praecedent Celebrantem et Ministros, eamque sustinebunt ante communicandos, gradum sensim facientes cum Celebrante.

28. Celebrans Communionem fidelibus administrans initium sumet, ut in aliis Missis, a latere Epistolae procedens ad latus Evangelii, quo quum devenerit, redibit illuc quo inceperit et Communionem peraget.

29. Communione absoluta redibit ad Altare, si ad balaustrium descenderit, secus post Cleri Communionem ad Altare convertetur.

30. Utroque casu Ministri locum non mutabunt, at Diaconus a laeva, Subdiaconus a dextera Celebrantis remanebit.

31. Acolythi, Communione completa, tobaleam retrahent et super abacum reponent.

32. Si qua superfuerit S. Particula, Celebrans ad Altare

conversus deponet super ipsum pixidem et simul cum Ministris genuflectet, secus genuflexio omittetur. Particulas, quae in pixide superfuerint, Celebrans consummabit.

33. Diaconus patenam, si ante communicandos sustinuerit eam, super corporale reponet.

34. Clerici intorticia gestantes discedent de Altari, revertentes chorum postquam genuflexionem ad Altare fecerint.

35. Subdiaconus Calicem palla deteget, ac Celebrans fragmenta de pixide et de patena quoque in calicem excutiet.

36. Caeremoniarius a Subdiacono pixidem recipiet cum operculo, postquam Celebrans eam purificaverit, et in abacum referet.

37. Post haec Sacrum ritu praestituto peragetur.

38. Non erit abs re notare heic Sacrosancti Concilii Tridentini dispositionem Sess. XXIII. c. XIII. de reformatione « Subdiaconi et Diaconi . . . sciant maxime decere si saltem « diebus Dominicis et solemnibus, cum Altari ministraverint, « sacram Communionem perceperint ».

39. Quod ad ritum purificationis communicandorum spectat, quum iam, generatim loquendo, obsoleverit, non innuendus hoc loco videtur: tractabitur suo loco lib. V. cap. XI num. 33. in capite de Communione in Missa pontificali, in quo sermo erit etiam de habitu quo Praesules, si aderunt, S. Communionem debeant percipere.

DE VARIATIONIBUS QUAE IN MISSAS SOLEMNES FERIALES INCIDUNT.

CAPUT VI.

1. Missae solemnes feriales celebrantur in Adventu, Quadragesima, quatuor temporibus et Vigiliis. Huiusmodi Missae tenent Cathedrales et Collegiatas. Raro accidit, ut cantandae sint in aliis ecclesiis, in quibus non obligetur officium quotidianum. Variationes innuemus, quae incidere solent in celebratio-

nem harum Missarum solemnium, quum de reliquis servanda sint quae cap. IV. huiusce libri de Missis solemnibus tractata sunt.

2. Si Altare, in quo canenda sit Missa ferialis, instructum esset pallio coloris respondentis officio non feriali, quod celebrabitur, pallium violaceum pro Missa feriali substituetur; idque praestaret fieri sub finem horae Nonae.

3. Inter candelabra non ponentur imagines, nec reliquiaria, nec vasa florea, sed candelabris tantum et Cruce Altare exornabitur (a).

4. Scamnum pro Celebrante et Ministris praeparatum, quo sedeant, contegetur panno laneo violacei coloris, itemque eiusdem coloris tapetum, si aderit, sternetur super gradus Altaris.

5. In abaco, praeter res pro Missa solemni indicatas, praeparabitur stola latior a Diacono adhibenda, in Adventu, in Quadragesima et quatuor temporibus.

6. Si in Missa, praeter Epistolam, una aut plures prophetiae, seu lectiones canendae erunt, praeparabitur legile maius apud abacum alterumque Missale tegumento violaceo instructum.

7. In sacrario, ubi disponentur paramenta Celebrantis et Ministrorum, pro dalmatica et tunicella in promptu erunt binae planetae, ab ipsis adhibendae, coloris violacei et ad pectus plicatae (b).

(a) Diebus ferialibus ardere duae aut quatuor candelae in Altari deberent, iuxta dispositionem Caeremonialis Episcop. lib. 2 cap. 12. n. 24.

(b) Quod ad usum planetarum plicatarum attinet operae pretium est referre textum rubricae *de qualitate paramentorum* tit. XIX. n. 6, 7. « In « diebus vero ieiuniorum (praeterquam in vigiliis Sanctorum) et in Do« minicis et feriis Adventus et Quadragesimae ac in vigilia Pentecostes « ante Missam (exceptis Dominica *Gaudete*, si eius Missa infra hebdo« madam repetatur, et Dominica *Laetare*. Vigilia Nativitatis Domini, « Sabbato Sancto in benedictione Cerei et in Missa, ac quatuor tem« poribus Pentecostes) item in benedictione Candelarum et Processione « in die Purificationis Beatae Mariae, et in benedictione Cinerum ac « benedictione Palmarum et Processione, in Cathedralibus et praecipuis « Ecclesiis utuntur Planetis plicatis ante pectus; quam planetam Diaconus « dimittit etc.

« In minoribus autem Ecclesiis, praedictis diebus ieiuniorum Alba

8. In Missa neque *Gloria* neque *Credo* cantabitur.

9. Clerus in Choro et reliqui genicuIabunt dum canentur orationes ante Epistolam et aliae post Comunionem.

10. Si una aut plures prophetiae, seu lectiones erunt canendae, tempore quo cantabitur *Kyrie*, quum Celebrans leget introitum, ab Acolytho aliquo statuetur legile maius in medio presbyterio, et super legili Missale apertum.

11. Dum cantabitur oratio quae praecedit prophetiam, Caeremoniarius invitabit eius cantorem, eumque adducet ad legile cum debita ad Altare genuflexione et ad chorum reverentiis.

12. Completo a Celebrante orationis cantu, Ministri accedent ad eum ut in introitu, et cantor prophetiam vel lectionem cantabit tono pro lectionibus statuto. Cantor Celebrantis manum non osculabitur, qui ritus proprius est tantummodo Episcopi ordinarii.

13. Si ante orationes dicendus esset ℣. *Flectamus genua* et alter ℣. *Levate*, primus cantabitur a Diacono, omnesque genuflectent excepto Celebrante, alter autem a Subdiacono, et universi assurgent.

14. Si Ministri utentur planetis plicatis, ad ultimam orationem ante Epistolam assurget primus Acolythus et planetam plicatam detrahet Subdiacono, qui deinde accipiet librum, cantabit Epistolam, manum Celebrantis osculabitur; tum restituto Epistolario, planetam plicatam rursus assumet prope Altare vel prope abacum ac Missale cum cussino vel legili transferet in latus Evangelii.

15. Diaconus, postquam Celebrans inceperit legere Evangelium, de Altari a latere descendet, ut supra dictum est, apud abacum deponet planetam plicatam, induet sibi stolam latiorem, accipiet Evangeliarium et afferet ad Altare, ac perget in suo officio ministrare.

« tantum induti ministrant: Subdiaconus cum manipulo, Diaconus etiam « cum stola ab humero sinistro pendente sub dextrum ». Quibus de rebus planetis plicatis utentur in Ecclesiis cathedralibus et in reliquis praecipuis, quales existimari possent Collegiatae, Paroeciales, et in quibus officium peragit numerosa Communitas religiosa.

16. Si in Tractu erit ℣. *Adiuva nos Deus* etc. Celebrans non genuflectet quum leget illum privatim, sed postquam, lecto Evangelio, ad medium Altaris redierit, geniculabit in extremo suppedaneo cum Ministris a lateribus, cumque eo Clerus in choro omnesque inservientes genua submittent, et a cantoribus versiculus praedictus cantabitur.

17. Hoc versiculo cantato, assurget Celebrans (et cum eo ceteri omnes) atque incensum in thuribulum imponet pro Evangelio canendo, et Sacrum prosequetur, ut capite praedicto iam declaratum est.

18. Cantores tantum qui cantabunt versiculum *Adiuva nos* etc. stabunt pedibus.

19. Chorus post elevationem non assurget, sed genibus flexis manebit dum cantabitur *Pax Domini* etc. Acolythi sustinentes intorticia manebunt flexis genibus usquedum absoluta sit Celebrantis Communio.

20. Diaconus quum post Communionem Missale cum cussino seu legili retulerit in latus Epistolae, de Altari a latere descendet; veniet ad abacum et adiuvante Acolytho, deponet stolam latiorem, resumet planetam plicatam et quo loco erat post Celebrantem, redibit.

21. In Quadragesima quum sit oratio *super populum*, ubi Celebrans cecinerit *Oremus*, Diaconus sinistrorsum conversus ad populum, manens loco suo, iunctis manibus cantabit *Humiliate capita vestra Deo* tono praescripto; deinde rursus ad Altare convertetur; tum Celebrans orationem praedictam recitabit. Curabit Diaconus, quoad fieri potest, ut eamdem sequatur vocis modulationem, qua Celebrans *Oremus* cecinerit. Clerus in choro omnesque reliqui genibus flexis stabunt ad praedictam orationem *super populum* ut in praecedentibus.

22. In quibus Vigiliis fit ieiunium (in quibus comprehenduntur vigiliae Apostolorum, S. Laurentii etc. licet quibusdam in locis ex indulto Summi Pontificis obligatio abstinentiae antiquata sit) Ministri utuntur tunicella et dalmatica violacea, quae tamen non deponentur, ut praescribitur de planeta plicata. Chorus ad orationes, ad *Sanctus* ad *Pax Domini*, ut superius docuimus, genuflectet, neque organis sonabitur.

23. Hac regula excipiuntur Vigiliae Nativitatis Domini, Epiphaniae, Resurrectionis et Ascensionis Dominicae, Pentecostes et eius quatuor tempora, siquidem ritu festivo, non feriali, haec officia celebrantur.

DE MISSA SOLEMNI ANTE SS. SACRAMENTUM EXPOSITUM

CAPUT VII.

1. Maximopere commendandus est patriarchalium Urbis ecclesiarum usus, in quibus Missa solemnis ante SS. Sacramentum expositum nunquam celebratur, exceptis tantum diebus octavae Corporis Domini, siquidem illis diebus expositio a rubricis praescribitur et pars est quaedam officii.

2. Si qua de caussa, ab ordinario Episcopo habita legitima, cantanda esset Missa ad Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, sequentes canones servabuntur.

3. In sacrario prarparabuntur super abaco ea omnia, quae Missae solemni opus sunt. Si post Missam fiet processio, aut dabitur benedictio SS. Sacramenti, praeparabitur respective quidquid ad rem spectat, ut demonstrabitur in eo capite quo de quadraginta horarum expositione tractabitur.

4. In Altari quo expositum erit SS. Sacramentum locus esse non debet thecis cum Reliquiis, neque statuis aut imaginibus Sanctorum inter candelabra ad Altaris ornatum. Ante Missam statuetur in eo legile seu cussinus cum Missali, tabellae secretarum, vulgo appellatae charteglorìae, et Crux quoque cum imagine Crucifixi, si mos erit, iuxta Constitutionem Benedicti XIV, die sexta Julii 1749. Caveatur ne Crux, quam diximus, locetur supra baldachinum seu thronum in quo expositum sit SS. Sacramentum, nec sit ea amplitudine ut cooperiat ostensorium. Mensa Altaris vacua sit candelabris, cornucopiis, vasis floreis, et similibus; fieri enim posset, ut rerum huiusmodi

impedimento, Altaris thurificatio non posset peragi, ut decet, nec corporale explicari super Altare, vel etiam ut decideret cera liquefacta super Altare ipsum, super corporale, et super ministrantes ad Altare.

5. Quum expositum in Altari erit SS. Sacramentum, pallium albi coloris semper ponendum est, quamvis colorem diversum Missa requirat.

6. Quod autem ad Caeremonias in huiusmodi Missa exsequendas, quidam generales statuentur canones, qui etsi repetiti in operis processu, poterunt tamen conducere ad documenta ipsa facilius exsequenda. Ac *primo:* tempore Missae genuflexio peragetur uno tantum genu, excepto accessu solummodo ad Altare, et recessu ab ipso, in quibus utroque genu ab omnibus genuflexio fiet, nec solum a Celebrante et Ministris, verum etiam ab alio quocumque qui chorum petat vel ab ipso discedat. *Secundo*: omittentur omnes ad chorum reverentiae, excepto Diacono quum thurificabit illum, illa enim reverentia veluti invitatio ad thurificationem existimanda est. *Tertio*: Ministri dantes aut accipientes aliquid a Celebrante oscula usitata omittent: excipiuntur autem Subdiaconus, qui post Epistolam manum Celebrantis osculabitur, Diaconus qui osculari debebit Celebrantis manum post acceptam benedictionem pro canendo Evangelio, quod etiam faciet tradens Celebranti patenam et Calicem in offertorio ac patenam sub finem Orationis Dominicae.

7. Itaque delegamus lectores ad caeremonias Missae solemnis, descriptas cap. IV. cum exceptionibus seu declarationibus quae sequuntur.

8. Clerus Ministri, et Celebrans procedent ad Altare ordine ibi notato. Acolythi progressi ante Altare genuflexionem facient utroque genu, assurgent et recedent ad latera conversi non ad invicem, sed ad Altare ubi expectabunt Celebrantem cum sacris Ministris.

9. Ceteri de Clero qui sequentur Acolythos, genuflectent utroque genu in medio presbyterio et ad locum vadent quisque suum, quin faciant sibi mutuam reverentiam.

10. Ministri cum Celebrante quum devenerint in conspe-

ctum SS. Sacramenti caput detegent et biretum manu sustinebunt usque in aditum chori, ibique Ministri biretum suum dabunt Caeremoniario, Celebrans Diacono qui Caeremoniario tradet: progredientur ante Altare simulque cum Acolythis ante infimum gradum genuflexionem utroque genu conficient.

11. Si Clerus in choro aderit, Acolythi exsequentur quod traditum est pro Missis solemnibus cap. IV. num. 22.

12. Genuflexione facta, Celebrans et Ministri assurgent ac sine alia genuflexione aut reverentia inchoabitur Missa.

13. Confessione peracta, sine genuflexione ascendent ad Altare, et in suppedaneo genuflexionem uno genu facient, atque ita deinceps, ut iam paullo ante monuimus. Ministri genuflectent, iunctis manibus, non vero eas imponentes Altari. Unus Celebrans genuflexionem efficiens, manus Altari imponet.

14. Postquam Celebrans dixerit orationem *Oramus te, Domine* etc. Altare osculabitur; et una cum Ministris genuflexionem iterabit; tum simul recedent versus cornu Evangelii.

15. Thuriferarius, facta genuflexione uno tantum genu, ascendet ad Altare, et Diaconus incensum Celebranti ministrabit sine osculis.

16. Celebrans incensum in thuribulum iniiciet cum formula usitata *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione.

17. Thure iniecto et benedicto, thuriferarius relinquet thuribulum Diacono vel Caeremoniario, ac recepta navicula ad locum suum recedet faciens genuflexionem.

18. Celebrans cum Ministris descendent in gradum secundum, ac ne tergum vertant ad Sacramentum, Celebrans cum Subdiacono descendent tergum aliquantulum convertentes versus latus Evangelii, Diaconus autem versus cornu Epistolae et in anteriori extremitate suppedanei geniculabunt.

19. Diaconus tradet thuribulum Celebranti qui, facta profunda ad SS. Sacramentum inclinatione, thurificabit illud triplici ductu. Ministri planetam Celebrantis ex parte posteriori attollent. Postea consurgent, suppedaneum conscendent et facta genuflexione, Altaris thurificationem ritu consueto persequentur. Si in Altari aderit Crux cum Crucifixo omittetur eius thurificatio.

20. Completa thurificatione, Celebrans descendet super gradum secundum, vel etiam in planum si gradus erunt angusti neque uno plures, et faciem vertet ad populum sive ad presbyterium, et a Diacono, qui stabit adversus eum, thurificabitur. Celebrans de Altari descendens, ne tergum vertat ad Sacramentum, convertetur super dexteram suam.

21. Idem postquam thurificatus erit, ascendet cum Ministris ad Altare in latus Epistolae, leget introitum et recitabit *Kyrie.*

22. Post cantatum *Kyrie*, Celebrans cum Ministris, ut in aliis Missis, venient alter post tergum alterius ad Altare ibique genuflectent. Celebrans intonabit *Gloria in excelsis*, quo intonato, Ministri tantum genuflectent, ascendent in suppedaneum ad latera Celebrantis et cum ipso recitabunt *Gloria*. Hoc hymno recitato, Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem, descendent a latere de Altari et considebunt in scamno, capite nudato.

23. Cantu hymni *Gloria* absoluto, Celebrans cum Ministris assurgent de scamno, redibunt ad Altare, genuflectent in infimo gradu, ad Altare ascendent et sine alia genuflexione stabunt alter post alterum. Celebrans, conscenso suppedaneo, osculabitur Altare et genuflectet, iterumque efficiet genuflexionem et convertetur ad populum humeris conversis ad latus Evangelii et canet *Dominus vobiscum*. Conversus iterum ad medium Altare genuflectet cum Ministris, et iis sequentibus transibit ad latus Epistolae orationesque cantabit.

24. Subdiaconus ritu solito cantabit Epistolam, post quam osculabitur manum Celebrantis ac Missale cum cussino vel legili transferet in cornu Evangelii.

25. Celebrans redibit ad medium Altaris, genuflectet, dicet *Munda cor meum* etc. genuflexionem iterabit et perget ad Evangelium legendum.

26. Diaconus librum afferet ad Altare ritu praescripto, et genuflectet in gradu infimo antequam ascendat ad Altare deinde etiam in suppedaneo, statim ac conscenderit et librum super Altare imponet.

27. Celebrans, Evangelio perlecto, non movebitur loco suo,

sed versus medium Altare conversus iniiciet incensum in thuribulum cum benedictione usitata. Deinde Diaconus, Celebrans et Subdiaconus venient ad medium Altaris ac genuflectent. Diaconus genua submittet in extremo suppedaneo et dicet *Munda cor Meum*, Subiaconus autem in planum descendet.

28. Diaconus postquam recitaverit *Munda cor meum* assurget, accipiet librum, geniculabit ante Celebrantem, accipiet ab eo benedictionem eiusque manum osculabitur. Diaconus assurget et una cum Celebrante genuflectet. Celebrans vadet ad latus Epistolae ac Diaconus quum descenderit in planum ante Altare, genuflectet cum Subdiacono cum Acolythis et thuriferario, quibuscum perget ad canendum Evangelium ut in aliis Missis.

29. Subdiaconus post Evangelium cantatum afferet librum osculandum Celebranti sine ulla genuflexione. Postquam Celebrans librum osculatus erit, Subdiaconus eum claudet et conversus super dexteram suam ne tergum vertat ad Sacramentum, descendet in planum et genuflectet. Diaconus Celebrantem, ut in aliis Missis, adolebit.

30. Thurificato Celebrante, venient Ministri cum ipso unus post alium ad medium Altaris et genuflectent. Celebrans intonabit *Credo,* quo intonato, Ministri tantum genuflexionem facient, ascendent ad latera Celebrantis simulque cum eo recitabunt Symbolum. Quo recitato iterabunt genuflexionem, descendent a latere de Altari et pergent sessum capite nudato.

31. Diaconus post *Incarnatus* bursam cum corporali afferet ad Altare, inclinationem faciet ad Celebrantem tantum, genuflectet in infimo gradu, ascendet ad Altare, iterabit genuflexionem, explicabit corporale in medio, rursus genuflectet in suppedaneo ac descendens a latere de Altari redibit ad scamnum et sedebit.

32. Sub finem *Credo* Celebrans cum Ministris procedent ad Altare, genuflectent in plano, ascendent et sine alia genuflexione consistent alter post alterum. Celebrans osculabitur Altare, genuflectet, recedet versus cornu Evangelii, cantabit *Dominus vobiscum*, rursus convertetur ad Altare, iterabit ge-

nuflexionem, cantabit *Oremus* et leget offertorium. Quum Celebrans cecinerit *Oremus*, Ministri genuflectent, Diaconus ascendet ad dexteram Celebrantis et Subdiaconus vadet ad accipiendum calicem in abaco paratum.

33. Subdiaconus priusquam ascendat a latere ad Altare, genuflectet. Diaconus, ut superius notatum est, patenam et calicem porriget Celebranti cum osculis, at Subdiaconus non osculabitur ampullas. Deinde, accepta patena, genuflectet in suppedaneo, descendet in planum, ibique rursus genuflectet. Notandum autem quod non est ipsi genuflectendum, quum Celebrans thurificabit SS. Sacramentum.

34. Celebrans imponet incensum in thuribulum eodem modo ac supra, dicet orationem *Per intercessionem* etc. et benedicet incensum. Postea sine ulla genuflexione incensabit oblata dicens *Incensum istud* etc. Diaconus non amovebit Calicem de medio Altaris. Celebrans cum Diacono descendent in secundum gradum, ut iam dictum est, et in extremo suppedaneo geniculabunt, et a Celebrante dicente *Dirigatur, Domine* etc. SS. Sacramentum thurificabitur, dum interea Diaconus planetam Celebrantis elatam sustinebit: tum peragetur thurificatio Altaris, ut in aliis Missis, et a Diacono Celebrans thurificabitur extra latus Epistolae, ut ad Introitum monuimus.

35. Posteaquam Celebrans a Diacono thurificatus erit, se illi offerent duo Acolythi, qui manuum ablutionem ei ministrabunt eodem loco quo incensatus erit. Postea redibit ad medium Altaris, genuflectet et Sacrum persequetur ad orationem *Suscipe, Sancta Trinitas* etc.

36. Diaconus post thurificationem Celebrantis, accedet ad chorum et adolebit ipsum ritu usitato, deinde etiam Subdiaconum, qui aliquantulum recedet de medio Altari, genuflectens prius et postea. Diaconus idem thuribulum tradet thuriferario, ascendet super gradum secundum, genuflectet, recedet paullum de medio, thurificationem accipiet ac reversus in medium genuflectet.

37. Celebrans post recitatam orationem supradictam, osculabitur Altare, genuflectet, se convertet ut ad *Dominus vobi-*

scum, dicet *Orate fratres* et non completo circulo, convertetur iterum ad Altare, genuflexionem iterabit et ritibus usitatis Sacrum persequetur.

38. Diaconus priusquam ascendat ad Altare recitaturus *Sanctus* itemque Subdiaconus genuflexionem efficient et ad locum suum reversi genuflexionem iterabunt.

39. Ad *Sanctus* Acolythi afferent intorticia, genuflexionem in accessu utroque genu peragent, consurgent, reverentiam mutuam omittent, geniculabunt, post elevationem autem assurgent, iterabunt genuflexionem, ut supra, et in sacrarium redibunt.

40. Post *Sanctus* usque ad totam Communionem nulla occurrit variatio. Ministri genuflexiones peragent a lateribus Celebrantis, praeterquam ad illa verba *Dimitte nobis* etc. in oratione dominica.

41. Celebrans post sumptionem non movebitur de medio Altari, eodem loco accipiet purificationem et ablutionem paullum conversus ad Subdiaconum.

42. Diaconus transferet Missale et Subdiaconus accedet ad contegendum calicem, genuflexionem faciens in medio. Diaconus collocato Missali in cornu Epistolae sine genuflexione, descendet in gradum superiorem.

43. Celebrans postquam Calicem tradiderit Subdiacono, genuflectet, transibit ad latus Epistolae ac leget ℣ *Communio*. Subdiaconus ubi composuerit calicem cum ceteris rebus, genuflectet in suppedaneo, accipiet calicem, descendet de Altari, genuflexionem in medio iterabit, deponet calicem in abaco ac redibit ad locum suum post Diaconum, nullam aliam faciens genuflexionem.

44. Celebrans postquam legerit ℣. *Communio*, sequente Diacono, redibit ad medium Altare et cum illo genuflectet; deinde Altare osculabitur, iterabit genuflexionem, convertetur ad populum, ut supra descripsimus, et cantabit *Dominus vobiscum*.

45. Idem convertetur ad Altare, genuflectet cum Diacono cumque Subdiacono quoque, si is redierit ad locum suum, veniet ad Missale et orationes cantabit.

46. Post orationes Celebrans cum Ministris redibunt in me-

dium ac genuflectent. Celebrans osculabitur Altare, iterabit genuflexionem, convertetur, ut supra, ad populum et cantabit *Dominus vobiscum.* Diaconus faciet genuflexionem, convertetur ad populum, eodem modo ac Celebrans et canet *Ite Missa est*; quo cantu peracto, Celebrans et Ministri rursus genuflectent.

47. Celebrans dicet orationem *Placeat* ac Ministri ascendent in gradum superiorem, ut adgeniculati in extremo suppedaneo benedictionem accipiant.

48. Posteaquam Celebrans recitaverit orationem *Placeat* etc. osculabitur Altare et dicet *Benedicat vos omnipotens Deus* et pro inclinatione capitis genuflexionem efficiet; tum conversus ad populum, eodem modo ac dictum est ad *Dominus vobiscum*, benedictionem impertietur, et nec circulum complens neque iterans genuflexionem convertetur ad latus Evangelii, dicet *Dominus vobiscum*, deinde signans Altare et seipsum dicet *Initium sancti Evangelii* etc. Altare autem signabit; quia quum SS. Sacramentum non in mensa sed extra ipsam expositum sit, nempe in throno, non videtur in tali circumstantia habere locum id quod praescribit rubrica Missalis et Caeremoniale Episcoporum pro feria V. in Coena Domini: in fine dicens *Verbum caro factum est* genuflectet versus Sacramentum.

49. Sacro peracto, Ministri adiungentur Celebranti in suppedaneo et genuflectent. Si Clerus discessurus de choro sit, permanebunt ibi donec eis innuetur a Caeremoniario. Si Clerus in choro remanebit, descendent de Altari, genuflexionem utroque genu in plano exsequentur et proficiscentes in sacrarium revertentur. Diaconus et Subdiaconus biretum accipient a Caeremoniario, Celebrans a Diacono, et caput cooperient quum extra conspectum SS. Sacramenti pervenerint.

50. Si post Missam fieret Processio, aut impertienda esset benedictio SS. Sacramenti, servabuntur ea quae praescripta sunt relativis capitibus, videlicet in primo casu cap. XIV. §. 22. lib. I. in altero, §. 11. eiusdem capitis et libri, et inferius cap. XI. num. 81. et seqq. et cap. XXXIX. huius libri.

DE ASPERSIONE AQUAE BENEDICTAE IN UNAQUAQUE DOMINICA

CAPUT VIII.

1. Omnibus diebus Dominicis praemittenda Missae solemni est aspersio aquae benedictae super Clerum et populum, quae tunc solum omittitur quum Episcopus Missam pontificalem sit celebraturus.

2. Ad hunc ritum peragendum, qui praescribitur unicuique ecclesiae, opus est huc revocare quae tradita sunt cap. IV. §. 5. et seq. huius libri de rebus praeparandis in Missa solemni. Planeta Celebrantis et manipuli disponentur in scamno quo utetur Celebrans ipse, ibique erit in promptu liberculus etiam precum et orationum a Celebrante canendarum, et in sacrario praeparabitur ad Celebrantis usum pluviale eiusdem coloris qui praescribitur pro reliquis paramentis.

3. Aqua benedicta, qua aspergendus erit Clerus et populus, eodem mane benedicenda est ab ipso Celebrante vel ab alio Sacerdote ut rubrica Missalis praescribit. Quocirca si benedictio peragetur a Celebrante, in sacrario super mensula seu parvo abaco, cooperto alba tobalea, praeparabitur vas decens cum aqua benedicenda, pelvicula cum sale, manutergium sive sudariolum ad usum Celebrantis, vasculum vacuum pro aqua sancta cum aspergillo, Missale vel Rituale adhibendum a Celebrante in benedictione, itemque pannus seu manutergium lineum, cuius usus deinceps declarabitur.

4. Quod spectat ad paramenta a Celebrante et Ministris induenda, servabuntur ea quae superius descripta sunt cap. IV. num. 14. Notandum autem quod Celebrans sibi induta stola non vestiri debet pluviali, ac Ministri si utentur planetis plicatis (quod usuvenit in Dominicis Adventus, excepta tertia, et Quadragesimae, excepta quarta) sibi eas induent post aquae benedictionem.

5. Quum Celebrans paratus erit stola et Ministri suis paramentis sine manipulo, accedent simul ad abacum, in quo parata sit aqua benedicenda. Acolythus aliquis, vel thuriferarius accipiet Missale et sustinebit ipsum apertum Celebranti stans a sinistris eius, et Celebrans iunctis manibus et submissa voce ex illo leget orationes atque exorcismos ibi notatos. Nihil monendum occurrit de ritu benedictionis, quum nulla inveniatur difficultas in exsecutione illius.

6. Diaconus Celebranti obiiciet pelviculam cum sale, quum tribus vicibus illum in modum crucis in aquam immersurus erit ad illa verba *In nomine Patris* etc. deinde cum osculis consuetis offeret ei manutergium, quo manum absterget.

7. Post benedictionem thuriferarius Missale claudet et in abaco deponet.

8. Celebrans et Ministri simul redibunt ad mensam, apud quam paramenta sacra sibi induerint; Celebrans induetur pluviali et Ministri in Dominicis supradictis vestientur planetis plicatis.

9. Interea thuriferarius accipiet aliquantum aquae benedictae in vasculo, quod exterget panno seu manutergio praeparato, iniiciet aspergillum in illud et utrumque manu dextera ante pectus sustinebit.

10. Signo dato e sacrario proficiscendi ad Altare maximum procedent ordine notato capite praedicto num. 17. et 18. excepto quod thuriferarius praeibit binis Acolythis candelabra gestantibus ac deferet vasculum aquae benedictae, ut supra diximus, et Celebrans incedet medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

11. Ad fores sacrarii nec Celebrans nec Ministri neque Clerus, si aderit, accipiet aquam benedictam.

12. Quod ad accessum ad Altare, observabitur quod ibidem traditum est num. 21. et 22.

13. Ad Altare ubi ventum erit, thuriferarius cum vasculo aquae benedictae subsistet ante Altare prope latus Epistolae ita ut adstet Diacono dextrorsum; Acolythi post factam genuflexionem cum Ministris, accedent ad abacum, ibique depositis can-

delabris, geniculabunt; Celebrans cum Ministris exsequuti respective reverentiam aut genuflexionem, in infimo gradu ante Altare in genua procumbent. Idque observabitur etiam tempore paschali.

14. Quum omnes, ut diximus, adgeniculati erunt, Diaconus a thuriferario aspergillum aqua sancta perfusum accipiet et cum osculis usitatis tradet Celebranti. Advertat illud Diaconus, quod aspergillum accipiendum est supra medietatem manubrii, ut Celebrans illud possit in extremitate accipere manubrii ipsius.

15. Celebrans, aspersorio accepto, intonabit antiphonam *Asperges me* vel *Vidi aquam*, quam cantando chorus prosequetur cum primo versu psalmi *Miserere* vel alterius psalmi *Confitemini* cum ℣. *Gloria Patri* et cum repetitione antiphonae.

16. In duabus Dominicis Passionis et Palmarum omittetur *Gloria Patri* et post versiculum psalmi antiphona immediate repetetur.

17. Celebrans, intonata antiphona, asperget Altare in medio, tum versus cornu Evangelii, postea Epistolae; asperget seipsum signans frontem suam aspersorio; deinde assurget et asperget prius Diaconum postea Subdiaconum, qui aspersionem accipient inclinati, et post aspersionem assurgent, cumque ipsis Clerus et reliqui omnes qui adgeniculati erant, consurgent.

18. Celebrans aspersorium Diacono, hic clerico vasculum ferenti, restituet. Celebrans reverebitur Crucem, Ministri autem itemque thuriferarius seu clericus praedictus ferens vasculum, qui semper adstabit Diacono, genuflectent.

19. Procedent simul ad chorum, videlicet Celebrans medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes, et clericus aquam benedictam afferens a dextris Diaconi. Quum devenerint ante latus illud chori in quo sedebit dignior seu ex parte Evangelii sive Epistolae, reverentiam facient ad chorum, ac Diaconus aspersorium acceptum a thuriferario seu clerico, tradet Celebranti.

20. Si Clerus in choro praesens numerosus non sit, poterit Celebrans aspergere singulos; sin autem valde frequens, aspersionem peraget in medio, deinde ad sinistram, postremo ad

dexteram suam. Iterata reverentia Celebrans cum Ministris transibit in latus oppositum et aspersionem ut superius, conficiet.

21. Notandum, quod Canonici in sua ecclesia aspergendi singuli sunt cum inclinatione ante et post aspersionem: aspersis Canonicis, aspergentur sine inclinatione Beneficiarii seu Mansionarii singuli, tum coniunctim reliqui quomodo supra dictum est.

22. Clero in choro asperso, meminerit Celebrans aspergere clericos apud Altare sive ad abacum stantes, ultimo loco populum asperget.

23. Quod ad laicorum aspersionem attinet, servabitur cuiusque ecclesiae consuetudo, videlicet aut Celebrans cum Ministris per ecclesiam incedens asperget iugiter populum dextrorsum et sinistrorsum, aut se sistet ad balaustrium seu cancellos presbyterii, et adstantes in medio, a dextris et sinistris suis asperget.

24. Si chorus situs fuerit post Altare, Celebrans cum Ministris iturus ad chorum transibit e latere Epistolae, rediturus autem ad Altare transibit per latus Evangelii.

25. Unusquisque de Clero aspersionem accipiet capite inclinato et nudato etiam pileolo iunctisque manibus.

26. Celebrans aspersionem exsequens, submissa voce recitabit antiphonam *Asperges* cum psalmo *Miserere* prout Missalis rubrica praescribit. Id ipsum faciendum esset relate ad psalmum *Confitemini* si memoria teneret. Cantores autem primum unum psalmorum praedictorum versum cantabunt.

27. Populi aspersione peracta, aspersorium Celebrans Diacono, Diaconus thuriferario reddet seu clerico, qui vasculum cum aspersorio super abaco relinquet.

28. Celebrans et Ministri ante Altare reversi et facta respective reverentia aut genuflexione, manebunt ibi stantes. Caeremoniarius Diacono tradet precum et orationum librum, quem Ministri ante Celebrantem sustinebunt.

29. Completo antiphonae cantu, Celebrans versiculos et orationem tono feriali cantabit.

30. Interea praesto erunt apud scamnum Celebrantis Acolythi, ut manipulos induant Ministris.

31. Post orationem Diaconus restituet librum Caremoniario, qui reponet eum in abaco, et Celebrans cum Ministris facta seu reverentia seu genuflexione ante Altare, ad scamnum recedent.

32. Clerus hoc tempore considebit; thuriferarius autem curabit, ut principio Missae in promptu sit thuribulum cum igne.

33. Celebrans apud scamnum deponet pluviale et a Caeremoniario induetur manipulo et planeta: duo etiam Ministri ad scamnum quum venerint, sibi imponent brachio sinistro manipulum, quem ipsis praesentabunt Acolythi.

34. Post haec consurget Clerus, et Celebrans cum Ministris facta ad Clerum reverentia, venient ante Altare et Missae cantatae initium fiet.

35. Advertendum est, quod aspersio aquae benedictae peragenda a Celebrante est, neque alii Sacerdoti hac in re licet vice fungi Celebrantis.

36. Minime decet Celebrantem deponere pluviale et indui planeta ante Altare, non apud scamnum, quum proprium Episcopi sit ante Altare sacris vestibus indui: amplius autem dedeceret praeparari planetam super Altare, ut inde illam Celebrans sibi imponeret.

37. Non erit abs re illud etiam de aquae benedictione monere, quod non oportet sal benedicere singulis vicibus, quum possit sal iampridem benedictum et ad hanc rem custoditum adhiberi.

38. Si cantanda esset Missa apud Altare in quo expositum esset SS. Sacramentum, aspersio aquae benedictae in Dominicis omittetur.

39. Quibus in ecclesiis paroecialibus aderit fons baptismalis, in Dominicis Paschae et Pentecostes, praedicta aspersio peragetur ope aquae pridie in fonte benedictae, et inde extractae priusquam Olea Sancta infundantur.

40. Tempore paschali adiungetur *Alleluia* ad ℣. *Ostende nobis, Domine* etc. quemadmodum rubrica Missalis praescribit.

DE VESPERIS, MATUTINO ET LAUDIBUS PRO DEFUNCTIS

CAPUT IX.

1. Solemnis celebratio officii pro defunctis fere semel in annum incidit, videlicet die secunda Novembris, qua fit mortuorum omnium commemoratio. Sane Vesperae pro defunctis canendae essent post alteras Vesperas omnium Sanctorum, et postridie mane post Laudes officii, quod fit in die, Matutinum et Laudes pro defunctis essent cantandae iuxta rubricam Breviarii. Nihilominus si post Vesperas defunctorum, caneretur etiam Matutinum cum Laudibus, id fieret ex institutionibus Caeremonialis Episcoporum, et dici potest maiori commoditati et satisfactioni statutum esse fidelium, quibus die festivo vacat officio pro defunctis interesse.

Quae sint praeparanda

2. Altare ad Vesperas exornabitur candelabris nobilibus et Cruce simili propter solemnitatem; id modo notandum quod nec Reliquiaria nec vasa florea inter candelabra ponenda sunt, quoniam ornamenta haec pugnarent cum mortuorum funebri officio, quod statim post festivum celebratur. Id autem intelligatur, quum huiusmodi ornamenta removeri possint commode; quod quum fieri possit, amovebuntur quum mutabitur pallium, ut mox describetur.

3. Statuetur ad Altare pallium nigrum superque illo alterum album, ac si bina pallia aptari simul non possent, in promptu habebitur in sacrario alterum nigrum albo sustituendum.

4. Deberent etiam in promptu esse candelae ex cera communi pro candelabris Altaris, et tapetum violaceum substituendum alteri nobili, quo strati erunt gradus Altaris.

5. Seorsim aderit legile nudum ponendum in medio choro ad canendas lectiones.

6. Si Celebrans erit ad scamnum prope latus Epistolae, aut ad primum chori subsellium, praeparabitur apparatus e panno violaceo substituendus apparatui festivo.

7. Breviarium quoque praeparabitur pro ebdomadario, cum tegumento e serico nigro.

8. In sacrario, praeter pluvialia albi coloris et reliqua omnia, quae opus sunt vesperis festivis omnium Sanctorum, in promptu erit pluviale nigrum, aut saltem stola nigra pro ebdomadario.

9. Pro officio canendo defunctorum a Caeremoniali non praescribitur ut erigatur tumulus in media ecclesia sive in choro, siquidem absolutio tumuli exsequenda est postridie post Missam solemnem, quapropter si praescriptae regulae servandae sunt, tumulus vel castrum doloris pro Missa tantum solemni statuendum est.

In functione

10. Quum in vesperis cantabitur *Benedicamus Domino*, aderit apud Altare chori Aedituus sive Sacrista cum Clericis sacrario inservientibus, vel alii huic rei delegati, ad mutandum Altaris ornatum.

11. Removebitur pallium album et substituetur nigrum; auferentur Reliquiaria, et vasa florea, si aderunt, inter candelabra; amovebitur tapetum nobile et surrogabitur alterum coloris violacei, quod contegat tantum Altaris suppedaneum; detrahentur e candelabris candelae e cera alba et imponentur aliae e cera communi; item auferentur ornamenta festiva e scamno sive sedili Celebrantis, et alia consentanea substituentur coloris violacei; denique removebitur pannus albi coloris e legili Celebrantis, si in scamno sedebit, cum Breviario eiusdem coloris, ac legile nudum relinquetur, super quo ponetur Breviarium cum tegumento nigro.

12. Oportet ut mutationes istae ordinatim fiant et solicite.

13. Interea post cantatum *Benedicamus Domino* (cui tamen Celebrans non adiiciet ℣. *Fidelium animae* etc.) Acolythi

candelabra ferentes et pluvialistae per breviorem redibunt in sacrarium, ubi deponent candelabra et pluvialia alba et in chorum ad locum suum revertentur.

14. Clericus quispiam, quum cantabitur praedictus versiculus, accipiet e sacrario pluviale nigrum, vel saltem stolam nigram, deferet in chorum et in promptu sustinebit eam in commodum Celebrantis.

15. Post cantatum praedictum versiculum, Celebrans, profectis Acolythis et pluvialistis, adiuvante Caeremoniario demittet pluviale albi coloris, quod statim a clerico aliquo referetur in sacrarium, atque induetur pluviali nigro, vel stola nigra supra superpelliceum, ac paullum recedet, ut locum det clericis scamnum exuendi apparatu festivo et alium substituendi congruentem cum qualitate officii.

16. Quum omnia disposita fuerint ad inchoandum officium, chorus cantorum ad nutum Caeremoniarii, qui assistet Celebranti, incipiet vesperas canendo antiphonam *Placebo Domino* etc. qua absoluta, iidem cantores intonabunt psalmum *Dilexi* etc. itemque reliquas antiphonas reliquosque psalmos.

17. Antiphonae canentur ritu duplici, neque a Celebrante intonabuntur neque ab aliis de choro.

18. Intonato psalmo *Dilexi*, Celebrans et chorus considebit, usque ad intonationem cantici *Magnificat*, ad quam consurgent omnes capite nudato.

19. Post cantatum ℣. *Requiem aeternam* etc. *Et lux perpetua* etc. considebit Clerus, et a cantorum choro repetetur canendo antiphona cantici eiusdem.

20. Completo antiphonae cantu, consurget Celebrans cum Clero et procumbent in genua; Celebrans autem cantabit preces *Pater noster* etc. Dicens *Dominus vobiscum* Celebrans assurget ac tono feriali cantabit orationem *Fidelium Deus* etc. cum conclusione *Qui vivis et regnas cum Deo Patre* etc. Idem Celebrans deinde adiiciet ℣. *Requiem aeternam* etc. cantores autem cantabunt alterum ℣. *Requiescant in pace* ℟. *Amen*; atque ita fiet Vesperarum finis.

21. Ad preces et orationem non assistent Acolythi cande-

labra gestantes, quoniam Caeremoniale Episcoporum nequaquam hoc praescribit pro ebdomadario, sed tantummodo pro Episcopo quum aderit in primo chori stallo.

22. Vesperis pro defunctis completis, si ecclesia fuerit cathedralis aut collegiata, vel si Clerus ipsius tenebitur peragere officium, Celebrans adiutus a Caeremoniario deponet pluviale vel stolam nigram, atque immediate recitabitur vel canetur Completorium.

23. Si post Completorium cantabitur Matutinum et Laudes pro defunctis, sub finem illius ab aliquo clerico ponetur in medio choro legile maioris formae nudum cum Breviario ad canendas lectiones.

24. Recitato Completorio, Celebrans redibit apud abacum, ibique a Caeremoniario rursus induetur pluviali, aut stola nigra. Celebrans et Clerus in choro considebunt brevi tempore.

25. Ad nutum Caeremoniarii, qui assistet Celebranti, duo cantores superpelliceo induti procedent in medium chorum ad legile, ac genuflexionem ad Altare, reverentiam ad chorum exsequentur.

26. Celebrans statim assurget et Clerus; duo cantores autem canere incipient invitatorium *Regem cui omnia vivunt* etc. Clerus respondebit, et cantores pergent cantare invitatorium.

27. Completo invitatorii cantu, duo cantores iteratis reverentiis ad Altare et ad chorum, redibunt ad locum suum.

28. Cantorum chorus incipiet statim canere antiphonam ante primum nocturnum, eaque completa primum psalmum intonabit.

29. Anthiphonae tam Matutini quam Laudum non intonabuntur a Celebrante neque a choro, ut fit in aliis Matutinis solemnibus.

30. Intonato a cantorum choro primo psalmo primi nocturni, Celebrans et Clerus considebit.

31. Post cantatum primum psalmum primi nocturni, Cantores repetent canendo primam antiphonam, post ipsam cantabunt antiphonam secundam et secundum psalmum intonabunt,

atque ita facient quod ad tertiam antiphonam ac tertium psalmum spectat.

32. Repetita tertia antiphona tertii psalmi, cantores iidem cantabunt versiculom, post quem assurget Celebrans et Clerus ac totum secreto recitabitur *Pater noster*.

33. Hoc tempore Caeremoniarius chori invitabit eum qui canturus sit primam lectionem, et simul procedent in medium chorum ad legile praeparatum, et peracta ad Altare seu genuflexione seu reverentia, iuxta dignitatem illius qui primam lectionem cantabit, deinde reverentia ad chorum, ibi consistent.

34. Postquam chorus recitaverit *Pater noster* et sederit Celebrans et Clerus, is qui primam lectionem canere debebit, cantabit eam tono praestituto; ubi autem canere ipsam desierit, iterabit cum Caeremoniario genuflexionem seu reverentiam ad Altare, ac reverentiam ad chorum, redibit ad locum suum, ubi salutato Caeremoniario comitante, considebit cum reliquis.

35. Interea a cantoribus primum responsorium post primam lectionem cantabitur.

36. Sub finem primi responsorii cantati, Caeremoniarius chori invitabit cantorem alterius lectionis, et eadem methodus servabitur ac in prima, videlicet incipietur cantus secundae lectionis post cantatum primum responsorium: atque ita deinceps tertia lectio.

37. Cantato responsorio tertio statim cantorum chorus intonabit et canet primam antiphonam secundi nocturni, eademque methodo ac supra, secundum et tertium nocturnum cantabitur.

38. Nonam lectionem non canet Celebrans sed aliquis seniorum ad legile in medio chori, et Clerus in choro non assurget.

39. Quum cantabitur nonum responsorium, unus e clericis amovebit a medio choro legile maius cum Breviario, quo usi fuerint ad canendum invitatorium et lectiones.

40. Cantores nonum responsorium cantabunt *Libera me Domine, de morte aeterna* etc. et post illud intonabunt et canent primam antiphonam Laudum, ad cuius intonationem nec Celebrans neque chorus assurget.

41. Laudes canentur ut Vesperae; ad versiculum ante *Be-*

nedictus et ad intonationem antiphonae eiusdem cantici, nec Celebrans assurget neque chorus; sed utique quum incipietur canticum illud.

42. Post cantatum *Benedictus* cum toto versiculo *Requiem aeternam* etc. Celebrans et chorus considebunt usquedum cantorum chorus repetiverit canendo antiphonam cantici eiusdem.

43. Cantata antiphona, ut supra, Celebrans et chorus procumbent in genua. Celebrans cantabit *Pater noster* et versiculos qui sequuntur, assurget dicens *Dominus vobiscum* et stans cantabit orationem *Fidelium* cum conclusione, ut in Vesperis. Chorus tamen, dum cantabitur oratio, genibus flexis manebit.

44. Quum cantatus fuerit a Celebrante ℣. *Requiem aeternam* etc. et a cantoribus alter *Requiescant in pace.* ℟. *Amen,* chorus consurget, atque ordine usitato redibit in sacrarium. Celebrans comitatus a Caeremoniario, ultimo loco incedet.

45. Nisi recitabitur Completorium, post Vesperas pro defunctis, brevi interposita mora a Celebrante et Clero, considendo paulisper donec positum erit in medio choro legile, incipietur immediate Matutinum, ut supra.

46. Sin autem Matutinum cum Laudibus cantabitur postridie mane, servabitur eadem supradicta methodus post Laudes officii quod fit in die, et completis Laudibus officii pro defunctis, Celebrans redibit in sacrarium et continuabitur officium ad Horam primam, reposito pallio concolore officii.

47. Si Ecclesia non tenebitur officium peragere, et Matutinum cum Laudibus pro defunctis cantabitur mane, tunc Clerus congregabitur in sacrarium, omnes induentur superpelliceo, Celebrans autem supra superpelliceo vestietur pluviali nigro, vel stola nigra, et praecedentibus omnibus de Clero binis ac postremo loco Celebrante, procedetur ad Altare. Clerus ibi geniculabit in respectivis subselliis, Celebrans autem ante Altare brevi facta oratione assurget, et reverentia ad Altare et ad chorum peracta, petet locum sibi praeparatum, et cantabitur Matutinum cum Laudibus quo ritu hoc ipso capite traditum est.

DE MISSA SOLEMNI PRO DEFUNCTIS

CAPUT X.

Res praeparandae

1. Inspiciatur quidquid de Missa solemni num. 1. 2. 3. cap. IV. huiusce libri descriptum est.

2. Altare, in quo Missa solemnis de requie cantabitur, tobaleis exornabitur, quarum superior oportet ut latera Altaris cooperiat ex toto (*a*): statuetur pallium nigri coloris, disponentur sex candelabra cum candelis et Crux similis candelabrorum formae. Inter candelabra nec vasa florea, nec Reliquiaria, nec Sanctorum busta sive imagines ponentur, ac si fuerint, tollentur. Candelabra erunt ex aurichalco aut ex aere, nunquam argentea sive inaurata. Tabellae secretarum seu chartegloriae ponentur in medio, in latere Epistolae propter *Lavabo*, et in latere Evangelii propter Evangelium S. Joannis. In cornu Epistolae locabitur legile, seu cussinus coloris nigri et Missale tegumento nigro instructum cum signaculis similibus. Detur opera ut pannus sericus cussini et tegumenti Missalis sit aequalis paramentis. Altaris suppedaneum sternetur tapeto panni violacei.

3. In eodem latere Epistolae statuetur scamnum cum exi-

(*a*) In opere quodam liturgico recens elaborato praescribitur, ut in Missa de requie imponatur Altari tobalea, quae a lateribus non defluat usque ad humum, ut luctus indicetur. Haec praescriptio in rubrica et in Caeremoniali nusquam extat. Jubet rubrica tobaleam extendi usque ad terram a lateribus, quia si forte Calix subverteretur, species consecratae possint excipi tobalea, neque in pavimentum effundantur. Porro nos quidem latet quid discrimis intersit inter Missam vivorum et Missam mortuorum, quum Sacrum idem sit, si excipiatur circumstantia accidentalis orationum et rituum, qui substantiam Sacrificii non respiciunt. Quocirca probari nobis non potest opinio, quam superius innuimus, licet eruditi et probati scriptoris.

guo dorsuali seu postergali, in quo sedebunt Celebrans cum Ministris: exornabitur tapeto panni violacei; ac servabitur quod de Missa solemni num. 7. dictum fuit.

4. In eodem Epistolae latere praeparabitur abacus omnino coopertus alba tobalea, in qua disponentur res sequentes, calix nempe cum purificatorio, cum patena, cum hostia et cum palla, coopertus velo nigro, superque ipsum bursa cum corporali, cuius apertura versa sit ad partem anteriorem abaci, ampullae vini et aquae in pelvicula cum sudariolo seu manutergio; campanula pro elevatione; duo intorticia item pro elevatione, si sumantur ex abaco secus in promptu erunt in sacrario; thuribulum cum navicula; Evangeliarium et Epistolarium vel alterum Missale, quae cooperta sint tegumento nigri coloris aequalis paramentorum. Si post Missam fiet absolutio, praeparabitur apud abacum Crux in hasta, superque abaco pluviale nigrum pro Celebrante, Rituale maioris formae, vasculum aquae benedictae cum aspersorio. Si candelarum distributio inter Clerum in choro facienda sit, praeparabuntur illae super abaco seiunctae iuxta ordines seu coetus diversos ipsius Cleri.

5. Caveatur autem, ne paramentis nigris Altaris, Celebrantis ac Ministrorum intextae sint Cruces albi coloris, calvae mortuorum cum ossibus, rami lauri, aut olivae aut cupressus neque alia signa funerea sive acu picta, seu texta, sed sine huiusmodi emblematibus.

6. Quod ad tumulum seu castrum doloris, in quo peragetur absolutio, servabuntur ea quae tradentur suo loco lib. IV. cap. 9. et 10. de funeribus.

7. In sacrario super tabula, seu mensa praecipua, aut super illa quae constituitur pro Missa solemni, et cooperietur panno laneo colorato, disponentur paramenta pro celebrante et Ministris, videlicet in medio planeta, stola et manipulus, a dextris planetae manipulus, dalmatica et stola diaconalis, a sinistris autem manipulus ac tunicella, superque ipsis cingulum, alba et amictus ut pro Celebrante ita pro Ministris. Paramenta et res lintearia non erunt illa quidem nobilissima, quum de functione funebri agatur; poterit tamen ratio haberi circumstantiae funeris

ipsius. Aderunt etiam tria bireta pro Celebrante et Ministris. Apud eamdem tabulam praeparabuntur duo candelabra ab acolythis gestanda cum candelis (*a*) et superpellicea sufficienti numero pro clericis inservientibus. In promptu erunt etiam intorticia ad elevationem adhibenda, si e sacrario soleant accipi, et foculus cum igne ardenti afferendus prope abacum in locum separatum, vel relinquendus in sacrario, si thuribulum ibi praeparabitur.

In functione

8. Hora praestituta signum dabitur campanis luctum indicantibus iuxta morem uniuscuiusque loci.

9. Quarta fere horae parte ante functionem congregabuntur in sacrarium Ministri et ceteri inservientes. Delegabitur etiam alter clericus qui vasculum afferat ad absolutionem, si fiet, itemque delegabuntur clerici qui distribuant et accendant candelas Clero in choro, si distribuantur. Clerici inservientes superpelliceum induent sibi supra vestem talarem, et taciti intendent animum ad suum quisque officium adimplendum. Uterque Minister cantum Epistolae et Evangelii praevidebit.

10. Praesto erit etiam Celebrans, qui operam dabit praeparationi Missae et praevidebit etiam quidquid canturus sit.

11. Tempore debito quum admonebit caeremoniarum Magister, Acolythi, nisi maior erit clericorum numerus, vel etiam thuriferarius veniet ad Altare et sex candelas accendet: alter ex Acolythis accendet in sacrario candelabra ab ipsis Acolythis gestanda: Celebrans cum Ministris accedent ad tabulam, in qua disposita erunt ipsorum paramenta, ibique se simul parabunt. Celebrantem Caeremoniarius, Ministros Acolythi adiuvabunt. Postea Celebrans et Ministri caput bireto cooperient.

12. Thuriferarius, accensis, ut dictum est, cereis Altaris, redibit in sacrarium, et quum omnia disposita erunt pulsabit campanulam sacrarii eiusdem et se referet apud Acolythos.

(*a*) Rubrica non praescribit, ut Acolythi e sacrario exeant sine candelabris accensis; ne illud quidem praescribit ut praeparentur in abaco cum candelis extinctis, et sub exitum Missae accendendis.

13. Acolythi, paratis Ministris, accipient candelabra accensis candelis et consistent in medio sacrario, vel apud Celebrantem et Ministros.

14. Caeremoniarius significabit Celebranti et Ministris, ut e sacrario proficiscantur; et illi dempto e capite bireto, e loco ubi parati fuerint procedent in medium sacrarium, adstante Diacono a dextris, Subdiacono a sinistris Celebrantis: ibi sequentibus Acolythis cum candelabris accensis et post ipsos thuriferario, inclinationem profundam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii, et caput bireto cooperient; thuriferarius et ipse reverentiam faciet profundam, non vero Acolythi qui eo quod gestant candelabra, modicam inclinationem capitis efficient.

15. Porro ad Altare procedent thuriferarius iunctis manibus, post eum Acolythi gestantes candelabra et coniunctim incedentes; deinde Subdiaconus, quem sequetur Diaconus, et postremo loco Celebrans cum Caeremoniario sinistrorsum.

16. Ad fores sacrarii thuriferarius dextera, sumpta aqua benedicta, signabit se: Acolythi autem non se signabunt: Magister caeremoniarum sumptam dextera aquam benedictam offeret primum Subdiacono, postea Diacono, qui conversus super dexteram suam porriget illam Celebranti. Celebrans et Ministri accipientes aquam sanctam, caput detegent sinistra, quam cum bireto applicabunt infra pectus, et se Crucis signo quum munierint, dextera resumpto bireto caput cooperient.

17. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, vel ante Altare maius in hypothesi quod Missa canenda sit apud Altare laterale, observabitur quod traditum est cap. IV. huius libri num. 21.

18. In hac Missa Ministri tum dantes tum accipientes rem aliquam a Celebrante, neque manum eius neque rem osculabuntur.

19. Quod ad accessum attinet ad Altare, adsit vel non in choro Clerus, vel si Clerus praecedet Celebrantem observabitur idem quod praedicto capite docuimus.

20. Celebrans exordietur Missam et Ministri respondebunt:

animum advertet ad ea quae pro aliis Missis solemnibus tradita sunt: omittet tantummodo psalmum *Judica me, Deus* etc.

21. Clerus in choro confessionem suam faciet, ut in aliis Missis solemnibus.

22. Thuriferarius manebit apud abacum vel suo loco in choro, siquidem ad introitum non opus est thuribulo.

23. Celebrans, dicto *Oremus*, ascendet ad Altare, recitabit orationem *Aufer* etc. *Oramus te, Domine* etc. et Altare osculabitur. Ministri attollentes fimbriam anteriorem vestium eius, ascendent cum ipso ad Altare, sed nullam facient genuflexionem, quum ille osculabitur Altare.

24. Clerus in choro stabit, quum Celebrans ascendet ad Altare, et stare perget, ut infra.

25. Celebrans osculatus Altare, directe cum Ministris vadet ad Missale in cornu Epistolae. Diaconus se sistet a dexteris Celebrantis in gradu superiori proximo suppedaneo; Subdiaconus transibit post Celebrantem et consistet a dexteris Diaconi in altero infra ipsum gradu, vel etiam in plano ante gradus Altaris.

26. Celebrans leget introitum non signans se; imposita tamen sinistra Altari, Crucis signum versus librum dextra efficiet, dicens *Requiem aeternam* etc. Deinde recitabit *Kyrie* cum Ministris. Etiam in choro alternatim recitabitur *Kyrie*, quum innuet Caeremoniarius.

27. Si longius protraheretur cantus *Kyrie* (quod fieri non solet in Missis pro defunctis) Celebrans considebit cum Ministris, itemque Clerus in choro: quod autem ad redeundum ad Altare et ad salutationem chori, observabitur quod eodem capite IV. notatum est.

28. Dum cantabitur ultimum *Kyrie*, Celebrans veniet ad medium Altare et Ministri sequentur eum, ut in Missa solemni. Celebrans osculabitur Altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum*, redibit ad Missale et canet orationem tono feriali.

29. Ad cantum orationis sive orationum, si plures erunt, totus chorus genuflectet, neque hac genuflexione eximuntur

Canonici et Praesules, si aderunt: sic etiam genua submittent Acolythi apud abacum, stantibus tantum Celebrante, Ministris et Caeremoniario Celebranti assistente.

30. Completo orationis sive orationum cantu, consurgent omnes et Clerus in choro considebit.

31. Ordine superius notato cap. IV. num. 92. Subdiaconus recipiet librum et cantabit Epistolam, reverentias ad chorum exsequens, ut ibidem praescribitur. Post Epistolam cantatam, redibit in medium ante Altare, genuflexionem faciet ad Crucem et reverentias ad chorum, ac tradet librum Caeremoniario vel Acolytho, qui ipsum comitatus fuerit, namque in Missis solemnibus de requie non osculabitur manum Celebrantis. Redibit deinde ad locum suum prope Diaconum, ut in introitu.

32. Interim a cantorum choro cantabitur Graduale, Tractus et Sequentia, quae canenda erit si una tantum oratio in Missa dicetur, et omitti poterit, si plures erunt orationes.

33. Postquam Celebrans Epistolam, Graduale, Tractum et Sequentiam legerit, faciet una cum Ministris reverentiam ad Crucem Altaris. Idem convertetur versus scamnum, Diaconus se sistet a sinistris eius, et Subdiaconus a dexteris, descendent de Altari a latere et pergent ad scamnum sibi praeparatum ibique considebunt capite cooperto.

34. Acolythi vadent ad latera scamni paulo ante quam illuc veniat Celebrans cum Ministris, ut ipsorum partem posteriorem paramentorum disponant super dorsuali eiusdem scamni et tradant eis bireta: quum vero Celebrans et Ministri sederint, iidem Acolythi simul coniuncti ante Celebrantem reverebuntur eum et ad locum suum ante abacum redibunt.

35. Si candelae Clero distribuendae erunt, duo clerici vel etiam plures pro numero et qualitate Cleri, accipient ex abaco candelas et procedent in medium ante Altare, genuflexionem ad Crucem et reverentias hinc et inde ad Clerum efficient, primo ex parte Evangelii, deinde Epistolae; dirimentur et venient uterque ad latus suum ibique singulas candelas singulis in choro distribuent. Si transire debeant ante Celebrantem sedentem reverebuntur eum. Distributione peracta, redibunt in medium,

genuflectent iterum ad Altare, iterabunt reverentiam ad chorum et redibunt apud abacum, ibique expectabunt donec tempus erit accendendi candelas.

36. Sub finem cantatae Sequentiae Celebrans cum Ministris redibit ad Altare, ac methodum eodem cap. IV. n. 96. praescriptam observabunt.

37. Celebrans cum Ministris facta ad Crucem Altaris reverentia, conscendent suppedaneum. Celebrans consistet in medio et elevatis in coelum oculis ac profunde inclinatus dicet *Munda cor meum* tantummodo. Diaconus transibit in latus Epistolae et subsistet in latere Altaris conversus ad latus Evangelii. Subdiaconus accipiet Missale cum cussino seu legili et transferet illud in cornu Evangelii.

38. Interea clerici delegati candelas accensas ex abaco sument et petent chorum ad accendendas candelas iam distributas.

39. Acolythus vel Caeremoniarius accipiet ex abaco Evangeliarium vel Missale pro Diacono, qui recipiet ipsum librum et servabit ea quae dicta sunt cap. citato num. 101.

40. Diaconus imponet librum Altari, ac reverso Celebrante in medium Altaris post lectum Evangelium, geniculabit in extremo suppedaneo et recitabit *Munda cor meum.* Subdiaconus autem descendet ante infimum gradum Altaris, et Acolythi venient in medium ante Altare iunctis manibus.

41. Postquam Diaconus recitaverit praedictam orationem, assurget, librum sumet ex Altari, et quin benedictionem petat a Celebrante, de Altari descendet et se adiunget Subdiacono.

42. Quum Sequentia cantata fuerit, genuflectet ad Crucem et reverebitur chorum primo ex parte Epistolae deinde Evangelii simul cum Subdiacono et Acolythis, et vadet ad canendum Evangelium, ut in aliis Missis solemnibus, praterquam liber non incensabitur, qui a Subdiacono claudetur statim ac cantatum fuerit Evangelium, et tradetur Acolytho, quin osculandus afferatur Celebranti, neque ipse Celebrans post Evangelium incensabitur.

43. Dum canetur Evangelium, Celebrans stabit conversus ad Diaconum, ut in Missis solemnibus, et fine facto canendi Evangelii, redibit ad medium Altaris conversus ad illud.

44. Candelas clerici in choro dextera sustinebunt dum cantabitur Evangelium, quo absoluto, eas extinguet ac deponent.

45. Post cantatum Evangelium, thuriferarius praeparabit thuribulum cum igne, ut illud in promptu habeat ad Offertorium.

46. Diaconus et Subdiaconus, Evangelio cantato, redibunt simul ad Altare, sequentibus Acolythis, qui genuflectent in medio et pergent ad abacum in quo ponent Evangeliarium. Diaconus ascendet in gradum superiorem post Celebrantem et Subdiaconus ante infimum gradum post Diaconum et simul genuflectent.

47. Tunc, non prius, Celebrans osculabitur Altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum*, rursus conversus ad Altare canet *Oremus* ac leget Offertorium. Diaconus sine genuflexione conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis. Subdiaconus, facta genuflexione, perget ad abacum.

48. Clerus considebit ubi Celebrans cecinerit *Oremus*.

49. Praesto erit thuriferarius cum thuribulo, siquidem hoc tempore opus est.

50. Primus Acolythus paratas sustinebit ampullas in pelvicula cum sudariolo sicut capite IV. num, 120. dictum est, ut cum ipsis sequatur Subdiaconum quum ad Altare ascendet. Subdiaconus ex abaco sumet calicem, ut ibi praeparatus erit, scilicet cum velo et bursa et afferet eum ad Altare, a latere ascendens per gradus ex parte Epistolae: quum suppedaneum conscenderit ad dexteram Diaconi deponet calicem in Altari.

51. Diaconus accipiet bursam, extrahet inde corporale, ponet bursam versus cornu Evangelii, applicans eam candelabris vel gradui, in quo candelabra insistunt, deinde corporale in medio Altari explicabit.

52. Subdiaconus detrahet calici velum, quod ab Acolytho plicabitur et referetur ad abacum.

53. Diaconus pallam a patena amovebit et in Altari deponet: patenam cum hostia utraque manu accipiet, eamque minime osculans tradet Celebranti, cuius non osculabitur dexteram dum accipiet ipsam; cavebit autem ne brachium sinistrum imponat dextero Celebrantis, sed supponat.

54. Celebrans peraget hostiae oblationem, ac patenam postea sub corporale ponet, ut in Missa privata.

55. Subdiaconus accipiet calicem sinistra, et eum absterget dextera in parte interiori ope purificatorii, deinde tradet illum Diacono.

56. Diaconus recipiet calicem manu sinistra ad nodum et pollice eiusdem manus tenebit extensum purificatorium in pede calicis, nequa super eum decidat vini aut aquae gutta.

57. Acolythus sumet ampullam vini eamque absterget sudariolo, si opus fuerit, et sine osculis tradet Subdiacono.

58. Ampullam vini accipiet Subdiaconus et dabit Diacono, qui vinum in calicem infundet ad libitum Celebrantis, aliquo nutu Diacono significantis.

59. Interim Acolythus sumptam aquae ampullam absterget, ut supra, et Subdiacono tradet. Quum Diaconus vinum in calicem infuderit, Subdiaconus quin ostendat ampullam Celebranti et petat ab ipso benedictionem, infundet in calicem quatuor aut quinque aquae guttas, curans ut in medium calicem defluant.

60. Celebrans iunctis manibus et nullum faciens super aquam Crucis signum recitabit orationem *Deus, qui humanae substantiae* etc.

61. Subdiaconus restituet ampullam Acolytho, ac si Diaconus vini ampullam nondum deposuerit, accipiet eam ab ipso et dabit Acolytho, qui cum pelvicula et sudariolo utramque referet ad abacum.

62. Diaconus, obvoluto purificatorio suo indici dextero, exterget vini guttas quae forte possent interiori calicis parti adhaerere: tum purificatorio cooperiet patenae partem, quae eminebit extra corporale, et calicem dextera ad cuppam et sinistra ad pedem acceptum porriget sine osculis Celebranti. Diaconus advertet ne brachium suum sinistrum imponat dextero Celebrantis calicem accipientis.

63. Celebrans calicem accipiet et peraget oblationem: Diaconus dexteram applicabit calicis pedi vel infra brachium dexterum Celebrantis, et una cum eo Crucem intuens, calicem et ipse offeret recitans orationem *Offerimus tibi, Domine* etc. Diaconus dum calicis oblatio fiet, sinistram pectori applicabit.

64. Quum Celebrans calicem super corporale deposuerit, Diaconus accipiet pallam eaque calicem cooperiet.

65. Subdiaconus interea dum calicis fiet oblatio, conversus super dexteram suam, in medium de Altari descendet, genuflectet ad Crucem ante infimum gradum, iterumque ascendet ad Altare et consistet a sinistris Celebrantis.

66. Calice a Diacono cooperto, dum Celebrans recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc. thuriferarius cum thuribulo et navicula a latere ascendet ad Altare ex parte Epistolae.

67. Diaconus incensum ministrabit Celebranti, qui illud in thuribulum demittet cum benedictione recitans formulam *Per intercessionem* etc. Postea thuriferarius recipiet naviculam a Diacono, eique tradet thuribulum, de Altari descendet, reponet naviculam in abaco, et in plano expectabit prope latus Epistolae, donec Diaconus post thurificationem restituet ipsi thuribulum.

68. Nisi aderit Caeremoniarius vel alia re impediretur, curae sit thuriferario amovere de Altari Missale cum cussino seu legili tempore thurificationis.

69. Diaconus thuribulum a thuriferario acceptum tradet Celebranti, qui adolebit Oblata ritu pro Missis solemnibus praescripto. Diaconus sustinebit calicem et planetam Celebrantis in thurificatione Altaris, itemque Subdiaconus a sinistris planetam cum Diacono sustinebit, ut fit ad thurificationem in introitu Missarum solemnium.

70. Sub finem thurificationis aderunt secundus Acolythus cum aquae ampulla et cum pelvicula, primus Acolythus cum sudariolo seu manutergio, ut manuum ablutionem Celebranti ministrent, subsistentes ante infimum gradum procul ab ipso quatuor aut quinque passibus, ne transitum Ministris in thurificatione prohibeant.

71. Celebrantis, peracta thurificatione Altaris, partem posteriorem planetae Ministri demittent, Diaconus subsistet in gradu superiori ac thuribulum accipiet a Celebrante dicente *Accendat* etc. ut in aliis Missis solemnibus. Accepto thuribulo, descendet cum Subdiacono de gradibus a latere, et in plano convertetur cum eo ad Celebrantem, quem reverentia profunda salutabunt

et Diaconus thurificabit triplici ductu; iterabunt profundam reverentiam, ac Diaconus thuribulum reddet thuriferario.

72. Acolythus primus manutergium tradet Diacono, alter vero ampullam cum pelvicula porriget Subdiacono. Tunc Ministri ascendent in gradum superiorem Altaris et ablutionem manuum ministrabunt Celebranti, qui dicet psalmum *Lavabo* sine *Gloria Patri* in fine.

73. Acolythi recipient manutergium et ampullam cum pelvicula et referent ea ad abacum, postquam Celebrans manus laverit et absterserit.

74. Ministri se sistent post Celebrantem, ut quum cantantur orationes, eumque sequentur ad medium Altare. Illuc quum venerint Ministri genuflectent quo loco erunt.

75. Celebrans continuabit Sacrum, ac Diaconus respondebit *Suscipiat Dominus* quum ille dixerit *Orate fratres*.

76. Interea clerici delegati ad candelas in choro accendendas, accensis candelis suis apud abacum, procedent in medium, genuflexionem ad Altare exsequentur et reverentias ad Clerum et candelas in choro accendent ita ut initio Praefationis universae accensae sint.

77. Acolythi praesto erunt apud abacum cum intorticiis afferendis ad *Sanctus*, quae gestabunt ut num. 172. eiusdem cap. IV. traditum est.

78. Clerus initio Praefationis consurget.

79. Celebrans Praefationem cantabit tono feriali.

80. Sub Praefationis finem, Diaconus ascendet ad dexteram et Subdiaconus ad laevam Celebrantis nullam facientes genuflexionem et simul cum ipso Celebrante recitabunt Trisagium ac se signabunt ad illa verba *Benedictus qui venit* etc. Deinde sine ulla genuflexione Subdiaconus redibit ad locum suum, Diaconus de suppedaneo descendet in gradum superiorem, genuflectet, conscendet suppedaneum ad laevam Celebrantis, ut monstret ipsi quae legere debeat utque folia Missalis, quum opus fuerit, evolvat.

81. Thuriferarius, vel Caeremoniarius apud abacum pulsabit campanulam quum dicetur *Sanctus*, ut in Missis privatis.

82. Clerus in choro alternatim recitabit *Sanctus*, deinde geniculabit. Si candelas accensas sustinebunt, advertent ut sustineant manu dextera unusquisque et modo uniformi.

83. Diaconus observabit ea quae ad *Memento* tradita sunt cap. IV. num. 179.

84. Thuriferarius praesto erit apud abacum cum thuribulo et navicula quum Celebrans recitabit orationem *Hanc igitur oblationem* etc. Quum Celebrans incipiet hanc orationem, thuriferarius tradet naviculam Caeremoniario, qui sine ulla benedictione iniiciet incensum in thuribulum, quod illi praesentabit thuriferarius, vel absente Caeremoniario aut alia re impedito, iniiciet incensum thuriferarius ipse, neque unquam id fiet a Subdiacono (*a*).

85. Dum Celebrans recitabit orationem *Quam oblationem* etc. Diaconus sine genuflexione discedet a sinistris eius, descendet de suppedaneo, genuflectet in medio post Celebrantem et consistet prope dexteram ipsius in gradu superiori.

86. Subdiaconus genuflectet una cum Diacono, transibit in cornu Epistolae a latere primi gradus, et a Caeremoniario vel a thuriferario accipiet thuribulum, in quod immissum iam fuerit incensum, ut traditum est.

87. Quum Celebrans inclinabitur prolaturus verba consecrationis, Diaconus geniculabit a dexteris Celebrantis loco supradicto, Subdiaconus in infimo gradu a latere ex parte Epistolae, ac thuriferarius apud ipsum: Clerus et Ministri caput inclinabunt, excepto Subdiacono quum SS. Sacramentum thurificabit.

88. Celebrans, verbis consecrationis prolatis, genuflectet atque elevabit S. Hostiam, ut in Missis privatis: statim ac genuflexionem peregerit, Diaconus attollet eius partem posteriorem planetae, quam postea demittet dum ille post elevationem reponet Hostiam in corporali. Subdiaconus thurificabit SS. Sacramentum tribus ductibus inter se recte distinctis.

89. Postquam Celebrans S. Hostiam in corporali reposuerit post elevationem et genuflexionem fecerit, dum assurget, Dia-

(*a*) Monemus quod Subdiaconus non debet thus immittere in thuribulum, quemadmodum extra regulam solent quidam.

conus consurget cum eo, accedet ad Altare, deteget Calicem, tum rursus genuflectet a dextris Celebrantis in extremo suppedaneo.

90. Celebrans peraget consecrationem et elevationem Calicis, ut supra, Diaconus attollet eius planetam et Subdiaconus SS. Sacramentum thurificabit.

91. Quum Celebrans Calicem post elevationem demittet, Diaconus relicta planeta, assurget, rursus cooperiet Calicem et genuflectet cum Celebrante ipso, advertens ut genuflectat iunctis manibus, neque insistat Altari, quod similibus circumstantiis observandum erit etiam a Subdiacono.

92. Post elevationem genibus flexis manebunt Clerus in choro et clerici sive Acolythi intorticia sustinentes. Subdiaconus assurget, thuribulum restituet thuriferario, redibit ad locum suum post Celebrantem, genuflectet, et assurgens ibi stabit iunctis manibus.

93. Caeremoniarius et ipse stabit ut possit in suo officio ministrare. Thuriferarius assurget, recipiet a Subdiacono thuribulum, quod deponet ac reversus apud abacum ibi geniculabit. Curabit, ut ignis pro thuribulo in promptu habeatur, si post Missam fiet absolutio.

94. Celebrans, facta genuflexione, persequetur Missam *Unde et memores* etc. Diaconus facta cum Celebrante genuflexione, transibit, non genuflectens in medio, ad laevam eius ibique genuflectet ad SS. Sacramentum et assistet ad librum, advertens ea quae superius ad *Memento* tradita sunt.

95. Quum Celebrans manus iunget dicturus *Per quem haec omnia* etc. Diaconus genuflectet ad Sacramentum et sine genuflexione in medio, redibit ad dexteram Celebrantis et Calicem deteget postquam ipse Celebrans tria Crucis signa confecerit ad illa verba *Sanctificas* etc. Genuflectet deinde cum Celebrante, qui Hostia tria Crucis signa faciet ad verba *Per ipsum* etc. et Diaconus Calicem rursus cooperiet.

96. Celebrans tono feriali cantabit *Per omnia saecula* etc. *Oremus. Praeceptis* etc. et *Pater noster*.

97. Quum Celebrans incipiet canere *Pater noster*, Diaconus

genuflectet versus SS. Sacramentum, de suppedaneo descendet in primum gradum ibique stans consistet sine alia genuflexione dum cantabitur *Pater noster*.

98. Ad verba *Et dimitte nobis* etc. genuflexionem faciet unus Diaconus, conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis, extrahet patenam de corporali, eamque absterget purificatorio et elatam sustinebit cum purificatorio et dextera prope corporale ita ut Celebrans possit eam facile accipere.

99. Celebrans, post cantatum *Pater noster* accipiet patenam, at Diaconus non osculabitur manum accipientis. Ipse Diaconus respondebit *Sed libera nos a malo* et Celebrans adiiciet *Amen*; tum persequetur Missam ac deinde canet *Per omnia saecula* etc. *Pax Domini* etc. Diaconus attendet ad detegendum et cooperiendum Calicem ac genuflectendum cum Celebrante.

100. Postquam Celebrans cecinerit *Pax Domini* etc. consurget Clerus in choro et ceteri qui adgeniculati erant; sed Acolythi vel clerici duo sustinentes intorticia pergent insistere genibus usque ad totam communionem.

101. Subdiaconus, quum Celebrans cantabit *Pax Domini* etc. genuflectet, ascendet ad Altare ad laevam Celebrantis, qui deinceps cum Ministris recitabit *Agnus Dei* sine pectoris percussione.

102. In choro etiam recitabitur *Agnus Dei*, ut de *Kyrie* monuimus.

103. Recitato *Agnus Dei*, Ministri genuflectent quo loco erunt, descendent de suppedaneo, Diaconus transiens in primum gradum post Celebrantem, Subdiaconus autem in secundum vel tertium gradum post Diaconum, ac sine genuflexione in medio Diaconus ad laevam et Subdiaconus ad dexteram Celebrantis transibunt ac genuflexionem ad Sacramentum iterabunt. Diaconus attendet ad Missalis folia evolvenda et Subdiaconus ad Calicem detegendum, quum opus fuerit.

104. Thuriferarius, si Acolythi distinerentur intorticiis sustinendis afferet ad Altare vini et aquae ampullas cum pelvicula et sudariolo et porriget eas Subdiacono, quemadmodum superius descriptum est cap. IV. num. 208.

105. Quum Celebrans Calicem consummaverit, chorus considebit et candelas extinguet: consurgent Acolythi sive clerici intorticia sustinentes, et facta ad Altare genuflexione et ad chorum reverentia, referent intorticia ad abacum ibique extinguent. Alter ipsorum attendet ad Calicis velum afferendum ad Altare in cornu Evangelii.

106. Diaconus transferet Missale cum cussino seu legili ad latus Epistolae, Subdiacono curae sit abstergere Calicem et plicare corporale et cetera ac referre ad abacum, ut ibidem num. 212.

107. Celebrans in cornu Epistolae leget ℣. *Communio* veniet ad medium Altare, quod osculabitur, conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum* ac reversus ad Missale in latus Epistolae canet orationem sive orationes *Postcommunio.* Chorus et reliqui omnes ad orationes praedictas congeniculabunt, ut ante Epistolam declaratum est. Ministri stabunt post Celebrantem, ut in supradicta oratione.

108. Dicto *Postcommunio* Celebrans redibit ad medium Altare cum Ministris, osculabitur Altare et conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum* et rursus ad Altare convertetur. Diaconus cantabit *Requiescant in pace*, tono praestituto et plurali numero, licet pro uno tantum defuncto Sacrum celebretur, Celebrans et ipse submissa voce dicet *Requiescant in pace.*

109. Celebrans dicet orationem *Placeat tibi* etc. osculabitur Altare, recitabit Evangelium S. Joannis, et fiet totum id quod notatum est eodem supradicto capite num. 222. et seq. relate ad reditum in sacrarium.

110. Si post Missam fieri debeat absolutio supra cadaver praesens vel supra tumulum, inspiciatur cap. IX. et X. sequentis lib. IV. ubi praedictus ritus iuxta varias circumstantias demonstratur.

DE EXPOSITIONE AC BENEDICTIONE SS. SACRAMENTI

CAPUT XI.

1. Expositio SS. Sacramenti a rubricis praecipitur in festo et in octava Corporis Domini.

2. Aliis temporibus penes Episcopum ordinarium est edicere huius ritus exsequutionem et potestatem facere ecclesiis etiam privilegiatis et eius iurisdictione exemptis: prudentiae itaque illius est obviam ire abusionibus et incommodis, quae inde manare possent, si pius hic et commendabilis usus frequentius quam par est aut rarius perageretur.

3. Altare in quo Sacramentum exponetur, erit praecipuum; in ecclesiis cathedralibus et collegiatis servabitur usus exequendae expositionis in Altari laterali, exceptis festo et octava Corporis Domini, et aliquo triduo aut circumstantia solemni.

4. In aliis etiam ecclesiis licebit exponere in Altari laterali, sed necesse est servare decentiam, et cavere id potissimum ne e publica via et domibus templo proximis prospiciatur SS. Sacramentum.

Quae sint praeparanda

5. In Altari sive supra gradu candelabrorum, ne tamen Altaris mensam impediat, statuetur thronus in quo exponetur SS. Sacramentum. Thronus seu baldachinum erit ex Altari elatum aliqua basi seu fulcro altiori: curabitur autem ut altitudo throni non ea sit, ut super mensam Altaris ascendere cogatur Sacerdos, qui Ostensorium in eodem throno collocaturus sit.

6. Huiusmodi thronus erit decenter ornatus caelaturis inauratis et argento obductis, eritque etiam albi coloris: quamobrem minus probatur usus in quibusdam ecclesiis receptus, affigendi pannum sericum rubri coloris in cavo ipsius throni, ut inde

melius emineat Ostensorii splendor: color rubrus, iuxta ritum Romanae Ecclesiae, pro Sacramento non praescribitur, ideoque est reiiciendus.

7. In throni plano, ubi collocabitur Ostensorium, sternetur corporale mundum explicatum, vel etiam palla supra qua commode collocetur Ostensorium.

8. In parte inferiore throni prope mensam Altaris aderit tabernaculum, seu ciborium, in quo reponetur SS. Sacramentum, nisi tamen ex Altari, in quo custoditur ad aliud in quo exponatur, translocetur antequam sacrae functionis initium fiat. Hoc casu non opus est tabernaculum seu ciborium praeparare.

9. A lateribus throni ponentur candelabra cum candelis; eorum numerus dependet ab usu et legibus synodalibus uniuscuiusque loci, quum ad Episcopum spectet statuere numerum, ad SS. Sacramenti expositionem idoneum.

10. Ad altare statuetur pallium albi coloris et tapetum super eius gradus. Pallium semper albi coloris erit, quodcumque sit Officium quod celebretur. Praeparabitur etiam scabellum seu brevis scala in commodum Sacerdotis, qui Sacramentum in throno exponet.

11. In sacrario praeparabitur pluviale cum stola albi coloris et superpelliceum cum bireto pro Celebrante: item superpellicea pro clericis et ceteris assistentibus: stola alba pro Sacerdote qui exponet SS. Sacramentum: Ostensorium albo velo contectum: corporale super Altare extendendum in bursa albi coloris: velum humerale et ipsum albi coloris: clavicula tabernaculi seu ciborii: thuribulum cum navicula: liber precum et orationum recitandarum ac bina intorticia cerea.

12. Sin autem ab uno Altari ad alterum transferendum sit SS. Sacramentum, praeparabitur etiam umbraculum album, altera clavicula tabernaculi, in quo custoditur SS. Sacramentum, et corporale alterum cum bursa alba. In Altari autem, ex quo accipiendum erit SS. Sacramentum, ardebunt saltem duo lumina cerea in candelabris dum fiet translatio.

In functione

13. Sacra functio populo indicabitur campanarum sono, pro more uniuscuiusque loci.

14. Hora praestituta ab uno aut duobus clericis superpelliceo indutis in Altari expositionis candelae accendentur regula tradita cap. I. lib. I. num. 9.

15. Clericus alter vel ipse Sacrista, quod esset convenientius, afferet ad Altare Ostensorium, claviculam tabernaculi et bursam cum corporali, quam reponet super Altare prope medium: tabellas secretarum seu charteglorias ex illo amovebit, si aderunt, et ponet super abacum, sic etiam mensam Altaris tela stragula denudabit, si posita fuerit. Afferet etiam velum humerale et librum precum quem deponet super abacum vel super aliquod scabellum.

16. Si translatio SS. Sacramenti fiet, in medio Altari expositionis explicabit corporale, et ad Altare alterum, ex quo accipiendum sit Sacramentum, deferet claviculam tabernaculi, bursam cum corporali, velum humerale atque umbraculum, et Altare ipsum tela stragula denudabit, iubens binas saltem candelas in ipso accendi.

17. Quum omnia disposita erunt ad incipiendam functionem, qui Sacerdos expositurus est SS. Sacramentum, lavabit manus, induet sibi superpelliceum et super ipso stolam albam, ac bireto cooperiet caput.

18. Duo clerici superpellicio induti accendent intorticia, et clericus alter cum superpellicio accipiet thuribulum cum navicula. Aequum etiam esset, ut unus aut duo clerici induti superpellicio Sacerdotem supradictum comitarentur.

19. Si translatio SS. Sacramenti ab uno ad alterum Altare fiet, thuriferarius praesto erit cum thuribulo ad Altare expositionis, et absentibus aliis clericis, relinquet ibi thuribulum et sustinebit umbraculum translationis tempore: si clerici plures aderunt, umbraculum gestabit alter clericus vel Sacerdos.

20. Supradicti clerici cum Sacerdote reverentiam simul

facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii, et ad Altare expositionis procedent: praeibit thuriferarius, sequentur duo clerici intorticia gestantes; qui dextrorsum incedet, intorticium dextera sustinebit, qui sinistrorsum, sinistra; postremo loco Sacerdos stola circumdata collo et capite cooperto medius inter duos clericos, aut si clericus erit unus, is incedet a laeva Sacerdotis ipsius et ibunt iunctis manibus. Si transferendum sit SS. Sacramentum, qui clericus incedet a latere Sacerdotis portabit umbraculum, nisi iam allatum fuerit ad Altare.

21. Quum ad Altare SS. Sacramenti ventum erit, clerici intorticia ferentes dirimentur et consistent in lateribus ante infimum gradum: Sacerdos cum clerico seu clericis veniet ante infimum gradum et capite nudato bireto, quod tradet clerico sibi dextrorsum adstanti, genuflectetur ab omnibus in pavimento.

22. Clerici sustinentes intorticia geniculabunt in pavimento, et clerici assistentes Sacerdoti, in gradu infimo. Alter istorum statim explicabit velum humerale. Sacerdos ascendet ad Altare, ibi in medio explicabit corporale, accipiet claviculam, aperiet porticulam tabernaculi, et genuflexionem faciet genu dextero tantum. Tum extrahet custodiam seu pixidem, in qua erit S. Hostia exponenda, ponet eam in corporali, claudet porticulam ac rursus geniculabit in suppedaneo Altaris.

23. Clericus super humeros illius velum humerale imponet et ante pectus ipsi alligabit. Idem clericus, nisi aderit alius, accipiet umbraculum et aperiet, advertet autem ut biretum Sacerdotis ferat secum.

24. Sacerdos postquam ipsi velum humerale impositum fuerit, assurget, custodiam cum SS. Sacramento sinistra accipiet, eamque cooperiet utraque extremitate anteriori veli humeralis manu dextera, qua deinde imposita sinistrae ad custodiam, descendet de Altari et ad alterum, in quo fiet expositio, proficiscetur.

25. Praecedent duo clerici sustinentes intorticia, sequetur Sacerdos cum Sacramento, et desuper umbraculum sustinebitur a clerico, qui post Sacerdotem ibit. Si aderit et alter clericus a sinistris ipsius Sacerdotis incedet.

26. Eundo ab Altari SS. Sacramenti ad alterum, in quo fiet expositio, aliquod canticum vel psalmus a Sacerdote et clericis alternatim mediocri voce recitandus erit.

27. Ad Altare expositionis ubi ventum erit, duo clerici ferentes intorticia ante Altare geniculabit a lateribus in pavimento, clericus gestans umbraculum, ad ingressum presbyterii claudet illud et deponet seorsim; Sacerdos autem ascendet ad Altare.

28. Conscenso suppedaneo, custodiam cum SS. Sacramento deteget extremitatibus veli humeralis, eamque ponet super Altare in medio corporali iam extenso; genuflectet, expediet velum humerale, quod recipietur a clerico qui ferebat umbraculum, vel ab altero qui a sinistris adstabit Sacerdoti.

29. Quod si expositio fiet in eodem Altari in quo asservatur SS. Sacramentum, sequens ordo tenebitur.

30. Thuriferarius ad Altare quum venerit, ibit prope latus Epistolae, duo clerici intorticia sustinentes consistent in presbyterio a lateribus Altaris, Sacerdos cum ceteris clericis procedet ante infimum gradum. Sacerdos ingrediens intra septa presbyterii, nudabit caput ac biretum tradet clerico a sinistris adstanti. Ab omnibus fiet simul genuflexio.

31. Thuriferarius stabit loco praedicto, clerici sustinentes intorticia geniculabunt loco indicato, ceteri clerici in gradu infimo. Sacerdos ascendet in suppedaneum, extrahet e bursa corpórale quod in medio Altari explicabit, et clavicula aperiet ostiolum tabernaculi, genuflectet, educet custodiam cum S. Hostia, quam ponet in medio corporali et ostiolum tabernaculi claudet.

32. Interea clericus aliquis accipiet scabellum seu brevem scalam et portabit eam in suppedaneum in latus Evangelii, ibique a latere Altaris genuflexus subsistet.

33. Sacerdos postquam custodiam cum SS. Sacramento e tabernaculo eduxerit, Ostensorium accipiet, intra corporale ponet deteget velo quo tectum erit quodque in Altari deponet, et aperiet crystallum, quae spheram Ostensorii occludit: deinde aperiet custodiam, lunulam cum S. Hostia manubrio accipiet,

et quin contingat digitis, intromittet eam in spheram Ostensorii ipsumque occludet: custodiam postea, qua continebatur S. Hostia, claudet et ponet supra corporale a latere; accipiet Ostensorium, convertet ipsum ex parte principali et ponet in medio corporali. Recedet aliquantulum ad latus Epistolae, dum clericus admovebit parvam scalam seu scabellum in medium suppedaneum,

34. Clericus et Sacerdos, uterque in latere suo genuflexionem faciet ad SS. Sacramentum *(a)* Clericus assurget ut Sacerdotem ascendentem sustentet: Sacerdos ascendet super brevem scalam seu scabellum, Ostensorium dextera accipiet ac in throno collocabit.

35. Exposito in throno SS. Sacramento, Sacerdos descendet de scabello et simul cum clerico iterabit genuflexionem ut antea. Deinde se vertens versus latus Epistolae descendet in planum et geniculabit in infimo gradu, profunda reverentia adorans SS. Sacramentum et assurget.

36. Clericus scabellum referet quo loco erat; redibit prope Sacerdotem et in infimo gradu geniculabit.

37. Thuriferarius, quum Sacerdos descendet de Altari, accedet in medium et cum Sacerdote genuflexionem exsequetur. Consurget cum eo et naviculam ipsi praesentabit. Si clericus alter adsit, qui Sacerdoti dextrorsum assistat, assurget, naviculam a thuriferario accipiet et incensum sine osculis ministrabit Sacerdoti. Thuriferarius stans offeret thuribulum apertum Sacerdoti, qui sine benedictione incensum in illud iniicet.

38. Iniecto, ut supra, incenso, Sacerdos rursus genicu-

(*a*) Earum nobis probatur Ecclesiarum usus, in quibus Celebrans et Assistentes seu Ministri dum expositum in Altari est SS. Sacramentum, genuflexione simplici non duplici utuntur, quum sunt in suppedaneo Altaris. Sane regula generalis est, ut iu accessu ad Altare quum ibi expositum est SS. Sacramentum et in discessu si permanet adhuc expositio, a Celebrante, a Ministris et clero fiat genuflexio duplex, et in reliqua functione cuiuscumque generis ea sit fiat semper genuflexio simplex. Celebrans et ipse inter Missam genuflexione utitur simplici. Quapropter non intelligitur qua ratione in hac tantum circumstantia Celebrans et reliqui Assistentes genuflexionem duplicem in suppedaneo exsequantur.

labit in medio gradu infimo, thuribulum a thuriferario vel ab alio clerico, si aderit, accipiet, thurificabit SS. Sacramentum, postea thuribulum ei restituet a quo acceperit.

39. Thuriferarius, recepto thuribulo, procedet in medium presbyterium ante Altare: consurgent duo clerici intorticia sustinentes, addentur thuriferario exsequentur ad SS. Sacramentum genuflexionem, et in sacrarium revertentur, praeeunte thuriferario, sequentibus clericis intorticia gestantibus.

40. Sacerdos qui adest ad Altare, recitabit preces statutas: clerici praedicti intorticia gestantes ac thuriferarius, relictis his rebus in sacrario, redibunt ad Altare, genuflexionem duplicem conficient in plano ante Altare deinde congeniculabunt in infimo gradu a lateribus Sacerdotis.

41. Preces ac processus functionis dependet a dispositionibus, quae ad rem dabuntur ab Episcopo ordinario.

42. Sub finem precum aut Litaniarum Celebrans in sacrario induetur superpelliceo, et supra ipsum imponet sibi stolam et pluviale albi coloris ac bireto caput operiet.

43. Dum Sacerdos orationes recitabit post Litanias sive alias preces, duo clerici praedicti, thuriferarius ac reliqui adstantes Sacerdoti, redibunt in sacrarium: ibique thuriferarius recipiet thuribulum, duo supradicti intorticia accensa, et unus aut duo alii clerici assistent a lateribus Celebranti.

44. Fiet simul ab omnibus reverentia ad Crucem vel ad imaginem principalem sacrarii et procedent ad Altare, videlicet thuriferarius cum thuribulo, duo clerici cum intorticiis, ultimo loco Celebrans medius inter duos clericos, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, aut si unus clericus aderit, a sinistris ipsius incedet. Celebrans ibit iunctis manibus et bireto cooperto capite, quod nudabit statim ac venerit in conspectum SS. Sacramenti.

45. Sacerdos ille, qui ad Altare permanserit, superveniente Celebrante cum clericis, assurget, genuflexionem duplicem in pavimento efficiet, detrahet, sibi de collo stolam et ibit geniculatum in latus Epistolae supra infimum gradum.

46. Quum Celebrans et ceteri clerici accesserint ad Altare,

thuriferarius recedet versus cornu Epistolae, clerici intorticia sustinentes ad latera Altaris, ut supra, et Celebrans cum duobus clericis assistentibus subsistet ante Altare. Genuflexionem duplicem omnes in pavimento conficient, et postquam e genuflexione assurrexerint, thuriferarius stabit, clerici cum intorticiis geniculabunt loco iam demonstrato, Celebrans cum clericis assistentibus in infimo gradu.

47. Si clericus unus Celebranti assistet, geniculabit a dextris ipsius Sacerdos ille, qui SS. Sacramentum exposuerit, atque hic relate ad genuflexiones cum reliquis congruet methodo iam tradita.

48. Celebrans ad Altare quum venerit, biretum suum tradet clerico sibi dextrorsum adstanti, ac facta ut supra genuflexione, priusquam genua submittat in gradu infimo, incensum in thuribulum imponet. Qui clericus adstabit ei sinistrorsum, accedet ad dexteram et fimbriam dexteram pluvialis eius attollet, alter clericus a dextris adstans incensum ei ministrabit, ac thuriferarius stans praesentabit ei thuribulum apertum, in quod ipse Celebrans, conversus paullum a latere super dexteram suam, incensum sine benedictione iniiciet (*a*).

49. Idem deinde Celebrans geniculabit in gradu infimo cum assistentibus a lateribus ac thuriferarius genua submittet a dextris primi assistentis.

50. Celebrans cum clericis assistentibus intonabit *Tantum ergo,* quod canendo continuabitur ab adstantibus. Ad illa verba *Veneremur cernui* fiet ab omnibus inclinatio profunda, et post ea verba thuriferarius tradet thuribulum primo assistenti, hic autem Celebranti qui SS. Sacramentum thurificabit.

51. Post tharificationem Celebrans thuribulum assistenti restituet, hic autem thuriferario, qui referet illud in sacrarium, si proximum erit, secus relinquet in pavimento ex parte Epistolae prope parietem.

(*a*) Quod ad thurificationem SS. Sacramenti in principio hymni *Tantum ergo*, sequuti sumus Ritualis Rom. dispositionem tit. *de Processione in festo SS. Corporis Christi.* Eadem fere inveniuntur in Caeremoniali Episcoporum lib. 2 cap. 33. num, 25. et 26.

52. Cantabitur dehinc altera strophe *Genitori Genitoque* etc. post quam adiicietur ℣ *Panem de coelo* atc.

53. Celebrans post versiculum, nullam faciens reverentiam nullamque aliam genuflexionem, assurget et orationem cantabit tono feriali *Oremus. Deus qui nobis* etc. cum conclusione brevi, idest *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum.* Librum ei sustinebunt duo assistentes, vel si magis placeat, poterit sibi ipse sustinere. Post orationem rursus procumbet in genua.

54. Oratione cantata, qui Sacerdos ab initio exposuit SS. Sacramentum, imponet sibi stolam collo, et ascendet in suppedaneum Altaris: eodem tempore ascendet etiam clericus cum scabello, quod applicabit ad medium Altaris Sacerdos in suppedaneo genuflexionem simul cum clerico efficiet: Sacerdos conscendet scabellum ac dextera educet de throno Ostensorium et ponet ipsum in Altari. Descendet de scabello et genuflexionem cum clerico iterabit; ipse geniculabit in suppedaneo, clericus autem amovebit scabellum ipsumque referet ubi erat *(a)*.

(*a*) Non incongruum videtur hoc loco subiicere adnotationem erudite elaboratam Praesulis Gardellinii relate ad thurificationem, quam quidam contendunt tribuendam esse SS. Sacramento tempore benedictionis. » Altera se offert discutienda quaestio: num scilicet thuriferarius, dum » Sacerdos benedicit populum, debeat incensare Sacramentum? Silentium, » quod tenent *Caeremoniale*, *Rituale*, *Instructio Clementina* et auctores » fere omnes, qui ceteroqui nihil omiserunt de iis, quae in sacra hac actione » servanda sunt, plane suadent hanc incensationem esse omittendam: nihi» lominus *Cavalerius ibid Decret.* 7. *n.* 7. et *Tetamus* qui eum sequitur in » Append *cap.* III *art.* 6. *num.* 47. et 48. *in fine* innixi quodam Decreto, quod » dicunt *Romae datum* 16 *Martii* 1746. et *Rubrica Missalis* tit. 13 existi» mant faciendam esse, vel saltem in arbitrio relinqui. Videtur tamen » magis congruere contrariam sententiam consentaneam silentio Caeremo» nialis, Ritualis et Instructionis. Cur enim in his licet enumerentur ritus » et caeremoniae omnes servandae, de hac una ne verbum quidem fit? » Non alia est ratio, nisi quia locum habere nequit. Si quaeris cur? Dicam: » quia dignior, idest Sacerdos, iam Sacramentum thurificavit, nec inferior » debet postea thurificationem iterare. Dum benedicitur populus, sup» plet vices incensi bonus adorationis odor. Nec me commovent as-

105. Quum Celebrans Calicem consummaverit, chorus considebit et candelas extinguet: consurgent Acolythi sive clerici intorticia sustinentes, et facta ad Altare genuflexione et ad chorum reverentia, referent intorticia ad abacum ibique extinguent. Alter ipsorum attendet ad Calicis velum afferendum ad Altare in cornu Evangelii.

106. Diaconus transferet Missale cum cussino seu legili ad latus Epistolae, Subdiacono curae sit abstergere Calicem et plicare corporale et cetera ac referre ad abacum, ut ibidem num. 212.

107. Celebrans in cornu Epistolae leget ℣. *Communio* veniet ad medium Altare, quod osculabitur, conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum* ac reversus ad Missale in latus Epistolae canet orationem sive orationes *Postcommunio*. Chorus et reliqui omnes ad orationes praedictas congeniculabunt, ut ante Epistolam declaratum est. Ministri stabunt post Celebrantem, ut in supradicta oratione.

108. Dicto *Postcommunio* Celebrans redibit ad medium Altare cum Ministris, osculabitur Altare et conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum* et rursus ad Altare convertetur. Diaconus cantabit *Requiescant in pace*, tono praestituto et plurali numero, licet pro uno tantum defuncto Sacrum celebretur, Celebrans et ipse submissa voce dicet *Requiescant in pace*.

109. Celebrans dicet orationem *Placeat tibi* etc. osculabitur Altare, recitabit Evangelium S. Joannis, et fiet totum id quod notatum est eodem supradicto capite num. 222. et seq. relate ad reditum in sacrarium.

110. Si post Missam fieri debeat absolutio supra cadaver praesens vel supra tumulum, inspiciatur cap. IX. et X. sequentis lib. IV. ubi praedictus ritus iuxta varias circumstantias demonstratur.

pedaneo. Si deesset qui Celebranti dextrorsum assisteret, geniculabit in suppedaneo a dextris Celebrantis eique fimbriam pluvialis attollet.

57. Celebrans super sinistram suam canvertetur ad populum et benedictionem SS. Sacramenti impertietur. Clerici assistentes fimbrias pluvialis eius sublevabunt.

58. Qua ratione autem sit populo danda SS. Sacramenti benedictio, nihil heic adiiciendum videtur, quum satis declaratum iam sit cap. XIV. §. 11. num. 199. lib. I.

59. Completo benedictionis actu, Celebrans super dexteram suam convertetur ad Altare, adiuvante Sacerdote saepius indicato, qui stolam collo rursus imposuerit, deponet Ostensorium reducens ipsum ex parte anteriori, et peracta genuflexione, seque convertens versus cornu Evangelii, de Altari descendet et geniculabit rursus in medio gradu infimo.

60. Sacerdos interea respositurus Sacramentum intra tabernaculum manebit flexis genibus in suppedaneo aliquantulum a latere versus cornu Epistolae.

61. Adgeniculatus Celebrans in infimo gradu reverentiam profundam ad Sacramentum efficiet: tum ei de humeris a clerico sinistrorsum adstante expedietur velum humerale, quod recipietur ab altero clerico dextrorsum adstante, vel ipso absente, ab eodem clerico a sinistris.

62. Sacerdos assurget, genuflectet paullum a latere versus cornu Epistolae, approximabit ad medium Altaris, convertet aliquantulum Ostensorium et crystallum spherae aperiet: accipiet deinde sinistra et aperiet custodiam in qua reponenda erit S. Hostia: lunulam Ostensorii manubrio accipiet, reponet intra custodiam, quam claudet et deponet in medio corporali; deinde crystallum spherae dextera claudet et sinistra ponet Ostensorium extra corporale: aperiet porticulam tabernaculi, reponet intus Sacramentum cum custodia, genuflectet ut antea, assurget, claudet ostiolum, ac sibi de collo detrahens stolam, recedet.

63. Si tabernaculum in alio Altari locum haberet, velo albo cooperiet custodiam cum SS. Sacramento, quam relin-

quet supra corporale, ut deinceps ad Altare suum transferatur.

64. Clauso tabernaculo, Celebrans assurget, et simul cum clericis intorticia ferentibus, cum thuriferario, et clericis assistentibus, ordine superius innuto, redibit in sacrarium, quo quum ventum erit fiet ab omnibus reverentia ad Crucem, et sacram vestem quisque suam deponet.

65. Si referendum sit SS. Sacramentum ad Altare, in quo asservatur, redibit in sacrarium Celebrans cum clericis assistentibus. Clerici sustinentes intorticia ac thuriferarius manebunt apud Altare cum Sacerdote, qui postquam discesserit Celebrans, reponet sibi collo stolam, ascendet ad Altare, aperiet tabernaculum et geniculabit in suppedaneo. Thuriferarius velum humerale sumet, imponet humeris Sacerdotis eique ante pectus alligabit.

66. Sacerdos assurgens custodiam cum Sacramento educet, aut velum, quod cooperiet ipsum, amovebit, si positum erit in Altari eo quod ibi non sit tabernaculum, cooperiet extremitatibus veli humeralis et referet ad Altare in quo solet asservari.

67. Thuriferarius portabit umbraculum apertum supra Sacerdotem gestantem S. Eucharistiam, et meminerit etiam biretum deferre illius.

68. Ad Altare SS. Sacramenti, clerici ferentes intorticia geniculabunt a lateribus Altaris ac thuriferarius claudet umbraculum quod seorsim deponet.

69. Sacerdos ascendet ad Altare, velum humerale dimittet de custodia Sacramenti, quam ponet in medio corporali explicato in Altari: genuflectet, deponet velum humerale, quod recipiet thuriferarius, et quin det aliam benedictionem, aperiet porticulam tabernaculi, Sacramentum reponet, genuflexionem iterabit, claudet tabernaculum et claviculam inde tollet.

70. Descendet deinde ex Altari, et Clerici intorticia sustinentes cum thuriferario simul consurgent. Ubi Sacerdos ante Altare descenderit, fiet ab omnibus genuflexio, ac thu-

riferarius dabit biretum Sacerdoti. Redibunt in sacrarium clerici ferentes intorticia, quos sequetur Sacerdos capite cooperto iunctisque manibus, ac thuriferarius incedet a sinistris eius.

71. Clerici referent se ad Altare expositionis, candelas extinguent et Sacrista recipiet ac referet in sacrarium ea omnia quae illic paraverat.

72. Haec methodus servari poterit diebus ferialibus et in expositionibus ordinariis.

73. Non raro accidit, ut maiori solemnitate fieri debeat expositio, quae peragi poterit cum Ministris paratis Celebranti assistentibus. Hoc casu observentur quae heic subiicimus.

74. In sacrario praeparanda sunt pro Celebrante et Ministris albi coloris paramenta, nempe pluviale cum stola dalmatica cum stola, tunicella, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta : quatuor intorticia pro benedictione : superpellicea quae satis sint. Curabitur etiam ut sufficiens adsit clericorum inservientium numerus.

75. Tota functio administrabitur ut superius traditum est usque ad benedictionem SS. Sacramenti.

76. Sub finem Litaniarum seu precum recitandarum, clerici designati in sacrario parabunt Celebrantem, Diaconum et Subdiaconum paramentis superius nominatis, qui ubi parati fuerint bireto caput cooperient. Aderunt etiam clerici quatuor numero, qui sustineant intorticia ac thuriferarius cum thuribulo. Expediret etiam ut adesset Caeremoniarius.

77. Ad nutum Caeremoniarii, Celebrans et Ministri discedentes de loco quo parati fuerint, procedent in medium sacrarium et simul cum clericis ferentibus intorticia ac thuriferario reverentiam efficient ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacrarii, et ad Altare procedent hoc ordine.

78. Praeibit thuriferarius cum thuribulo, sequentur quatuor clerici cum intorticiis incedentes bini, deinde Caeremoniarius, postremo Celebrans medius inter Ministros, et incedent capite cooperto; Ministri autem fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

79. Ad fores sacrarii Caeremoniarius poterit aquam benedictam offerre Subdiacono et Diacono, atque hic dabit Celebranti, qui omnes eam accipientes seque signantes caput bireto detegent. In conspectum vero SS. Sacramenti Celebrans et Ministri bireta deponent.

80. Ubi ventum erit in presbyterium, thuriferarius recedet ad latus Epistolae, duo primi clerici ferentes intorticia derimentur et pergent ad latera Altaris paullo longe ab infimo gradu, reliqui duo clerici etiam dirimentur et accedent ad primos eadem linea. Caeremoniarius in aditu presbyterii accipiet bireta Subdiaconi et Diaconi, hic autem biretum a Celebrante sine osculis acceptum tradet Caeremoniario.

81. Celebrans ante Altare genuflexionem duplicem cum Ministris, cum clericis ferentibus intorticia et cum thuriferario exsequetur. Assurget deinde Celebrans cum Ministris, et clerici praedicti genuflexi manebunt. Thuriferarius accedet ad Celebrantem, qui aliquantulum conversus super sinistram suam incensum sine benedictione in thuribulum iniiciet. Diaconus ministrabit incensum; Subdiaconus approximabit ad dexteram Celebrantis eiusque fimbriam pluvialis dexteram attollet; thuriferarius stans obiiciet ei thuribulum.

82. Iniocte in thuribulum incenso, Celebrans geniculabit in infimo gradu cum Ministris a lateribus: Caeremoniarius geniculabit a dextris Diaconi ac thuriferarius a dextris Caeremoniarii.

83. Celebrans cum Ministris intonabunt *Tantum ergo*, quod populus continuabit. Ad illa verba *Veneremur cernui* fiet ab omnibus reverentia profunda. Post supradicta verba Caeremoniarius a thuriferario acceptum thuribulum tradet Diacono atque hic Celebranti, qui Sacramentum thurificabit. Deinde ordine inverso, Celebrans thuribulum reddet Diacono, Diaconus Caeremoniario, et Caeremoniarius thuriferario, qui relinquet illud seorsim aut referet in sacrarium, si proximum fuerit.

84. Sub finem ℣. *Genitori Genitoque* etc. Caeremoniarius tradet Diacono librum orationum. Celebrans ad ℣. *Panem de coelo* assurget ac Ministri librum ante ipsum sustinebunt. Cae-

remoniarius assurget et accedet ad dexteram Celebrantis ut ei monstret orationem canendam, si opus fuerit. Celebrans iunctis manibus ac tono feriali cantabit orationem de SS. Sacramento cum conclusione brevi, scilicet *Qui vivis et regnas in saecula* etc. ac rursus adgeniculabitur.

85. Diaconus recipiet librum, ex quo Celebrans orationem cecinerit, claudet illum ac restituet Caeremoniario.

86. Postea Diaconus ab eodem Caeremoniario accipiet velum humerale, assurget, et imponet illud humeris Celebrantis. Subdiaconus autem ipsi ante pectus alligabit.

87. Interea clericus apprehendet scabellum, seu brevem scalam, afferet ad Altare et collocabit eam in medio suppedaneo. Diaconus ascendet ad Altare, genuflectet simul cum clerico, qui scabellum attulerit, conscendet ipsum, Ostensorium e throno educet, supra mensam deponet in medio corporali, genuflexionem cum supradicto clerico iterabit et geniculabit in suppedaneo a latere prope medium, paullum versa facie ad latus Evangelii.

88. Clericus iterabit genuflexionem, scabellum tollet ab Altari ac reponet quo loco erat antea.

89. Celebrans ascendet ad Altare cum Subdiacono ac genuflectet. Subdiaconus consistet adgeniculatus in extremo suppedaneo a latere Evangelii. Diaconus cum Celebrante assurget eumque adiuvabit in cooperiendo manus extremitatibus anterioribus veli humeralis. Deinde ei tradet Ostensorium advertens ut pars eius anterior spectet ad populum, quum Celebrans ad illum convertetur, benedictionem daturus. Ministri, dum benedictionem largietur, fimbrias pluvialis elevabunt.

90. Celebrans benedictionem populo donabit, ut superius declaratum est.

91. Peracta benedictione, Diaconus assurget, recipiet a Celebrante Ostensorium, quod deponet in Altari conversum ex parte anteriore. Celebrans una cum Diacono genuflectet.

92. Celebrans assurget et cum Subdiacono de Altari descendet versus partem Evangelii, ne tergum vertat Sacramento, Diaconus autem adgeniculatus manebit in suppedaneo.

93. Celebrans quum descenderit ante Altare, geniculabit in infimo gradu, reverebitur Sacramentum cum Subdiacono, qui post hanc reverentiam expediet velum humerale ac tollet ex humeris Celebrantis, ipsumque tradet Caeremoniario.

94. Genuflexo Celebrante cum Subdiacono ante Altare, Diaconus assurget, genuflectet ad Sacramentum paullum a latere, ne tergum vertat Celebranti, et accedens ad medium Altare convertet aliquantulum Ostensorium quin id inclinet super Altare. Sinistra deinde sumet custodiam, in qua reponenda sit S. Hostia, eamque aperiet dextera: tum eadem manu, aperta crystallo spherae, accipiet manubrio lunulam cum S. Hostia, eamque reponet intra custodiam, quam claudet: deinde custodiam ipsam super Altare ponet in medio corporali, dextera claudet crystallum Ostensorii et sinistra collocabit ipsum extra corporale. Postea aperiet porticulam tabernaculi, intromittet illuc custodiam cum Sacramento, genuflectet ut ante, claudet tabernaculi porticulam, relinquet claviculam in Altari, de suppedaneo descendet et redibit ad dexteram Celebrantis.

95. Dum de Altari Diaconus descendet, assurgent Celebrans et Subdiaconus et cum eis consurgent clerici intorticia sustinentes ac thuriferarius, qui post benedictionem recipiet thuribulum (nisi forte iam retulerit in sacrarium, ut superius innuimus) et medius consistet inter clericos intorticia gestantes.

96. Quum Diaconus ad Celebrantis dexteram descenderit, genuflectetur ab omnibus. Caeremoniarius tradet biretum Celebrantis Diacono, et hic dabit Celebranti: idem Caeremoniarius deinde Diacono et Subdiacono bireta restituet.

97. Eodem ordine quo demonstratum est in exitu, redibitur in sacrarium, et facta ad Crucem reverentia, Celebrans et Ministri paramentis suis, clerici autem reliqui superpellicio exuentur,

Urbis et Orbis. Ad aures Sac. Rit. Congregationis delatum est in nonnullis Monialium publicis ecclesiis tam extra, quam quandoque intra almam hanc Urbem existentibus sensim irrepsisse abusum, ut Ssmo Eucharistiae Sacramento in earumdem Monialium acclesiis fidelium venerationi exposito, antequam il-

lius fiat depositio et confluenti populo cum illo benedictionem sacerdos de more concedat, idem Sacerdos primum ac separatim benedicat monialibus in interiori eorumdem choro, sive oratorio post altare, vel alibi genuflexis, et deinde populo in publica ecclesia adstanti. S. eadem C. referente me infrascripto Secretario loco Celsitudinis Reginae Em̃i et Rm̃i D. Card. Ducis Eborancensis Ponentis » ad hanc reprehensibilem et a suis ritibus et Ecclesiae praxi deviam consuetudinem radicitus convellendam, praesenti generali decreto districte prohibet illam in posterum observari, etiamsi diuturno et immemorabili tempore ac usu convaluerit; ac praecipit ut sacerdos sacram illam exercens functionem in quibusvis ecclesiis monialium ubique locorum erectis, cuiusvis sint Ordinis et Instituti (omissa speciali ac separata monialium benedictione) unicam tantum cum eodem SSm̃o Sacramento benedictionem interessenti populo impertiatur. Et ita decrevit ac servari mandavit. Die 11. Decembris 1773. Factaque deinde per me Secretarium de praedictis Ss. Domino nostro relatione, Sanctitas sua praefatum Sac. Congregationis generale decretum confirmavit et ubique exequutioni dandum esse praecepit. Die 18. eiusdem mensis et anni.

DE ADVENTU

CAPUT XII.

1. Primam Dominicam Adventus initium esse anni ecclesiastici nemo quidem ignorat. Vetustissima est eius institutio; tempus autem luctus et moestitiae. Quocirca in Officiis divinis, quae celebranda erunt hoc tempore, documenta quae sequuntur, animadvertentur.

2. In Dominicis I. II. et IV. color violaceus adhibendus est in Missis solemnibus, sacri Ministri induentur planetis plicatis ante pectus in ecclesiis praecipuis, in aliis minoribus ministrabunt ad Altare *in albis:* organis non sonabitur, Altare

instruetur simpliciter pallio violaceo; tapetum violaceum sternetur super gradus; excluduntur vasa florea, statuae sanctorum, thecae cum sacris Reliquiis inter candelabra.

3. Haec eadem methodus servabitur etiam diebus ferialibus quum nullo incidente officio festivo ritus duplicis aut semiduplicis, feriae officium celebrabitur.

4. In tertia Dominica appellata *Gaudete* (ex primo vocabulo Introitus Missae) in Missa solemni tantum licet uti colore rosaceo (qui medius est inter violaceum et rubrum); Ministri sacri induentur dalmatica et tunicella, sonabitur organis, licetque Altare vasis floreis exornare. In reliquo autem officio adhibendus est color violaceus, et organorum sonus interdicitur (*a*).

5. Si quam in Dominicam ex superius indicatis incideret festum sancti cuius ritus praestaret Dominicae, ratio habebitur solemnitatis propriae officii quod celebrabitur, non vero officii de Dominica. Si festum incidens celebrari nequiret, inspiciatur quod in appendice prima huius libri *de modo celebrandi festa* demonstrabitur.

6. Die XVII. Decembris incipiunt antiphonae maiores, quae intonabuntur in officio temporis ante *Magnificat* ab ebdomadario seu Celebrante. Antiphonae supradictae duplicabuntur, seu in officio temporis canentur ex toto ante *Magnificat*, et chorus una cum Celebrante et reliqui omnes ad supradictum cantum stabunt.

7. Quibus autem diebus fieri forte debeat officium festivum, eaque de re fiet sola commemoratio de feria Adventus, antiphonae supradictae intonabuntur a Celebrante vel ab aliis iuxta cuiusque ecclesiae consuetudinem.

8. Quatuor temporibus et in vigilia S. Thomae Apostoli in Missa de feria aut de vigilia, relate ad genuflexiones Cleri inter Missam observetur quod cap. III. lib. I. traditum est.

(*a*) Dispositio sonandi organis in Missa tantum Dominicae tertiae Adventus, et adhibendi in sola Missa solemni colorem rosaceum desumitur a Caeremoniali Episcoporum lib. I. cap. 28. num. 2. et lib. II. cap. 13. num. 11.

DE VIGILIA NATIVITATIS DOMINI.

CAPUT XIII.

1. Altare exornabitur ut in Dominicis praecedentibus.

2. Martirologium cantabitur solemniter, ideoque dum recitatur Matutinum aut Laudes, omnes campanae actionis praedictae causa pulsabuntur in laetitiae argumentum.

3. In sacrario praeparabitur pluviale violaceum, candelabra cum candelis pro acolythis, thuribulum cum navicula et superpellicea pro clericis.

4. In medio presbyterio ponetur legile ornatum panno serico violaceo, superque ipsum Martirologium apertum.

5. Initio Horae primae accendentur sex candelae in Altari, nisi iam essent accensae, candelae etiam candelabrorum pro Acolythis in sacrario, et ignis in thuribulo praeparabitur. Ebdomadarius, sive alius ad quem spectabit canere Martyrologium, veniet in sacrarium, ibique supra superpelliceo induetur pluviali violaceo et caput operiet bireto. Induent sibi superpelliceum Acolythi ac thuriferarius, Caeremoniarius et clerici duo, qui Ebdomadario supradicto assistent.

6. Innuente Caeremoniario, thuriferarius sumet thuribulum cum navicula et Acolythi candelabra cum candelis accensis. Sese addent Celebranti, quocum facient reverentiam ad Crucem sive ad imaginem sacrarii praecipuam. Celebrans post reverentiam capite nudato factam, bireto operiet caput. Tum ad Altare procedent ordine sequenti. Praeibit thuriferarius cum thuribulo: sequentur duo Acolythi cum candelabris deinde Caeremoniarius, postremo cantor sive ebdomadarius paratus, operto capite, medius inter duos clericos qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

7. Dabunt operam ut ad Altare perveniant dum recitabitur oratio *Domine Deus omnipotens, qui ad principium* etc.

8. In chorum ubi venerint, thuriferarius consistet in aditu dextrorsum, Acolythi dirimentur et in medio choro se sistet

Ebdomadarius cum duobus assistentibus. Ebdomadarius caput deteget ac biretum tradet primo assistenti, hic Caeremoniario. Ab omnibus, excepto Ebdomadario parato, fiet genuflexio ad Altare et reverentia ad chorum versus cornu Evangelii, dende Epistolae.

9. Accedent ad legile, Acolythi stabunt hinc inde a lateribus legilis facie ad invicem conversa, Ebdomadarius cum assistentibus ante legile ac thuriferarius prope primum assistentem.

10. Primus assistens incensum cum osculis ministrabit Ebdomadario, qui iniiciet illud cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. in thuribulum quod ante eum sustinebit thuriferarius. Secundus assistens in hac actione approximabit Ebdomadario dextrorsum, ut pluviale ipsi sustineat, deinde redibit ad dexteram illius.

11. Cantato seu recitato a choro *Benedicamus Domino, Deo gratias*, Ebdomadarius thuribulo accepto a primo assistente adolebit librum in medio, a sinistris et a dextris suis; thuribulum restituet primo assistenti, hic autem thuriferario, qui post ipsum Ebdomadarium stabit.

12. Ebdomadarius nec se nec librum signans incipiet canere Martyrologium, nempe *Octavo Kalendas Januarii Luna . . . Anno a creatione mundi* etc. et ad illa verba in *Bethlehem Judae nascitur ex Maria Virgine factus homo*, attollet amplius vocem, omnesque procumbent in genua, exceptis Acolythis atque Ebdomadario: statim elatiori voce eodemque tono quo canitur Passio, cantabit *Nativitas Domini nostri Jesu Christi secundum carnem*. Quibus prolatis verbis Ebdomadarius etiam genuflectet.

13. Clerus et reliqui omnes consurgent; Ebdomadarius autem cum clericis supradictis, facta respective ad Altare reverentia vel genuflexione, et reverentia ad chorum, redibunt in sacrarium quo ordine ad Altare venerunt, Ebdomadarius deponet pluviale, Acolythi candelabra etc.

14. Postquam Ebdomadarius e choro seu presbyterio discesserit, alter cantor persequetur Martyrologium canere usque ad finem (*a*).

(*a*) Ritus Martyrologii canendi desumptus est ex usu Patriarchalium aliarumque Urbis Basilicarum.

15. Missa Vigiliae est solemnis et post Horam nonam cantatur. Sonabitur organis, sacri Ministri induentur dalmatica et tunicella. Clerus non geniculabit ut in aliis Vigiliis, ac Diaconus cantabit *Benedicamus Domino* illis notis musicis, quibus cantatur in festis de ritu duplici.

16. Si Vigilia ista in Dominicam inciderit, Missa cantabitur post Tertiam ritibus indicatis, et ante Missam fiet consueta aquae sanctae aspersio.

DE FESTO NATALIS D. N. J. C.

CAPUT XIV.

1. Ecclesia exornabitur nobiliter ut in festis primariis, excepto quod in porticu, si aderit, aut in fronte nullum statuetur signum festivum, ut fieri solet in festis localibus de Sancto titulari et de aliis Sanctis particularibus ecclesiae ipsius.

2. Vespertino vigiliae tempore canentur Vesperae solemnes, ut cap. II. huius libri.

3. Completis Vesperis, disponentur omnia quae opus sunt ad functionem nocturnam peragendam, ac praesertim cavebitur, ne quid incommodi ac pertubationis in obscuritate noctis fiat. Quocirca dabitur opera ut Ecclesia sufficientibus luminibus illustrata sit non solum circa Altare maximum et in choro, sed in reliquis etiam partibus et praecipue in angulis et recessibus occultioribus.

4. Unus etiam aut plures eligentur custodes, qui ordini invigilent ac silentio, praesertim si vastum et valde frequens templum sacrum esset.

5, In choro aderunt *fanalia* seu candelabra cum candelis sive intorticiis. Altaria etiam minora illustrabuntur candelis cereis, in ecclesia vero accendi poterunt lumina cerea vel olearia.

6. In abaco et ad Altare maximum praeparabuntur ea

omnia quae opus sunt pro Missa solemni, pro Matutino solemni et Laudibus, quemadmodum superius notatum est respectivis capitulis III. et IV.

7. Si mos erit exponendi super Altare imaginem divini Infantis in cunis, exponetur antequam aperiantur fores ecclesiae et priusquam incipiatur Matutinum; ac si exposita erit in Altari maiori, tempore thurificationis adolebitur a Celebrante post Crucem triplici ductu, ut prorsus incensatur Crux cum imagine Crucifixi *(a)*.

8. In abaco autem ponetur parvum candelabrum cum candela etiam exigua ad usum Celebrantis, et praeparabuntur aliae candelae subtiles in comodum eorum qui lectiones cantabunt. In promptu erit etiam vasculum argenteum aut vitreum cum aliquanta aqua, cum operculo et purificatorio, quod adhibebitur a Celebrante in digitorrum purificatione.

9. Prope scamnum Celebrantis vel apud abacum praeparabitur pulvillus coloris albi adhibendus in genuflexione Celebrantis dum cantabitur ℣. *Et incarnatus est* etc.

10. Hora praestituta pulsabuntur campanae, illuminabitur et aperietur ecclesia. Matutinum solemniter cantabitur ritu praescripto cap. III. huius libri.

11. Tempore Matutini semel aut saepius pulsabuntur campanae festivo modo ad annunciandam Missam solemnem.

12. Post *Te Deum laudamus* etc. Celebrans cantabit *Dominus vobiscum* et orationem, repetet canendo *Dominus vobiscum*, deinde a cantoribus canetur ℣. *Benedicamus Domino.*

(*a*) Imaginem Iesu pueri ante Matutinum in Altari exponendam (si fieri soleat) contendimus. Habet id rationem cum officio divino, in cuius invitatorio cantatur *Christus natus est nobis, venite adoremus*. Non possumus respectivos ecclesiarum praesides non admonere de novitatibus ac ritibus peregrinis in huius sanctissimae noctis functionem invectis apud plures ecclesias etiam regulariter directas, relate ad processionem quae fit cum imagine divini Pueri. Non incongruum fortasse esset, si fieret ante Matutinum vel etiam ad *Te Deum*. Illud est vitium, quod abrumpitur Missa et cantus etiam ipsius Evangelii, ut modis quibusdam perquam curiosis et absurdis, quos supervacaneum est referre, exponatur ad venerationem et osculanda fidelibus detur.

Responso a choro *Deo gratias*, Celebransa non adiiciet ℣. *Fidelium animae* etc. siquidem immediate sequetur Missae celebratio. Dum canitur oratio, Acolythi candelabra sustinebunt ante Celebrantem, et repetito ab eo *Dominus vobiscum* venient ante Altare ut cum illo in sacrarium revertantur.

13. Completo Matutino, Celebrans cum pluvialistis procedent ante Altare, et facta simul cum Acolythis ad Altare reverentia vel genuflexione et reverentia ad Clerum in choro, redibunt in sacrarium praecedentibus Acolythis, ibique pluvialistae deponent pluviale, ac Celebrans exutus et ipse pluviali, parabitur pro Missa cum sacris Ministris.

14. Clerus restabit in choro ac sedebit, dum in sacrario Celebrans parabitur cum Ministris, qui exibunt e choro aut cum Celebrante ipso, aut paullo ante quam absolvatur Matutinum.

15. Deinde Celebrans cum Ministris, praeeuntibus Acolythis redibunt in chorum, et salutato Clero procedent ad Altare et prima Missa inchoabitur. Notandum autem, quod Missa prima non est ante mediam noctem incipienda.

16. Missa celebrabitur ritu praescripto cap. IV. et ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur campane festivo more.

17. Dum cantabitur ℣. *Et incarnatus est* etc. Celebrans cum Ministris totusque Clerus, suo quisque loco et capite nudato, in genua procumbent. Celebrans et Ministri in infimo gradu, a latere Epistolae, si sederint in scamno; sin autem essent ad Altare, geniculabunt in medio super extremo suppedaneo. Thuriferario curae sit, vel alteri clerico, praeparare pulvillum in quo geniculabit Celebrans.

18. Ad Celebrantis comunionem Caeremoniarius, vel Acolythus aliquis afferet ad Altare in latus Epistolae vasculum aquae cum purificatorio pro Celebrantis purificatione digitorum. alter Acolythus in eamdem partem feret calicis velum.

19. Calicem a Celebrante consummatum et in medio corporali depositum Subdiaconus palla cooperiet. Celebrans iunctis manibus adiiciet orationem. *Quod ore sumpsimus* etc. Subdiaconus extra corporale praesentabit ei vasculum aquae, in quo

pollices et indices purificabit recitans orationem *Corpus tuum, Domine* etc. et illos digitos purificatorio absterget. Subdiaconus patenam imponet calici, quem velo cooperiet et super corporale relinquet in medio Altari, ita tamen, ut sit in parte posteriori prope tabellam secretarum, ne Altare impediat quum ad *Benedictus* thurificandum erit. Idem Subdiaconus purificatorium velo calicis supponet versus dexterum latus.

20. Subdiaconus de Altari descendet, Diaconus Missale transferet in cornu Epistolae et Missa solemnis complebitur. Celebrans veniens aut rediens ad medium Altare non genuflectet.

21. Nemo autem ignorat, quod non est reponendus calix intra ciborium seu tabernaculum, in quo reponendum et custodiendum est unum SS. Sacramentum.

22. Sub exitum Missae solemnis duo pluvialistae pro Laudibus exibunt e choro, vadent in sacrarium, induent sibi pluviale, et uno aut duobus clericis praecedentibus, ad Altare redibunt, dum recitabitur ultimum Evangelium, et consistent apud scamnum Celebrantis, vel prope stallum primum chori, iuxta locum quo Celebrans sedere debebit.

23. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris, facta in suppedaneo ad Crucem reverentia, descendent a latere ad scamnum. Ibi Ministri reverebuntur Celebrantem et acceptis biretis, comitantibus duobus clericis, redibunt in sacrarium post debitas reverentias, et sacra indumenta deponent.

24. Celebrans autem, adiuvante Caeremoniario, deponet planetam et manipulum (et haec ponentur in abaco, vel ab aliquo clerico referentur in sacrarium) induet sibi pluviale et intonabit Laudes, quae canentur ritu superius praescripto c. III. num. 49. Hoc tamen tradidimus brevitatis caussa; at si quis iuxta regulas vellet functionem exequi, Celebrans redibit in sacrarium, Acolythis praecedentibus et comitantibus Ministris, ibique sacras vestes demittet, ac supra superpelliceo vel rocheto, si uti ei licebit, induetur pluviali.

25. Postea praeeuntibus Acolythis et comitatus a duobus pluvialistis redibit in chorum, reverebitur Clerum et Altare, procedet ad locum sibi constitutum atque immediate Laudes intonabit.

26. Pro Missis lectis (*a*) praeparabitur in Altari sive in Altaribus, in quibus celebrandae erunt, vasculum operculatum vitreum aut argenteum cum aqua pro purificatione digitorum Celebrantis, et capsula etiam operculata cum hostiis diligenter spoliatis fragmentis, ad alteram et tertiam Missam substituendis. Celebrans in prima et secunda Missa postquam consummaverit et omnino hauserit Calicem, ponet ipsum in medio corporali et cooperiet palla; dicet iunctis manibus orationem *Quod ore sumpsimus* etc. deinde extra corporale in vasculo praeparato purificabit pollices et indices, recitans orationem *Corpus tuum Domine* etc. et purificatorio exterget. Patenam pallae imponet, et ex capsula hostiarum accipiet unam et ponet supra patenam, calicem velo cooperiet et Missam persequetur. Non est autem facienda ad calicem genuflexio, si veniendum aut transeundum sit ad medium Altaris. In secunda et tertia Missa ad Offertorium, postquam velum de calice detraxerit, amovebit de medio calicem ipsum, relinquens eum in corporali coopertum palla et hostiae peraget oblationem. Patena corporali supposita, calicem deteget ac manu sustinens illum quin imponat super Altare, transibit in cornu Epistolae et in eum infundet vinum et aquam, nec purificatorio exterget. Si opus fuerit, guttas vini in calicis parte interiori sparsas colliget, inclinans in gyrum calicem ut a reliquo vino excipiantur. Deponet deinde Calicem in corporali seorsim, ac reversus ad medium Altare, recipiet ipsum et oblationem illius exsequetur.

27. Aquam in vasculo, qua usus fuerit ad purificandos digitos, poterit Celebrans infundere in Calicem ad ablutionem tertiae Missae; vel relinquet eam in Altari, et Sacristae officium erit eam demittere in piscinam seu sacrarium post omnium Missarum celebrationem.

28. Cantu Laudum absoluto, claudetur ecclesia, ac si fuerit

(*a*) Notandum, quod hac nocte Missas lectas celebrare non licet, excepta solemni post Matutinum, quae pertinet ad officium. Ut celebrari possint Missae lectae, nocturno tempore, requiritur specialis facultas Summi Pontificis, quae facultas eadem necessaria est ad Communionem nocte administrandam, ne solemni quidem officii Missa excepta.

necesse, munditiae debitae fient. Si noctis hora ad diluculum inclinaret, cantabitur Hora prima et secunda Missa.

29. Ad canendam Horam primam non sunt adhibenda paramenta, et intonabitur Hora a digniore in choro praesente, vel ab alio iuxta consuetudinem cuiusque ecclesiae. Celebrans cum Ministris morabuntur in sacrario ibique se parabunt.

30. Quod ad Celebrationem secundae Missae, servabitur quod superius traditum est de cantu ℣. *Incarnatus*. Si calix iam in Altari praeparatus erit, Subdiaconus post *Oremus* offertorii sine genuflexione conscendet suppedaneum et consistet a dexteris Diaconi.

31. Diaconus quum ascenderit ad dexteram Celebrantis, deteget calicem et aliquantum de medio removebit, relinquens ipsum super corporali, et patenam cum hostia tradet Celebranti. Idem calicem sinistra sustinens nec abstergens neque locans eum super Altare, infundet ipse vinum et Subdiaconus aquam ritu usitato. Diaconus calicem paullum agitabit, ut guttae in interno calice sparsae colligantur vino eodem: tradet illum Celebranti cumque ipso peraget oblationem.

32. Interea unus ex Acolythis ad Altare deferet velum humerale, quod imponet humeris Subdiaconi, atque hic accepta patena, servabit ritum pro Missis solemnibus statutum. Quod ad purificationem sive ad ablutionem digitorum, observabitur quod superius num. 19. huius capitis pro Missa prima traditum est.

33. Tertia Missa solemnis cantabitur hora convenienti post Tertiam regulis superius traditis pro cantu ℣. *Incarnatus* et pro offertorio. In hac Missa Celebrans purificationem et ablutionem sumet, ut in aliis Missis.

Romana. Dubii. Quum hodiernus Apostolicarum Caeremoniarum Praefectus in suo opere, cui titulus ***Manuale Sacrarum Caeremoniarum lib. II. cap. XIV. § 7 pag. 32*** variis opinionibus sepositis, proposuerit imaginem Divini Infantis Natalitio tempore super Altari expositam triplici ductu thurificandam esse, quumque a nonnulis huiusmodi ritus errore redarguatur, ad tollendas praesertim varietates, quae sine aliqua fidelium admiratione continuari nequeunt, hanc Sacram Congregationem

adivit humiliter postulans ut velit praefinire quid sit in casu agendum. Quapropter dubium proposuit: « *An sacra Imago Divini Infantis Natalitio tempore principe loco super Altari exposita sit post Crucem thurificanda triplici ductu, eodem prorsus modo, quo incensatur Crux cum imagine Crucifixi?* »

Eadem Sacra Congregatio, audita relatione ab infrascripto Secretario facta, nec non voto R. D. Laurentii Salvati Sanctae Fidei Promotoris Coadiutoris, re mature accurateque perpensa, rescribendum censuit *Affirmative*. Atque ita rescripsit et ubique locorum servari mandavit. Die 15 Februarii 1873.

DE FESTIS QUAE NATIVITATEM DOMINI SEQUUNTUR

CAPUT XV

1. Diebus sequentibus festum Nativitatis Redemptoris celebrantur alia festa, S. Stephani Protomartyris, S. Joannis Apostoli et Evangelistae ac sanctorum Innocentium Martyrum. Quamquam gaudeant ritu duplici secundae classis, tamen propter festum antecedens reputantur ut solemnia. Quocirca in apparatibus et in ornatu Ecclesiae, saltem quod ad duo priora, solemni more celebrabuntur, videlicet distinguentur plusquam alia festa secundae classis, observando praescriptionem in colore sacrorum paramentorum requisitam.

2. Postremo anni die celebratur festum S. Silvestri Pontificis et Confessoris de ritu duplici minore. Recensitum tamen est inter dies festos in Constitutione Urbani VIII. *Universa per orbem* . . . die XIII. Septembris 1642. ac si quando per indultum pontificium esset abrogatum, in choro et in functionibus ecclesiasticis servabitur ritus quo festi dies a diebus ferialibus distinguuntur (*a*).

(*a*) Ultimo anni die cantari vulgo solet *Te Deum* in gratiarum actionem Domino pro beneficiis anno vertente collatis. Kalendis Januariis cani solet hymnus *Veni creator spiritus* ad impetrandum a Domino novi

3. Eadem prima anni die celebratur festum Circumcisionis D. N. J. C. in quo nihil peculiare notandum occurrit, quod quum sit duplex secundae classis, relate ad apparatum et officium, observabitur quod pro celebratione festorum praescribitur.

DE FESTO EPIPHANIAE

CAPUT XVI.

1. Epiphaniae festum est maxime solemne propter mysteria quae in ipso commemorantur; ea sunt Gentium ad fidem vocatio in adoratione Regum, baptisma Christi in Jordane et primum ab ipso editum in nuptiis Canae prodigium.

2. In Vigilia non fit ieiunium, ideoque Missa cum paramentis albis cantabitur post Tertiam; neque Clerus genuflectet ad orationes, neque a Trisagio usque ad *Agnus Dei*, ut fit in aliis Vigiliis, in quibus ieiunium indictum est.

3. Quum igitur festum sit maxime solemne, ornabitur ecclesia ut in die Natali J. C.

4. Relate ad Vesperas solemnes nihil monendum occurrit; siquidem celebrabuntur ritu praescripto. (*a*)

anni faustum initium et processum. Quum hic sit pius devotionis usus, penes legitimum ecclesiasticum Superiorem erit decernere qua methodo extra functiones praescriptas peragendus sit. Non videtur probandus usus in quibusdam locis receptus, ut cantetur *Te Deum* tempore Missae solemnis ante orationem *Postcommunio*.

(*a*) Ritus benedictionis aquae in vigilia Epiphaniae, qui tantummodo proprius est ecclesiae orientalis, a Rituali Romano, cui arbitrarie additus fuerat, iussu Benedicti XIV. P. M. expunctus fuit. In indice librorum prohibitorum antiquato sub tit. *Lucatelli* legebatur: « Lucatelli Petrus. Con« iurationes potentissimae et efficaces ad expellendas et fugandas areas « potestates et benedictio aquae, quae sit in vigilia Epiphaniae. 4. Dec. « 1725. » In pluribus ecclesiis tum civitatis, tum dioecesis Venetiarum adhuc servabatur. V. E. Iacobo Monico Patriarchae, qui supremum diem obiit die 25 Aprilis an. 1851. huius irregularis ritus extinctionem debemus.

Conferendus idem Benedictus XIV in opere de Canonizatione lib. 4 par. 2 cap. 20.

5. In Matutino servabitur ritus peculiaris huiusce diei, nempe incipietur sine *Domine labia mea* etc. sine *Deus in adiutorium*, sine invitatorio et hymno. In tertio nocturno ad psalmum *Venite exultemus*, omnis Clerus stabit capite nudato.

6. Ambo seu parvum pulpitum in Ecclesiis cathedralibus praeparabitur in presbyterio prope balaustrium seu cancellos ex latere Evangelii, et contegetur atque exornabitur panno serico, superque illud ponetur pulvillus albus cum Pontificali romano part. III, aperto ad signaculum publicationum festorum mobilium. Eidem Pontificali in commodum cantoris inseretur nota manu scripta ac latine dierum quibus praedicta festa celebrantur, exempli gratia » Die vigesima Februarii Dominica in Septuagesima « Dies Cinerum die nona Martii » Die vigesima quarta Aprilis, Pascha Resurrectionis « Die prima Junii Ascensio Domini » Festum Pentecostes die duodecima Junii » Festum sanctissimi Corporis Christi die vigesima tertia Junii « Die vigesima septima Novembris erit Dominica prima Adventus » ut cantor adiumento notae illius possit dies festos praedictos diligenter nunciare.

7. In sacrario praeter paramenta pro Missa solemni, praeparabitur etiam pluviale albi coloris pro cantore, qui festa mobilia publicaturus sit.

8. Missa solemnis celebrabitur ritu praestituto, et quum cantabitur Evangelium ad illa verba. *Et procidentes adoraverunt eum*, omnes genuflectent versus Diaconum canentem Evangelium, stantibus tantum Acolythis candelabra gestantibus et Subdiacono sustinente librum.

9. Post cantatam Epistolam, cantor delegatus publicationi festorum mobilium, qui tamen oportebit ut ordine Diaconatus constitutus sit, in sacrarium ibit ac supra superpelliceo, vel supra rocheto, si uti licebit, induet sibi pluviale albi coloris, iunctisque manibus et capite bireto cooperto, comitantibus duobus clericis, in chorum redibit paullo ante quam cantus Evangelii incipiatur.

10. Presbyterium ingressus, genuflectet ad Altare (vel si fuerit Canonicus et in sua Ecclesia reverentiam faciet) salutabit

Clerum, idque facient etiam duo clerici qui comitati eum fuerint. Consistet in presbyterio prope latus Evangelii, conversus ad Diaconum qui Evangelium cantabit.

11. Postquam Diaconus, completo Evangelii cantu, Celebrantem thurificaverit, cantor idem biretum tradet cuidam clericorum, qui comitati ipsum fuerint, ascendet in ambonem et stans publicabit festa mobilia qua formula a Pontificali praecipitur.

12. Celebrans eodem suo loco stabit, ut in cantu Evangelii, Diaconus in primo gradu a sinistris et eadem cum Celebrante linea, Subdiaconus autem ante infimum gradum a sinistris et in eadem linea Diaconi, omnes ad cantorem supradictum conversi. Acolythi, depositis in abaco candelabris, apud ipsum manebunt itemque thuriferarius. Clerus in choro stabit ad cantorem conversus.

13. Nunciationis praedictae canendae fine facto, cantor de ambone descendet et eodem modo, ac supra, redibit in sacrarium ubi sacra indumenta deponet.

14. Tum Celebrans ad Altare conversus intonabit *Credo* et Sacrum ritu usitato continuabitnr.

15. Notetur quod publicatio festorum mobilium de iure pertinet ad Ecclesias cathedrales et ad Ecclesiam in unoquoque loco primariam.

DE DOMINICIS POST EPIPHANIAM

CAPUT XVII.

1. In Dominicis post Epiphaniam nihil est quod peculiariter animadvertendum sit. Officium peragetur eodem modo atque in aliis Dominicis et festis. Supervacaneum est monere, quod in sabbato praecedente Septuagesimam ad ℣. *Benedicamus Domino* in Vesperis, bis additur *Alleluia;* tum initio Horarum loco *Alleluia* dicitur *Laus tibi, Domine, Rex aeternae gloriae.*

DE DOMINICIS SEPTUAGESIMAE, SEXAGESIMAE ET QUINQUAGESIMAE

CAPUT XVIII.

1. A Dominica Septuagesimae initium ducit luctus Ecclesiae et omittitur cantus *Alleluia* usque ad Pascham, ut superius dictum est.

2. Color, quo Ecclesia utitur in paramentis et ornatu Altarium in hisce Dominicis, est violaceus. Ex Altari tollentur vasa florea, reliquiaria seu statuae Sanctorum. In Missa atque in officio sonabitur organis, et sacri Ministri induentur dalmatica ac tunicella.

IN FESTO PURIFICATIONIS B. M. V.

CAPUT XIX.

Res praeparandae.

1. Altare maximum, apud quod celebrabitur functio praeter tobaleas, instruetur pallio albi coloris, super quod imponetur aliud violaceum: in Altari ponentur candelabra cum candelis ex cera alba et Crux aequalis candelabrorum, quae distinctiora erunt quam quae diebus ferialibus adhibentur. Gradus Altaris tapeto decoro sternentur. In Altari e latere Epistolae ponetur legile seu cussinus violaceus cum Missali tegumento violaceo exornato pro functione.

2. Apud Altare ex eodem Epistolae latere praeparabitur parvus abacus alba tobalea coopertus, qui conspici possit a Celebrante: super ipso disponentur candelae albae benedicendae et Clero populoque distribuendae. Sacristae officium erit eas ita

disponere ut possint facile accipi ac sine mora, praesertim si in clero adessent Praelati, Canonici aut alii, quibus conveniret candela distincta. Candelae velo violaceo aut alba tobalea linea contegentur.

3. Non procul a latere Epistolae paratum erit pro Celebrante et Ministris solitum scamnum, cui praeter stragulum pro Missa solemni, superponetur alterum violaceum pro functione.

4. Abacus iis rebus omnibus, quae ad Missam solemnem opus sunt, instruetur, quemadmodum superius cap. IV. notatum est: in promptu etiam erit vasculum cum aqua benedicta et cum aspersorio; urceus cum malluvio ac mantile pro manuum ablutione Celebrantis post distributionem; aliquanta medulla panis in pelvicula eadem pro re: cussinus albi coloris et Missale cum tegumento simili pro Missa: tabellae seu charteglоriae in Altari pro Missa ponendae: abacus cooperietur amplo vero violaceo, ne res albi coloris ibi pro Missa praeparatae conspiciantur.

5. Apud abacum praeparabitur Crux in hasta adhibenda in processione.

6. In sacrario praeparabuntur in canistro planeta cum stolà et manipulo, dalmatica cum stola et manipulo, tunicella cum manipulo pro Ministris et Celebrante, coloris albi, quae ad Altare afferentur, ut deinceps declarabitur. Si occurrat hac die altera ex Dominicis privilegiatis, paramenta praedicta erunt coloris violacei.

7. Loco solito in promptu erunt candelabra cum candelis gestanda ab Acolythis, pluviale cum stola violacea, duo planetae plicatae et stola diaconalis coloris violacei, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta pro Celebrante et Ministris, praeter superpellicea pro inservientibus, atque ignis in foculo pro thuribulo. Nisi ecclesia fuerit ex praecipuis, Ministri sacri planetis plicatis non utentur.

8. Parati erunt etiam libelli, sive aliquot exemplaria Ritualis, quibus cantores utentur ad antiphonas in processione canendas.

9. Si candelae distribuentur populo in quodam sacello separato, evitandae confusionis caussa, praeparabitur stola viola-

cea cum superpelliceo pro Sacerdote qui distributionem exsequetur.

10. Eligentur etiam custodes, seu viri idonei qui perturbationem populi prohibeant; verum huiusmodi negotium nunquam dabitur militibus, multo minus apparitoribus.

In functione.

11. Functioni locus est post Horam tertiam in iis Ecclesiis, quae officium peragere tenentur. Si hoc festum in Dominicam inciderit, ante candelarum benedictionem, aspersio aquae benedictae fiet eodem ordine ac superius cap. IX. traditum est.

12. Hora praestituta clerici congregabuntur in sacrarium, induentur superpelliceo ac Ministri deinde et Celebrans se parabuntur ut cap. IV. num. 14. Celebrans, sumpta stola, induetur pluviali violaceo, et Ministri pro dalmatica et tunicella induentur planetis plicatis, si his uti licebit in ecclesia in qua fiet functio, secus ministrabunt alba tantum induti, et Diaconus stolam diaconalem super albam sibi imponet.

13. Praecedentibus Acolythis cum candelabris accensis, procedent ad Altare, ac Celebrans medius inter Ministros capite operto incedet, atque isti fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

14. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, vel ante aliud in quo expositae essent S. Reliquiae, observabitur quod cap. IV. num. 20. iam descriptum fuit.

15. In aditu chori etiam fiet quod eodem capite num. 21. relate ad reverentias peragendas traditum est.

16. Chorum intrantes, Ministri deposita bireta tradent Caeremoniario, Celebrans autem suum dabit Diacono, qui eidem transmittet Caeremoniario; hic autem ea ponet vel poni iubebit in scamno pro Celebrante et Ministris apparato.

17. Celebrans cum Ministris progressus ante Altare, reverentiam faciet ad Crucem, Ministri autem genuflexionem, qui tamen si fuerint Canonici et in sua Ecclesia ministraverint, hac vice nedum, sed etiam deinceps non genuflexionem facient ad Crucem, sed reverentiam.

18. Celebrans cum Ministris ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio, et Ministri non genuflectent. Celebrans accedet ad Missale: Ministri stabunt a lateribus eius, non vero sustinentes fimbrias pluvialis: advertant autem ut passum unum stent post eum. Si in suppedaneo sufficiens locus deesset, Diaconus in primo gradu poterit consistere. Interim sacrista, vel Caeremoniarius discooperiet candelas benedicendas.

19. Celebrans iunctis manibus non conversus ad populum cantabit tono feriali *Dominus vobiscum* cum orationibus pro benedictione candelarum praescriptis: ad *Oremus* caput ad Crucem inclinabit.

20. Thuriferarius in promptu habebit thuribulum cum igne et sub finem quartae orationis a sinistris alterius clerici ferentis vasculum aquae benedictae cum aspergillo, veniet cum illo ante infimum gradum in cornu Epistolae.

21. Quum Celebrans benedicturus sit candelas, sinistram Altari imponet ac dextera Crucis signum versus candelas efficiet: Diaconus hoc tempore fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

22. Interea Sacrista ad Altare aderit traditurus candelas distributionis tempore.

23. Caeremoniarius vel alius quispiam efficiet, ut apud Altare adsit dignior Cleri, ad quem pertinebit candelam porrigere Celebranti, quique ordine sacerdotali insignitus sit oportet, nec stola uti debet.

24. Post quintam orationem ad Altare ascendet a latere thuriferarius. Diaconus attollet pluvialis Celebrantis fimbriam dexteram, quam tradet Subdiacono; hic autem accedet prope dexteram Celebrantis ad extremum suppedaneum: idem Diaconus naviculam accipiet et cochleare praesentabit Celebranti dicens *Benedicite, Pater Reverende*, et Celebrans accipiet incensum et iniiciet ipsum in thuribulum apertum, obiectum ei a thuriferario, dicens *Ab illo benedicaris etc.* tum benedictionis signum super illud faciet. Thuriferarius post benedictionem claudet thuribulum, recipiet naviculam et aliquantulum recedet ad dexteram Diaconi.

25. Ad Altare statim ascendet alter clericus cum vasculo et aspergillo, ac Diaconus acceptum aspergillum tradet Celebranti. Celebrans sumpto aspergillo asperget candelas in medio, ad sinistram et ad dexteram suam dicens submissa voce antiph. *Asperges me etc.* et aspersorium restituet Diacono, hic autem clerico praedicto. Postea thuriferarius thuribulum tradet Diacono, et hic Celebranti, qui nihil dicens candelas adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis, ac thuribulum restituet Diacono, a quo illud recipiet thuriferarius.

26. Subdiaconus dimittet fimbriam pluvialis Celebrantis quam hactenus sustinuerit et ad sinistram illius redibit.

27. Duo clerici cum thuribulo et cum vasculo redibunt ad abacum, ibique res illas deponent.

28. Sacrista accipiet candelam Celebrantis et alteram pro digniore Cleri.

29. Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altare et convertetur versus gradus. Diaconus adstabit sinistrae ac Subdiaconus dexterae Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

30. Sacrista accedet ad Altare super gradus prope Diaconum cum candelis praedictis.

31. Caeremoniarius admonebit digniorem Cleri, qui sine stola, ut supra dictum est, approximabit ad medium Altare ante gradus ipsius, ibique reverentiam aut genuflexionem faciet: ascendet in gradum superiorem, et acceptam a Sacrista candelam osculabitur ac porriget Celebranti, quin eius manum osculetur.

32. Celebrans accipiet candelam, osculabitur ipsam ac tradet Diacono, qui ponet eam super Altare. Deinde idem dignior inter Clerum, nisi fuerit Canonicus aut Praesul, adgeniculatus in extremo suppedaneo accipiet a Celebrante candelam, quam osculabitur primum, deinde manum Celebrantis at si fuerit Praesul accipiet eam stans et candelam tantum osculabitur, si Canonicus, stans et ipse illam accipiet, sed candelam et Celebrantis manum pariter osculabitur. Postea de Altari descendet et cum debitis reverentiis vel cum genuflexione redibit ad locum suum. Candela danda digniori, tradetur Celebranti a Diacono.

33. Interim Acolythi sive alii clerici huic rei delegati sument ex abaco candelas reliquas pro Canonicis et Clero, easque ordine suo tradent Sacristae, qui dabit Diacono, hic autem Celebranti.

34. Distributio fiet ordine sequenti. Postquam Celebrans candelam digniori dederit, porriget singulas Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendentes in gradum superiorem ante Celebrantem, accipient eam seu stantes sive adgeniculati, ut superius de digniore docuimus, postea Canonicis. Ministri candelas suas tradent Caeremoniario vel Acolytho cuipiam, qui deponat super abacum, ut libere possint Celebranti ministrare. Si Ministri e Canonicorum coetu non essent, distribuentur candelae primum Canonicis deinde Ministris.

35. Quum Celebrans candelas praebebit Ministris Caeremoniarius ei pro Diacono ministrabit illas. Postea Celebrans candelas largietur Magistratui, si aderit, qui a Caeremoniario invitabitur ad Altare; deinde Beneficiariis seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii ceterisque clericis et illis etiam qui Altari inservient; postremo fiet distributio populo, sed ad balaustrium, ubi tamen foeminae a viris dirimentur.

36. Dum Celebrans candelam suam accipiet, cantores inchoabunt cantum antiphonae *Lumen ad revelationem* etc. ut in Missali, quam prosequentur distributionis tempore.

37. Omnes de Clero bini ad candelam accipiendam procedent, ac si dispar numerus in aliquo coetu esset, ultimum par e tribus constabit.

38. In accessu et in recessu observari poterit ordo in Communione descriptus cap. V. n. 23. Posteaquam unusquisque ordo candelam acceperit, chorus considebit.

39. Si populo candelas distribuit non Celebrans, sed alius Sacerdos in alio sacello, superpellicio et stola violacea indutus, hic distributionem inchoabit statim ac incipiet eamdem peragere Celebrans, et curabit ut compleatur priusquam initium processionis fiat, praesertim si sacellum in quo distributio peragetur, proximum esset navi sive lateri ecclesiae, qua transitura sit processio.

40. Nisi adesset Sacerdos, qui candelam praesentet Celebranti, Diaconus eam imponet medio Altari: Celebrans ad Altare se convertet, genuflectet, candelam sumet, osculabitur et dabit Subdiacono, qui eam rursus deponet in Altari. Post haec se convertet ac distributionem exsequetur modo superius indicato.

41. Si Diaconus aut Subdiaconus essent Presbyteri, non licebit eis candelam tradere Celebranti, siquidem in ordine inferiori ministrant.

42. Aderunt duo vel plures clerici candelis Cleri accendendis delegati, qui tamen mature accendere incipient, ne retardetur processio. Item thuriferarius, ubi candelam acceperit, advertet animum ad praeparandum thuribulum in processione adhibendum.

43. Caeremoniarius vel Acolythus aliquis candelam Celebrantis ab Altari amovebit, ut accendere et tradere Diacono possit, ut deinceps, itemque in promptu habebit alteram pro Diacono ipso.

44. Sub finem distributionis Acolythi provideant ut in promptu sit pelvis cum urceo et mantile cum medulla panis si opus fuerit, ut ablutionem Celebranti, peracta distributione, ministrent.

45. Quum distributio absoluta erit, si Celebrans ad balaustrium sive cancellos descenderit, distribuendi caussa populo candelas, redibit ante Altare cum Ministris, reverentiam ibi faciet, et transibit in latus Epistolae apud abacum, ubi manus lavabit easque medulla panis, si opus fuerit, etiam mundabit. Sin ex Altari non descenderit, Acolythi ad Altare ascendent a latere cum pelvi, urceo et mantili, ac Celebrans stans in latere Epistolae eodem modo quo lavat manus in Missa, lavabit ac mundabit manus et mantili exterget. In hac actione Ministri pluviale illius elatum sustinebunt.

46. Manibus lotis, si Celebrans adstabit abaco, ascendet a latere ad Altare in cornu Epistolae et ad Missale consistet. Sin autem lavabit manus in latere Epistolae, manibus ablutis, convertetur ad Missale. Ministri adstabunt lateribus eius, ut in functionis initio.

47. Interea in choro accendentur a Clero candelae, ut su-

pra dictum est, a cantoribus canetur antiphona *Exurge Domine,* ut in Missali: chorus autem stabit.

48. Praesto erit thuriferarius cum thuribulo apud Altare.

49. Celebrans post cantatam praedictam antiphonam, conversus ad Missale iunctis manibus cantabit *Oremus* et orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. tono feriali.

50. Si festum hoc inciderit post Septuagesimam et dies ferialis fuerit, post *Oremus* Diaconus cantabit *Flectamus genua* omnesque genuflectent, excepto Celebrante, Subdiaconus cantabit *Levate,* tunc omnes consurgent ac Celebrans orationem, quam supra nominavimus, continuabit.

51. Thuriferarius post orationem ad Altare ascendet cum thuribulo et navicula. Celebrans stans in cornu Epistolae, ubi orationem praedictam cecinerit, convertetur ad thuriferarium, qui stabit in gradu superiori prope illum: Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis et dexteram fimbriam pluvialis eius sustinebit. Diaconus accipiet naviculam et incensum ministrabit Celebranti, qui ponet illud in thuribulo cum benedictione.

52. Quum Celebrans incensum in thuribulum iniecerit ac benedixerit, thuriferarius, recepta navicula, descendet a latere de Altari et prope abacum consistet: Subdiaconus pariter a latere de Altari descendet et accedet ad abacum ibique Crucem processionalem accipiet, quam ei praesentabit Caeremoniarius vel clericus quispiam: Acolythi sument candelabra seque adiungent Subdiacono a lateribus: thuriferarius praeibit Cruci, eumque sequentur Subdiaconus cum Acolythis et simul procedent ad ingressum presbyterii: ibi Subdiaconus et Acolythi subsistent ad Altare conversi, thuriferarius autem se sistet post Subdiaconum, et ipse conversus ad Altare.

53. Interim Caeremoniarius Diacono dabit candelam accensam Celebrantis ac Diaconus eamdem candelam praesentabit Celebranti osculans manum eius: deinde candelam ipse suam Diaconus a Caeremoniario accipiet.

54. Ubi Crux, ut supra dictum est, ad ingressum presbyterii pervenerit et Clerus paratus erit ad proficiscendum in processionis ordinem, Diaconus ad populum convertetur et suo tono

cantabit *Procedamus in pace*: chorus respondebit *In nomine Christi. Amen.*

55. Acolythi ac thuriferarius ad Altare genuflectent, convertentur ad navem primariam ecclesiae, et initium processionis fiet quae ordinabitur sequenti ratione.

56. Thuriferarius: Subdiaconus Crucem gestans inter Acolythos cum candelabris accensis: cantores veste talari et superpellicio induti, qui cantabunt antiphonam *Adorna thalamum* etc. et reliquas deinceps, nec sustinebunt candelam accensam: clerici Seminarii; Beneficiarii seu Mansionarii: Canonici incedentes omnes bini, ac si quo in coetu ex supradictis dispar numerus esset, ultimum par constabit e tribus. Nisi Ecclesia sit collegiata aut cathedralis, sed numerosus sit Clerus, primi incedent iuniores, postremi ordine suo antiquiores. Candelam gestabunt dextera qui dextrorsum incedent, et sinistra qui sinistrorsum, altera manu biretum sustinebunt. Caeremoniarius, dum ordinabitur processio, in promptu habebit biretum Celebrantis et Diaconi; et quum Celebrans cum Diacono proficisci debeat, innuet eis ut descendant, qui de Altari postquam descenderint, genuflexionem vel reverentiam ibi conficient: Diaconus accipiet Celebrantis biretum eique tradet, deinde suum recipiet; idem processionem sequens adstabit Celebranti sinistrorsum, ac tum ipse tum Celebrans caput bireto cooperient.

57. Processio fiet per ecclesiam vel extra ipsam, iuxta morem loci ipsius. Si transibit ante Altare SS. Sacramenti, genuflectetur ab omnibus, excepto Subdiacono Crucem gestante. Illud notandum, quod si apud minora Altaria celebrentur Missae lectae, non est pulsanda campanula ad *Sanctus* neque ad elevationem, ne Clerus genuflectat neu processio abrumpatur. Si extra ecclesiam exibit, omnes bireto cooperient caput, exceptis Subdiacono, Acolythis, thuriferario et Caeremoniario. Si de ecclesia non egredietur, omnes capite nudato ibunt, excepto Celebrante et Diacono.

58. Ubi processio de Altari abscesserit, Sacrista cum clericis inservientibus cussinum album et Missale cum tegumento simili substituet violaceo, quod erat antea; reponet tabellas se-

cretarum, tollet pallium violaceum ex Altari, et album ibi relinquet; itidem abacum prope Altare positum, quo opus fuit pro benedictione candelarum et velum violaceum, quod tegebat abacum, amoveri iubebit, et poterunt etiam poni vasa florea, vel Reliquiaria inter candelabra: tapetum etiam seu stratum violaceum detrahetur scamno, in quo sedebit Celebrans cum Ministris, et super ipso ponentur paramenta albi coloris pro Celebrante et Ministris, quae in sacrario, ut supra dictum est, parata erunt in canistro.

59. Toto processionis tempore omnia aera campana festivo more pulsabuntur.

60. In reditu processionis ad ingressum ecclesiae, si exierit, vel in aditu presbyterii a cantorum choro cantabitur antiphona *Obtulerunt pro eo* etc.

61. Redeunte in presbyterium processione, thuriferarius, Subdiaconus et Acolythi venient ante Altare: thuriferarius et Acolythi genuflectent: thuriferarius perget ad renovandum ignem in thuribulo pro Missa, Acolythi pergent ad abacum ibique deponent candelabra, deinde praesto erunt apud abacum ut exuant ac rursus vestiant sacros Ministros. Subdiaconus Crucem deponet quo loco posita erat, vel tradet clerico qui referet ipsam eodem, et consistent apud abacum ut se addat Celebranti et Diacono. Ceteri de Clero in medio presbyterio genuflexionem vel reverentiam facient ad Crucem Altaris, iuxta gradum uniuscuiusque, et se salutantes ad invicem petent stallum quisque suum et candelam extinguent. Diaconus et Celebrans in aditu presbyterii nudabunt caput, et ante Altare progressi Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem ad Crucem efficient, tum pergent ad scamnum sibi apparatum.

62. Ibi Diaconus relinquet in scamno biretum, tradet candelam suam Caeremoniario, et Celebrantis biretum et acceptam candelam eiusque manum osculatus, eidem transmittet Caeremoniario, qui utrasque in abaco deponi iubebit.

63. Celebrans adiuvante Caeremoniario, Ministri adiuvantibus Acolythis, dimittent paramenta violacea et alba sibi induent iam in ipso scamno praeparata. Paramenta violacea statim in sacrarium referentur a Sacrista eiusque clericis.

64. Chorus, dum Celebrans et Ministri parabuntur, considebit ac rursus consurget, quum e scamno discedent Sacrum inchoaturi.

65. Celebrans et Ministri albis paramentis induti, reverentiam ad chorum efficient, ut superius cap. IV. num. 22. procedent ad Altare et exordientur Missam ritibus eodem capite descriptis.

66. Qui clerici funguntur officio accendendi in choro candelas, accendent eas eodem modo ac supra notatum est pro cantu Evangelii, statim post Epistolam, et ipsorum alter candelam etiam Celebrantis accendet.

67. Quum Celebrans convertetur ad Diaconum canturum Evangelium, Caeremoniarius acceptam Celebrantis candelam tradet ei cum osculo manus, postquam ille se signaverit ad verba *Sequentia sancti Evangelii* etc. Idem Caeremoniarius eam ab ipso recipiet post cantatum Evangelium, extinguet eam et iubebit in abaco deponi. Clerus etiam in choro, cantato Evangelio, candelas extinguet.

68. Candelae in choro a clericis accendentur post thurificationem chori, ita ut initio praefationis omnes accensae sint usque ad Calicis sumptionem.

69. Si Missa erit de Dominica Sexagesimae vel Quinquagesimae, non tollentur ex Altari ornamenta violacea, sed a Sacrista tantum afferentur ad scamnum paramenta pro celebranda Missa, videlicet manipuli violacei, planeta, dalmatica, ac tunicella violacea. Hoc casu Celebrans et Ministri post processionem induentur paramentis praedictis, nec tempore Missae candelae accendentur, ut num, praecedenti traditum est.

70. Si Missa non de B. Virgine, sed de Patrono, de titulo aut Dedicatione fieret, non accendentur candelae tempore Missae, quae rationem nullam habet cum Redemptoris ad templum praesentatione.

71. Si forte in hac Missa Communio sit administranda Clero, quum communicandi e suo loco discedent ut genuflectant ad *Confiteor*, candelas extinguent et relinquent in scamno, in quo sederint.

IN FERIA IV CINERUM

CAPUT XX.

Quae sint praeparanda.

1. Altare maius, in quo functio celebranda est, instruetur pallio violaceo, tobaleis, tapeto violaceo super gradibus, et sex candelabris ex aurichalco cum candelis cerae albae, et Cruce simili candelabris. In Altari e latere Epistolae prope Missale aderit pelvicula argentea plena cinerum aridorum ex reliquiis palmarum et olivarum, quae in Dominica palmarum anni superioris benedictae fuerunt, qui cineres contegentur exiguo velo violaceo, vel operculo simili pelviculae argenteae: in eodem latere ponetur etiam Missale apertum tegumento violaceo exornatum et cussinus violaceus aut legile ad Missale sustinendum.

2. Apud latus Epistolae praeparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris et tapeto panni violacei cooperietur. In hoc scamno disponentur manipuli violacei pro Ministris, planeta et manipulus similis pro Celebrante.

3. In abaco praeparabuntur ea omnia quae opus sunt ad Missam solemnem, et notatum est cap. IV. n. 5. et seq. insuper vasculum aquae benedictae cum aspersorio; urceus cum pelvi, mantile et aliquanta medulla panis in pelvicula pro ablutione manuum Celebrantis: tabellae secretarum ponendae in Altari pro Missa et stola latior pro Diacono, si Ministri utentur planetis plicatis.

4. In sacrario praeparabuntur paramento pro Celebrante et Ministris, idest pluviale cum stola violacea pro Celebrante, planetae plicatae pro Ministris, si eis licebit uti, stola pro Diacono, tria cingula, tres albae, tres amictus, ac tria bireta, superpellicea pro inservientibus et candelabra cum candelis pro Acolythis.

5. Si apud aliud Altare distribuerentur populo cineres ab

alio Sacerdote, praeparabitur stola violacea et superpelliceum pro ipso, et alia pelvicula in quo ponetur pars cinerum, qui benedicentur.

In functione.

6. In Ecclesiis quae peragere officium tenentur, haec functio incipietur post recitatam Horam nonam tum officii divini, tum de beata Virgine.

7. Hora constituta congregabuntur clerici in sacrarium, superpelliceum induent sibi et parabunt Celebrantem ac Ministros, ut cap. IV. num. 14. descriptum est. Celebrans circumdata collo stola, induetur pluviali violaceo, et Ministri loco dalmaticae ac tunicellae vestientur planetis plicatis violaceis, dummodo uti licebit in Ecclesia in qua facienda est functio, secus ministrabunt alba tantum induti, Diaconus autem stola diaconali albae superposita.

8. Praecedentibus Acolythis cum candelabris accensis, procedent ad Altare Celebrans et Ministri a lateribus eius, sustinentes fimbrias pluvialis, capite bireto cooperto.

9. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti observabitur quod cap. IV. num. 21 notatum est.

10. In aditu chori fiet etiam quod num. 22. eiusdem capitis relate ad reverentias peragendas monuimus.

11. Ministri chorum ingredientes deponent bireta et tradent Caeremoniario; Celebrantis biretum accipiet Diaconus cum osculis, et transmittet Caeremoniario, qui vel ipse ponet vel ponenda curabit in scamno Celebranti et Ministris praeparato.

12. Celebrans progressus cum Ministris ante Altare reverentiam faciet ad Crucem, Ministri genuflexionem, qui tamen si fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint, et hac vice et deinceps reverentiam semper, non genuflexionem facient.

13. Celebrans cum Ministris ascendet ad Altare et osculabitur illud: Ministri non genuflectent. Celebrans accedet ad Missale: Ministri adstabunt lateribus eius passum fere unum post eum, nec fimbrias pluvialis sustinebunt. Diaconus stare poterit in primo gradu superiori si locus in suppedaneo non satis esset.

14. Caeremoniarius, ubi Celebrans ad Missale venerit, deteget cineres; Celebrans iunctis manibus et submissa voce leget ℣. *Exaudi nos, Domine* etc. Cantores eumdem versiculum cantabunt quo modo canitur introitus Missae; Clerus autem in choro, dum cantabitur, sedebit.

15. Cantu illo absoluto, consurget Clerus et Celebrans iunctis manibus ac tono feriali non conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum* et quatuor orationes: ad *Oremus* inclinabit caput ad Crucem: cineres benedicturus, sinistram imponet Altari, ac dextera signum Crucis versus cineres efficiet, atque in hac actione Diaconus eius fimbriam pluvialis dexteram sublevabit.

16. Initio secundae orationis thuriferarius praeparabit thuribulum cum igne et initio quartae aderit apud abacum; ibi se addet a sinistris clerico ferenti vasculum aquae benedictae cum aspersorio, et a latere ibunt ante infimum gradum in latus Epistolae.

17. Sub finem quartae orationis Caeremoniarius vel alius vice illius curabit ut apud Altare praesto sit dignior inter Clerum, qui in Sacerdotalem ordinem adscitus sit, ut cineres Celebranti imponat, neque stola uti debet id faciens.

18. Post quartam orationem thuriferarius a latere ascendet ad Altare: Diaconus attollet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis eamque tradet Subdiacono, qui accedet ad extremitatem suppedanei prope Celebrantis dexteram: Diaconus accipiet naviculam et Celebranti cochleare praesentabit, dicens *Benedicite, Pater Reverende,* Celebrans autem incensum accipiet et iniiciet in thuribulum apertum, sibi a thuriferario obiectum, dicens *Ab illo benedicaris* etc. tum signum benedictionis super illud faciet. Thuriferarius post benedictionem thuribulum claudet, recipiet naviculam et aliquanto recedet ad dexteram Diaconi.

19. Confestim ad Altare ascendet alter clericus cum vasculo et aspersorio, quod accipiet Diaconus et Celebranti tradet.

20. Celebrans aspersorio accepto, cineres asperget in medio, a sinistris et a dexteris suis, dicens submissa voce antiphonam

Asperges me etc. et restituet aspersorium Diacono, hic autem clerico a quo acceperit. Deinde thuriferarius tradet thuribulum Diacono, hic Celebranti, qui nullum proferens verbum, cineres adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis ac thuribulum restituet Diacono, qui rursus tradet thuriferario. Subdiaconus demittet pluvialis Celebrantis fimbriam dexteram, quam hucusque sustinuerit et ad sinistram eius redibit.

21. Duo clerici cum thuribulo et cum vasculo redibunt ad abacum, et in illo res eas deponent.

22. Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altaris et versus ipsius gradus convertetur. Diaconus adstabit Celebranti a dexteris, Subdiaconus a sinistris et fimbrias pluvialis eius sustollent. Caeremoniarius sumptam pelviculam cum cineribus tradet Diacono.

23. Caeremoniarius invitabit digniorem Cleri, qui sine stola accedet ad Altare, ante gradus genuflexionem vel reverentiam faciet, ascendet in gradum superiorem et aliquantulum cinerem extremis digitis pollice, indice ac medio dexterae sumptum imponet in modum Crucis capiti Celebrantis, dicens *Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris*. Celebrans accipiet cinerem capite inclinato. Deinde ipse dignior Cleri, nisi fuerit Canonicus, geniculabit ac flexis genibus accipiet cinerem a Celebrante, qui illi et reliquis omnibus illum imponet modo supradicto. Quod si fuerit Canonicus vel Praesul accipiet a Celebrante cinerem profunde inclinatus. Cinere accepto, de Altari descendet ac debita cum genuflexione aut reverentia ad locum suum redibit.

24. Cantorum chorus statim incipiet canere antiphonam *Immutemur habitu* etc. et reliquas, quas canere continuabit et repetere quoque si opus fuerit, dum cineres distribuentur.

25. Cinerum autem distributio fiet hoc ordine. Postquam Celebrans cinerem imposuerit digniori Cleri, imponet Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendent in gradum inferiorem ante Celebrantem, eumque accipient aut stantes aut adgeniculati, ut superius de digniore innuimus, postea Canonicis. Quum Ministri in gradum descendent accepturi cineres,

Caeremoniarius sustinebit Celebranti pelviculam, et absente Caeremoniario, Diaconus pelviculam ponet super Altare. Si Ministri non fuerint Canonici, dabitur cinis primo Canonicis, postea Ministris. Post hos dabitur Beneficiariis, seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii ceterisque clericis, si aderunt, non exceptis iis qui Altari inservient; post totum Clerum dabitur Magistratui, si aderit, et a Caeremoniario ad Altare invitabitur; postremo autem populo, sed ad balaustrium, et faeminae a viris dirimentur.

26. Chorus considebit, quum unusquisque ipsius ordo cinerem acceperit.

27. Qui de Clero sunt, bini venient ad accipiendum cinerem, et si quo in coetu dispar esset numerus, ultimum par e tribus constabit.

28. In accessu et in recessu poterit servari ordo, in Communione descriptus cap. V. num. 23.

29. Si Celebrans populo non largietur cineres, sed alius Sacerdos in alio sacello huic rei delegatus erit, hic superpelliceo et stola violacea indutus incipiet distributionem simul ac eadem inchoabit Celebrans. Sacristae curae sit alia pelvicula accipere cineres a Celebrante benedictos ad hanc rem. Faeminis non est imponendus cinis super velum, sed supra capillos aut in fronte.

30. Si alter Sacerdos non adesset, qui cineres Celebranti imponeret, hic genibus flexis ad medium Altaris in suppedaneo versus Crucem, sibi ipse cineres imponet nihil dicens. Nec Diaconus neque Subdiaconus poterunt ei dare cineres etsi Sacerdotes, eo quod in ordine inferiori ministrant.

31. Sub finem distributionis Acolythi in promptu habebunt urceum cum pelvi, mantile et medullam panis pro Celebrantis manuum ablutione.

32. Distributione peracta, Celebrans lavabit manus eodem modo ac superius cap. XIX. num. 45. descriptum est.

33. Posteaquam Celebrans laverit manus, chorus consurget, ac Celebrans stans in cornu Epistolae ante Missale, adstantibus a lateribus Ministris, iunctis manibus, non conversus ad

populum ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum. Oremus. Concede nobis etc.*

34. Celebrans et Ministri eodem loco facta ad Crucem reverentia, descendent de Altari a latere et vadent ad scamnum, ubi adiuvantibus Acolythis et Caeremoniario, Celebrans deponet pluviale et induetur manipulo ac planeta, Ministri autem sibi manipulum imponet.

35. Interea clericus aliquis super Altare disponet tabellas secretarum.

36. Parati Celebrans et Ministri reverentiam facient ad chorum, quemadmodum superius traditum est cap. IV. n. 22. procedent ad Altare et Sacrum inchoabunt, quod quum sit feriale, servabitur ritus cap. VI. superius descriptus.

DE QUADRAGESIMA AC TEMPORE PASSIONIS

CAPVT XXI

1. Functio primi diei capite praecedenti descripta est.

2. Quadragesimae tempore ornamentum Altaris simplex erit, sine vasis floreis, sine Reliquiariis aut statuis Sanctorum. Color in paramentis sacris erit violaceus et in Missa temporis non sonabitur organis: sacri Ministri in Ecclesiis principalibus pro dalmatica et tunicella induentur planetis plicatis; in minoribus autem ministrabunt *in albis*.

3. A Sabbato ante primam Dominicam, toto Quadragesimae tempore, Vesperae recitabuntur vel canentur ante meridiem, seu post Nonam et Missam ferialem, exceptis Dominicis, in quibus recitabuntur vel canentur hora usitata.

4. In quarta Dominica appellata *Laetare* in sola Missa solemni abhibebitur color rosaceus, Ministri utentur dalmatica ac tunicella, poterunt disponi vasa florea ad Altaris ornamen-

tum et sonabitur organis. In reliquo officio observabuntur praescriptiones pro tempore Quadragesimae *(a)*.

5. Festum Annunciationis B. Virginis eo quod rationem habet cum mysterio incarnationis Divini Redemptoris, est maxime solemne. In Missa Celebrans, Ministri et chorus geniculabunt dum cantabitur ℣ *Et incarnatus* etc. ut superius cap. XIV. num. 17.

6. Hoc festo in Dominicam incidente, referetur officium ad diem immediate sequentem, nisi impedietur alio officio ritus maioris, et genuflexio ad verba *Et incarnatus* fiet quo die celebrabitur officium.

7. Si quod celebrandum erit funus solemne sive anniversarium, assistente Clero, qui teneatur officium peragere in choro, post Nonam id fiet, nunquam vero post Vesperas.

8. In sabbato ante Dominicam Passionis Cruces et sacrae imagines velandae sunt ante Vesperas. Notandum autem quod velamina seu tegumenta sint coloris violacei, nec translucida, ita ut conspici possit imago aut Crux, licet velata. Simplicia esse debent, neque ulla figura intexta, ne Crux quidem et alia instrumenta Passionis depicta sint. Praecedenti die disponentur omnia, ut in praedicto sabbato post Missam feriae contegi possint imagines et Cruces. Id omnimode fiet saltem in Altari, in quo officium celebrandum erit.

9. Attendetur etiam ad qualitatem cantus tempore Passionis, ut sit non *figuratus*, sed *Gregorianus*, quemadmodum Caeremoniale praescribit.

10. Si quod festum in hoc tempus inciderit, non detegetur imago eius Sancti, de quo celebrandum festum sit; poterit utique exornari Altare candelabris nobilibus, sed sine statuis aut bustis Sanctorum interpositis, adhibere licebit paramenta nobilia, exponere Sancti Reliquias et horis praescriptis cantari Missa, Vesperae etc. Vide appendicem I. huius libri num. 5, 6.

(a) Inspiciatur quod in tertia Dominica Adventus cap. XII. num. 4. notatum est.

DE DOMINICA PALMARUM

CAPVT XXII

Quae sint praeparanda

1. Altare maius, in quo fiet functio, instruetur pallio violaceo, tobaleis, sex candelabris cum candelis albis et Cruce tecta velamine violaceo simili candelabris, quae non erunt nobilia, qualia adhibentur in solemnitatibus et festis praecipuis: candelabris non interponentur Reliquiaria nec vasa florea multo minus imagines Sanctorum. In Altari e latere Epistolae locabitur cussinus violaceus seu legile cum Misaali ornato tegumento violaceo. Gradus Altaris violaceo tapeto sternentur.

2. Apud Altare in latere Epistolae praeparabitur parvus abacus tobalea alba coopertus, in quo collocabuntur palmae et rami olivarum Clero et populo distribuendi. Palmae et rami ipsi contegentur alba tobalea, aut velo coloris violacei.

3. Abacus apparabitur loco usitato cum rebus pro Missa solemni descriptis, quibus adiungenda sunt stola lătior pro Diacono, si Ministri planetis plicatis utentur, et vasculum aquae benedictae cum aspersorio, et adhiberi poterit idem quod in aspersione aquae benedictae: urceus cum pelvi et mantile pro lotione manuum Celebrantis post Palmarum distributionem: tabellae seu chartegloriae pro Missa in Altari disponendae.

4. Apud abacum vel in latere Evangelii ponetur Crux processionalis contecta velo violaceo, cui adnexae erunt chordulae eiusdem coloris, quibus alligari palma possit.

5. Scamnum Celebrantis et Ministrorum positum loco solito, contegetur tapeto panni violacei et in eo praeparabitur planeta ac manipulus pro Celebrante manipulique duo pro Ministris.

6. In sacrario praeparabuntur pro Celebrante et Ministris paramenta, videlicet pro Celebrante pluviale cum stola violacea, ciungulum, alba, amictus cum bireto; pro Ministris autem pla-

netae plicatae, si uti licebit, cingula albae, amictus et bireta; ac pro Diacono praeparabitur etiam stola violacea diaconalis: item superpellicea pro clericis inservientibus: candelabra cum candelis albis pro Acolythis.

7. Pro iis autem qui cantabunt Passionem aderunt stolae tres violaceae, tres manipuli similes, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta, et liber continens Passionem in notis musicis, intructus tegumento violaceo (*a*).

8. Aderunt etiam libelli sive exemplaria aliquot Ritualis, quibus utendum erit cantoribus in processione.

9. Si palmae populo in aliquo sacello segregato distribuentur, praeparabitur stola violacea cum superpelliceo pro Sacerdote, qui distributionem exsequetur.

10. Eligentur custodes sive homines idonei, qui populi turbam prohibeant, sed ut in distributione candelarum monuimus, hoc negotium hominibus militaribus aut apparitoribus numquam committetur. Destinabitur etiam aliquis clericus ad aperiendam claudendamque tempestive portam ecclesiae, qui si opus fuerit, ab altero etiam adiuvabitur.

In functione

11. Functioni locus erit post Horam tertiam in illis Ecclesiis, quae officium exsequi tenentur.

12. Benedictio aquae fiet in sacristia, ut cap. VIII. ideoque praeparabitur vas cum aqua benedicenda; sal in pelvicula, mantile pro Celebrante, vasculum vacuum cum aspergillo et Missale seu Rituale pro benedictione peragenda.

13. Hora praestituta clerici congregabuntur in sacristiam, induentur superpellicio, et parabuntur Ministri ac Celebrans ut cap. IV. num. 14. Posteaquam Celebrans et Diaconus sibi stolam induerint, ac Subdiaconus sibi praecinxerit cingulum, benedicetur sal et aqua, ut eodem cap. VIII. Post benedictionem aquae Ministri planetas plicatas, Celebrans pluviale sibi imponet.

(*a*) Ne cui mirum forte videatur, si ad cantandam Passionem unum tantum librum praescripsimus praeparandum, ratio afferetur deinceps.

14. Praeeunte clerico seu thuriferario qui feret vasculum aquae benedictae cum aspersorio et Acolythis cum candelabris accensis, procedent ad Altare, Celebrans medius inter Ministros capite operto, Ministri hinc inde a lateribus eius fimbrias pluvialis sustinentes.

15. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, observabitur quod eodem cap. IV. num. 21. notatum est.

16. Chorum ingredientes, relate ad reverentias, servabunt ea quae eodem cap. num. 22. praescripta sunt.

17. In aditu chori Ministri deponent bireta, quae tradent Caeremoniario, Celebrans suum dabit Diacono, qui Caeremoniario transmittet, atque hic ea ponet vel poni iubebit in scamno Celebrantis et Ministrorum.

18. Celebrans et Ministri ante Altare progressi congeniculabunt, et aspersio aquae sanctae fiet ut cit. cap. VIII. n. 14. et seq.

19. Sub finem aspersionis dum Celebrans cantabit orationem *Exaudi nos* etc. Acolythi sument manipulos Ministrorum, procedent ante Altare et consistent prope illos. Completa a Celebrante oratione, Acolythi statim et celeriter manipulos imponent Ministris, et facta postea genuflexione ad Altare, redibunt ad locum suum ante abacum.

20. Celebrans cum Ministris sine alia genuflexione aut reverentia ascendent ad Altare, quod Celebrans in medio osculabitur, Ministri autem non genuflectent.

21. Celebrans transibit ad Missale in cornu Epistolae: Ministri adstabunt lateribus eius, sed retro aliquantulum, nec fimbrias pluvialis sustinebunt. Diaconus poterit stare in gradu primo, si locus non satis esset in suppedaneo.

22. Quum Celebrans venerit in cornu Epistolae, Caeremoniarius vel sacrista deteget palmas benedicendas.

23. Cantores statim cantabunt antiphonam *Hosanna filio David*, quam Celebrans leget iunctis manibus, submissa voce nec signans se. Completo antiphonae cantu, Celebrans non conversus ad populum et iunctis manibus cantabit tono feriali *Dominus vobiscum*, deinde eodem modo orationem *Oremus*.

Deus, quem diligere etc. inclinationem tantum capitis versus Crucem efficiens ad *Oremus* tum in ista, tum in aliis orationibus sequentibus.

24. Initio praedictae orationis Subdiaconus conversus super sinistram suam, de Altari lateraliter descendet, subsistet in plano post Celebrantem, si planeta plicata usus fuerit, deponet eam, adiuvante Acolytho, et a Caeremoniario vel ab aliquo Acolytho Epistolarium accipiet: in fine orationis veniet in medium ante Altare, genuflectet ad Crucem et salutabit chorum, redibit post Celebrantem quo loco Epistola cantari solet, et lectionem cantabit Epistolae tono.

25. Celebrans legere poterit eamdem lectionem, unum ex responsoriis post lectionem, et loco eodem dicere poterit *Munda cor meum* ac legere Evangelium.

26. Subdiaconus post cantatam lectionem redibit ante Altare, genuflexionem ad Crucem et reverentiam ad chorum efficiet; ascendet ad Altare a latere, geniculabit ante Celebrantem, deosculabitur dexteram illius manum, quam ille imponet Epistolario, ab eoque nullum proferente verbum, benedictionem accipiet.

27. Subdiaconus de Altari descendet, Epistolarium deponet, resumet planetam plicatam, si licebit uti, et ad sinistram Celebrantis redibit.

28. Cantata a Subdiacono lectione, cantorum chorus canet unum ex responsoriis in Missali notatis.

29. Interea thuriferarius in promptu habebit thuribulum cum igne adhibendum in cantu Evangelii.

30. Subdiacono ad laevam Celebrantis reverso, Diaconus a latere de Altari descendet, perget ad abacum, deponet planetam plicatam, si utetur, et pro illa sibi induet stolam latiorem: a Caeremoniario vel ab Acolytho Evangeliarium accipiet et cum debitis choro reverentiis, ut in Missis solemnibus, deferet ad Altare et ante ipsum genuflectet; tum conscendet suppedaneum, librum ponet in medio Altari ac sine alia genuflexione veniet a latere ad dexteram Celebrantis.

31. Thuriferarius a latere ascendet ad Altare cum thuri-

bulo et navicula, quam tradet Diacono. Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius attollet. Diaconus ministrabit incensum ac thuriferarius obiiciet Celebranti thuribulum, in quo ille ponet incensum cum solita formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione.

32. Thure benedicto, thuriferarius recepta navicula, de Altari descendet et accedet ad abacum, ubi deponet naviculam et post eum coibunt cum ipso duo Acolythi candelabra accensa gestantes et in planum ante Altare procedent.

33. Subdiaconus conversus super dexteram suam descendet de Altari et ante infimum gradum Altaris consistet.

34. Diaconus veniet ad medium Altaris, geniculabit in extremo suppedaneo, dicet submissa voce *Munda cor meum etc.* assurget, accipiet Evangeliarium, cuius apertura ipsius latus sinistrum respiciet, convertetur ad Celebrantem geniculabit et ab ipso petet benedictionem. Dum geniculabit conversus ad Celebrantem, sinistrorsum habebit Altare.

35. Celebrans non abscedens a latere Epistolae, convertetur ad Diaconum, ideoque Altare habebit dextrorsum. Diaconus dicet *Iube, domne, benedicere*, Celebrans respondebit *Dominus sit* etc. ut in Missis solemnibus.

36. Diaconus accepta benedictione, descendet in planum ante Altare, se adiunget Subdiacono, Acolythis ac thuriferario, et facta ad Altare genuflexione, ad chorum hinc inde reverentia, procedet ad canendum Evangelium, qua in re observabuntur ea omnia, quae pro Missa solemni cap. IV. n. 109 et seq. descripta sunt.

37. Evangelio cantato, Subdiaconus, afferet librum osculandum Celebranti, qui dicet *Per evangelica dicta* etc. deinde Diaconus ipsum Celebrantem adolebit.

38. Thuriferarius perget ad deponendum thuribulum, itemque Acolythi candelabra in abaco reponent, ut in Missa solemni.

39. Celebrans postquam thurificatus erit, convertetur ad librum et expectabit donec ad se redeant Ministri. Hi vero non redibunt statim ad Celebrantem, sed pergent prius ad abacum ac deponent manipulos, Diaconus autem etiam stolam

latiorem, si usus fuerit, ac resumet planetam plicatam: ascendent a latere ad Altare atque ut initio functionis redibunt ad latera Celebrantis.

40. Celebrans, ubi Ministri redierint ad ipsius latera, tono feriali, iunctis manibus nec conversus ad populum, cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Auge fidem* etc. Benedicturus seu Crucis signum facturus dextera super palmas locis a Missali indicatis, imponet sinistram Altari, et Diaconus in illa actione attollet eius fimbriam dexteram pluvialis; post orationem iuctis adhuc manibus ac tono feriali cantabit praefationem in Missali notatam, post quam paullulum inclinatus iunctisque manibus, submissa voce una cum Ministris recitabit Trisagium, quod a cantoribus notis ferialibus cantabitur.

41. Clerus in choro alternatim recitabit *Sanctus* ac tum Celebrans et Ministri, tum Clerus in choro se signabit ad *Benedictus qui venit* etc.

42. Postea Celebrans recitabit, ut supra, reliquas quinque orationes pro benedictione, cum animadversionibus superius notatis.

43. Quarta oratione thuriferarius praeparabit thuribulum cum igne et initio quintae adstabit a latere alteri clerico, qui feret vasculum aquae sanctae cum aspergillo ad latus Epistolae in planum. Clericus ferens aquam sanctam et aspergillum adstabit thuriferario dextrorsum.

44. Post quintam orationem ascendet a latere ad Altare thuriferarius. Diaconus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, eamque tradet Subdiacono, qui accedet ad extremum suppedaneum prope ipsius Celebrantis dexteram: idem Diaconus ministrabit Celebranti incensum, quod is iniiciet in thuribulum cum usitata benedictione. Thuriferarius claudet thuribulum, naviculam a Diacono recipiet ac recedet paulum prope dexteram Diaconi. Ascendet ad Altare clericus alter cum aqua benedicta et tradet aspersorium Diacono, qui porriget Celebranti.

45. Accepto aspersorio, Celebrans asperget palmas in medio, a sinistris et a dextris suis, submissa voce recitans anti-

phonam *Asperges me* etc. et reddet aspersorium Diacono, hic clerico a quo acceperit. Postea thuriferarius dabit thuribulum Diacono et hic Celebranti, qui palmas adolebit in medio, a sinistris et a dextris suis et thuribulum restituet Diacono, qui rursus dabit thuriferario. Subdiaconus demittet fimbriam dexteram pluvialis, quam hactenus sustinuerit, et ad laevam illius redibit.

46. Duo clerici, alter thuribulum alter vasculum gestantes, revertentur ad abacum, in quo illa deponent.

47. Celebrans conversus ad Missale, iunctis manibus ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum. Oremus* et orationem *Deus, qui filium tuum* etc.

48. Hoc tempore Caeremoniarius vel alius vice illius efficiet, ut prope Altare praesto sit dignior Cleri, palmam Celebranti daturus, qui Sacerdotali ordine insignitus esse debet, neque in tali actione utetur stola.

49. Item apud Altare aderit Sacrista, qui palmas aut ramos olivarum tradet in distributione.

50. Post orationem quam indicavimus, Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altaris et convertetur versus ipsius gradus. Diaconus adstabit a sinistris, Subdiaconus a dextris Celebrantis eiusque fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

51. Sacrista, sumpta Celebrantis et dignioris palma, accedet ad Altare super gradus prope Diaconum.

52. Innuente Caeremoniario, dignior inter Clerum, appropinquabit ad medium Altaris, reverentiam aut genuflexionem ad ipsum efficiet, ascendet in gradum superiorem et acceptam a Sacrista Celebrantis palmam osculabitur ac porriget Celebranti, manum eius non osculans. Celebrans palmam accipiet, osculabitur ac tradet Subdiacono, qui eam ponet in Altari.

53. Deinde ipse dignior Cleri, nisi hic fuerit Canonicus aut Praesul, genuflexus in extremo suppedaneo palmam a Celebrante accipiet, osculans prius palmam, deinde manum Celebrantis, ac si fuerit Praesul, accipiet eam stans et palmam tantum osculabitur; sin fuerit Canonicus accipiet stans quidem sed palmam, deinde manum Celebrantis osculabitur. Postea

de Altari descendet et cum debitis reverentiis, aut cum genuflexione redibit ad locum suum. Palma dignioris praesentabitur Celebranti a Diacono.

54. Interim Acolythi, vel alii clerici huic rei delegati sument ex abaco palmas pro Canonicis et reliquis de Clero, easque ordinatim porrigent Sacristae, qui tradet Diacono, hic autem Celebranti.

55. Distributio peragetur ordine sequenti. Postquam Celebrans palmam dederit digniori inter Clerum, dabit Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendent in gradum superiorem ante Celebrantem, eamque accipient vel stantes, vel genuflexi, quemadmodum superius de digniore notatum est, postea Canonicis. Ministri suam palmam tradent Caeremoniario, vel Acolytho, qui eas ponat in abaco, ut libere ipsi possint Celebranti ministrare. Si Ministri non essent Canonici, dabitur palma prius Canonicis, postea Ministris. Quum Celebrans palmas daturus erit Ministris, spectabit ad Caeremoniarium loco Diaconi porrigere illi palmas. Dabuntur deinceps Magistratui, si aderit, et a Caeremoniario invitabitur ad Altare; post Magistratum Beneficiariis seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii, ceterisque clericis non exceptis illis qui Altari inservient, postremo dabuntur populo, sed ad balaustrium, ubi alter sexus ab altero separabitur.

56. Ubi Celebrans suam palmam accipiet, cantores incipient canere antiphonam *Pueri Hebraeorum* etc. deinde alteram, quam distributionis tempore continuabunt.

57. Chorus considebit, quum quisque eius ordo palmam acceperit.

58. Qui de Clero sunt, bini accedent ad accipiendas palmas, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimi ibunt terni. In accessu et in recessu poterit servari ordo in Communione cap. V. descriptus.

59. Si Celebrans palmas populo non distribuet, sed Sacerdos alius in alio sacello, hic indutus superpellicio et stola violacea distributionem incipiet simul ac inchoabit Celebrans et dabit operam, ut absolvat priusquam initium processionis fiat,

praesertim si Sacellum, in quo distributionem faciet, proximum esset navi seu parti illi ecclesiae, qua ipsa processio transibit.

60. Nisi alius adesset Sacerdos, qui palmam Celebranti praesentaret, Diaconus palmam ponet in medio Altari: Celebrans convertetur ad Altare, genuflectet, palmam accipiet, osculabitur ac tradet Subdiacono, qui reponet eamdem in Altari, deinde conversus ad populum distributionem, ut dictum est, exsequetur.

61. Si Diaconus aut Subdiaconus essent Sacerdotes, non licebit ipsis dare palmam Celebranti, siquidem in ordine inferiori ministrant.

62. Quum distributio incepta erit, clericus aliquis in apice Crucis processionalis palmam deligabit.

63. Caeremoniarius vel unus ex Acolythis tollet de Altari palmam Celebrantis, ut possit eam dare Diacono, itemque Diaconi palmam in promptu habebit.

64. Sub finem distributionis mentem advertant Acolythi ad subministrandum urceum cum pelvi et mantile pro manuum lotione Celebrantis.

65. Celebrans manus lavabit quo modo superius in festo Purificationis cap. XIX num. 45. descriptum fuit.

66. Interea thuriferarius ignem praeparabit in thuribulo et cum ipso aderit apud abacum.

67. Postquam Celebrans manus laverit, Clerus in choro consurget et unusquisque illorum dextera sustinebit palmam.

68. Celebrans stans ante Missale, ut initio functionis, non conversus ad populum, iunctis manibus ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum*, deinde orationem *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus* etc.

69. Post orationem thuriferarius ad Altare ascendet cum thuribulo et navicula. Celebrans eodem perstans loco, convertetur ad thuriferarium, qui constiterit in gradu superiori prope Celebrantem: Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis et fimbriam pluvialis eius sustollet: Diaconus incensum ministrabit Celebranti, qui cum benedictione illud iniiciet in thuribulum.

70. Postquam Celebrans incensum in thuribulum iniecerit ac benedixerit, thuriferarius navicula recepta, descendet de Al-

tari a latere et iuxta abacum subsistet: Subdiaconus pariter a latere descendet ac veniens ad abacum accipiet Crucem processionalem a Caeremoniario vel a clerico quodam: Acolythi, sumptis candelabris, coibunt cum Subdiacono a lateribus: thuriferarius praebit Cruci, eum sequetur Subdiaconus cum Acolythis, et proficiscentur simul prope aditum presbyterii: ibi consistent Subdiaconus cum Acolythis, et post Subdiaconum thuriferarius, omnes ad Altare conversi.

71. Interea Caeremoniarius Diacono dabit palmam Celebrantis: Diaconus eam tradet Celebranti deosculans manum eius; deinde ipse suam a Caeremoniario accipiet.

72. Ubi Crux ad presbyterii aditum venerit, et paratus erit Clerus ad proficiscendum in processionis ordinem, Diaconus ad populum conversus, suo tono cantabit *Procedamus in pace*; chorus respondebit *In nomine Christi. Amen.*

73. Acolythi ac thuriferarius ad Altare genuflectent, convertentur ad portam ecclesiae praecipuam et processionis initium fiet ordine sequenti:

74. Thuriferarius: Subdiaconus gestans Crucem, in cuius apice erit palma, medius inter Acolythos cum candelabris accensis: cantores veste talari et superpellicio induti, qui cantabunt antiphonam *Cum appropinquaret Dominus* etc. et alteram *Cum audisset* etc. nec manu palmam sustinebunt: Clerici Seminarii: Beneficiarii seu Mansionarii et Canonici, omnes incedentes bini, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimum par e tribus constabit. Si Ecclesia non esset cathedralis aut collegiata, sed copiosus Cleri esset numerus, primi procedent iuniores, ultimi seniores. Qui dextrorsum ibunt, palmam gestabunt dextera, qui sinistrorsum, sinistra; altera manu biretum sustinebunt. Caeremoniarius, dum ordinabitur processio, in promptu habebit bireta Celebrantis et Diaconi: quum tempus erit, innuet Celebranti et Diacono ut de Altari descendant, iique ad pedes Altaris facient respective reverentiam aut genuflexionem: Diaconus Celebranti porriget acceptum a Caeremoniario biretum, deinde suum recipiet: sequentes processionem, Diaconus adstabit Celebranti et sinistrorsum, uterque caput bireto cooperiet.

75. Processio dirigetur extra ecclesiam. Si transeundum erit ante Altare SS. Sacramenti, fiet ab omnibus genuflexio, excepto Subdiacono gestante Crucem. Notandum etiam, quod si celebrentur Missae in Altaribus minoribus, non est pulsanda campanula ad *Sanctus* neque ad elevationem, ne Clerus cogatur genuflectere ac processionem abrumpere.

76. Processione ex ecclesia egrediente, omnes cooperient caput, exceptis Subdiacono, Acolythis, thuriferario et Caeremoniario. Processio sequetur partem dexteram portae ac redibit ante portam ipsam, quoad fieri poterit propter spatium plateae seu viae, quae principem ecclesiae portam prospectat. Antequam ex ecclesia exeant cantores, duo ex istis consistent apud portae interiorem partem.

77. Egressa processione, claudetur porta principalis ac duo cantores stantes intra, conversi erunt ad portam ipsam.

78. Processionis tempore pulsabuntur festivo more omnes ecclesiae campanae.

79. Interea Sacrista amoveri iubebit abacum prope Altare situm, in quo iacebant palmae, et poni in Altari tabellas secretarum, et in scamno Celebrantis ac Ministrorum praeparari pro Celebrante manipulum et planetam, pro Ministris manipulos.

80. In Processionis reditu ad portam ecclesiae, Subdiaconus consistet in limine cum Acolythis a lateribus, ac thuriferarius prope Acolythum primum: Clerus ordinabitur in duas alas iisdem lineis cum postibus portae, et in plures etiam ordines, si necesse fuerit: Celebrans cum Diacono subsistet in medio adversus portam.

81. Hoc vel alio modo, ut commodius videbitur, stante processione, duo cantores qui erunt intra ecclesiam, cantabunt ℣. *Gloria, laus et honor* etc. Cantores et Clerus qui erunt extra respondebunt canendo eumdem versiculum. Deinde duo cantores intra continuabunt canere alterum versiculum *Israel es tu* etc. Cantores et Clerus extra respondebunt *Gloria, laus et honor* etc. atque ita deinceps. Omnes praedicti versiculi vel pars illorum cantabitur, prout libebit.

82. Quum completa erit responsio a Clero extra ecclesiam

data, Subdiaconus partem imam portae extremitate inferiori hastae Crucis leviter pulsabit; aperta statim porta, redibit in Ecclesiam processio. In ingressu a cantoribus cantabitur antiphona seu responsorium *Ingrediente Domino* etc. neque adiicietur *Gloria Patri.*

83. In reditu processionis in presbyterium, thuriferarius, Subdiaconus et Acolythi procedent ante Altare: thuriferarius et Acolythi genuflectent: thuriferarius ibit ad renovandum pro Missa ignem in thuribulo; Acolythi pergent ad abacum et in eo candelabra deponent, postea consistent apud scamnum Celebrantis ut sacris Ministris inserviant; Subdiaconus Crucem suo loco reponet, vel eam tradet clerico qui referat eodem, et subsistet prope scamnum expectans ibi Celebrantem et Diaconum, quibus se adiungat. Reliqui de choro in medio presbyterio genuflexionem et reverentiam iuxta gradum quisque suum exsequentur, ac salutatione ad invicem facta redditaque, petet unusquisque stallum suum et in eo palmam deponent. Diaconus et Celebrans caput nudabunt in aditu presbyterii et progressi ante Altare facient Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem, deinde ad scamnum sibi paratum procedent. Ibi Diaconus deponet biretum in scamno, palmam suam Caeremoniario committet, deinde Celebrantis palmam et biretum accipiet et Caeremoniario tradet, qui ea in abaco poni iubebit.

84. Celebrans, adiuvante Caeremoniario, pluviale dimittet sibique manipulum et planetam violaceam induet: Ministri autem, adiuvantibus Acolythis, manipulum suo brachio sinistro imponent.

85. Chorus, Celebrante et Ministris se parantibus, considebit ac rursus consurget, quum e scamno discedent Missam inchoaturi. Caveat autem unusquisque ne palmae insideat, quod valde indecorum esset, sed eam applicet directim postergali scamni seu stalli choralis.

86. Parati Celebrans et Ministri reverentiam ad chorum facient quo ordine notatum fuit cap. IV. num. 22. procedent ad Altare et exordientur Missam, quae celebrabitur ritibus eodem capite descriptis et cum variationibus pro Ministris, si utentur planetis plicatis, cap. VI num. 7. descriptis.

87. Haec insuper notanda, quod in Missa ad Confessionem omittitur psalmus *Iudica me Deus* etc. et una tantum oratio cantatur, omissis collectis a superiore praescriptis, vel etiam si esset aliqua commemoratio officii simplicis.

88. Celebrans legens Epistolam non genuflectet cum Diacono ad illa verba *Ut in nomine* etc. . . . *infernorum*. Quum vero Subdiaconus illa verba cantabit, unum tantum genu submittet cumque ipso genuflectent omnes in choro praesentes qui ad verba praedicta nudabunt caput, consurgent ac geniculabunt. Idem Subdiaconus post cantatam Epistolam et post genuflexionem et reverentias consuetas, veniet ad osculandam manum Celebrantis, ac nisi hic finierit legere Tractum, morabitur prope latus Epistolae apud Diaconum, tum deosculata manu Celebrantis, deponet Epistolarium, ac planetam plicatam, si usus fuerit, resumet.

89. Si cantus Tractus diutius protrahetur, Celebrans cum Ministris de Altari a latere descendens ad scamnum sessum ibit, methodo tradita cap. IV. num. 63. et seq.

90. Interea dum cantabitur Epistola, adiuvantibus tribus clericis huic rei delegatis, in sacrario tres cantores Passionis parabuntur amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali coloris violacei (*a*). Cantores praedicti esse debent saltem Diaconali ordine constituti, neque huic actioni supplere licet clericis, quum cantare Evangelium Diaconi sit. Debent esse omnino alii ac Celebrans et Ministri Altaris, licet uterque Minister esset Diaconus et Presbyter etiam, quandoquidem Celebrans nequit eodem tempore personam agere Diaconi et Celebrantis; Diaconus Celebranti ministrare debet; Subdiaconus autem non potest eodem tempore Diaconi et Subdiaconi officio fungi.

91. Sub finem Tractus, Celebrans et Ministri, si in scamno consederint, sine ulla ad chorum reverentia, ad Altare a latere redibunt. Caeremoniarius accipiet Celebrantis et Ministrorum

(*a*) Tres Diaconi cantores Passionis indui debent amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali coloris violacei. Abusio esset si stola etiam latiore uterentur, siquidem illa propria est Diaconi ad Altare ministrantis, cuius officium a cantorum Passionis officio differt.

palmas, atque ubi incipietur cantari Passio, incipiet et Celebrans legere illam. Diaconus palmam dabit Celebranti qui dextera eam sustinebit, Caeremoniarius dabit Diacono et Subdiacono, qui et ipsi dextera sustinebunt.

92. Diaconus et Subdiaconus adstabunt Celebranti, ut in introitu, donec leget Passionem.

93. Cantores Passionis exibunt e sacrario et aderunt in aditu presbyterii sub finem Tractus cantati. Praecedet Caeremoniarius, tum qui canit Textum; afferens pectori applicitum librum, cuius apertura versa sit ad sinistram, deinde Succentor sive, ut aiunt, cantor turbarum iunctis manibus, postremo qui Christi personam agit et ipse iunctis manibus, et caput bireto operiet (*a*). Sequentur eos tres clerici, qui simul incedent iunctis manibus.

(*a*) Super ritu cantandae Passionis ipsa verba Caeremonialis Episcoporum iuvat referre. « Tres qui Passionem cantaturi sunt, dum cantatur Epistola et Tractus, parantur amictu, alba, cingulo, manipulo et stola ab humero sinistro pendente, coloris violacei, in Sacristia; et circa finem Tractus procedunt a Sacristia hoc ordine. Antecedit Caeremoniarius, tum ille qui Evangelistae personam agit, portans sibi librum, deinde qui turbarum, ultimo qui Christi, sequentibus tribus Cappellanis cum cottis sine candelabris et sine incenso, et factis debitis reverentiis . . . descendunt ad locum ubi cantant Passionem versus cornu Evangelii, seu in pulpito, secundum consuetudinem Ecclesiarum. Et Cappellani tres antedicti stant contra illos, quorum qui est medius tenet librum, quem inter se mutuant aequali spatio, dum recitatur Passio, prout Caeremoniarius eos prius admonuit, et in ipso actu, cum tempus est, eisdem significat nutu ». Ex hoc loco infertur tres cantores in eodem libro canere debere, ideoque regulare esse, quod Cantor praecipuus manu gestet librum. Qua ratione factum sit, ut in praxi tres libri adhibeantur, nos quidem latet, quum facilius et commodius videatur ex uno eodemque libro legere ad vitandas etiam hallucinationes, quae ex diversis editionibus oriri possent. Liber autem oporteret ut dedita opera manu scriptus aut typis excusus grandioribus literis esset, additis musicis notis. Quod ad usum legilis, est etiam perspicua Caeremonialis dispositio, quod scilicet liber sustineatur a Cappellanis, qui debent sibi vicissim succedere. Fortasse usus legilis receptus sensim est ex clericorum penuria vel impotentia ad hoc praestandum officium. Utcumque res se habeat, quum satis pateat Caeremonialis dispositio, supersedemus

94. In ingressu presbyterii caput nudabunt et biretum tradent Caeremoniario, qui apud partem dexteram ipsius aditus subsistet. Qui cantor portabit librum, medium locum obtinebit. Qui Christi personam agit adstabit dextrorsum, qui turbarum, sinistrorsum et sequentibus tribus clericis procedent simul ante Altare, genuflectent et chorum salutabunt primo ex parte Epistolae, deinde Evangelii.

95. Eodem et ordine et situ venient ad locum in quo canitur Evangelium: Cantor stabit medius, a dextris eius qui Christi, a sinistris qui turbarum partes sustinet. Cappellani adversus cantores ipsos consistent. Diaconus cantor librum gestans aperiet ac tradet eum suo cappellano, qui sustinebit apertum, et sic deinceps reliqui duo alternatim librum sustinebunt.

96. Cantor incipiet canere verba *Passio Domini nostri* etc. Chorus statim consurget, unusquisque, toto Passionis cantatae tempore non excepta ultima parte a Diacono ministrante canenda, palmam dextera sustinebit. Id etiam servabitur a cantoribus Passionis.

97. Ut Passio quae canitur bono adstantibus exemplo sit, necesse est ut antecedenter cantores inter se de hoc cantu conveniant, nec dissonae sint eorum diversae voces; necessarium magis est ut super notis praescriptis cantetur, neque ullum fiat notarum additamentum aut crispatio vocis seu frequentamentum aut arbitrarius depressus concentus et alia huiusmodi: quae praeterquam quod extra regulam essent, locum dare possent ineptiis, dissonantiis et risum etiam circumstantibus movere, quod functionem luctus moestitiae et gravitatis plenam maxime dedeceret. Multo autem peius esset si Passionis cantui iunge-

sententiam nostram hac super re proferre, neque aliud nobis licet quam proponere et ostendere quid sit iuxta leges ecclesiasticas faciendum.

Solet quibusdam mirum videri, quod Caeremoniale medium locum attribuat Diacono cantori, non illi Diacono qui Christi personam agit. Nobis quidem evidens ratio videtur, nempe quia Diaconus cantor maiorem aliis partem canere debet. Diaconus autem qui Christi partem agit, licet adstet cantori dextrorsum, tamen propius abest ab Altari, qui locus hac de caussa dignior videtur.

retur sonus organorum, cymbali, physarmonici aut aliorum instrumentorum, quod contra leges ecclesiasticas esset omnino.

98. Celebrans, ut superius dictum est, Passionem leget simul ac incipietur ipsa cantari; nonnihil morae interponet ad illa verba *emisit spiritum*, sed non geniculabit; perget deinde legere Passionem usque ad eam partem quae tono Evangelii cantabitur. Quum legere Passionem desierit, convertetur ad illius cantores, ut in cantu Evangelii: Diaconus eadem positione ac Celebrans stabit in gradu superiore et in eadem cum ipso linea et Subdiaconus in plano ante infimum gradum eadem cum Diacono linea. Tum Celebrans, tum Ministri palmam dextera sustinebunt.

99. Ad illa verba *emisit spiritum* Celebrans et Ministri eodem loco eademque positione, qua erunt, congeniculabunt: tres cantores in genua procumbent versus librum, ceteri omnes loco quisque suo, exceptis Cappellanis sustinentibus librum, qui perseverabunt stare. Assurgente Celebrante, consurgent etiam ceteri omnes et cantus Passionis continuabitur usque ad finem nempe ad eam partem quae a Diacono erit cantanda.

100. Quum cantores Passionem canere desierint, qui Evangelistae partem egerit, librum claudet ac secum referet ut in accessu ad Altare: tres cantores coibunt in medium chori ante Altare, videlicet Cantor medius inter alios duos, a dextra qui Christi, a laeva qui turbarum partes sustinuit et post ipsos clerici seu cappellani, genuflexionem, ad Altare, reverentiam ad chorum prius ex parte Evangelii, deinde Epistolae conficient. Praecedet Caeremoniarius, tum qui Evangelistae personam egit, deinde qui turbarum, postremo qui Christi, ac sequentibus tribus clericis seu cappellanis exibunt de choro: in aditu presbyterii recipient bireta et capite operto redibunt in sacrarium, ubi sacris vestibus exuentur. Clerus in choro, palmis depositis, considebit.

101. Ubi cantus Passionis completus erit, Caeremoniarius palmam Diaconi et Subdiaconi accipiet, easque in abaco poni iubebit. Celebrantis palmam accipiet Diaconus ac tradet Caeremoniario. Celebrans accedet ad medium Altare et recitabit *Mun-*

da cor meum etc. cum *Iube, Domine*, etc. Subdiaconus ascendet ad Altare, accipiet Missale cum cussino seu legili et deferet illud in cornu Evangelii. Diaconus descendet ad abacum, dimittet planetam plicatam, si utetur, sibi induet stolam latiorem et sumptum Evangeliarium ad Altare afferet ritu usitato.

102. Interea Celebrans ultimam Passionis partem non se signans leget, sed in fine ipsius Subdiaconus respondebit *Laus tibi, Christe*. Praesto erit etiam thuriferarius cum thuribulo.

103. Quum Celebrans legerit ultimam partem Passionis, redibit ad medium Altare et Diaconus ei ministrabit incensum quod ille ponet in thuribulo cum benedictione. Thuriferarius coibit cum Acolythis, qui procedent iunctis manibus, nam non gestabunt candelabra, et ante Altare subsistent: Subdiaconus ante Altare descendet: Diaconus recitabit *Munda cor meum*, accipiet librum, benedictionem a Celebrante petet et additus Subdiacono, Acolythis ac thuriferario, praemissis ad chorum reverentiis, procedet ad ultimam Passionis partem tono Evangelii cantandam: non tamen signabit librum nec seipsum, non dicet *Dominus vobiscum*, nec *Sequentia* etc. sed thurificato libro, incipiet statim canere *Altera autem die* etc.

104. Celebrans convertetur ad Diaconum et Caeremoniarius ei dabit palmam. Clerus consurget et palmam recipiet ad verba praedicta. Quum Diaconus canere desierit, Celebrans suam palmam tradet Caeremoniario; itemque Clerus in choro deponet palmam, quae manu amplius non sustinebitur ne ad elevationem quidem. Subdiaconus textum Evangelii osculandum afferet Celebranti, qui postea a Diacono thurificabitur.

105. Nulla autem in hac Missa solemni notanda variatio occurrit, nisi quod in ipsa legitur ultimum Evangelium s Joannis loco alterius in Missis lectis praescripti, quod in functione benedictionis palmarum cantatum est.

———

DE RELIQUIS MAIORIS HEBDOMADAE DIEBUS

CAPUT XXIII.

1. Nullus hisce diebus peculiaris sese offert ritus, de quo singillatim facienda sit mentio.

2. Altaris ornatus et reliqua omnia disponentur ut in Dominica praecedenti.

3. In feriis III. et IV. pro cantu Passionis servabitur methodus praescripta in Dominica Palmarum. In feria autem quarta cantabitur prima lectio a clerico superpellicio induto, ut superius cap. VI. num. 10. indicatum est.

4. Notandum autem quod a meridie feriae IV. usque ad completam functionem Sabbati sancti locus esse non potest expositioni SS. Sacramenti pro supplicationibus novendialibus, pro triduis aliisque functionibus huiusmodi.

5. Officium vero Superioris est providere ne quid pro functionibus sequentium dierum desit quod opus esse possit.

DE MATUTINO TENEBRARUM

CAPUT XXIV.

1. In feriis IV. V. et VI. maioris Hebdomadae, vespere cantatur Matutinum cum Laudibus, quod ante occasum solis complendum erit. Ad annunciandum Matutinum feriae IV. pulsabuntur ecclesiae campanae festivo more, non ita duobus subsequentibus diebus quibus campanarum sonus intermittitur. Si in Altari maiore servaretur SS. Sacramentum, transferetur in aliud sacellum sive Altare laterale.

Quae sint praeparanda

2. Altare maius exornabitur pallio violaceo, tobaleis et sex candelabris ex aurichalco cum candelis ex cera communi et Cruce simili cooperta velo violaceo. Super gradibus sternetur tapetum violaceum. In Matutino feriae V. vespertino tempore Altare erit omnino denudatum et aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco aut ex aere cum candelis ex cera communi et Cruce cooperta velo nigro: vespertino autem tempore feriae VI. ad Matutinum, Altare ut in feria quinta erit dispositum, sed Crux erit detecta.

3. Quo loco Epistola cantari solet, statuetur candelabrum ligneum, in cuius culmine aptatum erit triangulum pariter ligneum, quod sustinebit quindecim candelas aequales ex cera communi: prope candelabrum aderit hasta cum extinctorio ad candelas extinguendas et seorsim praeparabitur scabellum seu brevis scala ut suo tempore possit tolli candela, quae in summitate erit (*a*). Si Altare esset orientale, seu versum ad populum, ut in basilicis, quae formam antiquam retinuerunt, praeparabitur etiam laterna grandis lignea ex toto clausa prope latus Epistolae Altaris, in qua condenda est candela accensa. Aderit et alia hasta pariter instructa extinctorio; qua candelae super Altari ardentes extingui possint.

4. In medio choro ponetur legile maioris formae sine ullo tegumento, sed imposito libro, qui contineat lamentationes cum notis musicis et lectiones in Matutino cantandas.

In functione

5. Si Clerus ecclesiae in qua facienda est functio, teneatur peragere officium, ante Matutinum recitabitur Completorium ritu in rubricis Breviarii Romani praescripto. Sin haec obligatio non erit, Completorium omittetur.

(*a*) Omnes candelabri trangularis candelae esse debent ex cera communi, etiam illa quae in culmine erit et accensa servabitur.

6. Innuente Caeremoniario, candelae Altaris et candelabri triangularis ab Acolythis accendentur, et Clerus in sacrarium congregatus signo campanulae vespere feriae IV. et signo crotali vespere feriae V. et VI. proficiscetur ad Altare maius ordine constituto cap. I. huius libri num. 4. et seq.

7. Statim ac suo quisque loco aderunt, congeniculabunt omnes et orationem recitabunt *Aperi, Domine, os nostrum* etc. deinde consurgent et stantes ac secreto recitabunt *Pater, Ave* et *Credo*. Caeremoniarius qui aderit prope superiorem sive digniorem Cleri, primum chori stallum occupantem, postquam dictum erit *Pater Ave,* et *Credo* innuet cantoribus, ut statim primam antiphonam primi nocturni cantare incipiant, post antiphonam duo ex illis eodem loco quo cantata erit antiphona, intonabunt primum psalmum.

8. Ad intonationem psalmi chorus considebit et caput bireto cooperiet.

9. Caeremoniarius signum faciet ad illam chori partem, ad quam spectabit continuare cantum psalmi; idque observabitur in illis praesertim ecclesiis, in quibus quum officium quotidianum non fiat, accidere forte posset in continuatione cantus psalmi aliqua hallucinatio.

10. In Psalmorum fine omittetur *Gloria Patri*, sed in ultimo aut penultimo verbo fiet quaedam inflexio vocis, vel producetur aliquanto cantilena.

11. Psalmo absoluto, statim assurget Acolythus extinguendis candelis delegatus, et veniens ad candelabrum triangulare extinguet candelam ultimam impositam extremitati trianguli versus partem Evangelii et ad suum locum redibit.

12. Post psalmum repetetur antiphona a cantoribus, qui pariter canendo adiicient secundam, deinde secundum psalmum intonabunt ut supra, atque hanc methodum deinceps sequentur pro reliquis antiphonis et psalmis.

13. In fine secundi psalmi Acolythus alteram extinguet candelam, quae sita erit in extremitate trianguli a latere Epistolae, in fine tertii extinguet penultimam versus latus Evangelii, in fine quarti penultimam a latere Epistolae, atque ita deinceps alternatim in fine uniuscuiusque psalmi.

14. Repetita a cantorum choro tertia antiphona, qui duo cantores intonabunt psalmos, cantabunt versiculum et chorus eis respondebit.

15. Chorus nudabit caput, consurget et secreto recitabitur *Pater noster* nec a superiore indicabitur.

16. Interea Caeremoniarius aut alius quisquam vice illius perget ad invitandum inclinatione capitis eum, qui canere primam lamentationem debebit, et comes illi addetur a sinistris simulque procedent ad legile in medio choro positum, et ibi genuflexionem ad Altare facient ac reverentiam ad chorum versus partem prius Evangelii, deinde Epistolae.

17. Chorus considebit et cantor incipiet lamentationem canere cantu praestituto, attendens quae superius monuimus cap. XXII. num. 97. pro cantoribus Passionis. Post lamentationes seu lectiones omittetur *Tu autem Domine* etc. iterata autem ad Altare genuflexione et ad chorum reverentia, redibit cantor ad locum suum, ubi salutabit Caeremoniarium, qui comitatus fuerit, ac sedebit.

18. Absoluto primae lamentationis cantu, chorus cantorum primum responsorium cantabit, et sub ipsius finem Caeremoniarius invitabit secundae lamentationis cantorem, et prorsus ut in prima omnia peragentur, idque observabitur in tertia et in lectionibus secundi et tertii nocturni.

19. Post cantum noni responsorii chorus perget sedere et chorus cantorum cantabit primam antiphonam Laudum, tum intonabitur psalmus *Miserere,* quemadmodum de primo psalmo primi nocturni traditum est, et Laudum cantus continuabitur.

20. Repetita in notis quinta Laudum antiphona, duo praedicti cantores cantabunt versiculum et chorus interea sedebit, tum a cantorum choro cantabitur antiphona ante *Benedictus,* choro adhuc sedente.

21. Ad intonationem cantici *Benedictus* Clerus in choro consurget seque signabit. Ad versiculum *Ut sine timore* etc. qui clericus candelas extinxerit candelabri triangularis, sumet hastam longiorem et candelas Altaris extinguet, singulas nempe singulis versiculis, a praedicto incipiendo; easque extinguet

eodem ordine quo candelas extinxit candelabri triangularis, videlicet ultimam ex angulo Evangelii, tum ultimam ex angulo Epistolae, deinde penultimam ex angulo Evangelii, et penultimam ex angulo Epistolae, postea illam quae adstat Cruci e latere Evangelii, postremo alteram Cruci adstantem ex latere Epistolae.

22. Vespere feriae IV. dum cantabitur canticum praedictum, unus vel duo clerici extinguet omnia lumina in ecclesia ardentia, exceptis lampadis quae apud Altare SS. Sacramenti ardebunt (*a*).

23. Cantato cantico *Benedictus* cum inflexione vocis in fine ultimi versiculi, Clerus considebit et cantores repetent canendo antiphonam.

24. Interea dum antiphona repetetur, Acolythus sive clericus qui candelas Altaris extinxerit, deposita hasta qua extinxerit cereos, admovebit, si opus fuerit, scabellum ad candelabrum triangulare, tollet e summitate illius ultimam candelam accensam, veniet ad Altare eamque sustinebit in latere seu cornu Epistolae. Absoluto autem cantu praedictae antiphonae, candelam adhuc accensam abscondet post Altare, vel in laterna praeparata, ut superius dictum est.

25. Amoto lumine, incipietur cantari antiphona *Christus factus est* etc. et universi congeniculabunt. Deinde secreto recitabitur *Pater noster* ac post ipsum modulata et flebili voce cantabitur *Miserere* alternatim a choro, vel defectu vocum concentum facientium, recitabitur commode et submissa voce.

26. Superior eodem vocis tono, non dicens *Dominus vobiscum* neque *Oremus,* recitabit orationem *Respice, quaesumus, Domine* etc. usque ad conclusionem *Qui tecum* etc. quam dicet secreto.

27. Oratione completa, Caeremoniarius manu pulsabit scamnum vel librum, et ceteri omnes paullum fragoris facient, sta-

(*a*) Lampadae, quae extinctae sunt sub finem Matutini feriae IV, non sunt amplius accendendae usque ad functionem Sabbati sancti, exceptis illis tantum, quae ardent ante Altare, in quo SS. Sacramentum asservatur.

timque cessabunt quum clericus, qui candelam accensam abscondebat, rursus eam ostendet.

28. Candela accensa monstrata, statim omnes consugent et quo ordine in chorum venerunt, eodem in sacrarium redibunt Candela praedicta ab acolytho extinguetur et in sacrarium referetur.

29. Postquam Clerus e choro excesserit amovebitur candelabrum triangulare e loco, quo positum erat, et referetur in sacrarium aut in cubiculum contiguum, ne impedimento sit functionibus matutinis temporibus, quae sequuntur, peragendis.

FERIA V. IN COENA DOMINI

CAPUT XXV.

Quae sint praeparanda

1. Altare maius exornabitur festive candelabris nobilibus sex numero cum candelis albis et Cruce simili candelabris, contecta velo albi coloris. Praeter tres tobaleas, quae tali modo sternentur super Altare, ut facile inde tolli possint, apponetur pallium album, facile et ipsum amovendum, et super gradibus nobile tapetum. In Altari aderit legile seu cussinus albus ac Missale tegumento albo instructum ac tabellae secretarum seu chartegloriae. Si in choro Altaris maioris recitabuntur Horae minores ante Missam, velo albi coloris Crucis superponetur velum violaceum, tollendum ante Missam, itemque pallio albo superponetur alterum violaceum ante Missam et ipsum tollendum.

2. Scamnum Celebrantis et Ministrorum contegetur tapeto vel panno serico albi coloris, ac super abaco alba tobalea cooperto, praeter ea quae notata sunt pro Missis solemnibus, ponetur calix cum patena, palla, velo exiguo serici albi, quod totum calicem contegat et vitta sericea alba, qua velum ipsum calici alligari possit: super patena adhibenda in Missa aderunt

binae hostiae maiores, altera pro Missa, altera servanda in calice praedicto: pixis operculata et particulae pro Communione Cleri et populi quoque, si ecclesia erit paroecialis; tobalea linea in Communione ad Altare adhibenda: vasa vitrea cum vino et aqua et mantilia pro purificatione communicandorum, si mos erit; stolae albi coloris numero sufficienti adhibendae in Communione Sacerdotum; schedulae populo in Communione distribuendae, si ecclesia erit paroecialis; velum humerale nobile pro Celebrante; pluviale pro eodem; intorticia vel candelae a Clero in processione gestandae ac duo thuribula cum naviculis pariter in processione adhibenda.

3. Juxta abacum ponetur Crux processionalis velo violaceo contecta.

4. Prope aditum presbyterii parieti applicitum aderit umbraculum album hastile.

5. Si populo administrabitur Communio ponentur in balaustrio tobaleae.

6. Apparabitur sacellum, in quo exponetur Sacramentum (*a*) et eius Altare exornabitur sufficienti numero candelabrorum

(*a*) Feria V. in coena Domini recurrit memoria institutionis SS. Eucharistiae. Quum propter officia lugubria non liceat solemniter hac die celebrare huius institutionis festum, exponitur SS. Sacramentum in sacello laterali, ut fideles ipsum venerentur et adorent cum gratiarum actione pro singulari accepto beneficio. Quapropter perperam haec expositio appellatur *Sepulcrum*, quandoquidem in Sacramento Eucharistiae Christus Dominus est vivus et impassibilis. Commemoratio mortis Redemptoris nostri ab Ecclesia postridie celebratur, qua quidem die ipsa abstinet Sacrificio, Crucem adorat et a sacris templis removet Sacramentum. Hac igitur de caussa Sacellum in quo expositio SS. Sacramenti fiet, festivo more parabitur cum luminum copia, cum floribus aliisque ornamentis quae solemnitatem praeseferant, neque locus omnino esse potest pannis nigris aut luctuosis aliisque signis quae solemnitatem hanc dedeceant. Immo nullatenus probandus est usus in quibusdam ecclesiis receptus, exponendi contra regulam imaginem Christi vita functi subtus Altare, ut hac re significetur sepulcrum, siquidem toto Passionis tempore imagines velo contectae sunt, et insuper in hac expositione nihil minus spectatur quam Christi sepulcrum. Eadem ratione improbanda est consuetudo hinc inde apponendi imagines Angelorum deflentium habitu et

cum candelis albis, in media illius parte aderit urna, in qua condetur Sacramentum, cum palla vel corporali intra ipsam cumque clavicula in ostiolo; id porro cavendum, ne, quum urna clausa erit, appareat ex ulla parte calix intus inclusus: praeterea tobaleae super Altare, pallium album et tapetum super gradus aptabitur. Poterit etiam exornari Altare et sacellum vasis cum floribus virescentibus et fictis. Caveatur etiam ne quid ornamenti sit quod luctum significet; sed omnia laetitiam ostendant.

7. Cetera Altaria instructa adhuc erunt Cruce velata, candelabris cum candelis, ac tobaleis quae facile tolli possint. Sed nullae in ipsis ardebunt lampadae nisi in Altari in quo recondetur SS. Sacramentum.

8. Si ecclesia fuerit paroecialis, ponentur tobaleae super balaustrio et conopeum violaceum imponetur tabernaculo Altaris, in quo asservabitur SS. Sacramentum.

9. In sacrario praeter paramenta albi coloris pro Missa, ut in aliis Missis solemnibus, in promptu erunt binae stolae violaceae, altera pro Celebrante pro Diacono altera, quibus utentur in denudatione Altarium, ac tunicella albi coloris cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono, qui Crucem in processione gestaturus erit.

10. Praeterea in eodem sacrario praeparabitur locus remotus, ubi decenter reponi possit SS. Sacramentum pro infirmis, videlicet aderit tabernaculum cum corporali vel palla intra ipsum, clavicula claudendum, super Altari vel etiam tabula cooperta alba tobalea, quatuor candelabra cum candelis et lampadae. In promptu etiam erit parvum umbraculum album, duo intorticia, velum humerale album, stola alba, superpelliceum, claviculae tabernaculorum et corporale, ut debito tempore fieri

instrumenta Passionis sustinentium, et alia eiusmodi, quum haec abhorreant a mente et fine quem sibi in tali occasione Ecclesia proposuit. Quod siquis requireret quam ob rem SS. Sacramentum exponatur inclusum, non sub aspectum oculorum in Ostensorio, respondetur illud esse veteris ritus vestigium, etenim expositio patens SS. Sacramenti non est valde antiquae institutionis.

possit SS. Sacramenti in sacrarium translatio, ut suo loco notabitur.

In functione

11. Hora praestituta, omnium campanarum sono congregabitur Clerus in sacrarium, et accensis candelis Altaris ibit in chorum et Horas minores recitabit. Ordo ad chorum procedendi cap. I. huius libri n. 4. et seq. iam est descriptus. Illuc quum venerit, unusquisque suo loco geniculabit ei dicet *Aperi Domine* etc. Stans autem et secreto recitabit *Pater*, *Ave et Credo*. Tum innuente Superiore, cantor destinatus, qui suo loco stabit, incipiet psalmum *Deus in nomine tuo* etc. et a choro alternatim continuabitur sed submissa voce, itemque reliqui psalmi: initio primi psalmi chorus considebit: post tres psalmos universi nudabunt caput, consurgent, geniculabunt, et antiphonam recitabunt *Chistus factus est* etc. Deinde *Pater noster* secreto et *Miserere* submississima voce; absoluto psalmo *Miserere*, Superior pariter submissa voce nec praemittens *Oremus* recitabit orationem *Respice, quaesumus, Domine*, etc. cum conclusione secreta. Chorus consurget, recitabit secreto *Pater* et *Ave* et incipietur psalmus *Legem pone* Hora tertia, atque ita deinceps fiet ad Sextam et Nonam, observando quiquid pro Hora prima innutum est.

12. Recitatis Horis minoribus, tolletur velum violaceum de Cruce, in qua supererit alterum albi coloris; item ab Altari amovebitur pallium violaceum et apparebit alterum albi coloris.

13. Dum in choro recitabuntur Horae minores, in sacrario Celebrans et Ministri induentur paramentis albi coloris.

14. Post recitatas Horas minores exibit e sacrario Celebrans cum Ministris et fient illa omnia quae praescripta sunt in aliis Missis solemnibus, ut cap. IV. notatum est. Sonabitur organis quum Celebrans et Ministri e sacrario egredientur.

15. In confessione omittitur psalmus *Iudica me Deus* nec dicitur *Gloria Patri* in introitu.

16. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur festivo more campanae, quibus amplius non sonabitur usque ad

intonationem eiusdem hymni in Missa Sabbati sancti: sic etiam aliquandiu sonabunt campanulae quae aderunt in ecclesia neque ipsae amplius usque ad Missam Sabbati sancti, ut supra, pulsabuntur. Organis autem sonabitur dum totus hymnus *Gloria* cantabitur, et ipsa, ut campanae, usque ad Missam Sabbati sancti tacebunt.

17. In Missa una tantum oratio recitabitur. Pro Communione Cleri observabitur quod superius cap. V. declaratum est. Celebrans ponens post offertorium Hostias iam oblatas in corporali, meminerit ex una parte corporalis eiusdem seponere Hostiam, quae intra Calicem reponenda erit, si minoris esset mensurae, ne difficile sit eam ibi reponere.

18. In fine psalmi *Lavabo* Celebrans omittet *Gloria Patri*. Ad *Sanctus* et ad elevationem non pulsabitur campanula (*a*). Clerici sustinentes intorticia perstabunt genibus flexis etiam post elevationem, quoniam administranda erit Communio. Recitabitur et cantabitur *Agnus Dei*, sed pax non dabitur, ideoque postquam Diaconus et Subdiaconus cum Celebrante recitaverint *Agnus Dei*, genuflectent ad Sacramentum, Diaconus transibit ad laevam, et Subdiaconus ad dexteram Celebrantis ubi remanebunt pro suo ministerio.

19. Duo clerici eligentur ad tradendas stolas Sacerdotibus, qui de sacra mensa participabunt. Clerici illi post *Agnus Dei* discedent de loco suo, genuflectent simul in medio ad Sacramentum, venient ad abacum, accipient stolas ibi praeparatas, redibunt in medium chorum ante Altare, iterabunt genuflexionem ad Sacramentum, dirimentur ac pergent in chorum alter in latus Evangelii, alter Epistolae et stolas tradent Sacerdotibus. Si stolae numero satis non essent pro numero Sacerdotum, clerici praedicti paullo ante quam Diaconus cantet *Confiteor*, sument ex abaco stolas, consistent a lateribus Altaris easque tradent Sacerdotibus ad Altare accedentibus ut communicent, a quibus post Communionem eas recipient et reliquis communi-

(*a*) Quod ad ritum attinet quatiendi crotalum ad *Sanctus* et ad elevationem, de quo disputatur a Clericato, Merati aliisque, monebimus id neque a rubrica Missalis nec Caeremoniali Episcoporum praescribi.

[redacted]

candis dabunt. Aderunt bini alii clerici, qui genuflexi in gradu superiore Altaris a lateribus, tobaleam communicandis sustinebunt. Eligentur etiam quidam ex clericis, qui purificationem, si fieri soleat, comunicatis administrent.

20. Dum Celebrans dicet *Domine, non sum dignus*, Caeremoniarius ex abaco accipiet alterum calicem cum patena, palla, velo albo et vitta, afferet ad Altare ibique ponet in latere Epistolae.

21. Postquam Celebrans Calicem consummaverit, ipsum palla cooperiet Subdiaconus: Diaconus et Subdiaconus genuflectent ad Sacramentum et locum mutabunt, nempe Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit. Caeremoniarius alterum calicem vacuum ponet iuxta corporale. Celebrans cum Ministris genuflectet.

22. Celebrans accipiet Hostiam maiorem, quae ex una parte corporalis aderit, eamque ponet in Calice, quem ei sustinebit Diaconus intra corporale, animum advertens ad eam ponendam leniter nec vim adhibendam, ne forte frangatur. Diaconus quin Calicem cum Sacramento a corporali amoveat, imponet calici pallam, deinde patenam inversam super pallam, seu quod idem est, concavam patenae partem super calicem, et velum album supra extendet: Celebrans dexteram seu digitum medium et annularem imponet velo et patenae, ac Diaconus adstringens velum circa pedem cohibebit ipsum supra nodum calicis.

23. Composito tali modo calice, Celebrans dexteram retrahet ad ipso, et Diaconus eumdem ponet in medio corporali versus Crucem, calicem vero Missae versus cornu Evangelii, sed intra limites corporalis; tum accipiet pixidem cum particulis, eamque ponet ante Calicem velo contectum, in quo conditum erit Sacramentum eique detrahet operculum.

24. Ministri genuflectent ad Sacramentum et descendent in gradum superiorem Altaris uterque ex ea parte in qua erit, nempe Diaconus ex parte Epistolae Subdiaconus ex parte Evangelii. Diaconus inclinatus cantabit *Confiteor* pro Communione, quae peragetur ritibus cap. V. num. 6. et seq. descriptis.

25. Celebrans antequam sumat purificationem, animum ad-

vertet ad fragmenta patena colligenda eo loco quo erat s. Hostia, quae clausa erit intra calicem.

26. Post Communionem clerici intorticia sustinentes consurgent, et facta genuflexione ad Sacramentum tantummodo, ad intorticia deponenda discedent.

27. Celebrans ablutionem accipiet super Altari sed extra corporale, sine genuflexione et perstans in medio, paullum tantum conversus ad latus Epistolae.

28. Clerus in choro non considebit post Communionem, ut ratio habeatur SS. Sacramenti in Altari expositi.

29. Post haec Ministri, quin genuflectant a lateribus Celebrantis, locum mutabunt, ut in aliis Missis, sed genuflectent in medio post Celebrantem. Subdiaconus calicem cooperiet et ad abacum referet, sed relinquet corporale, super quo erit SS. Sacramentum.

30. Interea duo vel plures clerici accendent et in promptu habebunt intorticia vel candelas accensas Clero distribuendas processionis caussa; item duo thuriferarii praeparabunt thuribula cum igne in fine Missae adhibenda: in sacrario se parabit amictu, alba, cingulo, et tunicella albi coloris Subdiaconus Crucem gestaturus: duo clerici prompti erunt ad transferendum umbraculum hastile ante Altare, vel ad ingressum presbyterii, quum Sacrum peractum erit, et ad tradendas hastas dignioribus de Clero, quos admonebit prius et invitabit Caeremoniarius: clericus aliquis vel etiam Acolythi explicabunt in scamno Celebrantis et Ministrorum pluviale, quo ipse Celebrans induendus erit, atque unus vel plures clerici candelas accendent in sacello, in quo exponetur SS. Sacramentum.

31. Si Cleri numerus esset exiguus, neque adesset Subdiaconus qui paratus ferret Crucem, supplere poterit clericus superpellicio indutus.

32. Postquam Celebrans ablutionem sumpserit, et labra purificatorio absterxerit, calicem Subdiacono committet, genuflexionem uno genu efficiet, manibus insistens Altari (quod etiam deinceps faciet, nisi aliter praecipiatur) et in latus Epistolae transibit, ubi e Missali leget versiculum *Communio*.

33. Redibit Celebrans ad medium Altare, genuflectet, Altare osculabitur, convertetur ad populum non directe, sed a latere super sinistram suam, paullum vertens humeros ad latus Evangelii et cantabit *Dominus vobiscum*. Ministri sequentur Celebrantem, ut in aliis Missis, et cum ipso congruent in genuflexionibus, quas loco uterque suo exsequentur. Celebrans convertetur ad Altare, iterabit genuflexionem, rursus transibit in cornu Epistolae et cantabit *Postcommunio*: redibit deinde, ut antea, ad medium Altare, genuflexiones faciet, cantabit *Dominus vobiscum* paullum conversus ad populum ac Diaconus paullum conversus, ut Celebrans, cantabit *Ite Missa est*.

34. Convertetur Celebrans ad Altare genuflectens simul cum Ministris et recitabit orationem *Placeat* etc. Ministri autem recedent in gradum superiorem a lateribus ut benedictionem accipiant.

35. Post *Ite Missa est* respondet chorus cantando *Deo gratias*, siquidem non amplius organis sonatur.

36. Celebrans Altare osculabitur, dicet ritu solito *Benedicat vos omnipotens Deus* et ad verbum *Deus*, non inclinabit caput ad Crucem, sed genuflectet, se convertet ut ad *Dominus vobiscum* et benedictionem populo impertietur: deinde quin circulum compleat et genuflexionem iteret, convertetur super sinistram suam, appropinquabit ad latus Evangelii et recitabit Evangelium s. Ioannis, non tamen signabit Altare dicens *Initium*, sed seipsum tantum, et ad *Verbum caro factum est* genuflectet versus Sacramentum.

37. Hoc autem tempore distribuentur Clero candelae vel intorticia, introibit in chorum Subdiaconus, qui Crucem in processionem gestaturus erit et cum debitis genuflexionibus consistet prope Crucem eamdem, ac duo thuriferarii cum thuribulis et naviculis se sistent iuxta scamnum Celebrantis, ubi aderunt etiam Acolythi adiuturi Ministros, ut infra declarabitur.

38. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris in suppedaneo genuflexionem efficient ad Sacramentum; de Altari a latere descendent ad scamnum, quo sederint in Missa: caveant autem Ministri ne manibus insistant Altari, quum genuflexionem efficient.

39. Ad scamnum ubi venerint, Celebrans et Ministri ad-

vertant ut tergum ad ipsum scamnum convertant, non ad Altare ratione SS. Sacramenti. Ibi Ministri, adiuvantibus Acolythis, deponent manipulos, Celebrans planetam et manipulum, adiuvante Caeremoniario; et pluviali induetur, paramenta praedicta a clerico in sacrarium referentur.

40. Acolythi, statim ac manipulos detraxerint Ministris, pergent ad abacum sumptisque candelabris coibunt cum altero Subdiacono qui accipiet Crucem et medius inter ipsos procedens, in aditu prope balaustrium consistet.

41. Si Clerus erit numerosus, statim initium processionis fiet, secus expectari poterit donec Celebrans accipiat Sacramentum, et intonetur hymus *Pange lingua* etc. In exitu de choro observabitur methodus cap. III. lib. I. §. 14. descripta.

42. Ubi Celebrans indutus erit pluviali, procedet ante Altare cum Ministris, fimbrias pluvialis eius sustinentibus, et in plano ante infimum gradum genuflectent utroque genu ad Sacramentum, deinde consurgent et in gradu infimo geniculabunt.

43. Interea processio ordinabitur, ut infra, et unus e clericis velum humerale Celebrantis in promptu habebit.

44. Postquam Celebrans et Ministris brevi tempore oraverint, innuente Caeremoniario, Celebrans cum Ministris consurget, et convertetur aliquantulum super sinistram suam, non recedens de medio Altari: Subdiaconus ad eius dexteram approximabit et fimbriam pluvialis sustinebit: accedent ad Altare duo thuriferarii, qui stantes alter post alterum obiicient ei thuribulum apertum: Diaconus incensum ei ministrabit sine osculis: Celebrans sine benedictione nec recitans consuetam formulam *Ab illo benedicaris* etc. demittet incensum in thuribula; deinde medius inter Ministros una cum ipsis in gradu infimo rursus geniculabit.

45. Accipiet Celebrans a Diacono sine osculis unum ex thuribulis ac triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit: restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario, qui simul cum altero thuriferario perstabunt stare in lateribus Altaris ante gradus, ut officio suo in processione fungantur.

46. Diaconus postquam thuribulum reddiderit thuriferario,

assurget, accipiet a clerico vel a Caeremoniario velum humerale et humeris Celebrantis imponet illud: Subdiaconus velum ipsum Celebranti ante pectus alligabit. Deinde Diaconus ascendet ad Altare, genuflexionem ad Sacramentum uno tantum genu efficiet, humeris paullum conversis ad latus Epistolae ratione Celebrantis, assurget, reverenter accipiet Calicem, in quo conditur SS. Sacramentum, dextera infra cuppam, sinistra infra pedem, se convertet super dexteram suam et porriget illum Celebranti.

47. Celebrans reverebitur SS. Sacramentum, Calicem accipiet ponens sinistram nodo et dexteram supra patenam et assurget. Diaconus statim genuflectet ad Sacramentum, assurget adiuvante Subdiacono accipiet utramque extremitatem anteriorem veli humeralis, et ipsis conteget Calicem et manus Celebrantis. Celebrans convertetur ut in processionem proficiscatur et Ministri prompte et simul se sistent a Celebrantis lateribus (*a*).

48. Simul ac Celebrans, ut supra dictum est, convertetur, ut in processionis ordinem proficiscatur, cantores incipient cantare hymnum *Pange lingua* eumque prosequentur processionis tempore, excepta ultima illius parte, scilicet *Tantum ergo*, ac si opus fuerit, illum etiam repetent, resumendo tamen ex altera strophe *Nobis datus nobis natus* etc.

49. Processio autem disponetur et procedet hoc ordine. Praeibit Magistratus, si aderit: deinde Acolythi cum candelabris accensis et medius inter eos Subdiaconus tunicella indutus, qui Crucem processionalem gestabit: cantores qui cantabunt hymnum *Pange lingua*: clerici et Seminarium: Beneficiarii seu Mansionarii: sequentur Canonici, tum duo thuriferarii qui leviter agitantes thuribula adolebunt SS. Sacramentum: Celebrans postremo loco sub umbraculo hastili gestabit SS. Sacramentum medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. In processione qui a dexteris incedet, dextera gestabit intorticium seu

(*a*) Donec Celebrans Sacramentum apud Altare et in presbyterio sustinet, non oportet eum comitari parvo umbraculo; quod si adhibendum esset, multo aequius ad balaustrium in Communione laicorum esset sustinendum.

candelam accensam, sinistra biretum; qui vero a sinistris incedet intorticium sinistra, biretum dextera ante pectus sustinebit. Siquis seu Beneficiarius seu Canonicus sive alius ob numeri disparitatem medius ibit inter alios duos, candelam sive intorticium dextera manu feret. Porro supervacaneum esse ducimus monere, quod unusquisque paullulum absit a praecedente ne cera forte fluente ex intorticio seu candela vestem eius offendat. Qui thuriferarius dextrorsum incedit, ferat sinistra thuribulum in summitate et dextera naviculam, qui vero incedit sinistrorsum, thuribulum dextera, naviculam sinistra sustineat. Ex gestatoribus umbraculi, (a) ut debito ordine incedant, dignissimus sustinebit hastam primam ex parte Diaconi, secundus primam ex parte Subdiaconi, tertius secundam prope Diaconum, quartus secundam prope Subdiaconum, quintus primam post Diaconum, sextus secundam post Subdiaconum, eodemque ordine reliqui duo ultimas, si octo numero fuerint. Celebrans poterit cum Ministris tempore processionis recitare psalmos, sed sine *Gloria Patri* in fine. Processio non exibit ex ecclesia, sed ipsam circumibit iuxta eius capacitatem et secundum positionem Sacelli, in quo SS. Sacramentum exponetur.

50. Processione ex Altari maiore profecta, Sacrista ab eodem amovebit corporale, transferet in sacrarium res omnes, quae erunt in abaco, quaeque in Missa solemni adhibitae erunt, et curabit, ut bireta Celebrantis et Ministrorum transferantur in sacellum, in quo exponetur SS. Sacramentum, nisi hoc officio alius clericus fungatur.

51. Quum in sacellum, in quo fiet expositio, venerit processio, Subdiaconus gestans Crucem cum Acolythis subsistent prope aditum versus latus Evangelii: clerus autem consistet vel intra vel extra sacellum, in unum aut plures ordines se disponens iuxta capacitatem loci, sed illud notandum quod digniores esse debent propriores Altari. Thuriferarii consistent hinc inde a lateribus Altaris. Delegabitur clericus, qui scabellum seu brevem scalam, si opus fuerit, afferat Diacono. Gestatores umbraculi consistent in aditu sacelli vel etiam ante Altare, et

(a) Consule Caeremoniale Episcoporum lib. I. cap. XIV. num. 4.

umbraculum tradent duobus clericis delegatis, qui applicabunt illud ad alterutrum parietem proximum sacello, vel intra sacellum ipsum, eo quod in functione diei sequentis adhibendum rursus sit. Gestatores superius nominati ante Altare congeniculabunt.

52. Celebrans cum Ministris procedet ante Altare, ibique stabit. Diaconus se sistet ante Celebrantem super gradibus Altaris, genuflectet, ac detracto velo e manibus Celebrantis, Calicem dextera infra cuppam, sinistra ad pedem applicata accipiet, et assurget. Celebrans, tradito Sacramento Diacono, geniculabit in infimo gradu et adorabit illud. Diaconus postquam Celebrans Sacramentum adoraverit, convertetur ad Altare et Sacramentum condet in urna praeparata, ac si ascendere supra scabellum necesse sit, Caeremoniarius vel clericus quispiam sustentabit eum (*a*): apertum relinquet ostiolum urnae, descendet de scabello, genuflectet in suppedaneo, ut superius traditum est, redibit ad dexteram Celebrantis et in genua procumbet. Dum Diaconus operam dabit reponendo SS. Sacramentum, Subdiaconus Celebranti velum humerale expediet ac de humeris tollet, et clerico alicui tradet. Aderunt etiam duo vel plures clerici, qui candelas et intorticia Cleri recipiant, ut infra.

53. Statim ac Diaconus redierit ad dexteram Celebrantis, cantores intonabunt versiculum *Tantum ergo* etc. deinde continuabunt alterum *Genitori genitoque* etc. Post verba *Veneremur cernui*, ad quae omnes se inclinabunt, assurget Celebrans cum Ministris, et ad Altare accedet thuriferarius qui aderit ex parte Epistolae: Celebrans eodem modo ac supra, incensum demittet in thuribulum praesentatum a thuriferario, qui stabit, Diacono incensum ei ministrante, et fimbriam dexteram attollente Subdiacono.

54. Celebrans rursus genibus flexis cum Ministris, accipiet a Diacono thuribulum, SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit, et reddet thuribulum Diacono, qui thuriferario restituet.

(*a*) Sequuti sumus Caeremonialis Episcoporum dispositionem lib. 2. cap. 23. num. 13. « Diaconus accipiet de manu ipsius (Celebrantis) stantis sanctissimum Sacramentum, quod deponet *super Altari in loco praeparato* ».

Uterque thuriferarius coibunt ante Altare, genuflexionem duplicem simul efficient et redibunt in sacrarium ad thuribula deponenda.

55. Diaconus, reddito thuribulo thuriferario, assurget, ad Altare ascendet, genuflectet, ut supra, in suppedaneo, claudet urnam, in qua conditum erit SS. Sacramentum et claviculam ex ostiolo tollet ac tradet Caeremoniario (*a*). Descendet de scabello, genuflexionem iterabit in suppedaneo, redibit ad dexteram Celebrantis et rursus in genua procumbet.

56. Completo cantu ℣. *Genitori* etc. extinguentur a Clero intorticia et candelae, quae a clericis destinatis recipientur et in sacrarium referentur.

57. Innuente Caeremoniario, Clerus recta redibit ad Altare maius ad Vesperas recitandas, ut deinceps declarabitur, et in discessu de sacello fiet ab omnibus genuflexio duplex, servando ordinem cap. III. lib. I. descriptum. n. 208. praeibunt autem digniores, ut cap. I, num. 5. huius lib. notatum est.

58. Ubi Clerus discesserit, Acolythi cum Subdiacono gestante Crucem directe se sistent ante Altare. Celebrans cum Ministris assurget ad nutum Caeremoniarii, tunc Acolythi, Ministri et Celebrans genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum efficient ac recta in sacrarium redibunt. Extra sacellum Caeremoniarius biretum Celebrantis tradet Diacono, et hic Celebranti, deinde ipse Caeremoniarius dabit bireta Diacono et Subdiacono, qui simul cum Celebrante caput cooperient.

59. In sacrarium quum venerint, peractis reverentiis praescriptis, Acolythi candelas in candelabris extinguent et Subdiaconus, qui gestabat Crucem, illam deponet ac exuet paramenta quibus erat indutus: Celebrans autem et Ministri albis paramentis exuentur: Subdiaconus retinebit albam, Diaconus super alba sibi imponet stolam diaconalem violaceam, Celebrans et ipse stolam violaceam superponet albae decussatam in pectore, ibique expectabunt donec fiet Altarium denudatio. Stabunt

(*a*) Clavis custodiae, in qua conditum erit Saramentum, nulli committenda est quamvis nobili laico, sed in sacrario, ut clavis tabernaculi, asservabitur.

iuxta mensam ubi se paraverint, nec per sacrarium vagabuntur, sed poterunt interea privatim Vesperas recitare.

60. In choro autem, postquam illuc venerit Clerus et stallum quisque suum occupaverit, recitabitur secreto *Pater noster* et *Ave Maria*. Cantor, qui stabit in extremitate chori ex parte ebdomadario opposita, recitabit antiphonam *Calicem salutaris* etc. Alter cantor adversus praedictum ex altera parte chori incipiet psalmum *Credidi propter quod* etc. qui alternatim a choro recitabitur, atque ita de reliquis psalmis et antiphonis. Ad primi psalmi intonationem chorus considebit et cantores tantum assurgent quum recitabunt antiphonas et psalmos incipient. Initio cantici *Magnificat* consurget chorus et unusquisque se signabit. Quod ad antiphonam *Christus*, ad psalmum *Miserere* et ad orationem *Respice*, quam dicet dignior Cleri, observabitur quidquid superius de horis minoribus traditum est. Vesperae recitabuntur tono chorali sine cantu, submissa voce et *Miserere* voce submissiore.

61. Sub idem tempus Sacrista indutus superpellicio et stola albi coloris, afferens bursam cum corporali et claviculam, praecedentibus duobus clericis cum intorticiis accensis, et altero clerico afferente velum humerale et parvum umbraculum, procedet ad Altare SS. Sacramenti. Hoc in Altari et in altero loco ad hanc rem in sacrario praeparato, binae saltem candelae huius actionis causa ardebunt.

62. Illuc quum venerint, clerici intorticia sustinentes consistent ante Altare a lateribus; Sacrista ante infimum gradum et prope eum alter clericus ferens velum et umbraculum: genuflexionem simul uno genu in pavimento conficient: clerici sustinentes intorticia geniculabunt: alter clericus umbraculum applicabit gradibus vel Altari: Sacrista ad Altare ascendet, cuius in medio explicabit corporale et aperiet tabernaculum: alter clericus in promptu habebit velum humerale.

63. Sacrista genua submittet et clericus praedictus imponet eius humeris velum, ipsumque ante pectus eius alligabit; accipiet deinde et aperiet umbraculum et in latere suppedanei geniculabit.

64. Sacrista assurget, s. Pixidem e tabernaculo educet, ponet in Altari, accipiet sinistra, et dextera cooperiet ipsam extremitatibus anterioribus veli humeralis, postea dexteram quoque Pixidi apponet. Convertetur et de Altari descendet: assurgent clerici cum intorticiis et ei praeibunt, clericus alter sequetur eum, gestans umbraculum super Sacramentum.

65. In itinere recitabitur aliquis psalmus, omittendo *Gloria Patri*. Ex Altari supradicto ad sacrarium proficiscentur et venient in locum seu cellam iam dispositam: ibi clerici cum intorticiis in genua procumbent, et alter claudet umbraculum et relinquet seorsim: Sacrista tollet dextera extremitatem veli tegentis s. Pixidem, quam in tabernaculo manu eadem reponet: tum genuflectet, claudet porticulam tabernaculi ac tollet claviculam: deponet velum humerale, quod ibi cum umbraculo et intorticiis extinctis poterit relinqui, et unusquisque discedet.

66. Sacristae officium erit portam claudere huius cellae, in qua custodietur SS. Sacramentum, iubere accendi lampadas et candelas accensas extingui.

67. Quum Sacramentum ex Altari, in quo asservabatur, amotum erit, unus e clericis extinguet lampadas et candelas, tollet conopoeum et corporale, de medio Altari, et claviculam tabernaculi in sacrarium reportabit. Tunc tabernaculi porticulam licebit relinquere apertam.

68. Dum in choro recitabitur *Miserere*, paullo ante aut post, secundum distantiam sacrarii ab Altari maiore, Celebrans cum Ministris et Acolythis, innuente Caeremoniario, reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem sacrarii et proficiscentur ad Altare primarium, ut Altarium denudationis initium ab eo facient. Illuc curabunt ut adsint statim ac completa erit Vesperarum oratio.

69. Praecedent Acolythi simul et iunctis manibus, sequetur Subdiaconus, tum Diaconus, postremo Celebrans iunctis manibus et capite operto.

70. In aditu presbyterii Acolythi dirimentur et ad latera Ministrorum transibunt; Ministri caput nudabunt, biretum tradent Caeremoniario et medium accipient Celebrantem, qui, ca-

pite detecto, biretum tradet Diacono. Diaconus biretum cum osculis acceptum Caeremoniario committet. Clerus in choro stabit. Celebrans, Ministri et Acolythi reverentiam simul ad chorum conficient, primo versus partem Evangelii, deinde Epistolae: postea simul ante Altare procedent. Ante infimum gradum progressi exsequentur respective reverentiam seu genuflexionem Celebrans, Ministri et Acolythi.

71. Sacrista cum suis clericis superpelliceo indutis aderit prope Altare transferendi caussa res omnes, quae ab illo tollentur.

72. Celebrans cum Ministris ascendent simul in suppedaneum et Acolythi in latera super gradus. In suppedaneo Celebrans voce mediocri et sine cantu intonabit antiphonam *Diviserunt sibi* quam chorus continuabit simul cum psalmo *Deus, Deus meus, respice in me* etc.

73. Id curandum a choro, ut psalmum praedictum ita sensim recitet, ut cum denudatione Altarium prorsus absolvatur.

74. Celebrans, intonata praedicta antiphona, adiuvantibus Ministris, tollet tres tobaleas alteram post alteram, relicta tantum tobalea cerata, qua tegitur mensa seu petra sacra: Acolythi autem amovebunt pallium, tabellas secretarum, tapetum, stragulum scamni Celebrantis et tobaleam abaci, atque hanc denudationem exsequentur accurate et sine perturbatione. Relinquentur suo loco in Altari candelabra cum candelis et Crux velata tantummodo.

75. Denudato Altari maiore, descendent inde Celebrans, Ministri et Acolythi et facta, ut antea, reverentia vel genuflexione et ad chorum inclinatione, procedent eodem ordine ad reliqua Altaria denudanda, initium sumendo ab illo quod proximum erit Altari maiori a cornu Evangelii, deinde ad alterum ex eadem parte et sic de ceteris deinceps, ita ut ultimum quod spolietur sit propius Altari maiori e latere Epistolae. Celebrans et Ministri caput bireto cooperient exeuntes e choro, quum ex altero ad alterum Altare transibunt.

76. Transeuntes ante Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem conficient Celebrans, Mi-

nistri, clerici et quisquis alius illac transibit. Atque illud erit unicum Altare, quod relinquetur rebus omnibus instructum.

77. Altaribus cunctis denudatis, Celebrans cum Ministris redibit in chorum ordine superius descripto et subsistent ante Altare, non ascendentes in gradus ibique expectabunt donec ex toto recitetur psalmus et repetatur antiphona *Diviserunt* etc.

78. Postea Clerus, redibit in sacrarium ordine cap. IV. n. 233. et seq. huius libri notato, sequentibus Ministris et Celebrante, qui in sacristia sacra indumenta deponent.

79. Si Altaria magno essent numero, poterunt in eis denudandis adiumento esse et alii Sacerdotes, superpelliceo et stola violacea induti; atque in eo casu necesse erit statuere antecedenter quae quotque Altaria a Celebrante, quaeque ab aliis Sacerdotibus exuenda sint.

80. Post Altarium denudationem, si mos erit, poterit a Sacrista cum clericis tolli e vasis ecclesiae aqua benedicta et infundi in sacrarium, reservando eius partem in sacristia pro administratione S. Viatici et extremae unctionis si haec in hos dies inciderent. Quod si soleat relinqui in vasis suis, licebit hanc consuetudinem servare.

DE MANDATO SEU LOTIONE PEDUM

Quae sint praeparanda.

81. Mandati ritus quamquam in Missali enumeretur inter ritus huisce diei, tamen non in omnibus peragitur ecclesiis, sed tantum in cathedralibus et in aliis ecclesiis regularium. In quibus igitur locis haec consuetudo recepta erit, monendum est, quod huiusmodi functio peragenda est in sacristia sive in alia aula capaci, sed omnino extra ecclesiam propter strepitum, qui hac in functione vitari non potest.

82. Quod spectat ad eos, quorum lavandi pedes erunt, tredecim numero viri esse debent et oporteret ut essent pauperes, qui misericordi et liberali animo excepti, possint purgari illuvie, novis indui vestibus et ad prandium hac die vocari. Pro func-

tione autem aequum esset ut uniformiter albo colore induti essent, eaque de re possent sacci cuiusdam confraternitatis adhiberi. Praevidendum autem, ut facile possint excalceare dexterum pedem, qui abluendus ipsis erit. Sin erit in more positum, ut laventur pedes Canonicis, vel clericis sive aliis laicis, servabitur totum id, quod usu receptum est.

83. Itaque in capite aulae ad hanc rem gerendam constitutae, praeparabitur Altare instructum pallio violaceo, tobalea hinc inde a lateribus pendente, sex candelabris cum candelis e cera alba et in medio ipsorum Cruce aequali velo violaceo contecta: in cornu Epistolae aderit cussinus violaceus vel legile cum Missali exornato tegumento violaceo ad usum Celebrantis: gradus Altaris sive unus seu plures sint, tapeto violaceo cooperientur.

84. Prope Altare in latere Epistolae praeparabitur abacus ingens alba tobalea contectus, in quo ponetur Evangeliarium albo velamine ornatum; cincticulus seu pannus lineus exornatus reticulis ac taeniis longis e serico albo: urceus cum pelvi, manutergium et aliquantula medulla panis in pelvicula pro ablutione manum Celebrantis: praeterea plures urcei cum aqua calida et frigida cum duobus aut pluribus pelvibus grandioribus ad excipiendam aquam, quae de ablutis pedibus pauperum decidet, tredecim mantilia ad abstergendos eorum pedes: eleemosynae illis distribuendae, positae in pevicula et singillatim divisae.

85. In latere Evangelii collocabitur scamnum longum panno viridi coopertum et cum gradu seu suppedali alto et lato in commodum Celebrantis, in quo scamno sedebunt pauperes, quum eorum pedes abluentur. Curabitur, ut sub scamno sit quoddam forum, quod loco cuiusque pauperis respondeat, ex quo deiici possit aqua illa, qua pes illius erit ablutus: quod si hoc fieri non posset, praeparabitur seorsim in capite scamni magna concha ex aere in quam effundi possit aqua in lotione adhibita.

86. Eadem in aula, si capax erit, statuentur subsellia seu scamna, quibus sedeat Clerus, secus poterit assistere stans iuxta Altare, vel prorsus abstinebit hac functione, et clerici tantum quibus opus erit ad hanc actionem, intererunt.

87. Eadem in pavimento spargentur flores et herbae odorae virentes, et aulae ipsius parietes poterunt floribus exornari.

88. Praeterea septum fiet e scamnis seu tabulis vel alio modo circum Altare et scamnum pauperum, ut submoveatur nimia populi multitudo, quae forte impedimento esset et turbaret actiones Celebrantis et Ministrorum.

89. In aliquo cubiculo aulae contiguo vel alio modo praeparabitur locus idoneus pro sacristia. Statuetur ibi mensa capax cooperta panno vel tobalea, in qua ponentur paramenta Celebrantis et Ministrorum, nempe pluviale violaceum cum stola simili, cingulum, alba, amictus et biretum; pro Diacono autem manipulus, dalmatica et stola albi coloris, cingulum, alba, amictus et biretum, pro Subdiacono manipulus, et tunicella albi pariter coloris, cingulum, alba, amictus et biretum, insuper duo candelabra cum candelis albis pro Acolythis, thuribulum cum navicula, superpellicea quae satis sint pro clericis et seorsim focus cum igne et forcipe pro thuribulo.

90. Functionem peraget Superior, qui regulariter Missam solemnem celebravit, eique assistent Diaconus et Subdiaconus; aderunt Acolythi ac thuriferarius, clericus qui gestabit pelvim cum elemosynis, alter mantilia seu manutergia pro pauperibus quatuor clerici qui urceos et pelves afferant ablutionis tempore: aderit etiam unus vel duo laici decenti habitu, qui adiumento erunt in detrahendis iterumque inducendis calceis pauperum pedibus.

In functione.

91. Hora praestituta, quae ante meridiem erit, Celebrans Ministri ceterique inservientes superius nominati congregabuntur in eum locum, qui pro sacristia statutus erit. Clerus superpellicio indutus poterit locum sibi sumere vel in subselliis praeparatis, vel in lateribus prope Altare ita tamen ut functionis visum non impediat. Interea ab Acolythis aut a clerico accendentur candelae in Altari, et in candelabris Acolythorum in sacristia. Thuriferarius praeparabit thuribulum. Pauperes, quorum erunt lavandi pedes, ordinatim disponentur apud scamnum

sibi praeparatum, in cuius capite aderit Caeremoniarius ac prope ipsum duo laici praedicti, officium suum exsecuturi. Innuente Caeremoniario, Celebrans et Ministri parabuntur indumentis superius descriptis.

92. Celebrante et Ministris paratis, Acolythi sument candelabra accensa et cum eis coibit thuriferarius. Celebrans, Ministri, Acolythi ac thuriferarius reverentiam conficient ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacristiae et procedent ad aulam Mandati. Praeibit thuriferarius cum thuribulo et navicula, deinde Acolythi cum candelabris, postea Celebrans medius inter Ministros capite bireto cooperto, et ii fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

93. Si adesset Clerus, procedet post Acolythos regula superius tradita pro Missis solemnibus cap. IV. num. 24. postremo Celebrans cum Ministris modo iam declarato incedet. Ceteri clerici superius indicati, qui functioni inservient, poterunt praesto esse apud abacum.

94. In aulam ingressi, recta procedent ad Altare; Acolythi dirimentur ac thuriferarius transibit ad dexteram Acolythi, qui dextrorsum stabit; Ministri, nudato capite, biretum tradent Caeremoniario, Celebrans suum dabit Diacono, qui illud accipiet cum osculis consuetis et committet Caeremoniario; hic autem ea ponet vel poni iubebit in abaco: Ministri cum Celebrante, medii inter Acolythos, eadem linea venient ante Altare. Ibi Celebrans reverentiam ad Crucem, ceteri genuflexionem conficient: Acolythi candelabra sustinentes coibunt ante Altare pro Evangelio, quod cantabitur, ac thuriferarius transibit in latus Epistolae.

95. Celebrans cum Ministris ascendent ad Altare, quod Celebrans osculabitur in medio, sed Ministri non genuflectent. Celebrans cum Subdiacono perstabit ad Altare. Diaconus inde a latere descendet, ibit ad abacum ibique accipiet Evangeliarium, quod afferet ad Altare ritibus pro Missa solemni notatis, et in medio illius librum deponet.

96. Ascendet a latere in suppedaneum thuriferarius cum thuribulo et navicula. Celebrans paullum convertetur ad thu-

riferarium, qui ei thuribulum apertum obiiciet; Diaconus ministrabit incensum cum osculis usitatis; Subdiaconus appropinquans dexterae Celebrantis, sublevabit eius fimbriam dexteram pluvialis; Celebrans iniiciet incensum in thuribulum cum formula consueta *Ab illo benedicaris* etc., et benedicet illud, applicans sinistram Altari, quum signum Crucis super incensum efficiet.

97. Thuriferarius, recepta navicula, descendet a latere de Altari seque addet Acolythis, ut in Missis solemnibus; Subdiaconus descendet ante Altare et Diaconus in gradum superiorem descendens, geniculabit in suppedaneo et recitabit *Munda cor meum* etc. Caeremoniarius prompte accedet ad Celebrantem.

98. Diaconus post recitatam praedictam orationem assurget, accipiet Evangeliarium tali modo ut libri apertura spectet ad sinistram suam, geniculabit, ut in Missa solemni, ante Celebrantem, et ab eo benedictionem petet. Celebrans ad ipsum conversus, benedictionem largietur dicens *Dominus sit* etc. Caeremoniarius fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis attollet, quum ille Diacono benedictionem impertietur.

99. Diaconus de Altari descendet, coibit cum Subdiacono, Acolythis ac thuriferario, et facta simul ad Crucem genuflexione et reverentia ad chorum, si aderit, perget ad Evangelium canendum eodem loco eisdemque ritibus ac in Missis solemnibus. Subdiaconus sustinebit librum et Celebrans ad Diaconum convertetur, ut assolet in iisdem Missis.

100. Postquam Diaconus cecinerit Evangelium, Subdiaconus afferet librum osculandum Celebranti, qui dum osculabitur illum, superponet ipsi manus dicens *Per Evangelica dicta* etc. Acolythi pergent ad abacum et in eo candelabra deponent: Diaconus Celebrantem adolebit triplici ductu. Post haec thuriferarius referet in sacristiam thuribulum, quo in hac functione non opus est amplius.

101. Statim ac incensatus fuerit Celebrans, pauperes, qui toto hoc tempore steterint, considebunt et adiuvantibus praedictis laicis, dexterum pedem excalceabunt.

102. Celebrans, accepta thurificatione, reverentiam faciet

ad Crucem et a latere descendet ad abacum cum Subdiacono: Diaconus, facta ad Altare genuflexione, perget ad abacum ibique se addet Celebranti.

103. Celebrans quum venerit ad abacum, deponet pluviale et Caeremoniarius praesentabit ei pannum lineum, quo se praecinget quemque taeniis cohibebit circa lumbos vel ad cingulum. Ministri manipulos dimittent.

104. Interea praesto erunt duo clerici, alter cum pelvi maiori, alter cum urceo, quo continebitur aqua tepens: aderit etiam alter clericus afferens pelvim seu canistrum cum tredecim mantilibus, et ille qui sustinebit pelviculam cum eleemosynis; item alii duo clerici unus ferens aliam pelvim, alter alterum urceum cum aqua tepente.

105. Quum omnia disposita erunt, ad nutum Caeremoniarii procedetur hoc ordine: praeibunt duo clerici, alter pelvim, alter urceum ferens; sequetur Celebrans medius inter Ministros iunctis manibus et capite cooperto: deinde duo alteri clerici cum mantilibus et cum eleemosynis, postremo reliqui duo cum urceo et cum pelvi. Transeuntes ante Altare, genuflectent ad Crucem duo primi clerici, Celebrans, deposito bireto, reverentiam, Ministri pariter bireto deposito, genuflexionem facient, itemque reliqui quatuor clerici bini genuflectent.

106. Cantores incipient cantare antiphonas *Mandatum novum* etc. easque prosequentur, donec tota actio Mandati durabit.

107. Clericus cum urceo consistet ante primum pauperem a sinistris eius, qui locus respondebit dexterae Celebrantis, alter pelvim sustinens, ponet ipsam sub pedem dexterum eius ac postea consistet a dextris ipsius, qui sinistrae Celebrantis adstabit. Celebrans geniculabit ante primum pauperem; Subdiaconus sustinebit aliquantulum e pelvi elatum pauperis pedem; clericus cum urceo aquam sensim super pedem effundet, ne manus aut albam Celebrantis madefaciat; tum Celebrans pedem pauperis manu dextera lavabit; Diaconus accipiet unum ex mantilibus, quod explicabit et in promptu habebit, ut dare possit Celebranti. Quum Celebrans laverit pedem primi pauperis, Diaconus tradet ei mantile, quo absterget pedem iam ablutum, et

mantile pauperi donabit; et pedem ablutum osculabitur; deinde Diaconus tradet eleemosynam Celebranti, et hic eam largietur pauperi, qui dum accipiet, manum eius osculabitur.

108. Eadem methodo, quam de primo tradidimus, lavabitur pes alterius et sic deinceps reliquorum pauperum.

109. Clericus sustinens urceum aquae, quum aqua opus erit, innuet clerico alterum urceum sustinenti, et hic succedet in locum primi, qui perget ad abacum, ut rursus aqua impleat urceum. Clericus autem sustinens pelvim, quum haec aquam amplius continere non poterit, innuet alteri qui pelvim vacuam habebit, ut succedat in locum suum et perget ad effundendam aquam in concham praeparatam, de qua dictum est principio, si in suppedali scamni, quo considebunt pauperes, deesset forum aptum ad eam effundendam.

110. Quum Celebrans lavabit pedem alterius pauperis, laici praedicti calceos rursus inducent primo, cui pes lavatus erit, atque ita fiet deinceps cum reliquis.

111. Dum Celebrans ultimi pauperis lavabit pedem, aderunt apud abacum Acolythi, alter cum pelvi et urceo, alter cum medulla panis et mantili pro Celebrante. Clericus alter in promptu habebit ipsius Celebrantis pluviale.

112. Omnium pauperum abluto pede; canere desinent cantores; Celebrans cum Ministris ad abacum redibit, sequentibus clericis, qui ei servierint in actione superius descripta, quique referent res omnes, quibus ipse usus fuerit; genuflexionem, ut antea, ad Altare aut reverentiam respective exsequentur.

113. Prope abacum Celebrans manus lavabit et medulla panis mundabit: Acolythus sustinebit pelvim et aquam effundet: Ministri autem sustinebunt mantile, quo ille manus exterget. Postquam manus laverit, deponet pannum lineum, quo se praecinxerat, et pluviali rursus induetur.

114. Celebrans cum Ministris a latere ascendet ad Altare et consistet ante Missale in cornu Epistolae: Diaconus a dextris eius adstabit in suppedaneo, si capax erit, secus infra ipsum; Subdiaconus in suppedaneo a sinistris.

115. Clerus, si sederit, consurget ac simul cum eo pauperes.

Celebrans elata voce cantabit *Pater noster*, quam orationem continuabit secreto deinde versiculos, *Et ne nos* etc. cum reliquis in Missali notatis et orationem tono feriali.

116. Dum cantabitur oratio, Acolythi candelabra recipient ex abaco et ante Altare procedent; Caeremoniarius bireta Celebrantis et Ministrorum sustinebit.

117. Completa oratione praedicta, Celebrans et Ministri conversi super dexteram suam, descendent de Altari, et in plano ante ipsum, Celebrans reverentiam, Ministri et Acolythi genuflexionem conficient, et Clerum in choro si aderit, salutabunt. Diaconus biretum Celebranti cum osculis, Caeremoniarius bireta Ministris tradet, qui cum Celebrante caput operient, et ante euntibus Acolythis redibunt in sacristiam, ubi methodo iam tradita, sacra indumenta deponent.

118. Si Clerus in sacristiam cum Celebrante redibit, post orationem Celebrans cum Ministris veniet ad medium Altare in suppedaneo, ubi expectabit signum discedendi. Acolythi, orationis cantu absoluto, genuflectent et ad sacristiam proficiscentur; Clerus Acolythos sequetur ordine alias innuto; ultimus ibit Celebrans medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes (*a*).

FERIA VI. IN PARASCEVE

CAPUT XXVI.

Quae praeparanda sint.

1. Altare maius omni ornamento erit exutum: aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco aut ex aere, neque inaurata neque argenteo colore obducta, cum candelis e cera communi, et in medio ipsorum Crux aequalis eisdem: poterit commodita-

(*a*) Si Altaris lotionis ritus peragi soleat, inspiciatur cap. XVI. lib. VI.

tis caussa substituit Crux levior, quae tamen aptabitur pedi seu basi aequali candelabris. Crux cooperietur velo nigri coloris quod ita statuetur, ut facile tolli possit.

2. In suppedaneo vel in gradu superiori ponentur tres pulvilli lanei coloris violacei, quibus Celebrans et Ministris utentur in prostratione.

3. Ex parte Epistolae praeparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris omni ornamento spoliatum.

4. In abaco posito loco solito statuetur tobalea alba, quae illum cooperiat in parte tantum superiori: super ipsam disponentur res sequentes: duo candelabra cum candelis e cera communi, seu lutea pro Acolythis; ampullae aquae et vini in pelvicula cum sudariolo seu manutergio; bursa nigri coloris cum corporali et purificatorio; Epistolarium et Evangeliarium cum tegumentis nigris; Missale pro Celebrante cum tegumento nigro, positum in cussino nigro vel in legili; vasculum vitreum cum aliquantula aqua et purificatorium pro purificatione Celebrantis digitorum, si opus fuerit; stola latior pro Diacono, si licebit uti; velum nigrum calicis; tobalea Altaris, quae tamen eadem sit mensura ac Altaris mensa, siquidem hac die nequaquam debet a lateribus pendere.

5. Super eodem abaco vel etiam alio modo praeparabitur tapetum violaceum in Crucis adoratione adihibendum cum pulvino maiori e serico villoso coloris violacei simul cum velo albo serico, Cruci supponendo, ut suo loco notabitur. Pulvino annexae erunt taeniae, quibus possit Crux cohiberi, si opus fuerit.

6. Prope latus Evangelii praeparabitur Crux processionalis velo violaceo contecta.

7. Aderunt etiam hastae cum gossipio cerato pro candelis Altaris et abaci tempore debito accendendis.

8. In sacello, in quo expositum erit SS. Sacramentum, praeparabitur clavicula urnae, scabellum seu brevis scala, si necesse fuerit, ad ascendendum ad Altare, velum humerale abum pro Celebrante, intorticia seu candelae e cera alba adihibendae in processione et umbraculum album hastile in eadem processione adhibendum.

9. In sacrario praeparabuntur paramenta nigri coloris pro Celebrante et Ministris, videlicet planeta, stola et manipulus, duae planetae plicatae, si Ministris uti licebit, stola diaconalis ac duo manipuli, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta. Praeterea duo thuribula cum naviculis; planeta plicata cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono Crucem in processionem gestante; tres amictus, tres albae, tria cingula, tres manipuli et tres stolae nigri coloris pro Diaconis cantoribus Passionis: liber Passionis cum notis musicis tegumento nigro instructus et superpellicea sufficienti numero pro Clero.

10. Si laici a Clero seiuncti adorabunt Crucem, in alio sacello praeparabitur aliud stratum violaceum cum pulvino simili et velo albo, et in sacrario Crux cum Crucifixo, stola nigra et superpelliceum pro Sacerdote, qui Crucem deferet ad praedictum sacellum.

In functione

11. Hora praestituta Clerus in sacrarium congregabitur et induetur superpelliceo seu propriis indumentis choralibus: ad sonum crotali procedet ad chorum, et recitabuntur Horae minores, ut pridie, sed Altaris candelae erunt extinctae.

12. Dum Horae recitabuntur, Celebrans et Ministri, adiuvantibus Caeremoniario et Acolythis, ut in aliis Missis solemnibus, se parabunt in sacrario. Notandum autem, quod hac die omittuntur oscula manus Celebrantis et reverentiae ad chorum.

13. Quum in choro praedictae horae ex toto recitatae fuerint, exibunt e sacrario Celebrans, Ministri et Acolythi, praemonente Caeremoniario. Porro hoc ordine procedent: thuriferarius sine thuribulo, duo Acolythi sine candelabris, deinde Subdiaconus, sequetur Diaconus, postremo Celebrans, omnes iunctis manibus; Celebrans et Ministri etiam capite bireto cooperto.

14. Ad fores sacrarii Celebrans et Ministri non se signabunt aqua sancta, si e vasis ecclesiae amota fuerit: sin soleret ibi servari, signabunt sese, ut in aliis Missis solemnibus.

15. Si in eundo ad Altare maius transeundum esset ante Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflectent

utroque genu, methodo tradita pro Missa solemni cap. IV. num. 21.

16. In aditu chori, thuriferarius recedet super sinistram suam, Acolythi dirimentur, ut eadem linea cum Ministris et Celebrante se addant, Ministri caput nudabunt, biretum tradent Caeremoniario et ad latera Celebrantis transibunt; Celebrans et ipse nudabit caput et biretum dabit Diacono, qui sine osculis illud accipiet ac tradet Caeremoniario. Clerus in choro capite nudato stabit quum advenient Celebrans, Ministri, Acolythi ac thuriferarius.

17. Celebrans ubi venerit ante Altare, reverebitur Crucem et Ministri cum ceteris genuflectent. Celebrans et Ministri congeniculabunt in infimo gradu et procumbent ante Altare ponentes brachia et caput in cussinis iam in suppedaneo aut in gradu superiori praeparatis, quos licebit eis ad libitum propius admovere vel removere a se. Thuriferarius, facta genuflexione, adgeniculabitur aliquantulum post Celebrantem versus sinistram ipsius. Clerus in suis stallis congeniculabit et aequum esset, ut caput et humeros inclinaret. Duo Acolythi facta genuflexione, pergent ad abacum et alter ex illis sumet Altaris tobaleam: deinde procedent simul ad Altare et super mensam explicabunt tobaleam, quae, ut iam demonstratum est, debet mensam tantum contegere, neque a lateribus pendere: meminerint autem incedentes in suppedaneo, quod ibi prostrati sunt Celebrans et Ministri: explicata in Altari tobalea, descendent in planum prope Ministros et congeniculabunt in eadem linea cum thuriferario. Caeremoniarius ex abaco sumet cussinum vel legile cum Missali aperto et ponet super Altare in cornu Epistolae: efficiet etiam ut iuxta abacum adsit adgeniculatus cantor vel clericus, qui cantare primam lectionem debebit.

18. Postquam Celebrans cum Ministris aliquandiu oraverit, quod fieri poterit spatio fere unius *Miserere*, ad nutum Caeremoniarii consurget e prostratione et stabunt. Consurgent etiam Acolythi ac thuriferarius, et statim tollent e gradibus Altaris pulvinos in prostratione adhibitos et prope abacum illos deponent.

19. Celebrans cum Ministris conscendent suppedaneum. Ce-

lebrans Altare in medio osculabitur sed Ministri non genuflectent. Celebrans perget in cornu Epistolae ad Missale, et Ministri adstabunt illi a dexteris, ut in introitu Missae.

20. Interea Caeremoniarius vel thuriferarius invitabit cantorem, ad quem spectabit canere lectionem seu prophetiam, tradet illi Epistolarium, quod accipiet apertura ad suam sinistram versa: et simul venient ante Altare, genuflectent ad Crucem, deinde vadent ubi cantatur Epistola, et cantor sibi ipse sustinens librum cantabit lectionem seu prophetiam *Haec dicit Dominus* etc. tono pro lectionibus praestituto.

21. Clerus, assurgente Celebrante, consurget et postquam Celebrans osculatus erit Altare, considebit.

22. Celebrans leget prophetiam et tractum, manibus impositis Missali aut legili, ut in Epistola.

23. Postquam cantor cecinerit lectionem, librum claudet, redibit in medium ante Altare, genuflectet ad Crucem, revertetur ad abacum, librum tradet Caeremoniario, a quo comitatus fuerit et reveniet in chorum ad locum suum.

24. Interea tractus *Domine, audivi* etc. a cantoribus cantabitur. Si Celebrans cum Ministris sedere volet dum canitur tractus, a latere perget cum Ministris ad scamnum, quemadmodum traditum est de Missa solemni cap. IV. num. 64. et seq. deinde etiam a latere ad Altare redibit, quum cantabitur ultimus versiculus *Operuit coelos* etc.

25. Post Tractum Ministri se sistent post Celebrantem, ut ad orationes Missae solemnis, et Clerus consurget.

26. Celebrans tono praescripto cantabit *Oremus,* Diaconus canet ℣. *Flectamus genua,* Subdiaconus adiiciet *Levate.* Tum iunctis manibus ac tono feriali Celebrans cantabit orationem *Deus, a quo et Judas* etc.

27. Tum in ista, tum in aliis orationibus huius functionis ad ℣. *Flectamus genua* omnes genuflectent genu solum dextero, praeter Celebrantem, qui semper stabit, et ad *Levate* omnes consurgent.

28. Dum cantabitur oratio supra nominata Acolythus accedet ad Subdiaconum eumque exuet planeta plicata, si illa

utetur, et reponet eam super abacum. Caeremoniarius, vel alius loco illius, tradet Subdiacono Epistolarium, qui post orationem, ritibus solitis ac tono Epistolae cantabit lectionem *In diebus illis: dixit Dominus ad Moysen* etc. Celebrans submissa voce lectionem leget et tractum.

29. Hoc tempore in sacrario tres Diaconi cantores Passionis, adiuvantibus suis cappellanis, se parabunt amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali nigri coloris et exsequentur quae tradita sunt de cantu Passionis in Dominica Palmarum cap. XXII. num. 90.

30. Postquam Subdiaconus cecinerit lectionem, redibit in medium ante Altare, genuflectet ad Crucem et quin petat benedictionem et manum Celebrantis osculetur, ibit prope abacum, librum reddet Caeremoniario, induetur ab Acolytho planeta plicata, si uti licebit, et ad locum suum apud Altare ad dexteram Diaconi redibit.

31. Cantores tractum *Eripe me, Domine,* etc. cantabunt.

32. Si Celebrans sedere vellet, fiet ut paullo superius num. 24. traditum est et sub exitum tractus cantati ad Altare a latere revertetur.

33. Cantores Passionis intrabunt in presbyterium seu chorum quum cantabitur penultimus vel etiam ultimus versiculus et peragent quidquid praescriptum fuit eod. cap. XXII. num. 93. et seqq.

34. Celebrans in cornu Epistolae submissa voce leget Passionem, ut praedicto capite declaratum est, et antequam convertatur ad Diaconos cantores, recitabit etiam *Munda cor meum* tantum et leget ultimam Passionis partem, quam deinceps cantabit Diaconus ministrans. De reliquo Celebrans, Ministri et chorus observabunt quae loco eodem sunt descripta, praeterquam quod palmam dextera non sustinebunt (*a*).

35. Passione cantata, Celebrans convertetur versus Missale quin de suo loco discedat, et cantores Passionis de choro pro-

(*a*) Super ritu cantandae Passionis inspiciantur observationes, quas notavimus in praecedente Dominica Palmarum in adiecta adnotatione num. 93.

ficiscentur et in sacrarium redibunt ad sacras vestes deponendas. Diaconus a latere descendet ad abacum, deponet planetam plicatam et stolam latiorem sibi induet, si licebit uti, Evangeliarium sumet et ad Altare deferet. Subdiaconus se sistet ante Altare, et Acolythi iunctis manibus illuc venient.

36. Diaconus librum in medio Altari deponet, deinde flexis genibus in extremo suppedaneo recitabit *Munda cor meum*: assurget, Evangeliarium resumet, se addet Subdiacono dextrorsum, quocum simul et Acolythis, facta ad Altare genuflexione, procedet cum ipsis ad ultimam partem Passionis cantandam *Post haec autem rogavit* etc. tono Evangelii, advertens quod nec librum nec seipsum signare debet.

37. Celebrans convertetur ad Diaconum, ut in Missis solemnibus.

38. Clerus, qui sederit in discessu Diaconorum Passionis cantorum, consurget dum Diaconus incipiet canere praedictam partem Passionis.

39. Evangelio, seu parte ultima Passionis cantata, Diaconus claudet librum, quem Subdiaconus tradet Acolytho cuipiam.

40. Celebrans convertetur ad Missale ut cantet orationes, quum a Caeremoniario ipsi indicabitur. Ministri et Acolythi redibunt ante Altare et ad Crucem genuflectent. Diaconus ascendet in gradum superiorem et stabit post Celebrantem, et Subdiaconus post Diaconum in gradu infimo: Acolythi ad abacum redibunt, ibique deposito Evangeliario, permanebunt.

41. Quum Ministri post Celebrantem stabunt, Caeremoniarius significabit ei, ut canere incipiat orationes. Notandum, quod admonitiones sive invitatio ante orationes cantanda est tono praestituto et iunctis manibus, quod ad *Oremus* ante orationes aperiendae et claudendae sunt manus et caput ad Crucem inclinandum, quodque orationes cantandae sunt tono feriali manibusque apertis. Caeremoniarius innuet Diacono, quum dicere debebit *Flectamus genua*, quumque erit omittendum (*a*).

42. Innuente Caeremoniario (quod esse fere poterit ad ora-

(*a*) De oratione *pro Romano imperio* vide lib. I. cap. XIV. n. 329.

tionem *pro haereticis*) duo Acolythi sument tapetum violaceum pro Crucis adoratione praeparatum, explicabunt et extendent ipsum ante Altare in medio, non vero a latere: eiusque summitas pertinget non sublimius quam ad infimum Altaris gradum: deinde alter pulvinum violaceum, alter velum album accipiet; pulvinus ponetur super gradu infimo in medio, et velum album super pulvinum superque tapetum in longitudinem extendetur.

43. Postquam Celebrans omnes orationes cecinerit, Clerus in choro considebit.

44. Cantores duo venient versus latus Epistolae, ut Celebranti adiumento sint in cantu, quemadmodum mox declarabitur.

45. Post orationes cantatas, Celebrans medius inter Ministros a latere descendet de Altari et perget ad solitum scamnum ipsis praeparatum. Celebrans ibi et Subdiaconus, si uti ipsi licebit, planetam deponent. Interea clericus aliquis in promptu habebit scabellum a Diacono utendum, si opus fuerit. Unus ex Acolythis Missale Celebrantis accipiet et paratus erit ad illud sustinendum ante eumdem Celebrantem, ut deinceps tradetur.

46. Celebrans inter Ministros redibit ad Altaris planum versus Epistolae latus ibique stabit versa ad populum facie. Diaconus relinquet ibi Celebrantem cum Subdiacono a sinistris eius, ad Altare ascendet a latere et facta genuflexione in medio suppedaneo, sumet Crucem ex Altari, pedem ibi seu basim eius relinquens: si opus fuerit, conscendet scabellum et Caeremoniarius sustinebit eum.

47. Diaconus Crucem sumptam utraque manu afferet reverenter ad Celebrantem, quam ob rem descendet de medio Altari. Clerus in choro consurget, quum Celebrans et Ministri de scamno discedent redituri ad Altare.

48. Diaconus Celebranti sine osculis tradet Crucem (*a*) et se sistet a dextris eius. Acolythus accedet ad Subdiaconum cum Missali aperto in commodum Celebrantis.

(*a*) Crux quae detegitur et adoranda proponitur, potest esse lignea, metallica ecc. debet autem illi inhaerere imago Crucifixi. Expressio *Ecce lignum Crucis* est historica, siquidem refertur ad originem huiusce ritus ex eo quod in urbe Hierusalem in verae Crucis functione fiebat.

49. Celebrans, accepta Cruce, dextera deteget partem superiorem eius usque ad partem transversam, adiuvante Diacono aut Caeremoniario, si opus fuerit. Crucis superiore parte detecta, Celebrans e Missali cantabit *Ecce lignum Crucis* et cantores praedicti vel etiam Ministri continuabunt *in quo salus mundi pependit* et chorus cantorum *Venite adoremus*.

50. His verbis *Venite adoremus* omnes congeniculabunt, excepto Celebrante: Acolythus sustinens librum, claudet ipsum statim et genua submittet.

51. Post primam adorationem omnes consurgent et Celebrans cum Ministris et Acolythus cum libro ascendet a latere ad Altare in angulum seu cornu Epistolae: Celebrans adiutus, ut supra, deteget brachium dexterum Crucis et Crucifixi et caput eiusdem imaginis, Crucemque paullo plus attollens cantabit iterum *Ecce lignum Crucis*, vocem etiam elevans intervallo unius hemitonii et respendebitur, ut supra, *in quo etc.* et *Venite adoremus* omnesque, ut prima vice, congeniculabunt.

52. Tandem Celebrans cum Ministris et Acolytho veniet in medium suppedaneum, Crucem in totum deteget, quam paullo amplius attollet vocemque elevans altero hemitonio, canet tertia vice *Ecce lignum Crucis*, cantores prosequentur *in quo* etc. et chorus *Venite adoremus* omnesque congeniculabunt et genibus flexis remanebunt.

53. Celebrans, comitante Caeremoniario, de Altari descendet ac deferet Crucem ad tapetum praeparatum ibique adgeniculabitur, Crucem cussino et velo albo imponet ac taeniis, si opus fuerit, cohibebit.

54. Imposita cussino Cruce, assurget et genuflectet: eodem tempore consurget Ministri, qui cum Celebrante et ipsi genuflectent ad Crucem, ceteri omnes consurget et stabunt.

55. Celebrans perget ad scamnum et Ministri ei obviam venient et cum ipso ad scamnum procedent. Ibi Celebrans deponet manipulum, sedebit et calceos sibi detrahet. Ministri stabunt loco uterque suo (*a*).

(*a*) Qua ratione Celebrans et Ministri in hac actione debeant manipulum dimittere, inspice notam cap. XIV. num. 336. lib. I.

56. Cantorum chorus incipiet canere improperia, et unam eorum partem vel omnia cantare poterit prout requiret Crucem adorantium numerus.

57. Celebrans, comitante Caeremoniario, veniet versus medium presbyterium et sex fere passus procul a Cruce subsistens, in genua procumbet et brevi Crucem adorabit: assurget, accedet paullo plus ad Crucem, geniculabit et adorationem peraget eodem modo: postremo assurget et ante Crucem progressus geniculabit et postquam adoraverit eam, ut supra, prosternet se, pedes osculabitur Crucifixi, assurget, genuflexionem simplicem faciet et recta ad scamnum redibit, ubi sedebit, calceos rursus sibi inducet manipulumque et planetam resumet.

58. Postea Clerus Crucem adoratum procedet hoc ordine: videlicet Praesules, si aderunt, Ministri sacri, Canonici, Beneficiarii seu Mansionarii, Clerici, post omnem Clerum Magistratus, postremo laici sequentur. Si Ministri non fuerint Canonici, immediate post Canonicos ibunt et ante Beneficiarios.

59. In adoratione praedicta incedent bini et si quo in coetu dispar esset numerus, terni incedent qui ultimum par constituunt: digniores seu seniores procedent primi. Curabitur, ut haec actio peragatur ordinatim ideoque ad confusionem vitandam destinari poterunt sex clerici, qui adsint in locis adorationum, videlicet bini in singulis locis, qui nutu significent quum tempus sit assurgendi et progrediendi ulterius: haec regula servabitur, quod quum primi osculata Cruce assurgent, tunc assurgant alii qui in secunda adoratione erunt; qui vero erunt in prima transibunt, ad secundam ac duo in primam introibunt. Calceamenta a Ministris et Canonicis deponentur, si usus iste receptus fuerit.

60. Ministri ad scamnum reversi, sibi rursus calceamenta inducent, deinde manipulos; Subdiaconus autem rursus induetur etiam planeta plicata, si utetur ea, Acolythus sustinebit Missale apertum ante Celebrantem, ex quo hic simul cum Ministris leget improperia (*a*). Celebrans et Ministri stabunt capite bireto cooperto.

(*a*) Si Ministri legent improperia simul cum Celebrante, divisio versiculorum poterit servari illa, quae proponitur a *Memoriali rituum* et legetur lib. 3. cap. 5. num. 65.

61. Postquam Celebrans detegerit Crucem, clericus aliquis deteget Crucem processionalem, itemque ipse vel alius clericus denudabit Cruces in altaribus ecclesiae.

62. Si mos esset, ut laici non post Clerum, sed in alio sacello adorarent Crucem, praeparatum ibi erit tapetum cum cussino, ut superius descriptum est: statim ac Celebrans Crucem adoraverit, Sacerdos aliquis indutus superpelliceo et stola nigra Crucem cum Crucifixo detecto afferet ad sacellum praedictum, imponet eam cussino et laicis adorandam proponet. Caveatur omnino, ne haec actio fiat in sacello, in quo expositum erit SS. Sacramentum. Postea Crux illa a Sacerdote removebitur et in sacrarium referetur quum initium processionis fiet ad referendum in Altare maius SS. Sacramentum.

63. Interea dum Crucis adoratio fiet, ut functio bene procedat, praevidenda haec erunt: Subdiaconus Crucem in processionem gestaturus, postquam adoraverit Crucem, revertetur in sacrarium ibique se parabit amictu, alba et cingulo, atque etiam planeta coloris nigri ante pectus plicata, si ea uti licebit; aderit deinde in choro quum adoratio Crucis peracta erit. Duo thuriferarii, thuribula in processionem gestaturi, postquam Crucem adoraverint, pergent in sacrarium, ignem praeparabunt in thuribulis et aderunt in sacello, in quo expositum est SS. Sacramentum, quum illuc veniet processio. Clerici delegati intorticiis seu candelis distribuendis universo choro vel parti ipsius (*a*) post adorationem, ut supra, venient in praedictum sacellum ibique in promptu habebunt candelas sive intorticia accensa Clero advenienti distribuenda: aderunt etiam ibi duo clerici, qui tradant umbraculum hastile dignioribus Cleri, iam praemonitis. Item praesto erit in eodem sacello Sacrista indutus superpellicio et stola nigra, qui custodiam SS. Sacramenti aperiat.

64. Postquam Celebrans improperia legerit cum Ministris, acolythus Missale in cussino seu legili referet ad Altare.

(*a*) Iuxta dispositionem Caeremonialis Episcoporum, non omnis Clerus sed octo aut decem Cappellani seu Beneficiarii ferre deberent intorticia vel candelas ante SS. Sacramentum.

65. Sub finem adorationis unus ex Acolythis ibit in sacrarium et accendet gossypium ceratum, deinde candelas Altaris et candelabrorum in abaco accendet. Diaconus nudabit caput, biretum in scamno relinquet, perget ad abacum, bursam sumet cum corporali, addito purificatorio. Ascendet a latere ad Altare genuflectet versus Crucem, ad Altare convertetur, corporale et purificatorium extrahet e bursa, quam loco solito versus partem Evangelii deponet: deinde in medio Altari explicabit corporale et prope ipsum a dextris ponet purificatorium: hoc eodem tempore Caeremoniarius vel acolythus accipiet Missale cum cussino seu legili e latere Epistolae, et facta genuflexione versus Crucem, transferet illud in cornu Evangelii prope corporale, ut in Canone Missae. Postea Caeremoniarius cum Diacono convertentur ad Crucem, genuflexionem iterabunt, de Altari a latere descendent et ad locum uterque suum redibunt: Diaconus rursus sedebit et caput bireto operiet. Clericus quispiam ponet in Altari vasculum vitreum cum aqua et purificatorio, de quorum usu dicetur inferius.

66. Completa Crucis adoratione, Diaconus assurget, nudabit caput et comitante Caeremoniario veniet ad tapetum, in quo posita erit Crux: ibi prius genuflectet, deinde adgeniculabitur, accipiet Crucem eamque elatam sustinens utraque manu referet ad Altare. Si opus fuerit, aderit clericus, qui scabellum afferat, quo Diaconus ascendat.

67. Statim ac Diaconus adgeniculabitur, Celebrans, Subdiaconus et chorus nudabunt caput et in genua procumbent.

68. Diaconus ascendet ad Altare et Crucem in pede seu basi reponet, atque iterata in suppedaneo genuflexione, a latere ad Celebrantem redibit. Cruce basi imposita, Celebrans, Subdiaconus et chorus consurgent. Acolythi vel duo clerici solicitissime tollent velum album, pulvinum et tapetum violaceum, quae in Crucis adoratione adhibita fuerint, eaque referent suo loco vel in sacrarium.

69. Sine cunctatione ordinabitur processio, quae ad Altare vel sacellum, in quo expositum erit SS. Sacramentum, procedet hoc ordine.

70. Praecedet Subdiaconus cum Cruce processionali detecta, medius inter Acolythos, qui candelabra cum candelis accensis gestabunt, quique Acolythi e presbyterio discedentes genuflectent ad Crucem Altaris: deinde cantores: clerici bini: Beneficiarii seu Mansionarii bini: Canonici pariter bini, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimo loco incedent terni: subsequetur Subdiaconus, tum Diaconus, postremo Celebrans. Canonici et Celebrans de Altari discedentes, genuflexionem ad Crucem uno genu conficient: Celebrans et Ministri incedent iunctis manibus et capite cooperto. In quibus ecclesiis desideraretur Subdiaconus, qui crucem processionalem gestaret, poterit clericus superpellicio indutus supplere.

71. Processione in sacellum perveniente, ubi SS. Sacramentum erit expositum, Acolythi genuflectent, et simul cum Subdiacono gestante Crucem, recedent prope aditum versus partem Evangelii, ut expeditior sit eorum discessus: reliqui omnes de Clero genuflexionem utroque genu exsequentur, et intra vel extra sacellum, iuxta ipsius capacitatem, in unum aut plures ordines disponentur et congeniculabunt: qui primi in processionem incedent, consistent propius aditum, ceteri versus Altare. Celebrans cum Ministris nudabunt caput ante aditum sacelli, et in ipso aditu Subdiaconus et Diaconus biretum tradent Caeremoniario. Celebrans autem Diacono et hic committet Caeremoniario, qui curabit ut a clerico aliquo ad scamnum Celebrantis et Ministrorum illa referantur, Celebrans in ipso aditu medius accipietur a Ministris et simul procedent ante Altare, genuflectent utroque genu in plano ad SS. Sacramentum, tum consurgent et in genua procumbent super infimum gradum ac brevi tempore orabunt.

72. Interea Clero distribuentur intorticia seu candelae accensae, afferetur umbraculum ante sacellum et tradetur dignioribus Cleri, qui hoc officio fungi debebunt, ac prope Altare aderunt duo thuriferarii cum thuribulis et naviculis.

73. Quum omnia erunt disposita, Caeremoniarius innuet Sacristae, qui assurget, conscendet suppedaneum, genuflectet non in medio, sed versus latus Epistolae, ne tergum vertat Cele-

branti, accipiet claviculam urnae et aperiet ostiolum seu porticulam quin educat Sacramentum, ac si opus fuerit, ascendet super scabellum appositum, genuflexionem iterabit in suppedaneo, de gradibus descendet, redibit ad locum suum, deponet stolam et geniculabit. Tum assurget Celebrans cum Diacono, et Subdiaconus adgeniculatus remanebit.

74. Celebrans postquam assurrexerit, quin de medio abscedat, convertetur paullum super sinistram suam et sine benedictione iniiciet incensum in thuribula, quae subinde alterum post alterum illi obiicient thuriferarii stantes; Diaconus autem incensum Celebranti ministrabit. Rursus Celebrans et Diaconus in genua procumbet; Diaconus acceptum ab uno e thuriferariis thuribulum tradet Celebranti qui facta profunda inclinatione ante et post thurificationem, triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit. In incensationis actu Ministri partem posteriorem planetae Celebrantis sustollent. Deinde Celebrans thuribulum restituet Diacono, hic thuriferario. Duo illi thuriferarii stabunt a lateribus ante Altare, ut locum deinde suum in processione sumant.

75. Si Clerus fuerit numerosus, poterit ordinari processio per ecclesiam et ad Altare maius proficisci, quo ordine inferius describemus.

76. Thuribulo a Diacono reddito, ut supra, Caeremoniarius velum humerale sumet ac Celebrantis humeris imponet; Subdiaconus illud alligabit ante pectus Celebrantis: Diaconus ascendet ad Altare, genuflectet in suppedaneo paullum a latere, ne tergum vertat Celebranti, educet ex urna Calicem cum Sacramento, et dextera acceptum infra cuppam, sinistra infra pedem, se convertens, tradet Celebranti. Celebrans adorabit Sacramentum, ponet accipiet Calicem sinistra ad nodum, et dextera extensa super patenam et assurget: Diaconus extremitatibus anterioribus veli humeralis operiet Calicem manusque Celebrantis et genuflectet. Celebrans cum Ministris versus populum convertetur, statimque cantores cantare incipient hymnum *Vexilla regis prodeunt* etc. quem processionis tempore prosequentur. Celebrans medius inter Ministros, qui iunctis manibus incedent, proficiscetur in processionem, quae sequenti modo disponetur.

77. Crux processionalis gestata a Subdiacono, adstantibus a lateribus Acolythis cum candelabris accensis: cantores hymnum supradictum canentes: clerici: Beneficiarii seu Mansionarii: Canonici: qui candelam aut intorticium sustinebunt, meminerint sustinere dextera si dextrorsum incedent, sinistra si sinistrorsum: si una tantum Cleri pars feret candelam sive intorticium, qui ferent intorticium incedent ante SS. Sacramentum: deinde sequentur thuriferarii, qui leviter agitantes thuribula, dum incedent, SS. Sacramentum adolebunt; idcirco thuriferarius a dextris, thuribulum sinistra, naviculam dextera sustinebit; alter a sinistris, thuribulum sustinebit dextera, naviculam sinistra: postremo Celebrans medius inter Ministros, gestans SS. Sacramentum sub umbraculo. Quod ad delatores umbraculi, observabitur quod num. 49 cap. praeced. traditum est.

78. Dum processio veniet ad altare maius, Acolythi recta ibunt ad abacum ibique candelabra deponent, Subdiaconus reponet Crucem quo loco erat et in sacrarium redibit ad sacras vestes deponendas: Clerus nullam faciens genuflexionem, siquidem SS. Sacramentum in processione comitatur, ad sua subsellia redibit ibique statim congeniculabit. Canonici, sive illi qui ferent intorticia, dirimentur in duas alas ante Altare, et quum Celebrans venerit ad Altare, ante ipsum semicirculum efficient. Thuriferarii cum thuribulis stabunt ante latera Altaris. Umbraculum removebitur in aditu presbyterii et a clericis huic rei delegatis, referetur in sacrarium, vel applicari poterit ad parietem prope ingressum Altaris maioris.

79. Diaconus statim ac Celebrans ante Altare veniet, geniculabit ante eum ac de manibus eius tollet extremitates veli humeralis, et ab eodem accipiet Sacramentum, ponens dexteram infra cuppam et sinistram infra pedem Calicis, assurget atque expectabit dum Celebrans in genua procumbat et Sacramentum adoret. Deinde ascendet ad Altare et in medio ponet Calicem super corporale, genuflectet, assurget, solvet taeniam alligantem velum infra cuppam, expandet velum ipsum, cavens ne moveat patenam, iterabit genuflexionem et ad dexteram Celebrantis redibit.

80. Interea Subdiaconus Celebranti expediet velum humerale, quod a Caeremoniario recipietur et in abaco reponetur.

81. Diaconus reversus ad dexteram Celebrantis geniculabit, deinde cum Celebrante tantum assurget, genibus flexis manente Subdiacono. Celebrans incensum, Diacono ministrante, sine benedictione iniiciet in thuribulum a thuriferario stante ipsi obiectum. Rursus genuflectet Celebrans cum Diacono, atque hic acceptum a thuriferario thuribulum porriget Celebranti, qui SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit; eique Sacramentum thurificanti Ministri partem posteriorem planetae sustollent. Celebrans Diacono, Diaconus thuriferario restituet thuribulum. Thuriferarii coibunt in medium ante Altare, genuflectent Sacramento, deinde alter ex illis redibit in sacrarium ad thuribulum deponendum, functus iam officio suo, alter remanebit apud abacum pro reliqua functione.

82. Celebrans cum Diacono a dextris et Subdiacono a sinistris ascendet ad Altare et ubi venerint in suppedaneum, iterabunt genuflexionem: Celebrans manus imponet Altari, Ministri autem genuflectent, etiam deinceps, iunctis manibus non eas imponentes Altari. Subdiaconus, genuflexione facta, transibit ad dexteram Diaconi et genuflexionem iterabit. Acolythus quispiam ampullas cum pelvicula et manutergio sumet, ut in Missis solemnibus, easque afferet ad Altare, genuflectet ibique remanebit donec eas recipiet. Diaconus e Calice tollet velum album, quod tradet Caeremoniario et in abaco reponetur: deinde Diaconus ipse e Calice patenam tollet et pallam: patenam accipiet et ante Celebrantem sustinebit intra corporale: Celebrans accipiet Calicem et sacram Hostiam ex illo faciet leviter effluere super patenam, ac si opus fuerit, poterit eam digito extollere; hoc casu digitum purificabit in vasculo praeparato et exterget purificatorio: sic etiam advertat demittere Hostiam in mediam patenam.

83. Diaconus dabit patenam Celebranti, qui accipiet illam utraque manu et ponet Hostiam in medio corporali nullum faciens Crucis signum et patenam reponet super corporale a dextris suis. Diaconus accipiet calicem, neque eum imponens Altari neque extergens purificatorio, sustinebit sinistra: ampullam vini a

Subdiacono accipiet et aliquantulum infundet in calicem; Subdiaconus sumet ampullam aquae et tres vel quatuor guttas in calicem infundet, quin benedictionem petat a Celebrante, qui consuetam orationem omittet. Subdiaconus ampullam aquae Acolytho reddet, recipietque a Diacono ampullam vini et eidem Acolytho restituet; genuflectet; transibit ad laevam Celebrantis ibique genuflexionem iterabit.

84. Acolythus recipiet ampullas cum pelvicula et manutergio, genuflectet easque referet ad abacum et ibi geniculabit. Diaconus, ampulla vini Subdiacono reddita, calicem, quin abstergat intus, tradet Celebranti, qui nullum faciens Crucis signum ponet eum super corporale et Diaconus palla cooperiet.

85. Tum ad Altare ascendet thuriferarius cum thuribulo et navicula, ac thuribulum obiiciet Celebranti, qui, ministrante Diacono, incensum in thuribulum sine benedictione iniiciet. Diaconus a thuriferario acceptum thuribulum tradet Celebranti, qui Altare et Oblata adolebit ritu Missarum solemnium, recitans orationes *Incensum istud* etc. *Dirigatur, Domine* etc. Interea Acolythi in promptu habebunt ampullam aquae cum pelvicula et manutergium sive sudariolum. Thurificatione completa, Celebrans thuribulum Diacono restituet dicens *Accendat etc.* Diaconus acceptum ab eo thuribulum reddet thuriferario, quin Celebrantem thurificet. Thuriferarius in sacrarium reportabit thuribulum, quo non amplius opus erit in functione. Celebrans de suppedaneo descendet in primum aut alterum gradum a latere Altaris, ne tergum vertat Sacramento, et facie ad populum versa, lavabit manus omittens psalmum *Lavabo* etc. Subdiaconus aquam, Diaconus manutergium ei ministrabit, easque res deinde Acolythi recipient et ad abacum referent.

86. Celebrans redibit ad medium Altaris, Ministris sequentibus, nempe Diacono in primo gradu, Subdiacono in plano ante infimum gradum. Ad medium Altaris ut venerint, genuflectent. Celebrans iunctis manibus et paullum inclinatus recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc. Deinde non osculans Altare, genuflectet, ad populum convertetur super sinistram suam, non complens circulum nec tergum vertens Sacramento, dicet elata

voce *Orate fratres, ut meum ac vestrum* etc. Ministri non respondebunt *Suscipiat Dominus* etc.

87. Celebrans conversus ad Altare, genuflexionem ad Sacramentum iterabit: deinde tono feriali et iunctis manibus (neque enim rubrica indicat aperiendas esse) cantabit *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc. et *Pater noster* etc. Chorus canendo respondebit *Sed libera nos a malo,* Celebrans secreto adiiciet *Amen*: tum eodem vocis tono et iunctis manibus subiunget orationem *Libera nos, quaesumus, Domine* etc. cui non praeponet *Oremus* nec se patena signabit.

88. Sub finem orationis Diaconus transibit ad dexteram in primo gradu, et Subdiaconus in primum eumdem gradum ascendet ad laevam Celebrantis et in extremo suppedaneo geniculabunt. Celebrans genuflectet, patenam accipiet et Hostiae supponet, tum sinistra accipiet patenam, dextera s. Hostiam, quam sola dextera paullum elevabit perpendiculariter supra patenam, ut ab adstantibus conspici possit, postea demittet. Non attollent Ministri planetam Celebrantis, non thurificabitur Sacramentum, nec pulsabitur crotalum.

89. Quo momento Celebrans s. Hostiam demittet, Ministri consurgent et accedent ad latera Celebrantis, qui non reponet s. Hostiam in patena, nec genuflectet, sed Diaconus statim deteget Calicem et Celebrans relicta patena super corporale, ponet Hostiam supra Calicem, eamque dividet ut in aliis Missis, nihil dicens; ponet binas Hostiae partes super patena, deinde particulam Hostiae in Calicem infundet, nullum faciens Crucis signum nullumque proferens verbum. Diaconus rursus cooperiet Calicem et Celebrans cum Ministris genuflectent.

90. Diaconus ad laevam, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis transibit et genuflexionem iterabunt. Celebrans iunctis manibus in Altari secreto dicet orationem *Perceptio corporis tui* etc. postea genuflectet, s. Hostiam cum patena accipiet dicens *Panem caelestem* etc. ter pectus percutiens dicet *Domine non sum dignus* etc. se signabit dicens *Corpus Domini nostri* etc. ritu pro Missa praescripto (*a*).

(*a*) Caeremoniale Episcoporum praescribit ut oratio *Perceptio* etc. secreto recitetur, ut in aliis Missis « Tunc secrete ut alias dicit *Perce-*

91. Interea unus Acolythus afferet ad Altare ampullas aquae et vini in pelvicula, alter deferet velum nigrum calicis, quod ponet in Altari ipso versus cornu Evangelii.

92. Postquam Celebrans communicaverit, Subdiaconus tollet de calice pallam: Celebrans et Ministri genuflectent. Celebrans fragmenta patena colliget quo loco fuerit s. Hostia, eaque demittet in Calicem, quem deinde accipiens dextera et mento supponens patenam, consummabit vinum, quod erit intra Calicem cum sacra Particula, nihil dicens nec se signans.

93. Consurget Clerus in choro, extinguentur intorticia seu candelae, quae a clericis huic rei delegatis colligentur et in sacrarium referentur.

94. Subdiaconus deinde ablutionem vini et aquae ministrabit Celebranti, qui accipiet eam nihil dicens, ut in aliis Missis.

95. Diaconus de Altari descendet et apud abacum deponet stolam latiorem sibique rursus induet planetam plicatam, si uti licebit, secus veniet ad dexteram Celebrantis. Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit, Calicem exterget, plicabit corporale, ut in Missis solemnibus, referet illud ad abacum et ad laevam Celebrantis redibit. Ministri transeuntes ex altero ad alterum latus Altaris, genuflectent in medio ad Crucem, post Celebrantem.

96. Quum ad latera Celebrantis redierint Ministri, Celebrans iunctis manibus, inclinatus et voce intelligibili recitabit orationem *Quod ore sumpsimus* etc. qua huius functionis fiet finis.

97. Caeremoniarius accipiet bireta Celebrantis et Ministrorum, et Acolythi iunctis manibus venient ante Altare.

98. Celebrans cum Ministris descendet de Altari et simul cum Ministris et Acolythis genuflectet ad Crucem. Diaconus biretum dabit Celebranti et Caeremoniarius Diacono et Subdiacono, qui omnes nullam facientes reverentiam ad chorum, praecedentibus Acolythis, redibunt in sacrarium, ut in Missis solemnibus, et sacra paramenta dimittent.

ptio Corporis etc. *Panem caelestem* etc. et *Domine, non sum dignus* etc. et continuat *Corpus Domini* etc »

99. Quum e choro discesserit Celebrans cum Ministris, recitabuntur Vesperae a Clero, qui remanebit in choro, ut pridie.

100. Item, profecto e choro Celebrante, duo clerici designati amovebunt ab Altari tobaleam, Missale cum cussino vel legili, et ex abaco reliqua omnia in functione adhibita et ipsam abaci tobaleam. In Altari adhuc ardebunt candelae dum recitantur Vesperae; Vesperis absolutis, extinguentur.

101. Clerus e choro discedens genuflectet universus ad Crucem, et mutuae reverentiae, ut superius traditum fuit, omittentur.

DE SABBATO SANCTO.

CAPUT XXVII.

Quae sint praeparanda.

1. Pridie vespere quum clausa erit ecclesia, vel etiam ipso mane Sabbati sancti, mature exornentur festive omnia Altaria, in quibus tamen non ponentur Reliquiaria aut alia ornamenta inter candelabra, nec pallium albi coloris, quum id faciendum sit post functionem. Itidem velatae adhuc erunt in Altaribus imagines sacrae, in fine litaniarum detegendae ut deinceps declarabitur. Super Altare, in quo post functionem reponetur Sacramentum, praesertim si ecclesia fuerit paroecialis imponetur ciborio seu tabernaculo conopaeum album coopertum altero violaceo, et relinquetur aperta eiusdem tabernaculi porticula.

2. Altare maius ornabitur candelabris nobilibus numero sex cum candelis e cera alba: in medio Crux detecta similis candelabrorum. Ponentur in eo tres tobaleae, pallium album coopertum alio violaceo superposito, et tapetum nobile super gradus, quod contegi possit alio violaceo, si tamen id facile erit factu. In Altari a latere Epistolae praeparabitur cussinus

violaceus vel legile cum Missali exornato tegumento violaceo in usum Celebrantis.

3. In latere Evangelii ponetur candelabrum et super ipsum cereus paschalis (*a*) qui habebit ellychnium ita dispositum ut facile accendi possit: prope candelabrum apponetur commodum scabellum, cuius ope possit Diaconus grana thuris infigere Cereo: prope idem candelabrum praeparabitur legile maius coopertum nobili panno albi coloris ad cantandum *Exultet* et ita disponetur, ut Diaconus stet eo statu, quo solet canere Evangelium. Ex eadem parte praeparabitur alterum legile nudum applicitum parieti, ponendum in presbyterio pro canendis prophetiis. Aderunt etiam hastae cum gossipio cerato, quo candelae Altaris tempore debito accendentur.

4. In latere Epistolae praeparatum erit scamnum Celebrantis et Ministrorum, quod cooperietur nobili panno, qui adhiberi solet in solemnitatibus et superponetur alter violaceus amovendus, quum tempus erit.

5. Abacus in latere Epistolae contegetur alba tobalea; super ipsa praeter res omnes pro Missa solemni albi coloris, ponetur etiam cussinus albus cum Missali instructo albo tegumento pro Celebrante, tabellae secretarum seu chartegloriae: liber pro canendo *Exultet*, albo tegumento exornatus et alterum Missale cum tegumento violaceo pro canendis prophetiis: omnia cooperientur velo amplo violaceo, quod sternetur super totum abacum et debito tempore amovebitur, ut inferius. Si in ecclesia aderit fons baptismalis, erunt etiam in promptu duo candelabra cum candelis albis pro Acolythis.

(*a*) Cereus paschalis ponendus est super candelabro, non vero super cornucopio, ut statutum est a S. Congregatione Rituum. Cereus autem imponendus est candelabro usque a principio functionis huius diei, idque eruitur e Caeremoniali Episcoporum lib. 2 cap. 27. num. 1. « Praeparetur etiam Cereus Paschalis praegrandis cum quinque granis incensi « in eo infigendis, qui ponitur in aliquo candelabro condecenti, regula- « riter in latere Evangelii, vel alibi pro situ loci ». Idcirco curabitur, ut scabellum, quo utetur Diaconus ad infigenda in Cereo grana, idoneum sit huic circumstantiae.

6. Apud abacum aderunt tres cussini violacei adhibendi in prostratione et scabellum ligneum cum Missali pro cantoribus Litaniarum.

7. Planeta violacea cum manipulo simili, quibus induetur Celebrans, poterit disponi super abaco vel super scamno eiusdem Celebrantis.

8. Apud Altare maius et reliqua etiam Altaria praeparabuntur lampades ita aptatae ut facile accendi possint.

9. In atrio ecclesiae extra portam maiorem aut in aditu ipso, si ecclesia caruerit porticu, praeparabitur abacus alba tobalea coopertus, in qua ponetur dalmatica albi coloris cum stola et manipulo simili pro Diacono; manipulus violaceus pro Subdiacono; Missale cum tegumento violaceo pro benedictione ignis; aliquantum gossipii cerati vel etiam laterna cum subtili candela et duo vel tria sulphurata ad accendendum lumen. Iuxta eumdem abacum praeparabitur arundo cum tricereo in summitate et poterit floribus exornari: arundo locata erit in basi (*a*).

10. Extra portam aderit focus decens, in quo praeparati erunt carbones accendendi, forcipes ad sumendum ignem et instrumenta ad eliciendam e silice favillam, qua ignis accendatur.

11. Si Ecclesia fuerit paroecialis et habuerit fontem baptismalem, educetur ex ipso aqua baptismalis octo ante Pascha diebus, reservata aliqua eius parte in sacrario, ut in necessitatibus adhiberi possit, siquidem octo diebus Pascha praecedentibus baptismum publice administrare non licet. Quapropter fons purgabitur et apertus relinquetur, ut evanescant inde udor et graveolentia. Implebitur autem hoc mane, vel praecedenti vespere, aqua limpida eaque copia, ut quum sanctificata fuerit, una pars pro baptismo servari possit, altera infundatur in conchas seu vasa ante portas ecclesiae, tertia pro usu fidelium conservetur. Exterior fontis pars exornabitur floribus virescen-

(*a*) Arundo oportet ut sit cannea, nec probari potest usus quarumdam ecclesiarum, quae utuntur hasta lignea picta ad instar cannae. Tricereus seu candelae arundini impositae, debent in extremitate vicissim adhaerere, nec licet adhibere tria cornucopia cum candelis posita in apice arundinis.

tibus, qui poterunt etiam spargi et herbis odoriferis misceri super fontis pavimentum.

12. Prope baptisterium intra sive extra sacellum, prout commodius videbitur, praeparabitur abacus contectus alba tobalea, in qua ponetur urceus cum pelvi, manutergium, medulla panis et mali medici in pelvicula pro ablutione manuum Celebrantis; binae ampullae argenteae pariter in pelvicula, quarum altera plena erit sacro Chrismate, altera Oleo sancto pro Cathecumenis; Missale cum tegumento violaceo ad usum Celebrantis; spongia vel mantile e tela rudi ad abstergendam aquam in labro fontis; pannus e tela subtili pro extergendo Cereo, ut inferius docebitur; stola violacea; vasculum vacuum cum aspergillo; aliquantum gossipii et vasa ad hauriendam aquam e fonte baptismali, ut suo tempore declarabitur. Si fontis operculum esset amovibile, ponetur seorsim, ut postea, completa benedictione, statim reponatur.

13. Si baptizandi erunt infantes vel etiam adulti, praeparabitur in abaco separato quidquid necesse erit pro administratione baptismi, qua super re sermo erit lib. 4. cap. I. II. et III. et rebus ibi notatis addetur pluviale album pro Celebrante baptismum administraturo.

14. Apud fontem statuetur scamnum contectum panno violaceo pro Celebrante et Ministris, ac si loci amplitudo patietur, disponentur etiam scamna et subsellia pro Clero.

15. In sacrario super tabula, seu mensa erunt in promptu paramenta albi coloris pro Celebrante et Ministris, videlicet planeta, stola et manipulus pro Celebrante; dalmatica, stola diaconalis et manipulus pro Diacono, tunicella et manipulus pro Subdiacono.

16. Pro iisdem in altera mensa praeparabuntur paramenta idest pluviale cum stola violacea, cingulum, alba, amictus et biretum pro Celebrante; planeta plicata, si licebit uti, stola diaconalis coloris violacei, cingulum, alba, amictus et biretum pro Diacono; planeta plicata, si licebit uti, cingulum, alba, amictus et biretum pro Subdiacono: superpellicea sufficienti numero pro Clero; thuribulum cum navicula; vasculum aquae sanctae cum

aspergillo; quinque grana Cereo infigenda, aliquantum gossipii cerati ad accendendum tricereum, Crux processionalis; ac si ecclesia caruerit fonte baptismali, duo candelabra cum candelis albis pro Acolythis.

17. In sacello, seu loco illo, in quo asservabitur SS. Sacramentum, aderunt res eaedem quas innuimus fer. V. in Coena Domini cap. XXV. num. 10. ut referri possit in ecclesiam post functionem: insuper apud ipsum Altare in ecclesia disponentur tobaleae in balaustrio, si post functionem administrabitur s. Communio pro complemento praecepti paschalis.

18. Si soleat in ecclesia servari aqua sancta in vasis ante portas, si erit paroecialis et instructa fonte baptismali, educetur e vasis supra dictis aqua benedicta quo tempore canentur prophetiae, ut in illa possit rursus infundi altera quae in fonte benedicta fuerit.

In functione

19. Si de more ecclesiae, amota fuerit e vasis aqua benedicta, nec reservata sit quaedam quantitas sufficiens pro administratione Sacramentorum, ut cap. XXV. num. 80. monuimus, Sacrista vel alius Sacerdos indutus superpellicio et stola violacea, aliquam aquae sufficientem quantitatem benedicet ante functionem, eaque servabitur in sacrario, adhibenda, ut inferius docebitur.

20. Hora praestituta congregabitur Clerus in sacrarium, quumque omnia disposita erunt, pulsabitur aliquantisper crotalum ad portam sacrarii, et Clerus ibit in chorum horasque minores recitabit ritu praescripto duobus anteactis diebus, ac si aderunt Praesules aut Canonici in sua ecclesia, salutabunt Crucem Altaris maioris. Candelae Altaris erunt extinctae.

21. Dum Clerus in chorum veniet ad recitandas horas minores, duo clerici superpellicio induti procedent ad portam et accendent ignem praeparatum, elicientes e petra focaria favillam, siquidem hic ritus excutiendi ignem e lapide non caret mysterio. Accenso igne, ponent focum in medio atrio, vel si ecclesia carebit atrio, extra portam in medio aditu ecclesiae.

22. Interea in sacrario se parabunt Celebrans et Ministri paramentis violaceis, superius indicatis, methodo tradita pro Missis solemnibus, et praesto erunt, quum Clerus in sacrarium revertetur.

23. Clerus, recitatis in choro horis minoribus, redibit in sacrarium.

24. Thuriferarius thuribulum sine igne et naviculam accipiet, Acolythus alter sumet vasculum aquae sanctae cum aspergillo, alter sumet pelvim cum granis incensi Cereo infigendis et Subdiaconus Crucem processionalem, ac procedetur recta ad portam primariam ordine sequenti.

25. Praeibunt tres clerici sive Acolythi, videlicet medius ibit Acolythus ferens vasculum aquae sanctae, thuriferarius a dextris eius, a sinistris autem alter Acolythus afferens grana thuris: deinde solus incedet Subdiaconus Crucem processionalem gestans: tum Clerus ordine praestituto, nempe clerici, Beneficiarii et Canonici, in quibus ordinibus si quis esset numero dispari, terni incedent ultimo loco: postremus ibit Celebrans cum Diacono a sinistris, iunctis manibus et capite bireto cooperto: reliqui omnes capite nudato. Clericus quispiam ad scamnum Celebrantis et Ministrorum apud Altare afferet biretum Subdiaconi.

26. Quum pervenerint in atrium aut extra portam ecclesiae sive in aditum, Subdiaconus subsistet contra portam, si erit extra ecclesiam, secus in limine portae, si erit in aditu. Clerus disponetur circa portam in unum vel plures ordines, iuxta loci capacitatem et Cleri numerum. Digniores de Clero erunt propiores Celebranti. Celebrans stabit contra Crucem, conversis humeris ad Altare maius, ita ut focus cum igne sit medius inter Crucem et Celebrantem. Clerici cum thuribulo et granis incensi subsistent prope Celebrantem a dextris eius.

27. Clericus cum vasculo quum ad portam venerit, deponet vasculum in abaco et sumet Missale, quod apertum sustinebit ante Celebrantem, stans prope sinistram eius. Ubi Celebrans venerit ad locum superius indicatum, Diaconus caput deteget ac biretum suum tradet Caeremoniario, tum transibit ad dexteram Celebrantis et salutabit eum transiens ante ipsum, neque enim

80. Interea Subdiaconus Celebranti expediet velum humerale, quod a Caeremoniario recipietur et in abaco reponetur.

81. Diaconus reversus ad dexteram Celebrantis geniculabit, deinde cum Celebrante tantum assurget, genibus flexis manente Subdiacono. Celebrans incensum, Diacono ministrante, sine benedictione iniiciet in thuribulum a thuriferario stante ipsi obiectum. Rursus genuflectet Celebrans cum Diacono, atque hic acceptum a thuriferario thuribulum porriget Celebranti, qui SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit; eique Sacramentum thurificanti Ministri partem posteriorem planetae sustollent. Celebrans Diacono, Diaconus thuriferario restituet thuribulum. Thuriferarii coibunt in medium ante Altare, genuflectent Sacramento, deinde alter ex illis redibit in sacrarium ad thuribulum deponendum, functus iam officio suo, alter remanebit apud abacum pro reliqua functione.

82. Celebrans cum Diacono a dextris et Subdiacono a sinistris ascendet ad Altare et ubi venerint in suppedaneum, iterabunt genuflexionem: Celebrans manus imponet Altari, Ministri autem genuflectent, etiam deinceps, iunctis manibus non eas imponentes Altari. Subdiaconus, genuflexione facta, transibit ad dexteram Diaconi et genuflexionem iterabit. Acolythus quispiam ampullas cum pelvicula et manutergio sumet, ut in Missis solemnibus, easque afferet ad Altare, genuflectet ibique remanebit donec eas recipiet. Diaconus e Calice tollet velum album, quod tradet Caeremoniario et in abaco reponetur: deinde Diaconus ipse e Calice patenam tollet et pallam: patenam accipiet et ante Celebrantem sustinebit intra corporale: Celebrans accipiet Calicem et sacram Hostiam ex illo faciet leviter effluere super patenam, ac si opus fuerit, poterit eam digito extollere; hoc casu digitum purificabit in vasculo praeparato et exterget purificatorio: sic etiam advertat demittere Hostiam in mediam patenam.

83. Diaconus dabit patenam Celebranti, qui accipiet illam utraque manu et ponet Hostiam in medio corporali nullum faciens Crucis signum et patenam reponet super corporale a dextris suis. Diaconus accipiet calicem, neque eum imponens Altari neque extergens purificatorio, sustinebit sinistra: ampullam vini a

Subdiacono accipiet et aliquantulum infundet in calicem; Subdiaconus sumet ampullam aquae et tres vel quatuor guttas in calicem infundet, quin benedictionem petat a Celebrante, qui consuetam orationem omittet. Subdiaconus ampullam aquae Acolytho reddet, recipietque a Diacono ampullam vini et eidem Acolytho restituet; genuflectet; transibit ad laevam Celebrantis ibique genuflexionem iterabit.

84. Acolythus recipiet ampullas cum pelvicula et manutergio, genuflectet easque referet ad abacum et ibi geniculabit. Diaconus, ampulla vini Subdiacono reddita, calicem, quin abstergat intus, tradet Celebranti, qui nullum faciens Crucis signum ponet eum super corporale et Diaconus palla cooperiet.

85. Tum ad Altare ascendet thuriferarius cum thuribulo et navicula, ac thuribulum obiiciet Celebranti, qui, ministrante Diacono, incensum in thuribulum sine benedictione iniiciet. Diaconus a thuriferario acceptum thuribulum tradet Celebranti, qui Altare et Oblata adolebit ritu Missarum solemnium, recitans orationes *Incensum istud* etc. *Dirigatur, Domine* etc. Interea Acolythi in promptu habebunt ampullam aquae cum pelvicula et manutergium sive sudariolum. Thurificatione completa, Celebrans thuribulum Diacono restituet dicens *Accendat etc.* Diaconus acceptum ab eo thuribulum reddet thuriferario, quin Celebrantem thurificet. Thuriferarius in sacrarium reportabit thuribulum, quo non amplius opus erit in functione. Celebrans de suppedaneo descendet in primum aut alterum gradum a latere Altaris, ne tergum vertat Sacramento, et facie ad populum versa, lavabit manus omittens psalmum *Lavabo* etc. Subdiaconus aquam, Diaconus manutergium ei ministrabit, easque res deinde Acolythi recipient et ad abacum referent.

86. Celebrans redibit ad medium Altaris, Ministris sequentibus, nempe Diacono in primo gradu, Subdiacono in plano ante infimum gradum. Ad medium Altaris ut venerint, genuflectent. Celebrans iunctis manibus et paullum inclinatus recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc. Deinde non osculans Altare, genuflectet, ad populum convertetur super sinistram suam, non complens circulum nec tergum vertens Sacramento, dicet elata

stabit. Diaconus dum genuflectet, cantabit *Lumen Christi* et chorus canendo respondebit *Deo gratias*, quod faciet deinceps duabus aliis vicibus. Postquam responsum erit, ut supra, consurgent omnes de genuflexione et processio versus Altare maius progredietur.

37. Ubi Celebrans in mediam ecclesiam pervenerit, Clerus rursus subsistet, Diaconus inflectet arundinem, accendetur altera candela, cantabit, ut ante, *Lumen Christi* secunda vice, vocem attollens hemitonio.

38. Procedet deinde ad Altare maius processio. Subdiaconus cum thuriferario et Acolytho gestante grana thuris, consistet ante Altare: Clerus petet subsellia chori. Quum Celebrans prope Altare venerit, a Diacono inflectetur arundo et accendetur tertia tricerei candela: tum Diaconus idem cantabit *Lumen Christi* attollens vocem altero hemitonio.

39. Thuriferarius recedet versus latus Evangelii ante gradum Altaris; Acolythus gestans grana thuris recedet versus partem Epistolae ante Altare; Subdiaconus gestans Crucem consistet a dextris thuriferarii; Acolythus sustinens candelam vel gossipium ceratum, extinguet ipsum, accipiet a Diacono arundinem et subsistet a sinistris clerici gestantis grana, Diaconus recedet versus latus Epistolae ante Altare et locum transeundi dabit Celebranti, qui, nudato capite, biretum tradet Diacono; hic illud cum osculis acceptum Caeremoniario committet. Celebrans reverebitur Crucem, ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio, et ibi consistet ad Altare conversus.

40. Diaconus a Caeremoniario accipiet librum Praeconii paschalis, ascendet ad Altare, geniculabit in extremitate suppedanei et benedictionem petet a Celebrante, qui ad eum conversus benedictionem ipsi largietur dicens *Dominus sit* etc. ut in Missali, videlicet pro verbis *Evangelium suum*, dicet *suum paschale Praeconium. In nomine Patris* etc. Diaconus autem manum Celebrantis osculabitur.

41. Diaconus, accepta benedictione, de Altari descendet et veniet medius inter Subdiaconum et clericos, alterum ferentem arundinem, alterum grana thuris et cum thuriferario; conversus

autem ad Altare genuflectet cum ipsis, exceptis Subdiacono ferente Crucem et clerico cum arundine; et alius post alium procedent ad legile praeparatum pro canendo Praeconio *Exultet.*

42. Ibi Diaconus librum imponet legili et aperiet, Subdiaconus consistet a dexteris Diaconi prope legile, facie et Crucifixi imagine versa ad Altare; a sinistris Diaconi stabit clericus cum arundine, conversus ut Subdiaconus, et prope eumdem clericum consistet alter grana ferens. Diaconus aperiet librum et omittens *Dominus vobiscum,* nec se signans, adolebit librum ut in Evangelio, tum reddito thuriferario thuribulo, incipiet canere *Exultet* (*a*) cuius initio Clerus consurget et Celebrans convertetur ad Diaconum iunctis manibus in latere Epistolae, ut in cantu Evangelii. Chorus meminerit canendo respondere Diacono, ut notatum est in Missali.

43. Thuriferarius receptum a Diacono thuribulum referet cum debitis genuflexionibus ad abacum, tollet inde ignem et redibit ad legile iuxta Subdiaconum pro aliis actionibus, quae muneris eius sunt.

44. Posteaquam Diaconus cecinerit verba *curvat imperia,* cantum abrumpet et chorus considebit. Celebrans autem non sedebit, sed suo loco apud Altare manebit. Diaconus, comitatus a Caeremoniario et clerico grana ferente, ad Cereum accedet conscendet scabellum et quinque grana alterum post alterum Cereo in modum Crucis infiget hoc ordine:

	1	
4	2	5
	3	

45. Diaconus de scabello descendet et redibit ad legile: clericus deferet ad abacum pelvim adhibitam pro granis et sumpta

(*a*) Ipsemet Diaconus ministrans cantare Praeconium debet; novus igitur est ritus sive ut melius dicam, abusio substituere alterum Diaconum, pro canendo *Exultet;* siquidem Diaconus ministrans unus esse debet, non duo. Si qua de caussa Diaconus ministrans cantare Praeconium nequiret, tolerabilius erit si post cantatum Praeconium ex Altari discedat, et alter eius vice fungatur.

caudela seu gossipio cerato, redibit prope clericum sustinentem arundinem: Clerus rursus consurget.

46. Reversus ad legile Diaconus canere Praeconium perget *In huius igitur* etc. usque ad illa verba *rutilans ignis accendit* inclusive; post quae Clerus iterum considebit. Diaconus accedet ad candelabrum Cerei, sequente clerico cum arundine, et arundine ab illo accepta Cereum ipsum accendet.

47. Diaconus redibit ad legile et Clerus consurget rursus. Clericus qui sustinebat arundinem, deferet eam prope Altare et imponet basi ibi praeparata in latere Evangelii.

48. Diaconus cantum Praeconii redintegrabit a verbis *Qui licet sit divisus* etc. et interea thuriferarius et Acolythus, qui sustinebat grana, e Cereo vel tricereo accendent candelam vel gossipium ceratum, quod secum habebunt.

49. Diaconus, ubi cecinerit verba *apis mater eduxit*, abrumpet cantum, ac duo praedicti clerici vel unus eorum accendet lampadas Altaris maioris, postea reliquas per ecclesiam. Chorus sedebit ut antea, et consurget quum Diaconus cantum continuabit.

50. Accensis lampadis Altaris maioris, Diaconus prosequetur cantum Praeconii a verbis *O vere beata nox* usque ad finem *(a)*.

51. Fine facto canendi *Exultet*, Diaconus claudet librum et in legili eum relinquet. Subdiaconus Crucem tradet thuriferario vel Acolytho, qui sustinebat grana, et ab eodem applicabitur parieti vel super basi locabitur. Ministri simul venient ante Altare, ibique genuflectent ed ad scamnum redibunt.

52. Celebrans, dum Ministri ante Altare genuflectent, suo loco reverebitur Crucem, de Altari a latere descendet et ad scamnum veniet. Ibi adiuvantibus Caeremoniario et Acolythis, Celebrans deponet pluviale et induetur manipulo ac planeta violacea, Diaconus autem dimittet paramenta albi coloris et resumet manipulum, stolam diaconalem violaceam et planetam

(a) In Praeconio omittendam esse orationem pro Romano Imperio iam innuimus lib. I cap. XIV. §. 17. eo quod saepius id decreverit S. Congregatio Rituum.

quoque plicatam, si uti licebit. Clericus quispiam in sacrarium referet paramenta alba Diaconi et pluviale etiam Celebrantis, si ecclesia fonte baptismali carebit.

53. Hoc tempore alter clericus legile nudum cum Missali seu libro pro canendis prophetiis deferet in medium chorum seu presbyterium; tolletur legile adhibitum ad canendum *Exultet*; amovebitur etiam scabellum a candelabro Cerei, si deerit in ecclesia fons baptismalis.

54. Caeremoniarius vel alius vice illius, paratus erit ad invitandum primum cantorem primae prophetiae.

55. Celebrans et Ministri parati, ut supra, redibunt a latere ad Altare in cornu Epistolae, ibique disponentur eodem modo ac in introitu Missarum solemnium.

56. Caeremoniarius cum inclinatione invitabit primae prophetiae cantorem, qui caput bireto deteget, assurget et simul cum illo procedet ad legile praeparatum, ibique genuflexionem ad Crucem et reverentiam ad chorum ex utraque parte efficient. Cantor manibus libro impositis, cantabit prophetiam, statim ac legere eam incipiet Celebrans. Cantabitur autem tono praestituto pro lectionibus, non excepta ultima (*a*).

57. Si quas prophetias cantarent Canonici in sua ecclesia, reverentiam ipsi facient ad Crucem Altaris, non vero genuflexionem.

58. Quum cantor prophetiae prope finem ipsius pervenerit, Diaconus et Subdiaconus ibunt post Celebrantem, ut ad orationem in Missis solemnibus.

59. Completo prophetiae cantu, chorus nudato capite consurget; Celebrans caput versus Crucem inclinans et manus iungens cantabit *Oremus*, Diaconus ***Flectamus genua*** et Subdiaconus *Levate*. Deinde Celebrans extensis manibus ac tono feriali cantabit orationem. Ad verba ***Flectamus genua*** omnes, excepto Celebrante, genuflectent, ad *Levate* consurgent.

(*a*) Malus est usus abrumpere cantum prophetiarum, quum Celebrans eas legere desierit. Abusivus est etiam cantus non praescriptus, quo in ultima prophetiarum utuntur nonnulli.

60. Cantor post cantatam prophetiam morabitur ante legile, genufiectet cum aliis ad *Flectamus genua* et nullam iterans genuflexionem, aut reverentiam, salutabit Clerum, et comitante Caeremoniario, redibit in chorum ad locum suum, ac se mutua reverentia salutabunt. Caeremoniarius statim cantorem invitabit secundae prophetiae et in medium ad legile ducet eum; ac prorsus in totum fiet, ut in prima, et sic deinceps de reliquis.

61. Ad illas prophetias, post quas cantabitur Tractus, cantor non expectabit *Flectamus genua*, sed statim genuflexionem faciet aut reverentiam ad Altare et ad chorum, ac redibit ad locum suum. Eodem modo Caeremoniarius se geret in invitando altero cantore quum cantabitur oratio, non vero quum cantabitur tractus. Illud etiam facient Ministri, ut eant scilicet post Celebrantem sub finem tractus cantati, qui etiam admonendi erunt ne cantent *Flectamus genua* ante orationem post duodecimam prophetiam.

62. Si aderunt infantes vel etiam adulti, quibus baptisma conferendum sit, dum canentur prophetiae, fiant super eos exorcismi a Rituali Romano praescripti usque ad totam Oleo sancto Cathecumenorum unctionem faciendam in pectore et humeris baptizandorum; idque exsequetur Parochus vel alius Sacerdos ex eius mandato, qui stola violacea induetur imposita superpelliceo, eique duo assistent clerici. Qua super re inspiciatur cap. 1. 2. et 3. lib. IV. Quod si Celebrans ipse cupiat hunc ritum peragere, locus Parocho sive alteri Sacerdoti non erit.

63. Si in ecclesia aderit fons baptismalis, sub finem duodecimae prophetiae accendentur candelae in candelabris Acolythorum super abaco praeparatis.

64. Ad orationem post duodecimam prophetiam, clericus, altero adiuvante, extrahet e candelabro Cereum paschalem. Alter clericus e medio presbyterio tollet legile maius cum Missali seu libro adhibito pro canendis prophetiis.

65. Completa praedicta oratione, Celebrans cum Ministris de Altari a latere descendent et ad scamnum venient. Clerus in choro considebit.

66. Ad scamnum quum venerint, Celebrans dimittet pla-

netam et manipulum, et induetur pluviali; Ministri, adiuvantibus Caeremoniario et Acolythis, manipulos dimittent.

67. Ad baptisterium autem procedetur hoc ordine: Clericus elatum gestans Cereum paschalem; alter clericus superpellicio indutus gestans Crucem processionalem inter Acolythos, qui sustinebunt candelabra cum candelis accensis; cantores qui cantabunt tractum *Sicut cervus desiderat* etc. deinde Clerus, nempe clerici, Beneficiarii seu Mansiorarii, Canonici, omnes incedentes bini, quibus in coetibus si dispar sit numerus, terni incedent ultimo loco: prostremo Celebrans medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. Omnes ibunt capite nudato, praeter Celebrantem et Ministros, qui caput bireto cooperient.

68. Quum ad baptisterium processio venerit, clericus gestans Cereum subsistet prope illud, versus dexteram Diaconi. Crux cum Acolythis locum capiet extra aditum baptisterii versus partem dexteram: Clerus disponetur in duos vel plures ordines iuxta capacitatem loci, et Celebrans cum Ministris extra ingressum. Clericus Missale accipiet et apertum sustinebit ante Celebrantem. Ministri deponent bireta et Caeremoniario tradent. Celebrans autem nudato capite, biretum dabit Diacono et hic committet illud Caeremoniario, qui poni iubebit super scamnum pro Celebrante et Ministris praeparatum.

69. Celebrans tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus*, *Omnipotens septinerne Deus*, *respice propitius* etc.

70. Post orationem clericus cum Cruce et Acolythi cum candelabris introibunt in septa fontis ac post eos Clerus, si capax erit sacellum; secus intrabunt tantum Celebrans cum Ministris, clericus cum Missali et alter cum Cruce atque Acolythi cum candelabris. Quod si ne Acolythis quidem et clerico cum Cruce locus esset, hi quam maxime poterunt, approximabunt ad fontem.

71. Ingressus Celebrans in baptisterium tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus*. *Omnipotens sempiterne Deus*, *adesto* etc. ac tono etiam feriali et iunctis manibus prosequetur Praefationem. Caeremoniarius in promptu habebit mantile seu manutergium pro Celebrante.

72. Postquam cecinerit verba *gratiam de Spiritu Sancto*, Celebrans aquam in formam Crucis dividet dextera, quam statim exterget mantili porrecto a Diacono, deinde canendo continuabit *Qui hanc aquam* etc. Post verba *non inficiendo corrumpat*, tanget aquam dextera, quam, ut supra, exterget ac praefationem canere perget *Sit haec sancta et innocens* etc. ad verba *per Deum vivum* etc. signum benedictionis dextera faciet versus aquam et Diaconus ei sustollet pluviale. Cantatis verbis *cuius spiritus super te ferebatur*, aliquantulum aquae eadem manu extra labrum fontis effundet versus quatuor ventos, exterget, ut supra manum, et cantare perget *Qui te de paradisi fonte* etc. Aquam deinde uno Crucis signo benedicet ad verba *Benedico te* etc.

73. Postquam Celebrans aquam, ut supra, extra fontem effuderit, Caeremoniarius spongia vel panno e tela rudi exterget partem externam fontis.

74. Verba *Haec nobis praecepta* etc. Celebrans dicet elata voce, sed sine cantu: ter deinde halitabit super aquam in modum Crucis, et voce elata prosequetur *Tu has simplices aquas* etc. usque ad verba *purificandis mentibus efficaces*, inclusive.

75. Interea clericus cum Cereo ad fontem accedet et cavebit ne cera liquescens defluat super manus Celebrantis aut Ministrorum.

76. Post praedicta verba Celebrans, adiuvantibus Ministris si opus fuerit, accipiet Cereum et in aquam aliquantum immerget, cantans *Descendat* etc. Extrahet deinde Cereum et altius in aquam immerget eum ac repetet canendo *Descendat* etc. vocem efferens hemitonio. Rursus extractum ex aqua Cereum profundius in fontem immerget ac tertia vice cantabit *Descendat* etc. vocem attollens altero hemitonio. Perget Cereum in aqua immersum sustinere, ter in aquam sufflabit in modum literale graecae ψ et postea cantabit *totamque huius aquae substantiam regenerandi foecundet effectu* et educet ex aqua Cereum, qui a Clerico recipietur et panno telae subtilis extergetur qua parte fuerit immersus.

77. Celebrans prosequetur praefationem *Hic omnium pec-*

catorum etc. usque ad finem et legens recitabit conclusionem *Per Dominum nostrum* etc. Postea cum Ministris e fonte abibit et simul procedent ad scamnum ipsis praeparatum.

78. Dignior de Clero, vel Parochus stolam violaceam sibi collo imponet supra superpelliceum seu supra vestem choralem si utetur; clericus ex abaco accipiet aspersorium et vasculum vacuum, quod implebit aqua benedicta fontis seque adiunget Parocho vel digniori de Clero et simul se sistent ante Celebrantem et Ministros, qui caput bireto detegent et assurgent; tum utrique mutua se reverentia salutabunt.

79. Dignior de Clero vel Parochus aspersorium aqua benedicta perfusum accipiet ac Celebranti praesentabit, qui seipsum signabit, deinde asperget eum ipsum qui aspersorium sibi porrexerit, postea Diaconum et Subdiaconum, qui profunde inclinati aut genuflexi ad aspersionem se signabunt, et post haec aspersorium digniori vel Parocho restituet. Tum Celebrans cum Ministris considebunt et caput cooperient, Diacono Celebranti et Caeremoniario Ministris biretum porrigente.

80. Dignior de Clero vel Parochus Clerum asperget ordine tradito in aspersione aquae benedictae in Dominicis cap. VIII. lib. I. postremo per ecclesiam incedens, circumstantes asperget. Deinde redibit ad fontem et facta ad Celebrantem ei Clerum reverentia, stolam dimittet et ad locum suum revertetur.

81. Interea Sacrista cum clericis aquam vasis praeparatis hauriet a fonte et infundet in conchas seu vasa apud portas ecclesiae et pars aliqua reservabitur in usum fidelium ac pro aspersione posteri diei, relicta in fonte ea quantitate, quae satis sit ad baptismum administrandum, iuxta maiorem minoremve numerum fidelium. Sic etiam praesto erit apud fontem clericus, qui sustinebit ampullas cum s. Chrismate et Oleo sancto Cathecumenorum.

82. Quum omnia disposita erunt, Caeremoniarius invitabit Celebrantem cum Ministris ut ad baptisterium redeant. Caput, ut supra, nudabunt et Clerum salutabunt. Celebrante ad fontem reverso, Diaconus ampullam Olei sancti Cathecumenorum a clerico accipiet ac tradet Celebranti, qui accepta ampulla, ali-

quantulum Olei in aquam infundet in modum Crucis dicens voce intelligibili *Sanctificetur et foecundetur* etc. Tum ampullam Diacono restituet ac Diaconus clerico.

83. Diaconus deinde acceptam ampullam cum s. Chrismate porriget Celebranti, qui aliquantulum eiusdem s. Chrismatis in aquam infundet in modum Crucis dicens voce intellegibili *Infusio Chrismatis* etc.

84. Ampullam Olei sancti Cathecumenorum resumet Diaconus et rursus dabit Celebranti, qui utramque ampullam manu dextera sustinens, dicet alta voce *Commixtio Chrismatis* etc. et ad verba *in nomine Patris* ter Olea praedicta infundet in fontem. Diaconus recipiet ampullam utramque et clerico tradet, qui in abaco reponet.

85. Celebrans extremitate dexterae leviter expandet Olea sancta per totam aquae superficiem quae erit in fonte, manumque statim gossipio exterget (*a*). Si qui erunt baptizandi sive infantes sive adulti, servabitur ritus praescriptus capitibus I. et II. lib. 4.

86. Si iam super eosdem, dum canentur prophetiae, peracti fuerint exorcismi, Celebrans pluviale et stolam violaceam dimittet ac pluviali et stola albi coloris induetur, retinentibus Ministris paramenta quae habebunt. Ante eum se sistent ad fontem baptizandi cum suis compatribus, et ipse functionem baptismatis administrandi exordietur ab interrogatione ante baptismum ipsum, videlicet, quod spectat ad infantes, *N. credis in Deum* etc. ad adultos autem *Quis vocaris?*

87. Post baptisma, vel si baptisma non conferatur, post benedictionem fontis, Celebrans manus lavabit apud abacum easque absterget medulla panis, duobus ei clericis in hac actione inservientibus, ac Ministri porrigent ipsi mantile. Si baptisma

(*a*) Nisi Olea sancta accepta sint in Sabbato sancto, dummodo probabile sit ut quam primum recipiantur, infusio ipsorum in fontem baptismalem fiet privatim a Parocho statim ac acceperit ea. Quod si difficile esset habere nec spes subesset habendi cito, adhibebuntur Olea sancta anni transacti. Conf. Decretum S. Congregationis Rituum num. 4672. in *Oriolen.* 23 Sept. 1837. ad 2.

administraverit, deponet pluviale et stolam albi coloris, ac stolam cum pluviali coloris violacei resumet.

88. Dum Celebrans permanebit apud fontem, clericus in extremo suppedaneo Altaris maioris tres ponet pulvinos violaceos pro Celebrantis et Ministrorum prostratione.

89. Absoluta, ut supra, fontis benedictione et baptismatis administratione, rursus ordinabitur processio ad Altare maius ordine superius indicato. Cereus reponetur in candelabro, et de candelabro ipso removebitur scabellum: Crux eodem referetur, ubi erat: candelabra in abacum ab Acolythis: unusquisque de Clero cum debita genuflexione aut reverentia ad Crucem, deinde mutua inclinatione petet locum suum ibique stabit: Celebrans cum Ministris facta respective reverentia aut genuflexione ad Altare, vadent ad scamnum sibi praeparatum, ubi Celebrans deponet pluviale, Ministri autem planetas, si utentur.

90. Si ecclesia fonte baptismali carebit, post orationem quae duodecimam prophetiam sequitur, Celebrans cum Ministris a latere descendent ad scamnum ibique manipulos et planetas deponent.

91. Scabellum cum Missali pro cantoribus Litaniarum a clerico statuetur in medio choro, vel a latere, si transitum Celebranti prohiberet.

92. Celebrans cum ministris, iunctis manibus, ante Altare procedent, reverentiam vel genuflexionem respective facient ad Crucem, tum congeniculabunt in infimo gradu seque prosternent, brachia et caput ponentes in pulvinis iam in suppedaneo praeparatis; suum quisque pulvinum, ut commodius videbitur, sibi aptabit. Clerus in choro statim congeniculabit. Acolythi cum Caeremoniario genibus flexis manebunt apud Altare, non vero prostrati. Duo cantores statim incipient Litanias in Missali notatas; Clerus autem non respondebit, sed versiculos a binis illis cantoribus cantatos repetet ex toto (*a*).

(*a*) Relate ad id, quod notavimus pro cantu Litaniarum, observationem iuvat referre, quam ex opere P. Pavone excerpimus. Eius haec est sententia « Rubrica docet Litanias cantari post benedictionem fontis,

93. Sacrista cum clericis praesto erunt apud Altare ad amovenda ornamenta violacea, ut infra. Caeremoniarius bireta Celebrantis et Ministrorum accipiet ante ℣. *Peccatores*.

94. Quum cantabitur ℣. *Peccatores*, consurgent Celebrans et Ministri, quos adiuvabunt Acolythi et Caeremoniarius, si opus fuerit. Celebrans reverentiam, ceteri genuflexionem facient ad Crucem altaris: Celebrans a Diacono, Diaconus autem et Subdiaconus a Caeremoniario accipient biretum et ab Altari discedent, revertentes ad sacrarium: in aditu presbyterii caput cooperient; praecedent duo Acolythi iunctis manibus, tum Subdiaconus, Diaconus et Celebrans alius post alium.

95. In sacrarium quum venerint, caput nudabunt, reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam, accedent ad tabulam, in qua disposita erunt paramenta albi coloris; Diaconus et Celebrans deponent stolam violaceam, tum Celebrans et uterque Minister induentur paramentis albis. Si candelabra Acolythorum praeparata erunt in sacrario, eo quod ecclesia ca-

revertentibus Sacerdote et Ministris ad Altare. Verbum illud *revertentibus* induxit quosdam ad statuendum, ut Litaniae incipiantur in reditu a fonte ad Altare. Rursus Caeremoniale Episcoporum perspicue notat cantari postquam Celebrans cum reliquis ad Altare pervenit et genua submisit, etiamsi non celebret neque adsistat Episcopus. Hanc ob caussam alii scripserunt Litanias canendas esse ante Altare. Merati innixus principio, quod statuit et nos retulimus num. XII. docet in cathedralibus cantandas esse ante Altare, in aliis autem ecclesiis per viam in reditu ad fontem. Nos vero citato numero iam monuimus, opinionem Merati probandam esse in iis casibus tantum, quibus patet discrimen rubricarum Missalis et Caeremonialis. Sed in casu praesenti rubrica est perspicua, nam vox illa *revertentibus* eumdem sensum admittit ac si diceret *postquam reversi sunt*. Si ex. gr. quis diceret: *ego mane exeo domo et venio ad ecclesiam celebraturus; deinde domum revertens orationem facio;* horum verborum sensus obvius et naturalis non est sane, quod ipse orat dum ab ecclesia domum revertitur, sed postquam domum se recepit, orat. Quod si velit declarare se orationem facere in itinere, diceret *dum revertor domum*. Huius igitur rubricae obvius et naturalis sensus est, Celebrantem cum Ministris, fonte benedicto, redire ad Altare et canere Litanias. Licet autem sensus Rubricae quibusdam videatur ambiguus, Caeremoniali rem perspicue ostendenti, standum est ».

reat fonte baptismali, accendentur ut deferantur, quemadmodum docebitur infra.

96. Cantores Litaniarum advertent, ut producant clausulam cantus, si opus fuerit, quod faciet et chorus in repetitione versiculorum.

97. Statim ac Celebrans cum Ministris de Altari discesserit, ab uno vel duobus clericis accendentur Altaris candelae, amovebitur pallium violaceum, substituetur cussinus albus cum Missali instructo tegumento albi coloris pro Celebrante in latere Epistolae, ponentur in Altari tabellae secretarum, tollentur tres pulvini in prostratione adhibiti et e gradibus tapetum violaceum si aderit, velum violaceum ex abaco, pannus violaceus e scamno Celebrantis, omniaque in sacrarium referentur, quum ornamenta tantum festiva albi coloris adesse debeant. Detegetur etiam pictura sive imago imminens altari, nisi forte soleret detegi ad intonationem hymni *Gloria in excelsis*.

98. Innuente Caeremoniario, discedent e sacrario Celebrans cum Ministris, ut in aliis Missis solemnibus, praeeuntibus Acolythis candelabra accensa gestantibus, nisi extabit fons baptismalis, vel iunctis manibus, si fons extabit.

99. Celebrans cum Ministris et Acolythis de sacrario exibunt quum a cantoribus cantabitur *Agnus Dei*, vel etiam prius iuxta distantiam Altaris a sacrario; adesse enim debent ante Altare quum canitur *Christe, exaudi*, siquidem in hodierna Missa *Kyrie* locum occupat introitus, nec licet incipere cantum introitus, nisi quum Celebrans et Ministri ad Altare pervenerint.

100. Clerus consurget adveniente in presbyterium Celebrante, qui cum Ministris salutabit chorum, deinde procedet ad Altare et exordietur Missam, quae non differt ab aliis, praeter aliquem ritum proprium huius diei etiam in Missali notatum, quem tamen nos heic innuemus. Resumetur psalmus *Iudica me, Deus* etc. cum *Gloria Patri* in confessione: post thurificationem Altaris ipse Celebrans in latere Epistolae statim cum Ministris recitabit *Kyrie*, quod etiam a choro alternatim fiet. Ad intonationem *Gloria in excelsis* sonabitur organis, quae deinceps etiam temporibos statutis in Missa, ut assolet, pulsabuntur: ad

eamdem intonationem detegetur sacra imago seu tela picta super Altare, nisi iam detecta fuerit, reliquorum quoque Altarium imagines per ecclesiam detegentur, et aliquandiu pulsabuntur campanulae ad fores sacrarii appensae, nec non campanae omnes in turri ecclesiae, qua tamen in re servanda est dispositio Concilii Lateranensis sub Leone X.

101. Celebrans leget epistolam tantum, expectabit dum Subdiaconus epistolae cantum absolverit, ut benedictionem ipsi largiatur, et benedictione largita, ter cantabit *Alleluia*, singulis vicibus respondente choro, animadvertens, ut unaquaque vice attollat vocem hemitonio, quod faciet etiam cantorum chorus.

102. Quum cantabitur *Alleluia*, Clerus in choro caput nudabit et consurget ac post repetitum tertia vice a cantoribus, rursus sedebit: tunc Celebrans perget legere versiculum et tractum; Ministri, quum cantabitur *Alleluia*, adstabunt Celebranti, ut in introitu. Quum Clerus Cathedralibus, aut Collegiatis addictus dimittere debeat cappas cum pellibus armellineis (si huiusmodi privilegio fruatur) ad cantum *Alleluia* post Epistolam, ne chorus relinquatur totaliter vacuus, dimidium Canonicorum et Beneficiariorum recedet in sacrarium sub finem *Gloria*, ibique dimissis cappis induent superpelliceum vel cappam ornatam serico et revertentur in choro statim ac finitus erit cantus Epistolae. Tum discedent ceteri, qui remanserint in choro, recedent in sacrarium ad cappas, ut supra, dimittendas, deinde in chorum redibunt.

103. Ad cantum Evangelii Acolythi non deferent candelabra, sed assistent iunctis manibus. Non dicetur nec cantabitur *Credo*, sed Celebrans cantabit *Dominus vobiscum* et *Oremus*, sine versiculo Offertorii.

104. Non dicetur *Agnus Dei* nec dabitur pax; ideoque Subdiaconus non ascendet ad dexteram Celebrantis. Postquam Celebrans in Calicem demiserit particulam Hostiae ad illa verba *Haec commixtio*, Calicem Diaconus teget. Celebrans cum Diacono genuflectet: recitabit triplicem orationem consuetam ante communionem iunctis manibus in Altari, Diaconus transibit ad sinistram et Subdiaconus ascendet ad dexteram Celebrantis, uterque genuflexionem iterabit.

105. In hac Missa communicare adstantibus licebit, et in paroeciis adimpleri praeceptum paschale; quapropter si fieret Communio, observabitur quod traditum est cap. V.

106. Sumpto a Celebrante Calice, chorus considebit et cantores loco ℣. *Communio* statim intonabunt antiphonam *Alleluia* etc. cum psalmo *Laudate Dominum, omnes gentes* etc. cum *Gloria Patri* et cum repetitionibus etiam antiphonae cantatae.

107. Thuriferarius praesto erit cum thuribulo ad intonationem antiphonae ante *Magnificat*.

108. Celebrans postquam sumpserit ablutionem, vadet in latus Epistolae et submissa voce cum Ministris recitabit antiphonam et psalmum praedictum: Ministri adstabunt ut in introitu.

109. Repetita a cantoribus antiphona *Alleluia* etc. Celebrans iunctis manibus intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati* quam canendo prosequentur cantores, et Celebrans recitabit submissa voce cum Ministris. Clerus in choro, nudato capite, consurget ad intonationem praedictae antiphonae postea considebit.

110. Post antiphonam a duobus cantoribus intonabitur ad legile canticum *Magnificat*. Celebrans se signabit cum Ministris et veniet ad medium Altare, Subdiacono ad sinistram Diacono ad dexteram eius transeunte. Chorus quoque nudabit caput, consurget seque signabit.

111. Quum Celebrans venerit ad medium Altare, ascendet a latere thuriferarius in suppedaneum et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui ministrante Diacono, iniiciet incensum cum benedictione. Deinde idem Celebrans adolebit Altare, ut in Vesperis, et Ministri in ipso thurificationis momento attollent eius partem posteriorem planetae. Completa Altaris thurificatione, Celebrans thuribulum tradet Diacono, a quo incensabitur ut in Missae introitu.

112. Diaconus post incensatum Celebrantem procedet ad chorum, comitante thuriferario, et Clerum adolebit regulis usitatis.

113. Celebrans cum Subdiacono manebunt apud Altare, ut in introitu.

114. Diaconus fine facto thurificandi chorum redibit prope Altare et subsistens ante gradus versus partem Epistolae adolebit Subdiaconum, qui convertetur ad eum super sinistram suam. Postea Diaconus thuribulum thuriferario restituet, redibit ad locum suum iuxta Celebrantem, convertetur ad illum, ut de Subdiacono diximus, et accipiet thurificationem. Thuriferarius autem incensationem prosequetur.

115. Repetita a cantorum choro antiphona *Vespere autem* etc. Celebrans veniet ad medium Altare, et Ministri post eum, osculabitur Altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum* et Sacrum peraget usque ad finem ritu usitato, excepto quod Diaconus cantabit *Ite Missa est* cum duplici *Alleluia*.

116. Postremo Clerus cum Ministris et Celebrante revertetur in sacrarium eodem ordine ac in Missis solemnibus, ut cap. IV. num. 225. traditum est.

117. Si Ecclesia erit paroecialis, vel ibi servabitur SS. Sacramentum, referetur hoc in ecclesiam e sacrario quo modo notatum est cap. XXV. num. 61. et seqq. et licebit administrare fidelibus communionem etiam in satisfactionem praecepti paschalis. (*a*)

(*a*) Vide § 7 capitis sequentis.

DE PASCHATE ET DE TEMPORE PASCHALI

CAPUT XXVIII.

1. Paschalis solemnitas, seu dies Resurrectionis Dominicae, est e communi Ss. Patrum sententia, omnium maxima; eaque de caussa ab Ecclesia appellatur *Dies, quam fecit Dominus*.

2. Ecclesia et Altaria exornanda sunt ut in festis primariis et cum discrimine iam in die s. Natalis demonstrato.

3. Ritus officii propius est huius solemnitatis, ut indicatur in Breviario Romano.

4. Peragere officium huius diei spectat ad Superiorem vel digniorem Cleri, et admodum commendabilis est usus quarumdam ecclesiarum canendi solemniter Matutinum ante auroram, in memoriam resurrectionis I. C. qui illa prorsus hora voluit resurgere.

5. In horum dierum officio antiphona *Haec dies* etc. intonabitur a Celebrante, capite nudato et stante; omnis etiam chorus in Laudibus et Vesperis solemnibus stabit.

6. Missa solemnis cantabitur hora praestituta, ac toto paschali tempore ad aspersionem aquae benedictae cantabitur ant. *Vidi aquam*. In paroeciis, fonte baptismali instructis, fiet hac die aspersio aquae, benedictae pridie in baptisterio et ad hanc rem extractae, antequam Olea sancta illuc infusa sint.

7. Parochi populis suis inculcabunt, ut servent vetustissimam traditionem vescendi hac die cibis benedictis, quorum quidem benedictio fieri poterit ab ipso Parocho vel ab alio Sacerdote ex eius mandato in benedictione domorum post functionem hesternam.

8. Die Paschatis administrare fidelibus s. Communionem, praeter quam in ecclesiis paroecialibus, non licet.

9. In duobus sequentibus festis eadem cum solemnitate Missa et Vesperae canentur, quum dies isti sint quaedam festi principalis quasi continuatio.

10. Cereus Paschalis regulariter accendendus esset in Missa et Vesperis solemnibus tribus Paschatis diebus, in sabbato in albis, in Dominicis et in festo Ascensionis, quemadmodum deinceps docebitur. In aliis festis in hoc tempus incidentibus licet solemnibus non accendetur, nisi vigeat contraria consuetudo. Ita quidem statuit S. C. Rituum die 19. Maii 1607. in Placentina dub. 13. Vulgo tamen solet accendi etiam in aliis festis ex. gr. Ss. Philippi et Iacobi, Inventionis S. Crucis, Patroni, Titularis et anniversarii Dedicationis, si in tempus Paschale incidant.

11. Quod attinet ad processiones Litaniarum maiorum minorumque, describetur capitulis sequentibus earum ritus. Illud tantum notandum, quod in Missa feriae non est accendendus Cereus paschalis, siquidem officium est feriale; nisi forte consuetudo contraria recepta sit.

DE PROCESSIONIBUS MAIORUM MINORUMQUE LITANIARUM

CAPUT XXIX.

1. Processiones Litaniarum maiorum celebrantur die XXV. Aprilis; at si in illum diem Pascha incideret, referentur ad feriam III. sequentem: alterae autem minorum Litaniarum celebrantur in tribus diebus ante Ascensionem, videlicet in feriis II. III. et IV. post quintam a Pascha Dominicam.

2. Quum finis huius operis, quemadmodum in praefatione declaratum est, sit regulam, quoad fieri possit, accuratam tradere omnium sacrarum functionum, nihil disseremus de illarum origine nec qua ratione maiores minoresve appellentur. Satis erit tantum monere, quod maiores maiori, minores minori celebrantur solemnitate.

3. In Rituali Romano titulo *de Processionibus* praescribuntur regulae pro decora ac decenti functionum ratione: hunc titulum consulere poterit lector, qui cuperet his de rebus doceri.

4. Processionibus praedictis interesse debet universus Clerus tum saecularis tum regularis et congregandus erit in ecclesiam primariam loci, vel aliam iuxta laudabilem cuiusque loci consuetudinem et dispositiones, quae in hanc rem ab Episcopo emittentur. Quibusdam in locis intervenire solent etiam Confraternitates laicales, quae quidem pia consuetudo, ubi vigeat, servabitur.

5. Processiones huiusmodi matutino semper tempore sunt celebrandae. Regulariter post Nonam dabitur initium processioni, ac propterea in choro matutinum cum laudibus pridie vespere post completorium recitabitur.

6. In qua urbe sedem habet Episcopus, in vulgus edentur leges et dispositiones, si opus fuerit, pro regulari istarum processionum ratione.

7. In aliis locis, ubi populus est limitatus, satis erit ut Parochus vel Vicarius foraneus, sive alius ab Episcopo electus, curam eius rei gerat.

8. Si forte alicubi de praecedentia contendatur, ecclesiastica Auctoritas statuet ordinem servandum sine partium contendentium detrimento, quibus ampla potestas fiet probandi sua iura. Hisce casibus ad vitandum scandalum aut moram functionis, prospiciet Episcopus edendo absolutum mandatum, et plurimum expediet, ut mulctam pecuniariam imperet detrectatoribus.

9. Processiones Litaniarum maiorum minorumque ex regula deberent principium habere in una et finem in altera ecclesia. In qua processionis fiet finis, cantabitur Missa ferialis praestituta, excepta die XXV. Aprilis, qua si processio absolveretur in ecclesia S. Marco dicata, cantanda erit Missa de Sancto.

10. Sin non ita facile esset cantare Missam in ecclesia, ubi processio finem habet cantari poterit in Cathedrali. Ad quem spectet cantare Missam in ecclesia praedicta, nulla certa statui potest regula: servanda erit cuiusque loci consuetudo; quoniam quum multae in hanc rem extent S. C. Rituum decisiones, quae specie non satis cohaerent inter se, videtur eadem S. C. hoc statuisse principium, observandi nempe singula locorum consuetudines.

Quae sint praeparanda

11. In sacrario eius ecclesiae, ex qua processionis initium fiet, praeparabuntur paramenta coloris violacei pro Celebrante et Ministris, videlicet pluviale cum stola, dalmatica et stola diaconalis, tunicella, tria cingula, tres albae, tres amictus et bireta; insuper superpellicea pro inservientibus, ritualia seu libelli in usum cantorum pro antiphonis et Litaniis.

12. Si processio subsistet in aliqua ecclesia, quae occurat in itinere, in libellis praedictis erunt antiphonae et versiculi de Sancto Titulari uniuscuiusque ecclesiae. Antiphonae, versiculi et orationes desumentur de suffragiis in Officio divino, non vero de die festo Praeparabitur etiam hoc casu liber orationum a Celebrante recitandarum in ecclesiis praedictis.

13. Adsit Crux in hasta pro Clero, duo candelabra cum candelis pro Acolythis.

14. In Altari maiori ponentur sex candelabra cum candelis et Crux similis, pallium violaceum ac tapetum.

15. In eadem ecclesia praeparabuntur singulae Cruces regularium cum panno appenso coloris violacei et signa confraternitatum laicalium, si intererunt.

16. Statuatur locus, in quo possit decenter suis insignibus indui Clerus et Confraternitates etiam laicales. Praecisiores dispositiones omittimus, quum dependeant ex circumstantiis cuiusque loci, quae opportuno tempore erunt praevidendae.

17. In quibus ecclesiis processio stationem faciet, in Altari maiori ardebunt sex candelabra, praeparabitur vasculum aquae benedictae cum aspergillo et superpelliceum pro Superiore illarum.

18. In ecclesia autem, in qua processio complebitur, Altare maius instruetur sex candelabris cum candelis, Cruce simili, pallio violaceo et tapeto. In abaco praeter ea, quae opus erunt ad Missam solemnem, ut cap. IV. descriptum est, praeparabitur etiam planeta violacea cum manipulo pro Celebrante, manipuli pro Ministris et vasculum aquae benedictae cum asper-

gillo. Quum in hac Missa nec *Gloria* neque *Credo* dicatur, scamno pro Celebrante et Ministris non opus est.

19. Sin Missa non celebraretur ab eo qui processionem peregerit, praeparabuntur in sacrario omnia paramenta in Missa solemni adhibenda.

20. Locus etiam praeparabitur, in quo suis vestibus Clerus et ceteri qui processioni intervenerunt, exui possint.

In functione

21. Clerus secularis et regularis nec non Confraternitates, si processioni intererunt, congregabuntur paullo ante horam praestitutam in ecclesiam, in qua fiet collecta, ut ad processionem sint parati.

22. Deligentur duo pluresve clerici, qui processionem ordinent et curent ut unusquisque occupet locum sibi proprium; quapropter alteri ipsorum scriptus tradetur ordo praecedentiae, cui expediret ut subsignatus esset Episcopus ad prohibendas quaestiones.

23. Supersedemus monere unumquemque, qui processioni interfuturus est, ut moretur in ecclesia cum debita observantia et animi applicatione, ac praesertim abstineat ineptis sermonibus.

24. Hora praestituta Caeremoniarius efficiet ut Celebrans et Ministri in sacrario induantur paramentis violaceis supradictis; accendentur candelabra Acolythorum, et candelae in Altari maiore. Deinde incipietur ordinari processio.

25. Praeibit Crux Cleri gestata a Subdiacono vel etiam a clerico superpellicio induto, inter Acolythos candelabra sustinentes: sequetur Clerus secularis iuxta ordinem praecedentiae, ut docebitur inferius, postremo loco Celebrans medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

26. Clerus praedictus introibit in presbyterium Altaris maioris, si capax fuerit, secus disponetur prope ipsum. Crux cum Acolythis subsistet a latere Evangelii, et clerici qui Crucem et candelabra sustinebunt, stabunt semper: Clerus in unum aut plures ordines circa Altare ordinabitur, dignioribus seu senio-

ribus stantibus propius Altare; Celebrans cum Ministris ante altare subsistent.

27. Clerus regularis ordinabitur apud Altare maius extra balaustrium ita ut ordines antiquioris institutioni sint propius Altare.

28. Confraternitates disponentur post regulares methodo tradita.

29. Celebrans ante Altare quum venerit, reverentiam ad Crucem, vel genuflexionem faciet, si aderit in Altari SS. Sacramentum, tum in genua procumbet ac brevi orabit, quod ipsum facient reliqui omnes in processionem ituri.

30. Assurget Celebrans et cum eo reliqui omnes, qui adgeniculati erant; tum a cantoribus cantabitur antiphona *Exurge, Domine* etc. ut in Rituali, cum ℣. psalmi *Deus auribus nostris* cum *Gloria Patri* et repetetur canendo antiphona *Exurge.*

31. Repetito antiphonae cantu, rursus genuflectent omnes ac duo cantores, flexis genibus in medio choro, incipient canere Litanias, et respondebit Clerus repetens eosdem versus, quos cecinerint cantores iidem.

32. Quum cantores cantaverint ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, et Clerus responderit etiam *Sancta Maria, ora pro nobis*, abrumpetur cantus, consurgent omnes et principium Processionis fiet.

33. Campanae ecclesiae, ex qua exibit processio, pulsabuntur festivo more donec omnis Clerus de ecclesia discesserit. Aequum esset, ut festivo more sonarent etiam campanae earum ecclesiarum, ante quas praeteribit processio. Itidem festive sonabunt campanae illius ecclesiae, quo processio perveniet.

34. A duobus vel pluribus clericis delegatis ordinabitur processio ordine sequenti.

35. Confraternitates laicorum, si aderunt, unaquaeque cum suis insignibus et cum Cruce, vel Crucifixo in fronte ipsarum. De praecedentiae ordine servabitur quod capite IV. num. 13. lib. I. traditum est.

36. Regulares iuxta ordinem fundationis respectivi Coenobii, ut praescribitur a Gregorii XIII. Constitutione *Exposcit pastoralis* 25. Iul. 1585. Incedent bini canentes Litanias.

37. Crux Cleri secularis gestata, ut supra, inter duos Acolytos ferentes candelabra.

38. Cantores induti superpelliceo; qui tamen hunc locum obtinebunt, nisi fuerint Beneficiarii seu Mansionarii.

39. Clerici Seminarii pariter bini superpellicio induti et capite cooperto bireto, quod sibi imponent dum exibunt de ecclesia.

40. Parochi urbani, induti superpelliceo et bireto, vel alio insigni, quo utentur ex privilegio a Sancta Sede donato.

41. Capituli Collegiatarum, qui incedent iuxta ordinem praecedentiae seu institutionis, vel privilegii, choralibus insignibus iuduti et capite cooperto bireto.

42. Mansionarii seu Beneficiarii Cathedralis cum suis insignibus et bireto capiti imposito.

43. Canonici Cathedralis cum insignibus suis, ut supra.

44. Dignitates Cathedralis, ut supra.

45. Postremo Celebrans medius inter Ministros ibit.

46. Aderit clericus ferens librum, quo in stationibus, si fient, Celebrans utetur.

47. Statim ac processio de ecclesia exierit, duo cantores resument Litanias a versiculo *Sancta Dei Genitrix* et ita deinceps, curantes ut Litaniarum cantus in itinere conficiatur.

48. Si Clerus esset numerosus neque ita facile esset audire cantores prope crucem Cleri incedentes, poterit eis statui locus ad dimidiam Cleri partem. Hoc casu ad vitandam de praecedentiae loco quaestionem, praedicti cantores oporteret ut induti essent pluviali imposito superpelliceo, ut Romae fieri solet in huiusmodi functionibus.

49. Si Clerus limitatiori numero erit iuxta qualitatem locorum, servabitur in summa idem ordo, et quando desit Collegiata aut alius ordo ecclesiasticus, Sacerdotes loci incedent, servantes ordinem praecedentiae ab epocha ordinationis quisque suae.

50. Si Processio introibit in aliquam ecclesiam, quae occurreret in itinere, dummodo ecclesia capax sit, ingredi poterunt omnia collegia seque disponere eodem ordine ac supra dicto de ecclesia, in qua facta erit collecta: si ecclesia capax non

erit, subsistent in via Confraternitates, insuper et Regulares quin abrumpatur processionis ordo, ac totus Clerus secularis tantum, vel etiam pars illius introibit et disponetur, ut supra.

51. Si cuidam ex istis ecclesiis esset addictus Clerus, exemptus ab interveniendo processioni, hic extra portam ordinatus excipiet ipsum. Quod si iste Clerus vel etiam eius pars locum haberet in processione, subsistere deberet extra portam ad excipiendam reliquam processionem, dum sine perturbatione aut mora id fieri possit.

52. E parte dextera ingressus ecclesiae aderit Rector indutus superpellicio et capite nudato, ac prope ipsum clericus cum vasculo aquae benedictae et cum aspersorio. Rector porriget aspersorium singulis a dextra incedentibus, qui sumptam aquam sanctam manu offerent socio a laeva incedenti. Rector denique porriget eam Diacono, hic Celebranti, postea Rector ipse Subdiacono.

53. Ubi Celebrans cum Ministris ante Altare pervenerit, cantus Litaniarum abrumpetur.

54. Clericus deferens librum consistet prope Diaconum.

55. Celebrans facta ad Altare reverentia, vel genuflexione si aderit SS. Sacramentum, procumbet in genua et brevi orabit, quod ipsum faciet et Clerus.

56. Celebrante assurgente, omnes consurgent; tunc vero cantores antiphonam Sancti Titularis cantabunt; cantores illi duo qui Litanias per viam cantabunt, adiicient versiculum relativum et Celebrans orationem cantabit tono feriali et cum brevi conclusione.

57. Post haec de ecclesia exibit processio et illi duo cantores litaniarum cantum resument a versiculo, quo abruptae fuerunt.

58. Processione adveniente ad ecclesiam, in qua ipsa complebitur, Rector eiusdem indutus superpelliceo, porriget Clero aquam benedictam.

59. Confraternitates, Clerus regularis et secularis locum in ecclesia sument eadem methodo ac superius traditum est quum sermo erat de processionis initio.

60. Ubi Celebrans cum Ministris ad Altare pervenerit, omnes in genua procumbent et a cantoribus absolventur Litaniae, si nondum absolutae essent.

61. Post Litanias Celebrans cantabit preces, ut in Breviario post Litanias; ad ℣. autem *Dominus vobiscum* ipse solus assurget et cantabit orationes, post quas rursus flexis genibus cantabit ℣. *Dominus vobiscum*, alterum *Exaudiat nos* etc. postremo submissa voce *Et Fidelium animae* etc.

62. Celebrans cum Ministris recedet prope abacum, ubi deposito pluviali, induetur manipulo et planeta, Ministri autem induentur manipulo. Acolythi candelabra deponent et Crucifer applicabit Crucem parieti ex parte Evangelii; tum Missa cantata inchoabitur. (*a*).

63. Si qua de caussa caneretur Missa non in ecclesia in qua processionis factus sit finis, sed in Cathedrali, post preces canetur a cantoribus antiphona de B. V. *Sancta Maria succurre* etc. et a Celebrante recitabitur oratio *Concede nos* etc. postea altera antiphona cum versiculo et oratione, ut supra, de Sancto Titulari.

64. Clerus secularis et regularis atque Confraternitates discedent post ℣. *Fidelium animae* etc. ac dimittent superpelliceum vel alia insignia, quibus utentur.

65. Sin Missa non cantaretur ab eo qui processionis functionem peregerit, Clerus secularis, Cruce et Acolythis praecedentibus, ac sequente Celebrante cum Ministris, perget in sacrarium ibique vestes sacras dimittet.

66. In minoribus Litaniis idem ordo servabitur, at si placeat eas celebrare minori solemnitate, poterit in tres dies dispertiri Clerus secularis et regularis ita ut unusquisque individuus uni tantum intersit processioni. Licebit etiam adesse Celebranti sine Ministris.

67. Quibusdam in locis mos est in has processiones ferre quasdam insignes Reliquias, vel imaginem prodigiis celebrem,

(*a*) An in hac Missa sit Cereus Paschalis accendendus, notavimus supra cap. XXVIII. num. 11.

et agros etiam benedicere. Quum huic mori non contradicat Rituale Romanum, licebit locorum usus servare. Prospiciet tamen Episcopus, ne irrepant abusiones praesertim in benedictionibus praedictis, quae ex precibus et orationibus eiusdem Ritualis essent desumendae.

DE FESTO ASCENSIONIS DOMINICAE

CAPUT XXX.

1. Festum Ascensionis Dominicae est unum e festis primariis et solemnibus. Quapropter Altare et chorus exornabitur nobiliter, et Superior vel dignior Cleri officium peraget hac die in Vesperis et Missa.

2. Primis vesperis accendetur Cereus paschalis, itemque in Missa solemni; in qua tamen, ut cantatum erit Evangelium, a clerico extinguetur.

3. Sacro peracto, Cereus de candelabro tolletur et reponetur in sacrario, ut adhiberi possit in Vigilia Pentecostes ad benedictionem fontis, ut infra docebimus.

4. Quod ad Matutinum et Laudes solemnes attinet, uniuscuiusque ecclesiae consuetudo servabitur.

IN VIGILIA PENTECOSTES

CAPUT. XXXI.

1. Vigilia Pentecostes est perquam solemnis: in ipsa fontis baptismalis benedictio peragenda est et baptisma administrandum.

2. Caeremoniale Episcoporum lib. 2. cap. 27. num. 18. baptisma octo Sabbatum sanctum praecedentibus diebus conferri vetat, nisi in periculo mortis imminente; idque ut servetur vetusta consuetudo conferendi baptisma in duabus vigiliis Paschatis et Pentecostes, quam ob rem aqua in fonte baptismali solemniter benedicitur.

3. Servata proportione, id observandum est etiam in Pentecoste, neque per aliquot dies ante hanc solemnitatem administrandum esse baptisma, nisi necessitate cogente, ut servetur ritus et tempus pro solemni baptismo praestitutum.

4. Omnino hac die peragenda est benedictio; nec iuvat contrariam consuetudinem quamvis vetustissimam proferre, ut statuit S. Congregatio Rituum decreto die 7 Decembris 1844. quod cum rubricis Missalis cohaeret.

5. Quapropter praecedentibus diebus extrahetur aqua e fonte baptismali, qui expurgabitur et in vigilia replebitur aqua recenti consecranda, atque exornabitur quemadmodum traditum est cap. XXVII. num. 11. huius libri. Notandum tamen quod in sacrario conservandum est aliquantulum aquae iam benedictae, quae adhiberi possit, si necessitas premat, ut superius docuimus.

6. Altare exornabitur nobiliter, candelabris nempe, Cruce tapetis et pallio rubri coloris, cui superponetur alterum violaceum.

7. In abaco disponetur quidquid opus erit pro Missa solemni coloris rubri, et pluviale violaceum pro Celebrante benedictionem fontis facturo, omnia contegente velo violaceo.

8. Idem fiet de scamno Celebrantis, quod instruetur tapeto pro Missa solemni, superposito altero violaceo.

9. Apud abacum praeparabitur Cereus paschalis cum granis infixis, adhibendus in benedictione fontis.

10. In medio presbyterio praeparabitur legile nudum cum Missali pro canendis prophetiis.

11. Ad baptisterium aderunt illa omnia, quae de Sabbato sancto notavimus num. 12. cap. praedicti.

12. Aequum esset, ut officium perageretur in alio sacello, si plura essent in quibus peragi soleret, secus fieri poterit ad Altare, in quo postea functio celebrabitur. Hoc autem casu Altare instruetur pallio albi coloris, quod amovebitur statim post peractum officium, et extinguentur candelae, quae Officii tempore in Altari erunt accensae.

13. Functio maxima ex parte similis est Sabbati sancti, ideoque ad capitulum illud legentes remittimus, ne frustra eamdem materiam retractemus: aliquid tantum innuemus, ut normam inde sumat, qui functionem moderabitur.

14. Dum in choro nona Hora recitabitur, Celebrans cum Ministris induetur paramentis coloris violacei. nempe Celebrans amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et planeta, Ministri autem planetis plicatis.

15. Fine facto recitandi in choro Nonam, statim extinguentur in Altari candelae, amovebitur pallium album et ita apparebit alterum violaceum.

16. Non sonabitur campanula sacrarii, quum de illa exibit Celebrans cum Ministris, qui praecedentibus Acolythis iunctis manibus, alter post alterum capite cooperto et iunctis manibus ad Altare proficiscentur.

17. In chorum quum venerit, salutabunt Clerum, venient ante Altare, Celebrans reverentiam, Ministri genuflexionem facient ad Crucem, nisi fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint.

18. Celebrans cum Ministris ad Altare ascendet, ipsumque in medio osculabitur; Ministri non genuflectent; deinde Celebrans et Ministri simul transibunt in cornu Epistolae ibique subsistent, ut in Introitu Missae solemnis.

19. Canentur prophetiae, ut in Sabbato sancto, Celebrans

cantabit orationem respectivam tono feriali, sed non cantabitur *Flectamus genua.*

20. Sub finem sextae sive ultimae prophetiae clericus candelas in candelabris Acolythorum, super abaco praeparatis, accendet et Cereum paschalem, quem iuxta abacum sustinebit.

21. Post sextam prophetiam sextamque orationem Celebrans cum Ministris descendet a latere ad scamnum, ubi Ministri deponent manipulum et Celebrans planeta et manipulo dimisso, induetur pluviali violaceo.

22. Deinde eodem ordine ac supra citato capitulo, procedetur ad fontem seu baptisterium, et clericus ante Crucem processionalem Cereum paschalem accensum gestabit.

23. In accessu ad baptisterium a cantoribns cantabitur tractus *Sicut cervus* etc.

24. Fontis benedictio est prorsus aequalis Sabbato sancto; diversa tantum est oratio, quae recitatur in principio priusquam intretur ad fontem. Quocirca observabitur quod eo loco descriptum fuit etiam relate ad baptismum infantibus et adultis, si aderunt, administrandum.

25. Postea redibitur ad Altare ordine ibidem notato, et clericus gestans Cereum paschalem, non imponet illum candelabro, sed referet in sacrarium, extinguetur ac reponetur, quum usque ad Sabbatum sanctum anni venturi non sit amplius adhibendus.

26. Celebrans et Ministri se prosternent ante Altare, et Litaniae in Missali notatae ritu duplici canentur.

27. Ad ℣. *Peccatores* Celebrans cum Ministris et Acolythis redibunt in sacrarium, deponent paramenta violacea et aliis nobilibus rubri coloris induentur pro Missa solemni.

28. Profectis ex Altari Celebrante et Ministris, amovebitur pallium et reliqua omnia ornamenta violacea et remanebunt altera rubri coloris; tum candelae in Altari accendentur.

29. Non cantabitur Introitus sed loco eius cantabitur et repetetur canendo *Kyrie* sine organorum sono.

30. Sub finem Litaniarum Celebrans cum Ministris redibit ad Altare et Sacrum inchoabitur. Notandum quod, redeunte

Celebrante cum Ministris ad Altare ad Missam celebrandam, non est pulsanda campanula sacrarii.

31. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur organa, campanae ecclesiae et campanulae ad fores sacrarii.

32. Ad Evangelium canendum Acolythi non afferent candelabra cum candelis accensis, sed iunctis manibus assistent.

33. De reliquo observabitur ritus pro Missis solemnibus praescriptus.

34. In ecclesiis fonte baptismali carentibus, eadem fiet functio, excepta tantum benedictione fontis et baptismi administratione.

Montis regalis. An occurrente vigilia Pentecostes, cantari possit Missa iuxta ritum pro Missis privatis praescriptum, cum introitu *Cum sanctificatus fuero?* S. R. C. resp. *negative, iuxta rubricas.* Die 23 Februarii 1839.

DE FESTO PENTECOSTES

CAPUT XXXII.

1. Quoniam haec etiam solemnitas e praecipuis est, ad digniorem Cleri spectat officium peragere.

2. Primae Vesperae ritu superius descripto celebrabuntur: notandum tantum, quod ad intonationem hymni *Veni creator Spiritus,* omnes in genua procumbent, exceptis Acolythis, qui suo loco stabunt ante Celebrantem. Celebrans autem stans intonabit hymnum et statim geniculabit quo loco erit, nempe aut in primo chori stallo aut in scamno a latere Epistolae prope Altare. Si scamnum hoc aderit pro Celebrante, praeparabitur pulvinus, in quo ipse possit genua submittere. Clerus, Celebrans et pluvialistae perstabunt genibus insistere, donec canentur primi quatuor versus, seu tota prima strophe.

3. Matutinum cum Laudibus aut cantabitur aut legetur iuxta morem et consuetudinem cuiusque ecclesiae.

4. Hora Tertia cantabitur et in hac hora officium peraget dignior, qui aderit in choro. Ad hymnum *Veni creator Spiritus* omnes geniculabunt ad cantum primae strophae, ut in Vesperis.

5. Post cantatam Tertiam cantabitur Missa, cui praemittetur aspersio aquae pridie in sacro fonte benedictae et consulto extractae antequam Olea Sancta illuc infundantur, si ecclesia habeat fontem baptismalem.

6. In Missa solemni nihil notandum occurrit praeter genuflexionem ad ℣. *Veni sancte Spiritus, reple* etc. post Epistolam. Quam ob rem admoneantur cantores, ut incipiant cantum versus praedicti tempore opportuno. Etenim Subdiaconus cantabit Epistolam, et osculatus manum Celebrantis deferet Missale in cornu Evangelii. Celebrans veniet ad medium Altare et Diaconus ascendet in suppedaneum ad dexteram eius. Quum Subdiaconus librum posuerit super Altare, subsistet a sinistris Celebrantis, qui una cum ipsis Ministris descendet in gradum superiorem cumque iisdem genua submittet in extremo suppedaneo et statim tunc a cantoribus praedictus versus cantabitur. Celebrans genua ponet in pulvillo, quem ei supponet clericus. Ceteri omnes nudato capite suo quisque loco geniculabunt.

7. Cantato versiculo usque ad verba *ignem accende*, Celebrans assurget ac recitabit *Munda cor meum*, Diaconus et Subdiaconus venient ad locum suum, ceteri omnes consurgent et Clerus in choro considebit.

8. Si cantus Sequentiae prolixus esset eaque de caussa deberet Celebrans cum Ministris sedere, Subdiaconus, osculata manu Celebrantis, non transferet Missale, sed Epistolario tradito clerico vel Caeremoniario veniet ad medium Altare cum Celebrante et geniculabunt, ut supra. Post genuflexionem Celebrans cum Ministris de Altari a latere descendent et recedent ad scamnum, in quo sedebunt.

9. Idem ordo servabitur in Vesperis et in Missis quae reliquis duobus festis subsequentibus celebrabuntur, in quibus cantabitur etiam Hora tertia.

10. Id ipsum fiet in aliis Missis conventualibus quae canentur per totam huius solemnitatis octavam.

DE FESTO SS. TRINITATIS

CAPUT XXXIII.

1. In Dominica, quae immediate sequitur festum Pentecostes, celebratur memoria solemnis de mysterio Sanctissimae Trinitatis. Haec Dominica est primae classis, quae excludit quodcumque officium quamvis maxime solemne; festum autem secundae classis.

2. Relate ad ritum Vesperarum et Missae nihil occurrit, de quo specialis fiat mentio. In Hora prima recitabitur symbolus *Quicumque*, ut in peculiaribus huius diei rubricis notatur.

DE SOLEMNITATE SS. CORPORIS CHRISTI

CAPUT XXXIV.

1. Festum est perquam solemne rituque gaudet peculiari processionis et expositionis tum die festo, tum reliquis octo diebus.

2. De processione agetur separatim cap. sequenti. Quod ad ritum Missae solemnis ante SS. Sacramentum expositum, remittimus legentes ad praecedens cap. VII.

3. Relate ad officium, meminerit Clerus numquam cooperiendum esse caput; faciendam genuflexionem duplicem in accessu ad chorum et in recessu, si SS. Sacramentum erit expositum, et omittendam esse omnem inclinationem seu reverentiam. Fient tamen illae reverentiae sive inclinationes, quas liceat appellare improprias, quandoquidem nihil aliud sunt, quam invitatio ad actionem quae sequitur. Exempli gratia, duo cantores qui psalmos in medio choro intonant, se convertunt cum

inclinatione ad partem illam quae cantum prosequi debet: unusquisque clericus in choro inclinatur ad alterum qui prope adest, invitans eum pro thurificatione et pro pace accipienda, atque ita de ceteris. Porro Clerus stare semper deberet, sed venia haec datur, ut sedeat propter officii prolixitatem. Cantores, qui psalmos intonabunt, quicumque intonatarus erit antiphonam, vel in medium processurus, vel rediturus ad locum suum seu transiturus ex altera ad alteram partem, genuflexionem exsequatur.

4. In hymno *Pange lingua* congeniculabunt omnes ad totam stropham *Tantum ergo*, si expositum erit SS. Sacramentum super Altari chori aut in ipso intra tabernaculum S. Eucharistia asservetur.

5. Quod ad expositionem, servabitur usus cuiusque ecclesiae, exponendi nempe SS. Sacramentum a principio officii, vel in quadam ipsius parte; ac iuxta regulam videtur esse, si saltem exponatur in Missa conventuali et in Vesperis. De ritu benedictionis inspiciatur cap. XI huius libri. Si dabitur benedictio statim post Missam, functionem peraget ipse Celebrans, qui deponet planetam ac manipulum, et pluviali induetur. Si dabitur post Vesperas, observentur S. Congregationis Rituum decreta.

6. Notetur et illud, quod primae et secundae Vesperae huius solemnitatis cantandae sunt solemniter, ut cap. II huius libri descriptum est.

7. Vesperae autem octavae, completo officio, ad reponendum SS. Sacramentum iterabitur processio per ecclesiam vel etiam per plateam; sed erit minus solemnis, quam prima, et poterit componi ut processio, quae in tertia cuiusque mensis Dominica fieri solet.

DE PROCESSIONE SS. CORPORIS DOMINI

CAPUT XXXV.

1. Haec Processio maxime solemnis omni cum magnificentia celebranda est; simulque vitandum quidquid potest profanationibus, iurgiis, scandalis et irreverentiis locum praebere.

2. In parvis regionibus, quum exiguus sit corporum ecclesiasticorum numerus, difficiliter oriri potest de ordine praecedentiae contentio. In magnis civitatibus, in quibus Cleri et confraternitatum amplior est numerus, fiet tempore debito a Curia Episcopali quod vulgo dicitur *rotulus*, videlicet statuetur et publicabitur ordo, quo unusquisque in processionem incedere debet, ut omnis prohibeatur controversia, quae sacrae functionis tempore posset suscitari.

3. Processio fiet mane et insuper mature ut vitetur aestus anni temporis, in quod hoc festum solet incidere.

4. Eadem Curia ex Episcopi auctoritate statuet horam, qua incipienda erit functio. Huius principium fiet a principali ecclesia loci et reditus ad eamdem. Inter Curiam et Magistratum civitatis conveniet de munditie et ornatu viarum, qua sit transitura processio. Cavebitur autem, ne in ornamentis sit quicquam indecens aut profanum et quidquid a sacris functionibus abhorreret. Eligentur etiam ab Episcopo sive ab eius Curia ii, qui hastas umbraculi gestare debebunt, easque principio processionis in exitu de ecclesia et in reditu ad ipsam substinebunt digniores reliquorum.

5. Interdicentur repraesentationes puerorum, Angelorum cum mysteriis Passionis vel Sanctorum speciem praeseferentium et quidquid aliud sapere potest vanum et inane.

6. Non erigentur in viis Altaria sive sacella, apud quae subsistat processio, sine speciali Episcopi facultate, quae si de-

tur facultas, visitanda erunt antecedenter ab aliquo ecclesiastico, ut sint decentia.

7. Praecipietur Superioribus ecclesiarum, ante quas transitura sit processio, ut campanae pulsentur festivo more, dum tota processio transibit.

8. Non subsistet processio in omni ecclesia et apud omne Altare, quod occurret in itinere, sed poterit subsistere semel, aut iterum, quum tractus itineris percurrendi esset valde longus; et super Altaribus debita opera erectis aut intra ecclesias super Altari deponetur SS. Sacramentum, cantabitur *Tantum ergo*, recitabitur oratio, fiet thurificatio, ut infra; deinde quin detur benedictio, quae impertietur in processionis fine, continuabitur processionis iter.

9. In itinere poterunt spargi flores, herbae virentes et odorae, paullo ante quam transeat processio.

10. Exornabitur ecclesia eodem modo, quo exornatur in solemnitatibus praecipuis.

11. Prope ecclesiam ipsam praeparabitur locus aliquis, ubi suis insignibus induentur qui processioni intervenire debebunt.

12. Confraternitates congregabuntur in ecclesiam, si capax locus erit, secus subsistent in platea ante ecclesiam sita.

13. Singulae candelae distribuendae essent in singulos processioni intervenientes, quas in processionem accensas sustineant.

14. Praeparabuntur etiam libelli, si mos sit, distribuendi Clero seculari et regulari, in quibus sint scripti manu vel typis excusi hymni et preces, quae a Rituali Romano praescribuntur.

Quae sint praeparanda.

15. In sacrario praeparabuntur paramenta albi coloris pro Missa solemni, videlicet tres amictus, tres albae, tria cingula, tunicella cum manipulo, dalmatica cum stola et manipulo ac planeta cum stola et manipulo pro Celebrante et Ministris.

16. Praeparabuntur duo thuribula cum naviculis et incenso, candelabra cum candelis pro Acolythis, intorticia, et candelae

e cera alba, sufficienti copia, pro numero intervenientium processioni.

17. Si ecclesia sit Cathedralis, nec functio fiat ab Episcopo, praeparabuntur paramenta cum amictibus pro Canonicis, iuxta praebendarum distributionem, octo pluvialia pro Beneficiariis hastile umbraculum in processionem gestaturis, tunicella cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono, qui Crucem gestabit.

18. Altare maius exornabitur festivo more, videlicet sex candelabris nobilibus cum candelis, et Cruce simili candelabris, pallio albi coloris et tapeto super gradus. Si in hoc ipso Altari fiet expositio SS. Sacramenti hac die et per octavam statuetur thronus seu baldachinum albi coloris, in quo exponetur SS. Sacramentum; aderunt candelabra cum candelis numero praescripto iuxta morem vel leges synodales. Aderit etiam in Altari tabernaculum, ubi reponi possit SS. Sacramentum; quod si tabernaculum desit, praeparabitur velum album abhibendum, ut infra.

19. In abaco praeter calicem, patenam etc. pro Missa solemni, Missale cum cussino pro Celebrante, Evangeliarium et Epistolarium, ampullas, campanulam etc. velum humerale pro Subdiacono, praeparabitur alterum velum humerale nobile albi coloris pro Celebrante et pluviale pro eodem, ostensorium albo velo contectum, hostia aptata in lunula ponenda in ostensorio et in Missa solemni consecranda; libellus cum oratione *Deus qui nobis* etc. pro Celebrante, ac si opus esset, taenia seu chordula e serico albo collo Celebrantis imponenda ad sustinendum Ostensorium.

20. In presbyterio praeparabitur Crux processionalis, et prope illud statuetur umbraculum album octo hastis instructum et quatuor laternae hastis infixae cum candelis e cera intus occlusis, gestandae circum SS. Sacramentum.

21. Si processio subsistet apud quodpiam Altare in via erectum, vel in aliqua ecclesia, Altare in quo deponetur SS. Sacramentum, ornabitur festivo more, ardebunt in ipso candelae et super mensa aderit corporale extensum. In eadem ecclesia

vel apud Altare disponentur scamna sine postergali, cooperta tapeto sive aulaeo, apud quae geniculabunt Canonici, si aderunt. Prope Altare aut in ecclesia aequum esset ut adesset ignis renovandus, si opus sit, in binis thuribulis.

In functione.

22. Pridie post Vesperas et Completorium, si ecclesia erit Cathedralis vel Collegiata, recitabitur vel cantabitur Matutinum cum Laudibus, mane autem mature recitabuntur horae minores et post eas locus erit Missae solemni cantatae a prima Dignitate seu digniore de Clero, qui Sacramentum etiam gestare in processionem debet.

23. Missa ritibus usitatis cantabitur; Caeremoniario autem vel etiam Subdiacono curae erit ante offertorium afferre hostiam pro processione consecrandam, quae extracta e capsula, in qua erit, ponetur super corporale.

24. Postquam Celebrans communicaverit, Subdiaconus calicem palla cooperiet, Ministri genuflectent et locum mutabunt videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

25. Interea Caeremoniarius ex abaco ad Altare afferet ostensorium albo velo contectum et ponet ipsum in Altari.

26. Diaconus deteget ostensorium et quin inclinet ipsum ponet supra corporale et crystallum aperiet.

27. Celebrans cum Ministris genuflectet ac Diaconus cavens ne tangat S. Hostiam, sumet manubrio lunulam cum Sacramento eamque ponet in ostensorio et clausa crystallo collocabit ostensorium in medio corporali versus eiusdem partem posteriorem (*a*).

28. Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem et illi redibunt ad locum uterque suum ut antea, observantes ge-

(*a*) De velo, quo cooperiendum esse ostensorium a Rituali praescribitur postquam repositum ibi erit SS. Sacramentum, inspiciatur eruditum commentarium Praesulis Gardellini ad Instructionem Clementinam §. 19.

nuflexiones praescriptas cap. VII. de Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.

29. Interea Canonici, si ecclesia erit cathedralis, pergent in sacrarium, induentur sacris paramentis et in chorum redibunt. Idipsum facient Beneficiarii, qui induent sibi pluviale, eo quod hastas umbraculi gestaturi sunt, et Subdiaconus gestaturus Crucem, qui omnes sub exitum Missae praesto erunt ad Altare.

30. Paullo ante vel paullo post medietatem Missae, iuxta numerum corporum seu collegiorum, quibus constabit processio, Caeremoniarius, adiuvantibus clericis quibusdam, processionem in ordinem disponet ut, peracto Sacro, sine ulla mora possit Celebrans proficisci.

31. Aderunt clerici delegati intorticiis et candelis accensis distribuendis Clero et reliquis, quorum est eas gestare; Clero autem in choro distribuentur, postquam donata pax erit.

32. Processio autem sequenti ordine dirigetur.

33. Signum albi coloris seu vexillum cum stemmate SS. Sacramenti a clerico gestatum.

34. Confraternitates laicorum cum suis insignibus, servantes ordinem praecedentiae ab epocha suae institutionis.

35. Regulares et unumquodque corpus incedent post propriam Crucem, diversam a Cruce Cleri, cum panno appenso, et in ordine praecedentiae observabitur Constitutio Gregorii XIII. *Exposcit pastoralis* 25. Jul. 1585.

36. Curiales et Officiales togati atque ultimo loco Magistratus, unusquisque cum intorticio accenso.

37. Crux Cleri inter Acolythos cum candelabris, ac si Canonici erunt parati, Subdiaconus etiam, qui gestabit Crucem Cleri, sacris vestibus seu tunicella indutus erit, ut superius traditum est.

38. Chorus cantorum, qui candelam non sustinebunt, sed cantabunt hymnos praescriptos.

39. Clerici Seminarii.

40. Parochi induti superpelliceo sive aliis insignibus, si sua propria habebunt.

41. Collegiatae, iuxta ordinem in processione Litaniarium maiorum.

42. Mansionarii seu Beneficiarii Cathedralis.

43. Octo Mansionarii seu Beneficiarii pluviali albo supra superpellicio induti, hastas umbraculi delaturi, ut infra.

44. Canonici et Dignitates Cathedralis induti sacris paramentis et in suos ordines distincti.

45. Duo clerici cum thuribulo et navicula, qui SS. Sacramentum iugiter in itinere adolebunt.

46. Celebrans manibus sustinens SS. Sacramentum, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, et incedet sub umbraculo.

47. Quatuor clerici ad quatuor angulos umbraculi gestabunt laternas cum candelis accensis, impositas hastis.

48. Aderit etiam clericus delegatus ferendo libro cum oratione a Celebrante recitanda, si forte statio fieret in aliqua ecclesia vel apud Altare in via erectum.

49. Praesules, si aderunt, induti palliolo et rocheto, si utentur, sequentur processionem.

50. Omnes capite nudato incedent manu sustinentes biretum.

51. Candelam seu intorticium gestabit dextra qui dextrorsum incedet, sinistra qui sinistrorsum.

52. Clerus non utetur paràmentis, ṅisi aderit Clerus Cathedralis, sed unusquisque induetur superpelliceo, ac si nulla aderit Collegiata, Clerus seu Sacerdotes qui intererérut processioni, incedent iuxta ordinem antiquitatis desumendum ab epocha ordinationis.

53. Sub exitum Missae praestò erunt bini thuriferarii cum thuribulis et naviculis, clericus vel Subdiaconus gestaturus Crucem, Beneficiarii parati (si erit Cathedralis) pro sustinendis hastis umbraculi, alter clericus apud abacum, qui res quae opus sunt, ministret.

54. Si Clerus erit numerosus, praestaret ut Crux cum Acolythis et clero minore discederet e choro statim post benedictionem a Celebrante impertitam, ne ipse nimium expectet antequam in processionem proficiscatur.

55. Celebrans, peracto Sacro, genuflectet cum Ministris in suppedaneo, et a latere per latus Epistolae descendens perget ad scamnum. Ibi cavebit ne tergum vertat ad Altare; Ministri deponent manipulum; ipse autem dimissa planeta et manipulo, induetur pluviali.

56. Clericus vel Subdiaconus accipiet Crucem eique se addent Acolythi et ante Altare procedent. Acolythi tantum genuflectent ad Sacramentum, deinde processionis principium facient.

57. Celebrans ante scamnum, incensum ei sine osculis ministrante Diacono et fimbriam dexteram pluvialis attollente Subdiacono, incensum in utrumque thuribulum sine benedictione iniiciet.

58. Interea clericus in promptu habebit velum humerale utendum a Celebrante.

59. Bini clerici umbraculum hastile accipient et deferent ante aditum presbyterii, ubi explicabunt illud et hastas tradent delatoribus eius (*a*).

60. Ordo quo disponendi erunt delatores, innuitur a Caeremoniali Episcoporum lib. I. cap. XIV. num. 2. nempe dignior gestabit primam hastam a dexteris Celebrantis, secundam quae prima est a sinistris Celebrantis secundus dignior, tertiam quae secunda est a dexteris Celebrantis tertius, quartam seu secundam a sinistris Celebrantis quartus, quintam seu tertiam a dexteris Celebrantis et fere post ipsum quintus, sextam nempe tertiam a sinistris et post Celebrantem sextus, septimam quae quarta est a dexteris post Celebrantem septimus, octavam quae quarta est a sinistris post Celebrantem octavus.

61. Primi delatores umbraculi erunt beneficiarii praedicti induti pluvialibus relate ad Cathedrales, vel etiam Canonici relate ad Collegiatas, qui hoc casu non utuntur pluviali, et ab Altari maiore solent illud deferre usque ad portam ecclesiae: ab ecclsiae porta usque ad alterum locum designandum succedet Magistratus: deinde alii togati, si aderunt: postea Confra-

(*a*) De usu umbellae, seu parvi umbraculi inspiciatur nostra adnotatio cap. XXV. huius lib. num. 47.

ternitates; donec illud recipient togati, tum Magistratus, postremo Clerus, ut supra, a porta ecclesiae ad Altare in reditu processionis. Delatores supradicti, si locus iis erit in processione, quum venerint ad locum ipsis praestitutum, subsistent ibi ut hastas accipiant, et alii delatores qui eas tradent ipsis, accelerabunt gradum cum gravitate et occupabunt locum sibi proprium in processione.

62. Celebrans, incenso iniecto in bina thuribula, ut supra, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, cum ipsis procedet ante Altare, et facta genuflexione duplici in plano, geniculabunt in infimo gradu.

63. Diaconus unum thuribulum sine osculis tradet Celebranti, qui thurificabit SS. Sacramentum, postea restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario.

64. Diaconus velum humerale a clerico accipiet, assurget, imponet illud humeris Celebrantis, cui Subdiaconus ante pectus alligabit.

65. Diaconus, alligato Celebranti velo, cuius extremitates anteriores super manus eius adiuvante Subdiacono aptabit, ascendet ad Altare, genuflexionem a latere, ne tergum vertat Celebranti, uno genu efficiet ad SS. Sacramentum, Ostensorium accipiet dextra infra radiorum spheram, sinistra ad pedem applicata, et elatum sustinens convertetur ad Celebrantem eique tradet illud.

66. Celebrans, inclinatione facta, ostensorium manibus velo contectis accipiet, ponens dextram ad nodum et sinistram infra pedem illius, et assurget.

67. Diaconus, Ostensorium Celebranti tradito, genuflectet, de Altari descendet et se sistet a dexteris Celebrantis.

68. Celebrans, accepto Ostensorio et adorato SS. Sacramento a Diacono, convertetur ad populum. Ministri simul cum Celebrante ad populum convertentur, suum locum servantes et elatas sustinentes fimbrias pluvialis.

69. Cantores intonabunt hymnum *Pagne lingua*, qui cum aliis hymnis cantabitur tempore processionis.

70. Clerus e choro proficiscetur, vel si chorus deesset, di-

spositus iam erit ante Altare, et facta duplici genuflexione, unusquisque, ut superius teaditum est, locum in precessione suum occupabit.

71. Celebrans et Ministri submissa voce alternatim recitabunt hymnos, psalmos et cantica functioni convenientia.

72. Si qua fiet statio secundum viam sive in ecclesiis, quae occurrent, sive ad Altaria dedita opera erecta, ut n. 8. iam notatum est, processio intrabit in ecclesiam, si capax erit, secus vel totus Clerus vel pars illius; ac si aderunt Canonici parati, locum occupabunt ad scamna praeparata. Omnes illi qui ingredientur in ecclesiam aut in conspectum Altaris erunt, geniculabunt.

73. Celebrans ante Altare quum venerit, consistet; Diaconus aliquantum accelerans gradum, praesto erit ante eum.

74. Diaconus genuflectet, Ostensorium accipiet, assurget, expectabit dum Celebrans cum Subdiacono genuflectant in infimo gradu et Sacramentum adorent, tum deferet illud super Altare et collocabit in medio, genuflectet a latere, ut supra, redibit ad dexteram Celebrantis et geniculabit prope eum.

75. Interea Subdiaconus expediet velum humerale, quod tolletur de humeris Celebrantis. Alter e thuriferariis vadet ad renovandum ignem in thuribulo, et eo revertente, idem faciet alter.

76. Ostensorio a Diacono posito super Altare cantores cantabunt *Tantum ergo* et post verba *veneremur cernui*, ad quae adorabitur Sacramentum, corsurget Celebrans cum Ministris. Subdiaconus attollet fimbriam dexteram pluvialis, Diaconus ministrabit incensum, thuriferarius stans obiiciet thuribulum Celebranti, qui sine benedictione incensum iniiciet.

77. Rursus congeniculabunt in infimo gradu Celebrans et Ministri, ac Diaconus acceptum a thuriferario thuribulum porriget Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit, tum restituet thuribulum Diacono, hic autem thuriferario.

78. Post cantatum praedictum hymnum duo cantores cantabunt versiculum *Panem de caelo* etc. et Celebrans assurget et cantabit orationem *Oremus. Deus, qui nobis* etc. cum brevi

conclusione *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum.* Responso ab adstantibus *Amen,* Celebrans rursus genuflectet.

79. Clerus, qui genibus insistebat, consurget ac facta, ut supra, ad Sacramentnm genuflexione, in ordinem processionis rursus proficiscetur.

80. Diaconus velum humerale humeris Celebrantis iterum imponet, et ascendens ad Altare SS. Sacramentum ei tradet, ut supra, et procedent cum processione, quae perget per vias praestitutas, revertens ad ecclesiam ex qua erit egressa.

81. In reditu processionis ad ecclesiam, ex qua initium eius factum fuit, ratio habebitur ordinis delatorum umbraculi.

82. Quum autem processio ad ecclesiam redierit, confraternitates versus portam principalem intra ecclesiam, si capax erit, disponentur, secus in platea, deinde ulterius in ecclesia ipsa regulares, et postremo Clerus intra presbyterium, vel circa ipsum iuxta capacitatem.

83. Prospiciet Caeremoniarius vel qui processionem diriget, ne quis ex illis qui processioni interfuerint, de ecclesia discedat aut candelam seu intorticium extinguat nisi post datam benedictionem et repositum a Diacono in tabernaculo SS. Sacramentum.

84. Canonici, si aderunt, vel antiquiores de Clero in ordinem disponentur circa Altare, si capax erit, aut redibunt in chorum.

85. Celebrante in aditum presbyterii perveniente, recedent clerici gestantes laternas in hastis cum lumine incluso easque referent in sacrarium: duo clerici, qui primum attulerunt umbraculum, recipient illud a delatoribus et applicabunt parieti ubi erat ab initio praeparatum. Delatores autem, si fuerint ecclesiastici, ut supra dictnm est, pergent in chorum vel consistent cum aliis in presbyterio. Sin autem essent laici, remanebunt extra ingressum presbyterii.

86. Celebrans ante Altare consistet ac Diacono tradet Ostensorium, quod deponet in Altari et fient omnia illa, quae superius notata sunt de statione in aliqua ecclesia vel Altari facienda.

87. Si opus fuerit, thuriferarius unus ignem in thuribulo renovabit.

88. Postquam Celebrans thurificaverit SS. Sacramentum, uterque thuriferarius, facta ante Altare duplici genuflexione, redibunt in sacrarium ad thuribula deponenda, quibus in hac functione opus amplius non est.

89. Postquam Celebrans SS. Sacramentum thurificaverit et orationem cecinerit, rursus imponetur ei velum humerale a Diacono, ascendet cum Ministris in suppedaneum Altaris et ad Sacramentum genuflectet.

90. Subdiaconus geniculabit in extremitate suppedanei et Diaconus cum Celebrante assurget eique tradet Ostensorium, quod manibus contectis extremo velo humerali Celebrans accipiet. Diaconus rursus geniculabit in suppedaneo, ut Subdiaconus. Celebrans convertetur ad populum et benedictionem SS. Sacramenti largietur. Ministri fimbrias elatas pluvialis sustinebunt.

91. Post benedictionem Diaconus assurget, Ostensorium recipiet e manibus Celebrantis et super Altare reponet. Assurget etiam Subdiaconus seque addet Celebranti in suppedaneo. Celebrans cum Ministris iterabit genuflexionem simplicem ad SS Sacramentum et de Altari descendent. Cavebit Celebrans ne tergum vertat Sacramento, dum de Altari descendet, sed versus partem Evangelii aliquantum recedet.

92. Ante Altare quum descenderint, congeniculabunt in infimo gradu. Subdiaconus velum humerale expediet et detrahet Celebranti. Diaconus, adgeniculato Celebrante, redibit in suppedaneum ad Altare et a latere genuflectet ad Sacramentum; hoc tempore Caeremoniarius vel Sacrista afferet ad Altare capsulam cum clavicula tabernaculi, aut velum album superius nominatum.

93. Diaconus non inclinans Ostensorium super Altare, aperiet crystallum, extrahet lunulam cum s. Hostia eamque reponet in capsula, quam claudet operculo. Deinde aperiet ciborium seu tabernaculum et intra reponet Sacramentum ac facta genuflexione a latere, claudet porticulam tabernaculi, plicabit

corporale, quod relinquet in Altare et ad dexteram Celebrantis redibit.

94. Sin tabernaculum deesset, Diaconus clauso intra capsulam Sacramento, relinquet illam in Altari, cooperiet velo albo et ad dexteram Celebrantis redibit.

95. Si post processionem expositum per totum diem in Altari maneret SS. Sacramentum, Diaconus conscenso suppedaneo et facta genuflexione, accipiet Ostensorinm et ponet ipsum sub throno seu baldachino praeparato in Altari, ac si opus fuerit, clericus ad Altare afferet scabellum seu parvam scalam, super quam ascendet Diaconus ut SS. Sacramentum sub throno collocet.

96. Acolythi candelabra ex abaco sument, venient ante Altare, genuflectent et in sacrarium revertentur; post Acolythos ibit Clerus et ultimo loco Celebrans medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes.

97. Intorticia et candelae extinguentur quum repositum erit SS. Sacramentum, et aderunt clerici illis recipiendis delegati.

98. Si SS. Sacramentum erit expositum, Acolythi, Clerus et Celebrans cum Ministris genuflexionem duplicem conficient, atque isti egressi presbyterio caput bireto cooperient extra conspectum SS. Sacramenti; quod si expositum non erit, sed clausum in ciborio vel coopertum velo, fiet genuflexio simplex, et Celebrans cum Ministris caput cooperient, quum de Altari discedent.

DE DOMINICIS POST PENTECOSTEN USQUE AD ADVENTUM.

CAPUT XXXVI.

1. In Dominicis, quae in hoc tempus incidunt, nihil specialiter notandum occurrit. Si celebrabitur officium de Dominica, adhibenda erunt paramenta viridis coloris, sonabitur organis et sacri Ministri induentur dalmatica et tunicella. Sin celebrabitur qui-

dem officium de Dominica, sed haec incideret intra aliquam octavam sive Ecclesiae universalis, sive partialem cuiusdam ecclesiae, pro colore viridi adhibebitur color octavae congruens.

DE FESTIS PRINCIPALIBUS, QUAE INTRA ANNUM OCCURRUNT.

CAPUT XXXVII.

1. Quaedam superius notavimus ex festis mobilibus pro sua celebratione solemnibus. Convenienti pompa celebrabuntur festa primae classis, videlicet nativitas S. Joannis Baptistae, festum S. Joseph sponsi B. M. V. Ecclesiae catholicae patroni, SS. Apostolorum Petri et Pauli almae Urbis Protectorum principalium, Assumptionis B. Mariae Virginis et omnium Sanctorum.

2. Maiori pompa celebrabitur festum Patroni, Titularis ecclesiae et anniversarium dedicationis, utpote propria loci et ecclesiae cuiusque.

3. In anniversario autem dedicationis ecclesiae propriae a primis vesperis ac toto die festo accendi solent candelae ante cruces parietum, in quibus sacra unctio, consecrationis tempore, ab Episcopo peracta fuit.

4. In praedictis diebus officium spectat ad superiorem seu digniorem Cleri.

5. Cetera secundae classis festa minori pompa celebrabuntur quum aequum sit ut inter prima et secunda aliquod intersit discrimen.

6. In omnium Sanctorum festo post Vesperas canentur Vesperae pro omnium defunctorum commemoratione ritu descripto cap. IX. huius libri.

DE EXPOSITIONE SS. SACRAMENTI PRO QUADRAGINTA HORARUM ORATIONE.

CAPUT XXXVIII.

1. Ut functio haec regulariter procederet, editae a Summis Pontificibus identidem sunt dispositiones, quae simul collectae iussu Clementis XII. die 1. Septembris 1730. publicatae sunt sub titulo *Instructionis Clementinae*, quae Romae tantum vim habet legis. Regulae in hac functione servandae deducentur ex ipsa instructione Clementina et penes Episcopum ordinarium erit ex toto aut ex parte sequi ea quae Summi Pontifices pro urbe Roma disposuerunt.

Quae sint praeparanda.

2. Ad externam ecclesiae portam appendetur tabella seu signum SS. Sacramenti, exornatum panno colorato ad indicandam expositionem. Idem signum suspendetur in proximis viis, praesertim si ecclesia remoto loco sita esset, ut significetur fidelibus, quod in proxima ecclesia adest expositum SS. Sacramentum.

3. Expositio fieri debet in Altari maiore; ac si ecclesia valde spatiosa esset, non dedeceret, ut in aliquo Altari laterali fieret, quemadmodum assolet in ecclesiis patriarchalibus Urbis.

4. Propter expositionem cooperietur principalis pictura Altaris, et reliquae etiam si proximae Altari erunt: panni, quibus cooperientur picturae illae non violaceo nec nigro colore, sed albo aut rubro ac, si fieri poterit, serici erunt. Eadem Instructio Clementina interdicit aulaea aut peristromata, in quibus imagines et historiae profanae pictae sint.

5. Super altari non disponentur Reliquiae Sanctorum, nec statuae aut busta sive imagines ipsorum, ac ne figurae quidem animarum purgatorii. Non tamen excluduntur imagines Ange-

lorum sustinentes candelabra seu fanalia cum candelis. Super ipsum Altare statuetur thronus seu baldachinum coloris albi, et in basi aderit corporale conveniens amplitudini basis ipsius in qua collocabitur Ostensorium (*a*)

6. In quibus ecclesiis stabiliter positum in Altari baldachinum erit, vel ciborium quatuor columnis sustentum, non est necesse ut apponatur thronus, sed satis erit in medio Altari posita basis, in qua collocetur Ostensorium.

7. A lateribus throni super Altari disponetur conveniens candelabrorum et fanalium numerus cum candelis e cera, ut decora fiat expositio. SS. Sacramento exposito, ardebit semper nocte dieque numerus luminum e cera constitutus ab Episcopo vel a synodo aut laudabili dioecesis consuetudine. Idem numerus noctu etiam ardebit, si nocte continuabitur expositio, et penes Episcopum erit ecclesiis pauperibus facultatem facere substituendi nocte clausis portis partem luminum olei loco cereorum (*b*).

(*a*) Non potest probari usus (ac praestaret dicere abusionem) erigendi machinas enormes, siquidem praeterquam quod SS. Sacramentum maneret prorsus extra Altare, periculum etiam esset incendii et ruinae. Peius autem esset, si ad statuendum Sacramentum super machina non posset commode ascendere Sacerdos; itemque si quod artificium adhiberetur, quo ascendere ac descendere ultro posset Ostensorium. Abusio illa tolli prorsus a superiore ecclesiastico deberet.

(*b*) Reprobandus etiam videtur usus vulgo receptus disponendi in Altari magnum cereorum numerum, quorum minor pars accenditur, maior reservatur accendenda prima tantum noctis hora. Sapienter in hanc rem Card. Morozzo Episcopus Novariae tractatu VIII num. 21 de Sacris Caeremoniis (Novariae 1827 typograph. episcop. Josephi Rosario) monet, *universa Altaris lumina oportere ut ardeant tempore expositionis, quamvis plurima praeparata et disposita fuerint, eo quod singulis horis eadem semper adsit praesentia et maiestas SS. Sacramenti, quod adoratur: quocirca si propter circumstantias, in quibus versantur ecclesiae, nimium grave sentiatur dispendium, satius erit cereorum numerum imminuere, quam unam tantum partem accensam relinquere.* Indecentius autem esset si in magnifico cereorum ingentium apparatu interponerentur exiles candelae, quae iugiter in expositione arderent, ne consumentur cerei ad pompam praeparati, siquidem praeter indecentiam et parum observantiae erga SS. Sacramentum, sordide et avare id factum videretur,

8. Abusio intolerabilis esset unum vel plura lumina post s. Hostiam ponere, ut lucida et splendens videretur.

9. Altare pallio albi coloris ornabitur, quodcumque sit officium quod celebretur. Gradus altaris cooperientur decenti tapeto.

10. Si in eodem altari cantabitur Missa pro expositione et repositione, praeparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris itemque abacus, quemadmodum traditum est cap. IV. libri huius de Missa solemni.

11. Praeparabitur etiam scamnum longum sine postergali, contectum panno rubri aut viridis coloris, ponendum super gradus Altaris in commodum Sacerdotum, qui adorationi vacaturi sunt: aderunt etiam pulvini genibus supponendi et Breviaria. Huius rei caussa genuflexorium cum strato et pulvinis numquam praeparabitur, squidem haec distinctio in ecclesia et in presbyterio adhibetur Summo Pontifici, Cardinalibus et Episcopis in ipsorum dioecesi tantum, iuxta Decretum Congregationis Caerem. Pro laicis sacco indutis, qui ad adorationem invitabuntur, praeparabitur genuflexorium nudum extra prespyterium ex decreto Concilii Rom. ii tamen in functionibus solemnibus excludendi sunt e Sanctuario.

12. Item clericis superpellicio indutis curae erit prospicere luminibus in Altari ardentibus, nec permittendum est, ut laicus ullus quamquam sacco indutus ad Altare accedat hoc officio functurus.

13. Deligentur unus pluresve Sacerdotes, qui superpellicio et stola induti adorationem ante SS. Sacramentum per vicem agant. Ubi numerus sufficiens Sacerdotum vel clericorum colligi non poterit, supplebitur ab aliqua confraternitate modo iam declarato, vel secus ut Episcopo videbitur.

14. Ad fores ecclesiae, nisi aderunt cancelli, applicabitur pannus densus vel intra vel extra portam, dum tamen inter ostium et pannum intersit sufficiens spatium, ne de publica via prosipciatur Sacramentum in Altari expositum.

15. Licebit obumbrare ecclesiae fenestras, praesertim quae proximae Altari sunt, sed curabitur ne obscuritas eiusmodi sit, ut aliquod incommodum eveniat.

16. Si facultatem faciet Episcopus, ut portae ecclesiae pateant primis noctis horis, illuminetur ecclesia ne obscuritatis et noctis praesidio quid mali oriatur.

17. Excludantur etiam ab ecclesia cuiuscumque generis quaestuantes, licet quaestus, fieret pro expositione ipsa; distrahere enim id posset fideles, qui orare cum animi applicatione cupiunt.

18. Decenter etiam exornabuntur reliqua altaria, et in uno aliquantum remoto locabitur SS. Sacramentum intra tabernaculum, ut fideles qui, velint, possint ad sacram eucharisticam mensam facile accedere.

19. In Missis privatis toto expositionis tempore non sonabitur campanula ad elevationem, tantummodo quum Sacerdos celebraturus e sacrario exibit, dabitur parvum signum campanula ad fores sacrarii appensa.

20. Donec erit expositio, non celebrabuntur Missae de requie, excepto die commemorationis solemnis omnium defunctorum. Missae ritu officii de die celebrabuntur et adiicietur oratio de SS. Sacramento post omnes orationes a rubrica praescriptas. Eadem commemoratio omittetur quum officium duplex erit primae aut secundae classis et in Dominica Palmarum, in Vigilia Pentecostes et Natalis Domini. Dummodo non obstet ritus, licebit celebrare Missas votivas de SS. Sacramento sine *Gloria* et sine *Credo* et cum orationibus praescriptis, ut videre est tit. IX. *de orationibus* in rubricis generalibus Missalis Romani.

21. Si ad maiorem solemnitatem fiet processio tum pro expositione, tum etiam pro repositione, non exibit de ecclesia, quae tamen si exigua fuerit, licebit processionem facere per plateam vel viam tantum ante ecclesiam, non vero per alias vagari. Hoc casu curabitur, ut via scopis mundetur et spargantur herbae virentes ac processionis tempore claudentur tabernae eius viae.

22. Vespere expositionem praecedente triplex signum dabitur festivo omnium campanarum sono videlicet ad *salutationem angelicam*, ad dimidiam noctis horam et ad primam horam noctis. Donec erit expositio, nocte dieque uniuscuiusque horae signum dabitur campana maiori.

23. Si nocturno tempore continuabitur adoratio, fiet clausis portis et curabitur, ut tota nocte adsint Sacerdotes vel saltem aliqua confraternitas, quae adorationem prosequatur, foemineo sexu semper excluso (*a*).

24. Quod si SS. Sacramentum reponetur vespere et postridie summo mane rursus exponetur, Missae repositionis locus non erit, quoniam expositio finem habet vespertino tempore, non matutino. Hoc casu penes Episcopum erit praescribere quae preces recitandae sint unoquoque vespere, et prae caeteris recitari possent Litaniae maiores cum *Pange lingua* et orationibus, post quas benedictio SS. Sacramenti impertietur, et reponetur ipsum in sua custodia. Mane autem exponi posset canendo *Pange lingua* tantum et orationem *Deus, qui nobis* etc.

25. Instructiones seu documenta deinceps tradentes, sequemur ex toto ecclesiarum Urbis consuetudinem.

In Missa pro expositione

26. Missa solemnis celebrabitur apud Altare, in quo locum habebit expositio, dummodo non esset receptus usus eam cantandi in sacello chori, ut assolet in Patriarchalibus, ac deinde in processionem afferendi SS. Sacramentum ad Altare, in quo permanebit expositum. Si igitur apud supradictum Altare celebretur, curabitur ut adsit Crux visibilis, tabellae secretarum seu charteglariae et mensa sit prorsus vacua candelabris, vasis floreis aliisque similibus ornamentis. Ad Missam accendentur sex e candelis iis, quae propius Crucem positae sunt.

27. In abaco praeter ea quae in Missis solemnibus recensita sunt superius cap. IV. num. 9. preparabitur alterum thuribulum cum navicula, si fiet Processio; velum humerale albi coloris pro Celebrante, si processio pro expositione fiet, siqui-

(*a*) Instituta Romae fuit usque ab anno 1810. Archiconfraternitas adorationis nocturnae SS. Sacramenti, cuius finis est prosequi adorationem in noctem, in quibus ecclesiis fit expositio SS. Sacramenti. Haec Archiconfraternitas aggregat alias extra Urbem, iisque communicat sua pivilegia a Summis Pontificibus concessa.

dem in repositione adhibetur pro benedictione, quamquam processioni locus non esset; pluviale concolor paramentis, quibuscum cantabitur Missa; Ostensorium albo velo contectum; capsula cum hostia consecranda iam in lunula Ostensorii aptata; liber cum precibus et orationibus recitandis tum pro Celebrante, tum etiam pro duobus cantoribus; stola alba pro Sacrista, si expositurus erit SS. Sacramentum, ut deinceps tradetur.

28. Plures hastae cum gossipio cerato seorsim ponentur ad accendendas Altaris candelas, et brevis scala seu scamnum commodum ad conscendendum Altare.

29. Apud abacum praeparabitur Crux processionalis; loco opportuno baldachinum albi coloris hastile et quatuor lampades grandiores hastis infixae, si de ecclesia processio exierit; candelae et intorticia Clero distribuenda. Haec omnia in promptu erunt si locus erit processioni, secus pro expositione quatuor tantum clerici intorticia sustinebunt.

30. In sacrario, quemadmodum in aliis Missis solemnibus, paramenta praeparabuntur.

In functione

31. Missa solemnis cantabitur ritibus cap. IV. praescriptis. Quod ad ritum Missae observabitur quod num. 106, et seqq. huius capitis deinceps tradetur.

32. Ad Offertorium Subdiaconus simul cum calice, vel etiam Caeremoniarius ad Altare afferet capsulam cum hostia consecranda, quam Diaconus e capsula extrahet ac ponet a latere in patena, quam tradet Celebranti pro oblatione. Celebrans autem antequam hostiam Missae ponat in corporali, tollet de patena hostiam in ostensorio locandam eamque ponet a sinistris in corporali, cavens ne manipulo deinceps contingat.

33. Duo pluresve clerici tempore debito accendent candelas Altaris. Id fiet plus minusve sero pro quantitate cereorum ideoque nulla statui potest certa regula. Aequum autem esset ut omnes candelae ante elevationem essent in Altari accensae.

34. Quum Celebrans fragmenta colliget post s. Hostiae

sumptionem, Caeremoniarius factis debitis genuflexionibus, vadet ad abacum, accipiet Ostensorium velo contectum, afferet ipsum ad Altare et statuet in latere Epistolae extra corporale.

35. Celebrans postquam consummaverit Calicem, ponet ipsum in corporali versus partem Evangelii et Subdiaconus palla illum cooperiet. Deinde Diaconus et Subdiaconus genuflexionem conficient et locum mutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

36. Ministri ad latera Celebrantis quum venerint, cum ipso genuflexionem ad Sacramentum iterabunt. Diaconus Ostensorium deteget, velum ad abacum deferente altero ex Acolytho, et ponet illud super corporale quin ipsum inclinet, aperiet cryistallum, accipiet lunulam cum s. Hostia eamque ponet in Ostensorio, crystallum rursus claudet et Ostensorium in medio corporali versus gradus candelabrorum collocabit, efficiens ut pars eius anterior Celebrantem respiciat. Hoc facto Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem. Chorus autem non genuflectet, sed stabit semper.

37. Posteaquam Celebrans cum Ministris genuflexionem confecerint, Diaconus ad laevam, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis redibunt et rursus genuflectent.

38. Subdiaconus Calicem deteget; Celebrans fragmenta colliget in loco, in quo fuerit Hostia ostensorii, eaque intra Calicem admittet; deinde non abscedens de medio Altaris, ablutionem et purificationem accipiet.

39. Ministri ex hoc momento advertant, quod omittenda sunt oscula usitata in tradenda aut accipienda re ulla a Celebrante.

40. Quum Celebrans ablutionem accipiet, Ministri genuflectent, Diaconus transferet Missale cum cussino seu legili in cornu Epistolae et Subdiaconus veniet in cornu Evangelii ad extergendum et cooperiendum calicem.

41. Interea, si fiet processio, duo pluresve clerici accendent intorticia seu candelas, et cum debitis genuflexionibus eas distribuent Clero, qui aderit in choro. Sic etiam siqua aderit Confraternitas, quae se processioni aggregabit, ordinabitur per ipsam

ecclesiam. Duo thuriferarii ignem in thuribulis praeparabunt, ut cum ipsis et naviculis adsint sub finem Missae prope scamnum Celebrantis. Acolythi postquam cum debitis genuflexionibus ampullas ad abacum retulerint, explicabunt pluviale super scamno Celebrantis.

42. Praesto erit apud abacum etiam clericus, superpellicio indutus, qui Crucem processionalem gestabit. Clerici, qui curam gerent umbraculi hastilis, praesto erunt et ipsi ut illud afferant ante Altare vel ad ingressum presbyterii; aderunt alii quoque clerici, qui laternas hastis infixas gestabunt.

43. Celebrans, ablutione sumpta, genuflexionem faciet, manibus insistens Altari; transibit in latus Epistolae ibique ex Missali leget ℣. Communio.

44. Subdiaconus exterget et cooperiet calicem, ut in aliis Missis solemnibus, sed relinquet corporale in Altari, siquidem super eo positum erit Ostensorium. Idem Subdiaconus advertat ut paullum recedat de medio Altari, quum Celebrans cantabit *Dominus vobiscum*. Calicem coopertum accipiet, genuflectet in suppedaneo, de Altari descendet; rursus genuflectet in medio gradus infimi, deferet calicem ad abacum, redibit ad Altare seque post Diaconum locabit.

45. Celebrans quum legerit ℣. *Communio*, redibit ad medium Altaris, genuflectet, Altare osculabitur, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum versus partem Evangelii, ne tergum vertat Sacramento, cantabit *Dominus vobiscum*, conversus ad Altare genuflectet rursus, redibit in cornu Epistolae et orationem cantabit.

46. Diaconus sequetur Celebrantem, cum ipso genuflexionem faciet quum venerit in medium illamque iterabit rediens cum eodem in latus Epistolae.

47. Postquam Celebrans cecinerit orationem sive orationes, redibit in medium cum Ministris et genuflexionem simul conficient. Celebrans osculabitur Altare, rursus genuflectet, convertetur ad populum, ut supra, et cantabit *Dominus vobiscum*. Diaconus hoc tempore genuflectet, convertetur ad populum, ut Celebrans, et cantabit *Ite Missa est*. Quo cantu peracto Cele-

brans cum Ministris genuflexionem iterabunt. Celebrans dicet orationem *Placeat* etc. Ministri autem venient in latera suppedanei, in quo congeniculabunt ad benedictionem Celebrantis.

48. Celebrans, completa praedicta oratione, osculabitur Altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, et loco inclinandi caput, genuflectet ad Sacramentum, convertetur ad populum, ut ad *Dominus vobiscum*, benedictionem dabit et quin compleat circulum ac repetat aliam genuflexionem, convertetur versus partem Evangelii, recitabit ultimum Evangelium, cuius initio se signabit, non vero Altare, et ad *Verbum caro factum est* genuflectet Sacramentum versus.

49. Completo ultimo Evangelio, Celebrans cum Ministris genuflectent in suppedaneo et a latere descendent ad scamnum, ubi iam praesto erunt Acolythi. Ibi convertent tergum scamno, ne vertant Sacramento; Ministri manipulos deponent, adiuvantibus Acolythis, qui statim ad abacum redibunt, Celebrans autem dimissa planeta et manipulo, induetur pluviali, adiuvante Caeremoniario.

50. Hoc tempore Sacrista de Altari tollet Crucem, tabellas secretarum et Missale cum legili eaque omnia in abaco deponet.

51. Postquam Celebrans pluviale sibi induerit, se sistent ante eum duo thuriferarii alter post alterum. Diaconus ministrabit incensum sine osculis et Subdiaconus sustinebit elatam fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, qui sine benedictione incensum in thuribula iniiciet.

52. Interea ordinabitur processio, de qua inferius sermo erit.

53. Acolythi cum candelabris et clericus, qui medius inter eos gestabit Crucem, simul ac paratus pluviali Celebrans erit, pergent in aditum presbyterii seu sacelli, quo iam delatum erit baldachinum et hastae traditae fuerint octo Sacerdotibus vel aliis huic officio delegatis.

54. Celebrans postquam incensum, ut supra, in thuribula iniecerit ante scamnum, non ante Altare, cum Ministris sustinentibus fimbrias pluvialis, ante Altare procedet, ibique genuflexionem utroque genu faciet in pavimento, deinde assurget et cum iis in gradu infimo geniculabit.

ecclesiam. Duo thuriferarii ignem in thuribulis praeparabunt, ut cum ipsis et naviculis adsint sub finem Missae prope scamnum Celebrantis. Acolythi postquam cum debitis genuflexionibus ampullas ad abacum retulerint, explicabunt pluviale super scamno Celebrantis.

42. Praesto erit apud abacum etiam clericus, superpellicio indutus, qui Crucem processionalem gestabit. Clerici, qui curam gerent umbraculi hastilis, praesto erunt et ipsi ut illud afferant ante Altare vel ad ingressum presbyterii; aderunt alii quoque clerici, qui laternas hastis infixas gestabunt.

43. Celebrans, ablutione sumpta, genuflexionem faciet, manibus insistens Altari; transibit in latus Epistolae ibique ex Missali leget ℣. Communio.

44. Subdiaconus exterget et cooperiet calicem, ut in aliis Missis solemnibus, sed relinquet corporale in Altari, siquidem super eo positum erit Ostensorium. Idem Subdiaconus advertat ut paullum recedat de medio Altari, quum Celebrans cantabit *Dominus vobiscum*. Calicem coopertum accipiet, genuflectet in suppedaneo, de Altari descendet; rursus genuflectet in medio gradus infimi, deferet calicem ad abacum, redibit ad Altare seque post Diaconum locabit.

45. Celebrans quum legerit ℣. *Communio*, redibit ad medium Altaris, genuflectet, Altare osculabitur, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum versus partem Evangelii, ne tergum vertat Sacramento, cantabit *Dominus vobiscum*, conversus ad Altare genuflectet rursus, redibit in cornu Epistolae et orationem cantabit.

46. Diaconus sequetur Celebrantem, cum ipso genuflexionem faciet quum venerit in medium illamque iterabit rediens cum eodem in latus Epistolae.

47. Postquam Celebrans cecinerit orationem sive orationes, redibit in medium cum Ministris et genuflexionem simul conficient. Celebrans osculabitur Altare, rursus genuflectet, convertetur ad populum, ut supra, et cantabit *Dominus vobiscum*. Diaconus hoc tempore genuflectet, convertetur ad populum, ut Celebrans, et cantabit *Ite Missa est*. Quo cantu peracto Cele-

brans cum Ministris genuflexionem iterabunt. Celebrans dicet orationem *Placeat* etc. Ministri autem venient in latera suppedanei, in quo congeniculabunt ad benedictionem Celebrantis.

48. Celebrans, completa praedicta oratione, osculabitur Altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, et loco inclinandi caput, genuflectet ad Sacramentum, convertetur ad populum, ut ad *Dominus vobiscum*, benedictionem dabit et quin compleat circulum ac repetat aliam genuflexionem, convertetur versus partem Evangelii, recitabit ultimum Evangelium, cuius initio se signabit, non vero Altare, et ad *Verbum caro factum est* genuflectet Sacramentum versus.

49. Completo ultimo Evangelio, Celebrans cum Ministris genuflectent in suppedaneo et a latere descendent ad scamnum, ubi iam praesto erunt Acolythi. Ibi convertent tergum scamno, ne vertant Sacramento; Ministri manipulos deponent, adiuvantibus Acolythis, qui statim ad abacum redibunt, Celebrans autem dimissa planeta et manipulo, induetur pluviali, adiuvante Caeremoniario.

50. Hoc tempore Sacrista de Altari tollet Crucem, tabellas secretarum et Missale cum legili eaque omnia in abaco deponet.

51. Postquam Celebrans pluviale sibi induerit, se sistent ante eum duo thuriferarii alter post alterum. Diaconus ministrabit incensum sine osculis et Subdiaconus sustinebit elatam fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, qui sine benedictione incensum in thuribula iniiciet.

52. Interea ordinabitur processio, de qua inferius sermo erit.

53. Acolythi cum candelabris et clericus, qui medius inter eos gestabit Crucem, simul ac paratus pluviali Celebrans erit, pergent in aditum presbyterii seu sacelli, quo iam delatum erit baldachinum et hastae traditae fuerint octo Sacerdotibus vel aliis huic officio delegatis.

54. Celebrans postquam incensum, ut supra, in thuribula iniecerit ante scamnum, non ante Altare, cum Ministris sustinentibus fimbrias pluvialis, ante Altare procedet, ibique genuflexionem utroque genu faciet in pavimento, deinde assurget et cum iis in gradu infimo geniculabit.

55. Thuribulum a Diacono accipiet ac triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit. Diaconus receptum a Celebrante thuribulum restituet thuriferario. Remanebunt duo thuriferarii in lateribus Altaris, ut se deinde collocent in ordinem processionis. Diaconus Celebrantis humeris imponet velum humerale album, quod illi Subdiaconus ante pectus alligabit. Celebrans manus suas extremitatibus anterioribus veli humeralis cooperiet.

56. Diaconus ascendet ad Altare, genuflexionem in suppedaneo uno tantum genu efficiet paullum versus partem Epistolae, ne tergum vertat Celebranti, assurget, Ostensorium accipiet, dexteram ponens ferme infra radiorum spheram, sinistram infra pedem, convertetur et Ostensorium tradet Celebranti genuflexo advertens, ut partem anteriorem illius ad se convertat.

57. Celebrans inclinationem faciet, manibus velo contectis accipiet Ostensorium, dexteram ad nodum applicans, sinistram ad pedem et assurget. Expectabit dum Diaconus genuflectat et Sacramentum adoret, quo facto ad populum convertetur. Diaconus et Subdiaconus dum ad populum cum Celebrante convertentur, meminerint locum suum servare, videlicet prior a dexteris, alter a sinistris Celebrantis.

58. Statim ac Celebrans conversus ad populum erit, duo cantores intonabunt *Pange lingua* et processionis initium fiet.

59. Processionis tempore pulsabuntur festivo more omnes ecclesiae campanae, et sonabunt etiam aliae ecclesiarum proximarum, si processio de sua ecclesia egressa, prope alias ecclesias transibit.

60. Processio instruetur ordine sequenti. Praeibit Confraternitas laicorum; unus e confratribus gestabit Crucifixum forma diversa a Cruce Cleri, et a lateribus eius incedent duo aut quatuor Confratres cum intorticiis accensis: sequentur bini reliqui confratres et ultimi incedent officiales sive hetaeriarchae, qui ipsam Confraternitatem repraesentant, quibus etiam in propria ecclesia interdicitur sequi baldachinum, quandoquidem locus iste ad ecclesiasticas dignitates tantummodo spectat: si Confraternitati suus erit Cappellanus, et sit in more positum, ut ipse Confraternitatem sequatur, ibit post officiales sive hetaeriarchas

indutus superpelliceo. Eadem regula servabitur, si plures aderunt Confraternitates, quoniam unaquaeque separatim ab altera ordine iam declarato incedet.

61. Post Confraternitatem procedet Crux Cleri gestata a Subdiacono vel a clerico superpellicio induto inter duos Acolythos sustinentes candelabra cum candelis accensis. Sequentur cantores induti superpelliceo, qui cantabunt hymnum *Pange lingua* concentu musico vel simplici canendi modo. Monendi autem sunt, quod post ℣. *Verbum caro* resumendus est cantus hymni ex altero ℣. *Nobis datus* etc. Deinde qui de Clero sunt, omnes bini incedentes, digniores autem seu seniores propius Celebrantem; unusquisque manu sustinebit candelam vel intorticium et biretum; qui dextrorsum incedent, gestabunt candelam dextera et biretum sinistra, qui sinistrorsum, candelam sinistra, biretum dextera sustinebunt. Eadem regula servabitur a Confraternitate, et confratres extensam pectori applicabunt manum vacuam.

62. Duo thuriferarii post eos leviter agitantes thuribula ut SS. Sacramentum adoleant; prior thuriferarius dextrorsum, sustinebit thuribulum sinistra, alter sinistrorsum dextera thuribulum sustinebit. Postremo incedet Celebrans sub baldachino gestans SS. Sacramentum et Ministri a lateribus fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt. Hastas baldachini gestabunt digniores Cleri vel Nobiles, ut praescribitur a Caeremoniali Episcoporum, regula iam tradita cap. XXXV. de Processione Corporis Christi num. 60.

63. Si processio de ecclesia exibit, quatuor clerici a lateribus baldachini gestabunt laternas grandiores cum candelis accensis intus, hastis infixas. Sequentur baldachinum Praesules si aderunt, palliolo induti ac etiam rocheto, si eius usu gaudebunt.

64. Processio dirigetur in mediam ecclesiam, si egredietur foras per plateam aut viam adiacentem, sin de ecclesia non egredietur, dirigetur ad dexteram et per medium ad Altare primarium redibit.

65. Reversa ad Altare processione, Crux Confraternitatis

cum gestantibus intorticia, subsistet extra presbyterium versus partem sinistram ingressus, et tum qui gestabit Crucem, tum qui sustinebunt intorticium, stabunt semper: reliqui confratres disponentur circum balaustrium extra presbyterium ibique congeniculabunt.

66. Acolythi deponent candelabra in abaco et clericus gestator Crucis reponet illam loco quo praeparata fuerit.

67. Clerus sine ulla reverentia aut genuflexione ad Altare redibit ad sua subsellia. Cantores duo libros precum de abaco accipient, quas deinde cantabunt progressi in medium presbyterium, ut deinceps docebitur.

68. In aditu presbyterii subsistent delatores baldachini, quod recipietur a duobus clericis et referetur quo loco erat praeparatum.

69. Uterque thuriferarius consistent stantes hinc inde a lateribus Altaris. Celebrans quum ante Altare venerit, stabit; Diaconus genuflectet ante eum, Sacramentum recipiet ac assurget: expectabit autem donec Celebrans in genua procumbat et adoret illud; tum ascendet ad Altare et Sacramentum in throno praeparato exponet.

70. Si non ita facile posset Diaconus ad Altare ascendere ut Sacramentum exponat, relinquet ipsum in Altari, genuflectet ut antea, et redibit ad dexteram Celebrantis, ubi geniculabit. Sacrista, stola collo imposita, accipiet Sacramentum et in throno exponet.

71. Subdiaconus Celebranti expediet velum humerale, quod de humeris eius detrahetur a Caeremoniario et ad abacum referetur.

72. Sacramento exposito, cantores intonabunt *Tantum ergo* etc. post illa verba *Veneremur cernui*, ad quae omnes inclinabunt se, Celebrans cum Ministris consurget ac sine benedictione incensum demittet in unum ex thuribulis ipsi obiectum a thuriferario stante: Diaconus ei ministrabit incensum et Subdiaconus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit. Deinde Celebrans rursus genuflectet cum Ministris et accepto a Diacono thuribulo, triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit.

73. Statim ac thurificatum fuerit Sacramentum, duo thuriferarii simul ante Altare genuflexionem duplicem efficient et proficiscentur in sacrarium ad deponenda thuribula, quibus in hac functione opus amplius non est.

74. Completo cantu hymni *Tantum ergo*, cantores duo congeniculabunt in medio choro seu presbyterio et Litanias cantabunt (*a*). Chorus et adstantes ad Litanias respondebunt. Caeremoniarius accipiet librum, ex quo deinde leget Celebrans, eumque apud se retinebit.

75. Post Litanias Celebrans elata voce cantabit *Pater noster* reliqua secrete recitabuntur, deinde rursus elata voce *Et ne nos inducas* etc. Postea cantores intonabunt psalmum *Deus in adiutorium* etc. et in fine huius psalmi Caeremoniarius librum tradet Diacono, qui simul cum Subdiacono illum sustinebit ante Celebrantem. Poterit etiam ipse sibi Celebrans sustinere librum, si commodius ei videbitur.

76. Post Psalmum Celebrans tono feriali cantabit versiculos, ad ℣. *Dominus vobiscum* assurget et orationes praescriptas eodem tono cantabit. Notandum autem, quod in urbe Roma praestitutae sunt orationes propriae, quibus aliam ullam adiungere fas non est, quemadmodum iubet Instructio Clementina. Quamobrem temere quidem nonnulli addunt vel addi iubent Collectas, quas pro temporum ac circumstantiarum varietate praescribere Superior in Missis solet. Post orationes Celebrans in genua procumbet, cantabit ℣. *Domine, exaudi orationem meam*, cantores alterum ℣. *Exaudiat nos* etc. ac Celebrans submissa voce adiiciet ℣. *Fidelium animae* etc. Diaconus recipiet et dabit librum Caeremoniario, qui reponet eumdem in abaco et bireta Celebrantis ac Ministrorum accipiet.

77. Clerus brevi tempore morabitur orans. Duo pluresve clerici candelas seu intorticia a clero recipient et extinguent.

78. Innuente Caeremoniario, Acolythi consurgent, cande-

(*a*) Notandum, quod Litaniis seu quae vocantur *Sanctorum* seu de Beata Virgine vetitum est alios versiculos addere, ut saepius declaravit S. Congregatio Rituum, sequens praescriptiones Constitutionum Pontificiarum de libris Liturgicis.

labra sument, procedent ante Altare, genuflexionem duplicem conficient et de choro seu presbyterio discedent. Clerus sequetur Acolythos, omnesque, ut supra, genuflectent bini: Celebrans et Ministri ad nutum Caeremoniarii consurgent, genuflexionem in pavimento exsequentur, ut supra, et sequentes Clerum discedent: Diaconus biretum tradet Celebranti, Caeremoniarius, Diacono et Subdiacono, qui caput cooperient, quum extra conspectum SS. Sacramenti pervenerint.

79. Eodem ordine ac pro Missis solemnibus tradito, redibit Clerus in sacrarium ibique Celebrans et Ministri sacra indumenta dimittent.

80. Postquam Celebrans ex Altari profectus erit, discedet etiam cum debito ordine Confraternitas. Duo clerici ante Altare praeparabunt scamnum cum pulvinis, loco genuflexorii adhibendum, et adorationis principium fiet. Sacerdotes singulis horis adorationem peracturos comitabitur ad Altare clericus aliquis qui in sacrarium reducet alteros iam adoratione functos. (*a*) Quaeque pro functione adhibita fuerint a clericis ex abaco tollentur et in sacrarium referentur.

81. Quod si Processioni locus non esset, observanda sunt quae sequuntur.

82. Celebrans postquam pluviali indutus erit, medius inter Ministros ad Altare procedet, genuflexionem utroque genu in pavimento conficiet, deinde assurget et in gradu infimo geniculabit. Tunc de sacrario exibunt thuriferarius cum thuribulo et navicula ac quatuor clerici cum intorticiis accensis, qui facta duplici genuflexione et sine reverentia aut inclinatione mutua in genua procumbent ante Altare. Thuriferarius a latere Altaris consistet. Clerus in choro genibus insistet. Interea Diaconus vel etiam Sacrista in throno ponet Ostensorium cum SS. Sacramento. Ad *Tantum ergo* incensum demittetur in thuribulum et SS. Sacramentum, ut supra dictum est, thurificabitur. Postea eodem ordine canentur Litaniae, quibus absolutis, quatuor ii clerici cum intorticiis consurgent, genuflexionem con-

(*a*) Confer quae diximus lib. I cap. III. § 20 num. 213.

ficient et in sacrarium redibunt. Postremo Clerus ordine iam innuto e choro proficiscetur.

De Missa pro Pace.

83. Altero post expositionem die, qui dies medius vulgo appellatur, cantabitur Missa *pro Pace*, ut praescribit supra nominata Instructio Clementina. Quum cantanda haec erit quumque substituenda erit Missa de officio, quod incidit in diem, docebitur huiusce capitis num. 106. et seq. Missa erit votiva solemnis et adhibebuntur paramenta coloris violacei. Cantabitur apud Altare laterale, non vero in quo asservabitur Sacramentum in tabernaculo inclusum. Ritus pro Missa solemni praescripti servabuntur, ac tantum a campanula pulsanda ad elevationem abstinebitur.

De Missa pro repositione.

84. Cantabitur Missa solemnis in Altari, in quo expositum erit SS. Sacramentum, et stabitur ritibus praescriptis cap. VII. huius libri de Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum quem ad locum, ne frustra eadem repetamus, illos remittimus quibus negotium dabitur hanc functionem moderandi. Excipitur tantum casus, in quo mos esset cantandi Missam in alio Altari, ut fit in Patriarchalibus Urbis; quod si fieret, servabuntur ritus pro Missa solemni praescripti, et Sacro peracto, Clerus cum Celebrante et Ministris in processionis ordinem veniet ad Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, ut functio compleatur.

85. Notandum autem quod super abaco praeparandae sunt res omnes superius notatae pro expositione, excepto Ostensorio, sed insuper aderit capsula vel pixis qua reponatur Sacramentum et clavis ciborii seu tabernaculi, intra quod praeparatum iam erit corporale vel palla. Si tabernaculo Altare careret, praeparabitur velum album ad contegendum Sacramentum.

86. In Missa ad elevationem non pulsabitur campanula, sive in Altari in quo fit expositio sive in alio celebretur.

87. Absoluta Missa solemni, Celebrans cum Ministris ad scamnum veniet, induetur pluviali, redibit ante Altare et canentur Litaniae cum precibus usque ad totum ℣. *Domine, exaudi orationem* etc.

88. Quum Celebrans apud scamnum erit, ut induatur pluviali, Sacrista tollet de Altari Crucem, si posita ibi fuerit, tabellas secretarum, legile cum Missali, quod reponet in abaco et super Altare deferet corporale, claviculam tabernaculi et capsulam vel pixidem ad reponendum Sacramentum, vel etiam velum album quo illud contegatur, ut deinceps declarabitur.

89. Dum canentur Litaniae, distribuentur Clero intorticia seu candelae, duo thuriferarii praeparabunt thuribula et cum ipsis praesto erunt ad Altare; sic apud abacum aderit clericus gestaturus Crucem. Monebitur Confraternitas, ut ordinata et disposita sit in ecclesia saltem sub Litaniarum finem. Clericis etiam curae erit afferre baldachinum hastile, et infixas hastis laternas cum candelis accensis, si processio extra ecclesiam egredietur.

90. Quum cantatus erit versiculus praedictus *Domine, exaudi ecc.* ante orationes, assurget Celebrans cum Ministris et incensum in bina thuribula sine benedictione iniiciet; Diaconus ei ministrabit incensum et Subdiaconus fimbriam dexteram pluvialis attollet. Rursus Celebrans cum Ministris genuflectet; Diaconus thuribulum unum tradet Celebranti, qui triplici ductu Sacramentum thurificabit. Interea quo modo superius notatum est, processio in ordinem disponetur.

91. Postquam Celebrans thuribulum Diacono et hic thuriferario reddiderit, Diaconus velum humerale album Celebrantis humeris imponet et Subdiaconus ei ante pectus alligabit.

92. Diaconus ascendet super Altare et de throno accipiet SS. Sacramentum. Si hoc fieret a Sacrista, hic ponet Ostensorium super Altare et Diaconus inde accipiet ipsum ac tradet Celebranti et processionis initium fiet, ut descriptum est superius num. 60.

93. In reditu processionis ad Altare, Confraternitas in ordinem disponetur, ut innuimus, extra presbyterium, Clerus ad

sua subsellia redibit et Diaconus acceptum a Celebrante Sacramentum ponet in Altari, genuflectet et revertetur ad dexteram Celebrantis. Tunc duo cantores intonabunt *Tantum ergo* etc. incensum in thuribulum iniicietur et Sacramentum thurificabitur.

94. Hac thurificatione completa, thuriferarii simul genuflexionem duplicem facient ante Altare et in sacrarium referent thuribula, quibus in hac functione locus amplius non est.

95. Post illa verba *Genitori genitoque* etc. cantabitur ℣. *Panem de coelo* etc. cui adiungetur *Alleluia* tempore paschali et in festo atque octava Corporis Domini. Assurget Celebrans et omittens *Dominus vobiscum* cantabit omnes orationes praescriptas post preces, quibus absolutis, rursus genuflectet, cantabit ℣. *Domine, exaudi* etc. cantores alterum ℣. *Exaudiat nos* etc. et Celebrans adiiciet submissa voce *Fidelium animae* etc.

96. Diaconus velum humerale album Celebrauti rursus imponet eique ante pectus alligabit Subdiaconus. Tum Celebrans una cum Ministris ad Altare ascendet ac benedictionem SS. Sacramenti donabit eadem ratione ac descriptum est cap. XIV. libri I. § 11. n. 199. Celebrans cum Ministris de Altari descedet, geniculabunt in gradu infimo, et Caeremoniarius Celebrantis humeris detrahet velum humerale a Subdiacono expeditum. Caeremoniarius velum referet ad abacum et Celebrantis ac Ministrorum bireta accipiet.

97. Diaconus iterum ad Altare ascendet, genuflexionem faciet, aperiet capsulam vel pixidem, quam ponet super corporale, convertet aliquantulum Ostensorium, quin inclinet ipsum super corporale, aperiet crystallum, extrahet lunulam cum s. Hostia, quam ponet in capsula vel pixide et operculo claudet; crystallum quoque claudet Ostensorii, quod extra corporale ponet a latere Altaris, aperiet tabernaculum seu ciborium, intus reponet Sacramentum, genuflectet, porticulam claudet tabernaculi et rediens ad dexteram Celebrantis geniculabit.

98. Si Altare careret tabernaculo, Diaconus reposito Sacramento in capsula vel pixide, ponet ipsam in medio corporali et cooperiet velo albo; tum iterata genuflexione, ad Celebrantis dexteram redibit.

99. Hoc tempore a duobus pluribusve clericis recipientur et extinguentur expedite intorticia vel candelae in processione gestatae.

100. Statim ac a Diacono clausa erit porticula tabernaculi, consurgent Acolythi, candelabra accipient et proficiscentur extra chorum seu presbyterium versus sacrarium; Clerus sequetur Acolythos et ultimo loco Celebrans cum Ministris, qui facta ad Sacramentum genuflexione, accipiet biretum a Diacono cum osculis et caput cooperiet: idipsum facient Ministri qui biretum accipient a Caeremoniario.

101. Ordine saepius innuto redibitur in sacrarium, ubi Celebrans et Ministri sacra indumenta dimittent.

102. Quum discesserit Clerus, proficiscetur etiam cum ordine debito Confraternitas.

103. A duobus clericis extinguentur Altaris candelae. Si opportuna fuerit hora aequum esset, ut functionem sequeretur Missa lecta, celebranda in Altari expositionis, consummandi caussa s. Hostiam ibi conditam post benedictionem. Si tabernaculum non adesset transferetur statim ad Altare, in quo asservari solet Sacramentum, methodo tradita in Feria V. maioris ebdomadae cap. XXV. num. 61 et seqq.

104. Si processioni locus non erit, servabitur methodus sequens:

105. Celebrans, postquam pluviale sibi induerit; procedet ante Altare et canentur Litaniae cum precibus usque ad totum ℣. *Domine, exaudi* etc. Sub finem litaniarum quatuor clerici et thuriferarius afferent intorticia et thuribulum, ut supra dictum est. Post indicatum versiculum cantabitur *Pange lingua* ac sine intermissione *Tantum ergo,* thurificabitur Sacramentum ac deinde Celebrans cantabit orationes praescriptas non praemittens *Dominus vobiscum.* Post ℣. *Fidelium animae* etc. imponetur Celebranti velum humerale album, Diaconus vel Sacrista accipiet de throno Ostensorium, dabitur benedictio eadem ratione ac superius descriptum est.

Pro Missis solemnibus in eadem expositione Regulae servandae.

106. Pro expositione et repositione SS. Sacramenti Missa solemnis de SS. Sacramento post Nonam cantabitur. In Ecclesiis collegiatis, quae tenentur Missam conventualem peragere, suppleri non licet Missa praedicta, sed una vel plures Missae conventuales cantandae erunt, iuxta qualitatem officii, postremo autem loco votiva de SS. Sacramento post Nonam et etiam post Missam conventualem de feria et Vigilia (*a*).

107. Missa votiva quum sit solemnis, celebranda erit cum *Gloria* et *Credo*, una tantum oratione, Praefatione de *Nativitate* et Evangelium S. Joannis in fine, idque etiam si incidat in Dominicam non solum pro ecclesiis collegiatis, sed etiam in aliis, quae non tenentur obligatione officii et consequenter ne Missae quidem seu Missarum conventualium.

108. Relate ad Missam solemnem *pro Pace* quae celebratur die medio, eadem regula servabitur, omittetur autem *Gloria* et *Credo*, Praefatio erit communis vel de octava, nunquam *de Nativitate*, dummodo non dicenda esset ratione temporis aut octavae; in fine autem Evangelium s. Joannis. In hac Missa adiungetur commemoratio SS. Sacramenti orationi Missae sub unica conclusione. Si celebranda erit in Dominica, dicetur *Credo* tantummodo, et Praefatio de *Trinitate*, nisi dicenda esset altera seu de tempore seu de octava, et in fine dicetur semper Evangelium s. Joannis.

109. Celebratio Missarum votivarum solemnium, quas innuimus, interdicitur nonnullis diebus, videlicet in omnibus Dominicis primae et secundae classis; diebus omnibus in quibus celebratur officium primae et secundae classis, idque intelligi volumus non solum pro festis Kalendarii universalis, sed etiam

(*a*) Non erit abs re monere, quod si expositio fiat quadragesimali tempore in una ex ecclesiis, quae tenentur obligatione officii, recitandae sunt Vesperae post functionem expositionis, seu repositionis, nec recitatio Vesperarum adiungi poterit Missae feriali post Nonam.

peculiaris illius ecclesiae, in qua fiet expositio; in feria quarta Cinerum, in feriis secunda, tertia et quarta maioris hebdomadae; in tota octava Paschatis et Pentecostes; in vigiliis Natalis Domini et Pentecostes et in tota octava Epiphaniae. Hisce itaque diebus celebrabitur Missa de officio, quod fit in die, ac tantum primae orationi Missae adiungetur oratio seu Sacramenti seu pro Pace sub unica conclusione orationis praedictae. Dicetur *Gloria* et *Credo*, vel etiam omittetur iuxta ritum Missae: dicentur una pluresve orationes iuxta eumdem ritum; Praefatio congruet cum ritu Missae atque ita ultimum Evangelium, quum hoc casu statuendum sit principium, quod nullam patitur exceptionem, nempe quum expositio sit functio votiva, quae nihil commune habet cum officio, immutari nec potest nec debet ritus Missae, in qua adiungetur tantum commemoratio cum prima oratione, ut superius innutum est.

110. Quapropter notandum quoque illud occurrit, quod sonandum organis non est, si ritus id vetat, quod adhibenda sunt paramenta rubri coloris, paramenta violacea, planetae plicatae etc. ac reliqua omnia, quae ritus Missae requirit. Eodem modo Celebrans processionis caussa induetur pluviali quod congruat cum colore officii, excepto velo humerali in processione et benedictione adhibendo, quod coloris albi semper erit. In casibus praedictis sonabitur organis tantum in functione, idest ubi Sacrum peractum erit.

111. Iuvat denique monere, quod in festis Purificationis Cinerum, Palmarum et in benedictione fontis in vigilia Pentecostes poterit functio fieri in alio Altari ab expositionis Altari remoto, si ampla erit ecclesia, sed omittenda prorsus erit Processio candelarum sive Palmarum propter perturbationem, quam haec functio afferret adorationi SS. Sacramenti.

112. Si ecclesia fuerit exigua, omittentur etiam praedictae benedictiones. Id intelligi volumus tantum si expositum erit SS. Sacramentum; si enim exponetur post earum functionum Missam, peragendae erunt antea functiones, quas innuimus.

DE PROCESSIONE CUM SS. SACRAMENTO IN TERTIA CUIUSQUE MENSIS DOMINICA

CAPUT XXXIX.

1. Antiquissimus ecclesiarum cathedralium et parochialium usus est in tertia uniuscuiusque mensis Dominica processionem cum SS. Sacramento peragere, quae consuetudo et mos laudabilis a Summis Pontificibus Martino V. et Paulo III. sancitus est, qui multas Indulgentias concesserunt fidelibus in hac occasione SS. Sacramentum comitantibus; ut videre est in Notif. V. Benedicti XIV. num. 7.

2. In quibusdam ecclesiis exponi solet SS. Sacramentum et cantatur Missa, qua peracta, celebratur processio. In aliis autem consecratur s. Hostia in Missa solemni, post quam in processionem defertur. Quum de peculiaribus usibus agatur videtur unicuique ecclesiae licere suam servare consuetudinem. Trademus autem instructiones pro ratione secundo loco innuta, videlicet de modo in processione deferendi SS. Sacramentum sine expositione, qui usus generaliter servatur in ecclesiis Cleri saecularis.

3. Missa conventualis celebrabitur post Nonam, siquidem officium terminatur processione. Cantabitur Missa de officio eius diei, cui addetur commemoratio SS. Sacramenti post omnes commemorationes a rubrica praescriptas.

4. Processio fiet intra ecclesiam, vel si ecclesia fuerit exigua, poterit exire extra ipsam et circumire adiacentem plateam. Processio complebitur ad ipsum chori Altare, in quo Missa cantata fuerit, vel ad aliud Altare in quo asservabitur SS. Sacramentum.

5. Non erit abs re monere, quod haec processio omitti solet, quum mense eodem alia similis processio celebratur, ut feria quinta in Coena Domini, in festo Corporis Christi, quumque SS. Sacramentum pro oratione quadraginta horarum cum processione exponitur.

6. Quoniam haec functio similis est processioni quae fit pro quadraginta horis, et feria quinta in Coena Domini et in festo Corporis Christi, quaedam breviter indicabimus in commodum eorum, qui illam erunt directuri.

Quae sint praeparanda.

7. Res omnes, quae pro Missa solemni opus sunt, in abaco praeparabuntur: praeterea pluviale coloris respondentis officio ac velum humerale album in processione adhibendum a Celebrante, si color paramenti esset ruber aut viridis vel violaceus: alterum thuribulum cum navicula pro processione: Ostensorium albo velo contectum: hostia consecranda, iam aptata in lunula et reposita in capsula operculo clausa: libellus pro oratione *Deus qui nobis* etc. post processionem, et clavicula tabernaculi.

8. Apud abacum aderunt candelae sive intorticia Clero distribuenda processionis causa et Crux processionalis.

9. Extra cancellos seu balaustrium aderit baldachinum album hastile et laternae cum candelis impositae hastis, si processio de ecclesia exibit.

10. Si processio absolvetur ad alterum Altare, praeparabuntur ibi sex candelae in candelabris maioribus accendendae, corporale extensum in mensa Altaris, clavicula tabernaculi et libellus orationis, ut supra dictum est.

11. Si Confraternitas SS. Sacramenti extabit, quae in processione s. Eucharistiam comitetur, monebitur ut adsit in ecclesia cum suetis insignibus sub finem Missae solemnis.

In functione

12. Missa cantabitur ritu praescripto.

13. Ad Offertorium Subdiaconus una cum calice, vel Caeremoniarius afferet ad Altare capsulam cum hostia pro processione, quae a Diacono superponetur patenae, a Celebrante offeretur simul cum altera ac deinde ponetur super corporale a sinistris ipsius Celebrantis et aliquantulum versus Calicem.

14. Post *Agnus Dei,* pace donata Clero, candelae sive intorticia in choro distribuentur propter processionem.

15. Ad communionem Celebrantis, Caeremoniarius perget ad abacum, accipiet Ostensorium velo contectum, cum debitis genuflexionibus illud afferet ad Altare et collocabit in latere epistolae prope corporale.

16. Celebrans Calicem post sumptionem in corporali ponet versus cornu Evangelii et Subdiaconus palla cooperiet.

17. Ministri genuflectent et locum commutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram Subdiaconus ad sinistram Celebrantis venient, ibique simul cum Celebrante genuflectent.

18. Diaconus Ostensorio detrahet velum, quod ab Acolytho aliquo referetur ad abacum, accepto Ostensorio, aperiet crystallum et ostensorium ponet super corporale quin illud inclinet: lunulam deinde cum s. Hostia accipiet eamque ponet in Ostensorio, crystallum claudet et Ostensorium cum Sacramento statuet in medio corporali, paullum versus partem posteriorem Altaris.

19. Celebrans cum Ministris genuflexionem conficient, et Diaconus ad sinistram, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis redibunt, et Missa continuabitur ritu indicato feria quinta in Coena Domini cap. XXV. n. 27. huius libri relate ad genuflexiones, ad benedictionem, ad ultimum Evangelium.

20. Sub finem Missae aderunt apud abacum duo clerici cum thuribulis et cum naviculis.

21. Data a Celebrante benedictione, ordinabitur processio, si Clerus fuerit valde numerosus.

22. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris genuflexionem in suppedaneo conficient, de Altari a latere descendent, pergent ad abacum, ubi Ministri deponent manipulos, Celebrans autem dimissa planeta et manipulo induetur pluviali, ibique stans incensum in bina thuribula sine benedictione iniiciet.

23. Redibit Celebrans cum Ministris ante Altare et facta in pavimento genuflexione duplici, congeniculabunt in infimo gradu: Celebrans, accepto a Diacono thuribulo SS. Sacramentum incensabit.

24. Tum Diaconus velum humerale Celebrantis humeris imponet.

25. Diaconus ascendet ad Altare, cum debitis genuflexionibus accipiet SS. Sacramentum, quod tradet Celebranti et hic assurgens convertetur ad populum; cantores autem canere incipient *Pange lingua*.

26. Processio dirigetur ad dexteram, seu versus partem Evangelii et redibit versus partem Epistolae, ac si de ecclesia exibit, etiam extra ipsam tenebit partem dexteram, ut supra.

27. Ordo autem sequens servabitur: Confraternitas SS. Sacramenti cum suis insignibus, et fratres incedent bini sustinentes candelas accensas: clavigeri ecclesiae, si erit Cathedralis: Crux Cleri gestata a clerico induto superpellicio qui medius ibit inter Acolythos candelabra gestantes: cantores qui alternatim cum clero cantabunt hymnum *Pange lingua*: deinde bini omnes qui de Clero sunt, ac si ecclesia fuerit collegiata vel cathedralis, incedent clerici Seminarii, tum Beneficiarii seu Mansionarii, postremo Canonici et Dignitates. Post Clerum incedent duo thuriferarii cum thuribulis, Celebrans gestans SS. Sacramentum sub umbraculo medius inter Diaconum et Subdiaconum, qui fimbrias eius pluvialis sustinebunt et cum ipso alternatim recitabunt hymnos et psalmos. Hastas umbraculi gestabunt seniores confratrum, et ipsis absentibus, a dignioribus Cleri, prout disponit Caerem. Episcop. lib. I. cap. XIV. num. 4.

28. Processionis tempore festivo more sonabunt ecclesiae campanae, et in processione sonabitur etiam organis, quamquam in Missa non licuisset pro ritus qualitate.

29. In reditu processionis ad Altare, locum quisque suum in choro occupabit, vel si processionis finis fieret apud Altare a chori Altari diversum, disponetur Clerus circa balaustrium vel in ambitu sacelli in unum aut plures ordines iuxta numerum ipsius.

30. In aditu presbyterii removebitur umbraculum, et Celebrans quum venerit ante Altare, Sacramentum tradet Diacono, qui illud ad Altare deferet ac ponet in media mensa cum debitis genuflexionibus.

31. Cantabitur *Tantum ergo* et Celebrans thurificato Sacramento ac recitata oratione, ascendet ad Altare et benedictionem impertietur.

32. Diaconus SS. Sacramentum in tabernaculo reponet, et Clerus cum Celebrante et Ministris redibunt in sacrarium sacrisque paramentis exuentur.

DE ALIIS PROCESSIONIBUS

CAPUT XL.

1. Praeter processiones in festo Purificationis B. Virginis, Dominica Palmarum, in Coena Domini, in Litaniis maioribus minoribusque et in solemnitate SS. Corporis Christi, de quibus egimus in capitibus superioribus, sunt et aliae processiones in Rituali Romano indicatae, videlicet ad petendam pluviam - ad postulandam serenitatem - ad repellendas tempestates - tempore penuriae et famis - tempore mortalitatis et pestis - tempore belli - et illa etiam - pro quacumque tribulatione.

2. Processiones huiusmodi indicendae sunt ab Episcopo ordinario, vel a Vicario generali nomine Episcopi.

3. Quod ad ritum in ipsis servandum satis perspicua est dispositio Ritualis Romani; ibi enim legitur » aguntur omnia, ut in Litaniis maioribus - omnia fiunt ut in Litaniis maioribus - et alia similis elocutio.

4. Quocirca quin frustra eadem repetamus, quum detur occasio celebrandi aliquam ex praedictis processionibus, servabitur methodus praescripta superius cap. XXIX. et pro circumstantiis variabuntur preces post Litanias praescriptae atque in Litaniis addentur etiam versiculi praestituti in Rituali ad titulos respectivos.

5. Quod ad alteram processionem *pro gratiarum actione*, servabitur generatim eadem methodus, sed paramenta Celebrantis et Ministrorum erunt albi coloris, neque cantabitur anti-

phona *Exaudi nos Domine* etc. antequam principium fiat processionis, neque canentur per viam litaniae, sed hymnus *Te Deum* et psalmi indicati et praescripti in Rituali.

6. In processione pro translatione solemni sacrarum Reliquiarum insignium; quum non frequenter detur occasio ipsam peragendi, et opus sit auctoritate Episcopi pro identitate et authenticitate ipsarum Reliquiarum, penes eum etiam erit statuere methodum servandam, quum apud multos scriptores liturgicos indicetur, quae accomodanda etiam erit diversis circumstantiis uniuscuiusque loci.

7. Solent etiam in quibusdam locis celebrari processiones in festo Sancti Patroni vel alius Sancti, qui magna a populo religione colitur.

8. In hac processione anteibunt Confraternitates, sequentur Regulares, postremo Clerus saecularis ordine declarato in processione solemni Corporis Domini. Aequum esset, ut unusquisque ferret candelam sive intorticium accensum. Clerus autem, quamquam ad Cathedralem pertineret, non induetur paramentis sacris, quae praerogativa tantum est processionis Corporis Domini, et capite bireto cooperto incedet. Aderit Celebrans paratus pluviali et parati etiam Diaconus et Subdiaconus, qui Celebranti assistent. Si Celebrans gestabit Reliquias vel imaginem Sancti, incedet cum Ministris nudato capite, uno tantum thuriferario cum thuribulo praeeunte qui leviter thuribulum agitans in itinere Reliquias seu imaginem Sancti adolebit; nec deerunt octo saltem Sacerdotes vel clerici cum intorticiis ante Reliquias, si Clerus candelam vel intorticium accensum non gestabit.

9. Antequam exeatur de ecclesia, Celebrans veniet ante Altare, in quo expositae erunt Reliquiae vel etiam imago, incensum, ministrante Diacono, in thuribulum iniiciet atque accepto a Diacono thuribulo Reliquias vel imaginem stans adolebit triplici ductu, profundam exsequens reverentiam ante et post thurificationem. Ascendet deinde Diaconus ad Altare, accipiet Reliquias seu imaginem et tradet Celebranti, ac processionis initium fiet dummodo maior ipsius pars iam ordinata esset, ut fieri deberet si numerosa esset.

10. In processione cantabitur hymnus de Sancto aliique psalmi ad rem, qui de officio Sancti eiusdem desumi poterunt.

11. Non erit incongruum monere, quod Decreto generali S. Congregationis Rituum vetitum est in processionem ferre reliquias vel Imagines sacras sub umbraculo (*a*).

12. Oporteret etiam ut in laetitiae signum sonarent campanae ecclesiarum ante quas transibit processio.

13. In reditu ad ecclesiam, processio intra ipsam in ordinem disponetur, et Celebrans ante Altare progressus Reliquias vel imaginem tradet Diacono, qui eam in Altari reponet. Deinde cantato analogo versiculo, cantabit Celebrans orationem, post quam incensum in thuribulum immisso, ut supra, s. Reliquias seu imaginem thurificabit.

14. Si mos erit, Celebrans cum Ministris conscendet suppedaneum, et acceptis Reliquiis vel imagine, adiuvante Diacono, benedictionem adstantibus impertietur.

15. Dum dabitur benedictio, omnes qui aderunt in genua procumbent, non exceptis sacris Ministris neque ipsis etiam Praesulibus, si adessent.

16. Post benedictionem, vel (si benedictio dari non soleat) post thurificationem, redibit Clerus et Celebrans cum Ministris in sacrarium, ubi sacra indumenta dimittentur.

(*a*) Decretum illud datum est die 27. Maii 1826. Id autem intelligendum esse videtur de processionibus ordinariis, quae celebrari solent quotannis, non vero de solemnibus pro translatione alicuius sacrae imaginis vel Reliquiarum. Praeter translationes Imaginis S. Mariae maioris a Paulo V. corporis s. Gregorii Nazianzeni a Gregorio XIII. et s. Leonis a Clemente XI. peractas, recentissimum extat exemplum de translatione capitis s. Andreae Apostoli, a Summo Pontifice Pio IX. facta, in qua sacrae illae Reliquiae sub umbraculo fuerunt gestatae.

DE MODO CELEBRANDI DIES FESTOS.

APPENDIX I.

1. Finis huiusce, cuiuscumque pretii sit, operis est rituum uniformitatem, quoad fieri potest, procurare in ecclesiis quae ritu Romano utuntur. Iuxta titulum praesentis capituli videretur disserendum esse de maiori minorive festorum solemnitate, de eorumdem dignitate et similibus. Sed quoniam id spectaret ad partem theoricam, in qua non fuit nobis in animo operam impendere, quum fuse eruditeque a summis viis viris tractata sit, ita in hoc capite nihil aliud intendimus, quam regulas quasdam tradere pro festis illis, quae in dies incidunt ab officiis solemnioribus impeditos.

2. Ac primum quidem necesse est innuere quinam sint dies, qui cuiuslibet festi quamvis solemnis celebrationem excludant, cuiusmodi sunt de Sancto Patrono loci, de Sancto Titulari, de Dedicatione propriae ecclesiae, de Sancto Institutore cuiusque ordinis religiosi, et de aliquibus aliis, qui magna cum religione a fidelibus coluntur.

3. A rubricis generalibus Missalis et Breviarii multisque decisionibus S. Congregationis Rituum enumerantur feriae, Dominicae et altera festa, quae excludunt quodcumque officium licet maxime solemne, ut e. g. de Patrono principali de Titulari, de Dedicatione propriae ecclesiae et cetera festa etiam, quae ritu gaudent primae classis et maxima a populo celebrantur pietate.

4. OFFICIUM festorum, quae incidunt in praedictos dies celebrare non licet, sed transferendum est quo modo a rubricis praescribitur. FESTUM autem seu solemnitas exterior quoniam illa die statuta est, celebrari eadem die debet, siquidem indulgentia, quae solet a S. Sede pro hoc festo concedi, non lucratur nisi die praescripto, nunquam vero die illo, in quem officium translatum est.

5. Quamobrem Missae et officium erunt de feria vel de Dominica aut de Festo privilegiato. Si per rubricas licebit, cantabitur Missa tantum solemnis de festo incidente translato, secus cantabitur etiam Missa de officio quod in diem incidit.

6. Apparatus exterior congruet cum festo, ea tamen exceptione, quod si festum incideret in diem luctuosum ex. gr. in Dominicam Passionis, apparatus etiam erit accommodandus tempori, videlicet non erunt detectae imagines, non ponentur Reliquiaria neque statuae Sanctorum aut vasa florea inter candelabra et his similia.

7. Haec regula excipit tantum Annunciationem B. Virginis, quod festum quando transfertur etiam cum praecepto reputandum est tamquam incideret in diem translatum tum pro solemnitate, tum pro indulgentia, tum etiam pro octava, quum concessa sit ex privilegio vel ex qualitate festi ex. gr. in ecclesiis, in quibus est titulus ecclesiae ipsius.

8. Eadem limitatio valet etiam pro iis festis quae transferuntur ex privilegio et cum tota octava, ut fit de festo s. Benedicti, quod est praeceptivum pro ordine monastico.

9. Cetera festa, dummodo nulla sit contraria concessio, celebrabuntur modo superius tradito.

10. Ut autem officia divina debito ordine celebrentur, monendum est quod novum quiddam atque arbitrarium esset efficere ut una pars officii congruat cum Missa, quum transferenda est celebratio officii; et haec quidem officii peragendi ratio arbitraria et insolens solet cohonestari appellatione officii peculiaris pietatis, ut ex. gr. canere Vesperas et Horam tertiam de Sancto, in cuius honorem celebratur festum quum e contrario officium debeat esse de feria vel Dominica aut festo privilegiato in quod potest interdum incidere. Vera et aequa pietas in eo consistit, ut serventur leges et ritus ab Ecclesia statuti.

11. Quapropter si acciderit, ut aliquod festum celebretur die statuto nec liceat ipsius officium celebrare, Vesperae, siquis velit celebrare solemniter, celebrabuntur de officio quod fit in die, non vero de festo. Item officium erit eiusdem generis, ac si ecclesia fuerit collegiata vel cathedralis, celebrabitur Missa

conventualis post horam canonicam statutam. Deinde si licebit, seu si concessum erit ex privilegio, cantabitur Missa votiva solemnis de festo post Nonam, ac si cantabitur haec Missa in Cathedrali ab Episcopo ordinario, ante Missam cantabitur Nona, qua absoluta, Clerus et Episcopus paramentis induentur, quemadmodum peculiarius tradetur cap. XI. et seq. lib. V.

12. Haec pauca monita confidimus fore ut possint tam multas abusiones de medio tollere, quae partim inscitia, partim studio immoderato identidem invehuntur, quaeque nomine usus et consuetudinis quidam cohonestare student.

DE CONFRATERNITATIBUS

APPENDIX II.

1. Ordinarius loci tantum potestatem habet Confraternitates erigendi ac si erectio peracta esset alio modo suapte natura est nulla.

2. Si Confraternitates iam erectae aggregari velint Archiconfraternitati Romae vel alibi existenti, assensus Ordinarii explicitus requiritur, atque ut aggregatio sit valida, servari debent regulae ad hanc rem praestitutae a Summo Pontifice Clemente VIII. in Constitutione *Quaecumque a Sede Apostolica* etc. data die septima Decemb. 1604.

3. Ad vitandas quaestiones quae inter Parochos et Confraternitates exoriebantur de suis iuribus in functionibus Sacra Congregatio Rituum generale decretum edidit, quod heic subiicimus.

Urbis et Orbis.

Iurium Parochialium, Functionum et Praeeminentiarum inter Parochos et Confraternitates Laicorum earumque Cappellanos et Officiales.

Ad debitum imponendum finem controversiis, quae inter Parochos et Confraternitates seculares, earumque Cappellanos et Officiales super iuribus parochialibus et functionibus ecclesiasticis, nonnullisque praeeminentiis seu praerogativis exoriri solent in S. R. Congregatione ab Emo et Rmo D. Card. Colloredo propositis infrascriptis dubiis, videlicet:

I. An Confraternitates laicorum legitime erectae in Ecclesiis Parochialibus habeant dependentiam a Parocho in explendis functionibus Ecclesiasticis non Parochialibus?

II. An dictae Confraternitates erectae in Cappellis vel Oratoriis tam publicis, quam privatis adnexis Parochialibus Ecclesiis et ab his dependentibus habeant dependentiam a Parocho quoad dictas functiones?

III. An Confraternitates erectae in aliis Ecclesiis publicis habeant quoad easdem functiones aliquam dependentiam a Parocho, intra cuius Paroeciae limites sunt erectae?

IV. An Confraternitates erectae in Oratoriis tum publicis, tum privatis, seiunctis ab Ecclesiis Parochialibus quoad dictas functiones Ecclesiasticas habeant dictam dependentiam a Parocho?

V. An benedictiones et distributiones Candelarum, Cinerum et Palmarum sint de iuribus mere Parochialibus?

VI. An benedictiones Mulierum post partum, Fontis baptismalis, Ignis, Seminis, Ovorum et similium sint de iuribus mere Parochialibus?

VII. An functiones omnes hebdomadae Sanctae sint de iuribus mere Parochialibus?

VIII. An celebratio Missae solemnis feria V. in Coena Domini sit de dictis iuribus Parochialibus?

IX. An prima pulsatio Campanarum in Sabbato Sancto sit de dictis iuribus Parochialibus?

X. An celebratio Missarum solemnium per annum, sive pro vivis sive pro defunctis, sit de dictis iuribus Parochialibus?

XI. An expositio quadraginta horarum et benedictio, quae fit super populo, sit de dictis iuribus mere Parochialibus?

XII. An expositio, quae fit cum Reliquiis et sacris Imagi-

nibus, et benedictio, quae cum eis fit super populo, sit de dictis iuribus mere Parochialibus?

XIII. An Functiones in praecedentibus octo dubiis, videlicet a dubio V. ad XII. expressae, peragi possint in Oratoriis privatis, contradicente Parocho?

XIV. An in dictis Oratoriis privatis Confraternitatum per Confratres statis horis recitari possint horae canonicae cum cantu, vel sine, absque licentia Parochi?

XV. An in dictis Oratoriis privatis sit licita celebratio Missae privatae assentiente Ordinario loci et contradicente Parocho?

XVI. An Cappellani Confraternitatum possint populo denunciare Festivitates et Vigilias occurrentes in hebdomada absque licentia Parochi?

XVII. An Parochus, invitis Confratribus, docere possit Doctrinam Christianam in praedictis Ecclesiis et Oratoriis publicis, vel privatis, a Parochiali divisis et separatis?

XVIII. An in saepedictis Ecclesiis publicis Confraternitatum possint haberi publicae conciones etiam per totum cursum Quadragesimae vel Adventus cum licentia Ordinarii et absque consensu Parochi?

XIX. An in eisdem Ecclesiis possit celebrari Missa sive lecta, sive cantata ante Missam parochialem sive lectam, sive cantatam?

XX. An ad Parochum spectet facere Officium funebre super cadaveribus sepeliendis in saepedictis Ecclesiis et Oratoriis publicis Confraternitatum?

XXI. An intra ambitum earumdem Ecclesiarum fieri possint Processiones iuxta cuiusque Confraternitatis institutum absque interventu vel licentia Parochi?

XXII. An eaedem Processiones fieri possint extra ambitum dictarum Ecclesiarum absque licentia illorum Parochorum, per quorum territorium transeundum est?

XXIII. An in dictis Processionibus Cappellani Confraternitatum possint deferre stolam?

XXIV. An Episcopo accedenti ad Ecclesias publicas Con-

fraternitatum, quae non sint Regularium, neque proprium Rectorem Beneficiatum habeant, porrigendum sit aspersorium a Parocho, in cuius territorio sunt sitae dictae Ecclesiae?

XXV. An earumdem Ecclesiarum et Confraternitatum Rectores et Cappellanos possit Parochus, cessante speciali ac legitimo titulo, et ex solo iure Parochialitatis compellere invitos ad assistendum functionibus Ecclesiae Parochialis?

XXVI. An in saepedictis Ecclesiis Confraternitatum, neque Parochialibus, neque Regularibus, retineri possit sanctissimum Eucharistiae Sacramentum sine speciali indulto Sedis Apostolicae?

XXVII. Praesupposita facultate retinendi, an possit intra annum publice exponi sine licentia Ordinarii?

XXVIII. An possit Parochus se ingerere in administratione oblationum et eleemosynarum in saepedictis Ecclesiis recollectarum, vel capsulae pro illis recipiendis expositae clavem retinere?

XXIX. An in Ecclesia Parochiali Confratres, vel eorum Cappellani immiscere se valeant, invito Parocho, in eiusdem Ecclesiae functionibus sive Parochialibus, sive non Parochialibus?

XXX. An Confraternitates sive sint erectae in Ecclesia Parochiali, sive extra illam, possint pro lubitu et iuxta uniuscuiusque peculiaria Statuta Congregationes suas facere, absque interventu, vel licentia Parochi?

XXXI. An possint propria bona administrare, ac de illis disponere absque ulla dependentia a Parocho?

XXXII. Quando Parochus eisdem Congregationibus intersit de mandato Ordinarii, et tamquam eius delegatus, an possit suffragium decisivum ferre? et quatenus Affirmative

XXXIII. An etiam suffragium duplex?

S. eadem Rituum Congregatio, re mature discussa, respondendum esse censuit.

Ad I. Affirmative.

Ad II. Affirmative.

Ad III. Negative.

Ad IV. Negative.

Ad V. Negative.

Ad VI. Negative, sed benedictiones mulierum et Fontis Baptismalis fieri debere a Parochis.

Ad VII. Negative prout iacet.

Ad VIII. Negative prout iacet, sed spectare ad Parochos.

Ad IX. Negative prout iacet, sed spectare ad Ecclesiam digniorem ad formam Constitutionis Leonis X.

Ad X. Negative prout iacet, sed licere Confratribus dumtaxat in festivitatibus solemnioribus eiusdem Ecclesiae, vel Oratorii, ut in Brundusina sub die I. Iunii 1601.

Ad XI. Negative.

Ad XII. Negative et quoad benedictiones cum Reliquiis et Imaginibus serventur decreta.

Ad XIII. Satis provisum in superioribus.

Ad XIV. Affirmative, nisi aliter Ordinarius statuat ex rationabili causa.

Ad XV. Affirmative.

Ad XVI. Affirmative.

Ad XVII. Negative.

Ad XVIII. Affirmative.

Ad XIX. Negative, nisi aliter Episcopus disponat.

Ad XX. Affirmative, quando tumulandus est subiectus Parocho, intra cuius fines est Ecclesia vel Oratorium.

Ad XXI. Affirmative.

Ad XXII. Negative, nisi adesset licentia Episcopi.

Ad XXIII. Negative extra propriam Ecclesiam.

Ad XXIV. Negative.

Ad XXV. Negative.

Ad XXVI. Negative.

Ad XXVII. Negative.

Ad XXVIII. Negative.

Ad XXIX. Negative.

Ad XXX. Affirmative, dummodo non impediant functiones et Divina officia.

Ad XXXI. Affirmative.

Ad XXXII. Negative.

Ad XXXIII. Negative.

Et ita, salvis tamen conventionibus et pactis in erectione Confraternitatum forsan factis, Concordiis inter partes initis, et a S. Sede approbatis, Indultis, Constitutionibus Synodalibus et Provincialibus, et consuetudinibus immemorabilibus, vel saltem centenariis, declaravit ac decrevit, *si SSmo Domino Nostro* videbitur. Die 10 Decembris 1703.

Et facta deinde per me Secretarium de praedictis Decretis SSm̃o Domino Nostro relatione, praevia eorumdem integra lectura, Sanctitas Sua laudavit, benigneque approbavit et publicari et non obstantibus quibuscumque aliis in contrarium facientibus, servari mandavit. *Die* 12. *mensis Ianuarii* 1704.

4. Si in uno eodemque loco erectae sint plures Confraternitates, praecedentia desumenda est ab erectione uniuscuiusque iuxta Constitutionem Gregorii XIII. *Exposcit Pastoralis* etc.

5. Ut autem Confraternitates possint intervenire processionibus et etiam funeribus, ad quae forte invitabuntur, necesse est ut induant saccum sive habitum proprium, quo distinguantur: quapropter Confraternitates seu Congregationes, quae suum distinctum indumentum non habent, licet sint antiquioris institutionis, nequeunt gaudere praecedentia super illas, quae habitu proprio distinguuntur.

6. Non licet uno eodemque loco erigere seu stabilire binas Confraternitates eiusdem tituli.

7. Interdicitur Confraternitatibus stare aut sedere in Presbyterio, quamquam essent hetaeriarchae seu Rectores Confraternitatis etiam in sua ecclesia.

8. Item vetitum est in Processionibus ne incedant inter Clerum secularem et regularem, neve Crucem Cleri sequantur.

9. Postremo si processiones et expositiones Confraternitatis SS. Sacramenti sumptibus fierent, nonnullis Confratribus licebit cum intorticiis incedere a lateribus umbraculi, dum hic usus vigeat, et illa Confraternitas in processionibur, quae cum SS. Sacramento fiunt, gaudebit praecedentia super omnes alias Confraternitates, quae iisdem processionibus intervenient.

DECISIONES ALIQUOT S. RIT. CONGREGATIONIS

APPENDIX III.

Subiicimus aliquot S. Rit. Congregationis decisiones, quas rebus in hoc libro digestis, valde utiles existimamus.

Baren. Cum Academici civitatis Baren. nuncupati de Pigri S. Rit. Cong. exposuerint, in ecclesiis praesertim eiusdem civitatis academias in honorem nonnullorum Sanctorum peragere consuevisse: cumque petierint; an ab illis, a quibus orationes, seu discursus recitari debeant, sit ab Archiepiscopo venia petenda? Eadem S. Congregatio, auditis literis Rm̃i Archiepiscopi Barensis, cui pro informatione scriptum fuit, ab Em̃o et Rm̃o D. Card. Colloredo relatis, respondit — Removendas esse Academias ab Ecclesiis, et circa compositiones literarias, quae ab Academia recitantur, Archiepiscopus invigilet. Die 19 Decemb. 1693.

Decretum generale. Quum abusus nonnulli sensim irrepsisse conspiciantur tum adversus Episcopalia iura, tum contra Divini cultus disciplinam, licet alias per S. R. C. de iis fere omnibus edita fuerint decreta; ne in dies magis invalescant, eiusdem S. Congregationis Secretarius pro sui muneris officio dubia quae sequuntur Em̃is et Rm̃is PP. in ordinario conventu enodanda proposuit, videlicet.

1. An in Ecclesiis Regularium, aliisque ecclesiis exemptis recitandae sint collectae ab ordinario loci praescriptae?

2. An liceat Clero earumdem Ecclesiarum ab iis recitandis cessare pro lubitu, antequam Ordinarius id iusserit?

3. An iubente Ordinario ut quibusdam solemnitatibus, vel in alio peculiari casu sonus aeris Campani omnium ecclesiarum edatur, praefatae ecclesiae quantumvis exemptae eius mandato parere teneantur?

4. An praeter consuetas usuque receptas SSm̃i. Sacramenti expositiones, extraordinariae quoque in ecclesiis exemptis fieri possint absque licentia Ordinari?

5. An liceat in expositione Ssm̃i Sacramenti lumen aliquod eo artificio collocare a parte postica spherae, ut recta illuceat in ipsam sacratissimam Hostiam, quae exinde lucida appareat?

6. An toleranda, vel eliminanda sit consuetudo, quae in dies invalescit, superimponendi Sanctorum Reliquias, pictasque Imagines Tabernaculo, in quo augustissimum Sacramentum asservatur, ita ut idem Tabernaculum pro basi inserviat?

7. An permitti possit ut ante praefatas Imagines in medio Altari positas apponantur lumina ex oleo et ardeant etiam tempore sacrosancti Missae sacrificii?

8. An liceat titulo specialis devotionis litaniis Sanctorum, vel Lauretanis aliquem versiculum addere, vel novas litanias, de quarum approbatione Ordinario nullatenus constet, in ecclesiis canere, vel recitare?

Et sacra eadem Rituum Congregatio, re mature diligenterque discussa, ad relationem mei infrascripti Secretarii, respondendum censuit, ut infra, videlicet. Ad 1. Affirmative. Ad 2. Negative. Ad 3. Affirmative. Ad 4. Negative, et serventur Decreta hac supra re pluries edita. Ad 5. Negative et servetur Instructio iussu sa. mem. Clementis XI. evulgata die 21. Januarii 1705 pro expositione SS. Sacramenti occasione orationis quadraginta horarum § VI. Ad 6. Assertam consuetudinem tamquam abusum eliminandum omnino esse. Ad. 7. Negative in omnibus, nec lumina nisi cerea vel supra mensam Altaris vel eidem quomodocumque imminentia adhibeantur. Ad 8. Negative, et serventur omnino Decreta S. Congregationis, curentque Ordinarii colligere et vetare formulas quascumque tam impressas, quam manuscriptas Litaniarum, de quarum adprobatione non constat.

Et quoniam de Litaniis sermo est, quum sacrae Congregationi innotuerit aliquibus in Ecclesiis, praesertim occasione orationis quadraginta horarum, libellos adhiberi, in quibus vel peculiarium Sanctorum nomina addita conspiciuntur, vel unus aut alter versiculus in precibus desideratur; idcirco S. Congregatio inhaerendo memoratae Instructioni Clementis PP. XI. § XXIV. praecipit ne alii adhibeantur libelli, nisi typis Rev. Camerae Apostolicae impressi, vel eisdem plane conformes.

Atque ita respondit die 31 Martii 1821.

Et facta de praemissis omnibus SS. D. N. Pio VII. Pont. Max. relatione, Sanctitas suae Sac. Congregationis responsa adprobavit confirmavitque, atque ut cunctis pateant, Decretum generale desuper expediri, typisque evulgari mandavit.

Die 3 Aprilis 1821.

Dubiorum. Usus sensim invaluit, ut quoties Calices, aliaque vasa, sacra unctione consecrata iuxta ritum Pontificalis Romani, artificis opera indigeant, quippe vel reficienda, vel fundenda iterum sint; non antea eidem traduntur, quam per Sacerdotem vel directe et manu, vel aliquo mediante instrumento fuerint execrata. Utrum vero execratio haec, modusque illa peragendi, rationi Ecclesiaeque ritibus sit consentanea, vel potius abusiva, nullique innixa principio, cum dubitaverit R. D. Archipresbyter Ferdinandus Valeriani, dubia quae sequuntur, humillime exposuit sapientissimo EE. PP. Sac. Rit. Congregationi praepositorum iudicio, enixe postulans illorum resolutionem.

1. Utrum rite, vel potius ex errore passim fiat huiusmodi execratio?

2. Si rite; utrum ab Episcopo, vel a quocumque Sacerdote sit peragenda?

Et S. C. audita prius etc. respondit.

Ad 1. Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.

Ad 2. Provisum in primo, et detur Decretum generale. Die 26 aprilis 1822.

Factaque de praemissis S. D. N. Pio VII. P. M. relatione, Sanctitas sua Sac. Congr. responsa approbavit et generale decretum desuper edi et typis publici iuris fieri mandavit. Die 23. dicti mensis et anni.

Dubiorum. Plura ubique vel ex rubricarum et decretorum ignorantia, vel ex nimia in iis pro arbitratu interpetrandis licentia, percrebescere compertum est, quae a legitimis probatisque ritibus plane abhorreant. Hinc crebrae deferuntur quaestiones ad S. Rit. Congr. ut hisce malis oppurtuna adhibeat remedia, cum id maxime curandum sit, ut veteres ritus sacri ubivis locorum in omnibus Urbis Orbisque Ecclesiis, in Missis, Divinis

officiis, Sacramentorum administratione, ceterisque ad divinum cultum pertinentibus a quibusvis personis observentur, caeremoniae si exoleverint restituantur, si depravatae fuerint reformentur, (ex Bulla Sixti V. *Immensa aeterni Dei*). Sui idcirco muneris partes arbitratus est eiusdem S. Cong. Secretarius dubia quaedam ex delatis consultationibus conficere, eaque Emis Patribus definienda proponere, quibus graviores saltem abusus convellantur. Sunt porro ea quae sequuntur.

1. Quomodo se gerere debeant Magistri Caeremoniarum, aliique, qui vident in Ecclesiis non peragi functiones iuxta rubricas, nec observari decreta et resolutiones S. Rit. Congregationis?

2. An signa seu campanae pro indicandis horis in horologiis publicis possint benedici eadem formula, qua ex Pontificali Romano benedicuntur signa ecclesiarum?

3. An Presbyter assistens Episcopo in solio, vice scabelli, uti possit sede camerali, vel simpliciter lignea, vel imbuta, vel corio cooperta renovanda toties, quoties inepta evasit ad usum? Et quatenus negative.

4. An saltem sit toleranda immemorabilis consuetudo eam adhibendi?

5. An idem ornatus, qui iuxta Caeremoniale convenit Amboni, in quo sermo et concio haberi solet, permitti possit in scamno, in quo sedent Dignitates et Canonici solemniter celebrantes?

6. An in eodem scamno Canonici celebrantis apponi possit pulvinum sericum, vel potius laneum?

7. An tolerandus sit abusus, qui nimium invaluit, adhibendi in Missis solemnibus pro Celebrante, loco scamni cooperti tapete, sedes camerales serico damasceno ornatas, et pro Ministris similia scabella; vel potius reprobandus atque damnandus?

8. An et quibus remediis removendus sit abusus collocandi parvam Crucem vix visibilem, vel super tabernaculum, vel supra aliquam minorem tabulam sitam in medio Altaris, loco Crucis collocandae inter candelabra, ut rubrica praescribit?

9. An liceat vel dedeceat fores ecclesiae pandere et repa-

gula removere, ut pateat interna pars transeuntibus per viam, dum benedicendus est populus cum SS. Sacramento.

10. An, quo modo, quove in Altari fieri debeat benedictio palmarum ante Missam celebrandam Dominica in palmis, pro repositione SS. Sacramenti, expleta oratione quadraginta horarum?

11. An permittenda sint vel potius reprobanda in Urbe genuflexoria cum stratis et pulvinis in ecclesiis pro personis cuiuslibet conditionis, praeterquam Regali et Cardinalitia dignitate fulgentibus?

12. An Archidiaconus, aut Presbyter assistens debeat sustinere librum, dum Episcopo celebranti assistit, seu potius sufficiat ut illum tangat?

13. Cum saepe oriantur dubia super authenticitate nonnullorum Decretorum, quae licet in publicis tabulis S. Rit. Cong. inscripta reperiantur, nihilominus in collectione eorundem decretorum typis edita, omissa fuerunt: quaeritur an huiusmodi decreta pro postulantium voto addi possint?

14. An Magistri Caeremoniarum Cathedralium, qui ex dispositione Caeremonialis, necnon Patriarchalium Urbis, qui ex Apostolico Indulto, veste violacea in sacris functionibus utuntur, eadem uti possint extra servitium Episcopi et respective Capituli?

15. An Collegiis Canonicorum, vel Beneficiatorum, quibus ab Apostolica Sede concessum fuit privilegium gestandi Cruces, vel numismata aurea, licitum sit ea palam deferre in paramentis sacris, vel in administratione Sacramentorum?

Et EE. PP. sacrae eidem Congregationi praepositi, exquisita prius sententia duorum ex Magistris sac. Apostolicar. Caeremoniarum scriptis consignata typisque evulgata, ad relationem mei infrascripti Secretarii respondendum censuerunt, ut infra.

Ad 1. Adeundus loci Ordinarius, qui stricte tenetur opportunis remediis providere, ut rubricae et S. R. C. decreta rite serventur, siquid dubii occurrat, recurrendum ad eamdem S. C. pro declaratione.

Ad 2. Negative, praeterquam in casu quod eadem signa nedum pro horarum indicatione pulsanda sint, verum etiam pro sacris actionibus.

Ad 3. et 4. Negative in omnibus.

Ad 5. Negative et adamussim servetur dispositio Caeremonialis Episcoporum lib. II. cap. III. num. 4.

Ad 6. Servandam esse praefati Caeremonialis dispositionem, sed adhibendum pulvinum vel laneum, vel corium.

Ad 7. Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.

Ad 8. Reprobandum abusum, et ubi invaluit, Ordinarius loci provideat iuris et facti remediis; quod si ob aliquam causam accidentaliter removenda sit Crux inter candelabra, alia tempore Sacrificii apte apponatur inferius sed visibilis tam Celebranti, quam populo.

Ad 9. Non decere, nisi iudicio Ordinarii, ob peculiares circumstantias locorum, aliter permitti posse videatur, citra periculum irreverentiae.

Ad 10. In casu, de quo agitur, si fieri debeat, vel deceat ut fiat benedictio palmarum, haec facienda erit in alio sacello laterali, quo magis fert ecclesiae structura, distante ab ara maxima, in qua SS. Sacramentum expositum est, servatis omnibus caeremoniis in Missali praescriptis, sed absque processione.

Ad 11. Negative ad primam partem; affirmative ad secundam.

Ad 12. Servetur dispositio Caeremonialis lib. I. cap. VII. num 1, pluribus huius S. C. decretis confirmata.

Ad. 13. Affimative.

Ad 14. Negative ad utrumque, et quoad Caeremoniarum Magistros Ecclesiarum Patriarchalium Urbis, servandam esse stricte formam privilegii.

Ad 15. Negative.

Atque ita responderunt et statuerunt die 17 septembris 1822.

Facta autem de praemissis SS. D. N. Pio VII, P. M. relatione per me infrascriptum Secretarium, Sanctitas Sua cuncta benigne approbavit, Decretumque desuper expediri et publici iuris fieri mandavit; Locorumque Ordinariis stricte praecipiens ut omnimodam illius observantiam urgeant, Die, mense et anno, quibus supra.

Cenomanen. Ex instructione a S. Rit. Cong. Rmo Episcopo

Cenomanensi 18 Februarii 1843 sequentia excerpsimus pro cultu Reliquiis S. Crucis exhibendo.

Benedicendus est populus dum ea reponitur in custodia vel post processionem, vel post expositionem, et benedictio impertienda est a sacerdote, qui functionem explet. In actu hujusce benedictionis interdicitur cantus cuiuscumque versus, aut precis, sicuti cantus iste interdicitur etiam in benedictionibus cum SS. Sacramento. Potest S. Crucis reliquia processionaliter deferri capite detecto sub baldacchino et duobus thuriferariis incensantibus in iis tantum locis ubi adest consuetudo immemorabilis. Dum exponitur super altare thurificanda est triplici ductu a Sacerdote non genuflexo, sed stante, etiam feria VI. in Parasceve. Clerus transeundo ante hanc Reliquiam loco principe super altare expositam, debet unico genu ad terram flexo venerare; si autem in custodia inclusa fuerit, sola inclinatione praefatam Reliquiam reverebitur. In Missa quae celebratur coram Reliquia SS. Crucis palam exposita, genuflectendum est a Sacerdote et Ministris unico tantum genu in accessu et in recessu, et quoties Sacerdos transit per medium altaris, seu de latere ad latus in incensatione altaris eiusdem; Clerus in choro non habeat caput detectum, quod omnino requiritur coram SS. Sacramento palam exposito, neque in transitu genuflectet utroque, sed unico tantum genu. Quoad expositionem huius Reliquiae feria VI. in Parasceve post Missam praesanctificatorum, servetur usus cuiusque loci quoad colorem pluvialis et veli humeralis et quoad recitationem orationis *Respice quaesumus Domine* a Sacerdote genuflexo vel stante. Demum ex generali decreto S. R. C. a sa. mem. Leone XII. confirmato dum toleratur consuetudo deferendi S. Crucis Reliquiam in processione sub baldacchino, edicitur omnino ut haec reliquia seorsim a Reliquis Sanctorum in theca custodiatur, atque stricte praecipitur Ordinariis locorum ut eliminandis hac in re abusibus serio incumbant, urgeant Decreti ipsius observantiam, et ne deinceps cum Sanctorum reliquiis in eadem theca Lignum SS. Crucis occlusum permaneat pro viribus adlaborent.

INDEX.

				Errata.	**Corrige.**
Pag.	15	lin.	ult.	extinguet	extinguent
»	36	»	34	ant	ante
»	47	»	21	Alte	Ante
»	104	»	2	extinguet	extinguent
»	127	»	ult.	aeclesiis	ecclesiis
»	134	»	1	Celebransa	Celebrans
»	135	»	ult.	anabit	tonabit
»	136	»	15	O	Of
»	139	»	28	areas	aereas
»	153	»	25	paramento	paramenta
»	160	»	ult.	ciungulum	cingulum
»	185	»	8	ei dicet	et dicet
»	187	»	24	ipsum supra	ipsum vitta sericea supra
»	»	»	26	ad ipso	ab ipso
»	218	»	30	ponet	*dele* ponet
»	237	»	24	*septinerne*	*sempiterne*
»	244	»	31	ad dexteram	ad sinistram
»	247	»	8	propius	proprius
»	251	»	33	ant	aut
»	257	»	13	esse	esset
»	268	»	21	incedent	incedet

MANUALE

SACRARUM CAEREMONIARUM

IN LIBROS OCTO DIGESTUM

A

PIO MARTINUCCI

PRAELATO DOMESTICO, PROTONOTARIO APOSTOLICO,
S. CONGR. CAEREMONIALIS SECRETARIO,
BIBLIOTHECAE VATICANAE ET PONTIFICIIS CAEREMONIIS
PRAEFECTO.

EDITIO ALTERA EMENDATA ET AUCTIOR.

LIBER TERTIUS ET QUARTUS

VOLUMEN III.

ROMÆ
EX TYPOGRAPHIA LUDOVICI CECCHINI
1879.

SACRARUM CAEREMONIARUM
MANUALE

PRO PRAECIPUIS FUNCTIONIBUS IN PAROECIIS RURALIBUS CLERO CARENTIBUS PERAGENDIS.

LIBER III.

MONITUM

Benedictus XIII. Pontifex Maximus, dum Archiepiscopus Beneventi sedebat, opusculum edidit, quod inscribitur *Memoriale rituum pro aliquibus praestantioribus sacris functionibus persolvendis in minoribus ecclesiis parochialibus*, ut in paroeciis ruralibus, Clero carentibus, fieri possent sacrae anni principales functiones, praesertim maioris Hebdomadae. Opusculum illud adprobatum fuit die 28. Julii 1821. a S. Rituum Congregatione, quae studium excitavit Episcoporum, qui darent operam ut in ecclesiis et paroeciis Clero carentibus illi ab Ecclesia instituti celebrarentur ritus, qui mysteria Passionis, Mortis et Resurrectionis divini Redemptoris commemorant.

Haec colligentes documenta, opusculo illo usi sumus, et quibus in locis visa nobis materies est maiorem requirere explicationem, studuimus res, ut nobis videtur, luculentius exponere. Addimus documenta pro vigilia Pentecostes, pro expositione et benedictione SS. Sacramenti, pro processione Corporis Christi ceterisque processionibus, nec ritum exequiarum et sacrae Visitationis praeteriimus.

In hisce documentis multam nobis attulerunt lucem eiusdem Cardinalis opera edita sub titulo *Acta Ecclesiae Beneventanae* et alicuius etiam scriptoris liturgici auctoritatem sumus sequuti.

Nostrum esse putavimus haec praemonere ne methodus, qua usi sumus, ignoraretur, neve argui forte possemus novos ritus et caeremonias, quae nusquam inveniuntur in libris liturgicis a S. Sede adprobatis, invexisse.

IN FESTO PURIFICATIONIS B. MARIAE VIRGINIS.

CAPUT I.

Quae sint praeparanda.

1. In abaco Altaris maioris praeparabitur calix cum omnibus ornamentis coloris albi; si hoc festum inciderit in unam ex Dominicis privilegiatis Septuagesimae vel Sexagesimae, aut Quinquagesimae, calicis apparatus erit coloris violacei.

2. Planeta, stola et manipulus albi coloris; quod si in unam ex supradictis Dominicis inciderit, manipulus et planeta erunt coloris violacei.

3. Pulvinus albi coloris pro Missali, si Missa celebrabitur de B. Virgine.

4. Thuribulum, navicula cum thure et cum cochleari.

5. Vasculum aquae benedictae cum aspersorio.

6. Urceus cum pelvi, mantile seu manutergium et aliquantula medulla panis in pelvicula.

7. Ampullae vini et aquae in sua pelvicula cum mappula seu manutergio.

8. Campanula.

9. Nonnulla exemplaria huius libri pro antiphonis in processione recitandis.

10. Apud abacum praeparabitur Crux hastilis.

11. In Altaris fronte locabitur pallium albi coloris supraque ipsum alterum violaceum, quod facile amoveri possit. Nisi Missa de B. Virgine celebretur, sed de quadam ex antedictis Dominicis privilegiatis, pallium tantum violaceum statuetur.

12. Super Altari in latere Epistolae collocabitur pulvinus violaceus, seu legile cum Missali aperto.

13. Ex eodem latere in plano praeparabitur parvus abacus coopertus alba tobalea, et super eo disponentur candelae benedicendae, quae altero mantili albo contegentur.

14. Ex parte Evangèlii in suppedaneo statuetur scabellum a Celebrante in sermone adhibendum, ut postea docebimus.

15. In sacristia aderunt tria superpellicea pro clericis; amictus, alba, cingulum, stola cum pluviali coloris violacei et biretum pro Celebrante. Seorsim aderit foculus cum igne ardenti adhibendo in thuribulo.

In functione

16. Hora statuta festivus campanarum sonus fidelibus nunciabit initium functionis, quae curabitur ut fiat hora a rubricis praescripta, videlicet circa horam Tertiam, quoad fieri poterit.

17. Tres clerici, quorum officium erit functioni assistere, praesto erunt in sacristia circa horam praestitutam, super veste talari induentur superpelliceo resque indicatas in Altari et abaco disponet, nisi iam praeparatae essent.

18. Celebrans, praemissa praeparatione Missae, lavabit manus, sibi induet amictum, albam, cingulum, stolam et pluviale violaceum, adiuvante secundo ac tertio clerico.

19. Interea clericus primus amovebit ab Altari vasa florea, si aderunt inter candelabra, accendet sex candelas et in sacrarium redibit.

20. Si festum hoc in Dominicam inciderit, Celebrans in sacrario benedicet aquam pro aspersione usitata.

21. Postea Celebrans simul cum clericis reverentiam conficiet ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii et capite bireto cooperto ad Altare procedet.

22. Clericus primus iunctis manibus praeibit Celebranti, qui medius ibit inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes.

23. Postquam Celebrans cum clericis pervenerit ante infimum Altaris gradum, caput deteget ac biretum tradet primo clerico, qui recipiet illud osculans Celebrantis manum et biretum ipsum.

24. Clericus primus recedet aliquantulum versus cornu Epistolae.

25. Celebrans reverentiam profundam faciet ad Crucem eodemque tempore clerici genuflexionem. Si intra tabernaculum

Altaris adesset SS. Sacramentum, Celebrans et ipse faciet genuflexionem, atque ita deinceps in tota functione.

26. Si fuerit dies Dominica, fiet aspersio aquae benedictae.

27. Primus clericus ponet super abaco biretum Celebrantis, deinde a candelis benedicendis amovebit mantile seu tobaleam, qua fuerint coopertae.

28. Celebrans medius inter secundum et tertium clericum ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio et ad Missale in cornu Epistolae transibit. Clerici non genuflectent dum Celebrans Altare osculabitur, sed perseverabunt stare a lateribus eius usque dum benedictio perficiatur.

29. Celebrans facie versa ad Altare et iunctis manibus, dicet elata voce *Dominus vobiscum* et subiunget quinque orationes pro benedictione candelarum praescriptas. Quum candelas benedicturus erit, imponet Altari sinistram et signum Crucis versus candelas dextera efficiet, clerico secundo fimbriam pluvialis eius sublevante.

30. Interea clericus primus accipiet ex abaco thuribulum in quo praeparabit ignem, et sumpta navicula subsistet in plano a latere Epistolae.

31. Dum recitabitur quinta oratio, clericus tertius discedet a sinistra Celebrantis, de Altari descendet a latere, veniet ad abacum, accipiet vasculum aquae benedictae cum aspersorio et redibit ad Altare accedens ad dexteram primi clerici qui thuribulum cum navicula sustinebit.

32. Absoluta quinta oratione, primus clericus cum thuribulo et navicula ad Celebrantem ascendet.

33. Alter clericus cum osculis usitatis incensum ministrabit Celebranti, qui cum debita benedictione iniiciet illud in thuribulum.

34. Tertius clericus cum aspersorio et vasculo aquae benedictae ascendet ad Celebrantem.

35. Secundus clericus accipiet aspersorium et cum osculis ipsum tradet Celebranti, qui candelas asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, recitans submissa voce antiphonam *Asperges me* etc. et aspersorium restituet secundo clerico, hic autem tertio.

36. Postea clericus secundus acceptum thuribulum a primo dabit Celebranti, qui nullum proferens verbum adolebit candelas eodem modo ac asperserit, et thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo.

37. Primus ac tertius clericus redibunt ad abacum, ubi deponent vasculum et thuribulum ibique stantes manebunt.

38. Secundus clericus, bireto Celebrantis ex abaco resumpto ad sinistram illius redibit.

39. Celebrans veniet ad medium Altaris, reverentiam faciet ad Crucem, tum sedebit in scamno seu scabello in cornu Evangelii, humeris ad Altare versis, biretum accipiet a secundo clerico et caput cooperiet.

40. Clericus secundus de Altari descendet et subsistet in plano a latere Evangelii, facie ad abacum versa.

41. Celebrans convenienti sermone populum docebit de institutione huius solemnitatis, de mysteriis et de utilitate candelarum benedictarum, ut accipiant et utantur eisdem reverenter.

42. Sermone absoluto, Celebrans capite detecto biretum tradet secundo clerico, qui scabellum tollet de suppedaneo Altaris et ponet in plano a latere Evangelii.

43. Clericus primus sumet ex abaco candelam Celebrantis eamque ponet in medio Altari.

44. Celebrans, facta ad Crucem reverentia, genua flectet in suppedaneo, accipiet candelam suam, quam osculabitur et tradet primo clerico.

45. Si adsit et alter Sacerdos, Celebrans stabit facie ad populum versa. Sacerdos alter superpellicio indutus sed sine stola acceptam Celebrantis candelam osculabitur eique praesentabit non osculans eius manum. Celebrans candelam suam accipiet, osculabitur et committet primo clerico.

46. Post haec Celebrans redibit ad Missale in cornu Epistolae, ibique alternatim cum secundo ac tertio clerico leget voce aequali et elata antiph. *Lumen ad revelationem* etc. cum cantico *Nunc dimittis*.

47. Primus clericus in promptu habebit candelas Sacerdotibus, si aderunt, et clerici distribuendas.

48. Repetita antiph. *Lumen ad revelationem* etc. post

℣. *Sicut erat in principio* etc. Celebrans redibit ad medium altaris, reverentiam faciet ad Crucem humeros vertet ad Altare et candelas distribuet Sacerdotibus, si aderunt, deinde clericis, omnibus genuflexis in extremitate suppedanei, dignioribus sive antiquioribus prope cornu Epistolae. Unusquisque candelam accipiens, candelam ipsam et manum osculabitur Celebrantis qui candelas distribuere clericis incipiet ex latere Epistolae.

49. Secundus ac tertius clericus candelam acceptam committent primo, qui simul cum sua illas ponet in abaco.

50. Clericus primus sumet candelas populo distribuendas; secundus autem ac tertius coibunt a lateribus Celebrantis, cui fimbrias pluvialis sublevabunt.

51. Celebrans cum clericis de Altari descendent, reverentiam vel genuflexionem respective facient ad Crucem et devenient ad balaustrium seu cancellos a latere Epistolae, ubi Celebrans primo viris, deinde foeminis distribuere candelas incipiet. Primus clericus candelas offeret tertio, qui tradet eas Celebranti, dum interea secundus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

52. Completa distributione, Celebrans cum clericis veniet in planum a latere Epistolae et prope abacum lavabit manus. Primus clericus sustinens urceum et pelvim effundet aquam super manus eius et reliqui duo extensum ante ipsum sustinebunt manutergium, nempe secundus clericus dextera sustinebit manutergium, sinistra sublevabit fimbriam dexteram pluvialis; tertius sinistra manutergium, dextera fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. Si hoc quoque opus fuerit, secundus clericus porriget ei pelviculam cum medulla panis ut manus extergat.

53. Post haec clerici ad abacum referent urceum cum pelvi et manutergio.

54. Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum redibit per latus ad Altare

55. Clericus primus subsistet apud abacum.

56. Celebrans in cornu Epistolae accedens ad Missale, recitabit cum clericis elata voce antiphonam *Exurge Domine* etc.

57. Postea recitabit *Oremus* et orationem *Exaudi quae-*

sumus, Domine etc. iunctis manibus. Si festum hoc inciderit post Septuagesimam et in diem ferialem, Celebrans dicto *Oremus*, adiiciet *Flectamus genua* et ab ipso omnibusque adstantibus genuflectetur, ac secundus clericus respondebit *Levate* omnesque consurgent; Celebrans autem prosequetur orationem ut supra.

58. Interea primus clericus accendet candelam Celebrantis, secundi ac tertii clerici et in promptu habebit exmplaria huius libri.

59. Post orationem Celebrans veniet ad medium Altaris et a primo clerico accipiet candelam accensam et exemplar huius libri. Secundus etiam et tertius clericus accipiet suam candelam accensam et exemplar, ut supra; secundus insuper clericus meminerit etiam sumere biretum Celebrantis.

60. Clericus primus accipiet Crucem processionalem et subsistet ante Altare.

61. Tunc Celebrans convertetur ad populum, dicet alta voce *Procedamus in pace*, et clerici respondebunt *In nomine Christi. Amen.*

62. Celebrans una cum secundo ac tertio clerico recitare incipient antiphonam *Adorna thalamum* etc. de Altari descendent et respective inclinationem seu genuflexionem ad Altare facient et in processionem proficiscentur. Celebrans caput bireto teget.

63. Primus clericus cum Cruce praeibit, sequetur Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum et populus subsequetur eos.

64. Processio fieri deberet intra ambitum ecclesiae; et procedendo a dextera ad sinistram redibitur ad Altare: licebit tamen extra ecclesiam etiam exire, si consuetudo ista in loco vigebit.

65. Recitabuntur antiphonae praenominatae ad versiculos redactae in maiorem commoditatem.

Antiph. Adórna thálamum tuum, Sion: et súscipe Regem Christum.

Ampléctere Maríam: quae est caeléstis porta.

Ipsa enim portat Regem glòriae, novi lùminis.

Subsístit Virgo. addúcens mánibus Filium: ante lucíferum génitum.

Quem accípiens Símeon in ulnas suas praedicávit pòpulis: Dòminum eum esse vitae et mortis et Salvatòrem mundi.

Respònsum accépit Símeon a Spíritu Sancto: non visúrum se mortem nisi vidéret Christum Dòmini.

Et cum indúcerent Púerum in templum: accépit eum in ulnas suas et benedíxit Deum et dixit.

Nunc dimíttis servum tuum, Dòmine: secundum verbum tuum in pace.

Cum indúcerent púerum Jesum parèntes eius, ut fàcerent secúndum consuetúdinem legis pro eo: ipse accépit eum in ulnas suas.

66. Ingrediendo in ecclesiam, si processio de ea exierit, vel ad ingressum presbyterii recitabitur sequens Responsorium.

Resp. Obtulérunt pro eo Dòmino par túrturum; aut duos pullos columbárum.

Sicut scriptum est: in lege Dòmini.

Postquam impléti sunt dies purgatiònis Maríae: secúndum legem Mòysi.

Tulérunt Jesum in Jerúsalem: ut sísterent eum Dòmino.

Sicut scriptum est: in lege Dòmini.

Glòria Patri et Filio et Spirítui Sancto.

Sicut scriptum est: in lege Dòmini.

67. Clericus primus deponet Crucem processionalem apud abacum, quo loco iam posita erat, recipiet candelas Celebrantis et ceterorum clericorum, easque extinguet et super abaco reponet.

68. Celebrans, completa ante Altare recitatione responsorii, reverentiam faciet ad Crucem, secundus autem et tertius clericus simul genuflectent et pergent in planum Epistolae apud abacum una cum Celebrante.

69. Ibi Celebrans pluviale dimittet cum stola violacea et adiuvante secundo ac tertio clerico, induet sibi manipulum, stolam et planetam albi coloris. Nisi Missa fuerit de Beata Virgine, sed de Dominica, Celebrans, pluviali dimisso, induetur manipulo et planeta violacea.

70. Interea si Missa de Beata Virgine celebrabitur, primus clericus detrahet Altari pallium violaceum et apparebit alterum album; reponet vasa florum inter candelabra et calicem defert super Altare, explicans corporale in medio.

71. Celebrans ad Altare procedet et Sacrum exordietur, quod si erit de Festo, clerici praedicti sustinebunt candelas accensas ad Evangelium et a Praefatione usque ad Communionem.

72. Post Missam Celebrans redibit in sacrarium, ubi paramenta dimittet; clerici autem illuc referent ea omnia, quae ad functionem opus fuerunt.

FERIA IV. CINERUM

CAPUT II.

De rebus praeparandis

1. In abaco Altaris maioris praeparabitur calix pro Missa celebranda cum velo et bursa coloris violacei.

2. Manipulus et planeta violacea.

3. Thuribulum et navicula cum thure et cochleari.

4. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

5. Urceus cum pelvi, mantile seu manutergium et aliquantula medulla panis in pelvicula.

6. Ampullae vini et aquae in sua pelvicula, sudariolum et campanula.

7. Altare exornabitur pallio violaceo, Cruce et sex candelabris cum cereis, sine Reliquiariis, vasis floreis, aut alio ornatu festivo.

8. Missale apertum in cornu Epistolae super cussino violaceo vel legili.

9. Pelvicula argentea vel ex alio metallo cum cineribus

aridis et subtilibus ex ramis olivae benedictis in Dominica palmarum anni superioris, cooperta velo violaceo, posita inter Missale et latus Epistolae.

10. In latere Evangelii statuetur scabellum nudum in quo sedebit Celebrans, dum sermonem ad populum habebit.

11. In sacristia aderunt tria superpellicea pro clericis.

12. Amictus, alba, cingulum, stola cum pluviali violaceo, et bireto.

13. Seorsim foculus cum igne ardenti pro thuribulo.

In functione

14. Campanarum sonitus convocabit populum ad ecclesiam.

15. Clerici superpellicio in sacristia sibi induto, res superius notatas disponent super Altari et super abaco.

16. Celebrans, praemissa praeparatione, lavabit manus et adiuvante secundo ac tertio clerico se parabit amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

17. Interea clericus primus accendet cereos Altaris, postea redibit in sacristiam,

18. Celebrans reverentiam una cum clericis faciet ad Crucem vel ad imaginem principalem, caput cooperiet iunctisque manibus ad Altare procedet medius inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes, primo autem clerico praeeunte.

19. Quum ad Altare ventum erit, primus clericus subsistet versus cornu Epistolae, Celebrans nudabit caput et biretum tradet primo clerico, tum reverentiam ad Crucem faciet, clericis genuflectentibus. Si conditum in tabernaculo aderit SS. Sacramentum, Celebrans et ipse genuflectet quod deinceps etiam exequetur.

20. Clericus primus perget ad abacum ubi deponet biretum Celebrantis.

21. Ascendet ad Altare Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum, qui fimbrias pluvialis eius sustollent.

22. Celebrans Altare in medio osculabitur et vadet ad Mis-

sale in cornu Epistolae. Secundus ac tertius clericus dum Celebrans osculabitur Altare, non geneflectent eumque sequentur stantes a lateribus eius.

23. Celebrans ad Missale quum venerit, primus clericus a latere ascendet ad Altare, deteget vas cinerum et velum, quo illud tegebatur, ad abacum deferet.

24. Celebrans ad Missale conversus recitabit elata voce cum clericis antiphonam *Exaudi nos Domine* etc. eum *Gloria Patri.*

25. Repetita antiphona, Celebrans non conversus ad populum dicet alta voce *Dominus vobiscum*, deinde subiunget quatuor orationes, semper iuctis manibus. Quum cineres benedicturus erit, sinistram imponet Altari et clericus secundus fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

26. Interea primus clericus accipiet ex abaco thuribulum in eoque praeparabit ignem et sumpta navicula consistet in plano ex parte Epistolae.

27. Initio quartae orationis, clericus tertius discedet a sinistra Celebrantis, de Altari a latere descendet, perget ad abacum, sumet vasculum aquae sanctae cum aspersorio et veniet ad dexteram thuriferarii in planum a cornu Epistolae.

28. Completis orationibus, thuriferarius ad Celebrantem ascendet. Sucundus clericus incensum ritu usitato ministrabit Celebranti, qui cum solita benedictione illud in thuribulum iniiciet.

29. Ad Celebrantem etiam ascendet clericus tertius cum vasculo et aspersorio, secundus autem clericus aspersorium ab illo acceptum praesentabit Celebranti, qui cineres asperget in medio, a sinistris et dexteris suis, submissa voce recitans antiphonam *Asperges me* etc.

30. Clericus secundus receptum e Celebrantis manu aspersorium restituet tertio: deinde idem secundus clericus acceptum a primo thuribulum dabit in manus Celebrantis, qui cineres adolebit in medio, a sinistris et dexteris suis nihil dicens ac thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo.

31. Thuriferarius et alter clericus cum vasculo et aspersorio descendent de Altari, super abaco deponent quae sustinebant manibus, ibique consistent.

IN FESTO PURIFICATIONIS B. MARIAE VIRGINIS.

CAPUT I.

Quae sint praeparanda.

1. In abaco Altaris maioris praeparabitur calix cum omnibus ornamentis coloris albi; si hoc festum inciderit in unam ex Dominicis privilegiatis Septuagesimae vel Sexagesimae, aut Quinquagesimae, calicis apparatus erit coloris violacei.

2. Planeta, stola et manipulus albi coloris; quod si in unam ex supradictis Dominicis inciderit, manipulus et planeta erunt coloris violacei.

3. Pulvinus albi coloris pro Missali, si Missa celebrabitur de B. Virgine.

4. Thuribulum, navicula cum thure et cum cochleari.

5. Vasculum aquae benedictae cum aspersorio.

6. Urceus cum pelvi, mantile seu manutergium et aliquantula medulla panis in pelvicula.

7. Ampullae vini et aquae in sua pelvicula cum mappula seu manutergio.

8. Campanula.

9. Nonnulla exemplaria huius libri pro antiphonis in processione recitandis.

10. Apud abacum praeparabitur Crux hastilis.

11. In Altaris fronte locabitur pallium albi coloris supraque ipsum alterum violaceum, quod facile amoveri possit. Nisi Missa de B. Virgine celebretur, sed de quadam ex antedictis Dominicis privilegiatis, pallium tantum violaceum statuetur.

12. Super Altari in latere Epistolae collocabitur pulvinus violaceus, seu legile cum Missali aperto.

13. Ex eodem latere in plano praeparabitur parvus abacus coopertus alba tobalea, et super eo disponentur candelae benedicendae, quae altero mantili albo contegentur.

14. Ex parte Evangèlii in suppedaneo statuetur scabellum a Celebrante in sermone adhibendum, ut postea docebimus.

15. In sacristia aderunt tria superpellicea pro clericis; amictus, alba, cingulum, stola cum pluviali coloris violacei et biretum pro Celebrante. Seorsim aderit foculus cum igne ardenti adhibendo in thuribulo.

In functione

16. Hora statuta festivus campanarum sonus fidelibus nunciabit initium functionis, quae curabitur ut fiat hora a rubricis praescripta, videlicet circa horam Tertiam, quoad fieri poterit.

17. Tres clerici, quorum officium erit functioni assistere, praesto erunt in sacristia circa horam praestitutam, super veste talari induentur superpelliceo resque indicatas in Altari et abaco disponet, nisi iam praeparatae essent.

18. Celebrans, praemissa praeparatione Missae, lavabit manus, sibi induet amictum, albam, cingulum, stolam et pluviale violaceum, adiuvante secundo ac tertio clerico.

19. Interea clericus primus amovebit ab Altari vasa florea, si aderunt inter candelabra, accendet sex candelas et in sacrarium redibit.

20. Si festum hoc in Dominicam inciderit, Celebrans in sacrario benedicet aquam pro aspersione usitata.

21. Postea Celebrans simul cum clericis reverentiam conficiet ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii et capite bireto cooperto ad Altare procedet.

22. Clericus primus iunctis manibus praeibit Celebranti, qui medius ibit inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes.

23. Postquam Celebrans cum clericis pervenerit ante infimum Altaris gradum, caput deteget ac biretum tradet primo clerico, qui recipiet illud osculans Celebrantis manum et biretum ipsum.

24. Clericus primus recedet aliquantulum versus cornu Epistolae.

25. Celebrans reverentiam profundam faciet ad Crucem eodemque tempore clerici genuflexionem. Si intra tabernaculum

Altaris adesset SS. Sacramentum, Celebrans et ipse faciet genuflexionem, atque ita deinceps in tota functione.

26. Si fuerit dies Dominica, fiet aspersio aquae benedictae.

27. Primus clericus ponet super abaco biretum Celebrantis, deinde a candelis benedicendis amovebit mantile seu tobaleam, qua fuerint coopertae.

28. Celebrans medius inter secundum et tertium clericum ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio et ad Missale in cornu Epistolae transibit. Clerici non genuflectent dum Celebrans Altare osculabitur, sed perseverabunt stare a lateribus eius usque dum Benedictio perficiatur.

29. Celebrans facie versa ad Altare et iunctis manibus, dicet elata voce *Dominus vobiscum* et subiunget quinque orationes pro benedictione candelarum praescriptas. Quum candelas benedicturus erit, imponet Altari sinistram et signum Crucis versus candelas dextera efficiet, clerico secundo fimbriam pluvialis eius sublevante.

30. Interea clericus primus accipiet ex abaco thuribulum in quo praeparabit ignem, et sumpta navicula subsistet in plano a latere Epistolae.

31. Dum recitabitur quinta oratio, clericus tertius discedet a sinistra Celebrantis, de Altari descendet a latere, veniet ad abacum, accipiet vasculum aquae benedictae cum aspersorio et redibit ad Altare accedens ad dexteram primi clerici qui thuribulum cum navicula sustinebit.

32. Absoluta quinta oratione, primus clericus cum thuribulo et navicula ad Celebrantem ascendet.

33. Alter clericus cum osculis usitatis incensum ministrabit Celebranti, qui cum debita benedictione iniiciet illud in thuribulum.

34. Tertius clericus cum aspersorio et vasculo aquae benedictae ascendet ad Celebrantem.

35. Secundus clericus accipiet aspersorium et cum osculis ipsum tradet Celebranti, qui candelas asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, recitans submissa voce antiphonam *Asperges me* etc. et aspersorium restituet secundo clerico, hic autem tertio.

36. Postea clericus secundus acceptum thuribulum a primo dabit Celebranti, qui nullum proferens verbum adolebit candelas eodem modo ac asperserit, et thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo.

37. Primus ac tertius clericus redibunt ad abacum, ubi deponent vasculum et thuribulum ibique stantes manebunt.

38. Secundus clericus, bireto Celebrantis ex abaco resumpto ad sinistram illius redibit.

39. Celebrans veniet ad medium Altaris, reverentiam faciet ad Crucem, tum sedebit in scamno seu scabello in cornu Evangelii, humeris ad Altare versis, biretum accipiet a secundo clerico et caput cooperiet.

40. Clericus secundus de Altari descendet et subsistet in plano a latere Evangelii, facie ad abacum versa.

41. Celebrans convenienti sermone populum docebit de institutione huius solemnitatis, de mysteriis et de utilitate candelarum benedictarum, ut accipiant et utantur eisdem reverenter.

42. Sermone absoluto, Celebrans capite detecto biretum tradet secundo clerico, qui scabellum tollet de suppedaneo Altaris et ponet in plano a latere Evangelii.

43. Clericus primus sumet ex abaco candelam Celebrantis eamque ponet in medio Altari.

44. Celebrans, facta ad Crucem reverentia, genua flectet in suppedaneo, accipiet candelam suam, quam osculabitur et tradet primo clerico.

45. Si adsit et alter Sacerdos, Celebrans stabit facie ad populum versa. Sacerdos alter superpellicio indutus sed sine stola acceptam Celebrantis candelam osculabitur eique praesentabit non osculans eius manum. Celebrans candelam suam accipiet, osculabitur et committet primo clerico.

46. Post haec Celebrans redibit ad Missale in cornu Epistolae, ibique alternatim cum secundo ac tertio clerico leget voce aequali et elata antiph. *Lumen ad revelationem* etc. cum cantico *Nunc dimittis.*

47. Primus clericus in promptu habebit candelas Sacerdotibus, si aderunt, et clerici distribuendas.

48. Repetita antiph. *Lumen ad revelationem* etc. post

℣. *Sicut erat in principio* etc. Celebrans redibit ad medium altaris, reverentiam faciet ad Crucem humeros vertet ad Altare et candelas distribuet Sacerdotibus, si aderunt, deinde clericis, omnibus genuflexis in extremitate suppedanei, dignioribus sive antiquioribus prope cornu Epistolae. Unusquisque candelam accipiens, candelam ipsam et manum osculabitur Celebrantis qui candelas distribuere clericis incipiet ex latere Epistolae.

49. Secundus ac tertius clericus candelam acceptam committent primo, qui simul cum sua illas ponet in abaco.

50. Clericus primus sumet candelas populo distribuendas; secundus autem ac tertius coibunt a lateribus Celebrantis, cui fimbrias pluvialis sublevabunt.

51. Celebrans cum clericis de Altari descendent, reverentiam vel genuflexionem respective facient ad Crucem et devenient ad balaustrium seu cancellos a latere Epistolae, ubi Celebrans primo viris, deinde foeminis distribuere candelas incipiet. Primus clericus candelas offeret tertio, qui tradet eas Celebranti, dum interea secundus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

52. Completa distributione, Celebrans cum clericis veniet in planum a latere Epistolae et prope abacum lavabit manus. Primus clericus sustinens urceum et pelvim effundet aquam super manus eius et reliqui duo extensum ante ipsum sustinebunt manutergium, nempe secundus clericus dextera sustinebit manutergium, sinistra sublevabit fimbriam dexteram pluvialis; tertius sinistra manutergium, dextera fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. Si hoc quoque opus fuerit, secundus clericus porriget ei pelviculam cum medulla panis ut manus extergat.

53. Post haec clerici ad abacum referent urceum cum pelvi et manutergio.

54. Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum redibit per latus ad Altare

55. Clericus primus subsistet apud abacum.

56. Celebrans in cornu Epistolae accedens ad Missale, recitabit cum clericis elata voce antiphonam *Exurge Domine* etc.

57. Postea recitabit *Oremus* et orationem *Exaudi quae-*

sumus, Domine etc. iunctis manibus. Si festum hoc inciderit post Septuagesimam et in diem ferialem, Celebrans dicto *Oremus*, adiiciet *Flectamus genua* et ab ipso omnibusque adstantibus genuflectetur, ac secundus clericus respondebit *Levate* omnesque consurgent; Celebrans autem prosequetur orationem ut supra.

58. Interea primus clericus accendet candelam Celebrantis, secundi ac tertii clerici et in promptu habebit exmplaria huius libri.

59. Post orationem Celebrans veniet ad medium Altaris et a primo clerico accipiet candelam accensam et exemplar huius libri. Secundus etiam et tertius clericus accipiet suam candelam accensam et exemplar, ut supra; secundus insuper clericus meminerit etiam sumere biretum Celebrantis.

60. Clericus primus accipiet Crucem processionalem et subsistet ante Altare.

61. Tunc Celebrans convertetur ad populum, dicet alta voce *Procedamus in pace*, et clerici respondebunt *In nomine Christi. Amen.*

62. Celebrans una cum secundo ac tertio clerico recitare incipient antiphonam *Adorna thalamum* etc. de Altari descendent et respective inclinationem seu genuflexionem ad Altare facient et in processionem proficiscentur. Celebrans caput bireto teget.

63. Primus clericus cum Cruce praeibit, sequetur Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum et populus subsequetur eos.

64. Processio fieri deberet intra ambitum ecclesiae; et procedendo a dextera ad sinistram redibitur ad Altare: licebit tamen extra ecclesiam etiam exire, si consuetudo ista in loco vigebit.

65. Recitabuntur antiphonae praenominatae ad versiculos redactae in maiorem commoditatem.

Antiph. Adórna thálamum tuum, Sion: et súscipe Regem Christum.

Ampléctere María m: quae est caeléstis porta.

Ipsa enim portat Regem glóriae, novi lúminis.

Subsístit Virgo. addúcens mánibus Filium: ante luciferum génitum.

Quem accípiens Símeon in ulnas suas praedicávit pòpulis: Dòminum eum esse vitae et mortis et Salvatòrem mundi.

Respònsum accépit Símeon a Spíritu Sancto: non visúrum se mortem nisi vidéret Christum Dòmini.

Et cum indúcerent Púerum in templum: accépit eum in ulnas suas et benedíxit Deum et dixit.

Nunc dimíttis servum tuum, Dòmine: secundum verbum tuum in pace.

Cum indúcerent púerum Jesum parèntes eius, ut fácerent secúndum consuetúdinem legis pro eo: ipse accépit eum in ulnas suas.

66. Ingrediendo in ecclesiam, si processio de ea exierit, vel ad ingressum presbyterii recitabitur sequens Responsorium.

Resp. Obtulérunt pro eo Dòmino par túrturum; aut duos pullos columbárum.

Sicut scriptum est: in lege Dòmini.

Postquam impléti sunt dies purgatiònis Maríae: secúndum legem Mòysi.

Tulérunt Jesum in Jerúsalem: ut sísterent eum Dòmino.

Sicut scriptum est: in lege Dòmini.

Glòria Patri et Filio et Spirítui Sancto.

Sicut scriptum est: in lege Dòmini.

67. Clericus primus deponet Crucem processionalem apud abacum, quo loco iam posita erat, recipiet candelas Celebrantis et ceterorum clericorum, easque extinguet et super abaco reponet.

68. Celebrans, completa ante Altare recitatione responsorii, reverentiam faciet ad Crucem, secundus autem et tertius clericus simul genuflectent et pergent in planum Epistolae apud abacum una cum Celebrante.

69. Ibi Celebrans pluviale dimittet cum stola violacea et adiuvante secundo ac tertio clerico, induet sibi manipulum, stolam et planetam albi coloris. Nisi Missa fuerit de Beata Virgine, sed de Dominica, Celebrans, pluviali dimisso, induetur manipulo et planeta violacea.

[redacted]

70. Interea si Missa de Beata Virgine celebrabitur, primus clericus detrahet Altari pallium violaceùm et apparebit alterum album; reponet vasa florum inter candelabra et calicem defert super Altare, explicans corporale in medio.

71. Celebrans ad Altare procedet et Sacrum exordietur, quod si erit de Festo, clerici praedicti sustinebunt candelas accensas ad Evangelium et a Praefatione usque ad Communionem.

72. Post Missam Celebrans redibit in sacrarium, ubi paramenta dimittet; clerici autem illuc referent ea omnia, quae ad functionem opus fuerunt.

FERIA IV. CINERUM

CAPUT II.

De rebus praeparandis

1. In abaco Altaris maioris praeparabitur calix pro Missa celebranda cum velo et bursa coloris violacei.

2. Manipulus et planeta violacea.

3. Thuribulum et navicula cum thure et cochleari.

4. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

5. Urceus cum pelvi, mantile seu manutergium et aliquantula medulla panis in pelvicula.

6. Ampullae vini et aquae in sua pelvicula, sudariolum et campanula.

7. Altare exornabitur pallio violaceo, Cruce et sex candelabris cum cereis, sine Reliquiariis, vasis floreis, aut alio ornatu festivo.

8. Missale apertum in cornu Epistolae super cussino violaceo vel legili.

9. Pelvicula argentea vel ex alio metallo cum cineribus

aridis et subtilibus ex ramis olivae benedictis in Dominica palmarum anni superioris, cooperta velo violaceo, posita inter Missale et latus Epistolae.

10. In latere Evangelii statuetur scabellum nudum in quo sedebit Celebrans, dum sermonem ad populum habebit.

11. In sacristia aderunt tria superpellicea pro clericis.

12. Amictus, alba, cingulum, stola cum pluviali violaceo, et bireto.

13. Seorsim foculus cum igne ardenti pro thuribulo.

In functione

14. Campanarum sonitus convocabit populum ad ecclesiam.

15. Clerici superpellicio in sacristia sibi induto, res superius notatas disponent super Altari et super abaco.

16. Celebrans, praemissa praeparatione, lavabit manus et adiuvante secundo ac tertio clerico se parabit amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

17. Interea clericus primus accendet cereos Altaris, postea redibit in sacristiam,

18. Celebrans reverentiam una cum clericis faciet ad Crucem vel ad imaginem principalem, caput cooperiet iunctisque manibus ad Altare procedet medius inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes, primo autem clerico praeeunte.

19. Quum ad Altare ventum erit, primus clericus subsistet versus cornu Epistolae, Celebrans nudabit caput et biretum tradet primo clerico, tum reverentiam ad Crucem faciet, clericis genuflectentibus. Si conditum in tabernaculo aderit SS. Sacramentum, Celebrans et ipse genuflectet quod deinceps etiam exequetur.

20. Clericus primus perget ad abacum ubi deponet biretum Celebrantis.

21. Ascendet ad Altare Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum, qui fimbrias pluvialis eius sustollent.

22. Celebrans Altare in medio osculabitur et vadet ad Mis-

sale in cornu Epistolae. Secundus ac tertius clericus dum Celebrans osculabitur Altare, non geneflectent eumque sequentur stantes a lateribus eius.

23. Celebrans ad Missale quum venerit, primus clericus a latere ascendet ad Altare, deteget vas cinerum et velum, quo illud tegebatur, ad abacum deferet.

24. Celebrans ad Missale conversus recitabit elata voce cum clericis antiphonam *Exaudi nos Domine* etc. eum *Gloria Patri.*

25. Repetita antiphona, Celebrans non conversus ad populum dicet alta voce *Dominus vobiscum*, deinde subiunget quatuor orationes, semper iuctis manibus. Quum cineres benedicturus erit, sinistram imponet Altari et clericus secundus fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

26. Interea primus clericus accipiet ex abaco thuribulum in eoque praeparabit ignem et sumpta navicula consistet in plano ex parte Epistolae.

27. Initio quartae orationis, clericus tertius discedet a sinistra Celebrantis, de Altari a latere descendet, perget ad abacum, sumet vasculum aquae sanctae cum aspersorio et veniet ad dexteram thuriferarii in planum a cornu Epistolae.

28. Completis orationibus, thuriferarius ad Celebrantem ascendet. Sucundus clericus incensum ritu usitato ministrabit Celebranti, qui cum solita benedictione illud in thuribulum iniiciet.

29. Ad Celebrantem etiam ascendet clericus tertius cum vasculo et aspersorio, secundus autem clericus aspersorium ab illo acceptum praesentabit Celebranti, qui cineres asperget in medio, a sinistris et dexteris suis, submissa voce recitans antiphonam *Asperges me* etc.

30. Clericus secundus receptum e Celebrantis manu aspersorium restituet tertio: deinde idem secundus clericus acceptum a primo thuribulum dabit in manus Celebrantis, qui cineres adolebit in medio, a sinistris et dexteris suis nihil dicens ac thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo.

31. Thuriferarius et alter clericus cum vasculo et aspersorio descendent de Altari, super abaco deponent quae sustinebant manibus, ibique consistent.

32. Celebrans veniet ad medium Altaris et facta ad Crucem reverentia, sedebit in scabello a latere Evangelii, humeris ad Altare versis. Secundus clericus porriget Celebranti biretum. quo caput operiat, neque omittet ponere in medio Altari pelviculam cum cineribus, dum Celebrans ibit sessum in scabello.

33. Sucundus clericus dato, ut supra, bireto Celebranti, descendet a latere de Altari et in plano a cornu Evangelii stabit, facie ad abacum versa, eique se addet clericus tertius.

34. Celebrans in scabello sedens verba faciet ad populum super ritu et mysteriis Cinerum benedictorum.

35. Sermone absoluto, Celebrans nudato capite assurget et ad medium Altaris veniet.

36. Secundus clericus acceptum Celebrantis biretum ad abacum referet, scabellum amovebit a suppedaneo et prope parietem in latere Evangelii deponet.

37. Celebrans submittet genua in suppedaneo, sibique ipse cinerem capiti imponet in modum Crucis, nullum proferens verbum.

38. Si aderit alter Sacerdos, iste Cinerem Celebrantis capiti imponet. Sacerdos, ille indutus superpelliceo sine stola se sistet ante Celebrantem, qui convertetur ad eum humeris versis ad Altare, et capiti Celebrantis cinerem imponet in modum Crucis dicens *Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris*. Secundus clericus in hac actione sustinebit Sacerdoti pelviculam cum cineribus.

39. Celebrans, accepto Cinere, redibit ad Missale et elata voce cum clericis recitabit antiphonas *Immutemur habitu* etc. in distributione Cinerum praescriptas.

40. Redibit Celebrans ad medium Altaris et cineres imponet clericis genuflexis in extremitate suppedanei, primo genuflexo in latere Epistolae, secundo in medio, tertio in latere Evangelii. Si aderunt et alii Presbyteri, primum ipsis imponet cineres, initium sumens a seniore, et ordine supradicto congeniculabunt illi in suppedaneo.

41. Celebrans, dum cineres imponet clericis, pelviculam Cinerum sibi ipse sustinebit. Singulis autem seu clericis sive laicis

viris et foeminis, proferet sine ulla variatione formulam *Memento, homo*, etc.

42. Clericus primus, accepto cinere, recedet prope abacum; secundus ac tertius ascendent ad latera Celebrantis eique fimbrias pluvialis sustollent, secundus autem sinistra sustinebit pelviculam cinerum, dextera fimbriam pluvialis.

43. Celebrans descendet medius inter secundum ac tertium clericum ad cancellos seu balaustrium presbyterii et cineres primo viris deinde foeminis imponet, initium sumens in angulo a cornu Epistolae.

44. Distributione completa, perget in planum ad latus Epistolae apud abacum. Secundus clericus relinquet super abaco pelviculam cinerum. Primus accipiet urceum cum pelvi, alter manutergium, tertius pelviculam cum medulla panis. Secundus ac tertius manutergium extensum sustinebunt ante Celebrantem, sublevantes eodem tempore fimbrias pluvialis eius, primus autem fundet aquam super manus ipsius, qui eas lavabit utens etiam medulla panis ad ipsas emundandas, si opus fuerit.

45. Lotis manibus, iterum ad Altare per latus ascendet Celebrans in cornu Epistolae una cum secundo ac tertio clerico, ut initio functionis, ibique iunctis manibus et ad Altare conversus dicet elata voce *Dominus vobiscum. Oremus. Concede nobis Domine* etc.

46. Post orationem Celebrans inclinationem faciet ad Crucem, de Altari a latere descendet ac prope abacum dimisso pluviali, induetur manipulo et planeta violacea, adiuvante secundo ac tertio clerico.

47. Interea clericus primus calicem afferet ad Altare, explicabit corporale et in ipso calicem ponet.

48. Celebrans iunctis manibus ad Altare procedet et Missam exordietur.

49. Sacro peracto, clerici cum Celebrante redibunt in sacristiam, eumque adiuvabunt in dimittendis vestibus sacris; postea reversi ad Altare recipient ibi res in functione adhibitas et in sacristiam reportabunt.

IN DOMINICA PALMARUM

CAPUT III.

De rebus praeparandis

1. In abaco Altaris maioris praeparabitur calix pro sacro celebrando cum ornamentis coloris violacei.

2. Manipulus cum planeta coloris violacei.

3. Thuribulum et navicula cum thure et cochleari.

4. Urceus cum pelvi et manutergio et aliquantula medulla panis in pelvicula.

5. Ampullae vini et acquae in pelvicula, mappula et campanula.

6. Aliquot exemplaria libri huius pro antiphonis in processione recitandis.

7. Ad Altare statuetur pallium violaceum, et Missale in cornu Epistolae super cussino violaceo vel in legili.

8. In suppedaneo a cornu Evangelii scabellum nudum, in quo sedebit Celebrans, quum sermonem ad populum habebit.

9. Inter candelabra loco florum poterunt misceri rami palmarum vel olivae.

10. Apud latus Epistolae statuetur parvus abacus alba tobalea contectus, in quo disponentur rami palmarum vel olivae benedicendi et cooperientur tobalea seu mantili albo.

11. Prope abacum aderit Crux processionalis contecta velo violaceo, cui alligata erit chordula violacea, qua cohiberi possit ramus palmae vel olivae in summitate Crucis ipsius.

12. In sacristia tria superpellicea pro clericis: amictus, alba, cingulum stola cum pluviali violaceo et biretum pro Celebrante: vas aquae benedictae cum aspersorio. Seorsim foculus cum igne ardenti adhibendo in thuribulo.

In functione

13. Festivo campanarum sono populus ad ecclesiam congregabitur.

14. Clerici hora praestituta aderunt in sacristia, induentur superpelliceo supra vestem talarem, et res superius indicatas eodemque ordine ac supra disponent in abaco et in Altari, nisi iam praeparatae fuissent.

15. Celebrans, praemissa praeparatione, lavabit manus et adiuvante secundo ac tertio clerico sibi induet amictum, albam, cingulam et stolam violaceam.

16. Interea clericus primus accendet sex cereos in Altari, quo facto redibit in sacristiam.

17. Celebrans in sacristia benedicet aquam; postea induetur pluviali violaceo, et facta simul cum clericis reverentia ad Crucem vel ad imaginem principalem, capite bireto cooperto procedet ad Altare medius inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes; primus autem eis praeibit deferens vasculum aquae benedictae et aspersorium.

18. Celebrans quum venerit ad Altare, nudabit caput tradens biretum secundo clerico, qui deponet illud in abaco, inclinationem faciet ad Crucem, clerici autem genuflexionem. Primus clericus ad secundum accedet a dextris. Si in Altari aderit intra tabernaculum SS. Sacramentum, Celebrans et ipse faciet genuflexionem, et deinceps etiam exequetur.

19. Celebrans genua submittet in medio gradus infimi una cum clericis et ritu praescripto aspersionem peraget aquae benedictae.

20. Primus clericus post aspersionem praedictam ponet in abaco vasculum aquae benedictae cum aspersorio ibique subsistet.

21. Clericus tertius manipulum accipiet ex abaco et brachio sinistro Celebrantis imponet.

22. Celebrans ascendet in suppedaneum medius inter secundum ac tertium clericum, Altare osculabitur in medio et perget ad Missale in cornu Epistolae.

23. Clerici supradicti non genuflectent dum Celebrans osculabitur Altare, neque a lateribus eius discedent.

24. Quum Celebrans ad Missale venerit, primus clericus detrahet palmis mantile, quo tectae erant, complicabit illud et in abaco deponet.

25. Celebrans alta voce recitabit cum clericis antiphonam *Hosanna Filio David* etc.

26. Deinde iunctis manibus nec convertens se ad populum dicet *Dominus vobiscum* et iunctis manibus recitabit orationem *Oremus. Deus, quem diligere* etc.

27. Leget postea lectionem, manibus ad Missale appositis ut in Epistola Missae, qua lecta, subiunget cum clericis responsorium *Collegerunt* etc. *In monte Oliveti* etc.

28. Eodem loco quin transeat ad medium Altaris, recitabit secreto *Munda cor meum* etc. *Jube, Domine, benedicere. Dominus sit in corde meo* etc. iunctis manibus leget Evangelium, postea librum osculabitur dicens *Per evangelica dicta* etc.

29. Celebranti, osculato Evangelio, tertius clericus detrahet manipulum, quem ad abacum referet, deinde redibit ad sinistram Celebrantis, advertens ut descendat et ascendat a latere quum ex Altari perget ad abacum et ad Altare ex abaco redibit.

30. Celebrans ad Altare adhuc conversus et iunctis manibus dicet *Dominus vobiscum*, orationem cum praefatione et cum clericis recitabit *Sanctus* paullulum inclinatus. Ad *Benedictus qui venit* etc. se signabit et secundus clericus attollet fimbriam dexteram pluvialis eius.

31. Postea repetito *Dominus vobiscum*, subiunget reliquas quinque orationes pro benedictione palmarum, et dum faciet signum Crucis versus palmas, non omittat sinistram imponere Altari. Secundus clericus in hac actione fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

32. Interea clericus primus praeparabit ignem in thuribulo, quo accepto simul cum navicula, remanebit in plano a latere Epistolae.

33. Initio quintae orationis, tertius clericus discedet a sinistra Celebrantis, de Altari a latere descendet, ibit ad abacum,

accipiet vasculum cum aspersorio et accedet ad dexteram primi clerici thuribulum sustinentis.

34. Completa quinta oratione, primus clericus ad Altare ascendet cum thuribulo, in quod Celebrans iniiciet incensum cum benedictione, altero clerico incensum ei ministrante.

35. Ascendet ad Celebrantem tertius clericus cum vasculo et aspersorio; secundus aspersorium a tertio acceptum porriget Celebranti, qui palmas asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, recitans submissa voce antiphonam *Asperges me* etc. tum aspersorium secundo clerico restituet, hic tertio.

36. Postea secundus clericus accipiet thuribulum et tradet illud Celebranti, qui palmas adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis nihil dicens; restituet thuribulum secundo clerico et hic reddet primo.

37. Secundus clericus tam in ministrando thure, quam in aspersione ac thurificatione meminerit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis attollere.

38. Bini clerici cum thuribulo et cum vasculo redibunt ad abacum ibique res illas deponent. Clericus tertius ascendet rursus a latere ad Altare et accedet ad sinistram Celebrantis, clericus primus apud abacum remanebit.

39. Post thurificationem Celebrans conversus, ut ante, ad Altare, dicet *Dominus vobiscum* et adiiciet sextam orationem.

40. Sexta oratione completa, redibit Celebrans ad medium Altaris, inclinationem faciet ad Crucem, sedebit in scabello posito in cornu Evangelii, caput bireto cooperiet, quod porriget ei secundus clericus et sermonem ac populum habebit super mysteriis et ritu huius benedictionis.

41. Dum sermo fiet, tertius clericus coibit primo apud abacum; secundus de Altari a latere descendet et subsistet in plano lateris Evangelii conversus ad latus Epistolae.

42. Sermone absoluto, Celebrans nudabit caput, biretum tradet secundo clerico et vadet ad medium Altaris facie ad Altare versa.

43. Clericus primus sumet palmam Celebrantis eamque ponet in medio Altaris.

44. Celebrans submittet genua, palmam accipiet et osculabitur, tum assurget.

45. Si aderit alter sacerdos, hic indutus superpelliceo sine stola, dabit palmam Celebranti, qui non flectet genua, sed stabit in medio Altaris, facie ad populum versa. Sacerdos ille ascendet, ad Celebrantem accedet, et acceptam a primo clerico palmam osculabitur et praebebit Celebranti.

46. Celebrans palmam acceptam tradet primo clerico, qui ponet eam super abaco, vadet ad Missale et cum secundo ac tertio clerico alta voce leget antiphonam *Pueri Hebraeorum* etc. et reliquas in Missali notatas pro actione distributionis.

47. Interea clericus primus in promptu habebit palmas distribuendas clericis et presbyteris, si qui aderunt.

48. Lectis antiphonis, ut supra, Celebrans redibit ad medium Altaris, inclinationem faciet ad Crucem, convertetur ad populum et palmas distribuet presbyteris, si aderunt, postea clericis, qui omnes genua submittent in extremitate suppedanei, dignoribus seu senioribus ex parte Epistolae genuflexis, unde a Celebrante distributionis initium fiet. Unusquisque osculabitur primo palmam, deinde manum Celebrantis.

49. Secundus ac tertius clericus acceptam palmam tradent primo, qui simul cum sua ponet eas in abaco.

50. Primus accipiet palmas populo distribuendas alter cum tertio adstabunt Celebranti a lateribus eique fimbrias pluvialis sublevabunt.

51. Celebrans cum clericis de Altari descendent, facient respective reverentiam vel genuflexionem ad Crucem et venient ab balaustrium seu cancellos versus partem Epistolae, ibique Celebrans palmas incipiet distribuere primo viris, deinde foeminis. Clericus primus palmas dabit tertio et hic Celebranti: secundus autem fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

52. Distributione peracta, Celebrans cum clericis perget ad abacum ex parte Epistolae ibique manus lavabit. Clericus primus accipiet urceum et pelvim ac fundet aquam super manus Celebrantis, dum reliqui duo extensum ante eum sustinebunt manutergium, nempe secundus dextera manutergium, sinistra fim-

briam dexteram pluvialis, tertius sinistra manutergium, dextera fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. Secundus porriget Celebranti pelviculam cum medulla panis, qua manus emundet, si opus fuerit.

53. Clerici ad abacum referent urceum cum pelvi et manutergio.

54. Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum ad Altare redibit, ascendens illuc a latere.

55. Interea primus accipiet ramum palmae vel olivae eumque chordula violacea alligabit summitati Crucis processionalis.

56. Reversus Celebrans ad Missale in cornu Epistolae non conversus ad populum et iunctis manibus dicet *Dominus vobiscum* et orationem.

57. Postea clericus primus accipiet palmas Celebrantis et clericorum duorum et aliquot exemplaria libri huius.

58. Completa oratione, Celebrans veniet ad medium Altaris, accipiet a primo clerico palmam et exemplar huius libri. Itidem duo clerici accipient palmam et librum, secundus autem sumet etiam biretum Celebrantis.

59. Primus accipiet Crucem processionalem et subsistet ante Altare.

60. Celebrans convertetur ad populum et elata voce dicet *Procedamus in pace*; clerici respondebunt *In nomine Christi. Amen.*

61. Celebrans cum secundo ac tertio clerico incipient recitare antiphonam *Cum appropinquaret* etc. de Altari descendent, facient respective reverentiam vel genuflexionem ad Altare et in processionem proficiscentur. Celebrans caput bireto cooperiet.

62. Praeibit primus clericus gestans Crucem, sequetur Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum, eumque subsequetur populus.

63. Processio de ecclesia exibit ac procedet extra ipsam a dextera ad sinistram. Recitabuntur antiphonae in versiculos redactae ad maiorem commoditatem.

Antiph: Cum appropinquáret Dóminus Ierosólymam: misit duos ex discípulis suis, dicens:

Ite in castéllum, quod contra vos est: et inveniétis pullum ásinae alligátum, super quem nullus hóminum sedit.

Sólvite eum: et addúcite mihi.

Si quis vos interrogáverit: dícite opus Dómino est.

Solvéntes adduxérunt ad Jesum: et imposuérunt illi vestiménta sua, et sedit super eum.

Alii expandébant vestiménta sua in via: alii ramos de arbóribus sternébant.

Et qui sequebántur, clamábant: Hosánna; benedíctus qui venit in nómine Dómini.

Benedictum regnum Patris nostri David: Hosánna in excélsis, miserére nobis, fili David.

Alia Antiph. Cum audísset pópulus, quia Jesus venit Jerosólymam: accepérunt ramos palmárum.

Et exiérunt ei óbviam: et clamábant púeri dicéntes:

Hic est: qui ventúrus est in salútem pópuli.

Hic est salus nostra: et redémptio Israel.

Quantus est iste: cui Throni et Dominatiónes occúrrunt.

Noli timére, filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum ásinae: sicut scriptum est.

Salve Rex, fabricátor mundi: qui venísti redímere nos.

Alia antiph. Ante sex dies solémnis Paschae: quando venit Dóminus in civitátem Jerúsalem.

Occurrérunt ei púeri: et mánibus portábant ramos palmárum.

Et clamábant voce magna dicéntes: Hosánna in excelsis.

Benedíctus qui venísti in multitúdine misericódiae tuae: hosánna in excélsis.

Alia antiph. Occúrrunt turbae cum floribus et palmis Redemptóri óbviam: et victóri triumphánti digna dant obséquia.

Filium Dei ore gentes praedicant: et laudem Christi voces tonant per núbila, Hosánna in excelsis.

Alia antiph. Cum Angelis et púeris fidéles inveniámur: triumphatóri mortis clamántes, Hosánna in excélsis.

64. Reversus ante portam primus clericus subsistet extra ipsam facie ad portam versa. Item Celebrans facie versa ad portam subsistet, capite adhuc cooperto.

65. Secundus ac tertius clericus intrábunt in ecclesiam, et clausa porta, stantes facie ad ipsam conversa, dicent elata voce

℣. Glória, laus et honor tibi sit, Rex Christe Redemptor: cui puerile decus prompsit Hosánna pium.

66. Celebrans extra portam repetet eumdem versiculum Gloria, laus etc.

67. Deinde clerici et Celebrans repetent alternatim hunc hymnum sequenti methodo:

Clerici. Israel es tu Rex, Davídis inclyta proles: nómine qui in Dómini Rex, benedícte venis.

Celebrans. Glória, laus et honor etc.

Clerici. Caetus in excélsis te laudat caelicus omnis: et mortális homo et cuncta creáta simul.

Celebrans. Glória, laus et honor etc.

Clerici. Plebs Hebraea tibi cum palmis óbvia venit: cum prece, voto, hymnis ádsumus ecce tibi.

Celebrans. Glória, laus et honor etc.

Clerici. Hi tibi passúro solvébant múnia láudis: nos tibi régnanti pándimus ecce melos.

Celebrans. Glória, laus et honor etc.

Clerici. Hi placuére tibi, pláceat devótio nostra: Rex bone, Rex clemens, cui bona cuncta placent.

Celebrans. Glória, laus et honor etc.

68. Completa huius hymni recitatione quo ordine heic notata fuit, clericus primus extremitate inferiore Crucis leviter pulsabit portam ecclesiae versus partem imam; tunc secundus ac tertius clericus portam aperient et consistent in lateribus ipsius.

69. Primus clericus Crucem gestans intrabit in ecclesiam eumque sequetur Celebrans, qui recitare incipiet responsorium *Ingrediente Domino* etc. et illud prosequetur cum secundo ac tertio clerico, qui accedent, ut antea, ad latera illius.

Resp. Ingrediénte Dómino in sanctam civitátem: Hebraeórum púeri resurrectiónem vitae pronuntiántes;

Cum ramis palmárum: Hosánna clamábant in excélsis.

Cumque audissent, quod Jesus veníret Jerosólymam: exiérunt óbviam ei;

Cum ramis palmárum: Hosánna clamábant in excélsis.

70. Processio absolvetur cum Responsorio praedicto ante Altare. Si qua de causa processio extra ecclesiam exire nequiverit, hymnus *Gloria laus et honor* etc. recitabitur ante presbyterii cancellos, et in ingressu presbyterii ejusdem legetur responsorium *Ingrediente Domino* etc.

71. Clericus primus Crucem referet quo loco praeparata erat, palmas recipiet a Celebrante et reliquis duobus clericis easque in abaco reponet.

72. Celebrans nudabit caput ac respectîve cum secundo et tertio clerico facient respective reverentiam vel genuflexionem ad Crucem et in planum lateris Epistolae ad abacum transibunt.

73. Ibi Celebrans pluviale dimittet et adiuvantibus secundo ac tertio clerico induet sibi manipulum et planetam violaceam.

74. Interea primus clericus Calicem afferet ad Altare, explicabit corporale et in ipso calicem ponet.

75. Celebrans ad Altare procedet ac Missam exordietur. Clerici palmam dextera sustinebunt, dum legetur Passio. In fine Missae Celebrans recitabit Evangelium s. Joannis *In principio erat Verbum* etc.

76. Sacro peracto, Celebrans in sacristiam redibit ibique sacra indumenta dimittet. Clerici Celebrantem in sacristiam comitati adiuvabunt eum in exuendis paramentis: deinde ex abaco et Altari recipient res in functione adhibitas et in sacrarium reportabunt illas

---

FERIA V. IN COENA DOMINI

CAPUT IV.

De rebus praeparandis

1. Altare maius exornabitur nobiliter et pallio albo.

2. Crux Altaris velo albo contegetur.

3. In cornu Epistolae Missale in cussino albo vel in legili.

4. In abaco calix pro Missa cum ornatu albi coloris et binis Hostiis.

5. Calix alter cum palla, patena, velo albo ac taenia serica alba.

6. Pixis cum particulis consecrandis pro communione adstantium et pro infirmis.

7. Ampullae vini et aquae in pelvicula et mappula seu manutergium.

8. Schedulae distribuendae iis qui communicabunt.

9. Thuribulum cum navicula.

10. Velum humerale albi coloris.

11. Mantile oblongum ante communicandos explicandum.

12. Prope abacum Crux processionalis contecta velo violaceo.

13. Baldachinum hastile albi coloris et umbella.

14. Crotalum ad annunciandum meridiem.

15. Super balaustrio ante Altare erunt extensae tobaleae pro communione populi.

16. In sacristia tria superpellicea pro clericis. Amictus, alba,

cingulum, manipulus, stola, planeta albi coloris et biretum pro Celebrante: pluviale albi coloris et stola violacea pro eodem in Altarium denudatione adhibenda.

17. Intorticia vel candelae in processione gestandae.

18. Seorsim ignis ardens in foculo pro thuribulo.

19. In sacristia ipsa praeparabitur cella vel alius decens locus, in quo recondetur SS. Sacramentum pro infirmis et aderit Altare sive abacus in modum Altaris dispositus, tobalea coopertus, candelabra cum candelis et tabernaculum cum corporali et clavicula et lampas quae ardeat iugiter.

20. In sacello Ecclesiae, in quo exponetur SS. Sacramentum, Altare instruetur luminibus, floribus aliisque ornamentis coloris albi, excluso et interdicto omni alio ornatu, nempe Reliquiariis, statuis sive imaginibus Sanctorum, velis nigri vel violacei coloris et similibus. Super Altari ad exponendum SS. Sacramentum praeparabitur custodia vel urna, in qua aderit corporale; aderit quoque corporale extensum in Altari. Si opus fuerit praeparabitur etiam climacis seu scabellum graduatum pro Sacramento intra custodiam reponendo. (*a*)

In functione

21. Campanarum sonus populum ad ecclesiam invitabit.

22. Clerici superpelliceum sibi induent supra vestem talarem et res superius notatas praeparabunt.

23. Hora congrua Parochus, postquam confessiones fidelium audierit, adiuvantibus secundo ac tertio clerico induetur paramentis albi coloris pro celebranda Missa, dum interea primus accendet sex cereos Altaris, cuius in media parte calicem et pixidem praeparabit.

24. Celebrans iunctis manibus ad Altare procedet, praeeunte primo clerico, quem coniunctim sequentur secundus ac tertius et post eos Celebrans ipse.

(*a*) Inspiciatur adnotatio, quam subiecimus praecedenti lib. 2. cap. XXV. num. 6.

25. In Missa omittetur psalmus *Judica me, Deus* etc. cum *Gloria Patri.*

26. Ad hymnum *Gloria in excelsis* pulsabuntur festivo more omnes campanae, quae postea tacebunt usque ad Sabbatum sanctum.

27. In Missa consecrabit alteram quoque Hostiam servandam in calice et particulas in pixide repositas.

28. Animum advertet ad *Comunicantes,* ad *Hanc igitur* et ad *Qui pridie,* quod proprium est huius diei.

29. Dum Celebrans post *Agnus Dei* recitabit orationes ante Communionem, clericus primus ex abaco ad Altare afferet alterum calicem vacuum cum patena, palla, velo albo et taenia alba ac ponet ipsum in Altari extra corporale et prope dexteram Celebrantis.

30. Celebrans postquam consummaverit Calicem, teget eum palla et ponet seorsim versus cornu Evangelii super corporale.

31. Accipiet alterum calicem vacuum eumque ponet in medio corporali: genuflexionem faciet, accipiet alteram Hostiam et ponet in calice, quem conteget palla et patena inversa ac desuper expandet velum albi coloris, relinquens eum in medio corporali, sed paullulum versus Crucem Altaris. Deinde rursus genuflectet, accipiet pixidem, admovebit eam ad medium Altaris ante calicem, in quo reposuerit Sacramentum, deteget ipsam atque iterata genuflexione convertetur ad adstantes retrahens se paullulum in cornu Evangelii, facie aliquantulum versa ad latus Epistolae, ne tergum directe vertat ad Sacramentum.

32. Interea secundus clericus accipiet ex abaco tobaleam ante communicandos extendendam.

33. Clericus unus genibus flexis super gradibus in cornu Epistolae, omnibus pariter genua flectentibus seu clericis seu populo, recitabit alta voce *Confiteor,* postea Celebrans subiiciet *Misereatur vestri* etc. et *Indulgentiam* etc.

34. Celebrans se vertet ad Altare et genuflectet.

35. Clerici consurgent, simul cum eo genuflectent, ascendent in suppedaneum, in cuius extremitate submittent genua dum interea secundus explicabit tobaleam, quam tradet primo ac tertio.

36. Celebrans, accepta pixide, se convertet ad populum, dicet *Ecce Agnus Dei* etc. et s. Eucharistiam ministrabit clericis ad Altare, deinde ad cancellos descendet et ministrabit ipsam primo viris, postea mulieribus.

37. Clericus primus animum advertet ad distribuendas schedas communicatis. Alter complicabit tobaleam in communione adhibitam eamque reponet in abaco et reliquo Communionis tempore genibus flexis manebit apud Altare una cum tertio.

38. Post communionem Celebrans Pixidem referet ad Altare, cooperiet et reponet eam intra tabernaculum.

39. Postea nil prorsus abscedens a medio Altaris, purificationem et ablutionem accipiet, calicem exterget, cooperiet ac tradet primo clerico, qui ad abacum referet.

40. Interea accendentur candelae Altaris, in quo exponetur SS. Sacramentum et distribuentur intorticia vel candelae accensae Confratribus alicuius Confraternitatis, si aderit, vel primis de populo et disponetur etiam baldachinum utendum in processione.

41. Celebrans, cooperto ac tradito, ut supra, calice genuflectet, redibit in cornu Epistolae et leget ℣ *Communio*.

42. Redibit ad medium Altaris, genuflexionem faciet, osculabitur Altare et recedens versus cornu Evangelii, dicet *Dominus vobiscum*.

43. Se convertet ad medium Altaris, iterabit genuflexionem, redibit ad Missale et leget orationem *Postcommunio*.

44. Reversus inde ad medium Altaris, rursus genuflectet, Altare osculabitur, se vertet, ut antea, et dicet *Dominus vobiscum. Ite, Missa est.*

45. Convertetur ad Altare, genuflectet, recitabit orationem *Placeat* etc. osculabitur Altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus* ac denuo genuflectet.

46. Conversus, ut supra, versus cornu Evangelii benedictionem impertietur, nec complens circulum neque rediens in medium, se vertet ad cornu Evangelii et recitabit Evangelium s. Joannis: non signabit Altare, sed tabellam seu librum, si aderit, postea seipsum. Ad *Verbum caro* genuflectet versus Sacramentum.

47. Celebrans redibit ad medium Altaris, genuflexionem faciet ad Sacramentum, descendet de Altari a latere et veniet prope abacum.

48. Primus clericus in promptu habebit thuribulum cum igne et naviculam, alter pluviale, tertius operam dabit exuendo Celebrantem, qui apud abacum dimittet planetam ac manipulum et induetur pluviali.

49. Clericus tertius planetam ac manipulum in abaco reponet, vel referet in sacristiam, si proxima erit Altari.

50. Celebrans cum secundo clerico a dexteris adstante, procedet ad Altare, genuflexionem faciet utroque genu ad SS. Sacramentum in plano, assurget ac genua submittet in medio infimo gradu.

51. Interea ordinabitur processio, ut inferius, et dirigetur circa ecclesiam ad sacellum vel Altare, in quo exponendum erit SS. Sacramentum; notandum autem, quod processionem extra ecclesiam facere non licet. Tertius clericus accipiet Crucem processionalem velatam et se sistet in medio presbyterio prope aditum.

52. Celebrans, facta brevi oratione, assurget ac ponet incensum in thuribulo sine benedictione, ei ministrante incensum sine osculis secundo clerico, qui et ipse fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

53. Rursus Celebrans genua submittet, et clericus secundus thuribulum acceptum a primo tradet Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

54. Idem clericus receptum a Celebrante thuribulum reddet primo, qui stans manebit prope latus Epistolae.

55. Idem secundus velum humerale ex abaco accipiet, explicabit, imponet Celebrantis humeris, et rursus genuflexus a dexteris eius, illud ipsi ante pectus alligabit.

56. Celebrans assurget, ascendet in suppedaneum, iterabit genuflexionem simplicem, et consurgens ligabit taenia serica velum album ad nodum calicis, ne decidat patena, siquidem antea ligare illud non licebat, quia nondum purificati digiti erant. Accipiet Calicem sinistra ad nodum et dexteram imponet patenae.

Secundus clericus cum ipso ascendet ad Altare, eique, postquam acceperit Calicem, extremitatibus anterioribus veli humeralis utramque manum cooperiet.

57. Celebrans inde conversus ad populum, incipiet alta voce dicere hymnum *Pange lingua*, quem simul cum clericis perget recitare cum pausa. Clericus secundus sustinebit eum in descensu et extremitatem anteriorem vestium ipsius attollet quum ascensurus erit. Idem meminerit secum ferre biretum illius.

58. Procedetur ad Altare praédictum ordine sequenti:

59. Signum seu vexillum, quod gestari solet in processionibus cum SS. Viatico.

60. Confratres, vel laici delecti, bini cum candelis aut intorticiis accensis; qua in re notandum, quod qui incedit dextrorsum sustinere candelam debet dextera, qui sinistrorsum, sinistra.

61. Crux processionalis a tertio clerico delata.

62. Primus clericus leviter agitans thuribulum, ut adoleat SS. Sacramentum.

63. Celebrans cum secundo clerico adstante a sinistris sub baldachino sustento a confratribus vel a praecipuis paroeciae viris. Sequetur Celebrantem populus pietatem praeseferens.

64. Quum ventum erit in sacellum, vexillarius subsistet a latere, confratres cum intorticiis vel candelis se disponent extra balâustrium seu presbyterium ita ut liberum transitum dent Celebranti, et in genua procumbent, clericus ferens Crucem introibit in sacellum eamque deponet prope cornu Evangelii: thuriferarius consistet prope cornu Epistolae: baldachinum removebitur et ad alterutrum ecclesiae parietem applicabitur, Celebrans ascendet ad Altare et quum venerit in suppedaneum, secundus clericus detrahet manibus eius extremitates veli humeralis.

65. Celebrans ponet Calicem in Altari ac dimittet velum humerale, quod recipiet secundus clericus. Deinde ipse Celebrans genuflectet, et apposito scabello gradato a tertio clerico, accipiet calicem et repônet illum intra custodiam, quin claudat porticulam.

66. Descendet de Altari, iterabit genuflexionem duplicem in medio gradus infimi, assurget et sine benedictione imponet in thuribulum incensum, quod ipsi ministrabit secundus clericus; tertius autem fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

67. Denuo Celebrans genuflectet in medio gradus infimi inter secundum ac tertium clericum. Recitare incipiet ℣. *Tantum ergo Sacramentum* etc. accipiet thuribulum a secundo et Sacramentum thurificabit.

68. Completo altero versiculo *Genitori Genitoque* etc. ascendet ad Altare, claudet porticulam custodiae, descendet rursus de Altari et ante ipsum una cum secundo clerico genua submittet in medio gradus infimi ibique brevi tempore fundet preces.

69. Dum haec peragentur, curabit aliquis ut dispositus convenienter sit ac praeparatus in sacristia locus superius indicatus, in quo custodiatur s. Pixis cum Particulis pro infirmis, ut nempe ostium pateat, ardeant lumina cerea et lampas, et adsit corporale super Altari vel mensa ad hunc usum redacta.

70. Celebrans, facta brevi oratione, assurget, genuflexionem faciet utroque genu in plano et discedet de sacello, praeeunte tertio clerico, qui gestabit Crucem, et inter primum ac secundum, qui fimbrias pluvialis illius sublevabunt.

71. Extra sacellum caput cooperiet bireto, quod ei dabit primus clericus et cum ipsis ad Altâre maius denuo revertetur.

72. Ante Altare maius, tertius clericus deponet Crucem suo loco et Celebrans nudato capite, biretum dabit primo et una cum reliquis genuflectet.

73. Secundus ac tertius accipient intorticia accensa, primus sumet velum humerale, quod nisi alterum in promptu erit, deferet secum illud quod in processione adhibitum fuerit.

74. Celebrans, conscenso suppedaneo, aperiet porticulam tabernaculi, genuflectet, extrahet inde Pixidem cum s. Particulis eamque ponet in medio Altari super corporali. Deinde genua submittet in suppedaneo et primus clericus humeris ipsius imponet velum humerale.

75. Primus accipiet umbellam, redibit ad Altare ibique umbellam aperiet.

76. Celebrans assurget, accipiet s. Pixidem, quam conteget extremitatibus anterioribus veli humeralis.

77. De Altari descendet et praecedentibus duobus clericis cum intorticiis et primo cum umbella, Sacramentum deferet in sacristiam, recitans aliquem psalmum, in cuius fine omittet *Gloria Patri.*

78. Quum in cellam in sacristia praeparatam venerit, Pixidem deteget et ponet super corporali expanso in mensa sive in Altari. Genua submittet ac primus clericus, clausa iam umbella, detrahet humeris eius velum humerale.

79. Assurget, accipiet s. Pixidem et ponet ipsam intra tabernaculum, genuflectet, claudet ostiolum custodiae, complicabit corporale; de Altari descendet, vel discedens de mensa praeparata, duobus inde aut tribus passibus genuflectet. Clerici extinguent intorticia et candelas ibi ardentes sed una saltem lampada ardere iugiter debet et claudetur ostium, ne prospectus inde pateat in sacrarium.

80. Unus e clericis redibit ad Altare, amovebit inde Missale cum cussino seu legili, complicabit corporale et ponet in abaco; recipiet biretum Celebrantis et redibit in sacristiam.

81. Celebrans, adiuvantibus clericis, dimittet in sacristia pluviale cum stola albi coloris et induet sibi stolam violaceam in pectore plicatam in modum Crucis, eamque cohibebit extremitatibus cinguli.

82. Accepto bireto, faciet cum clericis reverentiam ad Crucem vel imaginem praecipuam sacristiae, caput cooperiet et praeeunte primo clerico, deinde altero ac tertio, simul incedentibus, ad Altare maius procedet.

83. Ante Altare maius Celebrans nudabit caput bireto, quod dabit primo clerico, reverentiam ad Crucem faciet, clerici genuflexionem.

84. Stans ante Altare, elata voce incipiet antiphonam *Diviserunt sibi* quam una cum clericis prosequetur cum psalmo *Deus, Deus meus, respice in me* etc.

85. Celebrans ascendet ad Altare, unde tollet tobaleas, quae a clericis acceptae complicabuntur et ponentur super aba-

co. Clerici autem amovebunt pallium, tapetum et vasa florum quae intererunt candelabris et Altaris cereos extinguent. Omnia ornamenta amovenda sunt, neque in Altari quidquam aliud superesse debet, quam Crux cum candelabris.

86. Denudato Altari maiore, Celebrans cum clericis gradum facient ad reliqua Altaria, si aderunt, et illa denudabunt eodem modo ac supra.

87. Omnium Altarium completa denudatione, redibit cum clericis Celebrans ante Altare maius et una cum illis repetet antiphonam *Diviserunt sibi* etc.

88. Primus clericus signum meridiei crotalo dabit et Celebrans cum clericis genua submittent ante Altare ac secreto recitabunt *Angelus Domini.*

89. Celebrans assurget, reverentiam faciet ad Crucem et accepto bireto, quo caput cooperiet, redibit in sacristiam eodem ordine ac supra notatum est. Clerici consurgent cum Celebrante, genuflectent et praecedent ei ad sacristiam.

90. Ibi Celebrans et clerici reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam. Celebrans, adiuvantibus clericis, sacra paramenta dimittet ac persolvet gratiarum actionem pro Missa.

91. Clerici redibunt ad Altare, unde tollent res omnes, quae ibi aderunt et in sacrarium reportabunt. Primus clericus meminerit velum album detrahere Cruci, cui supererit alterum violaceum.

92. Curabit Parochus ut sex saltem lumina cerea ardeant in Altari, quo expositum erit SS. Sacramentum et ut adsit perpetuo aliquis, qui ibi peragat adorationem.

FERIA VI IN PARASCEVE.

CAPUT V.

1. Altare maius erit ex toto nudatum; aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco vel ex aere cum candelis e cera lutea seu communi.

2. Crux inter candelabra, quae tamen sit levis et velum nigri coloris ita aptatum, ut facile solvi ac tolli possit.

3. Pulvinus e panno violaceo super secundo gradu Altaris.

4. Abacus etiam erit nudus et quum ibi ponenda erunt quae opus sunt pro functione, contegetur tobalea, quae superficiem tantum superiorem cooperiat. In illo pro functione praeparabitur.

5. Tobalea una, quae mensam tantum Altaris cooperire debet.

6. Legile vel cussinus nigri coloris cum Missali.

7. Bursa nigri coloris cum corporali et purificatorio.

8. Velum nigrum pro calice.

9. Vasculum vitreum cum aliquantula aqua et purificatorio, si forte Celebrans digitis tangeret SS. Sacramentum dum extrahet ipsum e Calice.

10. Ampullae vini et aquae in pelvicula et manutergium.

11. Pelvis argentea vel ex alio metallo decenti ponenda prope Crucem pro oblationibus.

12. Plura exemplaria huius libri pro recitandis improperiis et hymno *Vexilla* etc.

13. Thuribulum cum navicula.

14. Prope abacum praeparabitur plicatum tapetum violaceum, pulvinus sericus violaceus et velum album serico violaceo contextum pro Crucis adoratione.

15. Crux processionalis contecta velo violaceo.

16. Hastae cum gossipio cerato ad accendendas candelas.

17. A latere Epistolae, quo loco statui solet scamnum pro Celebrante et Ministris, aderit scabellum nudum in usum Celebrantis.

18. A latere Evangelii scabellum gradatum ad amovendam Crucem ab Altari.

19. In sacello vel Altari, ubi expositum erit SS. Sacramentum ponetur corporale explicatum in medio Altaris cum clavicula custodiae.

20. Velum humerale albi coloris.

21. Baldachinum hastile albi coloris.

22. Intorticia vel candelae e cera alba pro Processione.

23. Scabellum seu brevis scala ad extrahendum Sacramentum e custodia.

24. In sacristia tria superpellicea pro clericis; amictus, alba, cingulum, manipulus, stola, planeta nigri coloris et biretum pro Celebrante.

In functione.

25. Signum crotalo dabitur extra portam ecclesiae, ut populus ad functionem concurrat.

26. Hora praestituta clerici superpelliceum induent sibi supra vestem talarem et diligenter quae superius notata sunt, suo quaeque loco praeparabunt.

27. Celebrans, facta brevi oratione, lavabit manus et induetur amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et planeta nigri coloris et manu sustinens biretum faciet cum clericis reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae.

28. Praeeunte primo clerico, deinde reliquis duobus, qui coniunctim incedent, ad Altare procedet, bireto capiti imposito et iunctis manibus.

29. Primus clericus ante Altare progressus, locum sibi sumet versus cornu Epistolae, reliqui duo dirimentur et ad latera Celebrantis transibunt.

30. Celebrans ante Altare deponet biretum, quod dabit secundo clerico, hic autem illud accipiet sine osculis, quae in huius diei functione omittuntur.

31. Celebrans reverentiam faciet ad Crucem, Clerici genuflexionem. Deinde Celebrans genua submittet in pavimento et

procumbet super gradus Altaris, ponens caput et brachia in pulvino ibi praeparato, sic perstans orando fere spatio unius *Miserere*.

32. Clerici, facta ut supra cum Celebrante genuflexione pergent ad abacum, in quo secundus deponet biretum Celebrantis.

33. Clericus primus accipiet Altaris tobaleam eamque ad Altare deferet et adiuvante altero, extendet ipsam in longitudinem versus gradum candelabrorum ita ut duplicata sit ultra dimidium mensae.

34. Tertius accipiet legile cum Missali aperto ac ponet ipsum in cornu Epistolae.

35. Secundus ac tertius genua submittent a lateribus Celebrantis, primus autem paullo propius ipsum.

36. Celebrans surget e prostratione et clericus primus amovebit de gradibus pulvinum violaceum, quem ponet prope abacum. Idem clericus stans subsistet prope abacum ipsum.

37. Celebrans ascendet in suppedaneum, osculabitur Altare in medio et accedet ad Missale in cornu Epistolae.

38. Duo clerici consurgent ibique stabunt.

39. Celebrans ad Missale elata voce leget primam lectionem cum tractu sequenti, manibus Missali appositis, ut in Epistola Missae. Deinde, ut in Missa, dicet *Oremus* et genuflectens subiunget *Flectamus genua* et ab omnibus genuflectetur. Secundus clericus assurgens dicet *Levate* et omnes consurgent. Celebrans apertis manibus recitabit orationem *Deus, a quo et Judas* etc.

40. Leget deinde secundam lectionem cum tractu, postea Passionem, iunctis manibus, in ipso latere Epistolae. Post lectam Passionem, eodem in loco recitabit *Munda cor meum* etc. ante Missale, leget ultimam Passionis partem, sed in fine non osculabitur librum.

41. Si post lectam Passionem habendus esset sermo super ipsa, descendet a latere de Altari et perget ad scabellum praeparatum, ut supra, ibique sedebit ac bireto caput cooperiet.

42. Post sermonem, deteget caput, assurget, redibit a latere ad Altare in cornu Epistolae pro orationibus, ut infra.

43. Nisi fiet sermo, statim post Passionem recitabit orationes, videlicet monitiones iunctis manibus et orationes manibus expansis et post *Oremus* ante singulas orationes subiunget ***Flectamus genua*** et genuflectet, clericus autem secundus dicet ***Levate***, ut superius pro oratione prima dictum est. Omittet autem ***Flectamus genua*** ante orationem pro Hebraeis.

44. Sub finem orationum primus clericus, adiuvante tertio, accipiet tapetum violaceum iam praeparatum apud abacum et expandet illud in longitudinem in medio presbyterio, ponens partem superiorem tapeti cum pulvino in medio et super gradu infimo: explicabunt etiam in longitudinem velum album cum ornatu violaceo super pulvino ac tapeto.

45. Completis orationibus, Celebrans de Altari a latere descendet et apud abacum dimittet planetam.

46. Clericus primus accipiet Missale et subsistet in plano lateris Epistolae. Reliqui duo Celebrantem adiuvabunt in dimittenda planeta, quam deponent in abaco, et remanebunt in eodem latere. Si opus fuerit, tertius transibit in cornu Evangelii et ponet scabellum gradatum in suppedaneo, Celebrantis commoditati.

47. Celebrans veniet ante Altare, faciet reverentiam ad Crucem, ascendet in suppedaneo et super scabellum quoque si necesse fuerit, accipiet ex Altari Crucem velatam et utraque manu sustinens illam, descendet in planum lateris Epistolae, ibique subsistet facie ad populum versa.

48. Secundus ac tertius clericus accedent ad latera Celebrantis; primus autem stans aliquantulum versus sinistram eius, Missale apertum ante ipsum sustinebit.

49. Celebrans deteget summitatem Crucis usque ad partem transversam, deinde utraque manu paullulum attollens Crucem gravi voce dicet ***Ecce lignum Crucis*** et clerici eodem vocis tono continuabunt ***In quo salus mundi pependit***, et omnibus, excepto Celebrante, genuflectentibus, subiungent ***Venite adoremus***. Clericus primus ad illa verba ***Venite adoremus*** claudet librum et genuflectet.

50. Celebrans cum clericis ascendet ad Altare et subsistet

in cornu Epistolae super suppedaneo, deteget brachium dexterum Crucis cum brachio et capite Crucifixi, et elevans paullo plus Crucem et vocem, dicet *Ecce lignum Crucis* et reliqua, ut superius.

51. Post genuflexionem, Celebrans cum clericis in suppedaneo venient ad medium Altaris et Celebrans totum detrahet Cruci velum, quod secundus clericus accipiet, et postea ponet super abaco, ut dicetur inferius. Celebrans paullo amplius attollens Crucem et vocem dicet tertia vice *Ecce lignum* etc. ut supra.

52. Post verba *Venite adoremus*, omnes genibus flexis manebunt.

53. Celebrans solus portans elatam utraque manu Crucem de Altari descendet ex parte anteriori graduum versus cornu Evangelii, submittet genua et Crucem pulvino imponet.

54. Deinde assurget ac genuflectet.

55. Clerici consurgent cum Celebrante et cum ipso genuflexionem facient ad Crucem. Primus clericus reponet Missale apertum super legili in cornu Epistolae.

56. Celebrans cum clericis venient in planum lateris Epistolae.

57. Primus clericus deteget Crucem processionalem.

58. Alter ponet in abaco velum Crucis Altaris, quod receperit a Celebrante.

59. Tertius accipiet pelvim argenteam eamque ponet prope Crucem ad excipiendas oblationes.

60. Celebrans, adiuvante secundo clerico, dimittet manipulum, sedebit in scamno et excalceabit se.

61. Deinde Celebrans solus procedet ad adorandam Crucem genuflectens tribus vicibus utroque genu et cum brevi pausa ad Crucem ita ut a prima ad secundam et a secunda ad tertiam genuflexionem, quam faciet ante Crucem, adsit intervallum trium vel quatuor passuum. Post tertiam genuflexionem, inclinatus osculabitur pedes Crucifixi, offeret eleemosynam quam ponet in pelvi, assurget, iterabit genuflexionem simplicem et redibit ad latus Epistolae, ubi sedens in scamno calceos resu-

met, a secundo clerico rursus ipsi imponetur manipulus, et caput bireto cooperiet.

62. Tres clerici prope abacum calceos sibi detrahent et pergent ad adorationem, exsequentes ea quae Celebrans peregerit.

63. Redibunt ad abacum, calceos rursus sibi inducent tum primus subsistet prope Crucem ut laicos in adoratione diducat.

64. Post clericos procedent ad adorationem Confratres si aderunt, induti sacco, deinde reliqui laici, postremo loco mulieres, omnes tamen bini.

65. Celebrans, secundus ac tertius clericus, qui stabunt a lateribus eius, recitabunt elata voce improperia, in maiorem commoditatem divisa sequenti modo:

PRIMA PARS.

Celeb. ℣. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

℣ Quia edúxi te de terra Aegypti: parásti Crucem Salvatóri tuo.

2. *Cl.* ℟. Agios o Theos.
3. *Cl.* Sanctus Deus.
2. *Cl.* Agios ìschyros.
3. *Cl.* Sanctus fortis.
2. *Cl.* Agios athánatos eléison imas.
3. *Cl.* Sanctus immortális miserére nobis.

Cel. ℣. Quia edúxi te per desértum quadraginta annis: et manna cibávi te: et introdúxi te in terram satis bonam: parásti Crucem Salvatóri tuo.

2. *Cl.* ℟. Agios o Theos.
3. *Cl.* Sanctus Deus.
2. *Cl.* Agios ìschyros.
3. *Cl.* Sanctus fortis.

2\. *Cl.* Agios athánatos eléison imas.

3\. *Cl.* Sanctus immortális miserére nobis.

Cl. ℣. Quid ultra débui fácere tibi et non feci? Ego quidem plantávi te vineam meam speciosissimam; et tu facta es mihi nimis amára, acéto namque sitim meam potásti, et láncea perforásti latus Salvatóri tuo.

2\. *Cl.* ℟. Agios o Theos.

3\. *Cl.* Sanctus Deus.

2\. *Cl.* Agios ìschyros.

3\. *Cl.* Sanctus fortis.

2\. *Cl.* Agios athánatos eléison imas.

3\. *Cl.* Sanctus immortális miserére nobis.

SECUNDA PARS.

Celeb. ℣. Ego propter te flagellávi Ægyptum cum primogénitis suis; et tu me flagellátum tradidisti.

2\. et 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego edúxi te de Ægypto, demérso Pharaóne in Mare rubrum; et tu me tradidisti Príncipibus Sacerdótum.

2\. *et* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego ante te apérui Mare; et tu aperuísti láncea latus meum.

2\. *et* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego ante te praeívi in colúmna nubis; et tu me duxísti ad praetórium Piláti.

2\. *et* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego te pavi manna per desértum, et tu me caecidísti álapis et flagéllis.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego te potávi aqua salútis de petra; et tu me potásti felle et acéto.

2. *et.* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego propter te Chananaeórum Reges percússi; et tu percussisti arùndine caput meum.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego dedi tibi sceptrum regále; et tu dedísti cápiti meo spíneam corónam.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

Cel. ℣. Ego te exaltávi magna virtúte; et tu me suspendísti in patíbulo Crucis.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Pópule meus, quid feci tibi? aut in quo contristávi te? respónde mihi.

TERTIA PARS

Cel. ℣ Crucem tuam adorámus, Dómine, et sanctam Resurrectiónem tuam laudámus et glorificámus: ecce enim propter lignum venit gáudium in univérso mundo.

Psal. Deus misereátur nostri et benedicat nobis:

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Illúminet vultum suum super nos, et misereátur nostri.

Cel. ℣. Crucem tuam Dómine, adóramus, et sanctam Resurrectiónem tuam laudámus et glorificámus: ecce enim propter lignum venit gáudium in univérso mundo.

2. *et* 3. *Cl.* ℟ Crux fidélis inter omnes, arbor una nóbilis, nulla sylva talem profert fronde, flore, germine. Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sústinet.

Cel. ℣. Pange lingua gloriósi láuream certaminis: et super Crucis trophaeo dic triúmphum nóbilem: quáliter Redémptor orbis immolátus vícerit.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Crux fidélis inter omnes, arbor una nóbilis, nulla sylva talem profert, fronde, flore, gérmine.

Cel. ℣. De paréntis protoplásti fraude factor cóndolens; quando pomi noxiális in necem morsu ruit; ipse lignum tunc notávit, damna ligni ut sólveret.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sústinet.

Cel. ℣. Hoc opus nostrae salútis ordo depopóscerat, multifòrmis proditòris ars ut artem fálleret: et medélam ferret inde, hostis unde laeserat.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Crux fidélis inter omnes, arbor una nóbilis; nulla sylva talem profert fronde, flore, gérmine.

Cel. ℣. Quando venit ergo sacri plenitúdo témporis; mis-

sus est ab arce Patris, Natus orbis cónditor; atque ventre virginali carne amíctus pródiit.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sústinet.

Cel. ℣. Vagit infans inter arcta cónditus praesépia, membra pannis involúta Virgo mater álligat; et Dei manus pedésque stricta cingit fáscia.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Crux fidélis inter omnes arbor una nóbilis; nulla sylva talem profert fronde, flore, gérmine.

Cel. ℣. Lustra sex qui iam perégit, tempus implens córporis; sponte libera Redémptor possióni déditus; Agnus in Crucis levátur immolándus stípite.

2. *et* 3. *Cl* ℟. Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sústinet.

Cel. ℣. Felle potus ecce languet, spina, clavi, láncea mite corpus perforárunt, unda manat et cruor; terra, pontus, astra, mundus, quo lavántur flúmine.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Crux fidélis inter omnes, arbor una nòbilis; nulla sylva talem profert fronde, flore, gérmine.

Cel. ℣. Flecte ramos, arbor alta, tensa laxa viscera: et rigor lentéscat ille, quem debit natívitas; et supérni membra Regis tende miti stípite.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Dulce lignum, dulces clavo, dulces pondus sústinet.

Cel. ℣. Sola digna tu fuísti ferre mundi víctimam; atque portum praepárare arca mundo náufrago; quam sacer cruor perúnxit fusus Agni córpore.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Crux fidélis inter omnes arbor unà nóbilis; nulla sylva talem profert fronde, flore, gérmine.

Cel. ℣. Sempitérna sit beátae Trinitáti glória; aequa Patri

Filióque par decus Paráclito, uníus triníque nomen láudet univérsitas. Amen.

2. *et* 3. *Cl.* ℟. Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sústinet.

---

66. Versiculi isti legentur ex toto, quamvis esset completa adoratio.

67. Sub finem adorationis primus clericus accendet sex cereos Altaris.

68. Improperiis a Celebrante cum secundo ac tertio clerico lectis, secundus recipiet exemplaria hujus libri et reponet ea super abaco.

69. Primus cum ceteris duobus clericis redibunt ad Altare. Tertius ad ipso amovebit Missale cum legili et primus cum secundo in lateribus Altaris, expandent super mensam ipsius tobaleam, quae hactenus relicta fuerit complicata versus candelabra.

70. Clerici praedicti exsequentes actiones indicatas et quae inferius tradentur, advertent ad genuflectendum versus Crucem in accessu et in recessu de Altari.

71. Secundus clericus ex abaco accipiet bursam cum corporali et purificatorio, eam deferet ad Altare et in medio suppedanei educet e bursa corporale, quod explicabit in medio Altari, ponet purificatorium versus dexteram et bursam applicabit gradui candelabrorum in latere Evangelii.

72. Tertius clericus accipiet legile cum Missali aperto et locabit illud in cornu Evangelii prope corporale, aliquantum conversum ad mediam partem. Secundus et tertius, iterata genuflexione ad Crucem, redibunt ad latera Celebrantis.

73. Completa adoratione Crucis Celebrans nudabit caput, assurget, ac procedet ad Crucem, et ibi genuflexionem faciet. Tum procumbet in genua, accipiet utraque manu Crucem et ascendens per medium referet illam ad Altare et in basi sua reponet. Clerici et omnes adstantes ad hanc actionem in genua

procumbent. Si opus fuerit, tertius clericus ponet brevem scalam sed scabellum in suppedaneo ad reponendam in sua basi Crucem.

74. Celebrans, Cruce imposita basi, genuflectet in suppedaneo, descendet a latere de Altari, redibit ad scabellum, ubi adiuvante secundo clerico, resumet planetam.

75. Interim primus ac tertius clericus amovebunt velum, pulvinum ac tapetum adhibitum in adoratione Crucis, eaque reponent ubi erant.

76. Primus clericus praeparabit thuribulum cum igne et ex abaco accipiet naviculam.

77. Accendentur hoc tempore candelae vel intorticia in sacello sive apud Altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, distribuentur confratribus vel primariis viris loci, praeparabitur baldachinum et distribuentur hastae, ut supra.

78. Quum omnia disposita erunt, tertius clericus accipiet Crucem processionalem et subsistet prope aditum presbyterii: Celebrans, manu sustinens biretum, procedet ante Altare, genuflectet ad Crucem, cooperiet caput et proficiscetur ad sacellum praedictum.

79. Praeibit primus clericus ferens thuribulum cum navicula, sequetur tertius gestans Crucem processionalem, postea Celebrans cum secundo clerico a sinistris eius.

80. Ubi ventum erit in sacellum, Celebrans nudabit caput et biretum tradet secundo clerico, primus subsistet versus cornu Epistolae, tertius cum Cruce prope latus Evangelii.

81. Celebrans cum secundo ac primo clerico genuflexionem duplicem conficient ante Altare, et Celebrans cum secundo clerico genua submittent in medio gradu infimo ac brevi tempore orabunt.

82. Secundus clericus si necesse fuerit, ponet scabellum vel brevem scalam in suppedaneo commoditati Celebrantis.

83. Deinde Celebrans assurget, ascendet ad Altare, aperiet ostiolum urnae seu custodiae, iterabit genuflexionem in suppedaneo, descendet de Altari in planum, ubi stans demittet in thuribulum sine benedictione incensum quod ipsi a secundo clerico ministrabitur.

84. Celebrans rursus genua submittet in gradu infimo et accepto thuribulo a secundo clerico, thurificabit SS. Sacramentum, et idem clericus sublevabit ei partem posteriorem planetae, dum thurificationem peraget.

85. Celebrans postquam thuribulum reddiderit secundo clerico, hic autem primo, ascendet rursus in suppedaneum, genuflectet, educet Sacramentum de custodia, ponet ipsum super Altare in medio corporali et procumbet in genua.

86. Secundus clericus velum humerale accipiet, imponet humeris Celebrantis et ante pectus eius alligabit ipsum.

87. Celebrans assurget, sinistra accipiet Calicem ad nodum, dexteram autem imponet patenae: secundus clericus animum advertet ad manus ejus cooperiendas extremitatibus anterioribus veli humeralis.

88. Celebrans convertetur ad populum et incipiet hymnum *Vexilla Regis etc.* quem elata voce una cum clericis prosequetur.

89. Hymnum praenominatum in commodum clericorum hic subiicimus.

Vexílla Regis pródeunt,
Fulget Crucis mystérium,
Qua vita mortem pértulit
Et morte vitam prótulit.

Quæ vulneráta lánceae
Mucróne diro, críminum
Ut nos laváret sórdibus,
Manávit unda et sánguine.

Impléta sunt quae cóncinit
David fidéli cármine,
Dicéndo natiónibus
Regnávit a ligno Deus.

Arbor decóra et fúlgida,
Ornáta Regis púrpura,

Elécta digno stipite
Tam sancta membra tángere.

Beáta cuius bráchiis
Prétium pepéndit saeculi,
Statéra facta córporis
Tulítque praedam tártari.

O Crux ave spes única
Hoc passiónis témpore,
Piis adáuge grátiam
Reísque dele crímina.

Te, fons salútis Trínitas,
Colláudet omnis spíritus,
Quibus Crucis victóriam
Largíris, adde praemium. Amen.

90. Processio non exibit extra ecclesiam et redibit ad Altare majus ordine sequenti. Vexillum quod praeferri solet in processionibus S. Viatici. Confratres cum intorticiis vel candelis accensis. Tertius clericus gestans Crucem processionalem. Primus cum thuribulo, quod leviter agitans adolebit SS. Sacramentum. Celebrans sub baldachino, qui gestabit SS. Sacramentum et a sinistris ejus incedet secundus clericus, qui meminerit secum ferre biretum Celebrantis.

91. Quum processio pervenerit ad Altare, delator Vexilli remanebit extra balaustrium seu cancellos in alterutro latere, Confratres se disponent extra presbyterium ad cancellos, ibique genibus flexis manebunt sustinentes cereos sive intorticia ardentia usque ad finem officii. Baldachinum removebitur extra ingressum presbyterii et collocabitur apud unum e parietibus proximis ipsi presbyterio; tertius clericus deponet Crucem processionalem in presbyterio prope cornu Evangelii, primus sustinens thuribulum remanebit in plano versus partem Epistolae; Celebrans autem cum secundo ascendet in suppedaneum Altaris.

92. Interea aderit qui cereos extinguet in sacello vel Altari, in quo erat expositum SS. Sacramentum.

93. Secundus clericus extremitates veli humeralis detrahet manibus Celebrantis, qui Calicem deponet in medio Altaris et, facta genuflexione, descendet in planum atque in medio gradus infimi submittet genua.

94. Ibi genuflexus secundus clericus expediet ac detrahet ei velum humerale, quod a tertio referetur ad abacum.

95. Assurget Celebrans et ministrante ei secundo clerico, incensum demittet in thuribulum, quod ipsi a primo praesentabitur.

96. Celebrans rursus genua submittet in infimo gradu et accepto a secundo clerico thuribulo SS. Sacramentum thurificabit. Secundus ac tertius clericus, genuflexi a lateribus Celebrantis, advertent ut ipsi in thurificatione attollant partem posteriorem planetae.

97. Celebrans thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo, qui stans subsistet in plano lateris Epistolae.

98. Celebrans cum secundo clerico consurget, ascendet in suppedaneum et genuflexionem faciet ad Sacramentum.

99. Tertius clericus vadet ad abacum, accipiet ampullas vini et aquae cum pelvicula et deferet eas ad Altare quo loco poni solent in latere Epistolae.

100. Celebrans post genuflexionem, solvet taeniam qua firmatum erit velum Calici, et ab ipso Calice amovebit velum. Secundus clericus deferet ad abacum velum cum taenia, ac redibit ad dexteram Celebrantis faciens genuflexionem in discessu et in reditu.

101. Celebrans accipiet patenam et ponet ipsam in medio corporali versus partem anteriorem Altaris, amovebit a Calice pallam, quam etiam in corporali ponet prope latus Epistolae in parte superiori et accepto reverenter Calice faciet leviter effluere S. Hostiam super patenam. Relinquet Calicem super corporali et accepta ambabus manibus patena cum S. Hostia, ponet Sacramentum super corporale, nullum signum Crucis patena efficiens, et patenam ipsam in corporali collocabit versus dexteram suam.

102. Si ad extrahendum e Calice Sacramentum opus esset ut illud tangeret indice vel pollice dextero, purificabit digitum in vasculo aquae, quod tertius clericus deferet ad Altare, exterget digitum vel digitos purificatorio, et vasculum supradictum relinquetur in Altari.

103. Celebrans accipiet Calicem sinistra et quin abstergat ipsum ac perstans in medio Altaris, vinum et aquam, ut in aliis Missis, infundet in Calicem, sustinens ipsum aliquantulum elevatum ab Altari, sed non absterget illum. Advertet ne benedicat aquam neu dicat orationem consuetam.

104. Ponet Calicem a latere corporalis, quem deinde acceptum dextera reponet in medio, et nihil dicens neque ullum faciens Crucis signum, illum palla cooperiet.

105. Tertius clericus tollet de Altari ampullas vini et aquae cum pelvicula et referet illas ad abacum. Procedet deinde in cornu Evangelii, ut thurificationis tempore amoveat ab Altari Missale cum legili.

106. Primus cum thuribulo ascendet ad Altare, et Celebrans ministrante ei secundo clerico, incensum sine benedictione demittet in thuribulum.

107. Accepto autem thuribulo a clerico eodem genuflectet, Oblata thurificabit dicens *Incensum istud* etc. genuflexionem iterabit, thurificabit Crucem et Altare ut in Missis solemnibus, dicens *Dirigatur Domine* etc. advertens quod quum transibit in medium Altaris, facere debet genuflexionem. Secundus clericus partem posteriorem planetae eius sublevabit, ut superius traditum est. Tertius autem amovebit ab Altari legile cum Missali, quod rursus post thurificationem ibi ponet, et cum debitis genuflexionibus redibit ad abacum et accipiet ampullam aquae cum pelvicula et manutergio.

108. Celebrans, peracta Altaris thurificatione, thuribulum tradet secundo clerico, dicens *Accendat in nobis* etc. sed ipse non thurificabitur. Secundus tradet thuribulum primo, qui referet illud in sacristiam vel ad abacum, siquidem in hac functione non opus est amplius.

109. Celebrans, tradito, ut supra, thuribulo, advertens ne

tergum vertat ad Sacramentum, de suppedaneo descendet in secundum gradum, et facie ad populum versa, lavabit manus, non tamen recitans psalmum consuetum *Lavabo inter innocentes* etc. Tertius clericus aquam ipsi ministrabit, secundus manutergium seu mappulam.

110. Extersis manibus, Celebrans rursus ascendet in suppedaneum, redibit ad medium Altaris, genuflectet, postea iunctis manibus super Altari et paullulum inclinatus, voce intelligibili recitabit *In spiritu humilitatis* etc. Osculabitur deinde Altare, genuflexionem faciet, se convertet versus cornu Evangelii ad populum dicens eodem vocis tono *Orate fratres ut meum* etc. circulum non complens, rursus se convertet ad Altare ac genuflexionem iterabit.

111. Non respondebitur *Suscipiat Dominus* etc.

112. Clerici manebunt genuflexi in gradibus Altaris, videlicet secundus versus cornu Epistolae, tertius versus partem Evangelii et primus super gradu in latere Epistolae.

113. Celebrans manibus iunctis ante pectus dicet altiori vocis tono *Oremus*. *Praeceptis salutaribus* etc. et ad *Pater noster* aperiet manus. Clerici respondebunt *Sed libera nos a malo*. Celebrans secreto dicet *Amen*; deinde adhuc extensis manibus recitabit eodem vocis tono, ac supra, *Libera nos, quaesumus* etc. et clerici respondebunt *Amen*.

114. Celebrans genuflectet, assurget, deteget Calicem, patenam supponet s. Hostiae, et sustinens dextera s. Hostiam, sinistra patenam, elevabit s. Hostiam usque eo ut conspici possit ab adstantibus. Non pulsabitur crotalum, non fiet thurificatio, nec planeta Celebrantis sublevabitur.

115. Deinde Celebrans immediate s. Hostiam demittet super Calicem, relinquet patenam super corporali, dividet s. Hostiam, ut in aliis Missis, ponens duas maiores partes supra patenam et particulam in Calice, nihil dicens et nullum faciens Crucis signum.

116. Cooperiet Calicem, genuflectet, assurget et manibus iunctis super Altari, paullulum inclinatus et secreto recitabit orationem *Perceptio corporis tui* etc.

117. Post hanc orationem genuflectet rursus, accipiet patenam cum s. Hostia, ut in aliis Missis, dicet *Panem coelestem* etc. ac tribus vicibus *Domine, non sum dignus* etc. percutiens pectus. Se signabit dicens *Corpus Domini nostri* etc. et communicabit.

118. Brevi interposita mora seu meditatione, deteget Calicem et genuflexionem faciet; patena colliget fragmenta super corporali, purificabit patenam supra Calicem et accepto Calice non signans se, reverenter sumet vinum cum particula s. Hostiae.

119. Secundus clericus assurget et ampullas vini et aquae deferet ad Altare. Tertius ex abaco accipiet velum nigri coloris et ponet ipsum super Altare versus cornu Evangelii. Primus autem advertet ut extinguantur intorticia seu candelae quae adhuc ardentes a sodalibus sustentae fuerint, et universi consurgent.

120. Celebrans, omissa purificatione Calicis, super calicem ipsum lavabit digitos aqua et vino, absterget digitos et in medio Altaris sumet ablutionem, absterget os suum, deinde calicem, quem ut in aliis Missis, velo nigro cooperiet.

121. Primus clericus acceptum calicem deferet ad abacum.

122. Celebrans stans in medio Altaris, manibus ante pectus iunctis et paullulum inclinatus, dicet secreto *Quod ore sumpsimus, Domine* etc.

123. Clericus secundus amovebit ampullas ab Altari; tertius post praedictam orationem claudet Missale et deferet ipsum ad abacum.

124. Celebrans de Altari descendet, genuflexionem faciet ad Crucem, recipiet biretum et caput cooperiet; deinde praeeuntibus clericis, ut in accessu, in sacristiam redibit.

125. Illuc quum venerit reverentiam cum clericis faciet ad Crucem vel ad imaginem primariam, et adiuvantibus eisdem clericis dimittet sacra indumenta ac parumper attendet orationi.

126. Clerici redibunt ad Altare, extinguent cereos, ex ipso et ex abaco tollent tobaleam, et omnia quae in hac functione adhibita sunt, in sacristiam reportabunt.

DE SABBATO SANCTO.

CAPUT VI.

Quae sint praeparanda.

1. Extra portam primariam ecclesiae praeparabitur mensa cooperta albo mantili et super ea ponentur.

2. Legile parvum cum Missali aperto.

3. Pelvis argentea vel argenteo colore obducta, cum quinque granis incensi Cereo infigendis.

4. Thuribulum cum navicula.

5. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

6. Manipulus, stola et dalmatica albi coloris.

7. Laterna cum exigua candela et ramentum sulphuratum ad accendendum lumen.

8. Prope eamdem mensam praeparabitur focus cum carbonibus accendendis, ut infra, et cum forcipe ferrea ad accipiendum ignem.

9. Arundo cum tricereo in summitate, ornata floribus seu veris seu fictis.

10. Altare maius exornabitur candelabris nobilibus cum cereis albi coloris, Cruce, tobaleis, tapeto et duplici pallio, videlicet violaceum superpositum erit albo. Aderunt etiam tabellae secretarum et in latere Epistolae pulvinus violaceus vel legile cum Missali aperto.

11. Basis marmorea vel lignea in latere Evangelii, in qua statuetur arundo.

12. In eodem latere Cereus Paschalis iam impositus candelabro et ante candelabrum ponetur scabellum gradatum in commodum Celebrantis, qui tempore debito quinque grana thuris infiget Cereo eidem: curabitur ut ellychnium sit ita diligenter compositum, ut facile accendi possit.

13. Ante vel etiam iuxta candelabrum aderit legile maius panno albi coloris contectum.

14. Lampades erunt ita compositae, ut facile accendi possint.

15. Super abaco Altaris maioris, cooperto alba tobalea, ponetur Missale pro praeconio et alterum pro Litaniis ac pulvinus albi coloris pro Missali, nisi adhibebitur legile.

16. Calix cum ornamentis albi coloris.

17. Ampullae vini et aquae in pelvicula.

18. Manutergium seu mappula.

19. Campanula.

20. Prope cornu Evangelii collocabitur scabellum nudum commoditati Celebrantis.

21. In sacristia quatuor superpellicea pro clericis, qui quatuor aderunt, amictus, alba, cingulum, manipulus et stola, pluviale cum planeta violacea; manipulus, stola et planeta albi coloris ac biretum pro Celebrante.

22. Crux processionalis.

23. Velum humerale album, intorticia et umbella pro referendo SS. Sacramento in ecclesiam post officium.

24. In baptisterio, si aderit, abacus coopertus albo mantili, super quo duae mappae maiores seu manutergia.

25. Vas pro aqua benedicta et aspersorium.

26. Alia vasa ad hauriendam e fonte aquam benedictam.

27. Ampullae cum Oleis sanctis Chrismatis et Catechumenorum in lance argentea.

28. Urceus cum pelvi et manutergio pro abluendis manibus.

29. Medulla panis et mali medici ad tergendas manus et aliquantulum gossipii, seu bombacii.

30. Extra baptisterium, legile maioris formae cum Missali aperto.

31. Si administrabitur baptisma infantibus, praeparabitur etiam Rituale Romanum.

32. Pelvicula seu lanx cum sale.

33. Vascula cum Oleo sancto Catechumenorum et cum S. Chrismate in pelvicula.

34. Cochleare ad effundendam aquam baptismalem in caput baptizandorum.

35. Stola et pluviale albi coloris.
36. Mantile pro extergendo capite infantis.
37. Alterum mantile loco vestis candidae.
38. Candela, quae postea tradetur accensa baptizato.

In functione.

39. Hora praestituta pulsabitur crotalum extra ecclesiam ad annunciandum fidelibus functionis initium.

40. Quatuor clerici superpelliceum induent sibi supra vestem talarem et disponent res omnes suis locis indicatas, nisi iam preparatae fuerint.

41. Clericus unus indutus superpelliceo accendet ignem extra ecclesiam, et favillam eliciet e silice, siquidem hic ritus non caret mysterio.

42. Celebrans praeparationem ad Missam praemittet et quum omnia disposita erunt ut officii initium fiat, lavabit manus et adiuvantibus clericis induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

43. Reverentia simul cum clericis faciet ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii, caput operiet bireto et cum clericis proficiscetur ad portam principalem ecclesiae.

44. Praeibit primus clericus iunctis manibus, sequetur tertius gestans Crucem processionalem, postremo Celebrans medius inter secundum et quartum, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

45. Ad portam ecclesiae quum ventum erit, clericus tertius, subsistet in limine portae, humeris versis ad ipsam,.et imagine Crucifixi conversa ad Celebrantem.

46. Celebrans accedet ad abacum ibi praeparatum, qui erit inter ipsum et Crucem.

47. In eo loco caput nudabit bireto, quod tradet secundo clerico; hic accipiet illud cum osculis consuetis et ponet in abaco.

48. Iunctis manibus ex Missali posito in legili recitabit voce convenienti *Dominus vobiscum* et orationem triplicem super

ignem et alteram super grana thuris. Secundus clericus animadvertet ad elevandam fimbriam dexteram pluvialis, quum Celebrans faciet signum Crucis versus ignem et versus grana.

49. Dum Celebrans dicet quartam orationem pro benedicendis granis, primus clericus accipiet thuribulum et forcipe novum ignem ponet in ipso, deinde relicta forcipe, accipiet naviculam.

50. Quartus clericus accedet ad dexteram Celebrantis et fimbriam pluvialis eius sublevabit, quum secundus ei ministrabit incensum cum osculis consuetis. Celebrans incensum in thuribulum sustentum a primo clerico iniiciet cum benedictione *Ab illo benedicaris*. etc.

51. Secundus clericus accipiet aspersorium et tradet Celebranti, qui ignem et grana thuris asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, dicens submissa voce ant. *Asperges me* etc. Restituet aspersorium secundo clerico; hic reponet illud in vasculo et accipiet a primo thuribulum, quod tradet Celebranti. Celebrans ignem et grana adolebit, eodem modo ac supra, nihil dicens. Tum reddet thuribulum secundo clerico, et hic primo, qui, si opus fuerit, ignem in thuribulo renovabit.

52. Celebrans, adiuvante quarto clerico, dimittet pluviale cum stola violacea et induet sibi manipulum, stolam diaconalem et dalmaticam albi coloris.

53. Aderit aliquis, qui referat in sacrarium pluviale, stolam violaceam et biretum, et quum Celebrans ingressus fuerit in ecclesiam, reportabit in sacrarium res etiam illas, quae aderant super mensa vel abaco.

54. Interea secundus clericus ex igne benedicto accendet ramentum sulphuratum et ex ipso parvam candelam vel gossipium ceratum, quod abscondet in laterna et reponet in abaco.

55. Quartus clericus accipiet pelviculam, seu lancem cum granis incensi.

56. Secundus accedet rursus cum primo ad dexteram Celebrantis et ipsi ministrabit incensum cum osculis consuetis, quod Celebrans cum benedictione demittet in thuribulum.

57. Recepta a primo clerico navicula, secundus accipiet

arundinem cum tricereo, quam tradet Celebranti, deinde resumet laternam.

58. Procedetur ad benedictionem Cerei ordine sequenti:

59. Clericus quartus, ferens grana thuris, a dextris primi qui sustinebit thuribulum cum navicula: deinde tertius clericus gestans Crucem processionalem: sequetur Celebrans sustinens arundinem cum secundo clerico a sinistris, qui lumen in laterna conditum portabit.

60. Omnes in ecclesiam ingressi subsistent apud portam. Celebrans inclinabit, seu potius flectet arundinem, et secundus clericus accendet unam e candelis tricerei, Celebrans eriget arundinem, submittet genua et reliqui cum ipso, excepto clerico gestante Crucem. Tum Celebrans elata voce dicet *Lumen Christi*, et assurget ac ceteri omnes consurgent cum eo, respondentibus clericis *Deo gratias*.

61. Procedetur ad medium ecclesiae, accendetur altera candela et fiet ut antea, nisi quod Celebrans paullo amplius attollere vocem debet.

62. Denique devenietur ante Altare, accendetur tertia candela, ut supra, sed Celebrans elatiori etiam voce dicet *Lumen Christi*.

63. Responso a clericis tertia vice *Deo gratias*, primus cum thuribulo locum sibi sumet versus cornu Evangelii et quartus cum granis incensi versus partem Epistolae, tertius gestans Crucem adstabit a dexteris primo sustinenti thuribulum, et secundus cum laterna a sinistris quarto, qui feret grana, Celebrans autem cum arundine medius inter eos.

64. Secundus clericus responso ut supra, perget ad abacum, ibique deponet laternam et accipiet librum seu Missale pro praeconio, redibit ad Altare, librum tradet Celebranti et ab ipso accipiet arundinem.

65. Celebrans, accepto libro, submittet genua in medio gradu infimo, dicet *Jube Domine, benedicere. Dominus sit in corde meo et in labiis meis, ut digne et competenter annuntiem suum Paschale Praeconium. Amen.* Assurget, genuflexionem ad Altare faciet cum clericis, exceptis duobus quorum

alter Crucem processionalem sustinebit, alter arundinem, ac vadent ad legile praeparatum iuxta candelabrum cum Cereo, ordine sequenti: Thuriferarius cui adstabit a dexteris quartus clericus cum granis, tertius cum secundo a sinistris arundinem ferente, postremo Celebrans solus, sustinens Missale.

66. Ad legile quum venerint, se disponent recta linea, versa facie ad parietem oppositum, qui respondet lateri Epistolae Altaris maioris. Celebrans Missale imponet legili; clericus cum Cruce a dexteris Celebrantis, thuriferarius a sinistris clerici gestantis Crucem, clericus cum arundine a sinistris Celebrantis et alter cum granis a dextris clerici sustinentis arundinem.

67. Celebrans ponet Missale seu librum apertum super legile et accedente thuriferario accipiet thuribulum et librum adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis.

68. Celebrans commode et hilari voce leget Praeconium *Exultet iam* etc.

69. Post verba *curvat imperia,* discedet a legili cum clerico sustinente grana, ascendet scabellum gradatum et infiget Cereo quinque grana hoc ordine

1
4 2 5
3

quae clericus idem ei ministrabit.

70. Celebrans revertetur ad Missale et prosequetur praeconium ad verba *In huius igitur* etc.

71. Quartus clericus perget ad abacum, relinquet ibi pelviculam, quae continebat grana, accipiet gossipium ceratum seu parvam candelam accensam in laterna et ad suum locum redibit.

72. Ad verba *rutilans ignis accendit,* Celebrans accedet ad Cereum, accipiet a secundo clerico arundinem, et ex ipsa accendet Cereum. Deinde clericus cum arundine redibit ad locum suum et Celebrans reversus ad legile prosequetur *Qui licet sit divisus* etc. usque ad verba *apis mater eduxit.*

73. Post haec verba Celebrans abrumpet lectionem et cle-

ricus quartus circumibit ecclesiam accendens lampades candelula gossipio cerato.

74. Lampadibus accensis, Celebrans prosequetur praeconium usque ad finem.

75. Completo praeconio, secundus clericus portabit arundinem prope latus Evangelii et firmabit ipsam in sua basi, tertius relinquet Crucem processionalem apud parietem in eodem latere.

76. Celebrans simul cum clericis faciet in medio ante Altare genuflexionem ad Crucem et praecedentibus duobus clericis nempe thuriferario et qui ferebat grana, deinde secundo ac tertio, redibit in sacrarium, ubi deponet dalmaticam, stolam et manipulum albi coloris ac sibi induet manipulum, stolam et planetam violaceam.

77. Interea clericus quartus redibit ad Altare, tollet de legili pannum sericum adhibitum pro lectione praeconii, et deferet legile nudum cum Missali ad fontem baptismalem, vel si deerit fons, illa omnia referet in sacrarium.

78. Celebrans, accepto bireto, reverentiam una cum clericis faciet ad Crucem vel ad imaginem principalem sacrarii et capite bireto cooperto ac iunctis manibus redibit ad Altare, praecedentibus clericis.

79. Ante Altare quum venerit, nudabit caput, biretum tradet secundo clerico, reverentiam faciet ad Crucem, ascendet ad Altare et osculabitur ipsum in medio, transibit in cornu Epistolae et leget alta voce duodecim prophetias. Post unamquamque ipsarum dicet *Oremus. Flectamus genua* et genuflctet, ac secundus clericus respondebit *Levate*; tum assurget et subiunget orationem.

80. Clerici in accessu ad Altare genuflexionem facient ad Crucem. Secundus cum tertio stabunt ante gradum infimum a lateribus, reliqui duo apud abacum.

81. Advertet Celebrans, quod legendus est etiam Tractus quum notatus in Missali erit, et omittendus ℣. *Flectamus genua* ante duodecimam orationem.

82. Post ultimam orationem, Celebrans reverentiam faciet ad Crucem et descendens a latere de Altari perget ad scabel-

lum positum prope abacum in latere Epistolae ibique dimittet planetam et manipulum.

83. Si ecclesia habuerit fontem baptismalem, Celebrans induetur pluviali violaceo, quod ibi iam delatum erit a quarto clerico.

84. Clericus primus Cereum Paschalem tollet de candelabro et deferens illum utraque manu veniet ante Altare prope ingressum presbyterii. Tertius accipiet Crucem processionalem veniet et ipse ante Altare et subsistet a dexteris clerici sustinentis Cereum.

85. Celebrans procedet ante Altare medius inter secundum et quartum clericum qui pluviale eius sustinebunt. Secundus autem advertet ut ferat etiam biretum Celebrantis et Missale, vel exemplar huius libri pro recitando tractu, ut infra.

86. Celebrans cum clericis ante Altare progressus, reverentiam faciet ad Crucem, clerici autem genuflexionem.

87. Secundus clericus Celebranti biretum et librum dabit.

88. Celebrans incipiet tractum, caput cooperiet et proficiscetur ad fontem, alta voce cum clericis recitans tractum praedictum.

89. Praebit clericus gestans Cereum, alter deinde cum Cruce et post eos Celebrans medius inter reliquos duos.

Tractus. ℣. Sicut cervus desíderat ad fontes aquárum: ita desíderat ánima mea ad te, Deus.

℣. Sitívit ánima mea ad Deum vivum: quando véniam et apparébo ante fáciem Dei?

℣. Fuérunt mihi lácrymae meae panes die ac nocte, dum dícitur mihi: ubi est Deus tuus?

90. Quum venerint ad cancellos sive ad ingressum baptisterii, omnes consistent. Celebrans nudabit caput ac biretum tradet secundo clerico et stante Cruce ante ipsum, dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens sempiterne Deus, respice propitius* etc. iunctis manibus. Missale collocatum erit super legili maioris formae, ut supra dictum est, vel etiam sustinebitur ante Celebrantem a quarto clerico.

91. Post primam orationem Celebrans cum clericis introibit in sacellum baptisterii, si capax locus erit secus accedet ad fontem quatenus poterit.

92. Clericus cum Cruce stabit semper e regione Celebrantis et alter cum Cereo adstabit illi.

93. Celebrans iunctis manibus dicet *Dominus vobiscum*, orationem *Omnipotens sempiterne Deus, adesto* etc. et praefationem etiam iunctis manibus. Missale sustinebitur a quarto clerico, vel imponetur legili, quod transferetur et collocabitur apud fontem.

94. In recitanda praefatione exsequetur actiones ibi indicatas, videlicet post verba *gratiam de Spiritu Sancto*, dividet aquam manu dextera, quam exterget mantili, quod ei porrigetur a secundo clerico. Post verba *non inficiendo corrumpat*, tanget aquam dextera, quam immediate terget, ut supra. Post verba *indulgentiam consequatur* triplex signum Crucis faciet dextera versus fontem. Post verba *super te ferebatur*, dividet aquam dextera et fundet illam versus quatuor ventos orientem, occidentem aquilonem et austrum hoc modo

1
3 4
2

Post verba *in nomine Patris . . . Spiritus Sancti*, mutabit tonum, vocem aliquantum supprimens. Post verba *tu benignus aspira* ter halitabit super aquam in modum Crucis. Post verba *purificandis mentibus efficaces*, eodem vocis tono quo recitaverit praefationem, accipiet a primo clerico Cereum et immergens ipsum aliquantulum in aquam, dicet *Descendat in hanc plenitudinem* etc. deinde extrahet illum. Iterum deinde Cereum in aquam immerget paullo profundius et aliquantulum etiam attollens vocem, dicet *Descendat* etc. ut supra. Educet Cereum ac tertia vice paullo profundius immerget et altiori etiam voce dicet *Descendat* etc. Postea super aquam sufflabit tribus vicibus in modum literae graecae ψ, dicet *Totamque huius aquae* etc. et post verba *foecundet effectu* extrahet Cereum e fonte ac

reddet illum primo clerico, qui animadvertet ad abstergendum ipsum uno e mantilibus praeparatis in abaco. Perget Celebrans recitare praefationem *Hic omnium peccatorum* etc. Conclusionem autem *Per Dominum nostrum* etc. recitabit voce submissiori.

95. Secundus clericus in omnibus istis actionibus advertet ut fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis sustollat; quod etiam exsequetur in aliis, quas paullo inferius notabimus.

96. Secundus clericus accipiet vasculum aquae sanctae et implebit ipsum aqua nuper benedicta in fonte, et acceptum aspersorium porriget Celebranti.

97. Celebrans immerget aspersorium in aquam benedictam et ipsa asperget seipsum et adstantes. Postea medius inter secundum et quartum clericum per ecclesiam asperget aqua benedicta adstantes et redibit ad fontem.

98. Quartus clericus, adiuvante secundo, extrahet unum vel plura vasa aquae benedictae a fonte, ut pars infundatur in fontes lustrales ecclesiae, pars servetur pro benedictione domorum, pro aspersione Dominicae sequentis et in usum fidelium.

99. Extracta, ut supra, aqua, Celebrans cum duobus praedictis clericis accedet iterum ad fontem et accepta ampulla cum Oleo sancto Catechumenorum, aliquantulum ipsius infundet in aquam, quae erit in fonte, dicens *Sanctificetur* etc. Deinde accipiet ampullam S. Chrismatis et ipsius aliquantulum infundet in aquam cum formula *Infusio Chrismatis* etc. Postea manu dextera accipiet utramque ampullam Oleorum et aliquantulum ipsorum in aquam infundet cum formula *Commixtio Chrismatis.* etc.

100. Relictis ampullis in pelvicula, Celebrans extremitate manus dexterae sparget et miscebit leviter Olea sancta cum aqua benedicta et manum exterget aliquantulo gossipio.

101. Quartus clericus porriget ei manuum ablutionem cum urceo et pelvi et secundus medullam panis et mali medici, qua mundabit manus, et mantile, quo absterget illas.

102. Deinde Celebrans batipsmum administrabit infantibus methodo sequenti.

103. Remanebit apud fontem clericus sustinens Cereum. Celebrans, praeeunte Cruce, et comitante secundo et quarto clerico, qui gestabit Rituale, perget ad portam ecclesiae, extra quam aderunt baptizandi cum suis compatribus.

104. Ibi Celebrans incipiet catechismum, ut praescribitur in Rituali, quemadmodum notabimus cap. 1. et 2. lib. IV.

105. Imponet deinde Celebrans extremitatem sinistram stolae super infantem, dicens *N. ingredere in templum Dei.* etc.

106. Tum peraget ritum exorcismorum extra baptisterium sed priusquam ingrediatur in baptisterium ad baptismum administrandum, adiuvante quarto clerico dimittet pluviale cum stola violacea et adiuvante secundo induet sibi stolam cum pluviali albi coloris. Introibit in baptisterium et progressus ad fontem administrabit baptismum.

107. Administrato baptismo, lavabit manus, dimittet pluviale et stolam albi coloris ac resumet stolam cum pluviali coloris violacei.

108. Redibit ad Altare medius inter secundum et quartum clericum, praeeuntibus clerico cum Cereo, post ipsum altero cum Cruce processionali.

109. Quum ventum erit ad Altare, primus clericus reponet Cereum in candelabro, tertius applicabit Crucem parieti prope latus Evangelii.

110. Clericus tertius accipiet scabellum cum Missali et ponet ipsum in medio suppedanei.

111. Celebrans quum steterit ante Altare, nudabit caput, biretum tradet secundo clerico et reverentiam faciet ad Crucem. Secundus et quartus genuflectent.

112. Celebrans dimittet pluviale, genua submittet apud scabellum et recitabit Litanias, Clerici genibus flexis adstabunt a lateribus eius et respondebunt repetentes versiculos ab ipso recitatos.

113. Ad ℣. *Peccatores* primus clericus cum tertio amovebunt pallium violaceum et relinquent album; tollent etiam a Missali Altaris pulvinum violaceum et illi substituent alterum albi coloris, deinde accendent candelas Altaris.

114. Celebrans prosequetur Litanias ad totum versiculum *Christe exaudi nos*. Assurget, reverentiam facit ad Crucem et accepto bireto cooperiet caput ac simul cum clericis in sacrarium revertetur.

115. Ibi exuet sibi stolam violaceam, induet manipulum, stolam et planetam albi coloris, caput bireto cooperiet ac redibit ad Altare.

116. Ante Altare nudabit caput, reverentiam faciet ad Crucem et exordietur Missam cum psalmo *Judica me, Deus* etc. et cum *Gloria Patri*. Ascendet ad Altare, dicet orationem *Aufer a nobis* etc. osculabitur Altare in medio, ibique, non in cornu Epistolae, recitabit *Kyrie*, postea *Gloria in excelsis* et campanae festivo more pulsabuntur.

117. Primus clericus solvet velum quod cooperiebat imaginem Altaris atque ita imago seu tela picta Altaris detegetur.

118. Post Epistolam Celebrans tribus vicibus dicet *Alleluia*, gradatim elevans vocem et clerici quoque respondebunt *Alleluia* singulis vicibus, deinde prosequetur versiculum et tractum. Non recitabit *Credo* et post *Dominus vobiscum* et *Oremus* non recitabit ℣. offertorii. Omittet etiam *Agnus Dei*, nec Pax donabitur.

119. Loco ℣. *Communio* recitabit Vesperas, videlicet vadet ad Missale in cornu Epistolae, recitabit antiphonae *Alleluia* etc. et cum clericis prosequetur alternatim psalmum *Laudate Dominum omnes gentes* etc. cum *Gloria Patri* et in fine repetet praedictam antiphonam *Alleluia* etc. Postea subiunget alteram Antiphonam *Vespere autem Sabbati* etc. et alternatim cum clericis recitabit canticum *Magnificat* cum *Gloria Patri* et in fine repetet antiphonam paullo ante indicatam.

120. Redibit ad medium Altaris, dicet *Dominus vobiscum* conversus ad populum et reversus ad Missale leget *Postcommunio*. Redibit ad medium Altaris, dicet conversus ad populum *Dominus vobiscum. Ite Missa est Alleluia, Alleluia* et Missam absolvet.

121. Post Missam redibit in sacrarium, deponet paramenta sacra et induet sibi superpelliceum cum stola albi coloris.

122. Dum dimittet, ut supra, paramenta, unus e clericis disponet ea omnia, quae opus erunt ad referendum in ecclesiam SS. Sacramentum, observans ritum superius notatum cap. IV. num. 71. et seq. in Coena Domini.

123. Redibit postea Celebrans in sacrarium et dimissa stola cum superpelliceo, recitabit preces pro gratiarum actione.

124. Clerici redibunt ad Altare, extinguent candelas et Cereum, et referent in sacrarium illa omnia, quae adhibita erunt in functione, non excepta arundine cum tricereo et basi.

DE SABBATO PENTECOSTES

CAPUT VII.

1. Ecclesiae, in quibus adest fons baptismalis, tenentur functionem peragere huius diei, nec licet Parochis ipsam omittere.

Quae sint praeparanda

2. E conchis aquae sanctae in limine ecclesiae amovebitur aqua benedicta paullo ante functionem, ut ibi substituatur alia recens quae benedicetur in baptisterio.

3. Altare maius exornabitur candelabris nobilibus cum candelis albis, Cruce, tobaleis ac tapeto. Apponetur duplex pallium, videlicet violaceum superpositum rubro, itemque si ibi custodietur SS. Sacramentum, tabernaculum cooperietur conopeo violaceo superposito alteri rubro. Aderunt tabellae secretarum et in cornu Epistolae Missale super legili vel cussino violaceo.

4. Lampades in Ecclesia ardebunt.

5. Super abaco ipsius Altaris cooperto mantili albo praeparabitur Missale adhibendum pro Litaniis, cussinus rubri coloris pro Missali Altaris, nisi adhibebitur legile, calix cum ornamentis coloris rubri, ampullae vini, et aquae in pelvicula, manutergium seu mappula, campanula et pluviale coloris violacei pro Celebrante.

6. Prope eundem abacum applicitus erit Cereus Paschalis extinctus cum quinque granis incensi infixis et Crux processionalis.

7. Item prope abacum aderit scabellum nudum in usum Celebrantis.

8. In sacrario, seu sacristia quatuor superpellicea pro quatuor clericis; amictus, alba, cingulum, manipulus, stola et planeta coloris violacei et biretum pro Celebrante, et manipulus, stola et planeta coloris rubri.

9. Pridie extrahetur e baptisterio seu fonte baptismali aqua consecrata, mundabitur fons et replebitur alia aqua recenti et limpida.

10. Prope baptisterium praeparabitur abacus coopertus alba tobalea, in quo ponentur duo mantilia seu manutergia grandiora; vas pro aqua benedicta cum aspersorio, altera vasa ad hauriendam e fonte aquam benedictam, ampullae cum Oleis sanctis Chrismatis et Catechumenorum in lance argentea, urceus cum pelvi et manutergio pro lotione manuum, medulla panis et mali medici ad tergendas manus et aliquantulum bombacii. Aderit etiam legile maioris formae cum Missali aperto.

11. Si baptismum infantibus administrabitur, praeparabitur super abaco rituale Romanum, pelvicula cum sale, vascula cum Oleo sancto Catechumenorum et cum sacro Chrismate in lance argentea, cochleare ad fundendam aquam baptismalem in caput baptizandorum, stola et pluviale albi coloris, mantile vel plura mantilia pro abstergendo capite baptizandorum, alterum mantile loco vestis candidae et candela tradenda accensa baptizato.

In functione

12. Ad festivum campanarum sonum congregabitur populus in ecclesiam.

13. Quatuor clerici supra vestem talarem induentur superpelliceo et in Altari et super abacis praeparabunt res superius notatas, nisi iam essent dispositae.

14. Celebrans praeparationem ad Missam praemittet ac

quum omnia disposita erunt ad functionis initium faciendum lavabit manus et adiuvantibus clericis sibi induet amictum, albam, cingulum, manipulum, stolam et planetam violaceam.

15. Faciet simul cum clericis reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principalem sacrarii, caput bireto cooperiet ac praecedentibus clericis proficiscetur ad Altare maius.

16. Ante Altare deteget caput, biretum tradet secundo clerico, reverentiam faciet ad Crucem, vel genuflexionem, si aderit SS. Sacramentum, ascendet ad Altare, osculabitur in medio et vadet in cornu Epistolae, ubi elata voce leget sex prophetias cum tractu respectivo quum notatus erit et post unamquamque prophetiam recitabit orationem apertis manibus sine ℣. *Flectamus genua.*

17. Clerici in accessu ad Altare facient genuflexionem ad Crucem. Secundus ac tertius clericus stabunt pedibus ante infimum gradum in lateribus et reliqui duo ante abacum.

18. Dum a Celebrante legetur sexta prophetia, primus clericus accendet et in promptu habebit Cereum paschalem pro benedictione fontis.

19. Post ultimam orationem Celebrans faciet reverentiam ad Crucem, descendet a latere de Altari et perget ad scabellum, quod positum erit prope abacum in latere Epistolae et ibi exuetur planeta et manipulo.

20. Celebrans, adiutus a secundo clerico, induetur pluviali violaceo.

21. Primus accipiet Cereum iam accensum et elatum sustinens illum utraque manu procedet ante Altare apud ingressum presbyterii. Tertius accipiet Crucem processionalem procedet ipse quoque ante Altare et se sistet a dexteris primi sustinentis Cereum.

22. Celebrans procedet ante Altare medius inter secundum et quartum clericum, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. Secundus autem advertet, ut secum ferat biretum Celebrantis et Missale vel exemplar huius libri pro recitando tractu, ut infra.

23. Celebrans cum clericis ante Altare reverentiam faciet

ad Crucem (vel genuflexionem, si aderit SS. Sacramentum) clerici autem genuflexionem.

24. Secundus dabit Celebranti biretum et librum.

25. Celebrans incipiet tractum, cooperiet caput et proficiscetur ad fontem, recitans alta voce cum clericis tractum praedictum.

26. Praecedet clericus cum Cereo, alter cum Cruce et post ipsum Celebrans medius inter alios duos.

Tractus ℣. Sicut cervus desíderat ad fontes aquárum: ita desiderat ánima mea ad te, Deus.

℣. Sitívit ánima mea ad Deum vivum: quando véniam et apparébo ante fáciem Dei?

℣. Fuérunt mihi lácrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi: ubi est Deus tuus?

27. Quum venerint ad cancellos sive ad ingressum baptisterii, omnes consistent. Celebrans nudabit caput, biretum tradet secundo clerico et stante contra ipsum tertio clerico, qui sustinebit Crucem processionalem, dicet *Dominus vobiscum* et iunctis manibus subiunget orationem *Concede quaesumus, omnipotens Deus* etc. Missale positum erit super legili maioris formae, ut supra dictum est, vel etiam sustinebitur a quarto clerico ante Celebrantem.

28. Post hanc orationem Celebrans cum clericis introibit in aediculam baptisterii, si capax erit locus, vel accedet ad fontem et benedictionem ipsius peraget ritu superius praescripto in Sabbato sancto a num. 92. usque ad 101. cap. VI. Postea baptismum administrabit infantibus, si aderunt, observans ritum ibidem praescriptum.

29. Administrato baptismo, lavabit manus, dimittet pluviale cum stola albi coloris et rursus induet sibi stolam cum pluviali violaceo.

30. Redibit ad Altare cum secundo et quarto clerico a lateribus eius adstantibus, qui fimbrias pluvialis sustinebunt, praecedente clerico ferente Cereum et altero gestante Crucem.

31. Quum ventum erit ad Altare, primus clericus extinguet Cereum et referet ipsum in sacrarium, vel etiam relinquet prope abacum quo loco praeparatus fuerat ab initio: tertius deponet Crucem ad parietem in latere Evangelii.

32. Tertius accipiet scabellum cum Missali et ponet ipsum in medio suppedaneo.

33. Celebrans ante Altare progressus nudabit caput, biretum tradet secundo clerico et reverentiam ad Crucem vel genuflexionem faciet, si custodietur ibi SS. Sacramentum. Secundus et quartus facient genuflexionem.

34. Postea Celebrans dimittet pluviale; genua submittet ante scabellum et recitabit Litanias. Clerici genibus flexis adstabunt lateribus eius et respondebunt repetentes versiculos, quos Celebrans recitaverit.

35. Ad versiculum *Peccatores* primus clericus cum tertio detrahent Altari pallium violaceum et relinquent ibi alterum rubri coloris: tollent de Missali Altaris cussinum violaceum et substituent alterum rubrum; accendent cereos Altaris, ac si asservabitur ibi SS. Sacramentum, advertent ut detrahant de tabernaculo conopoeum violaceum et relinquant in eo vel substituant alterum rubri coloris.

36. Celebrans prosequetur Litanias usque ad totum versiculum *Christe exaudi nos*. Deinde assurget, reverentiam faciet ad Crucem (vel genuflexionem ad Sacramentum) et accepto bireto cooperiet caput et simul cum clericis in sacrarium redibit.

37. Ibi deponet stolam violaceam et assumet manipulum, stolam, et planetam rubri coloris, caput cooperiet bireto et revertetur ad Altare.

38. Ante Altare nudabit caput, reverentiam faciet ad Crucem (vel genuflexionem si ibi aderit SS. Sacramentum) et inchoabit Missam. Ascendet ad Altare, orationem recitans *Aufer a nobis* etc. osculabitur illud in medio, postea immediate subiunget *Kyrie eleison* et *Gloria in excelsis* ac tum festivo more pulsabuntur campanae.

39. In reliqua Missae parte nihil variandum de ritu solito occurrit.

DE EXPOSITIONE ET BENEDICTIONE CUM SS. SACRAMENTO

CAPUT VIII.

1. Expositio et benedictio cum SS. Sacramento a rubricis praescribitur in festo et in tota octava solemnitatis Corporis Domini.

2. Si quis velit hunc ritum peragere alio tempore et in aliis circumstantiis, opus est ut facultatem explicitam obtineat ab Episcopo ordinario.

De rebus praeparandis

3. Expositio fiet in Altari maiore, quoniam in paroeciis ruralibus unicum esse solet, ac si adsunt et alia, non sunt fortasse ad hanc functionem apposita, propter decentiam quam ipsa requirit.

4. Super Altare, videlicet in medio gradu candelabrorum ita, ut ne mensam impediat, statuetur thronus, in quo exponetur SS. Sacramentum. Thronus seu baldachinum elevatum erit aliqua basi vel fulcimento, non tamen tali altitudine ut conscendere mensam Altaris cogatur Sacerdos, qui ibi collocaturus erit Ostensorium, siquidem praeter defectum decentiae, esset etiam impedimento, quum nemo alius adsit Sacerdos, nisi qui indutus erit pluviali.

5. Decenter autem ornatus erit thronus et coloris albi nec probari potest usus quarumdam ecclesiarum, quae solent affigere pannum sericum rubri coloris in cavo ipsius throni, ut amplius emineat splendor Ostensorii.

6. In plano throni in quo collocandum erit Ostensorium ponetur explicatum corporale mundum seu palla, in qua possit commode statui Ostensorium.

7. Super Altari ipso iam aderit tabernaculum seu ciborium, in quo asservabitur SS. Sacramentum.

8. A lateribus throni disponentur candelabra cum cereis: numerus candelarum ardentium dependet a consuetudine cuiusque loci et legibus synodalibus vel etiam a dispositionibus, quas dabit Episcopus proprius.

9. Altare exornabitur pallio albi coloris, quodcumque sit officium, quod praesenti die celebretur, idque toto expositionis tempore; gradus quibus ascenditur ad Altare, cooperientur tapeto. Ex uno latere apponetur scabellum, seu scabellum gradatum in commodum Celebrantis, qui expositurus erit SS. Sacramentum.

10. Praeparabitur in sacrario pluviale cum stola albi coloris, superpelliceum et biretum pro Celebrante; tria superpellicea pro clericis; Ostensorium albo velo contectum; corporale explicandum super Altari positum intra bursam albi coloris; velum humerale albi coloris; clavicula tabernaculi seu ciborii; thuribulum et navicula cum thure et cochleari; liber precum et orationis. Si qua confraternitas intervenerit, poterunt etiam praeparari duo intorticia.

In functione

11. Signum sacri officii populo dabitur campanarum sonitu, quae una vel pluribus vicibus pulsabuntur iuxta cuiusque loci consuetudinem.

12. Hora praestituta congregabuntur in sacrarium Parochus cum tribus clericis, et hi supra vestem talarem induent sibi superpelliceum.

13. Unus illorum accendet cereos Altaris, alter ad Altare deferet Ostensorium, bursam cum corporali et claviculam, quae omnia ponet in Altari prope medium, super abaco ponet velum humerale; librum autem precum ponere poterit super gradus Altaris versus partem dexteram. Amovebit etiam ab Altari tabellas secretarum ac telam stragulam, nisi iam remotae fuerint.

14. Clericus alter, qui remanebit in sacrario, adiuvabit Parochum in induendis paramentis, nempe superpelliceo, stola et pluviali, ac praeparabit ignem in thuribulo.

15. Si aderit aliqua Confraternitas, duo confratres induti sacco poterunt sustinere intorticia ardentia.

16. Quum in sacrarium redierint reliqui duo clerici ideoque omnia disposita erunt ad incipiendum officium, clericus tertius accipiet thuribulum cum navicula et primus cum secundo assistent Celebranti.

17. Celebrans cum clericis, reverentia facta ad Crucem vel ad imaginem principalem sacrarii, procedent ad Altare.

18. Praecedent duo confratres cum intorticiis ardentibus si aderunt, et qui incedet dextrorsum sustinebit intorticium dextera et qui sinistrorsum, sustinebit sinistra; deinde tertius clericus cum thuribulo, postremo Celebrans capite cooperto et iunctis manibus medius inter primum et secundum clericum, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

19. Quum venerint ad Altare, confratres consistent extra presbyterium hinc inde a lateribus. Clericus tertius cum thuribulo subsistet versus partem Epistolae et Celebrans cum duobus clericis ante Altare: Celebrans nudabit caput, biretum tradet primo clerico, qui ei adstabit a dexteris et ab omnibus genuflexio fiet in pavimento.

20. Duo illi confratres genua submittent extra balaustrium presbyterii, thuriferarius remanebit suo loco stans pedibus, primus clericus genua submittet in infimo gradu et super eodem deponet biretum Celebrantis, secundus accipiet scabellum seu brevem scalam et deferet ipsam super suppedaneum versus partem Evangelii, ubi consistet flexis genibus ac Celebrans in suppedaneum ascendet.

21. Celebrans, conscenso suppedaneo, accipiet bursam, extrahet corporale, ponet bursam prope candelabra in latere Evangelii et corporale explicabit in medio Altaris: deinde velum detrahet Ostensorio, quod ponet super corporale ac velum deponet ex una parte, accipiet claviculam, aperiet ostiolum tabernaculi, et genuflectet: extrahet pixidem seu capsulam in qua aderit s. Hostia, ponet illam super corporale, claudet porticulam tabernaculi, aperiet crystallum Ostensorii et aperta pixide seu capsula, sumptam lunulam cum sacra Hostia collocabit in

Ostensorio; claudet crystallum, deinde etiam capsulam seu pixidem, convertet Ostensorium ex parte anteriori, collocabit illud in medio Altari et genuflexionem faciet unico genu.

22. Postea surget, recedet aliquantulum ad latus Epistolae, et posito a secundo clerico scabello seu brevi scala, accipiet Ostensorium dextera et conscenso scabello, ponet illud in throno. Postquam descenderit in suppedaneum, iterabit genuflexionem et de Altari descendet, advertens ne tergum directe vertat ad SS. Sacramentum. Secundus clericus amovebit scabellum de suppedaneo, deinde ad locum suum redibit a sinistris Celebrantis.

23. Celebrans ante Altare postquam descenderit, genuflexionem duplicem faciet in infimo gradu, postea consurget simul cum clericis. Accedet ad medium Altaris tertius clericus cum thuribulo, secundus proximabit dexterae Celebrantis et fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit, primus accipiet naviculam et incensum sine osculis ministrabit Celebranti, qui demittet illud sine benedictione in thuribulum ipsi praesentatum a tertio clerico stante.

24. Rursus cum primo et secundo clerico Celebrans submittet genua in medio gradu infimo, ac tertius genibus flexis adstabit dexterae primi clerici. Hic acceptum thuribulum tradet sine osculis Celebranti, qui SS. Sacramentum incensabit, et post thurificationem restituet thuribulum primo clerico, hic autem tertio.

25. Clericus tertius recipiet thuribulum et facta genuflexione duplici in pavimento, referet illud in sacrarium ibique deponet, si functio erit aliquantulum prolixa, vel etiam ipsum relinquet apud abacum et redibit ad locum suum ubi genua submittet prope primum. Confratres etiam cum intorticiis facta genuflexione, ut supra, redibunt ad locum suum; secus remanebunt ibi cum intorticiis accensis.

26. Preces et orationes recitandae, recognitae et adprobatae ab Episcopo vel ab ipsius Vicario generali esse debent.

27. Sub finem precum et orationum statutarum redibunt in sacrarium duo praedicti confratres ac tertius clericus, qui recipient respective intorticia et thuribulum, redibunt ad Altare,

genuflexionem efficient, ibique suum quisque locum recipient, ut functionis initio notatum fuit.

28. Completa recitatione precum et orationum, Celebrans cum primo et secundo clerico assurget et ad eum accedet tertius cum thuribulo, qui naviculam tradet primo. Secundus accedet ad dexteram Celebrantis et fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit. Celebrans, ministrante ei primo clerico incensum sine benedictione demittet in thuribulum, quod ipsi praesentabit clericus tertius non genuflexus, sed stans.

29. Celebrans cum clericis rursus genua submittet in medio gradu infimo ac tertius clericus a dexteris primi.

30. Celebrans cum clericis intonabunt ℣. *Tantum ergo* et adstantes illnm prosequentur cantare. Ad verba *veneremur cernui* fiet ab omnibus inclinatio profunda. Clericus tertius thuribulum tradet primo et hic Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

31. Post thurificationem Celebrans thuribulum restituet primo clerico et iste tertio, qui thuribulum vel referet in sacrarium vel deponet apud abacum (*a*) ex quo accipiet velum humerale et redibit ad dexteram primi ibique genua flectet.

32. Interea cantabitur tota altera strophe *Genitori Genitoque* etc. post quam subiungetur ℣. *Panem de coelo* etc.

33. Responso ab adstantibus *Omne delectamentum* etc. assurget Celebrans sine ulla alia genuflexione vel inclinatione et stans pedibus ac iunctis manibus, tono feriali e libro, quem ei sustinebunt primus et secundus clericus genuflexi, cantabit orationem *Deus, qui nobis* etc. cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum* et ab adstantibus respondebitur *Amen.*

34. Celebrans genuflexionem faciet et ascendet in suppedaneum simul cum primo clerico, dum secundus deferet in suppedaneum scabellum gradatum.

35. Celebrans, conscenso suppedaneo, iterabit genuflexionem et in scabellum gradatum appositum a secundo clerico ascen-

(*a*) Inspiciatur adnotatio num. 54 cap. XI. lib. II.

det, Ostensorium e throno accipiet et super Altari ponet in medio corporali expanso. Statim ac Celebrans descenderit, scabellum removebitur a secundo clerico, qui redibit ad extremitatem suppedanei ubi genua submittet a sinistris Celebrantis.

36. Genua submittet Celebrans in suppedaneo et a primo clerico velum humerale imponetur humeris eius et ante pectus alligabitur; ipse autem clericus postea genua submittet in extremitate suppedanei a dexteris Celebrantis.

37. Assurget Celebrans, convertet Ostensorium, ut pars anterior spectet ad populum, et manibus contectis extremitatibus anterioribus veli humeralis, Ostensorium accipiet dextera ad nodum, sinistra infra pedem, deinde convertetur super sinistram suam ad populum et benedictionem SS. Sacramenti impertietur. Primus et secundus clericus in hac actione sustinebunt hinc inde elatas fimbrias eius pluvialis.

38. Sacra Rituum Congregatio quo modo sit donanda benedictio SS. Sacramenti declaravit his verbis « Collen. ad dub. « 2. An in benedicendo populum cum SS. Sacramento sit ser- « vandus modus infrascriptus. Cum Sacerdos stat ante populum « Ostensorium ante pectus tenet, tum elevat illud decenti mora « non supra caput, sed tantum usque ad oculos et eodem modo « illud dimittit infra pectus et deinde ad sinistrum humerum « et reducit ad dexterum et rursus ante pectus reducit, ibique « aliquantulum sistit, quasi peracta ad omnes Mundi partes « Cruce, eam etiam venerandam omnibus praebet, tunc girum « perficiens collocat Ostensorium super Altare. *Michael Baul-* « *dry* part. 4. cap. 16. art. 3. et 34. pag. 481. *Theophil. Pi-* « *tonell.* de depositione SS. Sacramenti lib. III. cap. 2. num. 8. « Et eadem S. C. respondit — *Si ei placet, potest observare supradictum modum, quem tradit* idem Bauldry loc. cit. *sin minus; servandus est modus dispositus* in Caeremoniali Episcoporum lib. II. cap. 23. *ubi requiritur tantummodo ut cum eodem SS. Sacramento Celebrans producat signum Crucis super populum* — Et ita declaravit. Hac die 21. Martii 1676. (Coll. auth. num. 2624.) Ritus secundo loco innutus in decreto, est communius receptus.

39 Celebrans advertet ne nimium elevet, neu nimis inclinet inconcinne Ostensorium, sed rectum sustineat non vero curvatum versus seipsum aut versus populum ac tum nimiam cunctationem fugiat, tum nimiam celeritatem.

40. Celebrans conversus iterum ad Altare post benedictionem, deponet, ibi in medio corporali Ostensorium, quod postquam velum manibus detraxerit, convertet, ut pars anterior Ostensorii ipsius respiciat populum. Deinde genua submittet in suppedaneo eique a primo clerico detrahetur ex humeris velum humerale.

41. Assurget Celebrans et sine ulla alia genuflexione, convertet aliquantulum Ostensorium et aperiet crystallum spherae: accipiet manu sinistra capsulam seu pixidem et aperiet dextera; sumet ex Ostensorio s. Hostiam cum lunula eamque ponet in pixide seu capsula, quam claudet et collocabit in medio corporali: claudet etiam dextera crystallum spherae et sinistra ponet Ostensorium extra corporale; aperiet ostiolum tabernaculi, ubi reponet Sacramentum cum custodia praedicta, genuflexionem faciet, assurget, claudet ostiolum tabernaculi; claviculam relinquet in Altari et de ipso descendet, se paullum convertens super sinistram suam.

42. Clericus primus velum humerale recipiet et referet ad abacum, accipiet biretum Celebrantis et una cum secundo aderit ante infimum gradum ut se adiungat illi. Tertius si deposuerit thuribulum apud abacum, recipiet illud et cum ipso subsistet ad ingressum presbyterii; sin minus stabit ibi iunctis manibus.

43. Postquam Celebrans de Altari descenderit, genuflexionem in pavimento conficiet una cum clericis et confratribus et accepto a primo clerico bireto, cooperiet caput et in sacrarium revertetur.

44. Praecedent duo praedicti Confratres, si aderunt, sustinentes intorticia accensa, tertius clericus cum thuribulo vel iunctis manibus, ultimo loco Celebrans medius inter primum et secundum clericum, qui fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt.

45. Quum ingressi erunt in sacrarium, reverentiam facient ad Crucem, et Celebrans adiuvantibus clericis deponet pluviale, stolam et superpelliceum.

46. Tandem clerici redibunt iterum ad Altare, extinguent cereos et referent in sacrarium omnia ea quae in sacra functione adhibita fuerint.

DE PROCESSIONE IN FESTO SS. CORPORIS CHRISTI

CAPUT IX.

1. In paroeciis ruralibus clero carentibus, facienda erit Processio solemnis in festo SS. Corporis Christi et curae erit Parocho, ut evadat decora et decens quatenus patientur loci circumstantiae. Quare cum tribus quatuorve clericis et evocando in adiumentum suum aliquam Confraternitatem, quae communiter solet esse instituta in unaquaque paroecia ad associationem SS. Viatici, poterit hanc sacram functionem peragere, quae ad id spectat, ut Divinus Redemptor noster in mysterio Eucharistiae speciali cultu honoretur. Ipse itaque prospiciet singulis rebus et dabit opportuna documenta secundum ea quae traditurі sumus.

2. Processio peragenda est mane et post celebrationem Missae, sed curabitur ut fiat summo mane, ad vitandum aestum anni temporis, in quod plerumque incidit illa solemnitas.

3. Dabitur opera ut viae, per quas transitura sit processio mundentur et processionis tempore claudantur tabernae et ipsae domorum ianuae. In itinere poterunt spargi herbae virentes et odorae mixtae floribus; muri quoque et fenestrae domorum exornari poterunt tapetis et aulaeis, quoad fieri hoc liceat per facultates paroeciae.

4. Si iter a processione percurrendum esset aliquantulum longum, poterit erigi in ipsa via Altare aliquod, in quo fiat statio, sed curabitur ut Altare sit decens, adsit tobalea, corporale expansum in medio et sex saltem candelabra cum candelis cereis.

5. Processioni non licet subsistere in omni sacello, quod

occurrat in itinere, neque in ecclesiis aut aediculis dirutis neque in quibus celebrare Missam non licet.

6. Ecclesia paroecialis parabitur solemniter et Altare instruetur suis ornamentis, throno seu baldachino pro exponendo SS. Sacramento, multis cereis et floribus, exclusis tamen bustis, statuis et Reliquiariis cum reliquiis Sanctorum.

De rebus praeparandis

7. Extra presbyterium praeparabitur signum seu vexillum Confraternitatis, baldachinum hastile albi coloris, quatuor vel saltem duo maiores laternae cum luminibus cereis infixae hastis et Crux processionalis in presbyterio.

8. Super Altare praeparabitur calix cum hostia et reliqua omnia, quae opus sunt ad Missam et prope calicem ponetur capsula vel pixis, qua contineatur hostia consecranda pro processione, iam aptata in lunula ostensorii.

9. In abaco, praeter ampullas et alia quae in Missa adhiberi solent, ponetur ostensorium albo velo contectum, velum humerale albi coloris, liberculus orationis recitandae in fine processionis et clavicula tabernaculi seu ciborii, si post processionem facienda sit repositio SS. Sacramenti.

10. In sacrario praeter paramenta pro Missa, praeparabitur etiam pluviale albi coloris, cerei seu intorticia gestanda in processionem accensa et thuribulum cum navicula.

In functione.

11. Ad festivum omnium campanarum sonum congregabitur populus in ecclesiam et confratres induti sacco aderunt genuflexi extra presbyterium ad cancellos seu balaustrium ut assistant Missae, cuius initium non fiet, nisi quum omnia ad processionem peragendam disposita sint.

12. Missa celebrabitur a Parocho sine cantu, assistentibus tribus clericis, ut superius notatum est in functionibus maioris hebdomadae. In Missa consecrabitur etiam hostia collocanda in ostensorio pro processione.

13. Postquam Celebrans sumpserit Calicem, primus clericus cum debitis genuflexionibus deferet ad Altare ostensorium iam praeparatum in abaco, sed tollet ex eo velum, quod complicatum ad abacum ipsum reportabit.

14. Celebrans accipiet ostensorium et ponet illud super corporali et quin inclinet ipsum, ponet in eo lunulam cum s. Hostia, claudet crystallum, collocabit ostensorium in medio corporali versus partem posteriorem Altaris, postea continuabit Missam ritu superius declarato in Coena Domini num. 39. cap. IV. huius libri.

15. Clericus primus referet ad abacum, vel etiam in sacrarium, calicem postquam illum Celebrans contexerit.

16. Completa Missa, Celebrans de Altari descendet, faciet in pavimento genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, accipiet biretum quo caput cooperiet, quum fuerit extra conspectum SS. Sacramenti, et praecedentibus tribus clericis, in sacrarium revertetur.

17. Remanebunt genibus flexis ad adorationem SS. Sacramenti duo quatuorve confratres et reliqui attendent ad processionem cum quiete ordinandam.

18. Celebrans reversus in sacrarium, primo ac tertio clerico adiuvantibus eum, dimittet planetam et manipulum, induetur pluviali albi coloris et caput bireto cooperiet. Secundus clericus accipiet thuribulum cum igne et naviculam.

19. Distribuentur interea confratribus candelae vel intorticia accensa, baldachinum tradetur senioribus Confraternitatis vel aliis ad quos spectare poterit, et laternae hastiles, accensis earum candelis, tradentur confratribus huic rei delegatis, qui consistent prope baldachinum.

20. Celebrans praecedente secundo clerico cum thuribulo et medius inter primum ac tertium, qui hinc inde fimbriam pluvialis eius elatam sustinebunt, exibit de sacrario et procedet ad Altare. In conspectum SS. Sacramenti quum venerit, nudato capite biretum tradet primo clerico, qui deinde illud ponet in abaco.

21. Ad Altare progressi, secundus clericus recedet versus

latus Epistolae, et omnes una cum Celebrante genuflexionem duplicem facient in pavimento. Celebrans assurget et medius inter supradictos clericos genua submittet in medio gradu infimo et brevi tempore orabit.

22. Celebrans cum primo ac tertio clerico consurget. Primus sine osculis ei ministrabit incensum, quod ipse Celebrans sine benedictione iniiciet in thuribulum a secundo ipsi praesentatum. Tertius in hac actione accedet ad dexteram Celebrantis eique fimbriam dexteram pluvialis sublevabit.

23. Celebrans rursus submittet genua medius inter primum ac tertium clericum, secundus autem cum thuribulo geniculabit a dexteris primi, cui thuribulum tradet. Celebrans accepto thuribulo a primo clerico, SS. Sacramentum thurificabit. Primus et tertius fimbrias pluvialis eius sublevabunt. Celebrans post thurificationem restituet thuribulum primo clerico, hic secundo.

24. Clericus tertius assurget, accipiet Crucem processionalem et cum ipsa subsistet in aditu presbyterii conversus ad Altare.

25. Clericus primus perget ad abacum, ubi deponet biretum Celebrantis, accipiet velum humerale et imponet ipsum humeris Celebrantis et ante pectus eius alligabit.

26. Celebrans ascendet in suppedaneum Altaris, genuflectet, assurget, Ostensorium convertet, ut quum delaturus erit ipsum, pars anterior eiusdem respiciat processionem, manus cooperiet extremitatibus anterioribus veli humeralis et accepto Ostensorio manu dextera ad nodum et sinistra infra pedem, se convertet super sinistram suam ad populum et intonabit hymnum *Pange lingua* vel intonabitur a cantoribus huic rei designatis.

27. Ad cantum primae strophae remanebunt omnes genibus flexis, excepto Celebrante, secundo clerico cum thuribulo ac tertio sustinente Crucem processionalem.

28. Postea proficiscetur processio extra ecclesiam ordine sequenti:

29. Praecedet vexillum sive aliud insigne, quo utetur Confraternitas, deinde Confratres bini, manu sustinentes candelam vel intorticium, tum clericus tertius gestans Crucem processio-

nalem, sequetur secundus cum thuribulo, ultimo loco Celebrans sub baldachino gestans SS. Sacramentum et a sinistris ipsius incedet primus clericus, qui fimbriam pluvialis eius elatam sustinebit. A lateribus extra baldachinum incedent duo vel quatuor Confratres sustinentes laternas hastiles cum luminibus accensis. Populus processionem ordinate sequetur.

30. Confratres incedentes dextrorsum, candelam seu intorticium sustinebunt dextera et sinistram applicabunt pectori; qui incedent sinistrorsum, sinistra sustinebunt candelam sive intorticium, dexteram pectori applicabunt. Clericus thuriferarius, incedendo agitabit leviter thuribulum, et quum opus fuerit, incensum in eo renovabit. Ex delatoribus baldachini primus seu dignior sustinebit primam hastam a dexteris Celebrantis, secundus primam a sinistris, tertius secundam a dexteris Celebrantis, quartus secundam a sinistris et ita de reliquis, si plusquam quatuor hastae baldachini fuerint. Celebrans cum primo clerico submissa voce recitabit hymnos et psalmos analogos, vel etiam poterit sequi cantum ceterorum.

31. Toto processionis tempore canentur hymni et psalmi a Rituali praescripti. Item sonabunt festivo more campanae, nec sonare desierint, nisi quum functio absoluta fuerit.

32. Si processio factura sit stationem in aliquo templo sive oratorio, aut apud Altare in via erectum, disponentur in duos ordines a lateribus Confratres, quos inter genuflexos transibit Celebrans cum reliquis superius notatis. Ad Altare quum pervenerint, clericus cum Cruce subsistet stans versus partem Evangelii, thuriferarius autem versus partem Epistolae: delatores baldachini et qui sustinebunt laternas hastiles recedent in alterutrum latus. Celebrans ascendet ad Altare et primus clericus fimbrias anteriores eius vestium sustollet. Celebrans ponet Ostensorium super Altare vertens partem anteriorem illius versus populum, genuflexionem faciet in suppedaneo et conversus ad suum latus sinistrum, de Altari descendet ac geniculabit in gradu infimo et velum humerale deponet. Postea assurget et incensum demittet in thuribulum, ut superius innuimus, et rursus genibus flexis cantabit ℣. *Tantum ergo* deinde alterum *Ge-*

nitori Genitoque et SS. Sacramentum thurificabit. Postea cantato ℣. *Panem de coelo* etc. assurget, cantabit orationem *Deus, qui nobis* etc. cum conclusione brevi *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum* et rursus geniculabit. Imponetur iterum eius humeris velum humerale, ascendet ad Altare, recipiet ut antea SS. Sacramentum et processio rursus ordinabitur.

33. In quo loco subsistet processio, si tamen fiet statio, aequum esset ut adesset ignis in foculo substituendus in thuribulum,

34. Quum processio redierit ad ecclesiam, unde profecta erit, delator vexilli, qui anteibit Confraternitati, reponet illud in eodem loco, quo praeparatum fuerat; Confratres ordinabuntur circa Altare extra presbyterium in unum pluresve ordines dispositi ibique procumbent in genua formantes semicirculum ita ut seniores adstent proximi ad ingressum presbyterii et minus antiqui versus parietes ecclesiae. Tertius clericus delator Crucis deponet eam in latere Evangelii, ubi erat initio functionis, et se addet Celebranti a sinistris, transeunte ad huius dexteram primo clerico, secundus cum thuribulo recedet versus cornu Epistolae intra presbyterium et delatores baldachini ac laternarum hastilium consistent in aditu presbyterii, quum autem ingressus in presbyterium Celebrans erit, reportabunt baldachinum et laternas hastiles quo loco erant a principio: Celebrans ascendet ad Altare, primo ac tertio clerico fimbrias anteriores vestium eius sublevantibus.

35. Celebrans, conscenso suppedaneo, ponet SS. Sacramentum in medio Altaris super corporali, partem anteriorem Ostensorii versus populum convertens. Deinde genuflexionem faciet et conversus super sinistram suam de Altari descendet aliquantulum recedens versus cornu Evangelii, ne tergum vertat Sacramento, et in infimo gradu geniculabit medius inter duos clericos praedictos.

36. Genuflexus deponet velum humerale, adiuvantibus eisdem clericis, tum assurget una cum ipsis et ordine supradicto demittet incensum in thuribulum, quo facto rursus genua submittent.

37. Cantabitur ℣. *Tantum ergo* cum altero *Genitori Genitoque* et interea Celebrans, ut supra, thurificabit SS. Sacramentum, postea secundus clericus receptum a primo thuribulum reportabit in sacrarium vel deponet apud abacum, ex quo accipiet libellum orationis et primo clerico tradet illum.

38. Cantato ℣. *Panem de coelo* etc. assurget Celebrans et ex libro, quem ante eum sustinebunt primus ac tertius clericus, cantabit orationem *Deus qui nobis* etc. cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum.*

39. Clericus secundus librum receptum a primo reportabit ad abacum, apud quem genua submittet; primus autem imponet humeris Celebrantis velum humerale, quod tertius ante pectus eius cohibebit.

40. Celebrans ascendet ad Altare et accepto SS. Sacramento, benedictionem populo impertietur, ut diximus cap. praecedenti num. 38 et 39.

41. Postea deposito Sacramento super Altari, genuflexionem faciet ac velum eius humeris detrahetur. Reponet Sacramentum in tabernaculo, vel si tota die expositum remanebit, exponet ipsum in throno seu baldachino praeparato super Altari. Clericus secundus deferet ad Altare claviculam tabernaculi, vel apponet scabellum gradatum, in quod possit ascendere Celebrans expositurus SS. Sacramentum.

42. Deinde idem clericus accipiet biretum Celebrantis et tradet ipsum primo.

43. Si expositum in throno erit SS. Sacramentum, Celebrans posteqam descenderit de Altari, genua submittet in medio gradu infimo ac brevi tempore orabit; tum assurget et facta in pavimento genuflexione duplici, praecedente secundo clerico et medius inter primum ac tertium, qui fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt, redibit in sacrarium, caput bireto cooperiens, quum extra conspectum fuerit SS. Sacramenti.

44. Sin intra tabernaculum reconditum fuerit SS. Sacramentum, Celebrans postquam de Altari descenderit, genuflexionem simplicem in pavimento faciet ac bireto capite cooperto, in sacristiam redibit ordine iam descripto.

45. Celebrans in sacrario, adiuvantibus clericis, sacra indumenta dimittet.

46. Profecto ex Altari Celebrante, Confratres extinguent candelas sive intorticia, quae reddent illis, a quibus acceperint initio, vel ordinatim in sacristiam redibunt ante Celebrantem, ibique candelas vel intorticia extinguent, praesertim si expositum sit SS. Sacramentum.

47. Hoc casu curabit Parochus, ut semper adsit qui successive orent ante SS. Sacramentum expositum, et unus saltem clericus superpellicio indutus, qui curam gerat de cereis in Altari ardentibus.

48. Tota octava huius solemnitatis exponetur aliquandiu singulis diebus SS. Sacramentum et expositio complebitur benedictione, observando ritum in expositione praescriptum, ut superius cap. VIII. declaratum est.

DE CETERIS PROCESSIONIBUS

CAPUT X.

1. Quamvis tenuissimus sit Cleri numerus in quibusdam paroeciis, praesertim ruralibus, non tamen eximitur Parochus a peragendis Processionibus praescriptis, cuiusmodi sunt illae quae fiunt in maioribus et minoribus Litaniis et ceterae extraordinariae quas edicit Episcopus, aut quae usu sancitae sunt, praecipue in festo Sancti Patroni.

2. Quapropter processiones faciendae festo die S. Marci et reliquis tribus diebus praecedentibus solemnitatem Ascensionis Dominicae, peragentur ritu, quem heic subiicimus.

3. In Dominica seu festo praecedente, cohortatio fiet ad populum, ut interveniat processioni et indicabitur hora, qua ipsius fiet initium.

4. Edicetur etiam Confratribus, ut processioni interveniant induti sacco.

De rebus praeparandis

5. In fronte Altaris statuetur pallium violaceum et eiusdem coloris praeparabitur in sacrario planeta pro Missa post processionem celebranda.

6. In cornu Evangelii prope Altare praeparabitur Crux processionalis.

7. In abaco a latere Epistolae disponentur quae opus sunt ad Missam.

8. In sacrario, praeter paramenta superius indicata pro Missa, aderunt quatuor superpellicea, unum scilicet pro Celebrante, reliqua pro tribus clericis, pluviale violaceum cum stola eiusdem coloris pro Celebrante et Rituale.

In functione

9. Hora praestituta signum dabitur festivo campanarum sono, ut populus in ecclesiam colligatur. Coibunt etiam in ecclesiam Confratres cum Cruce vel alio signo, quod in processione solebunt deferre, et disponentur in ordinem ad balaustrium seu cancellos extra presbyterium. Clerici in sacrario sibi induent superpelliceum supra vestem talarem. Clericus tertius accendet sex cereos Altaris et reliqui duo adiuvabunt Celebrantem induentem sibi superpelliceum, stolam et pluviale violaceum. Primus clericus accipiet etiam Rituale.

10. Quum omnia disposita erunt, Celebrans cum clericis, facta reverentia ad Crucem vel ad imaginem principalem sacrarii, proficiscentur ad Altare. Anteibit clericus tertius iunctis manibus, sequetur Celebrans capite bireto cooperto medius inter primum et secundum clericum, qui fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt.

11. Quum devenerint ad Altare, clericus tertius subsistet versus cornu Evangelii, et Celebrans cum reliquis duobus clericis ante Altare. Celebrans caput nudabit bireto, quod tradet primo clerico, et hic accipiet illud cum osculis consuetis. Cele-

brans cum clericis genuflexionem conficient ad SS. Sacramentum, quod ibi custodietur in tabernaculo. Nisi aderit Sacramentum, Celebrans reverentiam ad Crucem faciet, clerici genuflexionem.

12. Celebrans cum primo et secundo clerico stabunt ante Altare in medio gradus infimi et Celebrans e Rituali, quod ei tradet primus clericus, incipiet alta voce recitare antiphonam *Exurge Domine*, quam etiam clerici prosequentur eodem vocis tono.

13. Clericus tertius accipiet Crucem processionalem et consistet in ingressu presbyterii, facie versa ad Altare.

14. Post antiphonam praedictam subiungetur a Celebrante et a clericis ℣. *Deus venerunt gentes* etc. *Gloria Patri* cum *Sicut erat* ac repetetur antiphona *Exurge, Domine* etc. et advertatur quod non est addendum *Alleluia*, quia nullomodo praescribitur a Rituali, quamquam processiones istae celebrentur tempore Paschali.

15. Repetita praedicta antiphona, Celebrans et duo clerici in genua procumbent et cum eis omnes adstantes, excepto tertio clerico, qui gestabit Crucem, tum incipientur Litaniae, quae continuabuntur usque ad totum versiculum *Sancta Maria ora pro nobis*, qui repetetur idem ab adstantibus.

16. Assurget Celebrans, clerici et reliqui omnes et processionis initium fiet.

17. Praecedent Confratres, quos anteibit unus ex ipsis qui gestabit vexillum seu signum proprium Confraternitatis. Sequentur Confratres bini, incedentibus senioribus ipsorum propius Crucem Cleri. Post eos incedet tertius clericus cum Cruce processionali; post Crucem Celebrans capite bireto cooperto medius inter reliquos duos clericos, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. Etiam his duobus clericis licebit uti bireto extra ecclesiam. Populus sequetur Celebrantem.

18. In processione recitabuntur vel canentur Litaniae et populus respondebit repetens eosdem versiculos.

19. Si processio stationem faciet in alia ecclesia, quae occurrat in itinere, abrumpetur cantus vel recitatio Litaniarum

et Celebrans progressus ante Altare huius ecclesiae, deposito bireto, recitabit antiphonam, versiculum et orationem de Sancto Patrono. Advertatur, quod processioni non licet stationem facere in ecclesiis vel cappellis, in quibus celebrare Missam non licet, seu quod ita constructae sint ab origine, seu suspensae ab ecclesiastica auctoritate propter indecorum ipsarum statum.

20. Notandum etiam, quod nisi Celebrans duobus saltem uti possit clericis, qui sibi assistant, non induetur pluviali in istis processionibus, sed stola solummodo supra superpelliceum.

21. Revertente in ecclesiam processione, Confratres in genua procumbent ordinatim circa balaustrium extra presbyterium; tertius clericus deponet Crucem et Celebrans medius inter clericos praedictos geniculabit ante Altare in medio gradu infimo et recitabit preces orationesque in Rituali notatas.

22. Completa orationum recitatione, redibit in sacrarium, se parabit pro celebranda Missa, quae congruet processioni celebratae in Litaniis maioribus et minoribus, tum exordietur Missam, cui assistent clerici et confratres, ut supra dictum est, et aequum esset ut populus etiam rei divinae adesset.

23. Methodus a nobis indicata ad exequendas processiones maiorum minorumque Litaniarum, poterit servari et in aliis processionibus in Rituali Romano praescriptis si eas exequi aliquando necesse sit.

24. Si erit in more positum, ut fiat etiam processio qua die celebratur festum de Sancto Patrono, poterit retineri methodus descripta, cum ea tamen animadversione, quod color paramentorum debet congruere classi, ad quam pertinet Sanctus, et quum deferantur in processionem Reliquiae vel imago ipsius Sancti, Confratres sustinebunt candelas accensas, et in processione hymnus de Sancto cantabitur.

DE EXEQIIS

CAPUT XI.

1. Parochus curabit ut in qua domo adsit cadaver, in promptu sit vasculum aquae benedictae cum aspersorio. Deinde superpellicio indutus et stola nigri coloris, gestans manu Rituale et praecedente clerico cum Cruce processionali, proficiscetur ad domicilium defuncti.

2. Clericus cum Cruce ingressus in cubiculum, in quo iacebit cadaver, collocabit eam ad caput defuncti applicitam parieti et accedet ad dexteram Parochi, a quo accipiet biretum et sine osculis ministrabit ipsi aspersorium.

3. Parochus subsistet ad pedes cadaveris, nudabit caput inclinationem faciet ad Crucem, et asperso cadavere in medio, a sinistris et a dextris suis nihil dicens, immediate incipiet antiphonam *Si iniquitates* cum psalmo *De profundis*, quem recitabit solus vel alternatim cum clerico. In fine psalmi dicet ℣. *Requiem aeternam dona ei, Domine. Et lux perpetua* etc. et repetetur tota antiphona *Si iniquitates observaveris, Domine* etc.

4. Clericus, ministrata aqua benedicta et bireto restituto Parocho, rursus accipiet Crucem eamque sustinens respondebit, ut supra, Parocho in recitatione psalmi praedicti.

5. Parochus iubebit a lecticariis super feretro efferri cadaver.

6. Quum iam humeris suis lecticarii imposuerint feretrum cum cadavere, Parochus egressus e ianua, Rituale sinistra, candelam accensam dextera sustinens, intonabit antiphonam *Exultabunt Domino* cum psalmo *Miserere mei, Deus* etc. quem prosequetur elata voce et cum pausa vel solus, vel cum clerico, concludens hunc psalmum et reliquos praescriptos cum ℣ *Requiem aeternam* etc.

7. Ut ventum erit in ecclesiam, clericus collocabit Crucem

in basi ibi praeparata ad caput defuncti, et Parochus ingrediens in ecclesiam, desinet recitare psalmos et dicet totam antiphonam *Exultabunt Domino ossa humiliata.*

8. Deposito in ecclesia feretro, Parochus recitabit ℟. *Subvenite sancti Dei* etc. ut in Rituali, quo absoluto, extinguet candelam et praecedente clerico cum Cruce processionali, procedet ad Altare pro recitando officio.

9. In presbyterio disponentur duo scabella, alterum in latere Evangelii pro Parocho, alterum in latere Epistolae pro clerico, unum e regione alterius.

10. Officium recitabitur integrum cum invitatorio, tria nocturna et Laudes alternatim a Parocho cum clerico, et hic suo loco manens, nec procedens in medium, recitabit invitatorium, versiculos et lectiones. In stando et sedendo observabitur quod alibi traditum est, videlicet invitatorium recitabunt stantes, psalmos cum antiphonis sedentes, *Pater noster* ante lectiones stantes et in recitatione lectionum Parochus sedebit itemque in respondendo ad responsoria. *Benedictus* recitabitur stando et preces in fine dicentur genibus flexis, Parochus autem assurget pro recitanda oratione.

11. Post officium celebrabitur Missa in suffragium defuncti, in qua nihil notandum occurrit, utpote privata.

12. Clericus praeparabit pluviale nigri coloris super aliquo scabello in latere Epistolae et praeparabit etiam prope cadaver alterum scabellum vel parvum abacum cum vasculo aquae benedictae et cum aspersorio, cum Rituali, cum thuribulo, et navicula, et statuet basim pro Cruce processionali ad caput cadaveris.

13. Sacro peracto, Celebrans a latere descendet de cornu Epistolae, ibique deposita planeta et manipulo, induet sibi pluviale et accepto bireto cooperiet caput ac sedebit in scabello, expectans dum clericus statuat basim pro Cruce processionali ad caput cadaveris et praeparet ignem in thuribulo, vasculum et Rituale in abaco seu scabello posito prope cadaver, ut superius notatum est.

14. Praecedente clerico cum Cruce, Celebrans in medium

ibit ante Altare, ubi caput nudabit et facta profunda reverentia ad Crucem, vel genuflexione ad Sacramentum, iunctis manibus et capite cooperto procedet ad feretrum et subsistet ad pedes defuncti, facie versà ad Crucem sitam in basi ad caput cadaveris.

15. Clericus firmata Cruce in basi, accedet ad sinistram Parochi, biretum accipiet ab eo te ponet super mensa seu scabello et tradet ipsi Rituale.

16. Parochus alta voce recitabit orationem *Non intres in iudicium* etc. et responso a clerico in fine *Amen* prosequetur eadem voce ℟. *Libera me, Domine, de morte aeterna* etc.

17. Responsorio absoluto, clericus cum thuribulo accedet ad dexteram Celebrantis, qui demittet incensum in thuribulum cum benedictione et immediate diciet *Kyrie eleison*, clericus *Christe eleison* et uterque simul *Kyrie eleison*.

18. Parochus intonabit *Pater noster* et reliqua prosequetur secreto, accipiet a clerico aspersorium et procedens a dextris suis aspersionem peraget super cadaver circa feretrum, advertens ut reverentiam faciat ad Crucem processionalem, quum ante eam transibit. Reversus ad locum suum restituet aspersorium clerico et ab ipso accipiet thuribulum, quo adolebit cadaver eodem modo quo illud asperserit. Clericus in aspersione et incensatione sublevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis et advertet, ut genuflectat ad Crucem processionalem, dum Celebrans reverentiam faciet.

19. Reversus Celebrans ad locum suum reddet thuribulum clerico, a quo accipiet Rituale et subiunget versiculos *Et ne nos inducas* etc. et orationem *Deus, cui proprium est misereri* etc.

20. Post orationem, si cadaver efferendum sit ad sepulcrum clericus tradet biretum Celebranti, et accepta Cruce processionali, proficiscetur ad Coemeterium, quem sequentur Celebrans et lecticarii cadaver portantes. Parochus recitabit antiphonam *In paradisum* etc. ac si locus longe aberit, addet aliquot psalmorum poenitentialium vel gradualium cum ℣. *Requiem aeternam* in fine.

21. Ut ventum erit ad locum sepulturae, clericus firmabit crucem in basi ad caput cadaveris et vadet ad dexteram Parochi, qui consistens ad pedes cadaveris nudabit bireto caput, recitabit antiphonam *Ego sum* et canticum *Benedictus*, quod prosequetur alternatim cum clerico, et in fine adiiciet integram antiphonam *Ego sum resurrectio* etc. Postea dicet versiculos *Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison. Pater noster;* reliqua prosequetur secreto. Interea accepto a clerico aspersorio, asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, non recedens de loco suo, et aspersorio restituto clerico, subiunget ℣. *Et ne nos inducas* etc. et orationem *Fac, quaesumus, Domine* etc. Dicet in fine *Requiem aeternam* etc. Crucis signum dextera faciens versus cadaver, et recitato cum clerico *Requiescat in pace* ℟. *Amen,* complebit exequias cum altero versiculo *Anima eius* etc. et a clerico respondebitur *Amen.*

22. Clericus reddet biretum Parocho et recepta Cruce processionali, simul cum Parocho sequente ipsum, redibunt in sacrarium recitantes interea psalmum *De profundis* cuius in fine repetetur sola antiphona *Si iniquitates* etc.

23. In exequiis parvulorum eadem fere methodus servabitur, quam tamen breviter innuemus.

24. In qua domo iacebit cadaver iubebitur deferri vasculum aquae benedictae cum aspersorio, et aderit tabula super quam Crux ponatur.

25. In ecclesia autem preparabitur parva mensa, in qua poni possit Crux ad caput cadaveris et in eadem mensa poterit praeparari etiam vasculum aquae benedictae cum aspersorio et thuribulum cum navicula.

26. Si cadaver ex ecclesia efferendum sit ad sepulturam sive ad Coemeterium, praeparabitur in ecclesia scabellum in quo ponetur Crux et in Coemeterio aderit alterum scabellum pro Cruce et aqua benedicta in vasculo cum aspersorio ac thuribulum cum navicula.

27. Parochus indutus superpelliceo et stola albi coloris, Rituale manu gestans et capite cooperto, praecedente clerico, qui deferet Crucem processionalem sine hasta, adibit domum, in qua aderit cadaver parvuli.

28. Ingressus clericus in cubiculum, in quo iacebit cadaver, deponet Crucem super tabula ad caput ipsius cadaveris, accedet deinde ad dexteram Parochi, ab eo accipiet biretum et ipsi tradet aspersorium.

29. Parochus consistens ad pedes cadaveris, asperget ipsum in medio, a sinistris et a dextris suis et aspersorio reddito clerico, intonabit statim antiphonam *Sit nomen Domini*, recitabit psalmum *Laudate pueri Dominum* cum *Gloria Patri* in fine et repetet integram antiphonam *Sit nomen Domini benedictum* etc. Poterit alternatim cum clerico praedictum psalmum recitare.

30. Clericus recepto a Parocho aspersorio, et ipsi reddito bireto, redibit ad accipiendam Crucem, nec discedet nisi quum repetita erit indicata antiphona.

31. Parochus dextera sustinens candelam accensam, sinistra Rituale, iubebit efferri domo cadaver, quumque feretum cum cadavere humeris suis imposuerint lecticarii, incipiet elata voce recitare psalmum *Beati immaculati in via* etc. et reliquos in Rituali notatos cum *Gloria Patri* in fine.

32. Ad ecclesiam quum venerit, Parochus cessabit a psalmorum recitatione et clericus ponet Crucem super scabello, ad caput cadaveris, et redibit ad dexteram Parochi, a quo accipiet biretum.

33. Deposito in ecclesia cadavere, Parochus dicet antiphonam *Hic accipiet* et psalmum *Domini est terra* etc. cum *Gloria Patri* alternatim cum clerico, postea recitabit integram antiphonam *Hic accipiet benedictionem* etc. Deinde subiunget *Kyrie eleison* etc. cum precibus et oratione *Omnipotens et mitissime Deus* etc.

34. Clericus tradet Parocho biretum, recipiet Crucem et cadaver ad Coemeterium sive ad sepulturam deferetur. Parochus recitabit antiphonam *Iuvenes*, caput bireto cooperiet et sequetur clericum recitans psalmum *Laudate Dominum de coelis* etc. cum *Gloria Patri* in fine et repetet integram antiphonam *Iuvenes et virgines* etc.

35. Ad locum sepulturae quum devenerit, clericus ponet Crucem in scabello praeparato, accedet ad dexteram Parochi et ab ipso accipiet biretum, quod deponet in eodem scabello.

36. Parochus subiunget ***Kyrie eleison*** cum reliquis precibus et cum oratione ***Omnipotens sempiterne Deus*** etc.

37. Tum Parochus tradet Rituale clerico, qui praesentabit ei thuribulum et ille in hoc demittet incensum cum benedictione consueta. Postea accipiet a clerico aspersorium, quo asperget cadaver, deinde sepulturam in medio, a dexteris et a sinistris suis: tum restituto clerico aspersorio, accipiet ab eo thuribulum et adolebit cadaver ac sepulturam eodem modo quo asperserit et reddito clerico thuribulo, recipiet ab eo biretum et Rituale.

38. Clericus resumet Crucem et sequente Parocho redibit ad ecclesiam. Parochus recitabit antiphonam ***Benedicite*** cum ipso cantico, cuius in fine repetet antiphonam ***Benedicite Dominum*** etc. Quum devenerint ante Altare, clericus consistet a sinistris Parochi, qui stans ante Altare, nudato capite, subiiciet *Dominus vobiscum* ℟. *Et cum spiritu tuo* et orationem ***Deus*** *qui miro ordine* etc. Post haec redibit in sacrarium, ubi deponet stolam et superpelliceum.

39. Si in exequis tam adultorum, quam infantium transferendum cadaver non erit ad Coemeterium, functio in eo loco prescripta fiet in ecclesia.

40. Functiones, quas in exequiis adultorum innuimus, peragendae sunt ordine statuto; poterunt tamen separari altera ab altera, si ratio sufficiens id requirat. Missa autem cum absolutione coniuncta esse debet.

41. Notandum denique, ut sequenti lib. IV. cap. XI. declarabitur, quod abusivus est ritus celebrandi Missam Angelorum in exequiis infantium et ideo ab Ordinario loci prohibendus.

DE SACRA VISITATIONE

CAPUT XII.

1. Acturi de pastorali Visitatione dioecesis lib. VI. cap. XXXV declarabimus, quod in exiguis vicis dioecesis ritus iste quo meliori modo poterit, peragetur. Exoptantes ut hoc nostrum opus, quoad fieri potest, utile quaquaversus evadat innuemus quid peragi possit in paroeciis ruralibus, sufficienti numero Cleri destitutis, quum Visitatio pastoralis ab Episcopo ordinario fiet.

2. Praeparabitur hospitium pro Episcopo et Convisitatoribus in domo parochiali vel in alia, et Parochus admonebit populum, ut praesto sit ad excipiendum Episcopum. Disponet eos, quibus sacra Confirmatio conferenda erit et ipsorum Compatres, in promptu habebit eorum catalogum et monebit eosdem ut hora praestituta adsint in ecclesia pro administratione illius Sacramenti. In promptu etiam habebit libros paroeciales et in quibus relata sunt legata pia ac reliqua omnia, de quibus admonitus fuerit in denunciatione, a Cancellaria Episcopali praemissa pro S. Visitatione. Die praecedente adventum Episcopi pulsabuntur festivo more omnes campanae, ut ipsarum sono nuncietur populo Episcopum postridie adfuturum, ut suo officio fungatur.

Quae sint praeparanda

3. Ecclesia instruetur et exornabitur, ut fieri solet festivis diebus.

4. In limine ipsius praeparabitur parvum tapetum, et pulvinar, in quo geniculabit Episcopus.

5. In Altari maiore aderit SS. Sacramentum reconditum intra tabernaculum ornatum conopoeo albi coloris. Pallium quoque Altaris erit albi coloris, gradus contegentur tapeto et in Altari ipso praeter tobaleas et sex candelabra cum candelis et Cruce media inter illa, corporale cum clavicula tabernaculi

explicabitur in medio, atque in latere Epistolae legile cum Pontificali pro recitandis a Parocho versiculis et oratione. Si deerit Pontificale poterit adhiberi hic ipse liber, in quo ad maiorem commoditatem notamus preces in S. Visitatione recitandas. Ad Crucis pedes vel loco tabellae seu chartagloriae statuetur canon apertus, si haberi poterit ut adhibeatur in benedictione.

6. In suppedaneo a latere Evangelii praeparabitur pro Episcopo faldistorium cum tegumento albi coloris, si haberi poterit, sin minus, sedes decora cum fulcimentis. Si Episcopus celebraturus sit Missam, sedes vel faldistorium ponetur seorsim, ut tempore debito collocetur in suppedaneo.

7. In latere Epistolae praeparabitur abacus coopertus alba tobalea, in quo disponetur stola albi coloris pro Episcopo, scotula cum candela, pontificale vel hic liber pro Episcopo, velum humerale album, duo intorticia, stola nigri coloris pro Episcopo, formula absolutionis et altera Indulgentiae in pagella vel in libello et stola albi coloris pro Parocho. Si Episcopus celebraturus sit Missam lectam, praeparabuntur in abaco omnia quae ad Missam opus sunt.

8. Ante Altare praeparabitur genuflexorium cum strato et cum pulvinis.

9. In sacrario vasculum aquae benedictae cum aspersorio thuribulum cum navicula et exigua imago Crucifixi in pelvicula cooperta velo albo ac superpellicea pro Parocho et pro clericis.

10. Si clerici numero quatuor non erunt, prope portam ecclesiae praeparabitur parvus abacus coopertus alba tobalea, et super ipso aderit vasculum aquae benedictae cum aspersorio et imago Crucifixi albo velo contecta.

11. Praeterea in sacrario Crux processionalis et supellectiles sacrae ab Episcopo visitandae. Aderunt etiam claves fontis bapstismalis, armarii in quo Olea sancta et alterius in quo s. Reliquiae custodiuntur.

12. Si Coemeterium proximum erit ecclesiae, aperietur et lumina cerea prope sepulturas disponetur, accendenda ipso tem-

pore S. Visitationis. Sin longe aberit ab ecclesia, praeparabitur intra ecclesiam ipsam lodix funerea, seu pannus nigri coloris extendendus in medio super pavimento pro absolutione.

13. Prope domum, in qua hospitio exceptus erit Episcopus, in promptu erit baldachinum hastile albi coloris.

In functione

14. Hora praestituta pulsabuntur campanae et populus ad ecclesiam convocabitur. Si qua aderit Confraternitas, quae sacco utatur, aliqui ex Confratribus sacco induti inservient functioni, ut infra. Parochus induetur superpelliceo in sacrario et eodem tempore superpelliceum sibi induent quatuor clerici, quorum unus deferet Crucem processionalem, alter thuribulum, tertius vasculum aquae benedictae, quartus imaginem Crucifixi coopertam, quam osculabitur Episcopus in limine ecclesiae.

15. Parochus cum clericis, praecedentibus confratribus, si aderunt, vel primàriis viris loci, procedent ad hospitium quo exceptus erit Episcopus. Tres illi clerici cum vasculo, cum thuribulo et cum imagine Crucifixi subsistent in limine ecclesiae a dextera ingressus.

16. Nisi aderunt quatuor clerici, praeparabitur vasculum cum aspersorio et Crucifixus super parvo abaco posito prope portam, ut superius innutum est, et prope portam consistet clericus cum thuribulo et alter accipiet Crucem processionalem.

17. Parochus, praecedentibus clerico cum Cruce et confratribus ante Crucem, procedet ad hospitium Episcopi et ascendet ad ipsum; Crux subsistet ad ostium domus et confratres accipient baldachinum. Episcopus indutus rocheto et mozzetta deveniet ad ecclesiam.

18. Praebiunt aliqui confratres, post eos clericus cum Cruce, sequetur Parochus, ultimo loco sub baldachino sustento a confratribus vel a praecipuis paroeciae viris. Episcopus, quem sequentur Convisitatores induti veste talari cum pallio, nisi ex privilegio uti possint alio habitu distincto. Sequetur eos populus, primo viri postea foeminae.

19. In itinere a domo praedicta ad ecclesiam cantabitur vel recitabitur alternatim canticum *Benedictus Dominus Deus Israel* etc. et alii psalmi.

20. Quum ventum erit ad portam ecclesiae, clericus gestans Crucem se convertet ad Episcopum, qui capiti detrahet biretum et pileolum ac geniculabit in pulvino ibi praeparato.

21. Parochus a clerico vel ex abaco accipiet Crucifixum et detracto velo, quo coopertus erit, porriget ipsum osculandum Episcopo, et rursus velo coopertum Crocifixum restituet clerico vel reponet super abaco, et Episcopus assurget.

22. Unus e clericis amovebit pulvinum, in quo geniculaverit Episcopus. Postea Parochus accipiet aspersorium et cum osculis consuetis tradet illud Episcopo, qui accepto aspersorio, signabit primo seipsum, deinde asperget adstantes intra et extra ecclesiam et aspersorium Parocho restituet.

23. Postea Parochus accipiet naviculam et incensum cum osculis ministrabit Episcopo, dicens *Benedicite Reverendissime Pater*. Episcopus cum benedictione immittet incensum in thuribulum, quod ei praesentabitur a clerico genuflexo.

24. Parochus restituet naviculam clerico, et ab eo accipiet thuribulum, se sistet contra Episcopum et ipsum reverentia profunda salutans ante et postea, triplici ductu adolebit. Episcopus in thurificationis actu caput bireto cooperiet, et accipiet thurificationem iunctis manibus; post incensationem autem benedictionem Parocho donabit.

25. Clericus, qui thuribulum et alter, qui vasculum sustinebit, deferent haec ad Altare.

26. Postquam thurificatus erit Episcopus, procedetur ad Altare et cantabitur vel alta voce recitabitur a Parocho cum clericis antiphona sequens:

Ant. Sacérdos et Póntifex, et virtútum ópifex, pastor bone in pópulo sic placuísti Dómino.

27. Vel sequens responsorium.

Resp. Ecce Sacérdos magnus, qui in diébus suis plácuit Deo: Ideo iureiurándo fecit illum Dóminus créscere in plebem suam.

℣. Benedictiónem ómnium géntium dedit illi et testamentum suum confirmávit super caput eius. Ideo iureiurándo fecit illum Dóminus créscere in plebem suam. Glória Patri et Fílio et Spirítui Sancto. Ideo iureiurándo fecit, illum Dóminus créscere in plebem suam.

28. Interea de limine ecclesiae tolletur pulvinus et tapetum, in quo geniculaverit Episcopus.

29. Quum ad Altare ventum erit, clericus gestans Crucem, deponet ipsam prope latus Evangelii, Parochus procedet ad Altare, et prope abacum induet sibi stolam: Episcopus genua submittet in genuflexorio ibi praeparato et seorsim ponetur baldachinum hastile, quo in hac functione non opus est amplius.

30. Parochus subsistet in superiori latere Epistolae Altaris in gradu superiori, conversus a sinistris suis ad Episcopum ibique e Pontificali vel ex hoc ipso libro cantabit aut recitabit versiculos sequentes cum oratione, et clerici respondebunt ei

℣. Protéctor noster áspice Deus,
℟. Et réspice in fáciem Christi tui.
℣. Salvum fac servum tuum,
℟. Deus meus sperántem in te.
℣. Mitte ei, Dómine, auxílium de Sancto,
℟. Et de Sion tuére eum,
℣. Nihil profíciat inimícus in eo,
℟. Et fílius iniquitátis non appónat nocére ei.
℣. Dòmine exaudi oratiónem meam,
℟. Et clamor meus ad te véniat,
℣. Dòminus vobíscum
℟ Et cum spíritu tuo.

OREMUS

Deus humílium visitátor, qui eos patérna dilectióne consoláris: praeténde societáti nostrae grátiam tuam; ut per eos, in quibus hábitas, tuum in nobis sentiámus advéntum. Per Christum Dóminum nostrum. ℟. Amen.

31. Oratione completa, Parochus exuet sibi stolam, quam super abaco deponet, Episcopus assurget de genuflexorio, procedet ad Altare et quum ascenderit ad ipsum, solemnem benedictionem populo impertietur, dicens *Sit nomen Domini* etc.

32. Si Episcopus celebraturus sit Missam lectam, descendet de Altari, se parabit et leget Missam de officio, quod flet in die.

33. Lecto Evangelio, ponetur sedes vel faldistorium in cornu Evangelii et Episcopus ibi sedens homiliam ad populum habebit, docens eum de ratione et fine sacrae Visitationis.

34. Completa homilia, clericus ante Episcopum inclinatus recitabit elata voce *Confiteor*, faciens genuflexionem versus Episcopum ad illa verba *Tibi Pater* et ad altera *Te Pater*. Interea Parochus adstabit prope Episcopum lecturus formulam Indulgentiae, itemque prope Episcopum adstabunt duo cappellani aut clerici cum scotula et libro pro formula absolutionis.

35. Episcopus stabit dum recitabitur *Confiteor*, quo completo sedebit. Parochus, facta ad Episcopum inclinatione, publicabit Indulgentiam formula sequenti:

Reverendissímus in Christo Pater et Dóminus, Dóminus N. Dei et Apostólicae Sedis grátia huius Sanctae N. Ecclésiae Epíscopus dat et concédit ómnibus hic praeséntibus quadragínta dies de vera Indulgéntia in forma Ecclésiae consueta. Rogáte Deum pro felíci statu Sanctíssimi Dómini nostri N. divína Providéntia Papae N. Dominatiónis suae Reverendíssimae et Sanctae Matris Ecclésiae.

36. Episcopus assurget ac donabit absolutionem cum benedictione, dicens:

Précibus et méritis beátae Maríae semper Vírginis, beáti Michaélis Archángeli, beáti Joánnis Baptístae, Sanctòrum Apostolòrum Petri et Páuli et ómnium Sanctórum. Misereátur vestri omnípotens Deus, et dimíssis peccátis vestri, perdúcat vos ad vitam aetérnam. ℟. Amen.

Indulgéntiam, absolutiónem et remissiónem peccatórum vestrórum tríbuat vobis omnípotens et miséricors Dòminus. ℟. Amen.

Elevans oculos et manus, quas iunget ante faciem suam prosequetur:

Et Benedíctio Dei omnipotentis Patris ✠ et Fílii ✠ et Spíritus ✠ Sancti descéndat super vos et máneat semper ℟. Amen.

37. Postea prosequetur Missam usque ad finem, dimittet paramenta et recitabit etiam preces pro gratiarum actione.

38. Sin Missam non celebrabit, largita populo benedictione, ut supra, habebit homiliam seu sermonem, post quem recitabitur *Confiteor* et Episcopus donabit absolutionem cum benedictione, ut supra.

39. Deinde ante Altare imponetur ei super mozzetam stola nigri coloris et parati aderunt prope ipsum duo clerici, alter cum vasculo, alter cum thuribulo ac tertius etiam cum libro.

40. Episcopus, facta ad Altare genuflexione, siquidem in eo custodietur SS. Sacramentum, convertetur ad populum super sinistram suam, animadvertens ne humeros directe vertat ad Altare, propterea quod, ut innuimus, ibi asservabitur SS. Sacramentum, ibique in presbyterio recitabit alternatim cum Parocho et cum clericis sequentem

Ant. Si iniquitátes et psalmum
De profúndis clamávi etc.

In fine dicet

℣. Réquiem aetérnam dona eis, Dómine. Et lux perpétua lúceat eis.

Repetet deinde totam

Ant. Si iniquitátes observáveris, Dòmine: Dómine, quis sustinébit?

Subiunget Kyrie eléison. Christe eléison. Kyrie eléison. Pater noster, et prosequetur secreto.

41. Aspersorium ipsi a Parocho tradetur, et asperget super pavimentum presbyterii versus medium, a sinistris et a dextris suis, tum aspersorium Parocho restituet. Postea incensum, ministrante Parocho, demittet cum benedictione consueta in thuribulum, quod ante eum sustinebit clericus genuflexus, et accepto a Parocho thuribulo, thurificationem peraget eodem modo ac aspersionem. Thuribulo reddito Parocho, subiunget sequentes versiculos

℣. Et ne nos indúcas in tentatiónem.
℟. Sed líbera nos a malo.
℣. In memòria aetérna erunt iusti,
℟. Ab auditióne mala non timébunt.
℣. A porta ínferi
℟. Erue, Dómine, ánimas eòrum.
℣. Réquiem aéternam dona eis, Dòmine.
℟. Et lux perpétua lúceat eis.
℣. Dómine, exáudi orationem meam.

℟. Et clamor meus ad te véniat.

℣. Dóminus vobíscum.

℟. Et cum spiritu tuo.

OREMUS

Deus qui inter Apostólicos Sacérdotes fámulos tuos Pontificáli fecísti dignitáte vigére: praesta, quaesumus, ut eórum quoque perpétuo aggregéntur consòrtio. Per Christum Dòminum nostrum ℟. Amen.

42. Interea si deerit Coemeterium, vel si paullo longius aberit ab ecclesia, a duobus clericis vel confratribus praeparabitur in media ecclesia lodix funerea seu pannus nigri coloris super pavimento.

43. Completa praedicta oratione, duo clerici cum vasculo et cum thuribulo praecedent alterum clericum, qui acceperit Crucem processionalem et vadent ad Coemeterium, vel in mediam ecclesiam, Episcopus cum Parocho et Convisitatoribus sequetur Crucem.

44. In accessu ad Coemeterium vel ad mediam ecclesiam cantabitur vel recitabitur ab ipsis elata voce sequens:

℟. Qui Lázarum resuscitásti a monuménto foetidum Tu eis, Dómine, dona réquiem et locum indulgéntiae.

℣. Qui ventúrus es indicáre vivos et mórtuos et saeculum per ignem. Tu eis, Dómine, dona réquiem et locum indulgéntiae.

45. Episcopus cum Parocho et reliquis recitabit submissa voce antiph. *Si iniquitates*. Psalmum *De profundis* etc. cum ℣. *Requiem aeternam* in fine et cum repetitione antiphonae. *Si iniquitates observaveris* etc. ut supra.

46. In Coemeterio, vel in ecclesia clericus cum Cruce se sistet contra Episcopum versus portam ecclesiae et Episcopus

stabit a capite, adstante prope ipsum Parocho et duobus clericis cum vasculo et thuribulo.

47. Quum ibi erunt suo quisque loco, cantabitur vel recitabitur elata voce sequens:

℟. Líbera me, Dómine, de morte aetérna in die illa treménda; quando coeli movéndi sunt et terra; dum véneris iudicáre saeculum per ignem. ℣. Tremens factus sum ego et tímeo, dum discússio vénerit atque ventúra ira. Quando coeli movéndi sunt et terra. ℣. Dies illa, dies irae, calamitátis et misériae, dies magna et amára valde. Dum véneris iudicáre saeculum per ignem. ℣. Réquiem aetérnam dona eis Dómine. Et lux perpétua lúceat eis. ℟. Líbera me, Dómine, de morte aetérna in die illa treménda; quando coeli movéndi sunt et terra: dum véneris iudicáre saeculum per ignem.

48. Dum cantabitur hoc responsorium, vel in fine ipsius, si recitabitur, Parochus ministrabit Episcopo incensum, quod ípse cum benedictione usitata iniiciet in thuribulum, sustentum ante eum a clerico genuflexo. Ad ℣. *Requim aeternam* Responsorii, seu cantati seu recitati elata voce, Epíscopus nullum Crucis signum dextera efficiet.

49. Post Responsorium Episcopus recitabit alternatim cum Clero *Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleisòn*; deinde subiunget elata voce *Pater noster* et prosequetur submissa voce recitare.

50. Parochus porriget Episcopo aspersorium, quo asperget in medio, a sinistris et a dextris suis solum Coemeterii, vel pannum nigrum positum in pavimento ecclesiae et reddito Parocho aspersorio, accipiet ab eo thuribulum, quo incensabit eodem modo ac asperserit, et reddito thuribulo, subiunget sequentes:

℣. Et ne nos indúcas in tentatiónem.

℟. Sed líbera nos a malo.

℣. In memória aetérna erunt iusti.

℟. Ab auditióne mala non timébunt.

℣. A porta ínferi.

℟. Erue, Dómine, ánimas eórum.

℣. Réquiem aetérnam dona eis Dómine.

℟. Et lux perpétua lúceat eis.

℣. Dómine exaudi orationem meam.

℟. Et clamor meus ad te véniat.

℣. Dóminus vobíscum.

℟. Et cum spíritu tuo.

OREMUS

Deus, qui inter Apostólicos Sacerdótes fámulos tuos Sacerdotáli fecísti dignitáte vigére: praesta quaesumus, ut eórum quoque perpétuo aggregéntur consórtio.

Deus, véniae largítor et humánae salútis amátor: quaesumus cleméntiam tuam, ut nostrae Congregatiónis fratres, propínquos et benefactóres, qui ex hoc saeculo transierunt, beáta María semper Vírgine intercedénte, cum ómnibus Sanctis tuis, ad perpétuae beatitúdinis consórtium perveníre concédas.

Deus, cuius miseratióne ánimae fidélium requiéscunt, fámulis et famulabus tuis ómnibus hic et ubíque in Christo quiescéntibus, da propítius véniam delictórum: ut a cunctis reátibus absolúti, tecum sine fine laeténtur. Per Christum Dóminum nostrum. ℟. Amen.

℣. Réquiem aetérnam dona eis Dòmine.

℟. Et lux perpétua lúceat eis.

Tum duo cantores vel Episcopus ipse elata voce una cum reliquis de Clero recitabunt.

℣. Requiéscant in pace. ℟. Amen.

51. Episcopus, dextera elata sed nullum proferens verbum, Crucis signum efficiet versus omnem Coemeterii partem, vel super pannum nigrum in ecclesia, et ordine eodem ac superius innutum est, redibunt ad ecclesiam vel ad Altare maius.

52. In reditu ad ecclesiam vel ad Altare recitabitur sine cantu et voce competenti psalmus *Miserere mei, Deus, secundum magnam* etc. cum v. *Requiem aeternam* etc. ℟. *Et lux perpetua* etc. in fine.

53. Ad Altare quum redierint, clericus ferens vasculum relinquet illud in abaco et ponet pulvinum in medio gradu infimo, in quo geniculabit Episcopus. Alter clericus cum thuribulo subsistet prope Altare a cornu Epistolae, et qui gestabit Crucem processionalem deponet eam a cornu Evangelii, accendet duo intorticia ac tradet ipsa sustinenda binis confratribus vel etiam duobus laicis extra presbyterium.

54. Episcopus progressus ante Altare, completa recitatione praedicti psalmi *Miserere* etc. stans ante Altare recitabit:

℣. Kyrie eléison. Christe eléison. Kyrie eléison.

℣. Pater noster, et prosequetur secreto.

℣. Et ne nos indúcas in tentatiónem.

℟. Sed líbera nos a malo.

℣. A porta ínferi.

℟. Erue, Dómine, ánimas eórum.

℣. Dòmine exáudi oratiònem meam.

℟. Et clamor meus ad te véniat.

℣. Dóminus vobíscum.

℟. Et cum spíritu tuo.

OREMUS

Absòlve quaesumus Dòmine, ánimas famulòrum famularúmque tuárum ab omni vínculo delictórum: ut in resurrectionis glória inter Sanctos et Eléctos tuos resuscitáti respírent. Per Christum Dòminum nostrum. ℟. Amen.

55. Postea Parochus detrahet Episcopo stolam nigri coloris, quam deponet in abaco, accipiet stolam coloris albi et imponet eam Episcopo, qui capiti detrahet pileolum et geniculabit super pulvino.

56. Tunc Parochus imponet sibi stolam albi coloris, ascendet ad Altare, explicabit corporale in medio, et accepta clavicula aperiet tabernaculum et colliget ex uno latere tentoriolum seu velum, si aderit in interiori tabernaculi parte. Genuflexionem faciet, paullulum conversus super dexteram suam ne tergum ad Episcopum vertat, descendet de Altari, sibi detrahet stolam et geniculabit a dexteris Episcopi.

57. Episcopus assurget et incensum, ministrante Parocho, sine benedictione demittet in thuribulum, quod sustinebitur a clerico stante.

58. Rursus geniculabit Episcopus in pulvino et accepto a Parocho thuribulo, incensabit SS. Sacramentum et Parocho thuribulum restituet.

59. Episcopus intonabit *Tantum ergo* quod canendo prosequetur populus et post inclinationem ad verba *Veneremur cernui*, assurget et pulvino a clerico de medio amoto, ascendet ad Altare cum Convisitatoribus, genuflexionem faciet, extrahet pixidem e tabernaculo seu ciborio, ponet in Altari, deteget, et inspiciet ac si opus fuerit, emanabit opportuna decreta, quae a Secretario S. Visitationis notabuntur.

60. Episcopus postquam visitaverit SS. Sacramentum, rursus cooperiet Pixidem, relinquens eam in Altari et Convisitatores recedent.

61. Parochus acceptum velum humerale albi coloris imponet humeris Episcopi genuflexi in suppedaneo eique ante pectus firmabit illud.

62. Cantabitur alter versiculus *Genitori Genitoque* etc. et Episcopus assurgens accipiet s. Pixidem, qua cooperta extremitatibus anterioribus veli humeralis impertietur triplicem populo benedictionem.

63. Benedictione impertita, Episcopus deponet Pixidem in Altari, genuflectet, de Altari descendet et rursus geniculabit super pulvino in medio gradu infimo ac velum humerale dimittet.

64. Parochus, imposita collo stola, claudet SS. Sacramentum intra tabernaculum, ut superius dictum est, et Episcopus post brevem orationem assurget, dimittet stolam albi coloris ac recepto pileolo et bireto, comitatus a Parocho et Convisitatoribus perget ad visitandum fontem baptismalem. Visitabit deinde Olea sancta et s. Reliquias in Sacrario. Poterit etiam prosequi visitationem sacrarum supellectilium, Altarium et ceterarum rerum, vel alia hora visitationem indicere, postremo ad suum hospitium a Parocho et reliquis comitatus redibit, ut in accessu ad ecclesiam.

In administratione Confirmationis

65. Parochus postquam certior factus erit de die et hora qua velit Episcopus hoc Sacramentum administrare, admonebit confirmandos et eorum compatres de die et hora qua parati debebunt in ecclesia adesse.

66. Sacramentum illud ministrabitur matutino tempore.

67. Curae erit Parocho, ut circum Altare fiat ex scamnis septum quoddam, intra quod stabunt compatres cum confirmandis, videlicet mares a dexteris, foeminae a sinistris.

68. Ipse Parochus unicuique confirmando tradet schedam in qua notatum erit nomen et cognomen confirmandi et nomen eius parentum, aetas eiusdem, nomen et cognomen compatris; quae schedae in functionis actu a clerico quodam accipientur et ope fili et acus coniungentur, ut deinde eorum nomina in librum confirmatorum referri possint.

69. Meminerit etiam Parochus uni vel pluribus exploratae fidei hominibus committere negotium claudendi ecclesiam postquam ingressus erit Episcopus, ne abire possint confirmandi, aut alii supervenire.

70. Pro administrando autem hoc Sacramento praeparabitur super Altare pro Episcopo stola albi coloris, mitra auriphrygiata, vasculum S. Chrismatis in pelvicula et aliquantum gossipii soluti ad abstergendam frontem confirmatorum. Super abaco disponetur urceus cum pelvi, mantile in lance et in altera pelvicula aliquantulum medullae panis et mali medici. A latere Evangelii in suppedaneo statuetur faldistorium, vel in huius defectu, sedes cum fulcris et pulvinus in medio gradu infimo.

71. In sacrario aderunt superpellicea pro Parocho et clericis et vasculum aquae benedictae cum aspergillo.

72. Hora praestituta ad campanarum sonum congregabuntur in ecclesiam confirmandi et eorum compatres. Parochus autem indutus superpelliceo una cum clericis perget ad hospitium Episcopi et comitabitur eum ad ecclesiam. Ad portam ecclesiae praesto erit clericus cum vasculo aquae benedictae et cum aspergillo. Episcopus induetur rocheto et mozzeta.

73. Episcopo ad portam ecclesiae progresso Parochus porriget cum consuetis osculis aspergillum, quo Episcopus seipsum signabit, deinde asperget circumstantes et aspersorio reddito Parocho, procedet ad Altare et geniculabit in genuflexorio, si aderit praeparatum, secus super pulvino posito in medio gradu infimo.

74. Oratione absoluta assurgens Episcopus genuflectet, si aderit SS. Sacramentum, ascendet ad Altare, amoto a clerico pulvino, et sedebit in faldistorio vel in sede ibi praeparata.

75. Episcopus sedens faciet admonitionem, ut a Pontificali praescribitur, quo ipso tempore praesto erunt Ministri ablutionis et clerici cum libro et cum scotula et alter cum acu et filo accepturus schedas confirmatorum.

76. Si Episcopus existimabit non opus esse admonitione, simul ac sederit, dimittet mozzetam et manus lavabit.

77. Interea claudentur ecclesiae portae, vel saltem providebitur ne quis e confirmandis exire, neve alii adiungi possint.

78. Tum Parochus Episcopo imponet stolam super rocheto et omnes confirmandi simul cum suis compatribus in genua procumbent.

79. Episcopus assurget ac elata voce et iunctis manibus, conversus ad confirmandos dicet.

Spíritus Sanctus supervéniat in vos, et virtus Altíssimi custódiat vos a peccátis. ℟. Amen.

Deinde se signans dicet:

℣. Adiutórium nostrum in nómine Dómini.
℟. Qui fecit cœlum et terram.
℣. Dómine, exáudi oratiónem meam.
℟. Et clamor meus ad te véniat.
℣. Dóminus vobíscum.
℟. Et cum spíritu tuo.

Extensis deinde manibus versus confirmandos, dicet.

OREMUS

Omnípotens sempitérne Deus, qui regeneráre dignátus es hos fámulos tuos ex aqua et Spíritu Sancto, quique dedísti eis remissiónem ómnium peccatórum: emítte in eos septifórmem Spíritum tuum Sanctum Paráclitum de cœlis. ℟. Amen.

Spíritum sapiéntiæ et intelléctus. ℟. Amen.

Spíritum consílii et fortitúdinis. ℟. Amen.

Spíritum sciéntiæ et pietátis. ℟. Amen.

Adímple eos Spíritu timóris tui et consígna eos signo Crucis ✠ Christi in vitam propitiátus ætérnam. Per eúmdem Dó-

minum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitáte eiùsdem Spíritus Sancti Deus, per ómnia sæcula sæculórum. ℟. Amen.

80. Post orationem Episcopus descendet de Altari et faciet genuflexionem si aderit ibi SS. Sacramentum, eiusque capiti imponetur mitra a Parocho, qui postea accipiet vasculum, in quo erit s. Chrisma, et gossipium.

81. Clericus qui debebit schedas confirmatorum colligere, praecedet Episcopum et advertet etiam, nisi aderit alius qui hoc officio fungatur, ut ipse colligat candelas ab eisdem confirmandis, si erit in more positum, ut illi praesentent candelam. Hac in re poterit coadiuvari ab aliis clericis, et defectu Cleri, poterit uti opera alicuius ex confratribus sacco indutis.

82. Dum Episcopus confirmabit unumquemque confirmandum, compater seu commater debebit imponere dexteram humero dextero confirmandi, deinde in huius fronte ligabit taeniam.

83. Episcopus in donanda Confirmatione intinget pollicem dexterum in s. Chrismate et imposita capiti confirmandi manu extensa, percontatus a compatre nomen illius, exequetur pollice unctionem in modum Crucis super frontem eiusdem, dicens:

N. signo te signo Cru ✠ cis et confírmo te Chrísmate salútis: In nómine Patris ✠ et Fílii ✠ et Spíritus ✠ Sancti. ℟. Amen.

Et leviter manu dextera percutiens genam sinistram confirmati, dicet:

Pax tecum, nec respondetur *Et cum spiritu tuo.*

84. Quum confirmati erunt omnes illi, qui se praesentaverint, Episcopus redibit ad Altare, et sedens in faldistorio la-

vabit manus, mundans pollicem dexterum medulla panis et mali medici.

85. Interea recitabitur sequens:

Ant. Confírma hoc, Deus, quod operátus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Jerúsalem. ℣. Glória Patri et Fílio et Spirítui Sancto. ℟. Sicut erat in princípio et nunc et semper, et in sæcula sæculórum. Amen. Confírma hoc, Deus, quod operátus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Jerúsalem.

86. Parochus detrahet mitram Episcopo, qui assurget, se convertet ad Altare et iunctis manibus, dicet:

℣. Osténde nobis, Dómine, misericórdiam tuam.
℟. Et salutáre tuum da nobis.
℣. Dómine, exáudi oratiónem meam.
℟. Et clamor meus ad te véniat.
℣. Dóminus vobíscum.
℟. Et cum spíritu tuo.

OREMUS

Deus, qui Apóstolis tuis Sanctum dedísti Spíritum et per eos eorúmque successóres cæteris fidélibus tradéndam esse voluisti: réspice propítius ad humilitátis nostræ famulátum, et præsta, ut eorum corda, quorum frontes sacro Chrísmate delinívimus, et signo sanctæ Crucis signávimus, idem Spíritus Sanctus in eis supervéniens templum glóriæ suæ dignánter inhabitándo perfíciat. Qui cum Patre et eodem Spíritu Sancto vivis et regnas Deus per ómnia sæcula sæculórum. ℟. Amen.

Deinde subiunget:

Ecce sic benedicétur omnis homo, qui timet Dóminum.

Et conversus ad confirmatos efficiet super eos Crucis signum dicens:

Bene ✠ dicat vos Dóminus ex Sion, ut videátis bona Jerúsalem ómnibus diébus vitae vestrae et habeátis vitam aetérnam. ℟. Amen.

87. **Sedebit rursus in faldistorio vel in sede et compatres admonebit, ut in Pontificali et cum ipsis recitabit *Credo in Deum* et *Pater noster* et *Ave Maria*.**

88. **Aperientur portae ecclesiae sive sacelli, et Episcopus dimissa stola ac resumpta mozzeta, de Altari descendet, geniculabit super pulvillo, orabit brevi tempore, et eodem ordine ac traditum est in accessu, ad suam residentiam revertetur.**

89. Postquam Episcopus Visitationem peregerit, eo ipso tempore, quo discessurus erit, redibit ad ecclesiam indutus habitu viatorio, ibique SS. Sacramentum adorans fundet preces; postea stans et ad Altare conversus in latere Epistolae, recitabit psalmum De profúndis clamávi etc. cum ℣. Réquiem aetérnam etc. et antiphonam Si iniquitátes observáveris etc.

Subiunget Pater noster et prosequetur secreto, tum

℣. **Et ne nos inducás in tentatiónem.**

℟. Sed libera nos a malo.

℣. A porta ínferi.

℟. Erue, Dómine, ánimas eórum.

℣. Requiéscant in pace.

℟. Amen.

℣. Dómine exáudi oratiónem meam.

℟. Et clamor meus ad te véniat.

℣. Dòminus vobíscum.

℟. Et cum spíritu tuo.

OREMUS

Deus, cuius miseratiòne ánimae fidélium requiéscunt, fámulis et famulábus tuis ómnibus hic et ubíque in Christo quiescéntibus da propítius véniam peccatórum; ut a cunctis reátibus absolúti, tecum sine fine laeténtur. Per Christum Dóminum nostrum. ℟. Amen.

SACRARUM CAEREMONIARUM
MANUALE

PRO SACRAMENTORUM ADMINISTRATIONE AD PAROCHUM SPECTANTE, ET PRO BENEDICTIONIBUS DE EPISCOPI MANDATO FACIENDIS.

LIBER IV.

DE BAPTISMO UNIUS PARVULI ADMINISTRATO A PAROCHO VEL AB ALIO SACERDOTE EX EIUS MANDATO.

CAPUT I.

1. Quod spectat ad materiam et formam Baptismi, ad Ministrum ipsius, ad Compatres, ad Olea sancta et reliqua omnia, quae perspicue a Rituali Romano praescribuntur ubi sermo est de administratione huius Sacramenti, locus non est hic disserere. Quare solummodo ritum, hac in re servandum innuemus.

De rebus praeparandis.

2. Aperientur cancelli baptisterii, elevabitur operculum vel reserabitur ostiolum, quo coopertus seu clausus erit fons baptismalis.

3. Prope fontem super exiguo abaco cooperto alba tobalea aderunt binae stolae, altera coloris albi, altera violacei *(a)*, vascula S. Chrismatis et Olei sancti Catechumenorum in pelvicula argentea, vasculum vitreum cum sale iam benedicto, vel benedicendo, aliquantulum gossipii et medullae panis; urceus

(*a*) Inconveniens est usus stolae duplicis, sive ut aiunt, bifrontis, quoniam altera alterius videretur esse pannus subsutus: idcirco duas monuimus distinctas stolas esse praeparandas.

cum pelvi et mantile in usum Sacerdotis baptismum administraturi. manutergium ad extergendum caput infantis, linteolum album et mundum adhibendum loco vestis candidae, cereus unus, Rituale, nomina imponenda baptizando scripta in papyro. cochleare argenteum vel saltem stanneum ad effundendam aquam in caput infantis et pelvis seu concha ad excipiendam aquam quae defluet de capite parvuli, nisi in ipso fonte aderit sacrarium.

4. Si qua de caussa Sacramentum hoc administrandum esset noctu, aderunt lumina, quae satis sint ad illustrandum baptisterium *(a)*.

In functione

5. Rebus ita dispositis, se sistet extra portam ecclesiae compater vel commater cum infante, et Parochus lotis in sacristia manibus et superpellicio indutus supra vestem talarem, assistente clerico induto et ipso superpellicio accedet ad fontem, collo sibi imponet stolam violaceam et secum ferens Rituale, consistet in limine ecclesiae vel baptisterii, si hoc esset ab ecclesia seiunctum iuxta veterem disciplinam *(b)*.

6. Parochus stans in limine ex parte interiori ecclesiae vel baptisterii, interrogabit compatrem, dicens *N. quid petis ab Ecclesia Dei?*

(*a*) Sacramenta administranda sunt diurnis temporibus; ideoque sine gravi caussa baptismus noctu non conferetur.

(*b*) Exorcismi sunt faciendi extra portam ecclesiae vel baptisterii, quum perpiscua sit ratio. qua id a Rituali praescribatur.

Non erit supervacaneum hisce adnotationibus addere quae cap. 3. tit. XXVI. declarat Concilium Romanum habitum a Summo Pontifice Benedicto XIII, an. 1725. « Quia baptismus ianua est Sacramentorum et porta, per quam in Christi Ecclesiam intramus, sciant Parochi non nude a Romano Rituali praescribi. ut baptizandorum catechismus ad Ecclesiae ianuam. his cum patrinis extra existentibus. peragatur. Ipsis itaque districte praecipimus. ut ritum omnino servent eumdem, nec unquam committant contrarius procedat abusus: quemadmodum et alter ille. domi scilicet infantes baptizandi extra necessitatem, quae si unquam eveniat, erit ab Episcopo probanda. »

7. Notandum quod loco literae *N.* tum in hac tum in reliquis interrogationibus et orationibus exprimendum est nomen seu nomina baptizandi *(a)*.

8. Compater sive commater respondebit *Fidem.*

9. Parochus seu Sacerdos subiunget *Fides quid tibi praestat?*

10. Compater: *Vitam aeternam.*

11. Sacerdos: *Si igitur vis ad vitam ingredi* etc.

12. Hoc tempore clericus qui assistet Parocho, accipiet e baptisterio vasculum salis et mantile.

13. Postquam Parochus dixerit *proximum tuum sicut teipsum*, accedet aliquantulum ad infantem, leniter halitabit tribus vicibus super faciem eius, deinde subiunget *Exi ab eo* etc. Tum prosequetur *accipe signum Crucis* et pollice dextero Crucis signum efficiet in fronte infantis ad illa verba *in fronte* et alterum in pectore dicens *in corde.*

14. Postea Parochus recitabit orationem *Oremus. Preces nostras quaesumus, Domine* etc. qua completa, dexteram imponet capiti infantis, quam pergens sustinere extensam versus illum, dicet alteram orationem *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus* etc.

15. His duabus orationibus absolutis, clericus Parocho praesentabit salem benedicendum, quod ille benedicet cum oratione *Exorcizo te, creatura salis* etc.

16. Si sal iam benedictus servaretur ad hunc usum in fonte, benedictione praedicta amplius opus non est.

17. Parochus pollice et indice dexterae accipiet pauca frustula salis eaque infundet in os infantis dicens *N. accipe salem* etc. et exterget digitos mantili, quod referetur ad fontem una cum sale a clerico assistente.

18. Deinde Parochus dicet *Pax tecum* et Compater respondebit *Et cum spirito tuo.* Et Parochus subiunget alteram orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc. Post ora-

(*a*) Si plura nomina baptizando imponuntur, solent communiter pronunciari omnia nomina prima vice, in ipso baptismatis momento et quum dimittitur baptizatus: reliquis vicibus primum tantum nomen pronunciatur.

tionem recitabit exorcismum *Exorcizo te* etc. advertens ut dextera benedictionis signum faciat versus infantem, quum dicet *in nomine Patris* etc. itemque ut Crucis signum pollice dextero faciat in fronte infantis sub finem exorcismi ad illa verba *quod nos fronti eius* etc.

19. Post exorcismum Parochus rursus dexteram imponet capiti infantis, eamque extensam sustinens versus illum, recicitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc.

20. Completa hac oratione, Parochus extremitatem sinistram stolae imponet capiti infantis et dicens ei. *N. ingredere in templum Dei etc* introducet ipsum in ecclesiam vel in baptisterium. Compater accipiet extremitatem stolae et gestans infantem, intrabit in ecclesiam vel in baptisterium una cum Parocho, incedens a sinistris eius.

21. Interea dum a porta accedent ad baptisterium, Parochus et Compater recitabunt *Credo* et *Pater noster*. Compater ea poterit recitare idiomate vernaculo, Parochus latino, ut notatur in Rituali.

22. Quum Parochus et Compater cum infante devenerint ad cancellos fontis, antequam ingrediantur in ipsum, Parochus subsistet humeris ad fontem versis, Compater cum infante stabit contra Parochum.

23. Parochus recitabit exorcismum *Exorcizo te, omnis immunde spiritus* etc.

24. Interea clericus in promptu habebit vasculum Olei sancti Catechumenorum in pelvicula et aliquantulum gossipii, adstans Parocho a dextris.

25. Postquam Parochus recitaverit exorcismum, pollice dextero accipiet ex ore suo paullulum salivae, qua tanget aurem dexteram baptizandi dicens *Ephpheta*, ac tanges sinistram dicet *quod est adaperire*. Narem deinde dexteram infantis tanget dicens *In odorem*, tum sinistram dicens *suavitatis* et prosequetur *Tu autem effugare* etc.

26. Parochus interrogabit baptizandum exprimens nomen eius et dicet *N. abrenuntias satanae?* Compater respondebit *Abrenuntio*. Parochus: *Et omnibus operibus eius?* Compater:

adrenuntio Parochus: *et omnibus pompis eius*. Compater: *abrenuntio*.

27. Compater vel Commater aperiet vestem infantis in pectore et in collo. Parochus intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum Catechumenorum et dicens *Ego te linio* etc. pollice efficiet unctionem in formam Crucis primo in pectore, postea in humeris baptizandi ad verba *oleo salutis*. Post formulam Parochus exterget pollicem gossipio, quod ei porriget clericus, qui si in sacro ordine constitutus sit, absterget gossipio unctiones in pectore et in humeris baptizandi; secus hoc faciet Parochus ipse.

28. Clericus referet ab abacum vasculum Olei sancti Catechumenorum et accipiet stolam albi coloris.

29. Parochus dimittet stolam violaceam et sibi imponet alteram albi coloris, deinde intrabit in ambitum baptisterii et accedet ad fontem baptismalem. Compater cum infante sequetur Parochum.

30. Clericus ad abacum referet stolam violaceam et in promptu habebit cochleare ad effundendam aquam in caput infantis, et deinceps reliqua etiam, videlicet manutergium ad extergendum caput iufantis, vasculum S. Chrismatis, linteolum seu vestem candidam et postremo cereum accensum.

31. Parochus, imposita sibi alba stola et adstans fonti, baptizandum interrogabit compellans eum, scilicet N. *credis in Deum* etc. Compater respondebit: *Credo*. Parochus: *Credis in Iesum Christum* etc. Compater: *Credo*. Parochus: *Credis in Spiritum Sanctum* etc. Compater: *Credo*.

32. Postea Parochus compellans baptizandum interrogabit, dicens *N. vis baptizari?* Compater respondebit: *Volo*.

33. Parochus se convertet ad fontem stans a dextera ipsius. Compater accedet ad fontem, supra quem sustinebit infantem capite nudato et inclinatum versus fontem ipsum. Clericus sustinebit pelvim infra caput infantis, si fons careret sacrario, seu loco in quem defluat aqua e capite baptizandi. Sin aderit sacrarium, Compater infantem sustinebit supra ipsum.

34. Parochus, accepto cochleari dextera, hauriet aquam

baptismalem, et dicens *N. ego te baptizo in nomine Patris* aquam prima vice effundet in formam Crucis super caput infantis, *et Filii* effundet aquam, ut supra, secunda vice, *et Spiritus Sancti* tertia vice.

35. Si mos erit conferendi Baptismum per immersionem, Parochus sumpto utraque manu infante, ter immerget caput illius in fontem, prima vice ad verba *in nomine Patris*, secunda *et Filii*, tertia *et Spiritus Sancti*. Hoc casu Compater vel Commater, sive uterque simul e manibus Parochi accipient infantem baptizatum.

36. Compater et Commater accipient manutergium et diligenter extergent caput infantis baptizati.

37. Exterso infantis capite, clericus praesentabit Parocho vasculum s. Chrismatis cum aliqantulo gossipio. Parochus pollicem dexterum intinget in s. Chrisma et dicens formulam *Deus omnipotens* etc. unctionem in formam Crucis faciet super verticem capitis (non vero in fronte) baptizati, quum pronunciabit verba *Ipse te liniat Chrismate salutis*. Parochus gossipio exterget pollicem et clericus, si sacro ordine fuerit constitutus, vel Parochus ipse unctionem in capite baptizati factam gossipio exterget. Quo facto, Parochus dicet *Pax tibi* et Compater respondebit *Et cum spiritu tuo*.

38. Clericus tradet Parocho vestem candidam, seu linteolum mundum lineum, quod explicatum Parochus imponet capiti baptizati dicens *Accipe vestem candidam* etc. Compater respondebit *Amen*.

39. Amota a baptizato veste candida, clericus tradet cereum accensum Parocho et hic Compatri, qui accipiet illum dextera, et Parochus dicet ei *Accipe lampadem ardentem* etc. Compater respondebit *Amen* et cereus a clerico recipietur.

40. Post haec Parochus dicet baptizato *N. vade in pace* etc. Compater autem respondebit *Amen*.

41. Compater cum infante baptizato discedet, et Parochus deposita stola albi coloris, accedet ad abacum et lavabit manus et utetur medulla panis ut pollicem Oleis sanctis perfusum extergat.

42. Clericus aquam supradictam et alteram quoque in baptismo adhibitam infundet in sacrarium et claudet fontem, resque omnes, quae opus fuerunt in administratione huius Sacramenti, vel in baptisterio vel in sacristia reponet.

DE BAPTISMO PLURIUM INFANTIUM ADMINISTRATO A PAROCHO VEL AB ALIO SACERDOTE EX EIUS MANDATO.

CAPUT II.

De rebus praeparandis

1. Aperientur cancelli Baptisterii et operculum quoque sive ostiolum, quod cooperiet vel claudet fontem baptismalem.

2. Prope fontem praeparabitur parvus abacus alba tobalea contectus, in quo disponentur binae stolae, alba scilicet ac violacea; vascula Olei sancti Catechumenorum et s. Chrismatis in pelvicula argentea, vasculum vitreum cum sale benedicto vel benedicendo; aliquantulum gossipii et medullae panis; urceus cum pelvi et mantile seu manutergium in usum Parochi, qui administrabit baptismum; manutergia correspondentia numero baptizandorum ad extergendum eorum caput; linteolum albi coloris mundum, adhibendum pro veste candida; cereus unus, Rituale, nomina cuiusque baptizandi scripta in pagella, sed distincta, ne oriatur aequivocatio in interrogationibus; cochleare argenteum vel stanneum ad fundendam aquam in caput baptizandi; pelvis ad excipiendam aquam, quae defluet de capite baptizati, nisi in fonte ipso adesset sacrarium.

In functione

3. Hora praestituta extra portam ecclesiae vel baptisterii, si hoc ab ecclesia seiunctum esset iuxta veterem disciplinam,

se sistent compatres et commatres cum infantibus. Mares a sinistra et foeminae a dextera ingressus consistent ita, ut illi a dextera, istae a sinistra stent Parochi vel Sacerdotis baptismum administraturi.

4. Parochus indutus veste talari lavabit manus et sibi imponet superpelliceum et stolam violaceam; tum manu sustinens Rituale et assistente uno vel duobus clericis superpellicio indutis, subsistet in limine ecclesiae vel baptisterii, et primus compater cum primo infante masculo se sistet ante eum.

5. Parochus proferens nomen seu nomina primo infanti imponenda, interrogabit *N. quid petis ab Ecclesia Dei?*

6. Notandum, quod loco literae *N.* tum in ista tum in reliquis interrogationibus, nomen, vel nomina baptizandi exprimenda sunt. (*a*)

7. Compater respondebit *Fidem.*

8. Parochus subiiciet *Fides quid tibi praestat?* Compater autem: *Vitam aeternam.* Parochus: *Si igitur vis ad vitam ingredi* etc. usque ad illa verba *proximum tuum sicut teipsum* inclusive.

9. Postea Parochus accedet ad infantem praedictum et leniter tribus vicibus halitabit in faciem eius, ac deinde dicet *Exi ab eo* etc. Tum prosequetur *accipe signum Crucis* et pollice dextero Crucis signum in fronte eius signabit ad verba *in fronte* et alterum in pectore, dicens *in corde* et continuabit formulam usque ad finem, videlicet *ut templum Dei iam esse possis.*

10. Tunc recedet Compater cum primo infante et prodibit alter, quem Parochus interrogabit *N. quid petis* etc. usque ad verba praedicta.

11. Sic deinceps interrogabit tertium, sic quartum et reliquos, postea foeminas.

12. Clericus accipiet salem cum mantili, quum Parochus interrogabit ultimum baptizandum.

13. Postquam Parochus interrogaverit, ut supra, omnes

(*a*) Confer adnotationes cap. praecedenti positas sub num. 3. 4. et 7.

infantes sive eorum compatres et commatres, stantibus singulis suo loco, quo erant functionis initio, dicet orationem *Oremus. Preces nostras* etc. plurali numero.

14. Hac oratione completa, unusquisque compater accedet ad Parochum, qui manum imponet capiti singulis baptizandis masculis et foeminis, et immediate redibunt ad locum quisque suum.

15. Deinde Parochus sustinens manum extensam versus baptizandos, orationem plurali numero dicet *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus* etc.

16. Post hanc orationem, clericus praesentabit Parocho salem, quem benedicet cum exorcismo et oratione *Exorcizo te, creatura salis* etc.

17. Si sal esset iam benedictus, omittetur eius benedictio.

18. Parochus accipiet pauca frustula salis et infundet in os primi baptizandi, dicens N. *accipe salem* etc. Idipsum deinceps faciet secundo, tertio et reliquis, deinde foeminis, servans ordinem, quo usus est in interrogationibus. In hac actione unusquisque compater cum infante successive se sistent ad Parochum, qui postquam singulis salem in os infuderit, dicet *Pax tecum* et compater vel commater respondebit *Et cum spiritu tuo.*

19. Hoc facto, Parochus exterget digitos mantili, ac deinde orationem numero plurali recitabit *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc. Post orationem subiiciet exorcismum *Exorcizo te* etc. pariter numero plurali, advertens, ut dextera benedicat versus baptizandos ad verba *In nomine Patris* etc. Quod autem ad verba *et hoc signum sanctae Crucis, quod nos fronti eorum damus*, accendentibus ad ipsum compatribus, signo Crucis in fronte signabit omnes baptizandos alterum post alterum, quo omnibus signatis, prosequetur *tu maledicte diabole* etc.

20. Post hunc exorcismum Parochus dexteram imponet capiti cuiusque baptizandi, deinde sustinens eamdem manum extensam versus ipsos, leget plurali numero orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam pietatem* etc.

21. Hac oratione recitata, Parochus extremitatem dexteram stolae imponet capiti primi baptizandi et extremitatem sinistram

capiti primae baptizandae et dicet N. N. *ingredimini in templum Dei* etc. Quum plures sint baptizandi infantes masculi et foeminae, primus compater et prima commater manu tenebunt stolam, secundi et secundae compatres et commatres manu tenebunt primos et primas, et sic de ceteris; et intrabunt in ecclesiam. Mares locum sument a dexteris, foeminae a sinistris Parochi.

22. Parochus introducet eos in ecclesiam vel in baptisterium, et dum procedent ad fontem baptismalem, recitabunt *Credo* et *Pater noster*. Compatres et Commatres poterunt haec recitare vulgari sermone.

23. Progressi ante cancellos fontis extra baptisterium, mares et foeminae subsistent eodem ordine, quo stabant in porticu seu extra portam ecclesiae.

24. Parochus antequam ingrediatur in baptisterium, subsistet ibi humeris ad fontem versis, et conversus ad baptizandos dicet plurali numero exorcismum *Exorcizo te* etc.

25. Hoc tempore clericus in promptu habebit vasculum Olei sancti Catechumenorum in pelvicula et aliqantulum gossipii et adstabit Parocho a dextris.

26. Recitato plurali numero praedicto exorcismo, primus Compater cum baptizando approximabit ad Parochum; qui extremitate pollicis dexteri, accepta ex ore suo aliquantula saliva, tanget aures et nares baptizandi: tangens aurem dexteram dicet *Ephpheta* sinistram *quod est adaperire*; tangens narem dexteram *in odorem*, sinistram *suavitatis*; et prosequetur formulam dicens *tu autem effugare, diabole, approquinquabit enim iudicium Dei.*

27. Recedet primus Compater cum baptizando, et accedet secundus ad Parochum, qui peraget eadem ac primo, et sic de ceteris et post eos de foeminis.

28. Quum Parochus saliva tetigerit aures et nares baptizandorum omnium, rursus se sistet ante eum primus Compater cum infante, et Parochus pronuntians nomen baptizandi istius interrogabit dicens N. *abrenuntias Satanae*? Compater respondebit *abrenuntio* Parochus: *Et omnibus operibus eius*? Com-

pater: *Abrenuntio* Parochus: *Et omnibus pompis eius?* Compater: *Abrenuntio.*

29. Compater aperiet vestem infantis in pectore et in humeris. Parochus intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum Catechumenorum, et proferens formulam *Ego te linio* etc. pollice dextero unctionem faciet in formam Crucis primo in pectore, deinde in humeris infantis ad verba *oleo salutis*. Post formulam Parochus exterget gossipio unctiones, quas fecerit infanti, quod etiam fieri poterit a clerico ei assistente, dummodo sacro ordine constitutus eit.

30. Post unctionem recedet primus Compater et accedet alter cum baptizando, cui Parochus unctiones faciet ut primo, atque ita deinceps reliquis masculis et foeminis, Post unctionem ultimi sive ultimae baptizandae, Parochus gossipio exterget etiam pollicem suum.

31. Clericus referet ad abacum vasculum Olei sancti cum gossipio et accipiet stolam albi coloris.

32. Parochus dimittet stolam violaceam et sibi imponet alteram albi coloris, intrabit in baptisterium et accedet ad fontem baptismalem. Compater primus cum infante sequetur Parochum.

33. Interea clericus referet ad abacum stolam violaceam et in promptu habebit cochleare ad effundendam aquam in caput infantis, mantile ad extergendum caput eius, deinde vasculum s. Chrismatis, vestem candidam, et cereum.

34. Parochus imposita sibi, ut supra dictum est, stola albi coloris, et adstans fonti baptismali, interrogabit baptizandum, compellans eum N. *credis in Deum* etc. Compater respondebit *Credo.* Parochus: *Credis in Jesum Christum* etc. Compater: *Credo* Parochus: *Credis in Spiritum Sanctum* etc. Compater: respondebit *Credo*.

35. Postea Parochus: interrogabit baptizandum, compellans eum N. *vis baptizari?* compater respondebit *Volo.*

36. Parochus se convertet ad fontem a dextris ipsius. Compater accedet ad fontem, super quem sustinebit infantem inclinatum et capite nudato. Clericus sustinebit pelvim infra caput infantis, si in fonte deesset sacrarium; sed si sacrarium aderit

seu locus in quem decidat aqua defluens de capite baptizandi, compater super ipsum sustinebit infantem, ut supra.

37. Parochus, accepto dextera cochleari, attinget aquam baptismalem, ac dicens N. *ego te baptizo in nomine Patris* etc. effundet aquam in formam Chrucis super caput infantis prima vice, et dicens *et Filii* effundet aquam, ut supra, secunda vice, *et Spiritus Sancti* effundet tertia vice.

38. Si baptismum conferendum esset per immersionem, servabitur quod capite praecedenti num. 35. notatum est.

39. Compater vel commater accipiet mantile et caput baptizati diligenter extergent.

40. Capite infantis exterso, clericus praesentabit Parocho vasculum s. Chrismatis cum aliquantulo gossipio. Parochus intinget pollicem dexterum in s. Chrisma et recitans formulam *Deus omnipotens* etc. unctionem faciet in modum Crucis super verticem capitis (non vero in fronte) baptizati ad illa verba *ipse te liniat Chrismate salutis* etc. Exterget deinde gossipio pollicem suum et unctionem in infante peractam. Hoc fieri poterit etiam a clerico, si sacro ordine constitutus sit.

41. Clericus tradet Parocho vestem candidam seu linteolum mundum lineum, quod explicatum Parochus imponet capíti baptizati, dicens *Accipe vestem candidam* etc. Compater respondebit *Amen*.

42. Amota a capite baptizati veste candida, clericus tradet Parocho cereum accensum et Parochus compatri, dicens *Accipe lampadem ardentem* etc. Compater respondebit *Amen* et cereus a clerico recipietur.

43. Postremo Parochus baptizato dicet N. *vade in pace* etc. Compater respondebit *Amen*.

44. Discedet e fonte primus compater cum infante baptizato, et succedet in locum eius secundus quem Parochus interrogabit N. *credis in Deum* etc. ut supra cum iis quae sequuntur usque ad finem. Idipsum deinceps fiet singulis aliis baptizandis, masculis et foeminis, servando semper methodum eamdem a num. 34. ad num. 43. inclusive huius capítis.

45. Postquam discesserit ultimus baptizatus, Parochus di-

mittet stolam albi coloris et lavabit manus, abstergens pollicem medulla panis.

46. Aqua antedicta et illa quoque, quae adhibita fuit in baptismo, infundetur in sacrarium, claudetur fons et suo loco reponentur res omnes, quae opus fuerunt in administratione huius Sacramenti.

DE BAPTISMO ADULTORUM A PAROCHO ADMINISTRATO

CAPUT III.

1. Baptisma adultis conferendum esset ab Episcopo, praesertim in Sabbato sancto vel in Sabbato Pentecostes.

2. Si qua de causa functio haec peragenda esset a Parocho sive ab alio Sacerdote, sequens methodus observabitur (*a*).

De rebus praeparandis

3. In sacristia praeparabitur pluviale coloris violacei cum stola simili et superpellicea pro inservientibus.

4. In baptisterio. Aperientur cancelli et fons baptismalis. Super abaco cooperto alba tobalea ponetur pluviale coloris albi cum stola simili, vascula Olei sancti Catechumenorum et s. Chrismatis in pelvicula cum aliquantulo gossipio; urces cum pelvi, mantile et aliquantulum medullae panis; unum vel plura manutergia ad extergendum caput Catechumemi; vestis candida, candela, cochleare ad effundendam aquam baptismalem, si baptisma conferatur per infusionem, et pelvis ad recipiendam aquam baptismalem, si fons careret sacrario.

5. In Altari maiore. Pallium violaceum et super abaco

(*a*) Has instructiones tradimus pro ecclesiis parochialibus. Si conferendum esset baptisma in aliqua ecclesia, quae fonte baptismali destituta sit, conferetur ad Altare; qua in re conferre poterunt quae documenta trademus lib. VII. cap. XII. agentes de Episcopo.

vasculum cum sale, purificatorium seu mantile; Rituale et nomina catechumeno imponenda, grandioribus characteribus scripta.

In functione

6. Hora praestituta, quae in matutinis esse debet, siquidem tam Parochus, quam Catechumenus ieiuni debent esse, congregabitur Clerus in sacristiam, et clerici sibi induent superpelliceum supra vestem talarem. Parochus lavabit manus, deinde supra superpelliceum imponet sibi stolam et induetur pluviali violaceo.

7. Catechumenus cum Compatre subsistet extra portam ecclesiae.

8. Qui de Clero sunt, omnes bini, ultimo loco Parochus paratus, ut supra, et capite operto proficiscetur ad Altare maius, in quo aequum est, ut ardeant sex cerei.

9. Clerus ante Altare quum venerit, se ibi in ordinem disponet, et Parochus procedet ante Altare in medium, nudabit caput, biretum tradet cuidam e clericis et facta ad Crucem reverentia, geniculabit in infimo gradu ac brevi tempore orabit, ut digne possit, Deo suffragante, hoc Sacramentum administrare.

10. Interim clericus unus ex abaco accipiet Rituale, quod tradet Parocho.

11. Parochus assurget et cum eo clerici omnes, signabit se ac dicet *Deus in adiutorium* etc, ut in Rituali, et simul cum clericis recitabit antiphonam *Effundam* etc. cum psalmis, versiculis et orationibus.

12. Sub finem orationum clericus unus ex abaco accipiet vasculum cum sale, purificatorium seu mantile et folium, quo continentur nomina Catechumeni.

13. Clerus, omnibus incedentibus binis, proficiscetur ad portam ecclesiae, ultimo loco post Clerum Parochus: duo clerici gestabunt Rituale cum nominibus baptizandi et vasculum salis.

14. Ad portam ecclesiae Parochus nudabit caput et subsistet in limine portae; Clerus ordinabitur a lateribus Parochi; Catechumenus, ut supra dictum est, extra portam stabit simul cum compatre suo.

15. Parochus interrogabil Catechumenum *Quo nomine vocaris?* Catechumenus respondens latino aut vulgari sermone proferet nomina sibi imponenda.

16. Parochus pronuncians nomina Catechumeni (idque faciet quatiescumque in Rituali signata erit litera N.) dicet N. *quid petis ab ecclesia Dei?* Catechumenus respondebit *Fidem* et sic fient deinceps reliquae interrogationes (*a*).

17. Post interrogationem *Credis et in Spiritum Sanctum* etc. et responsionem *Credo*, Parochus tribus vicibus sufflabit leniter in faciem Catechumeni et dicet *Exi ab eo spiritus immunde* etc. deinde halitabit leniter in faciem illius et dicet N. *accipe Spiritum* etc.

18. Tum Parochus dicet N. *accipe signum Crucis* et pollice dextero Crucis signum imprimet in fronte Catechumeni dicens *tam in fronte*, deinde in pectore *quam in corde*, et prosequetur *sume fidem* etc. advertet autem expressionem relativam ad sectam, ex qua proveniet Catechumenus antequam dicet *Cole Deum* etc. ut in Rituali.

19. Parochus recitabit orationem *Oremus. Te deprecor* etc.

20. Post haec pollice dextero signabit frontem, aures, oculos etc. Catechumeno ut in Rituali, dicens *Signo tibi frontem* etc. recitabit tres sequentes orationes et in tertia dexteram imponet capiti Catechumeni.

21. Completis tribus orationibus, clericus aliquis praesentabit Parocho salem, quem ipse benedicet dicens *Exorcizo te, creatura salis* etc. Quae tamen benedictio omittetur, si sal esset ad hunc usum iam benedictus.

22. Antequam Parochus porrigat salem Catechumeno, dicet alteram orationem *Oremus. Domine sancte* etc. quae tamen omittetur, si Catechumenus non ethnicus esset sive idolatra.

23. Parochus indice et pollice dexterae accipiet aliquot frustula salis eaque infundet in os Catechumeni dicens N. *accipe salem* etc. et ille respondebit *Amen*. Parochus: *Pax tibi*. Catechumenus: *Et cum spiritu tuo.*

(*a*) Relate ad nomen, inspiciatur adnotatio num. 7. cap. I. hujus libri.

24. Si necesse fuerit, Parochus absterget digitos purificatorio, deinde subiunget orationem *Oremus Deus patrum nostrorum* etc.

25. Postea Parocus dicet Catechumeno *Ora, electe, flecte genua et dic Pater noster.*

26. Catechumenus genua submittet et dicet *Pater noster* usque ad verba *Sed libera nos a malo* inclusive.

27. Parochus illi dicet *Leva, comple orationem tuam et dic Amen.*

28. Catechumenus assurget ac dicet *Amen.*

29. Parochus dicet Compatri *signa eum.*

30. Compater pollice dextero Crucis signum efficiet in fronte Catechumeni, dicens *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.*

31. Parochus dicet Catechumeno *Accede* eique pollice dextero signum Crucis faciet in fronte, dicens *In nomine Patris* etc.

32. Et sic prosequetur reliquos exorcismos, ut in Rituali, in quibus nulla occurrit peculiaris adnotatio.

33. Exorcismis absolutis, Parochus dexteram imponet capiti Catechumeni et recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc.

34. Post orationem Parochus porriget Catechumeno extremitatem sinistram stolae dicens ei N. *ingredere in sanctam Ecclesiam* etc. et introducet ipsum in templum Dei.

35. Catechumenus ingressus in ecclesiam, dimittet stolam quam manu tenebat, genua submittet ac pavimentum osculabitur.

36. Deinde assurget, recipiet stolam manu et incedens a sinistris Parochi procedet cum ipso versus baptisterium (*a*) et recitabunt interea *Credo in Deum* et *Pater noster*. Parochus recitabit *Credo* et *Pater* sermone latino, Catechumenus poterit recitare vulgari, si latine dicere difficile ipsi esset.

(*a*) Non est probandus usus in quibusdam ecclesiis receptus, in quibus quum adsit fons baptismalis, ad functionem efficiendam solemniorem, erigitur in hanc rem novum Altare in media ecclesia, vel confertur baptisma apud Altare primarium.

37. Parochus cum Cathecumeno ante ingressum baptisterii quum venerint, subsistent ibi, et Parochus dextera imposita capiti Catechumeni, qui stabit ante ipsum, recitabit exorcismum *Nec te latet, Satana* etc.

38. Interea clericus aliquis in promptu habebit vaculum Olei sancti Catechumenorum et aliquantulum gossipii; compater autem Catechumeno aperiet vestes circa collum et pectus.

39. Post exorcismum Parochus pollice dextero accipiet ex ore suo paullulum salivae et ipsa tanget aures et nares Catechumeni, dicens *Ephpheta* etc. et prosequetur verba *tu autem effugare* etc.

40. Rursus interrogabit Catechumenum *Quis vocaris?* et ipse respondebit proferens nomina sibi imposita. Parochus N. *abrenuntias Satanae?* et prosequetur reliquas interrogationes post quas intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum Catechumenorum eique peraget unctionem in formam Crucis super pectus et humeros, dicens *Ego te linio* etc.

41. Parochus pollicem suum, deinde unctiones in Catechumeno peractas absterget gossipio et subiunget *Exi, immunde spiritus* etc.

42. Deinde Parochus accedet ad abacum praeparatum prope fontem, ibique deponet pluviale cum stola violacea et induet sibi stolam cum pluviali albi coloris.

43. Indutus albo pluviali Parochus ducet Catechumenum in interiorem partem fontis et interrogabit eum *Quis vocaris?* et ipse respondens proferet nomina sibi imposita, ut supra, et Parochus continuabit interrogationes usque ad illam *Vis baptizari?* inclusive. Et quando Catechumenus responderit *Volo,* Parochus ipse vel alius Sacerdos eum excitabit ad perfectum animi de commissis dolorem.

44. Tunc Compater aperiet vestes circa collum Catechumeni, qui caput inclinabit super sacrarium fontis vel super pelvim praeparatam. Compater manum imponet super eius humerum dexterum.

45. Interea clericus unus in promptu habebit mantile quo tergetur caput baptizati, itemque vestem candidam et candelam.

Alter clericus sustinebit vasculum s. Chrismatis et aliquantum gossipii.

46. Parochus, accepto cochleari et extracta aqua baptismali, dicens N. *ego te baptizo in nomine Patris*, effundet aquam super caput Electi in modum Crucis prima vice *et Filii* secunda vice, *et Spiritus Sancti* tertia (*a*).

47. Si mos in ecclesia receptus esset administrandi baptismum per immersionem, inspiciatur quod de baptismo administrato ab Episcopo docebimus lib. 7. cap. 12.

48. Compater accipiet mantile seu manutergium et maxima cum diligentia terget caput baptizati.

49. Aqua, quae defluet de capite baptizati, si deerit sacrarium seu piscina in ipso fonte, servabitur ut in sacrarium seu piscinam deiiciatur.

50. Absterso capite baptizati, Parochus intinget pollicem dexterum in s. Chrisma et pronuncians formulam *Deus Omnipotens* etc. liniet s. Chrismate verticem capitis neophyti ad verba *ipse te liniat chrismate salutis* etc. et neophytus respondebit *Amen*. Parochus subiiciet *Pax tecum*, et neophytus respondebit *Et cum spiritu tuo*.

51. Parochus pollicem suum, deinde unctionem in capite neophyti factam gossipio exterget.

52. Parochus accipiet vestem candidam et ipsa induet neophytum, dicens *Accipe vestem candidam* etc. (*b*).

(*a*) In Rituali ad baptismum pro adultis legitur in rubrica « Ducitur Electus ad baptisterium; ubi si ob aliquam causam non habeatur, sive praeparata non fuerit aqua baptismalis, fiat benedictio fontis, ut infra ponitur » Difficile est, quod haberi non possit aqua baptismalis: tamen si deesset, fiet benedictio in antecessum functionis, quae quidem est satis prolixa. Atque hic videtur esse rubricae sensus; et nollem ut illud *fiat* acciperetur pro ipso tempore functionis.

(*b*) Non ante, sed post baptismum induendus est veste candida neophytus. Proderit hoc loco referre hac super re dispositionem Concilii Romani habiti sub Benedicto XIII. anno 1725. tit. XXIV. cap. 2. » Non « est in solemni adultorum baptismate sine redargutione praetereunda « illa sacri Ritus inversio; dum Catechumeni ad divinum permittuntur « accedere lavacrum, candida induti Neopytorum veste, quam tantum-

53. Deinde Parochus tradet illi candelam accensam, quam accipiet dextera, et dicet ei *Accipe lampadem ardentem* etc.

54. Postremo Parochus dicet ei N. *vade in pace* etc. et Neophytus respondebit *Amen*.

55, Hac actione absolvitur solemnis administratio huius Sacramenti.

56. Parochus recedet ad abacum, ubi medulla panis lavabit manus; aqua autem lotionis deiicietur in sacrarium. Post haec ordine praedicto redibit in sacristiam et sacra indumenta deponet.

57. Si sanctam Eucharistiam Parochus administraturus sit neophyto, post ea quae tradita sunt, celebrabit Missam, hoc autem non est faciendum, nisi cogente necessitate, quum ante Eucharistiam neophytus e manibus Episcopi accipere deberet Sacramentum Confirmationis.

DE BENEDICTIONE FONTIS BAPTISMALIS EXTRA SABBATUM SANCTUM ET PENTECOSTES

CAPUT IV.

1. Benedictio haec facienda erit quotiescumque aqua consecrata in fonte deesset, vel ita esset corrupta, ut amplius adhiberi non posset in baptismatis administratione. Porro fieri poterit quocumque die et quavis hora.

« modo post Baptismum tradimus baptizatis, in gloriosae signum resur-
« rectionis, ad quam homines e sacro fonte regenerantur, novaeque
« vitae innocentiam significandam, quam, post veteres ablutas maculas,
« servare debent immaculatam ante tribunal Christi perferendam. Haec
« itaque et similia a sacrarum caeremoniarum Magistris animadvertan-
« tur; caveantque Parochi, ne suarum instructionum defectu quod fide-
« libus ab Ecclesia mystice traditum est ad salutem, pompae serviat et
« vanitati.

De rebus praeparandis

2. Extrahetur e fonte aqua corrupta, si hac de caussa renovanda erit benedictio, fons ipse diligenter purgabitur et alia aqua recenti et limpida replebitur.

3. Prope fontem praeparabitur abacus alba tobalea contectus, in quo disponetur Rituale, urceus et pelvis cum mantili seu manutergio pro ablutione manuum Celebrantis, aliquantula medulla panis et mali medici in pelvicula, binae ampullae, altera Olei sancti Catechumenorum, altera S. Chrismatis in lance argentea vel stannea; thuribulum cum navicula; alterum mantile e tela rudi vel spongia ad abstergendum fontem et Missale apertum vel signaculo posito ad Litanias Sabbati Sancti, sive etiam Breviarium signatum ad Litanias post psalmos poenitentiales.

4. Ante fontem sternetur tapetum exiguum.

5. Quod si in baptisterio adesset Altare, gradus sternentur tapeto, et exornabitur ipsum candelabris cum cereis et Cruce.

6. In sacristia praeparabitur pluviale cum stola violacea et superpelliceum pro Celebrante, superpellicea pro clericis inservientibus, Crux hastilis et duo candelabra cum candelis pro Acolythis.

7. In promptu erit etiam ignis adhibendus in thuribulo.

In functione

8. Hora praestituta accendentur candelae in candelabris Acolythorum et cerei in Altari baptisterii, si aderit.

9. Clerici et ceteri assistentes superpelliceum sibi induent super vestem talarem.

10. Celebrans supra superpelliceum induetur stola et pluviali violaceo.

11. Procedetur ad fontem ordine sequenti.

12. Praeibit clericus deferens Crucem hastilem, a lateribus eius duo Acolythi candelabra gestantes cum cereis ardentibus.

Qui de Clero sunt, bini incedent. Postremo Celebrans medius inter duos Presbyteros vel clericos superpellicio indutos, qui fimbrias pluvialis ejus sustinebunt.

13. Quum ventum erit in baptisterium, Crux cum Acolythis consistet a dexteris fontis, Clerus disponetur in duas alas circa fontem vel ante Altare et Celebrans se sistet ante Altare vel fontem.

14. Ibi Celebrans nudabit caput, salutabit Crucem Altaris, si aderit, et ab uno assistentium, tradito ei Breviario vel Missali, stans pedibus recitabit Litanias et Clerus respondebit. Quum recitaverit versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis.* etc. attollente fimbrias pluvialis eius primo assistente, conversus ad fontem dicet duabus vicibus versus illum *Ut fontem istum* etc. et benedicet eum, duplex Crucis signum efficiens dum dicet *benedicere et consecrare.* Complebit Litanias, deinde elata et clara voce recitabit *Pater noster* et *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem* etc.

15. Post *Credo* recitabit versiculos et orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc.

16. Interea thuriferarius ibit in sacristiam, praeparabit ignem in thuribulo, quod afferet ad fontem, et alter clericus in promptu habebit manutergium ad tergendas manus Celebrantis et spongiam vel mantile rude ad abstergendum fontem.

17. Celebrans post orationem accedens ad fontem, recitabit exorcismum super aquam, quam deinde benedicet dextera dum dicet *per Deum vivum* etc. Recitatis verbis *manare iussit* dividet aquam manu dextera in quatuor partes et effundet aliquantulam extra labrum fontis versus quatuor coeli plagas. Assistens vel clericus porriget ei manutergium, quo terget manum et alter clericus spongia vel mantili e tela rudi exterget partem externam fontis, quae perfusa fuerit aqua delapsa.

18. Celebrans resumet recitationem exorcismi a verbis *et in quatuor fluminibus* et continuabit usque ad finem. Recitabit deinde orationem *Oremus. Domine Sancte* etc.

19. Interea clericus unus in promptu habebit ampullas cum Oleis sanctis infundendis in fontem.

20. Completa oratione. Celebrans in tres partes sufflabit in aquam in modum graecae literae ψ. Incensum deinde, ministrante uno ex assistentibus, cum benedictione demittet in thuribulum, quo accepto ab eodem assistente, adolebit aquam triplici ductu; restituet illud assistenti et hic thuriferario, qui referet illud in sacristiam.

21. Assistens Celebranti tradet ampullam Olei sancti Catechumenorum.

22. Celebrans dextera accipiet ampullam praedictam et dicens *Sanctificetur* etc. infundet aliquantulum in aquam in formam Crucis dum dicet *in nomine Patris* etc.

23. Restituet ampullam assistenti et hic tradet ei alteram cum S. Chrismate, cuius, dicens formulam *Infusio Chrismatis* etc. aliquantulum in aquam infundet in formam Crucis ad illa verba *in nomine Sanctae Trinitatis*.

24. Retinens deinde ampullam S. Chrismatis dextera et recipiens alteram cum Oleo sancto Catechumenorum sinistra, utrumque simul Oleum in aquam infundet in modum Crucis ad illa verba *in nomine Patris* etc. formulae *Commixtio Chrismatis* etc.

25. Restituet ampullas assistenti, qui referet ipsas ad abacum; extremitate dexterae leviter expandet et miscebit Olea sancta cum aqua fontis baptismalis; postea accedens ad abacum, manus absterget medulla panis et lavabit.

26. Lotio manum effundetur in sacrarium.

27. Postremo eodem ordine, quo venerunt ad fontem, redibunt in sacristiam Clerus et Celebrans qui sacra parameta deponet.

DE RITU SUPPLENDI CAEREMONIAS IN BAPTISMO INFANTIS. (a)

CAPUT V.

Quae sint praeparanda

1. Aperientur cancelli baptisterii et prope fontem baptismalem, qui clausus erit, praeparabitur parvus abacus alba tobalea contectus, in quo disponetur stola violacea, altera coloris albi, vasculum salis benedicendi, vel iam benedicti, vascula Olei sancti Catechumenorum et S. Chrismatis in lance argentea, aliquantulum gossipii et medullae panis, urceus cum pelvi et manutergium in usum Parochi sive Sacerdotis, qui hunc ritum persolvet, linteolum album mundum, adhibendum loco vestis candidae, candela, Rituale et nomina baptizato imposita, grandioribus characteribus scripta in papyro.

In functione

2. His rebus dispositis, extra portam ecclesiae se sistet Compater vel Commater cum infante, et Parochus, ablutis manibus in sacristia et superpellicio indutus supra vestem talarem, assistente clerico induto pariter superpellicio, procedet ad fontem, stolam, violaceam collo imponet, et manu sustinens Rituale, subsistet in limine ecclesiae vel baptisterii, si hoc seiunctum ab ecclesia esset iuxta veterem disciplinam.

3. Parochus remanens in limine interiori ecclesiae vel

(a) In Rituali romano, edito Romae typis de Propaganda Fide anno 1847, extat insertus per extensum ritus supplendi caeremonias baptismatis pro infantibus et adultis; idque factum fuit superiorum permissu in commodum Missionariorum, quibus difficile erat hunc ritum peragere ex solis citationibus quae in antiquo Rituali inveniuntur.

baptisterii, interrogabit compatrem dicens *N. quid petis ab ecclesia Dei?*

4. Quum in Rituali signata est litera *N.* Parochus exprimere nomina baptizati debet (*a*).

5. Compater seu Commater respondebit *Fidem.*

6. Parochus prosequetur reliquas interrogationes et clericus interea in promptu habebit vasculum salis et mantile.

7. Post interrogationes accedet aliquantum ad infantem Parochus, suflabit leniter tribus vicibus in faciem eius, postea dicet *Exi ab eo* etc. Prosequetur *Accipe signum Crucis* et pollice dextero Crucis signum signabit in fronte infantis dum dicet *in fronte*, deinde in pectore, dicens *in corde.*

8. Subiiciet deinde orationem *Oremus Omnipotens sempiterne Deus* etc. (Advertatur differentia in hac oratione.)

9. Completis duabus praedictis orationibus, clericus praesentabit Parocho salem benedicendum, quem ipse benedicet cum oratione *Exorcizo te creatura salis* etc.

10. Si sal iam esset benedictus, non erit locus huic orationi.

11. Parochus pollice et indice dextero accipiet aliquot frustula salis eaque infundet in os baptizati dicens *N. accipe salem* etc. et Compater respondebit *Amen.* Parochus subiunget *Pax tecum* et Compater *Et cum spiritu tuo.*

12. Parochus absterget digitos mantili, quod cum vasculo salis a clerico referetur ad fontem.

13. Parochus deinde recitabit alteram orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc. (Advertatur variatio in hac oratione). Post orationem recitabit exorcismum *Exorcizo te* etc. advertens in fine ipsius, ut faciat Crucis signum pollice dextero in fronte infantis dum dicet *quod nos fronti eius damus* etc.

14. Post exorcismum Parochus dexteram imponet capiti infantis et recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc. (Advertatur variatio in hac oratione).

15. Parochus post orationem imponet extremitatem sinistram stolae capiti infantis, et dicens *N. Ingredere in templum*

(*a*) Quod ad nomina baptizatorum inspiciatur adnotatio subjecta num. 7. cap. I. huiusce libri.

Dei etc. introducet eum in ecclesiam vel in baptisterium. Compater apprehendet extremitatem stolae et cum infante intrabit in ecclesiam vel in baptisterium a sinistris Parochi.

16. Parochus cum Compatre euntes a porta ecclesiae ad fontem baptismalem, recitabit *Credo in Deum* et *Pater noster* Compater poterit ea recitare vulgari sermone.

17. Quum Parochus et compater cum infante venerint ad cancellos fontis, consistent ibi et Parochus recitabit exorcismum *Exorcizo te, omnis immunde spiritus* etc. (Advertatur variatio in hoc exorcismo).

18. Interea clericus in promptu habebit vasculum Olei sancti Catechumenorum in pelvicula et aliquantulum gossipii.

19. Postquam Parochus recitaverit praedictum exorcismum, pollice dextero accipiet ex ore paullulum salivae, et ipsa tanget aures et nares infantis dicens *Ephpheta, quod est* etc. et prosequetur *Tu autem effugare* etc.

20. Postea Parochus interrogabit *N. abrenuntias* etc. cum iis, quae sequuntur in Rituali et compater respondebit *Abrenuntio.*

21. Compater aperiet vestem circa collum infantis et Parochus intincto pollice dextero in Oleum sanctum Catechumenorum, unctionem faciet in formam Crucis prius in pectore, postea in humeris infantis dicens *Ego te linio Oleo salutis* etc. Parochus post unctionem absterget pollicem gossipio, deinde unctiones in infante peractas.

22. Clericus vasculum Olei sancti ad abacum referet, et accipiet stolam albi coloris.

23. Parochus dimittet stolam violaceam, et sibi imposita stola alba, introducet in fontem Compatrem cum infante.

24. Clericus in promptu habebit S. Chrisma, vestem candidam et candelam.

25. Parochus interrogabit baptizatum *N. Credis* etc. et Compater respondebit *Credo* Post interrogationem *Credis in Spiritum* etc. Parochus pollicem dexterum intinget in S. Chrisma et pronuncians formulam *Deus Omnipotens* etc. unctionem in formam Crucis faciet in summitate capitis infantis ad illa verba *ipse te liniat Chrismate salutis* etc. Parochus gossipio absterget pollicem suum, deinde unctionem baptizato.

26. Clericus tradet Parocho vestem candidam, quam explicatam, imponet capiti baptizati, dicens *Accipe vestem candidam* etc. postea dabit ei candelam accensam, qua accepta a Compatre, dicet *Accipe lampadem* etc. Denique dicet ei *N. vade in pace* etc. et Compater respondebit *Amen.*

27. Discedet compater cum baptizato et Parochus dimissa stola alba, lavabit manus utens medulla panis ad abstergendos digitos.

28. Clericus aquam praedictam effundet in sacrarium, claudet fontem et omnia suo loco reponet (*a*).

DE RITU SUPPLENDI CAEREMONIAS IN BAPTISMO ADULTI.

CAPUT VI.

De rebus praeparandis.

1. In sacristia praeparabitur pluviale violaceum cum stola simili et superpellicea pro clericis.

2. Aperientur cancelli baptisterii et prope fontem baptismalem statuetur abacus coopertus alba tobalea, in quo disponetur pluviale albi coloris cum stola simili, vascula Olei sancti Catechumenorum et S. Chrismatis in lance argentea, aliquantulum gossipii, urceus cum pelvi, mantile ad extergendas manus Parochi, paullulum medullae panis, vestis candida et candela.

3. Altari maiori apponetur pallium violaceum et super abaco vasculum salis et purificatorium seu mantile, Rituale, et nomina baptizati scripta in pagella.

(*a*) Ritum supplendi caeremonias pluribus infantibus omittendum censemus, eo quod facile desumi potest ex cap. II. huius libri, ubi agitur de baptismo pluribus infantibus administrando.

In functione.

4. Hora praestituta, quae in matutinis esset debet, Clerus cum Parocho congregabitur in sacristiam. Unusquisque induet sibi superpelliceum et Parochus induetur etiam stola et pluviali violaceo, praemissa lotione manuum.

5. Baptizatus cum compatre suo subsistent extra portam ecclesiae.

6. Qui de Clero sunt incedentes bini et ultimo loco Parochus paratus pluviali et capite bireto cooperto proficiscentur ad Altare majus, in quo ardebunt sex cerei.

7. Clerus quum pervenerit ad Altare, in ordinem disponetur ante ipsum, et Parochus in medio, qui detracto capiti bireto et salutata Cruce, geniculabit in infimo gradu et brevi tempore orabit.

8. Clericus unus ex abaco accipiet Rituale et ipsum tradet Parocho.

9. Parochus assurget et cum eo consurgent clerici qui erant genuflexi, signabit se ac dicere incipiet *Deus in adiutorium* etc. ut in Rituali, tum simul cum clericis recitabit antiphonam et psalmos, postea subiunget versiculos et orationes.

10. Sub finem orationum clericus unus accipiet ex abaco vasculum salis, mantile et folium, in quo notata fuerint nomina baptizati.

11. Clerus ordinatim incedens ut in accessu ad Altare, sequente Parocho, procedet ad portam ecclesiae; clericus praedictus deferet salem, et alter sustinebit Rituale.

12. Parochus deponet biretum, quum venerit in limen ecclesiae; Clerus in ordinem disponetur a lateribus eius; baptizatus et compater manebunt extra portam et stabunt.

13. Parochus interrogabit baptizatum *Quo nomine vocaris?* et baptizatus respondebit latino aut vulgari sermone proferens nomina sibi imposita.

14. Parochus pronuncians nomina baptizati (quod faciet quotiescumque in Rituali notata est litera *N.*) dicet *N. quid*

pedtis ab Ecclesia Dei? baptizatus respondebit ***Fidem*** atque ita continuabitur in reliquis interrogationibus. (*a*)

15. Post interrogationem *Credis et in **Spiritum Sanctum*** etc. et responsionem *Credo*, Parochus tribus vicibus leniter sufflabit in faciem baptizati et dicet ***Exi ab eo*** etc. Postea leniter halitabit in faciem ipsius et dicet *N. **accipe Spiritum bonum*** etc.

16. Parochus item dicet *N. **accipe signum Crucis***, et pollice dextero Crucis signum imprimet in fronte Catechumeni dicens *tam in fronte*, deinde in pectore ***quam in corde***, et prosequetur *sume fidem* etc. animadvertens deinceps dicere expressionem sectae, ad quam pertinebat baptizatus et continuabit *cole Deum* etc. ut in Rituali.

17. Parochus, deinde recitabit orationem ***Oremus. Te deprecor*** etc.

18. Post orationem Parochus pollice dextero signabit frontem, aures, oculos etc. baptizati, dicens *Signo tibi frontem* etc. et recitabit tres sequentes orationes, et dicens tertiam imponet dexteram baptizato (Advertatur variatio notata in tertia oratione).

19. Completis tribus orationibus, clericus unus obiiciet salem Parocho, qui benedicet illum dicens ***Exorcizo te creatura** salis* etc. quae tamen benedictio omittetur, si iam benedictus esset ad hunc usum.

20. Priusquam Parochus det salem gustandum baptizato, recitabit orationem *Oremus. **Domine sancte*** etc. quae omittetur, si baptizatus non fuerit de secta ethnicorum, sive idolatrarum.

21. Parochus, recitata vel omissa praedicta oratione, indice et pollice dexterae accipiet aliqua frustula salis eaque infundet in os baptizati, dicens *N. **accipe salem sapientiae*** etc. et baptizatus respondebit *Amen*. Parochus subiunget ***Pax tibi***, baptizatus respondebit *Et cum spiritu tuo*.

22. Parochus digitos absterget mantili, si opus fuerit, et

(a) Vide adnotationem sub. num. 7 cap II. hujus libri.

adiiciet orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* (in qua oratione advertenda est variatio).

23. Postea Parochus dicet baptizato *Ora, electe, flecte genua et dic Pater noster.*

24. Baptizatus in genua procumbet et recitabit *Pater noster* usque ad verba *Sed libera nos a malo* inclusive.

25. Parochus dicet ei *Leva, comple orationem tuam et dic Amen.*

26. Baptizatus assurget ac dicet *Amen.*

27. Parochus dicet compatri *Signa eum.*

28. Compater pollice dextero Crucis signum in fronte baptizati signabit dicens *In nomine Patris et Filii et Spirtus Sancti.*

29. Parochus dicet baptizato *Accede* et pollice dextero faciet in fronte Crucis signum, dicens *In nomine Patris* etc.

30. Deinde Parochus prosequetur exorcismos, ut in rituali, in quibus nulla occurrit adnotatio, excepto quod in exorcismo *Audi, maledicte satana,* post secundam vicem recitatum *Pater noster*, extat variatio relativa ad baptismum iam acceptum.

31. Post exorcismos, Parochus dexteram imponet capiti baptizati et recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc. (advertatur variatio).

32. Parochus deinde porriget extremitatem sinistram stolae baptizato, dicens ei *N. ingredere in sanctam Ecclesiam* et introducet eum in templum Dei.

33. Baptizatus ingressus in ecclesiam, dimittet stolam, quam manu tenebat, procumbet in genua et pavimentum osculabitur.

34. Post haec assurget, manu recipiet stolam incedens a sinistris Parochi, procedet cum ipso ad baptisterium, recitans *Credo in Deum* et *Pater noster*. Parochus recitabit *Credo* et *Pater* latino sermone, baptizatus ea poterit recitare vulgari, si latino recitare ei difficile erit.

35. Quum Parochus et baptizatus ante fontem venerint, subsistent ibi extra cancellos. Parochus dexteram imponet baptizato et recitabit exorcismum *Nec te latet, satana* etc. (In hoc exorcismo advertatur variatio ibi notata).

36. Interea clericus accipiet a fonte vasculum Olei Sancti

Catechumenorum et aliquantulum gossipii et cum his accedet ad Parochum; compater autem aperiet vestem baptizato circa collum et pectus.

37. Completo exorcismo, Parochus pollice dextero ex ore suo accipiet paullum salivae, qua tanget aures et nares baptizati, dicens *Ephpheta quod est* etc. deinde prosequetur reliqua *Tu autem effugare* etc.

38. Parochus rursus interrogabit baptizatum *Quis vocaris?* et ipse respondens proferet nomina sibi imposita. Parochus *N. abrenuntias satanae?* et sequentur reliquae interrogationes, post quas Parochus intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum Catechumenorum et peraget unctionem in formam Crucis super pectus et humeros baptizati, dicens *Ego te linio.* etc.

39. Parochus absterget pollicem suum gossipio, deinde unctiones in baptizato peractas et subiunget *Exi, immunde spiritus.* etc.

40. Postea Parochus accedet ad abacum praeparatum prope fontem et ibi dimittet pluviale cum stola violacea et induetur stola et pluviali albi coloris.

41. Clericus unus in promptu habebit vasculum S. Chrismatis et gossipium, alter vestem candidam et candelam accensam.

42. Parochus indutus albo pluviali, ducet baptizatum in interiorem partem fontis et rursus interrogabit eum *Quis vocaris?* et ille proferet nomina sibi imposita, ut supra; Parochus prosequetur interrogationes inclusive usque ad illam *Vis baptizari?* baptizatus respondebit *Volo.*

43. Tunc Parochus pollicem dexterum intinget in S. Chrisma proferens formulam *Deus omnipotens* etc. et unctionem S. Chrismate in formam Crucis peraget in vertice capitis baptizati, dicens *ipse te liniat Chrismate salutis* etc. baptizatus respondebit *Amen* Parochus dicet *Pax tecum* et baptizatus *Et cum spiritu tuo.*

44. Parochus gossipio absterget pollicem suum et unctionem baptizati.

45. Parochus accipiet vestem candidam, qua induet baptizatum dicens ei *Accipe vestem candidam.* etc.

46. Quum baptizatus indutus erit veste candida, Parochus tradet ei candelam accensam, quam ille accipiet dextera, dicens *Accipe lampadem ardentem* etc.

47. Postremo Parochus dicet baptizato *N. vade in pace* etc. et ille respondebit *Amen*.

48. Parochus recedens ad abacum lavabit manus utens medulla panis, et aqua quae adhibita fuerit in lotione, infundetur in sacrarium.

49. His omnibus expletis quo ordine traditum est superius, redibit in sacristiam cum Clero et sacra indumenta dimittet.

DE ADMINISTRATIONE SS. VIATICI.

CAPUT VII.

1. Rituale Romanum titulo *de Communione infirmorum* praescribit regulas servandas in administratione SS. Viatici. Hoc capite notabimus tantummodo ea quae spectant ad ritum administrationis huius peragendae.

2. In domo infirmi curabitur, ut omnia sint decentia et munda propter observantiam, quae debetur SS. Sacramento. Prope lectum infirmi statuetur mensa cooperta alba tobalea cum duobus vel quatuor candelabris in quibus ardebunt candelae cereae et scyphus cum aliquanta aqua ad purificandos digitos Sacerdotis, qui Communionem administrabit.

3. In sacristia autem ecclesiae parochialis loco segregato servanda essent ea, quae opus sunt in administratione Viatici idest tobalea sternenda in mensa domi infirmi, si careret; corporale explicandum in eadem mensa, purificatorium adhibendum a Parocho vel Sacerdote, qui administrabit SS. Viaticum, quae duo reponenda erunt in bursa albi coloris aequali bursae quae adhibetur in Missa; campanula maior et sonora pulsanda in itinere; vasculum aquae sanctae et aspersorium; sex intorticia cerea vel candelae numero etiam maiori pro comitatu SS. Sa-

cramenti; duae laternae maiores hastiles vitris clausae (a) in quibus claudi possit candela cerea; Rituale, vel libellus, in quo ad maiorem commoditatem sit transcriptus ritus Communionis infirmorum, ut in ipso Rituali; superpelliceum cum stola albi coloris, velum humerale albi coloris, parva pixis cum operculo et veste serica albi coloris, baldachinum quatuor hastis instructum, vel etiam umbella coloris albi; necesse est etiam ut adsit altera umbella maior cooperta ex parte superiori tela cerata albi coloris, si contingerit ut pluat; item opus est bursa serica albi coloris cum resticulis collo imponendis ad afferendum privatim SS. Viaticum et una vel duae laternae manu gestandae.

4. Si aderit Confraternitas laicorum, quae comitetur SS. Sacramentum, praeparabuntur sacci induendi a confratribus.

5. Opus est etiam canistro oblongo cum manubrio, quo reponantur res necessariae in administratione Viatici, si necessitas cogat ad immorandum in domo infirmi propter nimiam distantiam loci vel intemperiem coeli.

6. Quum deferendum erit SS. Viaticum, signum dabitur campana ecclesiae, iuxta morem uniuscuiusque loci. Praeter Parochum, sive alium Sacerdotem, qui vice eius fungatur, aderunt tres quatuorve clerici cum superpelliceis, quos supplere poterunt confratres sacco induti, si clerici supradicti deerunt praesertim in paroeciis ruralibus. Confratres convenient in ecclesiam; ac si Confraternitas deerit, invitandi erunt alii homines, quibus tradentur intorticia vel candelae et duobus eorum duae supradictae laternae hastiles cum candelis accensis. Uni ex confratribus vel etiam clerico tradetur campanula, et diligenter indicabitur domus infirmi, siquidem esset grave incommodum, si qua aequivocatio contingeret, praecipue in paroeciis, quae late patent. Alter clericus accipiet vasculum aquae sanctae cum aspersorio, alter bursam cum corporali et purificatorio, tobaleam explicandam super mensam in domo infirmi et Rituale; tertius ad Altare, in quo custodietur SS. Sacramentum, deferet alterum cor-

(a) Laternae hastiles praescribuntur a Concilio Romano habito a Sum. Pont. Benedicto XIII anno Domini 1725. tit. XV cap. VII.

porale, quod explicabit in medio, claviculam tabernaculi seu ciborii, velum humerale albi coloris et umbellam, nisi adhibebitur baldachinum hastile, quoniam hoc casu baldachinum defertur a quatuor confratribus ante ipsum Altare.

7. Tali modo dispositis rebus omnibus, accendentur duo quatuorve cerei in Altari SS. Sacramenti, deinde intorticia vel candelae confratribus seu laicis distributae et candelae clausae in duabus laternis hastilibus accendentur. Parochus lavabit manus, induetur superpellicio et stola albi coloris (*a*) et veniet ante Altare iunctis manibus, comitatus a clericis praedictis.

8. Ante Altare progressus, genuflectet ad SS. Sacramentum in pavimento, ascendet ad Altare, aperiet ciborium seu tabernaculum, genuflectet ac pixidem cum s. Particulis ex illo educet. Aperiet deinde parvam pixidem adhibendam pro Viatico eamque ponet in corporali, aperiet item alteram pixidem, quae aderat in tabernaculo, ex illa accipiet tres vel quatuor Particulas easque reponet in parva pixide: postea excutiet digitos super pixidem maiorem, si quod fragmentum adhaeserit, purificabit digitos in vasculo aquae, absterget eos purificatorio cladet utramque pixidem, reponet maiorem in ciborio et relinquet minorem in medio corporali, genuflectet et claudet porticulam ciborii seu tabernaculi.

9. Genua submittet in suppedaneo et clericus unus eius humeris imponet velum humerale, quod ei firmabit ante pectus: idem clericus, si deerit baldachinum, accipiet et aperiet umbellam, cavens ne ipsa impellat candelabra Altaris vel lampades ante Altare appensas.

10. Assurget Parochus, sinistra accipiet pixidem et dextera cooperiet illam extremitatibus veli humeralis anterioribus, imponens dexteram velo ipso coopertam pixidi, quam sustinebit ante pectus. Convertetur ad populum, intonabit seu canendo

(*a*) Rituale praescribit quod Parochus potest in administratione Viatici indui *si haberi potest pluviali albi coloris*. Haec praescriptio locum habere potest quum deferatur Viaticum solemniter. Si deferatur privatim, satis erit stola tantummodo.

sive alta voce psalmum *Miserere* et proficiscetur de ecclesia iturus recta via ad domicilium infirmi.

11. Procedetur hoc ordine: clericus qui pulsabit campanulam, duo clerici alter cum vasculo aquae sanctae et aspersorio, alter cum bursa corporalis, cum Rituali et mantili, ut supra; sequentur bini confratres seu laici cum intorticiis, vel candelis, ac si aderunt alii clerici sive Sacerdotes cum intorticiis, incedent ultimo loco; Sacerdos sive Parochus, qui gestabit SS. Sacramentum subtus baldachinum sustentum a confratribus vel subtus umbellam a clerico substentam, et a lateribus eius incedent duo confratres vel clerici cum laternis hastilibus, accensis luminibus; sequetur populus, at curabitur, ut foeminae a viris incedant diremptae. Si longum esset iter percurrendum post psalmum *Miserere*, canentur aut recitabuntur alii psalmi et cantica.

12. Quum ventum erit ad domicilium infirmi, duo praedicti clerici cum vasculo et cum corporali introibunt in cubiculum, ubi iacebit infirmus, et super mensa explicabunt mantile, si deesset, et disponent corporale, purificatorium, Rituale et vasculum cum aspersorio dextrorsum. Confratres cum cereis subsistent in via, vel etiam ascendent ad habitaculum, sed subsistent extra cubiculum infirmi et genua submittent. Sacerdos ingredietur in cubiculum praedictum, dicet *Pax huic domui* et respondebitur *Et omnibus habitantibus in ea*, detrahet pixidi velum humerale eamque ponet super tabulam et genuflectet.

13. Populus, qui comitabitur SS. Sacramentum, remanebit extra portam habitaculi, et genibus flexis recitabit aliquas preces pro infirmo; poterunt praesertim recitari Litaniae de beata Virgine.

14. Sacerdos post genuflexionem accipiet aspersorium, asperget infirmum et adstantes, dicens *Asperges me* etc. ut in Rituali, quae tamen antiphona non variabitur tempore paschali neque adiungetur *Alleluia*. Post antiphonam recitabit primum versiculum psalmi *Miserere*, *Gloria Patri*, *Sicut erat*, et repetet antiphonam.

15. Deinde versiculos subiunget *Adiutorium nostrum* etc. *Domine, exaudi* etc. *Dominus vobiscum* et orationem *Exaudi nos* etc. ut in Rituali.

16. Accedet ad infirmum et interrogabit eum an confessionem praemittere debeat et ut disponat ipsum ad accipiendum SS. Viaticum.

17. Post haec ab infirmo ipso vel ab aliquo adstantium recitabitur *Confiteor* et Sacerdos ad infirmum conversus dicet *Misereatur tui* etc. (*a*) servans ritum declaratum in administratione Communionis.

18. Postea genuflectet, deteget pixidem, accipiet Particulam unam, se convertet ad infirmum et sustinens Particulam elevatam super Pixidem, dicet *Ecce Agnus Dei* etc. et tribus vicibus *Domine non sum dignus ut intres* etc. quae verba recitanda essent submissa voce etiam ab infirmo, saltem una vice.

19. Accedet ad lectum infirmi et versus ipsum faciens s. Particula signum Crucis, advertens tamen ne excedat a circumferentia Pixidis, dicet *Accipe* etc.

20. Quod si s. Eucharistia administretur non per Viaticum sed in devotionem infirmi, dicet *Corpus Domini nostri* etc.

21. Communicato infirmo, reponet Pixidem super mensam, excutiet digitos, si forte adhaesissent fragmenta, super Pixidem ipsam, quam deinde cooperiet operculo, purificabit digitos in scypho praeparato et absterget illos purificatorio. Aqua schyphi dabitur bibenda infirmo sive a Sacerdote ipso sive ab alio, et si quid superfuerit, effundetur super ignem.

22. Sacerdos dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Domine sancte Pater* etc. Post orationem genuflectet ad Sacramentum, accipiet s. Pixidem, ut supra, eamque cooperiet velo humerali et nihil adiiciens, benedictionem largietur infirmo, eodemque ordine quo ventum erit, redibitur in ecclesiam.

23. In reditu cantabitur vel recitabitur in itinere psalmus *Laudate Dominum de coelis* et alii psalmi atque hymni, prout requiret loci distantia.

24. Reversa in ecclesiam processione, confratres cum intorticiis vel candelis in ordinem genua submittent ante Altare,

(*a*) Sacerdos in administrando SS. Viatico, ex sententia rubricistarum dicet *Misereatur tui* etc.

sed extra cancellos seu balaustrium sacelli; clerici superpelliceo induti intrabunt in ambitum sacelli.

25. Sacerdos ascendet ad Altare, tollet de s. Pixide velum humerale eamque ponet in medio Altari, et facta genuflexione, se convertens versus cornu Evangelii, descendet de Altari et geniculabit in medio gradu infimo.

26. Flexis genibus hoc loco, recitabit vel cantabit ℣. *Panem de coelo* etc. tum assurget, dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui nobis sub Sacramento* etc. cum longa conclusione *Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate* etc. Convertetur deinde paullulum versus populum, cavens ne humeros vertat ad SS. Sacramentum et publicabit indulgentias a Summis Pontificibus concessas omnibus illis, qui SS. Sacramentum per Viaticum comitantur.

27. Tum ascendet ad Altare, genuflectet et accepta Pixide, ut supra, cooperta velo humerali, se convertet ad populum et benedictionem adstantibus impertietur.

28. Conversus iterum ad Altare, detrahet Pixidi velum humerale, deponet eam in Altari et genuflectet: solvet velum humerale, quod recipietur a clerico, qui sustinebat umbellam.

29. Sacerdos aperiet ostiolum ciborii seu tabernaculi, genuflectet, extrahet Pixidem de ciborio, aperiet utramque Pixidem, in maiorem recondet Particulas, quae aderant in minori, excutiet super illam fragmenta, si digitis adhaeserint, et claudet Pixidem maiorem: postea digitos purificabit in vasculo consueto et purificatorio absterget; reponet Pixidem intra tabernaculum, genuflectet, claudet ostiolum tabernaculi, amovebit claviculam, descendet de Altari, genuflexionem iterabit in pavimento et in sacristiam revertetur.

30. Confratres extinguent intorticia et in sacristiam referent; item clerici quoque extinguent cereos Altaris, complicabunt corporale et res omnes, quae adhibitae fuerint in hac functione, ad sacristiam reportabunt.

31. Si propter pluviam vel longitudinem itineris vel alia de caussa rationabili fas non esset referre Sacramentum ad ecclesiam, Parochus deferet unam Particulam. Deveniens autem

ad ostium domus infirmi, convertetur ad populum et benedictionem largietur. Posteaquam communicaverit infirmum et recitaverit orationem *Domine sancte Pater* etc. benedictionem dextera donabit infirmo, ibique dimittet superpelliceum et stolam.

32. Dabitur opera, ut ad habitaculum infirmi afferatur canistrum, in quo reponi possint res omnes adhibitae pro Viatico, quae privatim ad ecclesiam referentur.

33. Haec est methodus servanda in administratione s. Viatici, ex praescriptionibus Ritualis romani. Non tamen excluditur pompa maior, si haec fiat in honorem SS. Sacramenti, praesertim quum afferatur divina Eucharistia infirmis chronicis paroeciae in recursu solemnitatum principalium. Quia pro tali circumstantia nullus sit praescriptus peculiaris ritus, servari poterit methodus indicata in processionibus SS. Sacramenti, ut omnia peragantur ordine debito.

34. Si necessitas urgeat, poterit etiam noctu afferri Viaticum, sed privatim sine ulla pompa, et Sacerdos habebit clericum, qui eum comitabitur cum laterna accensa.

35. Oportebit etiam advertere methodum servandam si forte administrandum sit s. Viaticum ultimis tribus diebus maioris Hebdomadae, prout S. Rit. C. disponit in *Lucana* die 15 Maii 1745. « Si sacrum Viaticum deferri debeat ad infirmum feria V. in Coena Domini post Missam solemnem, feria VI. in Parasceve et sabbato sancto ante Missae solemnis celebrationem, pulsabitur crotalus, et Parochus adhibebit stolam et velum humerale coloris albi, sicuti et umbella, quae super Sacramentum deferetur. Voce submissa, imo submississima recitabuntur per viam psalmi consueti cum ℣. *Gloria Patri* in fine et populus sine benedictione dimittetur. » De reliquo observabitur totum id, quod superius expositum est.

36. Postremo notandum, quod praeter campanas ecclesiae parochialis, ex qua exibit s. Viaticum, pulsabuntur et aliae ecclesiarum, qua transibit SS. Sacramentum.

DE EXEQUIIS

Exequiae ad quatuor capita rediguntur, videlicet ad cadaveris deportationem in ecclesiam, ad funus super cadaver, ad suffragia tertio, septimo, tricesimo et anniversario die, et ad funus parvulorum, Vestigia sequentes Ritualis Romani, nostras instructiones in quatuor distincta capita dividemus.

DE CADAVERIS DEPORTATIONE AD ECCLESIAM

CAPUT VIII.

1. Usus, ubi vigeat, dandi campana signum in agone alicuius fidelis, servari poterit, ut exoretur Dominus pro felici illius transitu. Item statim ac animam efflaverit, signum campana dabitur, ut quum audiatur, in suffragium animae eiusdem fundantur preces. Sacerdos, qui assistet ipsi, recitabit preces in Rituali praescriptas.

2. Qui ex familia curam geret defuncti, curabit ut cadaver lavetur et mundetur cum debita decentia, et induatur vestibus convenientibus conditioni defuncti et consuetudini uniuscuiusque loci.

3. Cavebitur autem, ne moveatur cadaver statim ac expiraverit defunctus, sed expectetur aliquandiu, ne forte extinguatur spiritus vitalis, si adhuc superesset in illo.

4. Sacerdotum cadavera induentur veste talari et paramentis coloris violacei, quibus celebratur Missa, et bireto capiti imposito. Ceteri ecclesiastici induentur sacris vestibus convenientibus ordini, quo erunt constituti, et bireto capite cooperto.

5. Cuicumque cadaveri componendae in pectore sunt manus in formam Crucis, vel etiam poterit inter manus illorum parva Crux aptari.

6. Postea collocabitur cadaver super linteum in solo vel

supra tabulam, et prope ipsum ardebit unum saltem lumen et aderit vasculum aquae benedictae cum aspergillo, ut aspersio aquae sanctae super illud fiat.

7. Aderunt Sacerdotes aut laici, qui recitabunt preces in suffragium defuncti.

8. In quibus locis non licet efferre cadavera aperta cavebitur ne deportentur domo, nec claudantur in arca, nisi transacto temporis spatio post mortem, quod a peritis artis sanitariae iudicabitur iustum, ne forte vivus in arca clausus aut panno nigro superposito suffocetur, praesertim post quosdam morbos, quibus non raro infirmi convalescunt.

9. Si qua de causa rationabili peragenda esset autopsia cadaveris, fiet tempore debito, extra locum sacrum et ex facultate auctoritatis ecclesiasticae, siquidem sacrosanctum est cadaver Christiani in sinu Ecclesiae Catholicae defuncti.

10. Parochus autem, vel alius vice illius, cum haeredibus defuncti conveniet de omnibus iis, quae opus erunt ad cadaveris deportationem in ecclesiam: nempe invitabitur Clerus, Regulares et Confraternitates laicorum, quas cupient haeredes ad funus convenire, indicetur cera accendenda et distribuenda, feretrum etc,

11. Hora praestituta in ecclesiam parochialem defuncti congregabitur Clerus et Confraternitates, quae intervenient deportationi cadaveris: quod si invitatum interveniret etiam Capitulum Cathedralis, aut Collegiatae, hoc casu Clerus, Regulares et Confraternitates simul cum Parocho defuncti coibunt in ecclesiam cathedralem, vel collegiatam, ut inde accedant domum, in qua iacebit cadaver.

12. Deportatio fiet diurno tempore, nunquam nocturno.

13. Signum dabitur campana seu campanis, iuxta morem cuiusque loci, et procedetur ad habitaculum defuncti ordine sequenti:

14. Praecedent Confraternitates laicorum ad funus invitatae cum suis propriis insignibus et iuxta ordinem institutionis aut privilegii, sive legis synodalis; deinde Crux Paroeciae vel ecclesiae in qua fiet funus, vel Cathedralis, si Capitulum inter-

veniet, et illa deferetur a clerico induto superpelliceo supra vestem talarem; post Crucem sequentur Regulares ad exequias invitati, et unumquodque corpus incedet separatim ab altero, observando in ordine praecedentiae antiquitatem erectionis Coenobii, secundum constitutionem Gregorii XIII. Post Regulares ibit Clerus secularis, et unusquisque de Clero indutus erit superpellicio et capite bireto cooperto: ultimo loco incedet Parochus, stola nigra collo imposita. A latere Parochi ibit clericus ferens vasculum aquae sanctae cum aspergillo et Rituale. Si aderit Capitulum Cathedralis vel etiam alicuius Collegiatae, Parochus incedet ultimo loco sui Cleri, deinde sequetur Capitulum praedictum. Notandum, quod si plura intererunt corpora Regularium et plura etiam Capitula, debent singula incedere post unam Crucem Cleri, sive illa sit parochialis, sive capitularis sive illius ecclesiae, in qua celebrabitur funus, ut superius notatum est. Post Capitulum seu Clerum portabitur feretrum a quatuor lecticariis, sacco indutis, vel a sodalibus Confraternitatum, quae intererunt. Cadaver nunquam curru vehetur.

15. Quum ventum erit ad habitaculum defuncti, pompa funebris ibi subsistet: Parochus autem ascendet domum cum clerico ferente vasculum et Rituale; ascendent etiam lecticarii vel confratres, qui debebunt cadaver demittere, siquidem feretrum relinquetur ante ostium domus, item confratres aut Regulares, qui sustinebunt intorticia seu candelas accensas circum cadaver, et clericus vel alius quispiam, qui fungetur officio accipiendi et distribuendi ceram omnibus funeri intervenientibus.

16. Quum omnia disposita fuerint, Parochus aqua benedicta asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, recitabit cum clerico antiphonam *Si iniquitates*, psalmum *De profundis* cum *Requiem aeternam,* et postea repetet integram antiphonam *Si iniquitates observaveris, Domine* etc.

17. Tum domo efferetur cadaver intra linteum positum vel in arca et aptabitur supra feretrum. Qui sustinebunt intorticia seu candelas accensas, incedent a lateribus feretri.

18. Collocato, ut supra, cadavere, Parochus elata voce sed sine cantu intonabit antiphonam *Exultabunt. Domino*, et im-

mediate proficiscetur processio et in itinere psalmus *Miserere* et alii Graduales recitabuntur, donec deveniatur ad ecclesiam. In fine psalmorum adiungetur *Requiem aeternam* etc. singulari numero.

19. Pompa funebris domo defuncti dirigetur recta ad ecclesiam (*a*).

20. In limine ecclesiae solet in quibusdam locis aspergi a Parocho cadaver priusquam introducatur in ecclesiam. Haec aspersio a Rituali non praescribitur, et locum habere posse videtur eo casu tantum, quo cadaver deponeretur in aliqua ecclesia, in qua iurisdictio Parochi de ipso cessaret.

21. In aditu ecclesiae repetetur elata voce et sine cantu antiphona *Exultabunt Domino ossa humiliata*.

22. Confraternitates seorsim deponet Crucem sive signum quod prae se ferent, et se ordinatim disponent circa ambitum ecclesiae in plures circulos, si necesse fuerit; Crux Cleri locum sumet quo respondebit caput cadaveris; Regulares in unum pluresve circulos se disponent ante Confraternitates et Clerus secularis ante Regulares; Parochus consistet ad pedes cadaveris.

23. Dispositis ordine demonstrato Confraternitatibus et Clero, feretrum ccm cadavere deponetur in media ecclesia et cantabitur ℟. *Subvenite Sancti Dei* etc. Qui sustinebunt intorticia seu candelas accensas, adstabunt a lateribus feretri, facie versa alter ad alterum.

24. Si distribuentur candelae Confraternitatibus et Clero, aderit unus aut duo clerici, vel etiam unus aut duo confratres, qui in limine ecclesiae, succedente processione, distribuent singulis candelam accensam, quae ab universis sustinenda erit accensa ad cantum Responsorii praedicti.

25. Notandum etiam erit, quod si cadaver erit laici hominis, statuendum est capite ad portam verso et pedibus ad Al-

(*a*) Improbandus est mos, vulgo receptus, in gyrum per compita ducendi cadavera sine causa ulla. Si domus esset proxima ecclesiae, licebit inire longiorem viam ut possit aequo modo explicari processio: animadvertendum tamen, ut omnis abusio declinetur.

tare; si fuerit Sacerdotis ponetur capite ad Altare, pedibus ad portam versis (*a*),

26. Responsorio absoluto, extinguentur candelae et de ecclesia discedent Confraternitates, Regulares et Clerus etiam secularis, remanentibus illis tantum, qui ad funus invitati fuerint, ut in capite sequenti. Prope cadaver, si celebrabitur funus postridie, unum vel duo lumina ardebunt.

27. In quibusdam ecclesiis, praesertim Cathedralibus, mos est exponendi cadavera non in media ecclesia, sed in aliquo Sacello laterali. Hoc casu quod notatum fuit relate ad Altare et portam, intelligi volumus de Altari Sacelli et de ingressu eiusdem.

DE FUNERE SUPER CADAVER

CAPUT IX.

1. Cadaver exponetur in ecclesia super feretro seu lectica, exceptis Episcopis, Cardinalibus, Principibus imperantibus etc. qui exponentur super lecto funebri. Circa feretrum ardebunt convenienti numero cerei seu intorticia, ut videbitur haeredi; observanda tamen est lex seu consuetudo uniuscuiusque loci, relate ad conditionem defuncti, et curandum, ut sit debita distinctio iuxta personam, quam ipse gerebat in vita. Cerei sive

(*a*) Abusio est deportare cadavèra curru vecta et sine interventu Cleri cum processione definita. In Statuto Cleri Romani a Summo Pont. Clemente XII. adprobati, num. 10. Appendicis insertum est edictum de mandato Clementis XI. quod vetat efferri cadavera in vehiculis.

Quod ad modum exponendi cadavera in ecclesia, privilegium est Sacerdotum tantummodo, ut collocentur capite ad Altare, pedibus ad portam versis, quod quidem privilegium, ut inhaerens *dignitati Sacerdotali*, non est extendendum ad laicos, quamvis praeminentiis et honoribus spectabiles, quos inter comprehenditur etiam ecclesiae Patronus.

intorticia imponentur candelabris ferreis de industria ad hanc rem elaboratis, nec fas est uti candelabris, quae adhibentur in altari vel ad ornatum ecclesiae: item vitabitur uti palliis, tapetis et pannis sericis ecclesiae ut his exornetur feretrum aut lectum funebre (*a*).

2. Peracta cadaveris ad ecclesiam deportatione, exponetur illud quo modo innuimus, et Parochus cum Clero suo, vel cum Clero, qui ab haeredibus invitabitur, initium faciet recitandi Officium pro defunctis. Clerus locum sumet in choro, et si forte chorus seu presbyterium non satis capax esset, poterit se disponere ad scamna posita in longitudinem circa feretrum, seu cadaver. Parochus indutus stola nigri coloris primum locum occupabit. Officii initium fiet a Vesperis (*b*) postea Matutinum cum tribus nocturnis et Laudes: antiphonae duplicabuntur et in fine Vesperarum et Laudum omittentur preces, videlicet psalmus *Lauda anima mea* etc. aut alter *De profundis* etc. Recitabitur oratio conveniens defuncto. Officium recitabitur tono chorali, vel etiam cantabitur iuxta consuetudinem cuiusque ecclesiae, aut circumstantias funeris plus minus solemnis. Pro

(*a*) Cadaver, exponendum est in feretro; abusio est illud humi locare super lodice funerea seu panno nigro. Abusio etiam illa est feretro supponere basim seu fulcimentum, quo erigatur. Perspicua hac super re dispositio est Ritualis Romani quae declarata est in superius relato Statuto Cleri Romani num. 12. Append. Haec abusio, generatim loquendo originem duxit ex avaritia seu sordido lucro illorum, qui mercede conducti, ecclesiae pro funeribus inserviunt. Licebit tamen feretro supponere pannum seu stratum nigri coloris ad ornatum et circumdare illud aliquo scamno nigro panno contecto, ut populus si forte affluat, a feretro submoveatur.

(*b*) Non est mirandum, si defendimus Officium defunctorum incipiendum esse a Vesperis. In hoc officio non est Vesperis statuta hora, idque eruitur e Caeremoniali Episcoporum lib. II. cap. 38. num. 16. ubi iubetur recitari pro Episcopo defuncto officium mortuorum, initium sumendo a Vesperis. Idque est notandum, quod hoc officium recitatur mane. Etiam Romae in exequiis Cardinalium pro cantu officii defunctorum mane quo expositum prostat cadaver, Vesperarum recitatione principium fit officii.

Caeremoniis servandis in officio seu cantato sive recitato, traditae regulae sunt relativis capitibus lib. II.

3. Dum recitabuntur vel canentur Laudes, se parabit in sacristia Celebrans cum Ministris pro Missa solemni de requie. Si cantabit Missam Parochus, vel numerus Cleri esset limitatus, induentur paramentis Missalibus post absolutam recitationem officii.

4. Missa cantabitur ritibus praescriptis cap. 10. lib. II. legetur illa quae notata est in Missali *in die depositionis* et in oratione ad illa verba *famuli tui* N. exprimetur nomen defuncti vel defunctae (*a*).

5. Post Missam fiet absolutio super cadaver ordine sequenti.

6. Postquam Celebrans ultimum Evangelium recitaverit, Diaconus ascendet in suppedaneum, se addet Celebranti a dexteris; et Celebrans, Diaconus ac Subdiaconus, facta simul ad Crucem reverentia, descendent a latere de Altari et directe procedent ad scamnum in latus Epistolae.

7. Interea prope abacum praesto erit clericus, qui sustinebit vasculum aquae sanctae cum aspergillo, thuriferarius cum thuribulo ac navicula et clericus alter, qui deferet Rituale vel Missale, in quo extet formula absolutionis.

8. A clericis delegatis accendentur Clero candelae, si pro Missa distributae illi fuerint.

(*a*) Advertatur quod in oratione non est omittendum verbum *hodie*. Quod ad additionem *fratris nostri*, iuvat hoc loco referre sententiam recentis eruditi scriptoris liturgici « Quum in aliquo sodalitio, inquit, funus vel exequiae fiunt cuiuspiam, qui illi erat adscriptus, post nomen » defuncti addi in oratione solet *fratris nostri* vel *fratrem nostrum*; sed » error est hic admodum gravis et contra rubricam, quae praecipit solum, ut addatur *Sacerdotis* quum de Presbytero aliquo sermo est. Quamobrem quippiam aliud adiicere fas non est. Neque vero vocabulum » *frater* latino sermone tribui potest homini eiusdem corporis seu societatis, qui potius appellandus esset *socius*, vel *sodalis*. Equidem » omnes homines utpote ab eodem progenitore originem ducentes, fratres esse probe scio, Christiani autem peculiariter in Novo Testamento fratres appellantur, quippe qui per s. Baptismum in Iesu Christo renascuntur: verum id cum specialibus sodalitiis et congregationibus nihil habet commune ».

9. Acolythi aderunt a lateribus scamni Celebrantis.

10. Ubi Celebrans cum Ministris ad scamnum devenerit, Acolythi detrahent Ministris manipulos, Caeremoniarius Celebranti detrahet planetam et manipulm eique imponet pluviale. Tam Celebrans, quam Ministri advertent, ne humeros vertant ad Altare.

11. Acolythi, postquam Ministros manipulis exuerint, accedent ad abacum et accipient candelabra. Subdiaconus accipiet Crucem processionalem et procedetur ad absolutionem super cadaver peragendam ordine sequenti:

12. Praecedent duo clerici cum thuribulo et cum vasculo-qui vasculum deferet, adstabit thuriferario dextrorsum. Subdia, conus gestans Crucem, medius inter Acolytos cum candelabris: qui de Clero sunt, bini manu sustinentes biretum et candelam accensam, quam dextera gestabit qui dextrorsum incedet, sinistra qui sinistrorsum. Digniores seu seniores incedent propiores Celebranti: ultimo loco ibit Celebrans cum Diacono a sinistris, et incedent capite cooperto ac sine candela (*a*). Clericus ferens librum incedet prope Celebrantem.

13. Clerici cum thuribulo et cum vasculo, Subdiaconus cum Acolythis, incedent ad sinistram cadaveris; Subdiaconus cum Acolythis consistent ad caput cadaveris; thuriferarius et alter cum vasculo redibunt ex parte adversa ad pedes cadaveris: Clerus consistet circa cadaver, divisus hinc et inde, dignioribus seu senioribus manentibus propius Celebrantem. Celebrans cum Diacono consistent ad pedes cadaveris adversum Crucem.

14. Quod si cadaver esset Sacerdotis ideoque depositum esset capite ad Altare, pedibus ad portam conversis, servabitur haec alia methodus, videlicet duo clerici cum thuribulo et vasculo, Subdiaconus cum Cruce et Acolythi cum candelabris, sequente Clero et Celebrante cum Diacono, incedent a dexteris cadaveris usque ad eius pedes. Quo quum venerint duo clerici

(*a*) Nulla rubrica praescribit, ut Celebrans et Diaconus sustineant candelam accensam in absolutione. Celebrans et Ministri candelam accensam sustinent uno die Purificationis beatae Virginis.

cum vasculo ac thuribulo, Subdiaconus et Acolythi procedent a sinistris cadaveris et redibunt ad caput eiusdem, ubi consistent Subdiaconus et Acolythi. Clerus autem ad pedes cadaveris quum venerit, dirimetur, post Crucem se disponens a lateribus feretri, manentibus propius Celebrantem dignioribus: Celebrans cum Diacono consistet ad pedes cadaveris contra Crucem: duo clerici cum vasculo ac thuribulo transibunt rursus a dexteris cadaveris, redibunt ad Celebrantem et consistent prope ipsum a dextris. Tam Subdiaconus et Acolythi, quam Clerus advertent ut se sistant circa feretrum convenienti ab illo distantia, ut locus detur Celebranti, qui cum Diacono debebit feretrum circumire, ut inferius tradetur.

15. Quum unusquisque suo loco constiterit, Diaconus et Celebrans caput bireto nudabunt, Diaconus biretum tradet Caeremoniario, Celebrans tradet Diacono et hic Caeremoniario.

16. Clericus librum sustinens, se sistet ante Celebrantem, salutabit eum, aperiet librum, quem ante ipsum Celebrantem sustinebit, qui iunctis manibus recitabit tono feriali orationem *Non intres* etc. Notandum, quod si cadaver esset mulieris, nulla facienda erit variatio in verbis *cum servo tuo*. In fine orationis a choro respondebit *Amen*. Clericus claudet librum, salutabit Celebrantem et recedet ad locum suum prope Celebrantem ipsum.

17. Cantores immediate incipient et prosequentur cantum Responsorii *Libera me, Domine* etc. Cantores ipsi canent ℣. *Requiem aeternam* ad quem Celebrans nullum Crucis signum faciet versus cadaver, ut perperam faciunt nonnulli contra rubricarum praescriptionem.

18. Quum a cantoribus repetetur ℣. *Libera me, Domine* etc. Diaconus reverebitur Celebrantem et transibit ad dexteram eius. Caeremoniarius attollet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, cui se praesentabit thuriferarius ac thuribulum apertum obiiciet. Diaconus accipiet naviculam et incensum sine osculis ministrabit Celebranti. Celebrans incensum demittet in thuribulum cum formula usitata *Ab illo benedicaris* etc. et dextera benedicet illud. Thuriferarius claudet thuribulum, recipiet naviculam et redibit ad dexteram clerici vasculum sustinentis; hic

consistet a dexteris Diaconi et in promptu habebit aspersorium tradendum ipsi.

19. Cantores post responsorium cantabunt *Kyrie eleison, Christe eleison* et *Kyrie eleison.* Celebrans elata voce ac tono statuto cantabit *Pater noster* et prosequetur submissa voce dicere una cum adstantibus. Diaconus accipiet aspersorium et ipsum tradet Celebranti, qui simul cum Diacono attollente eius fimbriam dexteram pluvialis, circumibit cadaver, ut ipsum aspergat, aspersionem autem incipiet a sinistris cadaveris, primo aspergens illud versus pedes, deinde versus medium postremo versus caput: postea reverebitur Crucem a Subdiacono sustentam et Diaconus genuflectet, nisi fuerit Canonicus et in sua ecclesia; prosequetur aspersionem a dextris cadaveris, primo versus caput, deinde versus medium, postremo versus pedes; advertet etiam ut aspersionem vel thurificationem peragat praeteriens, non vero usquam subsistens.

20. Reversus Celebrans ad locum ubi acceperit aspersorium, restituet ipsum Diacono, hic autem clerico, qui iam substinebat illud: thuriferarius tradet thuribulum Diacono; et Celebrans cum Diacono respective reverentiam vel genuflexionem ad Altare facient; tum Diaconus porriget thuribulum Celebranti, qui simul cum eo circumibit cadaver et adolebit illud eodem modo quo aspersionem confecerit.

21. Si cadaver esset Sacerdotis ullius, Celebrans et Diaconus omittent reverentiam vel genuflexionem ad Altare, eo quod alius hoc casu sit situs cadaveris.

22. Post incensationem Celebrans ad locum suum reversus, restituet thuribulum Diacono, hic autem thuriferario Duo clerici cum vasculo et thuribulo remanebunt quo loco erant. Diaconus accipiet a clerico librum et sustinebit illum ante Celebrantem, qui tono praescripto cantabit versiculos *Et ne nos* etc. et sequentes cum orationes *Deus cui proprium est.* etc. tono feriali, quae oratio nullam patitur unquam variationem, licet defunctus sit Sacerdos, ut monet Rituale (*a*).

(*a*) Diaconus librum sustinet ante Celebrantem, quia sic praescribit rubrica Missalis.

23. Si cadaver efferendum erit ad coemeterium, praesto aderunt lecticarii, qui deportabunt feretrum cum cadavere, ut inferius.

24. Completa praedicta oratione, si deportandum erit cadaver ad coemeterium proximum ecclesiae, duo clerici cum thuribulo et cum vasculo aquae sanctae discedent de loco suo et procedent ante Crucem.

25. Procedetur ad coemeterium eodem ordine ac supra de accessu ab Altari ad feretrum, et cadaver in feretro efferetur post Celebrantem. In transitu ab ecclesia ad coemeterium cantabitur a Clero antiphona *In paradisum* etc.

26. Quum processio ad coemeterium venerit, Clerus disponetur eodem ordine quo stabit in ecclesia. Feretrum cum cadavere deponetur aut in medio coemeterio aut prope sepulcrum, et hoc casu Clerus circa sepulcrum consistet ordine iam descripto.

27. Si sepulcrum non erit benedictum, Celebrans, ut eo venerit, ex libro quem sustinebit Diaconus, recitabit tono feriali orationem super sepulcrum (*a*) post quam, ministrante Diacono, demittet incensum in thuribulum cum solita formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Postea Diaconus acceptum aspersorium porriget Celebranti, qui asperget in medio, a sinistris, et a dextris suis primo cadaver, deinde sepulcrum; tum reddet aspersorium Diacono, et accepto ab eo thuribulo, adolebit cadaver et sepulcrum eodem modo, quo asperserit.

28. Reddito thuribulo Diacono, Celebrans intonabit antiphonam *Ego sum* et immediate a cantoribus cantabitur *Benedictus*, quod alternatim a Clero canetur, cum *Requiem aeternam* in fine. Post canticum praedictum a cantoribus cantabitur integra antiphona *Ego sum resurrectio* etc.

29. Cantata praedicta antiphona, Celebrans alta voce cantabit *Kyrie eleison*, Clerus *Christe eleison*, Celebrans, *Kyrie eleison* et immediate *Pater noster*, reliqua ab omnibus dicentur

(*a*) Si coemeterium sit benedictum, non oportet facere benedictionem sepulcri, quamquam esset recens effossum.

secreto. Dum recitabitur *Pater noster*, Diaconus aspersorium tradet Celebranti, qui suo loco perstans asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis et restituet aspersorium Diacono, hic autem clerico vasculum sustinenti.

30. Diaconus accepto libro, se sistet ut supra ante Celebrantem eique sustinebit illum apertum. Celebrans tono feriali cantabit versiculos *Et ne nos inducas* etc. postea eodem tono orationem *Fac, quaesumus, Domine*, etc.

31. Dum canentur versiculi et oratio, duo clerici cum thuribulo et cum vasculo accedent prope Crucem, ut parati sint ad proficiscendum suo loco ante Subdiaconum.

32. Post orationem Diaconus, non claudens librum, recedet aliquantum versus sinistram Celebrantis, cui Caeremoniarius in hac actione attollet fimbriam dexteram pluvialis. Celebrans, responso a choro *Amen* post orationem praedictam, elevabit dexteram et Crucis signum faciens versus cadaver, dicet *Requiem aeternam* etc. Cantores cantabunt *Requiescat in pace*: Clerus respondebit *Amen* et Celebrans submissa voce adiiciet *Anima eius* etc. et eodem vocis tono a choro respondebitur *Amen*.

33. Diaconus librum claudet ac tradet clerico, a quo illum acceperit: sumet a Caeremoniario biretum et porriget Celebranti accipiet deinde biretum suum et transibit ad sinistram Celebrantis.

34. Celebrans, capite nudato, sine cantu intonabit antiphonam *Si iniquitates*, et caput bireto cooperiet, quod ipsum faciet Diaconus.

35. Proficiscetur immediate Crux cum Acolythis, praecedentibus clericis cum vasculo ac thuribulo, et sequente Clero Celebrante ac Diacono, ut supra, et revertetur ad sacristiam. In itinere recitabitur psalmus *De profundis* alternatim tono chorali, sed sine cantu.

36. Reversi Subdiaconus et Acolythi in sacristiam, subsistent in capite ipsius, facie ad ingressum versa; duo clerici cum thuribulo et vasculo subsistent a lateribus Acolythorum; Clerus ubi venerit in sacristiam, consistet a Cruce versus portam, se dividens in aditu ideoque duos ordines hinc inde efficiet, om-

nibus ad invicem conversis: Celebrans cum Diacono subsistent prope ingressum sacristiae, facie versa ad Crucem, in fine duorum ordinum Cleri. Diaconus et Celebrans detegent bireto caput. Celebrans repetet antiphonam *Si iniquitates* etc. post ipsam, facta ad Crucem a Diacono sustentam et ad Clerum reverentia, perget ad sacra paramenta deponenda (*a*).

37. Subdiaconus Crucem tradet clerico, qui ponet eam seorsim, se adiunget Celebranti et ipse quoque deponet paramenta simul cum Diacono. Clerici et Acolythi res, quas sustinebant, suas quisque deponent.

38. Postquam e Coemeterio Clerus discesserit, a vespillonibus dabitur cadaveri sepultura, si transactum erit legitimum tempus: sin minus, deponetur cadaver in aliqua cella huic rei destinata, quoad tempus illius sepeliendi erit.

39. Providebitur, ut sepulturae virorum diversae sint a sepulturis foeminarum, itemque puerorum et ecclesiasticorum. In inferendis in sepulturam cadaveribus curabitur, quoad fieri potest, ut laicorum cadavera sint pedibus ad Altare seu sacellum conversis, Sacerdotum autem collocentur capite ad Altare verso eodem modo quo exponuntur in ecclesia.

40. Quod si Coemeterium non esset ecclesiae contiguum aut proximum, vel cadaver sepeliendum esset in ipsa ecclesia servabitur methodus sequens:

41. Postquam Celebrans cecinerit orationem *Deus, cui proprium est misereri* etc. Clerus non discedet e loco quo erit circa feretrum, Omittetur cantare antiphonam *In paradisum* etc. benedictio sepulcri, aspersio ac thurificatio cadaveris et sepulcri, sed Celebrans immediate intonabit antiphonam *Ego sum* et peragetur functio ordine supra dicto (*b*).

42. Si Coemeterium longe aberit ab ecclesia, fieri non potest, ut Clerus cum Celebrante comitetur cadaver in absolutione

(*a*) Post *De profundis* ut adiiciantur versiculi et oratio, a Rituali non praescribitur.

(*b*) Si mos in ecclesia esset cantandi antiphonam *In paradisum*, quamquam cadaver ad Coemeterium non sit deportandum, licebit servare consuetudinem, ut respondit S. C. Rituum.

post Missam de requie. Quocirca ritus absolutionis complebitur in ecclesía et debito tempore cadaver ad Coemeterium deportabitur. Curandum, ut in deportatione unum vel duo lumina adsint, Sacerdos seu Parochus et clericus praecedens cum Cruce. In itinere a Parocho recitabuntur preces in suffragium defuncti, et depositum prope sepulturam cadaver aspergere poterit aqua benedicta, et orationem *Absolve* recitare. Id ipsum esset faciendum, si deportatio fieret ope alicuius vehiculi, quod licet contrarium sit legibus a Rituali praescriptis, tolerari tamen poterit si de longa et difficili agatur via et ubi absit modus facile deportandi cadavera super feretro.

43. Si qua de caussa graviori recitari non posset totum officium, aut saltem nocturnum cum Laudibus, non omittetur tamen cantare Missam nec facere absolutionem super cadaver ritu superius descripto.

44. Quod si propter solemnitatem incidentem ne Missam quidem de requie liceat celebrare, non omittetur absolutio superius descripta, quae peragetur super cadaver statim ac deportatum erit in ecclesiam et cantatum fuerit ℟. *Subvenite* prescriptum in fine deportationis.

45. Tribus ultimis diebus maioris hebdomadae fiet quidem ritu statuto deportatio, sed abstinebitur a sonandis campanis et preces recitabuntur submissa voce. Item facienda erit absolutio super cadaver in ecclesia, sed privatim, videlicet quum minor erit in ecclesia fidelium concursus, et voce submissa. Licebit officium defunctorum super cadaver recitare sed voce suppressa et sine cantu.

46. Ultimo loco notabimus, quod cantare Missam solemnem, praesente etiam cadavere, non licet die festo Epiphaniae, in Dominica Paschatis, in diebus Ascensionis, Pentecostes, SS. Corporis Christi, nativitatis S. Joannis Baptistae, S. Iosephi sponsi B. M. V. Ecclesiae Catholicae patroni, SS. Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis Beatae Virginis, omnium Sanctorum, Nativitatis D. N. J. C. et in festis Patroni, Titularis, Dedicationis ecclesiae et tribus diebus ultimis maioris hebdomadae.

DE EXEQUIIS IN DIEBUS TERTIO, SEPTIMO, TRICESIMO ET ANNIVERSARIO

CAPUT X.

1. Exequiae pro aliquo defuncto licebit praedictis diebus celebrare (*a*).

2. Integrum officium defunctorum cum Laudibus recitabitur, servando ritum duplicem, vel etiam unum nocturnum et Laudes ritu eodem. In fine Vesperarum et Laudum recitandae sunt preces, videlicet psalmus *Lauda anima mea*, aut *De profundis*, quamquam soleant recitari tria nocturna, quoniam sic iubentibus rubricis Breviarii et Ritualis, preces praedictae in die obitus tantum omittuntur. Oratio propria est dierum, quos supra nominavimus et notata est in Rituali (*b*).

3. Postea cantabitur Missa, quae in Missali notata est *in anniversario* cum oratione respectiva aut pro anniversario aut pro ceteris diebus praedictis et cum caeremoniis descriptis cap. 10. lib. II.

4. Post Missam fiet absolutio. Haec peragi poterit duplici modo vel ad tumulum in ecclesia erectum, vel prope Altare posita in pavimento lodice funerea, seu panno nigro extenso, vel parvo tumulo cooperto panno nigro, qui a Caeremoniali Episcoporum *lectica mortuorum* appellatur. Prima praescribitur a Rituali, altera a Caeremoniali praedicto.

5. Relate ad absolutionem secundo modo persolvendam, haec servabuntur. Praeparabitur seorsim lodix funerea seu pannus extendendus ante Altare vel parvus tumulus ibidem statuendus.

6. Postquam Celebrans compleverit recitationem ultimi R-

(*a*) Dies tertius, septimus, tricesimus et anniversarius computari possunt a die vel obitus, vel sepulturae.

(*b*) Quod ad recitandum officium unius aut trium nocturnorum, servabitur usus locorum et dispositio quoque testatoris.

vangelii, redibit in medium Altaris cum Subdiacono a sinistris, Diaconus se addet ad dextera eius et facta simul ad Crucem reverentia, descendet a latere de Altari et pergent ad scamnum, in quo ipsi sederint inter Missam.

7. Interea a clericis delegatis accendentur candelae Cleri si fuerint ei distributae. Duo alii clerici ante gradus Altaris super pavimentum explicabunt lodicem funeream seu pannum nigrum, vel eo deportabunt, exiguum tumulum panno nigro contectum.

8. Acolythi praesto erunt a lateribus scamni Celebrantis, et prope Altare aderunt etiam clericus cum vasculo aquae benedictae et clericus cum thuribulo.

9. Ad scamnum postquam venerit cum Ministris Celebrans, quin vertant humeros ad Altare, Ministri adiuvantibus Acolythis deponent manipulum, et Celebrans, adiuvante Caeremoniario, detrahet sibi manipulum et planetam atque induet pluviale nigri coloris. Acolythi ad locum suum prope abacum redibunt.

10. Celebrans cum Ministris ascendet a latere ad Altare et subsistet in cornu Epistolae, ut in introitu, et in angulo Altaris aderit Missale super cussino vel legili. Diaconus Celebranti adstabit a dextris in suppedaneo vel in gradu superiori, Subdiaconus adstabit Celebranti a sinistris in suppedaneo.

11. Incipietur statim a cantoribus ℟. *Libera me, Domine* quod prosequentur cantare usque ad finem. Dum responsorium cantabitur Clerus in choro considebit. Post ℣. *Requiem aeternam*, in quo Celebrans nullum faciet Crucis signum, ascendet ad Altare thuriferarius cum thuribulo et navicula. Celebrans convertetur ad thuriferarium; Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis eique fimbriam dexteram pluvialis attollet: Diaconus accipiet naviculam et Celebranti ministrabit sine osculis incensum; thuriferarius praesentabit thuribulum apertum Celebranti, qui incensum in thuribulum demittet cum formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Diaconus restituet naviculam thuriferario, qui de Altari descendens se adiunget clerico sustinenti vasculum et simul vadent ad alterum latus Altaris, idest Evangelii, et ante medium Altaris transeuntes facient ad Crucem genuflexionem.

12. Ad *Kyrie eleison* Clerus in choro consurget. Post tertium *Kyrie* Celebrans conversus ad Missale cantabit elata voce *Pater noster* et continuabitur secreto. Postquam intonaverit, ut supra, *Pater noster*, veniet in medium suppedanei et se convertet ad tumulum seu pannum nigrum extensum ante Altare: Diaconus advertet prompte transire in cornu Evangelii ut ministret Celebranti. Ascendent ad Altare duo clerici cum vasculo et cum thuribulo. Diaconus manu sinistra fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis attollet, et aspersorium acceptum dextera sine osculis tradet Celebranti, qui tumulum seu pannum asperget in medio, a sinistris et a dextris suis. Celebrans aspersorium restituet Diacono et hic clerico a quo acceperit. Diaconus thuribulum accipiet a thuriferario et tradet ipsum Celebranti, qui thurificationem, eodem modo quo aspersionem, exsequetur, et restituet thuribulum Diacono, qui reddet illud thuriferario.

13. Duo clerici cum vasculo et cum thuribulo descendent de Altari et debita genuflexione in medio facta, redibunt ad abacum vel in sacrarium ibique relinquent vasculum cum aspersorio ac thuribulum cum navicula.

14. Celebrans postquam asperserit et incensaverit, redibit iterum in cornu Epistolae ad Missale: Diaconus revertetur ad dexteram Celebrantis, qui cantabit ℣. *Et ne nos* etc. *A porta inferi* etc. cum reliquis versiculis et orationem *Absolve*, aut alteram quae recitata erit in Missa, ut rubrica Ritualis praescribit, sed cum conclusione brevi. Postea subiunget ℣. *Requiem aeternam* etc. et a cantoribus canetur *Requiescat in pace* ℟. *Amen*. Caeremoniale non praescribit, ut dicatur ℣. *Anima eius* etc. nec *De profundis* in reditu ad sacristiam, ideoque omittendum est utrunque. Clerus cum Celebrante et Ministris redibit in sacristiam methodo iam tradita pro aliis Missis solemnibus, excepto quod Ministri incedent a lateribus Celebrantis eique fimbrias pluvialis sustinebunt.

15. Altera methodus exsequendi exsequias super tumulum aut castrum doloris, praescribitur a Rituali Romano. In media ecclesia vel prope sacellum, in quo cantabitur Missa, erigetur tumulus aut castrum doloris plus minusve spatiosum iuxta con-

ditionem defuncti et exornabitur pannis nigri coloris et lodice funerea in summitate; licebit apponere stemmata gentilitia et alia insignia defuncto convenientia; circa castrum doloris disponentur congruenti numero cerei vel intorticia candelabris mortuariis infixa, quae toto saltem officii tempore ardebunt. Notandum autem, quod ad ornatum tumuli non fas est adhibere pannos sericos neque candelabra Altaris aut alia quae Altaris propria sunt.

16. Cantabitur Missa de requie, ut superius num. 3. huiusce capitis traditum est. Sacro autem peracto, Celebrans cum Ministris in suppedaneo salutabunt coniunctim Crucem, descendent a latere de Altari et pergent ad scamnum sibi praeparatum in parte Epistolae.

17. A clericis interea designatis accendentur Cleri candelae, si distributae fuerint. Hoc tempore Clerus sedebit. Praesto erunt aqud abacum duo clerici, alter cum thuribulo et navicula, alter cum vasculo aquae benedictae et aspersorio. Acolythi aderunt hinc inde a lateribus scamni Celebrantis.

18. Ubi Celebrans cum Ministris ad scamnum venerint, non vertentes tergum ad Altare, Ministri deponent manipulos, quos ipsis detrahent Acolythi et hi postea redibunt ad abacum, ex quo accipient candelabra. Celebrans, adiuvante Caeremoniario, manipulum et planetam dimittet et induet sibi pluviale.

19. Parato Celebrante, Subdiaconus accipiet Crucem processionalem, medius accipietur ab Acolythis et procedetur ad tumulum seu castrum doloris hoc ordine:

20. Praecedent duo clerici cum vasculo et cum thuribulo, et primus incedet a dexteris secundi; sequetur Subdiaconus gestans Crucem processionalem, medius inter Acolytos, qui sustinebunt candelabra cum candelis accensis. Post Crucem procedent Clerus; ac si candelae distributae fuerint, qui incedet dextrorsum, candelam dextera sustinebit, qui sinistrorsum, sinistra: omnes altera manu gestabunt biretum, incedent bini et capite nudato. Ultimo loco ibit Celebrans cum Diacono a sinistris, uterque capite bireto cooperto et sine candela accensa. Prope

Celebrantem ibit Clericus sustinens Rituale aut Missale, in quo extet ritus absolutionis. Unusquisque antequam discedat ex Altari, faciet in medio reverentiam aut genuflexionem ad Crucem Altaris, excepto Subdiacono.

21. Duo Clerici cum vasculo et cum thuribulo, Subdiaconus et Acolythi transeuntes super sinistram suam pergent ad pedes tumuli. Subdiaconus cum Acolythis ibi consistent, facie ad tumulum versa, quamvis exequiae celebrentur pro Sacerdote: duo praedicti clerici redibunt super dexteram suam versus caput tumuli. Clerus in principio tumuli dirimetur bifariam et in ordine disponetur secundum latera: Celebrans cum Diacono consistet in capite tumuli versus sinistram, seu versus partem Epistolae, ne directe vertant tergum ad Crucem Altaris. Clericus cum vasculo, alter cum thuribulo ac tertius cum libro adstabunt Celebranti a sinistris eius (*a*).

22. Ut Celebrans cum Diacono venerint ad caput tumuli, Diaconus deteget caput et biretum dabit Caeremoniario, Celebrans et ipse, nudato capite, biretum tradet Diacono et hic Caeremoniario.

23. Cantores immediate cantabunt ℟ *Libera me, Domine* etc. Ad ℣. *Requiem aeternam* etc. qui ab iisdem cantoribus canetur, Celebrans nullum Crucis signum versus tumulum faciet, ut perperam solent quidam contra rubricarum praescriptionem. Post cantatum hunc versiculum, Diaconus, salutato Celebrante, se sistet a dexteris eius, ideoque animadvertet ad transeundum ante eum. Ad Celebrantem appropinquabit thuriferarius, qui naviculam tradet Diacono, exhibebit thuribulum Celebranti et Diaconus ipsi ministrabit incensum sine osculis.

(*a*) Probari non potest usus quibusdam in locis receptus, mittendi Subdiaconum cum Cruce et Acolythos cum candelabris ad pedes tumuli, dum interea pergit sedere Celebrans cum Diacono in suo scamno et Clerus in choro. Quum super tumulum facienda est absolutio, hac prorsus de caussa defertur illuc Crux processionalis quia Celebrans cum Clero exire de choro et de presbyterio debet, ideoque Crux processionalis vice fungitur Crucis Altaris. Si de choro exeundum non esset, servari deberet ritus statutus a Caeremoniali Episcoporum lib. II. cap. 37. et sicut superius notatum est.

Celebrans incensum demittet in thuribulum cum formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Caeremoniarius interea fimbriam dexteram pluvialis eius attollet. Demisso in thuribulum incenso, thuriferarius claudet thuribulum, recipiet naviculam et redibit ad locum suum. Clericus cum vasculo appropinquabit ad dexteram Diaconi, adstantis dexterae Celebrantis.

24. Post responsorium cantabitur a cantoribus *Kyrie, Christe, Kyrie eleison*, quo cantato, Celebrans tono praescripto cantabit *Pater noster*. Diaconus accipiet aspersorium. Celebrans cum Diacono a dexteris de suo loco discedet, reverentiam ad Altare faciet et Diaconus genuflexionem, accipiet a Diacono aspersorium et circumibit tumulum ut aspersionem peragat, initium faciens a sinistris suis. Primum aspersionis iactum faciet in eam partem tumuli, quae respicit Altare, alterum in mediam, tertium in extremam quae respiciet Subdiaconum sustinentem Crucem; deinde Celebrans et Diaconus respective facient reverentiam vel genuflexionem ad Crucem a Subdiacono sustentam, et Celebrans peraget aspersionem in alterum tumuli latus, primum nempe iactum in extremitatem respicientem Subdiaconum, alterum in medium, tertium in partem quae respicit Altare: notandum autem, quod in exsequendis aspersionibus non est subsistendum, sed faciendae ipsae sunt sine interruptione dum circumitur castrum doloris.

25. Reversus ad locum quo erat antea, tradet aspersorium Diacono, et hic clerico sustinenti vasculum. Diaconus accipiet thuribulum, et reversi Celebrans ac Diaconus in medium facient ad Altare respective reverentiam vel genuflexionem. Tum Diaconus thuribulum tradet Celebranti, qui tumulum seu castrum doloris adolebit quo modo asperserit; et reversus ad locum suum, thuribulum restituet Diacono, hic thuriferario.

26. Deinde Diaconus librum a clerico accipiet et sustinebit apertum ante Celebrantem, qui cantabit versiculos *Et ne nos* etc. et reliquos cum oratione *Absolve*, sive alteram de Missa tono feriali et cum brevi conclusione. Postea Diaconus, non clauso libro, recedet paullulum a latere et Caeremoniarius elevabit fimbriam dexteram Celebranti, qui attollet manum dexte-

ram versus tumulum et cantans ℣. *Requiem aeternam* etc. Crucis signum faciet versus illum. Cantores autem cantabunt *Requiescat in pace* ℟. *Amen*. Diaconus claudet librum et redibit ad sinistram Celebrantis, atque hoc modo functionis fiet finis.

27. Clerus ordine alias innuto, redibit in sacristiam, et Celebrans facta ad Crucem et Clerum reverentia una cum Ministris sacra indumenta deponet (*a*).

28. Quod ad praedictas exequias illud est notandum, quod eas celebrare non licet diebus officii duplicis primae et secundae classis, in omnibus Dominicis et festis praeceptivis, ne illis quidem exceptis, quae ex indulto Pontificio abrogata essent, in vigiliis Natalis Domini et Pentecostes, in tota maiori hebdomada et in octava Epiphaniae, Paschatis, Pentecostes et SS. Corporis Christi.

29. Denique si forte exequiae celebrentur pro pluribus defunctis, monemus quod versiculi et orationes plurali numero sunt recitandae.

DE EXEQUIIS INFANTIUM

CAPUT XI.

1. Ritus, quem Ecclesia Catholica pro funere infantium instituit, est potius festivus, quam luctuosus; quia quum moriantur in innocentiae statu, eorum animae ad beatificam Dei visionem statim admittuntur.

2. Parochus, nuntiata parvuli morte, cum iis quibus ille curae sit, conveniet de exequiis super cadaver faciendis ritu ab Ecclesia praescripto.

(*a*) In reditu ad sacristiam Rituale non praescribit, ut recitetur ℣. *Anima eius* nec *De profundis*. Quid ergo ex hoc erui potest? Quia, si recitetur *De profundis*, non amplius altera functio ab altera distinguitur. Inde colligitur, quod sacrae functiones a quibusdam diriguntur ad libitum et sine cognitione legum, quas Ecclesia singulis et universis praecepit.

3. Invitabuntur Confraternitates, Regulares et Clerus seu quidam sive omnes ex iis corporibus, ut funus comitentur. Adhibebitur feretrum puerorum funeri destinatum, quod exornabitur lodiculis et pannis sericis albi coloris. Neque deerunt lumina in deportatione, et statuentur, qui debeant illa deferre (*a*). Cadaver parvuli induetur vestibus albis, et spargetur floribus recentibus et herbis odoris, cum florea corona capiti imposita in signum integritatis carnis et virginitatis.

4. Hora praestituta congregabuntur in ecclesiam parochialem corpora illa, quae debebunt funus comitari; ac si interveniret Capitulum Cathedralis aut Collegiatae alicuius, congregabuntur in ecclesiam praedictam ibique aderit etiam Parochus.

5. Campanae non pulsabuntur more funerum, sed si pulsari solerent, pulsabuntur tantum in laetitiae argumentum.

6. Ordo, quo procedetur domum ad efferendum cadaver erit idem ac superius indicatus n. 14. cap. VIII. Notandum solummodo est, quod Confraternitates deferent suum proprium signum, nulla nota mortuaria distinctum; quod Crux ante Clerum gestabitur sine hasta (*b*) quodque Parochus supra superpelliceum induet sibi stolam albi coloris.

7. Quum pompa funebris pervenerit domum defuncti, ascendet ad ipsam Parochus cum clerico deferente Rituale et vasculum aquae benedictae cum aspersorio: ascendet etiam qui delaturi erunt intorticia seu candelas accensas circum cadaver et qui deportare cadaver ipsum et locare super feretrum debebunt.

8. Rebus omnibus dispositis, Parochus a clerico accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis. Deinde recitabit antphonam *Sit nomen Domini;* psalmum *Laudate, pueri, Dominum* cum *Gloria Patri* in fine et repetet antiphonam totam *Sit nomen Domini benedictum* etc.

9. Efferetur domo cadaver, locabitur super feretrum et

(*a*) In exequiis parvulorum non distribuntur neque accendentur candelae a Clero et Confraternitatibus ad funus comitandum invitatis.

(*b*) Ritus deferendi Crucem sine hasta non caret mysterio, quemadmodum videre est apud scriptores liturgicos.

procedetur ad ecclesiam. In processione quae fiet a domicilio defuncti ad ecclesiam recta via, vel cum brevi diversione, si proxima ecclesiae esset domus defuncti, recitabitur psalmus *Beati immaculati in via* etc. cum *Gloria Patri* in fine, ac si tempus superesset, alteri tres psalmi *Laudate Dominum de coelis* etc. *Cantate Domino canticum novum, laus eius* etc. *Laudate Dominum in Sanctis eius* etc. cum *Gloria Patri* in fine huius ultimi psalmi.

10. Reversa ad ecclesiam processione, disponentur Confraternitates, Regulares et Clerus eodem modo ac in exequiis adultorum num. 22. cap. VIII. et advertetur, ut clericus unus in promptu habeat thuribulum cum navicula, qui consistet prope alterum clericum sustinentem vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

11. Deposito feretro cum cadavere in media ecclesia, Parochus vel unus cantorum intonabit antiphonam *Hic accipiet*, et Clerus alternatim cantabit psalmum *Domini est terra* etc. cum *Gloria Patri* in fine. Dehinc a cantoribus canetur tota antiphona *Hic accipiet* etc. Et hac antiphona completa, duo cantores cantabunt *Kyrie eleison*, Chorus respondebit *Christe eleison*, duo iidem cantores repetent *Kyrie eleison*. Parochus cantabit *Pater noster* et omnes hanc orationem prosequentur secreto. Parochus, accepto a clerico aspersorio, asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, quin circumeat feretrum. Reddito autem aspersorio eidem clerico, cantabit tono feriali versiculos *Et ne nos inducas* etc, et orationem *Omnipotens et mitissime Deus* etc. tono etiam feriali.

12. Ordinabitur processio ad Coemeterium, si proximum erit ecclesiae, metodo tradita num. 13. cap. IX. Sin longe aberit ab ecclesia, peragentur exequiae in ecclesia ipsa.

13. Dum cadaver deportabitur ad coemeterium vel si non deportabitur, in ipsa ecclesia, Parochus aut unus e cantoribus intonabit antiphonam *Juvenes* et canentur tres psalmi *Laudate Dominum de coelis* etc. et reliqui, ut supra dictum est cum *Gloria Patri* in fine ultimi psalmi. Deinde cantabitur integra antiphona *Juvenes et virgines* etc.

14. Quum ad locum sepulturae ventum erit, vel in ecclesia ipsa Parochus cantabit ℣. *Kyrie eleison* etc. cum reliquis in Rituali notatis, et orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc. tono feriali.

15. Thuriferarius exhibebit Parocho thuribulum apertum et alter clericus ministrabit incensum Parocho, qui ponet illud in thuribulum cum formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Postea Parochus accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis eodemque modo sepulturam, si proxima erit feretro, deinde restituto aspersorio et accepto thuribulo, adolebit, ut supra, cadaver et sepulturam.

16. Clerus redibit a coemeterio ad ecclesiam, vel a media ecclesia, ubi completus erit ritus, procedet ad Altare primarium: Parochus aut cantor intonabit antiphonam *Benedicite* et alternatim cantabitur canticum *Benedicite omnia opera* etc. quo absoluto, repetetur in cantu antiphona *Benedicite Domino* etc. Post antiphonam Parochus stans ante Altare cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui miro ordine* etc. tono feriali.

17. Clerus ordine debito redibit in sacrarium, et cadaveri sepultura dabitur in sepulcro parvulis attributo (*a*).

Barchinonen. Episcopus Barchinonen. petiit declarari: an permittendus sit usus inveteratus in sua dioecesi, quod praesente cadavere, loco Missae de requie dicatur Missa Angelorum in paramentis albis? Et S. C. respondit: *nullo modo permittendum, sed omnino prohibendum.* Die 21 Iunii 1632.

(*a*) Parvulorum exequiae peragendae sunt quo ordine in hoc capite notavimus; sequuti enim sumus ordinem Ritualis. In iis neque expositioni, nec celebrationi Missae locus est. Non est locus expositioni, siquidem ea fit pro adultis in hunc finem, ut per officii recitationem, per celebrationem Missae et absolutionem, animae eorum fruantur suffragiis in delictorum suorum expiationem. Non est locus celebrationi Missae, quia parvuli suffragiis non egent: et gravis etiam esset error celebrare Missam votivam Angelorum, quae nullam relationem cum pueris habet, sed instituta est in honorem Angelorum, qui purissimi Spiritus sunt, et nunquam humanam naturam habuerunt nec habebunt. Quamobrem curae erit Episcopo invigilare, ne abusiones tam indecorae invehantur.

Hispalen. Pro parte Didaci Diaz de Escobar Presbyteri et Magistri Caeremoniarum Ecclesiae Hispalensis supplicatum fuit apud S. R. C. an sustinendi sint mores infrascripti, videlicet (omissis).

5. In funeribus, etiamsi defunctus parvulus sit, fit officium de adultis et Missa votiva de Angelis, unica oratione in duplicibus et Dominicis. Rogatur, an possit hoc sustineri?

Et eadem S. C. respondit — Consuetudines, seu ut melius dicam, abusus omnes expositi, uti repugnantes rubricis et expositorum opinionibus, tolli omnino debent. Non sunt enim laudabiles, imo scandalosae, iis maxime, qui amant observantiam bonorum rituum. — Et ita declaravit, decrevit, atque praefata omnino tolli mandavit. Die 16. Ianuarii 1677.

Camerinen. Petro Riposati terrae Plebis Faveriae Plebano Dioecesis Camerinensis pro declaratione infrascript. dubior.

1. An liceat in exequiis parvulorum, praesente, vel non praesente cadavere, cantare Missam solemnem, vel dicere Missam planam votivam de Angelis?

Et S. R. C. censuit respondendum — Ad I. Servetur rubrica Ritualis Romani. Die 23 Martii 1709.

DE MATRIMONIO CELEBRATO ANTE PAROCHUM SIVE ALTERUM SACERDOTEM AB EO VEL AB EPISCOPO ORDINARIO DELEGATUM, CUM NUPTIARUM BENEDICTIONE.

CAPUT XII.

1. Pro celebratione Matrimonii et benedictione nuptiarum praeparabitur super Altari calix cum purificatorio etc. et collocabitur in medio, ut in principio Missae. Super patenam autem ponentur binae particulae pro Communione Sponsorum. In eodem Altari statuetur Missale cum signaculis ordinatim dispositis. In latere Epistolae aderit vasculum aquae benedictae cum aspersorio, pelvicula cum annulo tradendo sponsae et Rituale. In latere Evangelii praeparabitur manipulus pro Celebrante: super abaco praeter ampullas etc. aderit tobalea linea expandenda pro Communione.

2. Parochus vel alius Sacerdos ex eius mandato, induetur in sacristia vestibus sacerdotalibus pro celebranda Missa, excepto manipulo. Color paramentorum congruet officio, quod celebrabitur et nisi eo die vetitum sit legere Missam pro sponso et sponsa, ut docebitur inferius, adhibebitur color albus.

3. Paratus, ut supra, Parochus capite bireto operto et iunctis manibus adibit ad Altare, praecedente clerico superpellicio induto.

4. Parochus ante Altare nudabit caput, biretum tradet Ministro, reverentiam ad Crucem vel genuflexionem faciet, si custodietur ibi SS. Sacramentum, conscendet suppedaneum in medium et se convertet ad populum. Clericus seu Minister, deposito bireto super abaco, ascendet ad Altare ad sinistram Parochi eique sustinebit Rituale.

5. Sponsi se sistent ante Altare, mulier adstabit sinistrae viri; geniculabunt in extremitate anteriore suppedanei, vel su-

Credo, dicentur secunda ac tertia oratio, ut praescribunt in Missis votivis generales Rubricae Missalis tit. VII. num. 3. *Benedicamus Domino* in fine et Evangelium s. Joannis *In principio* etc. Quod si recitanda erit Missa respondens officio, advertatur quod oratio *pro sponso et sponsa* non est iungenda sub unica conclusione cum prima oratione, sed recitanda post omnes orationes, seu commemorationes a rubrica praescriptas et ante collectas a superiore imperatas.

15. Si mulier fuerit vidua, omittetur nuptiarum benedictio sive orationes post *Pater noster* et ante benedictionem in Missa.

16. Si qua de caussa a superiore approbata Matrimonii functio celebranda esset primis horis nocturnis, Parochus induet sibi superpelliceum et stolam albi coloris, eaque omnia exsequetur, quae superius tradita sunt usque ad celebrationem Missae.

17. Ritus hic, in quibus locis nullus alius legitime invectus erit, ex eo quod praescribit Sacrum Concilium Tridentinum, prorsus observabitur.

DE BENEDICTIONE PRIMARII LAPIDIS NOVAE ECCLESIAE, A SACERDOTE EX MANDATO EPISCOPI PERAGENDA

CAPUT XIII.

1. Postquam Episcopus ea omnia constituerit, quae opus sunt ad novae ecclesiae aedificationem, Sacerdos ab eo delegatus, quo loco erigendum erit Altare primarium, ponet vel poni iubebit Crucem ligneam maioris formae, ut conspici possit.

2. Substruentur fundamenta, vel etiam lineis describetur eorum locus.

3. Quandoquidem in substructionibus ipsis statuenda sit petra fundamentalis, fossio fiet quo loco ipsa erit collocanda, videlicet in angulo dextero absidae, qui locus respondet lateri Evangelii Altaris primarii.

nistro *Sed libera nos a malo*, respondebit *Amen* submissa voce, genuflectet ad Sacramentum et se convertet versus cornu Epistolae, ne tergum vertat Sacramento. Sponsi redibunt ante Altare ibique geniculabunt; Minister accipiet Missale et sustinebit ipsum ante Parochum, stans prope sinistram eius. Parochus iunctis manibus recitabit orationem *Oremus. Propitiare, Domine* etc. et alteram *Oremus. Deus, qui potestate virtutis tuae* etc. quibus completis, sponsi ad locum suum redibunt; Parochus autem se convertet ad Altare, genuflectet et Missam prosequetur ad orationem *Libera nos* etc. Minister Missale reponet super legile vel pulvilum.

11. Postea Parochus sacram Eucharistiam administrabit sponsis ad balaustrium stantibus, et ante eos a Ministro expandetur mappula.

12. Post Communionem Parochus prosequetur Sacrum usque ad *Benedicamus Domino*, seu ad *Ite Missa est* et priusquam dicat orationem *Placeat* stabit conversus ad populum et rursus sponsi se sistent ante Altare. Parochus super eos dicet orationem *Deus Abraham* etc. postea brevi sermone eosdem monebit quomodo suggerit rubrica Missalis. Accepto autem a clerico aspersorio, asperget ipsos modo iam notato.

13. Sponsi redibunt ad locum suum, et Parochus ad Altare conversus dicet orationem *Placeat tibi* etc. ac Missam complebit.

14. Ex decisionibus in hanc rem editis e S. Rituum Congregatione, potest celebrari Missa *pro sponso et sponsa* quibuslibet diebus, exceptis Dominicis, festis praeceptivis (inter quae numeranda illa quoque sunt, quibus observantia fori abrogata est ex indulto Pontificio) et diebus quibus occurrit officium de ritu primae aut secundae classis. Hisce diebus recitabitur Missa de festo cum commemoratione *pro sponso et sponsa*. Inter dies exceptos adscribendi etiam sunt dies octavae de Epiphania, vigilia et tota octava Pentecostes et octava etiam integra de festo SS. Corporis Christi, ubi celebretur cum privilegio ad instar Epiphaniae. Relate ad Missam *pro sponso et sponsa*, quando erit dicenda, omittetur in ipsa *Gloria in excelsis* et

Credo, dicentur secunda ac tertia oratio, ut praescribunt in Missis votivis generales Rubricae Missalis tit. VII. num. 3. *Benedicamus Domino* in fine et Evangelium s. Joannis *In principio* etc. Quod si recitanda erit Missa respondens officio, advertatur quod oratio *pro sponso et sponsa* non est iungenda sub unica conclusione cum prima oratione, sed recitanda post omnes orationes, seu commemorationes a rubrica praescriptas et ante collectas a superiore imperatas.

15. Si mulier fuerit vidua, omittetur nuptiarum benedictio sive orationes post *Pater noster* et ante benedictionem in Missa.

16. Si qua de caussa a superiore approbata Matrimonii functio celebranda esset primis horis nocturnis, Parochus induet sibi superpelliceum et stolam albi coloris, eaque omnia exsequetur, quae superius tradita sunt usque ad celebrationem Missae.

17. Ritus hic, in quibus locis nullus alius legitime invectus erit, ex eo quod praescribit Sacrum Concilium Tridentinum, prorsus observabitur.

DE BENEDICTIONE PRIMARII LAPIDIS NOVAE ECCLESIAE, A SACERDOTE EX MANDATO EPISCOPI PERAGENDA

CAPUT XIII.

1. Postquam Episcopus ea omnia constituerit, quae opus sunt ad novae ecclesiae aedificationem, Sacerdos ab eo delegatus, quo loco erigendum erit Altare primarium, ponet vel poni iubebit Crucem ligneam maioris formae, ut conspici possit.

2. Substruentur fundamenta, vel etiam lineis describetur eorum locus.

3. Quandoquidem in substructionibus ipsis statuenda sit petra fundamentalis, fossio fiet quo loco ipsa erit collocanda, videlicet in angulo dextero absidae, qui locus respondet lateri Evangelii Altaris primarii.

4. Fundamenta effossa cingentur munitionibus, ne quod gravius incommodum accipiatur.

5. Praeparabitur lapis ex omnibus partibus perfecte quadratus qui palmi amplitudinem aequet, ponendus in fundamentis. Lapis iste non erit pumice expolitus, sed ferme rudis, ut in ipso possit Sacerdos cultro effingere Crucem.

6. Fiet etiam arcula lapidea cum operculo a latere claudendo, intra quam ponetur lapis seu petra supradicta. In parte superiori arculae inseretur annulus ferreus, ut demitti possit in fundamenta. Intra arculam istam includi poterit aliquod numisma ac tubus vitreus cum pergamena scripta, quae memoret actum.

De rebus praeparandis

7. Si quis locus proximus ac decens erit, ubi se parare possit Sacerdos, disponetur ad hanc rem, secus Sacerdos se parabit ibidem ubi functio erit peragenda.

8. Ante Crucem pridie positam in loco designato pro Altari maiore, praeparabitur tapetum et super ipso ex una parte abacus albo mantili coopertus, in quo disponentur res necessariae ad functionem, videlicet vas seu concha decens cum aqua benedicenda, aliquantulum salis in pelvicula; vasculum ad hauriendam aquam benedictam; aspergillum ex hyssopo; mantile; lapis fundamentalis extra arculam praedictam; paullum gypsi triti in lance ad obturandum operculum arculae si opus fuerit; culter vel aliud ferrum acutum cum manubrio decenti ad signum incidendum in lapide; resticula longa liganda arculae ad demittendum lapidem in fundamentum; Rituale; pluviale cum stola albi coloris, cingulum, alba, amictus pro Celebrante, bina intorticia et superpellicea pro clericis.

9. Prope abacum Crux hastilis cum basi et legile maioris formae cum Rituali pro cantoribus.

10. Quo loco ponendus erit primarius lapis, aderit calx cum lateribus, ut immediate possit ipsa petra obstrui muro.

11. Praeter Celebrantem, adesse debent clerici, qui respe-

34. Celebrans intonabit antiphonam *Mane surgens Iacob.* quae canetur cum psalmo *Nisi Dominus aedificaverit domum* etc.

35. Inter haec claudetur lapis intra arculam et includetur etiam pergamena cum aliis monumentis et operculum obturabitur gypso et in summitate arculae alligabitur praedicta resticula, qua demitti possit in fundamentum.

36. Cantato a cantoribus psalmo supradicto cum *Gloria Patri,* duo clerici accipient lapidem eumque deferent ad locum ex quo demittendus erit in fundamentum. Celebrans cum assistentibus sequetur eos et cum ipsis clericus ferens vasculum aquae benedictae et aspergillum.

37. Quum ventum erit ad fundamenti locum, Celebrans demittet lapidem, cui detrahetur resticula, postquam fundum attigerit. Tunc Celebrans recitabit formulam *In fide Iesu Christi* etc. deinde eum asperget aqua benedicta, recitans simul cum assistentibus antiphonam *Asperges me* etc. cum toto psalmo *Miserere mei, Deus* etc.

38. Coementarii statim desuper iniciient calcem et coementum in lapidem benedictum eumque ita cooperient, ut nequeat amplius dimoveri loco.

39. Celebrans intonabit antiphonam *O quam metuendus est,* quae a cantoribus cantabitur cum psalmo *Fundamenta eius* etc.

40. Celebrans, accepto ab assistente aspergillo, circumibit fundamenta aperta vel saltem designata novae ecclesiae aspergens illa aqua benedicta. Aspersionem inchoabit a dextris suis ex ipso loco, quo posuerit primum lapidem.

41. Post aspersionem reversus quo loco erat a principio, restituet aspergillum assistenti, et cantato a cantoribus *Gloria Patri* post psalmum ac repetita antiphona cantata, Celebrans conversus, ut antea, cantabit *Oremus,* assistens a dexteris *Flectamus genua* (omnesque, excepto Celebrante, genuflexionem facient) et assistens a sinistris *Levate,* tum Celebrans cantabit orationem *Omnipotens et misericors Deus* etc. atque immediate alteram orationem *Deus, qui ex omnium* etc. non praemittens consuetum invitamentum *Oremus.*

3. Invitabuntur Confraternitates, Regulares et Clerus seu quidam sive omnes ex iis corporibus, ut funus comitentur. Adhibebitur feretrum puerorum funeri destinatum, quod exornabitur lodiculis et pannis sericis albi coloris. Neque deerunt lumina in deportatione, et statuentur, qui debeant illa deferre (*a*). Cadaver parvuli induetur vestibus albis, et spargetur floribus recentibus et herbis odoris, cum florea corona capiti imposita in signum integritatis carnis et virginitatis.

4. Hora praestituta congregabuntur in ecclesiam parochialem corpora illa, quae debebunt funus comitari; ac si interveniret Capitulum Cathedralis aut Collegiatae alicuius, congregabuntur in ecclesiam praedictam ibique aderit etiam Parochus.

5. Campanae non pulsabuntur more funerum, sed si pulsari solerent, pulsabuntur tantum in laetitiae argumentum.

6. Ordo, quo procedetur domum ad efferendum cadaver erit idem ac superius indicatus n. 14. cap. VIII. Notandum solummodo est, quod Confraternitates deferent suum proprium signum, nulla nota mortuaria distinctum; quod Crux ante Clerum gestabitur sine hasta (*b*) quodque Parochus supra superpelliceum induet sibi stolam albi coloris.

7. Quum pompa funebris pervenerit domum defuncti, ascendet ad ipsam Parochus cum clerico deferente Rituale et vasculum aquae benedictae cum aspersorio: ascendet etiam qui delaturi erunt intorticia seu candelas accensas circum cadaver et qui deportare cadaver ipsum et locare super feretrum debebunt.

8. Rebus omnibus dispositis, Parochus a clerico accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis. Deinde recitabit antphonam *Sit nomen Domini;* psalmum *Laudate, pueri, Dominum* cum *Gloria Patri* in fine et repetet antiphonam totam *Sit nomen Domini benedictum* etc.

9. Efferetur domo cadaver, locabitur super feretrum et

(*a*) In exequiis parvulorum non distribuntur neque accendentur candelae a Clero et Confraternitatibus ad funus comitandum invitatis.

(*b*) Ritus deferendi Crucem sine hasta non caret mysterio, quemadmodum videre est apud scriptores liturgicos.

vasculum aquae benedictae cum aspergillo ex hyssopo; alia quantitas aquae benedictae, qua impleantur fontes lustrales, seu vasa posita ad fores ecclesiae post completam benedictionem; Rituale pro Celebrante et Rituale cum notis musicis, vel Pontificale pro cantoribus.

4. Praeter Celebrantem aderunt etiam tres clerici pro Cruce et intorticiis sustinendis, alter clericus pro vasculo aquae sanctae, alter cum Rituali pro Celebrante, duo Sacerdotes vel etiam clerici, qui Celebranti assistant et aliquot cantores.

In functione

5. Hora praestituta coibunt in sacrarium Celebrans et clerici: isti sibi induent superpelliceum, Celebrans autem, adiuvantibus suis assistentibus, induetur amictu, alba, cingulo, stola in pectore decussata, pluviali albi coloris et caput bireto cooperiet.

6. Praeibit clericus cum vasculo aquae benedictae et aspersorio, tres post eum alii clerici cum Cruce hastili et intorticiis, Clerus, et omnes incedent bini, tum alter clericus ferens Rituale, postremo Celebrans medius inter duos Sacerdotes vel clericos, suos assistentes: exibunt de ecclesia cumque ipsis totus populus, qui admittendus non erit in ecclesiam, nisi quum completus fuerit actus benedictionis.

7. Crux cum Acolythis consistet a sinistra ingressus extra portam principalem, clericus cum vasculo iuxta primum assistentem, Celebrans contra portam ecclesiae, et Clerus in ordinem disponetur apud Celebrantem, omnes ad ecclesiam conversi.

8. Porta ecclesiae erit aperta.

9. Celebrans deponet biretum, et stans recitabit orationem *Actiones nostras* etc. Deinde intonabit antiphonam *Asperges me*, quam prosequentur cantores cum toto psalmo *Miserere mei Deus* etc.

10. Celebrans, intonata antiphona, accipiet aspergillum a primo assistente, et asperget externos ecclesiae muros in summitate et versus fundamenta, incipiens a dextris suis. Haec

14. Quum ad locum sepulturae ventum erit, vel in ecclesia ipsa Parochus cantabit ℣. *Kyrie eleison* etc. cum reliquis in Rituali notatis, et orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc. tono feriali.

15. Thuriferarius exhibebit Parocho thuribulum apertum et alter clericus ministrabit incensum Parocho, qui ponet illud in thuribulum cum formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Postea Parochus accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis eodemque modo sepulturam, si proxima erit feretro, deinde restituto aspersorio et accepto thuribulo, adolebit, ut supra, cadaver et sepulturam.

16. Clerus redibit a coemeterio ad ecclesiam, vel a media ecclesia, ubi completus erit ritus, procedet ad Altare primarium: Parochus aut cantor intonabit antiphonam *Benedicite* et alternatim cantabitur canticum *Benedicite omnia opera* etc. quo absoluto, repetetur in cantu antiphona *Benedicite Domino* etc. Post antiphonam Parochus stans ante Altare cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui miro ordine* etc. tono feriali.

17. Clerus ordine debito redibit in sacrarium, et cadaveri sepultura dabitur in sepulcro parvulis attributo (*a*).

Barchinonen. Episcopus Barchinonen. petiit declarari: an permittendus sit usus inveteratus in sua dioecesi, quod praesente cadavere, loco Missae de requie dicatur Missa Angelorum in paramentis albis? Et S. C. respondit: *nullo modo permittendum, sed omnino prohibendum.* Die 21 Iunii 1632.

(*a*) Parvulorum exequiae peragendae sunt quo ordine in hoc capite notavimus; sequuti enim sumus ordinem Ritualis. In iis neque expositioni, nec celebrationi Missae locus est. Non est locus expositioni, siquidem ea fit pro adultis in hunc finem, ut per officii recitationem, per celebrationem Missae et absolutionem, animae eorum fruantur suffragiis in delictorum suorum expiationem. Non est locus celebrationi Missae, quia parvuli suffragiis non egent: et gravis etiam esset error celebrare Missam votivam Angelorum, quae nullam relationem cum pueris habet, sed instituta est in honorem Angelorum, qui purissimi Spiritus sunt, et nunquam humanam naturam habuerunt nec habebunt. Quamobrem curae erit Episcopo invigilare, ne abusiones tam indecorae invehantur.

cantabit *Gloria Patri* etc. et chorus seu cantores respondebunt *Sicut erat* etc.

19. Celebrans cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Omnipotens et misericors* etc.

20. Post orationem Celebrans intonabit antiphonam *Benedic, Domine,* quam cantores prosequentur cum psalmis *Ad Dominum cum tribularer: Levavi oculos meos in montes: Laetatus sum* et in fine uniuscuiusque psalmi cantabitur *Gloria Patri.*

21. Intonata antiphona, Celebrans accipiet aspergillum ab uno assistentium, et simul cum ipsis cumque clerico sustinente vasculum aquae sanctae circumibit interiorem ecclesiae ambitum, aspergens muros sursum et deorsum versus. Aspersionem inchoabit a latere Evangelii Altaris primarii et in ipso aspersionis actu recitabit versiculum *Asperges me, Domine* etc.

22. Peracta aspersione, Celebrans redibit ante Altare maximum et restituet aspergillum assistenti, et hic clerico, qui cum vasculo referet illud in sacristiam.

23. Completo psalmorum cantu et repetita a cantoribus antiphona, Celebrans cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Deus, qui loca* etc.

24. Post orationem, praeeunte Cruce, ordine supradicto Clerus et Celebrans revertentur in sacristiam.

25. Admittetur populus in ecclesiam; Sacrista cum clericis ornabunt Altaria; cereos et lampades accendent; aqua benedicta infundetur in fontes lustrales ad fores ecclesiae et interea Celebrans in sacristia deposito pluviali, manipulum et planetam induet.

26. Rebus omnibus rite ordinatis, Celebrans exibit e sacrario et celebrabit Missam, quae erit de officio illius feriae, si inciderit in diem privilegiatum, vel de Sancto cuius nomini dicata ecclesia est.

27 Juvat adducere decisionem S. Rit. Congr.

Ad dub. 10. Potestne Episcopus vel per se ipsum, vel per alium sacerdotem benedicere oratorium monialium S. Augustini, quae, destituto earum conventu, vitam degunt in quadam domo, ut possint sacramenta Confessionis et sacrae Eucharistiae recipere, cum absque clausura vivant?

Resp. Negative, cum oratoria privata numquam benedicantur ritu praescripto in Rituali Romano pro publicis oratoriis. Die 11. martii 1820.

DE RECONCILIATIONE ECCLESIAE NONDUM CONSECRATAE CUM COEMETERIO EXSEQUENDA A SACERDOTE

CAPUT XV.

1. Ecclesia reconcilianda spoliari debet omni ornamento in suis Altaribus, et SS. Sacramentum iam amotum ab ipsa erit.

De rebus praeparandis.

2. In sacristia praeparabitur amictus, alba, cingulum, stola, pluviale albi coloris et biretum pro Celebrante; Crux hastilis cum binis intorticiis; superpellicea sufficienti numero pro Clero; vasculum aquae benedictae cum aspergillo ex hyssopo; altera quantitas aquae benedictae rursus infundenda in vasculum, quum opus erit, et ad implendos fontes lustrales ad fores ecclesiae; Rituale; ea omnia quae ad Missam celebrandam necessaria sunt, cum paramentis congruentibus colori officii; candelabra cum cereis, Cruces, tobaleae, tapeta et reliqua ornamenta Altarium; pixis cum particulis in Missa consecrandis, si in ecclesia custodiendum erit SS. Sacramentum nisi asservetur in aliquo sacello recondito in sacristia vel alibi; pontificale quo utantur cantores.

3. Functio haec peragenda est quicumque sit dies; matutino tamen tempore siquidem complenda erit cum celebratione Missae.

4. Curandum autem est, ut circumiri ecclesia libere possit.

In functione.

5. Hora determinata Clerus in sacristiam congregabitur et unusquisque supra vestem talarem sibi induet superpelliceum.

Credo, dicentur secunda ac tertia oratio, ut praescribunt in Missis votivis generales Rubricae Missalis tit. VII. num. 3. *Benedicamus Domino* in fine et Evangelium s. Joannis *In principio* etc. Quod si recitanda erit Missa respondens officio, advertatur quod oratio *pro sponso et sponsa* non est iungenda sub unica conclusione cum prima oratione, sed recitanda post omnes orationes, seu commemorationes a rubrica praescriptas et ante collectas a superiore imperatas.

15. Si mulier fuerit vidua, omittetur nuptiarum benedictio sive orationes post *Pater noster* et ante benedictionem in Missa.

16. Si qua de caussa a superiore approbata Matrimonii functio celebranda esset primis horis nocturnis, Parochus induet sibi superpelliceum et stolam albi coloris, eaque omnia exsequetur, quae superius tradita sunt usque ad celebrationem Missae.

17. Ritus hic, in quibus locis nullus alius legitime invectus erit, ex eo quod praescribit Sacrum Concilium Tridentinum, prorsus observabitur.

DE BENEDICTIONE PRIMARII LAPIDIS NOVAE ECCLESIAE, A SACERDOTE EX MANDATO EPISCOPI PERAGENDA

CAPUT XIII.

1. Postquam Episcopus ea omnia constituerit, quae opus sunt ad novae ecclesiae aedificationem, Sacerdos ab eo delegatus, quo loco erigendum erit Altare primarium, ponet vel poni iubebit Crucem ligneam maioris formae, ut conspici possit.

2. Substruentur fundamenta, vel etiam lineis describetur eorum locus.

3. Quandoquidem in substructionibus ipsis statuenda sit petra fundamentalis, fossio fiet quo loco ipsa erit collocanda, videlicet in angulo dextero absidae, qui locus respondet lateri Evangelii Altaris primarii.

nistro *Sed libera nos a malo*, respondebit *Amen* submissa voce, genuflectet ad Sacramentum et se convertet versus cornu Epistolae, ne tergum vertat Sacramento. Sponsi redibunt ante Altare ibique geniculabunt; Minister accipiet Missale et sustinebit ipsum ante Parochum, stans prope sinistram eius. Parochus iunctis manibus recitabit orationem *Oremus. Propitiare, Domine* etc. et alteram *Oremus. Deus, qui potestate virtutis tuae* etc. quibus completis, sponsi ad locum suum redibunt; Parochus autem se convertet ad Altare, genuflectet et Missam prosequetur ad orationem *Libera nos* etc. Minister Missale reponet super legile vel pulvilum.

11. Postea Parochus sacram Eucharistiam administrabit sponsis ad balaustrium stantibus, et ante eos a Ministro expandetur mappula.

12. Post Communionem Parochus prosequetur Sacrum usque ad *Benedicamus Domino*, seu ad *Ite Missa est* et priusquam dicat orationem *Placeat* stabit conversus ad populum et rursus sponsi se sistent ante Altare. Parochus super eos dicet orationem *Deus Abraham* etc. postea brevi sermone eosdem monebit quomodo suggerit rubrica Missalis. Accepto autem a clerico aspersorio, asperget ipsos modo iam notato.

13. Sponsi redibunt ad locum suum, et Parochus ad Altare conversus dicet orationem *Placeat tibi* etc. ac Missam complebit.

14. Ex decisionibus in hanc rem editis e S. Rituum Congregatione, potest celebrari Missa *pro sponso et sponsa* quibuslibet diebus, exceptis Dominicis, festis praeceptivis (inter quae numeranda illa quoque sunt, quibus observantia fori abrogata est ex indulto Pontificio) et diebus quibus occurrit officium de ritu primae aut secundae classis. Hisce diebus recitabitur Missa de festo cum commemoratione *pro sponso et sponsa*. Inter dies exceptos adscribendi etiam sunt dies octavae de Epiphania, vigilia et tota octava Pentecostes et octava etiam integra de festo SS. Corporis Christi, ubi celebretur cum privilegio ad instar Epiphaniae. Relate ad Missam *pro sponso et sponsa*, quando erit dicenda, omittetur in ipsa *Gloria in excelsis* et

ram versus tumulum et cantans ℣. *Requiem aeternam* etc. Crucis signum faciet versus illum. Cantores autem cantabunt *Requiescat in pace* ℟. *Amen.* Diaconus claudet librum et redibit ad sinistram Celebrantis, atque hoc modo functionis fiet finis.

27. Clerus ordine alias innuto, redibit in sacristiam, et Celebrans facta ad Crucem et Clerum reverentia una cum Ministris sacra indumenta deponet (a).

28. Quod ad praedictas exequias illud est notandum, quod eas celebrare non licet diebus officii duplicis primae et secundae classis, in omnibus Dominicis et festis praeceptivis, ne illis quidem exceptis, quae ex indulto Pontificio abrogata essent, in vigiliis Natalis Domini et Pentecostes, in tota maiori hebdomada et in octava Epiphaniae, Paschatis, Pentecostes et SS. Corporis Christi.

29. Denique si forte exequiae celebrentur pro pluribus defunctis, monemus quod versiculi et orationes plurali numero sunt recitandae.

DE EXEQUIIS INFANTIUM

CAPUT XI.

1. Ritus, quem Ecclesia Catholica pro funere infantium instituit, est potius festivus, quam luctuosus; quia quum moriantur in innocentiae statu, eorum animae ad beatificam Dei visionem statim admittuntur.

2. Parochus, nuntiata parvuli morte, cum iis quibus ille curae sit, conveniet de exequiis super cadaver faciendis ritu ab Ecclesia praescripto.

(a) In reditu ad sacristiam Rituale non praescribit, ut recitetur ℣. *Anima eius*, nec *De profundis*. Quid ergo ex hoc erui potest? Quia, si recitetur *De profundis*, non amplius altera functio ab altera distinguitur. Inde colligitur, quod sacrae functiones a quibusdam diriguntur ad libitum et sine cognitione legum, quas Ecclesia singulis et universis praecepit.

3. Invitabuntur Confraternitates, Regulares et Clerus seu quidam sive omnes ex iis corporibus, ut funus comitentur. Adhibebitur feretrum puerorum funeri destinatum, quod exornabitur lodiculis et pannis sericis albi coloris. Neque deerunt lumina in deportatione, et statuentur, qui debeant illa deferre (*a*). Cadaver parvuli induetur vestibus albis, et spargetur floribus recentibus et herbis odoris, cum florea corona capiti imposita in signum integritatis carnis et virginitatis.

4. Hora praestituta congregabuntur in ecclesiam parochialem corpora illa, quae debebunt funus comitari; ac si interveniret Capitulum Cathedralis aut Collegiatae alicuius, congregabuntur in ecclesiam praedictam ibique aderit etiam Parochus.

5. Campanae non pulsabuntur more funerum, sed si pulsari solerent, pulsabuntur tantum in laetitiae argumentum.

6. Ordo, quo procedetur domum ad efferendum cadaver erit idem ac superius indicatus n. 14. cap. VIII. Notandum solummodo est, quod Confraternitates deferent suum proprium signum, nulla nota mortuaria distinctum; quod Crux ante Clerum gestabitur sine hasta (*b*) quodque Parochus supra superpelliceum induet sibi stolam albi coloris.

7. Quum pompa funebris pervenerit domum defuncti, ascendet ad ipsam Parochus cum clerico deferente Rituale et vasculum aquae benedictae cum aspersorio: ascendet etiam qui delaturi erunt intorticia seu candelas accensas circum cadaver et qui deportare cadaver ipsum et locare super feretrum debebunt.

8. Rebus omnibus dispositis, Parochus a clerico accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis. Deinde recitabit antphonam *Sit nomen Domini;* psalmum *Laudate, pueri, Dominum* cum *Gloria Patri* in fine et repetet antiphonam totam *Sit nomen Domini benedictum* etc.

9. Efferetur domo cadaver, locabitur super feretrum et

(*a*) In exequiis parvulorum non distribuntur neque accendentur candelae a Clero et Confraternitatibus ad funus comitandum invitatis.

(*b*) Ritus deferendi Crucem sine hasta non caret mysterio, quemadmodum videre est apud scriptores liturgicos.

procedetur ad ecclesiam. In processione quae fiet a domicilio defuncti ad ecclesiam recta via, vel cum brevi diversione, si proxima ecclesiae esset domus defuncti, recitabitur psalmus *Beati immaculati in via* etc. cum *Gloria Patri* in fine, ac si tempus superesset, alteri tres psalmi *Laudate Dominum de coelis* etc. *Cantate Domino canticum novum, laus eius* etc. *Laudate Dominum in Sanctis eius* etc. cum *Gloria Patri* in fine huius ultimi psalmi.

10. Reversa ad ecclesiam processione, disponentur Confraternitates, Regulares et Clerus eodem modo ac in exequiis adultorum num. 22. cap. VIII. et advertetur, ut clericus unus in promptu habeat thuribulum cum navicula, qui consistet prope alterum clericum sustinentem vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

11. Deposito feretro cum cadavere in media ecclesia, Parochus vel unus cantorum intonabit antiphonam *Hic accipiet*, et Clerus alternatim cantabit psalmum *Domini est terra* etc. cum *Gloria Patri* in fine. Dehinc a cantoribus canetur tota antiphona *Hic accipiet* etc. Et hac antiphona completa, duo cantores cantabunt *Kyrie eleison*, Chorus respondebit *Christe eleison*, duo iidem cantores repetent *Kyrie eleison*. Parochus cantabit *Pater noster* et omnes hanc orationem prosequentur secreto. Parochus, accepto a clerico aspersorio, asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, quin circumeat feretrum. Reddito autem aspersorio eidem clerico, cantabit tono feriali versiculos *Et ne nos inducas* etc, et orationem *Omnipotens et mitissime Deus* etc. tono etiam feriali.

12. Ordinabitur processio ad Coemeterium, si proximum erit ecclesiae, metodo tradita num. 13. cap. IX. Sin longe aberit ab ecclesia, peragentur exequiae in ecclesia ipsa.

13. Dum cadaver deportabitur ad coemeterium vel si non deportabitur, in ipsa ecclesia, Parochus aut unus e cantoribus intonabit antiphonam *Juvenes* et canentur tres psalmi *Laudate Dominum de coelis* etc. et reliqui, ut supra dictum est cum *Gloria Patri* in fine ultimi psalmi. Deinde cantabitur integra antiphona *Juvenes et virgines* etc.

14. Quum ad locum sepulturae ventum erit, vel in ecclesia ipsa Parochus cantabit ℣. *Kyrie eleison* etc. cum reliquis in Rituali notatis, et orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc, tono feriali.

15. Thuriferarius exhibebit Parocho thuribulum apertum et alter clericus ministrabit incensum Parocho, qui ponet illud in thuribulum cum formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Postea Parochus accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis eodemque modo sepulturam, si proxima erit feretro, deinde restituto aspersorio et accepto thuribulo, adolebit, ut supra, cadaver et sepulturam.

16. Clerus redibit a coemeterio ad ecclesiam, vel a media ecclesia, ubi completus erit ritus, procedet ad Altare primarium: Parochus aut cantor intonabit antiphonam *Benedicite* et alternatim cantabitur canticum *Benedicite omnia opera* etc. quo absoluto, repetetur in cantu antiphona *Benedicite Domino* etc. Post antiphonam Parochus stans ante Altare cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui miro ordine* etc. tono feriali.

17. Clerus ordine debito redibit in sacrarium, et cadaveri sepultura dabitur in sepulcro parvulis attributo (*a*).

Barchinonen. Episcopus Barchinonen. petiit declarari: an permittendus sit usus inveteratus in sua dioecesi, quod praesente cadavere, loco Missae de requie dicatur Missa Angelorum in paramentis albis? Et S. C. respondit: *nullo modo permittendum, sed omnino prohibendum.* Die 21 Iunii 1632.

(*a*) Parvulorum exequiae peragendae sunt quo ordine in hoc capite notavimus; sequuti enim sumus ordinem Ritualis. In iis neque expositioni, nec celebrationi Missae locus est. Non est locus expositioni, siquidem ea fit pro adultis in hunc finem, ut per officii recitationem, per celebrationem Missae et absolutionem, animae eorum fruantur suffragiis in delictorum suorum expiationem. Non est locus celebrationi Missae, quia parvuli suffragiis non egent: et gravis etiam esset error celebrare Missam votivam Angelorum, quae nullam relationem cum pueris habet, sed instituta est in honorem Angelorum, qui purissimi Spiritus sunt, et nunquam humanam naturam habuerunt nec habebunt. Quamobrem curae erit Episcopo invigilare, ne abusiones tam indecorae invehantur.

Hispalen. Pro parte Didaci Diaz de Escobar Presbyteri et Magistri Caeremoniarum Ecclesiae Hispalensis supplicatum fuit apud S. R. C. an sustinendi sint mores infrascripti, videlicet (omissis).

5. In funeribus, etiamsi defunctus parvulus sit, fit officium de adultis et Missa votiva de Angelis, unica oratione in duplicibus et Dominicis. Rogatur, an possit hoc sustineri?

Et eadem S. C. respondit — Consuetudines, seu ut melius dicam, abusus omnes expositi, uti repugnantes rubricis et expositorum opinionibus, tolli omnino debent. Non sunt enim laudabiles, imo scandalosae, iis maxime, qui amant observantiam bonorum rituum. — Et ita declaravit, decrevit, atque praefata omnino tolli mandavit. Die 16. Ianuarii 1677.

Camerinen. Petro Riposati terrae Plebis Faveriae Plebano Dioecesis Camerinensis pro declaratione infrascript. dubior.

1. An liceat in exequiis parvulorum, praesente, vel non praesente cadavere, cantare Missam solemnem, vel dicere Missam planam votivam de Angelis?

Et S. R. C. censuit respondendum — Ad I. Servetur rubrica Ritualis Romani. Die 23 Martii 1709.

actio complebitur a Celebrante, comitato a suis assistentibus et clerico ferente vasculum aquae benedictae. Celebrans dum asperget muros, recitabit ℣. *Asperges me, Domine* etc. Ceteri omnes suo loco manebunt.

11. Si ecclesiam circumiri libere non possit, observentur, quae trademus in ritu de Dedicatione ecclesiae lib. VII. cap. 17.

12. Reversus ante portam ecclesiae Celebrans aspergillum restituet primo assistenti, et praesto erit clericus praebiturus Rituale Celebranti.

13. Completo a cantoribus cantu psalmi *Miserere* cum *Gloria Patri* etc. et repetita antiphona a cantoribus, Celebrans conversus ad portam ecclesiae cantabit *Oremus,* assistens a dexteris *Flectamus genua* (et omnes genuflectent uno genu, excepto Celebrante) alter assistens a sinistris cantabit *Levate,* et omnes assurgent, postea Celebrans subiunget orationem *Domine Deus, qui licet* etc. in qua Sanctus Patronus ecclesiae suo loco nominabitur.

14. Post orationem cantores duo intonabunt Litanias, ad quas respondebit Clerus in ecclesiam ingrediens ordine demonstrato ab initio.

15. Quum in ecclesiam introiverit Clerus consistent ante Altare primarium omnesque geniculabunt ante ipsum exceptis clericis sustinentibus Crucem et intorticia, qui consistent prope latus Evangelii. Hoc tempore clericus, cuius officium ferre vasculum aquae benedictae, alteram aliquantulam infundet, si necesse fuerit.

16. Post versiculum *Ut omnibus fidelibus* etc. Celebrans unus assurget ac benedicet ecclesiam, dicens *Ut hanc ecclesiam* etc. postea rursus genua submittet, et cantores resument ac complebunt Litanias.

17. Completo Litaniarum cantu, assurget Sacerdos et cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Praeveniat nos* etc.

18. Post. orationem Celebrans geniculabit paullo longius ab Altari et cantabit *Deus, in adiutorium* etc. et cantores respondebunt *Domine, ad adiuvandum* etc. Celebrans assurget,

per gradu superiore Altaris. Memoranda est primum eis in habitu et in incessu modestia, quae Sacramento debetur; si forte uterentur chirothecis, deponent eas antequam accedant ad Altare: simul cum Sponsis adibunt ad Altare etiam duo praestituti testes, iam noti Parocho, qui consistent pedibus prope Sponsos.

6. Parochus interrogabit sponsum hac formula, quam proferet vulgari sermone — N. *vis accipere* N. *hic praesentem in tuam legitimam uxorem iuxta ritum Sanctae Matris Ecclesiae?* — Sponsus elata voce ut intelligi possit a Parocho et testibus, respondebit — *Volo* —. Tum Parochus interrogabit sponsam, dicens — N. *vis accipere* N. *hic praesentem in tuum legitimum maritum iuxta ritum Sanctae Matris Ecclesiae?* Sponsa respondebit elata voce, ut supra, — *Volo* —.

7. Tunc Parochus eos iubebit dexteram iungere dexterae, seu alterum alterius tenere dexteram dum ipse dicet *Ego coniungo vos in matrimonium* et faciens dextera signum Crucis versus ipsos subiunget *In nomine Patris* ✠ *et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* Clericus tradet aspersorium Parocho, qui asperget illos in medio, a sinistris et a dextris suis, ac restituet aspersorium clerico.

8. Parochus conversus ad Altare benedicet annulum, dicens versiculos et orationem in Rituali notatam, post quam recipiens aspersorium a clerico asperget annulum in formam Crucis, dicens submissa voce *Asperges me* etc. Accipiet annulum, se convertet ad sponsum eique annulum tradet: sponsus illum inducet in digitum annularem sinistrae manus sponsae et Parochus dicet *In nomine Patris* etc. faciens dextera signum Crucis. Postea Rituale ante eum sustinente clerico, dicet ℣. *Confirma* etc. cum oratione *Respice* etc.

9. Post orationem sponsi consurgent et descendent ad balaustrium ut assistant divino Sacrificio. Clericus manipulum imponet Celebranti, et vasculum, Rituale ac pelviculam, quae erant super Altari, ad abacum referet.

10 Parochus de Altari descendet et Sacrum exordietur, quod peraget usque ad *Pater noster* inclusive. Responso a Mi-

nistro *Sed libera nos a malo*, respondebit *Amen* submissa voce, genuflectet ad Sacramentum et se convertet versus cornu Epistolae, ne tergum vertat Sacramento. Sponsi redibunt ante Altare ibique geniculabunt; Minister accipiet Missale et sustinebit ipsum ante Parochum, stans prope sinistram eius. Parochus iunctis manibus recitabit orationem *Oremus. Propitiare, Domine* etc. et alteram *Oremus. Deus, qui potestate virtutis tuae* etc. quibus completis, sponsi ad locum suum redibunt; Parochus autem se convertet ad Altare, genuflectet et Missam prosequetur ad orationem *Libera nos* etc. Minister Missale reponet super legile vel pulvilum.

11. Postea Parochus sacram Eucharistiam administrabit sponsis ad balaustrium stantibus, et ante eos a Ministro expandetur mappula.

12. Post Communionem Parochus prosequetur Sacrum usque ad *Benedicamus Domino*, seu ad *Ite Missa est* et priusquam dicat orationem *Placeat* stabit conversus ad populum et rursus sponsi se sistent ante Altare. Parochus super eos dicet orationem *Deus Abraham* etc. postea brevi sermone eosdem monebit quomodo suggerit rubrica Missalis. Accepto autem a clerico aspersorio, asperget ipsos modo iam notato.

13. Sponsi redibunt ad locum suum, et Parochus ad Altare conversus dicet orationem *Placeat tibi* etc. ac Missam complebit.

14. Ex decisionibus in hanc rem editis e S. Rituum Congregatione, potest celebrari Missa *pro sponso et sponsa* quibuslibet diebus, exceptis Dominicis, festis praeceptivis (inter quae numeranda illa quoque sunt, quibus observantia fori abrogata est ex indulto Pontificio) et diebus quibus occurrit officium de ritu primae aut secundae classis. Hisce diebus recitabitur Missa de festo cum commemoratione *pro sponso et sponsa*. Inter dies exceptos adscribendi etiam sunt dies octavae de Epiphania, vigilia et tota octava Pentecostes et octava etiam integra de festo SS. Corporis Christi, ubi celebretur cum privilegio ad instar Epiphaniae. Relate ad Missam *pro sponso et sponsa*, quando erit dicenda, omittetur in ipsa *Gloria in excelsis* et

Credo, dicentur secunda ac tertia oratio, ut praescribunt in Missis votivis generales Rubricae Missalis tit. VII. num. 3. *Benedicamus Domino* in fine et Evangelium s. Joannis *In principio* etc. Quod si recitanda erit Missa respondens officio, advertatur quod oratio *pro sponso et sponsa* non est iungenda sub unica conclusione cum prima oratione, sed recitanda post omnes orationes, seu commemorationes a rubrica praescriptas et ante collectas a superiore imperatas.

15. Si mulier fuerit vidua, omittetur nuptiarum benedictio sive orationes post *Pater noster* et ante benedictionem in Missa.

16. Si qua de caussa a superiore approbata Matrimonii functio celebranda esset primis horis nocturnis, Parochus induet sibi superpelliceum et stolam albi coloris, eaque omnia exsequetur, quae superius tradita sunt usque ad celebrationem Missae.

17. Ritus hic, in quibus locis nullus alius legitime invectus erit, ex eo quod praescribit Sacrum Concilium Tridentinum, prorsus observabitur.

DE BENEDICTIONE PRIMARII LAPIDIS NOVAE ECCLESIAE, A SACERDOTE EX MANDATO EPISCOPI PERAGENDA

CAPUT XIII.

1. Postquam Episcopus ea omnia constituerit, quae opus sunt ad novae ecclesiae aedificationem, Sacerdos ab eo delegatus, quo loco erigendum erit Altare primarium, ponet vel poni iubebit Crucem ligneam maioris formae, ut conspici possit.

2. Substruentur fundamenta, vel etiam lineis describetur eorum locus.

3. Quandoquidem in substructionibus ipsis statuenda sit petra fundamentalis, fossio fiet quo loco ipsa erit collocanda, videlicet in angulo dextero absidae, qui locus respondet lateri Evangelii Altaris primarii.

4. Fundamenta effossa cingentur munitionibus, ne quod gravius incommodum accipiatur.

5. Praeparabitur lapis ex omnibus partibus perfecte quadratus qui palmi amplitudinem aequet, ponendus in fundamentis. Lapis iste non erit pumice expolitus, sed ferme rudis, ut in ipso possit Sacerdos cultro effingere Crucem.

6. Fiet etiam arcula lapidea cum operculo a latere claudendo, intra quam ponetur lapis seu petra supradicta. In parte superiori arculae inseretur annulus ferreus, ut demitti possit in fundamenta. Intra arculam istam includi poterit aliquod numisma ac tubus vitreus cum pergamena scripta, quae memoret actum.

De rebus praeparandis

7. Si quis locus proximus ac decens érit, ubi se parare possit Sacerdos, disponetur ad hanc rem, secus Sacerdos se parabit ibidem ubi functio erit peragenda.

8. Ante Crucem pridie positam in loco designato pro Altari maiore, praeparabitur tapetum et super ipso ex una parte abacus albo mantili coopertus, in quo disponentur res necessariae ad functionem, videlicet vas seu concha decens cum aqua benedicenda, aliquantulum salis in pelvicula; vasculum ad hauriendam aquam benedictam; aspergillum ex hyssopo; mantile; lapis fundamentalis extra arculam praedictam; paullum gypsi triti in lance ad obturandum operculum arculae si opus fuerit; culter vel aliud ferrum acutum cum manubrio decenti ad signum incidendum in lapide; resticula longa liganda arculae ad demittendum lapidem in fundamentum; Rituale; pluviale cum stola albi coloris, cingulum, alba, amictus pro Celebrante, bina intorticia et superpellicea pro clericis.

9. Prope abacum Crux hastilis cum basi et legile maioris formae cum Rituali pro cantoribus.

10. Quo loco ponendus erit primarius lapis, aderit calx cum lateribus, ut immediate possit ipsa petra obstrui muro.

11. Praeter Celebrantem, adesse debent clerici, qui respe-

ram versus tumulum et cantans ℣. *Requiem aeternam* etc. Crucis signum faciet versus illum. Cantores autem cantabunt *Requiescat in pace* ℟. *Amen.* Diaconus claudet librum et redibit ad sinistram Celebrantis, atque hoc modo functionis fiet finis.

27. Clerus ordine alias innuto, redibit in sacristiam, et Celebrans facta ad Crucem et Clerum reverentia una cum Ministris sacra indumenta deponet (*a*).

28. Quod ad praedictas exequias illud est notandum, quod eas celebrare non licet diebus officii duplicis primae et secundae classis, in omnibus Dominicis et festis praeceptivis, ne illis quidem exceptis, quae ex indulto Pontificio abrogata essent, in vigiliis Natalis Domini et Pentecostes, in tota maiori hebdomada et in octava Epiphaniae, Paschatis, Pentecostes et SS. Corporis Christi.

29. Denique si forte exequiae celebrentur pro pluribus defunctis, monemus quod versiculi et orationes plurali numero sunt recitandae.

DE EXEQUIIS INFANTIUM

CAPUT XI.

1. Ritus, quem Ecclesia Catholica pro funere infantium instituit, est potius festivus, quam luctuosus; quia quum moriantur in innocentiae statu, eorum animae ad beatificam Dei visionem statim admittuntur.

2. Parochus, nuntiata parvuli morte, cum iis quibus ille curae sit, conveniet de exequiis super cadaver faciendis ritu ab Ecclesia praescripto.

(*a*) In reditu ad sacristiam Rituale non praescribit, ut recitetur ℣. *Anima eius* nec *De profundis*. Quid ergo ex hoc erui potest? Quia, si recitetur *De profundis*, non amplius altera functio ab altera distinguitur. Inde colligitur, quod sacrae functiones a quibusdam diriguntur ad libitum et sine cognitione legum, quas Ecclesia singulis et universis praecepit.

3. Invitabuntur Confraternitates, Regulares et Clerus seu quidam sive omnes ex iis corporibus, ut funus comitentur. Adhibebitur feretrum puerorum funeri destinatum, quod exornabitur lodiculis et pannis sericis albi coloris. Neque deerunt lumina in deportatione, et statuentur, qui debeant illa deferre (*a*). Cadaver parvuli induetur vestibus albis, et spargetur floribus recentibus et herbis odoris, cum florea corona capiti imposita in signum integritatis carnis et virginitatis.

4. Hora praestituta congregabuntur in ecclesiam parochialem corpora illa, quae debebunt funus comitari; ac si interveniret Capitulum Cathedralis aut Collegiatae alicuius, congregabuntur in ecclesiam praedictam ibique aderit etiam Parochus.

5. Campanae non pulsabuntur more funerum, sed si pulsari solerent, pulsabuntur tantum in laetitiae argumentum.

6. Ordo, quo procedetur domum ad efferendum cadaver erit idem ac superius indicatus n. 14. cap. VIII. Notandum solummodo est, quod Confraternitates deferent suum proprium signum, nulla nota mortuaria distinctum; quod Crux ante Clerum gestabitur sine hasta (*b*) quodque Parochus supra superpelliceum induet sibi stolam albi coloris.

7. Quum pompa funebris pervenerit domum defuncti, ascendet ad ipsam Parochus cum clerico deferente Rituale et vasculum aquae benedictae cum aspersorio: ascendet etiam qui delaturi erunt intorticia seu candelas accensas circum cadaver et qui deportare cadaver ipsum et locare super feretrum debebunt.

8. Rebus omnibus dispositis, Parochus a clerico accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis. Deinde recitabit antphonam *Sit nomen Domini;* psalmum *Laudate, pueri, Dominum* cum *Gloria Patri* in fine et repetet antiphonam totam *Sit nomen Domini benedictum* etc.

9. Efferetur domo cadaver, locabitur super feretrum et

(*a*) In exequiis parvulorum non distribuntur neque accendentur candelae a Clero et Confraternitatibus ad funus comitandum invitatis.

(*b*) Ritus deferendi Crucem sine hasta non caret mysterio, quemadmodum videre est apud scriptores liturgicos.

procedetur ad ecclesiam. In processione quae fiet a domicilio defuncti ad ecclesiam recta via, vel cum brevi diversione, si proxima ecclesiae esset domus defuncti, recitabitur psalmus *Beati immaculati in via* etc. cum *Gloria Patri* in fine, ac si tempus superesset, alteri tres psalmi *Laudate Dominum de coelis* etc. *Cantate Domino canticum novum, laus eius* etc. *Laudate Dominum in Sanctis eius* etc. cum *Gloria Patri* in fine huius ultimi psalmi.

10. Reversa ad ecclesiam processione, disponentur Confraternitates, Regulares et Clerus eodem modo ac in exequiis adultorum num. 22. cap. VIII. et advertetur, ut clericus unus in promptu habeat thuribulum cum navicula, qui consistet prope alterum clericum sustinentem vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

11. Deposito feretro cum cadavere in media ecclesia, Parochus vel unus cantorum intonabit antiphonam *Hic accipiet*, et Clerus alternatim cantabit psalmum *Domini est terra* etc. cum *Gloria Patri* in fine. Dehinc a cantoribus canetur tota antiphona *Hic accipiet* etc. Et hac antiphona completa, duo cantores cantabunt *Kyrie eleison*, Chorus respondebit *Christe eleison*, duo iidem cantores repetent *Kyrie eleison*. Parochus cantabit *Pater noster* et omnes hanc orationem prosequentur secreto. Parochus, accepto a clerico aspersorio, asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, quin circumeat feretrum. Reddito autem aspersorio eidem clerico, cantabit tono feriali versiculos *Et ne nos inducas* etc, et orationem *Omnipotens et mitissime Deus* etc. tono etiam feriali.

12. Ordinabitur processio ad Coemeterium, si proximum erit ecclesiae, metodo tradita num. 13. cap. IX. Sin longe aberit ab ecclesia, peragentur exequiae in ecclesia ipsa.

13. Dum cadaver deportabitur ad coemeterium vel si non deportabitur, in ipsa ecclesia, Parochus aut unus e cantoribus intonabit antiphonam *Juvenes* et canentur tres psalmi *Laudate Dominum de coelis* etc. et reliqui, ut supra dictum est cum *Gloria Patri* in fine ultimi psalmi. Deinde cantabitur integra antiphona *Juvenes et virgines* etc.

14. Quum ad locum sepulturae ventum erit, vel in ecclesia ipsa Parochus cantabit ℣. *Kyrie eleison* etc. cum reliquis in Rituali notatis, et orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc. tono feriali.

15. Thuriferarius exhibebit Parocho thuribulum apertum et alter clericus ministrabit incensum Parocho, qui ponet illud in thuribulum cum formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Postea Parochus accipiet aspersorium et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis eodemque modo sepulturam, si proxima erit feretro, deinde restituto aspersorio et accepto thuribulo, adolebit, ut supra, cadaver et sepulturam.

16. Clerus redibit a coemeterio ad ecclesiam, vel a media ecclesia, ubi completus erit ritus, procedet ad Altare primarium: Parochus aut cantor intonabit antiphonam *Benedicite* et alternatim cantabitur canticum *Benedicite omnia opera* etc. quo absoluto, repetetur in cantu antiphona *Benedicite Domino* etc. Post antiphonam Parochus stans ante Altare cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui miro ordine* etc. tono feriali.

17. Clerus ordine debito redibit in sacrarium, et cadaveri sepultura dabitur in sepulcro parvulis attributo (*a*).

Barchinonen. Episcopus Barchinonen. petiit declarari: an permittendus sit usus inveteratus in sua dioecesi, quod praesente cadavere, loco Missae de requie dicatur Missa Angelorum in paramentis albis? Et S. C. respondit: *nullo modo permittendum, sed omnino prohibendum.* Die 21 Iunii 1632.

(*a*) Parvulorum exequiae peragendae sunt quo ordine in hoc capite notavimus; sequuti enim sumus ordinem Ritualis. In iis neque expositioni, nec celebrationi Missae locus est. Non est locus expositioni, siquidem ea fit pro adultis in hunc finem, ut per officii recitationem, per celebrationem Missae et absolutionem, animae eorum fruantur suffragiis in delictorum suorum expiationem. Non est locus celebrationi Missae, quia parvuli suffragiis non egent: et gravis etiam esset error celebrare Missam votivam Angelorum, quae nullam relationem cum pueris habet, sed instituta est in honorem Angelorum, qui purissimi Spiritus sunt, et nunquam humanam naturam habuerunt nec habebunt. Quamobrem curae erit Episcopo invigilare, ne abusiones tam indecorae invehantur.

per tapeto, facie versa ad Crucem, humeris ad ingressum principalem. Hoc ipsum facient alii clerici.

10. Duo cantores immediate cantabunt Litanias, ad quas respondebunt adstantes. Post cantatum versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. assurget Celebrans et benedicet Coemeterium, dicens *Ut hoc Coemeterium* etc. Tum rursus geniculabit et cantores resument atque absolvent Litanias.

11. Completis Litaniis, assurgent omnes; Celebrans accepto a primo assistente aspergillo, intonabit antiphonam *Asperges me*, quam cantores prosequentur cum toto psalmo *Miserere* cuius in fine omittetur *Gloria Patri* et repetetur antiphona.

12, Celebrans, intonata antiphona, circumibit totum Coemeterium, incipiens a dextera Crucis, asperget illud aqua sancta, praesertim in loco seu locis contaminatis. Post aspersionem redibit ante Crucem, aspergillum assistenti restituet, ibique manebit donec complebitur cantus psalmi praedicti cum repetitione antiphonae.

13. Repetito antiphonae cantu, Celebrans cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Domine pie, qui agrum figuli* etc.

14. Hac oratione explicit actus reconciliationis. Clerus cum Celebrante quo ordine processit ad Coemeterium, revertetur ad paramenta dimittenda quo loco sumpsit.

APPENDIX I.

EXCERPTA EX OPERE P. BARTH. GAVANTI

cui tit. Thesaurus Sac. Rituum. Tom. I. Part. II. pag. 365-368. Ed. in fol. Venetiis MDCCLXII. ex typographia Balleoniana.

DE MENSURIS PROPRIIS SACRAE SUPPELLECTILIS AD MISSAM CONGRUENTIORIBUS

—

Damus hoc loco formas, et modulos efformandae cuiusque sacrae Suppellectilis in ordine ad Missam sive sollemnem, sive privatam, *ex actis Mediol. Ecclesiae*, praesertim *ex libro primo, et secundo instruct. Fabricae et Suppellectilis Ecclesiasticae probatarum in Concilio Provinciali Mediol. tertio a sancta Sede Apostolica confirmato, et laudato*, in quibus singillatim tradendis ordo placuit alphabeticus, ut cujusque rei formam statim invenias.

Abacus, seu *Credentia*, sit e tabulis populeis, abiegnisve, longe patens circa cubitos tres, pro Ecclesiae magnitudine, Chorive, seu Presbyterii ratione; late cubitis duobus; alteque item extruatur, ut non ultra duos cubitos, et uncias duodecim elevetur a terra.

Acerra, sive *Navicula* incensi, ex argento, vel aurichalco, cum cochleari ejusdem materiae fieri debet, ita capax, ut capiat quantitatem thuris ultra quam sit necessarium in Missa.

Alba e tela linea sit, longe producta cubitos quatuor, late sexdecim, ac paulo amplius circumquaque pateat, manicas habeat longitudine sesquicubitali, hoc est cubito cum dimidio, latitudine ab humeris pene cubitali, quae usque ad manus sensim angustius ducantur; in summa veste, et in extremis manicis, aliquid dumtaxat sit acu paululum, ac tenuiter elaboratum, nimius enim labor in his ornandis vanitatem sapit, et levitatem.

Altare majus, eo loco constitui deberet, ut ab ipsius Altaris gradu infimo (tres autem gradus esse debent) usque ad cancellos

spatium saltem intersit cubitorum octo, vel ad minimum quatuor in Ecclesiis non Collegiatis; sit autem a scabelli solo altitudine cubitorum duorum, et unciarum octo, et ad summum decem; longitudine cubitorum quinque, ac plurium pro Ecclesiae magnitudine; altitudine vero cubitorum saltem duorum et unciarum duodecim; tres autem inter gradus pradella lignea numeretur, quae a fronte Altaris cubitos duos producta, uncias sexdecim late pateat; altitudo vero singulorum graduum sit unciis octo.

Altare minus elevetur cubitis duobus, et unciis octo, longe pateat cubitis quatuor, et dimidio, nec minus quatuor saltem cubitis, latum sit cubitis duobus, scabellum e tabulis ligneis, latitudine cubitorum duorum, altitudine unciarum octo, sed et longius pateat, quam Altare, non cubito longius, sed unciis circiter sexdecim. Nullum foramen, neque fenestella ibi sit, ubi quidquam asservari, recondive possit.

Amictus e tenui tela sit longitudine cubitorum circiter duorum, latitudine autem sesquicubitali, in duobus ejus angulis anterioribus assuantur funiculi commode longi, ut revocari ante pectus queant, et cum iis fieri nodus possit; in medio Crux acu pingatur, unciarum duarum, longe ab extremitate digitis duobus ex parte superiori, extremitates illius praeterquam ex ea parte quae collum ambit, aliquo modesto opere ornari possunt.

Ara, ex lapide longe pateat uncias viginti, late sexdecim praeter capsae dimensionem, cui inserta est, quae capsa e nucea omnino tabula sit, crassitudine unciarum circiter duarum, aut plurium pro lapidis crassitudine, non distet a fronte Altaris spatio longius unciarum octo, ita vero inserta sit, ut e mensae Altaris superficie paululum extet, quo Sacerdotis celebrantis tactu dignosci possit; tela denique cerata tegatur, claviculis praedictae capsae confixa.

Bursa Corporalium a fronte sit Cruce, vel alia sacra Imagine in medio intexta: a tergo etiam ex eadem materia, et colore; intrinsecus autem subserico, aut tela candida circumvestiatur; late vero undique pateat circiter dimidio cubito, vel paullo amplius, et forma quadrata.

Calix ita efformetur, ut Cuppa aliquantulum in fundo sit angusta, sensim usque ad summum labrum latior fiat, labrum nullo modo reflectatur, nodus ita ornatus, ut dum Calix capitur, non incommode capiatur, praesertim quando indices, et pollices disjungi non possunt; minorve ne sit totus Calix, amplitudine in orbem ducta, unciarum quatuordecim, altitudine duodecim.

Candelabra basim habeant vel rotundam, vel potius triangularem, et Crucis basi conformem; quae ab Acolythis portantur minora sint, quam ea, quae in Altari collocantur.

Cingulum ex candido lino, vel cannabe tenui conficiatur, longitudine cubitorum circiter septem, capita ejusdem globulis ejusdem materiae inserantur, filamentorum manipulis appensis, quos floccos dicunt. Non prohibetur e serico juxta varios colores paramentorum, more moderno, sed illud est antiquioris usus, et mysticae causae cogruentius, de qua *supra par. II, tit. I. lit. G.*

Non placet ea forma Cinguli (ut pro veritate loquar) quae Cingulo ipsi, ut hinc inde pendeant flocci a lateribus Sacerdotis duas addit lineas, quibus reipsa cingitur Alba, est enim ejusdem omnino formae cum Succintorio Papali, quod adhibetur (addito manipulo) ad cingendum Albam Papae, et nonnisi in ejusdem Missa Papali: ergo non debet esse communis haec forma cuicumque Celebranti.

Conopaeum Tabernaculi majoris Sanctissimae Eucharistiae, e materia nobiliori, vel alba semper, vel juxta colorem varium Festorum, a summa parte crispatum in fimbriis non anguste, sed longe latius respondeat, totum Tabernaculum tegat, in extremis oris habeat de more ornatum laciniarum decore contextarum.

Corporale e tela linea, et candida sit, ac simplex item, ab oris autem acus opere simplici, punctim, solum retortum sit, longe autem uncias triginta ad minus pateat late totidem; ita vero complicatum ut nulla ejus extremitas appareat, Crux acu pingi potest in anteriori parte.

Crux in Altari collocanda imaginem Crucifixi habeat, et praealta emineat candelabris, ut supra dictum est *prima parte tit. 20.*

Dalmatica non recisis manicis, sed ad manum usque protensis, iisdemque late patentibus conficiatur, longa esse potest cubitis duobus, et unciis sexdecim; late vero ab humeris cubito uno, et unciis circiter quatuor, ab extremis oris undique patens cubitis circiter quinque.

Gradus in Altari majori ne fiant, nisi duobus cubitis tantum, minusve a pariete posteriori illud distet, tuncque ejusmodi gradus unus, pluresve decenter adhiberi poterunt ita tamen, ut circuitus Altaris non impediatur, neque Candelabra super iis posita extra Altare videantur esse, quod esset contra Rubricam de Altaris incensatione; in Altari minori unus sit, isque ligneus ea longitudine, quae Altare aequet, latitudine unciarum octo, altitudine totidem, in quo Candelabra cum Cruce locanda erunt.

Hamulae, non ex argento, stamno, aurichalco, aliove metalli genere, sed e vitro seu crystallo pellucido, cum operculo decenti.

Manipulus tres Cruces habere debet, et cordulas ad ligandum solidiores; reliqua vide in Stola.

Manutergium pro Missa ex lino tenui contextum longitudine bicubitali, latitudine sesquicubitati constet, ornentur capita laciniis, et filamentis ejusdem materiae.

Mappae Altaris superiores e lino, seu cannabe, ea sint longitudine, ut ab utroque Altaris latere profundius circiter tribus digitis, quam planum pradellae, demissae sint; nullae ab ulla parte, bombacio caerulei alteriusque coloris elaboratae sint, latitudine vero totam Altaris mensam contegant, inferiores Mappae totam saltem mensam cooperiant.

Mappae pro Communione adhibendae, non supra scamna, seu cancellos, (horum enim longitudinem aequabunt) longe pateant cubitos tres, late circiter duos, capita earum exornari poterunt.

Missale nihil profani habeat, sed Crucis insigne, aliave Sancti Titularis Imago in corio depicta appareat, signaculum ejusdem constare convenit funiculis sericis duodenis, longe ita ductis, ut Missalis longitudinem vix quinque unciis excedant. Ejusdem integumentum ita longe deductum sit, ut ab ima parte

octo unciis superet coriaceum Missalis operimentum: a summa vero nihil omnino extet, lineae sericae circumdent extremitates, laciniae imam partem exornent, subvestiatur tela ejusdem coloris, quo est integumentum.

Pallium, quod ante Altare tenditur, paulo longius, quam Altare, patere debet, eoque altius, ut ab ima parte paullulum sub coronice scabelli, seu pradellae ejusdem Altaris occultetur. A superiori parte palmum a summo distante laciniis, quas frangias vocant, ornetur pro qualitate pallii, in exteriori parte Crux, aut Imago Sancti, cujus nomine dicatum est Altare, aut alia sacra effigies in medio assuatur, nam Zacharias Pontifex pallam auro intextam D. N. J. C. imagine ornatam Beati Petri Apostoli Altari obtulit: si fieri potest, telari ligneo affigatur extente, sed illa cautio adhibeatur in telaris asserculo superiore, ut ejus angulus inferior, cui pallium adhaeret, omnino recidatur, et deprimatur, ut nullo modo possit acumine laedere pallium. Velamentum quoque (si pallium pretiosum est) in superiori parte obtendi ei concinne poterit, Missarum tempore tantum, ne Sacerdos impediatur, vel adhaerendo laedat Paramenta, neque tamen ultra frangiam, demittatur velamentum.

Patena inaurata undique esse debet, vel si argentea sit, saltem in anteriori parte; labrum extremum circulare ita tenue admodum, ut adjumentum inde sit ad Sacrae Hostiae fragmenta facile colligenda, illam mediam concavitatem habeat, quae amplitudinem labri Calicis fere adaequet; minor Patena pateat ample in orbem uncias triginta duas.

Pelvicula hamularum piam speciem exprimat; fundo intrinsecus constet lato, et plano, neque ita elaborato, ut minus firme hamulae impositae haereant.

Pyxis, quae ad Sanctissimam Eucharistiam custodiendam adhibetur, ex argento puro saltem, eoque inaurato fieri debet, in interiori parte, cujus pes, ut manu facile firmiterque capi queat, altitudine sit sex unciarum, nodus in medio sit ejusmodi, quo monuimus de Calicis nodo, in fundo medio paullulum aliquid habeat, quod in orbem tenuiter emineat, ad facilius capiendas ultimas particulas; operculum respondeat Pyxidis formae, quod

in medio instar fere pyramidis extet; ab uno, et altero item latere parvulos, tenuesque uncinos habeat, quibus in circulo apte includatur, et fiat immobile; in summo Crux parvula emineat.

Planeta more Romano (nam Ambrosiano eam describunt Acta Mediolan. Ecclesiae) late pateat cubitos circiter duos, longe tres, Fascia, quae vel assui solet, vel distingui in ipsamet Planeta, ut Columnae speciem a tergo, et Crucis ante pectus effingat, late erit unciis octo ad minimum, funiculi addantur, seu lineae sericae in ea parte, quo pectus tegitur, ita oblonge, ut reduci possint ante pectus ad firmandam Planetam, ne defluat a tergo.

Pluviale ad imos usque talos protenditur, longitudine cubitorum trium, et unciarum circiter sex constans, et pro semicirculi ratione late patens, a parte anteriori a summo ad extremum, hinc et inde, auriphrygio decoratur, a posteriori parte caputium, ornatu auriphrygiato, qui anteriori respondeat, habet, laciniae vero, hoc est, frangiae, Romano Ritu, latiores esse debent circum caputium, breviores in oris Pluvialis extremis, fibula anteriori connecti debet Pluviale, additis binis, seu ternis uncinis majoribus, globuli laciniati pendentes a caputio non sunt amplius in usu Romani Cleri saecularis.

Pulvinar pro Missali plenum sit non pluma, neque lana concisa, sed lana solida, pilisve cervinis, longe pateat cubito, et paullo amplius; late unciis circiter decem et octo, ornetur in quatuor angulis laciniatis flocculis, et opere simplici consuatur.

Purificatorium e tela neque tenui, neque crassa nimis et simplici sit acus opere confectum: latitudine unciarum circiter octodecim ad minimum: longitudine totidem, nec vero minus, in medio Crux parvula acu pingatur.

Stola cum Planetae colore congruat, et materia, longe cubitis circiter sex, ut infra genua producatur: late autem unciis sex pateat, laciniae, seu frangiae unciarum trium sint: et praeterea Cruces tres de more annectantur eidem, in medio, et in extremis partibus, unaquaequae Crux sit formae quadratae,

quae ab omni parte unciis circiter tribus constet. Stolae Sacerdotali nihil appendatur: Diaconali vero ad utraque media ejus parte duo funiculi cum flocculis laciniatis ad illius recte connectendae usum.

Superpelliceum e tela potius tenui, manicis ita oblongis, ut crispatae usque ad digitos summos pertingant, quae esse possunt cubitis circiter duobus, vel circa, late autem patentibus in orbem circiter cubitis quatuor, in ipso ore potius forma sit rotunda, quam quadrata, a pectore nullo modo scissum, aut dissectum, longe ducatur infra genua, fere ad media crura *vide sup. p. II. tit. I. lit. a.* late pateat ab extremis oris in ambitum cubitis circiter tredecim, ab humeris circiter octo, e nulla parte neque nimis affectata artificiosi operis elegantia elaboratum, ab humeris praesertim non specioso artificii ornatu.

Tabella pacis gestatoria aliquo piae caelaturae ornatu sit insignis, puta, imagine Pietatis expressa; latitudineque constet unciarum octo, longitudine duodecim circiter: a tergo manubrium habeat ejusdem materiae.

Tabella Secretarum non quernea, non nucea, neque e ligno suboscuro sit, sed ex abiete, aliave id generis arbore albicanti, ne pagina agglutinata obscurescat, late aliquanto amplius pateat, quam longe, coronicibus decore ornata, pro Festis sollemnioribus speciosior esse debet, cum coronicibus auratis, et pagina majuscolis impressa literis, auroque splendentibus.

Tabernaculum SS. Eucharistiae polite elaboratum, piis mysteriorum Passionis Christi imaginibus exculptum esse debet: intrinsecus tabulis populeis circumamictum quibus ab humiditate SS. Eucharistia defendatur, forma vel octangula, seu sexangula, vel quadrata, vel rotunda, in summo adsit imago Christi resurgentis, vel sacra vulnera exhibentis, tum bene clave sit munitum, quae etiam auro liniri deberet, a fronte Altaris summa procul collocatum extet, non minus cubito uno, et unciis sexdecim, ita ut Corporale late expandi, et Pyxis, si casus accidat, commode in Altari poni possit, neque sub eo sit ullum armariolum, neque asservandis quidem libris, suppellective Ecclesiae sit locus. Panno serico albi coloris intus ab omni parte

vestiatur, ostiolum habeat, ab anteriori parte ornatum sacra imagine Christi Domini Crucifixi, aut resurgentis, aut vulneratum pectus exhibentis, aut alia pia effigies.

Tela stragula Altaris ad illud operiendum, finitis Missis, longitudine, ac latitudine, ut, quae totam illius mensam contegat undique, et paullo amplius; item laciniis brevioribus ab omni parte decore cincta, colore sit viridi.

Thuribulum cum quadruplici catenula, et operculo: catenularum autem longitudo sit cubitorum duorum, et unciarum circiter duodecim.

Tintinnabulum pro elevatione Sacramenti, si appendatur, parieti laterali affixum haereat, et appenso funiculo tam longo ut Minister genuflexus in cornu Epistolae commode illud pulsare possit.

Tunicella Subdiaconalis similis sit Dalmaticae Diaconali, de qua supra; excepto quod angustiores debet habere manicas, et longiores. *Caerem. Episc. lib. I cap. 10.*

Vas Hostiarum rotundum sit, et late pateat uncias quatuor, pluresve, ut Hostiae inde promi commode possint, utile quoque erit raminam plumbeam rotundam serico vestitam Hostiis ipsis superimponere, ut earum curvatura tollatur.

Vas pro abstergendis Calicibus et lavandis Corporalibus, aeneum paretur, instar pelvis, binis manubriis constans, atque ab uno labro ad aliud, cubito uno, et unciis octo, pluribusve pro ratione suppellectilis lavandae, oreque eminenti, per quod, quasi per canalem, aqua lotionis inde paullatim in Sacrarium effundi possit, quod vas huic usui tantum sit reservatum.

Velum Calicis ab omni parte cubito, et unciis duodecim late pateat; ab oris undique opere serico, auro, argentoque tenuiter ornatum.

Velum Pyxidis sit pretiosum, et quale saltem dedimus Calici.

Velum pro portanda SS. Eucharistia, in processionibus ejusdem, sit longum sex cubitis; latum, ut veli tela.

Velum Subdiaconale longum item cubitis sex, latum sit, quanta est veli propria latitudo.

Umbella, quae super Altare ponitur, undique late pateat, ita ut Altare ipsum, et Sacerdos ibi celebrans omnino contegantur, qua ille, et Altare a pulvere, omnique labenti sorde defendantur, ab Altari tamen decore elata, ut facile quoque purgari queat.

Umbella alia quae defertur super SS. Eucharistiam in processionibus, undique habere debet ornatum duplicium fasciarum quae duodecim circiter unciis longe pendeant, iisque fasciis consutae sint ab omni parte fimbriae cum filamentis satis prolixis, hastile inseratur inter utramque fasciam, quod recte extendat latera Umbellae, hastilia item picta paribus inter se spatiis disposita, quibus illa tolli, et gestari possit, quatuor plurave pro ejusdem Umbellae magnitudine supponantur; color autem albus convenit huic Umbellae; et haec de Suppellectili sacra, seu ministeriali ad communem Missam.

Quia vero supra meminimus Episcopalium indumentorum, occasione data in Missali; non erit abs re, si hoc loco addamus eorumdem indumentorum formam, et mensuram, ordine servato, quo eadem induit Episcopus.

Caligae ita longae debent esse, ut usque ad genua protensae ligulis in ea parte adstringantur.

Sandalia, seu *Calcei* e solea integra subtus constent, a parte autem superiori ornata, et ex serico panno leviori, quo et Caligae,

Tunicella, et *Dalmatica* amplioribus manicis, quam Diaconalis, et ex eadem materia qua Caligae constent, longae, et latae sint, ut de Dalmatica Diaconali diximus.

Chirothecae debent esse contextae, et circulo aureo insigniter in extrema parte ornatae.

Subbiretum mitrale formae rotundae sit non quadratae.

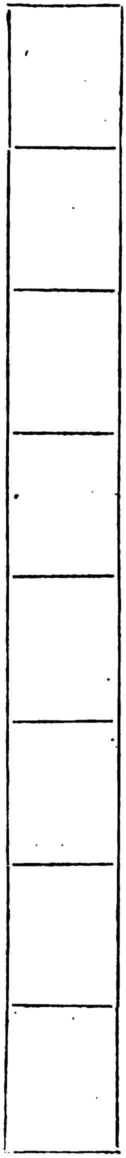
Mitra pretiosior e serico auro intexta, gemmis, et margaritis, acusque opere ornata. Altera auriphrygiata sine gemmis, sine laminis aureis, vel argenteis; sed vel aliquibus parvis margaritis composita, vel ex albo serico auro intermixto, vel ex tela aurea simplici sine laminis, vel margaritis. Tertia sine auro ex simplici serico damasceno, vel alio, aut etiam linea, ex tela

alba confecta, rubeis laciniis, seu frangiis, et vittis pendentibus; in Provincia Mediol. adhibetur simplex e tela lini purissimi, coloris albi; circulo aureo, quem esse notat *Innoc. III. lib. I Mist. Missae cap. 59.* circumamicta a parte, qua induitur caput; cornua item duo a summo praeseferens, duas etiam lineas in humeris pendulas habeat, quarum extremitates laciniis constent.

Annulus ex auro puro solide conflatus, palam habeat cum gemma, in qua nihil sculpti esse debet.

Gremiale longe constet cubitis circiter duobus, late cubito uno tantum, et unciis item circiter duodecim, undique cinctum laciniarum aureo, argenteove intextatum ornatu.

Baculus Pastoralis a parte ima acutus, a media totus rectus, a summa retortus esse debet, Orario, aut Sudario non ornatur, si Episcopalis est, longitudine recta est, cubitorum trium, et unciarum duodecim: pars vero retorta totidem unciis, aut paullo altius eminet, a summa rectitudinis parte est crassitudine orbiculari unciarum circiter septem, quae prope ad imam partem descendens paullatim diminutam unciis quinque constat, connectitur autem cum illa parte recta aliquo opere caelati argenti, quod sexanguli formam exhibens sacris ornatur imaginibus.

Cubiti, qui ex unciis 24 constat, tertia pars unciatim delineata haec est.

DE NITORE, ET MUNDITIA SACRAE SUPPELLECTILIS
AB EODEM GAVANTO.

Deprompsimus haec *ex Actis Ecclesiae Mediolanen.* Auctore, de quo supra, omissis iis, quae movere nos debent ad procurandam omnem munditiam in ministerio Missae, de quibus praeclare scripsit *Tobias noster par. I cap. 76.*

Igitur Altaria bis singulis annis, cum sudum est, a finitis Missis ad Vesperum spoliata sint, et suppedanea item amota, ut sicci aeris sentiant beneficium, quo tempore tum Altaria ipsa undequaque mundentur, tum suppedaneorum pars, quae subter est.

Cum Mappae mutantur, et Pallia, *Altaria* quoque ipsa mundentur, arundinea scopula, tela etiam cerata, quae sacro lapidi haeret, leviter purgata, sive lapis sit insertus sive totum Altare capiens; quod si aliquo casu accideret, ita tectum non esse, ob reverentiam sacri Chrismatis, ne purgetur tangaturve.

Icones cum ornamentis suis, Sanctissimae Eucharistiae *Tabernaculum,* et quaecumque huiusmodi picta, vel inaurata adiuncta sunt Altaribus, item *Umbellae* superimpendentes singulis mensibus mundentur, caudis vulpinis, aut arundinea scopa.

Suppedaneum Altaris quotidie mundetur arundinea scopa, si in eo sit facienda Missa.

Arcula ad sputum excipiendum, de qua *supra,* circumfricetur et purgetur octavo saltem quoque die, item fenestellae urceolorum eodem tempore bene purgentur.

Candelabra, Cruces, Thuribula, et reliqua supellex argentea, quantum fieri possit, manibus nudis ne contrectetur, sed adhibito panno, aut vero parte quae argentea non sit, capiatur antequam recondatur, excutiatur, si quid pulveris, cerae, aut macula accesserit, et extergatur leniter, adhibito lineo, et molli panno, condita autem sit unaquaequae res theca sua, ne quid sordium accipiat, cum aliquid tamen purgatione egere visum fuerit, palea combusta adhibita, panno lineo leniter mundabitur quod si quid valde sit denigratum, puta Thuribulum ignis causa

aut etiam multa cera adhaeserit, in lixivia, cui sal sit admixtum, ebulliente detergendum erit, adhibito penicillo ex setis suillis confecto, caveatur tamen ne, si quae pars inaurata sit, aurum vi salis deteratur; et consulantur periti. *Calices* bini, et *Patenae* binae, saltem ubi duodecim Sacerdotcs Missam faciunt, quintodecimo quoque die levi manu aqua tepida laventur, sexto quoque mense, sapone molliori, tuncque post quartam horae partem, qua maneant in sole, calida lixivia bene abluantur; adhibendo penicillum aliquem ad saponem bene amovendum, praesertim ubi fuerit caelatura, poterit etiam id fieri furfure cocto, et tunc statim aqua mundabis, aut ter abluendi essent; praestetur vero ab eo, qui in sacris sit, et in vase, ei usui et lavandis Corporalibus, de quo supra, tantum destinato, quod ex ablutione superfuerit in sacrarium fundatur. Ubi vero minor sit numerus Sacerdotum, rarius id fieri poterit ex proportione numeri Sacerdotum, et dierum.

Supellex inaurata, aut inargentata, eadem cautione tractetur, qua argentea, si semper est exposita, octavo quoque die panno lineo tergatur molliter: si recondenda sit, tergatur, tunc poterunt etiam inaurata sapone, aut furfure purgari, ut dictum est de Calicibus.

Candelabra et caetera *ex aurichalco* tractentur, adhibito panno, vel ferrea summitate capiantur; si perpetuo usu adhibeantur, terno quoque die a pulvere et cera si forte defluxerit, mundentur; si reponenda sint, tunc etiam id fiat, Praeterea quarto quoque mense, nisi nunquam fuerint exposita, abstergantur diligenter pulvere pumiceo, aut eo, quem dicunt tripoli (quem aestivae muscae fugiunt) adhibito corio bubalino; aut si utrumque desit, latere in tenuissimum pulverem redacto, et loco corii, panno asperiore, quem dicunt saia, nullo vero modo, hac ratione adhibenda erit aqua, nitidiora fiunt (sed non diu durat nitor) si fricentur malo medico seu massilico, (vulgo arancio, o limone) et marmore trito, seu vice malorum uvis agrestibus vel herba acida, deinde aqua bene abluantur, tum siccentur, et soli exponantur, aceto, numquam abstergantur, recondita vero huiusmodi, tubulis crassioris chartae, aut saccis lineis amicta ha-

beantur, qui pulverem arceant, ut nitida, et lucida semper habeantur.

Lampades vitreae, quae sunt quotidiani usus quintodecimo quoque die furfure, et aqua calida abstergantur.

Urceoli, praeter id quod quotidie sit, singulis mensibus diligenter purgentur, adhibito ovorum cortice bene contrito cum ligneolo aliquo instrumento, ad sordiculas bene eluendas; aut vero alia ratione, si quae aptior inveniatur; opercula urceolorum quotidie cum reponuntur bene siccentur, si madeant.

Pelviculae eorumdem quotidie abstergantur, siccenturque, si stanneae fuerint, tertio quoque mense lixivia ferventi laventur, et avena, vel farre vestito, seu ovorum cortice contrito fricentur, post iterum aqua lotae in sole siccentur, et panno lineo mundo abstergantur.

Aenea vasa, pro ablutione Calicum, etc. antequam adhibeantur, et post bene abluantur, bis vero singulis annis, abstergantur accurate, si opus est, latere contrito, vel arena, et aqua; si stanno sint illita, adhibeantur furfur et aqua.

Instrumentum ad Hostias conficiendas, cum eo usus fuerit Sacrista, seu alius, oleo perfundat, et utramque partem charta interposita simul iungat, quae in exteriori parte fuligo haeserit, abradat, postea eamdem partem crassiore panno tergat, et in loco decenti reponat.

Linea omnia, Albae, Amictus, Superpellicea, Mappae, Panni, et si quid, aliud est divini cultus gratia paratum, separatim ab indumentis domesticis quibuscumque laventur, quae tamen habentur ad manus, faciemque lavandam, et ad nares purgandas, hoc numero ne censeantur.

Ternae *Altarium mappae*, superior quidem singulis mensibus; inferiores vero quater in anno mundae apponantur.

Bina *Corporalia* tertia quaque hebdomada. Binae Albae, decimoquinto quoque die; Cinguli alternis mensibus; manutergia Altarium, bini Amictus octo dierum spatio mutentur; et haec saltem, ubi duodecim Sacerdotes Missam faciant. Ubi autem pauciores sint Sacerdotes, ex defectione numeri Sacerdotum, poterit augeri pro rata parte numerus dierum; et e contra ubi plurimi Sacerdotes, minuendus quoque erit numerus dierum.

Purificatoria singulorum Sacerdotum (convenit enim cuique suum) spatio octo dierum, vel ad summum quindecim: *superpellicea,* quae usui vario Sacerdotalium, aut Clericalium ministeriorum destinata sunt ad eamdem fere rationem.

In suppedaneo armarii, seu mensae, ubi Sacerdos consistit, sacra indumenta sumens, perpetuo stratus sit crassior pannus, ne qua parte Alba foedetur.

Lintea Sacristiae ad manus extergendas singula hebdomada munda ponantur tum valde humido coelo quotidie siccentur admota igni.

Mappae ad sanctae communionis usum, contractiores quidem alternis hebdomadis, maiores vero alternis mensibus mutentur.

Quod autem haec mutationum intervalla praefiniantur, non id eo tamen extraordinarie quoque fieri non poterunt, si oporteat, puta, si ex labe, quae forte aspersa sit, aut alia de causa.

Praecipuis sollemnitatibus munda omnia adhibeantur, et pulchriora.

Mappae Altarium, Missis finitis, contegantur stragulis suis, prius vero leviter purissima scopula eius generis quod vestimentis domesticis adhibetur, proprie tamen ad eum usum destinata, purgentur: ipsa stragula singula hebdomada diligenti agitatione a pulvere mundentur, praeter id quod etiam quotidie mane eadem levius excuti debent, tum aeri tertio quoque mense exponantur.

Corporalia, et *Purificatoria,* cum removentur, ut alia adhibeantur, ponantur in arcula, seu canistro ad eum tantum usum destinato; et antequam dentur foras ad lavandum, ab eo qui sit in sacris, laventur in proprio vase de quo supra, lixivia, et sapone adhibito, et mox bis aqua sola abluantur, quod ex lotione superest, in sacrarium fundatur.

Albae et *superpellicea* lavata, crispanda dentur, quoties reponuntur, apte saltem contorqueantur, si non crispentur.

Corporalia item dentur personis peritis, ut amylo inducto ea durescere faciant, et complicent praescripta ratione, tempus huic operi aptum erit a mense Maio ad Octobrem.

Recondantur autem haec linea omnia bene sicca, et complicata separatim locis suis, ut sint in promptu; apponanturque rosae siccae, et lavandula, aut similia, tum ad majorem munditiam et elegantiam, tum ut a tineis libera sint.

Nullus Sacerdos ad Missam faciendam accedat faedis calceis, aut crepidis, ideo semper habendae essent in sacristia crepidae ad hunc usum.

Habeatur etiam in sacristia *scopula*, qua Sacerdotes, et Clerici utantur ad vestimenta communia mundanda, antequam sacra induant.

Omnia indumenta distinctis propriis scriniis habeantur, et secundum coloris, pretiique varietatem, linea quoque pro genere, et pretio sint distincta, appositis schedulis.

Casulae recondantur ductilibus capsis, quae in armaria inseruntur, atque posita crassiore charta, quae fundum capsae contegat appositisque siccis rosarum foliis, et lavandula, aut similibus ponatur Casula cum Stola, et Manipulo suo; mox aliae ejusdem generis pro altitudine capsae, addantur bursae Corporalium, et integumenta, si adsint, Missalium; recondantur vero Casulae bene extensae sine ruga aut plicatura: eodem modo *Dalmaticae* et *Tunicellae*, supra omnia autem alia charta sit, ut res mundiores serventur: quae sunt ex aureo, vel argenteo panno, aut ornamenta habent auro, vel argento asperiora, habeant pannum inter utramque superficiem, ne confricata corrodantur.

Pluvialia, maxime si aurea, vel argentea sint, vel recondantur in amplo armario extensa, vel plicata recondantur, ita tamen ut nullo modo inflectatur, quae pars pensilis a tergo est, (vulgo caputium) et interponatur pannus, ut dictum est.

Quandocumque exthrauntur haec indumenta, substernatur eis mappa munda, immo et stragulum supersternatur, si aliquo spatio relinquenda sint.

Quae raro adhibentur, quandoque in sereno coelo explicata exponantur; ne forte mucescant vel male oleant sed non in sole, poterit id fieri mense Majo, et Septembri, et semel in hyeme pro opportunitate temporis.

14

Pallia Altarium semper habeantur, si fieri possit, suis telaribus extente affixa. ut supra diximus, poteruntque uni asserculorum structurae duo affigi diversi coloris, ut pro diei conditione necesse non sit, nisi vertere telaris faciem, ita in amplo armario erecta habeantur, dempta linea filamentorum (quam vocant frangiam) quae assuta non sit, interponatur autem pannus, sive inter duas palliorum facies in armario, sive inter pallii, et Altaris faciem, ad vitandam eam, quam supra diximus, confricationem: commodum vero erit, pannum adeo esse latum, ut utramque telaris faciem, et sic pallia ab utraque parte affixa contegat: et ita in media sui parte affixus telari, nunc quidem hinc inde extendatur, et ab omni latere ligaculis connectatur: nunc vero ad unam partem tantum, prout duas facies telaris aut unam contegere oportuerit, quod si plicanda fuerint, ita fiat, ut, si quae Crucis species aut imago affixa est, non inflectatur, cautioque adhibeatur, si oportet, interpositi panni.

Tapetia, crassioresque panni ad soli externendi usum, cum recondenda sunt, prius purgentur cera, et si quid aliud sordidum inhaeserit, aeri post exponantur, et diligenter exagitentur, ad excutiendum pulverem scopula bene mundentur, et ita complicata suis locis recondantur.

Sacristiae fenestrae saepe pateant, sereno siccoque coelo; cum capsulae ductiles paullum educantur, ut etiam, quae intus sunt, sentiant aeris beneficium.

Caeterum ea debet esse reverentia erga sacram Suppellectilem, tamquam divino servitio mancipatam, immo tamquam sanctimoniae participem, quae nimirum est sanctitatis instrumentum; unde et sancta ea vocatur saepe in scripturis sacris, Pontificiis legibus, Patrumque monimentis, ut nihil ejusdem non modo negligatur: verum etiam exquisita cura, et diligentia colatur, non enim, ut ait, *Sanctus Hieronymus epistola ad Theophil. Alexand.* inania ea sunt, quae quasi sensu carentia sanctimoniam non habere dicuntur; sed ex consortio Corporis, et Sanguinis Domini sublimi majestate sunt veneranda, lege, quaeso, quae *Tobias noster in hanc causam collegit cap. 77. de sa-*

cris templis parte prima ubi docet ideo prohiberi plurima circa eamdem: videlicet.

Primo non omnem suppellectilem tangi posse a quocumque.

Secundo, neque a quocumque quandocumque ablui posse, aquamque lotionis in sacrarium projiciendam esse.

Tertio, quae usui amplius esse non possunt, ea nequaquam in profanos usus detorquenda esse, sed ea comburenda esse; et cineres in sacrarium inferendos, quae nos etiam suis locis indicavimus supra.

Quarto nec alienari posse, vendi, oppignorarive, exceptis quibusdam casibus, de quibus *Sanctus Ambrosius lib. I. offic. cap. 41.* et habentur *in Breviario quarta die infra octavam S, Laurentii.* Vide ibi.

Addit ille exempla multa piorum hominum, et e converso indignationis Omnipotents Dei contra sacrilegos, impios, et desides in hoc genere; ad quem lectorem remittimus, ne instituti nostri metas transeamus.

———

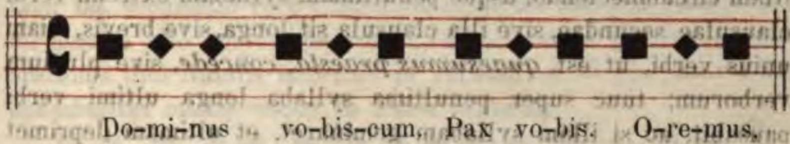
APPENDIX II.

EXCERPTA EX LIBRO II. PARIDIS GRASSI
APOSTOLICARUM CAEREMONIARUM MAGISTRI AC EPISCOPI PISAUREN.
De Caeremoniis Cardinalium et Episcoporum in eorum dioecesibus
(pag. 113-127 Romae in Aedibus Populi Romani 1580).

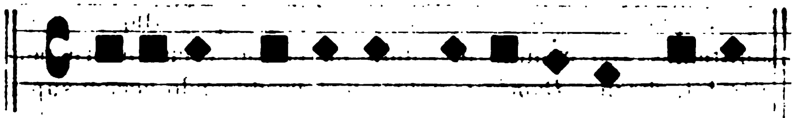
DE TONIS, SIVE TENORIBUS ORATIONUM, ET ALIORUM OMNIUM, QUAE INTRA TOTUM ANNUM SOLEMNITER CANTANDA SUNT.

Non abs re fore videbitur, si etiam orationum omnium tenores addidero, quae in pubblicis officiis per totum annum eveniunt, quomodo scilicet eas secundum laudabilem usum cantari oporteat, prout etiam nostra capella Papalis observat. Licet autem planius, breviusque per notas, sive caracteres musicales figurari, quam per scripturam dictari possint: tamen ipse pro ingenioli qualitate melius quam potero explicabo. Et primo in ipsarum orationum decantatione duos tonos, sive tenores habemus, videlicet unum solemnem, et festivum, quo utimur in Missis, et Vesperis festivis solum, tam omnium solemnitatum totius anni, quam omnium Dominicarum de Adventu, et de Quadragesima, et Sabbati in albis, et in matutinis Natalitiis. Alium vero simplicem, et positivum habemus, quo utimur in ferialibus, et pro defunctis, et in benedictionibus, quae etiam veniunt in diebus, et pro actibus solemnibus, ut in candelis, cineribus, palmis, et aliis benedicendis. Itaque in diebus solemnibus, et festivis, primo cantaturi, ***Dominus vobiscum*** vel ***Pax vobis***, ut Missae competit, vocem formabit, pariter, et firmabit sonoram, et hilarem magis, quam pressam, et moestam ratione solemnitatis, et quantum graviter poterit juxta organum, et bombum vocis suae, ac etiam secure, et fortiter, cum perseverantia in illo tono, quem capiet; capiet autem sub nota musicorum, quam appellant, *fa*, in qua nota, sive in quo tono, sicut a principio semel acceperit cantum, sic numquam declinabit vocem per modulos, quos falsettos;

neque per articulos, quos contrapunctos neque per circumflexiones, quas semitonos vocant; nec denique per aliquas vocis alterationes, sed omnino in solido et presso vocis tenore perseverabit, dicens, *Dominus vobiscum*: producendo vocem super prima syllaba utriusque dictionis tantum, quantum super duabus aliis faceret. Similiter etiam dicendo, *Pax vobis*, super qua syllaba dictionis vobis pausabit, ut supra: et idem facit in eodem tono vocis super dictione, *Oremus*. In qua super prima syllaba, et non in media, semper pausabit.

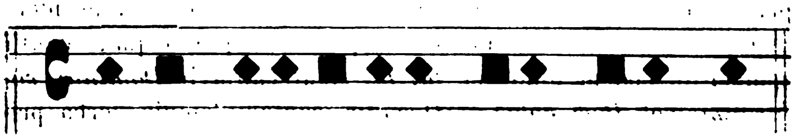

Deinde advertatur, an in prima clausula sit aliquod verbum, nec ne; quoniam uno modo terminatur prima clausula orationis habens verbum, et aliter non habens illud; et si plures erunt clausulae, semper finis unius clausulae alternatur ab alia, idest prima, tertia, et quinta, si tot erunt clausulae, simili cantu terminabuntur: sed secunda, quarta, et sexta alio diverso a priori cantu terminabuntur. Et si plures erunt clausulae, idem modus servabitur in omnibus, ut prius. Itaque aequali cantu semper in eodem tono per *fa*, *fa*, sicut cantavit *Dominus vobiscum*, vel *Pax vobis*, et *Oremus*, cantabit omnia verba primae clausulae, usque ad finem ejus exclusive. Quia si in ipsa clausula aliquod verbum interfuit, ut in oratione huius diei Natalis Domini, videlicet, *Concede quaesumus Omnipotens Deus*, tunc propter verbum, videlicet, *concede* tertiam syllabam vergentem ad finem clausulae declinabit, videlicet, *do*, ad notam *mi* et aliam quartam syllabam videlicet, *tens*, ad notam, *re*, duas vero ultimas, videlicet, *Deus*, resumet ad *fa*, *fa*, ut prius. Et sicut prima clausula terminata est, ita etiam tertia, quinta, et septima, si tot erunt clausulae, excepta ultima, terminabuntur.

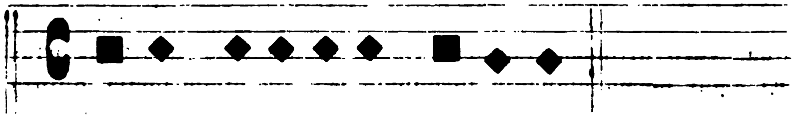

Con-ce-de quae-su-mus O-mni-po-tens De-us.

Tum facta aliquali pausula, continuabit secundam clausulam per eundem tonum, sive notam *fa*, *fa*, ut prius, numquam illam circumflectendo, usque penultimam syllabam extremi verbi clausulae secundae, sive illa clausula sit longa, sive brevis, etiam unius verbi, ut est, *quaesumus praesta, concede*, sive plurium verborum; tuuc super penultima syllaba longa ultimi verbi pausabit, ac si illam syllabam geminaret, et ultimam deprimet ad notam, *mi*: sed si penultima esset brevis, tunc super antepenultima pausabitur, et duas ambas ultimas loco unius productae declinabit ad notas *mi, mi*, ut est in verbo ultimo secundae clausulae, videlicet, *liberet*, ubi super antepenultima, videlicet, *Li* pausabit, et duas syllabas, scilicet, *beret* declinabit ad *mi, mi*: qui modus servatur in quarta, ac sexta, et octava clausula decantanda, si tot erunt clausulae.

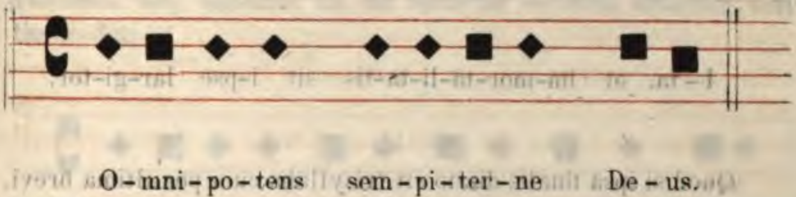

Ut nos u-ni-ge-ni-ti tu-i no-va per

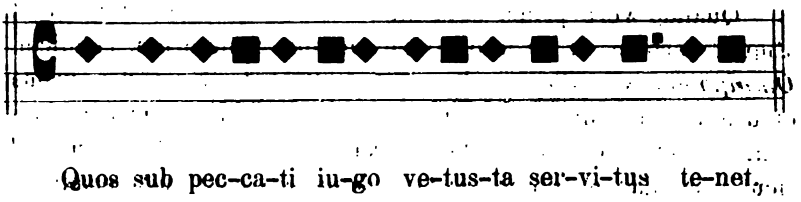

car-nem na-ti-vi-tas li-be-ret.

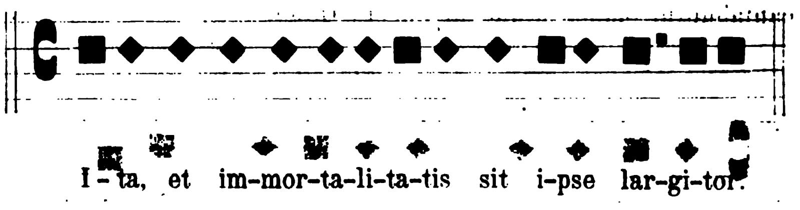
Quando vero prima clausula orationis solemnis non habet aliquod verbum, ut est in oratione omnium Sanctorum, videlicet. *Omnipotens sempiterne Deus, qui nos, etc.* tunc ipsa prima clausula non utique terminatur, sicut fuit terminata prima clausula orationis praedictae de die Natali, quae habet verbum, sed sicut secunda: et tunc secunda terminatur, sicut fuit terminata prima ejusdem orationis de die Natali: et sic alternantur. Itaque in oratione omnium Sanctorum in dictione ultima primae clausulae, videlicet, *Deus,* pausabit super syllaba *De,* ac si illam geminet, ut supra dixi, et Syllabam *us,* deprimet ad notam; *mi,* secundam vero clausulam orationis omnium Sanctorum terminabit alio modo, idest sicut fuit terminata prima clausula orationis diei Natalis habentis in verbum se, et sic alternatim cantabuntur omnes usque in finem orationis.

Ultimam quoque clausulam eodem tono cantabit aequaliter, usque ad finalem dictionem: ubi aut dictio illa est bissyllaba, aut plurisyllaba, quod si bissyllaba, sive longa sit, sive brevis; tunc in fine prioris dictionis omnino pausabit, in eodem tono illam producendo, quasi illam geminaret. Deinde ultimam dictionem bissyllabam, eodem modo similiter cantabit, prout est in hodierna oratione. In qua ultima clausula, videlicet, *quos sub peccati iugo vetusta servitus tenet,* quae bissiyllaba est, non pausabit, sed super ultima Syllaba praecedente, videlicet, *tus,* pausabit, et illam Syllabam, *tus,* ita producet, ac si geminaret, dicendo, *servi tuus tenet.*

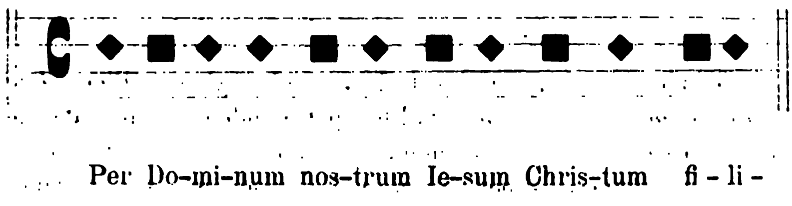
Si vero finalis dictio sit trisyllaba cum penultima longa, tunc pausa fiet super antepenultima, ut in oratione post communionem hujus diei, videlicet, *Ita et immortalitatis sit ipse largitor.*

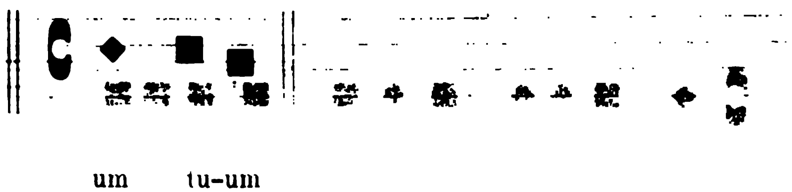

Quod si ipsa finalis dictio sit trisyllaba cum penultima brevi, tunc pausa fiet super ea, quae praecedit dictionem trisyllabam, ut in oratione sancti Joannis post communionem, videlicet, ***Eius muniamur, et precibus***, ubi super syllaba, ***Et***, pausa fit. Et si ipsa dictio est plurisyllaba, tunc semper pausa fit super prima syllaba ipsius dictionis plurisyllabae, sive penultima ejus sit longa, ut in oratione primae Missae hujus noctis ibi, videlicet, ***Ejus quoque gaudiis in coelo perfruamur***; sive brevis, ut in oratione post communionem ejusdem Missae, et noctis, ibi videlicet, ***Ad ejus mereamur pervenire consortium.***

De tenore conclusionum.

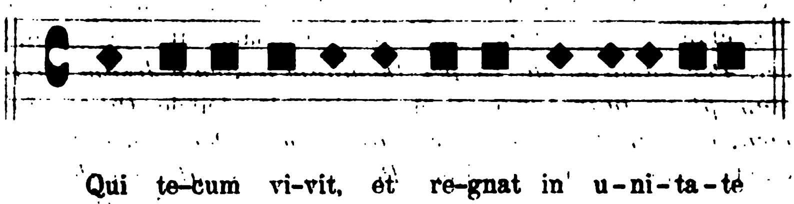
Caeterum conclusiones orationum praedictarum, quae sunt, *Per Dominum nostrum, etc.* Et *qui vivis et regnas, etc.* quia diversae sunt etiam diversimode cantantur. Aut enim habent tres clausulas in totum computando ultimam, ut sunt videlicet, *Per eundem, etc.* Et *per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum*, quae est prima clausula, deinde. *Qui tecum vivit*, et *regnat in unitate Spiritus sancti Deus*, quae est secunda clausula, Et finaliter, *Per omnia secula, seculorum*, quae est tertia, tunc ipsam conclusionem incipiendo, *Per eundem*, vel *Per Dominum*, cantabit per eandem notam scilicet, *fa, fa*, sine falsettis, et sine contrapunctis, sicut orationem, et in ultima dictione primae clausulae scilicet, *Tuum*, faciet pausam super prima syllaba, scilicet *Tu*, et super ultima, videlicet, *um*, deprimet ad, *mi* sicut de secunda clausula orationis dixi.

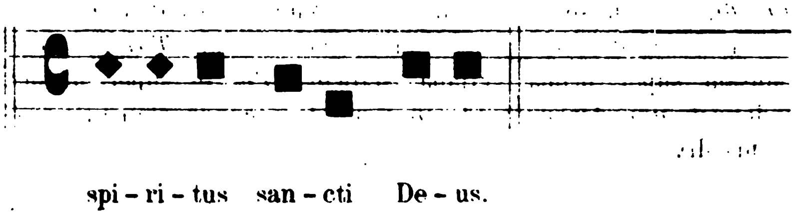

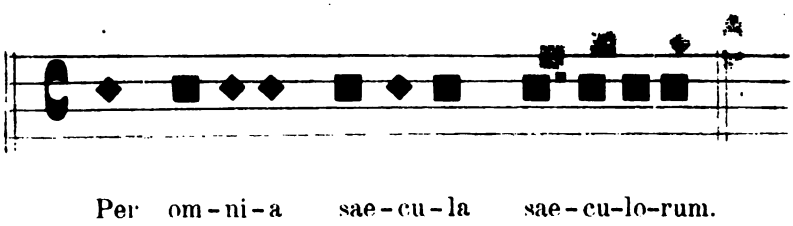
Secundam vero clausulam cantabit per eundem tonum, in cujus finalibus dictionibus, videlicet, *Sancti Deus* super quarta

vergente ad finem, quae est *San* vocem deprimet ad *mi*, et aliam syllabam scilicet, *cti*, rursus deprimet ad, *re*, et alias duas syllabas scilicet *Deus*, attollet ad, *fa*, *fa*, sicut in omnibus de prima et tertia clausula orationis dixi.

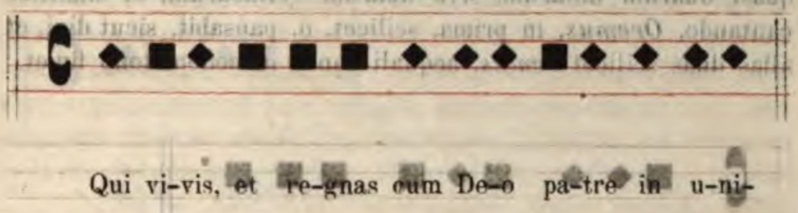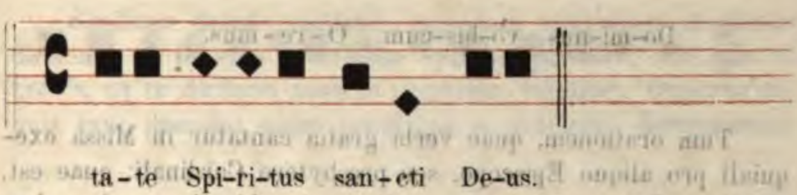

Deinde etiam tertiam, idest ultimam clausulam, scilicet, *Per omnia secula seculorum*, similiter per eundem tonum, absque aliquo falsetto, sive contrapuncto cantabit per, *fa*, *fa*, sed in verbo, *seculorum*, super prima syllaba id est, *se*, pausabit, ac si illam geminet dicendo *seculorum*, cuius omnes quatuor syllabas cantabit per, *fa, fa*.

Aut conclusiones habent tantum duas clausulas, computando ultimam, ut sunt, *Qui vivis et regnas*, vel *Qui tecum vivit*. Tunc omnino primae clausulae finis, scilicet, *Sancti Deus*, cantabitur modo, quo supra cantata sunt etiam verba, *Sancti Deus*, in supradicta conclusione, et non sicut, *Filium tuum*, similiter, et ultimae clausulae finis, videlicet, *seculorum*, eodem modo quo supra dictum est, cantabitur.

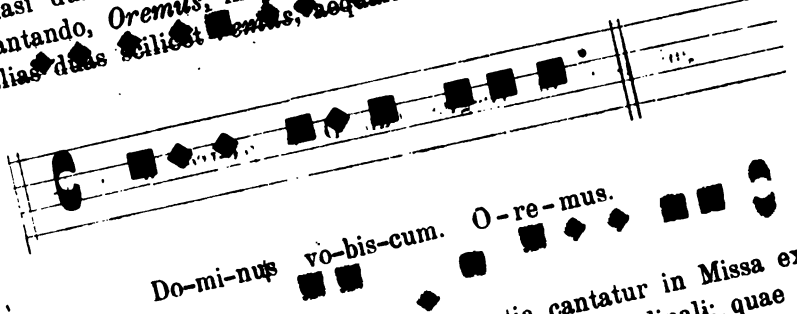

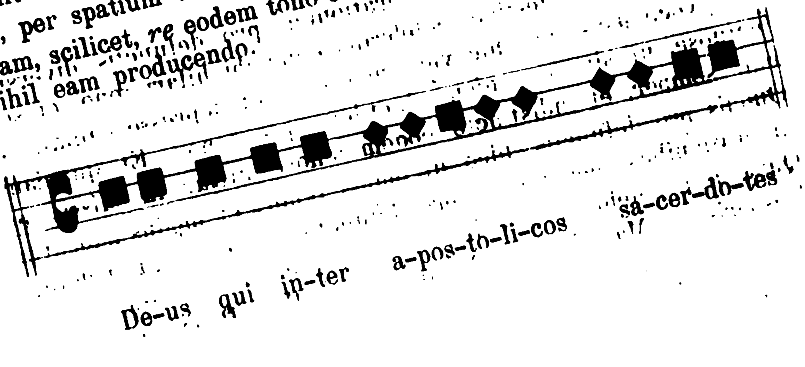
De tono orationum, quae cantantur in Missis pro defunctis.

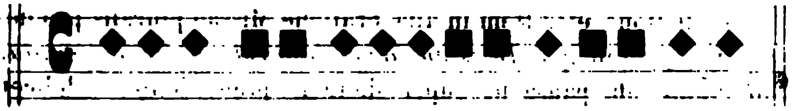
Tonus vero, sive tenor orationum pro defunctis diversus est a supradicto festivo: celebrans enim ibi hilari tono, et sonora voce usus fuit, hic vero moestiter, et depresse cantat, ac luctuose, ut sit conveniens luctibus ipse tenor. Et quoniam non semper, et indistincte eodem tenore utitur in Missis, et Officiis pro defunctis. Ideo, ut omnis tenor, et modus habeatur in orationibus decantandis pro defunctis, sic distingui videtur. Quia, aut celebrans est in cantu orationum in Missa, aut in Vesperis, et Matutinis simul, aut extra illas. Primo casu can-

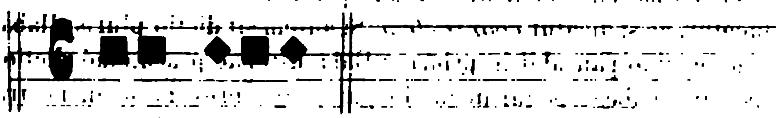
tabit suam orationem aequali tono, et sub eadem nota, scilicet *fa, fa*, a principio ad finem, numquam vocem circumflectendo, nec eam in fine alicuius clausularum declinando, nec attollendo ipsum tonum, sicut facit, quo ad aequalitatem toni in oratione festiva, ut supra dictum est: sed solum pausabit super finalibus syllabis, hoc modo. Quia primo dicens, *Dominus vobiscum*, aequali tono cantabit, producens syllabam primam dictionis ultimae, videlicet, *vobiscum*, in qua syllaba. *vo*, ponet pausam: quasi duarum notarum, sive duarum syllabarum, et similiter cantando, *Oremus*, in prima, scilicet, *o*. pausabit, sicut dixi, et alias duas scilicet *remus*, aequali tono in eodem tono finiet.

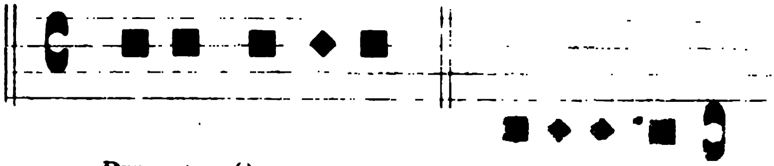
Tum orationem, quae verbi gratia cantatur in Missa exequiali pro aliquo Episcopo, seu presbytero Cardinali: quae est, videlicet, *Deus qui inter apostolicos, etc.* ubi primam clausulam aequali, et presso tono cantabit, usque ad dictionem ultimam ipsius clausulae, scilicet *vigere*, in qua dictione cum nulla penitus toni alteratione pausabit in syllaba penultima, videlicet, *ge*, per spatium unius notae, seu syllabae cum dimidio, et ultimam, scilicet, *re* eodem tono cantabit, quo alias priores cantavit, nihil eam producendo.

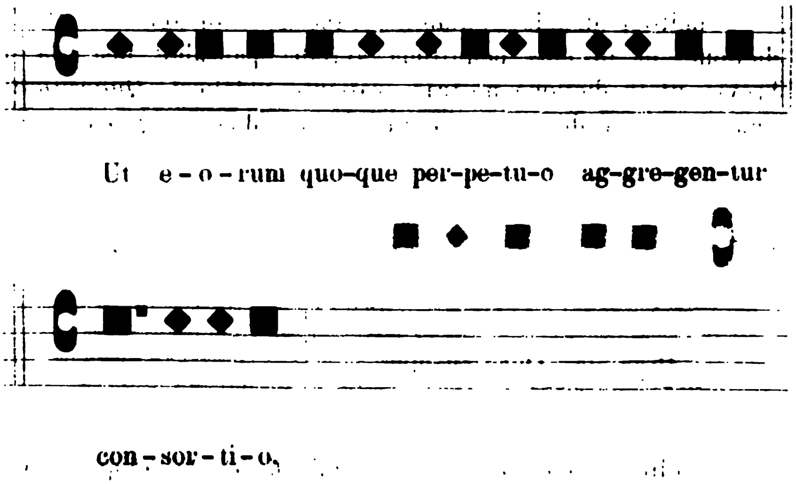

Similiter deinde cantabit secundam clausulam in ultima dictione, et in ejus penultima syllaba pausabit; nisi illa sit brevis, ut in dictione nostrae orationis, videlicet, *Quaesumus*. quia tunc pausabit super penultima, ac si diceret, *Quaeesumus*.

Similiter in omnibus, et per omnia faciet de reliquis clausulis, et syllabis, usque ad ultimam dictionem orationis, in qua oratione ultima sic finiet: nam si illa sit bisyllaba, ac etiam trisyllaba cum penultima brevi pausabit: non in prima syllaba dictionis bisyllabae aut trisyllabae, sed in ultima praecedentis dictionis, etiam si illa praecedens sit monosyllaba, ut in oratione pluralis Missae pro defunctis, quae incipit, *Hostias quae-*

sumus etc in fine ibi, *Dones et praemium*; ubi pausa debet fieri super dictione etc. Item in alia oratione Missae pluralis pro defunctis, quae incipit, *Deus cui proprium est*, etc ibi *mereantur ad vitam*, ubi pausa fit super dictione praecedente, videlicet, *ad*, quae ita producitur ac si geminetur, aad vitam. Si autem dictio finalis sit trisyllaba, cum penultima longa, tunc pausabit super antepenultima, ita ut ipsam antepenultimam geminare videatur et reliquas duas, sine depressione finiet, ut si dicatur *Facias esse coonsortem*, ubi antepenultima scilicet, *con* producetur, ac si dicatur *coonsortem*. Si autem sit dictio plurisyllaba, tunc omnino pausabit in prima syllaba ultimae praedictae dictionis, sive habeat penultimam longam, sive brevem, ut in nostra oratione ibi, *consortio* ubi primam syllabam, videlicet *con*, producit, ac si de toto illa geminet, dicendo, *coonsortio*, et alias tres, videlicet, *sortio*, eodem tono continuabit, ut infra.

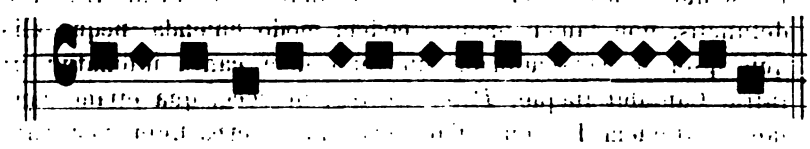
Et sic iste tonus servatur in omnibus orationibus, quae cantantur in Missis dumtaxat pro defunctis, non autem in Vesperis, aut Matutinis, ut infra in suis locis dicetur. Insuper hanc, et omnes orationes, quae in hujusmodi Missis cantantur, se-

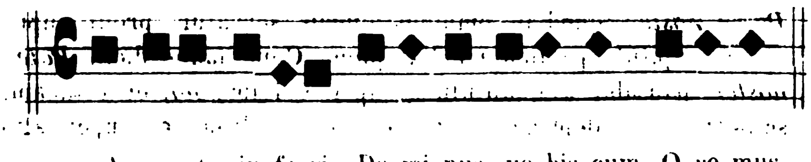
quuntur suae integrae conclusiones, videlicet *Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, etc,* vel *Per Dominum nostrum, etc,* vel *qui vivis et regnas, etc* aut *qui vivit, et regnat etc.* ubi prima syllaba ultimae dictionis, scilicet, *tuum*, aequaliter pausatur super, *tu*, et similiter in prima syllaba secundae clausulae, scilicet, *Deus*, aequaliter pausatur. Tum in dictione, *seculorum*, syllabam primam scilicet, *se*, ita producit, ac si geminet dicendo, *seeculorum*, quod etiam servatur in aliis Missarum orationibus, earumque conclusionibus: ut in Missa commemorationis omnium defunctorum, et in exequiis Cardinalium, et aliorum.

De tono versiculorum, et Orationum, quae cantantur, non in Missis, sed Vesperis, Matutinisque, et Officiis pro defunctis.

Si vero celebrans cantaturus est orationem in Vesperis, ac Matutinis pro defunctis, aut aliquibus officiis exequialibus, hoc modo cantabit. Et quoniam primo antequam cantet orationem in ipsis Vesperis, Matutinis, ac offiicis oportet praecantare infrascriptos versiculos, ideo bonum est, ut tonum eorum etiam intelligat. Ipsi versiculi sunt, videlicet, *Pater noster. Et ne nos inducas, etc. A porta inferi. Requiescant in pace. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus.* Et demum oratio, quae licet sit in simili tono, ut in Missa pro defunctis, non tamen omnino eodem modo finienda, neque aliquis ipsorum versiculorum uno et eodem cantu intonatur, ut infra. Cantabit itaque, *Pater noster*, in voce, qua etiam cantabit orationem. Pro quo etiam sciat, quod verba hujus versiculi, scilicet, *Pater noster*, semper alte debet cantare, quotiens, et quando etiam in fine debet cantare versiculum, *et ne nos*: nam si, *et ne nos*, alte non sit cantaturus, etiam nec alte dicit, *Pater noster*, quod in omnibus officiis servatur, prout supra in suo capitulo particulari dixi plene, Cum itaque dicit, *Pater noster* pausabit aliquantulum super syllaba, *no*, et ultimam, scilicet, *ster*, deprimet a, *fa*. ad, *re*, similiter, et super alio

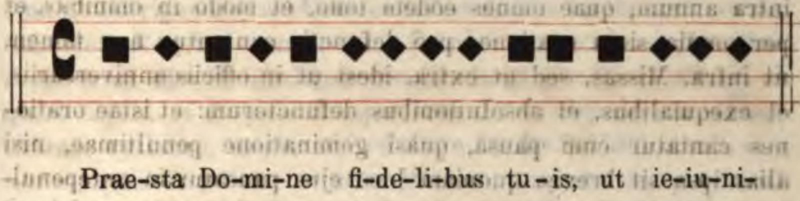
versiculo, *et ne nos inducas in tentationem*; ubi in penultima, scilicet, *o*, pausabit, et aliam deprimet. Item super dictione *inferi*, quia habet penultimam brevem, ideo non super penultima, sed super antepenultima pausabit. Idem faciet in alio, scilicet *Requiescant in pace*. Et similiter in alio. *Domine exaudi orationem meam*, sed non sic in versiculo, *Dominus vobiscum*. Nam ibi neque in penultima, neque in aliqua deprimet tonum, sed omnino aequaliter intonabit, producendo primam syllabam in verbo, *vobiscum*, scilicet *vo*, et alias, scilicet, *biscum*, similiter aequali cantu intonabit *Oremus*, tum orationem cantabit, ut supra in omnibus, sicut pro defunctis, excepto, quod non ita finiet aequali tono, sicut orationem, quae dicitur in Missa: ibi enim tota oratio cantatur, et finitur aequali tono; hic autem penultima syllaba primo producitur, et ultima deprimetur a *fa*, ad *re*. Et in hoc differunt. Similiter fiet de conclusionum cantu, quae incipiet, *qui vivis*, vel *qui tecum vivit*, ubi in verbo, *seculorum*, penultima producitur, et ultima deprimitur, licet in absolutionibus orationes concludantur per versiculum, *Per Christum dominum nostrum*, et tunc prima syllaba dictionis, *nostrum*, scilicet, *no*, producitur, et *strum* deprimitur. Et demum in alio versiculo, videlicet, *Requiem aeternam dona eis domine*, ubi non penultima, quia est brevis, sed antepenultima producitur. Et illae duae breves, quae sunt loco unius longae, deprimuntur a *fa*, ad *re*, ut dictum est.
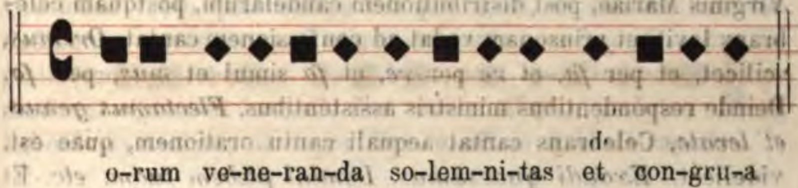

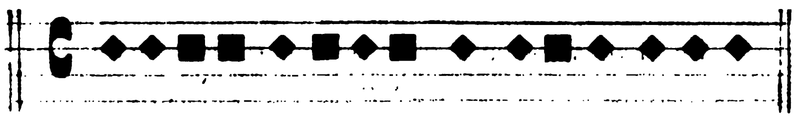

DE TONO ORATIONUM IN MISSIS FERIALIBUS SOLUM, ET NON IN OFFICIIS.

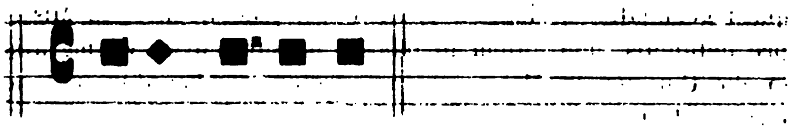
Orationes, quae in Missis ferialibus cantantur, simili tenore, et modo in omnibus et per omnia cantantur sicut orationes in Missis pro defunctis, tono, et cantu aequalibus a principio usque, ad finem inclusive; et cum productione, sive pausa, quasi geminatione, sicut in orationibus, quae dicuntur in Missis pro defunctis; non autem in officiis, ut supra dixi. Verbigratia in die Cinerum in Missa, orationes quinque dicuntur in tono feriali, idest in aequali cantu, et prima est de die, videlicet *Praesta*,, *Domine, fidelibus tuis* ubi in illa dictione *tuis*, prima syllaba producitur, et similiter in dictione *suscipiant*, ubi syllaba, videlicet, *sci*, quae est antepenultima producitur, quia penultima est brevis, et demum in ultima dictione, scilicet *percurrant* prima syllaba, scilicet, *per*, pausatur, quasi geminetur, dicendo, *peercurrant*, et sic de aliis. Caeterum in istis ferialibus non cadit distinctio, sicut in orationibus pro defunctis, ubi aliter in Missis, aliter in Vesperis, et officiis cantatur, et aliter extra.

pi-e-ta-te sus-ci-pi-ant. et se-cu-ra de-vo-ti-

o-ne per-cur-rant.

Et simili modo conclusio cantetur, et terminetur.

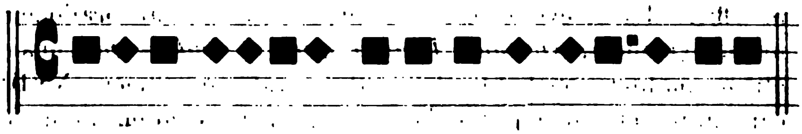
DE TENORE, ET NUMERO ORATIONUM SOLEMNIUM, QUAE FERIALITER CANTANTUR IN DIVERSIS OFFICIIS PER TOTUM ANNUM

Cantantur etiam in feriali, idest aequali tono orationes multae, et diversae in multis, et diversis, non Missis, sed officiis intra annum, quae omnes eodem tono, et modo in omnibus, et per omnia, sicut orationes pro defunctis cantantur non tamen, ut infra, Missas, sed ut extra, idest ut in officiis anniversariis. et exequialibus, et absolutionibus defunctorum: et istae orationes cantatur cum pausa, quasi geminatione penultimae, nisi alias ipsa sit brevis, quoniam loco ejus pausatur in antepenultima syllaba in dictione ultima, et cum depressione ultimae syllabae ejus dictionis, verbigratia, in die Purificationis gloriosae Virginis Mariae, post distributionem candelarum, postquam celebrans lavit, et priusquam vadat ad confessionem cantat *Oremus*, scilicet, et per *fa*, et *re* per *re*, et *fa* simul et *mus*, per *fa*. Deinde respondentibus ministris assistentibus, *Flectamus genua, et levate,* Celebrans cantat aequali cantu orationem, quae est, videlicet: *Exaudi quaesumus. Domini plebem tuam. etc.* Et

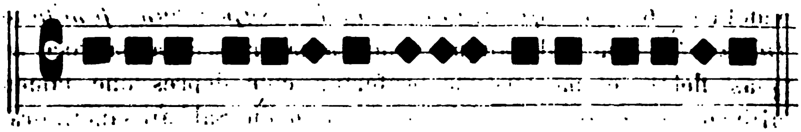
in fine. *Per Christum Dominum nostrum*, in eo tono, quem supra dixi in anniversario, item in die cinerum similiter post dationem cinerum, cantat aequali cantu. *Dominus vobiscum*, et orationem, videlicet, *Concede quaesumus nobis Domine etc.* quae ex omnibus ultima licet aliae omnes ante cinerum dationem non cantentur per celebrantem, sed legantur plane per ipsum. Item in Palmarum benedictione post, illarum distributionem eodem modo et tono cantatur, *Dominus vobiscum Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, qui dominum nostrum Iesum Christum etc.* Et in fine, *Per eundem Christum Dominum nostrum.* Item in coena Domini post lotionem pedum pauperum, celebrans sub tono, quo cantantur versiculi in Vesperis et Matutinis pro defunctis, cantat versiculos, et orationem ibi notatam, videlicet, *Adesto quesumus Domine officio etc.* cujus conclusio est, videlicet, *quod ipse praestare digneris.* Et idem in officio Parasceve celebrans simili modo cantat orationem unam, videlicet, *Oremus Deus a quo, et Iudas. etc.* quam etiam similiter concludit: aliae autem orationes numero XVIII cantantur per suum particularem, et propium cantum, ibi notatum. Ubi scias, quod secunda, quarta, sexta, octava, et nona orationes cantantur similiter in tono feriali, et non festivo, sicut in multis libris Missalibus male notatum vidi: qui in hoc omnino corrigendi sunt. Item, in tribus diebus tenebrarum oratio, videlicet, *Respice quaesumus Domine super hanc familiam tuam etc.* non sub aliquo tono cantatur, sed tacita voce ac quasi flebili, et moestissima profertur, cum depressione tamen ultimae syllabae, a, *fa*, ad, *re*. Item in die Sabbati sancti, orationes, quae in officio, et ante Missam cantantur, incipiendo ab oratione, quae est post prophetiam primam videlicet, *Deus qui mirabiliter creasti*, etc. cantantur omnes aequali, et feriali cantu Orationes vero, quae eadam die pro ignis, et incensi novi benedictione ponuntur non utique cantantur, sed quidem intelligibili voce proferuntur. Quod bene nota, quia hujusmodi benedictiones ignis, et incensi sine cantu aliquo prolatae secum habent mysterium, ut supra dixi in officio Sabbati sancti.

De tonis, quibus cantantur Epistolae in capella Papae.

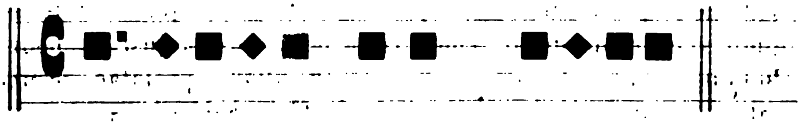
Addamus etiam supradictis, Epistolarum tonos, quibus capella nostra tamquam bonorum omnium rituum institutrix utitur. Et quidem sciendum est, quod unicus, idemque tonus servatur in omnibus Epistolis, quae per totum annum cantantur, sive in diebus solemnibus, sive simplicibus non solemnibus, ac ferialibus, etiam pro defunctis quod in solemnibus iucundius, et hilarius, et reverentius cantatur, quam in simplicibus, aut pro defunctis. Et licet in hujusmodi Epistolarum decantatione, sit magis quaedam gratia cum decore, quam ars musicalis cum regula servanda: tamen ut plenius habeatur ut ipsius decantationis ars seu modus, sic per notas figurabitur, videlicet:

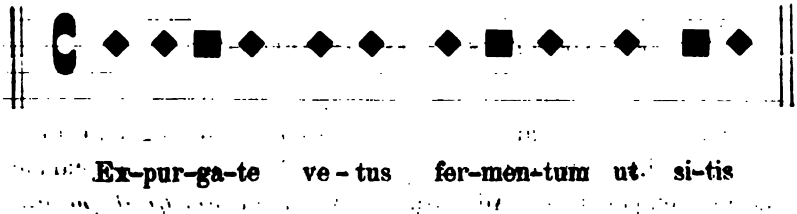
Le-cti-o I-sa-i-ae pro-phe-tae. In di-e-bus il-lis.

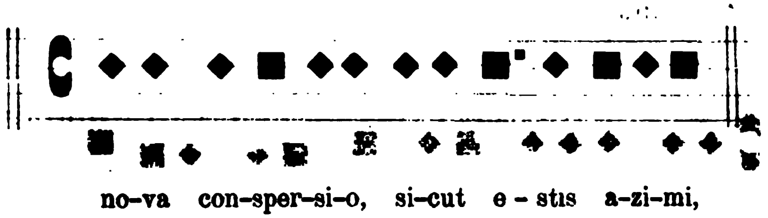

Le-cti-o E-pi-sto-lae be-a-ti Pau-li A-po-sto-li

ad Co-rin-thi-os. Fra-tres *vel* Ca-ris-si-me.

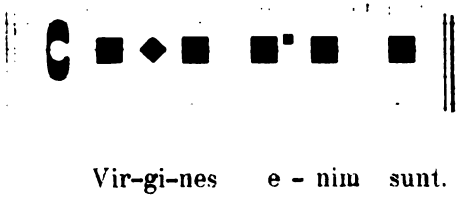

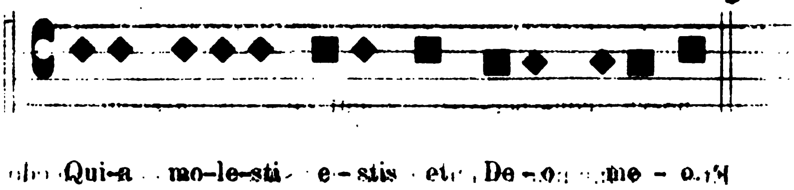
Et sic in infinitum omnes clausulae similes cantantur modo, et tono praedictis.

De clausula monosyllaba.

Etsi clausula finiretur in dictione monosyllaba, tunc etiam ipsius dictionis monosyllabae cantatur tonus, ut supra, aequali cantu, sed tamen cum aliquali pausula, verbigratia in Epistola diei Innocentium est finis clausulae in verbo monosyllabo, ibi videlicet; *Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati virgines enim sunt.*

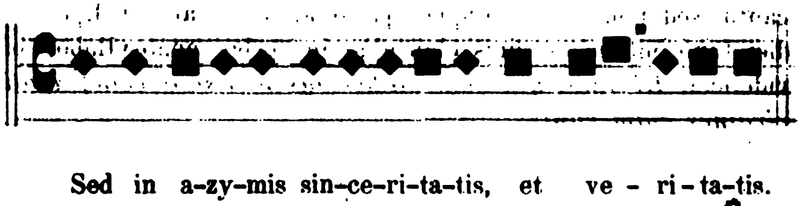

Quando autem clausula est sub sententia interrogativa, tunc alio modo finis ejus cantatur, ut est in Epistola feriae quartae quatuor temporum de Adventu; ibi videlicet: *nunquid parum est vobis esse molestos hominibus, quia molesti estis et Deo meo?* ut infra.

De fine Epistolae.

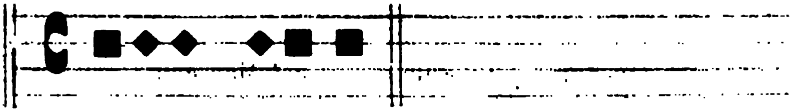
Finis autem omnium Epistolarum idem est, et eodem modo cantatur; ut est in Epistola nostra hodierna, videlicet:

De tono Evangelii.

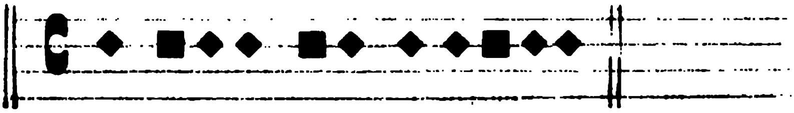
Evangeliorum quoque unicus, atque idem tonus semper intra totum annum, et in quibuscumque Missis, et diebus occurrentium observatur: nisi ut supra de epistolarum ferialium

tonis dictum est. Igitur cantans Evangelium, per has notas intonabit, videlicet.

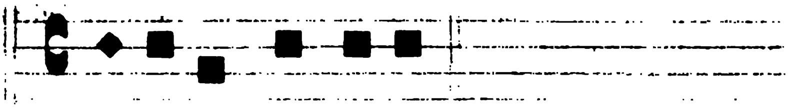
Do-mi-nus vo-bis-cum.

Deinde, ***Initium vel Sequentia sancti Evangelii***, hoc modo.

Se-quen-ti-a san-cti E-van-ge-li-i.

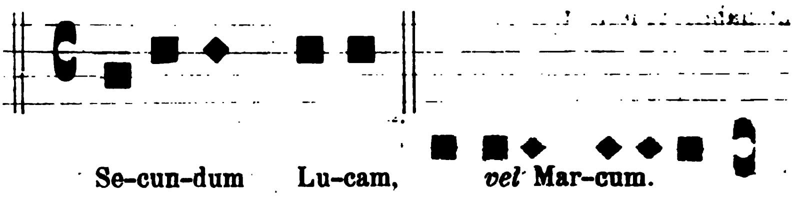
Et si Evangelium est secundum Matthaeum, vel Ioannem quae dictiones sicut trisyllabae, intonatur sic, videlicet:

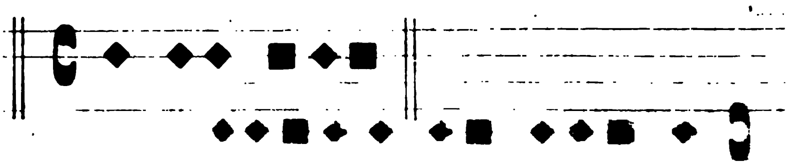
Se-cun-dum Mat-thae-um. *vel* Ioannem.

Si vero est secundum Lucam, vel Marcum, quae sunt dictiones bisyllabae, tunc intonatur sic, videlicet:

[redacted]

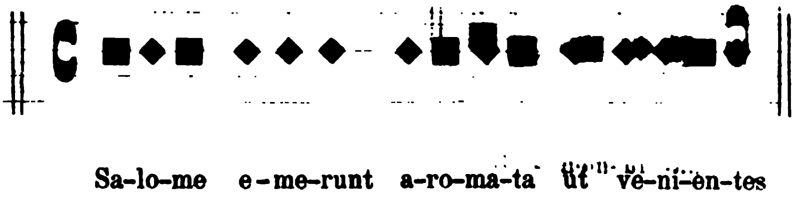

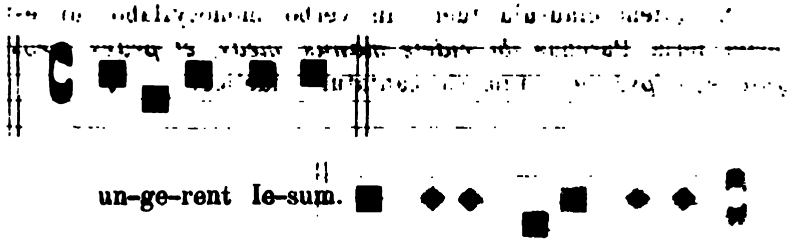
Deinde versus *in illo tempore,* sic cantantur, videlicet:

Hoc autem observari debet, quod depressio, vocis a *fa,* ad *re,* nunquam sit ante quintam syllabam vergentem ad finem clausulae; nec post tertiam; sed ipsa nota, *re,* sit aut in quinta, aut in quarta: et quando clausula esset nimis longa, et multorum verborum; tunc in quinta syllaba fit depressio: quando vero non est nimis longa; tunc fit in quarta: cantetur igitur hoc modo, videlicet.

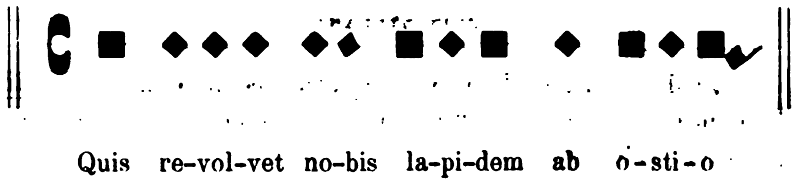

Et sic ista clausula terminatur; quia non est nimis longa; sed potius brevis, et paucorum verborum, maxime respective ad longiores: quod si clausula esset longa, et multorum verborum, tunc depressio vocis a, *fa*, ad *re*, fieret in anteriori syllaba, videlicet in quinta. Non enim regulariter unquam pauciores, quam tres; nec plures, quam quinque debent esse notae finales post notam, *re*, sed aut in quinta, aut in quarta; quod bene observetur.

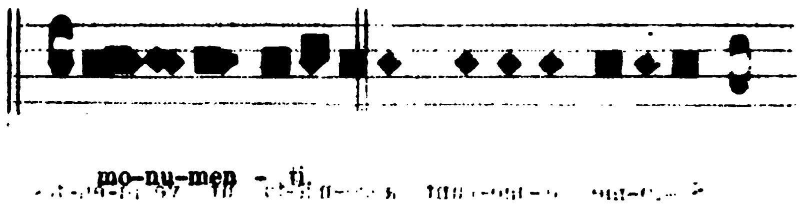

INTERROGATIVUM.
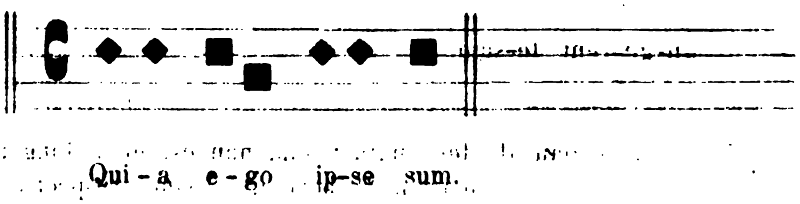
Cum vero clausula est interrogativa, tunc sic cantatur, videlicet.

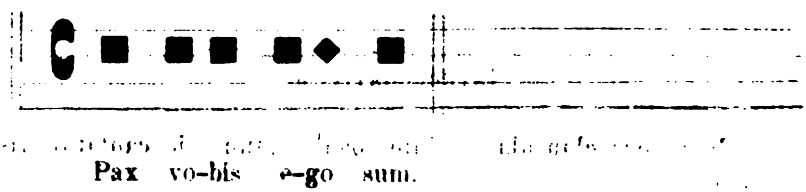
[redacted]

Si autem clausula fuerit in verbo monosyllabo, ut est tertia feria Paschae *ibi videte manus meas, et pedes meos, quia ego ipse sum*, tum sic cantatur, videlicet.

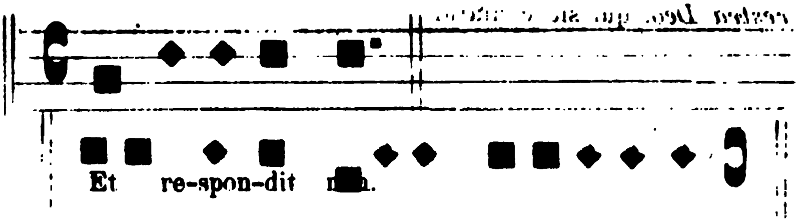

Quando clausula esset tantum trium syllabarum, aut etiam duarum, ut in Evangelio feriae tertiae post Pascha: ibi, *Pax vobis: Ego sum*, tunc sic cantari debet.

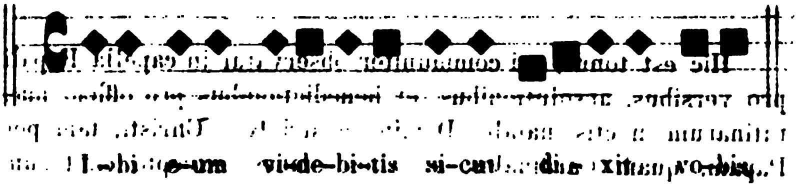
MONOSYLLABA.

Quod si unicae dumtaxat syllabae esset clausula, ut in Dominica tertia de Adventu, ibi *et respondit non*, tunc sic cantatur, videlicet.

FINIS EVANGELII.

Caeterum finis omnium. Evangeliorum, ita cantari solet, videlicet. *Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.*

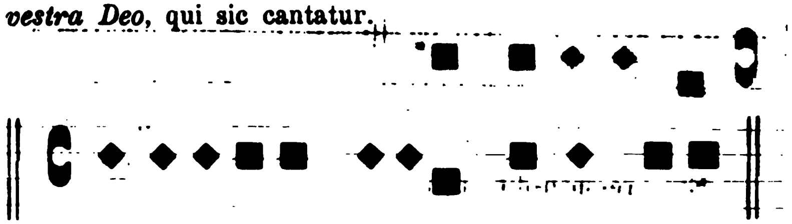

QUOMODO CANTATUR VERSUS VIDELICET HUMILIATE CAPITA VESTRA DEO.

In die Cinerum in omnibus Ecclesiis, et locis, ubi Missa de feria in quadragesima cantatur; quinque orationibus post communionem cantatis, et ante orationem sextam, quae supra populum dicitur, Diaconus Evangelii ad ipsum populum adhuc in genuflexione manentem, cantat huuc versum, videlicet, *Humiliate capita vestra Deo*. Pro quo tamen illud scias, quod conclusio quintae orationis non est videlicet, *Per omnia saecula saeculorum,* ut multi ignoranter dicunt, sed debet tota longa dici, videlicet: *Per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum vivit, et regnat in unitate spiritus sancti Deus per omnia saecula seaculorum:* deinde post responsionem.

[redacted]

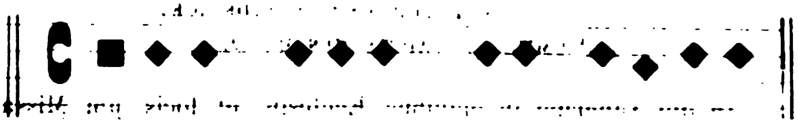
Diaconus cantat versum sequentem videlicet, *Humiliate capita vestra Deo*, qui sic cantatur.

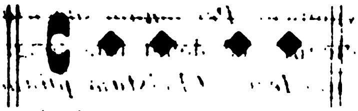
Hu-mí-li-a-te ca-pi-ta ves-tra De-o.

De tonis versuum, et lectionum in matutinis noctis natalis Domini nostri Iesu Christi

Hic est tonus, qui communiter observatur in capella Papali pro versibus, absolutionibus, et benedictionibus pro officio matutinarum noctis natalis Domíni nostri Iesu Christi, tam per Papam, quam Cardinales, et alios omnes, excepto cantorum choro, decantandis, et primo:

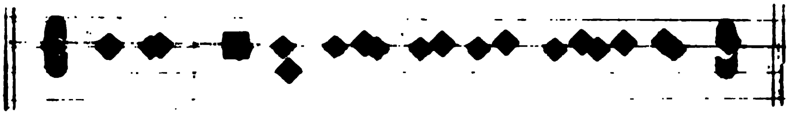
Dó-mi-ne lá-bi-a me-a a-pe-rí-es

Resp. Et os me-um, etc.

De-us in a-diu-to-ri-um me-um in-ten- de.

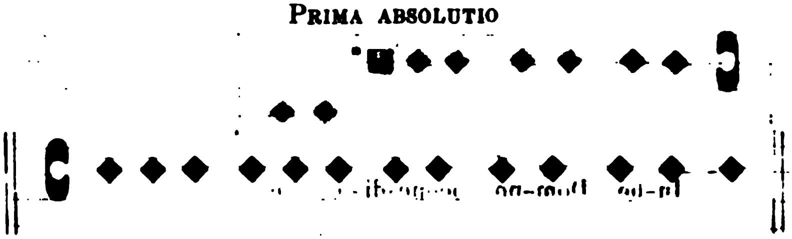

Pa-ter nos-ter. Et ne nos in-du-cas in

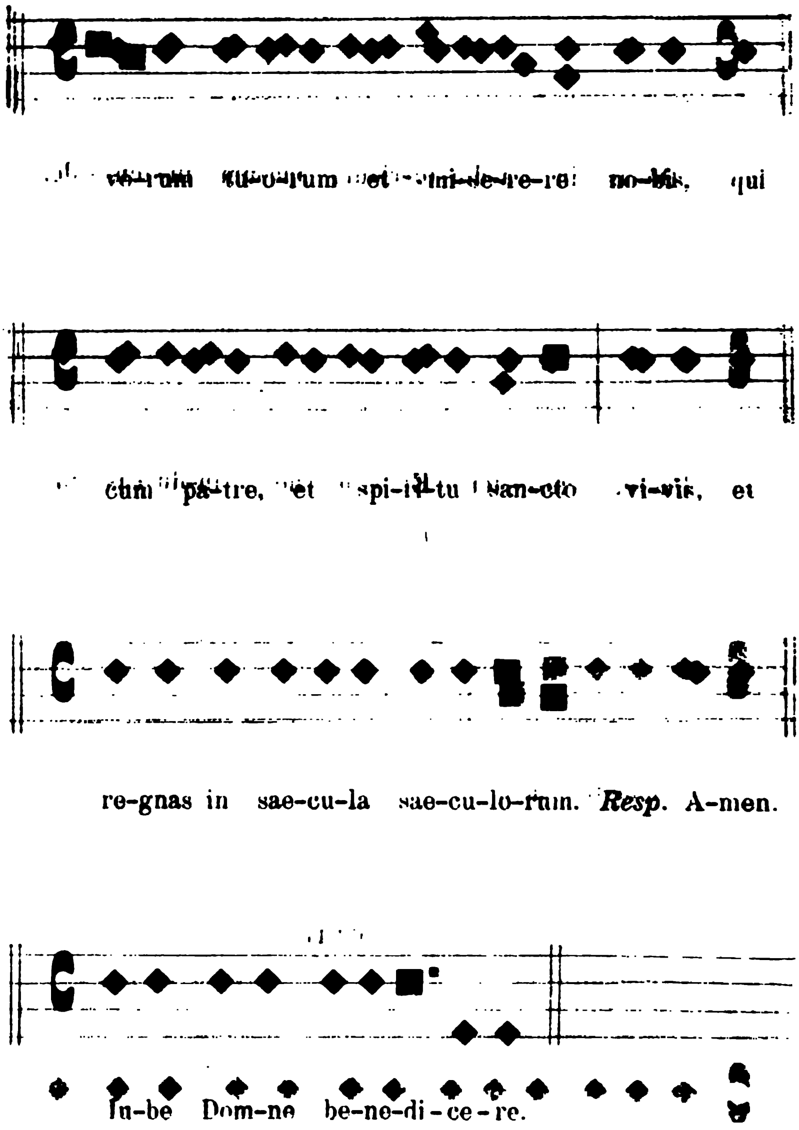
ten-ta-ti-o-nem.

PRIMA ABSOLUTIO

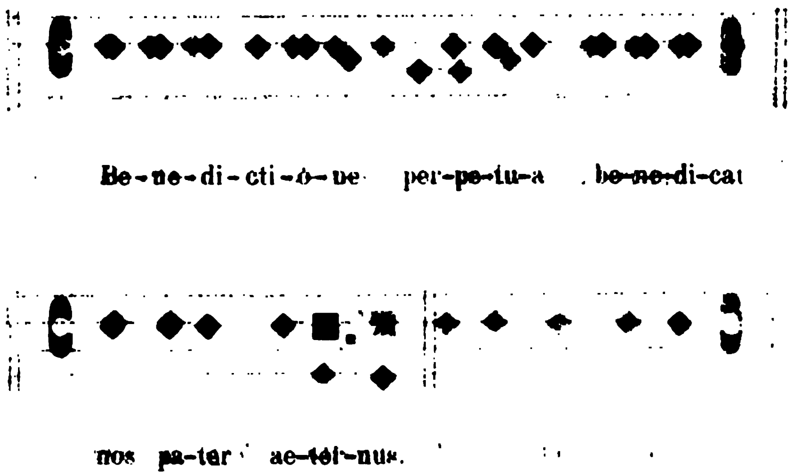

E-xau-di Do-mi-ne Ie-su Chris-te pre-ces ser-

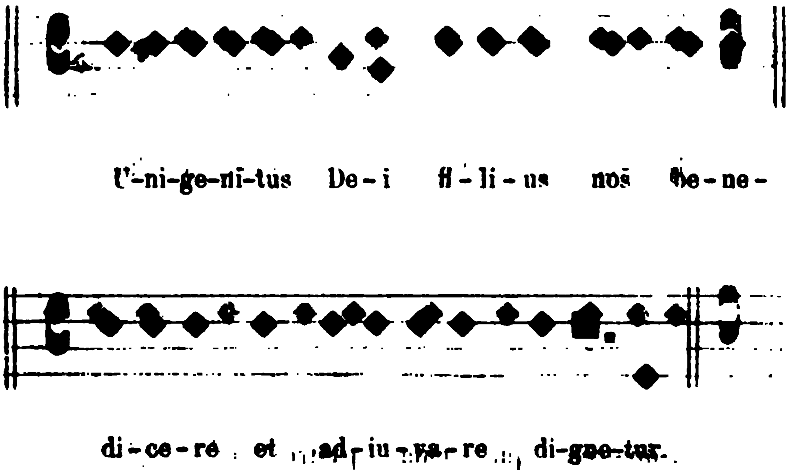
[redacted]

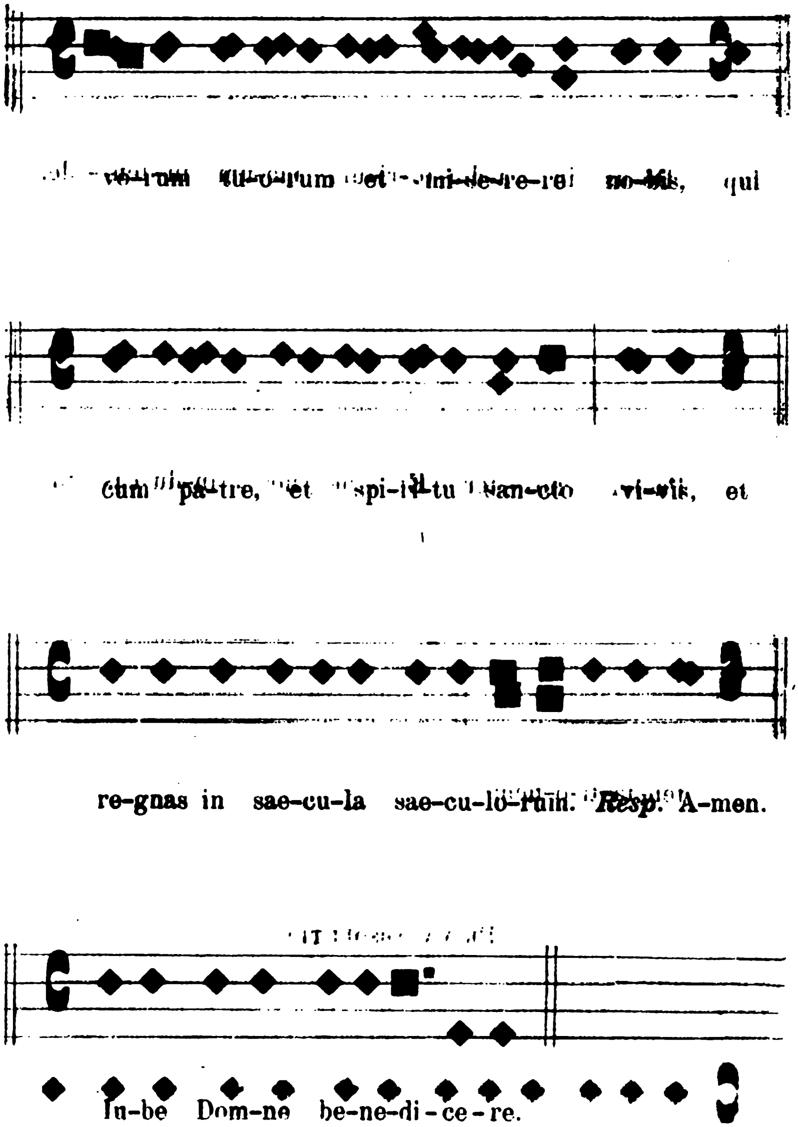

ve-rum tu-o-rum et mi-se-re-re no-bis, qui
cum pa-tre, et spi-ri-tu san-cto vi-vis, et
re-gnas in sae-cu-la sae-cu-lo-rum. Resp. A-men.
Iu-be Dom-ne be-ne-di-ce-re.

Prima benedictio

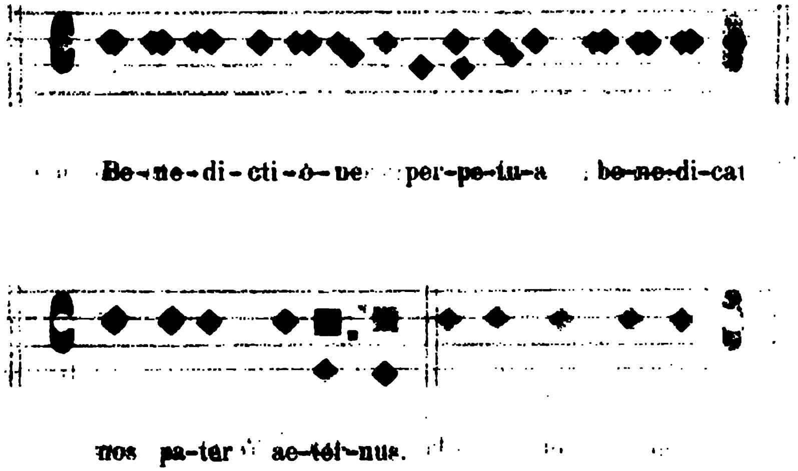

Secunda benedictio

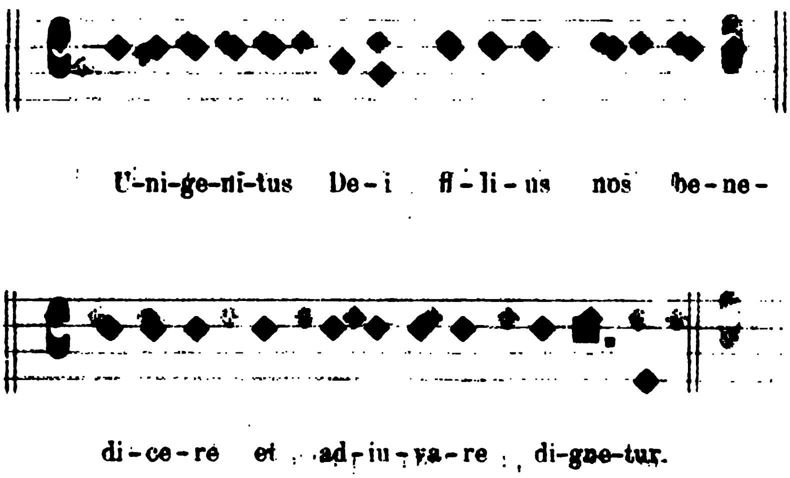

-rum ... -um et ... -re-re no-bis, qui
Cum pa-tre, et spi-ri-tu San-cto vi-vis, et
re-gnas in sae-cu-la sae-cu-lo-rum. Resp. A-men.
Iu-be Dom-ne be-ne-di-ce-re.

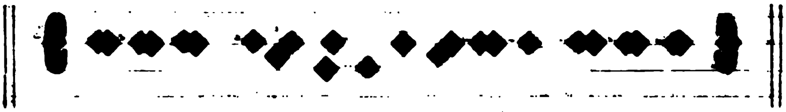
Prima benedictio

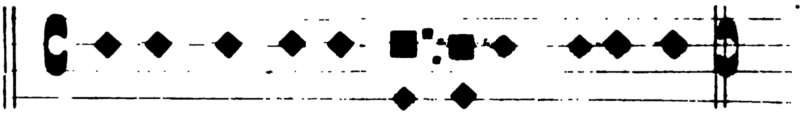
Secunda benedictio

TERTIA BENEDICTIO

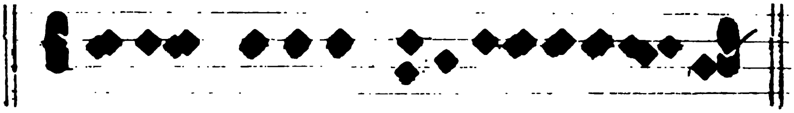

Spi-ri-tus san-cti gra-ti-a il-lu-mi-net

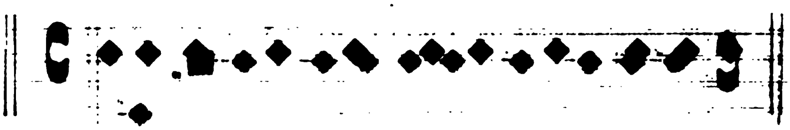

sen-sus, et cor-da nos-tra. *Resp.* A-men.

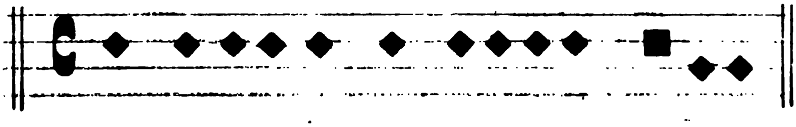
SECUNDA ABSOLUTIO

Ip-si-us pi-e-tas, et mi-se-ri-cor-dia nos

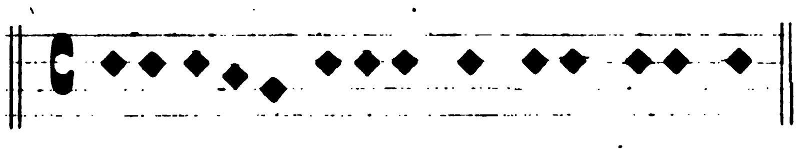

a-dju-vet, qui cum pa-tre, et spi-ri-tu

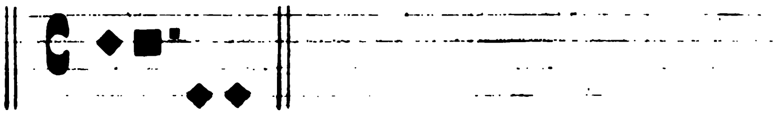

nos om-ni-po-tens et mi-se-ri-cors Do-mi-nus.

SEPTIMA BENEDICTIO

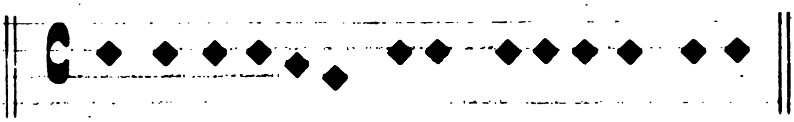

E-van-ge-li-ca le-cti-o, sit no-bis sa-lus et

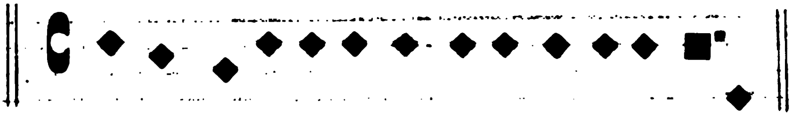
pro-te-cti-o.

OCTAVA BENEDICTIO

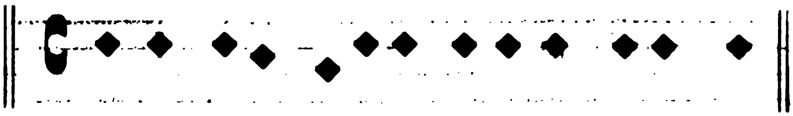
Per e-van-ge-li-ca di-cta de-le-an-tur nos-tra

QUINTA BENEDICTIO

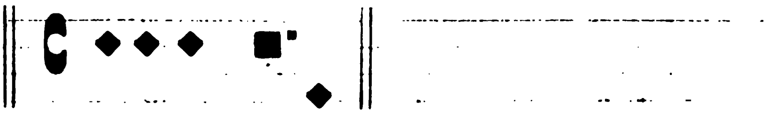

Chris-tus per-pe-tu-ae det no-bis gau-di-a vi-tae.

SEXTA BENEDICTIO

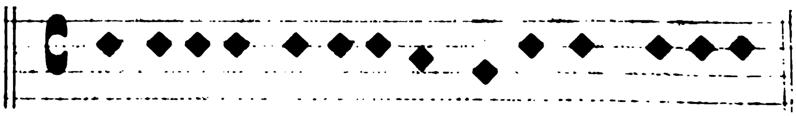

I-gnem su-i a-mo-ris ac-cen-dat De-us in

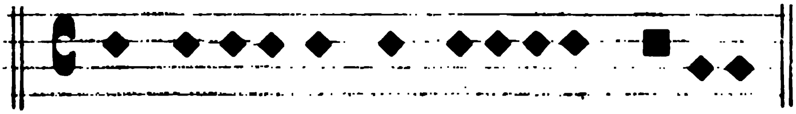

cor-di-bus nos-tris.

TERTIA ABSOLUTIO

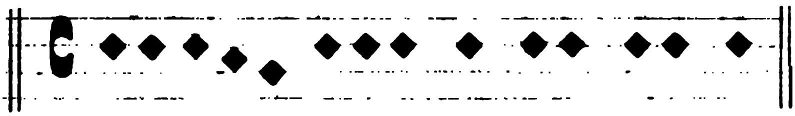

A vin-cu-lis pec-ca-to-rum nos-tro-rum. ab-sol-vat

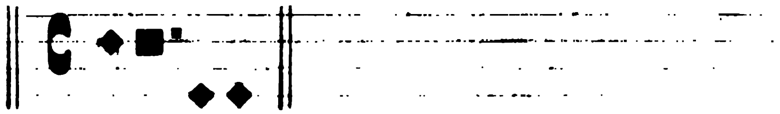

nos om-ni-po-tens et mi-se-ri-cors Do-mi-nus.

Septima benedictio

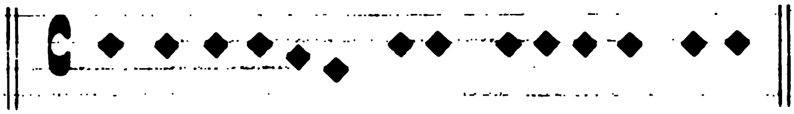

E-van-ge-li-ca le-cti-o, sit no-bis sa-lus et

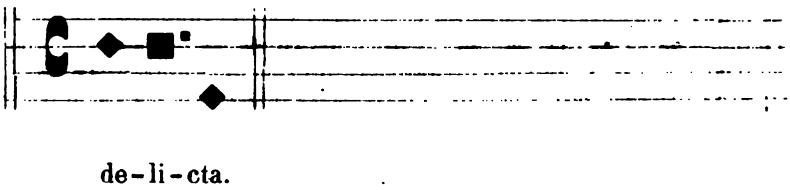

pro-te-cti-o.

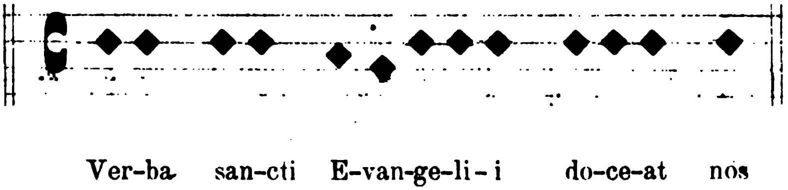
Octava benedictio

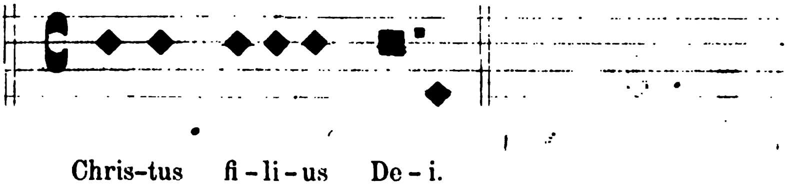

Per e-van-ge-li-ca di-cta de-le-an-tur nos-tra

NONA BENEDICTIO

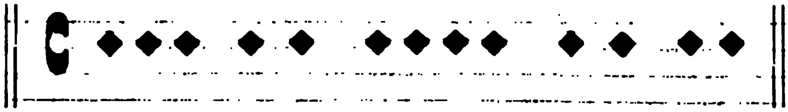

DE TONO LECTIONUM, ET EVANGELIORUM, AC HOMILIARUM MATUTINALIUM

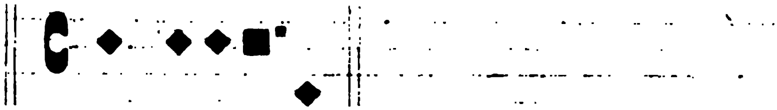
Lectionum, et Evangeliorum matutinalium, et Homiliarum, unus atque idem tenor, sive tonus est planus, et aequalis; non autem circumflexus, nec articularis, neque varius; sed omnino firmus, solidus, et continuatus in una eademque nota, videlicet, *fa*, in qua nota semper teneri debet cantus, usque ad ultimum verbum in fine clausulae perfectae, ubi ipsius ultimi verbi syllaba penultima aliquantulum pausatur quasi geminetur; Et

ultima syllaba deprimitur ad notam alterius, *fa,* quae est quinta descendens: Et sic omnes clausulae lectionum, Evangeliorum hujusmodi, et Homiliarum, inchoantur, mediantur, et finiuntur, videlicet:

LECTIO

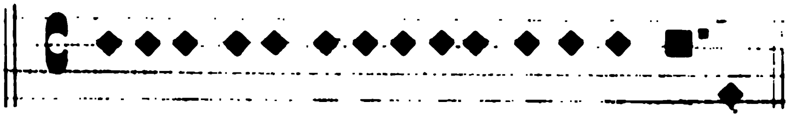

Ho-di-e Fra-tres ca-ris-si-mi Chris-tus na-tus
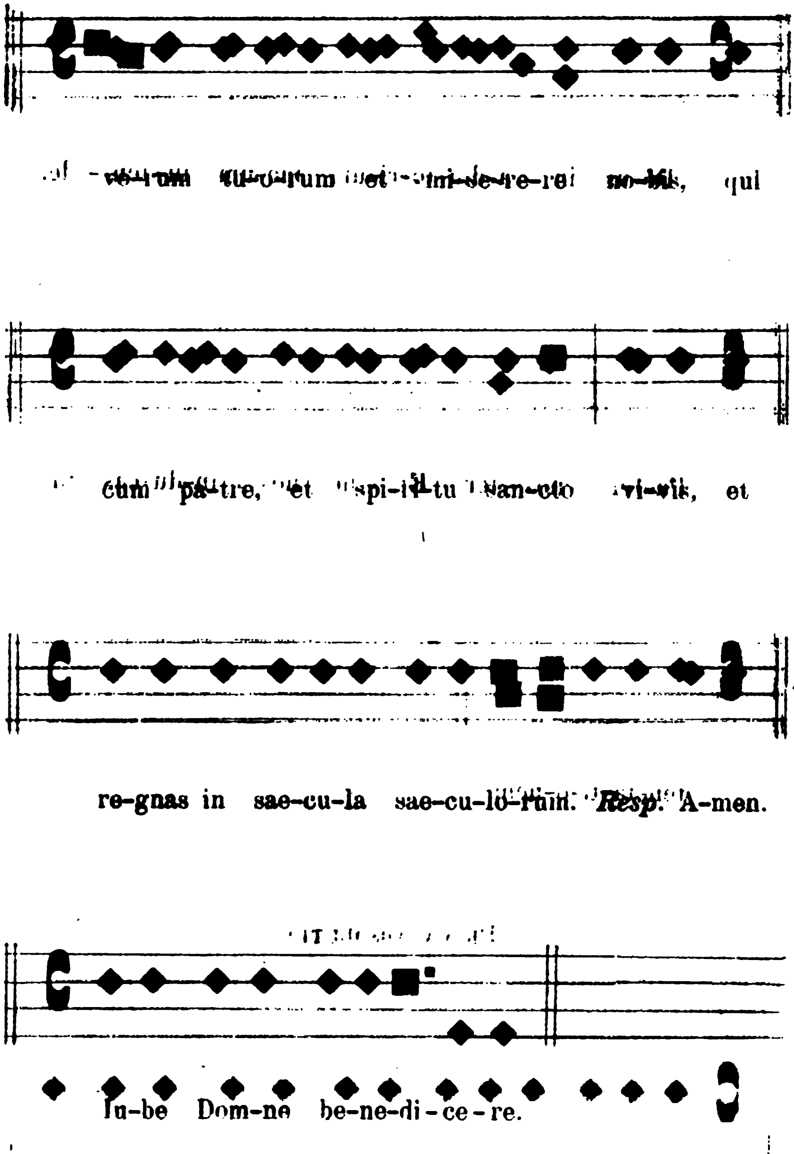

est, gau-de-a-mus.

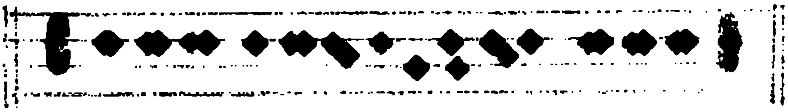
EVANGELIUM

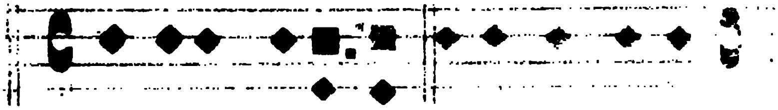
Le-cti-o san-cti E-van-ge-li-i, se-cun-dum Lu-cam.

ve-rum tu-o-rum et mi-se-re-re no-bis, qui
cum Pa-tre, et Spi-ri-tu Sanc-to vi-vis, et
re-gnas in sae-cu-la sae-cu-lo-rum. Resp. A-men.
Iu-be Dom-ne be-ne-di-ce-re.

Prima benedictio

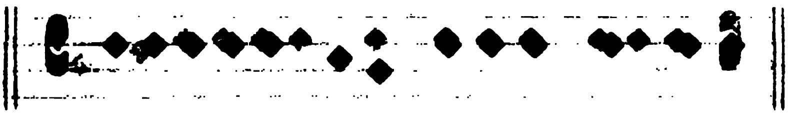

Be-ne-di-cti-ó-ne per-pe-tu-a be-ne-di-cat

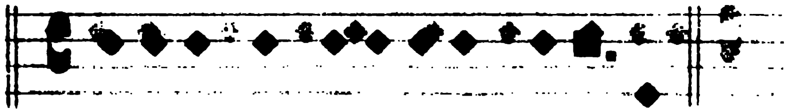

nos pa-ter ae-tér-nus.

Secunda benedictio

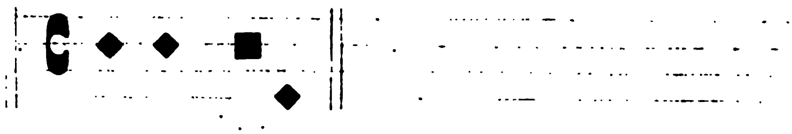

U-ni-ge-ni-tus De-i fi-li-us nos be-ne-

di-ce-re et ad-iu-va-re di-gne-tur.

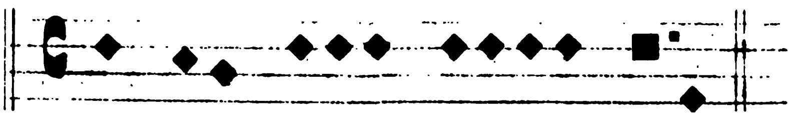
sularum praedictarum: sive illa clausulà finiatur in dictione monosyllaba, sive in interrogativa, sive in Hebraea, ut supra dictum est, videlicet:

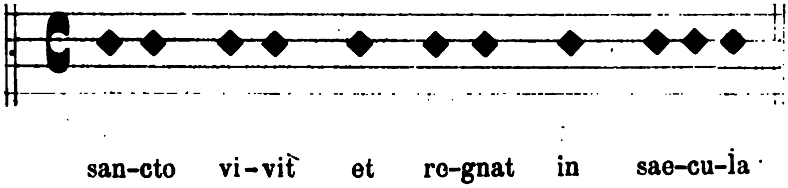
Prin-ceps pa-cis.

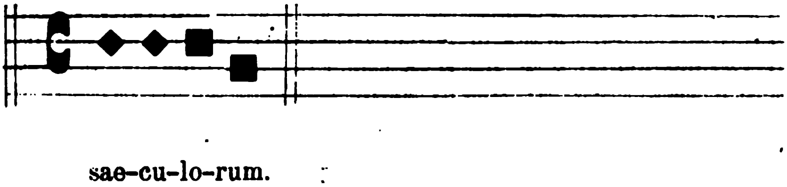
De conclusione lectionum, et Homiliarum

Omnium Lectionum, et Homiliarum conclusiones, id est, *Tu autem Domine miserere nostri*, vel *nobis*; uno atque eodem modo, et tenore finiuntur, ut infra; quamquam aliqui aliter sentiant; quod aequali modo intonetur; videlicet, sicut finis cujuslibet clausulae; non tamen monosyllabae, nec diotionis Hebraeae, nec sensus interrogativi, sed ego meo tempore realiter vidi, quod omnes, tam Papa et Cardinales, quam alii omnes docti officiales capellae hujusmodi lectiones cantantes, maxime magistris ipsis caeremoniarum demonstrantibus, sic intonarunt, ut infra, videlicet:

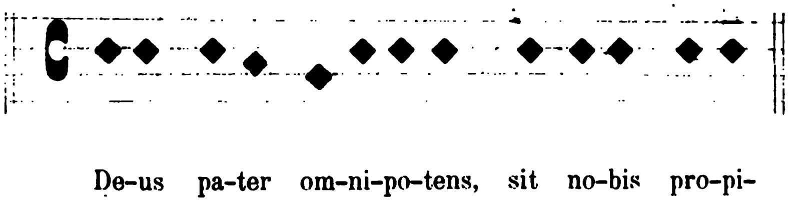

Tu au-tem Do-mi-ne mi-se-re-re no-bis.

Quarta benedictio

INSTRUCTIO

PRO SIMPLICI SAÇERDOTE SACRAMENTUM CONFIRMATIONIS EX SEDIS APOSTOLICAE DELEGATIONE ADMINISTRANTE.

Etsi, iuxta Sacrosanti Tridentini Concilii Definitionem solus Episcopus sit Ordinarius huius Sacramenti Minister (*a*); solet tamen, quandoque iustis de caussis Sedes Apostolica simplici Sacerdoti, tamquam extraordinario Ministro, facultatem tribuere illud conferendi (*b*).

Sacerdos igitur, cui facultas haec fuerit concessa, in primis curet apud se habere Chrisma, per Catholicum Antistitem cum eadem S. Sede communionem habentem confectum, ac sciat, sibi numquam licere (*c*) sine eo Confirmationem administrare, vel illud ab Episcopis Haereticis, aut Schismaticis recipere.

Animadvertat insuper, num in facultate sibi ab Apostolica Sede impertita alia etiam facultas expressa legatur, utendi scilicet Chrismate ante annum benedicto; alias eo non utatur, nisi forte in casibus necessitatis (*d*), cum a Sacris Canonibus id prohibitum sit (*e*).

Licet omni tempore administrari valeat Confirmatio, congruum tamen est, ut praecipue in hebdomada Pentecostes, et circa horam tertiam, in qua Spiritus Sanctus illapsus est Apostolis, conferatur (*f*).

Quo ad aetatem Confirmandorum attinet, prae oculis habendum est Catechismi Romani (*g*) monitum in haec verba: *Illud observandum est, omnibus quidem post Baptismum Con-*

(*a*) Sess. 7. de Confirm. Can. 3.
(*b*) Eugen. IV. in Decret. pro Armenis.
(*c*) S. Thomas 3. par. q. 72. art. 3. in corp.
(*d*) Bened. XIV. Constit. *Anno vertente* Bull. Tom. 3. pag. 288.
(*e*) Can. *Litteris* de Consecr. dist. 3. et Can *Si quis de alio* de Consecr. dist. 4.
(*f*) Catech. Rom. de Sacram. Confirmat.
Sanctus Carolus in V. Synodo Mediolanen. cap. de Confirm.
(*g*) Loc. cit.

firmationis Sacramentum posse administrari, sed minus tamen expedite hoc fieri, antequam Pueri usum rationis habuerint: Quare si duodecimus annus non expectandus videatur, usque ad septimum certe hoc Sacramentum differre maxime convenit: Quod sane monitum in Pueris benevalentibus locum habet. Nam, si agatur de eo, qui gravi morbo laboret, ex quo decessurus praevideatur; non solum prohibitum non est illi ante septennium Sacrum Chrisma administrare, sed expedit, ut id fiat, unde ex hac vita demigrans maiorem gloriam, iuxta S. Thomae doctrinam (*a*), in Caelis consequatur. Aliae insuper, iuxta probatam plurium Theologorum sententiam (*b*) esse possunt legitimae caussae antevertendi septennium in collatione huius Sacramenti, et praesertim, cum praevidetur futura diutina absentia Episcopi, vel Presbyteri, cui, ut supra, facta sit facultas illud administrandi, vel alia urget necessitas.

Ut Confirmandi, qui usum rationis habent, digne hoc Sacramentum recipiant, debent esse in gratia, et ideo conveniens valde est, ut illius susceptioni praemittant Sacramentalem Confessionem (*c*). Si enim conscii alicuius peccati lethalis, quod absit, ad Confirmationem accederent, non solum huius Sacramenti gratiam non reciperent, sed gravissimo sacrilegio se illigarent.

Iuxta veterem Ecclesiae usum, Confirmandi deberent esse ieiuni (*d*), optandumque propterea esset, ut id ipsum in praesenti etiam servaretur.

Sacro Chrismate liniendi ante diligenter erudiendi sunt iuxta Doctrinas Catechismi Romani de natura, dignitate, effectibus, ac dispositionibus ad digne Sacramentum huiusmodi recipiendum praerequisitis. Item oportet, ut instruantur circa Fidei rudimenta, Decalogi, et Ecclesiae praecepta, Actus Virtutum Theologalium, ac Orationem Dominicam, et Apostolorum Symbolum memoria teneant.

(*a*) S. Thom. 3. part. q. 73. art. 8. ad 4.

(*b*) Bened. XIV. in lib. 7. cap. 10. n. 5. 6. et 7 de Synodo Dioeces.

(*c*) Instructio Eminentissimi Almae Urbis Vicarii pro iis, qui suscepturi sunt hoc Sacramentum an. 1773.

(*d*) Catech. Rom. de Confirm.

Ceterum Missionarii non omittant populos sibi creditos etiam hortari, un Confirmationem debito tempore recipiant, nec non ut Parentes filios suos confirmari curent; etsi enim hoc Sacramentum non sit de necessitate medii ad salutem, tamen sine gravis peccati reatu respui non potest, ac negligi (a), cum illud suscipiendi opportuna adest occasio. Porro haec doctrina, si pro omnibus, qui sunt undique, Christifidelibus vera est, multo magis locum habet in illis, qui in Terris degunt Haereticorum, vel Paganorum, in quibus, quandoque adversus Catholicos persecutiones ingruunt, unde opus est ut Septiformis Spiritus virtute roborentur, qua non solum corde credant ad iustitiam, sed etiam ore confessionem faciant ad salutem, seque paratos exhibeant pro Christo etiam sanguinem fundere.

Cum hoc Sacramentum indelebilem in anima characterem imprimat, reiterari non debet, et propterea qui est confirmatus ad illud recipiendum non audeat accedere, sicuti nec excommunicatus, interdictus, in Divinis communicans cum Haereticis, aut Schismaticis, vel qui ritus Idololatricos usurpat, sive alio modo publice peccat; item qui Praeceptum Paschale non adimpleverit.

Caveant Confirmandi ne sordida fronte (b), capillisque impexis ad hoc Sacramentum accedant, vestibus tamen sint induti, quemadmodum et Patrini, simplicibus, et ad modestiam compositis. Mulieres vero illud suscepturae, et quae Matrinarum officium exercebunt, non se in Ecclesia cum vanis ornamentis, aut fucata facie, sed cum omni modestia, et reverentia praesentent.

Si quis ex Confirmandis turpe nomen, vel Christiano homini non conveniens, haberet, aliud in Confirmatione assumat (c).

Quamquam de necessitate huius Sacramenti non sit, ut in eo recipiendo Patrinus, vel Matrina adhibeatur; id tamen lau-

(a) Bened. XIV. in Constit. *Etsi Pastoralis* §. 3. num. 1. Bull. Tom. I.

(b) Concil. Aquense an. 1585. Instructio supradicta.

(c) Concil. Aquense an. 1585. Concil. Tolosan. anni 1590. S. Carol. Borr. in V. Synodo Mediolanen.

dabilis Ecclesiae consuetudo suadet, sacrique Canones praescribunt (*a*).

Ab hoc vero munere excluduntur tum minores annis quatuordecim (*b*), tum qui Sacramentum Confirmationis nondum receperunt (*c*): Verum quia contingere potest, ut in locis Missionum nullus adsit, qui antea confirmatus fuerit, permittitur in hoc casu, ut aliqui sine Patrino confirmentur, qui postea Patrini ceterorum esse poteruut.

Ad Patrinos huiusmodi quod attinet, hae insuper regulae erunt observandae. 1.° Ut non plures (*d*), sed unus tantum, sive Vir, sive Mulier, in Patrinum, aut Matrinam adhibeatur. 2.° Ut nec feminis mares (*e*), nec maribus feminae Patrini officium praestent, sed suo quisque sexu Patrinus adhibeatur. 3.° Ut nisi necessitas cogat (*f*), idem non sit, sed diversus Confirmationis Patrinus a Patrino Baptismi. 4.° Ut a Patrini munere arceantur excommunicati (*g*), interdicti, publici peccatores, aut qui praeceptum Paschale omiserint.

Circa cognationem spiritualem, quae in hoc Sacramento contrahitur, haec statuit Tridentina Synodus (*h*): *Ea quoque cognatio, quae ex Confirmatione contrahitur, Confirmantem, et Confirmatum, illiusque Patrem, et Matrem, ac Tenentem non egrediatur, omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis.*

Quod quidem Concilii Decretum locum habet in iis, qui ad Tridentini statuta servanda adstringuntur. Ceteri vero disciplinae in suis regionibus vigenti hac in parte se conforment.

Cum tempus advenerit, quo Sacerdos utens facultate sibi ab Apostolica Sede, ut supra, tributa, administrare Confirmationem intendit, vestibus Sacerdotalibus, vel saltem Alba, et Stola indutus stans ante Altare versus ad Populum hinc inde

(*a*) Sacramentar. S. Gregor. M. Ordo Romanus apud Hittorpium.
(*b*) Instructio praedicta.
(*c*) Canone *in Baptismate* 102. de Consecrat. dist. 4.
(*d*) Can. *Non plures* 101. dist. 4.
(*e*) Pontific. Rom.
(*f*) Can. *In Catechismo* 100. de Consecr. dist. 4.
(*g*) Pontif. Rom.
(*h*) Sess. 24. de Reform. Matrimonii cap. 2.

dispositum (masculis a dextris, feminis vero a sinistris) circumstantes summarie de praemissis admoneat, eisque praesertim denunciet, quod nullus alius nisi solus Episcopus Confirmationis ordinarius Minister est; se vero paratum esse illam conferre iure per S. Sedem delegato.

Mox Delegationis Decreto, sive Brevi Apostolico lingua vernacula alta, et intelligibili voce lecto, iterum moneat adstantes, quod nullus Confirmatus discedat, nisi Benedictione accepta, quam ipse post omnium Confirmationem daturus est: Item, quod Infantes, si quos in prima aetate iusta de caussa confirmandos existimaverit, per Patrinos teneantur in brachiis dexteris; et quod adulti ponant pedem suum super pedem dexterum Patrini sui.

Hac altera monitione completa (*a*) pariter stans, et versa facie ad Confirmandos, iunctis ante pectus manibus, Confirmandis vero genua flectentibus, et manus ante pectus iunctas tenentibus, dicit:

℣. *Spiritus Sanctus superveniat in vos, et Virtus Altissimi custodiat vos a peccatis.* ℟ *Amen.*

Deinde signans se manu dextera a fronte ad pectus signo Crucis dicit:

℣. *Adiutorium nostrum in nomine Domini.*

℟ *Qui fecit Caelum, et Terram.*

℣. *Domine exaudi orationem meam.*

℟ *Et clamor meus ad te veniat.*

℣. *Dominus vobiscum.*

℟ *Et cum Spiritu tuo.*

Tunc extensis versus Confirmandos manibus, dicit:

OREMUS

Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es hos famulos tuos ex aqua, et Spiritu Sancto; quique dedisti eis remissionem omnium peccatorum; emitte in eos Septiformem Spiritum tuum Sanctum Paraclitum de Caelis. ℟ *Amen.*

(*a*) Pontific. Rom.

Spiritum Sapientiae, et Intellectus. ℟ *Amen.*

Spiritum Consilii, et Fortitudinis. ℟ *Amen.*

Spiritum Scientiae, et Pietatis. ℟ *Amen.*

Adimple eos Spiritu Timoris Tui, et consigna eos signo Cru✠cis Christi in vitam propitiatus aeternam. Per eumdem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum: qui tecum vivit, et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia saecula saeculorum. ℟ *Amen.*

Post haec Sacerdos confirmat per ordinem genuflexos, primo mares, secundo feminas. Uno ordine confirmato illi surgunt, et alii genuflectunt, et confirmantur, et sic usque in finem. Inquirit autem singillatim de nomine cuiuslibet Confirmandi sibi per Patrinum, vel Matrinam flexis genibus praesentati, et summitate pollicis dexterae manus Chrismate intincta dicit:

N. Signo te signo Cru✠cis: quod dum dicit producit pollice signum Crucis in frontem illius, deinde prosequitur: et *Confirmo te Chrismate Salutis. In Nomine Pa✠tris, et Fi✠lii, et Spiritus✠Sancti.* ℟ *Amen.*

Deinde leviter in maxilla caedit, dicens: *Pax tecum.*

Ligandae essent vitta linea recens Confirmatorum frontes iuxta Pontificalis Romani praescriptum (*a*). Verum quoniam publica vittarum delatio apud Infideles ludibrio exponere posset Sacramentum, ideo, si praevideatur hoc scandalum eventurum, consultius erit, vittas huiusmodi non adhibere; sed in hoc casu opus erit, ut Sacerdos, postquam frontes Confirmandorum linierit Sacro Chrismate, eas gossypio, mox comburendo, diligenter abstergat, ac deinde lavet (*b*).

Omnibus Confirmatis tergit cum mica panis, et lavat pollicem, et manus super pelvim: deinde aqua lotionis cum pane fundatur in piscinam Sacrarii, in qua reponi debent etiam supradictorum gossypiorum cineres.

Dum lavat manus, si adsint Ministri, cantatur, vel legitur sequens Antiphona; alias post lotionem ab ipso Sacerdote dicatur: *Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis a Templo Sancto tuo, quod est in Ierusalem: Gloria Patri etc.*

(*a*) De Confirmandis.

(*b*) S. Carolus Borr. in dict. V. Synodo Mediolanen.

Et repetitur Antiphona tono 8° ***Confirma hoc Deus***, qua repetita, conversus ad Altare iunctis ante pectus manibus dicit:

℣. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam.*

℟. *Et salutare tuum da nobis.*

℣. *Domine exaudi Orationem meam.*

℟. *Et clamor meus ad te veniat.*

℣. *Dominus vobiscum.*

℟. *Et cum spiritu tuo.*

Iunctis vero adhuc ante pectus manibus, et omnibus Confirmatis devote genuflectentibus, dicit:

OREMUS.

Deus, qui Apostolis tuis Sanctum dedisti Spiritum, et per eos, eorumque Successores ceteris fidelibus tradendum esse voluisti, respice propitius ad humilitatis nostrae famulatum, et praesta, ut eorum corda, quorum frontes sacro Chrismate delinivimus, et signo Sanctae Crucis signavimus, idem Spiritus Sanctus in eis superveniens, templum gloriae suae dignanter inhabitando perficiat: Qui cum Patre et eodem Spiritu Sancto vivis, et regnas Deus in saecula saeculorum. ℟. *Amen.*

Deinde dicit: *Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum:* et vertens se ad Confirmatos, ac faciens super eos signum Crucis pariter dicit:

Bene ✠ *dicat vos Dominus ex Sion, ut videatis bona Ierusalem omnibus diebus vitae vestrae, et habeatis vitam aeternam.* ℟. *Amen.*

Expedita hoc pacto Confirmatione, Sacerdos sedens, juxta memoratum Pontificale Romanum (*a*), Patrinos, et Matrinas monet, quod instruant filios suos bonis moribus, unde fugiant mala, et faciant bona, et si forte in infantili aetate essent confirmati, ut suo tempore doceant eos *Credo in Deum*, et *Pater noster*, et *Ave Maria*, quoniam ad hoc sunt obligati.

Hoc Sacramentum potest conferri minus solemniter, et praesertim tunc cum in privatis domibus, vel extra Ecclesiam, seu

(*a*) Loc. cit.

Oratorium, pueris aegrotantibus, de quibus supra, conferendum est, vel etiam adultis, qui ad Ecclesiam quacumque ex caussa, legitima tamen, accedere nequeunt: In iis casibus Sacerdos non omittat uti saltem Stola, si superpelliceum habere non possit; cavere etiam debet, ne coram Haereticis, aut Schismaticis, et multo minus eis ministrantibus, confirmet.

Quod si tandem per Sedem Apostolicam alicui fieri potestatem contingat Confirmationem administrandi in Regionibus, in quibus, praeter Latinos, degunt Orientales Catholici, uti Sedes Apostolica illam largiri solet P. Guardiano Terrae Sanctae (*a*); non modo opus erit, ut supradicta diligenter observet, sed curabit etiam priusquam Orientalibus ipsis hoc Sacramentum conferat, ab Apostolica Sede instructionem petere, quo pacto se gerere debeat erga Orientales uniuscuiusque ritus.

Ut autem congruum quantocyus responsum accipiat, de nonnullis S. Congregationem de Propaganda Fide singillatim certiorem reddat oportet. Et primo quidem cuius ritus sint Orientales huiusmodi; an fuerint a quoquam confirmati, et a quibus, videlicet an a suis Episcopis, vel a Presbyteris propriae Nationis; an sponte petant confirmari; an Confirmationem commode a suis Episcopis recipere valeant; ac tandem an Confirmatio administranda sit in Dioecesi, in qua actu resideat Episcopus Orientalis, qui sit Confirmandi Ordinarius.

Quam Sacrae Congregationis Instructionem Sanctissimo D N. CLEMENTI XIV. per me infrascriptum Secretarium eiusdem S. Congregationis relatam in audientia habita die prima Maii anni currentis Sanctitas Sua illam benigne in omnibus adprobavit, et omnino servari mandavit.

Datum Romae ex Aedibus S. Congr. die 4. Maii MDCCLXXIV.

Stephanus Borgia Secretarius.

(*a*) Vid. Constitut. Benedicti XIV. quae incipit *Demandatam coelitus*, in qua monetur Guardianus Terrae Sanctae, quomodo se gerere debet in confirmandis Graecis degentibus in loco, ubi Episcopus Graecus Catholicus jure suo et in propria Dioecesi non resideat, qui a simplici Graeco Sacerdote confirmati sint, et ab eodem Guardiano spone confirmari petant.

INDEX.

				Errata.	Corrige.
Pag.	7	lin.	36	clerici	clericis
»	13	»	8	cum	cum
»	14	»	6	Sucundus	Secundus
»	16	»	11	acquae	aquae
»	40	»	3	*Cl.*	*Cel.*
»	43	»	11	possioni	passioni
»	43	»	23	dulces clavo	dulces clavos
»	91	»	15	feretum	feretrum
»	94	»	33	bapstismalis	baptismalis
»	115	»	32	*spirito tuo*	*spiritu tuo*
»	118	»	16	aliqantulo	aliquantulo
»	125	»	20	urces	urceus
»	128	»	4	Parocus	Parochus
»	134	»	25	manum	manuum
»	136	»	21	infundel	infundet
»	145	»	20	cla-	clau-
»	165	»	2	ad dextra	ad dexteram
»	202	»	20	raminam	laminam

CON APPROVAZIONE DELL'AUTORITÀ ECCLESIASTICA.